HISTORIA DE ORTV, PROGRESSV, ET RVINA HÆRESEON HVIVS SÆCVLI.

Auctore

FLORIMVNDO RÆMVNDO
Galliarum Regis in Curia Burdigalensi Consiliario.

E Gallica Lingua in Latinam conuersa.

COLONIÆ,
Apud Gerhardum Greuenbruch,
ANNO M DC XIIII.
Cum Gratia & Priuilegio S. Cæs. Maiestat.

SERENISSIMAE ATQVE ILLVSTRISSI-MÆ PRINCIPI AC DOMINAE, D. MAGDALENAE, NATAE DVCISSAE BAVARIAE, &c. ILLVSTRISsimi Principis ac Domini, D. Wolfgangi-Gulielmi, Comitis Palatini ad Rhenum, Ducis Bauariæ, Iuliæ, Cliuiæ, Montium, &c. coniugi lectissimæ, Dominæ suæ clementissimæ.

MALORVM omnium quibus sæculum hoc nostrũ pessime antehac afflictum fuit, & etiamnum affligitur, PRINCEPS SERENISSIMA, caput esse ac fontem, Religionis dissidium, pleriq; omnes fatentur: cui quidem sanando multi hactenus operam adhibuerunt. Inter hos, meo iudicio, non postremum locum tenet is, cuius præsens opus Va. Serenitati humilime iam exhibeo, Scriptor: qui vt tanto efficaciorem morbo inueterato afferret medicinam, eius caussas, progressum, & incrementa ab ipsis fontibus ac prima scaturigine deducit hic atque ostendit. Qua quidem in re quantus labor ab ipso collocatus sit, dici vix potest: vt cui infinita fere tam Theologo-

rum quam Historicorum monumenta fuerint excutienda, non à Catholicis tantum, verum etiam ab ipsis Hæreticis scripta atque edita. Laborem vero hunc nequaquam vanum atque irritum fuisse, Gallici operis (ea enim lingua Auctor id conscripsit) toties iam non vno loco iterata editio testatur. Cuius fructu ne diutius non modo Germania nostra, sed & aliæ Nationes eius linguæ imperitæ carerent: pro meo rem Catholicam iuuandi studio, totum hoc opus in Latinam linguam (quam tu præter alias exoticas, raro inter feminas exemplo, calles) vt conuerteretur, atque hac forma excuderetur curaui.

Id vero, HEROINA SERENISSIMA, sub tuo nomine potissimum in lucem exire volui, non vnam ob caussam. Quum enim ex familia genus ducas regijs quidē plane ornamentis insigni, sed quæ ex nulla re hactenus maiorem laudem consequuta est, quam ex illibato Catholicæ Religionis zelo ac perpetua voluntate ac studio: dubitare non potui quin liber hic pro eiusdem defensione, & Hæreseos confusione scriptus, gratus tibi & acceptus futurus sit. Deinde hoc licet leuidensi munusculo felicissimis Nuptijs, quibus nuper cum Illustrissimo ac varijs tanto fortunæ fastigio,

gio dignis virtutibus ornatissimo Principe ac Domino, D. VVolfgango-Gulielmo, Comite Palatino ad Rhenum, Duce Bauariæ, Iuliæ, Cliuiæ, Montium, &c. Domino meo Clementissimo, copulata es, lætum velut omen acclamare, tuoque ad has regiones aduentui congratulari volui: Deum interim humilime cōprecans, vt coniugio vestro benedicere, ac fructum ex eo ac sobolem, Serenissimæ Bauaricæ domui fulcimentum, in vniuersum vero tam aliјs quam his præcipue regionibus imperij stabilitatem, quietem ac pacem largiri dignetur. In quo omine desino: ac S.am V.am Celsitudinem vnà cum optatissimo Domino marito, Dei Optimi maximi tutelæ commendo. Coloniæ XIV. Aprilis M DC XIV.

V.ae S.tis
humilimus cliens,

Gerhardus Greuenbruch.

VOTVM AVCTORIS.

ECCE, Deus ter Optime Maxime, confertas hic turmas hostium tuorum, ex antiqui illius Serpentis, in Ecclesiæ tuæ agro disseminatis, dentibus enatorum; Ecce me eidem arenæ inclusum, & ad defendendum contra rugientes hos Leones, Dracones monstrosos, & mordentes viperas, strenue arma capessentem. Victoriam ego mihi facilem video, Domine; si modo cœlestis tui lactis guttam tam linguę quam pennæ meæ instillaueris, vt illa tamquam tonitru aduersam aciem percellam, hac vero crimen illud læsæ diuinæ & humanæ Maiestatis, infinita mala & enormes impietates, à portentosis Hæreticis ac iuratis ecclesiæ tuæ hostibus commissas, chartis his, ad ęternam posteritatis memoriam, insculpam ac consignem. Et quemadmodum olim, ô præpotens rerum omnium Deus, turrim illam Babylonicam, cœlo minantem, immissa linguarum confusione, nullo negotio deiecisti: sic largire, quæso, vt noua hæc Cadmea progenies, inter se commissa, mutuis armis & vulneribus contra-

riarũ opinionum conficiatur. Siſte hæreticorum ambitionem, furorem eorum compeſce, & pro meritis eis retribue. Diffla ſpiritu tuo illas vanitatis ampullas. Vt penitus perdantur, ſatis erit producere illos tales quales ſunt: & ilicet non erunt. Errorem commonſtrare, confutare erit. Ruunt illi in malum: nec inſtantem à tergo Nemeſin vident. Soli nouas has aquilas obtuendo obiiciamus, ſpurium fetum eſſe facile apparebit. Tu modo, ô Deus, mihi per denſiſſimam hanc tot tamque diuerſarum Hæreſeon caliginem ambulanti, earumque myſteria excutienti, cœleſtem illam tuam facem accende, vt tam tætros errores in lucem producere, atque vniuerſo Mundo oſtendere poſſim. Faue huic meo ad nominis tui vnius gloriam ſuſcepto conatui, daque vt is omnibus ſit ſalutaris.

Quatuor libri priores de Ortu, progressu, & occasu sectarum superioris sæculi, ad maiorem nouellorum Hæreticorum confusionem multo labore à Florimundo Ræmondo Gallicè conscripti, & in Linguam Latinam transfusi fœliciter, nihil continent veræ Apostolicæ fidei, bonisve moribus contrarium. Datum Coloniæ Agrip. 12. April. 1614.

Henricus Francken Sierstorpffius
SS. Theol. D. Regens Gymn.
Laurent. librorum Censor.

Argumentum Primi Libri.

Primo libro exponitur status Christianæ Reipublicæ, sub id tempus quo Hæresis orco progressa, turbare eam cœpit: tum motus in omnibus fere totius Orbis terrarum partibus ob religionem excitati: inprimis vero Lutheri natiuitas, educatio, & contra Ecclesiam rebellio: ac quomodo ille ex omnibus pæne præteritorum sæculorum hæresibus & erroribus nouellam suam ecclesiam ædificârit.

INDEX CAPITVM
Libri Primi.

tiam & contumaciam demonstrant.

IV. *Diuersa de hominum quorundam Natiuitatibus iudicia.*

V. *Lutherus monasticam vitam amplectitur.*

VI. *Dotes eius & vitia.*

CAPVT VI.

I. LEo X. Papa Crucem contra Selimum Turcarum tyrannum iubet prædicari.

II. *Principum Christianorum erga Papam obedientia.*

III. *Crucis prædicatio terror Othomanicæ familiæ.*

IV. *Pecunia ex Crucis prædicatione collecta, Christianæ Reipublicæ defensioni applicanda.*

V. *Æmulatio inter monachos Augustinianos & Dominicanos, prima huius mali radix.*

VI. *Ei schismati Dux Saxoniæ fauet.*

CAPVT VII.

I. DIaboli, primi mendaciorum architecti & parentis, in assiliendà & turbanda Christi ecclesia consuetudo & versutia.

II. *Quomodo idem animas hominum à diuina abstrahat deuotione.*

III. *Solus Dei amor omnem ad diuersandum nobis datum locum iucundum reddit*

IV. *E Monachorum claustris & iam olim, & nostro etiam tempore complures hæretici prodierunt.*

V. *Insidiæ & machinationes quib' diabolus in supplantandis animabus vtitur.*

VI. *Lutherus à vita Monastica desilit.*

CAPVT VIII.

I. COntrouersia siue contentio inter Augustinianos & Dominicanos de Indulgentiis orta.

II. *Staupicius Luthero concionandi dat negocium.*

III. *Lutherus in oppugnandis Indulgentiis mirifice desudat.*

IV. *Ad Episcopos de suo concionandi instituto & materia scribit.*

V. *Indulgentiarum insignes abusus, à Fr. quodam Thoma enarrantur ac deplorantur.*

VI. *Iusta Dei aduersus eiusmodi abusus iudicia.*

CAPVT IX.

I. QVid Leo X. Pontifex in his turbarum initio fecerit.

II. *Dominicani Lutherum vndique oppugnant, qui non minus acriter sese defendere conatur.*

III. *Non in hoc tantum, sed aliis etiam articulis Lutherus erroris accusatur, & aliarum rerum insimulatur.*

IV. *Lutherus Romam citatus, coram Pontificis in Germania Legato se sistit.*

V. *Recantat simul & periurium committit.*

VI. *Obsequio & conniuentiâ perditur.*

CAPVT X.

I. QVa noua, hominibus grata: & quomodo Lutherus mundum deceperit atque inescarit.

II. *Lutherus, nomen suum vbique celebrari animaduertens, cristas multo altius tollit, & incredibili arrogantiâ inflatur.*

CAPVT XI.

CAPVT XII.

CAPVT XIII.

CAPVT XIV.

CAPVT XV.

V. *Montani dictum de primo Lutheri ingressu.*

VI. *Lutherus Bibliis transferendis atq; interpretandis operam dat.*

VII. *Infinitæ ibi falsitates & deprauationes per Lutherum commissæ.*

VIII. *Lutheri & Zuinglij in eodem instituto æmulatio.*

IX. *Lutherus pro lubitu suo SS. scripturas tractat, aufert, addit.*

X. *Ecclesiæ in dijudicandis S. scripturæ libris, qui Canonici sint, qui non, auctoritas.*

CAPVT XVI.

I. *EX quibus velut cæmento & lapidibus Lutherus nouam suam Ecclesiam ædificarit.*

II. *Hæresis Lutherana monstrosa.*

III. *Ex omnibus præteritorum temporum hæresibus consarcinata.*

IV. *Lutherus Græcæ Ecclesiæ multa suffuratus.*

V. *Conciliorum auctoritatem reprobat & spernit.*

VI. *Notabile Erasmi Roterodami dictum siue de Lutheranis iudicium.*

LIBRI PRIMI

Caput Primum.

ARGVMENTVM.

I *Ecclesia hostium suorum victrix, altissima fruitur pace.*
II. *Ecclesia Antistites, in vtramq; aurem dormientes, nouo eoque improuiso bello opprimuntur.*
III. *Diaboli tempori & occasionibus insidiantis, sagacitas & industria.*
IV. *Sleidani, quem Lutherani veluti pro altero T. Liuio habent, in schismate hoc eiusque caussis describendis vanitas.*
V. *Scopus operis huius vniuersi.*
VI. *Auctoris excusatio.*

ALLABENTE sæculo post Christum Saluatorem natum decimosexto, Ecclesię post tam multa prœlia, victorias & triumphos, nulli iam, quam late patet eius gremium, qui cristas contra ipsam tollere auderent, hostes supererant: omnia collum vltrò iugo eius submittebant, omnia potentiam eius agnoscebant, & imperium reuerebantur. Iam duces eius velut confecto bello victricia arma ad tholos suspenderant, iam ex hostium spoliis tropæa pulcerrima in sacris illis Palatiis erecta passim cernebãtur; milites vero victores complicatis crucis in formã atq; in sinũ cõpositis manibus, sub vmbra eius tuto requiescebant, exspectantes dum illi velut fugitiui aut ad signa Ecclesiæ redirent, aut pessimo letho interirent. Interea dum hi Canticis suis & hymnis cœlum feriunt, Deo pro tot victoriis gratias agentes; illi terram matrem suam mordent, in eam mox descensuri, cernere erat velut cumulos è tot hæresibus & hæreticis profligatis structos, Herensium, Valdẽsium, Petro-busianorum, Arnoldistarum, Albigensium, Vicleuistarum, Picardorum, Hussitarum, & aliorum qui proximis retro quadringentis annis arma Ecclesiæ inferre ausi sunt. Verum post dulcissimam tàm longi temporis pacem & quietem, ecce tibi nouum ac domesticum bellum, quo post nefariam Arrij perfidiam, nullum vmquam asperius aut crudelius Ecclesia sensit. Hoc nimirum ab illo est, qui omnes superiorum temporum controuersias toties iam dijudica-

I. Diuturna Ecclesia pax & tranquillitas.

Hæretici abhinc cccc. annis.

tas, & infinitis propemodum tractationibus finitas, è sepulcro rursum eruit & renouauit; in quibus ipsis sæpe diuinæ benignitatis & misericordiæ radij clarissime eluxerunt. Vt enim Deus facilem manum dat, & ad se trahit eos qui vera pœnitentia ducti, sese humiliant, & errores suos agnoscunt ac retractant; ita eorum qui peruicaciter ipsius se insignibus & Ecclesiæ opponunt, capiti grauissima mala, velut extento ad ictum brachio, minatur. Hinc est quod Propheta dicit, inferos ad Dei vocem contremiscere, & diabolos ad sonitum vocis eius fremere.

II. *Ecclesia Antistites nouo bello oppressi.*

Quemadmodum longa malacia propinquam tempestatem nauigantibus plerumque minatur; ita diuturna hæc pax Ecclesiæ nouarum turbarum fuit index, quæ non multo post exortæ sunt. Dum enim Catholicorum ducum & militum nonnulli, longa prosperitate ebrij, genio indulgent, & immensarum diuitiarum delicijs immersi, in vtramque aurem dormiunt; vetus ille hostis diabolus è latebris suis tamquam ex equo Troiano immanem gigantum & terræ filiorum numerum eduxit; qui cœlo bellum inferre ausi, muros Ecclesiæ quasi apertos, & plurimis locis male custoditos, inuadunt, domos expugnatas diripiunt, ac velut obscura in nocte, incendio ac cædibus in oppressos vndique grassantur; adeo vt vix ad flammæ lucem Leopardi pellem ex Antenoris ædibus suspensam potuerint agnoscere; & parum abfuerit, quin Raab quoque meretricis ædes, quamuis rubro fune, vt in direptione Hierichuntis manus ab ea abstinerentur, insignitas, expugnarint. O infelicem felicitatem! O prosperitatem insidiosam, quæ miseris mortalibus dulci felle inescatis, tam amarum poculum misces! Tu quidem non minus quam charissimi nobis affectus, oculos nostros excæcas, animosque ita excantas, vt etiam ipsum felicitatis datorem agnoscere nequeamus. Econtrario aduersa fortuna oculos nobis aperit, & animum ab omnibus vitiosis humoribus & imaginationibus purgat, vt homo tanto melius seipsum cognoscere possit: quam quidem cognitionem non raro felicitas obscurat, aut etiam plane aufert.

Iosua, 2.

Casus sinistros dixeris recte quidem
Homini molestos; sed timendos, prosperos.

Et hæc illa est, vt optime Seneca inquit, quæ à se & super se caussas ruinæ suæ attraxit.

III. *Diabolus occasiones affectandi Ecclesiam captat.*

Malignus ille Spiritus à Deo maledictus, & æterno supplicio destinatus, Ecclesiæ sine vlla intermissione insidians, terribilem hunc & pæne lethalem ictum iam demum ei infligere voluit, vt damna olim accepta quodammodo vlcisceretur; & per Hæreses non minus quam per Idola quondam Ecclesiam oppugnaret, vt Tertullianus in eadem re inquit. Quare tempus hoc valde

sibi

sibi opportunum existimans, non quidem quod pristinam puritatem & innocentiam Ecclesia amisisset, & relicto verbo Dei, sibi ipsi relicta tamquam res suas sibi habere iussa esset, vt aduersarij aiunt (Dei enim promissa, perpetuam Spiritus S. assistentiam Ecclesiæ polliciti, certa sunt & infallibilia: de quibus qui dubitat, potest idem de eo dubitare, an Deus qui vniuersa condidit, satis virium ad explenda promissa habeat) sed quum animaduerteret Ecclesiæ Antistites profundo ocio & delicijs, quibus tam diuturna pax, & per eam congestæ diuitiæ, materiam suppeditabant, sepultos; de conatibus suis bene sperare cœpit, non aliter quam carniuoræ aues præpinguia animantia, quæ semianima iacere vident, ad escam sibi obliquis oculis designant; ijs vero quæ per pascua exsultant ac currunt, appropinquare non audent. Et quemadmodum olim Attali Pergami regis congestæ Romam opes, Vrbi, inuecto luxu, plus nocuerunt quam profuerunt: ita Ecclesia non parua è diuitijs, vel earum abusu potius, incommoda sensit, quippe quum aurea in ea vasa, sed lignei essent sacerdotes; quum antè lignea vasa fuissent, sed aurei sacerdotes: quo quidem tempore hostis eam, vtpote vegetam, & hostes etiam vltro prouocantem, minime aggrediendam sibi putauit. Nouerat enim quamdiu prisca illa disciplina in ea perdurauerit, facile ei fore omnes astus eludere, omnemque vim elidere; at ea remissa, facilem sibi aditum futurum. Vidimus certe ad primum impetum, antequam murum aries percusserat, nonnullos quibus Ecclesiæ ex parte, custodia commissa erat, subito terrore perculsos, ad aduersam partem, traditis clauibus, vltrò transfugisse; alios incerta spe se aliquamdiu defendentes, sacrorum quibus custodiendis appositi erant, locorum ruina oppressos. Et quidem qui inopinato opprimuntur, à victis parum absunt; at qui vigilant, non facile hosti præda fiunt. De illis Ezechiel Propheta loquitur, inquiens; O Infelices! non in arenam vos descendistis; non murum ad defendendam domum Israel opposuistis, tam molles in aduersis, quam ebrij & feroces in secundis rebus. At profecto hactenus & sortem & vsuram tam immoderatarum nimiumque expetitarum voluptatum exsoluistis, vtpote in quas præcipuus huius furoris impetus sese effudit. Nempe quum Deus punire mundum constituit, à sua domo incipere solet, vt Apostolus inquit. Ego, inquit Dominus, respicio ad pastores, & oues meas de manibus illorum requiram, faciam eos cessare à pascendo, & pastores non amplius seipsos pascent, sed oues meas ex ore ipsorum liberabo. Quid ergo facies, miser Ecclesiastice? Fatere & agnosce, virgas illas quibus humeri tui lacerantur, à diuina manu esse. Si conqueri vis, de nemine alio conquerere nisi de teipso: neque aliam caussam tuis miserijs assigna, quam iustam Dei, non tuis tantum, sed totius quoque populi, cuius animarum cura tibi com-

Catholicorum quorundam ignauia.

Ezech. 13.

Petri 4.

miſſa eſt, peccatis oſtenſi indignationem. Hic ille eſt malleus qui portas cœli percuſſit; hæc fomenta, quibus diuinæ iræ accenſus ignis, tanta violentia in ipſam quoque Dei domum graſſatus eſt, & adhuc graſſatur.

IV. *Hiſtoria Lutherani ſchiſmatis à Sleidano falsò ſcripta.*

Porrò nemini, hac noſtra ætate (quam rectè Noctem Mundi appellare poſſis) viuenti, ea incognita ſunt quæ ex hac rebellione ſunt conſequuta, vt quæ Deo omnipotenti ſuam gloriam, Eccleſiæ decus ſuum & honorem, & tandem omnibus Monarchis & Principibus imperium extorquere atque eripere conſtitutum habuerit. Malum quidem ipſum omnes ſentiunt; at mali cauſſam plerique male cognitam habent. Quare vt ea malis noſtris quæ etiamnum patimur, initium dedit; ita ab eius explicatione huic meo operi initium facere volo. Neque enim harum rerum hiſtoria adeo peruulgata eſt, vt nemo ſit qui eam neſciat; aut nemo, qui eam non ad captum ſuum & lubitum accommodet, vt ſcilicet tamquam pij filij patris ſui, hæreſeos vino, vel veneno potius ebrij, pudenda velent, & originis ſuæ turpitudinem ac ſpurcitiem occultent. Non ſum neſcius, in ijs quæ ad poſterioris huius ſæculi ſchiſma eiuſque originem & cauſſas ſpectant, ad Sleidani conſcientiam & libros plerumque recurri; poſthabitis ijs quæ eadem de re Henricus VIII. Rex

Scriptores Catholici.

Angliæ, Georgius Dux Saxoniæ, Henricus Dux Brunſuicenſis, Thomas Morus, Eraſmus, Eccius, Lindanus, Hoſius, Cochlæus, Gropperus, Fontanus, Roncerus, Surius, & alij tam boni viri quam fide digni Auctores ſcripta nobis reliquerunt. De Sleidano vero quid aliud dicemus, niſi tam pulcris tamq; aſtute quæſitis coloribus Hæreſim ab eo pictam ac fucatam, vt immaculata illa Ieſu Chriſti ſponſa ſimplicioribus videri poſſit? Tantus hic in inducenda lupo ouilla pelle artifex, tam multis Hiſtoriam ſuam inferſit mendacijs, vt eorum ab vno homine vndecim millia notata ſint. Hinc factum eſt, vt quēadmodum Cyprianus Tertulliani ſcripta lecturus, *Cedo mihi Magiſtrum meum*, aiebat, ita Carolus V. inclytæ memoriæ Imperator, Sleidani Hiſtoriam inſpecturus, *Pſeuſten* ſuum ſiue *Mendacem* porrigi ſibi iubebat. Eamque ob cauſſam ipſe Sleidanus, vt Cromerus teſtatur, *Lutheri* potius *ac Lutheranæ religionis Encomiaſtes*, quam *Hiſtoricus* à viris cordatis harumque rerum peritis appellatus fuit. Olim pictor quidam vt capitis deformitatem in Pericle celaret, caſſide illud tectum pinxit. Et alius Antigoni altero oculo capti formam delineaturus, dimidiam tantum faciei partem repræſentauit. Eodem modo Sleidanus ijs quæ iuſtam in Luthero reprehenſionem merentur, miro quodam artificio occultatis, alium neſcio quem eum nobis depingit ac proponit, & quidquid poteſt in laudem eius venatur; non tamen ita, quin multa eiuſdem vitia, faſtus inprimis & arrogantia, feritas, oſcitantia, polypragmoſyne, & inprimis carnales & immoderati animi affectus omnibus paſſim locis

Cardillus & Hiſtoria Lami.

prodan-

prodat & ostendat. Interim nihilominus Lutheranorum hic alter, si dijs placet, Titus Liuius, omniũ fere manibus teritur, & in varias linguas transfusus, nescio qua dulcedine legentium animos allicit ac detinet. Vt enim aurum artificiosa manu cœlatum ac pictum gemmis quantumuis per se lucidis majus decus addit: sic mira quædam non inconcinne contexta varietas Sleidani scripta ita commendat, vt legentis animum non modo non expleat, verum etiam magno reliqua cognoscendi desiderio accendat. Quoniam vero scriptor hic non sine multorum pernicie, dum Statum Religionis & Reipublicæ exponit, nocentissimum Hæreseos virus legentibus propinat: operæpretium facturum me putaui, si Antidotum hoc contrà pararem, & pro absynthio & felle hæreticorum, mel Christianæ & Catholicæ Veritatis degustandum omnibus proponerem.

Sleidanus Lutheranorum T. Liuius.

V. *Hostium Ecclesiæ fraus & astutia.*

Quandoquidem vero plerique omnes qui Christianæ Reipublicæ quietem siue spiritualibus siue tẽporalibus armis perturbarunt, caussas & defensionem suæ rebellionis non vulgari tantum sed Latina quoque lingua, vt quę omnibus vbique nationibus communis sit, euulgarunt: nobis quoque faciendum putauimus, vt quæ Auctor hic noster vernacula sua, Gallicâ scilicet linguâ scripta edidit, ea in Latinam linguam conuerteremus, quò nempe à pluribus, atque adeo ab omnibus apud quos Latinæ linguæ vsus viget (apud quos vero non viget?) cognosci possent. Nimirum

sic ars deluditur arte:

Fine interim longe diuerso, vt scilicet scripta nostra legentes Catholici, antiquitate, magnitudine & veritate Religionis suæ perspecta, gaudeant sibique gratulentur; Lutherani vero, Zuingliani & Caluinistæ nouitatem, vilitatem, angustias & imposturas suorum dogmatum agnoscere incipiant & detestari. Equidem futurum non dubito quin hic Catholici continuam Pastorum suorum, ab Apostolis tamquam hereditario jure tot iam sæculis acceptam successionem, meridiana luce clarius videtes, magna lætitia incessuri sint: hæretici econtra præ pudore, vt qui sæculo suo antiquius allegare, nec tertiam maiorum, ipsi etiam tam iure quam facto ab Ecclesia tamquam ingrati filij, atque adeo hostes, exheredati, ætatem producere possint, demissis manibus & tecto vultu diffugituri. Et hoc quidem modo illi in antiqua fide sua confirmabuntur; hos vero, spero & opto, tandem nouarum dogmatum siue opinionum pigebit ac pudebit.

VI. *Finis operis & scriptionis*

Ad vos iam, ô Lutherani, Caluinistæ & Zuingliani, mea se conuertit oratio. Adeste: arrigite, sultis, aures ad ea quæ dicturus sum; conuertite oculos ad tot Ecclesiarum sacrarumque ædium in puluere iacentium ruinas; aspicite tot regna & regiones cladibus ac stragibus funestas: ecquid aliud, miseri,

videbitis nisi tristia patrum ac maiorum vestrorum furoris signa ac vestigia? Habebitis hic vitæ ipsorum quasi compendium, & tanquam viuam schismatis huius Luthero-Caluinistici imaginem. Grande profecto opus aggressum me sentio, cuius pondus vel sola cogitatione me quasi attonitum reddit. In quo quidem conscribendo non tam temporis quam ipsarum rerum & subiecti rationem habebo, nullibi bella aut dissidia Principum, aut alia ad Reipublicæ statum pertinentia intermissurus, vt plerique alij hactenus fecerunt; ne lectoris animus alijs rebus occupatus, ab eo quo de agitur auocetur, aut intricatus passim obhærescat. Hanc certe historiam toti quotidie Mundo ante oculos ponendam censeo, vt quisque intelligat in quo statu Christiana religio decimosexto salutis nostræ reparatæ sæculo fuerit, eo nimirum tempore quo Hæresis ex inferno progressa, cœlo denuo bellum inferre, & terram suo subiugare imperio conata est: Item quam in multiplicem formam, velut Proteus aliquis, sese eadem conuerterit: qui primi schismatis huius fuerint auctores: quæ, & quam multa non minus admiranda quam deploranda grassante passim hæresiarcharum furore, consequuta sint: quis ortus vel monstrosus potius abortus, qui progressus Hæreseos fuerit: ac denique quis eiusdem exitus futurus sit, non dubijs argumentis colligere possit. Vere D. Hieronymus, *Hæresin refutat*, inquit, *quisquis originem eius demonstrat*. Hic ego velut in theatro quodam sub diuersis Scenis in diuersos Actus distinctis lamentabilem Tragœdiam producturus sum. Primam personam aget Germania: quam velut pedissequæ aliæ ad Septentrionem regiones, quæ Hæresi & erroribus decipiendas se præbuerunt, sequentur. Anglia & Scotia, siue magna Britannia, vt à reliquo orbe, ita ab Ecclesia quoque iam diuisa, velut Catastasin; ac tandem Francia Tragœdiæ huius Catastrophen constituet. In hoc theatrum spectanda veniet Hæresis, passis capillis, oculis igne ardentibus, anguibus ex ore erumpentibus, terribilis, à Sathana tamquam Hercule furioso conducta atque incitata qui cœlo iratus ac terræ exitio imminens, magnam post se manum pertinacium Hæresiarcharum ac hæreticorum trahit. Et hi quidem partes præcipuas hic agent, in varios vultus sese transformantes, personam modo simulantes modo occultantes, subinde morientes, subinde velut Hydræ capita renascentes. Apparebit hic singulare artificium & ordo in quo in tanta rerũ omnium confusione ad destruendã domum Dei vsi illi; tũ industria & modi quib⁹ Catholici iã grassanti malo obuiã ire conati sunt. Et queadmodũ ex vna parte elucebit iustitia eius qui semper benefacit qcunq; etiã faciat, quando alij male faciunt, ac præcipue dum eiusmodi turbas ac rebelliones in regno suo excitari permittit, vt tanto maiori ac certiori pace ac quiete postea fruatur: ita ab altera quoque parte misericordia eius-

Tragœdia Hæreseos.

dem ac promissiorum veritas apertissime sese ostendent, vt qui medijs in turbis ac hostium furore Ecclesiam suam, quam agitari, non submergi voluit, tam clementer defendit, ac tam potenter omnibus periculis liberauit. Interim illud quoque Lector animaduertet, paucissimas esse qui Catholicæ Fidei veritati aures occludant; econtra gentes natione antea barbaras, locis infinitas, numero innumerabiles obuijs vlnis eandem accipere atque amplecti. Vrbem aliquam aut ciuitatem hic à Catholica religione abdicatam vides; alibi integram prouinciam eidem de nouo adiunctam videbis; prouincia aliqua à Catholica Fide abscedit? at integrum alibi Regnum eidem accedit. O miram Dei prouidentiam! Vix Septemtrionali frigore rigere cœpit Religio, quum ecce Austrino calore eadem liquefacta, ad vltimos etiam terrarum fines diffundi & propagari cœpit.

QVOMODO MOTVS OB RELIGIONUM dissidia exorti, variis cœlorum præsagiis & ostentis fuerint præsignificati.

Caput Secundum.

ARGVMENTVM.

I. *Sub principium sæculi* XVI *variis Religionum mutationibus totus terrarum orbis perturbatur.*
II. *Ipsum quoque Cœlum multa futurorum malorum præsagia & indicia edit.*
III. *Imperiorum & rerumpublicarum ruina.*
IV. *Religionis mutationes.*
V. *Varia Prodigia in aëre siue cœlo conspecta, instantis Schismatis indicia.*
VI. *Potentia quæ Astris tribuitur, in laudem Dei cedit.*

PROFVNDA pace, summaque Religionis concordiâ vniuersus terrarum Orbis fruebatur; in maiorum fide vnusquisque acquiescebat; nec vlla inter eiusdem religionis socios nisi forte de finibus imperij proferendis erat contentio: quum ecce sub initium decimisexti sæculi (quod præcipuam nostræ huic historiæ materiam præbebit) omnes Mundi partes schismatis & Hæresibus distractæ, infinitis calamitatibus & miserijs inundari cœperunt. In Asia, Africa, Europa, & nouo Mundo turbis & confusionibus o-

I. *Initium sæculi* XVI. *tumultuosum ob religionum dissidia.*

mnia plena erant; dum illi impia Mahumetis commenta & mendacia expolire, hi Euangelicæ Veritatis intellectum quærere student. Videre erat eodem tempore Musulmanos cum Turcis, Iezelbas cum Cazelbis, Seriphios cum Africanis, Christianos cum paganis & idololatris, Christianos denique cum Christianis digladiantes, tamque infestis animis ac tanto furore depugnantes, vt ne vltimæ quidem sanguinis guttæ parceretur: dum illi veterem & à maioribus acceptam Religionem summo studio tuentur, hi nouam introducere ac stabilire conantur, vt IV. libri huius Capite fusius à nobis dicetur. Ita vno eodemque tempore Quatuor Mundi partes Religionum controuersiæ perturbarunt, atque omnia ita miscerunt, vt ruptis federum vinculis populi antea inter se amicissimi, capitalibus odijs diffidere cœperint, & in mutuam perniciem armari. Ex quo apparet quam vere à Gregorio Nazianzeno in I. De Pace Oratione dictum sit, vt ad firmandam ac tuendam hominum concordiam nihil efficacius sit quam Religionis consensus, ita nihil esse quo eorundem animi magis distrahantur atq; alienentur quã eiusdem diuersitatem.

II. *Cœlum hominibus mala prænuntiat.* Saneipsum cœlum quasi iratum tam his quam illis varijs signis ac prodigijs demonstrauit, propediem fore vt suis ipsi manibus alter ab altero debitas pœnas exposcerent. Quemadmodum enim fulmen primùm in nubibus scintillas & fulgur quoddã longe lateque explicat, vt aër ipse ardere videatur; mox horribili cum murmure ipsa terræ fundamenta concutit, antequam rupes & cœlo minantia cacumina diffindat ac dissipet: aut quemadmodum antequam terra ad emittendos visceribus suis inclusos spiritus, & quæ dorso portat deglutienda dehiscat, solet mugitus quidam audiri, & tremor sentiri, multaque alia instantis mali signa præcedere, vt quod aues circumuolitantes clamoribus & frequenti alarum concussu accolas ad fugam hortantur, atq; ipsi etiam serpentes & venenata animantia è cauernis suis prorepentia, ad tutiora loca se recipiunt: ita Deus Optimus Maximus, qui ex paruarum rerum casu, magnarum nobis ruinam ostendit, cuique omnia etiam antequam eueniunt, sunt præsentia, non statim iræ suæ gladium in eos à quibus offensus est, distringit ac vibrat, sed varijs prodigijs nisi à peccatis desistant, scelerum pœnas hominibus denunciat, quarum initium est, vt Eusebius ait, conceptus inde pauor & consternatio. *Lib.9 de Demonst. Euang.* Stellæ & astra tamquam Feciales sunt aut tubicines magni illius Imperatoris, ad commonefaciendos homines missi, quanta rerum mutatio in cœlis præparetur.

Naturæ quandoq; Deus perfringere leges
Non dubitat, terra hac queis est adstricta polisq;:
Naturam vt contra si quæ forte tre videmus,
Accipimus, vt instantu prænuncia cladu.

Ab eodem immortali Deo cœlestia lumina nobis proposita sunt tamquam tabulæ aut Aduersaria, vt in ijs sancta ipsius decreta legeremus, & tum horribiles diuinæ iræ effectus, tum suauissimos clementiæ & benignitatis fructus ob oculos positos semper haberemus. Nec profecto cuiquam dubium esse debet, quin magnum hoc & tot astris insignitum corpus vires suas inferioribus hisce continuo imprimat, sic vt omnia vel inuita ad Dei omnipotentis nutum componere se & accommodare cogantur. Omnes Mundi huius partes felici illo matrimonio, quod Deus ab initio, velut Paranymphus, sanxit, inter se coniunctæ sunt, & mirabili quodam ordine velut concatenatæ: sic vt actiones & passiones reciproce communicent, & sempiterno quodam fœdere perstent.

Cælorum tabula.

III. *Imperiorum ruina.*

Per mutos hos interpretes, qui non nisi per signa quædam loquuntur, quique præcipua diuinæ potentiæ instrumenta sunt, Deus sæpe Rerumpublicarum ortus, mutationes ac ruinas, prœlia, clades, Regum ac Principum obitus significat ac prænunciat: vti in magna illa persequutione accidit, qua Antiochus Israeliticum populum grauissime afflixit. Quæ signa & prodigia Ægyptus non vidit tum quum eundem suum populum Deus inde educere vellet? Hæc in sacris exstant historijs: quorum similia non pauca apud alios leguntur, quæ scilicet Xerxis illam, plusquam decies centena hominum millia ad excidium Græciæ secum trahentis expeditionem; quæ Romanæ magnitudinis æmulæ Carthaginis euersionem; quæ bellum Ciuile inter Cæsarem & Pompeium; quæ necem eiusdem Cæsaris præcesserunt. Et vt ad nostra veniam, quis nescit tum quum Brunehildis, & Fredegundis sceleratissimæ feminæ, in regno hoc omnia permiscuerunt; vt & tum quum Ludouicus & Fridericus ciuilibus armis de imperio contenderunt, multis prodigijs publicas has calamitates fuisse præsignificatas? Sed & morbos febresque continuas & funesta illa bella quibus Franciæ regnum sub Philippo Valesio misere vexatum fuit; nec non multorum Regum ac Principum mortes crebra ostenta præcessisse historiæ testantur. Infinita alia exempla omitto, quæ exstant apud eos qui temporum & rerum gestarum memoriam litteris prodiderunt.

Lib. 2. Mach. Sap. 7. Eus. lib. 1. Hist. Eccl. & 9. De Demonstr. Euang. 2. Mach. 5. 1. Mach. 12. Niceph. li. 49. cap 36. Annales Franciæ.

IV. *Religionis mutatio.*

Verumenimuero illud longe est admirabilius, quòd per eadem astra Religionis mutationes sæpenumero Deus ostendit; & siue ad puniendos malos, siue ad bonos exercendos ac probandos, Sathanæ in homines grassandi licentiam permisit. Sic idem admirabilem religionis & sacrorum mutationem, quæ Christo D. & Seruatore nostro nato accidit, per magnam illam Iouis & Saturni coniunctionem, quæ Natiuitatem ipsius præcessit; ipsam vero Natiuitatem per nouam & inusitatam stellam præsignificauit: vt & Paganis-

Vide Baron Tom. 1. Annalium.

mi abolitionem per Virginis imaginem in cœlesti iride; vt quidam scripserunt, ab Augusto conspectam: itemque miserabile Hierosolymitanæ vrbis excidium, per varia prodigia & portenta. Sic Hermes & Ascalius, vt Albumazar testatur, è signo Virginis semper-virginem illam Dei filij nutricem quodammodo agnouerunt: quam modo dictus Arabs tamquam penicillo depingit, nec tamen tanto tempore exspectatum Messiam agnoscere potuit. Sic Indaicæ religionis abolitio à minaci & prodigioso Cometa fuit prænunciata, vrbi illi quam Deus omni terrarum nationi diripiendam dare constituerat, tamdiu infestus suis radijs quasi incumbente. Sic Christianæ religionis incrementum victoriosum Crucis signum, quod Constantino Imperatori apparuit; sic frequentes & celeberrimæ Christianorum sub Theodosio victoriæ à stella insolita gladij formam præferente fuerunt significatæ. Sic exsecrabilem Arij in Trinitatem ac diuinam essentiam contumeliosi hæresin multa cœlorum prodigia præcesserunt: & pessimi impostoris Mahumetis aduentum magna Planetarum in scorpionis signo facta coniunctio: quo tempore Arabes excitata contra Imperatores rebellione, in Elnabi sui tot gentium postea facti domini, Lege modis omnibus stabilienda, tanta contentione elaborarunt. Sic Carolo magno Imperatore inusitatæ magnitudinis eclipses multarum nationum ad Christianam religionem conuersionem prænunciarunt: vt & præclaras Ecclesiæ contra Henricum V. Imperatorem victorias. Sic paullo ante insignem illam Christianorum ad Echinadas de Turcis Anno M D LXXI. partam victoriam, Crucis insignia super Constantinopolitana vrbe apparuisse dicuntur. Sic Anno M D LV. medio die lucentes flammæ super sancto illo sacello in quo Saluator noster nasci voluit, è Syria in Marcam Anconitanam transportato, è cœlo delapsæ & conspectæ, ad celebrandam & amplificandam Deiparæ Virginis gloriam è toto terrarum orbe homines exciuerunt & conuocarunt. Sic ignea illa pyramis seu columna, in aëre super Mexicana vrbe diu suspensa, Euangelij in nouo Mundo propagationem; & Crucis signum Anno M D X. in Orientali India conspectum, & à Prorege Albuquercio & Lusitanis magna veneratione adoratum eiusdem salutaris signi in medio Sathanæ regno exaltationem, & tot præclarissimas eorundem victorias præsignificauit: quod idem signum Anno M D LX. quoq; apparuisse scribitur. Sic crudeles illas teneræ adhuc & adolescentis in Iaponibus Ecclesiæ persecutiones, inauditi antea & horrendi terræmotus, tamquam conflictus quidam infernalis potentiæ, præcesserunt. Sic plus quam sexcenta idola euersa, & prælta illa apud Iaponenses diabolica statua fulmine percussa, certam nobis spem faciunt, idololatriam istis in regionibus funditus excisum, veramque Christianam ac Catholicam religionem longe la-

Albumazar lib. 6 Introduct. Stofflerus in Spheram Procli. Ioseph. lib. 7. De bello. Iud. cap. 12. Euseb. lib. 1. Hist. Eccles. Niceph. lib. 8. cap. 13. & 12. cap. 37.

Natal. Comes lib. 23. Hist. Acosta. Historia Lauretana lib. 3. cap. 24.

Maffæus lib. 5. Hist. Ind.

Gaspar in Epist. Historia Marty. Iaponensium.

teque propagatum iri: vt multa alia circa religionem prçsaga prodigia & prodigiosa præsagia, ac tam ostenta quam euenta prætercam, in cœlo notata, quæ in vniuersa Mundi nascentis, adolescentis & senescentis historia curiosus lector facile deprehendet & obseruabit.

V. *Diuersa prodigia schismatis prænuncia.*

Porro quemadmodum prima Mundi nascentis incunabula quæque circa illa acciderunt, à stellis & astris præsignificata fuerunt (vt præteritorum sæculorum percurrēti memoriam facile apparebit) sic etiam eiusdem quasi decrepita ætas & finis, quando scilicet homo ille peccati solenni & perpetuo sacrificio abolito, nouam religionem introducturus, Antichristianismum stabiliturus, seque ipsum tanquam Deum, vt Apostolus loquitur, adorandum exhibiturus est, multis signis ac prodigijs famosus erit. Tunc quidem monstri illius detestabilis, ad humani generis exitium nati, aduentus specioso noctis velo tegetur atque inuoluetur. Omnes planetæ, omnia elementa, vt ipsa S. scriptura testatur, extremam illam rerum in toto Christiano orbe mutationem, tamquam diuini iudicij interpretes annuntiabunt: adeoque ipsæ *cœlorum virtutes commouebuntur*, summaque infimis miscebuntur, ac susque deque omnia ferentur. Vnicus ille Mundi oculus, Dei imago, ac fecundus terræ parens, tam de splendore quam viribus suis multum amittet, ac lumen suum Lunæ maligne communicabit: & quemadmodum stellæ D. & S. N. Iesu Christi natiuitatem indicarunt, ita eædem Antichristi aduentum & prodigiosam Christianæ legis mutationem prænunciabunt. *Faciam*, inquit Creator, *vt omnes cœlorum stellæ, ô homo, super te plorent ac lamententur.* Siste hic superbe, siste curiositatem tuam, nec quidquam vlterius inuestiga; sed illud potius considera, schisma hoc quo fœde iam dilaceratam adeoque ab hæreticis viam Antichristo præparantibus, ad extrema fere redactam Ecclesiam cernimus, ab ipso vniuersi huius opifice per easdem cœli, toties turbato rerum ordine fractas ac mutatas virtutes, esse prædictum. Considera cœlum ineunte decimosexto sæculo, nequaquam fuisse mutum, sed veluti clarâ voce & quasi intento digito magni illius Aduersarij præcursores indicasse. Sol, luna, & reliqua luminaria quæ Deus in vasto cœlorum fornice, miro inter se ordine disposuit, quasi tubę fuerunt & indicia earū miseriarum & calamitatū quas plena ipse manu in nos effudit; & insperatorum motuū nuncij, ob antiquæ & à maioribus acceptæ religionis innouationem toto passim orbe exortorū. Et quemadmodum Dionysium Areopagitam horribili illa quæ Christo D. N. in cruce moriente accidit, ac totum hoc hemisphærium per tres horas tenebris inuoluit, conspecta eclipsi, exclamâsse fertur; *Aut Deus Natura patitur, aut vniuersa hæc machina dissoluetur*: sic Astrologi tot tristibus Planetarum aspectibus, tam varijs atq; inusitatis eorundē coniunctionibus, tot superiorum cō-

Vide S. Hier. Hom 33. in cap. 4. Isa.

Calamitatum nuncii.

S. Dionysii Areopag. vox.

Vide Obs. Iulii histor. Mathem.

cursibus, tot inferiorum inter se, aut cum superioribus, vel etiam cum stellis fixis coniunctionibus, tot denique cœlestis illius exercitus signis ac velut tesseris exciti atque attoniti, magnum aliquod & inusitatum malum præ foribus esse facile ipsi præuiderunt, & vna voce omnibus annunciarunt. Et certe, si verum fateri volumus, nullum à condito Mundo sæculo tot ac tantis mutationibus fuit exagitatum quam hoc decimumsextum, cuius cursum aperire mox incipiemus. Mirabiles tum contigêre Planetarum dispositiones ac habitudines, frequentes conspectæ sunt & inusitatæ magnitudinis eclipses, multi item terribiles Cometæ apparuerunt, qui non sunt, vt quidam opinantur, exhalationes quædam calidæ & siccæ, in supremam aëris regionem eleuatæ, & à sole excoctæ; sed noua potius corpora à Deo creata, & ad hominum terrorem in cœlo collocata & accensa. Conspecti quoque sunt tres soles, tres Lunæ, & noua quædam neque vnquam antea visa stella. Quid de coniunctionibus dicemus? quarum viginti vno mense, & quidem ex ijs sedecim in signo Aqueo contigerunt: quod magnam non regnorum solum & ciuilis status, verum etiam Religionis mutationem portendit, præsertim Planetis omnibus cum sole in bicorporeo signo concurrentibus. Sic enim videmus quatuor anni tempora seu partes bicorporeo aliquo signo definiri, Geminis scilicet, Virgine, Sagitario & Piscibus. Sic etiam Planetarum combustio, quæ fit quando illi sub radijs solaribus concurrunt, ea quæ circa religionem euentura sint designat, ac præcipue quando vis armorum admiscetur, quod ille tum in Martis triplicitate reperiatur. Omnes, inquam, Astrologi in Asia, Africa & Europa, iudicia & sententias suas in suspenso ac dubio habuerunt, ob tantam euentorum diuersitatem & mirabiles Astrorum positiones diuersis opinionum fluctibus agitati: quæ singula in Historiæ nostræ serie ad annum quæque suum indicabimus. Sed nihil magis admiratione dignum visum est quam magna illi Saturni, Iouis & Martis in Piscium signo coniunctio: quæ itidem primorum nostrorum parentum temporibus acciderat, tum quum apertis cœlorum cataractis, diluuio omnia perierunt, exceptis qui cum Noa in Arca seruati erant. Dici non potest quanto metu astrologi quorundam mentes perterruerint, quum aquarum eluuionibus terram inundatum iri constanter affirmarent. Verum non aquarũ illud, sed sanguinis fuit diluuiũ, qui in omnibus terræ partibus ob nouas in Religione concertationes, à maleferiatis hominibus, qui quasi toti antiquitati & consentiẽti tot sæculorum iudicio bellum indixerant, & stolidi vulgi conscientias vexandas sibi sumserant, inuectas copiosè fuit effusus. Quantopere, Deus bone, abditarum illi rerum inuestigatores in explicandis his cœlestium corporum prædictionibus desudarunt! quam misere sese torserunt, dum quid tantas cœlorum mi-

Astrorum mirabilis dispositio.

Vide Stoffler

Magna coniunctio.

rum mi-

rum minas sequuturum sit, aperire nobis conantur! Quamuis enim cœlestium corporum vires & effectus ob incomprehensibilem diuersitatem humano ingenio vix ac ne vix quidem peruestigari possint, ac nostri oculi in rimandis diuinæ maiestatis secretis ac futuris rebus dijudicãdis plusquam cæcutiant; nec credendum sit omnia & singula tam publicarum quam priuatarum rerum euenta & velut fata stellis tanquam diuinæ legis tabulis inscripta, atque inde actiones nostras & consilia dirigenda esse; multo minus Deum ipsum (quæ stulta fuit Chaldæorum & Stoicorum opinio) Naturæ & Fati legibus, vt Iouem fabulæ ferunt Adrastiæ decretis, teneri: nihilominus tamen vt ceteræ artes longo vsu & experientia constitutæ sunt; ita diligenti quoque cœlestium corporum & Planetarum, eiusque quam singuli habent vis ac potestatis obseruatione, & cum iis quæ euenerunt collatione deprehensum est stellas diuina permissione vim quandam & iurisdictionem in hominem & habere & exercere.

Cœlesti corporum effectus obscuri.

Astrorum vis in homines.

Credite mortales: quæ cœlo affixa videtis
Plurima, diuinum lumina numen habent.

Et profecto negari non potest, cœlestium corporum non tantum in hæc quæ videmus elementa, & in omne animantium genus, sed etiam in ipsos homines vim magnam, minimeque obscuram esse. Eadem vt claritate & splendore inter se differunt; ita diuersas quoque operationes & effectus habent. *In signa vobis erunt*, inquit verbum ista creans. Eoque

Si quando rerum mutari fortè videmus
Ordinem & omnia misceri sursum atq; deorsum,

certo atque infallibili signo colligimus, Deum hominum peccatis offensum irasci. Nec sane vmquam quidquam præter aut contra Naturæ ordinem factum legimus, quin magnum aliquid & insolitum sit consequutum. Numquam vlla vel Solis vel Lunæ eclipsis cõtigit, quæ non insignis alicuius mutationis aut calamitatis fuerit prænuncia: Numquam Cometa conspectus est cuius cauda non longam miseriarum caudam secum traxerit: numquam Saturnus & Mars, præsertim in vigore vterque constitutus, ceteris Planetis languentibus, congressi sunt, quin generalis quædam calamitas in illos populos qui horum Planetarum virtuti subiecti sunt, incubuerit. Longum sit atque adeo alienum hoc loco Planetarum inter se concursus, appositiones, conspirationem & consensum, tum quam in quoque signo seu domicilio vim habeant ac potestatem, aliaque huius generis longo vsu obseruata explicare.

Vis superiorum in inferiora.

VI. Tantum vero abest vt virium quas corpora cœlestia in hæc inferiora habent indagatio quidquam de diuinæ Maiestatis magnitudine detrahat, vt eidem multum gloriæ addat. Præterquam enim quod illa testantur Deum res

Vis astris tributa, in Dei cedit gloriam

hominum prouidentia sua regere & gubernare (quod impii quidam negare non dubitant) eiusdem etiam omnipotentia tanto magis apparet, cœlestes has faces tamquam decretorum ter Optimi Maximi nuncios non sine reuerentia quadam adspicientibus, quibus ille etiam in maximis rebus vtitur, vt in imperiorum mutationibus gentiumque euersionibus. Nec vero ille iam quoque magnis atque horrendis signis ac prodigiis omnium rerum tandem futurum exitium ac finem ostendit, sed indies quoque præcipua rerum humanarum euenta tamquam in speculo intuenda atque animo præcipienda nobis proponit. Iniuriam Deo profectò faciunt qui existimant tantum stellarum & astrorum numerum à Deo creatum, ac tam mirabili ordine in cœlestibus orbibus summa constantia in se redeuntibus ad ornatum tantum esse dispositum.

Fornice quisquis in hoc lucenteis aspicis igneis,
Et terra atq; maris longe superantia molem
Corpora, ne vanas iaculari credito flammas.

S. Basil.
S. Chrysost.
Mihi quidem illi rectè ac digne diuina opera considerare videntur, qui futurarum rerum & cœlestium decretorum præsagia & quasi vaticinia ex iis quæ quotidie fieri videntur, quodammodo cognoscunt. Neque vero cœlo aut stellis innocentibus, quæ in voluntatem nostram nihil potestatis habent, primam caussam efficientem aut fatalem quandam & irrefragabilem necessitatem, qualem Stoici & Astrologi quidam commenti sunt, qualemque in illis D. Augustinus, in his Picus Mirãdula, prædictionibus eorum qui tricesimo tertio ętatis anno eum certò moriturũ prodiderant, offensus reprehẽdit, adscribimus. Absit à nobis hęc impietas, vt prępotentem omnium rerum Deum duræ illi necessitatis catenæ adstringamus. Impia hæc deliria Democrito, Empedocli, Heraclito & aliis tam Philosophis quam Poetis paganis relinquamus, qui omnia Fato quodam ineuitabili, id est, ordine quodam naturali, ceu indissolubili rerum inter se colligatarum nexu, teneri prodiderunt. Hinc apud Homerum deos videmus iratos & lamentantes quod Fatum rumpere aut transgredi nequeant. Sed qui in vera pietatis ac sapientiæ schola edocti sunt, ab hac Stoicorum & fatalium hominum ignaua & stulta disciplina longissime absunt, ac Deum non modo omni necessitate liberum fatentur, verum etiam Rerumpublicarum ortus atque interitus, vt & Religionum mutationes nequaquam à secundarum caussarum dispositione ita pendere credunt quin à prima illa mutari possint: quamuis nonnulli existiment in magno huius vniuersi libro rerum humanarum historiam atque euenta etiam antequam concepta, nata atque producta fuerint, descripta esse. Nos dicimus, astrorum minas auerti, atque ictum vitari posse, secundum illud;

Lib. 4. cap. 11. de Ciuit.

Deus Fato non alligatur.

Sapiens dominabitur astris.

Sic videmus Deum sæpe conceptam ibi superius in nos sententiam hic inferius mutare, quando scilicet vera pœnitentia & lachrymis peccata nostra deflemus ac delemus. Hoc illud est quo fatorum ordo rumpitur, quo Dei iudicia mutantur, sententiæ reuocantur, & reis destinata supplicia effugiuntur. Audi quid per Ieremiã Prophetam Deus loquatur. *Si, inquit, pœnitentiã egerit gens illa à malo suo quod loquutus sũ aduersus eã, agã & ego pœnitentiã super malo quod cogitaui vt facerẽ ei.* Tanta scilicet est Dei infirmitati nostræ sese accõmodantis benignitas. Idem misericors Deus, iam pronunciata in miserũ hominem sententia, gratiam suam de nouo iterum obsignat, & vitam ei qui mortis erat mancipium largitur. Abraham Aben Esra magni nominis inter Iudaicæ disciplinæ Rabinos Doctor, de Israelitici populi seruitute loquens, affirmare non dubitat, Deum postquam ex astrorum influentia tamquam rerum futurarum Indice & Protocollo, vt vocant, populum adhuc diu in captiuitate futurum vidisset, commiseratione & charitate motum, signorum adspectus & constellationes diuina sua virtute commutasse, exsiliique tempus abbreuiasse. Quare æternam illam Sapientiam, & primam, infinitam & incomprehensibilem rerum omnium caussam agnoscamus, quæ secundarum caussarum ordinem & consequutionem regit & moderatur, tollit, firmat, mutat, quando & quomodo ipsi visum fuerit: interim vero futura in præsentis temporis speculo velut ad intuendum, vel certe cõiectura eliciendum, nobis proponit.

Deus iudic. sua mutat.

Ieremiæ 18.

Aben Esra.

QVOMODO DEVS IMMINENTES Mundo calamitates variis modis annunciet & prædicat.

Caput Tertium

ARGVMENTVM

I. *Vulgi voces & mala omina prædicti sæculi initio passim audita.*
II. *Deus quibus modis nonnunquam nos de imminentib. malis & calamitatib. commonefaciat.*
III. *Religionis mutationes à quibusdam prædicta.*
IV. *Frater quidam Franciscanus de futuro Religionis Schismate ante Lutheri aduentum concionatur.*
V. *Mira eiusdem Historia*
VI. *Cacodæmones idololatris populis abominandorum cultuum abolitionem prædicunt.*

AD recensita hactenus multaque alia futurorum malorum præsagia, quibus vniuersus quasi Mundus vehementer fuit attonitus, accessit

I. Communis vox mala præsagit.

cessit quoque communis vox hominum, in qua sæpe mirabiles prædictiones apparent. Et quemadmodum aruspices olim ex auium volatu, garritu, & eiusmodi, auguria sumebant, quorum tamen ipsi ignorabant rationem: ita in hominibus occulta quædam vis tam boni quam mali imminentis quodammodo præsentiendi esse videtur. *Vox populi*, inquit, non minus verum quam antiquum prouerbium, *vox Dei est*: qui ipsa est veritas. Quotiescumque vna & eadem de re omnes idem constanter loquuntur & sentiunt, non illud iam pro hominum testimonio, in quorum animis vt plurimum altissimi sunt recessus, in verbis magna inconstantia, in iudicio non minus varia quam in vultu diuersitas; sed pro diuino oraculo seu clarissima Dei voce habendum est, occulta quadam vi veras rerum imagines (vt Democritus ait) in aëre imprimentis, & insensibili seu transpiratione seu inspiratione hominum animis insinuantis. Hinc est quod communis vulgi vox & vniuersalis consensus, quem ὁμοφωνίαν Græci appellant, de rebus futuris multo certius quam de præsentibus pronunciat, quum in his sæpe, vt Æschines contra Timarchum inquit, in aliis raro multitudo fallatur. Quid quod communis hæc hominum vox tanto verior plerumque deprehenditur, quanto interior eius est auctor: quasi ex altiori quodam ac diuiniori fonte manantis. Et sicut aliquando Panicus terror, nulla apparente caussa, subito timore exercitum ita percellit, vt sanguine quasi congelato, & corde ad pedes delapso, ipsi etiam, vt cum Pindaro loquamur,

Dii geniti fugiant, terroribus exterriti;

ita etiam rumor aliquis sæpe sine certo auctore ortus, inconstantis multitudinis ora constanter peruagatur, ac tandem verus esse deprehenditur. Populo Romano ludis Circensibus & spectaculis intento, repente rumor percrebuit, Perseum regem à P. Æmilio victum, & Macedoniam in prouinciæ formam redactam: cuius quidem rumoris auctor, vt Plutarchus testatur, numquam resciri potuit; fama hæc nihilominus velut momento quodam ita se diffudit, vt omnes incredibili lætitia exsultantes, læto carmine victoriam nondum cognitam celebrarint. Quemadmodum vero læta sæpe animo antequam euenerint, percipimus; sic animus noster quandoque infortunium, etiam quum longe adhuc abest, nescio quo instinctu sentit, & timidus ictum, quem in se paratum videt, exspectat, quamuis nulla metus caussa appareat: id quod nostro magno malo, durante hoc schismate, & ex eo conflato ciuili bello, non semel ipsi experti sumus.

III. Postquam Deus vrbem illam tantopere sibi amatam exscindere constituit, primum miserabili illi populo, omnium gentium deprædationi & odiis postea exposito, extremam miseriam & exitium per ipsorum conscientiam

[margin: Vox Dei. — Terror Panicus. — Plutarch. — Pausan. in Phoc. — Sander. lib. 1. — Deus quomodo mala futura nobis annunciet.]

denunciauit, quæ præter continuos morsus & tormenta, instantis exitii vaticinium ex ipsorum ore expressit, quum miseros se & propediem perdendos esse clamitarent. Solet enim Deus fatorum nostrorum cursum, liberrimæ suæ voluntati alligatum, diuersis rationibus nobis ostendere. Longo tempore priusquam Christiani ad Indias penetrassent, & Euangelii lucem opulentis illis & vastissimis, sed incognitis antea terris intulissent, omnium fere sermonibus apud populos illos iactatum ferunt, venturam aliquãdo gentem barbatam, quæ nouum Deum nouamque religionem sit annunciatura. Similiter in Europa antequam schismatis illa scintilla in Saxonia gliscere cœpisset, dici vix potest quanto in metu totus fere Christianus versatus sit orbis. Nondum conspecta flamma, iam plerisque incendium; & tranquillo adhuc mari, naufragium ante oculos obuersabatur. Cis vltraque Rhenum habitantes populi Christianæ Reipublicæ magna mala, & atrocem Ecclesiæ afflictionem impendere ominabantur. Est hæc diuinæ iustitiæ pars quædam quòd ex æquo doctis atque indoctis sese manifestat. Neque enim satis illud Deo visum est, decreta sua velut ad tabulas cœlestium signorum affixa publicare, vt quæ hac ratione non nisi profunda astrorum scientia instructis, & summa mentis agilitate ac contemplatione cœlestia secreta rimantibus patent: indoctis vero, qui ea quæ supra se, nihil ad se pertinere existimant, quique tamquam terræ filii, oculos continuo in terram defixos habent, vel potius ipsi tamquam animantia ad perpetuas tenebras condemnata, intra terræ viscera sine oculis degunt, abstrusa sunt & incognita: eoque non tantum in iis quæ sunt extra homines, verumetiam in ipsis hominibus & per ipsos homines iudicia sua manifestat, vt ignorantiam nemo prætendere, aut contra Deum pœnasque ab ipso inflictas murmurare possit. Nihil omnino accidit, quod non populari hac & communi voce multo antè fuerit denunciatum. Deus (inquit Iosephus) hominum spectat vtilitates, deque iis quæ scire ad ipsorum salutem interest, in tempore ipsos certiores facit: at mala suo ipsi sibi iumento, vt est in prouerbio, accersunt, dicente Propheta; *Perditio tua ex te est, ô Israel.* *Esai.*

Dei prouidentia in rudibus instruendis.

Multos impendens terret ceruicibus ensis:
Nec quisquam vitare tamen studet improbus ictum.

III. *Vaticinia.*

Nec vero communis tantum populi vox tempestatem hanc, qua S. Petri nauicula breui agitanda erat, prædixit; verum etiam singulares quædam personæ, diuino incitante spiritu, quasi Iliadem quandam nostrorum malorum nobis præcinuerunt. In Germania virgo Hildegardis, diuini interpres Numinis, vastitatem illam & desolationem quæ superiori & nostra ætate Christianam religionem tantopere afflixit, quasi digito præmonstrauit, dicens: *Hildegardis.*

Ah miſera Eccleſia! quid ages, quo te vertes? Mille hæreſes in te orientur, quibus reſiſtere vix poteris. Ædes tuæ ſacræ, atq; adeo ipſa etiam ſacra profanabuntur: Principes contra te inſurgent, populi contra te arma capient; omniaque in ruinam tuam conſpirabunt. Quum primi illi homines luxui & voluptatibus ſeſe dediſſent, Deus aquarum eluuionibus vniuerſam terram ſubmerſit: at quia vltimi ſæculi homines incredulitate & quouis opinionum vento abripi ſe patientur, Deus Eccleſiam ab eis auferet. Omnia eius ſcripta eiuſmodi minis plena ſunt, nec fere aliud quam pœnas, vindictam, ſtragem, & vt vno verbo dicam, Catholicæ Eccleſiæ ruinam repræſentant: quæ tandem recollectis viribus, (inquit eadem virgo) eos quos diabolus ad ipſam perſequendam vinculis exſoluit, catena rurſus conſtringet. Poſt hanc Hieronymus Sauonarola, Dominicanæ familiæ monachus, conſimilibus vocibus Chriſtianum orbem implere non deſtitit, eadem prædicens, & vniuerſum Eccleſiaſticum ordinẽ metu & ſtupore defigẽs. Sic apud Mauros quoq; in Granatæ regno Alfaquis quidam Moſquearum ſeu fanorum Mahumetanorum ruinã, & Euangelii propagationem prædixit. Et apud Perſas Techellis è ſpelunca ſua progreſſus tam imperii quam religionis ſciſſuram Muſulmanis vaticinatus eſt. Ante vltimã Romanæ vrbis direptionem, in qua Carolus Burbonius occiſus fuit, homo quidam ignotus, indutus cilicio, diſcurrens paſſim ciuibus inſtantem ruinã & perniciem prædixit, vt ſuo loco latius à nobis explicabitur. Sic in Anglia virgo quædã Eliſabetha nomine, inſignis, quæ paullo poſt ſequuta eſt, mutationis dicam an euerſionis vates fuit non vana: quum ea noſtra ætas viderit (vt Sanderus ait) quæ vmquam futura tum nemo ne per ſomnium quidem poterat cogitare. Thomas Morus vir omni virtutum genere præſtantiſſimus, non ſolum imminentem tempeſtatẽ (vt idem Sanderus inquit) in ſpiritu præuidit, verũ etiam pleraq; omnia vti poſtea acciderunt, prædixit. Paullo ante Lutheri aduentum, in Gallia Franciſcanus quidam vicatim circumiit, populum docens, ac de diuina ira pœniſq; acerbiſſimis, quæ ipſorum capiti iam parata eſſent, commonefaciẽs. De quo homine dicere aliquid operæ precium mihi videtur, quod ſcripta eius nulla exſtent, quamuis ipſe vera malorum noſtrorum Caſſandra fuerit.

[S]auonarola.

[T]echellis.

IV. *[F]r. Thomas, [S]chiſma Lu[t]heranum [p]rædicit.*

Religioſus hic nomine frater Thomas, à vitæ vero morumq; ſanctitate, *le ſainct homme*, id eſt, vir ſanctus vulgo appellatus fuit. Per mundum diſcurrens, iram Dei annunciabat, & ad pœnitentiam omnes cohortabatur. Is quamprimum in oppido aliquo pedem poſuerat, ſtatim luſus omnes, luxum & voluptates velut publico inde proſcriptas edicto vidiſſes. Omnia meram pietatem & deuotionem ſpirabant. E proximis atq; remotis etiam locis populus cateruatim accurrebat, vt tam ſanctum hominem videret, ac audiret

eius

eius sermones,qui tanta auditorum frequentia celebrabantur, vt iis habendis loca publica aperire necesse esset,quod etiam amplissima templa tantam hominum multitudinem non caperent. Vltimum ille sermonem Burdigalæ in magna illa area Conuentus qui magnæ Obseruantiæ dicitur, habuit, quo Aquitaniæ non sine lachrymis,his inter alia verbis valedixit: O pulchra & plena deliciarum prouincia,Mundi paradisus! Heu quantis lachrymis exuberabis! Videbis ignes passim per campos tuos crudeliter grassátes, & superbas has ædes,auitæ pietatis & deuotionis testes, Ecclesiæ hostium, qui in te nascentur,iniuriis & prædæ expositas. Videbis diuinæ iustitię exequutores & carnifices, qui flagellorum ictibus negociatores de templis eiicient. Lupi in ouile irrumpent,& tam pastores quam oues dilacerabunt. O Burdigala! Tu è mœnibus tuis subiectorum templorum incẽdia adspicies:quinetiam ea quæ muris tuis inclusa sunt, hostium Ecclesiæ furorem & rabiem vix effugient. Et hoc quidem modo populi impietatem & Præsidum hypocrisim Deus iuste puniet. Sed quemadmodum sancta illa corpora quę apud Tolosam requiescunt,eius vrbis protectores,& si ita dicere licet, Dii tutelares sunt: sic, ô Burdigalenses, S. Martialis vester protector erit. Hæc quidem tum à plerisq; velut inania terriculamenta audita & accepta sunt. Quis enim credere potuisset quæ à maioribus tanto labore & sumtu exædificata fuerunt, tanta posterorum rabie & furore destructum iri? Memini bonas quasdam & ætate decrepitas feminas, quum Anno M. D. LXX. Romeguns templo Lormontano, spectantibus è muro Burdigalæ ciuibus, ignẽ subiecisset, in hæc verba erumpentes me audiuisse: Ecce ubi, sancti illius viri Fratris Thomæ adimpletum vaticinium. Viuunt etiamnum vtriusque sexus homines, qui ex iis quæ à patribus suis audiuerunt, vere testari possunt, sanctum hunc hominem verum fuisse Prophetam, vt qui eá quæ quinquaginta annis post acciderunt, iã tum non minus ac si iam euenissent, præuiderit ac prædixerit. Neque vero mala propterea eueniunt quod prædicta sint;sed propterea prædicuntur ꝙ euentura sint,nisi eorum caussa præcidatur:quemadmodũ Ezechiæ regis & Niniuitarũ exempla in SS. literis nos docent. Scripta huius hominis (quorũ copiã mihi bona fortuna fecit) admirabilem quandam libertatem & parrhesiam præ se ferunt,qua is in corruptos omnium ordinum,ac præsertim Ecclesiasticarum personarum mores, vnicos diuinæ iræ fomites,passim inuehitur,aperte inquiens,in ouili plures hædos esse quam agnos. O indigni Prælati & Pastores! (exclamat ille in libello quodam cui titulus est, CONDITIONES VERI PRÆLATI) vobis satis est ventrem cibo & potu, arçam auro & argento implere,cõcubinam habere in lecto, mulum pinguem in stabulo:& hæc omnia ex Crucifixi sumtibus,pro quibus vix quidquam aliud facitis, quam DOMI-

Aquitaniæ minatur.

Mala futura prædicit.

Fr Thomæ Exclamationis.

NVS

NVS VOBISCVM decantatis:tū ſcilicet probe munere perfuncti. Interim parum illud curatis,oues veſtræ damnētur an ſaluentur. Et hic quidem Religioſus iiſdē fere quibus Lutherus hac in re vocibus vſus eſt, vt ſuo loco,in cauſa ſcilicet ſeu ſubiecto Schiſmatis explicando,commodius oſtendetur. Illud vero intereſt quod hic miniſtrorum tantum & Prælatorum Eccleſiæ vitia perſtrinxit;at Lutherus apoſtata ipſam doctrinam, ab Apoſtolorum vſq; temporibus huc vſq; integram conſeruatam,exagitandam, atq; adeo ſi fieri poſſet,eradicandam ſibi ſum ſit. Antequam vero ad alia progrediar, facere non poſſum quin notabilia quædam hominis huius facta poſteritatis memoriæ prodam & commendem:idque tanto magis:quod à Beza idem ſcurriliter irrideatur.

V. *Notabiles quidam euentus.* Hic ergo noſter per Mundum paſſim circumiens,cilicio indutus,vili aſello inſidens, & in ſumma paupertate atque auſteritate vitam agens, in Aquitaniam peruenit,& loca maxime ſolitaria quærens,tandem circa maris litus in loco quodam Arcaixon appellato (inde ſcilicet quod quaſi centrum ſit eius Arcus quem duo promontoria, Oiſſinum ſcilicet & Finis terræ faciunt)oberrans,mare vidit fluctibus tumidum,& tempeſtate quaſi imis à ſedibus euerſum. Eſt vero litus hoc nauibus tam periculoſum & formidabile,vt ſubitaneâ tempeſtate deprehenſis vix vlla ſpes ſit euadendi. Eo tempore duæ ibi naues ad exitium iam iam ferebantur: quibus conſpectis Sanctus ille homo in genua procidens,& Crucis ſignum,(quod S. Hieronymus aliàs quoq; feciſſe dicitur)in arena deſcribens,ardentiſſime Deum pro eorum qui in naui erant,& à præſentiſſimo exitio parum aberant,ſalute deprecari cœpit. *Miraculum.* Nec mora,ſtatim venti remittere, fluctus ſubſidere, aeri ſerenitas, ac mari tranquillitas reddi, multis hominibus non ſine admiratione adſpectantibus: ſic vt naues hæ (quod vmquam antea factum nemo quiſquam meminerat) naufragium euaſerint. Eodem tempore,ſeu forte fortuna ex fractæ nauis reliquiis, ſeu miraculo quodam diuinitus eo delatam B. Virginis imaginem idem in litore inuenit, & in monte collocauit, ibique ſacellum, quod etiamnum in montibus illis inter frequentes pinos conſpicitur, loco admodum aſpero & ſylueſtri ſibi conſtruxit,& aliquamdiu ſumma in auſteritate vixit. *Sacellum Fr. Thomæ.* Sacellum vero ideo è ligno eſſe voluit,vt de loco in locum tranſportari poſſet. Eſt enim ibi ea loci natura, vt tempeſtatibus & ventis ſæpe arenarum cumuli diſiiciantur,montes complanētur,& valles in montes eleuentur. Ex eo tempore locus ille in magna habitus fuit veneratione, vt etiam nautæ vela facturi vota ibi ſua & preces prius perſoluant; neque vmquam impias piratarum ibi prædas agentium manus ſenſit, niſi quod poſt aliquot annos Angli quidam myoparone eò delati, & in terram egreſſi, opulentam ſacræ huius ædiculæ paupertatem diripere auſi ſunt. *Sacrilegii pœna.* Sed ecce tibi iuſta Dei iudi-

cia,

cia, peccata sæpe in ipso vestigio punientis! Vix illi cum sacra supellectili & ornamentis, quæ inuenerant, ad nauem reuersi, vela in altum fecerant, quum ecce cœlo sereno & mari tranquillo, in scopulos deferuntur, & ad eos fracta naui, in ipso quem impio sacrilegio violauerant loci conspectu, ab aquis absorbentur. Multa alia quæ ex aliorum narrationibus de sancto hoc homine comperta mihi sunt, silentio prætereo: quod eiusmodi non temere fidem habere soleam, nec quidquam tale sine bona cautela litteris & posteritati commendandum existimem. Sed hæc de isto satis.

VI. *Dæmones idolorum ruinam ipsorum cultoribus prædixerunt.*

Idem Deus qui vaticinia non in sapientum tantum, verum etiam insipientum ore ponit, quique diabolos sæpe, atque adeo ipsum mendacij parentem adigit vt Veritatis sint interpretes, idem, inquam, Deus voluit vt ipsi dæmones in suo ipsorum regno idololatriæ ruinam, & Euangelij de IESV CHRISTO propagationem prædicerent. Mexicanam tum Ferdinandus Cortesius adornabat expeditionem: eaque feliciter succedente, Crucis tropæa illis in regionibus primus statuebat. Volentibus ibi paganis idolis suis sacrificare, vox è terra audita fuit, dicentis: *Non est voluntas eius qui omnia creauit, hoc vt amplius fiat. Iam iam ruina vestra tempus adest.* Vox hæc aures sacrificare volentium continuo pulsauit: non minus quam illa, quæ, T. Liuio teste, cladem Romæ à Gallis acceptam; aut quæ magni Panis mortem; vel Hierosolymæ excidium denunciauit. Mexicanis quidem Quetzocoalt (id nomen est quod coluntidola) voce lamentabili barbatæ & Crucis signo armatæ gentis aduentum prædixit. Motezuma, qui Rex regum ijs in locis fuit appellatus, quum intellexisset Christianorum classem appulisse (quod factum est eodem anno quo Lutherus è S. Petri nauicula exsilijt) *Ecce*, aiebat, *barbatos illos, nouam religionem in mea regna inuehentes, vt Deus meus mihi fore prædixit. Sed fatis cedendum est.* Idem Texuco Regi prædictum fuit: in cuius regnum appulsis Christianis, maligni spiritus tamquam mox de sede sua deijciendi, ingemuerunt: qui quidem ipsi velut paranymphi aut vates ruinæ suæ fuerunt, vt etiam Apollo ille Pythius Augusto importune oraculum sciscitanti respondit:

Historia Indica.

Me puer Hebræus, Deus, & mortalis ab alma
Virgine natus Homo, terra istis pellit ab oris
Ad tenebras. Mæsti ergo meis discedite ab aris.

Et hoc quidem modo tam boni quam mali Angeli, astra, Planetæ, vox communis tam Christianorum quam idololatrarum varias rerum mutationes, & nouarum sectarum ac religionum introductiones præuidere ac prædicere visa sunt. Et hæ sane prædictiones nequaquam vanæ fuerunt; vt quas ipsæ calamitates per totum terrarum orbem ipso effectu consequutæ sunt, dum apud omnes vbique gentes (ô rem prodigiosam &

admiratione dignissimam!) sub prætextu religionis arma arripiuntur, & tumultibus ac turbis omnia miscentur. Sic est: momento mala exsurgunt & sese expandunt. Neque in Religionis negocio res stetit; sed varias etiam imperiorum ac Rerumpublicarum mutationes vidimus, dum ad vicinæ quæque sese statum accommodare cogitur, & altera alterius fortunam secum veluti trahit.

Audite famosi illius & nostra ætate celeberrimi Necromantæ dæmonem, de ortu, progressu & decremento eius sectæ quæ è Geneuensi lacu religionis suæ flumina deriuat (de qua suo loco) ita vaticinantem:

Quæ tanto studio expetitur modò grata Lemani
Vnda lacus, pariet iam mox fastidia summa.
Quiq; sonant iam cottidie, plaudento popello
Sermones, primum hebdomadis, tum mensibus, inde
Vix etiam totis semel annis, accipientur
Auribus: ac tandem obmutescet dira cathedra,
Doctrinam & mores prauos damnante senatu.

Caput Quartum.

ARGVMENTVM,

I. *Religionis in Perside commutatio, sub initium sæculi* XVI.
II. *Sectariorum qui ante Lutherum in arenam prodierunt, imago siue descriptio.*
III. *In Africa eodem tempore Religio mutatur.*
VI. *Itemque in Indiis.*
V. *Ac tandem etiam in orbe Christiano.*
VI. *Pauli Iouii de turbis non minus miserabilibus quam mirabilibus, ob Religionem passim excitatis, dictum siue iudicium.*

I. *Mutatio religionis in Perside.*

QVEMADMODVM, versutissimus ille Arabs, gentisque suæ seductor, filius Sathanæ primogenitus, qui occidẽdo Alcoranum suum plantauit, vt filius Dei moriendo Euangelium suum stabiliuit, omnia quæ acquisierat quamdiu vixit pacifice possedit: ita eiusdem successores,

sine vllis turbis aut dissidijs altissima pace diu vsi sunt, hominibus illis vanissima pessimi pseudoprophetæ superstitione misere deceptis & illaqueatis. Et quamuis nec vllum ille antiquæ vocis testimonium pro se haberet, nec missionem suam vero vllo miraculo confirmasset; ab ingenti tamen hominum multitudine, Mecham ad ipsius reliquias properantium, adorabatur, lege ipsius detestabili tamquam diuina passim recepta: donec tandem Anno reparatæ salutis millesimo quingentesimo, nongentis circiter post impij Mahumetis ad inferos descensum annis, magnum vulnus secta hæc accepit, noua hæresi exorta, quæ innumeris turbis, seditionibus & conspirationibus ansam dedit, dum nouum Persarum imperium ex ipso & in ipso Othomanico efflore scit. Hoc est illud Eridis pomum, quod Turcas religione, animis & viribus hactenus coniunctissimos, inter se commisit. Etsi enim magna Asiæ pars sub Arabum, Tartarorum, ac præcipue formidabilis illius Tamberlanis, quem Orientis fulmen merito quis appellare possit, imperijs dominum mutarat; Mahumetana tamen secta integra adhuc perstabat, nec vllam senserat mutationem. Idem cultus Taurisij qui Mechæ, eadem religio Trapezunte quæ Persepoli vigebat. Exstitit tandem Ismael quidam ex Vsum Cassanis prognatus sanguine, qui circa Annum M D. imperium inuasit, & mutato dominio, religionem quoque mutauit, nouam superstitionem inuehens, qua à monacho quodam Mahumetano, Techelli dicto, imbutus fuerat; tanta sectæ confidentia, vt Sophi quoque nomen vsurpare non dubitarit, quæ vox Dei interpretem significat; idque etiam ad posteros tamquam hereditarium transmiserit. Postquam igitur hic Persidem ingressus, plerisque persuasit, se veram afferre Mahumetis religionem, quam hactenus aiebat male fuisse intellectam; maiora animo voluens, auctis mirum in modum viribus, multas prouincias occupauit, sibique subiectis imperauit, vt relicta Turcarũ religione, Halis, quem verum Mahumetis discipulum dicebat, doctrinam & dogmata, ita vti ea à Techelli tradita erant, sequerentur; atque intra triginta dies quisque animum suum aperirent: qui vero sectæ huic nomen dare recusarent, gladio ferirentur: ex quo seuero & sanguinario Edicto mirum est quanta breui rerum mutatio consequuta sit. Idem vt sectæ suæ addictos à Turcis discerneret, voluit vt Persæ rubris pileis vterentur, quum Turcæ albos, Tartari virides gestent: hoc tamen in vniuerso Turcarum imperio nemini nisi è Mahumetis prosapia ortis vti licet. Hæc vero religionis mutatio nihil aliud fuit quam prætextus quidam quo nouus hic deorum Interpres ad inuadendum imperium vsus fuit. Quinetiam ferunt eundem de Mahumetana profliganda ac Christiana amplectenda religione consilia agitasse, (vt qui nihil aliud spectaret quam quomodo imperio potiri posset) &

Vide Bisar. lib. 10. & Iou. lib. 13.

Techellis.

Mutatio religionis fundamentum Persici Imperii.

fortaſſe perfeciſſet, ſi Chriſtiani Principes maturè auxiliares ei manus præbuiſſent. Chriſtianis certe amicum ſe ſemper, Turcis vero & Iudæis hoſtem acerrimum oſtendit; ac ſæpenumero Maximiliano Imperatori, Regi Ludouico XII. & Venetis fœderis ad exſtirpandum funditus Othomanicum imperium feriendi auctor fuit. Eiuſdem veſtigijs inſiſtens Mahometus Perſarum Imperator, Anno M DC I. Clemente VIII. Pontificiam ſedem obtinente, legatos ſuos Romam miſit, vt cum Chriſtianis fœdus contra Turcas tractarent, vt ſuo loco latius explicabitur.

II. *Imago ſectariorum qui poſt Lutherũ exſtiterunt.*

Porro Techellis poſtquam è latebris ſuis & ſpeluncis vbi ſolitariam vitam in ſumma auſteritate egerat, prorepſiſſet, ad Iſmaelem Sophi ſeſe applicuit, ac breui ex monacho ſtrenuus imperator euaſit, ferro & igne Hali vetuſti prophetæ, quem ſolum aiebat verum Mahumetanæ legis intellectum tradidiſſe, dogmata propugnans & propagans; adeoq; Armeniam & Aſiã maiorem breui tẽpore in partes ſuas pertraxit, Turcas qui Omaris interpretationem amplectuntur, infeſtiſſime vbique perſequens. Iſmael interim tantum ſibi nomen & dignitatem compararat, vt velut deus aliquis nuper cœlo delapſus à ſuis adoraretur; ipſeque *Saich* Iſmael (ea vox Perſarum lingua deum ſignificat) appellari ſe pateretur. Super nouæ huius religionis fundamentis magnum illud Perſarum imperium tum exſtructum fuit; quo Babylonij, Medi, Aſſyrij, alijque populi ad extremos vſque Indiæ fines comprehenduntur. Hoc illud eſt imperium quod Othomanis multum hactenus negocij faceſſiuit, ac quominus fines latius proferrent, obſtitit. Eodem tempore quo Iſmael Sophus armorum metu & vi vniuerſum Orientem concuſſit, ingens terræmotus Conſtantinopolitanam vrbem afflixit, adeo vt Baiazethes ipſe ruinis pæne fuerit oppreſſus. Sinus maris inter Conſtantinopolim & Peram tanta vi concitatus fuit, vt ſpumantes fluctus ipſa mœnia fere ſupergrederentur. Non multo poſt, anno ſcilicet M D X. alius quidam Mahumetanus Cadi nomine (vt ad perfectam noſtrorum temporum tot ſectis diſtractorum ſimilitudinem nihil deeſſet) Iſmaelis exemplo non minus propitiam ſibi ſperans fortunam, nouam & ipſe ſectam commentus eſt, dicens, nec Halim, nec Omarem, Oclam, Culbam, Abocherim, Azebarem, Zeibem, Ietribem, aut quemquam alium veram Mahumetanæ legis intelligentiam habuiſſe, ſed à ſe ſolo eam modò productum. Et quemadmodum in religionis ſchiſmatibus & turbis nullum dogma vmquam tam abſurdum fuit, eſt, aut erit, quod non aſtipulatores inueniat, & varios prætextus & modos ſeſe diffundendi apportet: ita huic quoq; nouo doctori fautores ac ſequaces non defuerunt, quorum ille viribus adiutus, oppida quædam adeoque integras prouincias occupauit, & varia fortuna, modo victor modo victus, aliquot prælia com-

Hali.
Omar.

Biſar. lib. 10. Perſ.

Cadi hæreticus Mahumetanus.

miſit.

misit. Tandem vero, vnà cum viginti quatuor mille hominibus in prœlio interfectus, & vnà cum ipso secta eius extincta ac sepulta fuit. Turbæ hæ Baiazethis Turcarum Imperatoris rebus percommodæ fuerunt, quæ tot cladibus fractæ ac prostratæ, pessimo loco sitæ fuerant, adeo vt Trapezuntino imperio Persis cedere, & vicies centenis scutatorum millibus pacem ab Ismaele redimere constitutum habuerit. Sed Ismael è medio victoriarum cursu domũ reuocatus & retractus, turbis à nouo hoc propheta excitatis occurrere fuit coactus. Ex quibus omnibus temporum illorum facies apparet, quando scilicet totus Oriens, ac præcipue duo maximi & potentissimi Turcarum & Persarum populi ob diuersas Mahumetanæ legis interpretationes infestissimis animis atque armis concurrerunt ac digladiati sunt, tanta odiorum pertinacia vt non nisi mutua pernicie elui aut expiari possint. Hanc enim sententiam decretoriam Turcarum Muphthi, id est summus Pontifex, pronunciauit: Eum qui Persam hæreticum, licet Mahumetanum, occiderit, multo gratiorem rem Deo facere quam si septuaginta Christianos interficiat. Nunc rerum in Australi plaga statum itidem perspiciamus.

Leunclau. in supplem. Ann. Turc. pag. 138.

III. *Mutatio religionis in Africa.*

Africa vetusta Mahumetis dogmata, & antiquam Alcorani interpretationem hactenus amplexa fuit, donec Anno M D XIV. Monachus quidam, Amether nomine, nescio quo œstro percitus, è cellula sua prouolauit, & oppidatim circumiens, populumque ad pœnitentiam cohortans, nouam Elfurcani expositionem, è sola, vt aiebat, S. Scriptura haustam, nouarum rerum cupidis obtrusit. Inter alia hic docuit, Halis, Omaris & aliorum interpretationes humani ingenij esse commenta: ad recte vero interpretandum Elfurcanum, nudam & puram ipsius scripturam sufficere, vt qui optimus ipse sui ipsius sit interpres. Nouus hic Monacho-minister & Ministro-monachus non miro tantum verborum artificio, sed vitæ etiam exteriori quadam simplicitate & innocentia incredibilem hominum multitudinem, ac præcipue in Fessano ac Marocano regno, ad suas partes perduxit, & nouæ religionis prætextu subditos passim contra Principes armauit. Inde ad vicina regna progressus, vsque ad intimam Libyam penetrauit, ac plus quam centum discipulos hic ibi tamquam religionis suæ Episcopos & Mahumetanæ legis præcones, constituit; ipse vero sexaginta hominum millia fere semper circa se habebat. Tafileti rex, inter Africæ Principes non postremus, hominis fama motus, eum ad se accersiuit, eo fine vt nouo huic Prophetæ, de quo tam mira vbiq; iactabantur, conscientiam suam denudaret, magno errore, vt postea patuit: vt qui hac ratione ambitioso homini fenestram ad imperium inuadendam aperuerit, ac suam etiam vitam præsentissimo periculo exposuerit. Statim enim vbi ille pedem in regno posuerat, subditos ad rebellionem

Ecce viuam Caluinistarum imaginem.

Iou. de Vir illust lib. 3. & 7.
G. ..br in Chron.

Ecce Anabaptistarum imaginem.

excitauit, & cœlestium reuelationum prætexu, Regem ipsum vita priuauit, assumtoque Seriphij, id est, supremi Pontificis nomine, reipsa regiam potestatem vsurpauit. Prioris deinde simplicitatis quasi oblitus, nuspiam nisi magna armatorum manu & pompa regia stipatus conspiciebatur, conciones interim nihilominus, non tamen in Mahumetanorum Mosqueis, nec in Christianorum, à quibus non alieno plane erat animo, templis, sed patenti in campo sub dio habebat, idque vnum agere videri volebat vt Mahumetana religio reformaretur. Quia vero Christianis Turcarum Mosqueas ingredi capitale est, nisi eiurata religione sua Mahumetanas superstitiones amplecti velint; Regius hic Pontifex ex æquo omnes, tam Christianos & Iudæos quam Mahumetistas ad conciones, sacra & ceremonias suæ religionis admisit: & felici rerum omnium successu elatus, magnum ac præualidum confecit exercitum, atque eo quinque reges subegit. Longum esset omnia ab ipso commissa prœlia recensere, è quibus vnum maximè est memorabile, in quo supra centum hominum millia perijsse dicuntur. Quid multis? ipsum etiam Mahumetem bellica gloria Seriphius hic superauit, ac totius fere Africæ imperium quadraginta annis tenuit, Turcis tam formidabilis vt aperte lacessere eum non auderent, sed occulto tantum magnitudini eius obstruere atq; obicem ponere satis haberent. Vnum restabat ijs in locis Algerianum regnum, reliquis Fessæ scilicet, Maroci, Tremissæ, Tafileti, Aræ & Susæ regnis adiungendum: cuius rex viribus suis diffisus, corrupto satellitio, hominem insidijs circumuentum vnà cum præcipuis ducibus & Consiliarijs interfici curauit. Successit ei nihilominus Abdalæ filius, cuius progenies etiamnum exstat. Sed hęc mitto, breuiter turbas illis in partibus eodē tempore quo apud nos veterum sacrorum fundamenta fuere subruta, ob religionem exortas indicasse contentus. Eodem tempore, inquit Theuetus in Cosmographia sua, quo Lutherus Christianam religionem in Europa turbat & exagitat, & Reges ac Principes facem hanc funestam exstinguere conantur, Seriphius nouis pariter in Africa rebus studet, eiusdem fere cum Luthero farinæ homo, vt qui non minus quam hic pauper & vilis fuerit monachus, qui tamen seditiosis suis concionibus complures Reges ac Principes sede & dignitate deiecit. Hæ scilicet diaboli sunt artes, omnia versantis, & subiectos sibi ad mutuas cædes nouis sectarum & opinionum facibus accendentis.

Seriphius Mahumete bellicosior.

Eius mors.

Lib. 1. cap. 5.

Vide Praten. fol. 701.

IV. *Mutatio religionis in India.*

Dum ita Mahumetistæ & Halistæ de stultis & vanis suis superstitionibus inter se digladiantur, & Seriphius sectam suam stabilire allaborat, à Christianis ex alia parte in propagando Iesu Christi Euangelio, eiusque cognitione remotissimis à nostro orbe & incognitis antea populis illustrandis, vehemēter fuit desudatum, Deo tam pios conatus mirum in modum fortunante, vt

Mundi huius princeps magna possessionis tot sæculis iam vsurpatæ parte intra breue tempus fuerit exturbatus. Idem Deus Christianorum ad ea loca aduentum diuersis prodigijs iam ante præsignificauerat, vt ignea illa pyramide, quæ toto anno supra Mexicanam vrbem conspecta fuit: vt igne illo cœlitus super primarium eorum locorum templum delapso: vt Cometa illo tricipiti, in medio die apparente, & ab Ortu ad Occasum tendente: & alijs stupendis prodigijs, in India passim, ac præsertim in magni illius Principis Motezumæ regno circa Annum M D XVII. conspectis, quo tempore Christiani primum ibi locorum innotescere cœperunt, sic vt illo ipso tempore quo Lutherus Christianam Ecclesiam inter Christianos conuellere ac demoliri aggressus est, Christiani inter idololatras prima Christianæ fidei fundamenta iecerint, longe lateque postea per ingentia illa terrarum spacia expansæ: sic vt pro exigua terræ parti. ula, eaque niuibus & frigoribus infami, integri velut Mundi ad Christianam rempublicam sint adiuncti. Vt enim torrens obstructo alueo, limites suos egressus aliò erumpit, multoque latiorem viam & canalem sibi facit: sic Ecclesia apud nos oppressa ac quasi deiecta, alibi pulcrior ac validior surrexit: sic vt fidem è nostro orbe profugientem alter ille obuijs vlnis excepisse videatur. Confluebant vndique eò Christiani: apertoque Christophori Columbi primum, deinde Americi Vespucij, immortali memoria dignissimorũ opera & industria ad ignotos populos aditu, tã Hispaniæ quam Lusitaniæ reges cœptum opus summa contentione, ac magnis sumtibus vrgebant, commodùm eo ipso tempore infideli Maurorum gente è Granatensi regno, quod illi vltra octingentos annos insederant, profligata. Horum iussu & sumtibus instructæ & cò missæ fuerunt aliquot classes, tanta nauium agilitate, vt cum ventis ipsis de leuitate certare viderentur. Hæ tam ad Orientalem quam Occidentalem Indiam plenis velis conuolabant, & in medio tot periculorum & difficultatum mare tranquillari, breuia aperiri, voragines impleri videbantur, cœlo ipso per alteram quandam viam lacteam nouos populos monstrante, vt ad eos qui Sathanæ hactenus mancipia fuerant, salutare Iesu Christi Euangelium deferretur. Mox videre ibi fuit Crucis tropæa in celsissimis montium iugis passim erecta: perpetuum illud & solenne Christianorum sacrificium sub arborum vmbris passim celebrabatur, dum noua quotidie sacrarum ædium fundamenta iaciuntur. Et quamuis barbari reges quibus poterant viribus nostrorum conatibus resisterent, Deus tamen ipsorum animis incredibile atque inuictum robur inspirauit, ac multis etiam miraculis editis auxilio suo vbiq; præstò fuit. Tales fuerunt fortissimi illi Christiani Equites, Alphonsus & Franciscus Alboquercij, Eduardus Pacheeus, Ferdinandus Cortesius, Franciscus Pizarrus, & alij,

Acosta lib. 7. Hist. Ind. cap. 23.

Simile.

Christophorus Columbus.

Primi fidei in India plantatores.

qui

qui frustra frendentibus ac frementibus Sathana eiusque ministris, salutare Redemptoris signum in terris illis erexerunt, dum idem interea apud Christianos passim deiectum fuit & sublatum: dumque alij summi Pontificis auctoritati & obedientiæ subducere se conantur, ecce tibi ex vltima vsque India Principes, qui Dei in terris Vicario eandem promittunt ac præstant. Visi sunt sæpenumero plusquam mille idololatræ à paucis Christianis in fugam acti aut concisi, non aliter ac si ardente illo gladio, quo ingens quondam Sennacherib regis exercitus fugatus fuit ac deletus, ipsorum humeri fuissent percussi. Hoc modo Christiani tam armorum quam solius etiam nominis terrore non vrbes modo, sed integra etiam regna occuparunt, construxerunt templa, erexerunt altaria, & paganorum Pagodas, Guacas, & Pachicamas, Sathanæ antea deuotas ædes & idola, vero Dei Opt. Max. cultui consecrarunt, Regibus Cananoris, Cochini, Calecuti, Mexici, Cusci & alijs quidem contranitentibus, & arma etiam opponentibus, sed Dei gratia & nostrorum virtute semper victis. Quamuis autem Sophus Persarum rex, prophetæ sui nomen & doctrinam propagare cupiens, ad Cambaiæ regem legatos miserit, qui vt Persicam legem susciperet, ei persuaderent: omnes tamen ipsius conatus Christianorum industria disturbati sunt, ac populis illis verus Mundi Saluator, D.N. Iesus Christus fuit annunciatus, & Mahumetis atque Halis impostura & impietas detecta. Sicut vero Christianorum Principum dissidia hæresibus sæpe tam aditum quam crescendi copiam præbuerunt; sic Indorum quoque intestina odia & distractiones Christianæ religionis plantationem atque incrementa faciliora reddiderunt. Quæ post Gnanacapæ patris mortem inter Attabalipam & Gascam exstitit contentio, Francisco Pizarro in Peruanum regnum aditum aperuit. Mutuis Tlascallensium & Mexicanorum odijs prudenter vsus Ferdinandus Cortesius, tam hos quam vicinos populos facilius subegit, ab Indis Solis filius appellatus. Hic scilicet rerum mundanarum cursus est: Quod fuit, ait Sapiens, est, & quod futurum est id est quod fuit. Miracula quæ in conuersione Indorum infidelium Deus operatus est, suo loco à nobis explicabuntur: quæ vero hoc loco breuiter attigimus, eò tantum pertinent vt intelligatur vniuersum Mundum sub initium decimi sexti sæculi religionum dissidijs agitatum fuisse, dum inter Christianos, paganos, idololatras, Musulmanos, Halistas quidam noua dogmata comminiscuntur, alij pro maiorum religione, & vere quod dicitur, pro aris & focis depugnant. In quo diuinam admirari libet prouidentiam, hæc ipsa dissidia ad Christianorum salutem conuertentem. Sophi enim secta Othomanici imperij incrementum valde remorata est, sic vt Mahumetanorum factionibus Christianorum concordia multum adiuta, & salus conseruata fuerit.

Paganorum templa & idola.

Osor. lib. 10.

Indorum dissidia ad Christianam fidem propagandã commoda.

Vt & Sophi secta.

Sic

Sic sacerdotes nostri in nouum illum Mundum missi, Christianam religionem longe lateque propagarunt: quæ quidem antequam supremus ille iudicij dies veniat, ad extremos vsque terrarum fines percrebrescet. Et hæc certissima sunt diuinæ Sapientiæ vestigia, quæ in omnibus eius operibus merito sunt obseruanda.

Dum omnes orbis partes varijs, vti diximus, iactantur tempestatibus, ecce decumanus quasi fluctus superueniens, Ecclesiæ apud nos nauiculam pæne oppressit: ac plane apparuit non vanas fuisse cœlestium influentiarum & constellationum, aliorumque prodigiorum minas. Eo enim ipso tempore quo Dei Ecclesia in medio Sathanæ plantatur regno, dum Asiæ, Africæ & Indiarum populi mutuis ob religionem cædibus in se grassantur, pestilens Hæresis in Europa gliscere ac caput efferre cœpit: quam mox atrocia dissidia & turbæ consequutæ sunt, adeoque infortunato schismate omnia exarserunt, infelici Monacho primam facem subijciente. Rem miram vide, quæso! Totum scilicet Mundum eodem tempore in diuersis terræ partibus à quinque Monachis varie exagitatum. Vnus Martinus Monachus, tonat, fulgurat, ignem & flammas vomit; hoc denique omnibus modis agit vt Ecclesiam in Europa subuertat: alter Martinus Franciscani Ordinis Monachus, & primus vniuersalis Vicarij apud Indos Vicarius, Euangelium in nouo orbe disseminat, & nouam quasi maximo cum labore ædificat Ecclesiam. Vnus Monachus Techellis nomine in Asia noua sua superstitione cœlum terræ miscet: alter Tecelius in Europa primus antiquæ religionis defensionem suscipit, & contra Lutherum in arenam prodit. Seriphius vero vel fortunatior illis vel audentior, religionem mutando, cucullum cum regio diademate, & librum cum sceptro mutat. Et nihilominus hæc omnia iusto & admirabili Dei iudicio euenerunt.

V. *Religionis apud Christianos Mutatio.*

Quinque Monachi totum mũdum commouent.

——*Qui quamuis sit simplex, solus & vnus,*
Edit diuersos semper nihilominus actus,
Et tamen ex vno manantes fonte & eodem
Iustitia, qua cuncta regit, mutat; dat & aufert.

Sed Pauli Iouij illustris Historici de temporibus his & religionum sectis iudicium audiamus. *Non multo post*, inquit (postquam Ismael Persarum imperium inuasit, nouamque Mahumetanæ superstitionis opinionem promulgauit) *exarsit in Germania, auctore Luthero, dira hæresis, quæ populis, vt in Perside acciderat, ad insaniam versis, Christiani dogmatis placita & veteres sacrorum ritus vehementissime conturbauit. Ita vt facile crediderim ab occulta cæli potestate malignoque siderum concursu prouenisse, vt religiones toto terrarum orbe enatis fa[illegible] ibus, vno tempore scinderentur, quando non Mahumetani modo Christianique, sed remotis*

VI. *Iouii de religionum mutatione sententia, lib. 13.*

ſima gentes idololatræ, aut ſidera aut portenta pro dijs venerantes, quum in India qua ad Orientem vergit, tum in Nouo Orbe ad Occiduam plagam reperto, nouas ſacrorum opiniones induerint. Hic facere non poſſum quin inſignem eius fraudem & falſitatem, qui eiuſdem Iouij hiſtoriam Gallica lingua interpretatus eſt, oſtendam, omnia illa quæ à Iouio de religionum mutationibus, & de dira Lutheranorum hæreſi dicta ſunt, alto ſilentio prætereuntis. Hoc ſcilicet illud fuit quod reformatam ipſius conſcientiam vſſit, quodque religioſus ipſius ſtomachus cõcoquere non potuit. Quod ſi tanta illi impudentia profanas mutilant hiſtorias, vt paucula verba ad Lutherum Hæreſiarcham pertinentia premantur; qua fide ſacros ab illis libros tractari exiſtimabimus? Sed quoniam infelix illud ſchiſma, cuius Lutherus primus auctor fuit, & natas inde cũ ſummo Chriſtianæ Reipublicæ periculo & damno Hæreſes explicare conſtitutum habeo; tempus eſt, vt prima Lutheri incunabula & natiuitatem deſcribam. Nec vero in hoc eius imitabor exemplum, qui Iunonis auem pingere iuſſus, odio eiuſdem nihil niſi pedes pinxit: ſed potius, vt pictor fidelis, vultum ita vti eſt, ad viuum repræſentabo, & in propatulo ſpectandum omnibus proponam: nec committam vt vel odium vel adulatio vnius aut alterius partis à veritate, quam ex bonorum & fide dignorum Auctorum libris, & eorum qui tum vixerunt commentarijs & narrationibus magno labore collegi, abduxiſſe me & tranſuerſum egiſſe videatur.

Gallici interpretis fraus.

LVTHERI HÆRESIARCHÆ NAtiuitas: & quomodo is religioſam ſeu Monaſticam vitam ingreſſus & profeſſus ſit.

Caput Quintum.

ARGVMENTVM.

I *Martini Lutheri, qui primus tam pernicioſi Schiſmatis auctor fuit, prima incunabula & natiuitas.*
II. *Thema eius genethliacum.*
III. *Mars & Iupiter in Luthero inſolentiam & contumaciam demonſtrant.*
VI. *Diuerſa de hominum quorundam Natiuitatibus iudicia.*
V. *Lutherus monaſticam vitam amplectitur.*
VI. *Dotes eius & vitia.*

I. *Martini Lutheri Hæreſiarchæ natiuitas.*

MONACHVS hic qui Chriſtianæ Reipublicæ non minus mali conflauit, nec pauciora ſuſpiria & lachrymas expreſſit quam Turcis, Perſis, Arabi-

Arabibus & Africanis duo illi alteri Monachi, Islebij natus est, in Mansfeldensi Comitatu (quem locum discipuli ipsius idololatræ nouam Bethlehem appellarunt) Anno M CCCC LXXXIII. die XXII. Octobris, hora XI. & XXXVI. minutis. O infelicem & infamem diem, dignum qui non tantum è Catholico Calendario, sed ex omni hominum memoria, si fieri possit, eradatur! Alij aiunt eum X. Nouembris, in D. Martini vigilia natum; eoque nomen hoc à parentibus ipsi fuisse inditum. Sed credibile est Cardanum & Iunctinum qui tam curiose genethliacum eius thema descripserunt, veram eiusdem Natiuitatem summo studio peruestigasse ac prodidisse. Cardanus certe XXII. Octobris natum eum scribit: Hanc, inquiens, veram esse Lutheri natiuitatem. Idem dicit Iunctinus. Et quamuis inter duos hos Astrologos, quod ad horoscopum Lutheri attinet, quædam sit diuersitas; illa tamen tanti non est quæ cuiusquam iudicium remoretur. Apud vtrumque enim Planetæ in eisdem constituti sunt domicilijs, Luna in duodecimo, Iupiter, Venus & Mars in tertio, Sol, Saturnus & Mercurius in quarto. Iudicium vero quod inde illi faciunt, postea videbis. Hoc vero loco digna consideratione mihi diuina videtur prouidentia. Vt enim olim eodem quo acerrimus Catholicæ Ecclesiæ hostis Pelagius, eiusdem acerrimus defensor S. Augustinus, hic quidem in Africa, ille in Europa, natus esse fertur; ita eodem anno, mense & die, quo in plaga Septemtrionali infans in lucem prodijt, Ecclesiæ postea confirmata ætate bellum illaturus, in plaga Australi alius in Mundum prognatus fuit, qui tamquam strenuus sub Iesu Christi signis dux, Ecclesiæ fines longe lateq; ad populos incognitos prolaturus erat. *Lutherus in mundum natus est,* scribit Consaluus de Illescas, *vt totum Mundum perturbaret, & infinitos Christianos sub diaboli signa cogeret. Eodem tempore Ferdinandus Cortesius, Vallis Marchio, Medelini in Hispania natus fuit, vt infinitam barbararum nationum multitudinem, tot sæculis in miserrima Sathanæ seruitute detentam, sub Iesu Christi signa colligeret. Et quemadmodum ab Aquilone, vt diuinum testatur verbum, malum sese expansurum erat;* ita *eiusdem remediũ ab Austro venire debuit. In Saxonia Monachus ad Ecclesiæ ruinam; & eodẽ tempore in Biscaia ad eiusdem defensionẽ Christianus Eques natus fuit.* O fortẽ Iesu Christi militem! quẽ postea caput & auctorem vidimus eius Ordinis, qui flagellũ & carnifex omnis hæreseos futurus erat. Eodem anno quo natus est ille Monachus qui statuta legesque Ecclesiæ euersurus erat, Sancta Inquisitio, Hæreseos terror, obex & pestis, fuit instituta. Vt vero illud de Cortesij & Lutheri natiuitate notabile est, ita in ijs quæ ab vtroque gesta sunt, multa admiratione digna deprehenduntur. Lutherus Anno M D XVII. vt infra dicetur, Ecclesiã assilire & oppugnare cœpit. Eodẽ anno Cortesius in Nouo orbe à Columbo detecto idololatriæ bellũ intulit, & ducto ad Mexicũ exercitu, Crucis signũ,

Ministromach. fol. 15.

Card. de cent. genit.

Ferdinandi Cortesij natiuitas.

Ignatius Loyola, Iesuitici Ordinis fundator.

Acosta lib 7. cap. 24.

quod tum maxime in Europa paſſim deijciebatur, in India erexit. Porro vt ad Lutherum redeamus, pater eius fuit Ioannes Lutherus, mater Margarita, quam nonnulli aiunt fricandis in publicis balneis hominibus operam locare conſueuiſſe. Commemorantur alia mirabilia de hac muliere, quomodo ſcilicet dæmon mangonis habitu à marito hoſpitio ſuſceptus, cum ea congreſſus ſit, è quo partũ illa hunc conceperit. Sed quæ hac de re ab alijs ſcripta ſunt, lubens omitto. Quamuis enim priuata illa communicatio & familiaritas quã Lutherus, vt diuerſis ipſe locis fatetur, cũ diabolo habuit, vt & illud, ꝙ Maximilianus Imperator in humeris eius conſpexit, tũ corui circa funus eius crocitantes; & dæmoniaci eo die quo ſepultus ipſe fuit, à dæmonibus animam eius ad infernum comitantibus liberati, (de quibus omnibus alio loco) faciunt vt ſuperius illud veriſimile videatur; ego tamen matrem Lutheri cum dæmone rem habuiſſe, pro vero affirmare nolo. Eraſmus in quadam epiſtola, ſed obſcuris verbis, id innuere videtur. Wierus vero idem vt rem fabuloſam; Cochlæus & Fontanus vt rem veram, recenſent. Fides ſit penes auctores: ad quos hanc contentionem remitto. Plures ſcriptores affirmant, Lutherum ſæpe dicere ſolitum, dæmonem ſibi bene notum & familiarem eſſe; vt cum quo plus quam modium ſalis comederit. Aiunt etiam, quum aliquando, dum Miſſæ celebratur ſacrificium, Euangelium illud legeretur, cuius initium eſt: ***Erat Ieſus eijciens dæmonium*:** Lutherum inter alios Monachos adſtantem, in terram ſeſe proieciſſe, magnaque voce exclamaſſe, ***Non ſum ego, non ſum ego.*** Sed ſiue vera ſiue falſa iſta ſint (certe multorum aſſeuerantium teſtimonia non deſunt.) Margarita Lutheri mater iuſtiores ob cauſſas ſomniare ac certo credere potuit, ardentem ſeſe facẽ peperiſſe, quam Hecuba olim Paridis mater; qui tam benigne & hoſpitaliter à Menelao ſuſceptus, tam malam eidem gratiam perſoluit, patriamque ſuam exitio dedit. At Lutherus tamquam ſulphure & pice fumans ardenſque titio, non patriam tantum, ſed magnam vniuerſæ Chriſtianæ Reipublicæ partem incendit, & in cinerem ac fauillas pæne redegit. Hic ille eſt qui Gordium nodum, quo hactenus vniuerſæ Eccleſiæ pax & vnitas conſtricta fuerat, vno ictu diſſecuit & diſſoluit. Et quemadmodum Troiæ excidium illi præcipue imputatur qui durateum illum & doli plenum equum fabricauit; ita ab hoc vno homine omnem illam malorum noſtrorum Iliadem promanaſſe, vere dicere poſſumus. Martinus nomen ei fuit; *Lotter* vero cognomen. hoc enim ipſe in prima ad Eckium epiſtola ponit. Alij *Lauther* appellant Verum quia primum illud in Germanica lingua mali eſt ominis, vt quod Scurram, atq; adeo nihili hominem ſignificat; alterum vero numerum Antichriſti in Apocalypſi deſignatum includit: Monachus hic noſter, & turpitudinem & malum huius

...utheri parentes.

...om. 6. de Miſſ. ang.

...raſ. Purg. ad epiſt. ...uth. Wier. ...b. 3. cap. 15.

...e C... ſal. ...ſ hiſt. ...ont. 10 2. ...therus nomen mutat.

& illius omen auersatus, Luther dici voluit, quod eâdem linguâ Purum sonat. Idem Manichæos fecisse, ex Augustino discimus, qui non ab antesignano suo Mane, Manichæi (ne scilicet Μανία, id est, insania, nomen ei dedisse videretur) sed Mannichæi appellari voluerũt, quasi facta voce è Manna & χέω, quod est Fundo, quod scilicet doctrina ipsorum quasi cœlestis ille cibus, è cœlo esset defusa. Sed nomen Lutherus mutare potuit; colorem tamen & suum quasi fatum mutare non potuit. Non enim modo Latinum ipsius nomen (vt non sine mysterio cap. XXIII. lib. mei de Antichristo à me annotatum est) sed idem etiam Hebraicis, vt etiam Sectæ, & gentis è qua illa prodijt, Græcis litteris concepta nomina, truculentæ illius bestiæ sub finem Mundi Dei filio sese oppositurae numerum repræsentant, vt ex sequenti tabella apparet.

Lib. de hær. cap. 42. & lib. 18. cont. Faust. c. 22.

Lutherus nomen Antichristi portat. Vid. Genebr. lib. 4. Chron.

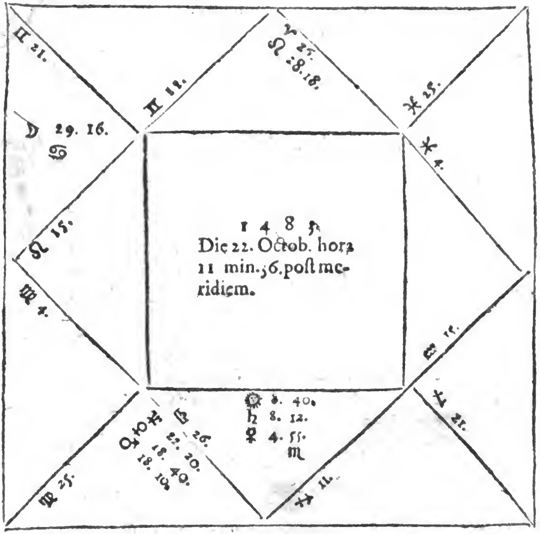
ל	30	λ	30	σ	200	M	o
ו	6	ο	70	α	1	a	1
ל	30	υ	400	ξ	60	r	80
ת	400	θ	9	ο	70	t	100
ר	200	ε	5	ν	50	i	9
	666	ρ	100	ε	5	n	40
		α	1	ι	10	L	20
		ν	50	ο	70	a	1
		α	1	ς	200	u	200
			666		666	t	100
						h	o
						e	5
						r	80
							666

Nec vero illud ratione caret, quod nonnulli Mahumetem & Lutherum in eundem ordinem retulerunt, non minus hunc quam illum Antichristi præcursorem esse existimantes. Vtraque enim infamem illum numerum, à cœlestium rerum Secretario in Apocalypsi expressum, portat. Moscouitas vero aiunt Lutheranis & Picardis exprobrare solitos, Luther sua ipsorum lingua significare hominem ferum & crudelem: quæ quasi propria est Antichristi nota.

Iunctinus magni nominis Astrologus, genethliacum schema hominis huius libro III. describens, Martem & Iouem in tertia domo constitutos, defectionem à fide significare ait. Qui enim duos hos Planetas in tertia natiui-

II. Astrologorum de Lutheri natiuitate iudiciũ.

tatis suæ domo habent, (vt Albupater & Homar antiqui admodum & Iudiciariæ periti Astrologi testantur) apostasiam à fide plerumque patiuntur. Verum vt curioso Lectori satis fiat, ecce tibi thema eius genethliacum, vti à Iunctino est descriptum.

Lib. 3. *Feruet mundus* (ait Iunctinus) *huius schismate, quod quia Martem admixtum habet, & Caudam, soluitur in seipso, infinitaque reddit capita,* (nota hic tot hæreses ex vna Lutherana exortas) *vt si nihil aliud errorem conuincat, multitudo ipsa opinionum ostendere tamen possit, cum veritas vna tantum sit, plurimos necessariò aberrare.* Cardanus vero, vbi de Lutheri natiuitate agit, Martem, inquit, Venerem & Iouem circa spicam Virginis in alterius hemisphærij Meridiano coniungi, eique coniunctioni vim aliquam esse decretam, sed sine sceptro, quod omnes Planetæ in altero hemisphærio exsistant, & spica Virginis semper pro positu suo Religioni velut moderetur. De cetero Solem & Saturnum cum

Lib. de cent. Genit.

ſtella Libræ Auſtralis,in loco futuræ magnæ coniunctionis,hæreſis huius robur demonſtrare,quum triplicitas illa iamdiu dominata ſit:verùm Saturnum Soli coniunctum per tantos motus,nullam ei promittere dignitatem.

III. *Mars & Iupiter Lutheri apoſtaſiam ſignificarūt.*

Habes duorum de Lutheri natiuitate Aſtrologorum iudicium,de qua alij eadem fere ſenſerunt & prodiderunt;illud inprimis quod Mars & Iupiter in tertia domo ſibi occurrentes,defectionem ipſius ſignificarint. Saturnus quidem & Iupiter magna producunt ingenia, ſed vaga atque errabunda. Mercurius & Venus eloquentes faciunt & diſertos,ſed eoſdem mendaces. Mars & Mercurius in Scorpionis ſigno occurrentes, homines ad decipiendum aptos,& in defendendis erroribus inſignes ſophiſtas. Mars, Mercurius & Luna,nullo alio interpoſito,promtos,acutos & ſubtiles,ſed vafros & verſipelles. Et ſicut Mars & Venus libidinem mirifice incendunt, etiam quando ijdem in Capricorni ſigno, Mercurio ibidem exſiſtente,congrediuntur:ſic Mars & Iupiter in Scorpione ſibi occurrentes,conſcientiam vehementer perturbant & irrequietam faciunt,vti Luthero accidit,quem fidem abnegaturum,& nefarium veræ religioni bellum illaturum, ijdem Planetæ demonſtrarunt. Quod ſi duo hi Planetæ,Iupiter & Mars, in Libra aut Aquario conſtituti, & Lunæ in Geminis aut Libra fuiſſent oppoſiti: cœleſtium is ſiderum poſitus ingeniũ producturus fuerat omnibus dotibus perfectum, & ad omnium rerum capiendam notitiam habile & accommodatum. Hic vero è contrario omnia ſignificant animum dubioſum,vagabundum,& ſchiſmaticum: quod idem in Philippi Melanchthonis, qui Lutheri quidem fuit diſcipulus, ſed nouam poſtea ſectam cudit,geneſi fuit obſeruatum.

IV. *Clarorum aliquot virorum Natalitia themata.*

Nec vero inania hæc ſunt ocioſorum hominum figmenta; ſed experientia optima rerũ magiſtra,& vera iudicij norma,ab aſtris quæ natiuitati noſtrę præſunt,non ſolum qualis vitæ noſtræ futurus ſit exitus, verum etiam naſcẽtium tam virtutes quam vitia ſignificari,demonſtrauit. Hanc confeſſionem vel ab inuitis ipſe euentus extorquet: nec rationes quæ forte contra allegari poſsẽt,experiẽtiã falſitatis cõuincere poſſunt. Sic Aſtrologi,Ciceronis CXXV. annis ante natũ Saluatorẽ,V. ſextilis,VII. hora, LVI. minutis ante meridiẽ nati ſchema deſcribẽtes,in horoſcopo eius Mercuriũ & Venerẽ in ſecũda Virginis facie annotarunt:vnde de admirabili ſummi huius Oratoris eloquẽtia Aſtrologi coniecturã fecerunt: quã ſimilis Eraſmi hominis ſua ætate diſertiſſimi, natiuitas comprobauit,quæ incidit in annum MCCCCLXVII. diẽ Octo. XVII. VI. horã & XXXI. minuta poſt meridiẽ. Idẽ in Bẽbo ſub ſimili cõſtellatione nato fuit obſeruatũ. In Sauonarola ambitioſa ſuperbia qua is Prophetã ſe poſtea ferre non erubuit, ab ijſdẽ Aſtrologis è geniture eius themate notata & prædicta fuit. natus .n. fuit Anno MCCCCLII. die Sept. XX. hora V & XLIV. minutis

Ciceronis. *Eraſmi.* *Bembi.* *Sauonarolæ.*

à meridie, Venere & Saturno coniunctis, & Luna in hemisphærij Meridiano constituta: eamq; ob caussam tanto ille Astrologiã prosequutus est odio, vt Pico Mirandulæ Comiti contra eam calamũ stringendi auctor fuisse credatur. Insignis doctrina & eruditio Hermolai Barbari, Anno MCCCCLIII. die XXI Maij, v. hora & x. minutis nati, in eiusdem genethliaco themate promissa fuit. Habuit enim Mercurium soli in cauda draconis coniunctum, in tertia domo, & in domicilio suo Lunæ opposito: quæ positura, secundum Ptolomæi doctrinam, raram & exquisitam eruditionem designat. Silentio hic disertum & eruditissimum virum Panigarollam, Astensem Episcopum, prætertire nec debeo nec volo. Is lucem hanc primum aspexit Anno MDXXVIII. die XXVI Ianuarij. hora XIV. & XXXV. minutis post meridiem; Lunam habens in horoscopo, & Mercurium in tertia domo Aquarij. Et quia in eius natiuitate Mercurius Lunam respiciebat, & Mars in sextili erat aspectu, facile inde colligi potuit Oratorem fore eloquentissimum, summo iudicio & memoria præditum. Sed ne verba mea & sententiam quis calumnietur, aliterq; quam par est, accipiat, iterum dico, Deum primam & supremam rerum omnium caussam esse. Solus ipse caussarum tam necessariarum quam contingentium videt ordinem & dependentiam. Et licet tam diuersi casus ac tam varij rerum humanarum euentus solius Omnipotentis cognitioni ac voluntati reseruati, aut certe ab ipso cœlestibus illis facibus inscripti, & ad cognoscendum quodammodo propositi sint (neque enim hanc quæstionem tot disputationibus vexatam, neque vmquam decisam, vlterius persequi mihi est animus, vnice illud operam danti vt intra Catholicæ Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ septa mea contineam) nihil tamen inconueniens est Deum per secundas & subalternas caussas agere, sic inter se aptas & colligatas, vt voluntatem eius omnia respiciant, eique obediant, ac sæpe nobis tam bona quam mala, quæ in vita nobis euentura sunt, in ipso limine prædicant. Sed, vt dixi, curiosius in ista inquirere mihi non est animus, ad præcipuum scriptionis meę scopum & materiam properanti. Noui ego virium mearum imbecillitatem: ac simul in quod theatrum prodierim sentio. Illud tantum cum Poëta disciplinarum osoribus occino:

Quisquis posse negat fieri quæ sæpe videntur
Hic fieri, hunc vestris adytis excludite Musæ,
Noscere nec dignum cœli secreta putate.

Hermolai Barbari.

Panigarolæ.

Excusatio & Protestatio Auctoris.

V. *Quomodo Lutherus factus sit Monachus.*

Lutherus exactis primis adolescentiæ annis, & positis in Magdeburgensi & Isenacensi collegijs humaniorum litterarum fundamentis, ad Iurisprudentiæ studium sese applicuit, quod ad explicandos olim difficiles legum nodos aptus sibi videretur, & ex forensi facundia (erat enim naturâ dicendi qua-

dam fa-

dam facilitate præditus) laudem speraret. Sed propositum hoc, adeoque Mundum ipsum non multo post reliquit. Vix enim à limine salutatis Iuris principijs, cum studiorum socio in campum animi caussa progressus, repentina superueniente tempestate, socium ante pedes suos fulmine exstinctum vidit, fumo ipse afflatus, ceteroqui sanus & illæsus. Tam præsenti periculo vehementer consternatus, quasi lauretum aliquod quærens vbi tutus lateret, terrore magis quam animi deuotione inductus, Eremitarum Augustinianorum sodalitati nomen dedit, cœnobium Erfordense Anno M D IV. quum iam XXI. ætatis annum attigisset, ingressus. Historiam hanc ipse recenset in libello quodam quem De Votis Monasticis scripsit, & patri suo, quamuis illiterato, nuncupauit. Tam subitam hominis mutationem amici & familiares ipsius magnopere sunt admirati, vt qui hactenus in iuuenili hoc pectore numquam vllam pietatis aut religionis scintillam, sed potius aperta omnium vitiorum ad quæ ætas illa propendere solet, semina & indicia perspexerant. Sed naturam ille ita abscondere non potuit, quin statim initio animi morbum proderet. Vix enim exacto probationis anno, doctrinæ opinione inflatus, primus haberi, ceterisque omnibus imperare volebat: sed tamquam fera & indomita bestia, translatus inde, & Witebergam Anno M D VIII. missus fuit, vt ibi forte cicuraretur. Eo tempore perniciosum admodum dissidium inter Augustiniani Ordinis Religiosos exarserat, adeo vt septem Monasteria seu Conuentus contra Ordinis Generalem conspirarint: quorum defensione suscepta, Lutherus rebellionis Aduocatus, ad eorum caussam agendam, Romam ablegatus fuit. Nouerant enim ingenium eius astutum, versipelle, & intricatum, & ad res eiusmodi, ac præcipue ad alendas dissensiones à Naturâ quasi factum. Alia quæ de prima ipsius iuuentute & religiosæ vitæ ingressu ab alijs narrantur, omitto: vt & illud, quod dum illud Euangelium legeretur, *Erat Iesus ejiciens dæmonium, & illud erat mutum*, ceu attonitus concidisse, & terribili voce exclamasse dicitur: *Ha! non sum ego, non sum ego*: ex quo tamen facile colligi potuit, qualis ille futurus fuerit; tantoque facilius multis persuasum fuit, à maligno ipsum spiritu fuisse insessum. Sed nihil ego nisi sub bona cautione scribere volo: quin etiam multa vltro tacitus prætereo, ea præsertim quæ ab instituto meo quodammodo videbuntur aliena. Sed age dotes & vitia, quæque alia tam bona quam mala in Luthero fuerint, propius inspiciamus,

Lutherus rebellionis Aduocatus.

Lindanus. Cochlæus. Surius.

IV. Multis tam corporis quã animi dotibus præditũ fuisse Lutherũ, negari nõ potest. Ingenio enim, præ multis Germanis, prõto fuit & viuo, felici memoriæ, singulari & facili vernaculę linguę eloquẽtia nemini suę ætatis cõcedens.

Lutheri dotes & vitia.

E suggestu declamans, velut œstro percitus, accõmodata verbis actione, auditorum animos mirifice percellebat, & velut torrens, quocumque vellet abripiebat. Quæ dicendi gratia & vis paucis apud Septemtrionales populos concessa est, vtpote naturâ tardos & crassos, vbi plerosque sermonem ad populum habentes, clausis ac mutis, vt ita dicam, manibus, sine vllo gestu velut è libro aliquid recitantes, & tamquam immobiles statuas cathedris affixos videas. Fuit idem omnis laboris patientissimus, quo etiam quasi pro quiete vtebatur: in legendo & scribendo assiduus, nisi quantum ei temporis Monialis suæ amplexus eripiebat, quæ magnum ipsi onus & impedimentum fuit, quo minus maiores in studiis faceret progressus: magno & vasto animo, ad audẽdum promto, & ad id quò odiũ vel alius animi impetus ipsum rapiebat, impigro: in conuersatione quotidiana comis & affabilis, ita tamen vt inter Principes etiam & magnæ dignitatis viros, præsertim Propheticum scrutans spiritum, supra ceteros grande quid spiraret. Fuit idem multæ lectionis, vt qui quatuordecim illis annis quibus Monasticam egit vitam, bonos libros sedulo euoluerit. Nullus vel in Philosophia vel Theologia cum ipso Sophista congressus est, quem non Labyrintheis nexibus inuoluerit, adeo vt plerique totius Ordinis primas ipsi inter Scholasticos disputatores detulerint. (*Fieri enim vix potest,* quemadmodum D. Hieronymus inquit, *vt hæreseos auctor indoctus sit.*) Quamuis scripta eius nihil exquisitum aut singulare spirent. Sed hoc sæculi magis quam hominis fuit vitium. Etsi non desunt qui scripta Lutheri à Philippo Melanchthone, discipulo ipsius, sed qui magistro par euasit, castigata, & rudem ipsius & asperum stilum limatum ac politum fuisse aiunt. Et hæc fortasse causa fuit cur Amsdorfius in præfatione super primum Tomum Operum Lutheri conqueratur, ea corrupta passim à quibusdam & deprauata esse. Quidquid sit, structura eorum monstrat auctorem è numero illorum fuisse, quibus curæ magis est cito quam bene scribere, illius pictoris exemplo, qui vix manu ad tabulam posita, iam perfectum sibi opus gloriabatur; quumècontra Zeuxis suam in pingendo vel tarditatem vel morositatem non modo non celaret, sed palam etiam præ se ferret atque iactaret. Festinans canis cæcos parit catulos, vetus dicit prouerbium. Luthero nihilominus dicendi illa facilitas, & scribendi promtitudo, tum singularis quo inter dicendum aut disputandum vtebatur ardor & vehementia, primum apud discipulos quibus Aristotelis libros explicabat, deinde etiam apud vulgus postquam è suggestu publice declamare cœpisset, magnam existimationem & fauorem conciliabant. Sed hæc tam corporis quam animi bona ingentia vitia equabant ac contaminabant, inprimis fera quædam, insolens, & intolerabilis arrogantia. Dissimulari non potest, inquit Gesnerus Lutheranus, Lutherum

Doctor factus Anno M D XII.

Vid. epist. Eras. ad Goclen.

Lutheri arrogantia & vehementia.

therum ingenio fuisse vehementi, & qui neminem qui cum ipso non sentiret, ferre posset. Adeo impatientis hominis animum ambitio transuersum rapiebat. Merum virus lingua eius fundebat: adeo vt aculeos eius & morsus vix quisquam etiam amicorum potuerit effugere. Quinetiam ne sanctissimorum quidem hominum cineri pepercit: quod ei tam à Bucero quam Erasmo non semel fuit exprobratum. *Lutherus* inquit Erasmus, *animum suum iniuriis & conuiciis pascit; nec iis satiatur vnquam, furioso Oresti similis.* Nec minus moribus intemperans quam in doctrina inconstans ad extremam vsque fuit senectutem: quam repetitis ferè cum Solis cursu vicibus mutatam subinde rursus mutauit. Ex hac ipsius inconstantia infinitæ propemodum & inter se pugnantes hæreses exortæ sunt: quemadmodum inter medios fluctus insulæ nonnumquam exsistunt & emergunt. Fuit præterea omnis subiectionis, austeritatis & pœnitentiæ, qua Dei ira placatur, capitalis hostis: ieiunium vero, abstinentiam & castitatem cane peius & angue oderat, adeo vt non dicere solum verum etiam publice scribere non erubesceret, naturam sibi non è ligno, sed carne & ossibus factam; nec magis se sine feminarum quam vini vsu viuere posse; nec minus renes purgare quam ventrem exonerare sibi necesse esse. Sed hæc atque alia fœde & nequiter ab ipso dicta & scripta ad nuptias ipsius reseruamus, vt ex iis Hymenæum atque Epithalamium ei concinnemus. Quid de ambitione eius dicam? quæ vt S. Augustinus alibi dicit, vera omnis hæresis mater est. Tantum certè sibi tribuebat, vt tanquam alter Iupiter Mineruam capite inclusam tenere, aut tamquam Hippias alter omnia præterita & futura, scire se arbitraretur. Magnum virum Lutherum futurum fuisse Beza in imaginibus suis dicit, si tantum prudentiæ & moderationis quantum Zeli attulisset. Quod in eo reliquum erat pudoris, immoderata libido; quod timoris, audacia; quod rationis, insania exstinxit Verum quæ in Luthero præ ceteris insignes fuerunt tam dotes quam vitia, ex iis quæ postea in vita ipsius describenda dicturi sumus, melius intelligentur. Et certe alius esse non potuit qui vitiis & licentiæ latissimam fenestram aperturus, obedientiam ac virtutem profligaturus, sectæ denique ex omnibus superiorum hæreticorum erroribus consarcinatæ fundamenta iacturus erat. Quam vero in consuendis variarum hæreseon centonibus egregius ille fuerit artifex, ipsa historiæ nostræ series ostendet. Habes, lector, Lutheri natiuitatem, educationem, & primum in Ecclesiam ingressum: videamus porro eius egressum & defectionem, eiusque caussam & occasionem. Sed vt legentibus omnia apertiora sint, rem ab ouo, quod dicitur, repetere operæ precium videtur.

In Biblioth. Vid Sadol. ad Sturm.

Dial. aduer. Melan.

Cont. Epist. non sobriam.

Lutheri incontinentia.

Tom. 2. fol. 32.

Tom. 5. fol. 119.

Lib. de peccato, cap. VIII.

QVOMODO SACRA EXPEDITIO contra infideles à Leone X. PP. promulgata dissidio inter Dominicanos & Augustinianos ansam præbuerit; è quo postea schisma est exortum.

Caput Sextum.

ARGVMENTVM.

I *Leo X. Papa Crucem contra Selimum Turcarum tyrannum iubet prædicari.*
II. *Principum Christianorum erga Papam obedientia.*
III. *Crucis prædicatio terror Othomanicæ familiæ.*
IV. *Pecunia ex Crucis prædicatione collecta, Christianæ Reipublicæ defensioni applicanda.*
V. *Æmulatio inter monachos Augustinianos & Dominicanos, prima huius mali radix.*
VI. *Ei schismati Dux Saxoniæ fauet.*

I. *Leo X Papa expeditioné sacram contra Turcas pronunciat.*

DICI non potest quanto terrore Selimus Turcarum Imperator vniuersum mundum circa huius sæculi initium impleuerit; adeo vt tam Oriens quam Occidens vel ad famam continuarum eius victoriarum contremisceret. Hic enim populorum domitor & crudelis parricida, postquam debellatis Persarum, Ægyptiorum & Mamaluchorum regibus tot regna & ditiones imperio suo adiecit, nihil aliud nisi vniuersalem Monarchiam somniabat ac cogitabat. Iam ille in opulentissimas Italiæ & Hungariæ regiones oculos defixerat: iam ille Romanum Imperium ad prædam, iam Christianorum templa ad impiæ suæ superstitionis receptacula designabat. Exstimulabat ipsum animus vastus: quem frequens rerum ab Alexandro Magno & Iulio Cæsare gestarum lectio & accendebat & alebat. Horum enim Commentarios in patriam linguam traductos numquam fere è manibus deponebat: adeoque horum exempla in omnibus ad imitandum sibi habebat proposita. Iam ille catenas & compedes miseris Christianis vinciendis præpararat, non aliter quam Germani olim, qui multos currus funibus & catenis onustos secum adduxerant, vt ijs Romanos, ad cædem & captiuitatem opinionis errore & falsa spe sibi designatos, vincirent. Hoc omnium Christianorum periculo expergefactus Leo X Pontifex Maximus, Deique in ma-

Vide Iouium.

Vide Tillet. & Guicciard. lib. 13.

gno hoc animarum imperio Vicarius, precibus & Ieiunijs publicis Dei misericordiam implorari iussit, adeoque ipse vnà cum sacro Cardinalium collegio, nudis pedibus septem Romæ maiores Ecclesias visitauit: tum etiam per legatos & Nuncios ad fedus & bellum contra tam formidabilem hostem Christianos Reges, Principes & Respublicas excitauit, circummissis Breuibus seu Bullis Apostolicis, quibus omnes ad assumendum Crucis signum & tam sacram hanc expeditionem commonebantur. Ad Imperatorem missus fuit S. Sixti Cardinalis; ad Galliæ Regem, Cardinalis S. Mariæ; ad Regem Hispaniæ Cardinalis Ægidius; & ad Regem Angliæ Cardinalis Campegius. Quia vero Christiana Respublica factionibus tum distracta erat (quamuis vna vbique omnium esset religio) idem communis omnium parens sub pœna Excommunicationis seriò edixit vt pacem omnes colerent, & in quinque annos generales inducias facerent.

Huic Edicto morem gerentes Christiani Principes vno consensu arma contra communem hostem vertere instituebant. Maximilianus Imperator & Franciscus I. Galliæ Rex sacro huic bello interesse ipsi decreuerant; ille quidem quum zelo tum proprio periculo stimulatus, vt cuius ad latus hostis tam potens & acer sedebat; hic vero tamquam præcipuus sacri huius federis auctor. Postquam igitur iam dictus Rex cum Pontifice Bononiæ congressus esset, multi passim Principes extiterunt, qui suscepto voto & Crucis signo, militiæ huic nomen dederunt, eum in finem vt bellum ab Europa in Asiam transferrent, & qui barbaris hactenus quasi pro incude fuerant, iam porro pro malleo essent. Sistite hic, inuidi & calumniatores, qui omne malitiæ virus contra Pontifices euomere, omnesque etiam sanctas ipsorum actiones calumniari soletis. Sistite, inquam, & ab vna parte notate admirabilem illius humilitatem, qui à nobis, vt vos dicitis, pro Deo habetur, nudis pedibus Ecclesias obeuntis, in pane & aqua ieiunantis, & tam calidis suspirijs & precibus pacem & misericordiam Ecclesiæ, cuius directio à Deo ipsi commissa est, poscentis; ab altera vero parte obstupescite tantam Christianorum Regum ac Principum obedientiam, priuatas iniurias tam facile Reipublicę condonantium, & vnius imperio tanto consensu acquiescentium. Ita quidem conuenerat vt Romanus Imperator, cum Hungaris, Polonis & Germanis Constantinopolim aggrederetur; Galliæ Rex cum Heluetijs, Venetis & alijs Italiæ Principibus Græciam inuaderet; Hispaniæ, Angliæ & Lusitaniæ Reges cum ducentis nauibus bellicis, & centum triremibus à Pontifice instructis Constantinopolim eodem tempore quo Imperator terrâ, mari oppugnarent. Vides ingentes ad bellum apparatus, & omnes Christianas nationes Crucis signo signatas, ad sacram expeditionem accinctas.

II. Obedientia Christianorũ Principum erga Papam.

III. *Cruciata expeditiones Turcis formidabiles.*

Porro sacræ hæ expeditiones, quas Cruciatas vulgo vocant, Othomanico imperio semper formidabiles fuerunt, postquam prima hæc verba signis inscripta prætulit: DEVS VVLT. Hac vna Mahumetes II. aliquamdiu quasi fræno constrictus, nihil contra Christianos tentare ausus fuit. *Ego,* (ait idem in quadam ad PP. Pium II. epistola) *mortis Iesu Christi culpam nullam habeo: quinetiam Iudæos à quibus ille crucifixus est, exsecror & detestor. Cur ergo tu tuos contra me armas? Cur remissionem peccatorum ijs promittis qui bellum mihi intulerint?* Tum quidem Christiani & vno nomine & vna religione coniuncti, sub vno & eodem sacræ Crucis vexillo militabant. Saxo & Italus, Hispanus & Anglus eidem cohorti erant adscripti. Vna & eadem fides, vna eademque lex omnium animos stimulabat, voluntates coniungebat, & ad tam periculosam & vltramarinam expeditionem Principis Christianorum suasu & mandato non solum contra infideles, verum etiam hæreticos suscipiendam animabat. Recte enim ab Epiphanio dictum est, prauam fidem ipsa infidelitate peiorem esse. Hos enim non credendo credere; illos vero credendo non credere. Quod si eiusmodi expeditionum exitus non semper votis respondit, eæque animose magis susceptæ quam feliciter perfectæ sunt, Dei iudicia super nos agnoscamus. Bonum enim consilium sæpe, vt Solon aiebat, infeliciter cadit: nec Mundi valde iudicium curare oportet, omnia ex euentu iudicantis. Illud certum est, eiusmodi conatibus hostium sæpe consilia elusa atque elisa fuisse. Negari non potest, si magni illi duo Principes Carolus V. Imperator & Franciscus I. Galliæ rex vires suas non ad mutuam perniciem & ruinam sed Turcarum oppugnationem conuertissent, Solimannum de Rhodo & Hungaria numquam triumphaturum fuisse. Atque ô vtinam tot duces peritissimi, tot fortissimi milites tam Germani quam Galli, qui mutua lanien absumti, in medijs patriæ cineribus sepulti iacent, vim suam & arma contra Turcas coniunxissent! Quis non putet immanissimum tyrannum de sua magis salute defendenda quam aliorum oppugnanda cogitaturum fuisse? Tantum abest vt arma ille vltra Sigethum, quemadmodum, proh dolor, fieri vidimus, prolaturus fuerit. Quin certum est tantum imperium è manibus eius extorqueri, & à Gallica Nobilitate præcipue, cuius pristinam virtutem in Sidonis, Tyri & Hierosolymæ muri testantur, gloriosum salutis nostræ tropæum ex Constantinopolitanæ vrbis turribus ac pinnis efferri, illudque pulcerrimum S. Sophiæ à Iustiniano Imperatore ædificatum templum, ad veræ religionis vsum repurgari potuisse.

Bona consilia sæpe male cadunt.

IV. *Pecunia ex Indulgentiis collecta, ad quem vsum pertineat.*

Ceterum quandoquidem pecunia belli neruus est, sine qua nihil non dico præclare, sed ne geri quidem potest (id quod Græci optime intellexisse videntur, dum in eodem templo quod Morti consecratum erat in Delo

Inu-

Iusula, thesauros suos asseruari voluerunt) necesse sane tum erat de modis eius colligendæ, & tam arduum opus perficiendi cogitare. Et ad hunc quidem finem, Imperatoris aliorumq; Principum rogatu Iubileum per omnes Christianas prouincias fuit annunciatum, vt deuoti homines qui ipsi ad sacrum hoc bellum ire non poterant, ad eleemosynas & quasi contributionem quãdam excitarentur; exemplo magnanimi illius è Græcia ducis, qui quum ad oppugnandam Troiam proficisci ipse non posset, iumentum suum Agamemnoni dedit. Quod ex deuotis hisce contributionibus colligitur argentum non eo destinatum erat, vt S. Sedis calumniatores dicunt, vt in Vaticani seu Capitolii ærarium inferretur; sed vt in stipendia militum, ad instruendam classem, & reliquos tanti belli apparatus erogaretur: parte etiam eius aliqua magnum illud & superbum S. Petri Ecclesiæ ab Iulio II. PP. cœptum ædificium absolueretur. Antiqua iam olim fuit consuetudo, vt in eiusmodi necessitatibus Indulgentiarum thesauros recludat Ecclesia, quo ad opem ferendam Christiano nomini, Christianorum auxilia euocentur, iisque ad Paradisum via præparetur, quæ pœnitentia, precibus & eleemosynis planior fit & facilior. Ipsi S S. Patres quotiescunque Christianus aliquis Princeps Ecclesiæ bona inuolare conatus est, iisdem ad defensionem vsi sunt: quemadmodum tempore Ladislai regis Neapolitani factum legimus. Et hodie etiam sacra hæc contributio quam *Croisadam* seu *Cruciatam* appellant, in Hispania, adeoque in Indiis etiam durat, sic vt ab vnoquoque capite ad minimum bini Regales, vti vocant, exigantur, à ditioribus vero aut honoratoribus octoni soluantur: è qua pecunia præsidiis, quæ Hispaniarum rex contra Mauros & Turcas continuo alere cogitur, stipendia soluuntur: cuius summa ad vicies centena aureorum millia singulis annis ascendere fertur. Nostro tempore idem à Papa Lusitaniæ regi permittitur, vbi illud nondum fuit vsitatum à primo sacro Christianorum bello, tunc quando infortunatus Rex Sebastianus maiori animo quam viribus expeditionem contra Maroci & Fessæ regem suscepit, sed in ipsa cum magna Nobilitatis parte periit. Eadem pecuniæ colligendæ ratio in Hispania & Italia nonnunquam adhuc iis qui bonam Christianæ Reipublicæ operam nauant aut nauaturi sunt, à Pontifice conceditur: quo minus enim in Gallia & Germania idem hodie vsitatum videmus, indeuotio vel despectus eiusmodi rerum ab Hæresi inuectus, obstat, sic vt eiusce rei caussa fores eorum nemo pulsandas censeat. Vidi ego in hac vrbe (Burdigala) Alexandrum Nicolo Paronichum, Sangiaci seu præfecti Scutarensis fratrem, & Sinani supremo Bassæ proxima cognatione iunctum: qui à Papa Six-

Ecclesia consuetudo.

Cruciata in Hispania.

Alexander Nicolo.

to V. Breue impetrarat quo Indulgentia ijs qui eleemosyna ipsum adiuuarent, concedebatur. Hic deserta Mahumetana religione, multos Christianos è miserrima seruitute liberarat, & eorum opera, edito prius atroci cum Turcis conflictu, duas triremes abduxerat; in quo quum oculos sagittæ ictu amisisset, à Pontifice beneficio aliquo affectus, per Breue illud, à Cruciatæ in Hispania Consilio approbatum, plus quam viginti aureorum millia collegit.

V. *Æmulatio inter Dominicanos & Augustinianos.*

In Germania Albertus Brandenburgicus, Elector & Archiepiscopus Moguntinus, Primas Germaniæ, cui ea potestas à S. sede tributa fuerat, hanc Cruciatam prædicandi populumque ad contributionem exhortandi prouinciam Ioanni Tecelio Dominicano seu Iacobino monacho, Francofurti tum commoranti, demandauit: eo potissimum quod hominem hunc ei rei maxime idoneum cognouisset, vt qui iam ante missas in Liuoniam & circumiacentes regiones à Pontifice Indulgentias, quò Teutonicis Equitibus Moscouitico bello vexatis succurreretur, prædicasset. Id Ioannes Staupitius nobili genere natus, Generalis Augustiniani Ordinis Vicarius, non ad sui tantum, verum etiam totius Ordinis contemtum & iniuriam pertinere interpretatus est, vt qui longo iam tempore id muneris in Germania obire consueuerat. Et sic hos quidem lucri spes inter se commisit. O ambitiosa auaritia, quam care nobis constas! Non sine caussa Philosophus dixit, nullam capitaliorem Rerumpublicarum esse pestem quam auaritiam: quamuis ambitionem multo magis noxiam esse velit is qui nulla alia re quam humani generis odio celebratur. O miseri homines (exclamabat ille) omnium malorum vestrorum fons & origo est Ambitio. Vera & meliori auctori digna sententia! sed ad rem. Staupitius hac, vt ipse interpretabatur, iniuria irritatus, aperte protestatus est eam se minime laturum.

Tecelius.

Tecelius econtra, circummissis vndique Ordinis sui Fratribus, non viua tantum voce, sed scriptis etiam Indulgentias annunciauit & defendit, ac primus sese ijs qui S. sedem sub Indulgentiarum abusus prætextu oppugnare instituerant, opposuit. Vidisti suprà Techellim Persam monachum patriæ religionis ritus mutantem: ecce tibi alium consimili nomine in Europa monachum, eodem tempore antiquam religionem magno animo propugnantem.

Ac veluti si quando leo sitibundus, & osse
Fulmineo metuendus aper, de monte ruentes
Fonticulum ad tenuem properant, dum cedere neuter
Sustinet, in magnas exsurgunt protinus iras,
Exacuuntque feros dentes, tum plurima dantque
Vulnera & accipiunt, donec qui robore victum
Se sentit, fugit, & victoris subtrahit iræ:

Sic duo

Sic duo hi monachi, productis quasi etiam nigro & albo colore distinctis fratrum suorum cohortibus, concurrere & digladiari cœperunt, tanta vtrimq; pertinacia, vt velut ex duorum attritu lapidum scintillæ excutiuntur, ita ex horum concursu ignis exortus sit quo vniuersa Christiana Respublica fere conflagrauit. Et Augustinianus inprimis, odio & inuidia, quæ non minus in monachorum claustris quam regum palatijs sæpe regnant, inductus, opimũ sibi bolum è faucibus ereptum ægerrime ferens, vlcisci se, & Dominicanis *Staupitius.* quæcumque posset impedimenta obiicere constituit: id quod facile effecturum se putabat, si modum hunc Indulgentias prædicandi tamquam nouum & commentitium salutis subsidium criminaretur, & deuotam Germanorum liberalitatem frigefaceret, auaritiam ac latrocinia quæstorum seu concionatorum exaggerando, & vti mos est maleuolis, vera quædam plurimis falsis ac mendacijs miscendo. Quis enim credat, tam procul illorum animas ab omni pietate ac Dei timore abfuisse, vt tam exsecrabiles blasphemias, quarum ab aduersarijs accusantur, proferre ausi fuerint? Ex contentione hac tamquam scintilla initio neglecta, tantum quantum videmus incendium natum est, quod momento longe lateque omnia amplexum, incomparabile damnum Ecclesiæ inuexit, & totum terrarum miscuit orbem.

Primis his motibus statim potentissimus Germaniæ Princeps Fridericus Dux Saxoniæ sese immiscuit, eo quod Mogũtino in Archiepiscopatus Magdeburgici petitione fuisset posthabitus, tum etiam quod Ecclesiasticorum magnitudini & opibus inuideret. Tanto ergo faciliores aures Staupitio præbuit, à stationarijs illis seu quæstoribus Germaniam expilari, & paucorum auaritiam vix totius populi opibus expleri conquerenti: eundemque vt acriter sese opponeret, promisso suo fauore & auxilio, est cohortatus. Id quod Staupitium ad vrgenda cœpta vehementer animasse creditur. Erat enim nobili familia ortus, ac magnis clientelis & affinitatibus innexus; tum etiam ob muneris dignitatem venerandus, & qui in quamcumq; partem se daret, non paruum allaturus esset momentum. Is ergo à Duce animatus, cœptam telam pertexere summa quidem diligentia allaborauit: nihilominus tamen vt Alexander olim primus Arianismi auctor, hæresi suæ nomen non dedit. (Arrio hunc ei honorem præripiente) ita Staupitius quoque quamuis primus lapidem, validiori postea brachio vibrandum, contra Ecclesiam coniecisset, sectæ tamen, cuius si non auctor, certe promotor fuerat, nomen dare non potuit, sed honorem hunc, vel potius turpitudinem alteri reliquit. E simili fere contentione Bohemicum schisma, quod etiamnum durat, exstitisse legitur. Quum enim Wenceslao regnante Academiæ Pragensis à Carolo IV. fundatæ Rectura Germanis commissa esset; Bohemi hac icti siue iniuria siue iniu-

VI. Dux Saxoniæ schismatis fautor.

Hussitica secta origo.

riæ opinione, omnem vindicandi se de Germanis occasionem quæsiuerunt. Nec multo post homo quidam de schola, Wicleui ex Anglia hæretici libros apportauit; è quibus Ioannes Huss, bonus & subtilis Dialecticus disputandi materiam desumsit, atque ita portas diuisioni seu schismati aperuit. Hic ille est, qui primus haustum è Wicleui libris venenum, per scholas passim disseminauit. Nec segnius Germani ad disputandum & contendendum incubuerunt; præcipua tamen de regimine & præeminentia erat contentio; qua tandem Germani Bohemis cesserunt, qui Ioanne Hussio duce nouam sibi Ecclesiam formarunt, Rege interea, homine ad seruiendum quam ad imperandum aptiori, conniuente, nec quidquam contra faciente. De hoc schismate prolixius hic agere supersedeo, vt de quo alibi, quando scilicet Bohemiæ statum indicaturus sum, quæcumque eò pertinent explicare constitutum habeo. Nunc duorum istorum monachorum de Ecclesiæ, vt illi de scholæ Cathedra inter se contendentium pugnam videamus; & quomodo spiritus discordiæ tertium quoque è suo claustro extraxerit, ostendamus.

QVOMODO DIABOLVS ECCLESIAM VEXATURUS, Conuentus Fratrum spirituales & Oratoria obeat; atque etiam ineat: quibusque artibus ad seducendos homines vtatur.

Caput Septimum.

ARGVMENTVM

I. *Diaboli, primi mendaciorum architecti & parentis, in affligenda & turbāda Christi ecclesia*
II. *Quomodo idem animas hominum à diuina abstrahat deuotione. (consuetudo & versutia.*
III. *Solus Dei amor omnem ad diuersandum nobis datum locum iucundum reddit.*
IV. *E monachorum claustris & iam olim, & nostro etiam tēpore com[illegible] [illegible]etici [illegible]dierūt*
V. *Insidiæ & machinationes quibus diabolus in supplantandis animab[illegible]s vtitur.*
VI. *Lutherus à vita Monastica desilit.*

I. *[D]iaboli in [v]exanda Ec[cle]sia artes* ILLE, ille, inquam, qui vix creato è Nihili visceribus hoc vniuerso, nefarium in ipso cœlo bellum Deo inferre ausus est, quiq; postea hic in ter-

ra iam vltra mille & sexcentos annos idem contra hominem à se per serpentem in terrestri Paradiso victum non minus strenue quam continuo gessit, non tam vi quam versutia omnibus in rebus vtitur, vt qua omnes huius Mūdi homines vincit: cumque Creatori nocere nihil possit, in Creaturam iram suam effundere studet, non aliter quam latrunculi, qui hostium acie prætérita, sarcinas nō tam victoriæ quam prædæ spe inuadunt. Solet idem, vt S. Hieronymus quodam loco notat, bellū homini illaturus, non aperto Marte pugnare, sed insidias locis opportunis collocare, aut excubitores corrumpere. Idem tamquam explorator astutissimus, alieno assumto habitu, aduersariorū suorum qui Deo seruiunt, quorumq; curæ & custodiæ Dei domus commissa est, fossas, valla & propugnacula transcendit, ibiq; curioso oculo omnia notat, illud inprimis quomodo vigiliæ habeantur, id est, qualis vita ab Ecclesiæ Prælatis ducatur. Nouit enim Religiosorum Deoque dicatorum hominum domicilia Christianæ Reipublicæ esse propugnacula, secessum pietatis, fugā vitiorum, & latebras innocētiæ. Ibi inclusi viuunt, qui vt in spiritus libertate dignius ac melius Deo seruire, & tentationes quibus homines in hoc Mundo vexari solent, effugere possint, carnem domant & castigant: eoq; tam vita quam nomine Religiosorum ab ijs qui in Mundo viuunt, discernuntur. Hic ille omnes angulos, omnes recessus & latebras excutit, an forte animam aliquam ægram eiusq; vitæ tædentem inuenire, ac nancisci aliquem possit quē carceris, flagellorum, cilicij, ieiunij pertæsum caro titillet, cui sanguis bulliat, quemq; venter ad helluationē vocet: qui deniq; tamquā Psyllus aliquis, veneno suo aërem & terram postea inficiat. Vbi iam quasi ex venæ tactu animaduertit illum renium febri teneri, alium aliquo alio male affecti animi morbo vexari, vt qui luxuriam præferat continentiæ, crapulam ieiunio, obedientiæ libertatem, humilitati gloriam, opes paupertati: Deus bone quanta solertia magnus ille Venator plagas suas explicat, & Vulcania retia tendit! immo vt prædā tanto certius assequatur, nassis suis aquā, plagis terrā, & retibus aërem vndiq; impedit. Diabolus superbissimus spiritus, (ait Religiosus quidam, eius tētationibus sæpe vexatus) eodē modo quo domino suo seruiri sibi vult. nec hoc contentus, etiam quos potest seruitio eius subtrahit, vt quasi de ipso Deo triumphet. Tunc enim plenam sibi adeptus victoriam videtur. Mauult ille sibi seruiri à Christiano quam à Iudæo, à Catholico quam ab hæretico, à Religioso quam à sæculari. His (Religiosis scilicet) multo lautius stipendium soluere paratus est, propterea quod Deo sacrati fuerunt. Eiusmodi vasa si forte profanauerit, summam Deo contumeliam fecisse se putat; non aliter quam si quis vt de hoste acerbius se vindicet, lectum eius nuptialem polluat. Et quamuis ipse Monasteriorū hic in montium & rupium cacu- *Albaspin. in Flagel.*

minibus, ibi in profunda & obſcura valle, alibi inter ſaltus auios, alibi in vaſtis ſolitudinibus ſitorum poſitus à propoſito eum deterrere quodammodo debere videatur: videmus tamen nec clauſtris, nec habitus duritie, nec lectorum aſperitate, nec auſteritate vultus & morum, aſſultus eius vitari aut impediri poſſe. Nullus eſt locus tam munitus quem non inuadat, nullus tam altus murus quem non tranſcendat, nullum tam profundum flumen quod non traijciat, nullæ tam ſollicitæ excubiæ quas non in ſoporem det, nullum clauſtrum quod non perfringat, nullus tam vigilans canis quem non incantet, nulla tam valida porta quam non aperiat, non quidem arietis aut tormentorum ictibus, ſed aſtutia & mille eiuſmodi artibus. Hi ſunt illi arietes, hæc tormenta & machinæ, quorum vim & impetum ſæpenumero ſenſiſſe ſe bonus ille Monachus mihi dixit.

II. *Quomodo diabolus Deo dicatas animas tentet.* Omnem diaboli laborem S. Chryſoſtomus in eo verſari inquit, vt ingreſſum reperiat: id ſi conſequutus ſit, iam rem quaſi pro confecta habet. numquam ille vacuus abſcedit manibus, vt qui ad perdendos homines ſemper vigilat, quos inobedientiæ ſuæ ſocios ſibi eſſe cupit, vt Deo contumeliam faciat. Nam ſicut Deus eſt auctor Naturæ, ita Sathanas eiuſdem eſt destructor. Ille eſt vitæ fons, hic mortis principium: ille Veritas eſt, hic mendacium: ille origo & pater luminis, hic tenebrarum: ille auctor gratiæ, hic peccati. Diabolus ſerpentis pellem induit vt hominem ſub iugum ſuum mitteret; Deus vero hominis naturam aſſumſit, vt ex infernalis ſerpentis eum poteſtate liberaret. Ille vt facilius & felicius pugnet, omnibus armis ſtat inſtructus, plurimos ac diuerſos quaſi harpagones manibus tenens, quibus homines ad ſe attrahat. Ille vigilat quando homines dormiunt; laborat quando illi quieſcunt.

Albaſpin Adeſt ille mane (vt idem inquit hoc ipſum expertus Monachus) vt ſacrum totius diei penſum nobis interuertat; meridie, vt diſcontinuet; veſperi, vt corrumpat. Non illi noctu laterna aut face opus eſt, vt nos inueniat: eſt enim ei nox pro die, & tenebræ pro luce. Omnes noſtras ille obſeruat actiones. Edentes ad intemperantiam; ieiunantes ad arrogantiam irritat. Arma ille ad defenſionem noſtri apprehenſa in ferulas quibus nos percutiat, remedia in venenum, libertatem in carcerem vertit. Et ſicut in S. Scriptura pluribus ille nominibus inſignitur (dicitur enim Tentator, Calumniator ſeu Diabolus, quod proprium ipſi nomen eſt, Serpens, Leo, Aduerſarius, Sathan, Princeps Mundi & tenebrarum, qui glorioſiſſimus ipſius eſt titulus) ita idem diuerſa quoque retia & decipula habet, tam locis & temporibus quam perſonis accommodata.

Simile. Et quemadmodum piſcatores non diuerſa tantum inſtrumenta, ſed diuerſas etiam eſcas habent, quas prout vnumquodque piſcium genus ijs capi norunt, eis obijciunt; ita magnus hic piſcator varijs quoque ad

inescandos homines vtitur iritamentis, varijs Mundi nempe illecebris carnisque voluptatibus, & delicijs, opibus, ac præcipue dulci illa & tantopere amata hominibus libertate seu licentia, qua tot infelices animæ perduntur. Et quemadmodum mare quantumuis vastum ac profundum nihil sordidum aut morticinum patitur, sed è ventre suo quæcumque talia in litus eijcit; sic, Ecclesia quamprimum animam aliquam intra sua viscera veneno infectam sentit, eam à se segregat, & ei qui illam possidet tradit.

Non locus quietem animo afferre potest. Solus Dei amor quemuis commorandi locum gratum facit; tum scilicet, quando abiectis priuatis affectibus, semetipsum quis abnegauerit, crucemque suam in collum sustulerit. Nam velut oculus (vt S. Basilij vtar similitudine) qui in continuo est motu, & modo huc modo illuc, iam sursum iam deorsum respicit, nihil recte peruidere potest, sed necesse est vt vno obtutu defigatur: ita hominis ingenium mille curis & sollicitudinibus distractum, veritatis cognitionem assequi non potest, nisi omnibus desiderijs & cogitationibus leuetur & euacuetur, quæ à cœlestium rerum contemplatione auocant, &, vt cum Poëta loquar, diuinæ particulam auræ humi affligunt. Sic etiam impossibile est vt anima Dei amori immersa naufragium faciat. Neque enim Deus vmquam hominem deserit, vt Cyprianus testatur, nisi prius homo Deum deseruerit. Talis vero continuo etiam in solitudine, vbi Deus plerumque frequens est, commorandi desiderium amittit. Pulcerrimos Ecclesiæ flores ait S. Hieronymus in solitudinibus succreuisse. Sed vt rosa ad solis radios sese expandit, vespere vero marescit, ac tanto magis pulcritudinem suam perdit quanto magis sol claritatem suam retrahit: eodem modo qui etiam minima ex parte ad Mundi tenebras & noctem redit, statim frigescere animam & ad spiritualia exercitia segniorem fieri sentit. Et quemadmodum ignis exstinguatur necesse est cui materia fuerit subtracta: ita amor Dei statim expectoratur quamprimũ terrestrium rerum cura animum tetigerit, & quasi è domicilio suo transtulerit. Et vt venenum quamprimum ad cor peruenerit, corpus enecat; sic vbi affectus animi & cupiditates rationem expugnauerint, ilicet anima ab ijsdem morti est tradita.

III. Dei amor quemuis locum gratum facit.

Ad Mar.

Locorum illa solitudo iam olim diabolum non prohibuit quominus in illis Iouinianum, Theodorum, Pelagium, Eutychetem, Timotheum, Henricum, aliosque monachos & Religiosos inuenerit; qui velut sub diuersis signis, sub vnius tamen ductu & auspicijs, nefario Ecclesiæ indicto bello, domum Dei oppugnarunt, & partim etiam diripuerunt; discordiæ zizaniam inter bona pacis grana seminarunt; & mortem vbi viua fides vigebat, plantarunt. Numquam hostis ille Ecclesiam acrius aut periculosius quam per e-

IV. Antiqui & noui hæretici, è monasteriis progressi. Vid. Mas. in Philip.

iuſmodi apoſtatas oppugnauit. Ex his locis Sergium ille produxit, à quo deteſtabilis Mahumetana ſecta cuſa eſt. Ex his locis idem noſtro tempore tôt ſtultos iuuenes ad Mundi delicias & voluptates retraxit. Nulla domus aut familia eſt Religioſorum quæ impias eius manus & rapinam euaſerit. Auguſtinianis ille abſtulit Martinum Lutherum; Dominicanis Bucerum; Franciſcanis Conradum Pelicanum; Carmelitis Virecum & Petrum Richerium; ex S. Brigitæ ordine abduxit Ioannem Occolampadium; è Bernardi, Thomam de Thielt; è Capucinorum cellulis deteſtabilem illum hominem Bernardum Ochinum; ex Carthuſianorum ſolitudine Petrum Martyrem protraxit: vt multos alios eiuſdem notæ taceam, vt Pomeranum Bugenhagium, Muſculum, Munſterum, Marloratum, Virellum, Solon, Parroceli, Leſpine, Beraut, &c. qui exoriente Lutheraniſmo & Caluiniſmo hinc inde per varias Europæ regiones, ad colligendos ſibi ſtultæ impietatis ſocios, diſcurrerunt. Et hi quidem excerebrati & excucullati Monachi tamquam immundæ ſues in ſtercoribus & ſordibus huius Mundi ſeſe volutarunt, & cilicio, cucullo & pera abiectis, ad pallium & puellam conuolarunt, non iam latus roſario, ſed gladio cinctum oſtentantes.

V. *Diaboli fraudes & artes.*

Diabolus, vt teſtatur D. Gregorius, inſidias alicui homini ſtructurus, primum diſpoſitionem eius & affectus explorat, atque exinde laqueos ſuos nectit ac tendit: hac in re aucupes imitans, qui non vno ſed multis modis volucres captant. Aliter ille ſuperbos venatur, quorum ambitio vltra cœlum aſcendit; aliter auaros, qui ceu talpæ terræ viſceribus incluſi viuunt: aliter luxurioſos, qui velut hirci nihil niſi vbi libidinem expleant quærunt; aliter timidos, qui ſuam, inſtar ceruorum, vmbram ipſi metuunt. Hinc verſutiſſimus ille piſcator eſcam illam hamo imponit quam à piſciculis maxime ſcit expeti, nihil omnino admiſcens quod guſtum ipſorum poſſet corrumpere. Inſcitia eſſet auarum luxuria, luxurioſum auaritia, hominem ab omni ambitione alienum ſuperbia tentare. Nouit Panurgus ille, quem nihil iſtarum rerum latet, quibus muneribus ſinguli captari debeant. Hinc auaris iumenta mittit auro onuſta, quibus arcem eorum facile expugnaturum ſe ſcit: Samſones ille in Dalilæ ponit gremium, quæ abraſis capillis, omne eis rumpendi vincula robur adimit: Superbis alas addit, quibus quanto illi altius ad cœlum euolant, tanto miſerabiliori ruina decidant, & ad infernum vſque deprimantur. Sic alijs alia, & quidem vnicuique id ad quod naturâ maxime propendet, ſuggerit & ſubminiſtrat: tantoque magis quemque impellit, quanto faciliori ſponte duci ſe quiſque patitur, vt in omnibus apoſtatis videre eſt. Sic ille cum eremita aut Religioſo cuiuſcunq; ordinis homine agit. ſic ad cor loquitur: Miſer homo! quid tibi opus eſt carnem affligere, ieiunare, vigilare, ci-

Quomodo diabolus Monachos tentet.

licium

liciũ portare, monasterio te includere, ac totã vitã in solitudine exigere? Miser Capucine! Cur tu corpori vilissimũ pannum inijcis? cur cilicio pro lintea subucula vteris? cur nudis incedis pedibus? cur somnũ capturus, stoream pro lecto tibi substernis? vni vnicæ vesti ita inclusus veluti & affixus, vt mutare eã numquã, immo ne in extrema quidẽ hora, frigido & lethali sudore ex omnibus membris dimanãte, indusiũ tibi sumere liceat. Cur tu, miser Flagellator, à carniũ esu abstines, & tanta austeritate vitam traducis? Et tu Carthusiane, ecquid est ꝙ præter tot tamq; acerbas carnis macerationes, charissimorũ societate te priuas? ne verbũ quidem cum vllo homine sine venia loqui audẽs, & ad vmbrosam illam solitudinem tamquam perpetuum carcerẽ damnatus. Quin tu meum audis consiliũ. Perfringe hunc carcerẽ, erumpe è custodia, & ea vtere libertate quã Deus tibi dedit. Liber natus es, non seruus. Quid attinet vt in tã exiguo vitæ curriculo tibi ipsi dulcẽ huius luminis vsum eripias? Non tã rigidus aut immisericors est Deus vt hoc à te exigat. Christus sua passione & morte pro te satisfecit. Vbi in SS. litteris mãdatur homini, vt sibiipsi cõpedes velut inijciat, tantaq; perferat & patiatur quò cœli compos fiat? Mera hæc est superstitio. Potes tu sine Dei offensione voluptates ac delicias huius Mundi gustare, genus tuũ pulcrorum liberorũ procreatione ad posteros propagare, & cum formosa coniuge dulce æuũ exigere: quo nihil homini optabilius aut beatius contingere potest. Quin tu ætatulã hanc primamq; lanuginẽ Veneri & voluptatibus, canos vero demũ Deo consecras, hæc illi pars debetur. Et tu, quem Deus tantis ornauit donis, an te ipsum vis abscondere? an tuis ipse luminibus vis obstruere? Potes tu in tanta religionũ diuersitate quibus Deus in hac terra colitur, aut doctrinã tuã aut eloquentiã ostendere, aut eas consequi dignitates in quibus & patriæ & Deo simul seruias; potes tu diuitias acquirere, neq; in tam miserabili paupertate perire. An cœlũ eremitis tantũ & monachis est conditũ? Nuptiæ aut opes nõ Abrahamũ, nõ Dauidẽ, nõ alios illo excluserunt. Temere votũ fecisti. Non tã iustitiã suam quã tuam infirmitatẽ Deus respiciet. Paullulũ degusta ea q̃ sunt in Mũdo. Vbi voles, reuerti poteris An tu sanctior es Dauide, sapientior Salomone, Sãsone fortior, qui optimã vitæ partẽ inter mulierum amplexus exegerũt? Quin tu miser cõpedes hos abijcis, & tam asperæ vitæ incõmoda cum Mundi delicijs cõmutas? Quid tu extremam illã vitæ horam metuis? Mihi crede, tũ vnum *Miserere*, aut *Mea culpa*, omnib⁹ miserijs & culpis te liberabit, & ad cœlestem vitã perducet; nõ minus quam infamem illum cum Christo cruci affixũ latronem Hoc fere modo diabolus caussam suam agit, huiusmodi persuasionibus ad seducendos homines vtitur: vt latius apud eum videre est qui Flagello suo apostatas vsque ad sanguinem castigauit. Et quoties putamus, etiam in duro strato & cilicio

Albaspin. in Flagel.

iacenti-

tacentibus ab impudentissimo hoste iam fœminarum pulcritudinem, iam diuitiarum commoda, iam carnis voluptates, atque alia libidinum fomenta subijci? Harum tentationum aculeos D. Hieronymus quoque, solitariæ vitæ decus, sensisse se ipse fatetur, inquiens: *Sedebam solus, quia amaritudine repletus eram. horrebant sacco membra deformia; & squallida cutis situm æthiopicæ carnis obduxerat. quotidie lacrymæ, quotidie gemitus: & si quando repugnantem somnus imminens oppressisset, nuda humo vix ossa hærentia collidebam. de cibis vero & potu taceo; quum etiam languentes monachi aqua frigida vtantur, & coctum aliquid accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere ipse damnaueram, scorpionum tantùm socius & ferarum, sæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora ieiunijs, & mens desiderijs æstuabat in frigido corpore; & ante hominem sua iam carne præmortuum, sola libidinum incendia bulliebant.* Ecce qualem quantumq; virum diabolus tentare non dubitarit.

Epist. 22. ad Eustochium.

Ijsdem artibus ille S. Antonium in solitudine oppugnauit. Vt namque aurum & argentum à monetarijs iam sectione, iam Lydij lapidis contactu, iam malleo, iam igne probatur: ita illi quoque quos Deus totos sibi vindicare constituit, varijs ab eo modis tentantur. Verumenimuero quemadmodum ab vna parte malus angelus eos quos è matris Ecclesiæ gremio abducere vult, assiduis vocibus & tentationibus fatigat; ita ex altera parte bonus Angelus eos ad quos non solum in vita, sed diuina quoque gratia & cœlestis beatitudinis fruitione custodiendos, à Deo est appositus, confirmat & confortat. Et profectò in hac ipsa eremitica vita boni Angeli etiam malos multo frequentius aggrediuntur, & hoc fere modo compellant: Agite, amici nostri & socij: reddite Deo creatori vestro votum quod fecistis. Vt nihil temere promittendum; ita promissa religiose seruanda sunt. Exigua est pœna hæc temporalis æternæ remunerationis, quam exspectatis, respectu. Pulcre & bene negotiatur qui parum perdit vt plurimum lucretur. Illis vbi vos iam degitis locis multo simplicius ac candidius viuitur. Rarius hic homo labitur, rarius peccati laqueis implicatur. si quando cadat, facilius erigitur. Maior hic cautio adhibetur in vita gubernanda; maior securitas sentitur in quiete capienda. Dona dei largius hic diffusa sunt; & quod acquirere hic quisque potest, omni spe & voto maius est. Solitudo omnes sedat perturbationes, & rationi tempus ac facultatem largitur ex animo eas euellendi. Vt enim feræ bestiæ tanto facilius cicurantur quanto mansuetius tractantur: sic animi cupiditates, ira, pauor, tristitia, quæ validæ animi sunt compedes, facilius subiguntur vt rationi pareant, quando subsidere iam incipiunt, neque continua agitatione irritantur atque efferantur. Hic fugiendo pugnatur. Ne vos, ne cogitate claustra & septa vestra carcerem esse. Mundus est quem reliquistis:

Quomodo boni Angeli eos defendant.

S. Bernar.

Simile.

Mundus

Mundus, inquam, qui nihil aliud est quam fœtida omnium malorum cloaca; quibus, è Mundo egressi, liberati estis. An solitudinis vestræ & cellularum vmbras densiores esse putatis plusquam Cimmerijs Mundi tenebris? An catenæ, quibus mundanorum hominum animæ vinctæ sunt, grauiores vobis videntur quam funes quibus renes vestri cinguntur? O quanto plus immunditiei & fœtoris est in Mundi carcere quam in vestro: si modo carcer dicendus est. Non, non hic carcer est, vt Diabolus vobis persuadere conatur, vbi captiui teneamini; sed arx potius, in qua præsidium agitis, ne diaboli laqueis irretiamini, & in æternam incidatis captiuitatem. Qui voluntarie huc ingrediuntur, non minus liberi hic sunt quam in quacumque alia domo. Quid ægre fertis intra terram includi, quum cœlum vobis sit apertum? An recludi timetis vos qui odor estis suauitatis? Non curare oportet quo loco in Mundo sitis, modò extra Mundum sitis. Qui in Deo morantur, non sine domo sunt. An vos primi estis qui à Mundo se segregarunt? Nequaquam: sed instituti vestri laudare potestis auctores Heliam, Helisæum, Ioannem Baptistam, Antonium, Paullum, Macarium, Hieronymum, Bernardum, & alios vitæ sanctitate & miraculorum claritate admirabiles. Per deserta & solitudines Deus populum Israeliticum ex Ægypto in Terram promissionis duxit: in deserto eidem populo Lex data est, in deserto Manna pluit, in deserto serpens ille salutifer fuit erectus. Quid? ipse D. N. & seruator Iesus Christus nonne deserta loca maxime frequentauit? In deserto transfiguratus, in deserto baptizatus est, in deserto magna idem fecit miracula. Quod si per voluntariam paupertatem, Mundi diuitijs priuati, in solitudine degitis, cogitate regnorum & opum Mundi oblatione Saluatorem vestrum à Sathana tentatum fuisse. Omnibus bonis diues est qui cupiditatibus pauper est. An aliud quam pauperes esse cupitis, quos Deus pauperes in hunc Mundum misit, & eosdem pauperes rursus est euocaturus? Quin ipse vester Dominus & Seruator pauper factus est, adeo vt quò caput reclinaret non habuerit. Vt eum sequeretur, S. Petrus nauiculam suam & retia reliquit, S. Matthæus teloneum, & omnes omnia: non ignari eis qui nulla re impediti, alacriter ipsum sequũtur, nihil deesse posse. In magno periculo miles est, qui propinquo hoste sarcinis onustus incedit. Eijcite, eijcite hanc terrestrium rerum cupiditatem ardenti cœlestium desiderio; huius terræ vilitati inæstimabile cœli precium opponite. Agnoscite mundanarum rerum incertitudinem & fragilitatem; quæ tamquam nubes ex vno climate in aliud, ex vno hemisphærio in aliud transuolant, vt tandem in nihilum abeant. Quis bona hæc dicat? nisi per antiphrasin forte, vt quæ omnium malorum caussa sunt & radix. Epulonem illum ad infernum opulentia; Lazarum ad cœlum paupertas deduxit. Sed

Tertul. ad Marty.

Arma contra solitudinem.

Contra paupertatem.

Contra dignitates mundanas.

quid? An Mundi dignitatibus animum vinci patiemini? Dicite mihi, ſultis: quam Dictaturam, quem magiſtratum Saluator veſter geſſit aut exercuit? Annon ille eorum qui Regem ipſum facere volebant, oculis ſeſe ſubduxit? Primus apud homines gradus, vltimus eſt apud Deum. Falſus hic ſplendor, quem diaboli inſtinctu tanta contentione ſequimini vt ſpiritus prius quam voluntas ſequēdi vos deficiat, eſt inſtar facularum illarum terreſtriũ quæ noctu circa flumina aut paludoſa loca oberrare videntur. Vt enim hæ non niſi in tenebris lucent, & ſequenteis ſe in aquas præcipitant; ita ſæculares pompæ & dignitates nullam claritatem habent, nec videntur aut expetuntur niſi ab ijs qui in medijs huius Mundi tenebris oberrant. Quod ſi oculos à cœleſti illo lumine auerteris, fateor, inſolito fulgore eoſdem præſtinguent; at ſequentem te ad voragines & ſcopulos naufragijs infames deducent & impingent. Inceſſit te carnis edendæ cupiditas? Recordare, Iſraelitis eo quod cœleſti Manna non contenti, ad ollas & carnes Ægyptiorum reſpexerint, coturnices quidem à Deo datas fuiſſe, ſed carnem hanc care ipſis conſtitiſſe. Non niſi ſero homines carne veſci cœperunt; ac tum demum quum iam à priori ſtatu & perfectione humanũ genus plurimum degeneraſſet: cuius ſalus vt ingluuie fuit perdita, ita ieiunio reparari debuit. Sic Niniuitæ ieiunij beneficio diuinæ iræ furorem euitarunt. Moſes, Helias, & ipſe D. N. Ieſus Chriſtus ieiunarunt. Perſtringunt oculos tuos veſtes ſericæ & precioſæ? At quid tu beſtiæ mortuæ exuuijs te iactas? quem honorem ſperas ex eo quod ob confuſionem & turpitudinem geſtas? In ſtatu innocentiæ nudus inceſſit homo: nec prius veſtitus fuit quam detracta ei fuit innocentia. Non illi ad oſtentationem, ſed ad tegendam turpitudinem veſtis fuit induta. O quanto in oculis Dei formoſior fuit Niniuitarum ſaccus, aut D. Ioannis Baptiſtæ tunica è pilis camelorum contexta! Sub ſordido pallio ſæpe latet ſapientia, immò vilis & contemtus veſtitus nonnunquam pulcerrimi & ditiſſimi animi index eſt. Lectorum mollitiem deſideras? An Regum & Principum milites exigui ſpe præmij non ſub pellibus tantum, ſed ſub dio etiam, pruina & niuibus cooperti, adeoque gelu pæne enecti noctes exigunt: & tu Ieſu Chriſti Regis regum miles, certus cœleſtis & æternæ mercedis, in duriori aliquantum ſtrato quietem capere non ſuſtineas? Rex noſter pro noſtra ſalute Patrem deprecans, in monte Oliueti in terram ſe proſtrauit; ipſe pro noſtra ſalute in duro Crucis ligno expandi ſe paſſus eſt: & tantum amor ipſius apud te efficere non poteſt vt lecto aut ſtrato meliori tibi ipſe interdicas? Iacobus Patriarcha non in lecto, ſed in terra dormiens, nec puluinum capiti, ſed lapidem ſubſtratum habens, ſcalam illam cœleſtem S. Crucis figuram, & Angelos per eam aſcendentes & deſcendentes vidit: atq; euigilans illum ipſum lo-

Contra illecebras voluptatum.

cum vbi

cum vbi tã duriter cubuerat, sanctum esse pronunciauit. Serpens hic est, qui prohibitum tibi offert pomũ, vt in æternam te pertrahat damnationẽ. Dalila est, quæ sinum suum tibi offert, vt in suis illecebris obdormiscas. Bersabea est, nudam se oculis tuis ingerens, vt post cõmissum contra Deũ adulterium, homicidio quoq; animam tuam perdas. Concubinæ Ægyptiæ sunt, quæ cõiugij specie te ad fornicationẽ & idololatriam allicere studẽt. Quis Apostolorum, vt caput & magistrum suum sequeretur, vxorem suam non reliquit? Sciebant illi, non esse militis in bellum proficisci, vxori lateri adhærente. Qui cœlibes viuunt, nihil curant quã quomodo Deo placeant. Quid, miseri? an regula vestri ordinis dura vobis videtur? Quomodo capitis spinis coronati mẽbra fieri potestis, nisi per castigationes & carnis mortificationẽ? Sed esto: duræ sint eius quam vos sequimini militiæ leges & disciplina. An propterea desertores fieri, & cũ ignominia ad hostes transfugere vultis? Militaris virtus in laborum tolerantia præcipue consistit. Pagani athletę ex ipso labore vigorẽ sumebant. Non pugnanti corona non datur. Non nisi victori laurea imponitur. Quin ergo in claustrorum vestrorũ circo fortiter contra diabolũ Antagonistam vestrum pugnatis: vbi Agonotheta vester est Iesus Christus, dux Spiritus S. spectatores Angeli & homines, præmiũ corona cœlestis. Hoc fere modo existimemus custodes illos fideles hominẽ contra diaboli insidias ac tẽtationes excitare atq; animare; sic illi Sathanæ sese opponũt assultibus; sic alas expãdunt super pullos suos, ne infernali aquilæ circũcirca volitanti præda fiant: sic deniq; boni & mali spiritus de animarũ salute vel tuenda vel perdenda concertant. Quod si inter tã multos aliquis reperiatur, qui carnalis quũ sit, carni adhęreat, & mundanus, à mundo abripiatur, relictoq; custode lupi faucibus sese obijciat, ei illud occini potest: *Perditio tua ex te Israel, dicit Dominus.* Et illud Saluatoris nostri: *Quoties volui te congregare, quemadmodũ gallina congregat pullos suos sub alas. Et noluisti.* Ex horũ numero Lutherus fuit, Seductoris præda factus. *Militi de corona pugnandum.*

VI. *Lutherus monasterium relinquit.*

Ad hunc in Conuentu Erfurdensi Augustinianorum degentẽ primam ille machinã admouit tum quũ infelix illa inter Dominicanos & Augustinianos de Indulgentiarum prædicatione contentio exarsisset. Quam ille fouere cupiens, iuuenem hunc monachũ rebus suis valde cõmodum fore videbat, vtpote audacia & confidentia plenũ, sophistã prętereá non indoctũ, superbũ & ambitiosum: & qui quũ fræno opus haberet, gloriæ calcarib' quũ à se ipso tũ ab alijs incitaretur. Et hæc quidẽ ambitio præcipuus fuit vncus quo diabolus eum in rete suũ pertraxit: vt qui magnifice se circumspiceret, ac nihil nõ sibi tribuendum existimaret, videns vnũ se è tam multis ad hanc quæstionẽ agitãdam electũ. Singulare hoc diaboli est artificiũ, & quasi duplicatus ictus quo ille ad extremũ fere cõtra eos vtitur q̃ reliquos eius ictus fortiter exceperũt.

lib de offi. past cap 8.

Superbia, teste Augustino, communis omnium hæreticorum mater est. Et alius ait, in Hæreseos regno Ambitionem & superbiam primas tenere sedes. Quatuordecim annis Lutherus in Monasterio vixit, ad rebellandum semper pronus, inconstans, & quotiescumque turba aliqua aut dissidium inter Fratres exstitisset, dux magis partium quam assecla. Hoc scilicet hominum genus diabolus quærit. Placitis & quietis amantibus ingenijs non vtitur, sed feris, impetuosis, & vana gloria ac superbia inflatis. Talis Lutherus fuit; instrumentum scilicet diaboli rebus promouendis aptissimum, vt ex tristis huius historiæ serie patebit.

QVOMODO LVTHERVS PVBLICè è suggestu docere cœperit: & quam ob causam.

Caput Octauum.

ARGVMENTVM.

I. *Controuersia siue contentio inter Augustinianos & Dominicanos de Indulgentiis orta.*
II. *Staupitius Luthero concionandi dat negocium.*
III. *Lutherus in oppugnandis Indulgentiis mirifice desudat.*
IV. *Ad Episcopos de suo concionandi instituto & materia scribit.*
V. *Indulgentiarum insignes abusus, à Fr. quodam Thoma enarrantur ac deplorantur.*
VI. *Iusta Dei aduersus eiusmodi abusus iudicia.*

I. *Disputatio de Indulgentiis vnde orta.*

QVEMADMODVM Martis olim sacerdotes inter duos exercitus consistentes, faces accensas conijciebant, vt eo signo dato impetus fieret, ac hostili acie concurreretur; sic diabolus vbi duas velut Augustinianorum & Dominicanorum legiones in mutuam perniciem armatas & in procinctu stantes vidit, oleum igni modis omnibus suffundere allaborauit, ac præcipue partium duces, quorum plerisque de sua magis quam Dei gloria, ac de olla potius quam animorum salute certamen erat, inuidia, odio, auaritia & ambitione accendit. In quo certamine boni, quique sancto diuinæ gloriæ zelo impellebantur, cæcum malorum impetum sistere aut cohibere non potuerunt. Sic ergo duo hi Monachorum ordines velut collato pede & infestis signis congredi cœperunt, Luthero vnius, Tecelio alterius partis duce & antesignano. Agnoscamus hic iustum Dei iudicium, qui domum

ſuam purgaturus, diſſidium hoc inter duos ordines exiſtere permiſit; nec ſtrictum ſemel terribilis iræ ſuæ gladium prius recondidit, aut plagas ſanauit, quam iuſtitiæ ſuæ ſatisfactum, & caſtigationis tempus elapſum eſſet. Sed ad rem ipſam accedamus.

II. *Staupitius Lutherum in ſuggeſtum producit.*

Staupitius generalis Auguſtinianorum Vicarius, ingenium & mores Lutheri optime perſpectos habens, ei mandauit, vt contra Indulgentias prædicaret, eorumque quibus illas publicandi munus demandatum erat, vitia & abuſus populo oſtenderet. Et hoc quidem munus lubenter ille ſuſcepit, quũ vt iniuriam Ordinis ſui fratribus, vt putabant, illatam, vindicaret; tum vt lucrum ex Indulgentijs ſperatum Dominicanis è faucibus eriperet. Sic illi per Inuidiam & auaritiam in ſuggeſtum producto, propria Ambitio arma contra Eccleſiam ſubminiſtrauit. Excitatæ huius turbæ Staupitium non ſemel pœnituit. Sed quid ageret? Iacta erat alea: pedem referre non licebat. Idem ei accidit quod Eraſmo: qui quum liberius aliquanto de monachis, quos male ipſe tractarat, & à quibus male ipſe parumque honorifice tractatus fuerat, ſcripſiſſet, ſæpe poſtea dixit & ſcripſit, ſi quæ ſequuta ſunt tempora nouiſſet, & Lutheri furorem præuidiſſet, numquam ſe facturum fuiſſe vt eiuſmodi filiorum parens, aut eiuſmodi diſcipulorum doctor fuiſſe videretur: vt ex eius ad Albertum Carporum Principem epiſtola apparet. Verum ſapientis non eſt dicere, Non putaram. Multorum eſt opinio, ab Eraſmo primùm portam hanc apertam, quam Lutherus demum totam effregit. De vtroque certe Germani illud in ore habent: *Eraſmus*, aiunt innuit; *Lutherus irruit. Eraſmus parit oua; Lutherus excludit pullos. Eraſmus dubitat; Lutherus aſſeuerat.* Sic tum quoque ſcholaſtici homines de vtroque Græcum illud vſurpabant: Η Ερασμος λουθερίζει, ἢ λούθερος Ερασμίζει, *Aut Eraſmus Lutherizat, aut Lutherus Eraſmizat.* Hunc certe grauem Lutheranæ ſectæ aduerſariorum fuiſſe perſuaſum habeo, vt ſequẽtia oſtendent: quamuis Eccleſiæ hoſtes quidquid poſſunt è ſcriptis eius colligant & corradant, quò oſtendant Lutheranum eum fuiſſe; interim multa prætereunt, è quibus contrarium euinci poſſit. Ipſe certe Eraſmus ad Pontificem & Theologicam Facultatem Pariſienſem humiliter ſcripſit; & libros ſuos cenſuræ ſubiecit. Quidquid hac de re ſit, ſic ſentio, ſcripta Eraſmi ſano iudicio lecta & accepta, pietatem & timorem Dei legentium animis imprimere.

De Eraſmo.

III. *Lutherus contra Indulgentias concionatur.*

Accepto à Vicario ſui Ordinis mandato, Lutherus ambitione tumidus quod tantum munus iamdúdum expetitum ſibi demandatum eſſet, ſuggeſtum aſcendit, nunc huc nunc illuc diſcurrens, abuſus Indulgentiarum, prædicatorum fraudes & expilationes quamodioſiſſime perſtringere & exagitare nuſquam ceſſans, inter alia dicens, pulcram hanc eſſe fraudem, ab Eccle-

ſia ad homines ad pietatem & deuotionem prouocandos inuentam. Et licet malum non ſit, decipiendum ita ſe præbere, non tamen nimiam his credulitatem aut fiduciam adhibendam eſſe. Ridicula etiam, vt erat ingenio feſtiuo & mordaci, nonnunquam intermiſcebat, ita tamen vt non raro verba aliqua ipſi exciderent, quibus non ſolum S. Romanæ Sedis dignitas violabatur, verum etiam capitis Eccleſiæ poteſtas in dubium vocabatur. His ſuis ille clamoribus tantum effecit, vt complures Indulgentiarum præcones pro argento iniurias & conuicia domum retulerint. Acceſſit, quod non multo poſt de Selimi morte allatum nuncium omnem fere prioris deuotionis calorem reſtinxit. Exſtincto enim tanto tyranno, cuius vaſtis cupiditatibus ne totus quidem Mundus ſufficere videbatur, quemque perpetua quædam felicitas ad ſepulcrum vſque comitata fuerat, plerique, Germani præſertim, omni ſe metu liberatos credebant.

IV. *De earum abuſu ad Epiſcopos ſcribit.*

Lutherus ſermone & vocibus Indulgentiarum abuſus perſtringere non contentus, ſcripta inſuper ad Archiepiſcopum Moguntinum & Epiſcopum Brandenburgenſem epiſtola, acerrime in earum præcones inuectus eſt, inter alia exprobrans, quod ad populum profiteri non erubeſcerent, eodem momento quo argenti in peluim coniecti ſonus audiretur, animas è purgatorio euolare; atque Indulgentias ſaluum eſſe conductum, quo animæ ad cœlum certò ac tutò perducerentur. Hunc ſe abuſum ſilentio præterire non potuiſſe, quum nemo de ſalute ſua, neq; etiam per gratiam Dei nobis infuſam certus eſſe poſſit: quum iuſtus etiã, vt D. Petrus teſtatur, vix ſaluetur. Sed ab hac doctrina non multo poſt Lutherus deflexit. Neq; epiſtolam eius vterq; valde morabatur, vtpote hominis obſcuri, & qui ſcribendi hanc prouinciam, ſi vero zelo duceretur, ei cui ea ex Ordinis regula & præſcripto incumbebat, relinquere debuiſſet. Neque hic eius ſtetit audacia: ſed epiſtolæ inſuper propoſitiones quaſdam adiũxit, è quibus omnis illa diſputatio poſtea nata eſt. Quin & maiora audens Theſes ſuas publice affixit, & in ſcholis diſputandas propoſuit, Indulgẽtiarum præcones paſſim auaritiæ & fœdi quæſtus, vniuerſum vero Eccleſiaſticum Ordinem neglìgẽtiæ, deſidiæ & ignorantiæ inſimulans.

Tecelius.

Ex aduerſo Tecelius non minus impiger ad ſe munuſq; ſuum defendẽdum quam Lutherus audax fuerat ad criminãdum, ſuas & ipſe Theſes publicauit, quibus Luthero reſpondet, Hæreticum eum appellans. Lutherum Saxoniæ Ducis Electoris; Tecelium Pontificij Legati ſuſtẽtabat auctoritas, qui quod id muneris Tecelio demandaſſet, deſertum eum pati, aut Lutheri inſolẽtiam ferre ſalua auctoritate non poterat. Præter communem vtilitatem, etiam de

Eccleſiaſticorum vitia.

priuato honore agebatur. Fateamur libere, (enimuero, velimus nolimus, fatendum eſt) non ſine cauſſã vitia eorum qui animarum curã agere debebant,

à Luthe-

à Luthero fuisse reprehensa. Multi enim non oues, sed lanam; non gregem, sed adipem gregis quærebant. Paucis cura erat caulæ reficiendæ, & contra luporum insidias & impetus obstruendæ. Ventris curam plerique agebant, & popelli simplicitate abutentes, in vendendis Indulgentijs, & carnis diebus vetitis comedendæ licentia, quæstum magis quam animarum purgationem spectabant; quum populum docere potius ista debuissent: Clauibus quæ à Deo S. Petro & successoribus eius datæ sunt, vere pœnitentibus cœlum recludi, obstinatis peccatoribus occludi: à Papa Dei in terris Vicario, Indulgentias ex inexhausto Ecclesiæ thesauro, qui ex infinitis Saluatoris, tum postea etiam Deiparæ Virginis & Sanctorum meritis congestus est, proferri: Tum, quomodo pœna æterna in temporalem commutetur: Quomodo mille, duo millia, &c. annorum in Indulgentijs intelligenda sint: Quæ & quam antiqua huius rei in Ecclesia fuerit consuetudo, ad salutem eius filiorum instituta & semper hactenus vsurpata, &c. Ista vero: Animas audito argenti in peluim coniecti sono, in Purgatorio præ gaudio exsilire, ac continuo euolare, tumque statim etiam maxima peccata remissa esse: qui argento numerato magnas has Indulgentias (sic enim nominabant) sibi acquisierit, ei magnas Cœli portas stare apertas: & pœnam & culpam deleri, immo etiam futura peccata Indulgentiarum beneficio remitti: Ista, inquam, sine scandalo dici non poterant. Hæc tamen Indulgentiarum præcones dixisse ac docuisse, Lutherus in epistola ad Henricum Brunsuicensem scribit: idemque Tecelium alijs horribilibus blasphemijs, quas vix diaboli ipsi proferre ausint, onerat. Id quod tam hoc quam alia istius accusationis capita suspecta reddit. De eadem re Guicciardinum audiamus. *Argentum hoc*, inquit, *à Commissariis ad hanc exactionem deputatis impudenter petebatur: quorum plerique à Papæ Officiariis potestatem hanc emerant. Plures eius ministri potestatem animas è Purgatorio liberandi vili precio vendebant, aut in tabernis consumebant.* *Guicciard. lib. 3. Peucer in Chron. Cari.*

V. *Fr. Thomæ Eremitæ de Indulgentiarum abusu querela.*

Audiamus etiam quid bonus ille Eremita, cuius supra cap. IV. mentionem fecimus, Fr. Thomas eadem de re senserit ac dixerit: qui non minori asperitate quam Lutherus, sed longe alia conscientia & diuerso prorsus fine in impudentes hosce exactores inuehitur. Sed operæprecium est è libro quem penes me habeo, qui etiam Anno M D XXII. typis est editus, verba quædam eius exscribere. Vide quæso, inquit, Christiane Lector, quomodo « Bullistæ, vel potius nebulones illi Christianum populum decipiant. Discur- « runt illi per montes & valles, & miseros idiotas facultatibus suis exspoliant. « Vtq; tanto melius ac facilius deglubere eos possint, cũ Parochis rem & consi- « lia cõferunt, dicentes: Domine Paroche, apportamus Indulgentias plenarias. «

Quod

Quod si vestro mandato populus conuenerit, & Processiones factæ fuerint, nos tertiam eius quod inde collegerimus vobis dabimus, & de bonorum hominum fortunis vnà læti conuiuabimur. Ibi Parochus concubinarius, indoctus, mercenarius & non Pastor, quò ventrem suum replere & scortum alere possit, cum istis Bullarum portatoribus transigit: qui pecunia inde per fas & nefas collecta, conuiuantur, saltant, genioque indulgent: interim simplicitatem illorum rident qui opinione peccatorum veniam consequendi, aut captiuos redimendi, pecuniam profundere non dubitarunt. O bone Deus! quis recensere posset ea flagitia, quæ sub Indulgentiarum prætextu ab infamibus istis quæstoribus atque etiam redemtoribus committuntur? Sunt enim quidam adeo stulti, vt profligata omni conscientia, Epicureorum more dicant: Agite, lætos agamus dies, voluptatibus indulgeamus: exiguo precio redemta Bulla noxas nostras omnes quantumuis graues & enormes, delebit. Multa alia ab eodem in eandem sententiam scripta omitto: non sine summa animi acerbitate hæc ipsa à veritate scribere coactus. Consimilis querela bonorum fuit tempore PP. Ioannis XXIII. tum quum ille Indulgentias contra Regem Neapoleos promulgauit; quæ Bohemorum animis iam ante à Ioanne Hussio accensis, multo ardentiores faces subiecerunt, vt libro IV. à nobis dicetur. Debuit tamen Sleidanus in libri sui vestibulo, vbi de Bulla Leonis X. agit quæ velut pomum Eridis fuit, maiori vti integritate & fide. Scribit enim Papam remissionem omnium peccatorum & regnum cœlorum promisisse, ijs scilicet qui argentum pro Indulgentijs numerassent. Sed cur, quæso, idem Pœnitentiam, Confessionem, Restitutionem ablatorum, quæ in eadem Bulla iniunguntur, vt cœlestium clauium potestate, contritione, oratione & eleemosyna mediantibus Indulgentiam pœnæ peccatorum in ea promissam consequamur, omisit? Verum relinquamus ista, quæ à quibusdam nequiter & flagitiose perpetrata, iram Dei in omnes prouocarunt.

Æne. Syl. cap. 5. Hist. Bohem.

V. *Iusta Dei iudicia.*

Hic vero an cuiquam mirum videatur, si magnus ille Iudex semper bonus, semper iustus, qui in pondere & statera omnia mensurat, brachium suum exseruerit, & manum fulminibus impleuerit, ad deijciendum & proterendum eos qui ipsius bonitate, eaque potestate quam ille certis hominibus in terra commisit, abusi sunt? Si Germaniæ Episcopos & Prælatos in seruitutem dederit: qui quum antea diuitijs, potentia & maiestate etiam maximis Europæ Principibus non cederent, iam multis in locis tenui aliqua & miserabili pensione, à suis hostibus pæne dicam emendicata, vel ex inæquali cum ipsis diuisione sibi relicta portione fruuntur. Quamuis hoc tempore melior eis fortuna affulgere incipiat. Annon Deus ipsis per Malachiam Prophetam prædixerat? *Propter quod & ego dabo vos contemtibiles & humiles omnibus populis: quia non*

seruastis

seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege mea. Negari non potest Lutherum caussam habuisse clamore, & sanctum nostrum Eremitam, suspirijs & votis poscendi Reformationem. Sed vt S. Bernardus Ecclesiasticorum vitia itidem asperrime reprehendit, intra professionis tamen & officij cancellos se continuit, & Monachos curæ suæ commissos tanto diligentius rexit: sic Lutherus longe aliam ingressus est viam, qui abiecto cucullo, è Monasterio profugus, non aquam incendio, sed oleum & sulphureum puluerem affudit, quo domus quam purgandam scilicet sibi sumserat, momento conflagraret, & in fauillam & cinerem redigeretur. Auaros interim nonnullos quæstores & Indulgentiarum præcones excusare nolo, qui vulgi simplicitate abusi, magnam vim pecuniæ turpiter compararunt, ac turpius profuderunt. O turpis & infamis auaritia, radix omnium malorum; vt recte Apostolus te appellat! Tu primam Hæresi portam aperuisti. Tu illam tam longam miseriarum nostrarum telam exorsa es: quemadmodum tu quoque innocentissimum Dei filium tradidisti. Auaritia, auaritia, inquam, horum sacrilegorum primam Luthero ansam dedit: tum auaritia etiam quorundam Augustinianorum, qui ægrius forte ferebant quod & ipsi in partem non admissi essent, quam ipse Lutherus: quem, vt apparet, initio nihil aliud in hac arenam protraxit quam gloriæ desiderium; eoque multo acrius eorum vitia postea insectatus est. Quid, quod tum temporis Christiana charitas pluribus in locis exstincta, & humilitas proscripta videbatur? In omnibus Religiosorum familijs dissolutio & superbia regnabant: vulgus erat longæ & crassæ ignorantiæ immersum. Sic nimirum cessante agricola, *Auaritia.*

Infelix lolium & steriles dominantur auenæ.

Ecclesiæ certe ager Prælatorum negligentia & pigritia totus quasi sentibus & spinis obductus squallebat; totus, ob morum dissolutionem & vitia, degenerarat. Quod enim ad doctrinam attinet, ea integra semper manet & manebit, neque vllius erroris poterit conuinci. Sed quemadmodum senectus deformitatem affert, neque vllum tam bene compositum est corpus, aut ędificium tam bene coagmentatum, quod non vetustate corrumpatur; sic nulla est disciplina, etiã in Dei domo, quæ non lõginquitate temporis situm aliquẽ non contrahat, & à pristina degeneret integritate. Ita enim cõparatum est, vt quanto leges fiunt antiquiores, tanto vitia magis inualescant: omniaque quotidie fiant deteriora. In quo Natura aliter operatur quam ars Alchimistarum. Hi enim pulueris cuiusdam iniectione, quem Fermentum appellant Philosophicum, ferrum in cuprum, cuprum in argentum, argentum in aurum, & sic semper deterius in melius & purius transmutare nôrunt: Natura vero plane contrario modo agit. Hinc Horatius. *Ecclesia age situ squallẽs.*

Damnosa quid non imminuit dies?
Ætas parentum peior auis, tulit
Nos nequiores: mox datura
Progeniem vitiosiorem.

DOMINICANI LVTHERO SESE opponunt: qui S. Sedis Legato se sistit: & quæ postea euenerint.

Caput Nonum.

ARGVMENTVM.

I. *Quid Leo X. Pontifex in his turbarum initiis fecerit.*
II. *Dominicani Lutherum vndique oppugnant, qui non minus acriter sese defendere conatur.*
III. *Non in hoc tantum, sed aliis etiam articulis Lutherus erroris accusatur, & aliarum rerum insimulatur.*
IV. *Lutherus Romam citatus, coram Pontificis in Germania Legato se sistit.*
V. *Recantat simul & periurium committit.*
VI. *Obsequio & conniuentiâ perditur.*

I. *Quid Leo X. PP. in his motibus fecerit.*

NON sine caussa Gordianus iunior Imperator dicere solebat, Infelices esse qui Imperij sceptrum tenerent, eo potissimum quod verum raro audirent. Et certe ita est. Sed meo iudicio, id multo magis de ijs dici potest quibus claues S. Petri & animarum imperium est concreditum; quibus non raro Veritas celatur, ac sæpe aliter quam sese habent res narrantur. Et quid mirum? quum vtrique alienis oculis & auribus videre & audire cogantur: pluresque circa ipsos sint, qui ob priuatam vtilitatem, publicam prodere nihil pensi habent. Id certe tempore Leonis X. PP. accidit, tunc quum Christiana Respublica vitium facere ac diffindi, vt ita dicam, cœpit. Is enim vt mitis ingenij erat Princeps, ita nimis facilis erat ad credendũ, graue illud quod sustinebat onus de suis humeris in alienos sæpe transferens. Et vt natura erat quietis amans; ita lubenter omnia quæ molestiam aliquam parere possent à se in alios reijciebat. Ex quo factum est vt de tantis quæ in Germania exortæ erant turbis parum ex fide edoctus, vni tantum parti aures præ-

beret:

beret: quæ quotidie seditiosis Lutheri propositionibus fe... bantur, tacita interim vera huius funestæ contentionis origine, quæ erat, infamis illorum sacrilegorum auaritia, qui & Ecclesiæ thesaurum, & honorem Dei in terris Vicarij, cui ille distribuendus commissus est, tam turpiter prostituebant. Fama quoque erat, falsa fortassis, Magdalenam Mediceam Pontificis sororem, partem habuisse pecuniæ, quæ Indulgētiarum forficibus tum de Iesu Christi ouium velleribus detondebatur: cuius colligendę cura, vt nonnulli scribunt historici, Episcopo Arembaldensi, ad eiusmodi munus apto homini, fuit demandata: quod ille auare nimis exercuit, tanto maiori omnium indignatione, quod ad explendas feminæ cupiditates sacram pecuniam interuerti viderent. Sed & id quod Lutherus initio promiserat, suppressum fuit, nimirum se Ecclesiæ capitis, id est, Pontificis, quem pro Dei in terris Vicario agnoscat, iudicio acquiescere paratum. Pontifex interim vt gliscenti malo occurreret, ad Ducem Saxoniæ scripsit, mandans vt Lutherum Thomæ de Vio Cardinali Caietano, qui tum S. Sedis Legatum apud Maximilianum Imperatorem agebat, traderet, aut Romam mitteret: vt quem coram audire constituisset, reseruata altera ipsius innocentiæ aure. Dux vero scriptis itidem ad Pontificem litteris, tam se quam Lutherum excusauit. Lutherus vero hoc ipso astutior factus, ambiguum se ferebat, ac similiter ad Papam scribens, & ad pedes eius se proijciens, se humilimum Ecclesiæ & Pontificis filium, in ipsius potestate fore dicebat, vt à quo vno vita & mors sua dependeret. Iuberet modo, vocem eius tamquam Dei in terris Vicarij audire se, ac tacere etiam paratum, si ab aliis non irritaretur. Pater sancte (dicit ille in quadam epistola, quæ in primis eius Operibus inuenitur) voca me, reuoca me, fac de me quidquid tibi placuerit. Iube me viuere, iube mori. Vocem tuam non aliter quam Iesv Christi accipiam. Et in alia Epistola quæ itidem in 1. eius Operum Tomo reperitur, sic scribit: Coram Deo & omnibus creaturis protestor, me nec velle nec voluisse vmquam Ecclesiæ Romanæ eiusque Pastoris auctoritatem conuellere. Confiteor hanc Ecclesiam esse supra omnia quæ sunt in cœlo & in terra, vno Iesv Christo excepto. Sed vt Pammachius, testante Hieronymo, ad Damasum Papam dicebat: *Fac me Pontificem Romanum, & Christianus ero*: sic Lutherus illud lubenter, credo, dixisset: *Facite me Cardinalem, & ero Papista*. At satius fuerat initio eum Indulgentiarum præconem constituisse. Cum suis his ad Pontificem litteris Lutherus honorificum de se Witebergensis testimoniū Academiæ miserat; illud inprimis Pontifici persuadere cupiens, si quid à se contra S. Apostolicæ sedis auctoritatem dictum aut scriptum esset, id tantum scholastico disputandi more factum. Sed non multo post, Deo peccata nostra puniente, longe

Magdalena Medicea Pontificis soror.

Lutherus Papa, An. 1518. obedientiam promittit. Epist. 61.

aliud cornu inflauit. De quo rectè Ennianum illud vsurpari poterat, immutatis paullùm verbis:

Quò tibi nunc sensus recti qui stare solebant
Antehac, dementi sese flexere ruina!

II. *Dominicani Lutherum vndique oppugnant.*

Percrebrescebat interim dissidij huius fama. Quidam enim Dominicanus seu Iacobita, Syluester Prieras nomine, (celebris Theologus, qui Summam illam ab ipso Syluestrianam denominatam composuit; ac tum Papalis Palatij Magisterio fungebatur) Luthero sese opposuit: quumque abusus à Luthero notatos nec celare nec excusare posset, multa de Pontificis auctoritate doctè & subtiliter disputauit. Quemadmodum vero hic S. Sedem ad cœlum vsque scriptis suis extulerat; ita Lutherus eandem contrarijs assertionibus ad infernum vsque deprimere studebat, dicens inter alia: Si vera sint quæ à Syluestro asseuerarentur, Romam non S. Petri, sed Antichristi esse sedem. Mox alius Dominicanus prodijt, Iacobus Hochstratanus nomine, ad dira supplicia Lutherum deposcens. Nec Tecelius interim quiescebat, a quo primum cum Luthero certamen erat susceptum: sic vt soli Dominicani gloriam profligati ac deuicti Lutheri vindicare sibi voluisse videantur, Pontificij Legati, qui Dominicanus fuerat, auctoritate & fauore præcipue confisi: illaque etiam Indulgentias prædicandi inuidia atque æmulatione nondum plane exstincta. *Augustiniani defendunt.* Econtra à Luthero pleriq; ex Augustinianorum ordine stabant; quorum multi desertis Monasterijs, Luthero sese associantes, sibiipsis exitium, & religioni multa damna procurarunt. Non multo post alij quoque Theologi huic se certamini immiscuerunt: inter quos Eccius fuit, vir magni nominis & exquisitæ doctrinæ. Lutherus vbi se à tot tantisque viris pressum vndique vidit, tamquam fera bestia è latebris protracta, faciem opposuit, vt missum se facerent clamans. Id si minus impetraret, cum Iunone apud Virgilium protestabatur:

Flectere si nequeo Superos, Acheronta mouebo.

Ego, aiebat, si persequi me non cessabitis, egregie me vlciscar. Sed insania profecto est ita vindictam de alio sumere vt & ipse pereas potius quam iniuriam feras. Et sicut aper à canibus cinctus, vbi euadere non potest, clunibus insidens pilosque surrigens nudos ostentat dentes, ac inter venatores in eum potissimum quem venabulum intentare sibi videt, irruit: sic Lutherus vndique lacessitus & oppugnatus, & ipse quidem nemini pepercit, præcipuum tamen impetum in Eccium & Syluestrum Prieratem conuertit.

III. *Ex prima indies contentione plures aliæ pullulant.*

Verum vt ijs qui de leuissimis etiam rebus inter se contendunt, noua contentionis materia quasi sub manu nascitur, sic vt sæpe de verbis ad verbera

veniatur : sic hæc de Indulgentiarum abusu per earum præcones commisso disputatio mox alias secum traxit, adeoque disquiri à nonnullis cœptum est: Vtrum Papa Indulgentias viuis & mortuis dispensandi potestatem habeat: Vtrum bona opera meritoria sint & satisfactoria: Quæ differentia inter peccata mortalia & venialia sit constituenda: & complures eiusmodi quęstiones, quas Lutherus initio attingere aut in disquisitionem vocare noluit. Quamuis enim Indulgentiarum præcones à Moguntino Archiepiscopo delegatos magna vehementia inuasisset atq; increpuisset, nec sanctā tamen Indulgentiarum institutionem, neque absolutam Pontificis eas distribuendi potestatem in dubium nondum reuocauerat: quinetiam aperte summam hanc potestatem in Pontificis manu esse fatebatur, vt in I. eius Operum Tomo legere est. Idem Lutheri prædecessor Ioannes Hussius fecerat: qui contra Ecclesiæ limina impingens, ab igne deuoratus est, qui eum consumsit ex decreto Spiritus S. in Constantiensi Concilio : vt nihil ex eo reliquum manserit præter cineres, leuibus ludibrium ventis datos. Ille quidem accusatus quod hanc Romani Pontificis potestatem in dubium reuocaret, Concedo, inquit dicto loco, Papam qui est immediatus Iesu Christi Vicarius, potestatem habere largiendi Indulgentias & alia quæ pertinent ad Clauium potestatem : quæ qui receperit, tanto magis Deo appropinquabit. Quod hoc loco monendum duxi, vt eorum errorem ostenderem qui Lutheri religionem, vt scilicet vetustatis aliquam opinionem ipsi concilient, cum Hussij religione copulant, & eandem fuisse aiunt, ipso Luthero inuito, qui Hussitam se appellari, aut quod eius hæresi faueret insimulari, ægerrime tulit. *Numquam* (inquit ad Eccium, in disputatione Lipsiensi) Bohemorum schisma ego approbauero, quamuis diuinum ius pro se habuerint: quum propria & priuata auctoritate se ab Ecclesia separarint, & vnitatem eius ruperint. Hussio, (inquit Lutherus alibi) mecum non conuenit : qui si hæreticus fuit, ego decies plus fui. Ille enim tantum parum quid dixit, & Veritati lumen afferre cœpit. Sed hominis huius inconstantiam & fraudulentam linguam in stabilienda sua hæresi libro IV. apertius in propatulo omnibus videndā proponemus. Sed vt Hussius magis infami & cruciabili morte perijt; ita ex eius cinerib' Lutherus deterior est enatus. Verum vt Lectori satisfaciam, Ioannis Hussij historiam suo loco aliquot Capitibus descriptam dabo : quæ licet à seculo quod describendum sumsimus, aliquanto sit remotior, non tamen à subiecto nostro abhorret. Et quemadmodum Hussius Wicleui, ita Lutherus Hussij diliramenta ex parte est imitatus.

Huss Papa auctoritatem fatetur.

In Comm. ad Galat. cap 6.

In assert. act. 13.

IV. Interea Lutherus ad dicendam coram Asculano Episcopo & Syluestro Prierate caussam, Romam citatus fuit, quos Pontifex delegarat, vt rationes

Lutherus Romam citatus.

Legato Apostolico se sistit.

ipsius audirent, & si persisteret, tamquam contumacem & rebellem condemnarent. Hic Lutherus vociferari, Dei hominumque fidem implorare, ne Romam ire, & coram Syluestro, quem apertum sibi inimicum dicebat, caussam dicere cogeretur, deprecans. Vt enim crimen nihil magis quam Iudicis frontem & tribunal reformidat; sic Lutherus vel ad nomen Romæ trepidabat. Vel vultus Inquisitoris metum ei mortis iamdudum incusserat. » Nec S. » Petrus, aiebat, nec S. Paullus ego sum. Neronem illum valde metuo. Et vt desperatio necessitati remedia subministrat; sic Lutherus nullum omnium auxilia implorandi finem faciebat. Inter alios caussam eius suscepit Fridericus Saxoniæ Dux, scriptisque ad Pontificem litteris pro eo intercessit, Pontificis etiam Legatum coram appellauit, spem faciens se Lutherum in viam reducturum: tantumque effecit, vt caussa eius Legato ventilanda commissa fuerit. Ad quem Lutherus his verbis scripsit:

Lutheri epistola.

» Fateor & alias fassus sum, » me temerarium fuisse, nec supremi Pontificis nomen qua par erat reuerentia » vsurpasse, quamuis instigatus fuerim. Agnosco maiori modestia vti me, » hancque materiam maiori charitate tractare, nec stulto ita respondere » debuisse, vt stultitiæ eius particeps fierem. Huius facti sane me pœnitet: » omnesque vt mihi ignoscant oro. Non multo post Lutherus, saluo accepto conductu, ad Pontificis Legatum Augustam Vindelicorum profectus est, comitante Staupitio, qui, vti diximus, primus feram hanc cauea emiserat, & contra Ecclesiam incitarat. Ibi commendatus insuper Saxonis Electoris litteris, ibi verbis modestia plenis, vultuque ad grauem quandam & vere Religioso dignam humilitatem composito, longa oratione innocentiam suam demonstrare conatus est, protestans numquam se ab Ecclesiæ vnitate seu communione discessurum. Quod si ab Indulgentiarum præconibus, re sacra turpiter abutentibus, incitatus dixerit aut scripserit aliquid quod sinistre quis interpretari possit, id sibi vehementer dolere: neque tamen vmquam sibi animum fuisse Dei in terris Vicarium offendendi; sed omnia sua dogmata Theologorum Basileensium, Louaniensium, Friburgensium, & inprimis Facultatis Parisiensis, Christianissimæ SS. Theologiæ scholæ (sic enim appellabat) iudicio & censuræ submittere. Cardinalis hominem multo quam ipse sperauerat humanius acceptum & auditum grauissimis verbis monuit, & quam grauiter peccasset contra Ecclesiam vniuersalem insurgendo, ostendit; vt errorem fateretur ac retractaret, vrgens. At bonus hic monachus respondit: Nullius rei male à se dictæ aut scriptæ sibi conscium esse; nec posse errorem reuocare cuius nondum sit conuictus. Caietanus vt erat homo singulari prudentia & doctrina præditus, breuiter errores aliquot Propositionibus Lutheri insertos, & iam olim à Concilijs

Lutherus à Legato humaniter exceptus.

damna-

damnatos, ei ostendit: iterumque hortatus est, vt scripta sua reuocaret, errorem fateretur, & veniam peteret. Lutherus vacillans & dubius (quod infallibile signum est, eum à Dei spiritu nequaquam ductum aut incitatum fuisse) spacium de re tanta cogitandi ac deliberandi dari sibi petijt: interim vero Indulgentiariorum vitia & abusus iterum tam voce quam stilo acerbissime perstrinxit. Etsi vero Cardinalem oportebat in hæc diligenter inquirere, nec ad eorum flagitia conniuere qui sub pietatis prætextu populi simplicitate & Cardinalis, vel Dei potius & Ecclesiæ auctoritate abutebantur; ac præcipue ijs os occludere qui tam ipsum quam Magdalenam Pontificis sororem pecuniæ ex Indulgentijs collectæ participes esse iactabant: nullum tamen ille nec præsentibus rebus remedium adhibuit, nec futuris prospexit. Debebat sane agnoscere Cardinalis, monachi huius querelas à ratione alienas non esse: debebat ille quæstores Indulgentiarum meritis pœnis coercere; tum curare vt populus melius instrueretur, omnisque ignorantia & auaritia procul à domo Dei arceretur. Sed omissa quæ Lutherum in arenam protraxit, quæque vitia & dissolutionem ministrorum aluit occasione, reliqua persequamur. Lutherus præter opinionem tam humaniter habitus, cum Cardinali de propositionibus aliquot disputare instituit, quas antea magis sub forma disquisitionis quam assertionis in lucem protulerat: inter quas illa fuit, vtrum Papa potestatem habeat super Concilia (tam multis disputationibus agitata quæstio) itemque decretum illud Clementinum quod exstat in Extrauagantibus. Deinde re deliberata Lutherus ad Legatum redijt, & Notario ac quatuor Imperatoris Consiliarijs præsentibus sequentia verba, eodem fere modo quo honor alteri ablatus publice restitui solet, è scedula legit: quæ huc inserere visum est, quod ea Sleidanus in Lutherana sua Historia omiserit, in que ijs quæ ad hanc Lutheri palinodiam pertinent describendis parum integre sit versatus. Sic vero se habent. *Ego frater Martinus Lutherus, ordinis Sancti Augustini, protestor quod reuereor & sequor sanctam Romanam Ecclesiam in omnibus meis factis & dictis, præsentibus, præteritis & futuris. Quod si quid mihi excidit, aut si quid contrarium dixi, volo & rogo id pro non dicto haberi.* Vide, quæso, Lector, quomodo Ecclesia sine vlla vi aut metu ex ipso hostium suorum ore honorificam sibi confessionem exprimere soleat, non aliter quam herba illa, cuius Plinius facit mentionem, reum ad suumipsius detegendum scelus cogit. At Confessio hæc nihil aliud erat quam falsus quidam prætextus, sub innocentiæ habitu insolentem tegens malitiam. Idemque de Luthero dici poterat quod de Antipatro Alexander dixit, cum foris candido vti vestitu, sed intus totum rubrum esse & cruentum. Et quemadmodum cygnus plumas habet candidiores

Cardinalis error.

Lutheri palinodia.

Dissimulatio.

reliquo

reliquo omni volucrum genere, sed cutem magis nigram quam aliæ omnes: sic monachus hic in confessione sua mirum candorem & simplicitatem præ se ferebat, vt qui in omnibus tam præsentibus quam futuris Ecclesiæ iudicio & censuræ se submittebat; interim vero teterrimum virus quod postea euomuit, animo occultabat. Vt vero Lutherus ambiguis verbis vtebatur ; ita Cardinalis incertus animi quid ageret hærebat: Lutherum nihilominus vrgebat, vt errorem libere fateretur & reuocaret. id si facere recusaret, vsurum se ea potestate quam ab Ecclesia accepisset. Ibi demum errorem suum agnouit Lutherus, vt qui sine saluo ipsius conductu, Cardinalis potestati se permisisset. Quocirca hospitium repetendum quam primum statuit, multis interim & postea eum cohortantibus vt in cœpto perseueraret.

[A]lter Cardi[na]lis Legati [er]ror.

Sic igitur Cardinalis ab eo cui nihil magis in promtu erat quam promissa fallere, ac contra verba facere, deceptus, aliquamdiu quieuit. Lutherus interim suis se latebris continens, Imperatoris delegatis supplicabat, vt secure vel manendi vel abeundi licentiam sibi impetrarent. Quod & factum est. Sic igitur accepto saluo conductu, qui territus ante & pæne prostratus fuerat, animum recepit, certus iam nihil aliud se facturum, nec quidquam eorum quę vel dixerat vel scripserat, retractaturum: illud solum rogans & obtestans, vt si Ecclesia Propositionibus ipsius offensa esset, pro excusato haberetur. Nihilominus Cardinalis tria illa vrgere non desistebat, & Staupitio interprete ostendebat, quam opus ipsi esset candidam hac in re confessionem, & non fictam pœnitentiam adhibere. Sic igitur ille ad incitas redactus, dæmoni quocumque eum abripiebat, obsequebatur. Quamuis enim silentium promitteret, adeoque in sermonibus & scriptis suis quæ contra S Sedem peccasset emendaturum se promitteret: vlterius tamen vt doctrinam suam clarius explicaret, vtque errorē fateretur & reuocaret, vrgebatur: magno sane errore, quum Camerina hæc non nimium mouenda, sed abusus potius & vitia quæ digito ille demonstrarat, emendanda essent. Et hoc modo Lutherus iterum euasit, indignatione & vindictæ studio æstuans.

Et velut desultorius ille apud Horatium,

Destruit, ædificat; mutat quadrata rotundis:

V. [L]utherus [cla]nculum [abire] [co]mittit.

Sic Lutherus mox sententiam mutauit; & prioris suæ Confessionis ac protestationis, quod sub Romanæ Ecclesiæ legibus viuere & mori vellet, oblitus, & Cardinali Ecclesiasticam censuram interminante, veritus fortasse ne posthabitis saluiconductus litteris, captiuus detineretur, atq; eodem modo quo Ioannes Hussius olim & Sauonarola, tractaretur, clanculum abijt: id quod etiam Staupitius biduo ante fecerat. Et quidem manus ei inijci Pontifex iusserat, vt qui sciret ea quæ priuatim ac secretò ageret cum ijs quæ publice pro-

mitte-

mitteret è diametro pugnare. Discedens Lutherus epistolam ad Legatum scripserat, qua promittebat de Indulgentijs nihil porro se disputaturum: interim vero scripto publicis in locis Augustanæ vrbis affixo, ab eo prouocauit. Ex quibus omnibus animus eius & intima sensa facile perspici poterant. Iuramenti enim, quod supra fecisse eum diximus, verbis adhuc intra labia eius natantibus, iam ille periurium animo conceperat, certus nihil eorum quę pollicitus erat præstiturum. Vix enim inde digressus, ad amicos ita scripsit, *Lutheri duplicitas.* "Ne crederent, quæ fecisset aut dixisset Legato, ita fecisse aut dixisse quasi de "doctrina sua dubitaret, aut quod sententiam mutasset, aut vmquam mutaturus "esset: sed eo tantum omnia spectasse, quod ei qui Papæ Legatus esset, re- "uerentiam & honorem deferendum existimasset. Ecce tibi hominis duplicem ac tectum animum! ecce fidem & candorem Christianum! Sic igitur Lutherus Ducis Saxoniæ & Academiæ Witebergensis fauore subnixus, in arenam rursus prodijt, discipulorum & amicorum qui certatim caussam eius susceperant, & tamquam muli mutuo se scabebant, laudibus non mediocriter inflatus.

Inde Romam iterum vt coram ipso Ecclesiæ capite caussam diceret, citatus, ad futurum Concilium prouocauit; protestatus nihilominus, nihil se Pontificis auctoritati detractum velle, modò is (sic enim loquebatur) sanæ esset opinionis. Interea vero ad Papam Leonem scripsit, culpam omnem in *Lutherus scribit ad Leonem PP.* Cardinalem Caietanum reijciens. "Nôsti, inquit, quomodo Legatus tuus in- "fidus, infelix & imprudens, se erga me gesserit, cuius potestati ob reuerenti- "am quam erga te habeo, me submiseram. Et quidem pacem ille auersatus est, "quam vno verbo stabilire potuisset: quandoquidem silentium ego promiseram, "modo aduersarijs meis os quoque occluderetur. Ille vero caussa eorum "suscepta multo acrius eos contra me incitauit, adeoque ad retractationem "seu palinodiam cogere me voluit. Importuna ipsius tyrannis in caussa est "quod id quod iam in eo erat vt feliciter terminaretur, iam deterius multo e- "uasit, sine vlla spe compositionis. Culpa igitur non mihi, sed Caietano imputetur, qui vt silerem ferre non potuit. Hoc ille sensu quum ad Leonem PP. scripsisset; paullo post alias ad eundem litteras, ijsdem fere quibus S. Bernardi ad PP. Eugenium, verbis conceptas (in quibus Romanæ quasi animam agenti Ecclesiæ vltima suspiria & lachrymas persoluit, tum etiam Leonis X. conditionem & fortunam deplorat, quod, tantæ bonitatis Principi inter pessimos, & in tanta omnium vitiorum sentina viuendum sit) simulque librum De libertate Christiana nuper à se conscriptum misit. Tum, licet sero, *Caietani error.* animaduersum est, duplicem errorem à Legato commissum, & quod quęstorum Indulgentiariorum abusus non coercuerit, & Lutherum euadere per-

 miserit.

» miserit. Certe, inquit Consaluus de Illescas, Cardinalis nimis lente ac frigide
» cum Luthero egit: quem si capi, quod facile poterat, & ignis supplicio tradi
» curasset, tot mala quæ videmus, non euenissent. Sed sic in fatis fuit. Accessit deinde aliud, quod rem multo magis exulcerauit, allato nouo Româ diplomate, quo id quod tantis turbis ante biennium caussam dederat, confirmabatur. Hoc excitatus Huldericus Zuinglius, non minus Helueticas quam Saxonicas ante Lutherus, Ecclesias turbauit, vt III. libro dicetur. Lutherus interea Romam citabatur, & Persarum more flagellis absens cædebatur, præfixo LX. dierum saluo conductu, vt intra id spacium conscientiæ suæ consuleret, & errores reuocaret. At ille risui & ludibrio omnia habens, nihilominus humillimum & obedientem Romanæ Ecclesiæ filium in omnibus se ferebat: deprecans inter alia, ne quisquam ipsius exemplo, parum reuerenter eam tractare præsumat; quum aliorũ stultitia & auaritia ei imputari nequaquam debeant aut possint. His & alijs fucatis verbis Lutherus vniuersum Mundum decepit: quem Erasmus, à Lutheri caussa initio non abhorrens, in epistola quadam monuit, non contra Pontifices, sed contra eos qui Pontificum auctoritate abutuntur, clamandum ac fulminandum; vbique vero modestiam magis quam insolentiam & impetuositatẽ adhibendam esse. Quemadmodum vero Lutherus obediẽtem Romanæ Ecclesiæ filium se simulabat, ita Fridericus Saxoniæ Dux sensus suos dissimulabat, missis Romam litteris, quibus si Lutherus ab Ecclesiæ Romanæ vnione discederet, nihil sibi cum illo rei fore promittebat. Irritatum eum & quasi inuitum in hanc arenam protractum: modestiæ nihilominus limites non transgressurum. Neuter promissis stetit: Lutherus doctrinæ opinione & gloriæ studio inflatus; Dux vero sinistro rerum suarum, quas Romæ ministri eius agebant, successu offensus. Nec mora. Prodeunt Theologi Louanienses & Colonienses; & tam voce quam scripto Lutherum strenue oppugnant. Nascuntur quotidie nouæ disputationes, nouæ controuersiæ de Communione sub vtraque specie, de Libero arbitrio, de Cœlibatu; ex qua quæstione, complures Ecclesiastici pruriscere cœperunt. Plerisque respondit Lutherus: sed in omnibus eius scriptis ne vnum quidem verbum reperias quod modestiam & charitatem Christianam spiret. Libri eius non libri sunt, sed plaustra infamibus conuicijs & iniurijs onusta, quas ille inde plena manu spargit, vt in ijs passim videre est, ac præsertim in libro De Captiuitate Babylonica, quem Latine à se scriptum, in varias linguas transferri curauit: vt Iudæis, Turcis ac Paganis omnem Christianam religionem, tantis quantas ille describit, abominationibus plenam amplectendi, animum & voluntatem adimere voluisse videatur: quemadmodum Tartarorum rex iam olim Ecclesiæ Christianæ nuncium remisit, offensus ma-

Erasmi consilium Luthero datum.

Libri Lutheri quales.

ſus mala eorum vita quorum doctrina tam ſplendidis laudibus ornabatur. Lutheri interim abſentis nomen Romæ forenſibus præconijs citabatur. In Italia oppugnabatur, qui in Germania interim ſuauiter & quiete fere viuebat: præpoſtero ſane conſilio, quum Saxoniæ Dux interpoſita Imperatoris auctoritate, ſollicitari debuiſſet, vt hominis defenſione abiecta, S.S. mandata exſequeretur.

Inſcitia profecto erat, exiſtimare proceſſibus eiuſmodi malum hoc ſiſti poſſe. Aut prudenti quadam lenitate hominis huius, tum quum ſilentium promitteret, ferocitas demulcenda, minime vero crabro hic in ſuo ipſius nido iritandus erat; aut extrema ferro & igne adhibenda erant remedia. Dura, inquis, & aſpera medicina. Sed aſpera dici non poteſt cuius effectus eſt ſalutaris: & ipſa ſanatione excuſari debet, etiam qui cum dolore & cruciatu ſanat, futura vtilitate præſens incommodum compenſante, vt Tertullianus ait. Vbi legibus non poteſt, vi agendum eſt, & quidem mature. Non ignoro dici vulgo ſolere, à legibus id exigendum eſſe quod poſſunt, quando non poſſunt quod volunt. Atqui Maximiliano Imperatori tum ſatis ſuperque erat virium: Germania quid rebellio eſſet ignorabat: Caietanus plus ſatis habebat auctoritatis. Quid ergo fuit quod tanto malo graſſandi licentiam dedit? Illud nimirum, quod obſcurum hominem Imperator contemſit, Cardinalis vero dulcibus ipſius verbis, & ſuis ipſius, quas Lutherus frequenter in ore habebat, laudibus cõſopitus fuit. Nullum enim Caietani humanitatẽ ac benignitatem deprædicandi finem Lutherus initio faciebat. Illud ſane imprudenter vel negligenter potius à Caietano factum videtur, quod hominem nullo ſaluocõductu ab Imperatore munitum, quum Auguſtæ tum alibi tamdiu oberrare permiſit, cui ſine vlla perfidiæ exprobratione, quod in mandatis habebat, manus inijcere potuiſſet. Sed & optimo iure ſecuritatis litteras Imperator Luthero denegare poterat, vt qui imprudenter in plagas ipſe ſe conieciſſet. Sed vterque lenitate vtendum ſibi exiſtimauit: quod remedium invaleſcentibus malis admodum eſt periculoſum. Teſtatur enim experientia, morbos pecudum magis magiſque ingraueſcere & diſpalari,

Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora deos ſedet omina poſcens.

Et quemadmodum vrtica leui & ſuſpenſa manu contacta vrit, at rudi manu compreſſa obtunditur ac vim ſuam perdit: ſic naſcens quæcumq; hæreſis facile opprimi poteſt, ſi auctori os claudatur, & irriſa eius ſtultitia & temeritate, vox plane adimatur. Hoc modo multorum fatuitas ſanata fuit. Contra obſtinatos vero non verbis ſed factis, non lenibus ſed aſperis remedijs vtendum, primiſque principijſque obſtandum eſt. Dilatio enim ſeu mora nouas malo

VI. *Lutherus facilitate perditus.*

Simile.

vires addit: tantoque illud fit incurabilius quanto magis inueterascit. Hinc Synesius ad Imperatorem Arcadium sic scribit: Malum nascens facile auertitur & sanatur: at vbi inueterauerit, omnem medicinam respuit. Nimirum

——— sero medicina paratur,
Quum mala per longas inualuere moras.

Et sapienter monet Aristoteles, ad præcauendas imperiorum ruinas, turbarum quamuis tenuissimis initijs esse occurrendum. Nam quemadmodum in fluminibus videmus, si quid inciderit aut aquarum impetu eò delatum sit quod cursum remoretur, paullatim molem accrescere, ac sæpe integras insulas exsistere: sic in mundi huius, ac præcipue religionis negocijs ex paruis initijs magnæ rerum mutationes sequuntur. Annon exigua Arianismi Alexandriæ accensa scintilla totũ fere terrarum Orbem fœdo incendio inuoluit, eo quod primo sui ortu non fuerat exstincta? Sic Lutherana quoque hæresis ex obscuro Germaniæ angulo progressa, magnam Christianæ Reipublicæ partem sua contagione infecit, eam ob caussam quod initia eius essent neglecta. Sed hæc diuinæ voluntatis erant decreta: hanc pœnam, adeoque multo maiorem peccata nostra merebantur. Et quamuis veræ caussæ nos lateant, sic tamen iudicare oportet eas plane esse iustissimas, vt quæ à iusto omnium caussarum motore, qui in numero & mensura omnia disposuit, procedunt.

DE PRIMA DISPVTATIONE IN negocio religionis habita, deque eiusdem exitu.

Caput Decimum.

ARGVMENTVM,

I. *Quæ noua, hominibus grata: & quomodo Lutherus mundum deceperit atque inescarit.*
II. *Lutherus, nomen suum vbique celebrari animaduertens, cristas multo altius tollit, & incredibili arrogantiâ inflatur.*
III. *Inter Eccium & Carolstadium, Georgii Saxoniæ Ducis operâ, disputatio instituitur.*
IV. *Carolstadio Lutherus se adiungit, & disputandi prouinciam in se recipit.*
V. *Incipit à S. Sedis auctoritate.*
VI. *Lutheri in hac disputatione inconstantia.*

I. *Nouitas grata.* QVÆ noua, grata sunt & accepta, vulgo præsertim, in quo non est consilium, non ratio, non discrimen, non diligentia. Faciles omnibus noui aliquid afferentibus aures præbet, noua sectatur, noua amplectitur; nec quidquam nisi præsentia respicit. Id in Lutheri hæresi apparuit,

ruit, quam plures præcipiti quodam iudicio, aut potius temera credulitate amplexi sunt, Lutherum videre, audire gestientes. Ex quo factum est, vt paullatim Dei in terris Vicarius, eiusque statuta & leges in contemtum apud ipsos venerint. Lutherus interea scriptis ad Imperatorem, Reges, Principes, non Germaniæ tantum, sed vniuersæ Christianæ Reipublicæ litteris, variè eorum animos versabat, his adulando (vt in litteris ad Sabaudiæ Ducem apparet) illis tamquam Propheta & Dei legatus, diuinam iram interminando. Pronis auribus accipiebatur, quod nihil nisi Reformationem spectare aut poscere se dicebat, protestans cetera integra & illæsa sibi fore: vt qui tum monasterio adhuc se contineret, ac diuinum Officium frequenter celebraret. Atque ô vtinam his ille se limitibus continuisset, neque domum Dei, quam sordibus ministrorum negligentia fortè infectam, purgandam susceperat, tamquam alter Herostratus succendisset.

Lutherus ad omnes scribit.

II. *Lutheri superbia & arrogantia: & vnde illa.*

Ad Lutherum interea scholastica iuuentus certatim accurrebat, & versibus alijsque encomijs tamquam alterum Herculem ad cœlum vsque efferebat: sic vt breui nomen eius per totum terrarum orbem celebraretur. Iam Fama tantæ rei omnium animos mira exspectatione suspensos tenebat:

Fama, malum quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, viresq; acquirit eundo;
Tam ficti prauiq; tenax, quam nuncia veri
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens; & pariter facta atq; infecta canebat.

Ecquid animi Luthero fuisse putatis, vbi vidit se tamquam Demosthenem olim

——*digito passim monstrari, & dicier, Hic est:*

vbi Romam non aliter quam cœlum Iouis nutu, nominis sui fama quasi sedibus emotam, nec minus ipsius metu quam si Hannibal ad portas esset, consternatam animaduertit? Habet hoc vitium natura nostra, vt adulationem amet, suisque laudibus turgescat, & maiora quam capere possit præsumat. Sic Lutherus superbia, certissima animarum peste, elatus, tantos spiritus sibi sumserat, vt se pro diuino vate, & verba sua pro oraculis habēda esse existimaret. *Nomen meum*, ait in epistola ad Ducem Brunsuicensem, *tum celebrari cœpit, adeo vt nullus opponere se auderet. Quæ licet exigua gloria valde mihi placebat.* Quinetiam paucis ad se aditum dabat: sic vt Carolo Miltitio Papæ Nuncio ægre, & quidem ipsius Ducis intercessione, bis videndi ipsius atque alloquendi potestas facta sit: de quo ipse Lutherus postea sæpe est gloriatus. Tum ille Apostolus, tum Euangelista audire, & cum Spiritu S. de reformanda Ecclesia, ac tota Christiana Republica firmioribus tibicinibus stabilienda consultare vi-

» videri voluit. Oculos tuos, aiebat, ô Germania, ad me conuerte: ad quam » ſaluandam ego miſſus ſum. Accede ad me, chariſſima mea pàtria, & aperi au- » res Euangelio, quod hactenus numquam audiuiſti. Sic quintus hic Euangeliſta loquebatur, ſuperbia & ambitione inflatus. Sed cedo Martine, vbi ſunt diuinæ miſſionis tuæ teſtimonia? vbi Prophetiæ? Vis dicam? Illæ ſunt, quæ *Attendere*, nos iubent *à falſis Prophetis, qui ad nos venturi ſint in veſtimentis ouium, intus autem ſunt lupi rapaces. Hæretici*, vt rectè Bernardus ait, *ſpecie oues ſunt, feritate lupi, aſtutia vulpes.*

Matth. 7.

Ser. 66. in Cant.

III. *Georgius Saxoniæ Dux diſputationẽ inter Eccium & Carolſtadium inſtituit.*

Dum Lutherus noui Apoſtoli perſonam indutus Witebergæ omnia miſcet; Archidiaconus quidam eiuſdem ciuitatis, Carolſtadius nomine, eandem religionem publicè profiteri cœpit. Hic ex Eccleſiaſticorum ordine primus deſertis Eccleſiæ vexillis, ad Lutheri caſtra transfugit. Sed de furioſo hoc homine, & noua ſecta ab eo multum indignante Luthero ad magiſtri ſui ruinam procuſa, libro II. fuſius dicetur. Hic quum in ſcripta quędam Ioannis Eccij Ingolſtadienſis Canonici contra Lutherum incidiſſet, refutanda ea, ac Lutheri exiſtimationem defendendam ſibi ſumſit: re tandem eò deducta, vt Colloquio dies & locus, Lipſia nimirum, ſit deſignatus. Erat tum ciuitas hæc ſub ditione Georgij Saxoniæ Ducis, cuius frater Fridericus, vti ex ſuperioribus intelligi poteſt, Lutheri patrocinium ſuſceperat. Colloquio huic acriter ſeſe oppoſuit Lipſienſis Epiſcopus, non ignarus eiuſmodi concertationibus hæreſes non modo non retundi, verum etiam exacui & nouis opinionibus viam aperiri. Quemadmodum enim è nubium colliſione non fulgura tantum & tonitrua exſiſtunt, verum etiam fulmina obuia quæque proterentia exſiliunt: ſic è diſputationibus cum Luthero eiuſque complicibus habitis contentionis ignis multo magis exarſit, adeoque Eccleſiam multo fœdius eſt depopulatus. Sic igitur repudiato prudenti Epiſcopi conſilio, Georgio Duce aſſentiente, locus & dies ad diſputandum fuit condictus. Sic ſentio: quando hæreſis alicubi inualuit, aut ab ipſo Principe toleretur aut etiam aſſeratur, diſputationes eiuſmodi valde eſſe vtiles, vti ſæpe in Gallia noſtra vidimus, vt quibus hæreticorum fraus detegi commode, ipſiuſque hæreſeos impetus ſeu curſus quodammodo ſiſti poteſt. At pati vt modo ex inferis emergens hæreſis in publicam lucem producatur, & coram ijs præſertim quibus his de rebus iudicandi munus à Deo non eſt demandatum, cauſſam ſuam agere & tueri auſit, id ſane perquam periculoſum mihi videtur.

Diſputationes quando vtiles, quando periculoſæ.

IV. *Lutherus Carolſtadio ſocium ſe præbet.*

Fama huius diſputationis inſtitutæ peruulgata, magna omnium animos exſpectatione accendit, Luthero tum Carolſtadij ſui doctrinam ad cœlos vſque efferente, quem poſtea ad inferos vſque depreſſit, ac nihil non ſibi arrogan-

rogante, de cuius ſtultitia & nugis tantos viros inter ſe depugnantes videbat. Ad diem compromiſſum Eccius ſolus adfuit; vt & Caroſtadius, ſed hic magnum comitatum, & plauſtra libris onuſta ſecum trahens. Adduxerat inter alios Lutherus, cuius cauſſa præcipue agebatur, Philippum Melanchthonem, bonum Philoſophum & Grammaticum, qui tum Græcas litteras Witebergæ profitebatur: cumq; velut triarium in ſubſidio collocârat. Idem Lutherus Caroſtadium obſecrabat, vt prouinciam hanc diſputandi ſibi relinqueret, indignum eſſe aiens, vt tantæ dignitatis (erat enim Archidiaconus) & doctrinæ vir cum vili & obſcuro homine congrederetur. Econtra Caroſtadius rogabat, vt omnium qui toto terrarum orbe eſſent doctiſſimi ac primarij viri Propoſitiones defendendi honos ſibi deferretur. Sic duo illi ardeliones tamquam muli mutuum ſcabebant; & miſerum Eccium riſui & ludibrio habebant. *Leo hic*, ſcribit Lutherus ante congreſſum, *iam mortuus & in arena proſtrâtus iacet*: epinicion ante victoriam canens. Diſputationem hanc in ſua arce Dux haberi voluit: cui ipſe vnà cum Conſiliarijs ſuis & Academicis quotidie interfuit. Ab initio vterque Agoniſtarum proteſtatus fuerat, à fide & religione Catholica non diſceſſuros, & præcipuarum Vniuerſitatum iudicio ſeſe ſubmiſſuros. Vtrimque conſtituti ſunt Notarij, qui argumenta & reſponſiones exciperent, & fideliter omnia in ſcripta redigerent. Primum diſputationis caput fuit de Libero Arbitrio: inde alia quædam per decem dies ventilata ſunt. Lutherus primo ſtatim die animaduertit Leoni huic nequaquam mortuo, ſed acutiſſimis dentibus & vnguibus inſtructo, barbam vellere non ita facile eſſe. Quare anxius valde, & ſudore æſtuans quod Caroſtadium ſuum tam male acceptum & tractatum videret, certamini continuando ſeſe obtulit. Nec detrectabat Eccius. Conſiliarij Ducis è colore, vultu aliſque geſtibus quibus ille cucullo caput nudans, audientiam petierat, interioribus hominis motibus cognitis, eum rogarunt vt modeſtia in diſputando vteretur. Sed vicit hominem iracundia, eique verba illa toties poſtea ipſi exprobrata expreſſit: *Neque ad honorem Dei cœptam eſſe eam diſputationem, neque eo finitum iri.* Teſtantur hoc quotquot ei Colloquio interfuerunt, eiuſque Acta conſcripſerunt. Lutherus ad ſe paullum rediens, idem quod Caroſtadius proteſtatus eſt, itidem de dogmatibus ſuis iudicio Theologis Erfordenſibus & Pariſienſibus delato: illorum beneuolentia confiſus, vt à quibus prima ipſius adoleſcentia litteris erat imbuta; hos vero quanto à S. Sede ob ſuppreſſam Pragmaticam Sanctionem alieniori erant animo, tanto æquiores ſibi fore ſperans. *Succenturiatur.*

V. *Lutherus.* Quemadmodũ vero ij qui quocumq; tempore ab Eccleſiæ vnitate diſceſ-

ſerunt,

PP. potestatem oppugnat.

ferunt, rebellionem suam ab oppugnatione supremi Episcopi & Pontificis Romani auspicati sunt, vt I. Cap. libri mei De Antichristo demonstraui (à Mercurio quippe, credo, didicerant, centoculum illum & vigilantem Argum occidendum esse, vt Io abduci possit: vel potius è S. Scriptura, vbi dicitur, Pastore percusso, oues dispergi) sic eandem viam ingressus Lutherus, ad hunc fundamentalem lapidem conuellendum, primum arietem admouit, vt eo emoto (quamuis emoueri non possit) vniuersum Ecclesiæ ædificium dissolueret ac prosterneret. Sed frustra coruus aquilæ obstrepit. Nôrat ille capite hoc decusso, reliquum corpus, tamquam ingentem colossum subruto fundamento, vnà repente corruiturum. Hæc rebellionis Lutheranæ fuêre rudimenta. Schisma D. Thomas sic definit: Esse scilicet singularem & contumacem separationem ab vnitate Ecclesiæ, eo quod quis Caput eius, qui est Papa Romanus, agnoscere nolit. Ad huius igitur potestatem, quam toties antea confessus fuerat, oppugnandam Lutherus pleraque argumenta sua direxit, nihil dubitans hoc modo ordinem quo Ecclesia mirabiliter & pulcerrime inter se apta est & colligata, perturbatum adeoque sublatum iri: ordinem, in quam, qui sine capite hoc subsistere non potest. Caput hoc tolle, ordinem quoque sustuleris; tolle ordinem, animam vnà Ecclesiæ, vires & essentiam quoque tolles. Sic Nestorius, Manes, Dioscorus & alij fecerunt. Hinc rectè S. Cyprianus: *Neque enim aliunde,* inquit, *hæreses obortæ sunt, aut natæ sunt schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur. Cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa; nemo aduersum Sacerdotum collegium quicquam moueret; nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum iudicem se iam non episcopi sed Dei faceret; nemo dissidio vnitatis Christi Ecclesiam scinderet; nemo sibi placens ac tumens, seorsum foris nouam hæresim conderet.* Sed quemadmodum fluctus scopulis illisi franguntur potius quam frangunt: sic quotquot petram hanc fundamentalem oppugnarunt, inuicta eius duritie fracti & quasi in spumam versi euanuerunt.

22 qu. 39. art 1.

Cypr. Epist 55.

VI. *Lutheri in hac disputatione inconstantia.*

Quamuis autem Lutherus caput hoc de summi Pontificis potestate magna contentione & vehementia discuteret, ita tamen ambigua vtebatur interpretatione, vt vna manu destruere, altera ædificare videretur. Atque hoc eo, quod auctor schismatis, vt ipse dictitabat, esse nollet. Ab Eccio vero Bohemorum fautor & protector appellatus, vt quorum errores iam olim à Constantiensi Concilio damnatos sequeretur & defenderet: *Mentiris,* inquit, pro solita sua modestia, *Hussita numquam fui: quos tamquam hæreticos damno, vt qui propria auctoritate se ab Ecclesia separarunt.* Verum enimuero constat ex omnium eorum qui Colloquij huius Acta conscripserunt testimonijs, Luth

rum

rum supremam Romanæ Sedis auctoritatem agnouisse tandem, aperteque professum esse, hanc tamquam omnium Ecclesiarum matrem agnoscendam esse. quin idem narrat Georgium Principem, apprehenso vna manu Eccio, & Luthero altera, vt finem ipsorum De Pontificis primatu concertationi imponeret, sic vtrumque compellasse: Quid illud tanta contentione disquiritis, vtrum Papa diuino aut humano iure supremum sit Ecclesiæ in terris caput, quum ipse sit supremus Christianorum Pontifex, semperque sit futurus? Hic solus est, in quem Deus omnem potestatem contulit, vt ea deinde in plurium dominationem diffunderetur. Sine hoc enim velut sacomate nullus Episcoporum alteri cederet, & confusione ac turbis omnia miscerentur: adeoq; in Ecclesia non ordo, qui in ea pulcerrimus & conuenientissimus esse debet, sed mera anarchia futura esset. Hic Lutherus obmutuit, non sine magna assistentium admiratione, quod illum non solum in hoc articulo, etsi nondum, vt debebat, discusso, sed alijs etiam, ac præsertim illo qui est de Purgatorio, quem ille Papalem ollam seu culinam prius appellarat, contra primas suas Propositiones multa remittere viderent & audirent. Credo, inquit, atque adeo dicere audeo Purgatorium esse: & cum S. Gregorio dico, eius mentionem fieri XII. capite Euangelij S. Matthæi, & lib. II. Machab. cap. XII. Sic vt sæpe intra Ecclesiæ septa se recepisse videretur; quæ tamen mox iterum tamquam erratica & ferox bestia perfregit; ruptisque repagulis, quacumque carnales eum trahebant cupiditates, ferebatur, tantopere desiderata libertate seu viuendi licentia tandem potitus.

Rationes primatus S. Sedis.

« Lutherus « multa concedit. «

QVOMODO LVTHERVS EXcommunicatus fuerit: & quò desperatio eum adegerit.

Caput Vndecimum.

ARGVMENTVM.

I. *Georgius Saxoniæ Dux iam dicta disputatione in Catholica Religione valde confirmatur.*
II. *Lutherus ad Papam scribit. Leonis in reprimenda hæresi conatus, & Pontificij Legati error.*
III. *Consuetudo & ceremonia Ecclesiastica excommunicationis.*
IV. *Lutherus excommunicatus, ad desperationem redigitur.*
V. *Lutherus iuris Canonici libros publice concremat, & alia extrema audacia consilia capit.*
VI *Turpes Lutheri Prophetastri pictura, scripta & verba.*

OPERAM profecto perderem, ac Lectoris abuterer patientia, si omnia quæ in isto Colloquio acta aut disputata sunt, persequi hoc loco vel- I.

Georgij D

tis confirmatio & perseuerantia in Fide.

lem: præsertim quum nullam fere attulerit vtilitatem. Sleidanus primam hanc Goliathæ sui pugnam leui percurrit brachio; & quamuis Eccius & Carolstadius præcipuas partes sustinuerint, ac diu inter se concertârint, solum tamen Lutherum in scenam producit, Romanæ primatum Ecclesiæ oppugnantem. Illud tamen boni ex hac disputatione consequutum est, quod Saxoniæ Dux Georgius non mediocriter inde confirmatus, ad extremum vsque vitæ diem in Catholica religione constanter perseuerauit, ac Lutheri acerrimus hosti fuit. Ego, inquit in epistola ad Angliæ regem, cognoui tum quò euasura esset hominis huius audacia, si non fibula ei fuisset posita. Facile videre fuit, sub ouilla pelle astutam vulpem latere. Finito, vel abrupto potius colloquio, noui Apostoli Witebergam reuersi sunt; & quamuis tam S. scripturæ quam SS. Patrum testimonijs & auctoritate victi essent, pro victoribus tamen se ferebant, diuersis scriptis Carolstadium excusantes, quasi is sine charta & libris disputare coactus fuisset, quum tamen plaustra libris & chartis onusta adduxisset. Isthoc quidem Lutherus in epistola ad Spalatinum affirmat. Iidem contra quàm decretum ac promissum fuerat, Disputationis articulos ad ipsorum incudem reuocatos diuulgarunt. Quin etiam ipse Lutherus ad Pontificem scribere, & Eccium arrogantiæ & temeritatis accusare ausus est: vt qui suæ gloriæ studio, Curiæ Romanæ turpitudinem detexerit, & compositionem quam eius Nuncius Miltitius tractabat, impedierit. Ipsius exemplo, inquit inter alia, cognitum est, nullum perniciosiorem esse hostem quam adulatorem. Econtra Hieronymus Emserus, qui disputationi quoque interfuerat, in Catholicorum fauorem veram totius rei historiam typis publicauit, non sine magna Lutheri ignominia, cuius ille furorem non minus scite quam vere descripsit, & plusquam centum testimonijs confirmauit.

Data 6 April. 1519.

II.

Quibus Papa remediis vsus sit.

Dum Lutherus in hac arena vehementius quā antea desudat, & iam hunc iam illum Fidei articulum conuellit: Leo PP. scriptis ad Saxoniæ Ducem, vnicum Lutheri fulcimentum, litteris, priores querelas repetit, & quam grauem tam suæipsius existimationi quam vniuersæ Ecclesiæ iniuriam faceret demonstrat, qui sinu suo tam venenatam aleret viperam, quæ lethali morsu mox ipsum esset confectura. *Qui*, ait quodam loco Papa Vrbanus, *alterius defendit errorem, detestabilior est eo ipso qui errat: vt qui malitiam eius fouet, & plagas tendit quibus alij capiantur.* Lutherus, quas ad Pontificem dederat litteris, plurima verba honorifica immiscuerat; tandem vero ita concludit: Pater sancte, inquiens: Quantum ad reuocationem eius quod dixi aut scripsi, ne, quæso, quisquam cogere me præsumat, nisi Ecclesiæ caussam multo maioribus quam antea turbis inuoluere, ac rem plane exulcerare velit. neque enim ad interpretandum Dei verbum vllam ego legem vel auctoritatem recipere de-

creui. Suum scilicet vnius caput ac cerebrum pro Delphico oraculo & veritatis norma habebat. Vide, quæso, extremam hominis superbiam & vanitatem, qua superbiæ parens eum inflauerat! Saxoniæ Dux acceptis à Pontifice litteris, se excusauit, dicens, Sanctitatis suæ Nuncio minime è re visum fuisse vt Lutherus Saxonia excederet, ne alibi, vti aiebat, multo plus mali daret, idque quod vno iam loco includeretur, vbique dissemin aret. Sed hoc profecto imprudens fuit & perniciosum Miltitij consilium. Quis enim Lutherum à Saxoniæ Duce eiectum recipere ausus fuisset? Credibile sane est, eum paullatim in eas angustias redigi potuisse, vt relicta Germania ad Bohemos fuerit transfugiturus. Et hoc quidem ille asylum seu receptum sibi ipse destinarat, vti non semel postea ex eo primam hanc suam fortunam commemorante auditum fuit. Sed quem fauorem ab Hussitis exspectare poterat, quos ille hæreticos appellando, non mediocriter offenderat? Et quemadmodum Caroli V. Imperatoris metus Germaniâ; sic Ferdinandi, Bohemiâ eum fuerat expulsurus: nec quidquam aliud reliquum futurum erat, quam vt nullibi reperta secura statione, in Turciam profugeret. Fridericus Dux quamuis Pontifici obtemperaturum se simularet, Lutherum tamen tanto plus animabat ac sustentabat, quanto magis alios in exitium eius consentire animaduertebat. Ex quo factum est, vt Papa ad extremum descendere remedium, eoq; gladio vti coactus sit, cuius virtus reliqua arma temporalia & humanarum virium instrumenta tanto plus superat, quanto vis supernaturalis inferioribus his rebus dignitate antecellit: Gladio, inquam, quem ille ab omnipotenti Dei manu accepit; vel Fulmine potius spirituali, vt Cyprianus appellat, quo Ecclesia non minus quam naturali fulgure aer purgatur.

Pontificij Nuncij error

Vide diuinã punitionem cuiusdam Excommunicati apud Glyc. part. 4. Annal. Nau. cap. 17.

Vetus est Christianę Ecclesiæ cõsuetudo, vt cõtra omnes hæreticos, schismaticos & alios rebelles formidabilis Excommunicationis sentẽtia pronuncietur. Id quod singulis annis feria quarta sacræ hebdomadæ fieri solet: qua Pontifex, peracto sacro, Pontificali habitu indutus, comitante vniuerso clericorum ordine, in sublimem quendam Ecclesiæ S. Petri locum ascendit, vnde in amplissimam subiectam aream, in qua innumerabilis tum hominũ cuiuscumq; nationis multitudo conuenit, est prospectus. Ibi duo vtrimq; ad Põtificis stantes latera, Bullã quæ *In Cœna Domini* appellatur, vnus Latina, alter Italica lingua conceptã prælegunt, cui inserta sunt nomina omniũ hæreticorum, schismaticorũ, & aliorũ qui ab Ecclesia recisi sunt, quos certis verbis & cæremonijs Papa de nouo excõmunicat & anathematizat. Quo facto, idem flammam ardentẽ proijcit, in signum maledictionis. Anathema vero quo Ecclesia rebelles ab obediẽtibus separat (quæ est maxima omniũ in Monarchia Ecclesiastica pœna, & mors animæ, vt S. Aug. loquitur) figura est eius separationis

III. Consuetudo & vis Excommunicationis.

Tertull. in Apolog. Aug. in Deut. qu. 59.

quæ in extremo Iudicio futura est. Quod enim corpori vetus, idem noua Lex animæ statuit supplicium, vt idem inquit. Tum etiam candelæ exstinguuntur; quo tenebræ damnatis præparatæ significantur. Igne enim animarum quæ in cœlis viuunt, significatur immortalitas: quod is naturaliter sursum ad cœlos tamquam centrum suum feratur: & corporibus etiam abreptis, animæ nihilominus in magno illo & æterno igne, omnis lucis inexhausto fonte, felices viuant. Per ignem quoque Fides nostra viua & feruens figuratur. Atque hanc ob caussam apud primos Christianos etiam medio die Episcopis flammæ ardentes præferebantur (vt Nicephorus & Suidas in vita Fulgentij Africani Episcopi testantur) vt olim quoque Imperatoribus Romanis. Cuius rei caussam aut originem doctissimus Lipsius in Commentarijs suis ad IV. librum Annal. Taciti nullam aliam se reperire posse ait, quam id quod ab Herodiano post Antoninorum sæculum notatur. Et eandem forte ob caussam Ducibus Venetorum per vrbem euntibus tæda ardens olim fuit prælata. Lumina ergo, vti diximus, in hoc Actu exstingui solent, quum vt fides hæreticorum mortua, tum tristitia quam inde concipit Ecclesia, significetur: sicut econtra in publicis gaudijs & festiuitatibus eadem accendi solent, vt S. Chrysostomus ait. Hinc etiam apud nos in ijsdem ignes publice excitari solent. Licet autem Lutheri hoc eodem modo in maledictorum numerum relati candela exstincta fuerit; hæresis tamen eius passim accensa indies magis magisque gliscebat: quod ille tam extrema desperatione quam vindictæ contra Papam studio adactus, Deo, cœlo & terræ bellum inferre constituisset.

Lib. 10.

Hom. 20. ad pop. Antio.

Anno 1520.

IV. *Lutherus excommunicatum se videns, ad desperationẽ redactus.*

Videns ergo Lutherus nullam spem salutis sibi esse reliquam, neque vllum ad gratiam aut veniam receptum, nisi collum laqueo ipse præberet, omnem iram cum fæcibus euomere, ac tamquam rabiosus canis obuios quosque impetere cœpit, clamitans: » Vbi estis, ô Imperator & Principes? An tantam » violentiam ferre potestis? Non veremini, ô Romani Antichristi, ne lapi- » des & ligna præ vestrarum blasphemiarum horrore sanguinem sudent? Ego si peream, exitium meum vestrâ ruinâ nobilitabo. Idem omnes potentias cœlestes & terrestres ad sui defensionem contra Papæ, vt appellabat, tyranni- » dem, euocabat, quem Christi olim Vicarium, iam Antichristum appellans; » cui sua manu lethalem ictum se inflicturum minabatur. Mea, inquit, doctri- » na dominabitur; Papa vero cadet. Pacem recusauit: bellum ergo habeat. Vi- » debimus vter prior lassus sit futurus, Papa an Lutherus. Fatum ineuitabile Papam ad ruinam trahit, nec quisquam, vt Daniel dicit, in auxilium eius veniet. Sic pseudoprophetes hic vaticinabatur. Complures existimabant, quemadmodum serpens virga facilius quam fuste occiditur; sic hęresin hanc leui potius quam tam graui & seuera, quamuis iusta censura potuisse exstin-

gue. Et quemadmodum qui à Tarantulis morsi sunt, tibiarum cantu sanantur; sic hæresi infectos mansuetudine potius & lenitate ducendos, ac vincendos esse. Sed tam in hoc quam alijs ex euentu potius quam veritate iudicium fieri solet. Emunctæ naris scriptor Guicciardinus, Melius forte futurum ait, si hominis huius fatuitas dissimulata initio & contemta fuisset, vt quæ propria sponte in ventum & fumum fuerit abitura: quum econtra tot tantisque conatibus nihil aliud effectum sit quam quod malum longius latiusque proserpsit. Quanto enim plures quantoque acerbius Lutherum persequebantur, tanto illius caussæ maior apud populum accedebat auctoritas & fauor, existimantem tantas ipsum persequutiones ob vitæ innocentiam & sanam doctrinæ reformationem sustinere. Et certe consultius fuerat ei ignoscere: quemadmodum coruos crocitare non moleste ferimus, quod hanc à Natura habeant vocem. Recte Vespasianus aiebat, Non ægre ferendum esse si homines quæ corde concepta habent, aliquando effundant, ne retenta aut repressa, cum maiori deinde periculo & damno erumpant. *Guicciard.*

V. *Lutherus Ius Canonicum comburit.*

Lutherus incredibili Papæ æstuans odio, quod ab eo Sathanæ esset traditus, multo quam vmquam antea acrius insanire & furere cœpit; certus iam extrema omnia moliri. Quod ipsum in libello ad comitia Ratisbonensia misso præ se fert, omnium turbarum caussam in sanctissimum Patrem (sic per ludibrium cum appellat) à quo excommunicatus & diabolo esset traditus, conferendo; seipsum vero excusando, vt cui omnium vndiquaque stilis & calamis impetito, extrema se defendendi imposita fuerit necessitas. Vbi vero accepit libros suos publice crematos (quasi ijs abolitis, omnis Lutheranæ hæreseos memoria vnà foret interitura) ipse quoque Iuris Canonici libros, vt & Leonis X. Bullam, inaudita tam vilis monachi audacia, conuocatis ad hoc sacrificium scholasticis suisque auditoribus, Witebergæ publice combussit, pronunciatis inter alia his verbis: *Quoniam tu conturbasti Sanctum Domini, ideo te conturbet ignis æternus.* Facti huius decretum IV. Operum ipsius Tomo insertum legitur. Neque vmquam postea vllam animus ipsius quietem habuit. Inuadamus (exclamabat homo ille omnis humanitatis expers) Inuadamus omnibus quibus possumus armis filium perditionis, Pontifices, Cardinales, ac totam hanc sentinam Romanam: lauemus in sanguine ipsorum manus nostras. Ecce quomodo Sathanas tam lingua eius quam penna ad summam crudelitatem abusus sit. Hęc enim ipsa verba gladiatorijs suis libellis non vna lingua editis ac circummissis, inserere non dubitauit. Sed quid dicis, Luthere? An S. Apostolus Paullus hoc modo gentiles tractauit? An sic ille cum ijs quos ad Iesu Christi cognitionem adducere cupiebat, loquutus est? *Quæ desursum est sapientia*, inquit D. Iacobus, *pudica est, pacifica, modesta*: at *In epist. cont. Syl.* *Epist cap. 3.*

scientia filiorum superbiæ turgida est, arrogans, minax. Non igitur diuinæ domus zelo, sed Papæ odio impulsus fuit Lutherus, vt ipse in epistolis suis testatur, vbi dicit, se non IESV CHRISTI amore, sed Pontificis odio, cui igne & sanguine bellum denunciatum velit, certamen hoc suscepisse: valdeque sibi molestum esse quod multo plus mali facere iam ipsi non posset. Qui Lipsiensi disputationi interfuerunt multa incredibilis insolentiæ adeoque furoris plena verba ex ore eius profecta annotarunt. Admonitus enim vt modestius ageret, siquidem Dei verbum non nisi cum modestia & spiritus lenitate tractandum esset: Ego, aiebat, longe alia scribam, si Romanæ Sedi hæc displicere intellexero. Et in præfatione libri De captiuitate Babylonica, Dum illi, inquit, de mea aliqua hæresi triumphabunt, ego aliam nouam procudam. Nihil tum ille frequentius quam Antichristum in ore habebat: & vt simplices deciperet, primitiuæ Ecclesiæ simplicitatem demonstrabat: quæ opulenta tum paupertate & sublimi humilitate felix, ad eam, vti ab Esaia vate prædictum fuerat, magnitudinem postea peruenire debuit, quam post redditam ei pacem & Imperatores Regesque ad fidem conuersos, ei obtigisse videmus & admiramur. Et sicut ab vna parte Lutherus nascentis Ecclesiæ paupertatem; ita ab altera morientis (sic enim aiebat) pompam & maiestatem graphice describebat: eam exemplo Pelagianorum pestilentię cathedram appellans; item Babylonem, cuius in Apocalypsi fit mentio, Sanctorum interfectricem, & sathanæ sedem: quasi eadem esset Roma quæ tempore Neronis & Diocletiani olim fuit. Atqui inter Romam paganam & Christianam, vel potius inter Romam & Ecclesiam, vt facit Hieronymus, diligenter distinguendum est. Illa tum merito adultera & meretrix audijt; postea vero à SS. Patribus Ciuitas sancta, Sedes pietatis, & omnium Ecclesiarum totius Mundi mater fuit appellata. Tempora scilicet distinguenda sunt, nec quod de primis sæculis dictum est, ad posteriora est trahendum. Roma gentilis domicilium fuit Sathanæ, & thronus eorum qui tam Apostolos quam multa martyrum millia morti tradiderunt: at eadem iam est Ecclesiæ Dei Sedes, in qua Apostolorum sedet successor. Qui sedem hanc occupat, non cum Ioue imperium partitus est, nec velut alter Briareus, deiecto Ioue, seipsum intrusit. Qua vos fronte, ô perditi mendaciorum parentis filij, eiusmodi sententiam contra eum pronunciare audetis, qui Sedem suam numquam tam alte versus cœlos eleuatam esse cogitat, vt obliuiscatur terram à se pedibus contingi? qui licet Dei in terris sit Vicarius, hominem tamen, & quidem è terra & luto formatum in Dei conspectu se esse meminit; nec tam D. Petri quam peccatoris successorem, adeoque seipsum peccatorem esse nouit.

Vide epist. ad Argent. Cochla. Lindan. Emser.

Aug. lib. 2. cap. 5. cont. Petit.

Inter Romam & Romam disting. ...dum.

VI.

Non sine caussa reprehensione dignus fore mihi videor, si huius mona-

chi fa-

chi fatuitates vel furias potius hoc loco recenſeam, quas ipſe Sleidanus celare non potuit: quæ ſi ipſo forte dignæ ſunt, dignæ tamen non ſunt quæ à me deſcribantur. Quoniam tamen noui hi Deucaliones, meliores Mundi, ſi dijs placet, reſtauratores, & Eccleſiæ repurgatores, ipſi à nouo hoc Apoſtolo doctrinam ſuam (quamuis ea iam immane quantum ab ea quæ olim fuit diſtet) accepiſſe ſe glorientur: non abs re fuerit noui huius Euangeliſtæ ingenium & mores cum primis Chriſtianæ fidei architectis & fundatoribus conferre. Sicut vero Simonidis calcei diſtortos ipſius pedes arguebant: ſic hominis huius ſcripta animum eius nobis indicant & depingunt. E ſacco fruſtra tu aliud depromere tentes, quam quod in eo eſt. Et quemadmodum in priſcis illis Doctoribus humilitas, manſuetudo, benignitas, continentia & pietas mirabiliter eluxerũt; ita in hoc homine nihil niſi ſuperbia, furor, crudelitas, incontinentia, maledicentia & impietas notari poteſt. Vt vero Apellis manum vna linea prodidit: ita ex vno & altero dicterio ingenium & mores huius hominis, & ex vnguibus, quod dicitur, leonem facile agnoſcemus. In libello quem ille pro ſtrena ad ſacrum Cardinalium miſerat collegium, à minis contra ſanctiſſimam Sedem exorſus, poſt multas effutitas ineptias ſic tandem concludit, vt dicat, ſe Papæ minas & Bullam ne pili quidem facere; „ eoſq; qui ob minas moriantur, ventris crepitibus eſſe ſepeliendos. O rarum „ Lutheranæ modeſtiæ exemplum ac teſtimonium! Quam longe ab hac ſcurrilitate etiam ipſi Ethnici abfuerunt, qui nec ambiguis verbis opinionem aliquam turpitudinis habentibus vti voluerunt! Monitus vero à diſcipulis, & inprimis à Philippo Melanchthone, vt maiori vteretur modeſtia ac ratione, reſpondit: Velle ſe pro tali haberi, velle maledicentia, conuicijs & opprobrijs „ contra Papiſtas refertum videri. Immo pulcrum ſibi & glorioſum ducere, ſi „ vſque ad vitæ finem exſecrationibus & iniurijs contra furciferos iſtos ſeſe „ exercere poſſit: & citius eos aquam ex pumice quam vel vnum bonum verbum ex ore ipſius expreſſuros. „

Lutheri ſpurcities & ſcurrilitas.

In verbis.

O impudentem audaciam! omnis ô mali
Lernam atque abyſſum!

inquit Euripides. Porcus hic in Ariſtippi Augia ſaginatus nihil fere niſi ſordidum ac ſtercoreum aut in ore habebat aut chartis illinebat, tanta fœditate vt vel ſola auditione aures, & lectione oculi conſcelerentur: vt inde *Propheta ſtercoreus* paſſim appellatus ſit. In eum eſt Andreæ Deliciani hoc Epigramma: *

Stercora dum præ ſe ducit quæcumq; Lutherus,
Oreq; ſpurciloquo nil niſi ſtercus habet;

Num, rogo, Stercoreum dices hunc esse Prophetam?
Qualia verba viri, talis & ipse vir est.

In picturis. Nec contentus tam scurrilibus conuicijs & atrocibus iniurijs scripta sua infercire, etiam scalprum & penicillum adhibuit. Sicut enim Leopardus omnium animalium homini infestissimus, vbi ipsum hominem nancisci non potest, imaginem eius sibi obiectam inuadit, & articulatim dilaniat; sic Lutherus furijs & intemperijs actus, Leonis PP. imaginem centum modis à se depictam misere habuit & depexuit. Iam ad instar cornuti diaboli, iam sub forma asini Midæ habentis auriculas, iam serpentis aperta ingluuie & faucibus minantis figura. Magno numero passim eiusmodi tabulæ Papæ figura pictæ & sculptæ visebantur, non solum ineptæ & ridiculæ, verum etiam ignominiosæ, adeoque profligatissimi hominis Chirophanis picturis turpiores; scommatis & dicterijs adiectis non tam Theologo quam effronti nebulone dignis. Has ille plerumque librorum suorum frontispicijs præfigere solebat, vt Sleidanus non sine voluptate quadam recitat: qui Scrophæ & Asini picturam à Luthero editam repræsentat, eaque occasione Prophetam illum appellat, addita tabulæ eiusmodi inscriptione: Lutherus Prophetico spiritu donatus. nec dissimulat tamen eundem propterea à multis fuisse reprehensum. *Pictura aulæ Torgauiensis.* Nec vero libri tantum & Musæa eiusmodi emblematis depicta passim videre erat, verum etiam maius Torgauiensis arcis, vbi Saxoniæ Duces commorari fere solent, cœnaculum miram è Lutheri cerebro effictam ac depictam Iesu Christi & Papæ Antithesin ostendebat. *Lutherus Sleidano Propheta.* » De picturis eiusmodi loquens Sleidanus, ait eas à multis fuisse reprehen- » sas, quasi parum ipso dignas. Sed illum suas habuisse rationes; ac longius pro- » spicere eum vulgo existimatum. Et in libris eius multa de magnis rebus ex- » stare vaticinia, quorum nonnulla iam impleta, alia adhuc in Dei sint manu. Idem hoc loco Sleidano accidit quod remigantibus accidere solet, quò nauis agatur nihil prospicientibus. Excusando enim pseudoprophetam suum, non modo ipsum, verum se quoque reum, & ipsius stultitię participem facit, chirurgi illius apud Iuuenalem exemplo, fœdum & putidum vlcus serico emplastro tegere ac celare conantis. Sed vbi vaticinia illa vel prophetiæ sunt, quas hic Lutheri paranymphus nos celat? Quid ergo est, nisi vt dicamus Milesiam aliquam fabulam illum narrare & depingere nobis voluisse?

QVOMO-

QVOMODO LVTHERVS REPREhensis initio Indulgentiarum tantum abusibus, totam deinde veterem religionem euertere constituerit.

Caput Duodecimum.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus religionem plenam Libertatis fabricari constituit.*
II. *Omnibus quæ quis vult credendi potestatem permittit.*
III. *Ex Lutheri sententia omnes homines sunt Sacerdotes.*
IV. *In religionis negocio etiam parua magni sunt momenti.*
V. *Montani dictum de primo Lutheri ingressu.*
VI. *Centuriatorum Magdeburgensium iudicium.*

POSTEAQVAM animaduertit Lutherus iniurijs suis, probris & conuicijs parum admodum se profecisse, vt quæ nihil aliud essent quam vani & inualidi contra adamantinum murum emissi, & sine noxa fere repulsi ictus: rem alia ratione aggrediendam sibi statuit, à Papa in Ecclesiam, & à moribus seu vita in doctrinam conuerso impetu; sperans conatum hunc aliquanto felicius sibi successurum quam alijs qui idem antea cum suoipsorum exitio attentarunt. Nam & iam ante multa sibi præter spem euenisse videbat, inprimis: Nomen suum obscuro ante inclusum monasterio, iam per totum orbem celebrari: Nihilq; adeo ad summum gloriæ fastigium sibi deesse, quam si nouæ religionis auctor haberetur. Et quemadmodum crocodilus durissimis squamis vndique munitus non nisi ventre nudo & aperto lædi potest; sic Lutherus per ventrem, id est, voluptates potissimum Catholicam religionem impugnare voluit, ad quas omnem suam doctrinam & dogmata direxit: non ignarus natura hominem fere à cœlibatu, ieiunio, pœnitentia, ac cæteris austeræ vitæ exercitijs abhorrere. Et certè omnis eius doctrina ventri quasi est inædificata: vt in qua gulosi nec Vigilias, nec Quadragesimã, nec vllos dies esuriales reperturi sunt. Quocirca vt suam religionem carnalibus hominibus acceptiorem faceret, ieiunia in conuiuia, cilicia in teneras subuculas, seruitutem in libertatem commutandam, & Monachorum Deoque dicatorum virginum claustra perfringenda sibi putauit;

I. *Lutherus nouam religionem totam liberam cudit.*

Libertas.

tum nimia suo cuique modo viuendi genioque indulgendi licentia proposita. Licentia, inquam, pessima & infami omnium hæreseon lena & conciliatrice. Hæc enim illa est quæ hæresibus viam aperit, sternit, & planam facilemque reddit, non viuendi tantum vt velis, sed credendi etiam quæ velis libertas. Et certe magna illecebra peccandi est impunitatis spes, vt Cicero ait.

II. Luthero autore credere [illegible]

Non iam amplius tempus esse, clamabat [illegible] torquendi conscientias. Par est, vt vnusquisque [illegible] credat. [illegible] Donatistæ olim [illegible] [illegible] licebit; & quid quid [illegible] nec superari [illegible] ctrum, inquit [illegible] simus, qui vt melior sis cogit! E-

,, contra [illegible], Si quis fidelis, aiebat, male viuitur, satis pœnarum ille in infer-
,, no dabit: & si ex numero sumus electorum, quid attinet vitam hāc acerbam
,, nobis facere? Atqui fata rumpere non possumus. Prædestinati enim sumus aut ad bonum aut ad malum. Præscientia Dei nos præordinauit antequā na-

Luth. Tom. 4. fol. 319. Tom. 2. de Min. Eccl.

,, ti essemus; facitque vt aut boni simus aut mali. Credamus modo, satis est: &
,, quanto es improbior, tanto es Deo propinquior. O detestabilem doctrinam! quæ omnem reuerentiam & cultum Dei conuellit & tollit. Cur enim, inquit aliquis, vitam ego meam in tantis laboribus & sudoribus traducam, vt possideam id quod sine vllo meo labore iam est acquisitum! Cur carnem meam ego macerem, quum nihilominus aut æternis destinatus sim supplicijs, aut si-

Serm. de Piscat. Pet.

,, ne vllis meis laboribus de salute mea certus. Et alibi ait, Sicut Dei solius sit no-
,, stra bona opera remunerari, ita peccatorū nostrorum pœnas eidem soli nos persoluere debere: atque ita stulte agere qui ob secus facta pœnas à seipsis exigant. *O nouam libertatem Euangelicam*, exclamabat Erasmus, Lutheri eiusq; doctrinę mentionē audiens, *sentire & facere quod cuiq; bonum videatur: siquidem iam saluationis & damnationis nostræ decretū à diuina prædestinatione latum est.* Quid

Erasmus.

,, Augustinus hac de re? Absit, inquit, vt dicamus vobis: Viuite quomodo vul-
,, tis, quiescite securi. Deus neminem perdit. Fidem tantum Christianam cu-
,, stodite. Non ille perdet quod redemit. Non perire sinet eos pro quibus san-
,, guinem suum effudit. Si ita loqueremur, cœtus quidem nostros valde auctu-
,, ri, sed homines in infernum præcipitaturi eramus. Quantum doctrina magni huius Ecclesiæ luminis ab impia Lutheri doctrina abest, cui diuina illa Ciceronis sententia mirifice placuit: *O miserum, cui peccare non licebat!* Econtra illam magni Episcopi ridebat, dicentis: *Qui te fecit sine te, non te saluabit sine te.*

Cap. 13.

Væ, inquit Propheta Ezechiel, *qui consuunt puluillos sub omni cubito manus; & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis, ad capiendas animas*, id est, qui viam salutis planam & facilem esse ipsis persuadent. Hi quidem tanto periculosius & grauius errabunt, quanto facilius sibi salutis negocium imaginabantur.

Omnis

III. Omnis Christianus, aiebat nouus hic Christianus, Sacerdos est. Omnes annunciare possunt verbum Dei. Omnibus quippe dictū est: *Hoc facite in mei commemorationem.* Sed quid ais, bone vir? An D. Petrus Apostolus omnes Christianos, sacerdotes appellat? *Vos,* ait ille, *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.* Sed audi Luthere. Loquitur hic Apostolus de sacrificio spirituali, quo Deo offerimus preces nostras & bona opera; nō vero de illo in quo solēne illud D.N & Seruatoris sacrificium Deo offertur. Colligitur hoc ex verbis præcedentibus, vbi inquit: *Offerentes spiritales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christū.* Et quoad hoc, omnes sane sacerdotes sumus, quia scilicet viuas Deo hostias, vt D. Paullus loquitur, offerre debemus. Nec vero sacerdotes tantum, sed & Reges esse dicimus. Reges quidē vt animi nostri affectus & cupiditates regamus; sacerdotes vero, vt corpus & animā nostram viuā Deo hostiā offeramus. Martinus Chemnicius in Examine Cōcilij Tridentini magistrum suū ab hoc errore vindicare volens, numquā eum ita sensisse scribit. At si animi interpres vox est, Lutheri certe verba aliter intelligi non possunt. Sic enim loquitur in libro De Captiuitate Babylonica: *Esto itaq; certus, & se se agnoscat, quicumq; se Christianum esse cognouerit, omnes nos æqualiter esse sacerdotes, hoc est, eandem in verbo & sacramento quocumq; habere potestatem.* Idem sic argumentatur. Primo docendi munus omnibus est permissum: siquidem Esaias Propheta & ipse Saluator dicit: *Omnes erunt à Deo docti.* Secūdum munus sacerdotale est Baptisare. Atqui hoc ipsum omnibus, immò & fœminis vsurpare licet. Tertiū est consecrare panē & vinum: quod itidem omnibus cū sacerdotibus cōmune est, quum Dominus tam ad præsentes quā futuros dixerit: Hoc facite in mei cōmemorationem. Ad officium Clauium quod attinet, illud itidē tam fratrum minimo q̄ summo Apostolorū fuit demādatum. Claues ad vniuersam spectant Ecclesiā: & sic tam ad minimū eius membrum q̄ ipsum Papam. Quā glossam his verbis Chemnicius allinet? quæ alium in sensum eadetorquebit? Idē Lutherus, *Vtinam,* inquit, *maiores nostri voce hac,* Clerici *numquā vsi essent!* Idem votū ijsdem fere verbis conceptum fuit eius qui peiori hæreseos caput & auctorē se fecit. Sed cur, quæso, ab hac voce tantū abhorretis? quum Nicenum Concilium, Origines, Epiphanius & alij eandem differentiam quam nos inter Laicos & Clericos cōstituerint. Est vero vox hæc deriuata à κλῆρος. quod significat Hereditatē seu sortem: quasi Clerici essent sors seu pars Domini.

Omnes, si Luthero credis, sacerdotes sunt. — *1. Pet 2.* — *Vid. Bellar. lib 1. de Sacr. cap. 15.* — *Fol. 326.* — *De abrog. Miss. cap. 5.* — *Matth. 18.* — *Calu. de Monag um.*

IV. Verum enimuero quemadmodum apertâ vel leui murorum ruinâ hostes turmatim irrūpunt; aut ruptis aggeribus, aqua lōge lateq; omnia inūdat, nec vllo obice coerceri potest: sic cōuulsa per Lutherū prima Ecclesiæ porta, & emotis humilitatis & obediētię cardinibus, seu superbia & arrogātia ita inualuit, vt nemo iam ab Ecclesia, sed à seipso credendi legem ac metam accipere

In religionis negocio ex minimis maxima fiunt

 vellet.

Tom.2.fol. 261. *Bren. Confess. de Cœna.*

vellet. Quæ vero inde consequuta sint, libro II. videbis. Et hunc quidem hæreticorum morem Lutherus ipse notarat: quos ait, ab vno aliquo articulo initium facere, deinde omnes conuellere aut negare. Idem articulos Fidei annulo comparat, qui fractus, digito amplius accommodari non potest: itemque campanæ, quæ vel leuissima accepta fissura, sonum omnem perdit. Quocirca mirum non est quod vniuersa Christiana Respublica commoueri sit solita quamprimū vel vnus Religionis articulus in dubium reuocari cœpit: quum Fides mystici Ecclesiæ ædificij basis sit & fundamentum, sic vt vno conuulso aut mutato articulo, reliqui omnes eandem fortunam subeant, vt Illustriss. Cardinalis Bellarminus in Præfatione primi Tomi erudite ostendit.

V. *Montani dictum, de Lutherana hæresi.*

Audi quid hanc in sententiam Gallus quidam elegantis ingenij & doctrinæ homo dixerit. Quando noua Lutheri dogmata, ait, magni fieri passim cœperunt, vidimus veterem nostram Fidem disputationibus & argumentorum collationibus valde concussam: & facile apparebat huius morbi principium mox in exsecrabilem Atheismum declinaturum. Sunt enim homines eius naturæ, vt quum res suis ipsorum ponderibus & ratione dijudicare nequeāt, specie earum & communi quodam errore facile abripiantur. Quamprimum certe quis inducitur, vt opiniones seu dogmata, quæ in magna prius habuit veneratione, qualia sunt quæ ad salutem spectant, contemnere quodammodo ac discutere ausit, adeoq; Fidei suæ articulos in dubium & ad trutinam reuocet; idem statim de ceteris quoq; Religionis capitibus nec plus auctoritatis nec fundamenti habentibus, dubitare incipiet; omnesq; persuasiones vel à legum auctoritate, vel antiqui moris reuerentia animo impressas, tamquam tyrannicum iugum abijciet, cum proposito nihil posthac se recepturum aut crediturum, quod prius ipse ad sui iudicij normam exegerit, eique conuenienS iudicarit. Sic ille veritatem turbans, medijs mendacij turbis sese immiscet. Nec minus docte atq; apposite eadem de re Clemens Alexandrinus inquit, Veritatē rem arduam, ac difficilem esse eius inuestigationē, vnde facile hæreses nascantur, præsertim in hominibus ambitiosis, & sui ipsorum amore ægris, qui sibi alijsque persuadent se intelligere illud quod tamen numquam didicerunt; nec scientiam, sed falsam scientiæ habent persuasionem.

VI. *Notabile dictum Centuriatorum Magdeburgensium.*

Hoc loco facere non possum quin in hostium castra paullulum cōcedam, non vt transfuga, sed vt explorator, & vnius Centuriatorū Magdeburgensiū notabile dictum, tamquā rosam è spinis decerpā. Ait ille, malas artes & fraudes quę contra veram religionē adhibentur, similes esse cuneo: cuius acies tenuis admodum est, lignoq; infixus, haud ita magnam fissuram facturus videtur: at vbi in rimā adigitur, paullatim hiatum ampliorem facit, donec tādem vel maximam trabem omnino diffindat. Primā cunei huius Lutherani fissu-

ram ait

ram ait Cardinalis Hosius fuisse de Indulgentijs disputationẽ. Secunda latior multo fuit & profundior, Communicatio scilicet laicorum sub vtraque specie, & clericorum matrimonia. At Augustana Confessio quæque postea sequuta sunt, tantam dederunt fissuram ac hiatum, vt nisi Deus propitius nos respexisset, numquam tam grandis hæc scissura rursus coalescere & ad pristinam integritatem redire posse videatur. Sed quemadmodum Milo athleta, quum nimia virium fiducia arborem in media parte hiantem diducere vellet, brachiis, redeunte ad se arbore, hinc inde constrictis, & deficiente conatu retentus, lupis esca fuit: sic quamuis hæreticus hic gladiator, aliiq; non minus validam quam antiquam Ecclesiæ arborem discindere annixi sint, numquam tamen totam eam conuellent; sed spes est potius eam pristina vnitate rursus coalituram, cum perpetua ignominia & ruina eorum qui diducere eam ac diuidere sunt conati.

CAROLVS V. IMPERATOR IN Germaniam proficiscitur: videt, audit & damnat Lutherum.

Caput Decimum tertium.

ARGVMENTVM.

I. *Imperator ad compescendam Lutheri insaniam in Germaniam proficiscitur.*
II. *Ad eum Lutherus se confert.*
III. *Quid præsente Imperatore actum.*
IV. *Imperator Lutherum damnat.*
V. *Lutheranos diffidentia inuadit.*
VI. *Lutheri cum Treuirensi Archiepiscopo colloquium.*

QVATVOR aut quinque circiter elapsi erant anni, postquam Lutherus Ecclesiam turbare cœpit, quum Carolus Hispaniarum Rex, qui Maximiliano in Imperio successerat, iuuenis non minus generosus quam Christianus & Catholicus, è Belgio, vbi tum erat, in Germaniam superiorem proficisci, nouum hunc Prophetam audire, eiusque insaniam quæ magnum malum Christianæ Reipublicæ minabatur, compescere statuit, ; à Pontifice præcipue, qui in hunc finem Hieronymum Aleandrum ad eum ablegarat, præcipuè incitatus. Circa id tempus Lutherus librum

I. *Imperator in Germaniam proficiscitur.*

suum De Ecclesiæ reformatione, eidem Imperatori dedicarat, in quo valde se humiliat, & S. Athanasij exemplo, ad pedes ipsius tamquam ad aram & asylum se prosternit, per omnia sacra obsecrans vt vim inimicorum, qui persequi ipsum non cessarent, omnesq; conatus ad exstinguendū vna cum ipso Euangeliū dirigerent, à se depellat. Sic ille loquebatur, sic scribebat: tū omnes contentiones quę inter Pontifices & Imperatores olim intercesserant, ac pręcipue de Neapolis & Siciliæ regno, velut è sepulchro rursus protrahebat: iuuenem hunc Principem vehementer exhortatus vt ne auctoritatem suam eripi sibi ac pedibus conculcari pateretur, vt qui non minus iuris & imperii in clericos quam reliquos haberet, quos illi male Laicos appellarent: quum per Baptismum consecrati omnes & sacerdotes facti simus. Hoc modo Lutherus in bonam Caroli gratiam & fauorem insinuare se studebat: vtq; iis quæ scripserat, pietatis, deuotionis & sanctitatis opinionē conciliaret, omniū paginarum frontispiciis IESV nomen præfigebat; interim vnice illud spectās vt Imperatorē cum Papa committeret, quod effecturum se non semel iactârat, eo præcipue confisus, quod Imperatorem alieniori esse à Leone animo speraret, vt qui eius electioni quantū poterat obstitisset. Quæ tamen spes valde illum fefellit: quod religiosus hic Princeps suas iniurias insuper haberet, vt Deo illatas vindicaret. Luthero iam ante non leuē terrorem incusserat, quod Imperator in omni ditione sua Belgica libros ipsius cremari iusserat: quod etiā in quibusdam ciuitatibus Imperialibus, vt Coloniæ ac Mogūtiæ, factū fuit. Porro Fridericus Saxoniæ Dux vbi accepit Imperatorem Wormatiam proficisci, magnis itineribus & ipse eodem contendit vt primus Imperatorem salutaret, ac in meliorem de Luthero sententiā adduceret, quem sanctæ vitæ atque doctrinæ hominē esse asseuerabat. Econtra Hieronymus Aleander Pontificis Legatus, XL. articulos è Lutheri libris excerptos, & hæreseos iam olim à Cōcilius damnatos, in frequentissimo Principū ac Statuum Imperii consessu, recitauit: atq; hoc effecit vt alter alterum intueri, & contra Lutherum eiusque fautores murmurare inciperent. Quod vbi sensit Dux Fridericus, declinādæ inuidiæ caussa dixit, Eos articulos non esse Lutheri, sed in eius odium ab aduersariis confictos; neq; librum illum De captiuitate Babylonica ex Lutheri officina prodiisse, sed suppostitium esse. Ex aduerso Aleandro ipsissimos hos Lutheri esse fetus asserente, ac re ad altercationē delapsa, visum fuit Imperatori ac Principibus, Lutherum ipsum accersendū esse, ne inauditum se damnatum esse queri posset. Lutherus accepto celeriter eius rei nuncio pelli suæ ante omnia consultum voluit, eoq; saluū conductum non Imperatoris tantum, sed Imperii quoq; Principum manu signatū petiit. Annon vero digna hæc cœlitus ad perditam restaurandā Christianam fidem, misso Prophetā vi-

Lutheri artes.

Anno 1521.

detur constantia? Illi olim priscæ religionis Antistites, tyrannos autumati, & in ipso quasi Sathanæ sterquilinio Euangelium prædicari, an vllam vitæ suæ securitatem expectebant? Certe tantum abest, vt honestam eius perdendæ quæsierint occasionem. Sic igitur pro vnius Monachi saluo cõductu publicæ expeditæ sũt & signatæ literæ, adiecta ista cõditione, vt Lutherus in itinere neq; concionaretur vsquã nec scriberet: missusq; est Wittebergã Imperialis caduceator, qui eum Wormatiam deduxit, comitantibus Iona Ecclesiæ Witebergẽsis Præposito D. Schurffio Iuriscõsulto, & Amsdorffio, quẽ postea Luther' primum & vltimũ sua manu Episcopũ consecrauit, vt suo loco infra dicetur.

II. *Lutherus ad Imperatorem deducitur: & quomodo.*

Ad hanc famam viæ passim & compita quacumq; iter faciebat Lutherus ingenti hominum multitudine Monachi huius (cucullo enim tunc adhuc indutus erat, quem Anno MDXXIII. demum abiecit) videndi desiderio accurrentium, complebantur. Ipse Lutherus curru in modum lecticæ facto & vmbroso vehebatur, non iam vti olim quando ad Legatum proficiscebatur, pedibus suis inequitans. In diuersoriis multa propinatio, læta compotatio, Musices quoque gaudia, adeo vt Lutherus alicubi sonora testudine ludens, omnium in se oculos conuerteret, velut Orpheus quidam aut Amphion, sed rasus adhuc & cucullatus, eoque mirabilior. Non hoc ornatu Fr. Thomas, de quo supra, vitia reprehendendo & rebellionem Lutheri prædicendo, varias regiones obiens, incessit vili asino, vestitu duro & aspero, pera denique, in qua omnis eius erat supellex, contentus. Quãuis autem ea lege saluũ conductum Cæsar ei dedisset, vt in itinere nullibi concionaretur aut scriberet: Erfordiæ tamen contra Peregrinationes religionis ergò, Vota, & alios Catholicæ Ecclesiæ ritus publice prædicauit: caduceatore conniuente, & sedulo omnia quibus Lutherum oblectare posset, prouidente. Certe Luthero tum data fides iure quam optimo reuocari potuisset, vt qui prior legem sibi præscriptam violasset. Qui enim contra legem delinquit, eius beneficio indignus est.

III. *Quid in Conuentu illo actum.*

Venit ergo Wormatiam hoc modo & hoc comitatu quem diximus Lutherus, die XVI. Aprilis Anno MDXXI. & ad Imperatorem introductus, ac humaniter, ne terrorem caussari posset, receptus, monitus tantum fuit, vt omissis ambagibus, ad quæsita tantum responderet. Tum Eccius vir tam Theologiæ quam Iurisprudentiæ peritissimus, Treuirensis Archiepiscopi Officialis, Cæsaris nomine Lutherum primo Latine, deinde vt ab omnibus intelligi posset, Germanice rogauit, vtrum libros hactenus sub ipsius nomine vulgatos pro suis haberet, & quod in iis continetur defendere vellet. Tum Lutherus simulans se Imperialis illius Maiestatis intuitu perculsum, vel potius sua ipsius conscientia perturbatus, aliquantulum obmutuit:

deinde

de‹ eat, fuisse; nec tamen in hoc quoq; quidquam retractare velle, ne hoc ipso multorum insolentiæ fenestram patefaciat. Ad caussæ suæ defensionem se illud seruatoris nostri dictum sibi sumere: Si male sum loquutus, testimonium perhibe de malo. Et velut Imperator Theodosius olim ex hæreticis eandem ob caussam conuocatis, initio statim rogauit, Annon prisci Patres & maiores Fidei vnitatem & veram doctrinam seruassent; vt scilicet sua ipsorum confessione eos iugularet: sic Lutherus eodem gladio ab Imperatore tum petitus fuit. Sed quemadmodum illi (vt iidem testantur Historici) ambiguis & contrariis etiam responsis Theodosii interrogationem eluserunt, ne si veros illos & irreprehensibiles Pastores fuisse faterentur, eorundem doctrinam probare necesse haberent: ita Lutherus quoque Patres illos & totam antiquitatem plurimum se venerari dixit, ita tamen vt errare eos posse, atque errasse non semel agnoscat. Instanti deinde Eccio, & vniuersalem Ecclesiæ, cui Spiritus S. semper assistat, consensum ac infallibiles Dei promissiones vrgenti, Lutherumque reprehendenti quod pars & iudex esse vellet, spreta omni tam Pontificum quam Conciliorum auctoritate, Lutherus respondit, Iudicem se alium non recepturum quam solam S. Scripturam. Tum Eccius conuersa ad Imperatorem oratione, idem dixit quod S. Hilarius ad Constantium Imperatorem olim dixisse fertur, Nullum scilicet vmquam fuisse hæreticum, qui non hæresin & blasphemias suas pro S. scripturæ verbis venditarit. Solent quippe hæretici, vt idem S. Doctor alibi dicit, verborum cœlestium simplicitatem ad sensum voluntatis suæ, non vero ad Decretum Veritatis accommodare. Hæresis ex sensu, non ex scriptura nascitur: & sensus est, non verbum, quod in crimen vertitur. Et profecto res omnibus qui aderant nimis quam mira visa fuit, vnum Monachum tantæ reperiri cōfidentiæ ac præsumtionis, vt omnibus Concilijs adeoque ipsa Ecclesiæ figmenta cerebri sui præferre auderet, ac solus sapere videri vellet. nec vultu ille fero aliisq; gestibus animi calorem atq; elationem celare poterat. Quidni vt in hoc quoq; omnium qui ipsum antecesserunt, hæreticorum vestigia sequeretur: qui quando inexplicabilibus laqueis irretitos se senserunt, hac potissimum ratione sese extricare atque euadere conati sunt. Tantus quidem Antiquitatis consensus, tanta tot sanctissimorum virorum & Doctorum Ecclesiæ auctoritas cor & conscientiam eius assiduis morsibus rodebat. Difficilis sane, inquit alibi, res est, tot sæculorum auctoritatem conuellere, tot ac tantorum hominum iudiciis se opponere. Ait sæpe sibi cor tremulum palpitasse, & reprehendens obiecisse: Tu solus sapis? Anne hactenus errarunt & errant vniuersi? Tot ne sæcula in tenebris & ignorantia iacuerunt? Sed audi dignam homine conclusionem. Protestor, inquit, contra eos qui tamquam

Hil. lib. 2. ad Const. lib. 2. ad Trin.

Libro De abg. Miss. in Præf.

fatui insensati contra me vociferantur quod contra Ecclesiæ consuetudinem & omnes Patres doceam, me nihili omnia ista facere. Et hoc quidē modo ferus hic homo & arrogans ab Eccio corā Imperatore & Principibus in summas angustias redactus, euadere tentabat: suo exēplo verissimū illud Sapientis dictum esse ostendens, Maximam stultitiam esse sapientiæ persuasionem. Totus vero hic congressus nihil aliud fuit quam quædam Eccii & Lutheri altercatio, qui in sua opinione pertinaciter persistebat, nec vlla vel ratione vel auctoritate vel traditione dimoueri se patiebatur. Quin idē gaudere se dicebat (Sleidano ipso testante) quod videret Euangeliū suum tot turbis occasionem dedisse: quum Christus ipse prædixerit hanc Euangelii esse conditionem, vt etiam inter cognatos & consanguineos pacis ac concordiæ vinculum soluat. Imperator Carolus Lutheri contumacia offensus, postridie ad Principum & Procerum conuentum sententiam suam propria manu scriptam misit: quam integram hoc loco inserere visum est, à Sleidano pari fide qua Edictum eiusdem Imperatoris, quo Lutherus & doctrina eius damnantur omissam. Sic vero habet.

Lutheri iactantia

IV. *Caroli V. in Lutherum sententia.*

Vobis constat, genus me ducere a Christianissimis Imperatoribus, à Nobili natione Germanica, à Catholicis Hispaniæ Regibus, ab Archiducibus Austriæ, à Ducibus Burgundiæ; qui omnes Ecclesiæ Romanæ filii ad mortem vsque fideles perstitêre, semperque Catholicæ fidei, sacrarum Ceremoniarum, Decretorum, Ordinationum, sanctorum morum, pro honore Dei, pro fidei augmentatione, pro animarum salute, defensores fuere. Qui quidem fato functi, Nobis ex instituto Naturæ iureque ipso hereditario, sanctas quas diximus Catholicas obseruationes quasi per manus traditas reliquerunt, vt eorum exempla sequuti viueremus, & in iis etiam moreremur. Atque ita Nos, vtpote qui Maiorum nostrorum veri imitatores sumus, diuina fauente gratia, tenore eodem ad hunc vsque diem viximus. Ego itaque hac de caussa tueri decreui quidquid ipsi Prædecessores mei & quidquid ego ad præsens vsque obseruaui: id vero præsertim & ante omnia, quod per ipsos Prædecessores meos tam in Concilio Constantiensi quam etiam in aliis decretum sancitumque est. Quoniam vero constat Fratrem vnum tantum sua quadam opinione deceptum, hallucinari, quæ contra totius Christianismi sententiam est, tam eorum qui anteacto tempore Nos supra mille annos præcesserunt, quam eorum qui nunc viuunt; ex cuius quidem opinionis ostentatione vniuersum Christianum orbem in errore semper versatum esse videretur: eapropter decreui omnino regna omnia mea, Imperium, Potentatus, amicos meos, corpus & sanguinem, vitamque & animam meam exponere, ne prauum hoc in-

cœptum proserpat vlterius, propterea quod Mihi magno dedecori cederet, atque etiam Vobis, qui nobilis & maxime celebris estis Germaniæ Natio: quibus id ad honorem, auctoritatem & prærogatiuam accessit ex priuilegio, vt præcipui iustitiæ obseruatores Catholicæque fidei defensores & protectores habeamur. Quod si quę nostris temporibus non solum hæresis, verum etiam hæreseos suspicio, aut vlla Christianæ religionis imminutio in cordibus hominum relinqueretur, id successoribus nostris perpetuæ vituperationi foret. Audito itaque pertinaci responso, quod hesterna die in nostro omnium conspectu Luthesus dedit, meam ego vobis sententiam testatam facio, pœnitere me moræ, qua contra ipsum Lutherum & falsam eius doctrinam procedere distuli; eoque hominem quidquid dicturus sit, non amplius audire decreui, Mando ergo vt quamprimum ex Mandati præscripto reducatur, caueatque ipse ex conditionibus in saluo conductu præscriptis, ne publicas conciones habeat, ne populum falsam doctrinam suam vlterius doceat, ne denique operam vllam det vt noui quidquam vl libi excitetur, aut motus fiat. Et sicut præfatus sum, constitui me accingere ad procedendum contra eum, vt aduersus notorium hæreticum æquum est procedi: simulque à Vobis exigo vt in hac caussa tamquam boni Christiani decernatis quod debetis, & vt mihi facere promisistis. Scripta hæc manū mea die XIX. Aprilis MDXXI.

V. *Lutherani irritantur ac minantur.*

Cæsaris hæc contra Lutherum hæreseos damnatum sententia, vt à bonis & Catholicæ religionis amantibus summo applausu excepta fuit, ita Lutherana scabie infectis murmurandi in occulto & criminandi caussam dedit; ita vt noctu passim valuis illud inscriberetur: ***Væ terræ cuius Rex puer est.*** Tum etiam scedula affixa fuit, in qua fingebantur CD. Equites Germani Cardinali & Archiepiscopo Moguntino, qui per Germaniam inter Imperii Principes Decanus est, bellum indicere: in cuius scedulæ fine apposita legebatur vox ipsa seditiosa Germanica Bundtschuch / quæ significat fedus populare, seu potius coniurationem contra superiores. Eodem tempore quo Imperator Wormatiæ contra Lutherum sententiam tulit, Academiæ quoque seu Facultates Theologicæ, Coloniensis, Louaniensis, & inprimis Sorbona Parisiensis Lutheri articulos Lipsiæ disputatos condemnarunt, vt Cochlæus testatur, qui comitiis his Wormatiensibus interfuit. Horum vero sententia sic se habet. Sollicite, inquiunt, per nos examinata, & maturius considerata vniuersa doctrina Lutherano adscripta nomini, & ad plenum discussa: exsecrandis illam erroribus scatere certo deprehendimus & iudicauimus, fidem potissimum contingentibus & mores: quodque simplicis populi seductiua sit, omnibus Doctoribus iniuria

Sorbona contra Lutherum sententia.

 potesta-

potestati Ecclesiæ & Ordini Hierarchico impie derogatiua atque in Spiritum sanctum blasphema. Et ideo veluti Reipublicæ Christianæ pernicio sam censemus omnino exterminandam, ac palam vltricibus flammis committendam: auctorem vero ad publicam abiurationem modis omnibus legitimis compellendum, &c. Hic in eo à nonnullis peccasse notatur Imperator, quod tam celebrium Academiarum sententias non prius exquisiuerit quam Lutherum ad se vocâret, vt tanto iustiores condemnandi eum, qui ad illas ipsas antea prouocauerat, caussas haberet: tum etiam quod aliunde doctos Theologos ad conuincendos Lutheri errores non accersiuerit. Sententia hæc Sorbonæ Parisiensis Lutherum fere ad insaniam redegit: quam publico scripto deinde testatus est. Tum etiam in Saxonia prodigiosus fetus natus fuit, Monachi cucullo torti specie, quem Saxoniæ Minotaurum appellarunt; quo sine dubio nouum hoc Monstrum ac tot Monstrorum parens fuit portentus.

VI. *Colloquium Archiepiscopi Treuirensis cum Luthero.*

Treuirensis Archiepiscopus, incendium hoc restinguere cupiens, Lutherum priuatim ad se euocatum quam humanissime admonuit, vt ab errore desisteret, ac Conciliorum decretis sententiam suam submitteret. Ille vero tergiuersatus, Constātiensis inprimis Concilii decreta reiiciebat, quod Ioannem Hussium condemnasset, eo quod Ecclesiam definijsset cœtum Prędestinatorum. Tum Treuirensis, omnibus remotis, priuatim quomodo huic morbo tam graui medendum sit, ab eo exquirit. Ille quod Gamaliel quondam suasisset Pharisæis atque Scribis, optimum esse consilium, neque Deo repugnandum esse dicit: Si enim, inquit, à Deo hoc est quod cœpi, frustra repugnabunt homines; si ab hominibus, facile dissipabitur. Verum sane Vaticinium: quum videamus iam Lutheri fidem ad tam paucos redactam, sic vt rami seu stolones ex hac arbore enati iam multo amplius se diffundant quam ipse trūcus. Nam quemadmodum malus Cydonia in altum se erigere ac ramos pomorum grauitate depressos dilatare non potest: sic infausta Lutheranæ Hæreseos arbor excrescere non potuit, tot malis fructibus & aliis Hæresibus postea ex ea enatis. Sed ad rem. Luthero ob erroris pertinaciam complices sui mirifice congratulati sunt. Et verissime ille postea scripsit, Nullum Hæresiarcham vmquam exstitisse qui sententiā mutarit, & ad Ecclesiam redierit. Esse enim hoc peccatum in Spiritum sanctum: ac Dei permissu fieri vt obstinatè illi in hæresi sua moriantur, secundum illud Esaiæ: Oculos habent, & non vident; aures habent & non audiunt. A Christo nullum Pontificum aut Scribarum, sed discipulos tantum; nec ab vllo Propheta Pseudoprophetam fuisse conuersum. Hoc modo Lutherus ira & indignatione plenus è Conuentu Wormatiensi digressus est, quem ille postea magnum suum prœlium &

L. 1. contra Oecolam. & Zuingl.

gloriæ triumphum appellauit; sibi ipse iratus, quod tam stulta humilitate (sic enim aiebat) vsus esset. Suaserant nonnulli vt captiuus detineretur: sed Imperator fidem ei datam seruare voluit: Quamuis vero mandasset ei Cæsar, ne in itinere concionaretur aut scriberet; Lutherus tamen huius mandati immemor aut contemtor, & publice Isenaci in Thuringia concionatus est, & retro ad Principes Fridburgo scripsit. Remisit etiam Caduceatorem seu Fecialem Imperatoris, ne ipsius actionum esset arbiter. Fama quoque tum sparsa fuit, Lutherum fuisse captum, violata fide publica & saluo conductu: vt scilicet populi animus & tentaretur simul & commoueretur. Delituit deinde in arce Alstatensi satis munita, accepto à Duce Saxoniæ mandato ne inde digrederetur, quod nihil ei tutum videretur, publico Cæsaris Edicto proscripto: quod hoc loco, vtpote res multas ad historiam hanc pertinentes particulatim explicans, adscribendum putaui.

Lutheri perfidia.

CAROLI V. IMPERATORIS CONtra Lutherum eiusque ad nouam doctrinam Edictum.

Caput Decimumquartum.

ARGVMENTVM,

I. *Quod munus sit vel esse debeat Imperatoris.*
II. *Lutherus noua hæreseos auctor.*
III. *Lutherus antiquarum hæreseon renouator.*
IV. *Varia Imperatoris antequam sententiam contra Lutherum pronunciaret, considerationes.*
V. *Imperatoris contra Lutherum Resolutio.*
VI. *Imperatoris de non legendis vel imprimendis Lutheri libris Edictum.*

CAROLVS V. diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, vtriusque Siciliæ, Hierusalem, Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ: Comes Habspurgi, Flandriæ, & Tyrolis &c. Vniuersis & singulis sacri Romani Imperij Electoribus, alijsque Principibus tam Ecclesiasticis quam secularibus: Archiepiscopis, Episcopis, Prælatis, Ducibus Marchionibus, Comitibus, Ba-

I. Quodnam Imperatoris sit officium.

ronibus, Nobilibus, Militibus, Clientibus, Præfectis, Præsidibus, Iudicibus Sculteris, Burgimagistris, Consulibus, Scabinis Ciuitatum, Oppidorũ, Villarum, Terrarum, & quorumuis aliorum locorum Communitatibus: necnon Vniuersitatum Studiorũ siue Gymnasiorum Rectoribus, & locorum tenentibus, seu Officialibus eorundem, ac Cæteris quibuscumq; nobis, tam iure sacri Imperij quam hæreditario, aut alio quocunq; modo subiectis: & fidelibus dilectis, cuiuscunq; status, gradus, aut conditionis sint, & ad quos præsentes, vel earundem exemplũ, nostro, vel alicuius Prælati Ecclesiastici sigillo, siue etiam publici Notarij manus subscriptione, communicatum peruenerit, gratiam Cæsaream, & omne bonum. Ad veri Romanorum Imperatoris officium pertinet, nõ solum fines huius sacri Imperij: quod prædecessores nostri, Germaniæ Principes, ob defensionem S. Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ suo suorumq; sæpius effuso sanguine, per diuinam gratiam sibi quæsierunt, ad Orthodoxam viam adductis vel expulsis infidelibus, propagare: Verumetiam, ne qua hæreseos labes aut suspitio, in iam sibi subditis Nationibus sacrosanctam Religionem nostram commaculet, summo studio prouidere: At si quę iam oriri cœperit, eam omni ope, omnique cura, iuxta normam, à Sancta Romana Ecclesia hactenus obseruatam, delere penitus & extinguere. Quod si quis alius è Maioribus nostris, tanto Nos magis præstare debemus, quanto Dei Opt. Maximi immensa benignitas Nobis plura Regna & Dominia, pluresque & magis bellicosos populos, maioresq; vires, quam iam multis sæculis alicui Principi, qui hisce titulis sit politus, ad suæ S. fidei tutelam & incrementum, elargiri dignata est. Accedit, quod quum ex paterno genere, è Christianissimis Imperatoribus & Archiducibus Austriæ, Ducibusq; Burgundiæ: Ex materno vero, Catholicis, Hispaniarum, Siciliæ & Hierusalem Regibus, simus orti: quorum omnium, pro fide Christiana, res præclare gestas, nulla vnquam delebit obliuio: Non sine graui conscientiæ nostrę onere, & perpetua nominis nota, quadamque veluti nebula, fœlicibus ineuntis Principatus nostri auspicijs offusa, factum crederetur, si, quæ iam ab hinc triennium pullulare in Germania cœperunt, nouas quasdam hæreses, immo verius iam sæpe olim per Concilia, & summorum Pontificum decreta, approbante Ecclesia, damnatas, & nunc denuo, veluti ab Inferis erutas, altiores facere radices, vlla nostra negligentia passi esse videamur.

II. *Lutherus nouæ hæreseos auctor.* Sane, vestrum neminem ignorare existimamus, quibus erroribus & hæresibus, ab Orthodoxa fide longe alienis quidam frater Martinus Lutherus, Ordinis Sancti Augustini, Religionem Christianam, in hac præsertim Inclyta Germanica Natione, omnis infidelitatis & hæresum perpetua oppugnatrice ita inficere conetur, vt nisi maturè occurratur, tota hæc Natio,

& de-

& deinde ſerpente contagione vniuerſa Chriſtiana Reſpublica, in abominandum ſchiſma, & bonorum morum paciſque, ac tandem deteſtandam ſui pernitiem, prolapſura videatur. Quapropter, non immerito commotus Sanctiſſimus in Chriſto Pater Dominus Leo X. Sacroſanctæ Romanæ & Vniuerſalis Eccleſiæ Summus Pontifex: ad quem fidem Catholicam, & Eccleſiæ Sacramenta curare ſpectat, prædictum Martinum à principio clementer & paterne monuit, & hortatus eſt, vt à nefandis huiuſmodi inceptis deſiſteret, & iam ſparſos errores reuocaret. Quod cum ille neglexiſſet, & peiora ſemper prioribus adderet: idem Beatiſſimus Pater, ad opportuna, neque tamen inſueta remedia procedere ſtatuit. Itaque conuocatis ſæpius Reuerendiſſimis Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, Epiſcopis, ac alijs Prælatis, necnon Regularium ordinum Prioribus ſeu Miniſtris generalibus, accerſitiſque pluribus ſcientia & probitate præſtantibus viris, & in omni doctrinarum & linguarum genere eruditis, ac diuerſarum Chriſtianarum Nationum Doctoribus & Magiſtris: Prædicto tamen Martino prius vocato ac citato, ac in contumacia perſiſtente, ipſius ſcripta, tam Alemanico quam Latino ſermone ædita & ædenda, vt pernitioſa, & fidei vnitatique Eccleſiæ contraria, Authoritate ſua Apoſtolica præfatorumque ad hoc accedente Cardinalium conſilio & aſſenſu, ac Epiſcoporum & prælatorum, Doctorumque & Magiſtrorum matura deliberatione, damnauit, & vbique locorum comburenda, prorſuſque abolenda cenſuit & decreuit. Martinum vero ipſum, niſi infra certum expreſſum terminum, à publicatione Decreti ſanctitatis ſuæ, mutata ſententia, ſe errores ſuos reuocaſſe, & ad pœnitentiam redijſſe, docuiſſet: vt inobedientiæ & iniquitatis filium, vt ſchiſmaticum & hæreticum ab omnibus euitandum, & prout iura poſtulant, puniendum declarauit, ſub pœnis & cenſuris, quæ in Apoſtolicis literis, Bulla plumbea communitis, & ſuper hac re æditis, latius continentur. Quas ad nos, vtpote Chriſtianæ fidei verum & ſupremum propugnatorem, & Sedis Apoſtolicæ, ſanctæque Romanæ & Vniuerſalis Eccleſiæ Primarium filium, & Aduocatum, per ſuum, & dictæ Sedis ſpiritualem Nuncium & Oratorem, honorabilem virum nobis dilectum, Hieronymum Aleandrum, eiuſdem Sedis Protonotarium, & Apoſtolicæ Bibliothecæ Præfectum, dedita ad hoc opera, miſit: petens atque requirens, vt pro officio ac debito Imperialis dignitatis, in vniuerſo primum Romanorum Imperio, deinde (quod Catholicum Regem & Chriſtianum Principem decet) in cæteris etiam Regnis, Dominijs & Prouincijs noſtris, & præſertim in Germania, præſtito in auxilium fidei Catholicæ brachio ſæculari, omnia & ſingula in iam dictis literis Apoſtolicis contenta, immobiliter obſeruari, & executioni

Imperatoris vaticinium.

manda-

mandari iuberemus. Post quas quidem prædicto Martino factas à Summo Pontifice, Monitionem, Vocationem, Citationem, & ipsius tandem Condemnationem, necnon præsentatas Nobis eiusdem Beatissimi Patris literas, Bullamque Apostolicam, per varia & diuersa loca Germaniæ publicatam, & nostro iussu & mandato, non solum Louanij in Inferioribus Dominijs nostris: verum & Coloniæ, Treueris, Moguntiæ, Leodij, executioni demandatam, tantum abfuit, vt idem Martinus resipisceret, errataque sua reuocaret, & petita absolutionis venia, in gratiam cum Summo Pontifice & sancta Ecclesia redire procuraret, vt etiam detestabiliores peruersi ingenij sui fructus indies æderet, & perinde, ac in manifestam Ecclesiæ perniticem, furens rueret, complures aceruatim libros, non modo nouarum, sed etiam à sacris Conciliis olim condemnatarum hæresum plenos: nec solum Latino, verumetiam, vt facilius vulgus peruerteret, Alemanico sermone à se compositos, vel saltem suo nomine æditos, fere quotidie diuulgaret.

III. *Veteres hæreses à Luthero resuscitatæ*

In quibus (bone Deus) obseruatum ab Ecclesia iam tot sæculis, septem Sacramentorum numerum, ordinem, vsum, dissipat, confundit, deturpat: inuiolatas Matrimonij leges miris modis fœdissime inficit: Extremam Vnctionem cum Wiclepho fictionem dicit: Communicandæ sacratissimæ Eucharistiæ ritum, ad damnata Bohemorum reuocat instituta. At saluberrimam contaminalis peccato mentibus confessionem primum ita inuoluit, vt confusionem eam è confessione fecerit, mox etiam magna in parte conuellit, postremo, adhuc peiora se de ea scripturum minatur. Vnde nonnulli iam (vt accepimus, quod vel auditu est intolerabile) sumpta hinc occasione, de confessionis instituto & modo cœperint subdubitare. Alij mutilatam & truncam fecerint: Alij vero (proh scelus) & cõfiteri ipsi destiterint, & nequaquam esse confitendum publice asserere sint ausi. Porro sacerdotalem ordinem, & per quod sacrosanctum Christi corpus sanguisque conficitur, diuinum illud munus clauiumque cœlestium potestatem, non solum vilissimi pendit Lutherus, & Laicis puerisque, atque adeo fœminis ipsis, communia facit: sed & eosdem Laicos, ad lauandas sibi in sacerdotum sanguine manus, incitat. Ipsum verò summum nostræ Religionis Sacerdotem, diui Petri successorem, & verum in terris Christi Vicarium, non nisi infamibus & probrosis nominat verbis, & frequentissimis atque inauditis Inuectiuis contumelijs, & blasphemijs insectatur. Liberum arbitrium prorsus nullum esse, sed omnia certa lege stare, ex Manichæi quidem & Wiclephi penu depromit: Sed tanquam irrefragabili argumento Ethnicorum Poëtarum carminibus confirmat. Missæ venerabile Sacramentum neque defunctis, neque viuis alijs, quam soli celebranti suffragari scribit. Ieiuniorum & Orationum institutionem, & consue-

tudinem, ab Ecclesia obseruatam, inuertit & corrumpit. De purgatorio, & Animarum, quæ in eo expiantur, statu, deque diuini sacrificij & veniarum suffragijs, quæ à nobis fideles defuncti expectant, cum Waldensibus & Wiclephistis contra Ecclesiam sentit: De Ecclesia vero ipsa militante, cum Pelegianis & Hussitis. At Sanctorum Patrum authoritates & scripta, ab Ecclesia recepta, pro nihilo habet. Est vbi etiam sæpe deridet, debitumque illis cultum & deuotionem deterit & diminuit. Obedientiam, & Regimen omne prorsus tollit. Vnde populi ad defectionem & rebellionem à suis, tam spiritualibus quam temporalibus Dominis faciendam, ad rapinas, cædes, incendia, cum magno ac manifesto Christianæ Reipublicæ discrimine, prouocentur. Quinimmo, quum vitam quandam solutam, licentiosam, atq; ab omni lege explicitam, & vere ferinam inducere conetur, ita exlex homo, leges ipsas omnes damnat & contemnit, vt Decreta sanctorum Patrum, & sacros Canones, publico igni comburere non formidauerit: facturus peiora Ciuili iuri, si non magis sæculi gladium, quam Pontificis excommunicationes & censuras metuisset.

Iam verò sacrosanctis Concilijs palam contradicere, & pro suo arbitratu detrahere, non erubescit. E quibus potissimum Constantiense illud, quod cum perpetua Inclyta Germanicæ Nationis gloria, pacem & tranquillitatem dissidenti Ecclesiæ dedit: ita vbique mordet, & impuro sceleratoque ore lacerat, vt in magnum vniuersalis Ecclesiæ dedecus & offendiculum, sed Germanicæ præsertim Nationis opprobrium & ignominiam, Concilium ipsum nunc pessime omnium errasse scribat, nunc Synagogam Sathanæ quiquè in eo conuenerant, & Ioannem Hussitam hæresiarcham comburi iusserant. Sigismundum vtique felicis recordationis Imperatorem, & Sacri Imperij Principes, Antichristum, & suos Apostolos, homicidasque & Pharisæos vocet. Quid, quod damnata in eodem Concilio omnia Ioannis Hussita errata, Euangelica & Christiana esse, & se recipere, probaturumque profitetur: Approbatos vero eiusdem Hussitæ articulos, nequaquam admittit. In tantamque prorupit mentis vesaniam, vt si semel Ioannes Hussita fuerit hæreticus, se plus decies hæreticum Martinus glorietur: homo vsque adeo nouarum rerum ac potius perditionis humanæ cupidus: vt nihil fere scripserit, vel saltem suo nomine diuulgauerit, cui non aliqua pestis, aliquis lethalis insit aculeus: præter illos libros, ne nominandos quidem, ob execrandam eorum materiam, ipsius tamen titulo æditos, & ab eo cum reliquis vt suos agnitos, quorum singula verba, singula venena merito quis dicat. Et ne omnia, quæ innumerabilia sunt Lutheri errata, sin-

gulatim percenſeantur, tanquam ſi hic vnus, non homo, ſed Diabolus ipſe, ſub hominis ſpecie, ad perniciem humani generis, aſſumpta Monachi cuculla, quamplurimorum hæreticorum damnatiſſimas hæreſes, iamdiu ſepultas, in vnam ſentinam congeſſerit, & aliquas etiam nouiſſime de ſuo excogitauerit, ſub ſimulata prædicatione fidei, quam ad prætexendos ſuos dolos, tam ſæpe, tantoque opere obijcit: Fidem veram prorſus deſtruit, ſub libertatis, quam promittit, ſpecie: Diaboli iugum & ſeruitutem inducit, & ſub Euangelicæ profeſſionis nomine, omnem Euangelicam pacem & Charitatem, omnemque rerum ordinem, & pulcherrimam denique totius Eccleſiæ faciem inuertere, labefactare, & penitus peſſundare molitur.

IV. Cauſſa huius Edicti & proceſſus.

Quibus omnibus per Nos, & conſilia noſtra omnium Nationum nobis ſubditarum, ſæpius & diligenter attentis & conſideratis, & præſertim in hac parte ab eodem Beatiſſimo Patre requiſiti: abſque inſigni macula noſtra, atque Orthodoxæ Religionis iniuria & detrimento, rem tanti ponderis negligere nequaquam potuimus, vt etiam non debuimus neque voluimus: Sed potius prædeceſſorum noſtrorum, Romanorum Imperatorum, veſtigijs inſiſtentes, eorumque pro libertate Catholicæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ perpetuo laudabilia facta, ac pias & ſanctas, ſuper puniendis & exterminandis hæreticis, conſtitutiones obſeruantes, conuocatis ſępius ad pręſentiam noſtram propter hoc præcipue, Electoribus: nec non vniuerſis ſacri Romani Imperij Ordinibus & Statibus, in hoc Wormacienſi conuentu congregatis, de eorum omnium & ſingulorum vnanimi conſilio, matura deliberatione & conſenſu, in hanc tandem deuenimus ſententiam & concluſionem, vt quamuis hominem, ita à Summo Pontifice & ſede Apoſtolica condemnatum, & in ſua obſtinata peruerſitate obduratum, atque ab vſu Catholicæ Eccleſiæ alienum, & Notorium hæreticum audire, omni iure exceptum eſſet: tamen ad tollendam omnem cauillandi anſam (idque, quia nonnulli pleroſque libros Martino aſcriptos, ipſius eſſe apertiſſime inficiabantur) complures audiendum à Nobis prius hominem, quam in eum ad executionem Pontificij Decreti vlterius procederemus, aſſeuerabant, Martinum ſæpe dictum, miſſo ad ipſum, dedita opera, vno è Caduceatoribus ſeu Præconibus & Heraldis noſtris, ſub libro huc veniendi & hinc recedendi ſaluo conductu, accerſiri iuberemus: Quod & factum fuit: Non vt nos de hoc negotio iudicaremus, aut cognoſceremus (quum id dubio procul ad Romanum Pontificem, & Sedem Apoſtolicam pertineat,) neque vt res ſacroſanctæ fidei noſtræ, nunc tandem, poſt tot ſæcula, per nouas altercationes, cum magno fidelium ſcandalo & perturbatione, ac infidelium deriſione, in controuerſiam reuocari pateremur: Sed vt eum vulgi & plurimorum ita petentium

ſatis-

ſatisfactione, hominis animum percontantes, cum bonis monitionibus & ſuaſionibus, ad rectam ſemitam (ſi fieri poſſet) reduceremus. Itaque Lutherum in noſtra & ſacri Imperij Electorum, Principum, Prælatorum, & Statuum præſentia conſtitutum, iuxta formam Imperialis mandati, ſuper hac re nuper æditi interrogari iuſſimus. Primum, Nunquid ipſe multos libros ſibi ob oculos adductos, & titulatim nominatos, & alios item, qui ſub ſuo nomine circumferuntur, compoſuiſſet. Deinde, an ea, quæ in ipſis libris contra ſacra Concilia, Decreta Patrum, ritus & conſuetudines, à noſtris maioribus ad hunc vſque præſentem diem obſeruatas, ſcripſerit, reuocare vellet, & ad ſinum & vnitatem vniuerſalis Eccleſiæ redire, adhibitis ad hoc noſtro & Imperij nomine admonitionibus & adhortationibus, quæ obſtinatiſſimum hominem (etiam lapide duriorem) emollire, & conuertere potuiſſent, Qui ſane ſtatim libros ipſos antedictos vt ſuos agnouit, & confeſſus eſt, & nunquam ſe id negaturum proteſtatus: Immo & adhuc alios ſe compoſuiſſe dixit, quorum copia cum nobis non fuiſſet facta, idcirco in medium non fuerunt allati. Quantum vero ad reuocationem attinet, terminum ſibi ad reſpondendum dari petijt, qui quamuis merito negari potuiſſet, tum quia nouitates & errores in fide nulla ſunt dilatione tractandi, ſed ſtatim penitus reſecandi: Tum quia ex mandato noſtro ſibi legitime inſinuato, necnon etiam literis, quas ad eum dederamus, optime admonitus, quam ob cauſam vocaretur, non niſi ſtatim reſpondere paratus, ad tantum Imperialis Conuentus Conſeſſum venire debuiſſet: Tamen ex noſtra Clementia & benignitate, vnius adhuc diei terminum ad reſpondendum ſibi dedimus. Quo elapſo, rurſus coram Nobis, & prædictis Ordinibus Imperij Comparens, & ſimilibus adhortationibus ſæpius, vt ad cor rediret, efflagitatus, pollicentibus etiam nobis, ſi reſipiſceret, erroreſque ſuos agnoſceret, & quæ in ſuis libris damnata & mala eſſent, reuocaret: facile nos impetraturos, vt à Beatitudine Pontificis in gratiam benigne reciperetur, & adhibito fideli, æquo, & diligenti examine, ex ipſius libris, quæ mala ſcripſerat, ſecernerentur: quæ vero bona, Authoritate Apoſtolica approbarentur. Sed ne verbum quidem in ſuis libris mutaturum, imprudentibus ſimul & impudentibus verbis, oriſque & Corporis geſtu, quoduis potius, quam religioſum aut ſanum hominem præ ſe ferente, apertiſſime negauit. Quinimmo, in noſtram & ſacri Imperij faciem, Summorum Decreta Pontificum, & Concilia ipſa ſacroſancta, erraſſe ſæpius, & ſibi ipſis contradixiſſe, & tandem nullius apud ſe momenti fore, aſſeuerauit: ſeq; nihil ex his, quæ ſcripſerat, reuocaturum, niſi euidenti ſibi ratione, & ſacræ Scripturæ authoritatibus, ad ſuæ cōſcientiæ animiq; ſatisfactionē & aſſenſum fuerit conuictus: Illud ſubinde repetens & inculcans

nonnullorum sanctorum patrum, qui & ipsi aliquando errauerunt, laudabili exemplo, deinde saluis, anima, corpore & honore facturum cognosceret. Ad quæ Martinus antedictus, etsi varia pleraque & diuersa, cumque eis, quæ scripserat, pugnantia: nihilo tamen meliora, aut saniora, priuatim respondit, quam publice, coram nobis, & sacro Imperio, fecerat. Atque adeo se, non omnes modo supra memoratos, sed & Conciliũ ipsũ generale (si quod fieret) suspectũ habere protestatus est. Et (vt certissimo, & omni exceptioni maiori, testimonio nobis constat) pollutissimo & sceleratissimo ore profari non est veritus, res Euangelii & Catholicæ fidei, nunquam fuisse in Conciliis generalibus bene tractatas. Vnde non iniuria plurimum nobis mirari subiret, cur nam à summi Pontificis sententia, ad generale Concilium nuper prouocarit, quum tam impie de conciliis ipsis loquatur & scribat, nisi manifestè sciremus, vt nihil est hæreticis æquè formidabile, atq; œcumenicum Concilium: ita nihil illis iisdem magis proprium esse, quàm vt dictis factisque & scriptis, secum ipsi diffideant. Quod si vsquam alibi, præcipue in Lutheri libris (diuina prouidentia sic operante, quo ipsius vana ædificia per se ruant) passim legere & videre est.

His omnibus & singulis, sic omnino vt præmittitur, se habentibus, quum prædictus Martinus, tam peruersè & obstinatè, in suis adeo manifeste hæreticis opinionibus persisteret, vt ab omnibus iis qui sapiunt, partim demens, partim etiam malo aliquo obsessus Spiritu iudicaretur. Nos iuxta tenorem salui conductus, ipsum statim à conspectu nostro missum fecimus, datoque sibi in comitatu vno ex Heraldis nostris, & præscripto termino, à die vicesima quinta mensis Aprilis, qua ex Wormacia discessit, ad viginti deinde proxime futuros dies, quibus peractis, vnâ saluus conductus peractus & extinctus censeretur. Nunc tandem ad reliquas opportunas medelas, huic pestilentissimo morbo necessarias, in hunc qui sequitur modum procedere decreuimus.

Primum omnium ad honorem Dei omnipotentis, Romanique Pontificis, & sanctæ Sedis Apostolicæ debitam reuerentiam, pro Imperialis dignitatis officio ac debito, nec non zelo & studio, quo nostrorum maiorum more & ingenita etiam Nobis vi ad defensionem Catholicæ fidei, sanctæque Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ honorem, tutelam & protectionẽ, omnes nostras vires & facultates, Imperium, Regna, Dominia, amicos, vitam denique & animam ipsam nostram, exponere sumus parati. Ex Imperiali & Regia authoritate, necnon consilio & assensu Electorum, & omnium sacri Ro. Imp Principum, Ordinum, & Statuum, in hac celeberrima & frequentissima Imperiali Dieta Wormatiæ congregatorũ, ad perpetuam rei memoriam exequendo sanctissimi domini nostri Papæ, veri in hac parte iudicis sententiam, decretum

Lutherus hæreticus damnatur.

& condemnationem, in literis Apostolicis (vt supra dictum est) ad nos directis, contentã, Martinum Lutherum, vt membrum ab Ecclesia Dei abalienatum, vt obstinatum schismaticum & Notorium hæreticum à Nobis haberi declaramus, & vt talem à vobis omnibus & singulis habendum decernimus & edicimus: Mandantes de eorundem Statuum consilio & consensu, sub criminis læsæ Maiestatis, Nostræq; & sacri Imperii grauissimæ indignationis, ac etiam amissionis feudorum, Dominiorum & bonorum omnium, gratiarum quoq; & omnium Priuilegiorum, à Nobis & sacro Imperio dependentiũ, quę obtinuistis hactenus, aut prædecessores vestri quomodolibet obtinuerũt: necnon proscriptionis ac Banni, & interdicti Imperialis pœnis: ne quis vestrum præfatũ Martinum Lutherũ, receptare, defendere, sustentare, fouere, dicto, facto, aut scripto præsumat. Quinimmo post elapsum supradictũ viginti dierũ terminum contra eum, vbicunq; deprænsus fuerit, & in manu aut facultate vestra erit, iuxta formã Imperialis Banni procedatis, vel saltem personaliter captũ tam diu custodiatis, donec Nos, à vobis de hac re certiores facti, de legitima in eũ prosecutione facienda vobis significemus: & vos tã sancti operis & laboris debita præmia, & mercedem etiam vberem, cum impensis ob hanc causam factis reportetis.

Et nihilominus eiusdẽ Martini complices, adhærẽtes, receptatores, & quomodolibet fautores & sectatores (nisi se iniquitatis semitã deseruisse, & Authoritate Apostolica absolutionis remediũ consecutos esse, fidẽ condignã fecerint) iuxta sacras cõstitutiones, ac interdicti & Banni Imperialis legẽ & ordinẽ, libere & absq; vlla contradictione prosequamini, illosq; & illa capiatis, & in vsus vestros, optimo & pleno iure conuertatis. Mandamus insuper vobis omnibus & singulis præfatis, sub eisdẽ prænominatis pœnis, ne quis Martini Lutheri scripta, à sũmo Pontifice Authoritate sua Apostolica (vt præmittitur) damnata, aut alia quæcunq;, tã Latino quã Alemanico, seu alio quouis Idiomate, ab eo hactenus composita, vel in posterũ componẽda, vtpote mala, suspecta, & à notorio & perniciosissimo hæretico prouenientia, emere, vendere, tenere, legere, describere, imprimere, aut describi vel imprimi facere, asserere, sustentare, prædicare, defendere præsumat: non obstante, quod in illis etiã aliqua bona (ad fallendas simpliciũ mentes) immixta essent. In quo præter iustã Sedis Apostolicæ sententiã, etiam laudatissimã veterum patrum institutionem & consuetudinẽ omnino exequendã duximus: qui Arrianorũ, Priscillianistarũ, Nestorianorũ, Eutychianorum, & aliorum hæreticorũ libros & in illis cõtenta omnia, tã bona, quã mala, promiscue exusserunt, & adnihilarũt. Neq; id immerito. Nam si optimi quiq; cibi, vnius tantũ guttæ veneni (quo humanũ corpus læderetur) infusione suspecti, penitus sunt abijciendi: quãto

Mos exurendi libros hæreticorum.

magis

magis ea scripta, quibus tanta & tā noxia animabus venena passim infecta sūt, non solū nobis cauenda sunt, sed etiā (ne alijs noceant) prorsus destruenda & corrūpenda, atq; ab omni hominū memoria veniunt obliteranda. Accedit ad id, quod quicquid boni in Martini libris reperitur, id antea à sanctis patribus, quos Ecclesia recepit & approbauit, sæpe dictum & sæpius repetitū, absq; vllius periculi aut mali suspicione, legi, & haberi potest.

Eapropter, sub eisdem pœnis omnibus & singulis supradictis, vos omnes, & quilibet vestrum, tam Principes quā alij, ad quos iustitiam quomodolibet pertinet ministrare, & alij quicūq; in vniuerso Imperio, Regnis, & Dominijs nostris constituti, huiuscemodi pestiferos Martini libros, tā Alemanicos quā Latinos impressos & imprimendos, aut etiā manu scriptos, vbicūq; reperiantur (vtpote magnæ seditionis, schismatis, hæreseos, in Ecclesia Dei fomites) diripiendos, & publico igni cōsumendos, penitusq; abolendos cū effectu curetis, Apostolicisq; Nuncijs, seu eorū Commissarijs, si operam vestram ad hāc rem requisiuerint, fideliter & diligenter assistatis: Et nihilominus in eorū absentia, per vos ipsos hæc sic fieri, nostro nomine & iussu, omnino & re ipsa faciatis. In quo omnibus fidelibus, dilectis, subditis nostris, vt vobis ac Nobis metipsis assistant, & pareant, tenore præsentiū sub eisdē pœnis iniungimus & mandamus. Verum quia maxime cauendū est, ne Martini libri, aut ex illis excerpta mala, suppresso aut etiā mutato authoris nomine, publicētur: quia etiam nō sine magna animi nostri offēsa, multos quotidie videmus & audimus, cū alibi tum maxime in Germania, cōponi & imprimi libros pluribus malis traditionibus & exemplis refertos: & ne non omni astu & dolo humanæ naturæ hostis Christianis laqueos tendat multos, passim diuulgari picturas & imagines, non in opprobriū modo priuatarum personarū, sed & ipsius Sūmi Pōtificis & Sedis Apostolicæ cōtumeliā excogitatas: ex quibus omnibus libris & picturis, Christi fideles in maximos, tā in fide quā in vita & moribus, prolabūtur errores, & non solūm priuata odia, scandala & simultates (prout experientia docet) multis in locis exorta fuerū: verūetiā seditiones, tumultus, rebelliones, schismata, in Regnis, Prouincijs, & populis, atq; vniuersa Dei Ecclesia (nisi prouideatur) iamiā excitanda formidātur. Idcirco ad hāc perniciosissimā pestem extinguendā, ex supradictorū Electorū & Statuū concordi animo & sentētia, omnibus & singulis supradictis, tā Imperiali quàm hęreditario iure nobis subditis, sub iā sępedictis omnibus pœnis pręcipimus & mādamus ne quis huiusmodi famosos & pestilētes libros, seu qualecunq; alias schedas, scripturas, imagines, picturas, cōtra Orthodoxā fidē bonos mores, & id quod sancta Romana Ecclesia hactenus obseruauit: Atq; etiā inuectiuas, criminationes & ignominias, contra Summū Pontificem, Sedem Apostolicā, Pręlatos, Principes, Vniuersitates Studiorum, & eorū facultates honestasq; personas,

VI. De edictum de libris alijsque Lutheri commentis non legendis aut distrahendis.

com-

componere,scribere,imprimere,depingere,vendere,emere,tenere, habere: aut imprimi,describi,depingi, vel vendi facere, quauis arte aut dolo audeat, aut attentet. Quinimmo sub eisdem pœnis iubemus omnibus & singulis supradictis & præsertim iis, qui iustitiæ ministerio præsunt,vt eiusmodi libros quoscunq; antehac impressos vel posthac imprimendos necnon etiam manuscriptos cuiuscunque sint authoris, aut vbicunque locorum per sacrum Imperium,atque etiam nostra hæreditaria Regna & Dominia, inueniantur: similiter etiam picturas huiusmodi & imagines,nostro iussu & nomine occupent,diripiant,& publico igni comburant. Et nihilominus huiusmodi detestabilium librorum,codicum,schedarum,scripturarum, & picturarum, authores & inuentores, ac etiam post præsentis mandati publicationem, Impressores,Emptores,& venditores,qui contra iussa nostra facere præsumpserint,(si modo id legitime constiterit)necnon eorum iura & bona omnia & singula capiant,apprehendant,& detineant, ac iure bono quicquid sibi libitum fuerit de illis disponāt:ita,quod de hoc nulli hominum, tam in iudicio quam extra,respondere sint obligati.

Atque vt omnis eiuscemodi & aliorum errorum occasio tollatur,& ne talia scribentium venena longe lateque diffundantur, sed praclarum imprimendi libros artificium in bonos tantum, & laudabiles vsus exerceatur : ex certa nostra scientia,animoque deliberato,ac Imperiali Regiaque autoritate, de maturo supradictorum Electorum,& aliorum sacri Ro. Imp. Statuum , consilio,deliberatione,& vnanimi consensu,volumus & sub Banni & Interdicti Imperialis,ac aliis antedictis pœnis præcipimus & iubemus,tenore præsentis Edicti,quod vim inuiolabilis legis habere decernimus,Ne quis de cætero Chalcographus, & librorum impressor,aut alius quiuis vbilibet per sacrum Imperium,atque nostra prædicta Regna & Dominia constitutus, libros vllos,seu aliam quamcunq; scripturam,in quibus de sacris literis,aut fide Catholica aliquid vel minimum tractatur, non habito prius consensu & voluntate Ordinarii loci,aut eius ad hoc substituti & deputati,cum Authoritate etiam facultatis Theologicæ alicuius propinquæ Vniuersitatis, pro prima videlicet impressione: Alios verò cuiuscunque rei & facultatis libros, schædas & picturas,de consensu saltem ordinarii, aut eius ad hoc substituti, vllo pacto imprimere vel vendere aut imprimi, vel vendi facere, directe vel indirecte,quoquo modo præsumat aut attentet. Quod si quis cuiuscumq; sit dignitatis, gradus , aut conditionis , hanc nostram mentem , decretum, statutum , legem & ordinationem , in omnibus & singulis supradictis , tam Lutheranam , quam impressoriam materiam concernentibus, inuiolabiliter obseruandam,vllo pacto , aut quouis quæsitocolore vel ingenio, contra-

contrafacere,aut venire,auſu temerario præſumpſerit:præterquam quod illud irritum decernimus & inane,etiam in læſæ Maieſtatis crimen,ac noſtram & Sacri Imperii grauiſſimam indignationem,proſcriptioniſque & Banni, ac Interdicti Imperialis,necnon alias ſæpedictas pœnas,ſe, ipſo facto,incurriſſe cognoſcat.

Harum teſtimonio literarum,Sigilli noſtri munimine roboratarum. Datum in Ciuitate noſtra Imperiali Wormacia,die octaua Menſis Maii, Anno Domini Milleſimo Quingenteſimo viceſimo Primo, Regnorum noſtrorum,Romani ſecundo:cæterorum vero omnium ſexto.

Quis vero negare poſſit, in eo à tot tantiſque viris qui in Lutheri ruinam coniurauerant,grauiter peccatum fuiſſe quod hoc Imperatoris Edictum exſequutioni non demandarint? Digna enim erat monachi huius obſtinata contumacia quæ viribus frangeretur,aut qui tamquam fera beſtia ex Imperij finibus procul profligaretur. Idque tanto erat facilius, quod qui eum occultabát, in aula & Imperatoris conſpectu præſens erat, qui vt eum indicaret, non difficillime poterat cogi: ſic vt ad monſtrum hoc conficiendum nullo nouo Hercule opus fuiſſet. Sed incendium exigua aqua initio, vbi vero inualuit, nullo mari reſtingui poteſt. Iam tempus monet vt cum Luthero in Pathmon ipſius ſecedamus.

LVTHERVS EXCOMMVNICAtus in cœpto pergit. Biblia in Teutonicam linguam vertit, multis additis, recisis, deprauatis. cum diabolo consortium habet, vt ipse testatur.

Caput Decimumquintum.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus in Pathmo sua, vt ipse vocat, latet.*
II. *Nouam cudere Religionem instituit.*
III. *Diaboli cum Luthero Colloquium.*
IV. *Lutherus Pathmo sua egressus, Carolstadium iritat.*
V. *Quomodo Lutherus Academias abolere; & bonarum litterarum studia extinguere conatus sit.*
VI. *Lutherus Bibliis transferendis atq; interpretandis operam dat.*

I. *Lutherus in Pathmon suam secedit.*

LVTHERVS Alstatiensi solitudine includi se fremens frendensque, scriptis, quum aliter non posset, tam Germanica quam Latina lingua editis, vlcisci se omniaque miscere constituit: quæ à discipulis ipsius tamquam diuina excepta oracula, incredibili studio, fauore & celeritate per omnes regiones mox spargebantur. Et Chalcographos quidem vt strenuam iis imprimendis præstarent operam, facile lucri impulit cupiditas; legendi vero cupiditatem interdictum tanto magis accendit. Nec minus ille interim suis partibus addictos litteris suis excitabat, inter alia ita scribens: "Quare vestrum aliquis ad reliqua non respondet? vel Ionas, vel Andreas Carolstadius? Ecquid cessat Amsdorffius? Annon vobis omnibus pariter Euangelii gloria vindicanda est. Caput ego contriui serpentis; corpus cur non queatis calcare?" Sed nihil peius ipsum habuit quam vbi Parisiensium Theologorum sententia se suosque libros condemnatos vidit; eoque quam ille Facultatem antea primam totius Orbis, & scientiarum Matrem appellauerat, tum inauditis conuiciis onerauit. "Academia, inquit, Parisiensis in parte suprema quæ Facultas Theologica nuncupatur, est à vertice vsque ad plantam mera & vt nix alba lepra veræ nouissimæ Antichristianæque & capitalis hæreseos; Mater omnium errorum in Christianitate,

Lutheri in Parisiensem Vniuersitatem conuicia.

max-

maxima meretrix spiritualis quam sol vnquam vidit, & vera postica Inferni Prophetatum est, temporibus Antichristi omnes hæreses quæ vnquam fuerunt, in vnam Camerinam confluxuras mundumque perdituras. Id ego, inquit, ostendere intendo de Parisiis, Papæ veri Antichristi maximo fornicationis cubiculo; atque probare eos esse peiores Montanis, Ebionitis, & omnibus qui vnquam fuerunt, hæreticis. Hæc ille tum contra Vniuersitatem Parisiensem, quam non multo ante omnibus scholis prætulerat, cuique censuram ac iudicium de se detulerat, plenis buccis ad populum Germanicè, deinde etiam scriptis vndiquaque effundebat.

II. *Lutherus nouam commētari religionem statuit*

Idem solitudinem suam nimis arroganti exemplo, nimisque superba imitatione Pathmon suam vocabat, velut alter Euangelista Ioannes in insulam olim à Cæsare Domitiano relegatus, vbi etiam, quemadmodum D. Ioannes suam Apocalypsin, plurimos libros conscripsit: itemque Eremum & locum exilii sui, vbi Deus se ipsi reuelarit, & secreta sua manifestarit. Qualis vero hic Angelus fuerit, postea apparebit. Hic Lutherus nouæ religionis ex veteris ruinis exædificandæ consilium inijt, eo artificio, vt ianuæ ac fenestræ omnes voluptatibus ac carnis desideriis apertæ, pudori vero & bonis operibus clausæ essent, gnarus scilicet nulla re facilius homines allici ac tenacius irretiri posse. Neque tamen statim scopum sibi propositum attingere potuit, ob summam consiliorum & opinionum, quibus cerebrum ipsi æstuabat, inconstantiam. Dum vero omnes se vindicandi & quod proposuerat efficiendi rationes circumspicit, ecce Witembergâ nuncium adfertur, ipso absente Missam abrogatam (nondum enim ille solenne hoc Christianorum sacrificium abolere constituerat) & tumultuose imagines confractas & è templis eiectas esse: quam rem ille domum reuersus, vt postea suo loco videbitur, publice pro concione ad populum reprobauit. Aiunt quidam in hac ipsa Pathmo seu Eremo Lutherana diabolum ad Lutherum venire, cumque eo, de Missæ præsertim sacrificio, disputare solitum; sed vtrum ante vel post exsilium hoc fuerit, certi nihil constat. Illud tamen certò constat, duos hos Doctores seu Magistros inter se non semel congressos esse, & colloquutos. Nec Lutherus ipse dissimulat, sed non sine quadam insania totum hoc Colloquium prolixe in libro De Missa angulari describit: inter alia Missam puram esse idololatriam, ipsius diaboli testimonio probans. Solet malignus hic spiritus, decipere aliquem volens, in angelum lucis se transformare: neq; tamen ita se abscondere potest quin aliqua parte aut nota se ostendat. Vt S. Martinum deciperet, Iesu Christi forma apparuit.

Lutheri cum diabolo consortium.

sed ex superbia agnitus ab eodem & confusus fuit, relicto magno post se fetore. Vt S. Antonium in nassam pertraheret, mulieris speciem assumpsit; sed vir sanctus è carnis quam patiebatur tentatione facile quis esset intellexit. Quali tamen, monstrosane & terribili, vt Berengario, an alia forma ipsi diabolus apparuerit, à Luthero, quod memini, proditum non est: neque integram ille historiam nobis recensere voluit. Discipulorum ipsius quidam aiunt, Monachi specie & habitu ad ipsum venire solitum, sed ex vnguibus ab eo agnitum fuisse. Nam plerisque persuasum est, diabolum numquam maris aut feminæ speciem ita induere posse quin defectum aliquem monstrosum ostendat, cornua interdum, caudam, aut vngues, aut tale aliquid. Quoniam vero huc delapsa est oratio, intermittere non possum quin pulcri illius & magnifici Colloquii verba quædam recenseam, vt tanto facilius Lector intelligat, quibus saxis noui huius Euangelii fundamentum substratum sit, & quis aut qualis deus Luthero in Pathmo sua secreta reuelarit.

III. *Disputatio diaboli cum Luthero.*

Primus vero diabolus Lutherum sic aggreditur. Audi Doctor Martine Luthere eruditissime. Scin tu quindecim iam elapsos annos quibus tu quotidie fere priuatas Missas peregisti? Quid si Missæ illæ sint abominabilis idololatria? An tu dices non fuisse ibi corpus & sanguinem Iesu Christi, sed teipsum nihil nisi panem & vinum adorasse, & aliis adorandum obtulisse? Cui ego, inquit Lutherus, sic respondi: Sacerdos consecratus ab Episcopo & vnctus sum, & sic quidquid feci, ex mandato superiorum feci. Et cur non consecrassem ego, quum Iesu Christi verba protulerim & Missam bona intentione celebrarim? Hæc omnia, replicabat diabolus, vera sunt. Sed & Turcæ & Paganí ex superiorum suorum præcepto omnia faciunt, & sacrificia etiam sua serio & bona intentione peragunt. Sic & sacerdotes Hieroboami omnia ex zelo & deuotione agebant, contra sacerdotes Hierosolymitanos. Et quid tu dices, si Ordinatio & consecratio tua falsa sit, sicut & Samaritanorum & Turcarum sacerdotes falsi sunt, eorumque doctrina falsa & impia.

Sudat mihi frons, ac cor palpitat, (inquit idem Lutherus) quoties talem ingredior disputationem: in qua diabolus contra me exsurgit, argumenta sua disponit, & robusta ac terribili voce vrget. In eiusmodi disputatione non multum temporis, nec fere vlla deliberatio interponitur, sed in instanti vna responsio sequitur aliam. Quantum ad me, bene ego expertus sum qui fiat quod homines nonnunquam in lecto mortui mane inueniuntur (Nota hic Lutheri Prophetiam de suaipsius morte.)

Corpus

Corpus quidem tantum ille occidere poteſt;nihilominus tamen idem in eas anguſtias animam quoque redigere poteſt, vt momento temporis è corpore diſcedat : quò ille me ſæpe perduxit. Et vt verum dicam , in hac ille diſputatione me vicerat. Et quamuis innocentiam meam allegarem , tamen tam innumerabilium blaſphemiarum cumulo non poteram non terreri. Quas igitur contra ſacerdotium & ordinationem ſeu conſecrationem meam afferebat rationes,diligenter auſcultabam.Primo dicebat: An neſcis te tunc nullam cognitionem Ieſu Chriſti nec vllam veram fidem habuiſſe ? Ad fidem quod attinet,nihilo melior es quam Turca. Nam & Turcæ,atque adeo ego etiam & omnes diaboli credimus ea quæ de Ieſu Chriſto ſcripta ſunt,&c.Habes Lector partem aliquam Dialogiſmi inter magiſtrum & diſcipulum habiti. O magnam cæcitatem ! Quid fidei quæſo tribuendum ſit eiuſmodi diſputationi in qua diabolus ipſe Actuarius fuit & ſcriba ? Recte quidam è Religioſorum D. Bernardi familia ad Lutherum tunc ſcripſit : Si Miſſa abominatio eſſet, vti tu blaſphemas, an putas diabolum contra eam diſputaturum, & ad eam abolendam argumenta ſubminiſtraturum,ac non potius modis omnibus eam ſtabiliturum magiſque confirmaturum fuiſſe.

Idem Lutherus in libro de Miſſa priuata ait , ſe diabolum ſtudiorum habere ſocium,ac ſe pluſquam modium ſalis cum ipſo comediſſe. *Crede mihi*,inquit,*me diabolum bene,immo quam optime nôſſe.* Nihil verius. Is enim erat qui ipſum agitabat. Nec ſcribere nec legere poſſum (inquit in quadam ad Saxoniæ Ducem epiſtola) ſic diabolus caput mihi turbat. Et hæc fortaſſe phantaſticæ fuerunt imaginationes,non illę,quando,vt ipſe ſcribit,diabolus per cubiculum cum ipſo incederet , & maligni ſpiritus torue ipſum intuerentur. Philippus Melanchthon & Wierus alium recitant dialogum inter eoſdem habitum tum quum diabolus Monachi ſpecie ad ipſum veniſſet. Et hi quidem Lutheri cum diabolo congreſſus & colloquia valde confirmant id quod Bredenbachius libro VIII. cap XLI. ſcriptum reliquit, hoc modo. Quum , inquit,Imperator Maximilianus,felicis memoriæ, Auguſtæ eſſet in Comitijs Imperij , ac more conſueto , apertis foribus pranderet , Martinus Lutherus cum alijs quibuſdam idem cœnaculum fuerat ingreſſus. Quem Imperator fixis oculis intuens , Baronem qui pincernæ munere fungebatur , ex Erpachiorum familia,ad ſe vocauit, eique dixit : Intuere hunc monachum à calce ad verticem,ac quid videas mihi refer. Tum ille , Video, inquit, cucullum in eius capite,ſed prætereà aliud nihil. Ibi Imperator propius accedere, ac melius contemplari hominem iuſſit,verbo illo quod fere ſemper in ore habebat, vtens: Per amorem Dei, fac quod iubeo. Baro quum ad Lutherum propius acceſſiſſet,ad Imperatorem reuerſus, nihil ſe vidiſſe dicit. Tum Imperator,

Tom 2. Vide Colloq. Menſ.

Imp. Maximilianus diabolum videt Lutheri humeris inſidentem.

„ Atqui ego, inquit, diabolum creaturæ ſpecie monachi huius humeris inſi-
„ dentem video. Videbis tu quas hic tragœdias & miſerias poſt mortem meam
„ daturus ſit. Hæc ex Germaniæ quodam Principe qui tum cum Imperatore fuerat, audita, filius eiuſdem, qui adhuc in viuis eſt, me præſente (inquit Bredenbachius) duobus Electoribus narrauit, ac mihi ſcripto conſignata tradidit. Sed & quæ moriente Luthero & in ipſius funere deducendo acciderint, infra videbis. Illud fere conſtat, pleroſque Hæreſiarchas ſua ipſorum confeſſione cum diabolo priuatum habere & ſecretum conſortium, vt præter alia etiam Oecolampadij, Zuinglij, Carolſtadij, Brocardi, & noſtro etiam æuo Guilielmi Poſtelli exempla teſtantur: quorum hic in omnibus artibus, linguis & ſcientijs ad miraculum vſque doctus fuerat; quamuis non diabolum, ſed Angelum Razielem fuiſſe contendat. Sed tam magnum virum Deus, vt alios, perire noluit, ſed paullo antequam vita excederet, oculos ipſi aperuit, vt alibi dicetur.

Hæreſiarchæ diabolo familiares.

IV. Dum Lutherus in Pathmo ſua deſidet, inaudita eum inſania inuaſit omnem ſcientiam, cuius cupiditas à natura nobis innata eſt, perdendæ. Et quemadmodum Hadrianus vt Homeri opera aboleret quantum poterat ſtudium adhibuit; ita Lutherus in perdendis Philoſophorum principis aliorumque ſcriptis totus fuit; nec concedere voluit vt in ſcholis Ariſtotelis aut Platonis ſcripta prælegerentur. Sola, inquiens, Biblia ab vniuerſo Mundo legi debere. Exſtat adhuc epiſtola eius ad Nobilitatem Germaniæ An-
„ no M D XX. cum in finem ſcripta. Vix, inquit, contineo me quin di-
„ cam, bonum mihi videri vt Vniuerſitates reformentur; quidquid alij con-
„ tra dicant. Omne illud quod Papatus (id eſt tota antiquitas) ſtatuit & de-
„ creuit, non alio pertinet quam ad tegendos ipſius errores & vitia. Sancta
„ ſcriptura derelicta eſt; & ſolus cæcus & paganus Ariſtoteles ſupra Ieſum
„ Chriſtum eſt collocatus. Meum eſt conſilium, vt libri illi Phyſici, Ethici,
„ De anima, &c. vnà cum omnibus illis qui de rebus ſcripti ſunt Naturalibus,
„ aboleantur. In his enim adoleſcentes & ingenium conſumunt & tempus
„ perdunt. Ego non dubito quin vilis aliquis figulus maiorem & exactiorem
„ Naturæ habeat cognitionem: quam quidem ex libris illis fruſtra ſperet. Et
„ contra Ambroſiũ Catharinum quodam loco inquit, diabolum ad deſtruen-
„ dam funditus Eccleſiam, aſtutiorem modũ excogitare non potuiſſe quam A-
„ cademiarum inſtitutionem. Hæc Melanchthon & Carolſtadius ex ſacro ore Lutheri excepta, alijs poſtea inſtillarũt, incredibili ſtultitia dicam an furore: ſic vt multis in locis Germaniæ tam Vniuerſitatibus quam celebribus olim ſcholis magna fuerit tam Doctorum quam Auditorum infrequentia & ſoli-

Lutherus artibus & Academijs exitium molitur.

tudo,

tudo, in Silesia præcipue. Multi scholarium Witembergensium spiritu hoc vertiginis icti, libros suos Vulcano consecrarunt. Tum nouæ scilicet scholæ, & noui sanctificati Christiani exstiterunt. Testatur Staphylus, sua ætate multos adhuc vixisse confusionis huius oculatos testes. Lutherus tamen ad se reuersus, de restaurandis Scholis librum Anno M D XXIV. publicauit; & Carolstadium à stiua, Melanchthonem vero è pistrino retraxit: quorum vterque ex Sanctæ scripturæ præcepto, in sudore vultus pane suo vesci, & Philosophiæ valedicere volebat, ob metum ne ea, vt eadem Scriptura per D. Paulum monet, seducerentur. Quem locum Lutherus insigni falsitate deprauârat. Loco enim eius quod scriptum est, *secundum elementa Mundi*, reposuit, *secundum leges Mundi.* Nec vero stulta hæc persuasio aliquorum hominum animis euelli potuit, quos Biblistas vulgo appellarunt, qui omnibus alijs libris neglectis, sola Biblia diurna ac nocturna manu versant, vt Turcæ quoque Alcoranum suum assiduo leguntac relegunt, existimantes quanto sæpius quis eum legerit, tanto maiorem splendorem in cœlis eum consequuturum.

Culpam huius rei Lutherani in Carolstadiũ reijciunt. Vid. Staph. de Ger. Bib. versi. & lib. de Luth. concord.

Luth. in Præf. super Comment. Melanch. in Paullum. Eras. Alb. contra Carolst.

Porro Lutherus, vti dicere cœpimus, monitus Carolstadium noua dogmata proponere, & suaipsius auctoritate statuas confregisse & è templis eiecisse, è latibulo suo Witebergam reuertit, magnas iras & vindictam animo coquens. Reuersus, discipulum suum quod tale quid ipso absente & inconsulto facere ausus esset, acerrime exagitauit: vt qui hactenus imaginum vsum numquam reprobarat. Sic enim inquit quodam loco: Ego dico Mosaica lege nullam aliam imaginem quam Dei prohiberi: neque interdictum Christianis esse, Saluatoris Crucifixi aut alicuius Sancti imaginem habere. Interim vero quod non reuocatus redijsset, apud Fridericum Principem diligenter se excusabat, dicens, Magis Deo quam Imperatori obediendum esse. Se vt Ecclesiæ & populi suæ fidei specialiter commissi saluti prospiceret, rediisse. Quæ de his duobus & exorta inter eos contentione dicenda restant, Secundo libro sum explicaturus. Lutherus interim antiquum obtinens, totus in id incumbebat vt Ecclesiam destrueret, quamuis suam ille nulla adhuc certa forma ordinasset. Missa tum in ea ijsdem fere cæremonijs quibus apud Catholicos celebrabatur: & licet non deessent quidam mutationis cupidi, Dux tamen nullam admittere, nec vmquam Luthero pro suo lubitu grassandi licentiam dare voluit, vti postea à fratre prædicti Ducis factum fuit: immo quoties à Luthero, sententiam indies mutante, de his aut illis admoneretur, tantum sperare eum bene, interim vero quiescere iubebat. Lutherus interim scriptis, voce, precibus, minis omnes exhortabatur, vt oculos aperirent, & seruituris iugum abijcerent

V.
Lutherus Pathmo egressus, Carolstadium insectatur.

In colloq. Mulh.

VI. *Lutherus Biblia transfert.*

Nec minus tamen interea Lutherus transferendis in Germanicam linguam Biblijs incredibilem laborem impendebat. Facile enim intelligebat ad ſerendam in Eccleſia diſcordiam nihil fore efficacius quam inſipienti vulgo arma hæc, quæ hæreticorum ipſe poſtea appellauit, in manus dare. Medicinam tum Witembergæ faciebat Caſpar Cruciger, (cuius tamen profeſſionem poſtea reliquit, noui Euangelij præco factus) qui à Luthero ad hoc euocatus, bonam in corrigendis ab ipſo commiſſis erratis operam nauaſſe fertur. Abſolutum opus magna omnium exſpectatione ſtatim publicatum, & Germaniæ patriæ ſuæ tamquam cœleſte donum nuncupatum & obtruſum fuit. Iam alter Moyſes in Mundum veniſſe credebatur. Et quidem aperte ille gloriabatur, totam Chriſtianitatem Bibliorum rectam ac veram translationem nunquam habuiſſe quam quæ ab ipſius manu profecta eſſet. Septuaginta Interpretes ſenſum Prophetarum & Euangeliſtarum numquam tam genuine expreſſiſſe. Eius diſcipulus Mattheſius alibi exclamabat, Maximum diuinorum miraculorum noſtro tempore factorum hoc eſſe, quod Deus ante finem Mundi à D. Martino Luthero Biblia in Germanicam conuerti linguam curarit. Sed totum hoc ipſius opus quam primum prodierat, omnium Catholicorum calculis & ſententijs fuit condemnatum; & etiam Ferdinandi Imperatoris fratris iuſſu flammis publice exuſtum; cuius exemplum ſtatim Georgius Saxoniæ Dux, quo præſente inter Eccium & Carolſtadium habita fuerat diſputatio, (vt ſupra diximus) multique alij Principes imitati ſunt: tanto quidem illius zelo (ex dicta diſputatione vehementer aucto) vt omnes libros à librarijs coëmi, & in ignem conijci mandarit. Lutherus interim ad Germaniæ populos libellum ſcripſit, quo exhortatur eos ne magiſtratuum edictis parerent. „Qui enim libros ſuos magiſtratui cremandos traderet, ab eo Ieſum Chriſtum in manus Herodis tradi.„ Nihilominus tamen exſequutioni edictum hoc multis in locis fuit demandatum.

Luth. in Poſt. Coll. Menſa. Heshuſ. in Procœm. lib. de Eccleſ.

VII. *Infinitæ falſitates per Lutherum commiſſæ. Vid. Staph. Apol. pa. 2. Emſer. in Præf. no. Teſt.*

In ſolis Noui Teſtamenti libris vltra mille & quadringenta loca ab ipſo corrupta & deprauata ſunt, vt quidam notarunt. Ipſe Bucerus etiam quum iam Lutheri ineptias & peruerſa dogmata ſequi inciperet, hoc ipſum in Dialogo contra Melanchthonem ei exprobrat, dicens, Si Lutherus id poſtulet vt nemo ei contradicat, id quoque poſtulat vt Deus ſit. Multa in verſione craſſa ab ipſo commiſſa errata. His tamen non obſtantibus, vt Iudæi olim in memoriam promulgatæ à Moyſe legis ſolemne feſtum in inſula Pharo inſtituerunt: ſic aliquis Miniſtrorum Pomeranus nomine, vt oſtenderet hanc verſionem S. Sancti opus eſſe, Witebergæ in honorem eius feſtum inſtituit, quod Translationem Bibliorum nominauit. Quod quidem primum Lutheranum eſt feſtum. Et alius quidam ſcripſit, verſionem illam Luthero ſine

dubio à Spiritu sancto esse dictatam. At si Spiritus Sanctus primæ versionis auctor sit, etiam sequentium auctor erit: vtpote quam Lutherus ter ac quater, ac sæpe in deterius mutauit. In solo S. Matthæi Euangelio tringinta quatuor loca aliqui notarunt, à Luthero in secunda editione mutata. Quid? ergo Lutherum in prima à Spiritu sancto deceptum dicemus? Idem monitus à quodam amico, minus recte ab eo factum quod per vim alibi integra verba in S. scripturam intruserit, eaque ratione Papistis iustam calumniandi ansam dederit, respondit: Si Papista aliquis obmurmuret, dic tu Doctorem Martinum Lutherum sic habere velle: eundemque dicere, Esse Papistam & esse Asinum vnam eandemque rem esse.

Lutheri hic in transferendis Biblijs conatus Zuinglium postea ad idem præstandum excitauit. Eius operis exemplar à Tigurino Typographo, vt Lauaterus scribit, dono Luthero missum, idem non sine conuicio remisit. Ego, aiebat Lutherus, istorum hominum libros & scripta legere nolo, quum sint extra Ecclesiam, & non solum ipsi sint damnati, verum etiam secum ad Infernum multas miseras animas abducant. Quos ego quamdiu vixero, precibus & scripto oppugnare non cessabo. Idem Lutherus Zuinglij opus statim damnauit, infelicibus flammis abolendum esse dictitans, quum nihil aliud sit quam merarum corruptionum farrago. Et profecto sic est. Noui hi Bibliorum interpretes vix quidquam aliud omni suo studio perfecerunt, quam quod falsitates falsitatibus cumularunt; dum vnaquæque secta suo modo versionem instituit, & tam sensum quam verba ad suas opiniones accommodat. Certe ab Oecolampadio sexaginta septem Versiones notatæ sunt. Sed vt Lutherus, ita Zuinglius nullam aliam quam suam in Ecclesia sua tolerare voluit. Eodem quasi iure Anabaptistæ, itemque Waldenses vtuntur, qui Biblia primùm in Gallicam linguam conuerti, & in oppido Nouocastellano imprimi curarunt. Eadem Budneus in Polonicam linguam traduxit, impudenter asseuerans, solam suam Versionem veram esse: eoque audaciæ progressus, vt Euangelistarum ordinem mutare ausus sit. Idem in Poemate suo fatetur, ex omnibus libris nullum magis deprauatum in quacumque lingua reperiri quam Biblia. Tigurini tandem omnibus quacumque vellent Versione vtendi licentiam permiserunt, quod Ecclesia, vt ipsi in Latina aiunt Præfatione, nulli Translationi adstricta esse debeat, sed vnicuique liceat Biblia pro suo iudicio transferre. Econtra Lutherani Lipsienses in synodo Anno M D XXVIII. hoc decretum ediderunt, Quum omnes Bibliorum versiones, excepta ea quam vir Dei Martinus Lutherus fecit, corruptæ sint & deprauatæ, velle se ac iubere ne vlla nisi eiusdem in Ecclesia legatur aut vsurpetur. Lutherus ergo

VIII. Lutheri & Zuinglij æmulatio. Schlusselb. lib. 2. de Theol. Calu. art. 12.

Oecolamp. de verb. Dom.

accepta Zuinglij verſione, eum impudentem & diuini verbi corruptorem appellabat. Ex aduerſo non minus Zuinglius contra Lutherum detonabat, impoſtorem eum vocans, & qui diuinum verbum pro libitu ſuo mutet iterumque mutet. Eodem modo Caſtalion & Beza in verſionibus ſuis magnas contentiones ſuſceperunt: quarum hic ſtrenuus fuit Caluinianorum dogmatum aſſertor, hancque ipſam Lutheri verſionem tamquam nouam, inſolitam & corruptam traducere non dubitauit: cui tamen Germani ita illuſerunt, vt dicerent, Pulcrum eſſe ſpectaculum quod Gallus Circulator Germanos Germanicam linguam cuius vix verbum intelligat, docere velit. Sed de Luthero & Zuinglio tum illud Lucani vſurpare licebat:

——— nec poterat Cæſar iam ferre priorem,
Pompeiusve parem.

Lutherus enim tamquam alter Pythagoras illud αὐτὸς ἔφα, *Ipſe dixit*, deberi ſibi putabat, nec quemquam tam in intelligentia quam verſione S. ſcripturæ ſibi parem, nedum ſuperiorem iudicabat. Quinetiam tantum ſibi ſumebat, vt non ſolum verba & loca ad ipſius guſtum parum facientia immutaret (quorum magnum numerum Lindanus Ruræmundenſis Epiſcopus, & Staphylus collegerunt) verum etiam ipſis Prophetis & Euangeliſtis vim quaſi inferre, & alios pro ſuo lubitu ſubſtituere auderet. Melanchthon quidem magiſtrum contra Staphylum defendere conatus, quum nulla aut debilia admodum reperiſſet tela, manus tandem dare coactus fuit. Sed præterquam quod Lutherus integros S. Scripturæ libros aggredi & loco quaſi mouere ſeu proſcribere non dubitauit: ecce tibi ſingulare effrontis cuiuſdam impudentiæ ſpecimen. Tota Chriſtianitas, vna voce & lingua hactenus in ſymbolo Apoſtolico cantare ſolebat: CREDO SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM. Poſterius hoc verbum quum non ſatis ei placeret, proſcriptum ab ipſo, ac vox CHRISTIANAM ſubſtituta fuit. Et ſic quidem habent omnia prima Symbola, tam Latina quam Germanica: vt & libelli Elementarij in puerorum vſum, etiam Antuerpiæ, atque in Polonia à Ioanne Laſco excuſi. Vtrum Lutherus adiuncti illius articuli, qui in Lutheranorum templis decantatur, quoque plena omnium peccatorum remiſſio annuncíatur, auctor fuerit, neſcio:

In tota orbis totius Chriſtianitate,
Tenetur in vnius ſenſus æqualitate,
Quod omnia omnium remiſſa ſint peccata.

Quæ verba Reſcius in ſuis Atheiſmis è vulgari Germanica lingua, qua il-

[margin: ... elen. ... teol. ... ph. de ... m. Bib. ... ſ.]

[margin: ... h. contra ... ibroſ. Ca- ... rin.]

la à

la à Lutheranis decantantur, in Latinum vertit.

Porro vbi animaduertit Lutherus, doctrinam quam è suo cerebro tamquam alteram Iouis Mineruam pariebat, sustineri ac defendi non posse, si certis quibusdam Sanctæ scripturæ libris eadem quæ hactenus constaret auctoritas: illos audaci manu furcillare ac conuellere aggressus est, Iudæos in hoc imitatus. Quam ob caussam Iustinus Martyr in Dialog. contra Tryphonem hæreticos sui temporis Iudæorum pedissequos appellauit, quod vtrique Scripturas truncare soleant. Quemadmodum vero lignator syluam ingressus, hic abietem, illic fraxinum sibi designat, ex vna arbore ramos tantum desecat, alteram vnà cum trunco deijcit, donec tandem ex harum omnium strage struem sibi qualem vult concinnet: sic Lutherus tamquam alter Marcion, per Sanctam scripturam grassatus, plures eiusdem libros, eos præsertim qui dogmatibus ipsius colorem aliquem præbituri videbantur, sibi elegit, è quibus ascia ipsius dedolatis, & ad propositum Lesbiâ regulâ accommodatis, hæresin suam exædificaret. Et quemadmodum malus architectus regulam materiæ, & non materiam regulæ applicat: ita malignus hic artifex non dogmata sua scripturæ accommodabat, sed scripturam ad dogmata sua detorquebat. Et hoc omnibus hæreticis, vt Cyprianus & alij omnes qui post eum scripserunt, testantur, vsitatum est, vt postquam ab Ecclesia recisi sunt, ipsi quoque libros ab Ecclesia receptos recîdant, & quæ ei soli debetur, hos reijciendi, illos approbandi auctoritatem sibi vsurpent. Et Augustinus contra Faustum ait, Hæreticos sacrorum librorum testimonijs & auctoritate conuictos, falsitatis eos insimulare, & sic ad sententiam toties confutatam reuerti.

IX. *Lutherus truncat & tractat S. scripturam pro suo lubitu.* *Vid. Fincel. Relect. Luth.*

De vnit. Eccles. Euseb. cap. 5. lib. 5. Epiph. Hær. 24. Concil diuersis locis.

Hanc ob caussam Marcion olim Mus Ponticus fuit appellatus, quod nonnulla Sanctæ scripturæ loca arrosisset, & plurima alia falsificasset. Quod si ij, Solone teste, qui humanas leges corrumpunt, peiores sunt quam qui monetam adulterant, quandoquidem plurimæ ciuitates numis ex ære, cupro, aut alia materia admista, vtuntur sine vllo suo detrimento; legum vero corruptio ac transgressio plerisque Rebuspublicis exitium attulit: qua pœna eos dignos iudicabimus qui Dei verbum adulterant, legesque ab eo præscriptas conuellunt? Primùm impetum Lutherus fecit in Libros Machabæorum, quos reijcit tamquam Apocryphos; quamuis eos in Lipsiensi disputatione approbasset. Quin etiam optabat, Aurifabro attestante, vt ijdem plane iamdudum fuissent aboliti. Sed cuiusnam ille Concilij decretum, cuius Ecclesiastici Doctoris testimonium producit? In Hebræo, inquit, Ca-

Tertull. lib 4. contra Marcionem.

Canon Hebræorum.

none non reperiuntur: quasi scilicet ex hoc solo Canonicos libros dignoscere, & plus Iudæorum quam Christianorum iudicio tribuere debeamus. Reuerso è captiuitate Babylonica populo Iudaico, ne libri supposititi] recipe-rentur, catalogus seu Index librorum Canonicorum qui in Arca repositi erant, factus, & secundum numerum Hebraicarum litterarum conscriptus atque insignitus fuit, sic vt viginti duo tantum libri Canonici fuerint, inque isto numero nec Machabæorum, nec Ecclesiastici, nec Esdræ, nec Sapientiæ libri inueniantur. Id quidem verum est. Atqui quomodo in eum numerum referri potuerunt qui tum nondum scripti fuerant? An futurarum rerum Indicem quis conficere potest? Iamdictis tamen libris Hebræos vsos, ex Iosephi & aliorum Rabinorum testimonijs constat: vt qui pro defunctis orarint. Et S. Hieronymus quoque contra Iouinianum dictorum librorum testimonio vtitur. In magno illo Carthaginiensi Concilio cui S. Augustinus interfuit, dubium illud ab Ecclesia sublatum, ijdemque libri pro Canonicis agniti sunt & iudicati. Et longo tempore antea Tertullianus & Cyprianus ijsdem contra Iudæos; atque etiam ad Christianos in Martyrio confirmandos vsi sunt: vti & Origenes, S. Ambrosius, & Isidorus. *Iudæi*, inquit S. Augustinus, *libros Machabæorum pro Canonicis non habent, quos tamen Ecclesia pro talibus habet.* Sed & D. & Seruatoris nostri sigillo ijdem confirmati sunt. Nam apud Sanct. Ioannem Euangelistam cap. x. dicitur, quod festo Dedicationis templi à Iuda Machabæo instituto interfuerit: cuius mentio alibi non reperitur. Quin omnium totius Christianitatis Ecclesiarum consensu ijdem in Oecumenico Florentino Concilio pro Canonicis recepti sunt: & solus hic Monachus Apocryphos eos esse pronunciare ausit? Nec ibi Latinarum tantum Ecclesiarum, sed Patriarchæ quoque Constantinopolitani, præsentis, & trium absentium Legatorum, itemque Armeniæ, ac totius quasi Græciæ consensus interuenit. Lutheri in hac re iudicium omnes ipsius successores & discipuli sequuti sunt, eo potissimum vt Purgatorium & Orationes pro mortuis exsibilarent. Econtra clarissimum illud Ecclesiæ lumen Sanctus Augustinus sanctos eos & Canonicos esse declarat, dum ait, in Machabæorum libris legi sacrificium pro mortuis offerri solitum. Quamuis autem inter vetustos S. scripturæ libros non reperiantur: tamen id totius Ecclesiæ auctoritas clare demonstrat, quum videamus inter Precationes quæ à sacerdotibus iuxta altaria fiunt, eam quæ fit pro mortuis, suum quoque habere locum. Nec melius alios libros, vt Iudith, Tobiæ, Hester, & Ecclesiastici, Lutherus tractat: quos in sermonibus suis Conuiuialibus Iudæorum figmenta, & nescio quas Tragœdias & Comœdias appellat. Idem ait, quæ de Iob scribũtur credere se non posse ita euenisse: sed fabulæ argumentum esse. Librum

Lib. 3. ad Quiri. ep. 56. 68. ad Fort. Lib. ad Iud. lib. 2 de Sa. & vi bea. cap. 10. lib. 7. cap. 40. De cur. pro mort.

Eccle-

Ecclesiastici idem scurra inquit similem esse equiti sine calcaribus & ocreis equo insidenti, nec quidquam præ se ferre quam calopodia quædam qualibus ipse in Conuentu Fratrū vsus fuerit. Quū Iustus Ionas eius discipulus, Tobiæ versionem à se curatam exhibuisset: Apage, inquit, isthæc, mi Iona. In hoc enim libello multa stulta & ridicula inueniuntur. Sed & D. Iacobi epistola morsum eius effugere non potuit, stramineam eam appellans: immo hanc pręcipue insectatus est, tamquam in fauorem Pontificum & Pontificiorum cusam. nec à falso abstinuit, *cum* pro *sine* reponendo. Etiam S. Pauli ad Hebræos, S. Iudæ, tertiæ S. Ioannis, & secundæ S. Petri fidem derogabat, aiens, nolle se eiusmodi Epistolas in suis Bibliis habere, sed permittere vt excludantur inde, & reiiciantur. Nec S. Ioannis Apocalypsin pluris quam Esdræ libros facere dicebat: immo vtrosque in profluentem se lubenter abiecturum. Quæ hæc est priuati hominis impudens confidentia & audacia, id solum velle damnare quod constanti totius antiquitatis iudicio & consensu receptum fuit & approbatum!

X. *Ecclesiæ auctoritas in diiudicandis libris.*

Quinam libri Canonici sint, qui non, Ecclesia supremam semper & absolutam habuit diiudicandi auctoritatem ac potestatem: vtpote in qua Spiritus sanctus præsidem agit. Hanc potestatem S. Irenæus, Athanasius, Augustinus in scriptis suis passim inculcāt & laudant. Et Ecclesia quidem iamdudum iudicauit quinam libri ad Bibliorum corpus pertineant, qui minus. Vide S. Clementem, Anacletum, Hieronymum, Augustinum, Isidorum, Damascenum, & ante omnes S. Dionysium. Hos communis SS. Patrum consensus probat, solus Lutherus improbat; vtri credemus? Erasmus homo sæculi sui primarius, arrogantiam hanc Lutheri ferre nequiens, Demonstra nobis, inquit, Luthere, te nouum esse Christum, qui talem in libros sacros habeas potestatem. Non minus libera grassandi in sacros libros vsus est Lutherus in versione Psalmorum, quos in modulos, sed liberrima ac sępe repugnāte vero textus sensui paraphrasi redactas, exemplo priscorū hęreticorū vulgo psallēdos dedit: omissa etiam pulcerrima illa clausula, quam Ecclesia vnicuiq; Psalmo, in memoriam victoriæ contra Arium, adiunxerat, nimirum, GLORIA PATRI ET FILIO ET SPIRITVI SANCTO; quod forte ea Antitrinitariis displicebat, quos in Germania & alibi latere, ac tempus tantum & occasionem sese ipsi adiungendi captare non ignorabat. Sic enim rationes suas instituerat, vt quisquis hostis Ecclesiæ, amicus suus esset. Hinc ad Bohemos scripsit, quod olim aduersarium se eorum professus sit, id inde factum quod Papam Antichristum esse nondum persuasum haberet: eoque eos quos initio damnauerat, postea pro amicis & fratribus se palam habere atque agnoscere, postquam nimirum certus iam sit, Papam Antichristum esse. Quid non au-

Lutherus clausulam Gloria, &c. omittit.

deat hic homo (vt ad vſurpatam ab ipſo nefarie ſuper ſacris libris auctoritatem vel libidinem potius redeamus) quid non audeat qui nec à Dominica Oratione malam manum abſtinuit, verborum ordinem antiquo Eccleſiæ inſtituto receptum perturbando? Pro enim eo quod hactenus precari homines ſolebant: *Pater noſter qui es in cœlis*, Lutherus dici voluit, *Noſter Pater in cœlo, Nomen tuum ſit ſanctum*. Tum etiam ad vltimam petitionem, Sed libera nos à malo, hanc clauſulam adiungendo: *Quia tuum eſt regnum, & virtus, & gloria, in ſecula, Amen*. Pari impudentia & improbitate Angelicam peruertit ſalutationem. Loco enim, *Aue gratiâ plena*, poſuit, *Aue gratioſa*. & in Germanica lingua, Gegrüſſet ſeyſtu holdſeelige/ id eſt, *Aue digna amari*. Sic Lutherus diuinum verbum & S. Scripturam ludificabatur, vt ei nouam ſuam Eccleſiam quodammodo inædificare videretur. Cæremonias vero quibus illa vſa & partim etiamnum vtitur, quinto libro deſcriptas dabo. Neque enim vna tabula tam multiceps ac multiformis diuerſitas deſcribi poteſt. Eoque ſingulari capite eas ſpectandas proponam: eam etiam ob cauſſam, quod qui totum etiam Sleidanum vel alios conſimiles ſcriptores perlegerit, Lutheranæ tamen Eccleſiæ faciem perſpicer totam nullo modo poſſit.

Mutat Orationem Dominicam & Angelicam ſalutationem.

QVOMODO LVTHERVS EX omnibus veteribus hæreſibus ſuam conſarcinarit.

Caput Decimumſextum.

ARGVMENTVM,

I. *Ex quibus velut cæmento & lapidibus Lutherus nouam ſuam Eccleſiam ædificarit.*
II. *Hæreſis Lutherana monſtroſa.*
III. *Ex omnibus præteritorum temporum hæreſibus conſarcinata.*
IV. *Lutherus Græcæ Eccleſiæ multa ſuffuratus.*
V. *Conciliorum auctoritatem reprobat & ſpernit.*
VI. *Notabile Eraſmi Roterodami dictum ſiue de Luthero iudicium.*

I. *Quibus è partibus Lutherus Hæreſin ſuam coagmētarit*

LVTHERO homini multæ lectionis ac laboris facile admodum fuit omnium tam veterum quam recentiorum hæreticorum inuenire veſtigia ac perſequi, eorum artes condiſcere, exſculpere verſutias, & argumenta, quamuis ſæpe à SS. Patribus validiſſime profligata & deiecta, rurſus

erigere

erigere & nouo quasi cultu ornare. Licet autem ex tot librorum millibus quibus Mundum olim hæretici referserunt, non vna pagina auct orm ruinæ superstes manserit, nec vllæ relliquiæ vltrices flammas effugerint: multo tamen plura quam conducibile sit, eorum fragmenta & tabulæ velut huius naufragii apud S. Epiphanium, Hieronymum, Augustinum, Hilarium, Ambrosium & alios qui Arrianorum, Donatistarum, Pelagianorum, Marcionistorum, Manichæorum, aliorumque hæreticorum tam memoriam quam scripta condemnarunt, adhuc exstant & leguntur: quod fere aliter vis argumentorum quæ contra ipsos adferunt, intelligi nequeat. Et sicut ciuitas obsidione ad extremas famis angustias redacta, omnes cibos tam malos quā bonos absumit: sic Lutheri animus odii contra Ecclesiæ caput veneno suffusus, omnia quæcunque ad propositam sibi vltionem quocumque modo spectare videbantur, ab antiquis Ecclesiæ eiusdemque capitis hostibus sine vllo fere delectu, hinc inde hausit & mutuatus est. Nihil aliud reliquum erat quam vt tot modis dissoluta fragmenta rursus coagmentaret, & è veteribus illis centonibus bene defricatis atque interpolatis nouam consueret, vestem, ac tamquam astutus veteramentarius, pro noua venderet: qua similitudine eleganter in hac eadem re Gallicus Poeta Ronsardus vtitur, quam nos Latinis versibus vt potuimus, expressimus. Inquit vero:

Ac veluti pauper Corydon, valdè obsitus annis — *Ronsardus.*
Pannisq;, ad ripam fluuii, aut post mœnia, fœda
Siue Cloacinæ quocunq; in fornice, mille
Colligit articulos frustillaq; stercore plena,
Assportatq; domum, disponit q; ordine; deinde
Eluta, defricta & depexa retonsuit; & sic
Centonem mira tandem consarcinat arte:
Sic simili sunt cusa Lutheri dogmata Marte.

Porro ad Ecclesiæ suæ constructionem Lutherus pleramque materiam ab antiquis hæreticis, vti diximus, mutuatus est, iam olim infamibus læsæ diuinæ & humanæ Maiestatis inustam, & à Concilis reprobatam. Tantum vero abest vt hæreseos nominis eum puduerit, vt etiam in libro De Captiuitate Babylonica (vt quidem libri Anno MDLI. Witebergæ impressi habent) protestari non dubitarit, quā primum Monachus aut alius quicumq; nouas ipsius hęreses refutare aggressus fuerit, se nouā interea procuraturū. Hoc modo Lutherus in fœtido hæreticorū luto tamquā sus immunda se volutauit; & tamquā animantia quædam aliorum excrementis viuentia, ab vno hoc ab alio aliud desumsit. Et quemadmodū olim pictor nescio quis qui Tigridis corpori caput ouillum, dentes lupi, auriculas vulpis, oculos basilisci, cui — *Hæresis monstrosa.*

collum,

collum, vngues Leonis, alas struthionis, & scorpionis caudam appinxit, moleste ferens, quod eidem monstro Sirenum vocem addere non posset: sic Lutherus multis antiquis ac iam intermortuis hæresibus è sepulcro rursus excitatis atque in vnum conflatis, nouum monstrum è plusquam mille diuersis formis compositum, Orbi Christiano ostendit. Eodem modo Ebionem fecisse Epiphanius testatur, qui ex iis quæ in diuersis Sectis erant deterrima, nouæ hæreseos corpus constituit; ab his dogma aliquod, ab iis nescio quam cæremoniam mutuatus, omnium vero malitiam & peruersitatem imitatus. Interim quamuis nec fide nec vita Catholicus esset, Catholicus tamen audire & videri volebat. Sic Lutherus ex scriptis Wiclefi, Hussii, & cuiusdam Monachi excucullati, Henrici nomine, qui S. Bernardi tempore errores suos disseminare cœperat, plerasq; suas hæreticas & schismaticas opiniones, reliquas vero ex turbido illo primarum hæreseon mari hausit.

Hæresios 30.

Vita Bern. cap. 5 Mass. in Phil. an. 5.

Nam cum Simone omnium hæreticorum antesignano, liberum negat arbitrium. Hunc enim Libero arbitrio nihil, fato omnia tribuisse Clemens testatur. Cum Donato, ait Ecclesiam ex bonis tantum compositam esse, nec malos in ea vllam habere partem. Cum Iebusianis Montani discipulis, omnium ordinum & graduum in Ecclesia distinctionem reiicit. Cum Constantino, qui eam ob caussam à S. Athanasio Antichristus fuit appellatus, terrenum Principem in sua ditione caput Ecclesiæ esse dicit. Cum Iunonio, qui id ex Arrianorum fontibus hauserat, affirmat hominem sola fide iustificari, bonaque opera, tamquam liberi Arbitrii fetus, nihil ad salutem prodesse. Ad quam doctrinam specie aliqua veritatis confirmandam, in 1 1 1. cap. Epistolæ D. Pauli ad Romanos verbis Apostoli in Germanica versione vocem Allein id est, *Sola*, adiunxit: rogantibus vero qua auctoritate id faceret, multo impudentius respondit, sibi ita placere, quod Christianus diues sit, qui ob peccatum quodcumque animam suam perdere non possit, modo credat: quum nullum peccatum damnet hominem nisi sola incredulitas. Hoc idem dogma Simonis fuit, Irenæo & Theodoreto testibus. Et hoc ipsum quidam nouorum Euangelistarum præco simul & historiographus, inter Simoniacos hæreses recenset. Hunc certe articulum Lutherus quo melius eorum animis, qui pro sua conditione & ingenio, picturis erudiuntur, in tabula quadam in qua Extremum & vniuersale Iudicium depictum erat, Augustæ Vindelicorum ita adscribi curarat: *In hoc die vnusquisq; secundum Fidem suam mercedem accipiet.* Deum immortalem, quam multi putridi ac pestilentes fructus hæc vna radix tulit! Quales sunt: quod hoc modo Virtus Sacramentorum est inutilis: Pœnitentia, Eleemosyna, Ieiunium & Oratio efficaciā suam amittunt. Quia vero non ignorabat Omnes SS. Ecclesiæ Doctores & Patres vno ore ac con-

III. Hæresis Lutheranæ ex quibus conflata sit.

Lutheri dogma de Fide & operibus.

ſenſu aſſeuerare, ſola fide, quamuis ea in tenebris huius vitæ fax noſtra ſit, hominem non iuſtificari; Papiſtas eos & Regni Papalis Iuſtitiarios ſeu Sanctos operarios appellare non erubuit. S Hieronymum idem impie ait Infernum magis quam cœlum promeruiſſe, eo tantum quod Operum Iuſtitiam contra Fidem aſſerat. Sed ô felix nimium ſæculum, mi Luthere, quādo linguę tacebunt, & ſola opera loquentur! Sed videamus alias quaſdam veterum hęreticorum exuuias, quibus hæretica noſtra Cornicula ſeſe exornauit.

De aliis. Cum Petro Abaillardo Gallo, qui tempore S. Bernardi vixit, idem aſſerit, omnia fato & abſoluta quadam neceſſitate fieri, nec poſſe aliter fieri: faciens hoc modo Deum auctorem peccati, quamuis ad malum nihil nos alliciat aut trahat quam propria noſtra voluntas. Cum Lurcone Iouiniano ait, Ieiunium nullius eſſe meriti, nec ciborum vllam eſſe differentiam faciendam. Monialium coniugium tam Deo placere quam Virginitatem. Peccata omnia eſſe æqualia. Cum Vigilantio Sanctorum interceſſionem exſibilat. Cum Arrio Oblationes pro mortuis excludit: itemque cum eodem aſſerit inter ſacerdotes & Epiſcopos nihil intereſſe. Cum Eutychianis, Peregrinationes religionis ergò; cum Waldenſibus indulgentias deſpicit. Cum Manihæis affirmat, Aquam Baptiſmi ad ſalutem nihil prodeſſe. Cum Pelagianis Infantes ſine Baptiſmo ſaluari poſſe. Cum Wicleuiſtis idem Miſſæ ſacrificium ex parte abolere voluit. Cum Armenianis negat Matrimonium eſſe Sacramentum; à quibus etiam hoc didicit, in Euchariſtia vinum aqua miſcendum non eſſe. Cum Donatiſtis dicit, Eccleſiam multis ſæculis fuiſſe inuiſibilem: quamuis hunc ille articulum poſtea retractarit, vt in 11. Operum ipſius Tomo legere eſt. Cum Waldenſibus & Pauperibus Lugdunenſibus vult, Paſtoribus & Prælatis Eccleſiaſticis non licere bona temporalia poſſidere. Cum illis hæreticis qui Berengarium ſequuti ſunt, admirabilem & ſupernaturalem Transſubſtantiationem in Euchariſtia negat: cum Neſtorio, teſte Cyrillo, corpus Ieſu Chriſti eſſe in Euchariſtia, etiam extra vſum Sacramenti. Cum Græcis hæreticis & Schiſmaticis affirmat, neceſſariam eſſe in Euchariſtia vtriuſque ſpeciei, Panis & vini, ſumtionem. Quid tamen de S. Euchariſtia ſeu Cœna Domini ſenſerit, plenius libro 11. exponam. Cum Wicleuo effectum & poteſtatem Excommunicationis reiicit: cum laicis Waldenſibus, poteſtatem ſeu auctoritatem Eccleſiaſticam: cum Nouato, poteſtatem remittendi peccata. Cum Arrio omnem Traditionum Eccleſiæ memoriam abolitam cupit, pedibus manibusque ſoli ſcripto Verbo affixus. Vt paucis multa concludam, ab omnibus hæreticis aliquid mutuatus, tanto formoſius hæreſeos corpus efformaturum ſe putabat, quanto è pluribus atq; inter ſe diuerſis membris ac

cantus Symphoniacus. Vnam tantum quotidie in Patriarchalibus Ecclesiis recitant: sed in Monasteriis pro deuotione Religiosorum plures celebrantur. Idem à Lutheranis fieri postea animaduertes. Horas Canonicas & Officia quotidie cantant, sed non Missam. Feria enim secunda, tertia & sexta non celebratur Missæ Officium. Ordinis Ecclesiastici homines eodem fere vestitu vtuntur quo Episcopi nostri aut sacerdotes: quemadmodum etiam multis in locis Lutherani. Sacerdos celebraturus, ad Altare accedens, pedes imaginis Saluatoris nostri in plana tabula depicti, deinde S. Virginis, S. Ioannis, & eius Sancti qui Ecclesiæ est patronus, deosculatur. Neque enim ab imaginibus plane abhorrent, vt nec Lutherani. Recitatis consuetis precationibus, panis modicus ad Altare portatur, in quo Crucis signum superna parte est expressum, & circumscriptum his verbis: ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, id est, *Rex Iudæorum.* Inde sacerdos celebrans hastulam sumit vtrimque acutam, eam qua Saluatoris nostri pectus confixum fuit, repræsentantem: eamque partem vbi Crucis signum est, exsecat, iisdemque verbis quibus nostri sacerdotes consecrat. Reliquum panis populo diuiditur, vt apud nos panis benedictus. Postea vino in Calicem infuso, aquam admiscet, è vase sartagini prunis ardentibus plenæ imposito haustam, & aliquantum calefactam: ad repræsentandum, meo quidem iudicio, pro nobis effusum sanguinem, qui natura calidus est; quamuis alii existiment eo Spiritus sancti descensionem figurari Sic igitur Calicem & particulam illam panis rotundam accipiens, templum cum odoramentis & incensis obit, populum ita inclamans: Ecce Deum vestrum. Adorate eum, Cui mox omnes acclamant: Credimus, Credimus: in Crucis formam complicatis manibus, & capite ad terram inclinato. Reuersus dein ad altare sacerdos, preces continuat, tum quidquid panis sub crusta cui Crux impressa fuerat, remansit, in vasculum mittit; eumque populo communicanti distribuit. Neque enim sine communicantibus vlla ab eis Missa celebratur.

Panis Græcorum.

Eleuatio.

Ab his non valde discedunt Lutherani, qui hostias quoque, quæ apud ipsos iis qui Sacramenti recipiendi gratia altare accedunt, exhibentur, seruarunt. Græci sacerdotes communicantibus exiguam panis reseruati micam lentis magnitudine, cum guttula vini consecrati, in cochleari inaurato, & sic duabus speciebus, pane, vino & aqua commistis, porrigunt. Idem etiam Lutherani faciunt, vno hoc à Græcis differentes, quod vna gutta contenti non sunt. Panem consecratum Græci ad ægrotos ferunt. Idem faciunt Lutherani. illi quidem cum lumine & face: hi vero sine

Græci ægrotis Eucharistiã porrigunt.

vllis Ceremoniis, adeo vt Minister seu Prædicans hostias suas sub pallio aut in pera portet, ac demum apud ægrotum consecret. Græci in Confessione Sacerdotibus conscientiam suam denudant: aut altari innitentes, aut recti stantes; idem à Lutheranis, ac præsertim Augustæ, Lubecæ, Bremæ vsitatur: aliis enim in locis in genua procumbunt. Græci voluerunt vt sacerdotes mariti sint; quod vnum Lutherus plusquam cetera omnia Ecclesiæ suæ dogmata mordicus arripuit & defendit, vt infra in eiusdem Nuptiis quas descripturus sum, plenius cognosces.

Sed vt totam Græcanicæ Ecclesiæ faciem videas, & quibus in rebus cum Lutherana conueniat, quibus discrepet, pauca addam. Patriarcha Græcorum semper è Monachorum ordine qui S. Basilii dicitur, quique vnus in vniuersa est Græcia, adsciscitur, nec nuptias contrahere potest. Nam apud Græcos quoque Monachi qui votum castitatis fecerunt, in cœlibatu perpetuo viuere tenentur; vt etiam Episcopi, qui vxores non habent, nec carnibus vescuntur, non minus quam ipsorum Patriarcha. Suasit aliquando Philippus Melanchton ne ad Ecclesiasticas dignitates vxorati vocarentur, quod verendum scilicet esset ne hoc modo Ecclesiastica bona dissiparentur aut alienarentur: sed consilium hoc quod Luthero minus placeret, facile fuit repudiatum. *Conf. ad Gallos.*

Apud Græcos si Diaconus velit fieri sacerdos, necesse est vt antequam ordinem suscipiat, vxorem ducat: eo vero suscepto, à nuptiis postea abstinere cogitur. Vxore vero mortua, idem fit Monachus. Sic etiam marito mortuo, vxor alteri nubendi potestatem non habet, sed & ipsa Religiosarum monasterio includitur. Luthero id valde rude & inhumanum visum est: qui vt Monachatus seu Religiosæ vitæ capitalis fuit inimicus, ita omne castitatis votum cane peius & angue oderat. Pro eo enim quod Græci sacerdote vnam tantum & vnicam vxorem habere volunt, Lutherus quot quisque velit ducendi ac permutandi potestatem suis permittit, vt libro III. ex ipso Lutherani Euangelii textu à nobis probabitur. *Lutherus polygamiam admittit.*

Vides opinor, quomodo ex veterum hæreseon ac schismaticæ Ecclesiæ ruderibus & parietinis Lutherus suam Ecclesiam ædificarit: in qua si materies vitiosa est, ipsa certe symmetria & structura multo est vitiosior. Quin vt testatum faceret quam ab omni ordine abhorreret, & confusionem amaret, pronunciauit, Summo Pontifice in Ecclesia nihil opus esse: eandem visibile caput habere non posse: immo contra Dei verbum esse, vt in supremo Hierarchiæ gradu vnus solus collocetur.

Lutherus Concilia reprobat. Quoniam vero non ignorabat dogmata sua & opiniones ex alio-

rum

rum hæreticorum & schismaticorum fontibus haustas iam olim ab omnibus Concilijs damnatas esse; atque inprimis Christianæ Fidei structuram quatuor illis generalibus tamquam solidissimo cubo inniti, vt Gregoris ait: inter cetera asserere non dubitauit, Concilijs illis seu SS. Patrum Conuentibus Spiritum sanctum non ita præfuisse, vt tam in moribus quam in Fide errare non potuerint: Et quamuis Spiritus S. Ecclesiam deserere non possit, nec Ecclesia vere Ecclesia sit quam in Concilio generali; si tamen ipsum audire velimus, credendum propterea non est Concilium errare, aut falsam doctrinam promulgare non posse. Ergo S. Irenæus mentitus est quum dixit, Vbi Ecclesia sit, ibi S. esse Spiritum; & vbi S. spiritus sit ibi esse Ecclesiam & omnem diuinam gratiam. Quam bene huic conuenit quod Lutherus dicit: Christum Episcopis, Doctoribus & Concilijs iudicandi de doctrina potestatem ademisse, & omnibus Christianis in genere dedisse. Papam, Doctores & Pastores potestatem habere docendi; sed oues iudicare debere an vox illorum sit vox Christi. Statuant illi, inquit, & decernant quidquid volunt: nostrum erit iudicare. Papa, ait alibi, tu cum Concilijs tuis conclusisti: at ego iam iudex esse volo an illa recipere debeam, & an potuerint errare. O audacissimum omnium qui vmquam fuerunt diuinæ sapientiæ & scientiæ arbitrum atque exactorem! Sed nihil hoc mirum, quum & eodem fere modo Arrius de Concilio Niceno, Macedonius de Constantinopolitano, de Mileuitano in Africa Pelagius, Nestorius de Ephesino, de Chalcedonio Eutyches, Hussius de Constantiensi senserint & loquuti sint. At non ita S. Gregorius, qui profitetur se omnia reprobare quæ à Concilijs sint reprobata; & recipere quæ ab illis sint recepta. Quinetiam Petrus Martyr apostata & Vrbanus Regius Lutheri discipulus scribere ausi sunt, quamdiu ad Patres & Concilia confugerimus doctrinamque nostrum retulerimus, errandi finem nullum fore: quod luce clarius sit non vnum tantum aut duo, sed omnia turpiter errasse. Sed nihil mirum quod Conciliorum auctoritatem illi conuellere ausi sint, qui affirmare non erubescunt Apostolos quoque, etiam post missionem Spiritus sancti, in errores impegisse. Lutherus certe ait, etiamsi quid ab omni bus Concilijs decretum sit, se tamen illud per scripturam examinaturum, nec vt humanis Traditionibus decipiatur, passurum. Sic enim appellat ille Apostolorum Traditiones, & Conciliorum, supremarum Ecclesiæ Curiarum, decreta, quæ vere sunt Verbum Dei: per Scripturam vero intelligit suam ipsius scripturæ interpretationem. Sed videamus quid eadem de re in libello suo de Captiuitate Babylonica dicat. Si forte, inquit, Concilium decreuerit sub duabus speciebus sumendam esse Eucharistiam, ego in contemtum ipsius vnam tantũ recipere aut omnino abstinere velim. Quî fieri potuit, vt tam

Lib. 1. ep. 4 in Reg.

De Cap. Babyl.

De abrog. Miss. & in Vis. Dan. lib. 3. cap. 40.

Tom. 2. lib. 2. Rat. Iud. Eccles.

In Serm. Attendite.

In 500. Art. art. 115.

De Votis pag 476. lib. d Eccles.

Florimundi Ræmundi

DE ORTV, PROGR SSV ET RVINA HÆRESEON SVPERIORIS sæculi

HISTORIAE

LIBER II.

Argumentum Secundi Libri.

Libro hoc II. comprehenduntur omnes Sectæ & Hæreses, quæ turmatim post Lutherum in omnibus Germaniæ angulis eruperunt: sed potissimum Anabaptistarum Sectam. Cuius originem, ortum & progressum; tum doctrinam, vitam & mortem præcipuorum Hæresiarcham Auctor describit: eorumque errores indicat, ac breuibus refutat.

INDEX CAPITVM
Libri Secundi.

CAPVT VII.

CAPVT VIII.

CAPVT IX.

CAPVT X.

VII. *Quomodo discipuli Lutheri inconstantiam eius excusent.*
VIII. *Lutheri aduersus Sacramentarios sententia.*
IX. *Alia alorum de ijsdem opiniones.*
X *Vltima Lutheri Confesio.*

CAPVT XI.

I. DE *Martino Bucero.*
II. *Bucerus concordiam inter Lutherum & Zuinglium tentat, sed frustra.*
III. *Quomodo Sacramentarij Bucerum retinere voluerint.*
IV. *Conuentus Witeberga habitus de concordia inter Lutherum & Bucerum.*
V. *Buceri fluctuatio, etiam postquam Lutheri partes professus est.*
VI. *Bucerus tertium martus, in Angliam proficitur, ibique moritur.*

CAPVT XII.

I. IN *omni antiquitate exstare multa circa SS. Eucharistiam miracula.*
II. *Miraculum quod Erasmus narrat suo tempore factum esse, diuinitus quibusdam qui SS. Sacramentum blasphemauerant punitis.*
III. *Magnum & celeberrimum miraculum quod Laoduni in Veromanduis contigit.*
IV. *Hæreticorum argumenta contra SS. Eucharistiam.*
V. *Sacramentarij negant Dei omnipotentiam.*
VI *Quomodo corpus Iesu Christi sit in Sacramento.*

CAPVT XIII.

I. VNitas, *infallibilis est Veritatis nota.*
II. *Discordia Lutheranorum magnum ipsorum doctrinæ præiudicium affert.*
III. *Vnitas Ecclesiæ est eius conseruatio.*
IV. *Quomodo Lutherani & Sacramentarij sese mutuo conficiant.*
V. *Inter Aduersarios discordes nulla est concordia, nisi in oppugnanda Ecclesiæ vnitate.*
VI. *Comparatio quædam, illi qua Aretius Clericos porcis comparat, opposita.*

CAPVT XIV.

I. HÆresis *vna aliam atque aliam parit.*
II. *Plus quam ducentas nostro tempore esse hæreses.*
III. *De Adiaphoristis, quibus omnia sunt indifferentia.*
IV. *De Interimistis & Vbiquitarijs.*
V. *De Maioristis.*
VI. *De Osiandrianis.*

CAPVT XV.

I. DE *Augustinianis & Stancarianis.*
II. *De Adamitis.*
III. *De Sabbathariis & Clancularijs.*
IV. *De Dauidistis, seu Dauidis Georgij sectatoribus.*
V. *De Mennonistis, Deistis & Trinitarijs.*
VI. *De Michaele Serueto Hispani.*
VII. *Dictum Erasmi, & quid Trinitarij de ipso dicant.*
VIII. *Lutherani & Caluinistæ mutuo se accusant.*

CAPVT XVI.

I. DE Antimarianis, & aliis Deipara Virginis hostibus.
II. De stirpe B. Virginis.
III. De Antinomis, Boquinianis, Hutitis, & inuisibilibus.
IV. De Libertinis.
V. De horribili Effrontium secta, & Valentinianis.
VI. De nouis Flaccianis, Manichais, & Samosatenianis.
VII. Misera imperita plebis stultitia.
VIII. De Svvenckfeldio noua hereseos auctore.
IX. De Spiritualibus.

CAPVT XVII.

I. QVa sit stella illa in Apocalypsi è cœlo delapsa.
II. Ante Lutheri aduentum Fides fuit vniformis.
III. Quid significet fumus qui aerem obscurauit.
IV. Qua sit turma illa locustarum.
V. Qua caput non habent, vt & haretici.
VI. Itemque regem inuisibilem.

CAPVT XVIII.

I. LVtherus tantam nouorum Doctorum multitudinem è schola sua progressam videns, stupore defixus.
II. Vnusquisque noua secta vult haberi (Auctor.
III. Ciues Concilia indicunt.
IV. Querela Centuriatorum de magistratu populari.
V. Quomodo primi Lutherani Catholicos aggressi sint.
VI. Maior pars Catholicorum tum male instructa, ad refutandos aduersarios.

LIBRI SECVNDI
Caput Primum.

ARGVMENTVM.

I. *Quæ hoc II. libro continentur, vix fore vt à posteris vmquam facta fuisse credantur.*
II. *Vnitas Ecclesiæ post Lutheri aduentum in varias partes scissa.*
III. *Origo Anabaptistarum.*
IV. *Muncerus eorum Apostolus prodit.*
V. *Saxoniæ Dux ne Muncerum eijceret à Luthero impeditur.*
VI. *Miracula Munceri eiusque discipulorum.*

I. *Vix posteris credenda, quæ hoc libro continentur.*

HIc ego te appello, chara posteritas. Quid tibi animi erit ista legenti? An cum Democrito incredibilem maiorum tuorum ridebis stultitiam; an vero cum Heraclito tot ex vna Hæresi in vniuersum Mundum, adeoque super te quoque effusas miserias deplorabis? Inuenientne fidem apud te quæ in hac tamquam tabula ad viuum repræsentata adspicies? Credesne vnum sæculum tot peperisse monstra; vnum Monachum tot apostatas? Ad cuius tubam aperta abysso, tot maligni ac furiosi spiritus exsilierunt, qui pestilenti suo afflatu vniuersam Christianam rempublicam miserrimum inmodum infecerunt, omniaque depopulati sunt. Mihi quidem funestam hanc turmam intuenti,

——*stant horrore comæ, & vox faucibus hæret.*

Nam quis Apelles aut Protogenes tot monstra ad viuum depingat? Conabor nihilominus: pictorem illum imitans, qui ingentem hominum turbam vel exercitum depicturus, antesignanos tantum & præcipuos duces cum omnibus lineamentis, armis & insignibus, reliquam vero multitudinem confusa quadam vmbra, hic capite, illic pede, ibi aliquo alio membro exstãte, expressit. Sic ego quoq; præcipuos hæreticorum manipulorum, sub Luthero summo exercitus duce, præfectos, ad viuũ, quoad potero, tibi repræsentabo, cum eorum armis, insignibus & impedimẽtis; calonum, lixarum & reliquã mediastinam turbã digito tantũ velut indicare contentus. Sed queadmodũ peritus belli dux hostiles copias è tumulo cõtemplans, non primæ tantum sed & po-

strema

ſtremæ aciei intentionem,iter,conſilia obſeruat:ſic prudens Lector exercitũ hunc Eccleſiæ hoſtium aſpiciens, non ſolum qui qualesque fuerint qui primos ducunt ordines, ſed etiam qui agmen claudunt, facile obſeruabit. Sed, vt dixi, pleramque eorum partem confuſa tantum vmbra repræſentabo. Nam quis in tãta hominum dicam an monſtrorum colluuie,quã etiam ſummus ipſorum dux deteſtatur, vllum ordinem ſeruare? Quis tam multiformem diuerſitatem certis lineamentis & coloribus exprimere poſſit?

Ac velut annoſa erumpens ex arbore denſum
Veſparum examen,magno cum murmure circum
Hinc atq; inde volat,redit hac, abit illa.volando
Se ſeq; impediunt,ſubtus ſupraq; feruntur,
Et capita inter ſe quaſſant ſtridentibus alis.

Sic infra videbis confuſam hanc & vagabundam diuerſiſſimorum hæreticorum turmam ſine ordine,tumultuario inter ſe prœlio confligentem.

II. *Vnitas Eccleſiæ ante Lutherum.*

Eo tempore quo turbæ & confuſiones in Germania naſci cœperunt,quod fuit circa annum MDXX. vniuerſa Chriſtianitas vna fide & religione erat vnita,non niſi vnum Deum agnoſcebat, eius Vicario obediebat,eius ſtatuta & decreta amplectebatur:ſic vt vna omnium anima,ſenſus,vox, lingua eſſet: omnesque in vnius capitis nutu ac ſapienti gubernatione acquieſcerent. Vna tum erat Eccleſia,Catholica vere appellata,vt quæ ſua Vniuerſalitate tam præſentis quam præteritorum ſæculorum Chriſtianitatem amplectebatur. At poſtquam Lutherus indiuiſibilem hanc vnitatem diſſoluit; pars illa auulſa momento temporis rurſus in infinitas alias diuiſa fuit: vnde primus huius diuiſionis auctor ita fuit attonitus, vt facti pœnitere,ac remedium velle quærere videretur. Sed facile intelligebat,operam & oleum ſe perditurum. Sic enim inquit: *Quid hoc eſſe dicam? Vix vnum os diaboli obturo: & ecce decem illa alia aperit.* Tum enim quiſque inter primos eſſe volebat. Vnus clamabat: Ecce hic Chriſtus,alius contra:Non ibi eſt. Sed ecce apud me. Omnes à Deo excitatos,à Deo miſſos ſe dicebant: non aliter quam ſi Spiritus Sancti aſſiſtentia non minus infallibiliter vnicuique ſingulatim, quam Eccleſiæ generatim eſſet promiſſa. Licebat vnicuique de Deo ſentire, ſcribere & loqui quid & quomodo vellet,nullo antiquæ Fidei reſpectu. Hic vnum,alius alium articulum conuellebat. Hic doctrinam,ille mores Eccleſiaſticorum exagitabat:omnes vero nouis rebus ſtudebant, nec tamen quid agerent ſciebant. Numquam inter Babylonicæ turris ædificatores maior fuit confuſio & diſcordia quam inter nouos hos Euangeliſtas: qui nulla in re congruebant quam in perdendo, ſi fieri poſſet,ſummo Eccleſiæ capite. Synagoga denique diabolorum quædam vberrima extitit:quemadmodum D. Paulus multis lo-

Matth. 14. *Ad Phil. 3. cap. 7. 2. Pet. 2.*

S 3 cis

cis forè prædixerat. Et quemadmodum Simonis magi omnium hæreticorum primi parentis & antesignani hæresis diuisa fuit in Menandrianos, Basilidianos & Saturninianos, vt Irenæus testatur; Marcionis in Lucianistas, Appellianos, Seuerianos; Montani in Pepuzianos, Artotyritas, & Phrygastas; Arrii in Acacianos, Macedonianos & Eunomianos, vt Ruffinus scribit: sic Lutheri hæresis in tres velut præcipuos ramos statim se diffudit, nimirum Anabaptistas, Sacramentarios & Confessionistas, quos particulatim explicabo: è quibus deinde infinitæ aliæ hæreses velut stolones, enatæ sunt, vt ex sequentibus non sine admiratione videbis. Et has quidem tres sectas non inepte quis tribus Iudæorum sectis, Pharisæis, Sadducæis, & Essæis comparauerit. Horum primi, qui sublato libero arbitrio, ab ineuitabili necessitate dependere omnia asserebant, Confessionistis sunt similes; secundi Sacramentariis; tertii Anabaptistis, quorum fides, vt ex Iosepho colligi potest, ab Essæorum fide non longe abscedit. Sed ab Anabaptistis exordiamur.

Vid Iof. lib. 2. cap. 7. de bell. Iud.

III. *Anabaptistarum origo.*

Qui superioris sæculi hęreticorũ mores, & vitas, & quidem sæpe non sine oscitantia, descripserunt, in eo parum consentiunt quisnã primus maledictæ & infernalis huius sectæ fuerit auctor. Hosius Cardinalis, æternum Poloniæ decus, Eccius & Lindanus nescio quem Balthasarem. Hubingerum Pacimontanum siue Fridbergensem auctorem faciunt, qui doctrinam hanc è Lutheri fontibus, vt infra videbitur, hausit Hic enim postquam ab antiqua Ecclesia defecisset vt nouam sequeretur; iamque eum etiam Lutheranæ tamquam nimis antiquæ, scilicet, religionis pœniteret, nouam inuenit. Quippe,

Balthasar Hubinger.

Quæ noua grata nimis sunt omnibus.

Lutheranos ergo reliquit, vt Anabaptistarum sectam conderet, quos Germani Widerteuffer appellant, eo quod pueros ante plenam seu discretionis ætatem baptizatos, rebaptizent. Hic idem scripta aliquot sectæ suæ stabiliendæ euulgauit: & quamuis Tiguri, vbi in vincula coniectus fuerat, errorem reuocasset, mox tamen ad vomitum rediit, & in Morauia doctrinam suam disseminauit, ac sanguine etiam suo (nam flammis exustus fuit) obsignauit, primum inter sanctissimos, si diis placet, Anabaptistarum martyres locum sortitus. Bullingerus in libro quem contra Anabaptistas scripsit, Nicolaum Storckium primum huius sectæ auctorem fuisse dicit, vt & Melanchthon: qui tamen alibi, vti & Erasmus Alberus, Carolstadio, Zuinglio vero Antonius Coruinus hæresin hanc imputant. Omnes tamen tam Lutheri quam Zuinglii parti-

bus addicti, quo magistros suos (vterque enim si non vt auctores, saltim vt qui ansam dedissent, hæresis huius laborarunt infamia) excusent, Thomæ Muncero, sacerdoti apostatæ, Carolstadii discipulo, præcipuas partes adscribunt, Muncero, inquam, homini cœlitus maledicto, & infausto terræ portento: qui postquam Lutheri libros De Libertate Christiana seu Euangelica, & de Captiuitate Babylonica legisset, primus Germaniæ solum seductorum à se sanguine rigauit. Et hic quidem eodem fere tempore quo Lutherus Euangelicorum, Anabaptistarum fuit antesignanus. Sleidanus ait, Muncerum Lutheranæ doctrinæ odio, quam tamen initio professus fuerat, suam publicasse, vt gloriosum Euangelistæ nomen acquireret. Quotquot tamen vitam & mortem hominis huius descripserunt, vt Lindanus, Melanchthon, Hortensius, & alii, quos mihi videre contigit, inter Muncerianæ doctrinæ articulos eum qui est de Anabaptismo non ponunt; nec ille vmquam eos qui in Ecclesia Catholica baptizati fuerant, rebaptizasse legitur. Illud quidem verum est, hunc primum eam doctrinam proposuisse quam Anabaptistæ postea quibusdam in locis sequuti sunt. Vtraque certe tam Lutherana quam Anabaptistica secta in Saxonia originem sumsit, ipso Bucero teste. Hic Storckius Munceri magister tyrocinium suum fecit; hic ibidem Muncerus postea dogmata sua spargere cœpit. Illud vero notatu dignum est, quod eodem loco Muncerus cathedram primum conscendit, vbi Lutherus antea latuerat, & primos suos libros, inprimis illum de Captiuitate Babylonica conscripserat, nimirum in Alstetensi oppido, ad Thuringiæ fines, quod Lutherus, vt supra dixi, Pathmon suam appellare solebat. De Storckio Melanchthon sic scribit. Vidi Nicolaum Storckium, qui primus Anabaptisticæ sectæ venenum per Germaniam disseminauit, ac magnas turbas excitauit. Hic aiebat, à Deo quæ scire cuperet, in somno sibi reuelari, & Angelum secum colloqui; atque Deum velle vt electi, ipsius ductu, terræ imperium accipiant, atque Ecclesiam purgent. Idem Sacramenta despiciebat: atque etiamnum infelix erro circumcursitat, & populum seducit. Hæc de Storckio Melanchthon, qui vt Sergius Mahumeti, ita ipse in propaganda superstitione Muncero fuit socius. Maubius idem fere scribit, quod nimirum suis persuaserit sibi cum Gabriele Archangelo esse colloquium, atque reformandæ Ecclesiæ & manus imponendi negocium demandatum. Tandem miser hic Monasterii in Xenodochio fuit exstinctus.

Thomas Muncerus. Vid. hist. August.

Nicolaus Storck.

Maubius Tom. 3.

IV. *Quomodo Muncerus doctrinam suam propagarit.*

Muncerus postquam se tamquam nouum Apostolum Mundo ostendisset, tam in sermonibus quam scriptis præ se tulit, diuinitus sibi inspiratum vt

tam Pontificem quam Lutherum oppugnaret, quod vtriusque doctrina esset vitiosa & impura. Pontificem nimium duris legibus atque vinculis alligasse hominum mentes: Lutherum soluisse quidem ea vincula, sed in contrariam partem peccare, nimiumque indulgere. Suam vero doctrinam medium tenere. Non plus tribuendum esse Pontificiis Constitutionibus quam Lutheri statutis. Interim externa quadam sanctitatis specie, vitia detestabatur, etiam quæ leuia videntur, ac docebat castigandum esse corpus ac ieiuniis macerandum: quæ à Luthero nimia sagina distenta sint. Doctrina Lutheri, inquit Anabaptistarum Apostolus Menno, carnalis & dissoluta, populum carnalem & dissolutum in tantam deduxit impietatem, vt inter Turcas & Tartaros maior reperiri non possit. Muncerus porro non solum sermonibus suis, sed habitu etiam ac tota vita mirabilem simplicitatem præ se ferebat, eaque ratione magnam sibi apud vulgus auctoritatem comparabat. Somnia item, ecstasin, reuelationes diuinas, & colloquia cum Deo fingebat. Precationem tam ipse quam discipuli, eleuatis ad cœlum oculis, in hæc verba fundebant: *Pater infunde animo meo porrectum desiderium iustitiæ tuæ. Quod nisi feceris; te tuosq; Apostolos ad vnum omnes abnegabo.* Ecce tibi miram precationem, quæ & Dei abnegationem habet adiunctam. Quid putas, non statim momento Spiritum sanctum ad has preces descensurum? O simplices, inquis, qui hoc modo decipi se patiuntur! Id vero mirum videri nemini debet: quum & ante & post Muncerum multi fuerint qui his artibus populo imposuerunt. Florentinis nihil est acutius, nihil callidius: & tamen his persuasit Sauonarola, se cum Deo colloquia habere, vt Macchiauellus testatur, qui addit: Vtrum hoc verum sit, necne, non satis scio. Sed & de tali homine non nisi honorifice loqui volo. Illud tamen dico, decem hominum millia illud credidisse, quamuis tanta miracula non viderint, vt persuadere sibi hoc deberent. Sola ipsius vita, doctrina, & cathedra veritatis in qua stabat, hanc illis opinionem impresserunt Quamobrem, ait idem, nemo debet eius perficiendi spem abiicere, quod ab aliis perfectum videt. Quid tibi de hac lectione videtur. Numquid bene hæc conuenit nostris illis Mosiculis & Prophetastris, qui familiarem in modum, quasi facie ad faciem cum Deo sermocinantur? Sic Muncerus, suo ipsius delirio, somniis & reuelationibus deceptus, alios deinde decepit. Quia tamen intelligebat ad stabiliendam doctrinam suam alio fundamento quam somniis & visionibus opus esse; rerum inter omnes communitatem esse voluit, Agrariæ illos olim legis aut sisachthiæ suasores imitatus. Fratres, inquit, omnes sumus, & filii Adami. Quare æquum non est vt alii intereant fame, dum alii in summis diuitiis ac rerum abundantia delicientur. Apostoli nihil proprium habuerunt, sed omnia erant communia.

Munceri precatio.

Macchiauellus de Sauonarola.

Hoc quidem dogma mirum quantam hominem multitudinem breui allexerit: quantas etiam discordias & seditiones pepererit, quæ à Sleidano & aliis describuntur.

V.

Saxoniæ Dux Lutheri suasu, Muncerum tolerat.

Saxoniæ Dux vbi de nouo vate Muncero audiisset, Lutherũ quid faciendum esset in consilium adhibuit: qui suasit, vt eum toleraret. Quemadmodum enim insignis luxuriæ Imperator Gordianus ex omnibus puellis formosissimas ac maxime deformes in balneas ad se adduci voluit, quod harum comparatione illarum pulcritudo magis appareret; sic Lutherus quotidie noua, præsertim tam deformia monstra enasci non ægre ferebat, sperans hoc modo doctrinam suam multo plausibiliorem redditum iri. Postquam autem vidit tantam ad Munceri partes accessionem fieri, suamque gloriam quodammodo obscurari, vt qui non minus contra ipsum quam Pontificem Romanum passim inveheretur: calamum in eum strinxit, diabolum incarnatum appellans; ac ciuibus vbi concionabatur Muncerus & socii, consilium dedit, vt eos eiicerent, nisi doctrinam miraculis confirmarent. Sic enim scribit ad Senatum & magistratum Mulhusinum, sapienter eos facturos si Muncerum interrogarét à quo prædicandi acceperit potestatem. Si dicat à Deo; id ei probandum, & vocationem suam miraculo aliquo confirmandam. Id si facere non possit, extrudendum. Illud enim Deo proprium esse, vt voluntatem suam per miracula declaret, quoties vsitatum ordinem mutari velit. Sic Lutherus ab aliis exigi iubet quod præstare ipse numquam potuit. Probe tamen nôrat Lutherus, has veræ & legitimæ, ac non falsæ aut adulterinæ Ecclesiæ esse notas. Bullingerus quoque cum Anabaptistis de Pastorum vocatione disputans, ab eis extraordinaria signa & miracula exigere non dubitauit. Et Lutherus legem hic eam præscribit, quæ sane omnibus nouam doctrinam afferentibus os occludere debet, nisi vni ipsi, qui tamquam alter Mahumetes priuilegium hoc cœlitus sibi concessum iactat, vt sit Elnabi, id est, Dei interpres, etiamsi nulla faciat miracula. Si quis forte, inquit, ad vos venit, & concionandi potestatem petit, quærite an habeat missionis seu vocationis suæ testimonium. Si à Deo se missum dicat, quærite vbi ipsius sint miracula. Gastius qui edito Basileæ Anno MDLIV. libro multa notatu digna de Anabaptistis prodidit, inter alia dicit, rogatos quosdam de vocatione sua & miraculis, noctu in lacum quendam castello vicinum, ingentem vim piscium comportari curasse; quum deinde ipsos quacumque incederent ad Pœnitentiam vitæq; emendationem magno clamore cohortantes, & extremum Iudicis aduentum annunciantes, ingens hominum multitudo sequeretur, ac multi ex iis fame premerentur: vnum istorum præconum in genua prouolutum precari cœpisse, vt Deus populo esurienti prospicere ac bona sua largiri vellet.

Coll Mens. fol 153. Sleid. lib.5. Luth. Tom.2. fol.455.

Lib.3. cap.4. ad Anabapt.

Tom.5. fol. 491.

Miraculum Anabaptisticum.

Deinde, retia & nassas afferri iussisse, ac cum sociis in lacum ingressum, incredibilem piscium copiam extraxisse, eosque assistentibus distribuisse, magno cum omnium qui hoc adspexerant stupore, quod antehac vix vllus in eo lacu piscis visus fuisset. Miraculum hoc statim vndiquaque fuit diuulgatum, & pisces etiam ad diuersa loca missi; multis ad hanc famam vndique confluentibus, & ad nouos hos Apostolos quos diuinos homines, & ad perditi Mundi salutem cœlitus missos dicebant, sese aggregantibus. Similis fere miraculorum artifex Mahumetes fuit: qui quum Arabum miraculum aliquod ab ipso flagitantium petitionem diu elusisset, in montis cuiusdam vertice vrnas aliquamultas lacte plenas profunde defodit, populo deinde supra modum famelico, prostratus Deum inuocauit, vt doctrinam ipsius testimonio aliquo corroboraret. Peracta precatione, terram effodi, & cœleste illud donum scilicet, præter omnium spem inuentum, distribui iussit, barbaris illis magno stupore defixis. Menno Anabaptistarum Doctor præcipuus, in libro quem de libero scripsit arbitrio, ait, multos Lutheranos qui doctrinæ ipsius illusissent, subitanea morte periisse: tum Vincentium nescio quem, Anabaptismum refutare aggressum, subito loquendi vsum amisisse. Ecce quomodo impostor hic Mundi simplicitate abutatur. Ruremundensis Episcopus rem plane admirabilem narrat, cui tamen tanti viri auctoritas facile fidē addit. Dicit vero, nouisse se quosdam idiotas & simplices homines, qui quum ante nec vel litteram legere ac scribere possent, factos Anabaptistas, non solum S. Scripturam expedite legerint, verumetiam explicare præsumserint. Eosdem dein quum ad Catholicę Ecclesiæ gremium rediissent (ô inauditam diaboli astutiam!) non minus quam ante omnium litterarum imperitos rursus fuisse. Ego, inquit, diu existimaui fabulas esse quæ hac de re dicerentur, donec à Catholico quodam mihi noto monitus, vxorem ipsius ad Anabaptistarum concionem abiisse, eodem me contuli. Eò quum venissem, inueni ipsam in Bibliis legentem, iamque accinctam vt Baptismum reciperet. Quum vero eam inde abduxissem, ac librum, vt illum legeret, ei exhibuissem, illa ne litteram quidem in eo se noscere confessa est. Petrus Tyræus in libris suis De Dæmoniacis testatur Anno MDLX. se quoque Coloniæ sutorem veteramentarium, & alterum rusticanum, vtrumque Anabaptistam vidisse atque audiisse Biblia expedite legentes, quamuis eam artem nunquam didicissent. O periculosam ac metuendam maligni spiritus subtilitatem, quum prodesse videtur, maxime nocentis! Sed ad Muncerum redeamus.

Mahumetis miraculum.

Mira diaboli astutia.

VI. *...ie certe ... discipulorum ... miracu-*

Omnia miracula quibus vocationem suam Muncerus probauit, eiusdem sunt farinæ cuius illa quæ primus ipsius magister Lutherus per Christianum orbem diuulgauit. O miseros Euangelicos (inquit quodam loco E-

rasmus) qui precibus suis nec claudicantem vllum equum sanare potuerunt! Miracula ipsorum sunt, ignis, sanguis, cædes & carnificinæ. Nec ipsorum Deus, Deus pacis est, sed dissensionis. Hoc certe de Muncero vere dici potuit: qui vocationem suam nulla alia re probauit, quam quod omnibus in locis quæcumque adiit, miserias & calamitates plena manu disseminauit, quibus tandem & ipse fuit absorptus, à Principum exercitu vnà cum copiis suis, profligatus & captus. Quum impetus factus esset, inquit Sleidanus, miseros homines velut attonitos ac mente captos neque se defendisse, neque fuga salutem quæsiisse, sed carmen populare, quo sancti Spiritus petitur auxilium, cantasse: quod plerique Munceri pollicitationibus confisi (non minus frustra quam olim Baalitici sacerdotes) cœlestem opem exspectarent. Muncerus è prœlio in oppidum Francusium profugerat, sed captus ibi, pœnas luit. Interrogatus à Georgio Saxoniæ Duce, quid ita miseros homines in fraudem pertraxisset, Ego, inquit, feci quod cœlitus mihi fuit iniunctum. Hoc modo omnes magistratus qui doctrinam Euangelij recipere nolunt, coercendi ac tractandi sunt. Nebulo hic dum supplicium apparatur, vultu ac omnibus rebus tamquam Prophetam se ferebat. Quæstioni subiectus, inter ipsa tormenta, populi à se seducti simplicitatem risit; atque intrepido animo tam Iudices quam ipsam mortem, cuius apparatum videbat, vltro prouocabat. Ad supplicii locum quum peruenisset, Principes hortatus est, vt Biblia diligenter legerent, ac verbum Dei discerent. Hæc vltima ipsius fuerunt verba. Affirmant quidam, eum postquam pœnitentiam egisset, in Catholica religione mortuum. Et Petrus Rebstock Lutheri commensalis, ait magistrum suum post mortem Munceri, pro ipso preces ad Deum fundere solitum. E Munceri, Storckii & Hubingeri cineribus variæ Anabaptistarum sectæ enatæ sunt; è quibus deinde infinitæ aliæ rursus pullularũt. Post Munceri enim mortem ii qui supplicium euaserãt, aliiq; in eius schola educati, Sectam suam & religionem ad eam formam quam hodie in plerisque Christiani Orbis prouinciis videmus, redegerunt, adiunctis ad illius somniis & visionibus, multis aliis deliriis. Iidem vt Religioni suæ aliquanto plus gratiæ apud vulgus nouitatis auidum conciliarent, formam baptismi mutarunt, ab omni Christianitate ad illud vsque sæculum obseruatam; & ad nouarum suarum Ecclesiarum defensionem, noua regna erexerunt, vt sequenti capite ostendam.

Munceri constantia.

Tom. 1. Coll pag. 49.

QVOMODO ANABAPTISTÆ è Lutheranis prodierint. Et sectarum quæ inter eos, comparatio.

Caput Secundum.

ARGVMENTVM.

I. *E Lutheranorum schola Anabaptistas prodiisse.*
II. *Primi Anabaptistarum Ministri seu Prædicantes.*
III. *Lutheranismi & Anabaptistarum sectæ Collatio.*
IV. *Lutherani Zuinglianis turbas Anabaptisticas imputant.*
V. *De Ioanne Matthæo primo Anabaptistarum Propheta.*
VI. *De Ioanne Leidensi primo ipsorum rege.*
VII. *De eius & aliorum qui ab ipso exitu.*

I. *E Lutheranorum schola Anabaptistæ prodierunt.*

ADESTE, ô miseri errones, & paulisper mecum considerate quot scholas Sathanas erexerit, postquam vester ille Lutherus ab Ecclesia discessit; Sed bene habet. Ipsi sæculi illius infelicitatem dissimulare non potestis. Sic enim in prima vestra Centuria exclamatis: O infelix sæculum in quo tot ac tanti errores nasci ac renasci visi sunt! Sed quæ caussa est huius infelicitatis, ô Lutherani. Tundite vos vestra pectora, rigate lachrymis ora, induite cilicium, & conspergite vos cinere, ac patrum vestrorum culpam deplorate. hi enim sunt tantorum malorum auctores. At nisi propius accesseritis, eosque diligenter contemplati fueritis, vix erit vt recte eos cognoscatis; quum hypocrysin miris artibus occultent, & falsa alterius religionis arma præ se ferant. Sed larvam ipsis detrahite: sanguinem in facie, ignem in oculis, audaciam in fronte, & rabiosam spumam in ore ipsorum deprehendetis. Omnis hæc fæx & colluvies, quæ tanto furore ad arma concurrit, apud vos & è vobis nata est. Verum quidem est, quemadmodum flumina non eundem habent saporem quem fontes; sic horum doctrinam ab illa quam Lutherus initio proposuit, aliquantum distare, atque alium gustum velut habere. Ab illo tamen principium sortita est. Ad hoc probandum nullis mihi aliis testimoniis opus est, quam quæ ex vestrarum partium scriptoribus, Sleidano, Bullingero, Coruino, Gastio, Henrico Dorpio, & Lamberto Hortensio citaturus sum: quandoquidem non nescio Hosii, Lindani, Cochlæi, Staphyli, Surii, Pratensis seu Du preau, aliorumque auctorum Catholicorum testimonia non multum apud vos valitura.

II. *Primi Ana-*

Omnes in eo consentiunt, Anno MDXXXII. Bernardum Rotmannum

num Oecolampadii discipulum ab Hassiæ Landgrauio in Germaniam inferiorem, vt Lutheri ibi Euangelium annunciaret, missum, à ciuibus quibusdam Monasterii (quæ est primaria Westphaliæ vrbs) in vrbem receptum. Is quum se solum tanto oneri imparem putaret, aliquos adiungi sibi petit quorum opera adiuuaretur. Additi ergo ei collegæ Hermannus Stapreda & Gotofridus Strabenius. Stapreda quamuis Lutheranum se ferret, præceptorem habuerat Henricum Rollium, de quo paullo ante Traiectenses ob Anabaptismum supplicium sumserant. Quemadmodum vero extraneæ hirundines, in triremi Antoniana eas quæ iam ibi nidificarant ac quasi ius ciuitatis acquisierant, expulerunt, & expulsarum nidos insederunt: sic noui hi homines nescio quibus artibus Catholicis ciuibus profligatis, vrbem in suam potestatem redegerunt. Introducti à dementato populo noui præcones, in priuatorum ædibus conciones habere iubentur, quod templorum fores à Catholicis essent occlusæ. Eodem tempore Monasterium venit sarcinator quispiam Hollandus, Leidensis, homo vilis conditionis, sed postea toti Germaniæ formidabilis. Is Catholicorum & Lutheranorum discordia & contentionibus affectus, occasionem hanc suas opiniones disseminandi valde opportunam sibi non negligendam putabat. Erat vero Anabaptista vehemens, astutus, eloquens, & mediocris lectionis: audax insuper & ad omnia proiectus. Is contracta cum Lutheranis ministris familiaritate, cum ijs initio de paruulorum baptismo contulit, tantumque effecit, vt sicut antea è Catholicis Lutherani, sic è Lutheranis mox Anabaptistæ facti sint: quæ res non Monasteriensem tantum vrbem, verum etiam totam Westphaliam ac vicinas regiones grauissime afflixit, ac pænè pessum dedit. Bullingerus Rotmannum hunc sacerdotem vocat; sed addere debebat, apostatã, ob summam hominis leuitatem: quãuis Melanchthon in epistola Anno M D XXXII. in Vigilia Natiuitatis ad ipsum scripta, honesto cum ornet elogio, monens præcipue ne ingenij sui acrimoniam miseris Zuinglianorum quæstionibus implicari aut fatigari sinat, Vtrum Christus cœlo inclusus & affixus sit, &c. Hic ille fuit Rotmannus, cuius operâ templa deiecta, atque omnia sacra contaminata sunt. Vt enim diabolus semper est diabolus, sic hæretici semper sunt hæretici, ac tam ductori & doctori suo quam sibi inter se similes. Historia Cœnæ Augustanæ huius Rotmanni mentionem facit, vt qui è Lutherano Sacramentarius, & è Sacramentario Anabaptista sit factus. Impius hic homo quum aliquando cœnam suo more populo ministraret, in totius cœtus conspectu acceptam hostiam fregit, exclamans: Vbinam, ô fratres, est caro & sanguis ille? Deinde in terram proiecit, ac per illusionem, Si, inquit, hoc sit Iesu Christi corpus, annon putas in altare quamprimum se recepturum, & misso cæli-

baptistarum Ministri qui & vnde.

Vide Sleid. lib. 10.

Rotmannus quis.

Rotmanni impium factum.

cœlitus igne iniuriam hanc vindicaturum? Hoc eodem argumento hodieque Sacramentarij, Zuingliani & Caluinistæ vtuntur. Sed nihil propterea de fidei constantia & firmitate remittere, sed potius Dei patientiam admirari oportet. Dei prouidentiam quodammodo negare videntur, qui existimant Dei manum ad blasphemos vel cœlesti fulmine percutiendos vel hiatu terræ absorbendos semper armatam esse debere. Sic pagani quoque Filij Dei incarnationem negabant, parum eius Maiestati conuenire arbitrantes vt ad vilioris naturæ conditionem se demittat; ac multo magis passionem eius & mortem, vtpote ignominiam & infamiam plenam. Iniuriæ illæ quas Iesus Christus in proculcata aut confixa hostia accipit (quamuis has nostro quoq; non minus quã S. Augustini tempore vltus sit) non solũ non ad eius diuinitatem, sed neque ad corpus eius pertingunt, quod immortale est & impassibile; neque vlla hic res malitiam hominum sentit quam species exteriores. Sed ad Monasterienses reuertamur. Postquam noui hi Apostoli Rotmanni potissimum ductu, ciuitatem expulsis Catholicis & Lutheranis, suæ potestati subiecerunt, populus vniuersus rebaptizatus fuit, partim vi & metu, partim simplicitate quadam, quod iram Dei metuerent, quam isti tantopere minabantur, per vrbem discursantes, & alta voce exclamantes: Pœnitentiam agite, & rebaptizamini, &c. Quatuor igitur hi Ministri seu Prædicantes, in Lutheri schola primum instituti, memores è magistro sæpè se audiuisse, Sacramenta sine fide recipi non posse; eoque nomine Waldenses ab ipso reprehensos quod infantes baptizarent in eam fidem quam adulti essent habituri (valde enim errant qui Waldenses cum Anabaptistis sentire existimant, quorum illi errorem in Apologia sua aperte detestantur) atque adeo professum esse, melius esse vt infantes sine baptismo relinquantur quam sine fide baptizentur: hanc Propositionem, vt Hosius & Staphylus scribunt, doctrinæ suæ fundamentum constituerunt. Hinc Balthasar ille Hubingerus, de quo supra, gloriatus est se habere Lutherum opinionis suæ auctorem atque assertorem: de quo ille postea conquestus, & numquam infantium baptismum à se reprobatum professus est. Atqui etiam antequam Balthasar Anabaptisticæ Sectæ vexillum extulisset, iam Roffensis Episcopus & Cochlæus Luthero errorem de pædobaptismo publicis scriptis exprobrarunt. Et Lambertus Hortensius, qui integrum librum De Anabaptistis scripsit, quamuis Lutherum à calumnia hac, vt ipse dicit, purgare satagat, fatetur nihilominus eius librum De libertate Christiana in Germanicam linguam conuersum, nonnullam turbis illis occasionem dedisse. Eoque Cochlæus ad Saxoniæ Ducem recte scripsit, Si Hubingerus iusto ignis supplicio sit affectus, cur Luthero vita permitteretur, qui infelicis illius Sectæ primus esset auctor.

Opt. lib. 6. Chrys. ep. 1. ad Inn.

Lutheri doctrina Anabaptistis fundamentum strauit.

Quod

Quod si quis duas has Sectas inter se conferat, multis in rebus similes esse deprehendet. Anabaptistæ manuum suarum labore viuunt, nec cuiquam in ipsorum cœtibus ocioso viuere licet. Prędicans è cathedra in officinam suam se confert, aut etiam in agro stiuam rursus apprehendit, vt infra ostendam. Aiunt enim hoc à Deo ita mandatum esse, dicente: In sudore vultus tui vescêris pane tuo. Eadem imaginatio Lutheri ac Melanchthonis animum initio subierat, adeo vt dicerent, omnes Artes liberales tamquam inutiles, & quibus adolescentum ingenia frustrà detineantur ac deterantur, è Republica proscribendas, ac solam agriculturam aliosq; ad vitam sustentandam necessarias artes exercendas esse. Atque hanc ob caussam Staphylus ait, multos agris colendis & pecori pascendo operam dedisse. Quin ipse Melanchthon pistori operam suam addixit, vt victum sibi compararet: & Carolstadius, vnus ex primis Lutheri discipulis, stiuæ manum admouit, ac ligna vænalia Witebergam cōuexit. Sed Lutherus è Pathmo sua reuersus, ab hoc instituto eos diuertit, vt supra dictum est. Anabaptistæ nullum alium librum quam sacra Biblia legere volunt, eoq; omnes reliquos libros in ignem coniecerunt. Annon eadem fuit Lutheri opinio, Anno M D XX. ad Germaniæ Nobilitatem scribentis? quod nimirum Aristoteles, Plato, & alij eiusmodi libri ex Vniuersitatibus eijciendi sint; & etiam figulus maiorem habeat rerum naturalium intelligentiam quam omnes illi Philosophi. Ex quo factum est, vt multi libros omnes combusserint, solo Bibliorum codice excepto: in quo aiebant omnes artes, omnes scientias contineri. Immò quibusdam in locis publicæ scholæ clausæ fuerunt, vt supra dixi. Anabaptistæ, inquit Gastius, bonas litteras & Philosophiam contemnunt. Id quod etiam Vadianus ad Bullingerum testatur. Quam quidem illi opinionem etiam S. scripturæ auctoritate tuêtur. Idem facit Lutherus, allegans illud D. Paulli ad Colossenses cap. II. *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa Mundi, & non secundum Christum.* quem ille locum, vt supra, insigniter in Germanica versione corrupit. Ab illa vero sentētią Lutherus nō multo post discessit, vt ex libro eius *De Scholis instituendis* videre est: vti & Melanchthon, edito *De legibus* libro, & alij pleriq; Lutherani: in qua tamen Anabaptistæ pertinaciter adhuc manent. Quamuis de Lutheranis etiam Vadianus & Gastius scribant, "Multos adhuc reperiri Pastores Euangelicos, qui indiscreto quodam zelo abrepti, in ea sint hæresi, Pastoribus ad pascendum gregem Domini, nullis alijs scripturis aut de Philosophia scriptis libris, sed Sancta tantum scriptura vel Biblijs opus esse. Anabaptistæ Magistratum ferre recusant, vsi ad hoc scripturæ testimonijs male detortis. Lutheri libri *De seculari Potestate*, *De Captiuitate Babylonica*, & Epistolæ contra Caroli V. Cæsaris Edictum, quid aliud loquuntur? Anabaptistæ suos ab armis & eorum

III. *Collatio Lutheranorum & Anabaptistarum.*

Vid. ips. Pref. super Annot. & Alb. cont. Carolst.

Vid. Staph. de Ger. Bibl. ver. & de Luth. concor.

vsu abstinere voluit. Annon hæc eadem vna fuit ex primis Lutheri opinionibus? qui etiam ne contra Turcam quidem pro Iesu Christi nomine pugnandum esse scripsit vt suo loco dicam. Annon Zuinglius Tigurinos impediuit, quominus cum Galliæ rege, vt alij Heluetiorum pagi, fœdus inirent? E quibus patet Anabaptistarum doctrinam in multis Lutheranæ esse conformem.

IV. Lutherani Zuinglianos de Anabaptismo accusant.

Coruinus in Dialogis suis ait Anabaptistarum doctrinam è Zuinglij schola prodijsse, qui in libro *De baptismo*, XVIII. Conclusione asserit, paruulos instituendos esse priusquam baptizentur, & vbi discretionis annos attigerint, tum demum esse baptizandos. Et Hubingerus quoque, vt Eccius scribit, Zuinglium opinionis suæ adstipulatorem citauit, adeoque litteras ab ipso huius rei testes, habere se dixit. Et hanc fortasse ob caussam apud Gastium Anabaptista quidam Zuinglio exprobrat quod ab ipsis defecerit. Idem ex Bullingeri libro contra Anabaptistas colligi potest, vbi initio statim Disputationis cuiusdam Tiguri inter Hubingerum & Euãgelicos Ministros habitæ, mentionem facit: in qua ait Anabaptistarum quendam Zuinglium ita aggresũ: Adiuro te, Zuingli, per Deũ viuũ, vt veritatem dicas. Sperabat enim,
» inquit Bullinger, se hanc ab eo confessionem expressurum, paruulorum ba-
» ptismum diaboli esse inuentum. Zuinglius tum quidem quantum potuit, verbis sese purgare, ac postea Hubingerum scripto refutare conatus est: Anabaptistæ nihilominus in Apologia sua multos tam ex Zuinglij quam Lutheri

Lib. de Baptis.

» libris ad errorum suorum confirmationem textus allegant. Quin ipse Zuin-
» glius fatetur se aliquando in eo errore fuisse, vt crediderit, melius esse vt par-
» uulorum baptismus vsque ad annos discretionis differatur. Paullo post vero
» ibidem inquit, Infantium baptismum tanti non esse momenti, vt propterea
» tantæ Tragœdiæ excitandæ sint. Ab Ecclesia vel admitti vel tolli posse, prout
» illa necessarium aut vtile iudicauerit. Annon hoc est reipsa Anabaptismum introducere ac stabilire? An calumniatores dicendi sunt qui affirmant Lutherum & Zuinglium primos hanc Camarinam mouisse?

IV. Petrus Matthæus Propheta Anabaptistarum primarius.

Stabilito Monasterij & in alijs quibusdam vicinis oppidis Anabaptismo, nouoque creato magistratu, magna Anabaptistarum multitudo vndique eò confluxit. Eodem fere tempore Wormatiæ ex eorum numero quidam Iacobus Kautzius nomine, incredibili audacia Electorem Palatinum in publicis concionibus prouocare ac traducere non dubitauit, inquiens inter alia: Non me expelles, nec permittam me à te expelli, nisi prius regio hæc tota, ac regna insuper aliquot propterea deuastentur. Neq; enim à te huc missus aut vocatus sum, sed à Domino destinatus ad docendum. Sed de hoc monstro qui plura cognoscere cupit, Cochlæum legat. Inter eos qui Monasterium concesserant pistor quidam fuit ex Hollandia, Petrus Matthæus nomine,

prima-

primarij Prophetæ nomine insignis. Hic quamprimum eò venisset, diuinitùs mandatum sibi esse dicebat, vt omnes libri, solis exceptis Biblijs, in vnam struem congesti, exurantur: vtque omne aurum & argentum in publicum locum comportatum, æqualiter distribuatur. Difficile erat quidpiam abscõdere: quod duarũ sagarum seu diuinatricũ opera Propheta hic etiam secretissima quæque erueret. Post huius mortem (vltrò enim ad Episcopi qui vrbem obsidione cinxerat, castra procurrerat, à milite exceptus & confossus) ipsius locum occupauit Ioãnes Leidensis, de quo supra: quo nequiorem vix vlla sæcula tulerunt. Hic rerum potitus, Edictum proponit de polygamia, cuius summa erat, virum non esse vni deuinctum vxori, sed licere quantumuis multas ducere. Mox vt suo exẽplo alios incitaret, ternas ducit vxores, quibus deinde adhuc XI. superinduxit; non aliter quam emissarius equus ex vno iumento in aliud insiliens, quamuis fronte non nisi castitatem præseferret. Omnis ipsius comitatus breui tempore nihil aliud erat quam canum & olidorum hircorum grex, vt cum Saluiano loquar: qui in tãto scortorum numero, tot feminis cõmiscebantur ad quot libido sufficiebat. Exemplũ Prophetæ sequuti reliqui quoque alij tres, alij quatuor, alij plures ducunt. Legerat nempe Propheta hic quæ Lutherus, è cuius libris doctrinæ suæ plerosque articulos hauserat, in Genesin scribit, vbi quæstionem illam discutit, An Abraham recte fecerit, tot vxoribus superinductis. Ac tandem ita concludit: Ego, inquiens, consuetudinem hanc introducere nolim. Sed nec reprobare ausim, quũ sanctorum Patriarcharum exempla habeamus. Quod si gẽtiles olim crediderunt, Iouem abstrusas etiam nemorum cauernas, luxuria contaminatas, fulmine petere: quanto magis verus noster Deus infamem hanc & publicam luxuriam sulphure & igne puniet. Interim hircus hic olidissimus eos qui se ijs quæ à Deo, vt iactabat, ipsi reuelata essent, opponere auderent, gladio & alijs modis necabat. Et quemadmodum olim magnus ille tyrãnus, vt crudelitatis suæ odium in Deum quodammodo deriuaret, Dei flagellum se dixit; sic impius hic, vt scelestissimis suis & dogmatis & factis colorem aliquem quæreret, Nuncium se Dei, & mandatorum eius Exsecutorem ferre non erubuit.

Ioannes Leidensis.

Explic. In Gen. Anno 1525. edita

Ex Propheta Rex factus, publice coronã sumit, in foro soliũ sibi panno vestitum aureo fieri curat, pro regũ consuetudine deligit sibi proceres aulicumque comitatum, ex ornamentis ecclesiasticis preciose amictum. Quoties in publicum prodibat, Catonianam quandam grauitatem vultu præseferebat. Ante eum equitabant adolescentuli bini; quorum dexter Biblia aureis laminis cooperta, alter euaginatum ensem gestabat. Ibi omnes, nisi se satis vixisse arbitrarentur, in genua & ad pedes eius se prosternebant. Ipse manu aureũ orbiculum ferebat, his inscriptum litteris: REX IUSTITIÆ IN TERRA. In

V. Ioannis Leidensis Anabaptistarum regis historia.

omnibus verò tanta grauitate atque adeo maiestate vtebatur, ac si rex natus, atque ad regnum educatus fuisset. Habeo eius effigiem, coronam capite & collo crassam auream catenam gestantis, cui appensus est orbiculus duobus gladijs transfixus, qui pectus attingit. Lateri eius adiuncta est primaria eius regina, Anna Delfonca nomine, insigni forma mulier, pallio preciosissimis pellibus subducto amicta, & ingenti fibula connexo, cui addita est aurea lamina, in qua orbiculus itidem visitur, duobus gladijs transfixus. Sicut olim Romanorum Imperatores, Reges Assyriorum, Mauritanorum Seriphij regiā Maiestatem cum Pontificali dignitate coniunxerunt; sic nouus hic rex quoque Cœnam celebrans, sacerdotis munus obibat, & panem ipse singulis, Regina vero poculum porrigebat, ijsdem quibus Sacramentarij verbis: *Accipite, comedite, annunciate mortem Domini.* Et hoc quidem modo Cœnam ille durante obsidione instituerat, in qua simul (vt etiā apud Belgas & Scotos fit) omnes, circa quatuor millia discubuerunt. Ait Lutherus, non hanc fuisse exercitati alicuius, sed rudis adhuc cacodæmonis technam; vel si sit exercitati, à Deo catenis ita reuinctum, vt subtilius insidiari non potuerit. Nimirum hoc astutior, credo, immo omnes artes edoctus is fuit, qui cum ipso Alsteti fuit congressus. Porro inter cœnandum rex surrexit, & quendam, quem proditionis tamquam alterum Iudam insimulabat, sua manu decollauit. In illa vero ceremonia seu actione, coronā capite, multos preciosos annulos digitis gestabat, aureo pallio amictus. Sed pompam hanc si vis, latius vide apud Lutherum descriptam. In omnibus vero scriptis & libris ad hoc se missum ferebat, vt Iesu Christi regnum institueret, & scripturæ mysteria recte interpretaretur. Ad quā doctrinam denūciandā è suorum numero delegit XXVIII. qui velut Pandora illa fabulosa vna manu salutem, altera maledictionē Mundo ferant; eosque secum cœnatos emittit, & quò cuiq; proficiscendum sit demōstrat, dato cuiq; præter viaticum numo aureo, quē ijs in locis quæ doctrinā ipsorum nō admitterent, relinquere iubentur, testimoniū scilicet futuri interitus & exitij sempiterni. Hi quū egressi ad suū quisque locum venissent, horribili voce per oppida passim illud, *Pœnitentiam agite*, ingeminabant; seq; à Deo & Propheta eius, nouæ Hierosolymæ rege, ad hoc missos dicebant, vt Euangelium hactenus numquā recte intellectum interpretarentur, eosq; rebaptizarent: vt qui aliter regnū cœlorū adipisci nō possent. Multis iam sæculis vniuersum Mundum à Papa fuisse seductum. Sed & Lutherū dum omnia interpolare velit, omnia corrupisse. Vnus eorum, Knipperdolingus nomine, nihil scilicet nisi sapientiam exhalans, (vide stultitiam dicam an impietatem!) obuijs in os insufflauit, dicens, *Accipite Spiritum S.* Idem veterē hæreticum Marcū fecisse, Irenæus testatur. Missi pleriq; capite diuersis in locis multati sunt, ac vnus tantū

Tom. 2. Witteb. pag. 414.

Apostoli Ioannis Leidensis.

Knipperdolling.

Lib. 1.

ad re-

ad regem est reuersus. Idem in Hollandiam postea alios ablegauit, nimirum Iacobum Campesium, & Ioannem Matthiam, quorum opera Anabaptismus ibi valde fuit propagatus, vt & in Frisia, quo Ioannes Galleus missus fuerat. Quocumq; illi venerunt, magnæ animorũ mutationes ac turbæ exortæ sunt, pręsertim Amsterodami, vbi tres de nouis illis Euangelistis, tamquã SpirituS. correpti, per plateas discurrerunt, primus clamans, *Ciuitas noua est Dei infantiũ:* secundus, *Pœnitentiam agite, emendate vitam:* tertius, *Maledictio super omnes malos.* Quæ præterea sub nouo huius regis ac Prophetæ regno contigerunt omitto: vt quæ ab Henrico Dorpio & Lamberto Hortensio prolixe sunt descripta. *Alij Leidensis Apostoli.*

VI. *Leidensis captus & supplicio affectus.*

Occupato, vt diximus, ab Anabaptistis Monasterio, Germaniæ Principes, vicini præsertim, Episcopo auxilia decernunt, ac post inauditam fere famem (nã & infantes à parentibus comestos Coruinus scribit) vrbem in potestatem redigunt, capto inter alios ipso quoque rege, & augendi supplicij & terroris ceteris Anabaptistis incutiendi caussa per diuersa loca circumducto. Per hanc occasionem, Landgrauij concionatores cum eo sermonẽ contulerunt ac disputarunt, de regno Christi, de Magistratu, de Iustificatione, de Baptismo, de Cœna, de Incarnatione Christi, de Cõiugio; eoq; illum tandem redegerunt, si Sleidano credimus, vt in plerisq; assentiretur. Ad Episcopũ adductus & rogatus, qua fretus auctoritate regnũ sibi in ciuitatẽ ac populum arrogasset, respõdit, se diuinitus eò vocatum, hancq; voluntatẽ vni ex Prophetis suis Deũ manifestasse. Is qui huic disputationi interfuit, in eo à Sleidano discedit, ꝙ eũ in plerisq; suis erroribus perseuerasse scribit. Sic enim scribit: Bone Deus, " quas nugas ille nobis de regno Christi tẽporali afferebat, vsus ad hoc testimo- " nijs quibusdã ex Apocalypsi petitis! Quanta obstinatione in errore de paruu- " lorum baptismo persistebat! quẽ à Papa institutũ aiebat. Neq; ab hoc errore " dimoueri potuit. Et quẽadmodũ pertinacia vltimũ est ignorantiũ refugium; sic ille mille potius mortes subiturũ se dicebat, q̃ ab hac opinione discedere. De Cœna Domini rogatus, cõfessus est, initio se cum Zuinglio & Zuinglianis sensisse; sed diuinitus postea sibi reuelatũ, Lutheri opinionẽ esse meliorẽ. Iudã " vero Iesu Christi corpus recepisse ac comedisse, aut quẽq̃ impiũ id recipere, " pręfracte negabat. Instãtibus, Sacramentorũ virtutẽ non à nostris meritis sed verbo Iesu Christi dependere, nihil aliud respõdere potuit, q̃, quũ ipsi crederent ꝙ vellent, permitterent sibi quoq; credere ꝙ maxime verum videretur. Vnumquemq; suo sensu abundare. Credere in Sacramento hoc esse Corpus Christi, atqui non in vsum impiorũ sed piorũ. Ad humanã Christi naturã ꝙ attinet, cũ ex Maria Virgine natũ fatebatur, sed eo modo quo Sol ꝑ vitrũ tralucet. Vbi vero scripturæ testimonijs victũ se sensit. Lutherani, ait, valde cæci sunt atq; imprudẽtes, q si meã velint amplecti sententiã, omniũ argumẽtorum

Idem docet Caluinus.

quibus Zuinglius in disputatione de Cœna vtitur, vim euanescere videbunt. DePolygamia fassus est, eam rẽ esse noui exempli. Quũ vero Deus eã in veteri Lege SS. Patriarchis pro peccato nõ imputarit, se quoq; Electis eã pro peccato non imputaturũ. Si tamen à magistratu prohibeatur, ei obediendum esse. In eo enim quod magistratus auctoritatẽ ac potestatem, siue boni siue mali, in dubium reuocasset, errorem suum fassus est, hocque vnũ caput retractauit, nisi quod de Iustificatione idem fere cũ Lutheranis se sentire declarauit, hominem scilicet sola fide iustificari. Reliqui enim Anabaptistæ, vt in Oecolampadij disputatione & apud Gastium videre est, docent nec Christi meritis nec Fidei omnia, sed aliquid etiam bonis Operibus tribuendum esse. Maior vero fuit sociorum ipsius Knipperdolingi, & Krechtingi obstinatio, vt qui nec vllum delictum faterentur, & sua ad extremũ pertinaciter defenderent.

Lib. 1. fol. 248.

Anno 1536. mense Ianuario.

Quum supplicio cõstitutus dies venisset, admonitus Rex vt peccata sua fateretur, seq; ad mortẽ pararet, oblato ad id sacerdotis ministerio, non recusauit. Longum vero cũ eo sermonẽ habuit Ioannes Siberus, à quo Coruinus illa de regis in erroribus, ac potissimũ de baptismo & humana natura Christi, perseuerantia accepisse se scribit. Sed nec Knipperdolingus nec Krechtingus vllã admonitionẽ admittere voluerunt; mirabili nihilominus cõstantia, vel rabiosa potius contumacia in medijs tormentis, ob Christi amorem se mortem oppetere gloriãtes. Sic igitur ignitis forcipibus lacerati atq; excarnificati, infelices tandẽ animas efflarunt. Sed non cum ipsorũ vita, secta quoq; exstincta fuit, vt q̃ alijs in locis iam altas radices egerat. Rotmannus desperatis rebus, in mediam hostiũ aciem incurrens, voluntaria morte supplicium præuenit. Post hæc multi alij quoq; è plebe varijs supplicijs absumti sunt, tanta plerorumq; cõstantia vt vix credibile esset eos qui tã alacriter mortem pro fide subibant, tantorum criminum quæ ipsis imputabantur, reos esse. Lutherus vero apud Principes & iudices publico scripto pro ijs intercessit, valde hanc miserorum carnificinam sibi displicere, inquiens: "quum vnicuique quæ velit credere liberum esse debeat. Quod si quis non credat quæ debet, cum satis superq; in sempiternis illis flãmis supplicij daturum. Frustra ergo temporales pœnas infligi." Sic Petillianus quoq; apud S. Augustinum dicit: *Absit à nobis tanta conscientiæ obliuio, vt quemquam ad nostram religionem velimus cogere.* Et apud eundẽ Gaudentius itidem hæreticus: *Nos*, inquit, *vi quemquam apud nos retinere nolumus, vt qui didicerimus neminem ad fidem Dei nostri cogendum esse.* Consiliũ hoc Lutheri de Anabaptistis non vexandis sequuti sunt Brusselius in suis Pandectis, Vrbanus Regius in Locis communibus, & Brentius: qui ex professo ea de re editis libris asseruerunt, eis vitam non modo non adimendam, sed conscientiæ quoque libertatem permitttendam esse. Atqui non hæc Lutheri mens fuit,

Lutherus pro Anabaptistis intercedit.

Religio non imperanda sed suadẽda.

quum

quum amici & patroni sui factum, quo is Iudæum ad cœlum demiserat, tamquam heroicum & vere Christianum laudauit. Sic vero res habet.

Franciscus à Sickingen, Landstalli toparcha, Lutheri, vt Sleidanus ipse testatur, valde studiosus, dum per Mœnum fluuium Francofurto Moguntiam descendit, Iudæum in eadem naui nactus, de religione disputare cœpit. Quum Iudæo verba quędam liberiora quam vtriusque conditioni conueniret, excidissent, Franciscus, vt erat magnis viribus, hominem mediũ arreptum de naui in flumẽ proturbat, manu tamen suspensum tenens, eum inclamabat vt Iesum Christum pro Deo & seruatore suo agnosceret, ac baptizari se pateretur, nisi aquis vellet suffocari. Iudæus mortem præsentem ob oculos vidẽs, misericordiam implorans, Iesu Christi nomen profitetur, ac baptizari petit. Ibi Franciscus haustam caua manu è flumine aquam ter capiti eius inspergit, addita solenni formula, Baptizo te in nomine Patris, & Filii & Spiritus sancti. Baptizatum inde extracturum simulans, miserum hominem in imum detrudit & submergit, aiens: se hominem hodie Deo lucrifecisse, & ad cœlum misisse, qui si euasisset inde, ac spacium colligendi se habuisset, procul dubio olim ad Diabolum rectà iturus fuisset. Factum hoc tamquam crudele pleriq; detestati sunt, Lutherus tamen laudauit. Erat enim hic vnus ex iis qui Wormatiam ipsum deduxerant, & caussæ eius inprimis fauebat. Sed iam ad III. caput transeamus, in quo ordinem & politiam Sathanicæ huius Synagogæ, & singlares quosdam Anabaptisticæ Fidei, è Lutherana & Zuingliana doctrina compositos articulos sum descripturus.

Sickingus Iudæum suffocat.

DE SYNAGOGA ANABAPTIstarum, & præcipuis ipsorum fidei articulis.

Caput Tertium.

ARGVMENTVM.

I. *Anabaptistæ S. scriptura vtuntur more omnium hæreticorum.*
II. *Ordo qui in ipsorum cœtibus & Pastoribus obseruatur.*
III. *Fides Anabaptistarum in plerisq; nouorum Euangelicorum fidei est conformis.*
IV. *Forma quam in Cœna sua obseruant.*
V. *De ipsorum Baptismo & Matrimoniis.*
VI. *Lutheranos & Zuinglianos Anabaptistas solis scripturis vincere non posse.*

OMNES hæretici pro fundamento suarum opinionum hoc axiomate vtuntur, Nihil credendum necessario aut faciendum esse, quod non

I. Anabaptistæ solà scripturà pugnant.

sit scripto Dei verbo expressum. Hoc enim pretiosissimo pallio diabolus illusiones suas sēper velare consueuit, vt Cyrillus iam suo tēpore notauit. Et vero vlla vmquā tam absurda fuit religio, quę S. Scripturā pro se nō allegarit? Certe quę noui sæculi istius Euāgelistę nihil nisi scriptū Dei Verbum admittunt, litterarum tantū corticem lambentes, ac suaipsorum cōmenta ad id interpretādū afferētes, neglecta interim Ecclesię interpretatione, quā illi calumniantur non esse Spiritus S. organum, aut Veritatis sedē, sed in doctrina quoq; errare posse: Traditiones vero & Cæremonias hominū esse inuenta, primitiuæ Ecclesiæ incognita. Et hoc vnum quidē axioma pes est & caput totius Anabaptisticæ religionis. Ac quāuis pleriq; omnes indocti sint ac plusquā Arcadica pecora, tertio tamē quoq; verbo sententiolā aliquā è scriptura adspergūt; sic vt nonnulli D. Pauli epistolas aut alios S, Scripturæ libros ad vnguē tenere videātur: è quibus formā sui Baptismi, cōmunionem bonorū, & puritatē suę Ecclesię probare cōtendunt. Eón' rē rediisse, vt nullū vlcus tam putidū ac purulentum sit, cui non è S. scriptura emplastrū quęratur! Vide mihi Lutheranum istum, qui ebrietatem Deo placere è S. scriptura probare voluit, edito Lipsiæ libro cui titutulum fecit Regentenbuch / & Mansfeldiæ Comitibus dedicato.

Ebrietas laudata.

Vt vero Anabaptistæ S. scripturæ libros in manibus, ita nomen Christi in ore frequenter habent; eodem modo quo illi de quibus S. Ignatius dicit, quod licet Christiani non essent, Christi tamen nomen vbiq; etiam in popina prędicent; aut illi de quibus D. Paulus ad Philippenses 1. capite loquitur. In Lauffensi Colloquio Anabaptista quidā Lutherano Ministro cū obiurganti quod vix legere S. Biblia peritus, ea interpretari præsumeret, respōdit; ab eodē Deo qui rudem piscatorē S. Petrum erudiuit, mihi reuelata sunt, quæ spectāt ad salutem. Quæcumq; lego, Spiritu S. interprete intelligo; nec vllus in animo meo scrupulus restat. An falli possem, si textū sequar à Deo nobis traditi Euangelii? Proximo iniuriā non facio, nō blasphemo, non iuro, non fero arma; cœnā Domini ad eū modum quo à Christo instituta est, celebro; Fidē ante baptisma esse debere credo. Annon hoc est vere Apostolos imitari? Quā multos homines credulos his & similibus verbis deceptos fuisse & adhuc decipi putas? Legimus in Anabaptistarum libris, Zuinglianos cum feminis Anabaptisticę religionis scriptura armatis disputare ingressos, non sine pudore repulsā passos: e cōtra ipsos quoq; Prædicātes hac occasione ad Anabaptismū transiisse, vt de Iacobo Kautzio Wormatiensi Bullingerus scribit: Vide apud Resciū in quātis angustiis Caluinistæ Poloni versati sint, quū Anno MDLXXXI. cū Anabaptistis disputationē suscepisset, qui certe publice pro victoribus se tulerūt. Sed multa nimis hoc de axiomate, quo tā illi quā pleriq; hęretici sinistre vtūtur. Transeo ad pręcipuos ipsorum fidei articulos, quos partim è Catholicis &

Euangelici sunt Anabaptistæ.

Lutheranis scriptoribus, partim ex ipsorum libris, quibus tituli sunt, *Restitutio vera Fidei. Mysteria Scripturæ, Exhortatio ad fidem, & Apologia*, quos Bullingerus scripto suo contra eos subiunxit, excerpsi.

Resciusfol. 119.

II. Forma & ordo Ecclesiæ Anabaptisticæ.

Principio aiunt, nec Catholicorũ, multo minus eorum qui Euangelicos se appellant, Ecclesias, vere esse Ecclesias, sed Sathanæ synagogas, ac præcipue ob grauissima peccata & vitia corũ qui eis præsunt. Solam suam Ecclesiã vere esse Ecclesiam, Apostolicæ conformem, & eadem simplicitate quæ primæ illius ortum tantopere commendauit insignem. Pompam illam Papisticam ab hac simplicitate; & artes quæ hodie in nouellis Ecclesiis vsitentur, à pristino illo candore & integritate longe abesse. Has enim serere discordias, accersere clades, accendere bella, magisque ad explicanda vexilla quam S. scripturã, & ad relegandam potius quam reducendam ac postliminio restituendam pietatẽ esse idoneas. Porro in eligendis Ministris hac vtũtur ratione, ab Apostolis, vti ipsi credi volunt, petita. Postquã seniorum aliquis ostendit quã necessaria sit noui Ministri electio, tota multitudo coit, ac suffragia cõfert. Pluribus suffragiis elect' promittit se gregẽ fidei suæ cõmissum bene ac fideliter recturũ. Nec vllũ ille ex hac dignitate nouũ consequitur titulũ aut gradũ sed eodẽ habitu quo ante vtitur, cũ omnibus scilicet cõmuni. Sed nec vllum eis salariũ penditur, sed quisq; manuum suarũ labore victum sibi quærit: & è cathedra descendens, ad pensum redit, ac vel stiuam, vel malleũ aut dolabrã (sunt enim pleriq; ad hoc munus delecti opifices) rursus in manus sumit. Hoc vero Apostolorum exemplo se facere dicunt. Templa aut ædes sacro cultui destinatas, vt Catholici & Lutherani non habent, sed in priuatis tantum ædibus conueniunt, ac fere clanculum, nisi vbi tuto eis & secure habitare licet, Dantisci, & in plerisq; Hollandiæ, Selandiæ & Frisiæ vrbibus & oppidis. In nulla Catholici Regis ditione, vt nec in superiori Germania tolerantur. Sed in Frisia Orientali, in Westphalia, Prussia, Silesia, Morauia, Bohemia, ac regionibus ad Poloniæ regnum pertinentibus aliqua libertate gaudent: quamuis Catholici & Lutherani vbiq; eis præualeant. Franciæ regnum hoc hominum genus vix nouit: nisi quod in Burdigalensem & alios portus non pauci, ac plerique nautæ eò appellant, ac libere negociantur. Memini me nonnumquam medium inter decem aut duodecim horum mortificatorum (sic enim videri volunt) varia de ipsorum religione cum ipsis disputasse, illosque quamuis nautæ essent ac despicabiles homines, ad omnia quæcumque inciderant, Scripturæ aliquem locum in numerato habuisse.

In eligendis Pastoribus.

Loca vbi Anabaptistis habitare permissum.

Quomodo Spondanus ab Anabaptista tractatus sit.

Narrauit mih Ioannes Spondanus, quum in Germania esset eò à Nauarræ, tum postea Franciæ Rege ad excolendum literis, tot donis à natura iã ante ornatum ingenium, missus, cupidinem se incessisse vnius ex Anabaptistarũ

primariis, qui vulgo magni fieret, videndi atque alloquendi. Incidisse ergo in eum ex agro suo ab opere reuertentem, tunica cinericii coloris indutum, ac reliquo vestitu à rustico nihil differentem. Latinis verbis à se honorifice, vti mos habet, salutatum, caperata fronte respondisse; Castalio vocor. quos mihi tribuis titulos, nec mihi nec cuiquam vere Christiano conueniunt. Vanitatibus his mundi iamdudum ego valedixi. Dicente Spondano, se fama ipsius excitum, visendi eius gratia venisse: Ergo, inquit, mecum prādebis: ac simul cum dicto intra cubiculum eum abducit. Strata mensa, vxor lancem infert cibo elixo plenam. Lotis manibus, quinque aderant pueri, duo patrisfamilias filii; tres, eius commensales. Finita precatione, bonus ille paterfamilias cibum æqualiter in tot quot conuiuæ erant, portiones diuisum distribuit: quam tamen æqualitatem in potu non seruabat. Ipse enim bonum vinum Rhenanum, (fortasse ad tractandum hospitem) ceteri cereuisiam bibebant. Post tenue hoc prandium (quod tamen Anabaptista ille laudabat, & sumtuosum nostrorum luxum ridebat) Spondanus de articulis quibusdam religionis disputare incœpit, & inter alia de Baptismo: de quo ille satis prolixe ita disseruit vt in sua religione bene versatus non iniuria videretur. Papistæ, aiebat inter alia, Confirmationem pueris dant quādo baptismum dare oportebat, qui pueris nihil prodest fidem non habentibus. Nec Confirmatio, vt ipsa Decreta volunt, nisi iis qui ad discretionis annos peruenerunt, dari debet, vt scilicet infans in memoriam suscepti à se Christianismi reducatur. Atque hic est Baptismus, inquit ille. Spondano antiquam Ecclesiæ consuetudinem opponente, Ille, si, inquit, antiquitatem volumus, age ad quatuor Euangelistas abeamus. Quod si vos Papistarum more antiquitatem allegare volueritis, Confessio vestra Geneuensis (erat enim tum Spondanus Caluinista) mox in fumum abibit. Prolatis deinde Bibliis (erat vero Serueti versio) loca quædam ex S. Matthæi Euangelio & Actis Apostolorum fuere lecta. Spondano dicente, Annon Christus dicit: Sinite paruulos ad me venire. Sic, ait Anabaptista; nimirum vt instruantur. Replicante Spondano: Qui fieri potest vt in tanta à Christo baptizatorum multitudine nullus infans fuerit? Anabaptista, Annon, inquit, fieri potuit, vt nulli ibi infantes fuerint? Vobis incumbit probatio. Neque enim inuenimus à Christo aut Apostolis infantes huius mysterii incapaces, fuisse baptizatos. Inde ad alia digressus, omnes vitæ suæ ac familiæ rationes explicabat: quomodo scilicet ipse manus labore ad victum parandum, & animum SS. scripturarum lectione, ad discenda Dei mādata exerceret, aiens, hoc modo Apostolos & primitiuos illos Christianos vixisse, manibus victum sibi quærentes, & in honesta sua paupertate Deum glorificantes. Latine expedite atque eleganter loquebatur, Græcæ et-

Hypocrisis Anabaptistarum.

iam

iam linguæ non ignarus, quas linguas Spondanus exacte callebat, Græcam præsertim, vt qui vicesimo ætatis anno in Homerum & Hesiodum Commentarios dederat. Spondanus mihi ipse fassus est, ex hominis sermone, moribus, frugalitate, & tam honesta totius quamuis exiguæ familiæ specie ingenti admiratione se fuisse perculsum. Sed ad alia iam religionis Anabaptisticæ capita transeamus.

III. *Fides Anabaptistica noua Euangelicæ conformis.*

Ea vero pleraque (de Baptismo & paucis aliis exceptis) Lipsiensi & Geneuensi Confessionibus sunt conformia. Ciuis quidam noster, Reformatæ, quam vocant, religionis, quo ego interprete cum illis disputans vtebar (omnem enim eorum doctrinam, eiusque fundamenta peruoueram) quum videret nouos hos Doctores, quos ille tamquam pessi nos hæreticos apud me traduxerat, in plerisque Geneuensem Catechismum sequi, eademque docere, vehementi correptus fuit admiratione. Nam & Missam tamquā Sathanæ inuentum detestantur. Aiunt eam in nouo D. N. Testamento non reperiri: nec ea opus esse, sed ad diuinum cultum preces & Sermonem satis esse. Delirorum esse, Purgatorium credere; eoque nec illi pro defunctis orant. Qui sanctos inuocent, Deo facere iniuriam. Imagines itidem detestantur, à Cruce abhorrent. Nomini IESV aut Deiparæ Virginis nullam reuerentiam deferunt. Ad fidem neminem cogendum esse aiunt, vt quæ donum Dei sit. Nec Christum nec Apostolos vlla vi vsos, aut contra hæreticos & infideles sæculare brachium implorasse. Hoc idem Lutherus docuit tunc quum Edictum de conscientiarum libertate promulgauit. Hæ eædem sunt Propositiones, quibus primarius quidam in Francia Minister Caroli Martelli, Frisios, missis prius Doctoribus, ad Christianam fidem compellentis, factum reprehendit magis quam laudat. Zelus hic, inquit, homini bellatori condonari potest. Sed reuera animi armis vinci non possunt, nec religio imperari, sed rationibus & argumentis in corda induci debet. Sic Anabaptistæ, nemini religionis caussa vim, multo minus quamcunq; ob caussam Christiano mortem inferendam esse docent; sed si opus sit, excommunicatione vtendum. Papam eodem quo Lutherani, Caluinistæ, & reliqui hæretici titulo insigniunt, Antichristum appellantes: tum cum eisdem, solenne sacrificium & sacerdotiū tollunt. Cum Zuinglianis, realē Iesu Christi in Sacramento præsentiam negant; ac Cœnam (sic enim cum aliis Sacramentariis appellant) non aliam ob caussam celebrandam dicunt, quam ad mutuam inter Christianos charitatem confirmandam, & memoriam passionis Dominicæ recolendam. Forma eius celebrandæ tam in Ceremoniis quam fide aut doctrina similis fere est ei quæ apud nouos Euangelicos, quos nonnulli Reformatos, nos Caluinistas appellamus, obseruatur. Hoc ipsum Prædicantes Lu-

Serres in Inuent.

Gasti. f. 230. Bullin. lib. 6.

X therani

therani Anno MDLXI. Caluiniſtis a Senatu, quum ſeptennium iam ibi commorati eſſent, eiectis exprobrarunt, quod ſcilicet eundem quem Anabaptiſtæ errorē fouerent. Cōmunione enim corporis & ſanguinis Ieſu Chriſti, quam Caluiniſtæ ſtatuūt, fideles quotidie etiā extra Cœnam Domini frui, exceptis tantum ſignis externis, quæ ſunt panis & vinum ſanctificatum.

IV. *Forma Cœnæ Anabaptiſtica.*

Anabaptiſtæ Cœnam celebraturi, ſuperintendentes quoſdam ſeu inſpectores habent, qui tempus indicunt. Cœtu cōgregato, vnus Euangelium legit, lingua vulgari. Interim Paſtor ſuggeſtum conſcendit, & Bibliorum codicem ante ſe pluteo imponit. Pſalmos non decantant, vt plerique omnes alii Euangelici. Aiunt enim, id ab Apoſtolis nuſpiam mandatū; nec permiſſum vt mares & feminæ permiſtis vocibus ac ſonitu templa impleant. Factis precibus, Paſtor locum aliquē ſcripturæ explicat. Sermone finito, de pane & vino exiguam particulam ad ſingulos fratres circumfert, qui omnes ſuis quiſque locis ſtantes, & capitibus nudi continent. Panis hanc particulam ſinguli manibus tantiſper tenent, dum Paſtor ad locum ſuum reuerſus, pro ſe quoque particulam accipit. Tum ille longa oratione myſterium hoc explicat, ac tandem, Mei fratres, inquit, *Accipite, manducate, & annunciate mortem Domini.* Sic igitur ſinguli buccellam deglutiūt, & ſuum Chriſtum fide accipiunt. Deinde eodem modo vinum circumfert, inquiens, *Bibite in nomine Chriſti ad commemorationem effuſi ſui ſanguinis.* Fit ſæpenumero vt hac actione integrū diem abſoluant, Deo gratias agendo, precando, meditando, ac lachrymas precibus miſcendo, vt Anabaptiſtæ ipſi mihi narrarunt. Licet autē cum Zuinglio credant, Nihil in hoc Sacramento eſſe præter ſolum panem, nec corpus Chriſti aliter quam per fidē recipi; in eo tamen differunt, quod Zuingliani Cœnam non niſi in publicis cœtibus celebrant & accipiunt, quam Anabaptiſtæ etiam ad ægrotos deferunt, vt & Lutherani. Illi tranſeuntes panem & vinum accipiunt; hi vero ſuo in loco quieſcentes, dum ad ſe deferatur exſpectant.

V. *Baptiſmus & Matrimonium.*

Præcipuus eorum error, quo à reliquis hæreticis diſcerni ſolent, circa baptiſmum verſatur. Apud ipſos baptizandus, cœtui ſe ſiſtit, & in genu procumbens, fidei ſuæ rationem reddit, & ſi quo officio aut magiſtratu functus ſit, eo ſe abdicat. Scribit Budneus, Nobilem quendam, turmæ ductorem, ſibi notū, qui hoc modo baptizari petierit, ac ſi voto potiretur, officium illud numquā amplius ſe accepturum ſit pollicitus. Si mores, & in concionibus frequentandis aſſiduitas probentur, omnes acclamant, *Fiat, Fiat.* quod ſi quis ſe opponat, & baptizando vitiū aliquod aut ignorantiā fidei exprobret, Paſtor tantiſper abſtinet, dū omnia diſcutiātur. Si accuſator crimen non probauerit, cœtu excommunicatur Sin nemo contradicat, Paſtor ſumtā manu aquam capiti baptizandi inſpergit, his verbis: Baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiri-

tus

tus sancti, sine vlla alia cæremonia aut benedictione. Ad erroris vero sui defensionẽ, aiunt, Pædobaptismũ in Ecclesia hactenus vsitatum, expresso Dei verbo repugnare, neq; ab Apostolis vsurpatũ: sed commentũ esse Nicolai, alii dicũt, Eugenii Papę; ideoq; ad salutẽ necessariũ esse rebaptizari, quod hoc modo ad nouã vitã regeneremur. Baptismũ in infantia acceptum nullius esse virtutis. Secundũ Dei verbum, prius credere aliquẽ debere quã baptizetur: neq; vmquam baptismi mentionem fieri, vbi non etiam fidei mentio fiat. Eunuchũ Candaces cubicularium, & Corneliũ antequam baptizarentur, in Christiana fide fuisse instructos. Christum dicere: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* Necesse ergo esse vt fides & Baptismus mutuo se comitentur: nec à Seruatore nec ab Apostolis infantes vmquã baptizatos. Hæc illi fere scriptis prodiderũt; quæ profecto notatu digna sunt, vt in quibus cardo nostræ salutis versatur. His non absimilia Anno MCCXXX. in Francia disputauit Petrus quidam Brulius, qui ad fanũ S. Ægidii postea fuit crematus. Quod si hoc fundamentũ firmum est & inconcussũ, omnes controuersias quæ in Ecclesia Dei incidunt, è solo Dei verbo scripto diiudicari posse & debere; sic existimo, quemadmodum Arriani olim, ita iam hac ratione Anabaptistas superiores futuros. Id Lutherus ipse fatetur. Concedimus, inquit, in S. scriptura nullum textum expressum esse ad refutandũ Anabaptistarum errorẽ, vbi scilicet dictum sit, Baptizandos esse infantes, quia credant. Si quis ipsorum vrgere nos velit vt hæc verba ipsi ostendamus, cedimus. Contumacium est Anabaptistarum, non verorum Christianorum, tam angustis nos terminis circumscribere. Illud satis cuiq; esse debet, quod institutionem Apostolorum sequimur, omni tempore in Ecclesia Dei obseruatam, etiamsi scriptura id nõ præcipiat. Nouus Gallorum Apostolus idem dicit, ac confitetur impossibile esse Pædobaptismum per scripturam probare. Quare hic, vt Tertullianus in simili re inquit, ad Traditionem recurrendum est. Quam regulam si tam hi quam illi obseruassent, Christianitas ad tam miserabilem statum numquam fuisset redacta. Sed videamus quibus artibus ac modis Euangelistæ illi è retibus in quæ illos Anabaptistæ non semel adegerant, se explicarint.

Act. 8. & 10

Serm. cont. Anabap.

VI.

Anabaptistæ, Scriptura vinci non possunt.

Oecolampadii Disputatio cum Anabaptistis.

Oecolampadius magni nominis inter Zuinglianos Theologus, cum nouẽ Anabaptistarum doctoribus coram Basileensi Senatu disputationem ingressus, suis suorumq;, vtpote plumbeis in hoc pugnæ genere, armis repudiatis, alia ex S. Ecclesiæ armamentario petenda sibi iudicauit; Eia, inquit, in nomine Domini ostendite nobis, quando hæc noua baptizandi forma in Ecclesia recepta sit. neq; enim eam ex vestro vobis capite introducere licet. Nos in hoc totius Ecclesiæ consensum & consuetudinem monstrabimus. S. Cyprianus in epistola ad Fidum ait, paruulorum Baptismi in Carthaginensi Concilio

habemus, inquit Anabaptista, verbum Dei, quod omnino illis debet præferri. Sacra scriptura pura est, & minime fucata. Eam nos custodiemus, eam sequemur, quamdiu nobis vita superfuerit; nec alicui quod in ea scriptum sit, fidem derogabimus. S. Spiritus dux noster est, & per os nostrum loquitur. Ille insidias nobis aperit eorum qui humanis traditionibus simplices conantur seducere. Deo laus, aiebat qui inter eos præcipuus. Ego in mea noui conscientia me non peccare: & scio innocentiam quoque nostram & veritatem religionis nostræ animis vestris esse exploratam. Omitto alia in eandem sententiã, vti & rationes nostrorum Theologorum, ob quas illi teterrimam hanc hæresin condemnarunt. Oecolampadij vero sermones quos cum Anabaptistis habuit, ideo hic recensui, vt ostenderem, nec Zuinglianos nec Lutheranos hæreticorum à se progressorum errores sola scriptura refutare posse, sed necesse eis esse ad Traditiones & Ecclesiæ consensum confugere: quod nec Bullingerus qui contra eos scripsit, facere potuit. Nec tamen illi, quamuis hac traditione victi, victos se fateri volunt, sed Scriptura, quam pro suo lubitu tractant, tamquam vallo inclusi, omnem impetum excipiunt; immo prostrati & victi pro victoribus se gerunt. Sed videamus Geneuenses quoque contra eosdem antagonistas in arenam prodeuntes, & quibus illi armis pugnẽt. Si vos, inquiunt, Dei estis Ecclesia, sequitur Deum sine Ecclesia fuisse vsque ad annum M D XXII. quo Nicolaus Storckius & Thomas Muncerus prima ecclesiæ vestræ fundamenta iecerunt. Excutite omnes Mundi angulos, neminem qui vobiscum vllo tempore senserit, inuenietis. Quum vero Deus sine populo & Ecclesia, & Christus sine regno esse non possit, sequitur vos non magis populum eius quam Ecclesiam esse posse. Hæc vobis dicta putate, ô Geneuenses, & videbitis vos vestro iugulatos gladio.

Anabaptistarum præsumptio.

Ad Matrimonium quod attinet, Anabaptistæ illud in eodem habẽt honore quo noui Euangelici. Cõtractum enim ciuilem esse; Sacramentum esse negant. Singuli vnam tantum habent vxorem, cui in publico suorum cœtu fidem dant. Qui Catholicam, Lutheranam, aut cuicumque alij religioni addictam habet, si ad suam sectam pertrahere eam non possit, eam abdicat; quod si cum ea nihilominus cohabitet, excommunicatur. Neque enim cuiquam Anabaptistarum vxorem habere licet quæ alteri quam ipsorum religioni sit addicta: non plusquam Christiano Iudæam aut Paganam. De ijs vero qui supellectilem hanc communem inter se habent, deque alijs eiusdem religionis capitibus, infra dicetur.

Matrimonia Anabaptistarum.

DE APOSTOLIS ET PROPHEtis Anabaptiſtarum.

Caput Quartum.

ARGVMENTVM.

I. *Ficta Anabaptiſtarum pietas.*
II. *Quomodo Muncerus & Leidenſis plebem ſeduxerint.*
III. *Anabaptiſtæ tam Catholicorum quam hæreticorum vitia deteſtantur.*
IV. *In morte conſtantes ſunt, & de ſalute ſua certi ſibi eſſe videntur.*
V. *Vanitate Prophetarum ſæpius deprehenſa, in viam tamen redire nolunt.*
VI. *Faceta de Anabaptiſtica muliere Narratio.*

I. *Ficta Anabaptiſtarum pietas.*

EST hæc diabolo velut innata verſutia, vt impietatem pietatis fuco occultet, & vitia virtutis ſpecie tegat. Idemque per ſatellites ſuos tamquam in vaſe inaurato, lethale hominibus venenũ propinat: id quod in pleriſque apparet, qui nouam hanc Anabaptiſmi doctrinam promulgarunt. Quin & hodie ſecta hæc per Germaniam ſuperiorem atque inferiorem hinc inde ſparſa, ſingularis integritatis & innocentiæ ſpeciem præ ſe fert. Sed ô Deus! quot perizomatis opus eſſet ad pudenda eorum tegenda? Sic ſimplicem illi populum, & tam praui quam boni tenacem ſeducunt; interim ipſi in profundam & exſecrabilem vitiorum ſentinam demerſi. Anabaptiſtæ, inquit Nicolaus Amsdorffius, vitæ ſanctitate modo Germaniam decipere incipiunt, quemadmodum Monachi olim totam Chriſtianitatem deceperunt. Lutherani & Zuingliani, ait Hoſius, zelo religionis Anabaptiſtis multũ cedunt. Quum Burdigalam noſtram variæ nationes è plaga Septemtrionali negociandi cauſſa confluere ſoleant; volupe mihi nonnumquam fuit diuerſarum religionum homines conuenire, ac ſermonem cum eis conferre, ac præſertim cum Anabaptiſtis, vt myſteria eius religionis perdiſcerem. Hic fateor me non ſemel ingenti perculſum admiratione, quum viderem eos in medijs negociorum turbis eundem vultum atque eundem animi ſtatum ſemper ſeruare, nec vlla iniuria, ira, aut quocumque alio affectu ab eo dimoueri; eundemque viuendi morem atq; inſtitutum inter tot nationum colluuiem retinere. *Colloquium Auctoris cum Anabaptiſtis.* Quum Anno M D XCVIII. in horum aliquot incidiſſem, eo tempore quo tota noſtra Aquitania extrema fame laborabat, poſt multa vltro citroq; verba, vnus ex ijs liberrimo vultu & ſermone ita infit: An vos Catholici, Chriſtiani dici vultis, qui delicijs immerſi, ante fores fratres veſtros iacere ſinitis. En plateas veſtras languentibus & ſemimortuis plenas, interea dum menſæ

vestræ ciborum & vini delicijs redundant. En laceros illos & cutem nudam ostendentes; dum vos bysso & serico vestiti, superbitis. Non hoc apud nos fieri solet. Nemo nostræ religionis panem suum emendicat. Si cui quid desit, id reliquorum fratrū liberalitate vltro suppletur. Nemo apud nos eleemosynam petit; sed nec quisquam ociosam vitam ducit. Omnes laboramus. Quod si quis naufragium aut iacturam faciat, ea communi omnium contributione ex parte resarcitur. Replicanti mihi, à Saluatore nobis prædictum, fore vt semper pauperes nobiscum habeamus, respondit ille: Sic est, id vero eò fit, vt monstretur imperfectio eorum qui inter Fideles esse volunt, & tamen candidam illam vestem, Charitatem scilicet, non habent. Hæc ille mecum. At miseri isti, qui litteris scripturæ mordicus adhærent, non considerant, Christum Dominum nostrum nequaquam hanc legem suæ Reipublicæ imponere voluisse, vt nullus in ea pauper inueniatur. Si omnes eam perfectionem amplecti & capere possent, quæ Apostolorum tempore in primitiua fuit Ecclesia, res foret non omnino difficilis. Sed Christus Seruator noster, amplitudinem Ecclesiæ & difficultatem eiusmodi perfectionis præuidens, consilium hoc tantum, non præceptum nobis dare, interim vero pauperes inter nos esse voluit, vt spiritualem eleemosynarum negociationem, cuius fructus & in hac & futura vita percipitur, exercendi Christianis non deesset occasio. *Act. 2.*

II. *Quomodo Pseudoprophetæ populum seduxerint.*

Hac ficta morum sanctitate primi Anabaptistarū apostoli, à Muncero, Leidensi & alijs huc illuc per Germaniam missi, infinitam quasi hominum multitudinem in sua retia attraxerunt. Regionem aliquam peragrantes, ex arboribus, more Druydum (qui & Græco nomine à quercubus dicti) olim apud Gallos, & concionabantur, & verbis partim dulcibus, tertio quoque verbo Christum & Saluatorem ingeminantes; partim asperis, iram Dei sæuissime comminantes, populum suarum partium faciebant. Inde vbi ad riuum, fluuium aut fontem peruenissent, eos qui vellent baptizabant, magna sæpe velut ouium multitudine vnum aliquem, qui primus id petebat, tamquam gregis ducem sequente. Et quia Saluator Apostolis mandauit, vt quod velut in secreto audissent, in tectis annunciarent; fatui hi homines in villis & pagis domos, in syluis & solitudine rupes & præcipitia cōscendebant, atq; inde quam possent altissima voce exclamātes, oculis in cœlū sæpe retortis, omnes vt Pœnitentiam agerent, vitam emendarent, fortunas relinquerent aut in commune conferrent, ac baptizati, se sequerentur, hortabantur. Hanc enim esse Dei voluntatem: quam nisi fecerint, iram eius & pœnas grauissimas experturos. Quidam Philippus Sarrelanus nomine, Basileæ per omnes plateas discursans clamabat: Pœnitentiā agite, desistite à peccatis, rebaptizari vos sinite. Ego .n. adhoc à Deo missus sum, qui Michaele Archangelo interprete, *Eorum fatuitas.*

populo Pœnitentiam me prædicare iussit. Hi Anabaptistæ, vt Erasmus in epi-
ib.23. stola quadam attestatur, non minus Oecolampadianos seu nouos Euangelicos, quos animarum interfectores appellabant, quam Canonicorum vitia detestabantur. Additque, Sectam hanc Principibus & magnatibus valde esse odiosam, non solum quia magistratus tollat, sed etiam bonorum communionem inter omnes esse velit. Ceteroqui nec templa habere, nec armis se defendere; nec deesse inter eos qui sanctiorem ceteris plerisque Sectarijs vitam ducant. Tandem subiungit, Terreri nos corui alicuius crocitatione aut sinistro volatu, atque inde malum augurium capere; nec tamen (ô dementes!) tot tantisque quas contingere videmus, rerum portentis commoueri. E quibus postremum illud non est, quod simplex populus nouorum horum apostolorum ac Pœnitentiæ præconum doctrinam tamquam manna cœlitus demissum, cupidissimis animis accepit.

III. *Anabaptistæ Catholicis & Lutheranis vitia exprobrant.*

Habeo penes me non ita multarum paginarum Colloquium, Anno M D XXX. inter Catholicum, Lutheranum, & Anabaptistam habitum: in quo Anabaptista vtriq; grauissime exprobrat enormia crimina quibus ipsorum ecclesiæ sint pollutæ. Scripsit etiam Germanus quidam contra Anabaptistas libellum, in quo errores eorum & superstitiosam simplicitatem notat, atque inter alia narrat, Ex eorum numero aliquem in prato concionantem, quum forte mulierem conspexisset, cincinnis calamistratis, auro & gemmis fulgentem, ad eam conuersa oratione, sic loquutum: Nostræ sorores non ita ornatæ sunt. An tu nihil aliud habes quo hominibus placeas, quam superbas has ineptias & mundum immundum? Deme has gemmas, monile ac reliquum ornatum, vende ea, & precium da pauperibus. Molles has & sericas vestes in cilicium muta. Audi quid S. Apostolus Petrus de ornatu mulierum dicat. Simulque aperto Nouo Testamenti libro, locum illum prælegit ex capite III. epistolæ I. *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus; sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus,* &c. Hoc cò recensere volui, vt intelligatur, quantopere priscam illi simplicitatẽ cuius imago in nostris libris passim occurrit, in omni cultu affectent. Vestitus eorum omnis ex panno est; & non aliter quam Eustathiani olim, omnes eos qui sericis vestimentis vtuntur, diaboli filios appellant.

IV. *Anabaptistarum in tormentis & morte pertinacia.*

De eorundem contra omnem vim & tormenta admirabili constantia, vel rabie potius quid dicam? qua errores suos in medijs flammis & cruciatibus ad extremum vsque spiritum & vltimam sanguinis guttam defendunt; vt suo loco ostendam. Habet nimirum & semper habuit diabolus suos quoque martyres, ad suam scilicet gloriam propagandam. Hosius dicit, ex omnibus

fectis nullam ferro & igne vexatam fuisse, atq; intra ducentos annos nullam maiori constantia, vel pertinacia potius, tormenta omnia ipsamque mortem sustinuisse; adeo vt in hoc Lutheranos & Zuinglianos multis parasangis antecedant. Erasmus commiseratione dignos esse ait, vt qui magnam partem errore potius quam malitia peccent: quamuis interim de salute sua certissimos se esse glorientur. Hanc lectionem eos docuit Menno, vnus ex primarijs ipsorum doctoribus, sic scribens: Falli non possum. Credidi, ô pater cœlestis, Verbo tuo, & per Spiritum S. illud tamquam Verbum veritatis suscepi. Certus sum, me hac mea doctrina, quæ Dei Verbum est, in extremi iudicij die non Mundum solum, sed angelos etiam iudicaturum. His ijsdem fere verbis Lutherus initio de doctrina sua vsus fuit.

V. *Misere à Pseudoprophetis suis decepti.*

Sed Deum immortalem! quam sæpe illi ab hoc spiritu decepti, numquam tamen suo ipsorum malo sapientiores facti sunt? Muncerus suis auxiliatrices Angelorum legiones, ac victoriam sine armis policitus, se ac quotquot ipsum sequuti fuerant perdidit. Leidensi imperium totius orbis terrarū promissum fuerat; idemq; carnifici exuuias suos reliquit. Melchior Hofmannus, qui ab Helia missum se videri volebat, ac reuelatum sibi dicebat, fore vt magna cū gloria centum quadraginta quatuor millibus discipulis comitatus Argentorato discederet, in pædore & squallore carceris fuit exstinctus. Complures alij ab eodem spiritu promissiones acceperant, vltimum supplicium effugituros; qui tamen ferro & igne passim sunt absumti. Feminæ cuidam Basileæ captiuæ idem spiritus persuaserat, sine cibo & potu miraculose victuram: sed post nouem dierum inediam, decimo mortua est. Millies Anabaptistæ extremi iudicij diem prædixerunt, ac Christi velut iam aperto cœlorum fornice egressum parantis, aduentum maxima deuotione exspectarunt; Solem tamen consueto cursu abeuntem & redeuntem hactenus viderunt. Ex ijs Propheta aliquis suorum auditorum animis hanc persuasionem ita impressit, vt vni tantum linteamini incubantes, totam noctem in rupium cauernis exegerint, Christique aduentum exspectarint, albo illo colore innocentiam suam testantes, ac miserabili voce & suspirijs Dei misericordiam implorantes: verum vbi deceptos se viderunt, non sine pudore ad suos quisque lares reuersi sunt. Sed age, facetam de eodem spiritu narrationem adiungam, vt lectori fastidium è continua historia paullulum detergatur.

Vid. Gast. fol. 130.

VI. *Faceta Anabaptistici conuiuij narratio.*

Mulier quædam Anabaptistica, excucullati monachi, eandem religionem profitentis vxor, cum marito in summa paupertate viuebat, sic vt ad victum sæpe panis etiam deesset. Nocte quadam Spiritus ei reuelat, ac iubet vt vicinas ac socias epulo excipiat, policitus nihil rerum necessariarum defuturum. Illa dicto audiens, mane omnes quotquot nouerat, inuitat. Huius conuiuij

fama quum percrebuiſſet, pleriq; quibus feminæ paupertas nota erat, mirari, vnde illi ad eam rem ſumtus; neque tamen quiſquam quidquam ſuſpicari, quod bonæ illa hactenus exiſtimationis fuiſſet, vt quę in cœtibus eorum Biblia nonnumquam prælegeret. Accurrente è magna hominum multitudine, vt & conuiuij apparatum & exitum viderent, iubet illa menſas ſterni, & conuiuarum ſuo quemque pro dignitate aut ætate loco conſidere: interim vero in tota domo nec ſumus nec flamma conſpiciebatur. Omnibus iam prima fercula exſpectantibus, ac quũ nihil adferretur, mutuo ſe reſpicientibus, illa conſtanti vultu circumiens rogat, vt paullisper adhuc exſpectare ſuſtineant. Breui Angelos adfuturos, & omnium ciborum admirabilē copiā allaturos. Hoc enim miraculum præterita nocte à S. ſpiritu, qui mentiri non poſſit, ſibi reuelatum eſſe. Moram vero hanc interponi, ad tentandam ipſorum patientiam & fidem. Interim illa oculis ac manibus ad cœlum eleuatis, multis editis ſuſpirijs & gemitibus, vt olim Baalitici illi ſacerdotes, Deum obſecrare non ceſſabat, dicens: Mitte nobis, Pater, de cœlo panem, quibus multo maiora, nempe vitam æternam promiſiſti. Sed hoc mortuo erat næniam cantare. Appetente ergo iam nocte, fames conuiuas domum ſuam quemque diſcedere, & ibi latranti ſtomacho præſentius remedium quærere coegit, multo turpius deceptos quam illi quos Heliogabalus inuitauit, eiſque præter panes, fructus, ac cibos pictos nihil appoſuit, quibus ſi non ſtomachus, oculi tamen aliquo modo fuere recreati. Sic ergo bona illa à ſuo S. ſpiritu omnium riſui expoſita, vt ſtultitiæ, ita ludibrij quoque vicinas ſuas ſocias ſibi aſciuit.

DE INEPTIS QVIBVSDAM ANAbaptiſtarum conſuetudinibus, in S. Scriptura, vt ipſi aiunt, fundatis.

Caput Quintum.

A R G V M E N T V M.

I *De Melchiore Hofmanno, magni inter Anabaptiſtas nominis & auctoritatis.*
II. *De alio Propheta ipſius ſucceſſore: & de Anabaptiſtarum ſimplicitate.*
III. *Anabaptiſta arma non ferunt.*
IV. *Iuſiurandum illicitum eſſe contendunt, & imagines deteſtantur.*

I. *De Melchiore Hofmanno.*

INTER eos qui Anabaptiſticam ſectam longe lateque propagarunt, non poſtremum locum obtinet Melchior quidam Hofmannus, qui & pro-

priæ inter eos subalternæ, vt ita dicam, sectæ nomen dedit. Hic Embdam profectus, propalam, Comite qui Lutheranus erat, conniuente, Anabaptismum plantauit, & quamplurimos rebaptizauit. Fuit vero, (vt Vbbo Philippi scribit, qui eiusdem sectæ doctor fuit, sed postea resipuit) homo vehemens, & expromta facundia præditus. Contra Lutherum & Zuinglium multa acerbe scripsit. Edidit etiam Commentarios in Apocalypsin, quibus multa mirabilia atq; ab omni ratione aliena continentur: nec non Figuras Mosaici Tabernaculi, & Mysteria Incarnationis. Idem Vbbo Deum testatur, quamuis Lutherus vehemens & tumultuosus fuerit, Hofmannum tamen hac in re longe illo superiorem fuisse; eiusq; exemplum se aliosq; collegas sequutos, contra Lutheranos, Zuinglianos & Papistas non minus quam contra omnes diabolos detonare ac fulminare solitos. Eidem Hofmannno in Frisia Orientali doctrinam suam spargenti, senex quidam apparuisse dicitur, Heliæ Prophetæ specie, vt discipuli eius narrant, eúq; ita esse alloquutus: Melchior, ab eo qui creauit cœlum ac terram, ad te missus, tibiq; mandare iussus sum, vt Argentoratum, quæ nouæ est instar Hierosolymæ, proficiscaris, ibiq; Verbum Dei annuncies, & populum rebaptizes. In vincula quidē ibi conijcieris, verum sexto post mense cum triumpho inde liberatus discedes, centum & quadraginta quatuor discipulorum millibus comitatus. Melchior vaticinio huic ceu oraculo fidens, itineri se dat, & Anno M D XXXII. Argentoratum profectus, contra Lutheranos Prædicantes publicam disputationem suscipit, inprimis de Pædobaptismo, quem Sathanæ inuentum appellabat. Quum non multo post magistratus iussu custodiæ daretur, nihil territus, sed lætus potius, Hic, inquit, dies ad triumphum mihi à Deo promissum, viam mihi sternet. Ex carcere discipulos quos in Frisia habebat, frequenter est consolatus, & per litteras in suum locum substituit quendam Ioannem Tripenmacher nomine, qui Amsterodami sectam suam valde amplificauit (vbi etiamnum illa maxime viget) ac tandem Hagam-Comitis abductus, sanguine obsignauit, igni exustus. Melchior vero frustra exspectata Heliæ ope, in carceris squallore obijt. *A diabolo decipitur.*

III. *Alius Pseudopropheta Hofmanni successor.*

Dum in carcere attinetur Hofmannus, in eadem vrbe nouus quidam propheta exstitit, Leonardus nomine, suasque visiones editis libris publicauit. Vsus hic fuit ope duarum sagarum seu diuinatricum, quarum vna Vrsula, altera Barbara nominabatur. Deplorat hoc loco supradictus Vbbo simplicitatem ac cæcitatem nostram, qui eiusmodi artibus circumueniri nos patiamur: aitque se quosdam ex hypocritis illis, Hofmanni discipulis diu apud se habuisse, qui doctrinam illius, scientiam & pietatem ad cœlum vsque laudibus extulerint, atq; Anabaptistarum religionem, ob summam quæ

ibi feruеat, Charitatem summopere commendarint. Docent enim, omnes iniurias sine murmure perferendas, nec defensionem licitam esse, sed secundum Euangelium omnia propter Dei honorem sustinenda, bonum pro malo reddendum, inimicis benefaciendum, ei qui nos in dexteram maxillam percusserit, præbendam & alteram, &c. At non animaduertunt, Saluatorem ibi ad Apostolos loqui & alios, qui Christianam perfectionem amplexuri, & quorum arma, verba, & præsidium humilitas futura erant: neque hoc præceptum esse, sed consilium. Quæsiui ego aliquando ex horum aliquo, An iniuria affecti, nullam planè animi sentirent perturbationem? Tum ille, Immò, inquit (nam & nos caro & ossa sumus sicut vos) sed Spiritus Dei statim adest, ac patientiam animis nostris inspirat. Nec dici potest, post motum illum Monasteriensem, quo tempore illi in nostra religione nondum perfectè erant instructi, quemquam fratrem Christianum ab vllo nostrûm percussum, læsum aut occisũ esse. Et hinc docent illi, non licere Christianis vti gladio. Christus, inquiunt, S. Petrum propterea reprehendit, ac diuinam hanc sententiam pronunciauit: *Qui acceperit gladium, gladio peribit.* Et hæc quidem etiam vna fuit ex Lutheri Propositionibus. Quum anno M D XLIII. Anabaptista quidam in iudicio accusaretur, qui inter alia illicitum esse armorum vsum, nec gladio percutiendum aiebat, roganti Iudici, si nocturnus fur fores ipsi effregerit, aut latro in sylua ipsum inuaserit, an illi argentum, huic iugulum quasi vltro esset præbiturus, ac non potius pro vtroque quantum possit pugnaturus? respondit ille, ad sui defensionem vix ac ne vix quidem arma accepturum, vt qui sciret in Dei se suaque omnia tutela esse, qui omnes capitis sui capillos numeratos habeat, & cuius Voluntatem fieri assiduo precetur. In Colloquio Lauffensi Anabaptista à Catholico rogatus, An non cum alijs Christianis ad patriæ defensionem contra Turcas arma sumere velit, idem quod Lutherus initio sui Euangelij, vt postea dicam, respondit: Turcam precibus & oratione, non armis profligandum esse. Hunc enim esse Dei flagellum, quo Papistas & nouos Euangelicos castiget.

Matth. 5.

III. *Anabaptistæ armis non vtuntur.*

Flissingæ, & in alijs Hollandiæ & Selandiæ ciuitatibus, Anabaptistæ ad vigilias vocati, comparent quidem, sed sine armis: eoque in excubitorum stationibus tantum locãtur, vt scilicet animaduerso hoste clamore eũ prodant. Id enim ex religionis suæ decretis facere ipsis licet, at manum armis admouere, ac hostẽ depellere non licet. Nonnulli quidem arma portant, puluerẽ, fomitem, alia; tormenta etiam instruunt & onerant; at ignem subijcere, aut gladium educere, religioni habent. Naues eorũ (multi enim rei nauticæ, ac præsertim in Belgio, student) facile dignoscuntur; vtpote nullis tormentis aut alio quocumq; armorũ genere instructæ. Si in piratas inciderint, verbis remis-

que effugere laborant. Si effugere non possunt, complicatis manibus sese dedunt, ac Deum tum quoque laudant, dicentes: Benedictus sit Iesus Christus. Hoc illi nomen frequenter in ore habent, tam certi salutis suæ, vt damnari se non posse dicant. Nec vero tantum ab omni vi & iniuriæ repulsa abstinent, sed malefactori quoque manus iniicere nefas ducunt. Anabaptista quidam quæ huius opinionis argumenta haberet rogatus, Quẽ inquit, furem aut latronem Christus D.N. & Apostoli ceperunt? cui malefico manus iniecerunt? Atqui eorum vitam & facta nos pro virili imitari decet. In iudicio quoque contendere, aut magistratũ gerere Christianis prohibitum esse aiũt. Ex ipsorum enim sententia non opus est vllo alio magistratu quam Pastore ac ceteris Parastatis; nec alia sententia quam quæ ab vniuerso cœtu seu ecclesia fertur. Quid opus habemus, inquiunt, magistratu, si Christiani sumus? Rogati à me, si cui ipsorum facta esset iniuria, quam eius vindicandæ rationem esset ingressurus? Si aiebant, is nostræ religionis non sit, coram ipsius iudice conueniendus; sin eorundem sacrorum sit socius, monendus erit, vt iniuriam agnoscat, ac pro ea satisfacturum se promittat. Quod si promissis non steterit, indicandus est Ecclesiæ, quæ vtroque audito, sententiam ferre consueuit. Ex quibus omnibus manifestum est quam mordicus imperiti isti ac dementati homines litteris S. scripturæ inhæreant, nec ad eiusdem intelligentiam penetrare queant, quæ non è priuatorum hominum sensibus, sed communi Ecclesiæ, tamquam veritatis magistræ & directricis, consensu est haurienda.

IV. *Iusiurandum illicitum esse putant.*

Ante omnia Iusiurandum omne, etiam quamcumque ob caussam, illicitum esse contendunt, vsi ad hoc S. scripturæ testimonio, vbi dicitur, *Sit sermo vester, Est, est, Non, non*: adeo vt multi acerbissima potius tormenta sustinere, quam iusiurandum, etiam coram Iudice, præstare maluerint. Apud Gastium Anabaptista quidam sic inquit: Iusiurandum nullum facimus, quia Deus id in suo Euangelio prohibuit. Etiam hodie vbi illi sunt, in iudicio nullum ab eis iuramentum aut manus eleuatio exigitur, sed simpliciter verùm dicere iubentur.

Et ab imaginibus abhorrent.

Omnes ab imaginibus abhorrent, nec solum in templis, sed domi etiam: quinetiam easdem ex Bibliis ac libris suis exscindunt aut eradunt. Testatur idem Gastius, vidisse se feminam Anabaptisticam è domo emigrare, quod S. Virginis imago in vitro ibi depictam conspexisset. Et ego, inquit, si quando ad me venissent, rogabam eos an tabulis quæ frequentes in cœnaculo meo pendebant, offenderentur. Tum illi, Tibi, inquiunt, tamquam patrifamilias domi tuæ tuo more viuere licet, sicut etiam nos arbitratu nostro domi nostrę viuimus. Veruntamen nosti, credimus, à Deo picturas, &c. interdictas: statimque illud, *Non facias tibi sculptile*, decantabant. Quod ad sepulturam, sine vlla

pompa aut cæremoniis efferuntur, & communi cum reliquis sectariis loco sepeliuntur, qui hanc eis societatem post mortem non negant, vt faciunt Catholici. Vult enim nostra religio, vt quos viuos error à nostra separauit Ecclesia, iidem mortui à membris eius sint separati.

DE COMPLVRIBVS ANABAPTISTARUM factionibus seu diuisionibus, earumque auctoribus.

Caput Sextum.

ARGVMENTVM,

I. *Anabaptistarum secta in plures factiones diuisa.*
II. *De iis qui feminis promiscue vtuntur.*
III. *Munceriani & diuersi hæretici ex eadem schola.*
IV. *De Odiis Anabaptistarum inter se.*
V. *De aliis eorum Regibus post Ioannem Leidensem.*
VI. *D. Ioanne Wilhelmi vltimo Anabaptistarum rege, & eius morte.*

I. *Anabaptistarum secta in multas factiones diuisa.*

QVEMADMODVM reliquæ omnes hæreses (in regno enim diaboli nulla est concordia) ita hæc quoque vix exorta, in plures factiones diuisa fuit. Neq; enim semper decepisse, diabolo satis est. Indies noui aliquid comminiscitur, indies noua discipulis suis secreta reuelat. Tanta vero est inter Anabaptistas diuersitas, vt è Suecia aut Morauia in Hollandiā profecti, nō recipiantur, nisi rebaptizati. Sic ergo multi qui infantes in Ecclesia Catholica baptizati sunt, ter baptizantur, vt testatur Schlusselburgius libro XII. Verum age præcipuas sectas seu factiones enarremus; omnes enim difficile, aut nobis certe, impossibile est. Sebastianus Francus in Chronicis suis LXX. ponit. Quidā Apostolicos se appellant, quasi veros Apostolorū imitatores. Hi nudis incedūt pedibus, eosq; mutuo sibi lauāt, & bona sua relinquunt, seu in commune conferūt. Hanc enim illi veram Christianorum notam esse aiunt. Hoc charitatis esse præceptum, ab ipso Christo & Apostolis vsitatū. Non posse quē diuitem & Christianū esse simul. Etsi autē lex hæc seu consuetudo inter ipsos postea mutata est, tamen hodie etiam in Morauia communē habent dispensatorē seu Oeconomū, qui æqualiter omnibus necessaria distribuit. Verū age, vniuersam huius Oeconomię rationem & admirabilē ordinem inspiciamus.

Oeconomia & disciplina Anabaptistarum in Morauia.

Iam diu est quum in sola Morauia circiter septuaginta Anabaptistarū millia numerata fuerūt. Omnes enim in vnam matriculā relati sunt, cuius numerus vel crescit vel minuitur, prout plures vel pauciores nascūtur aut moriūtur

Nul-

Nullas proprias, aut certe exiguas habent possessiones, sed mercede alienos agros colũt. In certas velut præfecturas diuisi sunt, & per diuersorũ dominorũ ditiones dispersi. Numero suo neminẽ adscribi patiuntur, qui manuũ suarum labore victũ sibi non quærat, aut non opificiũ aliquod factitet: eoq; rari inter eos sunt Nobiles. Si qui vero societati nomina dent, pro gladio statim malleũ aut tale aliquod instrumentũ sumunt, vt eo sibi suisq; more ceterorũ victũ quærãt: qui plerisq; honestus & liberalis, quum multã mercedẽ mereãt, sumtum vero faciant perparce. In vnaquaq; præfectura omnes in cõmuni viuunt; habentq; singulæ Præfectũ seu Regentem, cui seniores quidã ceu parastatę adiuncti sunt. Hi diligentia quadã & industria admirabili singulis necessaria procurant. Præter hos Patrẽ habent, seu spiritualium rerũ præfectũ, qui qua publice qua priuatim eos in religione instruit & informat. Hic idẽ antequam ad opus exeãt, quotidie orationẽ eis præit, quam alta voce pronunciat, ceteri iunctis manibus ac frequẽtibus suspiriis silentio subsequũtur. Post precationẽ quisq; ad suum opus ac pensũ vadit. Aliis concionibus quã precibus his publicis nõ vtuntur. Habent generalẽ præfectum seu caput suæ Ecclesiæ, sed tã secreto, vt nemini nisi ipsis tantum notũ sit, & aliis nõ reuelaturos, promittere cogantur. Cœnã celebrant bis quotannis, tũq; mares & feminæ promiscue assident, alter alterũ inuitantes, sed magna cum modestia: quã non in hac solum, verũ aliis omnibus actionibus adeoq; tota vita mirũ in modũ obseruant. Eos si videas cœnaculũ reficiendi sui causa intrantes, mensisq; assidentes, Religiosorũ potius bene ordinatorum quam hominum plebeiorum & mechanicorũ Conuentum dixeris. Vbi mensæ assederunt, quadrantẽ fere horæ taciti sedẽt vtraq; manu ori admota; tumq; meditari ac corde precari, adeoq; sæpe in ecstasin rapi dicuntur. Idẽ ab eis fit, sublatis mẽsis. Inter cœnandum aut prandendũ adstat Archimandrita, (voce à Thebaidis Monachis olim vsurpata appellatus) singulorũ mores obseruãs, & castigans. Cibo sumto singuli discedũt, nec salutantes alter alterũ, nec salutati. Duo tamen aut tres sępe vnà spaciãtur, nec interim cum aliis sermonẽ miscent. Opus miro silentio faciunt. Sæpe triginta aut quadraginta rure simul vnà laborãt, alii triturãtes, alii vanno frumenta purgãtes, alii aliud faciẽtes (eiusmodi enim operas dominis in quorũ ditionibus habitãt, exhibere coguntur) tãto silentio vt vix toto die verbum ex eis audias, & in Pythagoreorũ schola educatos credas. Et in oppidis passim in vna officina triginta aut circiter laborant, tanta diligentia, vt vix oculos ad ingredientes aspiciendos, deflectant; ipsi certe vltro neminem salutent aut compellent. Quando noctu laborandum est, omnes in spaciosa quædam conclauia se conferunt, mares à feminis seorsim, multo pensilium lychnorum lumine illustrata, quorum fumus per fistulas quas- *Eorum silentium.*

dam

dam ſuperimpendentes foras exit. Tanta illis munditiei, & præcipue ſilentii cura. Si loquendum ſit, voce vtuntur humili & ſubmiſſa. Eadem eſt mulierum quamuis naturâ ſexus loquacium, diſciplina, quæ ſupellectilem & cibos curant. Vix credat quiſquam, quadringentos aut quingentos pueros ac puellas tanto ſilentio aſſidere, vt ſtatuas eſſe putes. Ii à feminis reguntur, vno & eodem veſtitu, eoque ſimplici admodum atq; inornato, omnes amicti. Tecta pleraque ſunt è ſtramine: in domibus tamen mira vbique apparet mundities.

Quando ſurgendi tempus eſt, vnus per dormitorium circumiens, clara, modeſta tamen voce clamat, Auff Brůder / Auff / id eſt, Surgite fratres, eaque verba aliquoties repetit. Sacerdotes & Religioſos Catholicos non vt ceteri noui Euangelici odio & horrori habent: immo officinas eorum ingreſſos, nonnumquam munuſculo aliquo onuſtos dimittunt. Sed & erga peregrinos quanta poſſunt maxima humanitate vtuntur. Diebus Dominicis bini per pagos & villas incedunt, ac facile agnoſcuntur, dicentibus paſſim qui eos occurrunt, Es ſeind die Brůder / id eſt, Fratres ſunt. Eo enim nomine quum hic tũ alibi indigetantur. Nigro iis diebus vtuntur è lana veſtitu, bacu-loſque manibus ferunt. in primo quod occurrit diuerſorio menſis aſſident viatorum, initio magis muti quam piſces. Vbi vero vnà aſſidentes diligenter adſpexerunt, eorumque ingenia & mores paullulum cognouerunt, diſſerere incipiunt de extremo iudicio, de pœnis æternis, de Inferno, de diabolis & eorum crudelitate in excarnificandis damnatorum animabus & corporibus; idque vnice operam dant vt audientibus timorem incutiant (neque enim alios facile quã ſimplices & indoctos aggrediuntur) Quod vbi animaduertũt, aliò deflexa oratione eos conſolantur, ac policentur viam ſe commonſtraturos, qua, vitatis omnibus iſtis cruciatibus & miſeriis, ad æterna gaudia perueniatur. Eam vero vnicam eſſe, vt quiſque à malo poſthac abſtineat, ac ſe rebaptizari ſinat. Et hoc quidem aſtu illi ad illiciendam rudem & indoctam plebem vtuntur, dum velut guſtum aliquem ſuæ religionis illi propinant, vt
n præf. 2. Tom. Lutherus iam ſuo tempore notauit. Feſtos dies nullos obſeruant, ac ſine vlla intermiſſione laborant. Ex omnibus hereticis nulli difficilius conuertuntur, non minus, immo multo minus quam Iudæi. Cauſſa eſt, quod doctrinæ S. ſcripturam; moribus, externam quandam innocentiam prætexũt. Ebrios, rixoſos, blaſphemos, & aliis eiuſmodi vitiis contaminatos non ferunt, ſed excommunicant ac ſuis cœtibus excludunt (quod illi appellant, in Mundum remittere) nec eos poſtea recipiunt. Bibliis vtuntur epitomatis, vel truncatis potius, in quibus quæ viſa ſunt retinuerunt: quodque de ſuo admiſtum eſt (cuius reſpectu reliquum omne fere nihil eſt) non minus tenaciter quam ipſum Dei verbum amplectuntur. A diſputationibus abhorrent. Quod ſi qui

... certamen detrectare non possint, ita intra septa & cancellos sues ent, vt assiliri vix possint. Hæc fere est disciplina, qua Anabaptistæ ... Communitates suas regunt: in qua certe nec ordo nec quidquam religiosam aliquam domum moderandam pertinet, desiderari po- Sed inprimis fortunarum illa & conditionis æqualitas multos pellicebolet.

Puritanorum secta.

Sunt etiam inter Anabaptistas qui *Puri* dicuntur, quod ab omni peccato immunes se putent: eoque in oratione Dominica verba illa omittunt, *Et remitte nobis debita nostra.* Aiunt enim hominem post acceptum in ipsorum Ecclesia baptismum, peccare amplius non posse. Quia enim, inquiunt, Sanctum Spiritum nobiscum habemus, quidquid faciamus, peccatum esse non potest. Nos sumus electi ac prædestinati ad salutem. Omnes vnum tantum corpus, quemadmodum & vnum Spiritum habemus. Hoc eodem modo Valentiniani loquuti sunt, vt Epiphanius testatur. Est præterea alia secta quæ *Tacentium* dicitur, qui rogati de religione sua, nihil respondent, sed oculis tantum cœlum obtuentur. Alii *Separati* appellantur, qui in locis tantum solitariis viuunt, nec vllo alio religionis exercitio quam meditatione vtuntur; vitia sua, & inprimis ignauiam & stuporem solitudine tegentes. Quæ *Precantium* vocatur secta, plena est hypocryseos. Vix finita precatione, incipiunt aliam; cum hominibus numquam loquuntur, nunquam comedunt, nunquam denique quidquam faciunt, nisi prius Deum comprecati. Credo dormientes quoque orare. *Rapti* quidam appellantur, qui ab ecstasi ad se reuersi, mirabilia narrant quæ in Paradiso aut Inferno viderint; tumque ea quæ à Deo iniuncta sibi esse dicunt, sine vlla mora aut metu exsequuntur: vt is qui Anno MDXXXVI. præsente patre atque matre fratri caput abscidit, hoc à Deo mandatum sibi aiens.

Gast. lib. 1. fol. 23. — *Tacentes.* — *Separati.* — *Precantes.* — *Rapti.*

II. *Communio vxorum inter Anabaptistas.*

Sunt etiam qui *Liberos* se nominant, quod vt sibi persuadent, nec tributum nec obedientiam cuiquam Principi aut magistratui debeant. Hi matrimonium rem Spiritualem esse affirmant, eoque feminis promiscue vtuntur, existimantes (quod de brutis vix quisquam credat) commistionem illam sine peccato esse; & sic quasi Platonicæ Reipublicæ formam sequuti: ex quo facile verum videtur quod à Tertulliano dictũ est, E Platonis schola multas hæreses prodiisse. His similes olim fuerunt Gnostici, & qui falso nomine Nicolaitę dicti sunt, à Nicolao quodã, qui cũ S. Stephano vnus fuit è primis Diaconis; vtque Deo liberius seruire posset, vxorem iuuenculam, forma & aliis dotibus insignem, præsentibus Apostolis abdicauit, eoque petulantibus quibusdam iuuenibus calumniandi occasionem præbuit, qui Nico-

laitas se appellarunt, ad introducendam feminarum communione hi Spiritus (Freygeister) docent, quamcumque feminam, à quocun suæ religionis rogatam, sui copiam facere debere, vt si ille dicat: Spir concupiscit carnem tuam, statim illa respondeat: Veni ergo, & facia rabilia. Felix Capito historiam recenset de quodam eiusmodi Inspira amici domum ingressus extemplo in hæc verba prorupit: Spiritus sa mandauit mihi vt cum vxore tua cubem. Bene habet, inquit maritus: & v ri mandat vt morem ei gerat. Interea dum lectus paratur, forte adspicit filiam & ætate & forma magis integram: statimque ad matrem, Non hoc, ait, vult Spiritus vt tecum, sed cum filia tua cubem. Quid fit? Vtraque Spiritui obedit, & carnem subiicit. Reuersus mane maritus (lecti enim parte nequissimo illi hirco cesserat) hominem inter filiæ amplexus deprehendit: & iratus, Quid? ait. Ergo Spiritus Sanctus mentitus est? Iussit ille te cum mea vxore concumbere, & ecce tu filiam subagitas. Idem Spiritus mandat mihi vt à te pœnas exigam. Demersoque in intestina eius cultello, hominem occidit. Sic alius quidam ab eodem Spiritu inspiratus, filium tamquam Isaacum immolauit. Hæc tragica sane & cruenta sunt exempla: quod sequitur plus habet leporis. Vetula quædam ad formosum iuuenem venerat, à Spiritu mandatum sibi dicens vt cum eo cubaret. At ille, idem, inquit, Spiritus mihi mandauit, vt nonnisi cum bellis & iuuenculis rem habeam. Contuli ego sermonem cum Anabaptistis quibusdam, qui opiniones suas non minus mordicus quam Lutherani aut Caluinistæ tuebantur. Rogati à me, communionem hanc feminarum inter suos esse pernegabant. Etsi non desunt, qui ante annos non ita multos tales Synagogas in Morauia fuisse asseuerant. Locus vbi monstra ista conueniebant, asseribus vndique constratus erat, quatuor digitos crassis, & tres pedes longis. Post preces peractas, diligenter respiciebant an quis ipsorum sectæ non particeps, cœtui interesset. Mox exstinctis luminibus, quisque quam vellet arripiebat, cumque ea libidinem explebat: vbi sæpe quæ forma ceteris erant præstantiores, in magnis erant angustiis, procis tamquam de Helena inter se contendentibus: & in tanta obscuritate & tenebris congressus fiebant nefarii & incestuosi. Audiui ego è Belga, qui quum xx. ætatis annum sine vlla religionis cura attigisset, tandem me assistente, sancto baptismi lauacro in Catholica Ecclesia ablutus est, in Hollandia paucos ante annos cœtus eiusmodi fuisse. Addebat idem, Cauponem quendam vni ex suis amicis ele gantis virgunculæ neptis suæ copiam obtulisse, si ei cœtui se immisceret. Tota tamen hæc societas, Fraterculorum dicta, iam periisse creditur. Superest tamen etiamnum secta eorum qui ab ipsis Anabaptistis *Impuri* dicun-

Historia tragica.

Faceta.

tur

r, eò quod præter alia, polygamiam permittunt. Certe Ludouicum Het- *Impuri.*
rum celebrem Anabaptistam tredecim vxores eodem tempore simul viuentes habuisse Lindanus auctor est. Et Lutherus de alio quodam scribit, qui xxiv. habuerit, nec tamen in iis omnibus libidinem potuerit explere. Multi quidem ab ipsis editi libri doctrinam hanc de polygamia probare videntur; improbe illud interpretantes; *Erunt duo in carne vna.* & illud Apostoli: *Vnusquisq; suam vxorem habeat, & vnaquaeq; maritum suum:* quo tamquam toni tru omnis hæc turpis opinio collabascit. Fuerunt etiam qui *Deificatos* se dixerunt. Amsterodami liber excusus est, hoc titulo: *Homo Deificatus.*

III. *Munceriani, Eras. Alb. cont. Carol. Tom. 7.*

In superiori Germania reperiuntur Munceriani: à fatuo illo burdone Muncero sic dicti, qui gladium Gedeonis datum sibi aiebat, ad nouum instituendum Christi regnum. Ex hac secta aliqui cum Valentinianis dicunt, Christum ex Maria Virgine non conceptum, sed per eius vterum tamquam per canalem transiisse. Sic quoque Lutherus ait, Christum corporaliter & spiritualiter è S. Virgine Maria natum fuisse: quæ sententia à Caluinistis ei exprobratur. Iidem peccatum originale pro inani commento habent: quam opinionem à Zuinglio se accepisse fatentur, quod nimirum peccatum mortale sit de remissione peccatorum dubitare. Tum, vniuersos homines, immo & diabolos, postquam satis pœnarum dederint, saluatum iri: qui error fuit Origenis in Concilio IV. Constantinopolitano à quingentis fere Patribus condemnatus. Ex ipsorum Doctoribus quidam credunt, Tria esse tempora seu potius Tres Mundos. Primum ab Adamo vsque ad Noah, qui purgatus sit per aquam. Secundum in quo nos sumus, per ignem purgatum iri. In tertio Iustitiam regnaturam, & ante generalem mortuorum resurrectionem, Iesum Christum duo annorum millia cum Electis suis in hoc Mundo cum gaudio & voluptate victurum, eorumque labores & miserias remuneraturum. Ad illum vero vsque diem, Animas vnà cum corporibus dormire. Quam illi stultitiam à Chiliastis hæreticis, qui tempore Sixti I. vixêre, didicerunt. Inter has vero sectas nonnulli sunt, qui veteri Testamento non aliam quam historicam fidem deberi asserunt, vt quod per Nouum omnino sit abrogatum. Hæc Manichæorum fuit doctrina, vt S. Augustinus scribit. *Quæst. 33 in Num.* Aiunt illi, Mosen cum Christo nō esse commiscendū. Respondet idem S. Doctor, Eadem in veteri & nouo Testamento contineri. In illo vmbras esse & figuras; in hoc corpus & res ipsas. Ibi res figuratas hic manifestatas.

IV. *Multiplices Anabaptistarum sectæ.*

Quamuis autem hæ & aliæ omnes Anabaptistarum factiones mutuo sese oderint ac detestentur; exemplo tamen omnium hæreticorum, miro consensu in perniciem Ecclesiæ conspirant, mutuasq; operas tradunt. Qui Ioannis Gulielmi vltimi Anabaptistarū regis vitā descripsit, testatur, Antuerpiæ

duos è se visos Anabaptistas ad mortem damnatos. Quum more vsitato ante supplicium ad cibum capiendum considere iussi essent, eorum alterum facere id recusasse, Nihil hic in terris cũ eo sibi rei fore inquiens, cum quo partẽ in cœlo habiturus non esset. Vtrumque tamen Anabaptismum prædicasse & Mennonis se discipulos tulisse. Et hæc quidem diuisio, omnis hæreseos ordinaria comes, etiam olim inter Monasterienses gliscere cœpit. Sic enim eorum quidam ipse scribit, Tot fere opiniones ac sectas inter ipsos fuisse quot Doctores; quod quisque Prophetam se iactaret, & hic cum Deo, ille cum Angelis colloquium se habuisse simularet. Hæc Vbbo ille, qui ab Anabaptismo ad Catholicam Ecclesiam rediit, librumque *Recognitionis* edidit. Hic idem ille est, qui Theodoro Philippi Amsterodami, Dauidi Georgio monstro hominis Delphis, Simoni Mennoni Groningæ, tribus famosis Anabaptistarum doctoribus, ac diuersarum hæreseon auctoribus, manus imposuit, quorum historia me vocat, vbi prius Anabaptisticorum regum catalogum, atq; eorundem exitum vobis exhibuero, de quibus sane Satyricum illud potius quam de bonis dici possit, Omnes vni annulo inscribi posse.

V. Anabaptistarum Regnum.

De primo eorum rege Ioanne Leidensi, eiusque exitu supra diximus. Post hunc alius quidam, Ioannes itidem nomine, relliquias regni colligere, eiusque sedem in Belgio constituere aggressus, Bruxellis & coronam & caput perdidit. Ei successit Cornelius quidam, sed eadem fortuna Vltraiecti capite plexus. Post hæc interregnum fuit duodecim aut quindecim annis, nemine tam funestũ diadema suscipere auso, donec diabolus tandem spuriũ quendã suscitauit, Ruræmundani sacerdotis filiũ, qui Monasteriensis regni ruinam restaurare conaretur. Hic primo Louanium, deinde Vesaliam venit; & sub prætextu controuersa quædam religionis capita discutiendi, cum variarum sectarum doctoribus, quarum mira ibi est copia & summa libertas, sermonem contulit, ac non multo post libellum de Impuro eorum qui falso Euangelici dicuntur, matrimonio publicauit: in quo polygamiam defendit, & cum prægnantibus, ac cum iis qui per ætatem parere nondum possunt, concumbere, peccatum esse asserit; idque bestiarum more & exemplo probare contendit. Scriptura quoque tamquam Delphico gladio, euincere conabatur, licere id quod vnus plus nimio habet, possidenti eripere eoq; alterius paupertatem supplere & subleuare. Biblia vero non vt alii, litterali (hoc hominum ambitiosorum & mundana sapientium esse dictitans) sed mystico quodam sensu, quem scilicet Spiritus S. ipsi suggessisset, interpretabatur.

VI. Ioannes Guilhelmi vltimus Rex.

Hac ille ratione breui tempore multos sectatores attraxit; qui magistri doctrina, inopiæ suæ subuenire cupientes, Nobilium aliquot domos

mos diripuerunt; ac per totam Cliuiam magna incrementa sumserunt, Rege, interim latente, ac nemini nisi suis noto. Erat homo proceræ staturæ, grauitatem admirabilem, comitate tamen quadam temperatam præseferens. Gladium ferebat, quem Gedeonis appellabat. Plures habebat reginas, regali ornatu conspicuas. Cetera quæ nequissimus hic homo docuit & fecit, lubens prætereo. Captus fuit in Ducatu Cliuiensi Anno M D LXXIV. vnà cum Elisabetha, primaria vxore, quam Reginam matrem appellabant, & viginti concubinis: è quibus duæ tantum supplicio affectæ sunt, reliquis ob simplicitatē vitæ gratia facta. Non sine admiratione legi potest illa disputatio, quam Elisabetha (quæ vna ex damnatis fuit) cum Hanebergio Prædicante Vesaliensi habuit: in qua tot scripturæ loca & sententias citat, vt aduersarium pænè obruere videatur. Stultas illas persuasiones tā de religione quam de marito suo, ad extremum vsque peruicacissimè retinuit, ac sanguine suo obsignauit.

Post sumtum de duabus reginis & proceribus aliquot suppliciū, rex quoq; ferreis compedibus onustus, in iudicium producitur. Licet vero quintum iam annum captiuus, in carcere totus esset emaciatus, vt vix incedere posset; magna tamen & truculenta voce iudices inclamabat: Facite de me, inquiens, quidquid volueritis. Qui me creauit, quique me fecit vt sim quod sum, miracula sua ostendet vbi opus fuerit, meque è vestris manibus liberabit. Bonus enim est, & in promissis suis verax. At vanum hoc fuit vaticinium. Postquam enim miser hic homo aliquot annos inter mille miserias ipsa morte cruciabiliores, in carcere exegisset, tandem ad palum alligatus, & lento igne exustus fuit. Nullum delictum fateri omnino voluit; sed durante supplicio, Deum inuocare, ac promissorum admonere non desistebat. Ecce cineres vltimi Anabaptistarum regis: è quibus nullus adhuc nouus phænix prodijt. An vero futura sæcula aliquem productura sint, experientia docebit. Ipsa certe secta vt è Lutheranæ velut naufragio enata est, ita in quibusdam tantum Germaniæ, Belgij, & Poloniæ angulis delitescens, & ipsa non naufragium, sed communem cum omnibus hæresibus interitum exspectat.

Eius supplicium.

DE ANDREA CAROLSTADIO, nostri temporis Sacramentariorum antesignano.

Caput Septimum.

ARGVMENTVM.

I. *Per Sacramentarios diabolus Christo primum bellum intulit.*
II. *Andreas Carolstadius primus nostri temporis Sacramentarius.*
III. *Vnde suam doctrinam, se ipso teste, hauserit.*
IV. *Andreas Carolstadius quis & qualis fuerit.*
V. *Ex amico intimo Lutheri acerrimus eidem fit inimicus.*
VI. *Carolstadius primus ex sacerdotum ordine, vxorem ducit.*

I. *Sacramentarij Ecclesiæ primarij oppugnatores.*

NON minus absurda quam furiosa Anabaptistarum secta plures mihi paginas fecit quam initio constitueram. Quia tamen inter hæreses nostri temporis ipsa quoq; singularem tenet locum; ac, quod sciam, nemo vnus omnia eius, quæ quidem inuestigari possunt, descripsit: ipsam quoq; cum omnibus armis, insignibus, manipulis, & impedimentis in hunc campum producendam mihi existimaui. Iam ad alias duas eiusdem Lutheri, communis omnium parentis, filias accedo, ortum earum, vel abortum potius, lenocinia, & quidquid ad eas pertinet, descripturus; facto initio ab ea quæ licet pessima sit, & maxime deformis, cerussâ tamen suâ & fuco plures quam reliquæ procos inuenit. Sacramentariorum sectam intelligo.

Quemadmodum vero magnorum exercituum imperatores, ad regnum aliquod occupandum proficiscentes, quacumque iter faciunt obuia quæque quà vi quà fraude occupant quidem, prosternunt, & ne hostibus vsui sint, ferro & igne corrũpunt; interim tamen suas omnes cogitationes & curas eò conuertunt, vt ipsa regni sede aut eo in quo victoriæ ac rerum summa posita est, potiãtur: sic vetus ille bellator, & bellicosus veterator, varijs strategematis ac multiplici vi ciuitatem Dei oppugnat, statuas confringendo, deijciendo altaria, leges omnes à Vicario Dei in Ecclesia ad eius conseruationem latás contemnendo ac proculcando. Verum hæ leues tantum sunt quædam procursationes & velitationes. Tota acies ad oppugnandam præcipue ac destruendam Sacrosanctam Eucharistiam, præcipuum Christianæ religionis mysteriũ ac firmissimum fidei fundamentum, directa est. Vix Testamentum suum instituerat Saluator, quum ecce Capharnaitæ mussare incipiunt: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Vbi Cyrillus ait, verbum illud *Quomodo* in Dei operibus vsurpare, Iudaicæ infidelitatis esse proprium: eosq;

qui id faciant, omnibus pœnis & tormentis dignos esse. Hinc S. Augustinus, diabolum domui Dei oppugnandæ primum velut arietem per Sacramentarios admouere testatur. Sic quod per Capharnaitas cœperat, per Simonem & Menandrum idem fuit prosequutus, qui diuinitatem atque immortalitatem Christi negabant. Ex horum schola prodierunt Cataphrygæ, Pepusiani, Manichæi, & Ophitæ. Horũ alij venerabili huic Sacramento infantium sanguinem, alij semen virile (ô nefarium atq; exsecrabile scelus!) admiscebant Nec minus strenue postea idem augustum & sacrosanctum Altaris Sacramentum oppugnatum fuit per eos, qui pro ridiculo spectaculo ac ludo habebant atq; etiamnũ habent, sacerdotem cum ministris adstare ad aram, & super frustillo panis verbis aliquot recitatis, in momento non lunã, sed Dei filium, incantationibus suis, cœlo deducere. Sic enim impij isti de sacerdote loquuntur, ad cuius preces, vt S. Hieronymus ait, corpus & sanguis Iesu Christi in instanti conficiuntur; & panis, vt eadẽ de re S. Gregorius scribit, in corpus Iesu Christi mutatur. O impios, qui incãtationes verba ex ipso Saluatoris ore prolata, nominare audent? Post Simoniacorũ & Menandrianorum assultũ diabolus aliquãdiu quieuit, sed magis vt vires interea colligeret quam pugnã omitteret: donec Anno DCCL. circiter Iconomachos excitauit, qui dicebant, in Ecclesia nullam aliam ferendam esse imaginem quã solam Eucharistiam. Ad quam blasphemiam tota contremuit Ecclesia; & animaduersa istorum hominum fraude, definijt ac decreuit, SS. Eucharistiam non imaginem Iesu Christi, sed ipsum Iesum Christum esse. Quinquaginta annis post Scotus eandẽ quæstionem mouere voluit, cui tamen mox à Concilio Vercellensi os fuit obturatũ. Post ducẽtos ab eo tempore annos Berengarius Archidiaconus Andegauensis, diaboli instinctu maxima vi firmissimam hanc Ecclesiæ arcem inuasit. Ac meo iudicio non errant, qui primum hunc Sacramentariorum auctorem & patrem faciunt: cuius error postea à Zuinglio, realem præsentiam negante, & à Luthero quoque, impanationem tantum concedentẽ, fuit renouatus. At Berengarij vox in Francia tantum fuit exaudita, neque vlterius potuit penetrare. Operæprecium est audire, quid de eodem noui nostri Euangelici in Francia sentiant. Fatentur enim Berengarium odio potius aduersus Lãfrancum & Rogerium, & victoriæ ac gloriæ spe, quam veritatis reuelandæ aut defendendæ studio, certamen hoc de Eucharistia suscepisse: immò eundem de Matrimonio & Pædobaptismo minus rectè sensisse. Sic ipsi pudenda patris sui reuelant. Leo IX. PP. vt nascenti malo occurreret, Berengarium statim ab Ecclesia abscidit; tum etiam hæresin eius Concilium Romæ celebratum condemnauit. Eius successor Victor Concilium in Turonibus indixit, in quo Berengarius errorem suum abiurauit; deinde relapsus, Romam

S. Augu. in Psal. 54.
S. Ignat. epist ad Iren.
Sept. Synod. Act. 3.
Epist. ad Euag.
2. Syn. Nice. Act. 6.
Berengarius

citatus fuit, præſentibus centum & tredecim Epiſcopis coram omnibus libros ſua manu eam in rem à ſe ſcripta cremauit, vt è Canone cuius initium, *Ego Berengarius*, videre eſt. Id vero factum fuit Nicolao II. Pontificatum gerente, quem eam ob cauſſam Sacramentarij tantopere oderunt & deteſtantur: quamuis Lutherus optet vt omnes Pontifices tam Chriſtiane ſe gerant vt hic erga Berengarium ſe geſſit, ad hanc confeſſionem eum reducens. Sed tertiùm relapſus Berengarius, & Gregorio VII. Pontifice erroris conuictus, Archidiaconatu abdicato, ac bonis inter pauperes diſtributis, in monaſterium Cluniacenſe ſeceſſit, vt eius loci Chronicon teſtatur. *Bergom. ſupple Chron. Gerſ.* Morti iam propinquus in lectulo decumbens, exclamaſſe dicitur, Letho mille mortibus peiori ſe emori, ob erroris & peccati ſui recordationem. Mi Deus, inquiens (vt Gulielmus Bibliothecarius, qui illo tempore vixit, teſtatur) tu hodie mihi, vt ſpero, apparebis ad meam ſalutem. *Lanfr de Euchar.* Ah! quantopere Inferni metus animam meam affligit, ob prauam meam doctrinam; eo potiſſimum quod eos quos ſeduxerã, ad veram Sacramenti tui cognitionem reducere non potui. *Gul. Biblian. lib. 3. cap. 58. de geſt. Angl.* Nec tamen hominis huius pœnitentia culpam ita deleuit, quin memoria eiuſdem hodieq; ſit deteſtabilis, vt qui primus omnium Sacramẽtarijs viam ſtrauerit, qui poſtea infames huius hæreſis reliquias recollegerunt. *Sabell. in Ennead.* Scribunt quidam, S. Hubertum morti proximum, quum monachum hunc in cubiculum ſuum introëuntem vidiſſet, exclamâſſe: O Deus, quis iſte eſt! Ecce diabolum video auribus eius neſcio quid inſuſurrantem. *Vincent. part. 2. ſpec. lib. 25. cap. 30.* Lambertus Danæus, Sacramentarius Sedanenſis, contra eorum qui præſentes Berengarium morientem aſpexerunt, eiuſque pœnitentiam & confeſſionem audiuerunt teſtimonia, ait, eum doctrinam ſuam conſtanter ad extremum vſque defendiſſe, & in ea animam Deo reddidiſſe. *Lib. cont Selnec. pag. 31.* Chemnitius Lutheranus econtra eum tamquã maledictum hæreticum deteſtatur. *Lib. de Cœn. pag. 325.* Illud quidem negari non poteſt, nec conuerſione nec morte huius hominis hæreſin eius fuiſſe exſtinctam, quæ, vt Girmundus ſcribit, in tres ſectas, vt fere hodie etiam Sacramentariorum, fuit diuiſa. *Lib. cont. Bereng.* Quidam enim Euchariſtiam vt meram figuram tantùm percipiebant. Alij præſentiam corporis fatebantur quidem, ſed ita vt dicerent panis & vini ſubſtantiam manere. Alij vero panem & vinum in verum corpus & ſanguinem mutari, ſed non niſi à pijs ac tanto myſterio dignis percipi, in indignis vero ad priorem panis & vini naturam redire aſſerebant, hoc modo plus creaturæ quam creatori tribuentes, & verbo Dei vim ſuam adimentes.

II. *Andreas Carolſtadius Sacramentariorum noſtri temporis primus.*

Poſt Berengarium nemo contra auguſtum & venerabile Altaris Sacramentum os aperire, & Ieſu Chriſti in eo præſentiam negare auſus eſt. Petrobuſiani enim, Abaillardi, Albigenſes, Waldenſes, Wicleuiſtæ & Huſſitæ balbutiebant tantum, corporis præſentiam ſub & in pane concedentes: donec

tandem

tandem anno M D XXIV. quidam Lutheri discipulus, & primus quem ille ex sacerdotum ordine Ecclesiæ subtraxit, Andreas Carolstadius nomine (de quo primo libro aliquid diximus) Omnipotentis omnipotentiam denuo oppugnare non dubitauit, quod imaginari sibi non posset quomodo idem vno & eodem tempore in altari simul & in cœlo esse, & panis caro fieri possit: non memor eius quod Eusebius Emissenus admonet, Non hic anxie inuestigandum quomodo id fieri possit Res diuinas non scrutandas, sed credendas. Creatoris omnipotentiam, & diuini verbi auctoritatem pro lumine & ratione habenda. neque enim in rebus diuinis quidquam preciosum & admirabile futurum, si scientia nostra comprehendi possent. Hic igitur magistri gloriæ inuidens, seque præ illo contemni ægre ferens, postquam duos fere annos Lutheri doctrinam professus fuisset, nouam de S. Sacramento doctrinam comminisci atque proponere statuit, quam à viro humana statura maiori, qui sibi apparuerat, accepisse se aiebat. Hunc quidem ille cœlestem Patrem fuisse, Lutherus vero diabolum in Angeli specie fuisse contendit. Docuit vero, panem in Eucharistia nihil aliud esse quam signum & symbolum fraternæ ac Christianæ charitatis: & Saluatorem verba hæc, ***Hoc est corpus meum***, pronunciantem, non panem corpus suum appellasse, sed corpus suum quod mensę assidebat, commonstrasse, quasi commiserationis in discipulis excitandæ gratia dixisset: Ecce corpus meum in medio vestrûm, quod in cruce pro vobis immolabitur; quod tamen (vt alius hæreticus eadem verba interpretatur) mox resuscitatum & ad cœlos sublatum videbitis. Sed quid? an quum Saluator ait, ***Hic calix est sanguis meus***, an venas suas ostendit, & non id quod in calice erat? Christus, ipsius opinione, sedet ad dexteram Dei ita affixus, vt inde discedere non possit nisi ad id demum temporis quando ad iudicium vniuersale mortuos è sepulcris est euocaturus. At si in Sacramento sit altaris, vt Papistæ & Lutherani dicunt, necesse est, inquit, vt è cœlo descendat vt sit in Sacramento, & è Sacramento rursus in cœlum ascendat, vt sit in cœlo. Sic ineptus hic & demens Christi corpus Naturæ legibus, non aliter quam Promethea olim Iupiter rupi, alligat. Idem alibi inquit, Sibi tam persuasum esse Christum in pluribus locis esse corporaliter, quam persuasum sit, Sanctam Annam quinque habuisse capita, & innocentem infantem habuisse barbam duodecim cubitos prolixam. Idemque dictum hoc, ***Hoc est corpus meum***, ait, plenam ac perfectam esse periodum, qua etiam Christus alibi, nulla Sacramenti facta mentione, vsus sit: eoque à littera capitali H. incipere, quod genus litterarum nouæ periodi initium designet. Sic igitur verba ista per parenthesin, vt Grammatici vocant, inserta esse, sententiâ nihilominus integrâ. Melius facturos fuisse interpretes, si Græ-

De Symb. hom. 1.

Tom 3. Ien. pag. 68.

Zuing. in epist.

Oecolam. in Expos. verb. Hoc est.

Carolst. in dial. de Cœn. cont. Conf. Luth.

Lib. de ver. & fal. relig.

Ridicula Carolstadij argumenta.

» cani illam vocem, *τοῦτο*, Latinis immissam reliquissent, atque ita legissent,
» *τοῦτο* Hoc est corpus meum. Tum enim facile cognosci potuisse quid vox ista
» *τοῦτο* significet, quæ scilicet neutrius sit generis. Atqui vocem *Panis* mascu-
» lini esse generis, eoq; cum illo *τοῦτο* nō coniungi nec inde eorum opinionem
» confirmari posse qui dicunt panem esse corpus Christi. Tam Græcam e-
» nim quam Latinam Linguam non permittere vt sic dicatur, *τοῦτο ἄρτος*,
» aut, *Istud panis est corpus meum.* Se quidem in ea semper fuisse sententia, Chri-
» stum corpus suum monstrantem dixisse, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tra-*
» *detur.* Neque enim ibi panem monstrare, neque dicere, Panis hic est corpus
» meum: sed qui dicunt Panem esse Christi co[illegible] figmenta
» proferre. Verba hæc, *Hoc est corpus meum*, vtrimque punctis inclusa, eoque sen-
» sum eorum neque à præcedentibus neque subsequentibus pendere; sed ea
» distincta à reliquis esse & separata. Quocirca omnino fatendum esse, Chri-
» stum dicentem, *Hoc est corpus meum*, non panem, sed corpus suum monstrasse.
Quid? annon homo hic plane delirare tibi videtur? qui vt quæstionem hanc tanti momenti decidat, nihil nisi cerebri sui figmenta, absurda plane & ab omni recto iudicio aliena affert.

III.
A quo Carolstadius doctrinam suam acceperit.
Vid. Lang. in vit. Carolstad.

Credo equidem (nec vana fides) Spiritum hunc à quo ille tam rarum, tam altum ac tam excellens mysterium didicit, spiritum aliquem fuisse familiarem, qui hæc ei commenta in aures atque animum insufflarit, eundem forte quo olim Numa Pompilius sub Ægeriæ Nymphæ nomine familiariter vsus est: quemadmodum post Lutherum Conradus Kizius scribit, ea occasione Carolstadium diabolum incarnatum appellans. Sed & ipsa veritas hanc confessionem ex ore eius expressit. Fatetur enim ipse, sibi verborum istorum, Hoc est corpus meum, intelligentiam rimanti, quendam apparuisse, ac reuelasse, omnes qui credunt Christi corpus in altari esse, idololatriam committere; & vniuersam Eucharistiam nihil esse quam mortis Iesu

Vid Schlus Illyrg. de Cœn. dom.

Christi commemorationem: eoque tam Papistas quam Lutheranos qui aliter credunt, esse idololatras. Initio quidem Carolstadius Lutheri velut alter erat Alexis, & deliciæ domini: quem etiam ceteris omnibus præferebat, adeo vt in Lipsiensi disputatione contra Eccium primas ipsi dederit, vel potius sese ipsi succenturiarit. Nouam hanc Carolstadij interpretationem & sententiam complures statim eodem ingenio præditi, amplexi; alij vero tamquam insani hominis deliramentum, aspernati sunt. Eius auctorem seu suggestorem alij Sanctum, alij malignum spiritum esse dicebant: interim vero Carolstadius in sententia persistebat. Porro Luthero absente, idem Wittebergæ, vbi Archidiaconus erat, congregata temerariorum adolescentum manu, è templis statuas confractas eiecit, & sacram Eucharistiam profanis manibus contingen-

dam ex-

iam exhibuit, experiri iubens an ibi quidquam aliud esset præter panem & vinum; altaria demolitus est, & Christianam Libertatē pleno ore prædicauit, ac præcipue in indifferenti ciborum vsu: neque quisquam magistratuum tam cordatus erat, vt nefarij hominis conatibus obuiam iret. Id Lutherus è Pathmo sua reuersus, ægerrime tulit, eoque nomine in publicis ad populū concionibus ac scriptis etiam valde eum reprehendit, non tam ipsa rei indignitate motus, quam quod talia se inscio & inconsulto ausus fuisset. Sed audi quid Euangelici in Palatinatu præcones de hac ipsa re scribant & iudicent. Aiunt, postquam Lutherus ad euitanda pericula, Witebergâ digressus fuerit, Carolstadium noua dogmata quæ ad Christianam pertinēt libertatem, proponere ac docere cœpisse; de licito omnium ciborū vsu, de Missæ abolitione, de mutatione cæremoniarum, & Cœnæ Dominicæ restauratione: atq; interim imagines omnes è templis eiecisse. Quamuis autē horum nihil malum fuerit, se tamen male cœptas Carolstadij actiones non probare, non solum quod rerum quarundam veritatem falsis & ineptis rationibus obscurarit, verū etiam suo ipsius consilio ac propria auctoritate, cū periculo & scandalo Ecclesiæ tū adhuc nascentis, quædā facere ausus sit, neq; Luthero, quem Deus ad hoc peculiariter elegisset, earum rerū auctoritatem detulerit. Ecce quomodo hi in falsā Ecclesia caput agnoscant, in vera reprobent. Lutherū aiunt à Deo fuisse electum? Sed cur, quæso, potius quā Carolstadium? Oportebat sane Caluinistas huius potius, vtpote ipsorum sententiæ magis fauentis, quam Lutheri partes suscipere. Hic enim cum ipsis Imaginū cultum idololatriam appellat: non sic Lutherus. Carolstadius cū ipsis sacerdotum cœlibatum spernit: Lutherus vero quamuis amore Religiosæ à se conspectæ pæne insaniret, votum tamen prius violare ausus nō est, quam Carolstadius ei exemplo præiuisset. Ille cum Caluinistis Missam abominationem appellat; hic vero partem eius integram & illæsam reliquit. Ille corpus Christi non in Eucharistia, sed in cœlo esse asseuerat; Lutherus ecōtra sub panis & vini speciebus per omnipotentiam esse dicit. Carolstadio ergo semi-Caluinistæ potius missi à Deo legati honorem quam Luthero Caluinistæ deferre debebant: quorum tamen vtrumque eodem illi ore condemnant. Carolstadium enim aiunt reprehendendū quidem esse, sed multo magis Lutherum. Hunc enim Witebergā reuersum, ea q̄ ante probauerat improbasse, & quæ improbauerat approbasse, ex ira quadam & indignatione contra eum à quo se contemtum existimabat. Tanto vero plus reprehensionis mereri, quod hominis huius ætate & ingenio ferocis ac limites transgressi, ardorem & feruorē non lenitate & mansuetudine restinxerit, sed voce ac scripto magis inflammarit, eum ad certamen prouocans, dato aureo floreno tamquam arrhabone. Quod enim ad Imagines & panis

Hist. de Cœn. August. Lib. de auct. Luth.

Caluinistæ in quo Lutherum reprehendant.

» eleuationem attinet, confiteri Lutherum illa se abolere voluisse, postea tamen retinuisse, ne à diabolo quidquam didicisse videretur. Sic quidem Caluinistici Euangelij in Palatinatu præcones de Luthero & Carolstadio loquûtur. Ex quibus omnibus apparet, Carolstadij furorem Lutheri insaniæ velut frænum quoddam aut remorã iniecisse; vt qui Imagines e templis eijcere, aut Missam abolere noluerit, tantũ eo ne discipulum, cui illum honorẽ forte inuidebat, imitari videretur. Sed & credibile est hoc eum patroni sui Friderici Saxoniæ Ducis voluntati dedisse, qui vt Missam plane aboleret, numquam consentire voluit: eoque ipse Lutherus ait, se sacrificium illud, eleuationem, & alia è diuersis rebus pijs & sanctis composita, tollere plane nolle, quamuis multa eis friuola & inepta sint admista. Fridericus certe quoad vixit, Lutheri ferociam cohibuit; cui Ioannes Fridericus filius, qui Anno M D XXIII. patri successit, omnia permisit, sic vt ille tamquam nouus Pontifex, immò cœlitus missus Legatus abiecto monachali cucullo, quo hactenus vsus fuerat, Laici habitum sumeret, ac pro libitu omnia in sacris rebus disponeret. Reuersus ergo, vti diximus, Witebergam Lutherus, ira æstuans, non voce modo & scriptis, verum etiam anathemate Carolstadium ac reliquos iconoclastas insectabatur; Imaginibus tum tam non iniquus, vt etiam Tomo III. Ienensi aperte scripserit, à Mosaica lege nullam aliam quam Dei imaginem prohiberi, Crucifixi vero Saluatoris aut alterius Sancti imaginem citra vllam impietatem, immò cum fructu aliquo haberi posse. Et sane etiamnum Lutheranorum templa varijs imaginibus tam pictis quam sculptis ornata videmus: vt eos propterea Beza *Saxeos prædicatores* appellet.

Lutherani imagines tolerant.

Verum ne quis calumniari nos aut sinistre interpretari Lutheri verba existimet, adscribere ea placet. Ait ergo: *Primum dico, secundum legem Moysis, nullam aliam prohibitam esse imaginem, præter imaginem Dei: Crucifixi autem vel alterius Sancti imaginem habere prohibitum non est. Sicut Gallia non curat ius Saxonicum, sic nec ingeratur nobis Moyses. Nos in nouo Testamento Moysen nec videre nec audire volumus.* Idem alibi præcepta de Imaginibus & Sabbatho inter cæremonialia refert, à Christo abolita. Et hoc quidem initium fuit & occasio æmulationis inter Lutherum & Carolstadium, quæ mox in apertas inimicitias erupit. » Scopus diaboli, inquit Lutherus, non est Imagines demoliri, sed hoc modo viam sibi ad humanum effundendum sanguinem aperire. Et post pauca: Etiamsi verum esset, & me credere oporteret, Doctorem Carolstadium non amare neque cædes neq; seditiones: attamen dicere me oportet, eum habere spiritum seditiosum atq; auidum cædis, quamdiu in violenta Imaginũ demolitione perseuerat, temerariumq; vulgus ad se allicit. At dixeris, Nõ erit sic obstinatus, sinet se doceri & ab huiusmodi cœptis desistet.

Tom. Ien. 3. in 1. par. cont. cœlest Proph.

Lutheri de Carolstadio iudicium.

Quis?

Quis? Doctor Carolstadius? Verba quidem pulcre scit dare, & scriptis euulgare quod velit doceri, ac melioribus acquiescere. Quando vero audiuit, aut cessit vlli? Quoties monuit eum Philippus Witebergæ, ne sic tumultuaretur contra Mosen, contra Imagines, contra Missam & Confessionem? Quumque ego reuersus contra iconomachiam & Missam eius prædicarem, cur non destitit, cur non auscultauit? Hæc de Carolstadio tum Lutherus. Illum quidem Pseudoprophetarum quorundam, apparitiones & colloquia cum Deo simulantium familiaritate vsum ac seductum fuisse constat, Pelargi inprimis seu Storkii, Stubneri & Cellarii, è quibus Stubnerus cum Luthero disputaturus, quum Spiritum Dei se habere dixisset, Ergo, Lutherus inquit, non faciam vt cum Deo contendisse videar: sicque hominem elusit.

Nullam vero ob rem acerbius reprehendit Carolstadium Lutherus, quam quod S. Eucharistiam profanis manibus tangendam ac tractandam exhibuisset. *Cauete vobis*, inquit. *Deus non potest ferre iocum, sicut sancti ferunt.* En miram Latini sermonis elegantiam; sed multo magis mirabilem in tali homine zelum. Carolstadius quamuis ad quotidiana Lutheri conuicia non taceret, temporibus tamen cedendum existimans, Witeberga discessit, & opiniones suas alibi disseminauit, magistri vero sui impanationem impugnauit. *Inter superbos semper iurgia sunt*, inquit Sapiens. Id certe si vmquam, in his hominibus verum fuit Carolstadium Lutherus, quam diu cum ipso senserat, magnum virum, & Dei Spiritu incitatum esse prædicabat; at quum is nouam sectam sibi cudisset, hominem à diabolo possessum, immo diabolum incarnatum appellauit. Sed operæ precium est audire, qua illi ratione in mutuas contentiones exarserint. Rem Lauaterus, Zuinglius & Wolfius sic narrant. Anno MDXXIV. die XXII. Augusti Lutherum & Carolstadium Ienæ in diuersorio publico, cui pro insigni erat niger Vrsus, è familiari sermone in disputationem de S. Eucharistia delapsos, multis præsentibus & inter alios Imperatoris iis in locis negociorum gestore, & Marchione Brandeburgensi: quumque Carolstadius realem corporis & sanguinis Iesu Christi præsentiam tamquam impossibilem pernegaret, grauiter à Luthero propterea fuisse reprehensum. At Carolstadio suam opinionem mordicus defendente, ac dicente, etiam publico scripto eam defendere se paratum; Lutherum aperta crumena, aureum florenum protulisse, cum his verbis: Accipe, sis, nummum hunc, & fac quod dixisti. Tum Carolstadium accepto nummo, eo velut auctoramento ad prœlium hoc Sacramentarium sese obstrinxisse. Sic Lutherus sua propria pecunia aduersarios tam sibi quam posteritati suæ emit, à quibus postea vehementer eius doctrina fuit oppugnata, & adhuc sine vlla spe reconciliationis, oppugnatur. Pignerationis huius Schlusselburgius quoque mentionem

Serm. Dom. 1. Quadra. Com. Act. Luth. f. 45.

Prouerb. 13.

Lutherus certamen cum Sacramentariis emit auro.

fecit, vbi Melanchthonis de Cœna Domini sententiam explicat. Neque Lutherani factum negant, sed aliis quibusdam coloribus velant. Ad florenum aureum quod attinet, inquiunt, de quo aduersarii tantopere se iactent, non cum à Luthero propterea Carolstadio datum fuisse (quemadmodum Wolfius diabolum magistrum suum imitans, scribit) vt eo malam caussam sibi emeret; sed quum Carolstadius metuere se diceret, ne libri quem sub prelo habebat, editio à Luthero impediretur; Lutherum vt ostenderet non modò editionem se non impediturum, verumetiam sua ope qua posset promoturum, de suo aliquid contribuere voluisse. Neq; propterea dissensiones amasse Lutherum existimandum; sed quum intelligeret hominem illum in suo animo aliquid monstri alere, maluisse illud quidquid esset, hoc modo in lucem protrahi, quam in secreto apud alios diffundi. Aureo hoc nummo vulpem illam è latebris suis fuisse extractam; & Carolstadio Lutherum insimulanti quod libri ab ipso conscripti editionem impedire vellet, os occlusum. Non multo post Carolstadius libros suos, De diuina reuelatione, De raptu seu ecstasi spirituali, De abolitione artium, &c. Basileam imprimendos misit, ipse vero Argentoratum, atque inde Tigurum, vt Zuinglium videret atque alloqueretur, profectus est: Luthero interim per litteras persuadere voluit, quæ de præsentia corporis Christi aliisque eò pertinentibus quæstionibus scripsisset, magis inuestigandæ veritatis studio quam quidquam definiendi proposito à se scripta esse. At Lutherus omnes monuit, vt à nouitio hoc diabolo sibi cauerent, qui Christi omnipotentiam & in Sacramento altaris præsentiam in dubium vocaret. exstat adhuc eius epistola, eam in rem ad Argentoratenses scripta. Certum tamen est, ab ipso Luthero Carolstadio ansam & materiam hæreseos fuisse datam. Quemadmodum enim ab extremo ad extremum sine medio aliquo transiri non potest; sic Carolstadius de Lutheri doctrina ad extremum Sacramentariæ hæreseos est delapsus. Hic Carolstadio facem ad has tenebras à dæmone ipsius oculis circumfusas, præluxit. Legerat enim quod ab ipso scriptum erat, *Solam fidem, non Sacramenta iustificare.* Eoque Lutherus Transsubstantiationem oppugnans, Sacramentariæ hæresi fenestram aperuisse, Carolstadius vero primus se ingessisse, putatur. Quin affirmant Sacramentarii, Lutherum ante hanc æmulationem, in eadem fuisse cum Carolstadio sententia. Sed pergamus, & quis ac qualis Carolstadius hic fuerit, indicemus.

Libri Carolstadii.

Wolf in hist. August.

IV. *Quis & qualis fuerit Andreas Carolstadius.*

Andreas Carolstadius in Franconia natus eo tempore quo Lutherus Witebergæ publicè docere, atque Ecclesiæ istius regimen affectare cœperat, in Archidiaconum fuit electus; homo præceps, inflatus, inquietus, & turbulentus; quos ille affectus scintillantibus oculis prodebat. Quod si nemo esset,

qui

quicum litigaret, secum ipse litigabat, Prometheo infelicior, cuius cor aquila tantisper rodere cessabat, dum illud renasceretur. Vt initio Lutherus Carolstadium ad audendum aliquid pro illustrando Euangelio; ita Carolstadius Lutherum ad cœptum opus perficiendum animabat. Quum vero Lutherum in formanda sua Ecclesia valde occupatum & anxium videret; auctor ei fuit vt nouam potius institueret, quam veterem restauraret. Corpus Christi in pane esse nec ipse credidit, & Luthero vt ne rem tam horribilem, vt ipse dicebat, crederet, persuadere modis omnibus allaborauit, dicens: Christum in cœlo relinquendum nec in terris Anthropophagorum more à nobis deuorandum esse. Ad quæ Lutherus, Facile se in eam sententiam concessurum, & Christi corporis in Eucharistia præsentiam negaturum aiebat, vt qui hac ratione tam Papam quam vniuersam eius curiam grauissime perculsum, atque adeo ad insaniam redactum iri sciret; sed quo minus id faciat euidentem rei veritatem obstare, quæ de ea vel cogitanti, frænum iniiciat. In epistola ad Senatum Spirensem sic loquitur: *Negare nec volo nec possum, si ante quinquennium Carolstadius vel quisquam alius persuadere mihi potuisset, in Eucharistiæ Sacramento nihil nisi panem esse & vinum, me non parum ei debiturum fuisse. Tum enim in articulo hoc discutiendo valde sudabam, non nescius me Papismo ingens vulnus hoc modo inflicturum. Sed Euangelici textus verba nimis clara sunt & expressa quam vt aliam interpretationem admittant.* En tibi integram noui Apostoli conscientiam.

V. Lutheri & Carolstadii æmulatio in capitales inimicitias erumpit.

Contentio hæc inter Lutherum & Carolstadium in tantum vt diximus exarsit, vt hic contra magistrum suum eiusque discipulos, quos Luthero-Papistas appellabat, cornua erigere non dubitarit: in quibus sane iam olim fœnum gerebat. De eo Melanchthon in epistola quadam hoc iudicium fert, hominem esse barbarum, spiritu, doctrina, atque adeo sensu communi orbatum; in quo nulla S. spiritus aut diuinæ inspirationis indicia, vel vlla humanitatis officia, sed econtra plures impietates deprehendantur. In tota eius doctrina ἀδικεῖν ἢ στασιάζειν, id est, merum Iudaismum & seditiones spirare. Omnes ciuiles Ethnicorum leges contemnere ac proculcare. Principio Anabaptistarum errores à Nicolao Storckio in Germania disseminatos amplexum: deinde Lutheri odio, non vero vllo zelo aut pietate quæstionem de Cœna Domini monisse. A Luthero enim ob iconoclasiam „
reprehensum, hanc se vindicandi rationem quæsiisse. Id se quum aliis testibus, „
tum libris ipsius abunde probare posse: in quibus ille sine vllo iudicio aut ratione „
in obuium quæque incurrat & immanibus conuiciis debacchetur. Hæc vero eo à „
se scribi, vt vicini à tali monstro sibi caueant. Esse quidem astutum valde & versipel- „

» lem in captanda hominum beneuolentia; ingenium tamen celare diu non
» posse, quod naturâ ipsi sit vehemens & inquietum, eoque propter ambitio-
» nem & iracundiam facile excãdescere. His coloribus Melanchthon Carolsta-
dium, primũ Zuinglianorum & Caluinistarum partem nobis depingit, quem illi tamen ad cœlum vsque efferre non verentur. Lutherus, testante Sleidano, Carolstadium accusabat, quod clandestinis illis doctoribus, qui visiones & colloquia cum Deo simulabant, valde esset familiaris; Anabaptistas Monasterienses intelligens, qui eo tempore quo Carolstadius itidẽ reuelationes & nescio quæ alia iactabat, in Saxoniam venerant. Quin Melanchthon & Erasmus Alberus eundem Anabaptisticæ sectæ primum auctorem fuisse aiunt. eiusmodi quidem Lutheri, Melanchthonis, Sleidani, ac multorum aliorum de Carolstadio fuere testimonia: qui tamen (ô stupendam cæcitatem!) tantæ amentiæ ac vecordiæ homo, plures quam magister discipulos & sententiæ de Eucharistia socios etiam hodie habet. Bellum vero & pulcrum in primis est quod Lutherus alibi dicit: *Retinebam* inquiens, *eleuationem Witebergæ, vt ægre facerem diabolo Carolstadio, ad quam tamen omittendam inclinabam propter Papistas.* Vbi Caluinistæ obiiciunt: Annon hoc est plus affectibus suis quam Dei gloriæ tribuere?

Lib. 5.

Melan. in epist. ad Col. Historia August.

Porro Lutherus cœlum ac terram contra Carolstadium armare non cessabat, veritus ne palma sibi prærip eretur. Tam grata erat plerisque Carolstadii doctrina, qui in manducatione corporis Christi nullum percipere gustum, nec modum quo illa fieret, perscrutari poterant. O miseram incredulitatem! Quam acutis & continuis stimulis fodicas ea pectora quæ semel occupasti, ac scrupulum vnum super alium iniicis! Vt vero Lutherus & Melanchthon Papæ, ita Carolstadius Lutheri odio in hanc arenam descendit, nouamque sectam instituit, Dei omnipotentiam circumscribere atque intellectus sui decempeda metiri volens, infallibili hoc, vti aiebat, axiomate vsus, Quod v-
» num corpus duobus locis simul esse non possit. Non sic Chrysostomus, qui
» ait: O miraculum! ô Dei bonitatem! Ille qui in alto cum Patre sedet, eodem
» instanti manibus nostris tractatur! Corpus idem suum in cœlum extulit, & in terra vt à nobis manducaretur, reliquit. Et Augustinus Panem hunc *carnem*
» *Domini* appellat, qui in vnitate personæ semper, & quantum, & quomodo illi
» placet, in cœlo simul sit & in terra. Sed Archidiacono Witebergensi illud oc-
» cinamus quod Cantabrigiensis Archidiaconus Archidiacono Turonensi
» occinuisse fertur, inquiens: Si quæ tu de Christi corpore dicis, vera sunt, fal-
» sum est quod vniuersa per totum terrarum orbem credit Ecclesia. Omnes e-
» nim Christiani gloriantur & lætantur, se in Sacramento veram Iesu Christi
» carnem percipere. Interroga Latinos, Græcos, Armenianos, & omnes tibi

De cœna Domini cont. Anabapt.

Lib 3. de Sacerd.

Tract. 68. in Ioan.

m dicent. Quod si Ecclesia Catholica falsa est, aut decepta, sequitur aut Ecclesiam vniuersalem numquam fuisse, aut interiisse. Sed non ob hanc tantum caussam Carolstadius Luthero bellum fecit, verum etiam eundem & quotquot eum sequebantur, publicis scriptis tamquam Papatus adulatores, & nec de Missa, nec de peccatorum Confessione, nec de Imaginibus, aliisque compluribus articulis recte sentientes, traduxit. *Colloq. mens. 526. & 400.*

VI. *Carolstadius primus è sacerdotibus uxorem duxit.*

Sicut vero Carolstadius primus fuit nostri temporis, qui realem corporis Christi in Eucharistiæ Sacramento (quod ille cum Iudæis *Sakerment*, id est, falsum signum appellabat) præsentiam negauit; sic idem primus Missæ solemnia mutauit, primus statuas confregit, & Catechesin conscripsit, ad cuius modulum & formam Caluinus postea suam direxit. Vt vero in omnibus primas obtineret, primus è sacerdotum ordine matrimonium contraxit, & nuptias incredibili omnium apostaticorum sacerdotum gaudio & publica acclamatione celebrauit, viam ad id quod tantopere iamdiu desiderarant, apertam sibi gratulantium. Quam impotenter vero ac perdite ipse sponsam suam amarit, ipse fatetur. Quin etiam Wittebergenses sacrilegas has nuptias singulari & ad eas accommodata Missa celebrarunt, cuius Introitus sic habet:

Dixit Dominus Deus, non est bonum hominem esse solum. Faciamus ei adiutorium simile sui. *Missa Nuptialis.*

Versus.

Adhærebit homo vxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Oratio vero seu Collecta sic.

Deus qui post tam longam & impiam sacerdotum tuorum cæcitatem, Beatum Andream Carolstadium ea gratia donare dignatus es, vt primus nulla habita Papistici iuris ratione, vxorem ducere ausus fuerit: Da quæsumus, vt omnes sacerdotes, recepta sana mente, eius vestigia sequentes, eiectis concubinis aut eisdem ductis, ad legitimum consortium thori conuertantur. Per Dominum nostrum, &c.

Prosa item seu Sequentia sic:

Deus in tua virtute Andreas Carolstadius gaudet & lætatur, thalamo copulatus.
Piscatio Episcopi, ipse primum factus piscator est vxorum.
Sacerdotes Pornolatras diu, ad normam reduxit matrimonii.
Is legibus ius Romanum tuis, Deus victor, strenuus subiugauit.
Consilium Pauli tui sequens, & iam bonum se ostendens coniugem.
Mirantibus multisq; Papistis, vxorem quæsitam ædibus nuper suis intulit.
Atq; magno decore Sacerdos inscripsit titulos coniugatus Domine.
Illum sacerdotem vere tuum credimus,
Christi filij tui atq; fraterculum.

Nos ergo Concubinis nostris grauati, te, Deus, poscimus,
Vt illius, qui Patres nostros antiquos sectatus, tibi placet,
Nos imitatione gaudeamus in æternum.

Item Secreta sic.

Sacrificium nostrum, quæsumus, Domine, benignus suscipias, vt quod tuæ Maiestati in Andreæ Carolstadij nuptialibus primitiis deuote offerimus, eius efficacia à cunctis scortationis defendamur periculis. Per D. N.

Postremo Complenda sic:

Sint nobis, Domine, auxilio sancti Sacramenti mysteria. Et sicut Andreæ Carolstadi connubiali celebritate lætamur: ita fac, quæsumus, sacerdotum coniugia toto orbe feliciter auspicentur, felicius succedant, & quam felicissime finiantur. Per D. N. Iesum Christum, &c.

In Colloq. Mens. fol. 6. 8.526. & 400.

Vides, Lector, quomodo noui isti Luciani Deum, sacra & homines ludibrio habeant. Hoc vno Carolstadius maiorem à Luthero gratiã iniuit quam ceteris omnibus quæ fecit, dixit, aut scripsit: nec Lutheri auribus quidquam auditu iucundius accidit. Ex eo enim tempore bene sperare cœpit, fore vt aliquando Catharinę Bornæ suæ, quam deperibat, amore, quem litteris & libellis vltro citroq; missiculatis hactenus fouerat, potiretur; ac quorum voluntates coniunctæ erant, corpora quoque coniungerentur. Carolstadius quãplurimos statim amoris socios habuit, cuius nuptias fraterculorum aliquis laudans, ait, In multis quidem illum antehac lumen ingenij sui ostendisse, sed nihil præclarius ad æternam nominis gloriam ab eo factum, quam quod primus ex eo ordine coniugem ducere ausus fuerit. O spectabilem & gloriosum triumphum, feminam à sacerdote subactam! Ex hoc coniugio pruritus totum fere illis in locis Ecclesiasticorum ordinem inuasit: nec quidquã proprius fuit quam vt Lutherus sibi ipsi Epithalamium caneret, & in Catharinę suæ amplexus se daret; sed retinuit ipsum Friderici Ducis reuerentia, qui monachum & monacham sacrilegis nuptijs copulatos numquam videre sustinuisset. Iam sacerdotes cum Luthero consultabant, non vtrum coniugem, sed vtrum viduam; & vtrum prima mortua, secundam, vxorem ducere liceret, quod apud D. Paullum legissent, Episcopum *vnius vxoris virum* esse debere. Quod Lutherus interpretabatur, non intelligendum esse de ijs qui successiue, sed qui simul plures vxores superinduxerint. Immò requirere Paullum, vt Episcopus sit maritus. Hæc interpretatio si vera sit, (vt Hieronymus contra Iouinianum eadem de re asserit) nec ipse Apostolus, nec Diuus Ioannes Episcopi esse potuerunt, quum neuter fuerit maritus. Quod ergo Apostolus dicit, Episcopum vnius vxoris virum esse debere, hoc vult dicere, eos qui secundas nuptias contraxerint ad sacros Ordines non esse admittendos:

Lutheri in ducenda moniali cunctatio.

1. Tim. 3
In propos. de digamia.

quem

quemadmodum Epiphanius quoque testatur, Qui secundùm maritus factus sit, sacerdotem fieri non posse aut debere. Ecclesia quippe bigamos à suis ministerijs multas ob caussas semper exclusit, sic vt ne vidua quidem quę plures maritos habuerit, in sacris ministrare possit, quod in primitiua Ecclesia semper fuit obseruatum. Quia vero olim necessitas Apostolos ad Ecclesiasticas functiones prouectæ ætatis homines vocare cogebat, eis vxores quidem retinere, non tamen vt cum vxoribus, sed cum sororibus cohabitare licebat. Ex carnali enim matrimonio, vt S. Leo dicit, fit spirituale. Et secundum Hieronymum, is Episcopus esse non potest, qui durante suo ministerio liberos genuit. Immò talem idem ait non pro marito habendum, sed vt adulterum puniendum esse. Et Origenes ait, ab illo solo iuge illud sacrificium offerri posse, qui iugem castitatem seruarit. At Carolstadius vt turpitudinem suam tegeret, Diui Paulli prophetiam in Ecclesia Romana completam aiebat, dicentis, venturos extremis diebus seductores, qui matrimonium sint prohibituri. At, mi Carolstadi, non de Romana Ecclesia, quæ matrimonium in debito honore atque pro Sacramento habet, sed de Simone, Marcione, Tatiano, itemque de Encratitis, Heraclitis, Adamianis, Eustathianis & Apostolicis, qui omnes matrimonium tamquam rem pollutam & impuram condemnarunt, Apostolus ibi loquitur.

In compend. doctri.

Lib 1. cont. Iouin.

Postquam vero Sacerdos hic apostaticus & vxoratus doctrinam suam de Sacramento publicasset, nec Lutherum, qui frænum ei primus soluerat, amplius exaudiret, magna laborans inuidia, Witebergâ Orlamundam abijt, quod est eiusdem Saxoniæ ad Salam oppidum, quò etiam complices eius concesserunt, ibique nouæ Ecclesiæ fundamenta iecerunt. Iudaizabat præterea idem Carolstadius, vt qui diem Sabbathi potius quam Dominicum diuino cultu celebrandum diceret, quod hic ab hominibus, ille à Deo esset institutus. Lutherus aduersarium quasi riualem sibi ob oculos ductum ægre ferens, Orlamundam profectus, vt eius conatibus obuiam iret, à plebe, cui nouus propheta in delicijs erat, nequaquam amice exceptus fuit, vt ipse in Epistola ad Argentoratenses testatur, inquiens: *At vbi venissem Orlamundam ad Christianos eius* (Carolstadij) *bene expertus sum vim seminis quod ibi ille seminarat, vt gauderem me non lapidibus & stercoribus impetitum & eiectum fuisse: Vbi nonnulli tali me omine ac benedictione prosequebantur: Abi in maximam malam crucem, in mille diabolorum nomine. Atque vtinam collum prius frangas quam oppido exieris.* Reuersus ergo Witebergam Lutherus, multo magis tam voce quam scriptis in Carolstadium & socios debachatus est, edito *Contra scelestos vel fanaticos Prophetas* libro. Narrat inter alia quum in itinere in sutorem quendam Orlamundanum, de Euangelio multa blaterantem incidisset,

Carolstadius Orlamundam se confert.

Tom. 2. Ien. Ger. f 447.

Tom. Ien. fol. 44.

atq; ex eo quæſiiſſet, quid de ſtatuarum confractione ipſi videretur, & vnde recte id factum eſſe, probare poſſent: veteramentarium reſpondiſſe, Saluatorem in Euangelio (locum ſe neſcire, at fratres ſuos ſcire) præcipere, vt femina cum viro concubitura, albam & mundam induat ſubuculam; eademque ratione è templis ſtatuas eſſe eiiciendas, vt purificentur, & à creatura liberentur. Lutherus audita tam profunda & ſubtili Theologia, cum riſu hominem dimiſit.

c

Carolſtadius Tigurum abit.

Idem per Ioannem Fridericum iuniorem Principem effecit, vt omnibus Saxoniæ Ducum oppidis & finibus Carolſtadio fuerit interdictum. Daniel Toſſanus diaboli inſtinctu factum ſcribit, vt Lutherus quæſtionem hanc de Sacramento ſine cauſſa Carolſtadio intenderit: quod idem Ambroſius Wolfius ſcribit. In his anguſtiis poſitus Carolſtadius, Tigurum ſe contulit, vbi è Catholicæ olim Eccleſiæ Archidiacono, Zuinglianæ Synagogæ Diaconus factus fuit. Sed quum ne hic quidem ad votum quidquam ſuccederet, cum Anabaptiſtis clam colludens, Lutherum interim humiliter deprecabatur, vt ſua cum gratia ſubleuaret potius quam deprimeret immerentem. Sed Luthero aures occludente, vnà cum vxore ſua, nobili femina, rus conceſſit in villam quandam vno milliari Witeberga diſtantem, vbi aliquamdiu tamquam pauper ruſticus, vitam miſere ſuſtentauit, ligna in oppidum conuehendo & alia ruſtica opera faciendo; indutus craſſa & ſquallida tunica, ac ruſtico gladio in lacera vagina condito accinctus. Nec alio titulo, niſi Nachbar Andres / id eſt, vicinus Andreas appellari volebat: eo ſanctæ cuiuſdam ſimplicitatis opinionem affectans. Talem nobis Carolſtadium Lutherani ipſi in Auguſtana hiſtoria deſcribunt: qui non multo poſt miſeriis & ſquallore confectus, & ab omnibus, etiam ſuæ religionis ſociis, deſertus obiit. Ferunt quidam eum paullo ante obitum à Baſilienſibus ad parochiam quandam Alſtetenſem vocatum, non ſine omine quodam, vt Lutherani dicunt, quod Muncerus in loco eiuſdem nominis concionatus fuerat. Atqui iidem recordari debebant, Lutherum quoque prima Eccleſiæ ſuæ lineamenta Alſteti duxiſſe. Baſileam inde euocatus, concionatoris munere aliquamdiu ibi functus eſt: quumque die quodam concionem haberet, vidit magnæ ſtaturæ hominem templum intrantem, & ad latus Conſulis conſidentem. Finita concione Carolſtadius quærit ex Conſule quiſnam vir ille eſſet inſolitæ ſtaturæ, qui iuxta ipſum conſediſſet. Conſule vero reſpondente, neminem à ſe viſum; totus conſternatus vnà cum Conſule domum contendit. Aduenienti domeſtici narrant, magnæ ſtaturæ hominem ædes ingreſſum, filium ipſius medium arripuiſſe, & in altum eleuatum, ſine vlla læſione in terram decidere permiſiſſe, additis his

Hiſt. Con. Aung. f 39.

Vid. Miniſtromach.

verbis; Patri suo multam salutem diceret, quem intra triduum esset visurus. Accedente ad reliquas animi & corporis miserias hac quoque consternatione, Carolstadius post triduum extremum vitæ diem clausit. Hunc quidem dæmonem fuisse, à quo, vt Brutus olim à malo suo genio, tamquam vadimonio ad mortem euocatus fuerit, dubium non est. Et fortasse idem fuit à quo doctrinam illam accepisse se scribit (Luthero idem attestante) Christum verbis his, *Hoc est corpus meum*, non panem, sed corpus suum quod mensæ assidebat, denotasse. Tigurini tamen Theologi, vt honori eius consulerent, qui primus oculos ipsis aperuit ad cognoscendam veram de Cœna Domini doctrinam, honorifico eum testimonio ornarunt, Confessioni ipsorum inserto, quo aiunt, quamdiu apud ipsos fuerit Archidiaconi munere functus, honeste se, & vt Christianum decet, gessisse; ac bona cum gratia & venia Basileam inde se contulisse: toto vero eo tempore nihil ipsorum Fidei contrarium docuisse. Hoc vero testimonium se ipsius personæ, non autem libris, qui sibi visi non sint, impertire: credere etiam Basileenses idem de ipso testificaturos. Vides, opinor, quomodo Sacramentariorum schola multo ante Geneuensem fundata, suo eum absoluat calculo qui ab omnibus tamquam à maligno spiritu insessus, fuit condemnatus. Lutherani à diabolo eum strangulatum, neque hoc ipsos Caluinistas negare posse asseuerant, tot testium confessionibus, tot bonæ fidei scriptorum testimonijs, adeoq; ipsorum Basileensium Pastorum litteris confirmatum. Hic exitus fuit Carolstadij, qui omnibus formidabilem Lutherum primus lacessiuit & aperto bello oppugnauit, qui altissimum Christianæ religionis mysterium conuellere ac proculcare aggressus est, qui statuas confregit, qui sacerdotalis cœlibatus vinculum soluit: neque aliam nominis sui memoriam reliquit, quam quod plerisque nimis diu vixisse visus est. Superstitem habuit filium, Ioannem nomine, qui deserta patris hæresi, ad Catholicam Ecclesiam redijt, & quo tempore Concilium celebrabatur, Tridenti fuit. Sed iam ad alterum, eumque multo deteriorem eiusdem sectæ conditorem transeo.

Vid. Eras. Alb. cont. Carolst. Tom. 3. Ien. pag. 88.

Hist. Conf. Aug. f. 41.

DE HVLDERICO ZVINGLIO, ET Ioanne Oecolampadio, Heluetici schismatis auctoribus.

Caput Octauum.

ARGVMENTVM.

I. *Huldericus Zuinglius nouus Euangelista apud Tigurinos.*
II. *Eius de Cœna Domini doctrina, à Spiritu S. vt aiebat, accepta.*
III. *Zuinglij fallacia.*
IV. *De Spiritu qui Zuinglio apparuit.*
V. *Lutheri, Zuinglij & aliorum comparatio.*
VI. *Zuinglius à Luthero tamquam frater recipi petens, repulsam patitur.*
VII. *Zuinglius Pelagianorum errorem renouat.*
VIII. *Initium Zuingliani schismatis in Heluetia.*
IX *De Ioanne Oecolampadio Zuinglij symmysta.*
X. *De eius morte: & quid de vtroque senserit Lutherus.*

I. *Huldericus Zuinglius nouus Heluetiorum Apostolus.*

DVM Andreas Carolstadius in Saxonia tumultuatur ac deliria sua spargit, Huldricus Zuinglius, è milite Canonicus Constantiensis, in Heluetia somnia sua proponit. Initio quidem à Carolstadio dissentiebat, vt qui contra vnanimem totius Christianæ antiquitatis consensum realem corporis Iesu Christi in Cœna præsentiam negaret: at postea cum eo colloquutus, perlectis eius libris, à sententia Lutheri quã hactenus amplexus fuerat, discessit, suamque ad Carolstadij opinionem propius aliquanto accõmodauit, vti in libro suo De Eucharistia ipse fatetur. Annum hunc qui fuit M D XXV. tamquã infortunatum ipsi Lutherani detestantur, vt in quo Sacramentariorum secta prodijt, Anabaptistarum tumultuata, seditiosa rusticorũ plebs cæsa, & Iubilæum à Papa promulgatum fuit. Porrò Zuinglius ne aliorum sectator potius quã nouæ sectę conditor videretur, Tigurinis persuasit, nec Lutherum nec Carolstadium veram articuli de Cœna Domini intelligentiam habere, hunc tamen ab ea propius aliquanto abesse: à se autem vno huius tanti mysterij veritatem erutam esse & patefactam. Idem de Carolstadij doctrina sententiam rogatus, auctor fuit vt librorum eius lectione ne-

Hist. Con.

mini

mini interdiceretur, vt cui nec animus nec arma, sed dexteritas tantum ijs vtendi defuerit. Aliquem veritatis gustum habuisse, sed figuram qua Corporis sui perceptionem Christus inuoluerit, accommodare nesciuisse. A Luthero idem initio suorum Operum protestatur nihil se didicisse, sed Euangelium prius etiam quam Lutheri nomen audijsset, prædicasse: hoc modo magistri auctoritatem defugiens, à quo honorifico *Fortis Athletæ IesuChristi* titulo fuerat ornatus. Tantum ei placebant omnes qui cum Catholica Ecclesia diuortium fecissent. *Tom. 1. art. 18.*

Fuit vero Zuinglius, quo tempore contra Ecclesiam rebellare cœpit, Canonicus Constantiensis; sed carnis libidine de qua explenda vnicè, vt ipse fatur, cogitabat, victus, venditis Ecclesiasticis beneficijs, vxorem duxit. Initio quidem ab omni disputatione contra articulum de Cœna Domini abstinebat ac figuram illam, pro quâ postea tamquam pro aris & focis pugnauit, occultabat: cœlibatum tantum sacerdotum & Indulgentias oppugnabat, Lutheri exemplo, quamuis Heidelbergenses Zuinglium nondum audito Lutheri nomine, tam voce quam stilo Indulgentias oppugnasse affirment, vt scilicet demonstrent ab eodem spiritu quo in Saxonia Lutherum, Zuinglium in Heluetia fuisse incitatum. Quasi credibile sit quæ tum toti Orbi nota fuêre, solum Zuinglium ignorasse. *Adm. Christ. fol. 217.*

II. *Zuinglij doctrina à quo reuelata.*

Zuinglius igitur tam realis quæ in Catholica docetur Ecclesia, præsentiæ, quam Lutheranæ impanationis & Inuinationis, vt ita dicam, oblitus, idem fere quod Carolstadius docere cœpit, nimirum Corpus Christi nec sub nec cum pane esse posse, quæ Lutheri erat sententia; sed panem signum esse absentis corporis, nec distribui aliud quam panem & vinum. O profundam & supernaturalem, plenam inauditi mysterij doctrinam! Panem esse & manere panem, & vinum esse & manere vinum. Sacramentum ille sic definit, nihil « aliud esse quam sanctam & diuinam quandam populi in Ecclesia Dei gratia- « rum actionem pro passione & morte IesuChristi: panem vero ideo appellari « Corpus Domini, quod passio eius & mors tum in memoriam nobis reducatur. « *2. Conf. ad resp. Luth.* Hanc vero figuram ille non minus quam ceteri fluctuans, quinque aut sex diuersis modis velut iterũ transfigurat & explicat. Corpus enim aliquãdo sumit pro Natura humana, dicens, Saluatorem corpus suum verũ appellare cibũ, non tamen carnẽ, sed naturam humanam intelligere quæ carnẽ assumsit. *In expos. de Echa.* Sed aliã ex eodem libro eiusdem interpretationẽ accipe. Ait in hac actiõe Saluatorem Carnis voce vti, sed Spiritum intelligere, suam nẽpe diuinitatem: hoc modo in Apollinaristarũ errorem incidens, humanã animam seu spiritũ in Christo negantium, eiusq; diuinitatẽ substituentium. Postea Sacramẽtalia

hæc verba alium in sensum detorquet, Corpus pro morte & passione Saluatoris interpretans: quam interpretationem ait sequentibus verbis confirmari, *Quod pro vobis tradetur.* Itaque ad Lutherum quoque scripsit, omnem hunc actum nihil aliud sibi videri quam mortis Saluatoris nostri commemorationem. Quasi si quis alicuius rei memoriam edere possit, id animæ & non corporis, cuius est accipere & edere, sit actio. Explosa ergo corporali manducatione, dicit Panē & Carnem, de quibus Saluator loquitur, nihil aliud esse quam fidem, nec corpus ore, sed spiritu percipi; vero interim Iesu Christi corpore ad dexteram Dei Patris in cœlis manente, seq; animæ tantum per fidem insinuante. Sic Zuinglius cum figura sua & nouo perceptionis modo delirat, non memor eius quod à Cypriano multo meliori auctore dicitur, Panem quem Dominus discipulis porrexerit, non figurâ, sed naturâ, diuini verbi omnipotentia mutatum, carnem factum esse. Theophylactus hæresin hanc præuidisse videtur, dicens: Dominus non dixit, Panis quem dabo figura meæ carnis est, sed, Caro mea est. Eoque recte credimus, Panem ad prolationem verborum, mystica quadam benedictione & virtute Spiritus Sancti, in carnē Christi transmutari. Si figura tantum sit; nihilo plus habemus quam Iudæi; sicque ad vmbrarum seu figurarum sæculum relabemur. Deus ergo nos decepit, Corpus suum dare se nobis dicens, & tamen nihil dans nisi figuram. Figuras ergo tantum Sacramentarij, quasi Chimæras aut vmbras, manducant. Hæc sententia Luthero quoque tam detestabilis visa est, vt ad Francofurtenses scribat, Vitam potius periculo exponendam, quam sacramentum hoc è Zuingliani cuiusquam manibus accipiendum esse. Audiens vero tot ineptas verborum illorum, *Hoc est corpus meum*, interpretationes, sine bile, quod mirum est, eas ita refutauit: Illud rogamus Sacramentarios, inquiens, vt ne verborum illorum vllam probationem à nobis postulent. Quod si velint, postulent eam ab infantibus, qui septimum ætatis annum attigerunt, & iam legere hæc verba in scholis didicerunt. Extant Biblia Hebraica, Græca & Latina. Monstrent ergo nobis in quibus scriptum sit, *Hoc est signum mei corporis.* Id si non possunt, taceant igitur, & à scribendo tantisper cessent dum Biblia eiusmodi producantur, aut certis ac solidis rationibus probetur suam illam, veram esse interpretationem: ne toties illud vsurpandum sit, Vbi est scriptura? si verba illa scripturæ, *Hoc est corpus meum*, ipsis reclamare nolunt. Sic tum Lutherus loquebatur: eamque ob causam fortasse Zuinglius tam insigni falsimonia scripturam deprauare non dubitauit.

Lib. 2. Inst. de Cœn.

In 6. cap. Ioan. & super Matth.

In Defens. de Cœn.

III. *Incredibilis Zuinglij falsificatio.*

Quis credat, in quenquam hominem tantam audaciam cadere atque impudentiam, vt testamentum Saluatoris nostri eo modo quo Zuinglius, corrumpere ausit? Mihi ipsi Lutheranus quidam, in Ducis Mainij comitatu,

dum Castellonij muri quatiuntur, Testamentum nouum Germanica lingua in forma octaua Tiguri Anno M D XXV. à Christophoro Froschouero impressum monstrauit, in quo textus omnium Euangelistarum vbi de Cœnæ Dominicæ institutione scribunt, & verba hæc, *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus*, ita Germanicè reddita erant, Daß bedeut mein Leib / Daß bedeut mein Blut: id est, *Hoc significat corpus, sanguinem meum*. Quam tu, quæso, audaciam, quam falsitatem huic parem inuenies? Cardinalis Hosius in Tractatu de Hæresibus sui temporis, testatur fuisse quosdam qui pro verbis, *Hoc est corpus meum*, substituerint *Hic est Panis meus*: itemque alios, qui vinum & panem nihil prodesse dixerint; eoque sufficere vt Eucharistia interiore animi motu percipiatur. Lascus Polonus ita interpretatur, *Hoc*, id est, *hic actus Cœnæ est meum corpus*. Non minus vèro audacter q̃ Lutherus, Rotmannus, Menno & Carolstadius, asseuerabat Zuinglius, hanc doctrinam à Spiritu Sancto se accepisse. Certus, inquit, sum, doctrinam meam à Deo venisse, quam Dominus reuelante S. Spiritu à me Mundo voluit annunciari. At si hoc verum est, Zuingli, vnde fluctuatio illa tua, quæ passim in libris tuis apparet, & quam ipse etiam in libro *De Vera & falsa Religione* fateris? Alium quoque tum Zuinglius librũ edidit, *Subsidium de Eucharistia* inscriptum: Scriptaque sua omnia vernaculâ linguâ publicauit, vt nempe omnes Sacramentariam Theologiam addiscere possent. Quia vero non ignorabat opinionem suam à Luthero reprobari, in Præfatione eius libri ait, esse quosdam ita inuidos, obstinatos & malignos, vt si videant veritatem ab alijs quam ab ipsis annunciari, maledicere, calumniari, & tamquam furiosi insectari non cessent. Sed puteum inspiciamus, vnde nouus hic Democritus veritatem suæ doctrinæ hausit.

Tom. 2. in Act. disp. Tigur.

IV. *Qui l Zuinglius dicat à spiritu qui ipsi apparuit.*

Narrat ipse, sibi verborum illorum, *Hoc est corpus meum*, sensum expendenti spiritum apparuisse (ater an albus fuerit, nescire) qui nodum hunc ipsi soluerit, ac verum intellectum monstrarit. Hoc loco Westphalus Lutheranus Sacramentariorum doctrinæ valde illudit, vtpote tali Monitore seu spiritu innixæ, de quo albus an ater fuerit, nescitur. Schlusselburgius vero, Euentum monstrare ait, doctorem hunc Zuinglij, quem cognoscere non potuerit, cacodæmonem fuisse. Ex hac igitur Zuinglij & maligni spiritus familiaritate ac velut cõiugio Caluinismus fuit progeneratus. Et hanc ob caussam fortè Lutherus Zuinglio dæmonis familiaritatem exprobrat, vt Tigurini ipsi non diffitentur. Sed ad confutandam eorum impudentiam qui hoc a Catholicis & Lutheranis in odium Zuinglij confictum esse aiunt, placet ipsius verba adscribere.

Quum vero, inquit, tredecima Aprilis lux appeteret (vera narro, adeoq; vera, vt celare volentem conscientia cogat effundere quod Dominus impertijt, non ignorans quantis me

contumeliis riſibuſq; exponam, cum, inquam, tredecima lux Aprilis menſis appeteret, viſus ſum mihi in ſomno multo cum tædio denuo contendere cum aduerſario ſcriba, ſicque obmutuiſſe, *vt quod verum ſcirem, negante lingua beneficium ſuum, proloqui non poſſem: qui me angor, vt ſolent nonnunquam fallaci illudere nocte (nihil enim altius quam ſomnium narramus, quod ad nos attinet; tametſi leue non ſit quod* per ſomnium didicimus *gratiâ Dei, in cuius ſolius gloriam iſta prodimus) vehementer turbare videbatur. Ibi ἀπὸ τῆς μηχανῆς viſus eſt monitor adeſſe* (Ater fuerit an albus, nihil memini, *ſomnium enim narro) qui diceret: Quin, ignaue, reſpondes ei quod Exodi xii. ſcribitur:* Eſt enim Phaſe, *hoc eſt*, Tranſitus Domini. *Protinus vt hoc phantaſma viſum eſt, ſimul expergefio, & . . cto exſilio, locum apud ſeptuaginta vndique primum circumſpicio, ac de eo coram tota concione pro virili ediſſero.* Vide figuratiuam corporis Chriſti receptionem, incertum ab angelo an diabolo reuelatam. Quam bene putas (inquit Weſtphalus in Apo-
„ logia cõtra Caluinum) fundamento hoc fides noſtra nitetur? Animarum no-
„ ſtrarum ſaluti nunquid bene proſpectũ erit, ſi ſomniatori credamus, cui Mo-
„ nitor apparuerit, quẽ ater an albus fuerit, ipſe neſcit? Eia vero, fidamus ei, & credamus, verbũ *Eſt* in S. ſcriptura accipiendũ eſſe pro *ſignificat*, & *corpus* pro ſymbolo corporis. Abite, abite cũ ſomnijs veſtris, & nigris Monitoribus: nos Dei filio auſcultamus & credimus, de quo Pater ipſe è cœlo clamat, *Hunc audite.* Memini me aliquando in horreo quodã vbi Caluiniſtæ cõciones ſuas habebant, vidiſſe forte fortuna Zuinglij Opera menſæ impoſita: quibus ego apertis, hunc ipſum locũ Prędicanti oſtendi, vbi diabolus Zuinglio apparuiſſe, & Corpus Chriſti in cœna nihil quã figurã eſſe corporis, reuelaſſe dicitur: vnde ille ira & pudore vehementer fuit affectus. Ille bonũ, ego malum fuiſſe angelum cõtendebam: Vbicumq; enim & quotieſcumq; in S. litteris angeli Patriarchis, Prophetis & fidelibus apparuiſſe dicuntur, ea forma ſemper apparuerunt, vt angelos Domini fuiſſe facile cognoſci poſſet, neque de ipſis aut ipſorum mandatis vllus ſcrupulus, in piorum animis, vt in Zuinglio, relinqueretur: vt in Geneſi, Exodo, Eſaia, S. Matthæo, & Actis Apoſtolorum videre eſt. Cœleſtes illi nuncij numquam nigro aut triſti ac lugubri veſtitu apparuerunt. Habitus hic tenebrarum ſpiritui conuenit, quem Zuinglius procul dubio vidit. Beza vt Zuinglium, qui ſeipſum hoc ſomnio denigrauit, excuſet, ait eum hoc ſcripſiſſe, ſomniumque repræſentaſſe, magis animi quam veritatis defendendæ cauſſa. Ergo per ludum & iocum res tam ſeria tractari debet? Ergo cœleſtes viſiones per iocum & ludibrium fingere oportet? Ipſe quidem Zuinglius ſatis monſtrat quid tam Beza quam alij de iſta re ſenſerint, quum ſcribit propria conſcientia victum celare hoc ſe non potuiſſe, tametſi non ignoret quantis ſe contumelijs riſibuſque ſit expoſiturus.

Boni angeli qua forma & colore appareant.

Beza Zuinglium excuſat.

V. Colloquium

Porro Lãdgrauius, qui Lutheri doctrinæ fauebat, veritus ne ea per nouam

hanc detrimentum, aut certe impedimētum acciperet, tam Lutherum quam Melanchthonem per litteras rogauit, vt cum Zuinglio sententiam communicare, ac coram conferre non grauarentur; sed vterque valde dubie respondit. Melanchthon quidem colloquium cum Oecolampadio sese nō detrectare aiebat; cum Zuinglio vero vt conferat, operæ preciū sibi non videri. Rem hanc non ita leuem esse, quum sententia hæc valde placeat ijs qui diuina mysteria manu tangere, quod aiunt, & in tam altas res curiose inquirere volunt. Lutherus quoq; datis XXIII. Iulij ad Landgrauium litteris, ait, Se Lipsiensis disputationis exitu mo..itum, facile videre, Colloquiū id sine vllo fructu abiturum, ad quod tam hi quam illi præconceptas opiniones ac præiudicia allaturi sint, cum firmo nemini cedendi proposito. Zuinglium errare, se certo scire. Diaboli has artes esse, quibus ille malum multo deterius faciat. Non tamen prius destitit Lutherus q̄ ad Colloquium Marpurgi esset conuentum. Lutherum comitati sunt Melanchthō & Iustus Ionas; Zuingliū Oecolampadius, Bucerus & Hedio; quos duos ille per Argentoratum facto itinere ibique cōcione habita secū inde duxit. Venit quoq; cò Osiander Norinbergâ, Brentius Hala Sueuorum, Stephanus Agricola Augusta Vindelicorum. Catholicorum nemo accitus fuit; quanq̄ Melanchthon id suaderet sed apud Landgrauium Lutheri auctoritas valuit, qui vocari eos nolebat. Disputatio habita fuit inter Lutherum & Oecolampadium, Zuinglium & Melanchthonem: quod metus esset, ne è duorum illorum æque ferocium collisione tonitru aliquod exsiliret. Mira omniū inter se fuit in mensa & inter pocula humanitas, quāuis ambitione dogmatis sui tuendi neutra pars alteri cederet. Zuinglio & socijs Lutherus exprobrabat q̄ Naturas in Christo ita separarēt, vt ex vna persona duas facerent; quodq; fratres Argentoratenses Iudaizarent. Pelagianismi quoq; eos accusabat, vt qui de Peccato Originali, de Baptismo, de Iustificatione, de Ministerio, & alijs Fidei articulis minus recte sentirent ac docerent. Sic Wirtembergenses quoq; Theologi Lutherani in scripto quodam ad Protestantes Principes aiunt, à diabolo hominem illum Zuingliū excitatum, vt non vnum solum, sed complures Fidei articulos labefactaret. At Zuinglius & Oecolampadius aiebant, ideo se venisse vt solam illam de Cœna Domini controuersiam disceptarent; quod & factum est. Quibus vero argumentis Sacramentarij realem Corporis Christi præsentiam, quam Lutherus defendebat, oppugnarint, ex Actis apparet. Primum vero sumptum est è VI. capite Euangelij Sanct. Ioannis, vbi Christus dicit, manducationem Corporis sui esse spiritualem. Ergo non nisi spiritualiter recipi posse. Secundo: Vnum corpus pluribus in locis simul esse non posse. Quum ergo Christi corpus in cœlo sit, in altari esse non posse. Tertio ab Oecolampadio aliquam-

Lutheri & Zuinglij.

Tom. 4. Ien. f. 466

Anno 1529. mense Octob.

Argumenta Sacramentariorum.

multa loca ex S. Auguſtini ſcriptis adducta ſunt, quibus ille dicit, Sacramenta ſigna eſſe, vt ſerpentem illum æneum in deſerto, &c. Adhæc reſpondit Lutherus, quamuis apud S. Ioannem ſpiritualis manducationis fiat mentio, non tamen id obſtare quo minus S. Cœnæ inſtitutio de corporali intelligi poſſit aut debeat, quæ ſpirituali nihil deroget, immo ad Cœnam quoque neceſſaria ſit. Sacramentarij in Saluatoris illo dicto, *Caro non prodeſt quidquam*, magnum victoriæ momentum ponebant: at Lutherus de Carne Chriſti id intelligendum eſſe negabat, vt de qua ipſe dicat, *Caro mea viuificat*: immo magnam blaſphemiam eſſe aiebat, dicere, Carnem Chriſti non prodeſſe quidquam. Apud eundem Ioannem I. capite dici: *Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.* Superius illud de noſtræ tantum naturæ imperfectione intelligendum. Si tamen de Chriſti quoque carne etiam aliquo modo intelligendum ſit, dicendum eſſe, Chriſti carnē Chriſtianis nihil prodeſſe ſi abſq; fide percipiatur: tum enim eſſe carnem ſine anima, & quaſi mortuā. Nec tamē etiam hoc modo Zuinglij opinioni inde vllum præſidium peti poſſe, vt qui corpus Chriſti in Sacramento eſſe neget. Melanchthon vero ad amicum ſcribit, Zuinglianos nihil aliud habere in ore quam hoc, *Caro non prodeſt quidquam.* Se vero mortuum ſe malle quam hoc vel dicere modò, ꝙ illi tanta peruicacia aſſeuerent & defendant. Ad ſecundum argumentum Lutherus paucis reſpondit, non eſſe è ſenſibus noſtris de diuina omnipotentia iudicandū.

Lutheri reſp.

Inter Zuinglium & Lutherum hac de re acris fuit contentio. Quomodo, aiebat Zuinglius, Deus ea credenda præſcripſerit quæ cōprehendi nullo modo aut ratione poſſunt? Ingēs profecto miraculum fuerit, ſolo verbo panem carnem fieri. Quis credat impium ſacerdotem tantum poſſe? Lutherus econtra Dei omnipotentiam & Chriſtianam humilitatem his & ſimilibus argumentis opponebat, noſtrum eſſe dicens etiam quæ magis videntur incredibilia credere, vt quod Deus factus ſit homo, & quod Deus & verus homo, mortem paſſus ſit. Mirabile hoc myſterium non à ſacerdotis dignitate, ſed diuini verbi omnipotentia dependere. Donatiſtarum hunc errorem eſſe. Ad hoc reſponſum obmutuiſſe Zuinglium, Acta teſtantur. Ad loca ex Auguſtini ſcriptis producta quod attinet, Lutherus reſpondit, Sacramenta quidem eſſe ſigna earum rerum quas ſignificant, verbi gratia, Cœnam Domini ſignificare, D.N. Ieſum Chriſtum per mortem ſuam pro peccatis noſtris ſatisfeciſſe; ſimulq; peccatorum remiſſionem nobis promittere & obſignare; non tamen inde ſequi Corpus Chriſti in Cœna non eſſe. Hoc illi modo Scripturam & SS. Patrum auctoritatem pro ſua quiſque opinione allegabant; & quamuis longiſſime inter ſe diſſiderent, in neganda tamē atq; explodenda ſupernaturali illa Tranſſubſtantiatione mirificè congruebant, quod ea vox

Zuinglij replicatio.

in SS.

in SS.literis non exstaret. Sic Arrius vocem illam ὁμοούσιος, siue, Consubstantialis admittere noluit, tamquam S. Scripturæ & primæuæ Ecclesiæ ignotam. Quem S. Athanasius Catholicorum caussam agens, ita refutat, inquiens: In quo te vocabulum hoc offendit? An res, aut vox ipsa? Si res significata antiqua est, vocabuli nouitate offendi non debes. Ecclesia enim nouis rebus vsa est, nec tamen res ipsas mutauit. Idem nos dicere possumus incredulis illis, qui nomen hoc Transsubstantiationis ab Ecclesia, vt eo Sacramentariorum error conuinceretur, & antiqua fides retineretur, vsu receptum in SS.litteris monstrari sibi petunt. In Conuentu Wormatiensi quum Lutherus negaret Transsubstantiationem hanc primitiuæ Ecclesiæ notam aut creditam fuisse, Cochlæus ei ita occurrit: Quid ais, Luthere? An tu IV. S. Ambrosij librum De Sacramentis legisti? Tum Lutherus, Legi, inquit: Verum Ambrosius non dicit *Panem mutari, sed conuerti.* Effugium non minus ineptum & ridiculum quam falsum! Ambrosius enim verbo *Mutari* vtitur. *Mutat*, inquiens, *quando vult, instituta Naturæ.* Nec Ambrosius tantum, sed Cyrillus quoque, S. Augustinus, Eusebius Emissenus, Gregorius Nyssenus Transsubstantiationem hanc confirmant; quam vocem Lutherus à Thomistis confictam impudenter asseuerabat. Cui mox Cochlæus os obturauit, producto Lateranensi Concilio, sub Innocentio IV. ante D. Thomæ tempora celebrato. Nouorum nihilominus in Francia Euangelicorum Achilles scribere non erubuit, Transsubstantiationem non antiquorum à primis quingentis annis, sed nouorum, atque adeo eorum quos quotidie videmus, Patrum esse filiam, extremis his temporibus, tam doctrina quam moribus in Ecclesia plane corruptis natam. O miram cæcitatem, vel obstinatam potius hæreticorum malitiam! qui si oculos aperirent, hanc eandem Transsubstantiationem in Iustino Martyre, Irenæo, Tertulliano, Origene, Basilio, Cyrillo, Chrysostomo & Augustino facile essent visuri. Sed ad Lutherum redeamus, Transsubstantionẽ quidem negantẽ, sed ita vt realem præsentiam defendat. Sed Zuingliani illud Luthero recte obijcere poterant: Si Corpus Christi realiter est in Sacramento, necesse est vt id fiat aut per motũ localem seu loci mutationem, aut per nouam creationem, aut per conuersionẽ seu mutationẽ rei vnius in aliam. At per motum localem id non fit, siquidem Saluator corpus suũ discipulis porrigens, locum non mutauit, sed corpus suũ suis ipse manibus portauit: iamq; etiam idem in cœlis est, ad dexteram Dei Patris. Sed nec noua creatio hic locum habet. Toties enim quoties ad altare fit cõsecratio, noua fieret creatio, ac nullũ eorum corporum in altari Crucis fuisset sacrificatum. Ergo necessario, poterat dicere Zuinglianus, ad Papisticam Transsubstantiationem est confugiendum. Post multam disceptationem, animorumque exulcerationem, Luthero vndique

Transsubstãtiationem vtrique repugnant.

Cochl. in Luth. sept.

Philip. Morn. de Pless. cap. 7. lib. 4. Instit.

Apolo. 2. lib. 4. c. 24. Lib. in Marc. Lib. 8. cont. Cels. In Liturg. Catech. 3 & 4. Homil. 83. in Matth. Serm. 28 de verb. Dom. Lib. 3. de Trin.

dique magnifice se inferente, & quod Zuinglius multis annis ædificasset vno momento destructurum se minante, discessum fuit ab hac disputatione, in qua Discordia & ambitio præsidebant.

Zuinglius lachrimis etiam (sed Crocodili eæ lachrimæ fuerunt) præsente Landgrauio, vt Schlusselburgius & Brentius testantur, Lutherum & socios obtestatus est, vt tamq̃ frater ab ipsis agnosceretur ac reciperetur, q cum nemine in hac terra pacẽ ac concordiam q̃ cum Witebergensibus esse sibi mallet. At Lutherus elata fronte ac verbis asperis, Maledicta, inquit, sit talis concordia, q̃ Dei caussæ præiudicium aut damnũ affert. Ite ite. *Vos habetis aliũ spiritum quam nos.* Quæ verba mirum est q̃ acerba Zuinglianis visa sint, quibus Lutherus aduersarios vehementer à se exasperatos ipse gloriatur. Zuinglius postea sæpè cõquestus fuit, Lutherum tam noxij schismatis esse causam. Diabolus, ait, per homines obstinatos nos tentat: qui veritatem Cœnæ Dominicæ ab alijs q̃ à se productam indignantes, tamquam furiosi multo magis q̃ ipsi Papistæ vociferãtur, & asperius in nos inuehuntur. Qamuis autem ad eos cõciliandos Landgrauius nihil intermitteret, frustra tamẽ id fuit, Deo ex inopinato Conuentũ hunc & Colloquiũ dissipante. Quum enim nouum morbi genus, q sudor Anglicus vulgo dicebatur, eo tempore Germaniam inuasisset, atq; eo tempore in oppido gliscere cœpisset, noui illi Apostoli mortis metu quamprimum inde discesserunt, consignato prius scripto, vt Charitas vtrimq; seruaretur, & à conuicijs abstineretur, donec verus verborũ Saluatoris de S. Cœnæ mysterio sensus à Spiritu S. reuelaretur. Lutherus nihilominus aperte protestatus est, non fratrum sed hæreticorũ loco eos se habiturum. Et quamuis Landgrauio promisisset, nihil se contra eos moliturum; quamprimum tamen Witebergam redijt, contra Zuinglianos aliosque Sacramentarios calamum strinxit, ijs quæ de Colloquio illo falso circumferebantur, offensus. Peucerus Lutherum in sentẽtia sua obstinate perstitisse ait, ne doctrinam suam erroris suspectam redderet. Ioannes à Lasco tamen Polonus ad Regem suum scribens, affirmat, Lutherum palmam Zuinglio dare coactum. Sed Lutherus istorum hominum consuetudinem esse ait, calumniari & mentiri: neque hoc mirum sibi in eis videri, vt qui diabolum habeant ductorem ac doctorem. Nec Lutherus tantum, cuius fides suspecta esse poterat, sed Melãchthon quoque ea de re à Sacramentarijs scripta inficiantur. Sed vide summam totius huius Colloquij paucis verbis conceptam, & IV. Operum Lutheri Tomo præfationem insertam, vbi dicit: Lutherum in sententia permansisse, verum Corpus & sanguinem Iesu Christi esse in Cœna; nec aduersarios de sua cedere voluisse. Lutherum rogatum vt pro fratribus eos agnoscere vellet, respondisse, Pro fratribus eos se habere nõ posset, quarum damnet doctrinam.

Zuinglius Lutherus in fratrem suscipere recusat.

In præf. lib. de ve. & fal. relig.

Schlusselb. lib. 2. f. 109.

Sed &

Sed & in epistola ad Martinum Gerlicium idem Melanchthon scribit, Zuinglianorum siue Sacramentariorum doctrinam in Colloquio Marpurgensi Anno M D XXIX. sibi satis cognitam, vt qui eam à Christo non habeant. Puerili more eos philosophari: nec doctrinam istam diu subsistere posse. Sed ad magnum nostrum Sacramentariorum Atlantem redeamus.

Zuinglius præter alios errores Nestorianismi quoque insimulatur. Voluit enim apud Ioannem, non *Verbum caro factum est*, sed *Verbum caro facta est*, legendum esse; eo quod Deus in corpus mutari non possit; vt notat atque exprobrat ei Lutherus in libro De Concilijs. Verumtamen ipse in Nestorij errorem incidit, quum docuit Humanam Iesu Christi naturam non esse omnipotentem, neque omnia sciuisse aut cognouisse. Zuinglius postea Anno M D XXXV. monitus, errorem agnouit, ignorasse se prætexens, quod id dogma Nestorium habuisset assertorem. Sed & Ephesini Concilij eam in rem decreta ab eodem aut ignorata, aut minus recte perspecta fuisse, inde apparet. Pelagianorum quoque hæresin Zuinglius sequutus est, dicens hominem sola virtute æternam sibi vitam impetrare posse; eaque Catonem & Scipionem cœlum adeptos. Aiebat idem, si sui arbitrij res esset, malle se esse in eo loco & statu in quo sunt Socrates & Seneca, quam in eo quo sunt Pontifices Romani, Imperatores, & alij Principes Papistæ. Licet enim boni hi Philosophi neq; ex verbo neque ex Sacramentis Deum cognouerint; omnibus tamen Dominicanis & Franciscanis sanctius ac religiosius vixisse. Quin idem Franciscum regem Francorum alloquens, ait, Eum in vita illa æterna Herculem, Theseum, Socratem, Aristidem, Numam, Camillum, Catones, Scipiones, & alias eiusmodi illustres animas visurum. Hinc magnus eius temporis vir exclamabat, vix contineri se quin dicat, *Sancte Socrates, Ora pro nobis.* Zuinglij hunc Atheismum Lutherus acerbe perstrinxit, Ethnicum eum & Paganum appellans; at Gualtherus eius gener, & discipuli, nec non tota Tigurina Ecclesia, ac Minister quoque Geneuensis, Daniel Tossanus nomine, qui contra Marbachium Lutheranum scripsit, eius defensionem susceperunt: è quibus postremus ille affirmare non erubuit, Platonem, Numam, Scipionem, & alios Paganorum virtute excellenti præditos, in numero esse electorum. Hanc Zuinglij tamen sententiam ipse Oecolampadius reprobauit. Lutheranus vero quidam à Zuinglij cœlo vt nobis caueamus facete monet, vt in quo Hercules quoque hospitium habeat, terribili sua claua metuendus.

VII. *Zuinglius Pelagianorum errorem renouat.* *Comment. in epist. ad Hebr.*

Lauat. in hist. Sacra. *Bullin. in orthod. Conf.* *Tossa. p. 380.*

Hoc modo Zuinglius sectam suam apud Heluetios, Tigurinos præsertim, introduxit & stabiliuit, arrepta eadem qua Lutherus occasione, indulgentias scilicet, quas Franciscanus quidam Mediolanensis prædicabat, ac deinde sacerdotũ cœlibatum oppugnando: idemq; ei quod Luthero accidit vt

VIII. *Zuinglius schismatis inter Heluetios auctor.*

scilicet

Oecol. in Iob. c.16.p 68. Sc... lib.de ...cret.

ſcilicet vno articulo conuulſo,paullatim ceteros quoque labefactare inciperet; ac tandem non minus quam Lutherum ſapere ſe exiſtimans, nouam ſuo arbitratu ſibi religionem comminiſceretur. Ad Sacramentariorum hæreſin Bertrami veteris hæretici ſcripta magnam ei dederunt occaſionem,eorumq; miſſa ad Albertum Brandenburgicum copia, ferocem & militarē hominem vnice ad ſuas partes adiungere ſtudebat:ſed maluit hic Lutherū quam Zuinglium ſequi. Eidem Zuinglio non minus quam Luthero fortiter Dominicani primi ſe oppoſuerunt. Epiſcopus Conſtantienſis vbi de Zuinglij conatibus accepit,miſſo vicario ſuo Ioanne Fabro, Senatum Tigurinum monuit, ne in religionis negocio quidquam temere decideret, ſed totius cauſſæ cognitionem Concilio quod inſtabat, permitteret. Zuinglius nihilominus ſomnia ſua de Sacramento aliaq; commenta Tigurinis & alijs ita perſuaſit, vt quamuis informis tum adhuc nouæ religionis hic fetus pro legitimo fuerit ſuſceptus, & huc vſque non ſine maximis turbis & ſeditionibus fotus. Ipſe vero Zuinglius, vt cordatum decet Miniſtrum, haſta inter medias cohortes ſtrenue pugnans, quadrageſimo quarto ætatis anno occubuit, vt infra dicetur. Atque hic ille eſt quem Beza magnum Ieſu Chriſti Apoſtolum, at Lutherus Sathanę diſcipulum appellat:quorum hic præterea ait,quum tamquam latro & ſeditioſus alios cogere vellet vt errorem ipſius ſequerentur,iuſto Dei iudicio occiſum ac damnatum eſſe. Lutherum tamen pro eo precari ſolitum, commenſalis eius ſcribit. Vtinam,dicebat,Deus ei ignoſcat,eumque in æterna gaudia ſuſcipiat! Danæus verum Ieſu Chriſti Martyrem vocat, qui tamquam alter Iudas Machabæus (Iſcariotes dicere debebas, aiunt Lutherani)mortem pro patria oppetierit.

Vid. Oſual Mycon.

Tom.1.Coll. pag. 64.

X. Oecolampadius Zuinglij aſſecla.

Zuinglio Ioannem Oecolampium, excucullatum ordinis S. Brigitæ monachum,recte ſuccenturiamus. Hic erudiendis Comitis Palatini liberis primo fuerat præpoſitus; deinde parentibus & amicis vehementer vrgentibus, vt monachus fieret,proteſtatus eſt(vt diſcipulus ipſius Capito ſcribit) etiamſi ſexcenta vota fecerit,ſe nullum eorum ſeruaturum, niſi bonum ſibi videatur. Ingreſſum huius monachi vidimus, quid exitum miramur? Poſtquam enim annos aliquot in Conuentu degiſſet, abiecto cucullo, vxorem duxit, è qua filium Euſebium,& duas filias Irenen & Alethean(nota mirifica Apoſtolicæ huius progeniei nomina) ſuſcepit. Ait idem ſe quum maxime monaſterium relinquere cunctaretur,à Spiritu S.maxime incitari atque vt exiret moneri ſolitum. Deſerta religione,ad Zuinglium tranſijt;& vt ille Tiguri,ita hic Baſileæ velut Epiſcopalem ſedem ſibi conſtituit, & veteris Eccleſiæ inſtituta ac ritus partim abrogauit partim mutauit. Eam ob cauſſam Eraſmus nouationem hanc ægre ferens, vrbe diſceſſit. Idem quid de Oecolampadij libro

Epiſt. ad Melanch.

quo

quo Euchariſtiam explicarat, ſentiret à Senatu rogatus, breuiter reſpondet, "Doctum ſibi videri, diſertum, & bene elaboratum. Pium quoque dicturum fuiſſe ſi quidquam pium eſſe poſſet quod Eccleſiæ conſenſui repugnat, à quo diſcedere, valde ſibi periculoſum videri. ſic tum Eraſmus; qui tamen non ſemper ita locutus eſt. Rogatus vt contra Oecolampadium ſcriberet, ſe ſe excuſauit; & ad inuidiam declinandam, vrbem aliquamdiu reliquit. Porro idem fere cum Zuinglio ſenſit Oecolampadius: & vt ille ſomnijs, ita hic coniecturis pro opinionis ſuæ fundamentis vtebatur. Sic enim ad Zuinglium ſcribit, *quantum ex veterum ſcriptis coniectura aſſequi poſſit*, verba illa *Hoc eſt corpus meum*, per figuram ſeu tropum intelligenda: ſimulque Deum comprecari iubet, vtrique vt oculos aperiat, ne cum tot hominum periculo incidant in errorem. Ite iam, ſi placet, & ſalutis veſtræ anchoram & ſpem tam incertis opinionum fluctibus credite. Hæccine certitudo eſt eius doctrinæ quã illi cœlitus habere ſe aiunt? En tibi Zuinglium ab vna, en Oecolampadium ab altera parte, vtrumque noui Euangelij præconem. Sed vbi miracula quibus ſuam illi miſſionem confirment? Et tamen primus hic Baſileenſis Epiſcopus, vel potius, vt à multis Zuinglianis appellatus fuit, tyrannus, ipſe docuit eos qui à Deo miſſos ſe dicunt, non recipiendos niſi miſſionem ſuam miraculis probent & confirment. Præcipuus ex Lutheranis Oecolampadio aduerſarius fuit Melanchthon, qui ſententiam eius De Cœna Domini valde impugnauit, miſſis è conuentu Spirenſi litteris. Et quamuis Oecolampadius multum deprecaretur, vt inter ipſos priuatim controuerſia hæc diſceptaretur, res tamen tota emanauit, ſic vt varia doctorum tam de hoc quam de illo iudicia circumferrentur. Narrant ipſi quum non vulgari doctrina præditus vir, Lutheri partibus addictus, Birckheimerus nomine, Oecolampadij de Cœna Domini ſententiam impugnandam ſuſcepiſſet, celeberrimi nominis pictorem Albertum Durerum plurimis contra eundem argumentis vſum, ab irato tandem monitum, ne vltra colores iudicium ſibi ſumeret. Res has eiuſmodi eſſe vt pingi non poſſint. Tum Durerum: Rectè hoc inquis. Sed & quod tu affirmas, nec dici debet, nec comprehendi poteſt. Huius diſputationis Peucerus ait Melanchthonem ſæpè in familiari ſermone mentionem feciſſe. O miras hominum ineptias, non minus SS. litteris quam penicillo abutentium! Sed ad Oecolampadium reuertamur, qui relicto ad ſtiuam primæ ſuæ opinionis auctore Carolſtadio, ambiguum, præſertim in ſententia de Cœna Domini, ſe ferebat, in diſputatione Bernenſi ab aſſeclarum vno propterea deſertus, quod eum ita precantem exaudiſſet: Mi Deus, ſi opinio noſtra de Cœna Domini vera eſt, eam defende tu ac propugna. Hic quidem Cellarius fuit, qui cum magiſtri ſui ſ[illegible] ſalutem ſuam periclitari noluit. Sed & in Col-

Eraſ. dic. *Lib. 3. epiſt. ad Zuing.* *Eraſ. ad Goclen.* *Oecol. in Eſai. cap. 23.* *Melan. cont. Oecolam.* *Albertus Durerus.* *Schluſſelb lib. 2. Theol. Calu. fol 140 & lib. 2. fol. 08.*

in Colloquio Marpurgensi non minus fluctuabat, inter alia Melanchthonem interrogans, Annon in his verbis *Hoc est corpus meum*, figura esse possit, vt in illis, *Ioannes est Helias: Petra erat Christus: Ego sum vitis*, &c. Ex qua hominis inconstantia factum est, vt Christiani aliqui ceteroqui non mali ad Christum in Eucharistia his cogitationibus & verbis vterentur: O Christe Iesu, si corpus tuum illic est, ego adoro illud. Quamuis autem horum duorum, Zuinglij & Oecolampadij Confessio cum Geneuensi in multis non conueniat; Caluini tamen successor vtrumq; ait Dei omnipotentis manu è faucibus Antichristi ereptum, vt gladio Euangelij filium perditionis postea consauciarent & conficerent. En miserum Romanum Pontificem, duorum Heluetiorum gladio confossum & prostratum! Quam suaues hi homines cum somnijs suis & stultis imaginationibus sibi placent! Scilicet is cuius potestas cœlitus accepta ad quatuor Mundi cardines sese extendit, iam prostratus iacet, quando multo plures per infinita terrarum spacia diffusæ gentes auctoritatem eius reuerentur & potestatem agnoscunt.

In Iconibus.

X. *Oecolampadij mors, & de ea Lutheri iudicium.*

Tandem post multas inter bellicosos illos Alpium accolas excitatas seditiones ac cædes, Oecolampadius ex hac vita abijt, coram iusto illo iudice eorum quæ docuit ac fecit rationem redditurus. Valde illum Zuinglij, cui vnicum tantum mensem superstes fuit, mors afflixisse putatur, quam sæpè deplorabat; quem etiam, quamuis pro patria sanguinem effudisset, longe feliciori morte dignum fuisse aiebat. Paullo ante mortem, Ego, aiebat, totus incertus in fide & fluctuans, abeo, coram Dei tribunali rationem redditurus atq; experturus vtrum doctrina mea vera an falsa fuerit. Amicitia certè, quæ inter ipsum & Zuinglium artissima fuit, plus quam conscientiæ dedisse certum est. Lutherani aiunt, eum Landgrauio aliquando in sermone familiari dixisse, velle se manum potius sibi abscissam, quam quidquam contra Lutheri de Cœna Domini opinionem à se scriptum: quod à Petro Plateano, qui sermoni huic interfuerat, Luthero postea relatum affirmant. De morte eius diuersa sunt iudicia. Lutherus à diabolo noctu eum in lecto strangulatum ait. Beza peste mortuũ scribit. Capito, lõgo & graui morbo confectũ obijsse dicit. quumq; amicum quendã ad lectum accedentẽ vidisset, rogasse: Ecquid nouarũ rerum afferret? Illo nihil scire se negante, dixisse: Atqui ego scio. Mox enim in Paradisum ego abibo. Alij econtra aiunt, eum exclamasse, Iam iam in inferno se futurum. Lindanus in desperatione mortuum auctor est: & alij eiusdẽ temporis violentas sibi manus inferre conatũ esse affirmant.

Schlusselb. Theo. Cal lib. 2 fol. 69. Luth de miss. priu. Et in defen. de Cœn Dom. Eras. epist. ad Gocl. Lauat. fol. 21. Fran. Cor. lib. 2.

Ecce tibi tres Sacramentariorum hæreseos, quæ magnam Christianæ Reipublicæ partem occupauit, primos Auctores. En tres diuinæ Veritatis præcones. En tres eius doctrinæ columnas, quæ non toto biennio in octo diuersas

Sectas fuit diuisa: vt ipse Lutherus in quodam Sermone notat. Westphalus nullam doctrinam citius fuisse propagatā, nec maiori conatu & hypocrisi defensam scribit, quam Sacramentariorum, non Catholicis modo, sed & Lutheranis tam exsecrabilem, vt reconciliationis ne minima quidem spes sit. Et Sacramentarij quidem in Germania, Principum in Comitijs decretis, eadem conditione & loco haberi iubentur, quo Anabaptistæ, vt è Sleidano passim videre est. Lutherus ipse dicit, Tres illos doctrinam suam à diabolo accepisse: seque qui alterum pedem iam in sepulcro habeat, hanc ad Dei tribunal gloriam allaturum, quod Carolstadium, Zuinglium & Oecolampadium, tamquā Sacramenti inimicos condemnarit; neque vllam sibi vel verbis, vel litteris vel quacumque alia re cum eis amicitiam futuram, vti Deus iubeat. At Zuingliani, Caueat, inquiunt, Lutherus, ne cum isthoc tam atroci & implacabili animo omnium se hæreticorum caput & ducem cōstituerit, vt qui nihil commune cum eis habere velit qui solum Iesum Christum profitentur. Porro Zuinglius Carolstadij nomen quodammodo oblitterauit, & Oecolampadij opera adiutus, è ruinis ipsius suam sectam ædificauit, quæ Zuinglianorum est appellata. Et Lutherus, Peucero teste, relicto Carolstadio, abdomine magis & fastu quam doctrinâ inflato, omnes suas vires contra Zuinglium & Oecolampadium, multo validiores antagonistas, conuertit. Zuingliani vero, vt Bullingerus notat, in octo factiones fuerūt diuisi: nimirum in Significatiuos, Tropistas, Energicos, Arrhabonarios, Adessenarios, Metamorphistas, Iscariotistas, & Neutrales. Mortuum Oecolampadium primum eius Ciuitatis episcopum (sic enim ipsi appellant) Senatus Basileensis magnis honoribus est prosequutus, erecto, quod adhuc in choro templi primarij conspicitur, Epitaphio his verbis conscripto: *D. IOAN. Oecolampadius, professione Theologus, trium linguarum peritißimus, Auctor Euangelicæ Doctrinæ in hac vrbe primus, & templi huius verus Episcopus, vt Doctrinæ, sic vitæ sanctimonia colendißimus, sub breue saxum hoc reconditus iacet.*

Serm. sup. Sacra. habit. anno 152

Hagen.

Brem. adu. Westphal.

Beuml. in anly. disp. Iac. And.

Sacramentariorum factiones.

Lutherus accepto de Oecolampadij morte nuncio, exclamasse dicitur: *Ah te miserū & infortunatum Oecolampadium! Tu ipse infelicitatis tuæ vates fuisti, quum Deū vltorem tibi imprecatus es, si doctrina tua falsa esset. Deus tibi ignoscat, si in tali statu es vt ignoscere tibi poßit.* Lutherani etiam aiunt, Martinum suum in Marpurgensi Colloquio tam Zuinglio quam Oecolampadio infelicem hunc exitum prædixisse, his fere verbis: Cauete vobis, domini. Metuendum enim est ne priusquam triennium abeat, res in eum statum deducatur, vt vestram fortunam sitis deploraturi. Sicque euenisse, Zuinglio & Oecolampadio ante illud tempus horribili morte sublatis. Sed hæc satis. Ad Confessionistas iam pergamus. Nouum nihilominus Sacramentariorum magistrum libro VI. pro-

Hist. de Cœn. Aug.

ducemus, qui tamquam peritior artifex superiorum illorum laboribus sua fornace recoctis, aliam formam induxit.

DE PHILIPPO MELANCHTHONE Confessionistarum Patre & auctore.

Caput Nonum.

ARGVMENTVM.

I. *De Philippo Melanchthone, eiusque horoscopo.*
II. *Melanchthon Augustana Confessionis auctor.*
III. *Quantum Melanchthoni Lutherus tribuerit.*
IV. *Melanchthon è Scepticorum numero.*
V. *Post Lutheri mortem sententiam mutat.*
VI. *Dissimulatur quod Lutheri opera deprauârit.*
VII. *Confessionistarum Fides, cuius Melanchthon fuit auctor.*
VIII. *Eorundem inconstantia.*
IX. *Vltima Melanchthonis verba, & obitus.*

I. *De Philippo Melanch. thone, & eius Natiuitate.*

PHILIPPVS Melanchthon, tertię in hæreticorum exercitu aciei, Confessionistarum videlicet, dux (vt qui Augustanam Confessionem conscripserit) fidus Lutheri Achates, & quasi Mercurius Germanorum fuit: ingenio viuido & acri, placido tamen & modesto præditus, & qui nihil magis caueret, quam ne excessus in ipso notari posset. Lutherani Melanchthonem Luthero socium à Deo adiunctum scribunt, sed diuersis omnino virtutibus ornatum. Non ille tanta quanta Lutherus pugnabat aut disputabat vehementia, sed dulci quadam lenitate tam concertationum eiusmodi asperitatem mitigabat quam Principum dissidia componebat. Nec quisquam ex omnibus qui contra Ecclesiam cornua sustulerant, minus ambitiosus habebatur; eoque discipulos suos nequaquam Melanchthonianos appellari voluit, quamquam nomine hoc post mortem eius non pauci se iactarint, qui exsecrabiles postea errores pepererunt. Vultu virtutis quandam speciem & innatam bonitatem præ se ferebat; tanto maiori cum bonorum ac recte sentientium periculo. Quemadmodum enim auro & pulcerrimis coloribus cariosum sæpe & putridum lignum tegitur: ita hic externa pietatis specie

Schlusselb. Theo. Calu. lib 2. fol. 100.

Bez. in Icon.

hære-

hæreſeos ſuæ ſordes velabat, vt etiam ij teſtantur, qui ſecundum eum Germaniæ Prophetam faciunt & appellant. Philoſophiæ & bonarum litterarum valde peritus exiſtimabatur, vt & Græcæ linguæ, ad cuius profeſſionem è Thuringia, vbi Anno M D XVIII. docebat, à Friderico Saxoniæ Electore Witebergam fuit euocatus, eo tempore quo Lutherus contra Indulgentias tonare incipiebat, quamuis ille vix adhuc viginti annos natus eſſet. Tum indiſſolubili duo hi amicitiæ nodo, quem neque mors neque opinionum diuerſitas diſſoluit, conſtricti ſunt; ſic vt nulla ſine Philippo Martini ſtatua videretur. Duo hi gemini celebrabantur, tamquam felix illud S. Petri & S. Pauli par, Germanorũ apoſtoli: ac vt quos ſibi ipſi tribuũt titulos eis relinquamus, vnus, Lutherus ſcilicet, Eſaias, alter Hieremias. Sic enim ipſe Lutherus ſcribit: Ego Eſaias ſum, Melanchthon Hieremias. Hunc enim ſolum, vt ipſius Lutheri diſcipuli fatentur, opinionum ſuarum moderatorem & arbitrum Lutherus ferre poterat, vt ex horribili illa contra Eraſmum de Libero arbitrio diſputatione apparet. Quum enim Lutherus cum ipſa recta ratione bellum ſuſcepiſſe videretur, à Melanchthone corrigi ſe & ad meliorem ſenſum reduci paſſus eſt. Illud non immerito alicui mirum videatur, quî animum tanta humanitate tantaque litterarum & Philoſophię cognitione imbutum, illa opinio ſubire potuerit, vt de ijs abdicandis & è Chriſtiana republica proſcribendis cogitarit. Quum enim, vt alibi quoque dictum eſt, Lutherum magiſtrum de illo S. Pauli Apoſtoli I. ad Coloſſenſes loco, *Cauete ne à Philoſophia decipiamini, &c.* differentem audiuiſſet, ſtatim Ariſtoteli ac omnibus bonis litteris nuncium remiſit, nec in gratiam cum eis redijt, quam ab illo ipſo qui diuortio huic cauſſam dederat, paranympho perſuaſus.

Lutheri & Philippi amicitia.

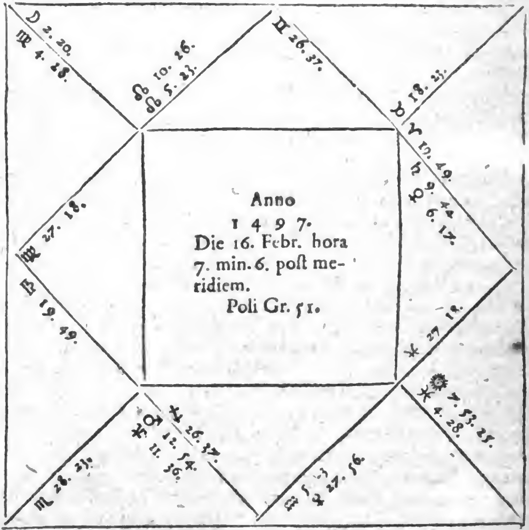
Tom. 2. f. 488.

Melanchthonis ſtulta opinio.

Porro natus eſt Philippus Melanchthon Brettæ, Electoralis Palatinatus oppido, XVI. Februarij Anno M C D XCVII. hora VII. & VI. minutis poſt meridiem: illudque à Iudiciarijs Aſtrologis in Natiuitate eius obſeruatum fuit, quum Martem eodem fere gradu in tertia domo, quæ ab Arabibus Religioni tribuitur, cum Ioue coniunctum habuerit, hæreticum & antiquæ Fidei aduerſarium fore. Sed vt curioſo Lectori ſatisfiat, ecce thema eius genethliacum.

Natiuitas.

Vid. Iac. Heerbran. in Orat. Funebri.

II. *Melanchthon faber Confessionis Augustanæ.*

Sed iam ad res ab eo gestas transeamus. Melanchthon igitur discordiam quæ in noua quamprimum nata fuit ecclesia statim gliscere cœpit, ægerrime ferens, diuersas Lutheri Zuinglij & aliorum opiniones conciliare modis omnibus satagebat, quãuis de pace Ecclesiarum desperare nonnumquam se diceret, ac valde metuere, ne aduersarijs cristas tollentibus, plane tandem dissiparentur. Quoties cum Catholicis ei sermo erat, nihil aliud spectare se, nihil aliud optare aiebat, quam vt emendatis abusibus, & conciliatis opinionibus, Ecclesia in pristinam concordiam & integritatem rediret. Cochlæus tamen VII. Philippica dicit, eum specie quidem aquam, sed reuera interim oleum incendio affudisse. Fronti quippe nulla fides, & inane est virtutis nomen & ostentatio sine re. Hic ille est, qui rogatu quorundam Germaniæ Prin-

cipum, qui vt Sturmius scribit, Lutherum ab ea manum abstinere volebant, Augustanam Confessionẽ conscripsit, quam Protestantes in Saxonia, vt Lascus & Osiander aiunt, ipsis libris Canonicis præferunt. Id vero Opus, ECCLESIAE CORPVS postea fuit appellatum. Iidem testantur, Melanchthonis vocem apud Confessionistas plus valere quam Dei Verbum; vt qui in verba eius, Confessionem scilicet, iurare, ac Christum negare cogantur. Hunc librum Philippus sua manu scriptum Imperatori in comitiis Augustanis exhibuit, vt libro III. dicetur: quæ tamen vrbs diu Zuinglij magis Confessionem quam eam quæ ipsius nomen præfert, amplexa est. Hic Quinti Euangelij auctor; quem honorem Lutherani Luthero suo præreptum ægre ferentes, Melanchthonem scribam tantum, ipsam autem doctrinam, Pontificali quadam prærogatiua, à Luthero dictatam fuisse aiunt. Qui vt è sua auctoritate & decreto omnia pendere ostenderet, manu sua verba illa, DAMNAMVS SECVS DOCENTES, Confessioni subiunxit, quæ tamen postea ab illis ipsis qui singula eius verba pro oraculis habent, fuere expuncta. In multis enim duorum horum apostolorum & sequacium doctrina discrepat: sic vt ipsi Lutherani dicant, tantum interesse inter Lutheri & Melanchthonis doctrinam quantum inter calidissimam æstatem & glacialem hyemem: eamq; ob caussam Flaccius Illyricus Melanchthonem publico scripto tamquam Lutheri apostatam & desertorem traducit. Ad huius Confessionis defensionem inter Protestantes in Germania icta postea fuerunt fœdera, vt III. libro explicabitur.

Schlusselb. lib. 2. Theol. Calu. Staph. de Luth. concor. Colloq. Altemb. fo. 463.

III. *Lutherus Melanchthoni quantum tribuerit.*

Non obstante vero opinionum diuersitate, Lutherus Melanchthonem omnibus in toto Mundo hominibus præferebat, illud in ore frequenter habens: *Contemtibilis est anima quæ contemnit Philippum.* Huic vni secreta sua reuelabat: hunc à Deo missum dicebat, vt labores ipsius in propagando Christi regno adiuuaret. Librum eius *Loci Communes* inscriptum, assiduo legebat atque relegebat, hoc addito elogio, eo vno cœlestem doctrinam ad sæculi vsque consummationem conseruari posse, digno qui Canonicis adiungeretur. Immo testantur Heidelbergenses, Lutherum optare solitum, vt ceteris omnibus libris abolitis, solus hic superstes maneret. Sed quid Lutherum dicturum fuisse putamus, si pletaque ea quæ à Melanchthone Anno MDXXX. scripta & ædita sunt, postea Anno MDLV. penitus mutata vidisset? si eundem Commentarios in S. Pauli epistolas, quos Lutherus ad cœlum vsq; efferebat, & quorum cõparatione Hieronymi & Origenis scripta mera deliramenta esse aiebat, suos esse negantem audiuisset? Sed vt Lutherus Philippum honorabat, ita Philippus Lutherum reuerebatur ac tantum non adorabat, Patrem eum suum appellans, & vix vmquam à latere eius discedens.

Vid. Peuc. & adm. Christ. de lib. Concor. f. 205.

Cum

Cum eodem, antequam Monialem [illegible] adscivisset, magnam noctis partem transigebat, iam de hoc iam de illo disputans articulo, ac tamquam nouæ Fidei lineamenta designans. Patrē vero si Lutheranis credimus, merito Lutherum vocabat, vt quem ille vnà cum Micronio grauissime ægrotantem, & in vltima vitæ linea hærentem, precibus in vitam reuocarit: vt Lutherus ipse gloriatur. Tam artæ amicitiæ respectus Melanchthoni obstitit quominus viuo eo sententiam suam de Cœna Domini aperte proferre auderet. Et hanc seruitutem ipsum deplorasse, Caluinista quidam auctor est, Lutheri nemini cedere, nec à quoquam reprehendi sustinentis contumaciam ac [illegible]rem vehementer detestans. P. Gelius tamen Melanchthoni perfamiliaris nequaquam ita timidum fuisse asserit; nec tamen [illegible]herum quamuis diuersum ab eo de Cœna Domini sentiret, propterea amicitiæ vinculum rumpere, aut contentionem cum eo suscipere voluisse. Quemadmodum vero Lutherus Melanchthonis hac in re libertatem ferebat, sic Melanchthon rationes omnes suas ita instituebat, ne magistri auctoritatem labefactaret. Et sane valde metuebant hæretici, ne si duo hi restituendæ ac reformandæ (sic enim loquuntur) Ecclesiæ principes inter se digladiarentur, tandem illa dissiparetur. Caluinus Melanchthonem magnum Ecclesiarum in Germania ornamentum; Petrus Martyr virum incomparabilem appellat, ac Luthero etiam præfert, vtpote omni scientiarum genere excultum. Morlinus vero tanta charitate præditum fuisse scribit, vt si possibile fuisset, totum Mundum humeris suis portare voluerit.

Mel[illegible]chtho[illegible] Lu[illegible]ro[illegible]ta. Calu. vlt. adm. ad Westph. Schlusselb. lib. 2. Theol. Calu. In 3. adm. ad Westph. Martyr cont. Garum. de Eucharistia.

IV. *Melanchtho semper dubius & inconstans.*

Sed qualisqualis Melanchthon fuerit, in Pyrrhonis certe schola educatus videtur. Adeo continua dubitatio animo eius insidebat; vnice id metuentis, vt ipse dicebat, ne erraret. In scriptis eius vix quidquam certi apparet. Atque hanc ob caussam Lutherani in Synodo quadam, Melanchthonis tergiuersationem inquiunt multis de fundamentis veritatis dubitandi occasionem dedisse, atque alios quo minus Augustanæ Confessioni nomina sua dederint, auertisse: eoque à Papistis Doctoris huius inconstantiam Euangelicis non sine caussa obijci, quum is scripta sua toties mutârit. Quotiescumque à disputatione aliqua cum Catholicis habita redijsset, vultu tristitiam & animo consternationem quandam ostendebat. Dicere sæpe solebat, Vecordes sibi admodum videri qui opiniones suas sine vllo antiquæ Ecclesiæ testimonio proponere auderent: eoque plures ille Catholicæ Ecclesiæ ritus atque alia retinebat. Quemadmodum enim bestiæ cicuratæ ad innatam ferociam non ita facile redeunt; ita hic antiquæ pietatis Catholicæ, quam cum lacte suxerat, tam cito non potuit obliuisci, vt inprimis è consilio ipsius quod Francisco I. Gallorum regi dedit, apparet. Omnes eius cogitationes, curæ & studia in cō-

Colloq. Altemb. f. 503 520. Melan. de Cœn. Dom. cont. Anab.

ponen-

ponendis religionum dissidijs consumebantur, adeo vt Lutherum quoque secreto carperet, tamquam ipsa Ecclesiæ fundamenta emouentem, ac præcipuè Papam nimiopere oppugnantem, quem ipse pro omnium Christianorũ capite & Dei Vicario agnoscere non abnuebat. Aiunt Heidelbergenses, in familiari sermone aliquando Lutherum à Philippo monitum vt remissius aliquanto ageret, neve caussam vehementia sua deteriorem faceret; eoque consultum sibi videri vt leui aliquo & placido scripto sententiam suam testetur; illum respondisse: iam quidem hac eadem de re se cogitasse; atsi id faceret, vereri ne doctrina sua plerisque suspecta reddatur. Eoque hanc se caussam Deo commendare, ac rogare vt se mortuo, aliquid in eam rem ipse tentet. Hæc vltima fuerunt vtriusque inter se verba, vt infra quando Lutheri mortem expositurus sum, dicam. Lutheri verba Alexander Alesius Scotus Caluinista, sed in Germania ipsa educatus, Germanicâ linguâ citat, addens, ijs ad Ecclesiam Bremensem per Eckhardum Alingen delatis, missum ad Philippum Ioannem Schlongrabium, veritatis exquirendæ caussa. Tum Philippum, Non se hoc posse negare, respondisse: & scripto quoque libenter publicaturum, si sine ecclesiæ scandalo & turbatione fieri posset: Id tamen testamento suo insertum, promisisse, ac sine dubio facturum fuisse, nisi morte esset præuentus. Alij rem aliter narrant, nimirum quum aliquando sententiam suam de Cœna Domini Melanchthon apertius quam hactenus consueuerat, protulisset, Lutherumque rogasset, vt ea in re scripta sua aliquantum moderaretur, eum vero valde excanduisse animaduerteret, abeundi Witebergâ consilium cepisse, idque Gaspari Crucigero aperuisse. Id quum Lutherus resciuisset, ad Philippum his verbis vsum. Controuersia illa, Philippe, de Cœna Domini, mea est, quam hactenus defendi & posthac defendam vel sine te. Tu, si ita videbitur, in contraria sententia perseuera. Mihi quidem tuo auxilio & opera nihil ad hoc opus est. An & quid Melanchthon ad hoc respondertt, nec Peucerus nec quisquam alius mentionem facit. Id constat, tum inter eos conuenisse vt posthac ab ea disceptatione abstinerent. Lutherus enim dissensionem hanc, ac de reali corporis Christi in Cœna præsentia dubitationem innotescere nolebat. Hinc idem in epistola quadam Anno M D XLIV. sic scribit: Si quem forte dicentem audias, Philippum & Lutherum Sacramentariorum insaniæ adstipulatos esse, ne tu hoc credas. Sed hac de re plura vide inferius.

Melanchthon Lutherum reprehendit.
Heidelb. mendacium.
Collog. Maulbrũn
Melanchthon Witeberga abire vult.
Crell. tract. de re Sacramentaria.

Idem Melanchthon in omnibus suis scriptis ante annum M D XLVII. æduis, Zuinglij & aliorum Sacramentariorum doctrinam detestatur, nullam satis firmam rationem se reperire dicens, quæ ab antiqua ea in re dimouere nos debeat. Fieri quidem posse vt ociosis ingenijs altera illa sententia magis

Lib. de Ver. corp. Christi. " arrideat, vt humanæ rationi magis congruens: non tamen propterea ab Ecclesiæ sententia discedendum esse. Verba illa, *Hoc est corpus meum*, esse instar tonitru. Quid ergo perculsum ijs animum contra ea dicturum, aut quod dictum scripturæ ad metaphoricam assumendam interpretationem allaturum? sibi parum peritos eos videri, qui nouas hoc modo doctrinas spargant, plus à se confictis rationibus quam S. Scripturæ verbis tribuentes. Quin que idem Anno M D X L. in grauissimum morbum incidisset, testamento à se condito hæc verba inseruit: *Hist. de Cœn. f. 357.* " Quantum ad Cœnam Domini attinet, in eo quod cum Bucero Anno M D X X X. Witebergæ conuenit, acquiesco, & in hac confessione mori volo. Quid vero de alijs religionis articulis senserit, morbi grauitate impeditus tum latius explicare non poterat. De Colloquio vero illo Witebergensi infra in vita Buceri agam.

V. *Melanchthon sententiam mutat.*

Mortuo Luthero, Philippus plerisque sententiam mutasse, & ad Sacramentarios inclinare videbatur, sic tamen vt magistri memoriã & auctoritatẽ non læderet. Crispinum certè librarium Geneuensem ad imprimenda Oecolampadij scripta hortatus est; ac literis vltro citroque missis cum Caluino & Bullingero amicitiam coluit. Lutheranus quidam Caloander nomine narrat, Melanchthonẽ aliquando à se obsecratũ, vt suam de Cœna Domini sententiam scripto consignatam proferret, quo intelligeretur vtrum cũ Luthero an cum Sacramentarijs sentiret. Tum illũ indignabundum respondisse, satis superq; ea de re à se scriptũ; at si eam cõtrouersiam attingere rursus cogatur, facturũ vt totus Mundus obstupescat. Rogante dein Caloandro, vt quod eum rogasset bonam in partẽ acciperet, ac tam piæ ac honestę petitioni locũ daret: se quidẽ nomen eius defendere paratũ contra omnes qui Melanchthonem credere negant panẽ in Cœna Domini verũ esse & naturale Christi corpus: illum multo magis indignantem, schedulam forte repertam in terram proiecisse, additis his verbis: *Profana Melanchthonis verba.* Heus tu Caloander, si verum & naturale Christi corpus est in pane consecrato Cœnæ Dominicæ, quid prohibet quominus idem sit in hac schedula? Hac blasphemia, ei quod idem in Confessione Augustana scripserat, plane contraria, è Philippi ore audita, Caloander non minori tristitia quam admiratione correptum, ab eo se discessisse scribit.

Alij cuidam Superintendenti, Mordisio nomine, eadem de re Philippum vrgenti, ille respondit: Facite vt hinc abire mihi liceat, nec dubitate me tum sententiam meam de hac controuersia libere perscripturũ. Stanislaus Rescius, se præsente à Polonis quibusdam de communione sub duabus speciebus *Lib. 5.* rogatũ respondisse ait; *Nihil interesse, tam vnam quam alteram speciem sufficere.* Sic ergo Melanchthon omnes æque quid de Sacramento altaris sentiret, incertos relinquebat. Eam ob caussam Caluinus ei exprobrasse dicitur: Quid tu,

Philip-

Philippe, non atramento obsignare audes quod alij sanguine suo obsignant? Nihilominus tamen magna erat apud omnes nationes Philippi fama & existimatio: adeo vt etiam Franciscus I. Galliæ rex eum ad se euocarit. Similiter Henricus VIII Angliæ rex, postquam ab Ecclesia desciuit, à Germaniæ Principibus Melanchthonem ad se mitti petijt, qui nouæ Ecclesiæ iaceret fundamenta. Sed illi, Francofurti tum Anno M D XXXIX. congregati, molli & timido Philippi animo parum fidentes, huic regis petitioni nequaquam annuendum censuerunt, vt Caluinus scribit. Idem post eius mortem hanc in eo timiditatem notat, inquiens: O Philippe Melanchthon, ad te prouoco, qui in altis cum Deo viuis, ibique nos exspectas. Centies atque iterum centies tu tot laboribus defatigatus, optasti vt in sinu meo quiescere atq; animam reddere tibi liceret: & ego quoq; nihil ardentius quam præsentiam tuam desideraui. Quo voto si vterque potitus fuisset, tu quidem fortiorem te tam in congressibus quam in contemnenda inuidia & odio exhibuisses; malitia certe eorum repressa fuisset, quorum audacia per tuam mollitiam creuit.

Quid Caluinus Melanchthoni exprobrarit.

Hic idem Melanchthon Lutheri opera post mortem eius castigauit, nō solum stili ruditatem & scabritiem expoliēdo, verum etiam res ipsas mutando, addēdo, detrahendo. Eoq; ab Illyrico & Gallo accusatur, quod veram magistri sui doctrinam corruperit ac deprauarit. Idem ei in Colloquio Altemburgensi, cui Gulielmus Saxoniæ Dux præsedit, fuit obiectum. Et hanc ob caussam Witebergenses Theologi Anno M D XLVIII. Synodum Lipsiæ habuerunt, vt quid hac in re faciendum esset, deliberaretur. Pudebat enim Euangelistæ sui libros tot vanitatibus, iniurijs, nugis, scommatis, stercoribus, merdis (sit honos auribus) totq; diabolorum legionibus videre refertos. Sic ergo de Melanchthonis cōsilio scripta omnia Lutheri mutarunt, omiserunt, addiderunt quidquid visum fuit, ordinē librorum & numerū Tomorum qui viuo Luthero excusi fuerant, peruerterunt, quæ res miram in ijs quæ ex Lutheri scriptis citantur locis cōfusionem parit: id quod etiam Boquinus Brentio & Schmidelino in Colloquio Maulbrunnensi Anno M D LXIV. exprobrauit, dicens: Quomodo de Lutheri doctrina certi esse potestis, qui de numero Tomorū eius Operum non estis certi? Amsdorffius, Illyricus & Rorarius, Lutherani, ædito libro cōqueruntur magnam Dei verbo quod Luthero reuelatū fuerit, hac censura vel castratione potius factā esse iniuriam: simulq; Melanchthonem probe depectūt, Cothurnum, falsarium, Pelagianū, &c. appellantes. Nonnulli eundem insimulant quod Arrianismo quoque fauerit, quem noui hæresiarchæ tum parturiebant. Stancarus certe ait, qui Melanchthonis epistolā ad Ioachimum Marchionē Brandenburgicum scriptā legerit, certissimas Arrianismi notas in ea deprehensurum, vt qui ijsdem argumentis

VI. Melanchthon tamquam Lutheri librorum falsarius accusatur.

Vid. Christ. Valterum cont. Illyr.

Stan. de Trin.

a cap. 1. Gen vtatur, quibus Arrius Christum diuinitate spoliare conatus est; quam idem Philippus in Locis suis Communibus Anno M D XLV. impressis negare videtur, dum pagina XLIII. Saluatorem nostrum Patri suo supplicantem facit. Idem frequenter his verbis vtebatur: Filium orare, intercedere, rogare, supplicare. Filium appellat Patris Ministrum, quem Lutherus quoque cum Arrio, Patris Organum seu instrumentum appellat. Præterea, Patrem Filio imperare; Filium Patri esse subiectum. Qui exactius tam hæc quam alia scire desiderat, legat Stancari librum, in quo Arrij & Melanchthonis doctrinam inter se comparat, hunc Antichristum Septemtrionalem vocans. Piget me opus hoc meum tam fœdis hæreticorum sordibus contaminare: quas bona fide auctoribus reddo. Manichæum quoque Melanchthonem fuisse quidam asserunt, vt qui in primis suis scriptis Deum peccati auctorem faciat, ac dicat, Dauidis adulterium & Iudæ proditionem non minus esse Dei opus quam Pauli conuersionem. Verum hunc ille errorem Annotationibus in Epistolam ad Romanos insertum ac defensum, in posteriori Locorum Communium æditione emendauit. Licet vero Caluinus Franciæ hæresiarcha Melanchthonem suæ de Cœna Domini sententiæ subscripsisse affirmet; tamen non modo discipuli eius, verum etiam ipse Melanchthon id aperte negat, vt supra ex ijs quæ de Tigurinis diximus videre est. *Bez. in vit. Calu.*

VII. *Confessionistarum fides.* Quod ad Confessionistarum Fidem ac religionem attinet, ea multis in articulis à Catholica non longe abest. Concedunt enim Liberum Arbitrium; tum nec Missæ sacrificium nec Confessionem plane reijciunt. Docent ijdem prolatis institutionis verbis panem esse verum Christi corpus, ac Christum in Sacramento corporaliter & realiter esse præsentem. Confitemur, inquiunt in eadem Confessione, in Cœna Domini vere & substantialiter esse corpus & sanguinem Iesu Christi, eoque cum rebus illis visibilibus pane & sanguine ijs qui hoc Sacramentum accipiunt vere exhiberi. Id quod Zuingliani plane negant, docentes panem signum tantum esse corporis absentis, nec præter panē & vinum quidquam distribui. Illud nihilominus verum est, articulum hunc, vt & alios quosdam Augustanæ Confessionis, toties esse mutatos & ad incudem reuocatos, vt prima eorum lineamenta & figura plane perijsse, & de nouo cusi videantur. Editio Anni M D XXXI. in articulo illo de reali corporis Christi in Eucharistia præsentia non idem loquitur quod prior quæ Anno M D XXX. prodierat. Ab vtraque etiam discrepant quæ postea sunt æditæ. Primam aiunt Lutheranizare, secundam Philippizare. Et Martinus Philippum suum sæpe reprehendit, sæpe rogauit vt manum de tabula, quod dicitur, tolleret, & à Confessione toties recudenda abstineret; nonnumquam exclamans: Quis tibi hoc mandauit Philippe? Ipsi Confessionistæ in Synodo

Staph. in Prodromo

Nicol. Gall. in libello Vox vigilum. Collo. Alt. fol. 402. Wolf de Cœn. Dom.

quadam

quadam cui Gulielmus Saxoniæ Dux, nouus è Laicorum ordine tũ Pontifex, præsedit, conqueruntur, tam frequenti huius Confessionis mutatione multos offensos, & ne nomen ei darent fuisse absterritos. Sed audi quales adferant excusationes. Aiunt, primis illis Euangelij temporibus, nimirum Anno M D XXX. Spiritum S. secreta sua nondum omnino reuelasse. Credo quod Spiritus S. tum adhuc in Dei Patris schola ac disciplina lectionem suam didicerit. Conuentum non ita magnum fuisse. Atqui hoc pręcipuum est duorum istorum Apostolorum Martini & Philippi opus. Factam esse & oblatam tempore belli. At nullum bellum tum, sed pax erat in vniuersa Germania. Conscriptam esse festinanter. Scilicet, quam iamdiu elaboratam & perfectam Melanchthon eò apportauit. Præsentiam Imperatoris & Principum reueritos, multa vel inuitos concessisse. O miseras conscientias, quæ ad humanissimi & benignissimi Imperatoris conspectum ac præsentiam pauent! Sic quidem illi Confessionis suæ metamorphosin excusant. Sunt vero tres Confessionistarum factiones, vt Staphylus notat: quibus nos infra inter reliquas diuersorum hæreticorum cohortes suum tribuemus locum & stationem. Omnes tamen Augustanam iactant Confessionem. Et quemadmodum apud Athenienses olim nauis illa qua Theseus celebrem illam expeditionem qua vellus aureum reportauit, confecit, refectis antennis, foris, carina, alijsque partibus temporis longinquitate corruptis, idem semper nomen retinuit: sic etiam Augustana Confessio, quamuis multoties mutata, nomen tamen non mutauit. Melanchthon tamen rogatu Prædicantium Anno M D L. Witebergæ congregatorum, vt ad Tridentinum Concilium mitteretur, diuersam aliquantum formam ei concinnauit, aliumque titulum indidit, nimirum, *Doctrina Ecclesiarum Saxoniæ*; & alibi, *Repetitio Augustanæ Confessionis.* Sed qualisqualis sit, Lutheranorum certe est Euangelium; ad quam illi velut ad religionis suæ fundamentum prouocant. Non imprudenter tamen Clebitius monet, de correctione Confessionis Augustanæ nihil ad populum loquendum esse, ne eius doctrina reddatur suspecta. Horum Confessionistarum vero inconstantiam ab Vlenbergio notatam, apud eundem vide, non tantum in ceremonijs, verumetiam in articulis de Iustificatione, de bonis operibus, de libero Arbitrio, & alijs. Neque enim in hoc postremo articulo Lutherus & Melanchthon vnquam consenserunt, quidquid Sturmius in Antipappo suo dicat. Ipse Melanchthon ad amicum scribit, Erasmum falli, quod existimet sua eum opera, in hac controuersia vti. Sibi eiusmodi altercationes non placere. Nota etiam hic splendidum Witakeri mendacium, dicentis, inter Augustanæ Confessioni addictos summum esse de omnibus Fidei articulis consensum.

Confessionistarum excusationes.

Staph. de Luth. Concor.

Causs. 9.

Vid. Epist. Camerarij.

VIII. *Inconstantia Confessionistarum.*

Videamus paucis, ac primum de numero Sacramentorum, quam sæpè illi sententiam mutarint; adeo vt quid sentiant plane nescias, vel potius ipsi quoque non sciant. Principio duo, deinde tria, ac tandem quatuor admiserunt. Lutherus diu initio septem cum Ecclesia Catholica Sacramenta agnouit, postea vnum tantum, deinde duo, vt ex locis Communibus Melanchthonis apparet; demum tria, vt epistola ipsius ad Waldenses testatur, nimirum, Baptismum, Pœnitentiam, & Cœnam Domini. Melanchthonis inconstantiam & fluctuationem discipuli eius ipsi detestati sunt, adeo vt dicerent, A Deo ratione & iudicio eum ita orbatum vt quid sequeretur tandem & in quo acquiesceret, inuenire non potuerit. In libro cui titulus, Sententia de Cœna Domini, inquit, Electoris illam sententiam aliquo modo sibi placere, qua silentium ijs qui coram ipso de hac materia disputare vellent, imposuit, ne errores & turbæ in modo nascente Ecclesia spargerētur. Licet vero Melanchthon Lutheri de vera corporis Christi præsentia opinionem initio amplexus fuerit; postea tamen ad Zuinglij opinionem magis accessit. Pro enim quod Zuinglius verba institutionis ita exponit, *Hoc significat corpus meum*, Melanchthon ait, *Hac est communio mei corporis.* Hinc Lutherani & Wigandini dicunt, quemadmodum Aaron olim vitulum aureum Israelitis, ita Philippum nouam idololatriam Germanis proposuisse, multisque persuasisse. Quin plures qui antea nomen ipsius tantum non adorabant; doctrinā postea ipsius multis in articulis vellicare non dubitarunt. Accusatur ab Heshusio, ab Ebero defenditur. Prodeunt multæ passim Philippicæ, partim in honorem eius, partim in vituperium. Eundem Zanchius in Miscellaneis reprehendit, & doctrinam in quibusdam articulis refutat: vt & Simlerus in vita Petri Martyris; necnon Wigandus & Gallus, qui Aaroni Philippum comparant, Hierosolymæ Witebergam, dicentes: Inde tenebras ortas & diffusas esse, vnde primum lux emicuerat. Prophetas quidem Hierosolymis progressos; sed & ex eodem loco impostores. Neque hoc ita de Witeberga mirum videri debere; quum Philippo idem ibi euenerit, quod Aaroni Hierosolymis. Sic illi de altero hoc Propheta loquuntur. Beza postquam Melanchthonē ad cœlum laudibus extulisset, ait, hoc vnum ipsius deesse laudibus, quod à quibus viuens cultus ac pæne adoratus sit, ab eis iam mortui nomen per summam ingratitudinem laceretur atque conculcetur. Idem Phœnicem alibi appellat, qui postquam ad cœlum euolarit, omnem concordiæ in Dei Ecclesia spem secum abstulerit. Quamuis hic idem Beza cum Vireto in Germaniam, petendi inde rebus & difidijs suis auxilij caussa, profectus, in Wormatiensi Colloquio Melanchthonis inconstantiā & pusillanimitatem vehemēter est admiratus.

Vid. Præf. Tigur. ad Eccl. Germ. Theol. Cal. lib. 2. De Capt. Bab. cap. de Eucha.

In assert. cont. Louani.

Melanchthon à Lutheranis reprehensus.

IX. *Vltima Me-*

Scribunt nonnulli Melanchthoni iam animam agenti matrem grandæ-

uam astitisse, hisque ad eum verbis vsum: Mi fili, extremùm iam me fortasse tu vides, vtpote iam iam, vt videtur, è mundo discessurus, & coram magno illo iudice eorum quæ fecisti rationem redditurus. Tu scis Catholicam me fuisse, meque à te vt religionem mutauerim, & diuersam ab ea quam maiores mei sequuti fuerunt, amplexa sim, inductam. Nunc te ego per Deum viuum adiuro, vt quęnã melior sit, mihi dicas, neq; quid hac in re me celes. Tum Melãchthonem clara voce, vt ab omnibus intelligi posset, dixisse: *Hæc plausibilior, illa securior.* Sic Melanchthon vt in omni sua vita, sic in morte quoque dubitauit. Peucerus narrat, quum paulo ante mortem testamentum conderet, sibi cũ dixisse, si vires sibi suppetituræ sint, suam se de Sacramẽto Eucharistiæ sententiam in vltima sua voluntate scripto consignatam relicturum. Quod si fiat vt supremam manũ imponere non possit, è scriptis suis ac præsertim duabus epistolis ad Electorem Palatinum & Ioannem Cratonem Imperatoris Medicum, satis eam intelligi posse. Deinde velut alterum Paulum, suos monuisse, vt earum traditionũ memores sint, quas viua voce ipsis tam priuatim quam publice reliquisset. Sed de hoc homine satis: de quo etiam nonnulla quando de Franciæ schismate agetur, attingam. Et ille quidem in eo vnice elaborauit, vt immoderatos animi in Luthero affectus cohiberet; eoque mortem illius minus ægre tulisse putatur, vt qui tyrannide eius, cui, vt ipse fatetur, tamquam mancipium & adulator seruilem in modum seruiebat, liberatum se esse, etiam sibi gratularetur. Cochlæus ad Imperatorem Carolum V scribens, ait, Lutheri nomen quidem præualuisse, at Melanchthonis non minus ad stabiliendam hæresin cuius alter auctor fuerat, momentum attulisse. Nam quum esset ingenio vafro & acuto, atque in Grammaticæ, Dialecticæ ac Rhetoricæ rudimentis comptiori stilo exercitatus, magnam vbique per Germaniam in scholis assequutus est gratiam & fauorem. Vnde etiam factum est vt, iuuentutem pręsertim ætate incautam, & natura ad malum quam ad bonum propensiorem, immo multos doctos sophismatum suorum subtilitate ad partes suas adiunxerit. Sed quid Melanchthonis inconstantem & dubiam mentem admiramur? quum Lutherus ipse, Carolstadio & Zuinglio rem Sacramentariam turbare ac miscere incipientibus, non minus hæsitarit, vt sequenti capite ostendam.

Melanchthonis verba, & obitus.
Morus lib. 2. de Miss. Frac. Montan. in Ver. def.

Melanchthon Traditiones suas commendat.
Bez. in Creophag. Tom. Nagoeorg. sup. Psal. 26.

Cochl. Phil. 7.

QVAM

QVAM IN MVLTIS LVTHERVS sibi ipse aduersetur: & quam ille sententiam contra Sacramentarios pronunciarit.

Caput Decimum.

ARGVMENTVM.

I. *Inter erroneas opiniones perpetua sunt digladiationes & contentiones.*
II. *Lutheri in articulo de Ecclesia & Missa cotrarietas seu contradictio.*
III. *Itemque de Sanctorum intercessione, & precibus pro mortuis.*
IV. *Lutheri in articulo de Eucharistia incertitudo.*
V. *Item de Transsubstantiatione & adoratione Eucharistiæ.*
VI. *De Communione sub vtraque specie.*
VII. *Quomodo discipuli Lutheri inconstantiam eius excusent.*
VIII. *Lutheri aduersus Sacramentarios sententia.*
IX *Alij aliorum de ijsdem opiniones.*
X. *Vltima Lutheri Confessio.*

I. *Repugnantes hæreticorum sententiæ.*

CHAMÆLEONTEM omnes aiunt colores assumere solitum, præterquam album. Sic hæresis quoque omnes amplectitur opiniones, præterquam veram. Obliqua hic omnia, nihil rectum. Quid ergo mirum tantam inter hæreticos opinionum esse diuersitatem, eosque tanquam cæcos in tenebris hinc inde errare, & in sese mutuo incursare? Schola quippe hæreseos schola est confusionis & discordiæ. In hac qui sunt, omnibus opinionum ventis circumaguntur, & quauis occasione sententiam mutant. Et quanto quisque longius à recta via deflectit, tanto difficilius ad eandem redit. Lutherum & discipulos eius videamus. Deum immortalem, quam illi toto cœlo inter se dissident? Lutherus ait Aquam Baptismi necessariam esse ad salutem: Bucerus in Commentarijs super Matthæum negat. Lutherus scribit exorcismos & abrenũciationes in baptismo meras esse superstitiones: Brentius econtra in Statutis Ecclesiasticis Ducatus Wirtembergici eosdem super creaturis vsurpandos tradit. Lutherus in Assertionibus suis & libro De Captiuitate Liberum omnino tollit arbitrium: Melanchthon vero in Locis suis Communibus Anno M D LII. æditis docet, horribilis mendacij & Manichęorum insaniæ illos se participes facere qui aiunt hominem omni plane

libera

libera voluntate destitutum. Lutherus in suis declarationibus affirmat bona opera mereri prǽmium tam in hac quam in futura vita: at Apologia Augustanæ Confessionis & Bucerus scripto ad Concilium Tridentinum, contrariũ docent. Lutherus matrimonium Virginitati, Melanchthon Virginitatem matrimonio præfert. Lutherus Papam Antichristum esse asserit; Bucerus econtra in locum illum D. Paulli ad Philippenses scribit, eas notas quæ Antichristo tribuuntur Papæ non conuenire. Sed quid hoc mirum in diuersis hominibus, & ijs quorum quisque nihil prǽclarius putat quam nouellas opiniones comminisci, quas post permissam sibi quicquid velit credendi ac dicendi licentiam, tamquam simia catulos suos tenerrime foueat ac tenacissime amplectatur. At quod vnus idemque homo, quouis Proteo mutabilior, mille diuersas & inter se pugnantes opiniones confingit & promulgat, id vero quis non prodigiosam inconstantiam, & certissimum fanaticæ ac diabolicæ doctrinæ testimonium esse dicat? *Vid. Staph. Luth. concord.*

Lutherum solum in aspectum producamus, & è libris eius quasdam (omnes enim vix possibile est) repugnantes inter se opiniones colligamus, vt postea articulum illum de Cœna Domini, quem ille contra totius antiquitatis fidem interpretatus est, & Carolstadio ac Zuinglio sese ipsi opponendi ansam dedit, tanto melius enucleare possimus. Omitto hic octingenta septuaginta & quatuor mendacia ab vno tantum ex vno eius De Votis libro collecta. Et tamen veridicus hic vates gloriatur, à nemine vnquam se in mendacio deprehensum. Murnerus certe non sine multo sale Lutheri hanc iactantiam retundit, eumque in illo ipso libello quinquaginta mendaciorum conuincit. Verum aliquammultas eius contradictiones inspiciamus. *Dietemb. lib. De votis.*

II. *Lutheri de Ecclesia & Missa Contradictiones*

Magnus hic Propheta in Confessione Fidei ad Anabaptistas scripsit, sub Papatu veram fuisse Ecclesiam, veram scripturam S. verum Baptismum, vera Sacramenta, veras Claues Ecclesiæ: idem vero postea è Papâ Antichristum faciens, omnia corrupta, nihil sani fuisse ad rauim vsque in scriptis suis inculcauit. Vt initio Ecclesiam suam tãto facilius plantaret, affirmabat eam hactenus nescio quibus in angulis hac illac dispersam, inuisibilem latuisse: quod etiam Quinto Euangelio, Confessioni scilicet Augustanæ, insertum fuit. Deinde vero suo se iugulans gladio, Tomo II. & alibi fatetur, Ecclesiam semper visibilem, & Sacramenta semper visibilia fuisse; quod etiam Melanchthon in postremis Locorum Communium æditionibus affirmat. Idem Lutherus in Expositione Psalmi CIX. & in Resolutione XXVI. Missam pro sacrificio agnoscit, eamque in libro De Visitatione, vulgari lingua vbi Latina non intelligitur, dici ac recitari iubet. At in Sermone de Nouo Testamento & alibi passim Diaboli appellat inuentum, quamuis formam eius ali- *Tom. 2. Germ. fol. 467 in Ed. 1551.*

quam in sua Ecclesia reseruarit, vt postea dicam. Lutherus, vt Cochlæus in Septicipiti suo Luthero testatur ac probat, iam Latina, iam vulgari; iam alta, iam summissa voce eam vult decantari: idem iam Canonem solum pro Missa, iam pro abominatione habet. Modo ei Missa est Euangelij compendium, mox idololatria, Iudaicâ detestabilior. Iam pluribus ea, etiã defunctis prodest: iam nemini nisi celebranti, ac tandem nulli omnino. Coniugium Sacramentum esse Tomo V. scribit: at II. id negat.

...sup. Gen. De Conf. De coen. Dom.

III.

Item de Orationibus pro defunctis.

In Sermone de Lazaro ait è Scriptura probari non posse, pro mortuis orandum esse: at è contrario in sermone de Natiuitate Ioannis Baptistæ, & in Resolutionibus, conclusione x i x. dicit, sanctum desiderium quo animæ torquentur, Ecclesiæ precibus leniri, quum Deus velit vt eis subueniatur. Et in sermone de Indulgentijs ait, nihil dubitare se quin Missa pro defunctis celebrata, multo maiorem eis afferat vtilitatem quam Indulgentiæ. Deinde in libro *De abroganda Missa* omnia illa quæ ante dixerat eludit, quamuis diuersis in locis Purgatorium esse fateatur, immo pro certo atque indubitato asseueret. Idem tamen ad Waldenses, vt Purgatorium quis esse credat, neminem teneri scribit, quum nihil de eo in scriptura habeatur. Conclusione x. contra Eccium Lutherus ait, Christi merita thesaurum esse Ecclesiæ, ac certum esse nos Sanctorum quoque meritis adiuuari. Idem alibi, se cum tota Christiana Ecclesia statuere dicit, Sanctos honorandos esse & inuocandos. Quid enim, inquit, opponere quis possit ijs miraculis quæ hodie etiam Deus per Sanctorum Reliquias operatur? Sed audiamus eum alibi loquentem. Ego, ait, pro omnibus S. Petri meritis ne obolum quidem interduim, vt qui seipsum iuuare non potuerit. In libro de Præparatione ad mortem dicit, Sanctos in auxilium esse vocandos;ècontra vero idem in Capite de Fide, æditionis de Anno M D XLIV. nec rogandos nec inuocandos esse affirmat. Et hanc quidem opinionem Lutheranæ Missæ fabri amplexi sunt; ac propterea ex ea omnem Sanctorum memoriam sustulerunt, contra totius Ecclesiæ consuetudinem. Omnes enim qui in toto Mundo sunt Christiani, Latini, Græci, Moscouitæ, Armenij, Abyssini, & alij in Missis & Liturgijs suis Sanctorum commemorationem celebrant, Apostolorum in eo traditionem sequentes, cuius S. Dionysius & S. Clemens faciunt mentionem. Quando sacrificium celebramus, (id est, Missam) inquit Cyrillus, Sanctorum cõmemorationẽ facimus, vt Deus ipsorũ precibus & intercessione supplicationes nostras exaudiat. An putamus eũ qui à Theodoreto strenuus Apostolicæ Fidei Defensor appellatur, Christianis falsam doctrinam tradere, aut de vsitatis in prisca Ecclesia ritibus falsum testimonium dare voluisse? Equidem Sanctos nequaquam nos adorare animum vmquam induxerimus, nisi eos inuocando &

In expl. Euang. D. post Trin. In Assert. art. 37. in Resp. concl. 15. In Decl. quor. art. Lib. de Euchar. Art. 456. & 457. in art. 500. & de 10. prac. c. 1.

Quomodo Sancti inuocandi.

hono-

honorando, Deus etiam simul inuocaretur & honoraretur. Illos nos inuocamus, vt Deum nobiscum inuocent, laudent ac celebrent. Quod si illi quum in Mundo adhuc essent (vt Hieronymus contra Vigilantium argumentatur) pro nobis orare potuerunt; quanto melius idem iam facere poterunt, gloriose in cœlis triumphantes? quorum virtus ad ipsas mortuorum corporum tumbas semper rediuiua ac recens apparet. Idem S. Augustinus & S. Chrysostomus dicunt. Quis vero tam est perfrictæ frontis, vt à trium horum sententia prouocare ausit? nisi fortassis malignus aliquis spiritus ex Inferno progressus. Existimandum non est, vt inquit S. Gregorius, quidquam in Mundo ijs ignotum esse exterius, qui interius diuinæ charitatis sunt participes. In Dei lumine, ait S. Bernardus, discit quis quod nescit, neq; tamen quod scit obliuiscitur. Verum vt hominis huius inconstantiam tanto melius cognoscamus, alijsque ostendamus, non pigebit nos scripta eius, licet præter gustum ac voluntatem, euoluere, atque ex ijs loca quædam producere, è quibus tanto Propheta & Doctore nequaquam dignæ contradictiones elucescant, quas tamen ipse in se agnouit. In Præfatione enim libris suis præfixa lectorem ante omnia rogat & per Iesum Christum obsecrat, vti scripta ipsius cum iudicio & quadam commiseratione legat, ac meminerit ipsum olim Monachum fuisse. Dicamus primo de Eucharistia.

" Lutheri de " seipso iudi- " cium.

IV.

Lutheri incerta opinio de Eucharistia.

Certum est Lutherum initio de Sacramento altaris idem cum Catholica sensisse Ecclesia. Hinc ad Albertum Marchionem Brandeburgicum scribit, quum opinio de S. Sacramento in Ecclesia semper fuerit vniformis, eam in dubium reuocare, nihil aliud esse quam dubitare, vtrum Deus Ecclesiam in terra habeat. Et alibi ait, Verba Christi nuda esse atque aperta, neque vlla interpretatione eò deflecti posse, vt panis corpus Christi pro nobis traditum, & calix sanguis pro nobis effusus esse negetur. At postea ab hac sententia ita desciuit, vt quid senserit, vix quisquam certo scire potuerit. Nam in hoc vno de S. Eucharistia articulo, triginta sex Lutheri contrariæ inter se opiniones notantur. Iam enim illud *Hoc* exponebat *In*, iam *Cum hoc*: immo verba hæc centum alijs modis transformabat. Varietatem hanc Gaspar Querchamerus ciuis Hallensis notauit, quam etiam Tigurini Theologi Orthodoxæ suæ Confessioni subiunxerunt. Peucerus vero apud Schlusselburgium affirmat, esse penes se epistolam Lutheri manu scriptam, in qua ille Tigurinam approbet Confessionem. Tot tantasque contradictiones omnes attingere hoc loco piget me ac tædet. Id sane constat, Lutherum mille phantasijs cerebrum suum hoc vno articulo, quid de realitate Corporis Christi in Sacramento sentiendum sit, defatigasse. Carolstadij opinio inepta ipsi videbatur, vti sane erat ineptissima. Quid enim ineptius, quam dicere, Christum dicentem *Hoc est corpus*

Eius 36. opiniones de vno hoc articulo.

Lib. 2. Theol. Calu. f. 207.

meum, Corpus suum & non Panem demonstrasse? Zuinglij opinionem prauam iudicabat & fraudulentam, vt qui pro vero Corpore & Sanguine Iesu Christi nihil aliud quam ventum & fumum, id est, mera signa Christianis in Sacramento reliquerit, quamuis Christus non de vlla figura aut signo loquatur. Quod Zuinglius ægre ferens, Lutherum dicebat adeo sibi non constare, vt tertia aut quarta quoque linea diuersum, & modo hoc modo illud, nihil vero certi vllibi affirmet, ac Dei verbo effronti quadam impudentia abutatur.

Tom. 2. resp. ad Conf. Luth f. 454. & 458.

V. *De Transsubstantiatione & adoratione Eucharistiæ.*

Transsubstantiationem Catholicorum, qui post verba consecrationis panis & vini substantiam in verum corpus & sanguinem Iesu Christi conuerti, ac nihil præter species seu panis & vini accidentia remanere credunt, idem tamquam impossibilem explodit. Sed quid? An qui ex nihilo id quod nondum erat facere potuit, non verbo suo res quæ sunt in id quod nō sunt transmutare possit? vt B. Ambrosius loquitur. Post verba Consecrationis Augustinus non panem sed Corpus Christi in Sacramento esse dicit. Et Ambrosius ait, benedictionem illam maiores habere vires quam Naturam, quum hæc illâ mutetur. Cyrillus inquit, panem Eucharisticum in propriam Christi carnem conuerti. Quemadmodum enim supernaturaliter carnem assumtam deificauit, vt ita loqui liceat; sic eundem res has in corpus suum ineffabili quodam modo transmutare. Et sicut in hoc Sacramento, vt B. Bernardus loquitur, species videntur, quarum res vel substantiæ ibi esse non creduntur; sic vere & substantialiter res hic est, cuius species non videtur. Ibi enim species seu accidentia panis & vini videntur, at ipsa panis & vini substantia, vt quæ in oculos non incurrat, esse ibi non creditur: hic vero contraria plane ratione substantia corporis & sanguinis Iesu Christi esse creditur, quamuis vtriusque species non videantur. Vt enim cera in ignem imposita, in ignem à quo consumitur, propria amissa substantia, vertitur: sic proposita in hoc Sacramento elementa diuina virtute in aliam naturam, ipsumque corpus & sanguinem Domini nostri mutantur. Lutherus antequam Transsubstantiationem impugnaret, præter ea quæ à SS. Patribus eam in rem scripta sunt, obseruare debuit, iam olim ante filij Dei incarnationem à Fidei nostræ hostibus prodita in eorum archiuis testimonia exstare.

S. Amb. lib. 4. de Sacram. S. August. hom. 8. de ver. Dom. Cyril. epist. ad Coll.

Rabi Cahana.

Sic vero Rabi Cahana scribit. » Sacrificium quod de vino fiet, non solum » in substantiam sanguinis Messię commutabitur, verum etiam in substantiam » corporis conuertetur. Et in sacrificio quod pane fiet, quamuis ille candidus » sit vt lac, eius tamen substantia in substantiam corporis Messiæ conuertetur. » Et in sacrificio vini erunt sanguis & caro Messiæ, eademque erunt in pane, » quum corpus Messiæ diuidi non possit. Audiamus & alterum Rabi huius so-

cium, qui ante Saluatoris Natiuitatem vixit, Iudam nomine. Panis hic panis Facierum dicitur, eo quod quando sacrificabitur, de panis substantia in substantiam corporis Messiæ, quod de cœlo descendit, transmutabitur. En tibi Transsubstantiationem ab ipsis infensissimis Christianæ religionis hostibus approbatam. Sed ne vlterius in Theologiæ abdita penetremus, noui huius Apostoli inconstantiam ostendere nobis sat erit, qui libro II. contra Zuinglium ait, Disputationem hanc, vtrum panis maneat aut mutetur, friuolam sibi & inanem semper visam: quamuis cum Wicleuo credat, panem manere; & contra Sophistas omnesque Logicæ regulas & axiomata, Christi corpus ibi esse. De illo se contendere nolle, vtrum vinum maneat vel non; sed sufficere sibi quod sanguis ibi sit, è vino quo Deus voluerit modo factus: seque potius cum Papistis purum sanguinem quam cum Zuinglianis purum vinum malle. At econtra idem plusquam ducentis locis dicit panem manere panem, & vinum manere vinum. In libello de Eucharistiæ adoratione, & alibi quoque, docet Christum in Eucharistia esse adorandum. Non panem tantum, inquit ad cœlestes seu fanaticos Prophetas, sed CORPVS CHRISTI in pane habemus. At ab hac ille sententia post discessit, vt ex Locis Communibus Philippi Melanchthonis, & Confessione Witebergensi apparet, vbi dicit, Corpus ibi extra manducationem esse non posse: Eoque se nullum diem festum magis odisse, quam eum qui Corporis Dominici appellatur. Quod si panis in Eucharistia maneat, idololatriam committere eos qui adorant. Eadem ratione idololatræ & illi censendi fuerint, qui ad pedes Saluatoris nostri in his terris ad salutis nostræ opus peragendum commorantis sese abiecerunt, vt qui vestem qua humanitas eius amicta erat, adorarint. Hic vero horribilem illam Sebastiani cuiusdam Lutherani nota blasphemiam, dicentis, qui Christum in Eucharistia adoret, diabolum adorare.

(Rabi Iuda sup. 28. cap. Num.) (2. Tom. in Conf. de Cœn. Dom) (De Capt. Bab. in mag Conf. Tom. 2. Ien. fol. 28. Ad Wald. Hosi. in Act Elbing.)

VI. (Lutheri dubitatio de duabus speciebus.)

Odiosa illa de duabus speciebus à Bohemis primùm mota disputatio & contentio Luthero mirum in modum initio displicebat. Ait enim, Communicationem sub duabus speciebus probati quidem esse exempli, si per Cōcilij decreta aliter statutum non sit; quia tamen Christus hac in re nihil tamquam necessarium ordinauerit, pacis magis esse habendam rationem vtpote à Deo nobis mandatæ, quam de speciebus contentionem suscipiendam. Neque probare se posse, vt Sacramentum Laicis sub vna aut altera specie porrigatur, nisi id fiat ex Concilij decreto. In libro De Captiuitate Babylonica ait, eos qui Sacramentum sub vna tantum specie percipiant, non peccare: licet in Sermonibus suis & scriptis quibusdam, ac præcipue in Epistola Consolatoria ad Hallenses cōtrarium affirmet, scilicet sub vna specie Sacra-

(In art. 400. Luth. ad fœd. nihil & serm. de vener. Sacra.)

mentum hoc bona conscientia percipi non posse, hacq; occasione magnam hominum multitudinem in infernum præcipitatam. Immo quum Papa id prohibuerit, in eius contemtum sub duabus speciebus omnino esse communicandum. Vide nihilominus quomodo idem in libro cui titulus est *Declaratio Eucharistiæ*, &c. loquatur, ac conscientiam suam denudet, vbi dicit, Numquam hanc suam fuisse sententiam aut intentionem, quod scilicet Episcopi propriâ auctoritate Communionem sub duabus speciebus distribuere possint, nisi id à Concilio generali ita sit decretum. Postea vero longe aliam, verè Christianam scilicet & Antichristi præcursore dignam sententiam amplexus, non iam pacem Ecclesiæ, vt supra præ seferebat, desiderans, sed meram discordiam & contentiones spirans, scribere non dubitauit, Si forte Concilium statuerit Eucharistiam sub duabus speciebus accipiendam, non esse quidquam in hoc mundo ob quod id facere, aut vt à suis fiat permittere velit; sed econtrario in Concilij despectum, vna specie contentos fore; immo potius quam duabus speciebus vtantur, tam vnam quam alteram dimissuros, & eis qui duabus ex Concilij auctoritate, vsi fuerint, anathema dicturos. Sic homo ille in Captiuitate sua Babylonica desperabundus loquitur, qui tamen postea in Ecclesia sua Communionem sub vtraque specie instituit, Laicis, vt aiebat, non minus quam sacerdotibus necessariam; quamuis antea sæpe Hussitarum & Calixtinorum in eo errorem reprehenderit. Sed non ei in mentem venit quod contra Emserum & alibi scripserat, Qui in materia religionis sibi ipse aduersetur, & vel in vno tantum articulo mentiatur, è Deo eum non esse. De coniugio sacerdotum eadem fere sensit ac scripsit. Quum enim ferri non posset articuli huius seu controuersiæ decisionem ad Concilium remitti, in epistola ad Nobilitatem Germanicam impudentissime ait, si de Sacerdotum coniugio Concilium aliquid statuere atque indulgere voluerit, se sacerdotibus permissurum vt potius tria scorta habeant quam vnam vxorem ducant.

In serm. de N. Testam.

Lib. de for. Miss. & in lib. Fundam. & causa art. 16.

In declar. Serm.

VII. *Quomodo Lutherani Lutheri inconstantiam excusent.*

Lutherani vero vt magistri sui inconstantiam colore aliquo velent, aiunt ecclesiam ab eo non simul & semel, sed sensim ac pedetentim ædificatam; neque Deum ab initio statim ei omnia reuelasse. Et ipse Lutherus alibi vt si quando erret, sibi ignoscatur petit, vt qui solus sit, ac tanto oneri ferendo impar. Quasi Spiritus S. ei cui gratiam suam præstare vult, ex dimidio tantum se reuelet. Atqui, vt Ambrosius dicit, momenta gratiæ Spiritus S. nequaquam tarda sunt. Dei opera perfecta sunt: & vt, inquit scriptura, *Deus numquam è dimidio conuertit*. Sed occurrunt, mirum videri non debere quod Lutherus paullatim à Spiritu S. illustratus sit, quum etiam Christus Saluator noster indies profecerit, nec omnia cœlestia secreta ei simul sint reuelata. Hic

In Lucam.

Deut. 23.

est vnus ex Lutheri atheismis, quem etiam in discipulos suos transfudit, quemque etiam Zuinglius, Buzerus & Caluinus amplexi sunt, qui omnes affirmant, Christum non statim initio omnem scientiæ ac sapientiæ perfectionem, vt Papistæ somniant, habuisse, sed paullatim & per gradus quosdam profecisse. Atrox hæc blasphemia est, quæ ignorantiam Deo attribuit, cõtra S. Scripturæ, & omnium SS. Patrum qui vmquam scripserunt, auctoritatem. Sed quia Lutherus dicit se solum esse, ac tot tantasque res assequi sufficienter non posse; cur non eandem excusationem admisit, misero Carolstadio spiritus sui imbecillitatem allegante, vt qui tum in veritate nondum plene fuerit instructus? Carolstadius, inquit Lutherus, eo se excusat, quod initio spiritum non satis fortem habuerit. At Dei spiritus hac excusatione non vtitur. O dæmon, iam scio quis sis. D. Paulo post conuersionem cœlestis scientia statim fuit infusa: & postquam Spiritus S. descendit super Apostolos, omnis error ab eis fugatus fuit & exclusus. Sed agite, Numquid Lutherus postq̃ ab Ecclesia defecit, iam magna hominũ multitudine ad se attracta, diu incertis opinionum ventis fuit agitatus, dum iam hoc iam illo modo tam doctrinam quam ecclesiam suam format ac reformat? At quid miseris illis animabus factum est? quò illæ peruenerunt, quæ ipsum sequutæ, interea dum ille credit quod postea negauit, & dum improbat quod postea probauit, decesserunt? Et hæc quidem Lutheri inconstantia Sacramentarijs occasionem & animum dedit, Impanationem quam ille tanto labore sectæ suæ persuaserat, ex ipsis Lutheri scriptis impugnandi ac refutandi. Etsi vero Beza fatetur Lutherum sæpius errasse; eius tamen auctoritate Caluinismum passim defendit. Sed quid de hoc Schlusselburgius? Bezam ait more omnium Sacramentariorum, veritatem corrumpere. Meridiano enim sole clarius esse, post renatam Euangelij doctrinam, Sacramentariorum opinionem à nemine maiori zelo, ardore & vehementia quam à Luthero fuisse impugnatam. Verum audiamus ipsius cõtra Sacramentarios, tam varijs modis in sanctissimum Sacramentum grassantes, sententiã, & quomodo ille in libro De Verbis Cœnæ Domini loquatur, id vnice permoleste ferens, quod, vt alij, præsentiam Christi in Sacramento negare, etsi velit, non possit.

Luth. in Conc. de Natal. Dom. Zuingl. ad cap 2. Luc. Bucer. ad ca. 24. Luc. Calu. in Harm. Euãg. ad c. 3. Matt. & in Ioan. 6. 18. 21. Coloss. 1. & 8.

" *Tom. 2. f.* " *35. cont.* " *scelest. Prophet.*

Lib. cont. Salu. Lib. 2. Theol. Caluin.

VIII. " *Sententia* " *Lutheri cõtra Zuin-* " *glianos.* " *Vid. Conf.* " *Luth. Germ.* " *Tom. 2 f.* " *257. Tom.* " *8. Ien. pag.* " *192.*

Doctor Carolstadius, inquit Lutherus, in verbis illis *Hoc est corpus meum*, pronomen *Hoc* misere detorquet. Zuinglius verbum substantiuum *Est*. Oecolampadius nomen *Corpus*. Alij totum textum peruertunt, & pronomen *Hoc* omnino delent, sic interpretantes: *Accipite, manducate corpus quod pro vobis traditum est, quod hoc est.* Alij alteram textus partem interpositis verbis, misere crucifigunt dicentes: *Accipite, manducate quod pro vobis traditum est, Hoc est corpus meum, in mei commemorationem.* id est, Corpus meum non hic est realiter, sed

tantum

ſed tantum commemoratio mei corporis, vt textus intelligatur: *Accipite manducate, hæc eſt commemoratio mei corporis, quod pro vobis traditum eſt.* Præter hos alij ſunt (vt ſeptenarius numerus compleatur) qui dicunt, non agi hic de articulo aliquo Fidei, eoque non tanta vehementia hic diſputandum eſſe aut pugnandum, ſed liberum eſſe cuique credere quod videatur. Hi quidem omnia deſtruunt ac proculcant; & tamen eorum quilibet Spiritum S. habet, ſcilicet, neq; in tam diuerſis & contrarijs probationibus ac textus allegationibus quiſquam erroris vult inſimulari; quamuis neceſſario veritas tantũ vna ſit. Vide quæſo, quam aperte diabolus nobis illudat. Hactenus Lutherus, qui ſcepticipitem illam Sacramentariorum hydram repræſentans, in ſeipſum capitalem ſententiam pronunciat. Ad quid, inquit in Sermone de Euchariſtia, ego verba illa, *Hoc eſt corpus meum*, lubens volens obſcurem, & neſcio quas ſubtilitates confingendo, errorum labyrinto me inuoluam? An in tam ſimplicibus & claris verbis vlla poteſt eſſe ambiguitas aut obſcuritas? Accipere panem, gratias agere, dare ad manducandum & bibendum. *Hoc eſt corpus meum, Hic eſt calix ſanguinis mei.* Et miſeri Sacramentarij ad ſudorem vſque, verba hæc eò detorquere laborant, vt ſignificent id quod eorum aliquis ſomniauit aut delirauit. Quid hoc eſt? inquit in eodem libro. Quis vmquam legit in ſcriptura *Corpus* idem dici aut eſſe quod *ſignum corporis?* Et verbum hoc *Eſt*, eſſe idem quod *ſignificat?* Quæ vmquam lingua tali phraſi aut modo loquendi vſa eſt? Ego certe nihil aliud perſuadere mihi non poſſum quam hunc ipſum eſſe diabolum, qui per ſuperbam ſuam malitiam in re tanta nobis illudat. Eſt alius, ait alio in loco, S. Spiritus, nimirum, diabolus, qui opinionem hanc auribus quorundam inſuſurrat & cerebro imprimit, diſputationẽ hanc non eſſe de re magni momenti : non tanta vehementia diſputandum eſſe de eo vbi quiſque credere poſſit quod voluerit. Sic P. Martyr, vt Ioſias Simlerus in eius Vita teſtatur, Saxones quamuis diuerſum de Cœna Domini ſentientes, pro fratribus ſuſcipere non recuſabat, q̃ hęc de Sacramento quæſtio (vide, quæſo, quanti homines hi altiſſimum noſtræ religionis myſterium faciant) tanti momenti non ſit, vt propterea communio & Charitas Chriſtiana inter fideles rumpi debeat. Et Muſculus aperte dicit, ſe lubenter pro fratribus habiturum quamcumque quis in controuerſia de Sacramento, modo non Papiſtarum opinionem ſequatur.

Lutheri vera ſententia.

Tom. 2. Germ. f. 257.

Muſc. in Loc. 350.

IX. *Diuerſæ Sacramentariorum explicationes.*

Nolo bonas horas male perdere, alias Sacramentariorum tam diuerſas quam ineptas & deteſtabiles de hoc vno articulo opiniones colligendo: breuiter tamen quaſdam attingam. Alij corpus Chriſti D. N. in Cœna aſſiſtere, alij c[illegible]ſtere, alij ſubſiſtere dicunt; item In, Cum, Sub, Supra, Infra, Subter, Penes [illegible]m eſſe: panem tantum manducari, corpus opinione ſeu fide: vinum

non eſſe

non esse sanguinem Christi, qui, si Thomæ Erasto Caluinistæ credimus, ante mille & quingētos annos effusus, cōputruit, nec amplius est in rerum natura. Multas alias absurdas phantasticorum hominum opiniones omitto. A b ipso Luthero in vltima sua Confessione octo Zuinglianorum contrariæ opiniones notantur. Econtra Melanchthon magistro se opponens, quinque Lutheranorum de eodem articulo diuersas atque inter se repugnantes sententias producit. Quam pulcrè vero Lascus, qui primus Zuinglianum Euangelium in Polonia annunciauit, in hoc articulo sibi constet, Lutherani è scriptis ipsius docent. Aliquando enim verba illa sic interpretatur: *Hoc est corpus meum*, id est, *hic est vsus in corpore & sanguine meo.* Aut: *Hoc est meritum & gloria Passionis, Mortis & Resurrectionis Corporis mei.* Vel: *Hoc est qualitas propria mei corporis.* Vel: *In hoc Sacramento mysterium mei corporis designatur.* Vel: *Hæc est forma, ceremonia & actio externa meæ Cœnæ.* Vel: *Est panis & poculi impetrata participatio.* Vel: *Hæc est communio, ius & societas mei corporis.* Vel: *Hæc est extrema voluntatis meæ contestatio.* Quis vnquam quidquam audiuit insulsius aut ineptius? His non dissimilis est Campani Prædicantis interpretatio, dicentis, *Hoc est corpus meum*, id est, *Hic panis est corpus quod ego creaui.* Sic nempe ijs solet euenire qui à Catholica desciscunt Ecclesia, vt nihil tam ridiculum atque absurdum à magistris suis proficiscatur quod non tamquam Palladium amplectantur. Porro dici non potest quantopere Lutherus hoc suo iudicio & sententia vniuersam Sacramentariorum cohortem exacerbarit, adeo vt nomen eius certatim lacerare ac infamare contenderint, hæreticum, Antichristum, diabolum appellantes. Deus, inquit, Conradus Rescius Sacramentarius, ad castigandam Lutheri, quæ in omnibus eius scriptis elucet, ambitionem & superbiam, Spiritum suū ab eo abstulit, eumque spiritui erroris & mendacij tradidit, qui etiam opiniones eius sequentes semper possidebit, donec ab eis discesserint. Hinc Luthero quasi condolens Erasmus, Antea inquit, Lutherus ipsis tantum non Deus erat: idem vero iam delirat, iam insanit, eo quod nouo illi de Eucharistia dogmati assentiri nolit. Sed non edentulus est Lutherus, iniurias & conuicia plena manu refundens, & Zuinglianos ad omnes diabolos & in maximam malā crucem ablegans.

Vid. Ioan. Iesred.

Vid Westphal. Farrag. confus. & inter se dissid. Schlusselb. lib. 3.

Cont. Hess. hus. de Cœn. Lib de Pseudoeuangel.

Tom. 7. de verb. Cœn. f. 381. & epist. ad Albert. Branden burg

Quem vero fructum Christianitati concertationes eæ attulerint, è Bullingero disce, qui dicit, implacabili hoc Lutheranorum & Zuinglianorum dissidio Mundum ita turbatum, vt plurimi quid aut quem sequi debeant ignari, aperte præseferant, nihil se credituros quam quod ipsis videatur. Quis non videt latissimam ad omnem impietatem hoc modo fenestram patefactam? Et tamen famosus vel fumosus potius ille Vulcanus seu Faberculus, aquam igni & lumen tenebris conciliare aggressus, inter Lutheranismum

In fund. fr. con. Brent. cap. 1.

& Zuinglianam sectam nihil aut parum interesse scribit. Lauaterus Zuinglianus in Præfatione quadam ait, vtrumque, tam Lutherum quam Zuinglium electos à Deo fuisse, vt multis cum laboribus vitæque periculis multos ad Iesu Christi seruitium adducerent; sed dissidium inter hos duos maxime esse deplorandum, vt quod obstiterit, quominus coniunctis viribus Antichristum prostrauerint & confecerint. Sed quid ais mi homo? An Deus diuersarum religionum auctor est? Quid restat nisi vt dicatis ab hoc æque Mahumetem ac Iesum Christum missum fuisse? Atqui nihil in Deo contrarium sibi est, vt qui vnus & solus ipsa sit Veritas.

Vid. Wolf. cont. Lasc. pag. 93.

X. *Vltima Lutheri Confessio de Cœna Domini.*

Quoniam vero complures Sacramentarij Lutheri auctoritate suas partes munire conati sunt; & Ambrosius Wolfius asseuerat, Lutherum quod tanto impetu libros quosdam protrusisset, pœnitentia ductum, in Conuentu quodam in gratiam cum Zuinglianis se rediturum promisisse: vltimam eius non quidem de omnibus Fidei articulis, sed de Eucharistia, tamquā de præcipuo Christianismi fundamento, Confessionem, quantum ad Corporis Christi in ea præsentiam, hoc loco allegare volui. Animaduertens, inquit Lutherus, hæresin vnam super aliam pullulare, & diabolum nullum grassandi ac furendi modum facere, vt post mortem meam scriptis meis ad suorum errorum defensionem vtatur, quemadmodum iam quoque ab insanis nōnullis Cœnæ Dominicæ & Baptismi corruptoribus factum est: coram Deo & hominibus Confessionem meam ædere volui, in qua etiam, diuina auxiliante gratia, vsque ad finem vitæ perseuerare, & cum ea coram Iesu Christi tribunali comparere constitui: nimirum, si quis dixerit, Lutherum si adhuc viueret, de hoc vel illo articulo aliter sensurum, vt quem non penitus excusserit ac perpenderit, valde illum errare, quum eadem tum futura sit mea sententia quæ iam est aut olim fuit. Ego articulos omnes diligenter expendi, et per scripturam iterum atque iterum examinaui: eosque non minus acriter omnes defendere paratus sum quam illum de Cœna Domini. Ebrius non sum, neque inconsiderate hæc tracto. Scio quid dicam, scio etiam quod mihi iudicium in aduentu Domini subeundum sit. Nemo ergo putet me in re tam seria ludere. Noui ego per Dei gratiam Sathanam, quis sit. Et quid ille in scriptis meis facere non audebit, qui diuinam scripturam corrumpere audet? Explicata inde de quibusdam Fidei articulis sententia, Idem, inquit, dico de Cœna Domini, nimirum quod verum Corpus & sanguis in pane & vino manducetur & bibatur, etiamsi ij qui vel administrāt vel percipiunt hoc Sacramentum, fide destituantur aut eo abutantur. Hæc mea fides est. Hoc omnes veri Christiani credunt, & hoc etiam sacra docet Scriptura. Quod hoc loco minus clare expositum, in alijs meis libris intra quatuor aut quinque annos

Cureus in spong. sua.

publi-

publicatis perſpicue explicatur. Rogo ergo bonos & pios, vt huius meæ Confeſſionis teſtes ſint, ac Deum pro me orent vt in ea perſeuerandi & vitam finiendi gratiam mihi largiatur. Quod ſi in extremo illo agone tentatio forte verbum aliquod huic Confeſſioni contrarium mihi expreſſerit, iam illud reuocatum volo, & per hanc Confeſſionem proteſtor, id aliunde quam à Sathana procedere non poſſe. Sic me Deus adiuuet. Amen. Idem alibi duobus circiter ante obitum annis, ſic ſcripſit: Quicunque non vult credere panem in Cœna eſſe verum & naturale Corpus Chriſti, quod Iudas & mali omnes non minus quam S. Petrus & alij pij perceperint, à me procul abeat, & nec per literas aliave ſcripta aut ſermonem mecum communicet, nec vnquam ſperet ſe partem aliquam mecum habiturum. Hunc enim laborem fruſtra ſumet. Nec quidquam ad rem attinet quod hi phrenetici de ſpirituali cõmunione tam multa blaterant, quodque in *Patrem, Filium & Spiritum Sanctum* credere ſe dicunt, quum blaſphemo ore hunc Fidei articulum nobis ex ipſius Dei Filij ore his verbis *Hoc eſt Corpus meum quod pro vobis tradetur*, prolatum negent. Quid iam, Sacramẽtarij? An quidquam hac de re clarius adferri vobis vultis quam hanc Lutheri Confeſſionem? Qua ego caput hoc concludam, ſequenti Martini Buceri de quo non ſemel ſupra facta eſt mentio, ingenium, vitam & doctrinam perſequuturus.

In Lib. quod verb. Chr. ſtent.

DE MARTINO BVCERO, NON vulgari hæreſeos Ariſtarcho.

Caput Vndecimum.

ARGVMENTVM.

I. *De Martino Bucero.*
II. *Bucerus concordiam inter Lutherum & Zuinglium tentat, ſed fruſtra.*
III. *Quomodo Sacramentarij Bucerum retinere voluerint.*
IV. *Conuentus Witebergæ habitus de concordia inter Lutherum & Bucerum.*
V. *Buceri fluctuatio, etiam poſtquam Lutheri partes profeſſus eſt.*
VI. *Bucerus tertium maritus, in Angliam proficiſcitur, ibique moritur.*

MARTINVS Bucerus natus fuit Argentorati, patre Iudæo: quo mortuo, Dominicanorum cœnobio adoleſcens admodum incluſus, ma-

gnos in studijs breui progressus fecit. Hunc vnum ex præcipuis hæreseos Aristarchis & propugnatoribus fuisse, docti omnes iudicant. Erat enim multarum linguarum apprime peritus, tum singulari tam in Lutheranæ quā Zuinglianæ religionis explicandis mysterijs sollertia præditus. Sed quemadmodum vniones etiam ab vltimo Oriente allati, candorem ad solem expositi amittunt; sic Buceri doctrina Catholicæ Ecclesiæ soli opposita, omnem pulcritudinem perdidit. Hic Lutheri & aliorum exemplo, cucullo abiecto, benignissimæ suæ matri Ecclesiæ à qua è Iudaismo extractus, nutritus & educatus fuerat, simul cum ceteris Apostatis nefarium bellum indixit, primo sub Lutheri signis; à quo tamen postea vnà cum Musculo ad Sacramentariorum castra profugit, Zuinglianæ sententiæ in Colloquio Marpurgensi suscepta defensione, & Luthero realem corporis Christi præsentiam asserente, tam voce quam scriptis lacessito, vt è Dialogo eius, cui Arbogasti titulum indidit, apparet.

II. ...ctat con...diam inter ...herum & ...inglium.

Idem nihilominus in conciliandis non diuersis tantum sed contrarijs etiam Lutheri, Melanchthonis & Zuinglij opinionibus vehementer desudauit: quumq; comitijs Augustæ Vindelicorum Anno M D XXX. celebratis, quibus Confessio Augustana Imperatori fuit exhibita, interesset, subscribere eidem noluit, Principibus interim & Theologis persuadere conatus, controuersias quæ inter illos agitabātur, meram esse logomachiam, à quibus tamen si nō desistant, breui fore vt à regia via plane deflectant, & in inexplicabilem errorum incidant labyrinthum. His ille verbis plerumque vtebatur, de concordia tam inter Lutheranos & Zuinglianos, quam ipsos Zuinglianos inter se dissidenteis tractans. Et ad hanc quidem Bernæ instituta fuerat Disputatio, quæ tamen ne Lutheranis risui essent, & pudenda sua reuelarent, à Zuinglianis abrupta pæne prius fuit quam incœpta. E comitijs Augustanis Bucerus Principes nouam Cōfessionem amplexos alloquutus, sententiam suam de ea scripto consignatam ad Lutherum misit, cuius Melanchthon in epistolis facit mentionem, Bucerum nempe confiteri Corpus Christi esse cum pane. At Lutherus Bucero rescribere dignatus non est, Sacramentariorum astutiam ac malitiam satis superque sibi perspectam dicens, quibuscum nihil commune sibi esse velit.

...m. 1. epi fo. ...incip Per...iacum ...h Epist. ...nam vos ...ii.

Neminem tamen æque ac Bucerum Lutherus reformidabat, præsertim post Colloquium Marpurgense. Neque ille Luthero errores, ac potissimum quos in Bibliorum versione commiserat, ostendere dubitabat; ac Luthero id ægre ferente, Quid? inquit. An Lutherus sibi contradici non vult? Probet ergo se Deum esse. Neque quidquam Lutheri indignationem moratus, Ducis Saxoniæ & Argentoratensium rogatu Augustā Coburgum ad eum profectus

est. Qua de re Lutherani in sua de Cœna Domini Apologia pulcram & notabilem historiam recitant. *Fol.179.*

Paulo ante Buceri aduentum, inquiunt, Lutherus vespertilionem in cubiculo suo captum, muro affigi iussit, sumtoque animi gratia arcu, sagitta medium confixit, sic vt cor sagittam extractam sequeretur. Inde ad Vitum, qui tam memorabili, venatore potius quam Propheta dignæ actioni interfuerat, conuersus, Ne tu, inquit, hoc sine omine & læto præsagio factum puta. Mihi crede, breue videbis vespertilionis alicuius cor à me tactum & confossum. Quum vero eodem die Bucerus aduenisset, Lutherus conspecto homine, subridens ad Vitum ait: Ecce vespertilionem, cui ego mox cor tangam. Quod & factum esse, idem historicus dicit; nec tamen formidabilem illum Achillis & Hectoris congressum eiusque euentum exponit. *Facetum Lutheri factum.*

III. *Sacramentarij retinere Bucerum laborant.*

Aiunt quidam, Lutherum cognita Buceri ad Zuinglianismum inclinantis opinione, ne aduersario suo optionem seu auxiliatorem non minori, quam se laterum ac renum vi præditum, sua pertinacia adiungeret, Buceri opinioni initio non multum contradixisse. Hoc quidem testatur Ambrosius Wolfius. Quamuis autem in hoc congressu, interea dum Augustana Confessio sub incude est, concordia aliqua inter Lutherum & Bucerum facta sit, Bucerus tamen eam miro studio celabat: deinde ad Zuinglium in Heluetiam profectus, eum non minus quam Lutherum ab omni conciliatione alienum offendit, dicentem: Notum sibi esse quam magno corde sit iste monachus, qui à prima sua opinione numquam sit discessurus. In hac tentanda concordia oleum atque operam perdi. Idem egit Bucerus cum Oecolampadio, quorum in Epistolarum libris responsa exstant. Post mortem Zuinglij misere timebant Sacramentarij ne à Bucero desererentur, quod ad Bullingerum & Leonem Iudam Zuinglij in Tigurina Ecclesia successores scripsisset, Lutheri opinionem magis esse probabilem. Hinc vterque eum obsecrabat, ne hāc quoque ad reliquas Ecclesiæ è Zuinglij & Oecolampadij morte acceptas calamitates accedere pateretur, vt caussam eorum deseruisse videretur. Aiunt Sacramentarij, Bucerum ad Lutherum reuersum ab eo impetrasse vt Confessioni cuidam subscripserit, ad ipsorum Confessionem proxime accedenti, adeoque vt Bucero & Capitoni sub animæ salute promiserit, eam inuiolabiliter se seruaturum: ac tum eundem vaticinatum, nisi pax ab vna & altera parte tam corde quam ore conseruetur, res omnes in deterius prolapsuras. Hoc idem in epistola ad Heluetios minatur. Sed hæc omnia Anno M D X L I V. à Luthero reuocata & infracta ijdem Sacramentarij testantur. *Fol.127. De auth. Luth f.233.*

IV. *Conuentus*

Porro Bucerum Tigurini, maxime Bullingerus & Leo Iuda rogarunt,

itebergensis Anno 1536.

vt ad Ecclesiæ vtilitatẽ Tigurum veniret. Eo profectus Bucerus, vehementer Tigurinos obsecrat ne Lutherum iritarent, ipse pollicitus in eorum Confessione se permansurum. Deinde Declarationem quandam conscribit, cui Basileenses, Schafusiani, & Sangallenses subscripserunt; à Bernatibus vero vt eam approbarent impetrare non potuit. Hic palam tum Zuinglianum se ferebat, atque etiam, vt Pellicanus ei in quadam epistola exprobrat, Lutherum eiusdem esse sententiæ asserebat; quamuis antea secreto Lutheristam se professus sit, quod & postea Anno M D XXXVI. Witebergæ publice fecit, in eo conuentu qui dissidij non solum inter Zuinglianos, sed etiam Lutheranos componendi caussa institutus fuit, cui interfuerunt præter Bucerum & Capitonem, (quorum ille licet grauissimis calculi doloribus vexatus, Præsidis munere fungebatur) Pomeranus, Ionas, Cruciger, Melanchthon, Menius, Miconius, & alij Regentes & Scholarum magistri, vel potius fugitiui monachi & miserabiles apostatæ, vniuersale Ecclesiæ corpus scilicet repræsentantes. Lutherus cum Bucero quod quibusdam Zuinglij & Oecolampadij opusculis epistolam præfixisset, acerrime expostulauit; verum ille reiecta in typographum culpa, se excusauit. Aliquot ibi sessionibus de Cœna Domini magna contentione disputatum fuit. Tandem omnes in Lutheri concesserunt sententiam, nempe vere, realiter & reipsa verum corpus & sanguinem Iesu Christi in Cœna esse sine vlla specierũ mutatione. Sed quomodo hæc cũ Witebergensis Ecclesiæ confessione omnium Lutheranarum ecclesiarũ matris conueniunt? vbi folio 144. ita dicitur: Credimus tantam esse Dei potentiam, vt panis & vini in Eucharistia substantiam annihilare, aut in corpus & sanguinem suum mutare possit. Ibidem conclusum fuit, corpus & sanguinem Christi tam à malis quam à bonis recipi, nec mysterij huius veritatem à personarum dependere meritis, modo illi fidem habeant. Turcam enim, Iudæum aut paganum, etiamsi panem accipiat, corpus tamen Christi non accipere, non magis quam mus aut aliquod aliud animal quod panem illum deuorarit.

Lutheri opinio preualet.

An & quomodo infideles Christi corpus recipiant.

Verum acutissimi hi Theologi turpiter hallucinãtur. Corpus enim Christi loco substantię panis, est sub panis accidentibus, ac propterea integrum ibi manet quam diu substantia panis ibi permanet. At panis substantia eousque permanet quoad accidentia & dispositiones ad conseruationem dictæ substantiæ necessariæ, alteratæ sunt & destructæ per accidentia & dispositiones cõtrarias panis substantię: quemadmodum chili in stomacho qualitates paullatim in materiam panis introductæ, ac panis qualitates aliaq; accidentia destruentes, tandem panem omnino corrumpunt, & ex eo chilum faciunt. Vel sicut qualitates ignis lignum amplexæ, paullatim ligni qualitates destruunt,

quibus

quibus destructis, iam non amplius lignum est, sed lignum in ignem est mutatum. Sic corpus Iesu Christi sub panis accidentibus aut speciebus integrum permanet quamdiu accidentia illa non alterantur, & sufficientia sunt ad panis conseruandam substantiam; sed quamprimum accidentia à contrarijs, paullatim in hostiæ,(quæ pro subiecto est) quantitatem introductis, vt à calore stomachi aut alio naturali agente ita alterata sunt vt nec apta nec sufficientia sint ad conseruandam panis naturam, corpus Christi ibi esse desinit, eiusque loco natura quædam nouis illis accidentibus conueniens producitur. Sed non minus veram quam profundam hanc Theologicam contemplationem, in quam me nouorum Euangelicorum error deduxit, omitto, illud hic docuisse contentus ad receptionem corporis Christi nihil interesse vtrum fidem quis habeat vel non; immo idem tam à Turca, pagano, immo à quocumque animali, quam ab homine Christiano recipi.

In hoc Bucerus diu se vehementer torsit, dicens, Se quidem nō negare corpus Christi in Eucharistia præsens esse; at ab impijs recipi, id vero horribile dictu sibi videri. Tandem nihilominus Luthero assensus est. Scribit Miconius in epistola quadam ad Vitum Norimbergensem Prædicantem, Bucerum & Capitonem vbertim tū fleuisse, se vero omnes oculis ad cœlū eleuatis, gratias, Deo egisse, ác post fraternos complexus & gratulationes, ad ecclesias suas vnumquemq; reuersos, vt vnanimi voce doctrinam illam prædicarent. Ante discessum vero ipsorū Lutherum vespertinam cōcionem habuisse, ex illo S. Marci: *Euntes in Mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Sibi quidem Lutherum sæpius auditum: sed tum vocem eius quasi tonitru è cœlo venientem sibi visam. Vide quomodo illi Martinū suum tamquam nouum Christum deificent, Apostolos suos ad annūciandum Euangelium per vniuersum terrarū orbem dimittentem. Sed horum Apostolorum cōcordia non diu durauit, quo vno mittentis stultitia conuincitur: & Mundus ille in quē Lutherus eos misit, pauca terræ iugera cōplectitur. Hoc in conuentu, vti supra dictum est, Bucerus Lutheri partibus se palàm adiunxit, atq; etiam velut ad culpam eluendam, in Annotationibus ad VI caput Ioannis, peccatum suum aperte fassus, ac veniam tam sibi quam alijs precatus est. Lauaterus ait, Bucerum postquam se diu multumque torsisset, nec tamen id quod cupiebat posset assequi, ad Lutheri quidem partes se adiunxisse, sed non aliam ob caussam quam vt Argentoratum, vbi Pastoris munere fungebatur, in fedus Smalcaldicum posset recipi, à quo ij qui cum Luthero & Lutheranis non sentiebant, erant exclusi. Capito & Bucerus Argentoratum reuersi, Acta huius cōuentus & decreta ad Basileenses miserunt; à quibus Carolstadius, & Simon Grynæus Argentoratum ablegati, Bucerū inde Basileam secum adduxerunt,

Vid. Ludou. Rab. Vlm. Superint. Hosi. de Hæresi. Steph. Vinton.

qui

qui omnibus modis persuadere eis conatus est, vt & ipsi Witebergenses in hanc concordiam amplecterentur. Sed id frustra fuit, Basileensibus in Zuinglij sententia permanentibus.

V. Buceri fluctuatio etiam postquam Lutheranismum professus est.

Quamuis autem Bucerus cum Saxonicis Ecclesiis se sentire palam profiteretur, suas tamen quasdam opiniones habebat, iam Lutheri caussam agens, quem nequaquam irritandum esse semper dictabat; iam Zuinglij fauens opinioni; quas verbis tantū inter se dissidere videri volebat. Ad hunc quum Petrus Martyr insignis Caluinista Argentoratum venisset, ac concionem ad populum esset habiturus, vehementer à Bucero rogatus fuit vt de Cœna Domini controuersiam non attingeret, aut saltim obscuris verbis de tanto mysterio loqueretur, nec certi quidquam pro vel contra hanc aut illam sententiam pronunciaret. Cui tamen Martyr dicto audiens non fuit, sed aperte & palam, vt Simlerus testatur, Zuinglij sententiam defendit. Bucerus certe nihil minus ferre poterat quam controuersiam hanc coram populo disceptari: eoque conscientijs hac in re quod vellent credendi libertatem permittendam aiebat. Bullingerum vero in Commentarijs super Matthæum scribere non

Bulling. in Matth. pa. 235.

puduit, „se quidem semper suasisse, & etiamnū optarē, vt quęstiones hæ de reali corporis Christi in Cœna Domini præsentia in extrema abysso fuissent sepultæ, atque omnibus pro arbitratu suo quod vellet quisque credendi facta esset potestas. Et hæc ipsa fere verba, hoc idem votum memini è Verbi quodam in Francia nostra Ministro à me auditum. Bucerus porro summum cōciliandarum partium studium semper præ se tulit, eoque noua in noua Ecclesia exorta quæstione, statim se interponere solebat, inter partes ambiguus, & iam huic iam illi fauens. Sic postquam Vlricus Dux Wirtembergicus Hassiæ Landgrauij opibus & armis ditionem suam recuperasset, & religionem

Vlricus Dux Wirtembergicus.

mutare vellet, Snepfius à Luthero eò missus Lutheranismum, Blaurerus Constantiâ veniens Zuinglianismum introducere studebat. Ad rem coram Principe disceptandam vocatus Bucerus se tamquam mediatorem interposuit, dicens: Corpus Christi in Cœna vere dari seu porrigi, nimirum in substantia, & essentialiter, non vero in quantitate aut qualitate totaliter, id est, ita, vt locum occupet. Dux nihilominus pro Augustana Confessione pronunciauit, vtque eam subditi sui sequerentur imperauit. Lutherum hominis huius inconstantia pæne ad insaniam redegit, quem summo & feroci ingenio præditum nouerat, eoque nihil magis metuebat quam ne sua auctoritate, quam tantopere ipse hactenus defenderat opinionem conuelleret, aut certe magis dubiam redderet & suspectam.

Fol. 379.

Certum est, inquit Historia Cœnæ, Lutherum tum (loquitur de Anno M D XLIII.) in magnis difficultatibus esse versatum, vt qui cinctum vndi-

que se

que se inimicis, & ab ijs quibus fidebat, desertum se videret. De Buceri præcipue incōstantia & instabilitate querebatur, quod in Coloniensis Ecclesiæ reformatione de vera & reali corporis Christi in Cœna præsentia doctrinam non palam proposuisset, sed quodammodo celasset. Ad hanc reformationem Philippus initio vocatus fuerat, sed is in Bucerum onus hoc reiecit. Eoque ad amicum scribens Lutherus, ait, Bucerum nihil aliud agere, nihil quam reconciliationes tractare: experturum tamen has artes nihil apud se valere. Se quidem ipsum nihil scripturum; sed per Philippum vt quam ipsi iratus sit intelligat, effecturum.

Lutheri de Bucero querela.

VI. *Buceri nuptiæ, & in Angliam profectio.*

Bucerus more tum excucullatis monachis vsitato, Capitonis Symmystæ olim sui viduam in matrimonium duxit; qua mortua, ad secundas, dein ad tertias nuptias conuolauit, illustri monachalis continentiæ exemplo. De matrimonio facile magistro suo assensum præbuit, vt scilicet à morosa vxore se expedire posset. Quia Iudæis, aiebat, permissum fuit, facto cum prioribus diuortio, alias ducere, ob cordis duritiem: idem Christianis licitum esse debere si pacifice inter se coniuges viuere non possint. Porro videns Lutherum in Germania, Zuinglianos & Bullingerum in Heluetia, & Caluinum à se aliqua ex parte nutritum atque educatum in Francia nouo Euangelio propagando esse occupatos: in Angliam abijt, metu etiam ne ab Imperatore deuictis Protestantibus victorioso, manus sibi inijcerentur. Secum duxit Paullum Fagium, eodem metu correptum, & Hebraicæ linguæ peritum: qui vix appulsus, Cantabrigiam petens, diem obijt XII. Nouembris Anno M D XLIX. Sic Bucerus deserto suo grege, Angliam sibi turbandam cepit (vide incredibilem horum hominum in mercibus suis obtrudendis diligentiam) in qua post multa damna Catholicæ religioni illata, exacto triennio mortuus est Anno M D LI. ætatis anno LXI. In extremo constitutus agone acerrimos conscientiæ morsus sensit, nec minus vt in tota vita, de ijs in quibus cardo salutis nostræ vertitur, immo etiam de aduentu Christi dubitare visus est, vt Angli scribunt, & Episcopus Ruræmundanus. Liberinus ait, paullo ante mortem Sacramentariorum eum doctrinam professum. Nicolaus Sanderus lib. II. de Anglicano schismate narrat, Bucerum aliquando à Duce Northumbriæ, Barone Pageto reginæ Consiliario interprete, rogatum quid de præsentia Corporis Christi in Eucharistia crederet, respondisse: de ea se dubitare non posse, nisi de Euangelistarum fide dubitare velit. Sibi tamen non omnia quæ in N. T. de Iesu Christo scripta sunt, certa atque indubitata videri, quamuis hactenus id aperte dicere noluerit. Et hęc quidem dicendi libertate homo hic vtebatur, quod Ducem illum parū religiosum esse sciret. At Apologia de Cœna Augustana ait, iā libere eū quid de hoc articulo sentiret, scribere cœpisse, sed

Buc. in Matth. ca. 10.

Paullus Fagius.

In Syntag. pag. 53.

Buceri impium dictum.

morte præuentum, absoluere opus non potuisse. Sic vt viuum, ita mortuum Bucerum pars vtraque sibi vindicabat.

DE MIRACVLIS ALIQVOT PER Eucharistiæ Sacramentum à Deo factis eodem tempore quo à Sacramentariis maxime impugnabatur.

Caput Duodecimum.

ARGVMENTVM.

I. *In omni antiquitate exstare multa circa SS Eucharistiam miracula.*
II. *Miraculum quod Erasmus narrat suo tempore factum esse, diuinitus quibusdam qui SS. Sacramentum blasphemauerant punitis.*
III. *Magnum & celeberrimum miraculum quod Laoduni in Veromanduis contigit.*
IV. *Hæreticorum argumenta contra SS. Eucharistiam.*
V. *Sacramentarij negant Dei omnipotentiam.*
VI. *Quomodo corpus Iesu Christi sit in Sacramento.*

I. *Virtus SS. Eucharistiæ omni tempore multis miraculis confirmata.*

EODEM tempore quo noui Heluetiorum Apostoli, Zuinglius & Oecolampadius Christianorum animis hunc de Eucharistia scrupulum inijciunt, & alij in dubium vocata cœlesti omnipotentia, contra ipsius Lutheri sententiam, loco corporis Christi, panem supponūt; Deus Sacramenti huius veritatem per miracula testatus est, quæ tamen ipsa apud incredulos parum valuerunt, vt qui pœnis à Deo ijs qui impuro suo ore sanctissimam hanc communionem, tamquam alteri Iudæ, profanauerant, inflictis, nec ad fidem nec ad pœnitentiam moueri se passi sint. Nihilominus veluti Iudas Sacramento hoc indigne accepto, à dæmone statim fuit obsessus, & abiens suspendit se: sic etiam omni tempore multi qui panem hunc Carnem factum aut irreuerenter aut sine recta fide sumpserunt, miserabili morte perierunt. Exemplo sit hæreticus ille Macedonianus apud Sozomenum & Nicephorum, qui communionem è S. Chrisostomi manibus indigne accepit. Sed & dum hæc ipsa scribo, ille ipse locus in quo, peste Burdigalam Aquitaniæ uo-

Lib 8. cap 5. Lib. 13. cap. 7. Cypr. ser de ...

niæ nostræ metropolim infestante, iam versor recens diuinæ vltionis in eiusmodi contemptores exemplum, infinita spectante hominum multitudine æditum, mihi suppeditauit.

Iuueni cuidam, Paschatis tempore communicantium turbæ immisto, Sacerdos hostiam ore accipiendam porrigebat: quod tamen ille, etiam manu admota, aperire nō poterat. Sacerdos attonitus interrogat hominem vtrum peccata sua prius confessus esset? Tum ille vbertim lachrymare incipiens, id ab se factum negauit, eoq; mirabili Dei vltione à sacra hac communione merito arceri. Exemplum hoc simile est ei quod à Gregorio Turonensi de quodam qui peccata sua Confessarium celauerat, refertur. S. Cyprianus, Optatus Mileuitanus & alij infinita eiusmodi producunt exempla, quibus realis Corporis Christi in Eucharistia præsentia, contra Sacramentarios confirmatur. Sed omissis alijs, vnum vel alterum eius temporis quo primum infelix hoc schisma exortum est, recenseamus. *August. de Ciuit. lib. 22. cap. 8. Prosper. Aquit. lib. 6. de sacerd. Gul. in vit. Ber. lib. 1. cap. 10 Greg. mag. lib. 4. dial. cap. 57. Bed lib. 4. cap. 27. Aug. Hist. Opt. Mileui lib. 4. cont. Donat. Greg. Turon. de glor. marty lib. 1. cap. 89.*

II. *Miraculum cuius Erasmus facit mentionem. Epist. ad Episc. Leodiens.*

Erasmus, testis hac in re minime dubiæ fidei, libro XX. Epistolarum narrat quid Anno M D XXVIII. quo post quindecim fere sæculis de vera corporis Iesu Christi in Sacramento altaris præsentia, receptum & approbatum dogma tanta contentione discussum & à Sacramentarijs conuulsum fuit, acciderit. Æditum ait, pyxidem quandam secum gestasse, in qua erant hostiæ aliquot quarum in S. communione vsus est. Cauponam cum socio, qui itidem æditiuus olim fuerat, ingressum, ab eo rogatum fuisse vt aliquam earum hostiarum expromeret. Quo recusante, ipsum suis manibus aperta pyxide vnam sumpsisse, & per ludibrium sacerdotes imitatum, consecrasse. Altero eam reprehendente, & vt verba illa quibus panis in corpus & sanguinem Iesu Christi transmutetur, non ita profanaret monente, impium hominem dixisse: Sine me. Abi tu quo vis. quid ad te attinet? Ac simul hospitam inclamasse vt vinū ferret. Verum statim ibi diuinā adfuisse vltionem. Vix enim miserum illū cantharum ori admouisse, quū ecce trementē concidisse, & exspirasse. Fabulam hanc non esse, ait Erasmus. Testes multos adfuisse, nec locum, cui vetus-ciuitas, seu vulgo Altenstatt nomen, ignotum esse. Quin etiam plura eadem de re circumferri; se vero explorata tantum scribere voluisse. *Collat. sacr. lib. 7. cap. 90.*

Non absimilis huic ea est historia quæ in Geldriensi ditione Anno M D LXI. accidisse dicitur. Sic vero habet. Duo iuuenes, Nouiomagensis vnus, alter Vltraiectensis, Paschatis tēpore deposito pignore inter se certabāt vter sua oua citius exsorbuisset. Interea sacerdos Antonius Vorstilius nomine Sacramentum ad ægrotam feminā deportans, ædes in quibus illi erant, forte præteribat. Tum Vltraiectensis audito nolæ sonitu, ouum manu arripuit, &, Ego, ouum hoc citius, inquit, deglutiam, quam æger ille quisquis est, Deum *Historia nostro tempore facta.*

ſuum triticeum, ſein Semel Göttgen. Sed res longe aliter cecidit. Vix enim ouum óri immiſerat, quum ecce miſero fauces ſimul & ſpiritus præcluſus fuit. In his ille anguſtijs candelam forte videt ex vnco pendentem: eaque arrepta, bolum in faucibus hærentem detrudere conatur: ſed concidens, toruis & in cœlum fixis oculis, præſente qui interea accurrerat, illo ipſo ſacerdote, & multis hominibus inſpectantibus, fuit præfocatus, omnibus diuinæ hoc iuſtitiæ exemplum admirantibus, & cantu quoque paſſim celebrantibus. Hæc eadem Dei manus impiam & ſacrilegam manum, quæ diabolica quadam imitatione (eſt enim diabolus Dei ſimia) diuinam illam quæ in altari fit oblationem repræſentare auſa fuit, puniuit.

Bredemb. lib. 8. cap. 60. Aliud exemplum ponit Bredembachius lib. VIII. cap. LX. his verbis. Contigit prope ciuitatem Harderuicum Catholicum quendam in die Cinerum agere in diuerſorio inter hæreticos: qui quum ientaculum ſumerent, & Catholicum inuitarent vt cum ipſis ientaretur, iſque antiqua ieiunij religione ductus renueret; illi hominem dicterijs & contumelijs exceperunt, dictitantes, ſi ſacrum audijſſet, iam faciliorem fore ad ientandum. E veſtigio quidam ex illis proſiliens, Ego, inquit, operam hanc illi facile præſtitero: arreptumq; menſarium orbem, eleuauit in deſpectum tremendi ſacrificij SS. Euchariſtiæ. Sed mox in altum eleuata brachia obriguere, vt ad ſe reducere non poſſet, paulloque poſt in eodem loco exſpirauit. Hæc à viris integerrimis & fide digniſſimis, inquit Bredenbachius, ad nos perlata ſunt. Idem aliud diuinæ vltionis Anno M D LXXVIII. in alium qui SS. Sacramentum itidem blaſphemauerat, in Brabantia æditum exemplum ponit. Sed & in Polonia & alibi paſſim eadem ſacrilega impietas varijs pœnis à Deo vindicata fuit, vt infra dicetur. Neque enim vnus locus tot tamque varia capit exempla.

III. *Miraculum Laoduni factum.* Quoniam vero Sacramentariorũ erroris confutandi ſtudium etiam ad ea miracula q̃ noſtro tempore acciderunt, nos deduxit; hoc loco non poſſum nõ illud ponere quod meis ipſe oculis vidi, & cuius beneficio à profundo hæreſeos luto fui extractus. Et licet illud meo de Antichriſto libro inſeruerim; nihil tamen prohibet quo minus idẽ quoq; hoc loco alia veluti inducta forma, proponã. Miraculum hoc inter pauca celeberrimum, factũ eſt Laoduni Anno M D LXVI in iuuencula quadã, Veruini non procul Laoduno, nata, Nicolaa Obry nomine. Quãuis autem initio illa à pluribus diabolis obſeſſa fuerit, omnes tamen ante meum & ſociorũ qui comitati me fuerant, aduentũ ab ea expulſi fuerant, præter eorum Principem Beelzebub. Miſera hæc & infortunata femina, infinita ſpectante hominum multitudine in templum deducta, tam miſeris modis à diabolo habita ac torta fuit, vt oſſium fragor ac dentium ſtridor audiretur, totumq; eius corpus nullam fere humanam ſpeciem præ ſe

ferret.

ferret. Inflabatur ei venter ad instar dolij, ingluuiem ita aperiebat vt stomachi fundus à prope adstantibus posset inspici, linguam pedis longitudine exserebat, oculisque crassis & rutilantibus ita scintillabat vt eius adspectum vix quisquam ferre posset: tumque ita se in aerem efferebat, vt à duodecim aut quindecim hominibus nō posset retineri. Laodunensi Episcopo super caput eius hostiam tenente, & ijsdem quibus S. Bernardus olim in simili casu vsus legitur, armis malignum spiritum oppugnante, ac dicente: Ecce, ô infelix spiritus, iudicē tuum, ecce cœlorū virtutem; resiste si potes, ei qui dixit: ***Nunc Princeps huius Mundi eÿcietur foras.*** Hoc corpus est, natū ex Maria Virgine, quod in arbore Crucis expansum fuit, quod in sepulcro quieuit, & resuscitatum, in cœlos ascendit. Adiuro te in virtute cœlestis huius maiestatis, vt ex eius ancillæ corpore egrediaris. His, inquam, & similibus exorcismis Episcopo malignū spiritum oppugnāte, dæmoniaca illa horrendū in modum se eleuabat, & auersis à S. hostia oculis, mille blasphemias euomebat. Deinde defixis in templi fornicē truculentis & minacibus oculis, ventū tanq̃ fumū ex ore & naribus emittebat. Tū tremens ac pauens, cōcidebat, & magna totius corporis deformitate, velut erinaceus in se cōuoluebatur. Quū rogaretur vero, cur ad S. hostię cōspectum tanto horrore corriperetur, diabolus respōdit, ob illud, ***Hoc est, Hoc est***; vim Sacramentaliū horum verborū, ***Hoc est corpus meū***, eo innuens. *In ar. Bern. cap. 3.*

Omitto multa stuporis plena verba, per diabolum ex ore huius dæmoniacæ prolata. Tādem victus præsentia sacratissimi Iesu Christi corporis Beelzebub ex hospitio suo discessit, ædito prius velut ingenti fumo, quē horribiles fragores seu tonitrua insequuta sunt, adeo vt totū templū vnà cum adiunctis turribus insonuerit, cum magno omniū adstantium stupore. Est sane miraculum hoc maximis ac celeberrimis quæ vnq̃ visa sunt, annumerādum, q nec ipsi diaboli supprimere aut obscurare potuerunt; de quo etiā pro rei dignitate numquam satis dici potest. Sed ne lōgius à proposito digrediar, finē hic facio. Quid in Polonia factum sit, alio loco videbis. Pagani Philosophi ex miraculis communē Naturæ ordinē supergressis, Naturæ rectorem omniū rerum effectorē cognouerunt quodāmodo & admirati sunt: at illi qui à Deo omnipotēti se missos gloriantur, interī vero nihil nisi quod vidēt credere volunt, Dei in his verbis ex Dei ipsius ore prolatis ***Hoc est corpus meum***, omnipotētiam agnoscere non possunt aut non volunt; atque ita Deum non pro creatore & domino, sed pro ministro Naturæ habent: quum tamen illis, teste S. Hilario, Saluator noster Iesus Christus omnem de veritate corporis & sanguinis sui dubitandi occasionem nobis eripere voluerit. *Vis verborum Hoc est.*

IV. *Argumenta hæreticorum*

Verū cuimuero, vt in tā graui re, in qua omnis p̄sentiū cōtrouersiarū cardo vertitur, Lectorem antidoto quodā contra hæreticorū virus muniam, paucis

contra SS. Eucharistiã. cap. 1. præcipua eorum argumenta confutabo. Aiunt, Annon Christus apud Ioannẽ sæpius dicit, se Mundum relinquere, neq; discipulos eum amplius ante extremi diem iudicij visuros. Et in Actis Angelus discipulis testatur, sic venturum in terram quemadmodum eum viderint euntem in cœlum. Et S. Petrus dicit, Cœlis eum contineri, donec venturus inde sit ad restaurationem omnium rerum quæ prædictæ sunt. Addunt: Annon sedet ille iam ad dexteram Dei patris in cœlis, vnde venturus est iudicare viuos & mortuos? Quomodo ergo eodem tempore in Eucharistia, & quidem tam diuersis locis esse possit? Id quidem nulla ratione fieri potest, inquiunt Sacramentarij. Sed cœci non animaduertunt, hoc modo Christum ab ijs cœlo affigi non aliter quam à Iudæis olim cruci fuit affixus: quasi eius in paradiso quies, vtpote certa sede & loco conclusi, pœna potius sit quam gloria. Sed facile potest intelligi quanta sit differentia inter hanc eius corporalem & inuisibilem sub speciebus visibilibus præsentiam, & vltimam illam ac visibilem quæ plena erit cœlestis gloriæ ac maiestatis, quando scilicet ab ipsa morte rationem reposcet, & totum Mũdum ad tribunal suum euocabit. Ascendit ad cœlos, id est, parem cum Patre *Matth. 28.* potestatem accepit. Dextra vero Dei, vt S. Augustinus inquit, suprema est eius beatitudo. Mundum reliquit, non tamen vt nos relinqueret. Quin econtrario alibi dicit, se nobiscum esse vsq; ad consummationem sæculi. Alio modo *Calu. in Mar. cap. 16. & 19.* hic in terris est, alio in cœlis. Quin ipse Sacramentariorum Patriarcha ait, non esse in cœlo locum aliquem certum fingendum aut imaginandum, in quem humana Christi natura ascenderit aut recepta sit.

Aiunt præterea, Corpus nullum sine dimensionibus, neque etiam eodem tempore pluribus in locis esse posse. O subtiles Philosophos, qui infinitam Dei maiestatem & potentiam Physicis axiomatis, id est, Naturæ alligant & subijciunt! Atqui, inquiunt, Aristotelicum hoc principium plane est immotum & irrefragabile: πᾶν σῶμα ἐν τόπῳ, Omne corpus in loco est. Quin illi Lutherum potius audiunt, rectius de hac ipsa re iudicantem, & dicen- *Bened. Talman. in assect. pag. 97.* tem, Aristotelem eiusmodi mysteria, quæ nequaquam ad Naturæ leges examinanda sunt, nullo modo percipere aut intelligere potuisse: & loquente Theologia, Philosophiæ tacendum esse. Contra ac præter omnem Naturæ ordinem ac Physica axiomata ab admirabili illo architecto omnia ex nihilo facta sunt; contra eadem tres personæ eadem comprehenduntur substantia; contra Naturam Virgo peperit; contra Naturam humanum corpus saxum pertransijt, & cœlo receptum, nullum tamen certum occupat locum. Subsiste hic tu, miser Philosophe; & perpetuo silentio doctam tuam ignorantiam testare, quando de Dei operibus sermo est: tu vero quisquis es qui diuinam potentiam Naturæ cancellis audes includere, æternam gehennam

tuæ

tuæ huic audaci curiositati præparatam esse scito. Recte Cyrillus Alexandrinus maxima quæuis supplicia & tormenta eos manere dicit, qui Dei cauillantes opera, illud quærũt, An & quomodo hoc vel illud fieri possit: quum Dei voluntas, vt Clemens Alexandrinus testatur, ad omnia operanda sufficiat. Est hæc infallibilis consequentia: Potest Deus quidquid vult. At hoc vult, siquidem apertis verbis id dixit is qui ipsa est veritas. Quare nec de voluntate nec de potentia eius vllo modo est dubitandum, quamuis impossibilitatis quædam species animo nostro & oculis sese obijciat. Quin illa certa apud Christianos Maxima siue regula esse debet, eo ipso quod parum credibile aliquid sit, credendum esse.

Vid. S. August lib. 21. de Ciuit.

V. *Sacramentarij Dei omnipotentiam impugnant.*

Qui Sacramẽtariorũ hac de re ęditos libros perlegerit, animaduertet nihil magis ab ipsis oppugnari quam Dei omnipotẽtiam, & quidem eiusmodi verbis, quæ vix ipsi diaboli ausint pronunciare: eorumque fidei fundamentum in eo vno consistere, quod Luthero teste, non credunt id Deum posse facere quod Iesus Christus dixit. Mirum ergo non est Catholicam doctrinam ab eis comprehendi non posse, quæ docet panem Corpus Christi esse, quum ipse Christus id dixerit, verum quidem corpus, non tamen vllis Mathematicis dimensionibus, longitudini, latitudini aut profunditati subiectum. Potest enim Deus qualitatem & quantitatem, potest idem quando voluerit, accidentia omnia à substantia separare, quemadmodum idem calorem & vim vrendi aliquando igni adimit (quamuis illa inhærens sit qualitas, & à subiecto suo naturaliter inseparabilis) tum scilicet quum tres adolescentes in medio igneæ fornacis illæsos conseruauit. Corpus hoc dicit S. Chrysostomus, eodem tẽpore in excelsis ad Patris sedere dexteram, & hic infra manibus nostris tractari. Et quemadmodum corpus Iesu Christi, quamuis verum & naturale, spiritualiter tamen & miraculose fuit conceptum: sic idem non diuisum sed totum, non mortuum sed viuũ Sacramentaliter & miraculose à nobis mãducatur. Quod autem sub speciebus panis & vini Christus id manducãdum dedit, in eo se infirmitati nostræ se accommodauit. Theophylactus quidem Panem videri, sed reuera carnem esse affirmat. de quo Ecclesia ita canit:

Martyr. in dial cont. Brent. Danæus in Elench. Hæret. pag. 167. Beza passim.

Lib. de Sacerd.

In 26. cap. Matth.

A sumente non concisus, non confractus non diuisus, integer accipitur.

Sumit vnus, sumunt mille, quantum isti tantum ille; nec sumptus consumitur. & paullo post:

Fracto demum Sacramento, ne vacilles sed memento, tantum esse sub fragmento; quantum toto tegitur.

Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, qua nec status nec statura, signati minuitur.

Ecce panis Angelorum, factus cibus viatorum, vere panis filiorum, non mittendus canibus, &c.

VI. *Quomodo corpus Chriſti ſit in altari.*

Sed quærunt, quomodo ſub tam exiguo pane ſeu hoſtia corpus comprehendi poſſit? Reſpondemus, corpus Chriſti magnum ſeu quantum dici, non quod certum locum, vt alia corpora occupet aut impleat, vt quod iam omnibus illis corporalibus imperfectionibus, inter quas eſt & extenſio ſeu loci occupatio, iam ſit nudatum. Hoc idem corpus ſine temporis mora, ſine ruptura oſtium tranſiuit, idem ſuper fluctibus ambulauit, idem in transfiguratione ſolis ſplendorem vicit. Sed pergunt argutari, dicentes, Chriſtum alibi quoq dicere, *Ego ſum vitis, ego ſum oſtium, ego ſum petra*, &c. neque tamen vere ac realiter horum aliquid eſſe. Sic quoque panem non eſſe ipſum corpus Chriſti, sed figuram tantum. Sed an neſcitis improbi quæ ibi à Chriſto dicuntur, per parabolam tantum & ſimilitudinem dici? An tum Saluator vitem, domum aut petram manu tenebat, vt ea tranſmutaret? Nullum tum ille inſtituit Sacramentum, nulla benedictione aut conſecratione vſus eſt; neque dixit, Hæc vitis, hæc petra meum eſt corpus, quemadmodum in Cœnæ ſuæ inſtitution fecit.

Sacramentariorum obiectiones.

Verum replicant illi: Annon Chriſtus diſcipulis myſterium illud de manducanda ipſius carne non capientibus, dixit: *Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt? Spiritus eſt qui viuificat; caro non prodeſt quidquam.* Verum quiden hoc eſt, neque tamen inde efficitur panem non eſſe corpus Chriſti. Hoc enim Chriſtus voluit dicere: Cogitatis vos, carnem quam ego vobis manducãdam daturus ſum, carnem eſſe ſine anima, ſine ſpiritu, carnem deniq; mortuam & mere humanam, id eſt, à diuino ſpiritu & diuinitate ſeparatam. Atqui viuam ego carnem meam daturus ſum, cum anima mea humana & diuinitate coniunctam; quibus illa deſtituta, æternam vobis dare vitam non poſſit. Et hi Spiritus Dei eſt, qui ipſa eſt vita, & ſecunda Trinitatis perſona, qui vitam per hoc carnis ſuæ inſtrumentum vobis largitur, in qua ille tamquam in ara veſtram ſalutem operatus eſt, ſuamque vobis gratiam communicauit. E vitam ijs infundit & largitur qui nec vitam nec ſpiritum antea habuerant Hoc opus eſt Sancti Spiritus, & Dei vitæ auctoris. Spiritus Sanctus accedit a Elementa, eiſque vitam ſeu gratiã ſuam inſpirat, vt quæ antea ſine anima vita fuerant, iam viua ſint & animata. *Caro*, id eſt, virtus & operatio hominis vtpote nimis ad tantum capiendum myſterium infirmi, *non prodeſt quidquam.* Vox enim hæc *Caro*, quoties in S. Scriptura ſola ponitur, ſignificat partem illam hominis irrationalem, Quaſi dicere voluerit Saluator: Senſus carnalis tam altis & ſublimibus cogitationibus nihil valet, nihil poteſt, niſi Spiritus gratiâ adiuuetur. Quando vero Saluator de Sua carne loquitur, ſtatim ſu[b-]

Matth 16. Ad Rom 3. & 8. Ad Gal. 1. Aug. in Pſal. 98.

iu

iungit, *Caro mea, Corpus meum, Corpus Filij hominis*. Sic ergo hoc loco non de sua Carne, sed de nostra in tanto mysterio sine Spiritus S. gratia perscrutando imbecillitate loquitur. Sed hæc nimis alta sunt. Descendamus paullum, neque arcana Dei vlterius inquiramus; credamusque Iesum Christum in sancta esse hostia, non solum fidei nostræ auxilio, verum etiam Spiritus S. operatione, qui solus absentia, sacramentaliter, realiter, corporaliter, & spiritualiter præsentia facit. Et hæc de Sacramentariorum contra Deum & Ecclesiam super venerabili SS. Eucharistiæ mysterio, tam imperite, quam impie excogitatis iniurijs & blasphemijs. Vtinam vero recte viuendi potius quam disputandi nobis esset desiderium! & loco istorum verborum, *Hoc est* (quæ tanto constiterunt sanguine, nec minores turbas quam illud ὁμοούσιον olim contra Arrianos, & Θεοτόκος contra Eutychianos excitarunt) Concionatores nihil aliud quam amorem Dei & proximi in ore haberent, & auditores ad peccatum detestandum ac virtutum ardenti studio colendam atque exercendam vnice adhortarentur, ac tam illius pœnam quam huius gloriam & cœleste præmium inculcarēt. Hæc enim duo veluti momenta sunt & pondera, quibus actionum nostrarum horologium facile in quamcumque partem mouetur.

Hesych. in 22. cap. Leuitici.

Votum auctoris.

DE VNITATE ECCLESIÆ ET Aduersariorum discordia.

Caput Decimumtertium.

ARGVMENTVM.

I. *Vnitas, infallibilis est Veritatis nota.*
II. *Discordia Lutheranorum magnum ipsorum doctrinæ præiudicium affert.*
III. *Vnitas Ecclesiæ est eius conseruatio.*
IV. *Quomodo Lutherani & Sacramentarij sese mutuo conficiant.*
V. *Inter Aduersarios discordes nulla est concordia nisi in oppugnanda Ecclesiæ vnitate.*
VI. *Comparatio quædam, illi quæ Aretius Clericos porcis comparat opposita.*

QVEMADMODVM Vnitas & concordia, secundum Gregorium Nazianzenum, Veritatis, vtpote indiuisa eius comes; sic diuersitas ac discordia mendacij nota est infallibilis. Mendacij natura est, teste La- I.

Concordia veritatis nota est infallibilis.

Lib. 5. cap. 3 ctantio, vt nulli sibi constet, nihil certum habeat; veritas econtra semper e[t] vniformis. Eadem instar palmæ, quanto magis premitur, tanto magis contr[a] malignitatem obnititur. Veritas Dei est filia & cœlorum ciuis; at mendaciu[m] diaboli & inferni. Illa quidem in Catholica semper reperitur Ecclesia, læto & sereno vultu cœlum suspiciens, & vnam vocem ac linguam habens. Et ver[o] euidens est veritatis in doctrina signum, vt Athanasius ait, si omnes idem sen tiant, credant & loquantur. Mendacium vero triste ac morosum, depressis i[n] terram oculis, luto affixum hæret, centum linguas ac centum voces habet Hydra multorum capitum, Chimæra diuersarum naturarum, vtriusque sex[us] sus Hyæna, inferni denique ostiaria, non triceps vt Cerberus, sed innumeri[s] capitibus, nec minus vario ac dissono latratu terribilis. Veritas pacem, men dacium bellum perpetuum in se habet & adfert. Illa in Ecclesia Catholic[a] domicilium sibi elegit; hoc in nouorum Euangelicorum fornicibus & syna gogis stabulatur, quibus nulla est concordia nisi ad malefaciendum aut mal[e] dicendum. Non est pax impijs, inquit Esaias vates. Diabolus, vt ipse Luthe rus fatetur, pater est dissensionis; Deus vero est Deus vnionis & concordiæ, i[n] eadem fide suos conseruans. Ac velut fluctus mutuo sese excipiunt ac fran gunt; ita hæreses inuicem se perimunt, vt Hilarius inquit libro VII. De Tri nitate. Neque vnquam vlla fuit secta quæ non eam à qua originem ipsa suam habuerat, condemnarit.

Lib. 2. cont. Zuing. & Oecolamp.

II. Discordia Lutheranorum inter se.

Videamus quomodo Lutheranorũ cohortes, postquam à Catholicæ dis cesserunt signis Ecclesiæ, mutuis lanienis, diffamationibus & iniurijs in se grassata sint. Vt enim recens conglutinata facile statim dissoluuntur, at diffi cillime quæ multis iam annis velut callum & duritiem obduxerunt: sic vin cula illa, si qua inter nouos illos Christianos, facile rumpuntur, certo De[i] consilio & permissu, vt sic diuisi, propositum sibi finem de exstirpanda peni tus Ecclesia non assequantur, non magis quam audaces illi incredibilis operis incœptores, qui montes montibus imponere conati sunt, vt immensæ alti tudinis turrim exædificarent. Quæ mala, quæ miseriæ, quam horribilia scan dala, inquiunt Tigurini, ex miserabili illa Ecclesiarum, quæ relictis supersti tionibus Papisticis, puram Euangelij doctrinam amplexæ fuerant, exstiterũt. Et Bodinus tum Caluinista ait, si Germani in religionis mutatione constanti am aliquam præstitissent, multo maiorum hominum ad ipsos futurum fuisse concursum. Neque enim Hussitas aut Martinistas tantum, sed mox Anabap tistas, Leidenses, Zuinglianos, Carolstadianos, Osiandristas, Westphalistas, Dauidistas, Waldenses, Interimistas, & alias sectas innumerabiles erupisse. Sed paucæ hæ sunt, Lector; tu si paululum patienter exspectaueris, sub finem libri multo plures in conspectum à nobis productas videbis. Ipse quidem

Hier. in 8. Ezech.

In Præf. Apol. ad refor. Eccl. Germ.

Bodin Meth. ca 5.

Lutherus sectæ suæ interitum ab hac caussa fore hariolatur; non ignarus nulla re facilius hæreticos quam suis ipsorum dissensionibus victos fuisse: nec Deum alijs contra eos armis vti quam spiritu dissensionis, vti contra Babylonicæ olim turris machinatores. Hoc modo Arrianos, Donatistas, Pelagianos fuisse destructos; immo ipsos Iudæos non nisi sua ipsorum discordia perijsse. Vt recte Sanctus Hilarius glorietur, hæreticorum dissidia, pacem esse Ecclesiæ. Hæc ipse Lutherus, tam multiplices sectæ suæ diuisiones seu factiones ante mortem suam videns. Et Lauaterus valde illud deplorat, quod multi Papistæ, Euangelium iam amplexi, tot tantisque animaduersis dissidijs & dissensionibus, ad priores suas superstitiones redierint; alij vero adiungere prius ipsis noluerint, quam dissidia illa viderent sublata. Initio quidem Zuingliani, veriti ne auctoritate Lutheri plerique abriperentur, de Conciliationis modis deliberarunt, ac præcipue in Conuentu Bernensi Anno M D XXXV. vbi Tigurinorum nomine adfuerunt Leo Iuda, Conradus Pellicanus, & Theodorus Bibliander; Basileensium vero Osualdus Myconius & Simon Grynæus. Sed non magis inter hos quam inter ipsos & Lutherum concordia iniri potuit: tumque illis accidit quod furibus, vt Hilarius scribit, accidere sæpe solet, vt nimirum seipsi mutuis accusationibus prodant. Idem de illis hæreticis dici potest qui Poloniam & vicinas regiones tæterrimis opinionibus infecerunt. Farnouius enim Arrianus Samosatenianos Lithuaniæ Antichristos & Mahumetis appellat satellites. Ebionistæ qui sunt in Lithuania, quorum antesignanus Budneus est, Arrianos Lublinenses vnà cum Chæcouicio eorum apostolo, Inferno addicunt.

" Lutheri " verba notatu digna.

" Lib. 7. De Trinit.

Vide Wilkouiana Conuersionis caussas.

III. *Ecclesia à concordia conseruata.*

Hæc sectariorum discordia mirum est quantopere Ecclesiæ concordiam & vnionem stabiliat; quæ Ecclesia seipsam in seipsa continet ac constringit, non aliter quam vniuersi huius amicitia & concordia iusta contrariorum inter se Elementorum attemperatione conseruatur. Hac vnione & fidei ac doctrinæ conformitate Ecclesiæ structura ad hunc vsque diem integra stetit & inuiolata. Hoc regius propheta Dauid significare voluit, dicens: *Custodies eam à contradictione linguæ.* Ad quem locum Augustinus monet, hanc linguæ vnitatem in sola reperiri Catholica Ecclesia, in qua sub diuersis carnis linguis vna tantum sit lingua fidei & cordis. Et hanc ob caussam in Christianis Ecclesijs populus vnius tantum & quidem maioris campanæ sonitu ad audiendum Dei verbum & Christianæ Fidei discendæ mysteria conuocatur, quamuis aliàs sæpe alijs temporibus, quando alia sacra fiunt ministeria, seu mane seu vesperi plures simul pulsentur.

Psal. 30.

Fides Catholicæ Ecclesiæ vniformis est; at hæreticorum synagoga sedes est

Diuersitas Religiosorum apud Catholicos.

diuisionis. Eadem fides in Iapone est, eadem doctrina, quæ Romæ. Nemini ab eo quod Catholica Ecclesia statuerit, prouocare fas est. Frustra vero aduersarij diuersas Thomistarum, Scotistarum & aliorum factiones nobis obijciunt: siquidem scholasticorum eiusmodi concertationes de ijs tantum rebus sunt de quibus ab Ecclesia nihil certi decretum est; qui tamen omnes arma ad Ecclesiæ pedes depôere, & eius arbitrio in omnibus stare parati sunt. In his non de fide disceptatur, vt inter Lutheranos, Carolstadianos, & Zuinglij discipulos; sed ingenia tantum varijs quæstionibus ad salutis summam nihil pertinentibus, exercentur atque acuuntur. Catholici omnes fratres se mutuo agnoscunt, eisdem vtuntur Sacramentis, vnà diuinis rebus & sacris intersunt, vnius Ecclesiæ membra se ferunt, & sub vno capite, nimirum Pontifice Romano, omnes militant. At vos Zuingliani in Saxoniam ite, vos Lutherani Tigurum concedite; videbitis, credo, quæ inter vos sit fraternitas, & sanctæ illius vnionis quæ inter vos, scilicet, est, fructus reipsa percipietis. Annon illis ipsis in locis vbi vel rebellionis vel fortunæ vos societas coniunxit, vt Antuerpiæ superioribus annis, templa tamen vestra & sacra disiuncta vidimus? adeo vt alij aliorum templa vix sine horrore aspicere possint, vt Stapletonus testatur, & ipse Flaccius Illyricus in Confessione Antuerpiensi; atque optime nôrunt qui eas regiones perlustrarunt.

Lib. de Calu. cap. 13. Domi. Michalo. in resp. ad Ministromach.

Quidnam nostri sæculi scriptor, ad Catholicorum ostendendas dissensiones inter alia ait, Papistas inter se controuertere vtrum monachus cum cucullo sepeliri debeat: vtrum Franciscanis liceat pecuniam tractare: vtrum Diaconus præsente Episcopo alta voce Epistolam legere debeat: quin etiam de locorum ac sedis prærogatiua inter se contendere. Ex quo facete infert, Inter Papistas graues esse de religione controuersias. Et Schmidelinus scribit, inter Papistas monachos alios album, alios nigrum ferre habitum; alios carnibus, alios piscibus vesci; alios pecuniam tractare, alios ab ea penitus abstinere. Ecce, ait, quomodo Papistæ consentiant! Sed ô ineptissimum hominem! An hoc est de Baptismo, de Sacramentis, de Iustificatione, de Libero arbitrio, de Eucharistia, &c. & quidem iniuriosis verbis digladiari, vt vos hæretici facitis?

IV. *Lutheranorum & Sacramentariorum mutua conuicia. Lib. de Cœn Christ. Lib. cont. Sacr. ad*

Audiamus saltim quid Tresuiri illi Euangelici, de quibus in præcedentibus loquuti sumus, de se inuicem sentiant & loquantur; & tum Quinti illius Euangelij charitas facile elucebit. Deum immortalem! quibus non conuicijs in sola quatuor illorum verborum Christi explicatione se mutuo conscindunt? Alias enim ipsorum concertationes recensere, infinitum sit. Lutherus inquit, Infelicem & pessimum Zuinglium noua sua interpretatione Christianam Rempublicam constituisse pessumdare: monetq; omnes, vt Sacramentarios,

tarios, vt diabolos sub humana specie fugiant. Idem Carolstadium furiosum & insanum appellat: Omnes vero Sacramentarios ipso diabolo peiores esse dicit. Econtra Zuinglius Lutherum falsum Prophetam vocat, scurram, sue fœdiorem, pessimum hæreticum, impostorem, Marcione peiorem. De eodem Zuinglio Brentij iudicium audiamus. Ait, Zuinglij Maximas siue regulas, diaboli esse regulas: quæ si locum habeant, breui non Nestorij tantum hæresin, sed Iudaismum quoque, ac tandem Mahumetismum introductum iri. Econtra Campanius Zuinglium defendens, Quàm certum est, inquit, Deum esse Deum, tam certum est Lutherum doctorem esse à diabolo obsessum. Schutzius Lutheranus, Sacramentarios ait corporum atque animarum esse homicidas, pacis osores ac perturbatores. Sed pulcre inprimis Germaniæ Propheta Regij illius Prophetæ cantum suis affectibus accommodat, dum ad Iacobum Brentij Doctorem ita scribit. Senex, decrepitus, piger, fractus, ac semimortuus quietem meam exspecto. Intelligo ex litteris tuis Heluetios me detestari atque exsecrari. Certe id mihi perplacet. Vis tu scire, in quo iam ego hominum miserrimus, beatum me putem? Beatus vir qui non abijt in consilio Sacramentariorum, & in via Zuinglianorum non stetit, & in cathedra Tigurina non sedit. Habes mei animi sensum. Ora Deum pro me, vt ego pro te. *Et si prior abiero, quod opto; traham te post me; si tu prior abieris, trahes me post te.* Sexcenta alia hic mihi occurrunt in ijsdem officinis cusa elogia, dum alter alterum hæreticum, Antichristum, diabolum, archidiabolum appellat. Sed si quis plura hanc in sententiam scripta legere cupit, libellum videat à nostri temporis scriptore confectũ, in quo ille multis argumentis probat, doctrinã nouorum istorum Euangelistarum è diaboli schola profectam esse: idque ipsorum confessione confirmat. Quid ergo de Geneuensibus Ministris dicemus? qui in Apologia sua asseuerare non dubitant, Eos qui Lutherani & Zuingliani appellantur, vere Christianos esse & fratres. Nullam nisi de vna, & quidem non magni momenti re inter eos esse cõtentionem. Ex quo intelligi potest quanti grauissimam illam de Cœna Domini controuersiam faciant. Sic Caluinus venerabilis Geneuensium Apostolus suis persuadere conatur, sanctos illos Tresuiros, (quamuis alterum ab altero hæreticum appellari non ignoret) in propagando Christi regno sancta quadam coniuratione conspirasse. Quamdiu, inquit, hic Lutherus, illic Oecolampadius, ab alia parte Zuinglius in restituendo Christi regno laborabant, consensus eorum fuit admirabilis. Vno ore omnes verum Dei cultum docebant. Idem dicit auctor Historiæ Ecclesiasticæ. Et in libro Harmoniæ impudentissime scribitur, Tigurinam Confessionem Anno M D XXXVI. æditam, à Bucero in conuentu Smalcaldico Anno M D XXXVII. fuisse exhibitam, & à Principibus ac Theologis præsentibus,

Alb. Pruss. Ducem. Tom. 2 Epist. ad Eslong. in Recogn. proph. & A. post. in fine.

In serpent. antiq. cap 33. Omnique La p. des Putean. Basile Vid. lib. de Mini-stromach.

Calu. resp. ad Pigh. de lib. arb. lib. 1. & lib. de Scand. pag. 134.

atque etiam ipſo Luthero approbatam. Apage cum his mendacijs ad extremos Garamantas, vbi periculum non eſt ne noſtri homines ea expiſcentur. Quid vero fruſtra veſtræ tam diſcordi doctrinæ concordiæ laruam inducit? Quaſi ignota nobis ſit Lutheri ſententia, præſente Zuinglio, maledictam eiuſmodi concordiam eſſe pronunciantis: itemque eiuſdem paulo ante mortem proteſtatia, Nihil ſibi cum Sacramentarijs in æternũ fore. Annon Conradus Schluſſelburgius Superintendens Lutheranus tot eſſe Sacramentariorium hæreſes teſtatur quot ſint articuli Fidei? concludens, inter vtroſque πόλεμον eſſe ἄσπονδον. Et Gallus Superintendens Ratiſponenſis, qui Lutheri tempore vixit, non de leui aliqua re, ſed de præcipuis Fidei articulis controuerſiam eſſe dicit, nec eius componendæ ſpem vllam eſſe. En tibi nouorum Euangeliſtarum harmoniam & conſenſum. Sed quos magis idoneos Euangelicæ cõcordiæ teſtes queamus producere quam ipſos Germaniæ Typographos, quorum prela ſub libellis polemicis acerbiſſimorum conuiciorũ plenis gemere nunquam ceſſant: vt è Francofurtenſium Nundinarum Catalogis videre eſt. Obſeruarunt nonnulli inter proximos aliquot annos ex ipſorum officinis plura ſcripta Euangelicorũ contra Euangelicos (tales enim haberi omnes volunt) quam contra Catholicos prodijſſe. Cui enim ignota ſunt Lutheri & Zuinglij diſcipulorum, Caluini & Weſtphali, Bezæ & Heſhuſii, Brentij & Bullingeri, Flaccianorum & Melanchthonianorum, Heidelbergenſium & Tubingenſium certamina? Sed de hoc Lutheranorum & Caluiniſtarum diſſidio infra vbi de Franciæ ſchiſmate agetur, opportunior erit dicendi locus.

Vid. Selnecer. in Pſal. 52. Tom. 2.

Vid. Bellum Quinti Euangelij.

V. *Hæretici diſcordes contra Eccleſiam conſpirant.*

Nullum eſt aduerſarijs noſtris nec magis commune nec magis noxium bellum quam quod ipſi inter ſe gerunt. In omnibus ipſorum conuentibus Eridis illud pomum iactum videmus. Quemadmodum enim venenum aliud venenum ferre non poteſt, ſed vnum alterum pellit: ſic hæreſis nulla nullibi quam in propria ſua domo minus quietis habet. Ac veluti vectores ad diuerſa loca tendentes, & diuerſas ob cauſas & negocia eandem nauim ingreſſi, nunquam idem ſpectant, aut ſocietatem inter ſe contrahunt; at ventis increbreſcentibus, & mari fluctibus tumente, omnes ad commune periculum propulſandum, conſociatis animis & viribus occurrunt: Sic ij qui relicta S. Petri nauicula diuerſarum hæreſeon ſe fluctibus commiſerunt, nullam inter ſe ſocietatem aut amicitiam colunt, niſi quando ab excommunicationibus aut cenſuris Eccleſiaſticis commune ſibi periculum imminere animaduertunt. Tunc enim diſcordes in concordiam coeunt, vt licet diſiuncti opinionibus, coniunctis tamen viribus, Eccleſiæ vnioni tanto melius poſſint reſiſtere: tunc caſtra coniungunt, tunc eadem ſymbola accipiunt, & ſub ijſdem

ſignis

signis in aciem prodeunt, nulla in re concordes, nisi in edendo, bibendo, crescendo & genus humanum multiplicando, Papæ denique bellum faciendo.

Quemadmodum sues, (fœdum & morosum animal) nullam inter se societatem colunt, sed rostris & morsibus se mutuo impetunt; nihilominus tamen quamprimum grunnientem aliquam audiunt, turmatim surrectis pilis, laboranti auxilio accurrunt: sic qui ab Ecclesia desciuerunt, quamuis non minus se inuicem quam ipsam Ecclesiam capitali odio persequantur, quamprimum tamen vel Ecclesiæ arma contra se, vnius criminis reos, expedita, aut occasionem assiliendi Ecclesiæ vallum, seu Pontificem oppugnandi vident, positis omni ex parte inimicitijs, auxilia coniungunt, & miro consensu in Pontificis & Ecclesiæ exitium conspirant. Hic mihi in mentem venit quod Plinius scribit. Quamuis inter Coruum & vulpem nulla sit amicitia vel familiaritas, quoties tamen ille vulpem videt ab accipitre impeti, statim aduolat, & pedibus, rostro & alis insidentem hostem percutit, donec prædam dimittat. sic quoque Corui illi & Vulpes (hæreticos intelligo) quamuis parum inter se conueniant, contra Ecclesiam tamen arctissima faciunt federa: quæ tamen discusso periculo, mox soluunt. Sic Aristides & Themistocles ad bellum contra hostem proficiscentes, inimicitias deponere, sed ex eodem reuersi, rursus sumere solebant. Ac veluti, vt est apud Plinium, in Nili ostio ingens agger ex hirundinum nidis inter se mira arte constructis conspicitur, res quidem per se fragilis, structura tamen & coagmentatione tam firma vt Nili inundationem facile sustineat: sic hominum istorum illuminatorum cohortes, per se infirmæ, vbi mutuis federibus in vnum coierunt, facile vim omnem eludunt. Hanc ad rem Brissonius apposite, Mihi, inquit, iniuriæ & conuicia non placent. Venenum non habeo. Et quamuis è continua librorum ab Ecclesiæ aduersarijs scriptorum lectione fellis aliquid fortasse hauserim, conuicijs tamen non certabo. Sic nec ego. Quia tamen Euangelistæ illi nos porcorum gregi comparant (id facit Aretius Bernensis Ecclesiæ minister) nemo, spero, mihi vitio vertet, quod eadem, melioris tamen notæ, moneta, hoc eis debitum persoluerim. Sed iam velites lustremus, qui leuibus armis suis procursantes, dum Lutheranorum, Sacramentariorum & Confessionistarum acies in procinctu stat, Ecclesiam lacessunt.

VI. Comparationes aliquot, Aretij comparationi opposita.

Comment. in Apocal.

DE IN-

DE INFINITA HÆRESEON INfelicis huius nostri sæculi multitudine.

Caput Decimumquartum.

ARGVMENTVM.

I. *Hæresis vna aliam atque aliam parit.*
II. *Plus quam ducentas nostro tempore esse hæreses.*
III. *De Adiaphoristis, quibus omnia sunt indifferentia.*
IV. *De Interrimistis & Vquitarijs.*
V. *De Maioristis.*
VI. *De Osiandrianis.*

I. *Hæresis vna ex alia nascitur.*

QVEMADMODVM in magnis calamitatibus malum fere malo addi, & primum secundo aggrauari solet; sic in Schismate Ecclesiæ ex vna hæresi alia, atque ex hac rursum aliæ pullulant; eo quod erroris cursus nullis finibus sit circumscriptus. Ac veluti ab vno vitio ad alia transitur; sic ab hæresi. Similiter vt hæreses cito nascuntur, ita quoq; citò pereunt, vt insignis hæreseomastix S. Augustinus scribit. Et quemadmodũ Arrius ille prius fere ad calcem peruenit quam è carceribus fuit egressus; sic nostri quoque temporis complures hæresiarchas prius curriculum suum absoluisse quam cœpisse vidimus. Alius enim alium sequitur, caudis inter se, vt Samsonis vulpeculæ, colligati: similes illis auibus quæ ex vna regione in aliam auolant, prout hæc vel illa est calidior. Vt denique res omnes Naturæ gremio comprehensæ oriuntur atque aboriuntur quotidie; sic hæreses in corde Ecclesiæ, vtili fidelibus remedio. Sic enim Diuus Paullus scribit, oportere esse hæreses, vt electi cognoscantur. Et bonus ille Lutherus Comment. in Psalmum XV. idem testatur, inquiens: *quamuis hæreses & sectæ multa apportent damna, id tamen boni adferre quod S. scripturæ cognitionem nobis aperiunt.* Hoc viperarum, matrem suam necare conantium genimine nullum sæculum à nato & passo nostro Saluatore ad hæc vsque tempora immune fuit. Primo sæculo exstiterunt Simõ & Cerinthus. Secundo Gnostici, Marcionistæ. tertio Nouatiani & Samosateniani. Quarto Arriani, Donatistæ, Eustathiani, Eunomiani, Ardeani, Luciferiani, Seleuciani, Iouiniani, Heluidiani. Quinto Manichæi, Pelagiani, Nestoriani & Eutychiani. Sexto Iacobitæ. Septimo Armeniani & Mahume-

Lutheri dictum.

Omnibus sæculis fuerunt hæreses.

tani.

tani. Octauo Iconomachi. Nono Pauliniani. Decimo Græci. Vndecimo nescio quæ quisquiliæ, sub quodam Bogomillo, & altero nescio quo Taudemo. Duodecimo Abeillardi & Waldenses. Decimotertio Albigenses. Decimoquarto Fratricelli, Beguardi, Lollardi, Flagellantes, & Wicleuistæ. Decimoquinto Hussitæ. Decimosexto Lutherani, Anabaptistæ, Sacramentarij: & qui non? de quibus postea dicemus. Quamuis autem totum curriculum hæreseos quacumque oculos flectas, nihil nisi tam auctorum quam sequacium stragem & exitia ostendat, vt qui plerique omnes è curru præcipitati, collum fregerunt; nihilo tamen segnior ille mendacij pater, hoc ipso plures ad idem decurrendum stadium allicere studuit, simulans hanc Ecclesiam esse Militantem, suos milites, Dei esse milites, suosque martyres, Dei esse martyres. Sed qui viderit ex vna parte exercitum veteranorum bene instructum, praeunte supremo duce, galeâ caput tecto, manibus hastam gestante; sequentibus deinde grauis & leuis armaturæ ferentarijs, & hastatis, in quorum medio vexillum explicatum volat, sonantibus vndique tympanis, postremo denique agmine clausum: ex altera vero imbellem puerorum turbam, in arundine per plateas equitantium, ligneis gladijs præcinctorũ, fustes pro hasta humeris gestantium, sudarium perticæ alligatum pro vexillo præferentium, & ollam pro tympano pulsantium, nullo certo ordine, omnibus imperantibus, nemine parente, hinc inde inter se circumcursantium: is viuam veluti imaginem veræ & adulterinæ Ecclesiæ cernet. Sed non duces tantum videamus, verum etiam ipsas vulgarium militum copias lustremus.

Triceps illa hæresis, siue tres illæ factiones, de quibus in præcedentibus capitibus egimus, in multas alias immo infinitas fere scissæ sunt, dum hi illum, alij alium antesignanum sequuntur; & singuli nouam tam suæ quam aliorum infelicitatis telam exordiuntur. Et quis omnes recensere possit? quum soli Eustathiani, teste Nicephoro, in duodecim factiones fuerint diuisi. Vix hoc proximum credere poterit sæculum, quod hæresis videbit interitum, illudq; Lactantij verum esse deprehendet, *Multitudinem religionum irreligionem producere.* Omnes illi qui ab antiqua discesserunt Ecclesia, in Theatro Christianitatis se ostentarunt, verba sua pro Dei verbis venditantes, & vt plus quam alij saperè viderentur, singuli nouam aliquam opinionem comminiscentes. Hæc enim vis est vocis αἵρεσις, quæ Latina lingua idem significat quod electio: sic vt hæreticus is dicatur, qui nouum aliquod & singularæ doctrinæ genus, communi Ecclesiæ sententiæ seu consensui contrarium, eligit, idque deinde tanta defendit pertinacia, vt totam Christianitatem cæcitatis condemnare quam errorem suum agnoscere malit. Hoc quidem fecerunt ac faciunt omnes nostri temporis hæretici, prædecessorum suorum vestigia sequentes.

Hæresis triceps.

Lib. 18. ca. 45.

Lact. lib. 1.

Hæresis & hæreticus vnde dictus.

Conuiuium Heliogabali.

Quod ſi horum aliquot enumerauero,id eo fit, vt quemadmodum ab Helio gabalo olim octo calui, octo gibboſi,octo claudi, octo podagrici, octo ſurdi octo craſſi,octo macilenti, octo breues, octo longi conuiuio fuerunt adhibiti,vt tam male inter ſe conuenientium hominum diuerſitate ac diſſimilitudine riſum ſpectantibus moueret; ſic hic quoque lectores tantam hæreſeon licet à ſe inuicem enatarum difformitatem ac monſtroſam diſcrepantiam videant,quæ tanta eſt, vt diabolus ipſe Mundi ſtultitiam ridere ac ludibrio habere,vel potius Germania in tot ſectas diuiſa,in prædam ei data videatur.

II. *Plus quam 200.hæreſes noſtri ſæculi.* In quouis fere angulo nouam naſci videmus eccleſiam,quę cum Luna ſubinde faciem mutat:vt Georgius Saxoniæ Dux non minus vere quã facetè dixerit, "Quamuis forte Witebergenſes vicini ſui ſciant quid hodie credant; ſe tamen certò ſcire, neſcire illos quid cras ſint credituri. *Georgij Saxoniæ Ducis dictum.* Et eorum quidem qui Lutherani dici & haberi volunt, quique Lutherum doctrinæ ſuæ auctorem & patronum faciunt,triginta quatuor ſectæ à quibuſdam notatæ ſunt. Neque hoc à Catholicis,ſed ipſis quoque nouis Euangelicis factum eſt:qui pluſquam ducentas vna ſerie factiones recenſent, vt è Pantaleonis, Funccij, Lauateri,Lindani & aliorum ſcriptis apparet. *Vide Michalo.* Mihi quidem ſentinam hanc vel potius cloacam diaboli fœtidiſſimam aggredienti,religio quædam obijcitur, tot exſecrabiles blaſphemias,quas tangere me oportet,exhorreſcenti: eoque breuiter tantum hæreſes ceteris magis notabiles recenſebo. Et velut in paruo annulo ingentis coloſſi imago ſculpi poteſt; ſic tribus aut quatuor capitibus ingentem eorum repræſentabo multitudinem, qui cœlo bellum inferre auſi ſunt; non tamen gigantibus illis, ſed Pygmæis magis ſimiles, ſagittis armati, & in decutiendis ſegetum ariſtis nõ minus quam alij in celſiſſimis arboribus deijciendis laboris ſumentes. *Excuſatio auctoris.* Veniam mihi dabitis, ſpero, Chriſtiani Catholici, tot tantaſque blaſphemias coaceruanti. Videbitis quemadmodum cicadæ ijſdem locis naſcuntur, viuunt & occidunt; ſic magnam iſtarum ſectarum partem ibi ſepulcrum vbi prima earum fuêre cunabula, inueniſſe. Harum ego ſingulas nullo certo ordine, prout quæque ſub manum venerit,recenſebo: nec ortum cuiuſque in tanta obſcuritate anxie inueſtigabo. Quis enim in tanta confuſione ordo à me poſci queat? Tanto vero magis nullum mihi hic ſeruandum ordinem puto, quod fidelis hæreticus & malus hiſtoricus Sleidanus pleriſque velum obducit, pudore, credo, ſuffuſus, *Sleidanus hæreſes celat.* Prophetam ſuum tam multiplicis, difformis ac monſtroſæ prolis parentem videns; atque alij etiam qui tam in Gallia quam Anglia de reſtauratione Eccleſiæ ſcripſerunt,pleraſque ne nomine quidem ſibi notas eſſe ſimulant.

III. *De Adiaphoriſtis.* Vix Lutherus cucullum abiecerat, vix primum in Eccleſiam aſſultum fecerat; quum ecce ingens rerum perturbatio per totum Chriſtianum Orbem

ſequu-

sequuta est, plerisque horribili illa voce Lutheri attonitis: *Maledicti omnes qui aures suas doctrinæ meæ non aperiunt.* Nec mora. Plurimi gustata Euangelicæ libertatis dulcedine, & ipsi tentare aliquid voluerunt, aientes, tam sibi quam Luthero licitum esse veritatem inuestigare, & scripturæ secreta aperire Honorem quisque & gloriam ambiebat. Quisque primus esse cupiebat. Vnde rectè à S. Augustino dictum est, Mundanæ gloriæ cupiditatem omnium hæreseon esse matrem. Quisque Spiritum sanctum sibi datum dicebat. Christum hîc, alius alibi monstrabat; vt Saluator noster euenturum prædixit. Nouam sibi quisque religionem formabat; omnes tamen interea nullam habebant. Rectè Hieronymus, Hæreticos suum quemque Deum habere, ait, talem scilicet qualem ipsi sibi formarint. Nihil antea tam certum in Fide atque immotum fuerat, de quo non dubitabatur. Nulla iam pax erat conscientijs, nulla animis tranquillitas, qui antea in gremio Ecclesiæ securè & suauiter quiescebant: diabolo omnem Fidem & religionem ex hominum cordibus passim eripiente, & diuersarum opinionum turbis omnia miscente. Quot capita tot sensus, quot cerebra tot religiones, quot Doctores tot erant fides. Lutherani tum statim tripertiti erant. Rigidi seu Stoici, qui adhuc in pleraque Saxonia, Magdeburgi, Brunsuici, Lubecæ, Hamburgi, Lunæburgi, & alibi primas tenent. Horum præcipui erant Matthias Flaccius Illyricus, Nicolaus Gallus, Merlinus, Amsdorffius alij. Allij molles, per Misniam, Franconiam, Norimbergæ, Vlmæ, & in parte aliqua Sueuiæ, vt & per Wirtembergiam. A Melanchthone & Ebero Adiaphoristæ progressi sunt: (sic enim eos appellat capitalis ipsorum hostis Flaccius Illyricus) quorum etiamnum hic illic in Germania magnus est numerus, neque etiam Witebergæ primaria Lutheri sede, & in alijs Saxoniæ oppidis, ad Electoris ditionem spectantibus desunt. Contra Melanchthonem certe modo dictus Flaccius hanc pronunciat sententiam. Quandoquidem, inquit, Philippus & eius complices in suis opinionibus contumaciter persistunt, suadeo ego vt pro Ethnicis & Paganis habeantur, nec quisquam bonus cum eis communicet. Qui secus fecerit, ei ego iam iram Dei denuncio. Vult enim Deus vt vel calidi vel frigidi simus. Tepidos idem ex ore suo euomit; neque vera Ecclesia eos ferre potest, qui noua quadam & numquam visa coniunctione, calidum cum frigido confundunt. Et illi quidem, vt veros & geminos Lutheri decet discipulos, ne vnius quidem litteræ gratiam, aut vel latum vnguem cedere sustinent: seueri & crudeles homines, vt inquit Sturmius, quibus omnia perdendi est libido. At reliqui faciliores aliquanto, concedunt, non ita pertinaciter in omnibus tuendam esse Lutheri sententiam, vt qui interdum affectibus suis plus æquo indulserit.

In c. 11. Osea.

Vid. Andr. Fabr. in Ser. Euang.

Lutherani tripertiti.

Hosius in Actis Elbingen.

Quod ad Adiaphoriſtas attinet, ij Conſtititutiones & Ceremonias Catholicæ Eccleſiæ indifferentes exiſtimant, quibus pro arbitrio quiſque vti poſſit vel minus, ſine vllo ſcrupulo, aut diſquiſitione. His illi vel addunt vel detrahunt, eam denique formam inducunt quæ Theologis videtur: vt ex Theologorum Witebergenſium & Lipſienſium Anno M D XLIV. & M D XLV. æditis decretis conſtat. Ipſe quoque Zuinglius ait, in rebus externis, quæ expreſſo Dei verbo non continentur, licere cuique facere atq; vſurpare id quod viſum fuerit. Sed hoc nihil aliud fuit quam emplaſtrum ſeu cerußa, tegendis interioribus animi vlceribus accommodata. Omnia in peius eunt, inquit Amsdorffius. Omnes clamant Euangelium inter nos perire, non aliam ob cauſſam quam quod quiſque ſuum ſenſum ſequitur. Brentius & Adiaphoriſtæ in Colloquio Wormatienſi Zuinglium & Oſiandrum damnare noluerunt; noſtri vero in congreſſum venire recuſarunt, niſi illi excluderentur. Adiaphoriſtæ dicunt & fingunt quidquid volunt, Imperatoris voluntati ſeſe ſuamque doctrinam accommodantes; & quamuis Papiſticam Miſſam probent & amplectantur, pro Lutheranis tamen haberi volunt. Habes Lutherani Prædicantis de Adiaphoriſtis iudicium.

Zuing. De Eccleſ. fol. 85. & 89. Amsdorff. pub. Conf. pur. doctri.

IV. *De Interimiſtis & Vbiquitariis.*

His fere cognati ſunt qui Interimiſtæ dicuntur: quorum religio duobus ante Lutheri mortem annis cuſa fuit, vt ſuo loco oſtendam. Hi rurſum in duas claſſes diſtinguuntur. Alij enim *Interim* Imperatorium ſequuntur, nec multum à Catholica Eccleſia abſunt, exceptis articulis de Communione ſub vtraque ſpecie, & Coniugio Sacerdotum; in ceteris omnibus Catholicæ Eccleſiæ conſentientes. At Lipſienſes Interimiſtæ quædam ex Lutheri doctrina admiſcent; cum Catholicis tamen opera ad iuſtificationem neceſſaria eſſe docent. Concedunt etiam ſeptem eſſe Sacramenta: & Epiſcopis ſuis obediũt. Breuiter, miſtura hæc quædam eſt antiquæ & nouæ religionis. Omnia eorum dogmata perſtringere, nimis longum eſſet & faſtidioſum: quare ſummatim hic attigiſſe ſateſt.

Vid. Amsdorff.

Præter has ſunt Vbiquitarij magno numero, quos nonnulli ſemi-Lutheranis accenſent. Hi credunt tam humanitatem quam diuinitatem Chriſti vbiq; eſſe, tam in Baptiſmo quam in Cœna Domini, immo in ipſo quoq; Inferno. Hic idem error fuit Eutychis, vt ex Theodoreto diſcimus. Sectæ huius auctor Brentius putatur, qui Homilia III. in Acta Apoſtolorum, inquit, ex S. ſcriptura haberi Chriſtum ad cœlos aſcendiſſe, non tamen ita vt certum in viſibili cœlo locũ occupauerit, quo contineatur; ſed ipſum cœlos penetraſſe, vt epiſtola ad Hebræos loquitur, & eleuatum eſſe ſupra omne id quod in cœlo eſt & in terra. Idem in Colloquio Wormatienſi cum Ioanne Laſco, præſente Duce Wirtembergico, ſermonem conferens, libere dixit, Chriſtum nõ

Myconi. reſp. ad Weſtphal. Beza reſp. ad quæſt. Dan. Hofman. Vid. ep. Flauij ad Leonē. Bellar. lib. 3. cap. 4. Aug. hær 59. Schluſſelb. Tom. 2.

vere

vere & naturaliter fuisse hominē, sed spiritum duntaxat; neq; vere mortuum, aut passum esse; sed humanam naturam totam à diuina esse absorptam. Huic non dissimilis fuit Seleucianorum, Eutychianorū, Acephalorum, Monophysitarum & Monothelitarum doctrina, qui omnes diuinæ & humanæ Naturæ in Christo, & vtriusq; proprietatum distinctionem, tam perspicue à SS. Patribus explicatam, comprehendere vel intelligere nequiuerunt. Docent ergo Vbiquitarij Christum vbiq; præsentem esse, non in homine tantū sed etiam omnibus alijs in rebus. Esse eum in Sacramento, esse etiam vbiq;. Verū enimuero Christi corpus non ideo vbiq; est vt sit in Sacramento, quemadmodum nec ipsum Sacramentum vbiq; est. Modus enim essendi quē Sacramentalem cū scholasticis Doctoribus appellamus, nec diffinitiuus est, nec cōscriptiuus, nec repletiuus, sed singularis & specialis, talis scilicet quo corpus Christi in Sacramento est præsens. Doctrinā hanc ex Luthero hausisse Brentius existimatur, dicente, *Vbi Deus sit, ibi quoq; Christi esse carnem.* Atqui Deus est vbiq;. Ergo & Christi caro. Verū consequentiæ huiusmodi crassam sapiunt ignorantiam; vtpote ex Antecedentibus tam falsis quā male intellectis exstructæ. Sed & ipse Lutherus ad probandam realem Christi in Cœna præsentiam, Christū vbiq; esse asserit, vt qui ad dexteram Patris sedeat, quæ sane vbiq; est. Christus vt homo, inquit Illyricus Vbiquitarius, non est in cœlo tamquam in loco; sed cœlum potius est in Christo, quum Christus vbiq; sit. At si caro Christi vbiq; est, non ergo in supremi illius Iudicij die è cœlo descendet, vt qui iam in terra sit; neq; in cœlos ascendisse dici poterit, quum ibi fuerit. Resuscitatū eundem nemo recte dicere poterit, vt qui intra atq; extra sepulcrum fuerit; neque ad inferos descendit, quum semper ibi fuerit. Ex quibus apparet quomodo Vbiquitarij omnes pæne Fidei articulos hoc suo dogmate penitus conuellant. Neq; enim Christus vbiq; esse dici potest, quū ipse dicat, se non adfuisse quū Lazarus moreretur. Et Angelus feminis testatur, ipsum in sepulcro non esse. S. Lucas ait, quod nubes eum susceperit ab oculis Apostolorum, in cœlū eum ascendere videntiū. Deus qui semper vbiq; est, de loco in locū non transit, vt dicit S. Ambrosius; sed inquantum homo, iam abit, iam venit, ac dicit: Surgite, eamus. Recte S. Augustinus non necesse, inquit, esse vt quod in Deo est, etiam vbique sit: quum S. Scriptura, quæ verissima est, nos in ipso viuere, moueri & esse dicat, nos tamen nequaquam vt ipse, vbique simus; sed alio modo homo in Deo est, siquidem Deus alio modo in homine est, nimirum modo quodā proprio & singulari: Melanchthō qui viuo Luthero Vbiquitatis patrocinium quodammodo susceperat, eo mortuo eandem irrisit. Corpus Christi inquit alibi, in cœlo est; sed cum diuina eius Natura vbique est. Et in Synodo Dresdensi Anno MDLXXI. vnanimi Superintendentium Saxoniæ, & Wi-

Theol. Calu. fol. 3. Leo 1. epist. 9. 10. 52. 79. Theodo. lib. 4. Suid. de Eutyche. Euagr. lib. 3. ca. 34. & lib. 4. cap. 4. Damasc. de hæres. Niceph. li. 18. cap. 45. Ioan. 1 Mar. 19. Luc. 2. & 24. Clem. lib. 7. Apost. Const. cap. 37. Ign. epist. ad Episcop. Dionys. Areopag. de diuin. nomin. Iustinus Martyr. in Expos. fidei. Mar. vlt. Luth. Tom. 3. lib. de assumt. Dom. Ien. pag. 283.

Act 1. Lib. 2. de fide. cap. 4. Epist. 57. ad Dardanum.

In cap. 3. ad Coloss. Matt. lib. de corp. Christ. loc. Bulling. tract. de mans. patr.

tebergensium ac Lipsiensium consensu Vbiquitas hæc condemnata fuit, tamquam Sathanæ inuentum: ac multo atrocius à Zuinglianis & Caluinistis.

V. *De Maioristis.*

Georgius maior Lutheri discipulus, & in Ecclesia Witebergensi successor, ab eodem nutritus & educatus, post mortem magistri, nouum & ipse signum sustulit, & exercitum conscripsit eorum qui Maioristæ dicti sunt, Witebergæ potissimũ ac Lipsiæ sese iactantes, quamuis è diametro Luthero repugnantes. Hos quidam è Lutheri stercore prognatos scribit; Vt enim Lutherus docuit, Fidem solam (quam ille vocem magistrali sua auctoritate adiunxit) ad salutem sufficere; sic econtrario Maior asseruit, neminem sine bonis operibus, immo ne ipsos quidem infantes saluare posse, vt Staphylus scribit. Quin etiam omnibus qui aliter docerent, etiamsi Angelus fuerit è cœlo, anathema dicit. Huic Illyricus est diaboli organum. Sed profecto æque omnes hæreticam suam prauitatem ostendunt. Lutherus in eo, quod S. scripturæ verbis, quibus bonis operibus merces promittitur, ijsque destituta fides, mortua dicitur, vim infert; Maior vero, quod infantibus bona opera detrahit, vt qui ob organorum indispositionem & humoris in tenellis membris abundantiam, nec ratione vti possunt. Maioristas quidam Mollibus Lutheranis adnumerant, qui etiam in alijs quibusdam articulis à veris Lutheranis dissentiunt. Wigandus rigidus Lutheranus, ait, inter suos & Maioristas non esse de re leui contentionem, sed de ipsis Fidei articulis. Ac veluti diabolus, Mahumetes, omnesque hostes Ecclesiæ nonnumquam S. scripturæ auctoritatem impietati & erroribus suis obtendunt; sic multos hæreticos ad nouas suas stabiliendas opiniones, Lutheri auctoritate abuti. Certe Georgius Maior suæ huic de Iustificatione sententiæ ex Lutheri libro De bonis operibus præsidium quærit: Illyricus vero ex eiusdem in epistolam ad Galatas Commentarijs contrariam plane sententiam defendit. Idem scribunt Gallus, Wigandus, Merlinus, & alij, qui contra Maioristas stilum strinxerunt. Sic horum ipsorum confessione, Lutherus, vt carbonarius ille Satyri, ex eodem ore calidum & frigidum efflauit: nec eius spiritus alius fuit quam spiritus contradictionis, qui nihil verum ferre poterat quod non proculcaret aut deprauaret, nihil falsum, cui non centum induceret colores.

Serm. de conuer. Pauli: & lib. cont. Amsdorff.

Illyr. cont. Maior. f. 336. in lib. de err. Maior.

VI. *De Osiandristis.*

Andreas Osiander Lutheri itidem discipulus, Guntzenhusij non procul Norimberga patre fabro ferrario natus, nouam & ipse sectam è Lutherana, suam sub incudem reuocatã procudit, quæ ab eo Osiandriana appellata fuit. Hic alter Enoch videri ac haberi voluit, vt Lindanus scribit; & in suggestu ense lateri accincto Thrasonicè se ostentabat. Tribus A A A. pro symbolo fere vtebatur, quibus ille triplicium hæreticorum, Lutheranorum, Zuin-

Tria A A A. Osiandri.

glia-

glianorū & Anabaptistarum oppugnationem designabat. Primū A. Deum designabat, qui Germanica lingua Allmächtiger dicitur. Secundum, famosum illum Ducem Albertum, de quo sequenti libro. Tertium, Carnificem eius Adamum nomine. Nonnulli, teste Schlusselburgio, Iudæum fuisse dicunt. Homo fuit vultu distorto & truculento. In eo exquirendo omnes ingenij neruos intendit, vtrum corpus Christi, quod in communione accipitur, corruptibile sit. Aiebat enim victimam ibi esse sacrificio oblatam. Necesse ergo esse vt patiatur, & vt corpus illud manducetur. Sed quum mors Christi corpus non amplius attingat, quid, quæso, attinet disputare vtrum sit corruptibile? Cui quum in Cruce nullum os fractum aut comminutum sit, vt Mosaico illi simile esset Paschali agno; quanto magis in sacrificio altaris idem manebit integrum, quod Eucharistia est seu gratiarum actio, in memoriam mortis eius, sub speciebus non cruentis. Corpus Christi in Eucharistia tale omnino est quale extra eam, excepto loco eiusque circumstantijs. Quod vt ante passionem fuit passibile, ita quoque in Eucharistia fuit passibile. Si tribus illis diebus quibus anima Christi ad infernum descendit, sacerdos aliquis cōsecrasset, corpus exanime sub speciebus panis fuisse repertum, ita vti erat à Iudæis male habitum & laceratum, atque etiam exsangue, supposito quod ad sepulcrum corpus denudatum fuit: & eadem stante suppositione, sub vini speciebus solus fuisset sanguis, sine vlla corporis concomitantia. Sic post gloriosam corporis resurrectionē, tale idem est in sacra Eucharistia, plenum suo sanguine, ab anima viuificatum, & diuinitate sustentatum: quemadmodum etiam sanguis in calice talis est, preciosus scilicet, corpore & sanguine consociatis, impassibilis, incorruptibilis; immortalis, nec in hoc sacrificio victima illa quidquam patitur vt impius ille homo delirabat. Sed præcipua ei de hominis Iustificatione fuit controuersia, qua vix vlla inter omnes maioris est ponderis, quam ille à Luthero discussam, ab Augustana tamen Confessione non satis clare explicatam aiebat, quindecim diuersas opiniones sibi inuicem repugnantes, à Lutheri tamen ac Melanchthonis discipulis defensas adducens; quas si explicare omnes velim, rem plenam fastidij sim aggressurus, ac vix disputationi exitum reperturus. Sane Lutheri scripta velut Pandoræ fuerunt pyxis, è qua tot tamque diuersæ & contrariæ inter se sententiæ euolarunt. Ex ijsdem Ioachimus Westphalus & Ioannes Wigandus inter alios hunc errorem suxerunt, Non posse nos iustificari sanguine Christi qui in Cruce effusus & in terra corruptus fuit. In quo ille quum stoliditatem tum impietatem suam produnt, ac verissime à sapiente dictum ostendunt, Spiritum ignorantem seipsum decipere, & in cogitationibus suis

Lib. de hæres.

Vid. lib. de Inducto Osiandrismo, anno 1586. Et Func. de reb. Osiand.

perire.

Act.1.v.31.

perire. Neque enim illud considerant, precium redemptionis nostrum esse preciosum sanguinem Filij Dei, qui certe alius esse non potest quam is quem in passione ex omnibus sui corporis pro nobis effudit. Sed ô te impium, qui dicis, pretiosum illum sanguinem in cruce effusum, in terra computruisse! An ignoras, sanguinem hūc cum Verbo hypostatice fuisse vnitum, & omnis corruptionis expertem? Vnio enim ista, vt S. Cyrillus dicit, nihil aliud est quam quod Filius Dei nobiscum communicauit in carne & sanguine: & quia sanguis ille diuinitati hypostatice fuit vnitus, Christus vnà cum corpore & sanguine resuscitatus fuit, nec vllam sensit corruptionem. Hinc sanguis ille in S. Scriptura passim vocatur Sanguis Filij Dei, caro Dei, &c. quæ integra vnà cum suis ossibus, neruis & sanguine, est resuscitata. At si sanguis Christi in terra computruit, sequitur profectò carnem ipsius non fuisse integrã & perfectam resuscitatã. Et hoc illud est quod S. Athanasius dicit, Iesum Christum in suo proprio sanguine, quem pro nobis in cruce effudit, in cœlos portatum fuisse Idem dicunt S. Hieronimus, & Angelicus Catholicæ Ecclesiæ Doctor, S. Thomas Aquinas. Contra irrationalem ergo & tæterrimam hanc hæresin, cuius tamen defensionem vnus ex primarijs huius vrbis Caluinistis suscipere voluit, sic docet Catholica Ecclesia: Christum D. N. & Saluatorem in resurrectione rursus assumpsisse omnem illum sanguinem, quem pro nobis à primo agone quo in horto sanguinem sudauit, vsque ad vltimum ictum quo latus eius in cruce perforatum fuit, effuderat: quo quidem sanguine Iesus Christus verus Deus & homo, nos redemit, lauit, iustificauit & saluauit.

Act 2.v.31. Act.20.v.28. S. Thom. 3.q.2.art.3. In cap.9. ad Hebr.

Ad Pammach. In 3. par. Sum. qu. 54 act.2. Innoc. lib.4. de myst. Miss. cap.30.

Docebat Osiander, hominem iustificari non sola fide, vt Lutherus vult, multo minus per fidem cum bonis operibus coniunctam, vt Catholici sentiunt, sed per iustitiam essentialem Iesu Christi, in nobis habitantis: quam ille doctrinam, Sleidano teste, à Luthero habere se dicebat. Mihi quidem dogma hoc Callimachi somnio videtur esse obscurius. Quid enim quæso hæreticus hic intelligit per essentialem Christi iustitiam in nobis habitantis? Sed profectò facile credo, ipsum ne seipsum quidem intelligere. Quomodo essentialis enim Iesu Christi iustitia in nobis habitare potest, nisi illa à Iesu Christo separata sit, aut nisi ipse Iesus Christus in habitum quendam quo animus noster informetur, sit commutatus? quo nihil est absurdius. Proprium est illud hæreticorum, vt suis se ipsi induant laqueis. At Catholici Spiritus Sancti, qui Ecclesiam suam numquam deserit, adiuti gratia, illud firmiter tenent, iustificari nos non per stultas eiusmodi imaginationes, sed per gratiam inhærentem, quæ abundanter nobis data, cooperatione nostra interueniente, sola nos Deo gratos facere potest.

Vid. Gasp. Vlemberg. [c]aus. 9.

Idem hic nouus Enoch, si dijs placet, Lutherũ & Melanchthonem accusa-

[V]id Staph. [f]ol 364.

bat

bat quod Aristotelicæ cuiusdã doctrinæ essent auctores, carnem & nõ spiritum sapientis. Noui huius Prophetæ doctrinam Albertus Prussiæ Dux approbauit, adeoque omnes qui ei contradicerent, finibus eiecit. Initio quidem concordia tentata fuit, sed frustra, quod priuatam quisque sententiam afferret, nec in Iustitiæ diffinitione conuenirent. Etiamnum vero Osiandristas esse, Schlusselburgius demonstrat. Idem Osiander alio quodam libello ædito cõtendit, etiamsi per Adami peccatum non fuisset perditum genus humanum, tamen Christum humanam naturam assumturum fuisse. Melanchthonem aduersarium acerrimum quum in hoc tum in alijs expertus est; Brentius econtra sententiã eius de Iustificatione quodãmodo probare videbatur, dicens non sine caussa ab Osiandro statui, essentialem iustitiam Dei habitantis in nobis, & nos ad bonum excitantis, nostram esse iustificationem. Nec ab hac sententia Schmidelinus abhorrere visus est, quamuis Witebergenses Theologi pronunciassent, Nihil in S. scriptura à se reperiri quod cum Osiandri doctrina conueniat. Magnas sane turbas in Lutherana ecclesia excitauit Osiander; quem etiam nonnulli ferunt sermonis cum diabolo habuisse commercium. Palladius miserabiliter mortuum scribit, & à Deo loquendi facultate ante mortem priuatum. Sed reliquos persequamur, breuiter tamen, ac leui, quod dicitur, brachio, nisi forte insignis alicuius vel stultitia vel prauitas occurrat, quæ longiorem aliquanto explicationem requirere videatur. Vt enim in virtute laudis & honoris; sic infamiæ in vitijs certi sunt gradus.

Act 13.

Vid. Epist. Bren. anno 1551. Witeberga impressam.

Smidel in lib. cont. long. Catal.

Vid. Hosium fol. 537. & Martin. Chemnitij iudicium de Osiandro.

DE PLVRIBVS NEFANDIS HÆreticis, qui regiones Septemtrionales multiplici veneno infecerunt.

Caput Decimumquintum.

ARGVMENTVM,

I. *De Augustinianis & Stancarianis.*
II. *De Adamitis.*
III. *De Sabbathariis & Clanculariis.*
IV. *De Dauidistis, seu Dauidis Georgij sectatoribus.*
V. *De Mennonistis, Deistis, & Antitrinitaristis.*
VI. *De Michaele Serueto Hispano.*
VII. *Dictum Erasmi, & quid Trinitarij de ipso dicant.*
VIII. *Lutherani & Caluinistæ mutuo se accusant.*

I. *De Augustinianis & Stancarianis.*

INTEREA dum pleræque regiones Septemtrionibus obiectæ, religionum diuersitate fluctuant, & plerique noua audaciâ quasi Ecclesia sub ferulam ad ipsos alphabetarios remissa, nouas interpretationes ac nouas doctrinæ formulas comminiscuntur, & non minus prophetam, non minus Spiritus Sancti quam Lutherum, Melanchthonem, &c. quisque participem, & ad Mundum noua Euangelij luce collustrandum missum se iactat: complures aliæ hæreses non minus nouæ, sed multo magis ineptæ ac ridiculæ passim emerserunt. Inter alias, Augustinianorum secta in Bohemia exorta, vel potius renouata fuit; quæ præterquam quod cum veteribus Hussitis & recentibus Anabaptistis dogmata quædam communia habet, asserit cœlum & infernum ad extremi vsque iudicij diem clausa esse: animas interea magnum illud iudicium exspectantes, omnis doloris expertes dormire: Christum quãtum ad humanam naturam, nondum in cœlo esse, eoque frustra pro animabus in loco quietis existentibus, preces fundi. Ecce paucis verbis quatuor absurdos errores. Primus est, cœlum & infernum clausa esse, ad extremum vsque iudicium: quod S. scriptura è diametro repugnat, multis locis inculcanti, Deum post mortem vnicuique secundum opera sua redditurum; tum paradisum eis qui bene vixerint, à morte statim præparatam. Quid ergo Saluator bono latroni promisit, dicens, *Hodie mecum eris in Paradiso*, si ante extremum

2. Cor. 5. Luc. 23. Eph. 4.

mum iudicium cò peruenire non poſſit? Quid in cœlum triumphator aſcendens ſecum duxit, ſi non animas illas beatas? Non ita Gregorius Nyſſenus loquitur, quum ait: Anima ipſius requieſcit in cœleſtibus tabernaculis, vbi ſunt ordines Angelorum, vbi ſunt populi Patriarcharum, vbi chori Prophetarum, vbi ſedes Apoſtolorum, vbi gaudia Martyrum, vbi deliciæ ſunt Bonorum, vbi ſplendor eſt Doctorum. Secunda hæreſis eſt, quod dicunt, Animas iudicium exſpectantes dormire. Non fidem tantum, verum mentem quoque omnem iſti amiſiſſe videntur, dum ex hominibus glires faciunt, qui velut tota dormiant hyeme. Quorum opinio ſi vera eſt, certe Sanctus Stephanus valde errauit, ſub lapidum ictibus inuocans atque exclamans, *Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum.* Et Sanctus Ioannes delirauit, quando illos albis ſtolis indutos Dei throno vidit adſtantes. Et fabulæ ſunt quæ de Lazaro & diuite epulone in Euangelio Saluator dixit. Beatam animam exclamat Sanctus Auguſtinus, quæ ex corpore hoc terreſtri in cœlum euolat; quæ nec hoſtem timet, nec mortem, eo quod oculis ſuis eum videt cui ipſa ſeruijt, & quem amauit. Tertia hæreſis eſt, quod Chriſtum aiunt, quantum ad humanam naturam, nondum etiam in cœlo eſſe. Quid vero contra Apoſtolicum ſymbolum contraque omne id quod vel SS. Patres ſcriptum nobis reliquerunt, vel credidit hactenus antiquitas, magis hæreticum aut abſurdum confingi poſſit? Quartam omitto, nimirum precationes defunctis nihil prodeſſe; de qua alibi diſputamus. Hæc Lutheri fuit doctrina, vltimis ipſius verbis obſignata, vt patet ex Enarratione ſuper Geneſin, omnium eius operum poſtremo, quod Melanchthon Cycneam cantionem appellat. Ibi enim inter alia docet, tam animas quam corpora in ſepulcris quieſcere & dormire vſque ad conſummationem ſæculi: qua doctrina, ſi Sleidano credimus, Lutherus Papiſticum Purgatorium plane exſtinxit, è S. ſcriptura probans, animas vſque ad extremum iudicium in pace quieſcere. Opinionem hanc ſcribit Polonus quidam Epiſcopus ſe à magnate quodam audijſſe, ſic à Prædicante ſuo edocto, eo potiſſimum argumento, quod mors in Sacra ſcriptura ſomnus appelletur. Quin eundem Prædicantem iactaſſe hanc doctrinam diuinitus ſibi reuelatam, vt homines eo terrore liberaret quem Papiſtæ ipſis incutiunt, dum docent, animas reſurrectionem exſpectantes, pro delictorum grauitate puniri atque purgari.

[Margin: *Orat in ſ. Epheſ.* — *Act. 7.* — *Lib. Medit cap. 22.* — *Cap. 29.* — *Lib. 9.* — *Martin. Bialobrzeſcius Epiſcopus Camenecienſis.*]

Porro inter nouos Euangelicos numerandi quoque ſunt Stancariani, à Franciſco Stancaro Mantuano ſic dicti, qui relicta Italia, tamquam terra hæreſibus ſerendis minus idonea, in Germaniam venit, ibique doctrinam ſuam ſparſit. Hic, vt Staphylus & Schluſſelburgius ſcribunt, Neſtorij

[Margin: *Vide Orichouium Roxol. in Chimæra: & Collat. Neſtorij cum Stancaro.*]

errores renouauit,& contra Osiandrum docuit,Christum secundum humanam naturam tantum nostrum esse Iustificatorem seu Mediatorem, non minus quam ille pernicioso & manifesto errore. Nostri enim redemptio opus est Iesu Christi, tamquam vnius Personæ, non vnius Naturæ. Et insania est, dicere vel existimare, Iesum Christum esse solum personam diuinam, aut solum humanam naturam: quum vna sit persona ex diuina & humana natura. E Germania Stancarus in Poloniam, atque inde in Russiam profectus, contra Lutheranos acerbe scripsit, indoctos eos appellans, vt qui præter Theologiam Witebergensem nihil didicerint; suamque opinionem tam contra Saxones quam Tigurinos multis S. scripturæ testimonijs confirmans. Melanchthonem Antichristum nominat, ac dicit, vnum de sua schola Doctorem pluris esse quam centum Lutheros, ducentos Melanchthonas, trecentos Bullingeros, & quadringentos Martyres: quos omnes si quis in mortario contuderit, vix vnam veræ Theologiæ vnciam sit expressurus. Lutheranorum Christum impanatum monstrum vocat; Transsubstantiationem Papisticam, meram ait esse stultitiam; figuram Zuinglij, somnium; suam vero Cœnam, quæ memoria sit mortis Iesu Christi, veram esse cœnam: vsus ad hoc nescio quibus Grammaticationibus.

a Apolog. cont. Witebergenses.

Cœna Papistica mala:
Lutherana multo peior:
Caluini omnium pessima.
Cœna Stancari diuina.

Musculani.

Tam huic quam Osiandro, quod ad doctrinam de Iustificatione attinet, opposuit se Andreas Musculus, à quo Musculani denominati sunt. Hi docent, humanam & diuinam naturam in Christo simul opus redemtionis nostræ peregisse, & eo quidem modo vt ipsa diuina natura in cruce passa sit; quum sola humana natura opus redemtionis nostræ peragere non potuerit. Sed ô crassam ignorantiam! quæ persuadere nobis conatur Deum ex carne esse, qui pati possit; quasi diuina essentia non ipsa sit essentialiter diuina impassibilitas, & Deus patiens à sua essentia separari possit. Recte Athanasius rem ait esse mirabilem, quod idem fuerit patiens & non patiens; patiens corpore, in quantum homo; non patiens, in quantum Deus, naturâ impassibilis.

II. *De turpibus Adamitis.*

Sed aliam vide diaboli astutiam. Dum passim, in Germania præsertim ac Bohemia (de qua libro sequenti) maleferiati homines diuersas hæreses comminiscuntur; rudis quidam homo Adamus nomine, cognomento Pastor, Adamitarum sectam instituit, hominum, vt ipse dicebat, sanctificatorum, sed reuera non pudore tantum, verum etiam omni mente ac ratione destitutorum. Hi ad primorum parentum imitationem, in syna-

gogis

gogis suis plane nudi conueniunt, & hyeme quidem in hypocaustis calefactis. Sed quid, quæso, alio calore ad libidinem accendendam opus, quam nudorum illo corporum adspectu? O peruersos homines! Demophontis illius Alexandrini similes, qui sub vmbra calebat, & ad solem frigebat. Turpem horum nuditatem illi imitari videntur, qui Christianam religionem omnibus ceremonijs, spoliarunt. Neque enim minus deformis mihi videtur religio sine ceremonijs, quam corpus sine veste. Et ista quidem hæresis etiam S. Athanasij tempore gliscere cœpit; sed pluribus sæculis sepulta, tandem primo sub Zisca, deinde Anno M D XXXV. in Hollandia, Amsterodami præcipue, Vltraiecti & Emdæ, rursus emersit. Chemnitius ait conuenticula eorum se vidisse Antuerpiæ Anno M D LXXXI. quo tempore regiones illæ Catholico regi rebellabant. Neminem vero admittunt, nisi nudum, (quis credere possit, tantam diabolum in eos qui Christiani esse volunt, habere potestatem) quique integram horam tam viris quam feminis sic spectandum se præbere possit. Is si digrediens affirmet nullam carnalis concupiscentiæ titillationem se sensisse, pro fratre recipitur, vt qui donum perfectionis iam habeat; si vero pruritum libidinis & motum aliquem spiritui repugnantem sensisse se dicat, reijcitur, donec omni pudore cum vestibus exuto, aspectum illum ferre discat. Alanus dialogo VI. scribit, Amsterodami pulcram admodum iuuenculam, ministerij officio in eorum synagoga fungentem, sic nudam in publicum prodijsse; quumque pallium ei aliquis inijcere vellet, eo reiecto, dixisse, Nulla se alia veste opus habere quam ea quæ à Christo sponso suo sibi data sit. Resciùs nuptias celebratas refert, in quibus sponsus & sponsa nullo alio vestitu vsi sint quam arborum folijs, ipsos vero ne ad veram Paradisi effigiem nihil, scilicet, deesset, ita nudos ad arborem quæ in medio erat synagogæ, serpente circumdata, astitisse. Cassander in Commentarijs suis de duabus naturis in Christo, testatur, Adamitas præter alios errores, docuisse, in Christo vnam tantum fuisse naturam, vt personam. O stolidos homines, qui in tanta rerum omnium ignorantia, tam profunda religionis mysteria perscrutari, & cæci de coloribus iudicare audent! Gemini fere his sunt Orebitæ, qui æternam Iesu Christi Filiationem negant, ac Scripturam vniuersam reijciunt, vniuersum legis suæ thesaurum libello quodam inclusum ostentantes, cui titulus est, Die Hütte Mosis / quo tamen nihil nisi ænigmata quædam Sibyllæ folijs obscuriora continentur: quæ vt ipsi non intelligunt, ita interpretari quoque ca nefas esse dicunt, vt quæ ipsa Cœli sint secreta. Iidem Mosis reditum exspectant, qu[illegible] cœlestile illud Manna denuo apportaturum; quod illi Thesaurum [illegible]anam

Vid. Theo. Fab. lib. 1. Epiph. lib. 2. Hæres. 52.

Diabolica impudentia.

Orebitæ.

Angeli sui distributum appellant. Ab omnibus etiam ceremonijs, ac potissimum sacrarum imaginum vsu abhorrent, & precantes nulla verba fundunt, sed oculis tantum eleuatis cœlum obstipi intuentur; atque vbi aliquamdiu in isto obtutu defixi hæserint, terram osculantur, sacris suis hoc modo rite operati.

III. *De Sabbathariis & Clanculariis.*

His Sabbatharios subiungemus, quorum secta Anno MDXXXIX. nata est, inde dicti, quod spreto die Dominico quo Christus resurrexit, Sabbathum obseruant. Iidem Deum Patrem solum inuocant, vt legitur in libello Lutheri contra eos scripto. Sed quid? An tu sine caussa & ratione insanire hos putas? Quod si omnes leges, regulæ & decreta nostræ religionis è sola S. Scriptura seu scripto Dei verbo petenda sunt, nec quidquam credendum aut amplectendum sit quod eo non contineatur; cur, quæso, diem Dominicum potius quam Sabbathum obseruemus, quum non illum sed hunc sanctificare nos Deus iusserit? Hunc Christus ipse obseruauit; hunc Dei populus tam sacrum habuit, vt eo ne vitæ quidem necessaria procurare fas fuerit. An ergo dies hic ab ipso Deo quieti destinatus, ab hominibus mutari potuit, sine expresso Dei verbo? Recte ergo Carolstadius discipulis suis & auditoribus consuluit, vt Sabbathum potius quam diem Dominicum obseruarent, quod ille à Deo, hic ab hominibus sit institutus. Quid vos, noui Euangelici, Sabbatharijs his respondebitis, nisi à Scriptura ad Traditiones velitis confugere? Quis vos docebit, Ecclesiam in honorem Resurrectionis Saluatoris nostri pro Sabbatho diem Dominicum feriandum ac sanctificandum instituisse? Quid ergo mirum, sectam quamuis absurdam, complures tamen sectatores inuenisse; inter quos, vt Rescius testatur, femina quoque fuit inter Polonos primaria, quæ deserta priori sua religione, Sabbathariorũ opinioni accessit.

De Clanculariis.

Eodem fere tempore Clancularij exstiterunt, quorum Staphylus facit mentionem. Hi religionem suam ore non profitentur, sed satis esse putant, si eam in corde habeant; similes aliqua ex parte ijs qui in Francia Anno MDXLV. fuerunt à Caluinistica historia Nicodemitæ appellati, existimantes posse aliquem illæsa conscientia Missam audire, dummodo cor non consentiat: quemadmodum etiam multos videmus Catholicos persuasum habere, non esse peccatum hæreticorum sermonibus & precibus interesse, dummodo animus longe absit; parum memores, neminem duobus seruire posse dominis. Iidem Clancularij lucem & templa fugientes, domi tantum orant, ac sacra sua peragunt. Cubiculum illis pro templo, mensa pro altari est: Ecclesiã in suarum ædium vmbra quærentibus. Ah misera Francia! quã multos tu hodie q; alis & educas, qui sine Missa, sine Concione, sine sacris vitam transigunt, ad focum Deo sacrificantes, non aliter ac si via ad cœlum per camini

Tom. 1. hist. Eccles. Geneu.

Precatores domestici.

mini pateret fauces, Eadem viuendi ratione veteres illi hæretici vtebantur, de quibus Basilius loquitur, conquerens templa & altaria cultu diuino esse vacua, quod Clancularij illi, quorum dux erat Eustachius, domi priuatim cõmunicarent. Surdas vero has & clancularias preces etiam Persius Satyricus irridet; ac publice potius omnibus audientibus faciendas esse censet. S. Chrysostomus ait, quamuis domi orare permissum sit, impossibile tamen esse vt quis eo ardore ac deuotione id faciat qua in Ecclesia, vbi voces nostræ & gemitus cum alijs consociati, ad Dei thronum tanto citius atque efficacius perferuntur. Et Tertullianus cum in finem publicos illos cœtus fieri scribit, vt velut coniunctis armis & viribus precum nostrarum exauditionem Deo extorqueamus: quæ vis Deo est gratissima. *In Apolo. ad Gentes.*

IV. De Dauide Georgio & eius secta Vid. Schlusselburg li. 12. & Resc. de Atheis. fo. 10. rati. 8.

Ad Dauidistas iam transeo, quorum secta Anno M D XLIV. in Frisia cœpit, auctore Dauide Georgio, Hollando, homine plus quam furioso. Hic filius fuit histrionis cuiusdam, Georgij ab Amersfort nomine, & Gandaui artẽ vitra pingẽdi aliquamdiu factitauit; vultu admodum rubicundo, è frequenti, credo, carbonum sufflatione. Eo insaniæ putidissimus hic Propheta progressus fuit, vt Messiam se diceret, à S. Spiritu productũ ac missum ad restaurationem domus Israel non per mortẽ, sed per gratiam. Mosis, Prophetarum adeoque Iesu Christi & Apostolorum doctrinam imperfectã esse aiebat, hoc argumẽto. Si, inquit, Apostolorũ doctrina fuisset perfecta, Ecclesia nũquam perijsset, vt de qua dictũ est, quod portæ inferi aduersus eam nõ prævalebunt. At sub Antichristo Romano Ecclesia perijt. Ergo Apostolorum doctina non fuit perfecta. Hæc aliaque non minus absurda legũtur in eius historia, Antuerpiæ Anno M D LX. impressa: vbi inter alia iactat, S. Spiritũ super se effusum, vt verã Mundo legem & doctrinã adferret: se charũ esse Dei filiũ, quem ille resuscitaturus sit ad iudicandã vniuersam Adami posteritatem. Lindanus Ruræmundensis Episcopus testatur, Delphis sibi oblata quædam ipsius manu scripta, quibus oracula cœlitus ipsi reuelata, vti iactabat, consignata fuerint. Inter dogmata eius hoc quoque fuit, Animã omnis peccati esse expertem, solã vero carnem in vitio esse & culpa; eoque omnia corpora dãnatum, animas vero saluatũ iri. An vero, miser, nesciebas, animã cum corpore à Deo tam arcte esse colligatam, vt difficile iudicatu sit, vtrum anima corpori, an corpus animæ obediat? quamuis magis verisimile est, penes animã imperium esse, vt quæ diuinæ naturæ sit propior; ita tamen vt anima pulcritudinem & perfectionem accipiat à communione quam habet cum carne. Caro lauatur, vt anima emaculetur. Caro vngitur, vt anima sanctificetur. Caro cruce signatur, vt anima muniatur. Caro per manuũ impositionẽ obumbratur, vt anima per Spir. S. illuminetur. Caro corpore & sanguine Iesu Christi pascitur, *Animæ & corporis coniunctio.*

vt ani-

vt anima in Deo saginetur. Quomodo ergo in remuneratione separabuntur quæ in operatione tam sunt coniuncta? Fieri certe hoc nullo modo potest, nisi Deum iniustum facere velimus. Anima est quæ incitat, mouet & impellit corpus, vt corpori nihil nisi obedientia relictum esse videatur. Et quemadmodum Deus iniustus foret, si corpus animæ, in faciendis bonis operibus socium, eorum meritis ac mercede priuaret: sic quoque non minus futurus esset iniustus, si animam quæ corpori in peccatis & malis operibus fuit socia, à pœna vellet eximere. Sed ad refellendam hominis huius vel monstri potius, non stultitiam sed insaniam, Tertulliani mihi Philosophia & doctrina opus esset. Porro vt Anabaptistæ mille potius mortes subeundas quam vel latum vnguem ab vllo religionis articulo discedendũ esse docent, sic ècontrario hic aiebat, peccatum non esse aliquando Christum coram hominibus negare, modo in corde quis eum coram Deo confiteatur. Immo Apostolos stultitiæ insimulat, quod eam ob caussam crucifigi se atque excarnificari passi sint. Præterea hominis libertate indignum esse dicit, vt vni soli feminæ sit alligatus; eoq; plures feminas vni viro licere ducere, vt tam Mundus hic quam Paradisus repleatur. Et sicut Lutherus libros quosdam Biblijs subtraxit; sic pari audacia Dauid omnes libros Mosis è S. Scriptura exterminandos censuit, quod forte apud Lutherum legisset, si quis Christiano Mosen eiusque præcepta obiecerit, ei dicendum esse: Apage ad Iudæos cum tuo Mose. Ego Iudæus non sum: nec quidquam mihi rei est cum Mose.

De resur. carnis.

Metuens vero Dauid Georgius, ne in Imperio deprehensus, meritas lueret pœnas, cum familia sua & quibusdam discipulis Basileam commigrauit, ibique sub nomine Ioannis à Bruel aliquamdiu latuit: post mortem vero agniti ossa sepulcro extracta, & à carnifice vnà cum ipsius libris cremata sunt, & discipuli eius aliquot publice errorem abiurare coacti. Nec tamen vnà cũ ipso impia hæc hæresis fuit exstincta, quũ etiamnum in Belgio & Transsiluania Dauidistæ reperiantur, tantæ cæcitatis vt magistri sui aduentum etiã nũ præstolentur. Paullo enim ante obitũ discipulis adstantibus dixerat, se iam quidem mori, at non multo post resuscitatum iri; antequam vero ex hoc Mundo discedat, multa se eis mirabilia manifestaturum. Verum tam in vno quam in altero vanus hic fuit propheta. Apoplexia enim correptus, vsu linguæ amisso, obijt, ossibus & reliquijs, vti diximus, combustis.

V. *De Mennonitis & Ebionitis.*

Circa idem tempus Mennonistarum secta prodijt, auctore Mennone quodam Frisio. Hi (ô summã blasphemiam!) negant Iesum Christum esse Dei Filium, è Mariæ Virginis substantia natum, sed dicunt eum substantiam suam è cælo attulisse. Hominem hunc notum sibi fuisse Lindanus scribit; qui per Frisiam, Hollandiam & Selandiam magnam animarum stragem dedit.

dit. Initio Lutherani Prædicantis officio in Ditmarsia fungebatur. A discipulis eius etiam armis res tentata fuit, direptis nonnullis oppidis; sed magna ex parte cæsi fuerunt; quamuis hodieque multi in Hollandia & vtraque Frisia reperiantur. Et sicut Lutherus seipsum Angelorum iudicem constituit; sic Menno & Angelorum & omnium terræ Principum iudicem se fore dicebat, vt Hosius scribit.

Ex alia parte in Lithuania Ebionitarũ, & in Polonia Deistarũ ac Tritheistarum hæreses enatæ sunt; quorũ hi tres Deos diuersis gradibus statuunt: Deũ Patrem, verum Deum; Filium Dei, non vnicum, Patre minorem; Spiritum S. & ipsum Deum, sed Filio minorem. Huius sectæ auctor fertur Georgius Paulus Cracouiensis Prædicans, cuius liber exstat de Controuersijs nostri temporis. Hi per summam contumeliam Symbolum S. Athanasij vocant *Symbolum Sathanasij.* Stanislaus Baro Polonus, & Matthias Staduitius scribunt, Deistas opinionem suam Caluini, Martyris, Musculi & Bullingeri auctoritate defendere. Certe Testamenti Noui exstat liber Anno MDXXXVIII. Tiguri impressus, in quo pro verbis illis, *Et hi tres vnum sunt*, legitur, *Et hi tres seruiunt in vnum.* Quo loco etiam consimiles hæretici in Colloquio Franckenthalensi vsi sunt. Ex quo patet, quam de religione Christiana Lutherus bene sit meritus, scriptis suis arma furiosis ac desperatis hominibus subministrans, quibus illi omnia subuertant, & tandem ad omnium hæreseon culmen & fastigium, nempe ad Atheismum, & ipsi perueniant, & alios perducant. Inter hos quidam tanta fuerunt stultitia, vt Mundi tempora singulis Trinitatis personis attribuerint. Deum Patrem aiebant Veteri præsedisse Testamento; sed postea sub Nouo omnem suam potestatem in Filij manus consignasse, qui legem suam siue Euangelium promulgârit, & Sacramenta instituerit; eaque ad tertium vsque Spiritus S. regnum duraturá, in quo nullius quã tertiæ personæ futura sit notitia. Habeo librũ scriptum manu Ioannis Brocardi, celebris illius è Geneuensi schola progressi nugatoris, & Angliæ Reginæ dedicatum, hoc titulo, *De Secundo Iesu Christi Aduentu*, in quo pleraque similem fatuitatem vel insaniam potius redolent. Et tamen hominem hunc quem nos vidimus, & de quo etiam aliquid in libris nostris De Antichristo diximus, multi tamquam eximium Prophetam, sunt venerati. Historia nouæ in Francia Ecclesiæ, Deistarum sectæ auctorem facit Gulielmum Postellum, & sine vlla auctoritate, probatione aut testimonio, idem nobis persuadere conatur. Sed quia magno huic, immo maximo omnium quos sæculum nostrum produxit viro iniuriam fieri, & Atheismi crimen falso impingi certo scimus, famam eius hoc loco à calumnijs vindicare, remque omnem vti se habet, vere enarrare constituimus.

Vid Epist. Polonorum ad Senatum Geneuensem.

Canis. de corrupt. Verbi Dei.

Epist. Deistarum ad Tigurinos.

Brocardus.

Lib. 2. Hist. Eccles.

De Gulielmo Poſtello.

Natus eſt Gulielmus Poſtellus in Normaniæ præfectura Barentonienſi, miſſuſque ad litterarum ſtudia Lutetiam, breui perfectam Latinæ, Græcæ & Hebraicæ linguarum cognitionem eſt adeptus; tanta diſcendi celeritate, vt libros non legere, ſed deuorare videretur, & vno die tantũ proficeret quantum alij vix toto menſe. Mundum deinde luſtrandi & multorum hominum tam vrbes quam mores videndi deſiderio in Italiam profectus, Venetijs in feminæ cuiuſdam notitiam (nonnulli Monialem fuiſſe aiunt, frequentia per domos hoſpitaliter pauperibus miniſteria exhibere ſolitam) peruenit, & ab eius liberalitate neceſſaria ad abſoluendũ ſtudiorum curſum vt & inſtitutam peregrinationẽ ſubſidia accepit. Hanc ille ſemper poſtea in ſumma habuit veneratione, numquã aliter quam matrem ſuam appellans. Cœperat tum ſumma illa omnium religionum confuſio, quæ hominis arrogans ſua ſponte, vt verum fateamur, & curioſum ingenium ita perturbauit, vt diu quid crederet, aut quam potiſſimũ ſequeretur religionem, incertus hæreret. Quare omnia Turcarum, Iudæorum, & Chriſtianorum tam in Græcia quam in Germania & alibi habitantium myſteria excutiebat, ac libros quibus ea continentur, ſumma cura & attentione legebat. Tandem Romam reuerſus, in eam ſocietatem quæ tum primum coibat (de qua in ſequentibus libris) fuit admiſſus. Sed quemadmodum admirabilis ingenij magnitudo, & omnium fere linguarum, & ſcientiarum cognitio facile ei aditum aperuerunt; ſic nimia etiam quæ longe ſupra nos ſunt peruestigandi, adeoque cœlum penetrandi audacia fecit vt breui inde ſit dimiſſus. Neque enim vlla alia coercitio aut animaduerſio in hac ſocietate vſurpatur. Certe ſi in vllo alio, in hoc homine verum eſſe apparuit illud Ariſtotelis, nullum ingenium magnum eſſe quod non ambitionis aliquid & arrogantiæ in ſe habeat. Ex hac ſocietate egreſſus, dum Venetias redit, capitur, & Romam mittitur, vbi ab Inquiſitione ad perpetuum carcerem fuit damnatus. Sed quia Deus perire illum nolebat in quem plena manu dona ſua effuderat, factum eſt vt in quodam tumultu proturbatis carceris cuſtodibus ac lictoribus euaſerit. Hinc relicta Italia, vbi loquendi quod vellet licentia ei ademta erat, Geneuam primum, deinde Baſileam conceſſit; tandem vero diligenter excuſſis Zuinglianorum & Caluiniſtarum tum dogmatis tum moribus, in Franciam reuerſus eſt, à Franciſco Rege, ſummo litteratorum Patrono inter Regios Profeſſores receptus: quod ille munus magna cum auditorum admiratione atque vtilitate adminiſtrauit. Non multo poſt libellus ab ipſo æditus, matris ipſius Ioannæ, & Italica lingua Venetæ Virginis (*La Vergine Venetia*) nomen præferens, famæ occaſionem dedit, vt Dauid Georgius ſe nouum Chriſtum ad redemptionem humani generis miſſum iactabat, ſic Poſtellum ſibi imaginari, feminas per

Poſtellus in Franciam redit.

matrem

matrem suam redimendas. Sed quis credat in tantum tamque exactum ingenium tam insignem cadere potuisse fatuitatem, vel potius insaniam? Scripta certe eius omnia quæ videre nobis contigit, nihil tale præferunt; & à personis honestis & fide dignis, qui familiariter ipso vtebantur, accepimus, ipsum Postellum Mundi stultitiam ridere solitum, tam absurdam opinionem de matre ipsius Ioanna concipientis, quum tamen totus ille libellus Venetæ illius feminæ, quam velut alteram matrem colebat, laudibus esset dedicatus, vt hæc quasi nutritia, ipsi persolueret, nomenque eius immortalitati consecraret. Neque enim minus ei debere quam matri suæ Ioannæ existimabat, quod huius quidem lacte esset enutritus, illius vero ope & subsidio tot tantasque peregrinationes confecisset, & ad eam doctrinam peruenisset qua Mundum veluti restaurare potuisset, si consilio illius voluisset vti. Senem hunc multi Principes & docti viri, ad S. Martinum in Campo tunc habitantem, inuisere solebant: vbi senex canus & barba ad vmbilicum vsque promissa venerabilis, tum omnibus tam factis quam dictis admirabilem quandam maiestatem præferens, è cathedra tot tamque graues sententias fundebat vt numquam ab vllo visus atq; auditus sit, qui non summo illius rursus videndi atq; audiendi, & continuo ab ore eius pendendi desiderio teneretur. Aiunt si quando, ita poscẽte rei materia, vehementius dissertare inciperet, oculorum eius veluti igne scintillantium ardorem neminem ferre potuisse. Eius certe sermonibus Carolus IX. Rex vnice fuit delectatus, eoque Philosophum suum appellabat. Hoc interprete idem vsus est quum à rege Ormusio Legati quorum princeps erat pecuniosus ille Aluarus Mendesius, litteras & munera, Bezoardici nempe lapides, venissent. Ferunt tum Postellum ad Regem dixisse, posse se è Galliarum regno ad vltimos vsque Sinas sine vllo interprete proficisci; quod omnium interiectorum tanto terrarum spacio populorum linguas calleret. Porro multis ante obitum suum annis Catholicam religionem vnice fuit amplexus, abiectis omnibus quas admirabilis ingenij magnitudo cerebro eius olim forte impresserat, opinionibus, totum se Ecclesiæ permittens iudicio. Missæ sacrificium singulari deuotione peragebat: sic vt in vigilijs Natiuitatis Christi media nocte, intenso admodum frigore sacrificanti, caput fumare videretur. Quoties vero ad verba Consecrationis peruenisset, extra se positus quodammodo videbatur. Ex hæreticis nullos magis oderat quam Sacramentarios Caluinistas: qui etiam eam ob caussam famã tanti hominis turpiter traducere ac denigrare ausi sunt. De ijs audi quid sentiat, quid loquatur. Vos, inquit, qui mille contra Deum blasphemias effunditis; qui omnem Ecclesiæ contemnitis auctoritatẽ; qui velut bestiæ sine vllo sacrificio, sine vllis Christianæ religionis mysterijs viuitis;

Vide Iordan. " in Respon " ad Dansi "

„ qui modum hunc loquendi, *Trinitas vnus solus Deus*, barbarum esse existimatis;
„ qui denique præter formam nihil hominis habetis, &c. Eius sunt libri *De Orbis Concordia*, quibus omnes hæretici, Iudæi, Mahumetani, Pagani, facile refutari possunt: è quibus etiam auctor libri *De Veritate religionis Christianæ*, tum etiam è Viuis, Sauonarolæ & Snecani scriptis, quidquid fere in eo probum est & laudabile, hausit. Singulari vero Dei benignitate ei contigit, vt in Catholica Ecclesia extrema sua vota redderet, animamq; Deo consignaret, XC. fere annos natus; vltimis verbis testatum faciens quantum ab omnibus hæresibus prauisque opinionibus sui sæculi abhorreret. Sed hæc de Postello satis. Iam ad alias sectas transeamus.

VI. *De Michaele Serueto.* Inter has maximè detestabilis est eorum secta qui Antitrinitarij dicuntur, in Polonia, Lithuania, Morauia & Transyluania admodum frequens: cuius auctor fuit Michael Seruetus Hispanus, qui è Lutherano Caluinista, ac deinde è Caluinista Antitrinitarius factus est, supplicio famosus: adiunctis sibi Georgio Paullo, & Luca Steinbergero Prædicante in Morauia. Ex horum schola prodierunt infelices illi & exsecrabiles hæretici, Blandratus, Alciatus, Socinus, Gentilis, Gribaldus, Lismannus, Paulus Niger, Budneus, Glinanus, Silniscius, & alij, qui pestilentis suæ contagione Sarmaticos præcipue populos infecerunt. Sed quid horum originem longius quærimus? Lutherus hos omnes excitauit, scribens, Trinitatis nomen in S. Scriptura non exstare, sed ab hominibus esse inuentum. *In serm. Euang. Dom. Trin.* Circa idem vero tempus quo Confessio Augustana sub incude erat, nimirum Anno MDXXX. Seruetus hæresis suæ fundamenta iecit, ex Arrij & Samosateni stercoribus exstructæ. E Mahumetismo etiam aliquid admiscuit; quod Hispanus Mahumetanorum in Africa consuetudine familiariter esset vsus. Lutetiam deinde ad capiendum ingenij cultum profectus, Lutheranæ doctrinæ, cuius sequaces in Academia illa passim delitescebant, venenum hausit: quod cum spargere & ipse cœpisset, in Delphinatum proficiscens comprehensus est, sed mox partim negata, partim eiurata Lutherana hæresi, dimissus. Lugduni postea operã suã typographo in corrigendis vel corrumpendis potius Biblijs locauit: inde in Germaniam profectus, libros suos de Trinitate, et Dialogos de Regeneratione, nec non Epistolas & Apologias quasdam publicauit: qui quidem omnes quamuis detestabili hæresi infecti, in comitijs Ratisbonensibus Anno MDXXXV. publice vænierunt. Inter discipulos seu asseclas eius Bernardus Ochinus quoque numeratur, vt Schlusselburgius libro XI. testatur. Geneuam tandem abijt, vt cum Caluino sententiam conferret; minus sibi iniquum fore sperans: quod ab eo scriptum legisset, verba illa, *Sancta Trinitas Vnus Deus*, tamquam barbariem spirantia, minus sibi placere. Sed & intellexerat Caluinum Lausannæ *Vid. Epist. Caluini ad Polonos, f. 63. & Tigur. ad Geneu. inter Caluini epistolas, 159.*

tribus

tribus illis symbolis subscribere noluisse, ideo præcipue quod in Niceno Filius *Deus* appellatur, vt Galenus in Farelli defensione scribit: eundemq; negare ex verbis illis Ioannis X. Ego & Pater vnum sumus, euinci posse, Filium esse eiusdem cum Patre Substantiæ; valdeque errasse antiquos illos Patres qui dicto hoc ad probandã personarum Trinitatis consubstantialitatẽ abusi sint. Sed Seruetum spes multum fefellit. neque enim Geneuæ eam libertatem inuenit quam in Polonia reliquerat, sibique rem cum duro & inclementi retiario esse nimis sero intellexit, à quo vt paucis dicam, igni fuit addictus, Anno M D LV. Volebat nempe Caluinus miseri hominis supplicio Arrianismi de se conceptam à multis suspicionem amoliri: nihilo tamen segnius post mortem Serueti reliqui complices Trinitatem oppugnabant, & pro illo quod hactenus Ecclesia canere consueuit, *O veneranda Trintas*, suis in conuenticulis cani voluerunt, *O veneranda bonitas*. Sed & voci illi ὁμοούσιος siue *Consubstantialis*, primã ab Arrio motam litem post duodecim fere sæcula rursus intentarunt, quod in Sacra Scriptura non exstaret. Iidem Iesum Christum pro Propheta tantũ habẽt, quem aiunt tunc quũ in Iordane baptizatus, & è cœlo vox illa audita esset, *Hic est filius meus dilectus*, in filium à Deo adoptatum fuisse. Annon hic idem Cerinthi & Ebionis fuit error, Hieronymo teste? Et quia Trinitatis mysterium hi homines comprehendere non possunt, vnum tantum Deum sine vlla personarum distinctione esse volunt. Econtrario Deistæ tres faciunt: quorum antesignanus nostro tempore fuit quidam Petrus Gomesius, & alius quidam Farnouius nomine. Ex illis pessimus apostata Steinbergerus Melanchthonis discipulus, qui Anno M D LXI. religionem in Polonia vehementer turbauit, malle se ait ad monasterium suum redire quam in Spiritum S. credere; quum Spiritus S. diuinitas neque ex veteri neque ex nouo Testamento, vti nec ipsa Trinitas probari possit. Se quidem adigi non posse vt quidquam credat quod non in Verbo Dei expressis verbis contineatur. Quoties Trinitatis nomen audiat: nomen id feminæ cuiusdam sibi videri quæ tres habuerit maritos. Iterũ non opus est vt ad eiusmodi blasphemiarum peruestigandam originem longius abeamus. Lutheri schola durateus ille equus fuit, è quo omnes isti Sinones ad euastandam veterem illam Troiam, nempe Ecclesiam, prodierunt. Budneus vnus ex Serueti discipulis, è S. Scriptura XI. loca seu auctoritates collegit, quibus probare nititur Spiritum S. Deum non esse. Rescius vero narrat, Lithuanum quendam Equitem morti iam vicinum, quum symbolum recitaret Apostolicum, & verba illa, *Credo in Spiritum Sanctum* iam protulisset, statim subiecisse, male à se dictum. neque enim in Spiritum S. se credere. ac mox infelicem animam efflasse.

Seruetus Geneuæ combustus.

Vid. Adol. Pison. in Concil. Nicen.

In Cath. Test. Script. Eccles.

Blasphemia horribilis.

Vid. Staph. d Luth. concor

Erasmus (ad magnũ enim hunc virum omne hominũ genus accurrebat)

VII. *Erasmi vaticinium; & quid de ipso Antitrinitarij.* *In præf. lib. s. Basil. de Spir. S. lib. de ver. & fals. vn. Dei Pat. & fil. cap. 1.*

tantam sectarum ac diuersarum opinionũ multitudinem quotidie pullulare videns atque audiens, Atheismum quam proxime instare facile coniecit. Hinc in epistola quadam ad Belgas suos scribit, nouos illos Christianos nihilo meliores esse Iudæis & Turcis, vt qui Iesum Christum Prophetam quidem, aut etiam Deum aliquando appellent, eiusmodi tamen Deum qui Mose & Prophetis maior non sit. Et tamen Antitrinitarij hunc eundem erroris sui patronum facere non dubitant. Aiunt enim, à Luthero & Melanchthone tãquam Mose & Aarone, crassiores errores esse deiectos & profligatos. Post hos Zuinglium, Caluinum & Martyrem, velut Esaiam, Hieremiam & Ezechielem, subtiliores in lucem protraxisse ac confutasse. Tandem vero Seruetum & Erasmum, destructo inprimis Trinitatis ac Deitatis Christi & spiritus Sancti commento, velut Christum & Sanctum Ioannem, Euangelicæ legis perfectionem attigisse. A Lutheranis ijdem aiunt Papatus tectum deiectum, à Caluinistis muros subrutos, à se vero ipsa fundamenta esse euersa Sed de his latior erit dicendi campus quando de Polonia nobis sermo erit. In Erasmi quidem libris nihil omnino occurrit quod ad ipsorum erroris patrocinium faciat, nisi forte quum ait in Præfatione S. Hilarij Operibus præfixa, *A nobis spiritum Sanctum Deum apppellari, quod antiqui numquam facere ausi sint.* In quo valde errat Erasmus. Iustinus enim Martyr ait, Spiritum S. eiusdem esse cum Patre & Filio naturæ atque essentiæ. Clemens Alexandrinus dicit, Spiritum S. in vnitate esse omnia, ad quem & per quem sint res omnes. Eusebius Alexandrinus Patri & Filio consubstantialem appellat. S. Athanasius dicit, Spir. S. Patris esse substantiam, eandem cum Patre & Filio Deitatem. Idem S. Basilius aduersus Eunomium, S. Chrysostomus & S. Augustinus mille locis testãtur. Sed de Erasmo, & quomodo is initio diuersarum opinionum quæ tum inundauerant, torrente abreptus, ad Catholicæ Ecclesiæ sententiam tandem se totum conformarit, alibi dicam. Ex Antitrinitarijs illis vix quisquam maiori contentione pestiferam hanc doctrinam propagauit quam Georgius Paulus, homo ambitiosus, impudens, impius, blasphemus, vti à Schlusselburgio Lutherano appellatur, eam ob caussam præcipue, quod scribere ausus est, Lutherum scintillam tantum aliquam veritatis habuisse, sibi vero ac socijs plenam victoriam & triumphum deberi.

In Expos. fid. Lib. 5. Pæd. c. 12. In Nic. Conc. disp. cont. Arria. De Spir. S. lib. 5. Serm. in Pentateu.

Georgius Paulus.

VIII. *Vnde Arriani prodierint.* *Vid. Simler. in præf. lib. de æter. Dei filio.*

Sed & Petrus Stator & Georgius Blandratus in eodem stadio vehementer desudarunt. Et hic quidem Albæ cum Lutheranis disputans, aperte fassus est à Luthero sibi primùm ad peruidendam veritatem, quam coram Senatu Geneuensi confessus, & quam etiam ad extremum vsque spiritum defendere paratus sit, oculos esse apertos. Id vero illis negantibus, Commentarios Lutheri in primum Caput Geneseos protulit. Lutherum certe ad Arrianismum

sensim

sensim delapsum, quum alia tum illud suspicionem facit, quod non multo ante mortem è Litania verba illa tolli iussit, *Sancta Trinitas, vnus Deus, miserere nobis.* Deinde etiam Lutherani per Austriam Prædicantes, ex Colloquij seu Conuentus inter ipsos habiti decreto, solẽnem illam omnium precationum quæ in Ecclesia fiunt clausulam, *Per Christum Dominum nostrum*, immutarunt, substituẽtes illa verba, *Per Christum seruum tuum fidelem*. Sed Lutherani culpam blasphemiæ huius doctrinæ non magistro suo, sed Zuinglio & Caluino imputandam esse contendunt. Illa certe ad SS. Trinitatem directa precatio Caluino numquam placuit, quod barbariem saperet. Idem aperte scribit, *Filium non esse è substantia Patris genitum. Personas Trinitatis nihil aliud esse quam proprietates.* Quinetiam voces illas, *Persona, substantia*, plane abolitas atque oblitteratas cupiebat. Deum immortalem, in quas tenebras incidunt qui clarum intueri solem non dignantur! Sed, meo iudicio non errauerit quis, si vtrique tam Luthero quam Caluino blasphemam hanc doctrinam acceptam ferendam putet. Blandratus certe cum Lutheranis disputans, Lutherum; cum Caluinianis, Caluinum auctorem producebat. Cum Prædicante quodam Caluiniano aliquando colloquens, eum rogauit vt quæ à Caluino *cap.* 111. *&* XV. *Institutionum* de Iesu Christo scripta essent, inspiceret: quod ille facere plane recusabat. Stancarus, *Tua*, inquit, *ô Caluine, de Filio Dei doctrina, tota Arriana est.* Sed & in omnibus Catechismis nullum de Trinitate verbum; & in omnibus Precationum formulis nullam ad Dei Filium aut Spiritum Sanctum videas, legas, audias. Hinc Schlusselburgius Lutheranus, « Negare, inquit, non potestis, vestras omnes Ecclesias quas Reformatas di- « citis, Arrianismum sapere. Magister noster Lutherus hanc pronunciauit sen- « tentiam, omnes Sacramentarios Arrianos esse. Sed & operæ preciũ est audire « quomodo de nouis his Arrianis in Catalogo suo hæreseon loquatur. *Doctrina Caluini*, inquit, *pessimam Arrianorũ heresin produxit, vt ipsi fatentur.* Sed & quantum à doctrina illa absint, exemplis demonstrari potest: quorum vnum hoc loco allegare sufficiet, nimirum Adami Neuseri, Prædicãtis olim Heidelbergensis primarij; qui è Zuingliano Arrianus, ex Arriano deniq; Mahumetista factus, Constantinopoli cum multis alijs Caluinistis circumcisus fuit. Idem non multo post, Anno scilicet M D LXXIV. die 11. Iulio ad Stephanum Gerlachium sua manu scriptam epistolam misit, qua testatur, nullum sibi Arrianum notum esse qui non Caluinista fuerit. Tales fuisse Seruetum, Blandra- « tum, Paulum, Alciatum, Dauidem, Gentilem, Gribaldum, Siluanum, & alios. « eoq; qui Arrianismum vitare velit, ei Caluinismum fugiendum esse. Has noui « huius Musulmani litteras idem Gerlachius Tubingæ honesto ac mihi noto viro inspiciendas dedit, qui suis oculis eas vidisse ac legisse se mihi testatus est.

Staph. in epist. ad Episc. Agriensem. Crom. lib. 2. Hosi. in epist. ad Ducem Prussia. Caluin. cont. Val Gentil. & 2. epist. ad Polonos. Inst. lib. 1. cap. 13 sect. 19. & 23. ibi. sect. 25.

Stanc cont. Geneu. f. 118.

Caluinista Prædicans fit Turca. Georg. Eder. in 2. part. in Euang.

Ite Geneuenses, si placeat, & inspicite quæ Ioannes Matthæus in libro suo *De cauendo Caluinistarum fermento* de vobis scribat. Negari certe non potest, & quidem ipse Beza in Vita Caluini fatetur, omnes illas hæreseon sordes quas Italia euomuit, Geneuæ fuisse collectas. Initio more in scholis vsitato quæstiones eiusmodi proponebantur: tandem vero aperte in Senatu quoque, cui Caluinus intererat, afferebantur. Confessioni quidem Fidei pleriq; subscribere coacti sunt; sed penna tantum illis in manu, cor vero procul erat. Nec mora. vbi vident merces has eo loco vnde primum sortitæ erant, parum gratas esse, alius aliò dilabi cœperunt, vt vænales eas alibi proponerent. Sæpius quidem Caluinus eiusque sectarij cum huius farinæ hominibus congressi ac colloquuti sunt, sed nullo cum fructu, vt Cracouiensis, Vilnensis, & alterius cuiusdam Anno M D LXXXI. celebratæ Synodi exitus testantur. Vos enim, siue Lutherani siue Caluinistæ, vel inuiti fateamini necesse est, si ex vna scriptura res agatur, nouis his Arrianis cedere vos coactum iri, non minus quam Patres olim veteribus; nisi ad vnanimem Ecclesiæ consensum & traditionem, illorum exemplo, confugiatis. Hæc enim illos docuit, tres personas consubstantiales esse, seu eiusdem naturæ & essentiæ, quas nos adoramus vnum Deum in plenitudine Trinitatis, & æqualitate Trinitatis, in vna sola Deitate: sic vt substantiæ singularitas non confundat personarum pluralitatem, & Trinitatis distinctio Deitatem non separet, quæ Vna tantum est; sed maneat vna Trinitas, & trina Vnitas. Itemque in Iesu Christo duas quidem & perfectas esse substantias, sed vnam tantum esse Personam; vt nec naturarũ distinctio personæ vnitatem separet, nec substantiarum distinctionem confundat. In Deo vnam tantum esse substantiam, sed tres personas: in Iesu Christo, duas substantias, sed vnam personam. Dic sodes quisquis es, qui nihil nisi S. scripturam, nihil nisi expressum Dei Verbum audire vel recipere vis, quibus armis contra hos pugnabis? qua ratione te ab infinitis quæ ab ipsis afferuntur argumentis extricabis; nisi traditionem & Ecclesiæ consensum velut pro sacra habeas anchora? Sed infelices hos relinquamus; & ad alios eorum socios ac similium hæreseon architectos transeamus, sed præcipuos tantum. Omnes enim quis recenseat? De illis quidem vbi de rerum in Polonia & vicinis locis mutatione agetur, nouus dicendi campus aperietur. De Blandrato illud hoc loco tantum addam, ab eo in Transyluaniam transgresso, Ioannem Sepusium Principem iuuenem primo Lutheranum, inde Caluinianum, ac tandem Arrianum factum. Principis huius casus multos alios quoque impulit secumque traxit. Biblia vero tum misere admodum corrupta sunt, quæ Blandratus à Iacobo Palæologo in Græcam, & à Polono quodam Matthæo nomine vtroque Antitrinitario, in

Mysterium Trinitatis Traditione probatum.

Hebrai-

Hebraicam linguam verti curauit, vt nouis substitutis vocibus & phrasibus, sensum euerterent, suisque opinionibus accommodarent. Blandrato aiunt à nepote pecuniæ eius inhiante, mortem acceleratam: de quo vide plura infra in Hungariæ & Transyluaniæ historiâ.

DE MVLTIS SECTIS TAM AB-surdis quam impiis.

Caput Decimumsextum.

ARGVMENTVM.

I. *De AntiMarianis, & alijs Deiparæ Virginis hostibus.*
II. *De stirpe B. Virginis.*
III. *De Antinomis. Boquinianis, Hutistis. & Inuisibilibus.*
IV. *De Libertinis.*
V. *De horribili Effrontium secta, & Valentinianis.*
VI. *De nouis Flaccianis, Manichæis, & Samosatenis.*
VII. *Misera imperitæ plebis stultitia.*
VIII. *De Suuenckfeldio nouæ hæreseos auctore.*
IX. *De Spiritualibus.*

SED nec tu, ô Sancta Dei Genitrix, hæreticorum nostri sæculi morsus effugere potuisti; nec quisquam fere Ecclesiam oppugnauit, quin te simul oppugnarit. O scelus! Etiam Antimarianorum nomine quidam gloriantur; & vt Antitrinitarij illi filio tuo nostro Redemptori diuinitatem; sic illi Virginitatis laudem tibi ereptum eunt. Tam in te quam in illum iniurij, dum Θεοτόκον te; id est, *Deiparam*, appellari non ferunt. Aiunt infernales linguæ, serpentis illius cuius caput illa contriuit progenies, Mariam alios quoque liberos habuisse. Idem Cerinthus dixit, teste Irenæo, nempe, Mariam non solius Iesu Christi fuisse matrem. Idque Sacram Scripturam celare non potuisse, dum fratrum Christi mentionem facit. Sed errant, ad litteram non ad rem attendentes. Hæc enim si vis sit eius vocis, dicendum quoq; erit Loth Abrahæ fuisse fratrem. Sic enim in Scriptura appellatur. Et Laban eadem ratione frater fuerit Iacobi, qui tamen auunculus fuit. Nec hac iniu-

I. *De Antimarianis, Vid. Hier ab Hagest, ad Carol Duc. Borbon, Cassan de dua. natur in Christo. Iren. lib cap. 25. Coc lib. 8. Thes. Cath Gen. 14. & 19. Cal. in Hær.*

Matth.2.13 An.in cap 12. Ioan.in Ex. pof Euan.de concepit. Christi Postill. in Dom. post Epiphan. Ann in ca.2. Ioan.Cent.11. cap.Cent.9. cap 10. Cent. 1. lib.1. Cent. 2.& 4.De Concept. Virg.c.18. Greg. de Valent. lib. 2.de Euchar.ca.2. Marlor. in cap.1.Luc.

ria contenti, ceteris feminis similem vel æqualem eam faciunt, sexus illiu vitijs obnoxiam, & in peccatis conceptam. Sed quodnam vitium, quo peccatum esse potuit vel in corpore vel in anima eius quæ sacrarium fuit di uinitatis? An diuina maiestate dignum erat, è corpore sordibus infecti nasci? Sed hanc nobis doctrinam nouorum Euangelicorum schola peperit illa vetus Nestorij fuit hæresis, ab infelici homine Steinbergero, Prædicant in Morauia, renouata. Melanchthon Mariam non pluris quam quamuis ali am feminam peccatricem sibi esse dicit. Alius non minus eam peccato & damnationi quam Adamum & quemuis alium hominem obnoxiam fuiss contendit. Peccatum æterno supplicio dignum ab ea commissum scribi Spangenbergius. Æternam meruisse damnationem prodidit Brentius Ambitionis & vanæ gloriæ accusat Oecolampadius. Audi quid Centuriato res dicant. Aiunt, omnes Patres errasse in eo, quod dicunt, Mariam Virgi nem singulari priuilegio à peccato fuisse exemptam, nec quidquam vitio sum aut inquinatum in anima eius fuisse. Relicto enim Iesu in templo, nor minus peccasse quam ipsam Euam, humanum genus perdendo. Vnum & solum Iesum Christum à peccato esse immunem. Sed quis Catholicorun hoc negat, inepti? Solus Christus sine peccato est per naturam, tam ration hypostaticæ vnionis, quam quòd diuina voluntas suppositum regebat: at B Virgo per gratiam. Maculam in ea non esse, dicit Sapientia. Virgine hac ni hil post Deum integrius, purius, ac mundius cogitari posse, testatur S Athanasius. Diabolus ipse per Mahumetis os fateri coactus est, in hanc v nam Virginem nihil sibi iuris aut potestatis fuisse: Virgo ante partum, & pos partum Verbi increati, quod creauit cœlum & terram. Et vos qui veri Christi. ani videri vultis, non solum in dubium ista reuocatis, verum etiam ludibric habetis.

Cal. Harm.in cap.1.Luc. 34. In cap. 4. ad Rom. Bez. in præf. N.T. Const. Mag. Ann. ca.114. Luth. Postil. Euãg. de Ann. Brent.in Euang. Cent 1. ap 10. Lib. 3.cõt. Faust. .9. Lib.1.& cont. Cels.

Scribit Caluinus, eam si virginitatis seruandæ votum fecerit, Dec illusisse. Et alibi ait, ex malitia quadam potentiam Dei ab ipsa circumscribi ac contrahi; vti antea à Zacharia quoque. additque, operam ludere, qui ab omnibus eam vitijs eximere velint. Petrus Martyr, Non oportet credere inquit, eam perpetuo fuisse virginem. Et Beza in Colloquio Possiacensi, Quid hoc refert? ait. Cur hoc ego credam, quum S. Scriptura nihil de hoc certi afferat? Quod ille responsum in suis ad Condæum Principem literis repetit probatque. Sic quoq; Copronymus Iconomachus loquutus est Christum scilicet natum esse ex Maria matre sua. O indignum facinus! Hascene eam quæ salutem mundo peperit, contumelias pati? de qua pessimi non aliter loquuntur quam de vilissimo Mundi reiectamento, vt Lutheri & Brentij scripta testantur. Incertis prognatam parentibus, Centuriatores scribunt,

quam-

quamuis Scriptura aperte dicat eam de tribu Iuda, & è regia stirpe Dauidis fuisse ortam. Sed quid horum improbitatem miramur? quum & olim Manichæi sic locuti sint, Augustino teste; & Celsus Apostata, vt Origenes ait, ignobilem eam & rusticam appellarit.

Sic nuper vnus ex Euangelicorum in Francia numero S. cœlorum Reginæ genealogiam carpere ac vellicare aggressus est, contra diuina S. Matthæi & S. Lucæ testimonia: quorum ille ab Abraham vsque descendendo, alter ad primum parentem Adamum ascendendo, Iosephi putatitij Saluatoris nostri parentis genealogiam deducit. An vero vlla certior aut vetustior genealogia dari possit? Voluit enim Deus vt omniũ tribuum & familiarũ registra à Synagoga, in qua Dei erat Spiritus, qui est Spiritus veritatis infallibilis, diligenter asseruarentur, cum in finem præcipue, vt veritas promissionũ ipsius de Messia Abrahamo factarum, qui è tribu Iuda & familia Dauidis nasci debebat, liquido cognosceretur. Sic etiam æterna Sapientia omnia quæ ad Messiam seu Vnctum Domini pertinent, certis quibusdam signis notauit, ne quis deciperetur. Hinc videmus tempus & locum Natiuitatis à Prophetis prædicta, tum circumstantias vitæ, passionis & mortis ipsius; nec non qualitates eius quæ fructum hũc benedictum in ventre suo portatura erat, expressas. Quamquam autem Iosephus Saluatoris nostri pater non fuerit; quia tamen eum ab infantia educauit, Virginemque Mariam antea sibi despõsauerat, ob eas causas, quas S. Hieronymus in Commentarijs super Euangelium S. Matthæi colligit, S. Virginis genealogiam diligenter inspicere oportet, ac præcipue vt contradicentium calumniæ refutari queant. S. Hieronymus in Commentarijs super 1. caput Matthæi notat, S. scripturæ consuetudinem non esse feminarum genealogias & stirpem tam paternam quam maternam deducere; quemadmodum id neque hodie etiam in magnis & illustribus familijs vsurpatur. Illa tamen lex in lib. Numer. cap. 36. & vlt. expressa legitur, ne feminæ alijs viris quam qui de ipsarum tribu, nubant, itemque vt omnes viri ducant vxores de tribu & cognatione sua, vt hæreditas permaneret in familijs, nec sibi miscerentur tribus. Et hoc quidem petentibus Iosephi posteris, ita fuit decretum. Sic etiam Spiritus S. Iosephi genealogiam describens, & ab Adamo, per Abraham, Iuda & Dauid deducens, satis indicat Mariam Virginem Iosepho desponsatam, ex eadem fuisse stirpe. Et licet tribui Leui, cui nulla certi fundi erant assignati, cum alijs tribus, vt cum tribu Iuda &c. contrahere nuptias liceret, ac præsertim cũ filiabus quæ hæredes nõ essent: Maria tamen Virgini tãquam vnicæ familiæ suæ & hæredi, nulli nisi qui de tribu sua esset, nubere licebat. Sed & ad præcidendam omnem dubitationem, Euangelistæ,

II. *De stirpe S. Virginis.*

Iudæorum consuetudo.

S. Virgo heres suæ domus.

dictante Spiritu Sancto, veram Saluatoris nostri genealogiam ex linea masculina Ahrahæ, Iudæ, Dauidis, &c. describere intendunt, è qua Saluator secundum promissiones Patriarchis illis factas, nasci debebat. Quod sane fieri non potuit, nisi Sancta Maria Virgo, è qua sola Christus carnem assumsit, ex eadem tribu, & familia, nimirum, Abrahæ, Iudæ & Dauidis fuerit, ex qua eius sponsus. Hæc ad os impuris illis hominibus occludendum sufficiunt, ac præsertim exsecrabili illi Budneo, qui doctrinam hanc Antimarianorum in Lithuania disseminauit. Nos cum Sancto Ambrosio dicamus: *Claudat os calumnia, taceat hæresis, nec vllum contra Dei matrem contumeliosum verbum proloquatur.* Bredembachius in Historia Liuonica narrat, feminam quandã huius sectæ in Festo Assumtionis Diui Virginis ancillæ mandasse, vt balneum calefaceret; excusantem se vero, & diei illius atque ipsius D. Virginis reuerentiam obtendentem, his verbis increpuisse: Abi superstitiosa, & fac quod te iussi. Maria femina fuit vt ego, & nihilo plus. Quid fit? Iniiciuntur in fornacem ligna, subijcitur ignis, nec tamen illa ignem concipiunt: mox vero delapsus è cœlo ignis vniuersam domum corripit, & in cineres redigit.

[Ep]ist. 7.

[M]iraculum [i]n Liuonia.

III. *[D]e Antino[m]is.*

[L]ib. 40.

Ad alios iam venio. Ac primum ad *Antinomos*, id est, Legis aduersarios quorum auctor fertur Ioannes Islebius Agricola. Aiunt quidam hunc à Luthero persuasum, errorem agnouisse ac reuocasse: sed Luthero mortuo ad vomitum redijsse, testantur Theologi Islebienses. Hi noua sua Theologia, quam Schlusselburgius in LXV. redegit articulos, latissimam omnibus vitijs & flagitijs fenestram & patefaciunt, vti Lutherus quoque in libro De Concilijs docet. Quamuis scortator sis, latro, fur, &c. crede, & saluaberis. Quisquis Euangelij promissis crediderit, saluus erit. Annon hæc eadem initio fuit Lutheri doctrina? Nullum iustitiæ Antinomi, sed misericordiæ tantum locum concedunt. Nullos esse diabolos credunt; vt Athei, nullum Deum. Ex his prodierunt qui *Infernales* dicuntur, qui Infernum nihil aliud esse dicunt quam sepulcrum; vt ita descensus Christi ad Inferos, de sepulcro eius tantum sit intelligendus. Hunc intellectum articulo huic Lutherus primus affinxit, quem Bucerus, Beza & alij sequuti sunt. Et hic idem bonus Doctor, vt Inferni metu Mundum liberaret; quæ de eo dicuntur risui habet, & fabulas esse dicit: quum etiam ipsi diaboli nondum sint in inferno (vide Commentarios in II. caput Ionæ) neque animæ in Paradiso, quæ extremum illud Iudicium exspectantes, tum demum ad suum quæque locum profecturæ sint. Sunt alij qui *Boquiniani* vocantur, à Boquino eorum magistro. qui docuit, Christum non pro malis & improbis, sed pro fidelibus tantum esse mortuum; eoque frustra malos ad

[V]id. Staph [C]onfess. Mas[f]el. T. de An[ti]no fo. 89. [L]uth. tom. 4 [G]en. fo 43. [L]uth. de Cōc. [i]n cap. 27. [M]atth. Beza [i]n ca. 2. Act.

[B]oquiniani.

mensam Domini accedere. Post hos exstiterunt *Hutistæ*, qui ad certum & præfixum tempus extremi Iudicij diem continuo exspectant; & quamuis toties hactenus deceptos se viderint, illum tamen non minus pertinaciter quam Iudæi Messiæ sui aduentum, exspectant. Filiorum Israel nomen sibi vindicant: Hutistæ à Ioanne quodam Hut appellati, qui in carcere mori quam ab errore discedere maluit. *Inuisibiles*, vt Staphylus scribit, docebant Ecclesiam visibilem esse non posse, vt quæ in cordibus Electorum sita, soli Deo nota sit. Hunc errorem Caluinistæ quoq; amplexi sunt, qui quum Ecclesiæ suæ originem demonstrare non possint, inuisibilitatis ei siparium seu velum obduxerunt. Sed frustra. Si enim inuisibilis esset Ecclesia, is qui prima eius fundamenta iecit, frustra nobis mandasset vt fratrem incorrigibilem Ecclesiæ indicaremus. Quomodo ergo verba faciemus ad eum qui à nobis videri non potest? Annon vanum hoc & ridiculum fuerit fratrem corrigendi remedium? Et S. Paulus Apostolus Episcopis & Presbyteris Ephesinis mandans, *vt attendant sibi & vniuerso gregi, in quos Spiritus S. ipsos posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei quam acquisiuit sanguine suo*, annon, inquam, rem impossibilem illis mandat, si Ecclesia videri non potest? Annon pulcrum sit spectaculum videre Pastorem cum pedo per campos hinc inde errantem, & voce ac fistula oues, quæ tamen nullæ vsquam apparent, vocantem ac ducentem? Quomodo vero illud intelligendum est quod S. Paulus & Barnabas Antiochiæ Ecclesiam congregasse dicuntur, si Ecclesia est inuisibilis? Quid ergo congregarunt? an phantasmata; aut Democriti atomos? Idem S. Paulus in Actis Ecclesiam non semel salutat. Quam ergo? an Chimæram, quam numquam quisquam viderit? Non ita est: sed Ecclesia ab Oriente vsque ad Occidentem splendoris sui radios iacit vt Origenes ait. Chrysostomus dicit, facilius esse obscurare solem quam Ecclesiam. Et Cyprianus, Ecclesiam lumine Saluatoris circumdatam, radios suos vndique spargere ait. Augustinus vero cæcos esse eos affirmat, qui magnum & excelsum hunc montem, Ecclesiam nempe, videre nequeunt. De Quintinistis porro agamus, à Quintino sartore natione Picardo, denominatis, qui Anno MDXXV. tum quum quisque nouam sibi fabricaret hæresin, in Brabantia dogmatizare cœpit.

Hutistæ. *Inuisibiles.* *Matth. 18.* *Act. 20.* *Act. 14. & 15.* *Act. 18.* *Orig. hom. 30. in Matth. Chrys. hom. 4. in cap. 6. Es. Aug. lib. 3. cont. Parm.*

Caput hic fuit & dux magnæ illius Libertinorum cohortis, omnes religiones amplectentis, nec vllam tamen habentis. Deo aiunt perinde esse quomodo quisque ipsi seruiat. Ex his si qui Deum esse credunt, cum tamen in throno suo minime fatigandum censent. Quid enim inquiunt, isthæc minuta ad ipsum? Id quod à Luthero didicerunt, qui in Captiuitate sua Babylonica ait, Deum nihil curare quid nos faciamus. Iidem dicunt, quemadmodum homines diuersis ferculis & cibis, sic Deum diuerso cultu de-

V. *De Quintinistis seu Libertinis Cal. ac Liber. cap. 4 Viret. lib. 2.*

lectari. Hæc eadem Themistij Philosophi fuit sententia, dicentis, Diuinæ essentiæ eam esse magnitudinem & sublimitatem, vt tamen diuersis modis, ad eius cognitionem peruenire queamus. Iacobus Curioin Chronologia sua testatur, in Palatinatu Anno M D LVI. miram eiusmodi hominum fuisse frequentiam, qui Lucianistæ dicti sint, eo quod omnes religiones irrideant, sacrosque, & inprimis magni illius legislatoris Mosis libros pro nugis & fabulis habeant. Ex horum officina prodijt nefandus iste libellus, in Germania, quamuis alibi excusus, inualescente passim hæresi, non infrequens, horribili titulo, *De tribus impostoribus* inscriptus, quo tres præcipuæ religiones, quæ vnum & verum Deum, qui creauit cœlum & terram, quamuis diuersa ratione agnoscunt, Christiana nimirum, Iudaica & Mahumetana, irridentur. Sed ex ipsis Inferni faucibus libellum hunc eructatum, non argumentum solum, sed vel solus titulus ostendit. In summa, libellus est sæculo isto dignus. Hunc ego infamem partum lubens æterno suppressissem silentio, nisi ante me Hosius & Genebrardus eius fecissent mentionem. Memini me puerum in Collegio Prelano exemplar vidisse apud Petrum Ramum, hominem excellenti doctrina præditum, qui in peruestigandis religionis secretis multũ operæ ac studij ponebat, eaq; ad Philosophiæ leges expendebat. Dici non potest quam cupide libellus hic fuerit exceptus, & per multorum manus vagatus. O cœca curiositas, quot tu animas in puteum illum infernalem præcipitâsti! Sed quid? Annon superioribus annis, nimirum Anno M D LXVIII. Theses Cracouiæ impressas vidimus, quibus hæc inter alias fuit inserta. *Dicimus nos, post mortem animam non superesse. Figmenta hæc sunt Romani Antichristi, ac potissimum Purgatorium & sanctorum inuocatio ad quæstum excogitata: quibus animæ immortalitatem Mundo persuadere voluit.* Alius huic non absimilis, immo multo perniciosior libellus Cracouiæ Anno M D LXXXVIII. excusus fuit, hoc titulo, *Religio Simonis*: qui Cœlum patrem, ac Terram matrem nostram facit. alius Deus ibi nullus. Staphylus testatur, Anno M D LXVI. in Bohemia sectam esse exortam eorum, qui omnia quæ de Deo aut diuino cultu dicantur, pro nugis & fabulis habuerint, statuerintque animas vnà cum corporibus interire. Idem Geneuæ Italus quidam in publica concione affirmauit, vt Vetus scribit. Eandem opinionem infelix quidam nostri sæculi Episcopus, homo multæ lectionis, feminæ amore postea perditus, tam doctrina quam exemplo suo subditis iam ante ab antiqua religione demotis, impressit, nimirum, Religiones omnes, modo in Deum ferantur, & Naturæ legibus consentaneæ sint, bonas esse. Quinetiam in conuentibus aliquot bonorum istorum hominum deliberatum fuit, de vna ex Iudaica, Turcica & Christiana religione conflanda. Sed

Pag. 151.

Liber nefarius.

P. Ramus.

In epist. ad Episc. Agr.

Vid. Librum Tiguri impressum Anno 1587. B. Iob fides & confessio de resurrectione mortuorum.

quid?

quid? Quàm amabilis tibi videtur eorum hæreticorum societas, quæ *Amoris familia* appellatur?

Auctor Cypriæ huius familiæ fuit Henricus Nicolai, Hollandus, in Anglia potissimum frequentis; hominum perditorum, qui sine Baptismo ac ceteris Sacramentis viuunt ac moriuntur; neque liberos vlla Dei aut sacrorum cognitione, sed ciuiliter tantum quibusdam viuendi præceptis instruunt. In precationibus quotidianis tres tantum priores orationis Dominicæ petitiones recitant, neque peccatorum remissionem flagitant, vt qui ex Deo natos se ferunt. Aiunt præterea Iesum Christum imaginem tantum esse essentiæ dextræ Patris. Patrem se cum ipsis secundum hominem inferiorem humanificare; & secundum hominem interiorem in vno cum ipso spiritu ipsos ædificare. Inde concludunt, Animam creaturam non esse, sed increatam Dei particulam. Sectæ suæ conditorem diuinum appellabant hominem, in Dei essentiam (sic enim de seipso supradictus Nicolaus loquitur) transformatũ. *Familia Amoris. Vide Resc. fol. 348.* *Acosta de orig. hæres.*

Sed quid, putas, dicet posteritas, si *Effrontium* nomen audierit? (sic enim ab Erasmo vocantur) qui frontem sibi eousque radunt dum sanguis effluat, ac dein oleo inungunt; sicque pro Christianis, nullo alio baptismo vsi, haberi volunt. Hos idem testatur Anno M D XXXIV. vnà cum Prædicantibus Trãsyluaniæ doctrinam suam sparsisse. Dicunt præterea, Spiritum Sanctum esse tantum mentis quandam eleuationem, & animi motum à Deo inspiratum. Spiritus S. adorationem, idololatriam esse: quum Spiritum S. adorandum esse in scriptura nuspiam habeatur. Sed ô inepti! Annon Sacra scriptura Spiritum Sanctum Deum esse docet? Si Deus, ergo adorandus est. *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro*, inquit Apostolus. Quem Deum? (inquit, S. Augustinus) nisi Spiritum S. cuius templum corpus nostrum esse dixerat. Fuerunt etiam eodem fere tempore *Valentinistæ*, à Valentino Gentili dicti; asserentes, non tres esse personas in eadem essentia, sed essentiam esse solius Patris, qui solus verus sit Deus: Filium vero Patri esse consubstantialem, quasi gratis aut ex mutuo; eundem nihilominus à Patre substantialiter differre. Impurus hic homo ex Italia profugus, Tiguri primum, deinde Geneuæ virus suum sparsit; lenius tamen tractatus quam Seruetus. Eiuratis enim errroribus, in vrbe manere iussus fuit; sed metuens ne Serueto secundus adderetur, in Sabaudiam clam aufugit: vnde à Blandrato & Alciato similiter Geneua profugis euocatus, in Poloniam cum eisdem concessit. Ex horum inter se confusis opinionibus nouum doctrinæ genus natum est, quod non exiguam Europeæ Sarmatiæ partẽ infecit. Huius opera Georgius Paulus è Caluinista Arrianus factus, & ipse venenũ suũ multis in locis disseminauit. Lutherani & Caluinistæ quum ad hos oppugnandos alia arma nõ haberent, *V. Horribilis Effrontium secta, & Valentinistæ. Eras. in epist. ad Luth.* *1. Cor. 6.* *Valentinistæ.* *Vid. Aret. in hist. & Bez. de vnit. essentia.*

vim verbo Dei fieri dicentes, Concilia, Symbola Nicenum & S. Athanasij antiquitatem denique eis obijciebant, & de ijs quæ superbe antea contemnere & fastidire solebant, honorifice tum loquebantur, antiquitatis auctoritate velut veteribus vtentes vestimentis. Contra hos Sigismundo Augusto rege iubente, Anno M D LXVI. insignis Conuentus in Polonia celebratus fuit, vt alibi dicam. Porro inter nouos hos Apostolos dissensione orta (Blandratus enim ex toto Arrianum se ferebat, Alciatus ad Mahumetismum propendebat) Gentilis à Rege proscriptus ac ditione sua excedere iussus fuit. Ante abitum Regi librum exhiberi curauit, in cuius Præfatione, folio sexto, vehementer conqueritur, quod voces illæ monstrosæ & absurdæ (sic enim loquitur) *Persona, Essentia, Vnitas, Trinitas*, ab Ecclesia receptæ sint. Quis inde nõ extremam hominis malitiam animaduertat? Quum enim Ecclesiam penitus euertere constituisset, fundamenta eius primum suffodienda, & voces istas, quæ veluti speculæ sunt, vnde hostilis assultus prospiciatur, emouendas sibi putauit. Catholici qui Iudaizare nesciunt, vocibus istis *Persona* & *Trinitate*, vtuntur, & infelices Tritheistas detestantur. Iidem à vocibus *Essentia* & *Vnitate* quas noui Arriani deletas cuperent, nequaquam abhorrent. Sed ad Gentilem redeamus: qui Polonia eiectus in Morauiam, inde in Austriam, ac tandem Bernam Heluetiorum concessit, eodem ibi Anno M D LXVI. quod Seruetus Geneuæ, fato functus, & igni exustus; in ipso protestatus supplicio, se mortem hanc ob diuini nominis & gloriæ defensionem subire. Hic finis fuit Valentini Gentilis, à quo tot animæ seductæ & in exitium præcipitatæ sunt: qui vti in propaganda sua doctrina quamdiu vixit, audacissimus; ita in eadem defendenda ad mortem vsque fuit pertinax. Sed & aliud sectariorum genus in illis locis, per quæ noui Apostoli Geneua egressi, vagati sunt, reperitur, eorum scilicet qui *Hosmannistæ* dicuntur. Hi docent, Deum ex se carnem factum esse: & hominem in gratiam receptũ, & sua culpa in peccatum relapsum, saluari non posse. Hoc dogma vnus eorum contra Lutheranos Argentorati asserere non dubitauit. Cogitet quisque quomodo ille ad hanc sententiam defendendam Scriptura vsus sit, quæ frequentissime illud inculcat, Deum peccatorem quotiescumque pœnitentiam egerit, recipere paratum esse: & quam bene ille S. Ioannis Baptistæ, Apostolorum, & ipsius Dei Filij & Saluatoris nostri, ad pœnitentiam nos inuitantium, & salutem promittentium, verba intellexerit.

Gentilis exustus.

Lib. de Luth. Concord.

VI. *Noui Manichæi & Samosateniani.*

Manichæorum similiter hæresin eodem tempore à Flaccianis renouatam vidimus, à Matthia Flaccio Illyrico denominatis: quamuis pro Lutherano is haberi velit. Huic certe Schlusselburgius in libro De noua Manichæorum secta primas dedit, quos ille è Lutheranis & Sacramentarijs quasi conflatos,

Manis

Manis errores sequi scribit. Id hominum genus in Austriam quoque penetrauit. Post Flaccium præcipui fuerunt Cyriacus Spangenbergius, Christophorus Irenæus Saxoniæ Ducis Concionator, Martinus Wolfius Prædicans Orlamundanus, Matthæus Schneiderus Prædicans in Thuringia, & alij. Quemadmodum vero Flaccus Manichæi errores resuscitauit; sic alij Samosateni, vt Staphylus scribit. Qui horum libros, & inprimis Socini Samosateniani contra Lutheranum Volanum legerit, deprehendet vix hunc alijs quam Catholicorum armis atq; argumentis vti, vt Traditionibus & Patrum atque antiquitatis auctoritate; hacque vna ratione illorum ictus declinare. Patres sunt, inquit Socinus. Sed quid? Et ipsi homines sunt. Numquid Deus non minus nos quam ipsos illuminare potest? In terra quidem iudex nullus est penes quem sit religionis controuersias decidendi potestas, quam solum Dei verbum. Hæc diuerticula atque effugia sunt omnium hæreticorum. Miraris, Lector, tantam hæreticorum ac tam diuersorum colorum, tantam in schola Sathanæ classium, tantam Euangelicorum, scilicet, multitudinem: qui omnes se Iesu Christi filios dicunt, qui omnes etiam cum vitæ periculo opiniones in suo cerebro natas mordicus tuentur, tam de salute quam de morte sua certi. Sed nondum ad tragœdiæ huius catastrophen peruentum est. In scena adhuc versatur diabolus, & tamquam choragus, alias subinde atque alias nouas personas producit: vt sunt *Vncti, Puritani*, & alij, de quibus agemus infra vbi de Anglia sermo erit. Sed & alios hic omitto, *Hussitas, Taboritas, Picardos, Subutraquios, Calixtinos*, in IV. librum ad Bohemiæ historiam rejectos; itemque *veteres Waldenses* in Gallia (de quibus etiam alibi) & infinitos alios, nulla re quam ignorantia & pertinacia inter se conuenientes; vt qui veluti fluctus maris reciproco quodam opinionum æstu inter se colliduntur, erroresque fouent incompatibiles. Hos velut in stadio cum dæmonibus decurrere, ac de brabeio cum ipsis contendere, merito dixeris. Iidem nihilominus cum primitiua Ecclesia nati videri volunt. Mirum quod non ante eam, quemadmodum Arcades ante Lunam, natos se dicunt. Sunt quoque *Fratricelli*, qui Iesu Christi infantes se iactant. Infames hæretici, qui brutorum more in synagogis suis, exstinctis candelis, promiscue concumbunt. Horum secta quantum ad fidem, ex Lutheranorum & Picardorum confusis inter se opinionibus est composita. Auctor eorum fuit quidam Hertzog nomine. Præter recensitos hactenus, sunt quoque Semilutherani, Antilutherani, Luther-Osiandriani, Luthero-Zuingliani, Luthero-Caluiniani, Luthero-Papistæ: & in vniuersum tam fertilis est tamque multiplex Lutheranorum secta, vt vndecim eorum factiones Anno MDLIX. Principum iudicio hæreseos fuerint condemnatæ, vt Stapletonus scribit. Silentio etiam

Socin. lib. de Christi Natu.

Noui hæretici.

Fratricelli.

Lib. 4. Contr. 1. cap. 13.

præterea Mansfeldianos, Heshusianos, Lopsenses, Macedonianos, de quibus Hosius in AntiBrentio, & alij: qui omnes ad reformandam Ecclesiam natos se dicunt. Quamuis autem plerique harum sectarum, quas in præcedentibus capitibus enumerauimus, auctores in suo, vt ita dicam, fumario suffocati sint, non paucos tamen successores reliquerunt, qui populis Septemtrionalibus opinionum suarum fumos vendiderunt: quorum memoria æterna potius obliuione oblitteranda quam nostris scriptis posteris tradenda est. Quamuis horum quoque memoriam non aliter quam Perilli taurum conseruari operæ precium videtur, vt quoties eorum nomen vsurpatur, toties maledictiones & exsecrationes in auctorum capita iaciantur.

VII. *Diaboli astutia, & hominũ vecordia. In Han. Eclo. 9. Bucol.*

Ab his miseri & vecordes homines excantati, iam hunc iam alium nouorum istorum vatum sectabantur. Vidistis supra eos qui montes Apocellanos, ductu Prophetæ sui, conscenderunt, vt inde ad cœlum ascenderent: hic nouum audi prophetam, Lutheri discipulum, certum diem extremo iudicio & cœlorum apertioni constituentem; de quo Hanardus Gamerius scribit. Hic Michael Stifelius fuit: qui vidente fere atque audiente Luthero in pago Witebergæ vicino, Holtzdorff dicto, auditoribus suis, ad quos docendos à Luthero fuerat appositus, persuasit, III. die Octobris Anno M D XXXIII. Mundi fore finem. Hac fama diuulgata, plerique in Saxonia & Misnia relicta agricultura, & omni negociorũ cura abiecta, totos se orationibus dediderunt. Forte illo ipso die post horam decimam, quam ille vltimam cõstituerat, atrox tempestas exorta, vaticinio fidem pæne fecit: cuius tamen vanitatem cœlum non multo post rursus serenatum & multo magis quam antea sudum, patefecit. Tum Stifelius vates captiuus Witebergam abductus, sed Lutheri opera liberatus, & ad Ecclesiam suam fuit remissus. Hac de re elegantes exstant Poetæ cuiusdam versus, quos hoc loco apponere visum est.

Eheu: Fauste (precor) nunc, quod me perdidit audi.
Est in Saxonia, quæ me nutriuit alumnum,
Patria, de lignis Holtzdorffia dicta, vocatur.
Hæc cùm susciperet falsis de vatibus vnum,
Se simul & miseros nos perdidit ipsa colonos
Funditus: & miserè stricto velut ense peremit.
Namque Michaelem quendam pro vate recepit
Nomine Stifelium, socium comitemq; Lutheri,
Cùm coleret monachos, & cùm turbaret eosdem.
Is se sacra putans mysteria scire deorum,
Quadrati numeri secum ratione putata,

Dixit

Dixit in hoc ipso, quem nos memorauimus anno,
Quòd foret Octobris decimam lux circiter horam
Tertia supremi perituri terminus aui.
Credita sub tanto res tanquam vera magistro,
Agricolas ruri, sed & intra mœnia ciues
Luminibus claris obducta nube fefellit.
Quem non deciperet? credebat id ipse Lutherus
Vaticinaturo, subscribebatq; Melanchthon.
Hi qui Misniacam subigebant vomere terram,
Et qui Saxonici cultores ruris eramus:
Incultos agros, incultaq; tecta domorum,
Et patiebamur sine frugibus arua perire,
Hoc satis esse rati, si tantum venter haberet,
Quantum sufficeret dictas ad temporis horas.
Nos igitur socij, summis pro viribus omnes
Pergræcabamur sic, vt nihil esset in ære,
Nil itidem pecoris, cùm tempora dicta venirent.
Cùm tamen ille dies Octobris tertius esset,
Conueniunt omnes, quorum stultissimus ipse
Consistit medius, faustumq; precatur, & orat:
Agricolis etiam frustra metuentibus, inquit
Stifelius clamans: surgendi tempus adesse,
Supremumq; diem nostræ venisse salutis.
Nam quo quisque modo vestitus staret ibidem,
Hoc debere statim cœlo super æthera ferri.
At cùm iudicij iamdudum tempus abisset,
Vt dubitans secum præsagia falsa putaret,
Fortuita quidam veniens ab origine ventus,
Eludit subito mendacem turbine vatem,
Qui simul ac perijt, nos penè periuimus vnà,
Quòd non adfuerit iudex cum turbine Christus.
Nam propter pecudes, propter bona perdita, mœstis
Grata dies nobis toties promissa fuisset.
Ergo Stifelium manibus post terga reuinctis
Atq; manus pedibus per mutua vincula nexis,
In curru positum nunc huc raptamus, & illuc,
Donec ad eximiam fessi deuénimus vrbem,
Candida quæ niuei sortitur nomina montis.

Hic nos iudicio damnandum sistimus æquo,
Parua petituri magno solatia damno.
Sed frustra petimus, frustra culpamus iniquum,
Frustra carceribus clausum detrudimus hostem:
Quo duce communis sortis fortuna perisset:
Nam (quia de corio fuit ipse Lutherus eodem,
E quo Stifelio factum dedit ocrea nomen)
De manibus nostris, & certa morte redemptum
Excellens magica turpissimus arte Lutherus
Stifelium nota præfectum reddidit ædi.
Nos vero miseros, miseros nos ille reliquit
Elusos miserè; quorum pars tabe periuit:
Pars sua crudeli confodit pectora ferro.
Pars, quorum numerum fugiens mœstissimus auxi,
Diuersas adijt patrijs à sedibus oras.
O vtinam vero contingeret infimus ordo,
In quo seruitij mihi pondera ferre liceret.

Lindanus lib. 1. cap. 9. de fug. Ido. Alius quidam secordiâ Stifelio nihil cedens, è nostra schola egressus, Ioannes Campanus nomine, in Cliuiensi ditione populo similibus deliramentis illusit. Omnes vero hi, quos in hæresis hoc theatro diuerso habitu à nobis productos vidisti, quamuis ipse Orcus nihil euomere potuisset exsecrabilius, impijs suis erroribus Sacram Scripturam prætexebant, hanc cynosuram suam & regulam esse iactabant; nec quidquam in ore ipsorum erat frequentius quam Euangelium: à quo etiam, more omnium hæreticorum superbum sibi, ad Catholicis insultandum, sumentes titulum, EVANGELICI appellari voluerunt. Et hunc quidem titulum non Lutherani tantum, sed & Zuingliani, Caluinistæ, Anabaptistæ, & alij omnes ex æquo sibi vendicant.

VIII. *Schvvenckfeldius, nouus hæresiarcha. Anno 1529.* Horum vnus equestris ordinis, solus facere tentauit quod ipse diabolus tentare vix ausit. Contra enim quam alij fecerant, Sacram Scripturam penitus abolere conatus est, Lycurgi credo, exemplo, qui leges suas scripto consignari noluit. Hanc enim omnium controuersiarum, & litium aiebat esse subiectum. Gaspar Schvvenckfeld ei nomen fuit, quem Lutherus per ludibrium Stinckfeld appellare solebat. Licet vero doctrina huius hominis omnium fere reliquorum dogmatis aduersaretur, nō paucos tamen nacta fuit sectatores. Fuit vero Schwenckfeld natione Silesius, nobili loco natus, disertus admodum, qui sectam quandam inter Romanum Antichristum & Lu-

therum hæresiarcham, vt Wigandus scribit, & ipse in libro *De triplici vita* fatetur, intermediam cudere instituit; petitis ex Apocalypsi præcipue argumentis vel deliramentis potius, & in omnibus non litterali, sed mystico seu spirituali quæsito sensu. Inter alios ipsius sectatores quos eloquentia & doctrina sibi adiunxerat, fuit Sigismundus quidam Pastor Lignicensis, qui vnà cum Schuuenckfeldio Silesiæ populos multis erroribus implicauit. A Friderico Palatino Comite eiectus Schuuenckfeldius in Saxoniam abijt, vbi cum Luthero de aliquot Fidei articulis disputauit, persuaderi tamen non potuit, vt ad Lutheranam Ecclesiam, cum qua diuortium fecerat, rediret. Saxonia Augustam Vindelicorum, atque inde Vlmam & Argentoratum peruenit, nouam suam religionem, totam spiritualem, & nihil carnale, vti dicebat, redolentem, vbique disseminans, ac plures passim tam eloquentia quam externa vitæ sanctitate (propria enim auctoritate priuatim in domibus habebat conciones) ad se alliciens. Suos sectatores *Confessores gloriæ Christi* appellari voluit: nihilominus tam ipse quam omnes cum ipso sentientes in Conuentu Anno M D XXXVII. Smalcaldiæ habito, hæreseos fuerunt condemnati. Eius de Cœna Domini sententiæ siue Explicationi Wolfgangus Capito magni nominis Prædicans applaudit, præfatione libris eius præfixa.

Præcipua erratici huius Equitis dogmata fuerunt: Ad salutem consequendam nec lege nec scriptura opus esse: oportere hominem diuina inspiratione doceri, & Dei opera in magno huius Vniuersi libro proposita contemplari, atq; ex eis Dei cognitionem haurire. Scripturam S. meram esse creaturam. Iesum Christũ non contineri sub littera; sed diuino spiritu, qui se hominibus communicet, cognoscendum esse. Ad hæc probanda, S. Scripturæ vtebatur testimonijs. Ac primo, annon, inquit, apud S. Matthæum ipse Saluator dicit, Nos vnum tantum magistrum in cœlis habere, neque alium esse qui docere nos possit aut debeat? Et apud S. Ioannem, solus Iesus Christus Verbum esse dicitur. Et D. Paulus, *Littera*, inquit, *occidit; spiritus autem viuificat.* Vide, quæso, quam turpiter homines S. Scriptura abutantur. O insignem hominis improbitatem, Scripturam ipsa Scriptura impugnare atque euertere conantis! vt legere est in libris ab ipso æditis, *De abusu Euangelij*, & *De Verbo Dei.* Simili ratione Ambrosius, nescio quis vtrumque Testamentum reijcere non dubitauit, vt Eccius in Refutatione Zuinglianæ Confessionis testatur. Et alius nostri temporis scriptor, Otho Braunfelsius nomine, Euangelia ab Apostolis scripta esse negauit: adeoque hos sæpius errasse, & vt Magistrum suum ornarent, pluribus fictis narrationibus historiam suam refersisse, summa cum impietate asseuerauit. Schuuenckfeldius prætere renouatis veterum Mani-

Vid. Confess. Mansfeld. & Lauren. Hartenr Illyr. in Præf. super Epist. Lu Postil.

Esa. 58. Iere 29. 1. Thessal. 2. 2. Pet. 1.

Cochl. cap. 3. & 4. de scrip. & eccle. authoritate.

chæorum & Valentinianorũ erroribus, docuit, Iesum Christum non in vtero Mariæ virginis virtute Spiritus Sancti fuisse conceptum, sed quod hominem à Deo ad nos redimendos expressè creatum, sibi coniunxerit: huncque ipsum hominem post ipsius ascensum ad cœlos Deum, factum esse. Personam Filij esse quoque personam Patris. Non à Deo Patre verba hæc è cœlo prolata, *Hic est filius meus dilectus*; sed vocem tantum fuisse è nubibus expressam. Fidem nihil aliud esse quã essentiam & naturã Dei. Omnes Christianos naturales esse Dei filios, ex natura & essentia diuina ab ipso procreatos; Christum vero omnium esse sanctissimum, primogenitum & hæredem. O horribiles blasphemias! Recte ergo Hosius ait, Sathanæ Euangeliũ à Luthero initium cepisse; idemq; per Schuuenckfeldium fuisse consummatum, tãta discipulorum & sectariorũ frequentia, vt multis in locis Germaniæ & Heluetiæ plures Schuuenckfeldiani quã Lutherani reperti fuerint. Georgius quidem Hansfeldius Caluinista Schuuenckfeldium vitæ probitate atq; integritate Luthero superiorem fuisse testatur, sed Melanchthon longe aliter sentiebat, dicens, Schuuẽckfeldium centum habere manus, & armatas vndique circa se copias, quibus nefaria passim scripta spargat, & turbas atque seditiones excitet. Viginti octo annis quibus hinc inde vagatus est, quinquaginta libri ab ipso scripti feruntur, à Schlusselburgio libro X. recensiti: quos ille plerosque vixdum natos ad Lutherum mittere solebat, vt eum tanto magis vreret.

Docuit idem Schuuenckfeldius, stultum esse cogitare, Christi corpus in Sacramento præsens esse. Hominem sine Sacramentorum mysterijs saluari posse, neque ea ad salutẽ esse necessaria. Corpus Christi e cœlo assumtũ, modo quodã aereo pani circũfundi. Ex quo sequitur, corpus Christi iam glorificatum omnia replere. Atqui Saluator corpus suum ante glorificationẽ discipulis mãducandũ dedit; & corpus post glorificationem demũ, vt ita dicam, deificauit. Non minus ergo inepta quam impia est Schuuenckfeldij opinio, quæ olim etiam fuit Apollinaris, Marcionis, & Valentini, existimantium, Christum corpus suum è cœlo attulisse. Qui plures Schuuenckfeldij errores cognoscere cupit, Confessionem Mansfeldensem legat. Lutherus summus nouorum Euangelicorum Pontifex Schuuenckfeldium reprehendit quod docendi munus vsurparet, nec tamen vocationem suam probare posset. Sed festucam in oculo alterius vidit qui trabem in suo videre non poterat. Idem Schuuenckfeldio interdixit, ne vllas litteras aut libros ad se mitteret, *quos* vti aiebat, *diabolus ex ipso vomebat & cacabat*. Hãc nimirum vrbanitatem omnia Lutheri scripta & dicta præseferunt: qui non Schuuenckfeldium tantum, sed Zuinglianos etiam omnesque Sacramentarios, qui affinitatem quandam cum ipsius doctrina habent, exsecratur.

Furiosi

Furiosi huius hæretici non minus furiosus hæreticus Lutherus passim mentionem facit, ac præsertim vbi diuersas de Cœna Domini opiniones recenset. Schuuenckfeldius enim dicebat, verba hæc, *Hoc est corpus meum*, plane esse oblitteranda, vt qui spirituali intellectui obstent. Sic vero intellgenda: *Hoc est corpus meum*, id est, *Corpus meum est hoc*, nimirum spirituale quiddam. Zuinglius, vt scribit Wolfgangus Capito, *est* interpretatur pro *significat*: Oecolampadius *Corpus* pro *figura Corporis*. Schuuenckfeldius, *Hoc*, pro signo quodam spirituali, quo animus ad panem illum cœlestem, qui ipse est Christus, eleuetur. Nolo confutandis his ineptijs immorari: non possum tamen non mirari extremam eorum amentiam qui tam absurdis, & non dicam SS. litterarum Doctore, sed ne homine quidem dignis opinionibus assentiuntur. O cœcas hominum mentes, ô pectora cœca! O miram diaboli astutiam, & quiduis suis persuadendi artem! Contra nobilem hunc Doctorem, cuius secta post mortē Lutheri præcipue inualuit, circa Annum MDLIV. Lutherani quamuis diuersarum factionum Naumburgi synodum celebrarunt, cui interfuerunt Amsdorffius, Ionas, Pomeranus, Cruciger, Melanchthon, Coruinus, Bucerus, & alij; ac post multam disceptationem ac dissensionem, Schuuenckfeldianorum sectam condemnarunt, ac præcipue errores duobus libris Schuuenckfeldij *De duplici statu Christi*, & *De vero Euangelij vsu*, comprehensos.

Luth. Tom 2 Germ fo. 259 & in 17. cap Ioan. & in Breui Conf. Tom. 8.

Libro de Cœna.

IX. *Spiritualium secta.*

Schuuenckfeldianorum sectæ affinis est illa quæ *Spiritualium* dicitur, qui & ipsi Scripturam nihili ferè faciunt. Vt enim Schuuenckfeldius passim, ac præcipue in libello *Valete* inscripto, docet, scripturam duos habere sensus, vnum literalem, qui sit inutilis; alterum mysticū & spiritualem, ad quem sola à Deo rapta anima penetrare possit: sic Spirituales solis sibi veram rerū ad religionem pertinentium cognitionē datam esse asserunt, nec opus esse Sacramentis aut vllis alijs subsidijs quam deuota meditatione. Saluatorē in Cruce verbis illis *Consummatum est*, pronunciatis, satis ostendisse; omnia ad salutem peracta, nec vllo amplius opus esse sacrificio, lege, aut Sacramento. Sed & ex his eisdem vltimis Saluatoris nostri verbis, omnes noui isti Euangelici omnium ceremoniarum & sacrificiorum abolitionem euincere ac probare conantur, non considerantes, Dominum & Saluatorem nostrum illis verbis tantum ostendere voluisse, opus Redemtionis nostræ iam à se esse perfectum ac consummatum; & veteri Legi finem impositum; ac vetus illud sacerdotale officium in longe excellentius esse commutatum, vt Sanctus Paulus in Epistola ad Hebræos testatur. Omitto plures minorum gentium, vt ita dicam, hæreticos: quorum memoriam & stultam doctrinam silentio obrui

Consummatum est, quid significet.

quam

quam posteris tradi satius est. Quotquot vero extiterunt, à Luthero omnes progressi sunt: qui primus ensis gigantibus his ad cœlum oppugnandum, vel potius, tamquam alter Epeus Troianum illum equum, è quo tot armatorum cohortes ad euertendam Ecclesiam prodierunt, fabricauit. O cœli opprobrium, ac terræ odium, hæretici! qui omnes nulla in re nisi in pessumdanda Ecclesia conspiratis. Sed agite prout lubet, omnes vestras vires contra eam conuertite: stabit illa nihilominus, & tamquam firmissima incus, vestros omnes ictus respuet atque eludet. Cyclopas hos & gigantes infernalis Vulcani ministros, (quorum omnem vim Ecclesia non minus fortiter quam rupes fluctuum impetum excipit ac frangit) merito dixerimus; videamus tamen an ijdem locustæ illæ sint, quarum in Apocalypsi ex ore infernalis putei egressarum fit mentio.

HÆRESEON QVÆDAM FIGVRÆ, ex Apocalypsi petitæ.

Caput Decimumseptimum.

ARGVMENTVM.

I. *Quæ sit stella illa in Apocalypsi è cœlo delapsa.*
II. *Ante Lutheri aduentum Fides fuit vniformis.*
III. *Quid significet fumus qui aërem obscurauit.*
IV. *Quæ sit turma illa locustarum.*
V. *Quæ caput non habent, vt & hæretici.*
VI. *Itemque regem inuisibilem.*

I. *Stella è cœlo delapsa. Vide Bellar. Respons. cōtra Chytræum: & P. Cotton in Apologia.*

MIHI innumerabilem illam hactenus confuso quodam ordine à nobis repræsentatam sectarum multitudinem non sine stupore intuenti, illud D. Ioannis de locustis ex abyssi puteo egressis vaticinium itemque alia nonnulla ibidem prodita, impleta videntur. Per stellam illam è cœlo delapsam quid aliud intelligas quam hominem è terra quasi ad cœlum eleuatum, puritate & splendore quodam Ecclesiastici ordinis coruscantem primo, deinde vero Mundi huius cœno immersum, incestuosis innexum nuptijs, & in carnis & sanguinis voluptatibus sese volutantem: qui vt prius

Dei

Dei amore, parentes, & fortunarum ac dignitatum spem omnem à se abdicarat; sic earundem rerum spe ac dignitate, omnem pietatem ac religionem abiecit ac proculcauit. Et sicut à Saluatore nostro D. Petro Apostolo cœlorum claues datæ sunt; sic ei qui per stellam hanc designatur, à Sathana claues infernalis putei traditas, S. Ioannes scribit: è quo aperto, fumus tamquam ex magna fornace exierit, solemque obscurarit.

Ante stellæ huius casum omnes ad Occidentem regiones, adeoque vniuersa Latina Ecclesia vnam religionem colebat. Eadem erat vbique fides, eadem Sacramenta, eadem ieiunia, ijdem dies festi, eædem ceremoniæ, idem cultus. Nondum erat vllum contra prisca illa altare erectum. Vnum ab omnibus sacrificiũ quotidie frequentabatur, vnus Pastor, summus Pontifex, vnũ ouile eiusdẽ matris lacte educatũ agnoscebatur. Postquam vero stellæ illius splendor exstinctus, & puteus inferni apertus fuit; tã densus hæreseon, schismatum & sectarũ fumus omnia ita obscurauit, vt non dicam vna in prouincia aut vna vrbe, sed in eadẽ domo vicini, amici ac cognati sese internoscere nõ potuerint. Vide hic, quæso, quam mirabiliter Deus amicos, & Israelitas ab Ægyptijs separarit. Nos enim qui Dei gratia fumum istũ infernalem euasimus, Catholicos omnes non in Hispania tantum, Italia, Anglia, Gallia, verum etiam alio sub sole iacentibus & obuersis climati nostro regionibus pro fratribus agnoscimus & habemus; at miseri illi Septemtrionales populi, quorum terras plusquam Ægyptiæ tenebræ occuparunt, in eadem domo, vti diximus, vix sese internoscunt. II. *Vnitas religionis ante Lutherum.*

Tam solem quam aerem à fumo hoc obscuratum Apocalypsis testatur. Per solem Christum D.N. intelligi tam Catholici quam hæretici aiunt interpretes, vt qui de se ipso dicat: *Ego sum lux mundi*: Per aerem vero verbum diuinum intelligendum est, per quod viuimus veluti & spiramus. An vero vmquam sol hic iustitiæ magis fuit obtenebratus, quam quum nigri illi & palpabiles errores ingruerent? nimirum, Christum Iesum Deum non esse, non esse adorandum, de salute eum sua desperasse, pœnam damnatorum tulisse, &c. Quam multis vero tenebris ijdem S. scripturam inuoluerunt? quam multis contrarijs expositionibus eandem obscurarunt? Omni enim verbo non scripto, ab hæreticis reiecto ac proculcato, Deus bone, quot interpretationes contrarias, quot Commentarios sibi inuicem repugnantes, quot toto cœlo distantes sententias natas vidimus! & quidem ijs de rebus quæ olim quum Ecclesiæ adhuc omnes starent iudicio, nihil omnino habebant dubitationis. Vel sola illa quatuor verba, *Hoc est corpus meum*, quibus olim nihil erat lucidius, iam Sibyllæ folijs & quouis ænigmate obscuriora videntur, vt ad ea explicanda Delio natatore opus sit, vt Socrates apud Platonem loquitur. III. *Fumus solem & aerem obscurans.*

IV. *Turma Locustarum.*

Locustas illas ex infernalis putei ore egressas S. Ioannes dicit speciem habuisse equorum, scorpionum, leonum, curruum volantium, & hominum armatorum. Locusta est animal ventricosum adeo vt præter ventrem vix quidquam habeat: & quamuis alas habeat, volare tamen vix potest, sed vbi parum sese in altum dedit, statim ad terram, ventris pondere depressum, relabitur. Similes plane his sunt hæretici, ventri toti addicti, ieiunij omnisq; continentiæ hostes. His venter Deus est, vt Tertullianus ait, focus altare, cocus sacerdos; quorum fides in culina calet, charitas in lebete bullit, & spes omnis in catino & disco posita est: quibus illi rebus impediti, per viam mandatorum Domini gradi, aut contemplationis alis animum eleuare nequeunt, sed quamprimum erigere aliquantulum se conantur, statim locustarum more, in terram vel potius è cœlo ad infernum, Fidei omnia, bonis operibus nihil tribuentes, relabuntur.

V. *Locustarum cum hæreticis comparatio.*

Locustæ etiam ducem nullum habent, sed turmatim huc illuc circumuolitant, vt sapientissimus quoque Rex notauit. Sic hæretici ducẽ nullum aut caput cui obediant, agnoscunt. Superbiores enim sunt quam vt cuiusquam ferant imperiũ: nec quidquam in Catholicis magis reprehendũt quam quod omnes vni obedire sustinẽt. Locustæ quoque mirum in modũ fecundæ sunt ac breui lõge lateque omnia obsident. Eodẽ modo hæretici cito admodũ crescunt ac multiplicantur, sicut paucis annis ingentem hæreticorum, ad instar fungorum vna nocte enatorum, productam copiam vidimus. Vultus humanus quem S. Ioãnes locustis tribuit, initium denotat hæreticarũ concionum quæ blandæ sunt, & singularem pietatis ac sanctitatis speciem præ se ferunt. nihil hic audias nisi Christũ, nisi æternum Deũ, nisi Dominum & Saluatorem nostrum. At Scorpionis cauda fructus hæreseos significat venenatos & pestiferos, tristemque exitum: vt quæ Dei verbum falsis interpretationibus corrumpit, & ad varios defendendos errores detorquet; adeoque cauda sua venenata ictos auditorum animos, lethali inficit veneno. Per coronas in locustarum capitibus arrogantia & superbia hæreseos designatur. Similes auro sunt: quia hæretici splendidos sibi sumunt titulos, vt qui Euangelistæ, Prophetæ, secundi Eliæ, secundi Enochi, Mundi denique Reformatores à complicibus suis vocantur. Ferrea lorica obstinationem eorum & pertinaciam significat, vt qui victi etiam pro victoribus se gerant. Hæresis enim proprium est rumpere potius omnia quam flecti. Similitudo equorum paratorum in prœlium, audaciam eorum & temeritatem denotat, qua nec Goliatho nec vilis terræ filijs cedunt. Per currus equorum volantium celeritas significatur, qua hæreses in diuersis ad Septemtriones regionibus propagatæ sunt.

Locustæ illæ habent super se regem inuisibilem, nempe angelum abyssi, cui etiam inuiti parere coguntur. Hic idem est quem Iobus Regem appellat filiorum superbiæ. Nomen ei est, *Exterminans*: eo quod vnà cum locustis nihil magis quam exterminare Ecclesiam omniaque perdere conetur. Ascende in cœlum, obi terrarum orbem, descende in Infernum, lustra Purgatorium; nihil omnino occurret quod non hæresis inuaserit. Hæc Trinitatem oppugnauit; hæc Christum tam humana quam diuina natura spoliare, hæc eundem cœlo includere, hæc Sanctis beatitudinem, angelis omnem veneracionem, Ecclesiæ Sacramenta auferre: hæc eadem sacerdotium, sacrificia, Vota, Ieiunia, dies Festos, Altaria, Cruces, Reliquias, omnia denique pietatis ac religionis signa atque ornamenta abolere aggressa est. Et meliori profectò ratione vaticinium hoc Luthero eiusq; complicibus accommodari potest, quam illud pessimi hæretici in Gregorium Papam tam re quam cognomento Magnum detorserunt. Chytræus inquit, Stellam illam è cœlo delapsam, Papam esse Gregorium, qui pro Paradisi quas habebat clauibus, abyssi, id est, Inferni claues arripuerit. Fumum putei, doctrinæ Papisticæ esse contradictiones, locustas Monachos esse & sacerdotes, quorum singularis ille fuerit protector. Sed hæc ego pluribus hoc loco ventilare nolo, vtpote in Antichristo meo satis superque discussa. Quod vero hunc omnium qui post Apostolos fuerunt maximum & sanctissimum Pontificem hæretici venenatis calumniarum telis potissimum impetant, caussa est quod ordo & ceremoniæ Ecclesiasticæ, quæ Italia à Gothis & Wandalis vastata, nonnihil labefactatæ fuerant, ab eo sint restauratæ. Ea enim tēpestate nostris temporibus simillima, omnes libri Ecclesiastici quos nancisci illi poterant, ab hæreticis combusti, & altaria destructa sunt & in puluerem redacta; quæ omnia optimus & sanctissimus ille Pontifex restaurauit, atque Ecclesiam pristino nitori restituit. Ipsi Centuriatores fatentur, ab hoc diuini Verbi doctrinam, adeoque ipsam Christianitatem, quæ hæresi iam iam manus datura videbatur, fuisse conseruatam. Tanta scilicet tamque admirabilis veritatis vis est, vt vel ab inuitis quam cupit confessionem extorqueat.

VI. *Habent regem inuisibilem.*

" *Hæreticorū in Gregorium M. iniuria & calumnia.*

Cent. 6 cap. 10. pag 979. & 680.

QVOMODO QVISQVE NOVAM sibi religionem fabricare instituerit: & quam miseris modis Catholici oppressi sint & decepti.

Caput Decimumoctauum.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus tantam nouorum Doctorum multitudinem è schola sua progressam videns, stupore defixus.*
II. *Vnusquisque noua secta vult haberi Auctor.*
III. *Laici Concilia indicunt.*
IV. *Querela Centuriatorum de magistratu populari.*
V. *Quomodo primi Lutherani Catholicos aggressi sint.*
VI. *Maior pars Catholicorum tum male instructa, ad refutandos aduersarios.*

I. Lutherus sectarum schola sua multitudinem obstupescit.

LVTHERVS tot nouas quotidie emergentes opiniones, tot nouas sectas nascentes, tum Sacramentariorum præsertim mirum in modum auctam, ac quotidie è sua schola nouum nouæ doctrinæ auctorem prodeūtem videns, valde animo angebatur, immo de rebus suis pæne desperare incipiebat. Præter enim eas sectas quas veluti digito supra indicauimus, vna ipsius secta triginta quatuor diuersis opinionibus erat distracta, vt Bredembachius scribit: quæ singulæ suos habuerunt assertores atque asseclas. Neque enim, Plinio teste, vllum tam impudens est mendacium, quod non assertorem aliquem; neque tam absurdum deliramentum, vt apud Varronem est, quod non defensorem inueniat. Totus igitur non in stuporem tantum sed furorem quoque versus, quod vix à se cœpti ædificij ruinas iam & rudera videret, apud intimos amicos hanc suam infelicitatem non semel deplorauit. Ad Norimbergenses scribens, Rem, ait, mirandam esse ac lachrymis dignam, quod multæ vrbes tantum Euangelij desiderium præseferant, vt deuoraturæ illud videantur, eidem tamen portas atque aditus omnes occludant. Quantopere vero nouarum indies nascentium opinionum multitudo animum eius perturbauerit, scripta eius passim testantur. Sathanas, inquit quodam loco, hanc prærogatiuam habet, vt tam inepta vel absurda doctrina excogitari non possit, quæ non statim à multis arripiatur ac mordicus defendatur. nec

Super Psalm. 67.

Lib. quod hæc verba Christi, & lib. de Ca-

vllus tam crassus est error, quin nugatoris aut excerebrati alicuius calculo comprobetur: immo quanto quidque ineptius est atque absurdius, tanto facilius tantoque à pluribus recipitur atque approbatur. Hoc nobis Germanis vitium innatum est, vt nouis rebus semper inhiemus: quibus si quis interdicere nobis velit, ad insaniam nos & furorem redigat; at eædem si libere nobis permittantur, mox fastiditis prioribus, magis aliquid nouum optabimus. Ego etiamsi centum annos vixero, nullum tamen quietis in Christiana Republica constituendæ spem video. Adeo diabolus vinculis solutus vbique tumultuatur. Nihil aliud cupio, quam ex hoc sæculo quamprimum exire. O mirum eius qui tantorum omnium malorum auctor fuit, votum! Sed quid mirum? Iam tum enim Lutherus Euangelij sui ruinam facile prospiciebat. Hanc ipse sibi prædixit: vt in Commentarijs super Genesin, postremo ipsius Anno M D XLIV. ædito fetu legere est, vbi vaticinatur, postquam decesserit, doctrinę suæ eam fore conditionem, vt ad eam conseruandam vix vlla satis futura sint auxilia. Caluinus quidem gloriatur, se plusquam ter centum animarum millia à Luthero abstraxisse. Idem Lutherus in Commentarijs super Epistolam ad Galatas (quæ verba tamquam oraculum discipuli eius notarunt) inquit, Multos ambitionis studio sese eleuaturos, ac sub pietatis prætextu peruersam doctrinam allaturos, & intra breue tempus omne id quod tam longo tempore ac tantis laboribus ab ipso ædificatum sit, euersuros. O vatem iam non vanum, & suæ ipsius ruinæ verum prophetam! Sed non meminerat eius quod Tom. II. æditionis Anno M D XLVIII. anteà scripserat, vbi inquit: Quod doceo & quod scribo, in æternum manebit, etiamsi tota Mundi dissoluatur ac dissipetur machina. Sed nihil peius eum habuit quam quod se qui initio tamquam Germaniæ Apostolus primum inter omnes locum habuit, postea multis alijs posthabitum & ad infima fere subsellia redactum vidit. Zuinglius, Oecolampadius, Caluinus, Bucerus, Melanchthon, & Martyr, (aiunt illi qui contra Lutheranam Concordiam scripserunt) multo meliores Theologi fuerunt quam Lutherus. Centuriatores quidem Lutherum strenue defendunt; sed is ab alijs multo acrius oppugnatur. Xylander Prædicans, eiurato Lutheranismo, Non dubium esse, inquit, quin si Gamalielis consilio, ad quod Lutherus iam olim cum doctrina sua prouocauerat, obtemperetur, breui appariturum sit, Lutheri doctrinam non è Dei spiritu sed ex hominibus esse. Eoque sperandum, doctrinam hanc in hominum natam cerebris, breui rursus interituram; præsertim quum intestino schismate & dissensionibus vires huius sectæ adeo debilitatæ sint, vt nihil quam propinqua eius ruina exspectari possit. Et hunc quidem metum etiam Centuriatores omnibus fere paginis ostendunt.

[Margin:] na aduer. Zuinglii.

[Margin:] Calu. in vlt. admon. ad Westph pag. 194. & 233. Hist. de Cœn. Aug. fol. 380.

[Margin:] Fol. 269.

[Margin:] Xylander à Lutheranismo conuersus.

II. *Quisque noua secta faber.*

Nec mirum sane est, singulos nouorum istorum Euangelistarum suis veluti classicũ cecinisse. Post primarij enim ipsorum Magistri apostasiam vnusquisque è Saturniano & melancholico suo ingenio sectam sibi formabat; quisque in sua officina ad suum modulum Deum sibi fingebat, vt merito exclamare possimus:

Hei mihi, quam varia dæmon mortalibus arte
Illudit, cæco mentes agitatq; furore!
Nullus vt in toto tam detestabilis error
Orbe fiet, quem non hominum pars magna sequatur.

Luth. Tom. 5. cap. 5. ad Gal.

Rationem Lutherus ipse reddit, inquiens. „Violata Ecclesiæ concordia atque vnitate, dissensionum nullus est finis. Sacramentarij primum à nobis exierunt, deinde Anabaptistæ, qui tamen longe inter se dissident. Sic vna secta prouocat alteram, & vna alteram condemnat. Cessante vnitate, in infinitum progredi numerum Mathematici dicunt; sic disturbata Ecclesiæ vnitate, erroribus aditum præcludere impossibile est.„ O quouis alio quam hæretico, & quidem hæresiarcha Luthero dignam sententiam! An quisquam putet hanc in eodem pectore in quo tot absurdæ opiniones, natam; & ab eodem ore quo tot blasphemiæ, prolatam? Circumferuntur versus aliquot, Lutheri fortunam suam lamentantis personam repræsentantes; quos vt lectu dignos & intellectu faciles adscribo. Sic vero loquitur Lutherus:

Si qua mihi iustas expressit causa querelas,
Heu nunc præ cunctis digna querela venit.
Ille ego qui quondam famâ super æthera notus,
Nunc me vix aliquâ gloria parte manet.
Omnia Caluinus rapuit, totumque per orbem
Illita vipereo dogmata felle serit.
Tu quoque dilectos inter pars prima Melanchthon,
Qui mihi præ cunctis fidus amicus eras,
Diceris extremâ liquisse in morte Lutherum,
In noua Caluini dogmata falsa ruens:
Hic vbi pallentes peruenit rumor ad vmbras,
Heu mea concussit quàm grauis ossa dolor:
Hinc Anabaptistæ, Smidelinus, Brentius, & qui
Musculus exigui nomina muris habet,
Gallus, & Illyricus, nuper quoque missus ad Orcum
Zuinglius, & reliqui turba profana vigent.
Ast ego, qui quondam doctor, primusque magister,
Quique his discipulis semina prima dedi:

Heu

Heu miser ignotas profugus compellor ad oras,
Vixque aliquâ nomen parte Lutherus habet.
Quamque ego venabar laudem, famamque, decusque,
Hei modo discipuli cuncta tulere mei,
Quos genui, quos hac peperit mihi lingua, manusque,
Quorum pracipuus fautor, & author eram.
Hac promissa fides? pietas hac debita patri;
Heu mihi! quàm pretium triste magister habet.
Degeneres animi, genus execrabile mundo,
Tempore percipies pramia digna tuo.
Hac ego vaticinor: Vates quoque vanus habebor,
Ni te, perfida gens, pœna parata manet.

Porro hæc scripturam interpretandi & ad quemuis sensum detorquendi licentia multis ciuitatibus ansam dedit Conuentus agendi, religioni quam vellent formam inducendi, & qui placerent Pastores vocandi, falsa illa diuini verbi moneta turpiter deceptis. Neque enim lupos à canibus discernere sciebant; quum vtrique eosdem fere pilos, eandem magnitudinem, multaque alia similia, sed diuersas admodum naturas habeant & mores. Hinc scite Epictetus multos, ait, rapacibus lupis aditum ad se dare, eo quod fidis canibus similes videantur. In conuentibus vero illis nemo postremus esse volebat, sed suam quisque pronunciabat sententiam: vt recte Lutherus dixerit, eò rem redijsse, vt Prædicantibus nihil amplius opus sit. Vnumquemque enim sibi ipsi legem praescribere. Ac licet porci sint, viuant vt porci, & vt porci moriantur; omnes tamen magis quam ipse Christus Euangelicos videri velle. Sic ille de suæ sectæ hominibus loquitur. Et Centuriatores, ô miseros, exclamant, qui quam hodie pro vera receperunt doctrinam, cras tamquam falsam reprobant; & hæresin appellant quod paulo ante tamquam ipsam Veritatem fuerant amplexi. Sed, quæso te, Luthere: annon in mentem tibi venit quod tuos auditores ac discipulos ipse docuisti, inquiens, Magistratum impedire non debere quominus vnusquisque credat & doceat quod bonum ipsi videtur, & vel veritatem vel mendacium amplectatur. Christum Episcopis, Doctoribus & Concilijs de religione iudicandi potestatem abstulisse, & omnibus dedisse Christianis, nempe Ioannis X. capite. Hanc eandem Lutheri doctrinam discipuli quoque eius professi sunt. Ex horum numero quidam non postremus, Concilium, ait, ad decidendas religionis cõtrouersias exspectandum non esse. Posse vnumquemq; de doctrina iudicare, falsam damnare, & verã amplecti. Potestatem hanc omnibus siue doctis siue indoctis, siue laicis siue sacerdotibus, siue Theologis siue politicis, ab ipso Deo esse cõcessam,

III. *Ciues Concilia conuocãt*

In Enarr. in cap. 15. Corinth. Tom. 5. in Matth. cap. 8.

Cent. 9. in Praf. Tom. 3. fol. 115.

Schlusselb. de synod. cog. lib. 2. art. 15.

ita

» ita tamen vt id fiat iuxta infallibilem diuini Verbi normam. Sed dic mihi, mi homo, quis illud diiudicabit, vtrum norma illa recte adhibeatur? & vtrum ad perpendiculum exacte directa sit, vel minus?

IV. *Centuriatorum de laicis querela.*

Huius porro nouitiæ Ecclesiæ Prælati (paucis exceptis apostatis) fuerunt aut equites, aut mercatores, aut opifices, aut alterius è plebe conditionis: qui tamen certis distincti gradibus & titulis, ad Synodos vocantur. Mos enim hæreticis semper fuit, inanibus dignitatis & gloriæ cuiusdam titulis eos qui se ipsis adiunxerint, ornare, vt ceteros ambitione alliciant quos veritate ad se pertrahere non possunt. Recte Tertullianus, In rebellium castris esse, idem esse, inquit, ac merere. In his vero Lutheranorum conuentibus ipsi Principes aliquando præsederunt. Plures summorum Pontificum in sua ditione auctoritatem vindicabant sibi atque vsurpabant. Saxoniæ Dux tot tamque diuersas religiones in regionibus suis pullulare videns, quatuor Visitatores constituit, qui Ecclesias passim inspicerent, & religionem ordinarent. Ex his duo erant ex equestri ordine, tertius Legum erat Doctor, Hieronymus Schurffius, & quartus artium Magister, Philippus Melanchthon, qui tum in Theologiæ studio parum adhuc profecerat. Facta enim hæc est visitatio Anno M D XXVI. Hi oppidatim ac villatim circumeuntes, Pastores aliosque ecclesiarum ministros examinabant, nouam docendi eis formam præscribebant: & noui passim ab ipsis Doctores constituti nouas quoque doctrinas proponebant. Et quemadmodum primi Mahumetismi auctores (quæ hæresis apud Christianos nata est) religionem quandam comminisci voluerunt quæ inter Iudaicam & Christianam esset intermedia: sic etiam Visitatores hi nouā quandam Dei colendi ac credendi formā Saxonibus præscripserunt, retentis quibusdam Catholicæ religionis dogmatis, & ceremonijs, & quibusdam è Lutherana admistis. Tum etiā Catholici qui in maiorum suorum religione perstabant, expulsi; Lutherani vero ceteroqui admodum pertinaces, formam hanc religionis intermediā sequi coacti sunt. De Visitatione hac Melanchthon librum publicauit, & Christianæ Fidei articulos xx. præscripsit, addito mādato vt populus in ijs instrueretur. His postea Lutherus quoque manum admouit, pro lubitu suo addens, detrahens, mutans quod visum fuerat, vt legere est apud Cochlæum. Hic tum quidem in Germania religionis erat status, quum noui isti homines magistratus auctoritate abusi, & conscientias suis regulis astringebant, & nouam passim Ecclesiarū formam introducebant, Catechismis Lutheri proscriptis. Id quod Centuriatores & Zuinglius multis in locis testantur. Magistratus, inquiunt, politici, aut etiam eorū ministri censorio quodam supercilio nouā religionis formā præscribunt, & non minus imperiose quam Romanus Pontifex obtrudunt.

Visitatio Saxonica. *Noua Fides.* *Cent. 7. in Præfa. Zuingl. in Ecclesi.*

Exstant

Exſtant multorum hac de re querelæ, ac præcipue Melanchthonis, qui in Præfatione Corporis doctrinæ præfixa, Nos, inquit, Romani iugum Pontificis, quod de ligno fuit, abiecimus; econtra vero iſtorum hominum iugo quod de ferro eſt, collum ſubdidimus. Vt vero politici magiſtratus ſua auctoritate Prædicantes paſſim conſtituebant; ita eoſdem quoque pro lubitu exauctorabant. Sic non ita pridem Chriſtophorus Budnerus à ſenatu Ratisbonenſi res ſuas habere iuſſus fuit, quod de vſuris aliter quam ipſis placebat, ſentiret ac doceret. Et Concionatores Magdeburgenſes & Auguſtani, quamuis alias ob cauſſas, ſimili modo tractati ſunt. Omnia Epiſcopis & Theologis è laicorum ordine plena erant: qui abſoluta quadam auctoritate de religionis controuerſijs pronunciabant. Vulgus interea Biblia in vernaculam linguam verſa circumferebat: omnibus abacis ac menſis impoſita ea videre erat. Biblia opifices in officinis ſuis, Biblia feminæ genibus ſuis impoſita legebant. Totus Mundus Bibliorum lectione detinebatur. Lutherani, Zuingliani, Anabaptiſtæ, Antitrinitarij non magis ſine Biblijs quam ſine induſio erant. Ex indoctiſſimis repente eruditi ac quaſi θεοδίδακτοι fiebant: ſi pro eruditione illud habendum eſt quod quis plurima S. ſcripturæ ac loca memoriâ comprehenſa allegare poteſt; eius, inquam, Scripturæ, quæ Lycophronis Caſſandrâ intellectu eſt difficilior; in cuius vero ſenſu inueſtigando quilibet fuit occupatus, adeo vt coci quoque hoc ſibi muneris ſumerent, immo fures & latrones: vt fuit Ioannes quidam Stolzius qui Anno M D LIV. Argentorati furti conuictus, & abſciſſis auriculis relegatus, non procul à Spira deinde Lutheranam religionem docuit, ex mutilatis auriculis tandem quis eſſet agnitus.

Theologi laici.

Rescius ac A theis.

D. Hieronymus, non minus exquiſita eruditione quam vitæ ſanctitate præſtantiſſimus, Perſij Satyrici Poetæ ſcripta non intelligere ſe fatetur: & hi noſtri homines, vt plurimum vitijs toti dediti, tamque craſſæ ignorantiæ inuoluti vt ne minimæ quidem ex profano auctore petitæ rei, poſſint rationem reddere, omni linguarum cognitione deſtituti, ac ne ſuam quidem recte intelligentes, ſecretorum diuino verbo reuelatorum cognitionem ſibi arrogant, & de grauiſſimis quæſtionibus, quas diuina ſapientia interdum altis & magnificis interdum ſimplicibus & quaſi frigidis verbis, quorum intellectus tamen arduus eſt, & à vulgaribus ingenijs non minus quam cœlum à terra remotus eſt, in ſcriptura nobis proponit, iudicandi partes ſibi ſumant? Digni ſcilicet hi ſunt diuini verbi præcones atque interpretes, digni SS. Theologiæ Doctores, omnium ſcientiarum maxime admirabilis, ſupernaturalis, & nemini niſi cuius animus omnibus cupiditatibus & affectibus purgatus ac totus contemplationi deditus ſit, comprehenſibilis. Sic igitur

Nouorum Euangelicorũ arrogantia.

singuli ex nouis his Euangelistis cum Biblijs quod quisque vellet credendi licentiam circumferebat. Omnia miscere ac confundere ludus illis erat ac iocus. Fuerunt, Erasmo teste, & quidem è primarijs, qui Paschatis tempore de Christi Natiuitate, & vicissim die Natali Domini de Resurrectione ad populum verba facerent. Omnes Spiritu sancto seu paracleto gloriabantur, omnes, etiam opifices ad ipsa Theologiæ adyta penetrare, omniaque eius mysteria expiscari se posse credebant. Quasi vero luscitiosi vel cæci potius vulgi oculi, diuini splendoris radios ferre possint, qui etiam aquilas talpa cæciores reddit.

V.

Quibus rationibus Lutherani Catholicos aggressi sint.

His libris armati sectarij, si quando in sacerdotem aut Ecclesiastici ordinis hominem incidissent, statim cum eis expostulabant: alius Missam in sacra Scriptura, alius Purgatorium, alius Pædobaptismum, alius Trinitatem sibi monstrari, omnes denique religionis articulos expressis verbis probari volebat, posthabitis Verbo Dei non scripto, & Apostolicis Traditionibus per tot sæcula à maioribus ad nos deriuatis, & cōmuni Christianorū consensu receptis hactenus atque approbatis. Hæresiarcha enim Lutherus docuerat, solam scripturam, cuius explicationem omnibus permittebat, omnium controuersiarum religionis esse iudicem: quod axioma, reuera Eridis pomum, ab omnibus hæreticis qui vnquam fuerunt, assertum fuit ac propugnatum. Sed errorem suum Lutherus postea agnouit, ac serio, sed sero cum Phrygibus deplorauit; adeo vt S. Scripturæ auctoritatem ab omnibus etiam stolidis & fungis vsurpari atque inculcari videns, sæpe dixerit, eo rem redijsse, vt Euangelium seu S. Scriptura *Hæreticorum Liber* merito appellari debeat. Quid hoc? inquit sexennio postquam sectam suam condiderat. Agricolæ qui olim in simplicitate viuere solebant, iam scripturam ipsi legere præsumunt, adeoque concionatoribus nihil opus se habere dicunt: quippe qui Scripturam suo marte sine interprete facile possint intelligere. Idem Waldenses olim fecisse proditum est, inter quos etiam feminæ scripturas tractabant, immo suggestu conscenso, docendi ac publicas theses disputandi munus vsurpabant. A scriptoribus nonnullis Vrsulæ cuiusdam è Lutheri schola progressæ nomen celebratur, quæ eò temeritatis ac dementiæ peruenit, vt pauperibus rusticanis hominibus non concionaretur tantum, verum etiam Sacramenta administraret, vt Manlius in Locis communibus testatur. Et alia quædam femina Zellin nomine, Argentoratensis, contra Vlmensem Prædicantem librum scripsit, in quo Lutherum, Philippum & Capitonem *Antiquos Patres* appellat. Lutherus, qui sexui huic tantopere à se amato vbicumque potuit semper gratificatus fuerat, nec cucullum tantum, sed animam quoque immolauerat, posthabita D. Paulli auctoritate, feminis hanc potestatem concedit, inquiens

Lutheri contra eos qui S. Scripturam legunt querela.

De abrog. Miss. To. 2. in 1. Pet. fo. 441

ens quodam loco, In locis vbi feminæ tantū habitent, vt in Monacharum seu Deo dicatarū Virginum Conuentibus, vnam eligi posse quæ ceteris concionetur;& per consequens etiam, vt idem alibi dicit, quæ baptiset, Confessiones audiat, & absoluat, &c. Ecce nouas vobis, ô Christiani, sacerdotes. Hic non dubito quin lectori in mentem veniat illud quod Tertullianus sui sæculi hæreticis exprobrat, inquiens: In vera religione non esse permissum feminis loqui in Ecclesia, vt nec offerre, aut vllum sibi virile, nedum sacerdotale munus vindicare. Et tum quidem, ac semper etiam postea noui isti Euangelici in omni quæstione simplicium aures istis verbis obuerberabant: vbi hoc scriptum est? vbi expressum Dei hac de re exstat mandatum? ne minimum quidem verbo Dei non scripto, antiquorum Ecclesiæ Doctorum interpretationibus comprehenso & conseruato, tribuentes. Illud hoc loco semper perpendamus, omnes hæreses inde ortas, quod quisque Scripturæ literam excutiendi licentiam sibi sumebat, veri interim sensus inuestigatione neglecta, qui nō nisi in Ecclesia reperiri potest, quiq; ab ijs peti debet quibus diuinitus datum est religionis mysteria interpretari. Hinc Rabini dicunt, tabulas illas in quibus Deus legem Mosi dedit, vno contextu ita fuisse perscriptas vt nulla distinctio, nulla syllabarum separatio apparuerit; forte etiam ita transparentes, vt ab vnoquoque à dexteris, à sinistris, supernè, infernè, recto atque inuerso ordine legi potuerint: quarum tamen intellectum Deus soli Mosi tamquam fideli suo interpreti & Secretario reseruauit atque reuelauit.

Naß. cent. 2 Ref. de Atheis. Luth de. inst. mini. Ecclef. fol. 369.

Sacerdotes Lutherana.

VI. Dum ita noui Christiani, nouam fidem mordicus amplexi, Scripturam legunt ac relegunt, & ad suum sensum interpretantur. Catholici Deum prisco ritu colentes & in primitiua illa viuentes simplicitate, importunis illis Nouatoribus antiquam fidem in dubium vocantibus vix quod responderent habebant, nisi quod eos ad Pastores & Sacerdotes suos ablegabant, vt quibus docendi munus diuinitus esset commissum, cum mandato vt fideles ipsos tamquam diuinorum oraculorum interpretes audiant ac reuereantur, eorumque præceptis obediant. Hoc vero perincommode Catholicæ religioni accidebat, quod ex hoc ipso ordine, in Germania præsertim plerique Christianæ fidei articulos obiter tantum scire contenti, ingenia sua spinosis & fere nihil ad rem facientibus quæstionibus fatigabant: vt quomodo in Trinitate alius esset atque alius & non aliud atque aliud; in Iesu Christo vero aliud atque aliud, & non alius atque alius. Alia enim res est essentia diuinitatis, & alia, humanitatis; ipsa tamen deitas atque humanitas alius atque alius non est, sed vnus solus idemque Iesus Christus, seu vna sola eademque persona. Item, quomodo Spiritus Sanctus procedens à Patre

Catholici ad respondēdum Lutheranis male instructi.

Matth. 28. Heb. 13. Luc. 10.

Quæstiones spinosæ.

& Filio, Filius non sit, vt qui Patri similis substantia & natura procedat, & & quem ille æque ac filius repræsentat. Quomodo corpus Iesu Christi vbique non sit, quum tamen diuinæ naturæ, quæ vbique est inseparabiliter coniunctum sit. Quomodo solus Filius incarnari potuerit, qui tamen inseparabiliter cum Patre vnitus est, & cum eo vnus idemque est Deus. Quomodo realis communicatio idiomatum respectu duarum Naturarum in Christo, non sit origo vnionis hypostaticæ. Quomodo vnio hypostatica nō consistat tantum in communicatione diuinarum proprietatum cum humanitate, si Natura diuina humanam non assumpsisset, sua subsistentia nudatam. Quomodo Prædestinatio cum libero Arbitrio possit conciliari. Quomodo in Eucharistia accidentia esse possint sine subiecto, materia panis & vini in nihilum redacta, aut in Christi corpus per conuersionem mutata. Vtrum corpus Christi in substantiam eius qui id recipit mutetur; aut vtrum species illæ vim habeant corpus nostrum sustētandi & alendi. Hæc inquam, & similia tum inter scholasticos disceptabantur; sed ad importunas Arrianorum, Antitrinitariorum, Samosatenianorum, Lutheranorum & Zuinglianorum, omnia hinc inde tentantium, quæstiones pauci sufficienter poterant respondere. Quin pleriq; etiam opibus quas longa pax Ecclesiæ attulerat, quasi indormiebant. suisque officijs segniter fungebantur. Tum vaticinium illud Prophetæ Amos impletum fuit, Famem non panis & vini, sed diuini verbi Mundo minantis. Immo tempus illud erat de quo Esaias dicit, Sacerdotes æque ac simplicem populum rudes fore atque ignorantes. Eadem tum quæ antiquæ illi Sion, apud Ieremiam Prophetam ruina Ecclesiæ impendebat. Plerique in Germania Christiani & Catholici erant tantum imitatione quadam, non scientia aut humilitate. Et quemadmodum ij qui ducentis aut trecentis annis sine titulorum à maioribus acceptorum tranquilla possessione vsi sunt, tam longi temporis præscriptionem ad ius suum probandum satis esse putant, nec prisca & rubiginosa monumenta excutere quidquam pensi habent; sic magna pars Prælatorum & Ecclesiæ præsulum, antiqua sua possessione contenti, *Ecclesiasticorum vitia.* suauem vitā ducebant, parum interim de legendis sacris libris solliciti. O infortunati Archimedes! qui interea dum ciuitas vestra diripitur, figuris in puluere describendis occupamini. O canes culinæ potius quam custodiendo gregi intenti! qui dum muti estis, ac mille & quadringentorum annorum possessioni ac præscriptioni nimium fiditis, & oues lupo & vestram ipsorum caussam hostibus ferme prodidistis. Quid enim de ignorantia, luxu & vitijs temporum illorum dicam? quibus plerique immersi nihil aliud quam ocium spectabant, & cuticulam suam tantum curabant. Nam quemadmodum corpora pulueri ac soli exposita multisque laboribus exercitata omnes aeris in-

iurias facilius ferunt; delicate vero habita & molliter educata etiam leuibus rebus quum facile tum grauiter offenduntur: sic longa illa quies & felicitas in Ecclesiæ corpore multos prauos ac vitiosos humores peperit, è quibus deinde grauissimi morbi, symptomata & cõuulsiones exstiterunt, à quibus etiamnum Ecclesia nondum conualuit, quamuis à cœlesti illo medico diuersis remedijs aliqua ex parte subleuata sit, & paullatim pristinæ sanitati restituta. Tantum tamen abest, vt populus nouo illo Euangelio melior fuerit redditus, vt etiam indies magis magisque frænum vitijs permiserit. Audi ipsius Lutheri testimonium. Mundus, inquit, quotidie peior fit ac deterior. Homines hodie magis proni sunt ad vindictam, magis auari, minus misericordes, minus modesti, magis incorrigibiles, in summa multo peiores quam olim in Papatu fuerunt. Eundem dicere solitum Aurifaber testatur, reuelato Euangelio, virtutem fuisse exstinctam, oppressam iustitiam, profligatam temperantiam, veritatem à canibus quasi dilaceratam, fidem concussam, omnemque religionem ac deuotionem ex hominum animis eiectam. Quis fructus huius reformationis melius scire ac depingere nobis potuit, quam hic ipse Mundi, si dijs placet, reformator? sine caussæ quam hoc loco tracto præiudicio, illud silentio præterire non possum quod hac ipsa de re ab Erasmo scriptum est, graphice nobis noui Euangelij fructus depingente. Multos, inquit, Lutheranos video; paucos Euangelicos. Aspice, quæso, hos homines, & tecum perpende, annon luxus, auaritia, & scortatio magis inter illos vigeant quam apud eos quos illi detestantur. Vnum mihi commonstra qui Euangelio hoc melior factus sit. Atqui plures ego tibi monstrabo qui facti sint deteriores. Illud fortasse singulari quodam meo malo factum est, vt nullos ego viderim qui nõ per Euangelium hoc peiores euaserint. Audi etiam quid Iacobus Andreæ Smidelinus ille Concordiæ (de qua libro V. dicam) Lutheranæ faber, eandem in sententiam scribat. Nostri, ait, homines, ne pro Papistis habeantur, omnia bona opera contemnunt. Loco ieiunij, dies noctesque pergræcantur. Pauperes non vestiunt, sed spoliant. Precationes in blasphemias vertunt. Nec inter Turcas quidem tanta reperitur impietas. Superbia humilitatis locum obtinet, nihil nisi ambitionem & fastum videre est. Quod si quis eos reprehendat, Euangelij statim reformationem obijciunt.

In Postil. sup. 1. Dom. Aduent. Aurifaber. fol. 523.

Eras. in spongia ad Huttenum. & Epist. ad Vulturniũ Anno 1529.

Concord. 4. in cap. 22. Lucæ

Librum hunc prodigiosa Lutheranæ cuiusdam feminæ Lipsiensis historia concludam, quam Manlius in Locis communibus, & Rescius XXXIV. Miscellanea recensent. Hæc in Lutheri schola ac doctrina educata, clam cum filio incestus consuetudinem habuit, adeoque filiam ex ipso concepit, & clam ipso educari curauit: quam grandiusculam, filius amore eius perditus, vxorem accepit, atque ita eiusdem pater, frater & maritus factus est. Mater quæ sola id

Horrenda feminæ Lutheranæ historia.

ſciebat, iam morti vicina Luthero rem omnem aperit; Lutherus ad Theologos ſuos Witebergenſes refert: à quibus concluſum fuit, matrimonium hoc diſturbandum non eſſe, nec vllam peccatrici illi pœnam imponendam, ſed fidem tantum, cuius alis in cœlum euolare poſſit, inculcandam eſſe. Vides, opinor, beneuole Lector, quum ex hoc tum ex alijs, quæ iſtorum qui Euangelicos ſe iactant, vita ſit. Sed operæ precium videtur, vt ad communem omnium quos hoc ſecundo libro recenſuimus, hæreticorum parentem redeamus, atque oſtendamus quibus ille modis, ferro nimirum atque igne, Euangelium ſuum introduxerit atque propagarit.

FINIS LIBRI SECVNDI.

Florimundi Ræmundi

DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON SVPERIORIS SÆCULI

HISTORIAE LIBER III.

Argumentum Tertij Libri.

Hoc tertio libro motus & turbæ in Germania & Heluetia à Lutheri insania, Munceri furore, & Zuinglij somnijs exortæ, explicantur: tum Protestantium confederationes: Lutheri cum Monacha nuptiæ, illo ipso tempore quo innumeræ cædes ipsius caussa perpetrabantur, celebratæ: eiusdem mors: aduersum Protestantium prœlium: victoriæ Imperatoris; Mauritij Saxonis & Alberti Brandeburgici defectio, clades, mors; cum multis alijs rebus particulariter enarratis.

INDEX CAPITVM
Libri Tertii.

IV. De

Capvt VI.

Capvt VII.

Capvt VIII.

Capvt IX.

Capvt X.

CAPVT XI.

CAPVT XII.

CAPVT XIII.

CAPVT XIV.

CAPVT XV.

CAPVT XVI.

II. *Miraculum circa Solem.*
III. *Ludouici Auilæ de illo testimonium.*
IV. *Aliud nobilis Itali.*
V. *Sleidanus Auilam mendacij accusat.*
VI. *Imperatoris victoria potiti dictum, & quanti ea momenti fuerit.*

CAPVT XVII.

I. *ERror Imperatoris.*
II. *Eius in sedandis religionis controuersijs studium.*
III. *Saxone capto, Landgrauius suis rebus diffidere incipit.*
IV. *Halæ ad Imperatoris pedes se abijcit, & deprecatur.*
V. *Imperatoris responsum.*
VI. *Landgrauij impudentia.*

CAPVT XVIII.

I. *COncilium Paulli IV. Pontificis morte retardatur.*
II. *Mauricij & aliorum artes ad disturbandum Concilium.*
III. *Legatorum tergiuersatio.*
IV. *Mauricius Imperatori se opponit.*
V. *Henricus II. Galliæ Rex, Germaniæ Protector.*
VI. *Alberti Brandeburgici crudelitas, clades & mors, vt & Mauritij.*

LIBRI TERTII

Caput Primum.

ARGVMENTVM.

I. *Quomodo Lutherus primis septem annis iniurijs & contumelijs tam Ecclesiam quam optimum quemque vexarit.*
II. *Lutherani Principes bona Ecclesiastica inuolant.*
III. *Adriani & Clementis summorum Pontificum in exstinguendo schismate cura.*
IV. *Lutherus bellis intestinis & turbis Christianæ Reipublicæ ad suos conatus abutitur.*
V. *Principes contumeliose tractat, populumque ad seditiones instigat.*
VI. *Primi Christiani quibus modis populos ac homines ad Christianam fidem adduxerint.*

I. *Primis annis quid Lutherus egerit.*

PRIMAM rabiei suæ spumam Lutherus in Leonem X. Pōtificem euomuit, à quo tamquam putridū membrum ab Ecclesia abscissus fuerat: adeoque primis illis septem aut octo annis vix quidquam aliud egit quam quod continuo quodam furore, inauditis conuicijs, calumnijs & blasphemijs contra Romanam Sedem est debacchatus. Recte Au-

Apol. 3. ad Ruff.

gustinus, „Hęreticorum, inquit, artes & machinas esse conuicia & maledictio- „nes, vbi se perfidiæ conuictos senserint. Et quidem laudi sibi ducebat singulari Lutherus bilem suam in eminentissima & maxima quæque euomere; inferiora vero minime ira sua digna iudicabat. Hinc dicere solebat, etiam post mortem cineres suos bellum Papali turbæ irreconciliabile facturos. Quamuis autem primos impetus in Pontifices tantum & Cardinales, tamquam Cæsaris ira dignos, fecisset: postea tamen nulli religiosorum, ac ne simplici-

In Psal. 132.

bus quidem & minimis pepercit, adeo vt præsentiam eorum, vt etiam Donatistę olim, Augustino teste, ferre non posset, quorum adspectus pristinum statum ei in memoriam reuocabat. Antiquum semper obtinent hæretici; qui nullum hominum genus semper magis oderunt ac persequuti sunt quām Monachos: quod scirent, vt Sozomenus & Ruffinus dicunt, religionem faci-

Lib. 6. cap. 10.

lius subuerti non posse quam per ruinam religiosorum. Omnes quidē Chri-

ſtianos, vt ſanctus quidam vir ait, diabolus, ſed præcipuo odio Monachos perſequitur. Hos Lutherus appellat Sathanæ miniſtros, porcos Infernales, Molochi adoratores: ſed eoſdem S. Auguſtinus & S. Chryſoſtomus Dei milites, & Ieſu Chriſti exercitum nominant. Idem ſcurra Monachos diaboli perdices vocat: ait inferni palatia raſis eiuſmodi capitibus pauimentata eſſe; ipſos inferos animabus eorum è corpore excedentibus, præ gaudio exſilire. Centuriatores vero, Quis, inquiunt, ab eiuſmodi monſtris, humanæ ſocietati hoſtibus non abhorreat? Sic illi ſanctos homines, ſolitudinis decora, Eccleſiæ ornamenta & miracula, fortiſſimos contra inferni rabiem athletas, qui nullo quā diuino adiuti auxilio Sathanæ caput contriuerunt, & Mundū ac carnem, contemtis omnibus quas ad inſaniam pleriq; omnes mortales concupiſcunt, voluptatibus & delicijs, ſubiugarunt appellat. Abſit, inquit S. Hieronymus, vt male de illis loquar qui ſacro ſuo ore Ieſu Chriſti corpus faciunt. Quid Lutherus? Abſit, inquit, vt cum furciferis iſtis vmquam pacem vel inducias faciam. Ego ipſorum flagellum ero & carnifex. In ſanguine illorum manus nos lauare oportet. Nolo alijs fœdis ac turpibus eiuſdem verbis ſcripta mea conſpurcare. Illud certe conſtat, tanta Lutherum maledicentia, tanta verborum obſcœnitate, tanta calumniandi impudentia vti ſolitum, vt vix quidquam tale ab vllo alio dictum aut ſcriptum reperiatur. Et quemadmodum numquam ei contra eoſdem omneſque Eccleſiaſticos odij occaſio, ita quoque numquam calumniandi, & vulgi odio exponendi defuit materia. Nec difficile ſane eſt canem percutere volenti, fuſtem reperire. Quippe vt eſt apud Virgilium:

Lib. 11. cap.

Cent. 10. c.

" Epiſt. 1. ad Heliod.

Furor arma miniſtrat.

Sic quoque hæreticorum proprium eſt, vt S. Athanaſius dicit, calumniari & mentiri. Neque enim alias habent machinas quibus eorum exiſtimationem oppugnent, qui vt Deo propinquiores ſint, Mundo ſeſe ſubducunt. Sic Arrius eiuſque ſatellites Monachos & Religioſos Catholicos ſicarijs cædendos obiecit; quorum tum tanta fuit multitudo, vt in Ægypto ac Thebaide ter mille numerati ſint. Hunericus vero rex Arrianus ſimul ac ſemel quater mille nongentos ſeptuaginta ſex in deſerta loca, omni humano auxilio deſtitutos relegauit. Non minor in eoſdem fuit Gothorum, Hunnorum & Wandalorum crudelitas. Impius ille & nefandus Imperator ne nominari quidem dignus, per ludum & iocum quadraginta duobus Religioſis nares deſecari, deinde barbam & capillos pice oblini, ac tandem corpora eorum in clibano aſſari iuſſit. Non vlla eo tempore ſcripta exſtat hiſtoria quæ non Religioſorum ſanguine rubeat, id eſt, qua non innumeræ eorum cædes & ſupplicia prodita ſint, vt videre eſt apud Paullum Diaconum, Victorem Vticenſem, Sidoni-

Niceph. lib. 11. cap. 18. Caſſi. lib. 7. cap. 39. c. 39 Auguſt. con. Petil. cap. 4

Leone mortuo, Adrianus Papa qui ei successit, modis omnibus schismati quo Christiana Respublica plurimũ affligebatur, remediũ afferre conatus est: sed immatura morte subtractus, & ad cœlum euocatus, quod instituerat perficere non potuit. Optimus hic Pontifex dicere solebat, magnã dignitatem, magnã esse seruitutẽ. In huius locum surrogatus Clemens VII. in exstinguendo quo Germania conflagrabat incendio, & restituenda pace Ecclesiæ, æque ac gentilis suus Leo frustra laborauit. Omnis spes enim in Concilio erat posita: cuius ipso Pontifice cogendi nulla fuit facultas, Principibus de priuato rerũ suarum statu & imperio omni vi inter se cõtendentibus. Eadem nihilominus qua prædecessores sui suscepta cura, Legatos in Germaniam misit, qui cum Principibus Lutheranis agerent: sed optimi Pontificis conatus Lutheri feritatem tanto magis accendit. Intelligebat quippe facile, alijs armis sibi quam scriptura opus esse. Nimis enim debilis erat calamus ad id quod animo conceperat perficiendum; iamque longius proserpserat hæresis & ex ea nata seditio, quam vt tam debilibus instrumentis sustentari possent. Ad manus veniendum erat, & gladius lateri accingẽdus, vt nouum ipsius fulciretur Euangelium; & inprimis Euangelica illa Libertate animos Principum alliciendos sibi atque inescandos putabat. Lutherus igitur omnia turbare intentus, tantum effecit vt Principes ad religionis mutationem propendentes, Norimbergæ conuentum egerint, vt de religionis caussa cognosceretur, & Wormatiense decretum quo Lutherus eiusque caussa condemnata fuerat, aboleretur. Imperator qui tum in Hispania erat, hæc ad auctoritatis suæ præiudicium pertinere interpretatus, Edicto vetuit, ne in religione quidquam mutaretur; sed re integra ad Concilium vsque, de quo multus erat sermo, dilata, Wormatiense interea decretum obseruaretur.

III. *Adriani & Clementis studium in exstinguendo schismate.*

Istum erat rerum in Christiana Republica status, qui Lutheri promouendis conatibus maxime inseruiebat. Plerique enim Principes contentioni ac bello, quod tum inter Hispaniæ & Galliæ reges gerebatur, illigati erant. Franciscus Galliæ rex, capto Mediolano, toti Italiæ metum incusserat. Solimanus, profligato Hungarorum exercitu, eorumque rege cæso, Germaniæ finibus imminebat. His tot tantisque difficultatibus impediti, & prius longinquis & transmarinis expeditionibus sæpe distenti, Imperator & frater Ferdinandus, foris Turcis assilientibus, intus Gallis vim facientibus, ac Lutheranis minantibus, vix vllas consilia sua explicandi rationes inueniebant. O quanti constas mundana dignitas! Ecce tibi, supremus Ecclesiæ præsul, qui nec vtrisque æquum & neutrum quasi se exhibere, nec auctoritate sua dissidentes in concordiam redigere poterat, momento & se & vrbem rerum dominam & caput Imperij captam, & exteræ gentis potestati ac libidini sub-

IV. *Lutherus Christianorum Principum suam hæresin firmat.*

iectam vidit, ductu Caroli Borbonij, qui in ipsa oppugnatione bombardæ ictu percussus, nullum aliud ex capta vrbe trophæum retulit, quam æternum dedecus, quod & Ecclesiæ simul & Regi suo arma inferre sit ausus. Tam ante quam post hanc vrbis cladem plura acciderunt memoratu digna. Paullo ante homo quidam ignotus, prouectæ ætatis, ex agro Senensi, squalida lacerna indutus per vrbis plateas cursitans, magna voce omnes hortatus fuerat, vt vitam emendarent, pœnitentiamque agerent: alioqui enim fore vt grauissimas propediem pœnas luant. Nec vmquam ille, quamuis à multis increpatus, clamare eademque verba ingeminare cessabat; ad exemplum Cassandræ, aut eius qui Hierosolymitanis simili clamore exitium prædixisse fertur: immo quanto magis prohibebatur, tanto magis clamabat, vt intra quatuor muros eum concludi necesse fuerit: è qua custodia ab illis ipsis quorum aduentum prædixerat, fuit liberatus. Quibus ille dixisse fertur: Vos virga estis & flagellum quo Deus populum hunc impœnitentem castigat, & ad voluntatem suam implendam vtitur: at vbi virga hac satis vsus fuerit, eam in ignem conijciet, & ipsos castigatores castigabit. Cui vaticinio in vtrisque exitus fidem fecit. Omnes enim sacrilegi paullo post miserabili morte perierũt, magna parte morbo contagioso absumti, reliquis vero ab ijs quos vicerant ac deprædati fuerant, sublatis. Lutheranus quidam, historiam hanc captæ vrbis, in qua nullum non sceleris, flagitij ac sacrilegij genus perpetratum fuit, describens, affirmat, militem quendam generosum dixisse, voto se Luthero Prophetæ suo obstrictum, frustum de corpore Papæ sese deuoraturum; & quidem nihil se magis cupere quam votum hoc implere. Ait idem, milites è Pontificio sacello stabulum equorum fecisse; tum Lutherum, quem Ecclesiasticis vestibus atq; ornamentis indutus, miles quidam gregarius (ein Landsknecht) repræsentabat, per ludibrium Papam creasse, omnibus manus in altum tollentibus atque acclamantibus: *Lutherus Papa, Lutherus Papa.* Sed ad hunc ipsum nouum Pontificem redeamus. Quemadmodum araneæ non sereno sed pluuioso atque obscuro cœlo telas suas contexunt atque explicant: sic Lutherus in tantis turbis ac nouis dissensionibus consilia sua ita moderabatur, vt Euãgelicæ illius Libertatis, quam velut vænalem proposuerat, cassibus multos Principes irretiret, & ad fedus cum Saxoniæ Duce de Lutherana propugnanda doctrina feriendum, permoueret. Ex his præcipui erant Georgius Marchio Brandeburgicus, Ernestus Dux Luneburgensis, Princeps Anhaldinus, & Philippus Hassiæ Landgrauius: quorum hic magnas patriæ suæ attulit calamitates. Est vero Landgrauius apud Germanos dignitatis nomen, significans regionis Comitem. Horum quatuor sunt in Imperio, Landgrauius Thuringiæ, Landgrauius Alsatiæ, Landgrauius Leuchtembergæ, &

[margin:] ...bis Romanæ clades: ...que prædictio.

[margin:] ...id. Cochl. ...e Act. Luth. ...ont. lib. 2. ...r. mem.

[margin:] ...rincipes, ...utherani ...nfederati.

Land-

Landgrauius Hassiæ: quorum huius magna est potentia, & imperium Franconiæ finitimum. Erat vero is tum magni animi homo, ad audendum quiduis promtus: eoque Lutherus ad suas eum partes adiungere modis omnibus studuit, tam felici successu, vt beneuolentiorem quam ipsum Saxoniæ Ducem eum semper deinde sit expertus. Duo hi præcipua fuerunt Lutheranæ conspirationis firmamenta. A nobilitate idem factionum studium in vulgus proserpsit, qui & ipsi ad Euangelii, vt aiebant, defensionem, fraternitates & confœderationes instituerunt, & ad arma se præpararunt. Erat vero tum ea vulgi de Lutheri doctrina opinio, vt multi quotidie, à prisca fide paullatim deficientes, ad nouam transirent. Quamuis autem Imperator interdicto id vetuisset, Norimbergæ tamen Protestantium conuentus celebratus, & in eo decretum fuit, cum Imperatore agendum, vt quamprimum liberum Concilium in Germania, non extra eam, celebretur, interim conscientiarum libertas omnibus permittatur. Paullo post Catholici similiter Ratisbonæ conuentum habuerunt, in quo Decretum Wormaciense in Lutherum eiusque hæresin confirmatum fuit. Id ægre ferentes Lutherani Principes, Spiræ rursus conuenerunt, fœderis & religionis tuendæ caussa; ad quod magna ambitione pleræque per Germaniam vrbes fuerunt sollicitatæ. His dissensionum iactis vndique seminibus, arma tandem moueri cœpta sunt; quibus Lutheri propugnandi opiniones plerosque libido incesserat.

Quemadmodum ergo Lutherus non paucos populos, obedientiæ Pastorum, continuæ successionis post adductam ad Christianismum Germaniam, iure nitentium, subtraxit; ita idem vt ciuilis quoque magistratus contemneretur auctoritas, modis omnibus efficiendum sibi statuit. Post Papam ergo Imperatorem, & post sacrum Romæ Consistorium, Imperii Cameram oppugnandam sibi sumsit, tanta insania ac rabie vt etiam quæ sacrosancta hominibus esse debent, atrocissimis conuiciis insectaretur: Principes appellans Carnifices, Iesu Christi interfectores, Herodes impios, intolerabiles tyrannos, Turcis multo peiores. *Turca hic baptizatus* (inquit quodam loco, de Imperatore loquens) *peior est Turca illo non baptizato.* Elogiis eiusmodi Principum omnia eius scripta scatent, vt etiam epistolæ quas ad ipsos Principes, Georgium Saxoniæ, & Henricum Brunsuicensem Duces misit, quorum illum Sathanæ Apostolum appellat. Angliæ Regem quomodo tractarit postea videbimus. *Principes* (ait alibi) *de Mundo sunt; Mundus vero Dei hostis est. Rarum est videre Principem qui sapiens sit, sed multo rarius, qui sit vir bonus. Aut fatui sunt pleriq; aut mali. Non iam Mundus talis est qualis olim fuit. Principum malitia & tyrannis ferri amplius non possunt. Actum cum ipsis est si æque potentes ac Turcæ euase-*

V. Lutheri in Principes conuicia, ad excitandas seditiones.

« Lib. de sæc. « potest. Cont. Ambro. Cathar.

Con. duo Camand. In sermone cum ver er.

rint. Vnus ipsius liber de Libertate Christiana, qui manibus omnium tum terebatur, vniuersalis potuit esse fomes rebellionis. In eo ille dicit, die Fürsten seyen Wiltprat im Himmel, id est, *Principem rem raram esse in cœlo. Deus*, inquit, *magnus est Dominus; eoq́, necesse est vt carnifices habeat, qui nobiles sint & illustres magnates.* Quin Mundum quasi nouum facturus, in libro suo de Captiuitate Babylonica dicere non veretur, non vllam esse spem restaurandæ Euangelicæ libertatis, nisi humanæ leges penitus aboleantur: vt nos, ait, de omnibus iudicare atque omnia regere possimus. Addit, non posse vllum magistratum, immo ne Angelum quidem de cœlo Christianis vllam legem præscribere, nisi quam ipsi voluerint: vt qui omni ex parte sint liberi. Deinde quasi ab ipso Sathana incitatus, se effecturũ, inquit, vt nec Ecclesia Christiana neq; Euangelium vllum agnoscat magistratũ, immo vt nesciat quid magistratus sit. Hæc enim hominum esse inuenta, & meram tyrannidem, ad miseros Christianos vexandos ac seruituté premẽdos. Rursus in eodem de Babylonica Captiuitate libro, ait, Id sibi compertum esse nullam Rempublicam legibus bene ac feliciter posse administrari. Si prudens sit magistratus, felicius ab eo ex naturalis legis ductu Rempublicam quam ex ciuilium legum præscripto gubernatum iri, vt ex quibus nihil nisi malum proueniat. Ad hanc vero suam opinionem, tam prompte ab Anabaptistis receptam & approbatam, confirmandam, loca S. scripturæ allegabat, vt illa quæ scripsit *D. Paulus ad Philippenses 2. S. Petrus Epistola sua cap. 5. Lucas Euangelista cap. 24.* vbi humilitas Christianis præcipitur. Vides, opinor, quæ fuerit Lutheri de magistratu doctrina: qui vt primus ignem hunc seditionis in Germaniam, ita discipuli eius eundem in reliquas Christiani orbis regiones intulerunt. Sed operæ precium est paucis indicare, quam reuerenter ille Angliæ Regem tractarit: quem appellat stultum, rabiosum, Cyclopem furiosum, porcum immundum, excerebratum, vipeream progeniem: ac tandem post sexcenta eiusmodi conuicia, velut è plaustro sparsa, *Ius mihi erit*, inquit, *Maiestatem Anglicam luto & stercore conspergere, & coronam istam pedibus conculcare.* Sic ille de Regibus, Principibus & magistratibus sentiebat, sic scribebat, sic loquebatur. Nec melius magistrũ imitati discipuli, eosdem tractabant: vt videre est è Melanchthonis libro ad Bohemos & Silesios; Georgii Maioris De præscriptione cœlesti contra Imperatorem Carolum V. Iusti Menij epistola ad Magdeburgenses, & aliorum. Quis ergo neget, Lutherum tamquam nouum gigantem ac terræ filium caput suum non cœlo, sed medio inferno intulisse, ad terrestres deos oppugnandos.

Vid. Eber. in 2. part. Euan. Inquis.

Vid. Gasp. Crucig. in Psal. 20.

VI *Quomodo primi Chri*

Atqui, ô Euangelici Mundi, si diis placet, restauratores, non hanc semitam ingressi, non his rationibus olim vsi sunt Apostoli, qui populos omnes ad

vnius

vnius Iesu Christi cognitionem adduxerunt. Non ita olim fecit Bonifacius, quando prima Christianæ religionis semina in Germania sparsit. Non ita primi illi Christiani, fortissimi illi Iesu Christi athletæ, loquuti sunt. *Colimus*, inquit Tertullianus, *Imperatorem, vt hominem à Deo secundum, & quidquid est à Deo consequutum, solo Deo minorem. Sic enim omnibus maior est, dum solo vero Deo minor est.* Legati illi Iesu Christi non ignem, ferrum & sanguinem spirabant, vti Lutherus. Principes diuinum illud oraculum S. Paulus Apostolus, ait à Deo missos, à Deo constitutos, ac Dei proreges esse. In epistola ad Romanos capite XIII. eisdem verbis illud non semel repetit, *Non esse potestatem nisi à Deo.* Sed quemadmodum idem nihil auditoribus suis magis inculcauit quam erga magistratus obedientiam; sic econtra Lutherus plusquam Stentorea voce contra eosdem exclamauit, ac naturalem illam Principibus obediendi ac debitum honorem præstandi inclinationem modis omnibus è subditorum animis euellere conatus est; vt scilicet populi rebus nouis semper studentis, fauorem ac studia sibi conciliaret. Id ergo vnum reliquum erat, vt inuerso, vel in chlamidem potius mutato cucullo monachus nudum gladium manu tenens, velut alter Zisca aut Zuinglius, exercitum antecederet, & pugnæ signum daret. Multorum sermonibus celebratur vox illa Zuinglii, dicentis, incendium hoc religionis sanguine exstinguendum esse: sed non minus Lutheri illud apophthegma memorabile est, qui, vt Erasmus in epistola ad Belgas fratres scribit, dicere solebat, Euangelii naturam esse, turbas & seditiones excitare. Idem in libello contra Ducem Brunsuicensem, inquit, A risu se abstinere non posse, populos ita inter se commissos ac digladiantes intuentem. Quàm diuersa est vox illa Saluatoris, dicentis: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Idem apud Euangelistam Marcum discipulos alloquens ait: *Pacem habete inter vos.* Et apud S. Ioannem: *Pacem meam relinquo vobis.* Quid Lutherus? Ego, inquit, scio doctrinam meam bellum parituram. Papæ illa mancipia omni armorum genere oppugnanda sunt. Et certe Salius hic siue Martis sacerdos quod scripserat ac dixerat, Wormatiæ præsente Imperatore verum esse demonstrauit, in hæc verba erumpens: *Non veni vt pacem adferrem, sed gladium.* Quæ verba ei qui Christianitatis spolia cum Luthero postea diuisit, tãtopere placuerũt, vt eis pro symbolo vsus sit. Cuius socius & assecla ad æternã rei memoriam scribere non erubuit, Euangelii sui sementem in cruento illo ad Druydarũ vrbem prœlio primùm iactam fuisse. Sed, quæso, domini Euangelici, in quo Euangelio reperistis, gladium à Saluatore ordinatum esse vt eo Ecclesia plantetur ac propagetur? Nulla profectò alia ille instrumenta ædificandæ Ecclesiæ Apostolis dedit, nulla illi alia

stiani populos ad fidem conuerterint.

Tertullianus ad Scapulam

Zuinglii & Lutheri sanguinaria verba.

Matth. 5.

Marc. 9.

Ioan. 14.

Beza ad Angliæ reginam.

successoribus reliquerunt: quàm doctrinam & disciplinam: quin etiam eosdem monuit, vt persequutiones æquo animo perferrent, atque animas suas in patientia possiderent. Sic moriendo, non occidendo, plusquam, recentis annis primi Christiani Ecclesiam propagauerunt: hacque vna ratione populos vicerunt, reges domuerunt, & tyrannos captiuos abduxerunt.

DE BELLO RVSTICORVM LVtherani Euangelii defendendi causa excitato: deque miserabili eorundem strage.

Caput Secundum.

ARGVMENTVM.

I. *Initium turbarum in Germania.*
II. *Rusticani duce Lutherano quodam, tumultuantur.*
III. *Idq; sub prætextu Euangelii.*
IV. *Lutherus ignem à se accensum exstinguere conatur.*
V. *Nobilitas Rusticanos cædit.*
VI. *Prodigia quædam, ac miseriæ inde orta.*

Vt quando in spacium sese effudère quadrigæ,
Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

I. *Seditionum in Germania initium.*

SIC vbi vulgo animis semel licentia permissa fuerit, ilicet quocumque quis impulerit, præcipites feruntur, auideque quamcunque res nouandi omniaque miscendi arripiunt occasionem. Sic Germani, qui summa hactenus obseruantia Principes & magistratus suos prosequi soliti fuerant, lecto illo furiosi Lutheri libello, quem Captiuitatis Babylonicæ Prodromum inscripserat, statim cristas erigere, obedientiamque detrectare cœperunt. In eo quippe nouus hic Propheta (cuius doctrinæ fundamenta iam ante in libro de sæculari potestate iecerat) docebat: inter Christianos nullam esse, vt ita dicam, superioritatem, nullam potestatem, nullum magistratum. Huius & illa sunt: Nullam spem esse salutis, quam diu secundum leges humanas seu ciuiles respublica administratur. Rogandum esse Deum, ne

subditi

subditi magistratibus obediant, &c. Huius tubæ sonitu exciti subditi contra Principes, clientes contra patronos, ciues contra magistratus, serui contra dominos per omnem fere Germaniam armare se cœperunt; ac dulcissima pax in lugubre bellum subito fuit commutatum; incendiumque hoc inde à Thuringiæ & Saxoniæ finibus, Lutheri latibulis, progressum, ad Alpes vsque penetrauit, ac magnam deinde Germaniæ partem, vt Sleidanus loquitur, peruasit. Nihil tum audiebatur præter coniurationes, seditiones, direptiones vrbium, prouinciarum deuastationes, iliadem denique omnium malorum & miseriarum, recteque de illo tempore Virgilianum illud vsurpari poterat: *Anno 1525.*

Pallor vbiq; pauor, & plurima mortis imago.

Harum vero turbarum complices, quandoquidem de Euangelica Libertate ageretur, sibi persuaserant eam esse caussæ suæ bonitatem ac iustitiam, vt nihil omnino illicitum putarent quod ad eam defendendam pertineret. Nec mora. Vix pauci obedientiæ iugum abiecerant, quum ecce omnis fere multitudo passim sese commouit, ac contra Principes ac Magistratus consurrexit. Equidem malo exemplo nulla perniciosior est doctrina, præsertim apud vulgus indiscretum, quod quæ ab aliis fieri & tolerari videt, quantumcumque mala sint & turpia, licita tamen atque etiam honesta putat: eoque fit, vt alter alterum ad idem audendum animet atque accendat. Est enim nefariorum eiusmodi consiliorum ea natura, vt qui semel assenserint, peiora ac flagitiosiora indies aggrediantur, nec prius conquiescant quam ad extremam malitiæ & crudelitatis lineam sit peruentum. Reformationem quidem seditiosi hi rustici verbo flagitabant, interim vero nihil nisi turbas & horribilem confusionem machinabantur. Sed non magis ab hac hominum colluuie boni aliquid, quam à terra ex eluuione aquarum concreta vlla fertilitas aut frugum copia exspectari possit. *Claud. Conr. Vimpina & Eras. Alb. cont. Zuingl.*

II. *Rusticorum seditio, ductore quodam Lutherano.*

Eorum qui primi arma contra magistratus arripuerunt, dux fuit Lutheranus quidam, Christophorus Schaplerus nomine: qui breui è simplici illa, & quæ velut mobile lignum alienis neruis ducitur, plebe magnum satis confecit exercitum, non armis tantum, verum machinis etiam ac tormentis instructum. Prodeunt in aciem infelices, ponunt castra, obuia quæque, monasteria, arces, domos diripiunt atque incendunt, cædibusque grassantur. Et quemadmodum in rebus malis nullus modus aut mensura est, sic pessima hæc fæx hominum tanto furore ac rabie vsa est, vt in sola Franconia vltra trecenta monasteria & arces incenderit ac deuastarit, vt Cladius Conradus Vimpina scribit. Multi sane Comites, Barones ac Nobiles inauditam horum rabiem & crudelitatem effugere non potuerunt: inter quos Comes quidam

Maximiliani Imp. gener, crudelissimo supplicii genere, interemtus, & protentis hastis ab ipsis confossus fuit; coniuge ad ipsorū pedes proiecta, & marito multis cum lachrymis vitam deprecante, summa cum iniuria reiecta. Nec mirum hoc in iis hominibus, qui nobilitati, virtuti, honestati & religioni bellum indixerant, & in quibus illorum quidquam esset, suspendio omnes dignos existimabant.

III. Seditioni Euangelium obtenditur.

His vero omnibus, vti dicere cœperamus, caussa obducebatur, quasi & Euangelii tueri doctrinam, & seruitutem à se profligare vellent. In literis ad Principes, Nos, inquiunt, congregati sumus, vt Iesu Christi nomen libere profiteamur, eiusque diuinam iustitiam conseruemus. Eandem illi vocem, idem votum, quod auribus nostris toties postea insonuit, ingeminabant, nempe: VIVAT EVANGELIVM. Ex postulatis primum erat, vt ipsis liceret ministros Ecclesiæ eligere, qui verbum Dei pure doceant, nullis admistis hominum decretis (vnicum Lutheri scutum) Alterum, Nolle se posthac vllas dare decumas, nisi quæ in Pastores & egenos distribuerentur. Item, rem indignam esse, quod huc vsque velut conditione serui sint habiti: quum tamen Christi sanguine omnes in libertatem sint asserti. Seruitutem illam deinceps se nolle ferre, nisi Scripturæ sacræ testimonio demonstretur, æquum esse vt ferant. Vt paucis dicam, omnes pares esse, vel potius, conscientiam soli sacræ Scripturæ, quam assidue in ore ac manu ferebant, si diis placet, accommodando, iis à quibus hactenus acceperant, leges præscribere volebant. Interea Lutherus omnium ferè sententiis, vt qui nihil hactenus ad populum maiori contentione quam Euangelicam libertatem iactauerat, velut harum turbarum auctor atque incentor designabatur. Nec abnuet, quisquis libros eius legerit.

Art. 39. „ Si quis cogere te velit (inquit in quingentis à se promulgatis Articulis) vt
„ Papa in decretis suis fecit, ne tempore Aduentus aut Quadragesimæ carnem
„ edas, ne patere eam libertatem tibi eripi qua te Deus donauit; sed potius in
„ contemptum ipsius, fac contrarium, dicens: Quandoquidem carnis esu mihi
„ interdicis, & ex oppressione meæ libertatis legem facere vis, vel inuito te carnem manducabo. Neque hoc in ventris tantum cibis, sed etiam aliis in rebus
In serm. fer. 4. post Inuocauit. „ quæ liberæ esse debent, facere iubet. Quis est inquiens, Papa? quis est ille do-
„ minus qui te voluntatis suæ & imperii mancipium reddere possit? Natura
„ te libertate donauit, quam vel cum vitæ periculo tueri ac conseruare debes.

Et quidem si Guicciardino credimus, Lutheri rebus multum illud obstitit, quod subditis rebellionem contra Principes excitandi viam monstrauit, similis illius apud Homerum,

Cui iocus & ludus fuerat miscere supremis
Ima, neci quosuis dare, deijcere omnia, cœli
Deniq;, aquæ, & terræ compagem soluere totam.

Vbi vero animaduertit ita incensam plebis insaniam, vt ad summas miserias nulla fieri posset accessio, omniaque iam sanguine redundarent, voce & stilo contra rusticos conuersis, incendium à se excitatum exstinguere quodammodo conatus fuit, cuius tamen auctorem non minus impudenter se negabat quam audacter antea seditiosas voces & scripta sparserat. Sed quid tu verbis frustra id negas quod actiones tuæ omnes loquuntur? Hanc præposteram Lutheri diligentiam, vel malitiam potius, Erasmus libellos populari lingua contra Rusticos ab eo scriptos videns, salse ridet, eumque suis illis prioribus de Euangelica contra humanam tyrannidem Libertate scriptis rebellioni ac tumultibus illis occasionem dedisse, aperte testatur. O summam hominis malitiam! Lutherus bello iam cui fomitem ipse subiecerat, flagrante, pacem seruandam esse clamat: interim Principes hortatur, vt miseros in frustra secent. Quinetiam Principem quendam libro II. contra Rusticos appellans, ait eorum cæde facilius ac melius cœlum quam alios precibus, promeriturum.

IV. Lutherus contra Rusticos scribit.

Eras. in Hyperasp.

Dum ita Lutherus receptui canit, & turbas illas iam lenitate iam rebellium sanguine sedari suadet; Muncerus oleum igni affundit, & seditiosorum animos multo magis inflammat, doctrinam suam pulcre itidem, è S. scriptura demonstrans, nec minus Spiritu sancto quam Lutherus præditum se iactans. Docebat vero, Euangelii libertatem armis esse propugnandam. Non vno Scripturæ loco Deum promittere, adfuturum se miseris, & oppressurum esse impios. Eam promissionem proprie ad se pertinere, vt qui regnum Dei vnice propagare studeant. Principes quidem illos vocari, sed reuera tyrannos esse. Deum olim Regibus mandasse, vt volumen legum quas ipse tulisset diligenter inspicerent; quod quidem illi minime faciant. Sicut ergo è templo quondam Christus eiecerit emtores ac venditores; ita nunc etiam sacrificulos eorumque patronos ac socios eliminaturum. Moriendum ergo potius quam Euangelij doctrinam sibi eripi patiendum. A Deo victoriam sibi certo certius promissam. Notum esse quid Gedeon, quid Ionathas, quid Dauid diuino subnixi auxilio fecerint. Idem se facturum, &c. Hæc quidem tum noui huius Prophetæ (de quo libro II. plura diximus) fuit oratio, ex aliorum scriptis à nobis excerpta. Sic vero credulum vulgus Muncerus dementauerat, vt quo vellet, eos facile inclinaret, vt qui ab ipsis pro vate cœlitus ad depellendam ab ipsorum ceruicibus seruitutem missis, à plerisque haberetur.

Munceri conatus.

Dum

V. *Rustici à Nobilitate cæsi.*

Dum ita Muncerus cum suis secure agit, Nobilitas arma capit, & seditiosos passim inuadit, vario rerum successu; qui iam plerique tandem victi ac profligati, aut in prœlio occubuerunt, aut carnificis manu interempti sunt. Horribilis tum admodum primo Muncerianorum, deinde reliquorum passim tumultuantium strages fuit ædita. Quidam ad ducenta fere istorum hominum, nec pedibus ad fugiendum, nec manibus ad pugnandum instructorum millia variis cladibus absumta prodiderunt, victorum tandem quoque ira in misericordiam vertente. Et profecto excors sit qui aut de vulgo constantiam, aut ab effeminatis & imbellibus victoriam sibi promittat. Seditionis huius scintillæ ad Franciæ vsque limites euolarunt, sed à Lotharingiæ Duce non sine multorum cæde mature exstinctæ sunt. Ecce tibi primos Lutheranæ doctrinæ fructus, à Petro Godalio quinque libris prolixe descriptos: quos breuiter tantum attingere volui, instituti mei memor. Neque, opinor, ægre feret Lector, in alium locum eadem à me differri. His enim si hoc loco recensendis diutius immorari velim, neque citra horrorem illud facturus, & libri prolixitate Lectori fastidium sim allaturus. Quare ad ea quæ plurima mihi dicenda restant, me accingo; quanto plus & quidem difficilis admodum itineris reliquum est, tanto incitatiori passu progressurus.

VI. *Calamitates Germaniæ ingentes & earum prædictiones.*

Ad horum malorum cumulum complures deinde aliæ miseriæ & calamitates accesserunt. O quanta est Dei potentia! quam grauis ipsius est manus! Felix ille, qui sub diuinæ & æternæ prouidentiæ alas se recipiens, spei suæ anchoram ibi iacit quò nulla rerum mundanarum tempestas aut calamitas pertingere potest! Misera quidem Germania, quamprimum schismati fauere cœpit, præsentem statim diuinæ numinis vltionem sensit. Primo enim totis septem annis acerbissima eam fames afflixit: deinde nouum morbi hactenus incogniti genus eam inuasit, & breuissimo temporis spacio incredibilem hominum multitudinem absumsit. Vulgo, nescio quam ob caussam sudor Anglicus morbus hic dicebatur, eò fortassis quod primus schismatis auctor ex Anglia prodierit, quod deinde scriptis eius in Bohemiam illatis valde fuit auctum; ac tandem á Luthero per vniuersam Germaniam propagatum, qui Saxonum auxilio Ecclesiam oppugnare tanto facilius sibi putabat, quod ab Hussitis & viribus & numero inferioribus iam oppugnatam eam ac non mediocriter afflictam videret. Morbum hunc sequuta est pestis contagio, quæ pæne quod reliquum erat mortalium depasta est. Itaque omnia elementa in hominum perniciem coniurasse videbantur. Cœlum enim multa ac crebra lugubria signa ac prodigia ostenderat: & Mare limites à Natura sibi positos egressum, & vicina longe lateq; inundans, ingentem hominum dederat stragē. Illud à nonnullis obseruatum, & à sancto quodam homine dictū est, nullam

Sudor Anglicus.

vmquam

vmquam eluuionem aut terræmotum exstitisse quin singulare aliquid portenderint. Illo vero tempore quo prima coniurationis ac seditionis, quæque eas consequuta sunt malorum semina spargi cœperunt, quod fuit Anno M. D. XXIV. & sequenti, admirabiles plane atque inusitati à Mathematicis notati sunt Planetarum positus atque aspectus, & impendentes miseriæ ac calamitates prædictæ. Viginti illæ coniunctiones, de quibus II. dixi capite, mense Februario factæ sunt: de quibus sedecim in signo Aqueo contigerunt, omnibus Planetis cum Sole in signo bicorporeo coniunctis: ex quibus procul dubio (si modo quidquam Astrologorum prædictionibus tribuendum est) religionis mutatio, vt post omnes Astrologos ego quoque supra notaui, fuit præsignificata. Tanto vero coniunctiones illæ viginti magis sunt admirabiles, quod numquam eodem mense contigisse reperiantur. Planetarum enim periodi tam inter se diuersæ sunt, (quum vnus triginta, alius duodecim, alius duobus, alius vno anno, alius etiam viginti octo diebus cursum suum absoluat,) vt tam multę vnum in mensem coincidentes coniunctiones summa admiratione dignæ merito videantur, quas quidem Luthero & reliquis schismaticis cœlum terræ miscentibus, contigisse iam diximus. Sed & alia non minus mira prodigia, certissimi diuinæ iræ contra nos præcones ac nuncii, in cælo passim conspecta sunt: quibus Lutherus quoque in libello contra duodecim articulos rusticorum Principes terret, & quamuis pacis studium præ se ferat, crudelissimum eis bellum comminatur. *Is, inquit, est hodie rerum status vt tyrannidem vestram amplius ferre homines nec velint nec possint. Transformari vos oportet, & verbo Dei* (suo scilicet) *cedere. quod si plebs hoc tempore non perficiat, alij succedent, à Deo ad hoc excitati.* Quod si inter tot cædes, latrocinia & strages infelix fuit Germania vt certe fuit, eo quod Lutheri doctrinæ aures præbuit, non sane infelicior fuit Heluetia, à Zuinglio, qui doctrinam suam, vt ipse narrat, stertens in somno, à bono vel malo genio incertum, acceperat, misere discissa & omni calamitatum genere vexata: de quo in sequentibus, Luthero interim nuptialem sibi cum Vestali thorum apparante, & diem illum ex omnibus quos vmquam in vita vidit, (sic enim familiaribus dicere solebat) iucundissimum summo cum desiderio exspectante aliquid dicemus.

Mira Constellationes.

Lutheri contra Principes mina.

DE SCHISMATIS INTER HELuetios origine: deque iis quæ postea acciderunt.

Caput Tertium.

ARGVMENTVM.

I. *Zuinglius somniator Heluetiam turbat.*
II. *Eius conatibus Episcopus Constantiensis sese opponit.*
III. *Tigurini nouam Zuinglii doctrinam recipiunt.*
IV. *Celebris conuentus Basileæ habitus, cui Zuinglius interesse recusat.*
V. *Zuinglii doctrina condemnatur.*
VI. *Conuentus Zuinglianorum Bernæ habitus, in quo Zuinglii doctrina recepta fuit & approbata.*

I. Zuinglius somniator Heluetios praua doctrina corrumpit.

HELVETIORVM gens, non minus corporis robore quam imperterriti animi magnitudine præstans, concorditer hactenus in pagis suis quamuis separatas iurisdictiones habentibus, artissimo tamen inter se fœdere connexis vixerat, & quamuis exteris militans, pacem tamen domi colebat. Tandem vero mala quædam Erynnis orco progressa ciuili excitato bello, Rempublicam hanc, cui vnitæ ceteroqui nulla exteri hostis vis est formidabilis, vehementer concussit, populosque in ea comprehensos ita commisit, vt sociorum ac popularium cruore terra passim irrigata, & cæsorum cadaueribus pinguefacta fuerit: idque ob vnius tantum, & quidem obscuri hominis somnium, Hulderici scilicet Zuinglii, de quo libro II. aliquid diximus: qui ab albo vel atro genio (colorem enim ipse internoscere non poterat) edoctus atque inductus, Lutheri æmulatione populis illis nouum annunciauit Euangelium, longe diuersum illud quidem ab eo quod S. Gallus primus apud Heluetios Christianæ fidei doctor & Apostolus, maioribus ipsorum tradiderat. Fuit vero Zuinglius Canonicus Constantiensis, homo vehementis & feruidi animi, tum indomitæ libidinis, vt qui ob pruritum carnis, cœlibatum, vt ipse fatetur, nullo modo ferre posset. Cœperat tũ per Saxoniam & vicinas regiones spargi Lutheri doctrina; cuius veritatem scilicet, Zuinglius inter collegas primum, deinde palam iactabat, adiutus ad hoc scriptis quibusdam quæ ad eas regiones iam peruenerant. Per id tempus in Heluetiam veniunt indulgentiarum à Leone X. publicata-

rum præcones,ad pecuniam ex iis colligendam. Eadem occasione Zuinglius qua Lutherus ante triennium vsus,eis sese audacter opposuit,multa contra Indulgentiarum abusus & præconum malitiam deblaterans;& iunioribus ex Ecclesiastico ordine, quorum mores suis congruere nouerat,iugi, quod Papam voto castitatis ipsis imposuisse dicebat, excutiendi, & amplectendæ libertatis auctor fuit. Non tamen prius quisquam deserta Ecclesia & cœlibatu feminis seu coniugio se mancipare ausus fuit,quam Caroiistadius sacrilegis suis nuptiis, glaciem,quod dicitur,fregisset,& viam quasi reliquis aperuisset. Zuinglius vero quum aliquamdiu Glaronæ & in Eremo D. Virginis docuisset,ita tamen vt hæreseos virus,quoad poterat,celaret; Tigurum tandem concessit, quorum aures iam ante ipsius contra Indulgentiarum abusus clamores impleuerant. In doctrina tamen de Cœna Domini diuersum à Luthero docuit. Vt enim hic nescio quam impanationem, id est, corporis Christi in pane perceptionem; ita Zuinglius figuram & tropum commentus est, quem sibi nec vigilanti nec dormienti, ab angelo candidi an atri coloris incertum, per somnium reuelatum, ipse narrat, vt supra vidimus. Zuinglii hoc commẽtum posteriores Sacramentarii variis coloribus exornarunt, suo quisq; modo illud explicantes, omnes tamen eò tendentes, vt diuinæ in Eucharistiæ Sacramento omnipotentiæ compedes quasi iniiciant ac leges ponant.

De Zuinglii indies magis magisque quod animo hactenus occultauerat, effundentis conatibus edoctus Hugo Constantiensis Episcopus, apud Senatum Tigurinum ex omni hominum atque artificum genere conscriptum, grauiter conquestus fuit, quod homo ille non legitime missus aut vocatus, nouam doctrinam quibus suæ curæ commissis annunciaret. Ad hos vocatus Zuinglius,causam suam facile defendit,& hominibus de agrorum bonitate & armorũ vsu quam iudicandũ his de rebus magis idoneis persuasit, vt secũdum se pronunciaretur. Quis non eiusmodi concilium rideat in quo, vt ille de Atheniensium dixit comitiis, *Sapientes ac docti proponunt, indocti vero & stulti iudicant & decernunt*? Sic ergo à rudi hoc populo sententia lata fuit, qua Zuinglius doceat, Verbo Dei consentire. Hoc enim astu antiquus ille serpens vtitur, vt nimirum pestiferæ cuicumq; doctrinæ pietatis velum prætexat, & dogmata amarissimi fellis plena frequẽti Domini Dei ac Christi Saluatoris mẽtione tamquã sesamo & papauere condiat atq; incrustet. Non pauci tamẽ in antiqua persliterũt religione, & impostorem, quãuis sub Catholicę religionis specie adhuc latitantẽ, in lucẽ protraxerunt, clamore ac conuiciis insectati: vt & Leonem Iudã, cuius operâ Zuinglius plurimũ vsus est, vt qui pleraq; ex ore ipsius exceperit, ac propterea Euangelistes ipsius dictus fuerit. Hic ille est qui de nouo Biblia in Teutonicam linguam transfudit; quam versionem Lu-

II. *Episcopus Constantiensis Zuinglio se opponit.*

therani postea, vtpote ab ipsorum magistro & doctore passim dissidentem falsitatis condemnarunt.

III. *Tigurini Zuinglii doctrinam recipiunt.* Porro ad has controuersias decidendas Senatus Tigurinus suprema quadam auctoritate Ecclesiasticorum conuentum indixit, & Constantiensem quoque Episcopum per litteras inuitauit. Et hic quidem misso Vicario suo, grauiter eos monuit, certamen hoc non esse eius loci, neque in re tanti momenti sic procedendum, verum ad Concilii tamquam supremi iudicis notionem pertinere. At Zuinglius eiusq; complices regerebant, in re quæ ad omnium & singulorum salutem pertineat, omnibus quoq; & singulis disquisitionem esse permittendam: & pleriq; clamabant, tandem aliquando vincula perrumpenda, & Romanæ Ecclesiæ tyrannidem coercendam esse. Idque *Anno 1525.* tum quodammodo factum fuit: siquidem dimisso conuentu, publico senatus Edicto Zuinglii doctrina LXVII. articulis comprehensa, recepta fuit, sic tamen vt templis atque altaribus adhuc inuiolatis, Catholicis in pace viuere liceret. Mox vero Zuinglius, qui priuatim cum primo nostri temporis iconoclasta, vti & Sacramentario Carolstadio conspirabat, Senatum modis omnibus sollicitare atque vrgere cœpit, vt tam sanctum, scilicet, opus tandem aliquando perficeret, & tam statuas è templis amoueret quam Missam abrogaret.

Harum rerum fama ad ceteros Heluetiorum pagos perlata, Lucernæ habitus fuit conuentus, & missi ad Tigurinos legati, qui demonstrarent quam male in eo agerent, quod à temerariis aliquot hominibus pulcerrimum ocium & quietem tum Ecclesiæ tum Reipublicæ turbari, & discordiæ semina spargi paterentur. Ad ea vero Senatus Tigurinus respondit: Eam nunc lucem esse in multorum animis excitatam, vt plerique omnes in sua ciuitate Biblica scripta diligenter euoluant; nec verendum esse ne Ministri Scripturam detorqueant, quæ sic in manibus omnium versetur. Non multo post vero idem Senatus statuas omnes quam late ipsorum patet ditio aufferri iussit; sicut iam ante Carolstadius Witebergæ inuito ac repugnante Luthero, eas aboleuerat.

IV. *Conuentus Badensis, ad quem venire Zuinglius detrectat.* Circa idem tempus Oecolampadius quoque apostata Monachus Basileæ, vt Zuinglius Tiguri, Catholicæ Ecclesiæ repugnantia docere cœpit. Et hic quidem tantum effecit vt Tiguri Missa tandem fuerit abrogata: ille vero paullatim Iacobi Maieri Consulis opera adiutus, eousque progressus est, vt Episcopalem sibi auctoritatem arrogarit. Eodem œstro perciti Schafusani & quidam alii pagi, religionem & ipsi mutauére. Ea de re ii pagi qui Catholicam adhuc sequebantur religionem, tam per legatos quam per litteras grauiter cum eis expostularunt. Tandem vero ex communi omnium decreto,

multum

multum quoque sollicitantibus Constantiensi, Basileensi, Curiensi & Lausannensi Episcopis, Badenæ instituta fuit disputatio; quò à Catholicis primi nominis venerunt Theologi, Iacobus Faber Ferdinandi Consiliarius, Thomas Murnerus, & Ioannes Eccius, ille tot iam ante cum Luthero habitis congressibus notus. Hugo Constantiensis Episcopus eo Vicarium suum siue suffraganeum miserat Melchiorem, celebrem Theologum, Othmarum Lucinum disertum hominem, & Antonium Concionatorem suum aulicum, cum aliis nonnullis Ecclesiastici ordinis: Christophorus Basileensis Episcopus, Augustinum Maierum, Iacobum Lempium, & alios exquisita doctrina præstantes viros: Sebastianus Lausannensis Episcopus, Conradum Tregerum Augustiniani ordinis Prouincialem, & Ludouicum Lubly Bernensem. A Curiensi adfuerunt Petrus Speiserus, & quidam eius Ecclesiæ Canonici: quorum omnium doctrinà tam ad hoc quam ad quoduis aliud sufficiens, iam ante multis experimentis erat perspecta. Multis ad tam celebrem conuentum affluentibus, Zuinglius tamen aberat; & quamuis velut præcipuus diuortii illius cum Ecclesia auctor multorum litteris & sermonibus inuitatus, numquam tamen induci potuit vt eò veniret: sed vt Lutherus Pontificali quadam auctoritate oracula consulentibus è Musæo suo seu cubiculo tamquam è tripode reddebat, ita Zuinglius non sine fastu Badenam venire recusauit, periculum excusans, vt qui Lucernatibus, Vranis, Suiciis, Vnterualdiis & Tugianis, qui summo ipsum persequerētur odio, vitam suam credere non posset. Quamuis autem non saluoconductu modò, verum etiā obsidibus oblatis, conuiciis pæne ad certamen euocaretur, in sententia tamen persistebat: & Tigurum, quasi ex ipsius arbitrio res agēnda esset, vel Bernam vel Sangallum, disputationi designabat. O mirabilem noui huius Heluetiorum Apostoli zelum, capiti suo tantopere timentis! Non ita primi illi fecerunt Christiani, qui vbi maximū ingruebat periculum, ibi potissimum ad dimicationem sese offerebant, & Christi nomen intrepide vbique professi, per medios ignes ac flammas ad martyrii coronam erumpebant. Sed terruit illum sacerdotis cuiusdam apostatæ, Constātiensis Episcopi postulatione nō multo ante cremati exemplum. Sic ergo Zuinglius viribus suis diffusus, & intra Tigurinæ ciuitatis muros post principia latens, ne à tot tamque strenuis Catholicæ Fidei militibus, quos Badenam venisse non ignorabat, male acceptus existimationem suam perderet, Oecolampadium eò ablegauit, additis velut optionibus Huldrico Studero & Berchtholdo Hallero, Canonico Bernensi apostata, vt scilicet iis victis, nihilominus sibi res integra esset.

Non obstitit tamen Zuinglii absentia quo minus ad disputationem fuerit peruentum. Ac primo Catholici Theologi themata quædam quibus V. *In eo Zuingli doctrina damnatur.*

Catholicæ doctrinæ veritas adstruebatur, & Zuinglianæ demonstrabatur falsitas, proposuerunt: inprimis vero Eccius continuis aliquot diebus excellentis suæ eruditionis mirifica dedit specimina. Felix, sancta & immortalis est & erit viri huius memoria, qui in primis semper stans ordinibus, multiceps hæreseon monstrum & immanes illas ac feroces Goliathas fortissime assiliit ac cominus oppugnauit. Penes quos vero victoria fuerit, exitus disputationis à Notariis ad hoc deputatis descriptus monstrat. Communi enim decreto septem illa themata, de quibus inter Eccium & Oecolampadium disputatum fuerat, tanquam S. Scripturæ consentientia, recepta fuere atque approbata, quamuis multum reclamante Oecolampadio: nimirum, Verum Christi corpus atque sanguinem adesse in cœna Domini, contra Zuinglii opinionem, asserentis, nullis S. scripturæ testimoniis probari posse, Corpus Christi in Cœna Domini realiter & corporaliter percipi. Secundo, Christi corpus atque sanguinem in Missæ sacrificio pro viuis atque mortuis offerri. Tertio, virginem Mariam & reliquos sanctos pro intercessoribus esse inuocandos. Quarto, de Sacramentorum numero, &c. vera hactenus docuisse Ecclesiam & adhuc docere. Quinto, post hanc vitam locum esse, in quo animæ nondum omni contagione liberæ antequam cœlestis gaudii fiant participes, purgentur. Sexto, infantes fidelium in peccato mortali nasci. Septimo, non S. Ioannis, sed Iesu Christi baptismo peccatum originale deleri. Hoc modo tam Lutheri quam Zuinglii doctrina in hoc conuentu damnata fuit, ac statutum vt nihil tam in doctrina quam cultu diuino hactenus visitatis innouaretur: pœnæ etiam decretæ sunt in eos qui contra fecissent, ac lecti iudices, promisso inuicem facto, quod ab vno pago statutum fuerit, id à reliquis ratum habitum iri. Tum quidē decreto huic insistere, & Tigurinos, qui soli viribus erant impares, ad decreta facienda cogere oportebat. nec Zuinglius ictu hoc attonitus, quo se reciperet habiturus erat, qui soluto conuentu, resumtis viribus, suos postea rursus excitare, & tam voce quam scriptis animare non cessabat. Faber qui Zuinglium prouocauerat, vbi eum in latibulo suo continere se vidit, scriptis rem egit, quæ adhuc exstant, in quibus enormes Zuinglii contradictiones, & Oecolampadii in solo articulo de Sacramento altaris, centum & quinquaginta falsitates seu mendacia demonstrat: cuius exemplo Roffensis quoque in Anglia Episcopus, cuius memoriam nulla vmquam delebit obliuio, vtriusque errores duobus doctissimis libris æditis, refutauit.

VI. *Conuentus Bernensis in quo Zuingliana doctrina recipitur.*

Promulgato hoc apud Heluetios decreto, quod factum fuit Anno M. D. XXVI. Zuingliani priuatim rebus suis intenti, publice nihil ausi sunt, donec Anno M. D. XXVIII. Bernates, quorum præcipua est in Heluetiis

potentia,

potentia, eo proculcato, aliam sua in vrbe disputationem decreuerunt, Zuinglio potissimum instigante, qui velut è longo animi deliquio recollectis viribus, ad pristinā ferociam redierat. Causam apud reliquos pagos prætexebant Bernates, quod religionis dissidia indies augescerent, nec eadem esset etiam eorum qui Zuinglio adhærebant doctrina, & nouæ sectæ passim gliscerent. Per id enim tempus sacerdos quidam eò progressus est insaniæ, vt publicis in cōcionibus diceret, iam id tēpus adesse quo Iesu Christi Euangeliū finem habiturū, & noua lex sit introducenda. Nam vt Mosaica lex mille tantū & quingentis annis durauerit; sic Christi quoq; legem non diutius duraturam, sed iam periodū suam absoluisse. Anabaptistæ præterea & alii hæretici è Morauia & aliunde irrepentes, simplicem plebem seducere, & mirum in modum ludificari cœperant; sic vt trecenti circiter (quemadmodum eius temporis historici testātur) à phreneticis eiusmodi doctoribus persuasi & à diabolo excęcati, in montis cuiusdam iugū conscenderint, exspectātes ibi dum vnà cum anima & corpore in apertum cœlum susciperentur. Sed ad Bernates redeo, qui, vti dicere cœpimus, ædito scripto futuræ in sua vrbe disputationi diem constituerunt, ad eamq; finitimos conuocarunt Episcopos, monitos vt si venire ipsi nollent, suos mitterent Theologos. Deinde leges etiam pręscribunt, & vt in decidendis controuersiis sola S. scriptura pondus & auctoritatem habeat, edicunt, & omnibus vndecumq; eò venturis, publica fide cauent; simulq; themata, de quibus disputandum esset promulgant. Acceptis litteris, Lucernates, Vrani, Suicii, Vnderualdii, Tugiani, Glareani, Friburgenses, Solodurii, prolixo scripto grauissimisq; verbis hortantur vt ab instituto desistāt, vt quod decreto Badensi maxime aduersetur, & ad initi federis ac pacti violationem pertineat. Addunt, non licere vlli populo aut prouinciæ formam religionis aut doctrinæ mutare, & quæ ab Ecclesia recepta sunt, in dubium vocare, sed hoc ad totius orbis pertinere Concilium. Quod si turbulentus aliquis nouū adferat doctrinæ genus, eum statim comprehendendū & secundum leges puniendum esse, &c. Nihil his omnibus commoti Bernates, pergunt, & actionem ad constitutum diem inchoant. Eo Basileenses, Schafusiani, Tigurini, Abecellenses, S. Gallii suos miserunt. E Germania quoq; nonnulli ab eiusdem religionis sociis, velut auxilii ferendi causa summissi sunt. Fuerūt ibi Zuinglius, Oecolāpadius, Wolfgangus Musculus, Capito, Bucerus & Hallerus: Episcoporū vero nemo venit, vt qui scilicet diprofanorū & à Deo derelictorū hominum conciliabulis præsentia sua auctoritaté aliquam addere nollēt. In quo tamen perniciose ab eis peccatū, postea deprehensum est, eo fere modo quo à Iudæis olim, qui ne Sabbathū violarent, Romanis, quorum dux Pompeius erat, prędæ potius fieri quā arma ad sui defensionem

expedire

expedire maluerunt. Theologorum enim, quos doctissimos habebant, operâ facile Zuinglianis quam sibi sumserant, prærogatiuam extorquere, & hæreseos cursum, quæ magnas inde vires accepit, sistere potuissent. Vnus Religiosus Augustinianus in aciem prodiit: cui perpetuum Catholicæ religionis à sæculo in sæculum sine vlla interruptione consensum alleganti ac demonstranti, Iudices seu præfecti disputationis, quod lege cautum dicerent, ne quidquam præter S. Scripturam adferretur, silentium imposuerunt: quasi Scriptura sui ipsius interpres, & eorum quæ ipsa parit dubiorum iudex esse possit; quum sciamus omnes in religione controuersias è diuerso S. scripturę intellectu seu interpretatione esse exortas, ipsam vero sine anima quasi esse, nec ex seipsa ostendere posse quænam pars verum sub verborum corticibus latentem pro se habeat intellectum, vt alio loco quando de Francis nostris Euangelicis sermo erit, amplius docebo. Et Catholicus quidem ille Monachus, Quandoquidem, aiebat, antiquos Patres & Ecclesiæ Doctores harum controuersiarum iudices admittere recusatis, & è priuato vestro, quem Scripturæ adfingitis, sensu omnia diiudicari vultis, arena non inuitus excedo, & in pace vos relinquo, si modo pax vlla inter vos esse potest. Sic igitur noui illi Prædicantes sine vllo antagonista, sine vulnere ac puluere triumpharunt. Quod si Iudæi iis Christi Saluatoris nostri verbis offensi fuerunt, quibus affirmasse videbatur, se templum illud Hierosolymitarum, in quo ædificando tot anni fuere consumti, ab ipsis destructurũ, & triduo reædificaturum: quid iis facere debemus, qui nõ totis viginti diebus Catholicam religionem, mille & quingentorum annorum spacio ab infinitis quasi operariis exædificatam, penitus aboleuerunt, eiusque loco nouam quandam ex sui cerebri modulo adstruxerunt? Sic ergo Bernates, Tigurinorum exemplo, Catholicæ Ecclesiæ valedixerunt, & Missis, aris atque statuis vbique sublatis, Pontifici eius capiti, obedientiam renunciarunt. In hac ciuitate sedem postea sibi delegit Wolfgangus Musculus, Lotharingus natione: qui relicta monastica professione, textrinam aliquamdiu fecerat, sed ad litterarum studia reuersus, & apud Bucerum educatus, quum conscientiæ metu Argentina profugisset, Bernam commigrauit, & diu ibi Superintendentis munere fuit perfunctus: quod munus primum Bertholdus Hallerus Canonicus apostata, deinde Franciscus Colbus, excucullatus monachus vsurparant. Quo vero tantæ rei conseruaretur memoria, Senatus Bernensis rei gestæ historiam auratis litteris columnæ inscribi iussit. Bernatum vestigia mox sequuti sunt Geneuenses; de quibus in Caluinismi explicanda origine, dicendi locus erit. Constat certe, Bernatum Confessionem à Geneuensi multum initio discrepasse: quod inter alia impressa quædam folia, Simonis Coludri nomine inscripta, sed reuera Ca-

roli

roli Molinæi opus,qui paucis ante obitum annis Caluinismum deseruerat testantur, Caluinum nempe Bernam venisse, vt hæreseos crimen, cuius à ministris quibusdam insimulatus fuerat, à se amoliretur: quinetiam Senatus decreto prohibitum fuisse, ne quis Caluini Institutionum librum vęnalem haberet. Decretum Bernatum Eccius scripto oppugnauit, non tamen eo successu qui sperari poterat, si præsens cum Zuinglianis ante factum illud decretum fuisset congressus. Lutherus vero contra eosdem ac reliquos Sacramentarios non minus acriter tonabat ac fulminabat, vt libro II. diximus. Eodem tempore Ambrosius Blaurerus monasticæ vitæ desertor, Thomæ Blaureri fratris, cuius vtpote consulis magna erat in vrbe auctoritas, fauore Zuinglii, Euangelium Lutheri Constantiam inferre conatus, vnà cum fratre non multo post eiectus fuit. Hinc Beza:

O nimis inconstans Constantia! quis furor ille,
Membra sacri vt cœtus detrunces ipsa, tuumq;
Seruitio collum subdas.

DE CIVILI HELVETIORVM bello & mutua laniena: ac de Zuinglii morte.

Caput Quartum.

ARGVMENTVM.

I. *Zuingliani res Basileæ turbant.*
II. *Heluetiæ populorum natura bellicosa.*
III. *Basileenses & Tigurini sese armant.*
IV. *Zuingliani victi ac profligati.*
V. *Zuinglii mors in bello interfecti.*
VI. *Catholicorum victoria.*
VII. *Heluetii post primas Catholicorum victorias in pace viuunt.*
VIII. *De Rhætorum (qui Grisones vulgo) statu & religione.*

FIERI certe non potuit, quin post tot fulgura ac tonitrua, Zuinglianæ doctrinæ fulmen præcelsam aliquam arcem feriret: id quod non mul- I. *Zuingliani turbas excitant Basileæ.*

to post Basileæ factum fuit, è qua doctus ille Erasmus, arrogantem nouorum illorum Zuinglisantium Christianorum ignorantiam ferre non sustinens, Friburgum se receperat. Ciues enim Zuinglii somnia sequentes, die constituto arreptis armis, turres, portas, ac præcipua vrbis loca à se occupata, præsidiis firmarant, & excubias agebant, non secus atque si hostis vicinus esset. Catholici econtra à conciuibus suis præuorsi atque oppressi, leges ab iis accipere cogebantur, quibus hactenus dare consueuerant, iisque cedere quorum violentiæ resistere non poterant. Primum vero illi furoris impetum in templa effuderunt, conuulsis ac deiectis statuis Martyrum aliorumque sanctorum virorum conseruandæ memoriæ & honori ante tot sæcula positis. Posthæc Senatum nouum ex suo crearunt arbitrio, promulgato tamen decreto, ne Senatui quidquam in iis, quæ vel ad Rempublicam vel religionem pertineat, agendi potestas esset, nisi ex ducentorum quos ipsi elegerant, virorum consensu. Tum Tigurini, Bernates, Solodurii, hac de re certiores facti, cum Basileensibus, reliqui vero pagi Catholicæ religioni addicti, cum Ferdinando Austriaco, mutui auxilii caussa, fedus inierunt.

Heluetii natura bellicosi. Quia vero Heluetii natura bellicosi sunt, non multo post ad arma fuit deuentum. Nec mirum in ea natione, in qua ipsi quoque pueri vix è cunabulis prorepentes, iam arma circumspicere; paullo vero adultiores, tractare atque exercere solent. Quin apud eosdē consuetudine atq; etiam lege receptum est, vt bubulci gladium ad latus non minus quam vomerem ad aratrum præsto habeant, nec sine eo vel ad opus accedat quisquā, vel ab opere discedat. Hinc quāprimum tympanū ab extera aliqua plaga sonuerit, statim ad arma prosiliunt, vitamque suam stipendio oppignerant; adeo vt natio hæc integros exercitus vna fere nocte quasi pariat, & sub signis producat. Quamobrem etiam pacis tempore ab exteris regibus ac Principibus stipendia accipere consueuerunt. Ludouicus quidem XI. Franciæ rex primus eos annua pensione, tamquam perpetuo militiæ auctoramento, Gallicæ coronæ adstrinxit & obnoxios fecit. Zuinglius ergo quum animaduertisset religionis mutationem quam meditabatur, non sine vulneribus & sanguine (hæreseos enim symbolum est Bibliorum codex in vna, & gladius in altera manu) abituram, Heluetiis modis omnibus persuadere conatus est, ne vllos à peregrinis delectus haberi paterentur; indignum atque adeo impium esse dictitans, sanguinem vitamque suam vænalem habere, ac pluris licitantibus prostituere, atque ita pro aliorum contentionibus, quæ ad ipsos nihil attinerent, mactandos sese præbere. Quin multo melius esse agriculturam ac rem pecuariam, maiorum exemplo tractare, viresque contra eos qui domesticam ipsorum quietem interrumpere vellent, integras reseruare. Et Tigurinis Zuinglius persuasit, ne

Frano

Franciæ regi suis in finibus militem conscribere permitterent, in speciem quidem vt sua defenderent, reuera autem vt vicinos inuaderent, atque oppugnarent.

Post Basileensem tumultum rebus sopitis aliquantum potius quam compositis, Tigurini & Bernates copias educunt contra Catholicos pagos, scriptoq; ædito, caussam cur ita faciant, exponunt, inter alia recensentes, quod illi ciuitatum suarum insignia ad patibulum suspenderint, & fedus cum Ferdinando capitali ipsorum hoste fecerint. Nec minus impigre Catholici suas producunt copias, ac castra ponunt, acceptis à Ferdinando auxiliis. Quum omnia ad prœlium spectarent, interuentu finitimorum, & Argentinæ ciuitatis cum Tigurinis paullo ante confederatæ, composita res fuit, hoc inter alia pacto, vt religio cuiq; libera esset, quum omnes pagi supremũ in suis finibus imperium habeant; nec eius causa cuiquam vis fieret. Hoc modo inter Catholicos & Zuinglianos bellum tum fuit compositum, nõ item inter Zuinglianos & Lutheranos; qui scriptis & libris, vt illi armis, mutuo sese oppugnare ac lacerare non cessabant. Et Lutherus quidem ac Zuinglius vtriusque partis antesignani toto triennio acerrime inter se digladiati sunt, sic vt neque pax neque induciæ, quamuis plurimum annitente Landgrauio, qui Marpurgum vtrumq; ad colloquium euocarat, fieri potuerint, vt libro II. est demonstratum. Quinetiam bellum hoc immortale illi posteris siue successoribus tradidisse videntur. Etsi enim Zuingliani Heluetiorum pagi vehementer instarẽt vt in Smalcaldicum fedus reciperentur, à Saxoniæ tamen Duce impetrare id non potuerunt. Adeo Protestantes à Zuinglianorum secta abhorrebant. Landgrauius econtra summo Imperatoris odio cum Heluetiis Euangelizantibus priuatum fedus percussit.

III. Tigurini & socii in aciem prodeunt.

Factum hoc anno 1529.

Plusquam Vatinianum Zuinglianorum erga Catholicos odium animis contineri non potuit, quin tandem erumperet, & pacem quamuis iuramento vtrimq; firmatam turbaret ac dissolueret. Et sane Spiritus ille, qui per os Zuinglii nihil quam ignem & flammas vomebat, sanguinem ac carnẽ humanam pro suauissimo cibo ac deliciis habet. Tigurini ergo ac Bernates, quum contra pacta & promissa Catholicorũ subiectos seducere instituissent, vt ad imperata facienda eos cogerẽt, locis idoneis ac claustris viarum occupatis, ne quid ad illos deueheretur alimoniæ, prohibebant. Sed quemadmodum fames, vt est in prouerbio, lupum sylua expellit, & cibum vndecumque quærere cogit: sic Catholici rerum necessariarum inopia pressi, contractis magna celeritate copiis, signa protulerunt, & opinione citius ad Tigurinorum fines peruenerunt, bello tamen his verbis prius indicto, quæ vti à Simone Fontano in Historia Catholica descripta sunt, appono.

IV. Zuingliani prœlio vincuntur.

Catholicorum litteras quibus bellum eis denunciant.

Quandoquidem iam ſæpe omnes & ſinguli ex æquo & bono ſatisfacturos vobis obtulimus: vos verò cōtra fœdera & pacta iuramento confirmata, contra pacē publicam, contra diſciplinā & concordiam Chriſtianā, contra fidem, charitatem, & quæ inter confœderatos eſſe debet amicitiam, atque adeo contra ius naturale, & contra omnem æquitatem, ſubditos noſtros ad rebellionē excitatis, ſic vt iamdudum fidem nobis datam violauerint, periuriumque commiſerint, dum Capitaneatus Sangallenſis, & præfecturæ Vallis Rhenanæ, & aliorum locorum ſubditi, imperium noſtrum detrectant, à vobis inſtigati, veſtriſque artibus & dolis ad inimicitias nobiſcum exercendas inducti, cum in finem, vt hac ratione nos ab antiqua noſtra & certa Fide Catholica dimoueatis, quos vos dicitis nolle Dei verbum audire, nec permittere vt ſubditi noſtræ ditionis Veteris ac Noui Teſtamenti libros legant; immo velut homines omnis religionis expertes, malignos, proditores & pacis perturbatores traducitis: tum etiam, eam tantum ob cauſſam quod erroneam veſtram & laruatam religionem amplecti noluimus, annonam nobis intercluditis, vt non nos tantum, verum etiam liberos noſtros, , qui adhuc in vtero matris ſunt, fame enecetis ac perdatis: quoniam denique ius omne nobis denegatum videmus, nec vllius ope ad iuſtitiam & rationem vos adigere poſſumus; ac iam tanto tempore tot tantaſque veſtras iniurias, vim & inſolentiam pertulimus, quarum nec adhuc vllum facitis finem, coacti ſumus coram Deo omnipotente, S. Virgine Deipara, tota curia cœleſti, atque omnibus iis qui iuſtitiæ & iuris aliquam curam habent, de his rebus conqueri; ſimulque eo conſilia noſtra & vires conferre, vt diuina adiuuante gratia, iniurias nobis illatas vlciſcamur. Quod præſentibus literis vobis veſtriſq; adiutoribus & adhærentibus ſignificare, & honori noſtro conſulere voluimus. In quorum fidem & teſtimonium, confœderatorum noſtrorum Tugianorum ſigillum, noſtro omnium nomine his appendimus, Datis Anno M. D. XXXI. die VI. Octobris.

His acceptis literis, Tigurini quoque copias vnà cum tormentis quibuſdam educunt, vnà cum Zuinglio tamquam altero Gedeone. Sed Zuinglii præſentiam hoc modo excuſat Sleidanus: Tigurinorum, inquit, ita fert conſuetudo, quum in hoſtem exitur, vt Eccleſiæ miniſter primarius vnà prodeat. Zuinglius etiam vir fortis alioquin & animoſus, quum ſecum reputaret, quod ſi domi reſideret, ac prœlium forte fieret aduerſum, fore vt magnam ipſe ſuſtineret inuidiam, quaſi concionibus quidem accenderet hominum animos, in ipſo autem diſcrimine remolleſceret, voluit omnino communem ſubire martem. Nec iniuria profectò aliorum reprehenſiones metuebat, ſi tam cruentæ tragœdiæ auctor in ipſa actione velut è ſcena ſe ſubduceret, aut

post

post siparium se absconderet, nulla omnino persona repræsentata; aut sine suo periculo instar tubæ,

Martem accendere cantu,

& homines ad mutuam lanienam excitare, ipse interim post principia loco sibi cauere videretur. Zuinglius ergo vnà in hostem exiens, non seduli tantum Prædicantis, verum etiam boni militis, atque adeo ducis officium implere voluit, in prima acie consistens, & suos ad fortiter pugnandum cohortans, Deum exercituum, inquiens, numquam tam piæ ac iustæ caussæ defuturum, contra eos qui ad tuendam Papistarum idololatriam arma cepissent. Sed mox & ipse graui vulnere accepto prostratus, & vniuersus Zuinglianorum exercitus aut cæsus fuit, aut in hostium potestatem venit.

Zuinglium pseudoprophetam quidam semianimem iacentem conspicatus, rogauit, vtrum sacerdotis copiam sibi fieri vellet cui peccata confiteretur. Nihil vero respondentem, sed terram mordentem, alter hasta transfixit. Sleidanus ait, in corpus Zuinglii exanime valde sæuitum esse, & vix etiã illius morte potuisse odii acerbitatem exsaturari. Certe cadauer eius carnifici traditum & igne crematum fuit. Chronicon Basileense testatur, antequam crematum fuerit, in quatuor partes fuisse dissectum; quin euiscerato etiam adipem detractum (erat enim Zuinglius corpulentus admodum & obesus) eoq; ocreas militum inunctas. Lutherani aiunt, Tragicum hoc quidem & horribile esse facinus, in eo tamen admirabilia Dei iudicia notare vnumquemque, ac merito cum Dauide dicere posse: *Iustus es Domine, & iustum iudicium tuum* Aut cum Domino & Saluatore nostro: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis.* Zuinglius certe homo fuit præferuidus, nihil nisi ignem spirans, & inter omnes qui contra Ecclesiam insurrexerunt, vno Caluino excepto, maxime metuendus; adeo vt tuba seditionis ac fomes rebellionis merito dici possit, vt etiam ex ipsius scriptis, & inprimis libro IV. Epistolarum liquet. Accipe de hoc Theodori Bezæ suspiria & lacrymas, ita canentis, vt nos e Gallico vertimus:

V. *Zuinglius in prælio occumbit.*

Hist. August fol. 198

Psal. 118.

Luc. 12.

Vir bonus & fortis, supremi incensus amore
Numinis & patriæ, hostili se Zuinglius ensi
Obijcit, & cæsus, post in cineresq; redactus,
Præstitit officium extremum patriæq; Deoq;.

Et hoc illud est quod vulgari versu à discipulis ipsius iactatum fuit:

Occubuit patrio bellator Zuinglius ense,
Et pressa est armis gens populosa suis.

Cum eo vnà occubuerunt quatuor sacerdotes apostatæ, quum prius fortiter pro sua religione, aut multo potius pro vxoribus ac liberis, pugnassent.

Qui cum Zuinglio occubuerint.

Horum vnus fuit Abbas Eremi excucullatus, necnon eiusdem Conuentus Prior, tum Antonius Valderius Canonicus Tigurinus, & Henricus Vtingerus eiusdem Ecclesiæ Thesaurarius & Canonicus. Qui è prœlio euaserunt, Tigurum se receperunt, amissis viginti sex machinis tormentariis, quas secum eduxerant. Accepto huius cladis nuncio, Bernates iubent Tigurinos bono esse animo, & auxilia ad caussam hanc communem pollicentur. Idem faciunt Basileenses, Schafusani, Sangallenses & Mulhusini. Sic igitur exercitu, in quo triginta armatorum fuisse millia nonnulli prodiderunt, coacto, Tigurini rursus egrediũtur. Nec moram faciunt pagi Catholici, quorũ tamen vniuersæ copię vix octodecim armatorũ millibus constabant. Qui domi interim remanserant totos se orationi & precibus dediderunt. Ex viduarum numero octodecim lectæ fuerunt, è quibus senæ alternatim in Eremi sacello Deum ac Deiparam Virginem Mariam pro suorum victoria deprecarentur.

IV *Crebræ Zuinglianorum clades.* Sleidanus, erubescens, credo, tot tantisque Zuinglianorum suorum clades describere, quatuor aut quinque prœlia totidẽ ferè verbis absoluit: quorum ego hoc loco è Catholicis scriptoribus petitam, aut ex eorum qui interfuerunt ore acceptam historiam subiungam. Quum bipartitus esset Zuinglianorum exercitus, nec Bernates adhuc copias cum Tigurinis coniunxissent, Catholici celeriter promotis copiis, Bernates inopinantes oppresserunt, & in fugam coniecerunt, octingentis circiter occisis, & totidem fere in proximo flumine submersis. Sed multo maior fuit ea clades quam non multo post, nimirum XXIV. Octobris M. D. LII. Zuingliani acceperunt. Noctem enim conatibus suis magis commodam ac propitiam fore existimantes, quum diem bis aduersum atque infelicem experti essent, copias producunt, vt hostibus somno oppressis, somnum cum nocte continuarent. At subodorati id Catholici, in armis parati stabant, lineis interulis, vt mutuo se per tenebras cognoscerent, super arma inductis. Magna hic cædes fuit, vtrisque aut mori aut vincere cupientibus: tandem vero,

Post pugnam ancipitem, dubia & momenta Gradiui,

victoria penes Catholicos fuit, sex millibus circiter Zuinglianorum in prœlio occisis. Nec sic tamen fracti Zuingliani, rursus contractis tam profligati exercitus reliquiis quam nouis copiis, vigilia Omnium Sanctorum fortunam rursus tentarunt, eodem quo prius euentu, quinque millibus iterum desideratis. Solebant vero Catholici pro victoria non vota tantum facere, verum etiam gratias Deo agere in sacello quodam, quod D. Virginis in eremo dicitur, loco non religione tantum, verum etiam multis miraculis claro. Id ægrè ferentes Zuingliani, miro insuper tam frequentes suorum clades vlciscendi

studio

studio incensi, contractis quantas poterant copiis, dictum sacellum funditus euertere statuerunt. Ea re cognita, Catholici in armis parati sic eos exceperunt vt circiter quinque millia rursus ceciderint, multis Tigurinorum, Basileensium, Schafusiorum & Mulhusinorum signis captis. Hæc quinta fuit clades Heluetiorum. In diuersis his conflictibus sedecim Ministri seu Prædicantes bellatores, gladiis & hastis ad extremum vsque spiritum fortiter pugnantes, simili quo antecessor ipsorum & Apostolus Zuinglius fato functi sunt. Tot tantisque cladibus fracti Zuingliani, posthac mœnibus sese continuerunt, & Imperialium quarundem vrbium intercessione, tandem pacem à Catholicis impetrarunt. Pleræque enim per Germaniam ciuitates ægrè ferebant, bellicosam hanc nationem mutuis cladibus sic atteri, ac suis viribus ad intestinam perniciem armari. O plusquam belluinam hominum crudelitatem. Quis vnquam audiuit, lupum à lupo, aut leonem à leone, quantumuis extrema fame agitatis, deuoratum? At solus homo hominem occidere nihil pensi habet.

Tantum religio potuit suadere malorum
Diuersa; & scissum studia in contraria vulgus.

O aureum illud sæculum! quo non dico hominem, sed innoxium quodcumque animal occidere piaculare habebatur. Ferreum vero nostrum hoc merito dici potest, quo homines tamquam Eumenidum seu Furiarum ministri, nihil aliud quam aliorum perniciem quærunt & moliuntur. Postquam ergo tantum Christiani sanguinis effusum fuit, tandem pax inter vtriusque religionis pagos facta est, hac conditione, quam nos è Gallicis verbis sic Latinè expressimus: « Nos Tigurini & Bernates, debemus velle & volumus vt fideles « nostri confederati quinque pagorum, & ipsorum ciues, vnà cum Vallensibus « & omnibus ipsorum sociis & adhærentibus, tam Ecclesiasticis quam laicis, in « ipsorum ciuitatibus, territoriis, præfecturis & dominiis, pace fruantur; idque « sine vlla reprehensione, disputatione, aut quacumq; alia maligna adiunctione, « exceptione, & circumuentione, exclusa omni fraude. Similiter nos Quinque « pagi volumus, vt Tigurini & Bernates ipsorumque adhærentes, in pace « viuant, neque etiam ob eam quam sequuntur religionem vlla eis molestia « aut turbatio inferatur. Porro inter pacis huius conditiones & illa fuit, vt vtrique, Catholici scilicet cum Ferdinando rege, & Zuingliani cum Landgrauio & Argentinensibus factum fedus rescindant.

VII. *Heluetii pacem faciunt inter se, & seruant.*

Secundum hæc Heluetiæ populi pacem inter se sanctè coluerunt, Zuinglianis tanta cladiū frequentia & magnitudine attonitis. Lucernates, Vrii, Suitii, Vnterualdii, Glaronenses, Tugiani, Friburgenses, Solodurii, Abbecellenses, in Catholicæ Ecclesię obedientia constanter permanserunt: quamuis duo posteriores

ſteriores ex his pagi vtramque ferant religionem. Zuingliani ſimiliter, nimirum Tigurini, Baſileenſes, Bernates, Schafuſiani, Zuinglii opinionem pertinaciſſime hactenus defenderunt, quamquam nonnihil iam ad Caluiniſmum deflexerint. Antea enim Heluetica Confeſſio ſeu religio à Geneuenſi, & quantum ad ipſam fidem, & quantum ad ceremonias ſeu ſacrorum ritus, aliquantulum diſcrepabat: verum intra proximos retro viginti annos aliqua concordiæ ratio fuit inita. Hodieque tamen diſciplina Eccleſiaſtica non tam ſtricte apud Heluetios quam Geneuenſes obſeruatur. Heluetii etiam in Cœna ſua hoſtiis Catholicorum more, Geneuenſes vero communi ſeu vulgari pane vtuntur. Altaria etiam illi ſaxea habent. Baſileæ quidem marmoreum hodieque integrum viſitur, quod olim in Eccleſia Cathedrali diuino officio inſeruiit. Quando cœna apud Heluetios celebratur, duo Prædicantes (ſic enim miniſtros appellant) ad altare conſiſtunt, quorum vnus panem, alter vinum communicantibus porrigit. At in pagis & villis, Prædicans panem, laicus vero ſeu ruſticorum vnus vinum dat. Apud Heluetios in ſepultura defunctorum funebris haberi ſolet oratio: Geneuæ nequaquam. Baſileæ quidem, Schafuſiæ & alibi multa Epitaphia & alia funebria ornamenta adhuc exſtant; non vero Tiguri aut Bernæ. Baſileæ Eraſmi Epitaphium in Cathedrali Eccleſia, Oecolampadii vero in cœmiterio videtur. Geneuæ mortuis nihil præter terram datur. Quin idololatriam eſſe aiũt honores illos qui defunctis habentur. Exiſtimant quippe, ſatis eſſe cœlum pro vrna habere. Baſileenſes quidem & Schafuſii poſt Oecolampadii mortem diu Lutheranam religionem ſequuti ſunt, à Sulcero quodam Lutherano Prædicante perſuaſi; quo defuncto, Grynæus (illius de quo Bezæ in Iconibus exſtat elogium, filius) primum à Lutheri, deinde à Zuinglii opinionibus paullatim eos ad Caluiniſmum abduxit, miro aſtu ad hoc vſus. Primo enim Lutheranum ſe ſimulabat poſtea vero amicis quos plurimos ſingulari morum tam grauitate quam comitate ſibi comparauerat, confiſus, Geneuenſem Confeſſionem populo aperte laudauit, vtq; eam amplecterentur auctor fuit: quamuis Lutheraniſmi etiamnum fauillæ quædam veluti ſub cineribus vtrobique lateant.

VIII. *De Religione Rhætorum.* Eadem diſcordia ab Heluetiis ad Rhætos finitimos, quos Griſones vulgo vocant, propagata eſt: qui & ipſi, Heluetiorum exemplo, legitimi domini, Epiſcopi nempe Curienſis imperio ſeſe ſubduxerunt. Apud hos vero religio vtraq; in vſu eſt. Quidam enim etiamnũ in antiqua perſiſtũt religione, alii vero Zuinglii deliria amplexi ſunt, partim à miniſtris quos Tigurini ipſis ſubmiſerunt, partim à ſuæ nationis hominibus, ad Lutheranas a Caluinianas Academias ablegatis, ac domum cum noua doctrina reuerſis, perſuaſi. Quamuis autem eandem quam Tigurini fidei formulam profiteantur, non tamen

diſcipli-

disciplinam ecclesiasticam obseruant. In eo vero illis prudentiores aliquo modo videntur, quod quendam veluti summum habent Pontificem. Sic enim merito appellari potest is penes quem ceteros Prædicantes eligendi atque abdicandi seu deponendi, officia distribuendi, & vitia seu crimina suo arbitratu puniendi ac corrigendi est potestas. Et hoc quidem officio ille quoad viuit fungitur; mortuo vero statim alius surrogatur. Vulgo Minister Synodalis nominatur. Ad Rhætos pertinet vallis Bartholina, qua vix in Europa reperitur altera tam amœnior quam fertilior, eo tantum nomine infelix quod hæresi etiam sit infecta: quamuis paucis ab hinc annis magnum illa ibi ac ferè lethale vulnus acceperit, sex viris è nobili Parauicinorum familia simul ad Catholicam fidem conuersis, quorum exemplum non parua populi multitudo sequuta fuit. Audiui ego quendam noui Euangelii in Gallia (quamuis Gallus non esset) ministrum, Franciscanæ postea familiæ adscriptum, narrantem, se quum anno M. D. XCIIX. ad Rhætos peruenisset, à Pontifice ipsorum seu synodali ministro, Marco nomine, in valle Anegdina domicilium habente veniam conciones publice ad populum habendi petiisse, ac facile impetrasse. Reperisse vero se ibi complures Italos è religiosorum Conuentibus profugos, Prædicantium munere fungentes, qui omnes cum vxoribus, liberis ac tota familia nihil habuerint, vnde viuerent, quam tenue quo vel ad conciones habendas, vel scholas regendas conducti erant, stipendium. Hic vero de quo loquor, conscientiæ aculeis, eo quod schismate irretitum se animaduerteret, agitatus, vt quietem reperiret, omnes fere Christiani orbis prouincias peragrauit, cum doctissimis cuiuscumque religionis viris colloquutus. Quanto vero plures conuenit, tanto magis in erroris ac damnationis via se esse cognouit. Ad Rhætos ergo tandem profectus, ad ministerium, eo quod Italicæ linguæ peritus esset, receptus fuit. Ibi dum esset, paullatim collegis quibusdam animi sui dubia, sed obscure, proponere cœpit. Deprehendit vero plerosque omnes eisdem scrupulis vrgeri; sed vel pœnæ metu, vel vxorum ac liberorum amore, ne scilicet ipsis ad monasteria remissis, illis tamquam illegitime vel nuptis vel natis infamia inureretur, detineri. Miseros! apud quos plus Mundi quam Dei potest amor, & quibus maior corporis est quam animæ cura. Eousque vero hæc res processit, vt septem ministri chirographis & sigillis suis promiserint, se hæresin relicturos, modo ille à summo Pontifice veniam, & in Gallia vitæ sustentandæ (in Italiam enim commissi criminis pudor redire eos vetabat) præsidia impetraret. Et hic quidem anno Iubilæo M. DC. Romam profectus, Clementem VIII. Pontificem, & Cardinalem Borromæum, sancti illius & venerabilis Mediolanensis quondam Archiepiscopi nepotem, fatis fauentes habuit; verum

Cardinales inquisitionis præsides censuerunt, nequaquam prius absolutionem eis impertiendam quam Romæ ad causam dicendam comparuissent. Vt enim Ecclesia portas nemini occludit; ita eadem in iis aperiendis festinatione non vtitur. Ex quo factum est, vt moræ ille pertæsus, in Galliam concesserit, ac Franciscani ordinis monasterio sese incluserit. O quam multi passim reperiuntur, qui iuuentæ calore ex monasteriis profugientes, vbi deinde ad sese redierint, nihil magis in votis habent quam cum Ecclesia reconciliari, modo ne secundum legum rigorem in eos ageretur.

DE PETRI MARTYRIS ET BERnardi Ochini apostasia, vita, & morte.

Caput Quintum.

ARGVMENTVM.

I. *De Henrico Bullingero Zuinglii successore.*
II. *De Petro Vermilio, qui Martyr postea dici voluit.*
III. *De Neapolitana Ecclesia inuisibili.*
IV. *De Bernardo Ochino.*
V. *P. Martyr in Angliam proficiscitur.*
VI. *Mortua vxore, quæ Monacha fuerat, aliam ducit, & moritur.*

I. *Henricus Bullingerus Zuinglii successor.*

AD nouitiam Tigurinorum Ecclesiam, Zuinglii morte pastore viduatam, vocatus fuit HenricusBullingerus, qui à Zuinglio missus, sex aut septem annis iam per vicos passim & pagos nouum Euangelium prædicauerat, tanta cum existimatione, vt inter omnes eius sectæ concionatores præstantissimus haberetur. Is vero quadraginta tribus annis, quibus Tigurinæ ecclesiæ præfuit, vsus fuit inprimis opera hominis omnium qui nostro tempore Catholicæ Ecclesiæ sese subduxerunt, subtilissimi atque ingeniosissimi, qui nemini quam ipsi Caluino, etiam aliorum iudicio, cedebat. *Martyr* vocabatur, sed nomine, non re. Bullingerus viuere desiit anno M. D. LXXV. ætatis septuagesimo primo: quem Beza poetica magis adulatione quam vera descriptione atque iis coloribus depingit, vt etiam perfectissimus amplioribus cumulari laudibus non possit. vt Epitaphium ipsius testatur,

quo

quo ait scientiam, pietatem, innocentiam & candorem eodem quo Bullingerum sepulcro condi. Sed nimirum muli mutuum scabunt. Quia vero Bullingerum à Petro Martyre, omni scientiarum genere nullum æqualem inter collegas ac socios habente, plurimum adiutum fuisse diximus, non abs re erit eiusdem vitam paucis hic describere. Ne vero solus in scenam prodeat, comitem ei addemus Bernardum Ochinum (vterque enim eodem tempore cum summo scandalo, à Deo & Ecclesia defecit) vt tanto melius appareat, à quibus hæresis concepta, in lucem producta, educata & fota sit; simul vt eorum vanitas ostendatur, qui in hisce schismatis auctoribus ac propagatoribus si quid laudabile forte deprehendant, laudandi nec finem nec modum faciunt, interim vero vitia quæ plurima & maxime insignia in iisdem occurrunt, alto silentio tegunt.

II. *De Petro Vermilio qui Martyris nomen sibi sumpsit.*

Petrus Vermilius (hoc enim verum & genuinum hominis nomen fuit; Martyris vero sibi ipse inani quadam ambitione tribuit) Florentiæ natus fuit honesta familia. Puer cum lacte Latinæ linguæ notitiam imbibit, sola matre, eius peritissima, ad hanc discendam magistra vsus. Vbi annum decimum sextum ætatis attigisset, Fæsulas missus est, ad Conuentum Canonicorum regularium S. Augustini alii Carthusiensium familiæ adscriptum fuisse dicunt. Inde non multo post, singularis ingenii indiciis sese prodentibus, & fructum non vulgarem promittentibus, à Conuentus eius Priore Patauium ac Bononiam, ad Græcas & Hebraicas discendas litteras ablegatus, breui mirum in modum profecit. Nondum viginti natus annos, concionandi suscepit munus, ac per multas celeberrimas Italiæ vrbes obiit, magno hominum concursu ac sua cũ laude. Quæ res statim animũ eius mira quadam arrogantia inflare cœpit. Tandem Neapoli in Ioannem Valdesium Hispanum hominem incidit, qui nuper è Germania redierat, multis secum tam Lutheranorum & Zuinglianorum, quam Anabaptistarum quoque Monasteriensium allatis scriptis ac libris. Eos quum Martyr, fidei nondum certus, inspexisset, primò de Purgatorio dubitare, & locum illum D. Pauli in I. Epistola ad Corinthios, vbi dicit, *Vniuscuiusq; opus quale sit ignis probabit*, aliter explicare cœpit: quem tamen Catholici Doctores omnes hactenus de igne illo quo animæ antequam ad æterna gaudia perueniant, sordibus expurgandæ veniunt, intelligendum esse censuerunt. Grassante dein vlterius hac de receptis ab Ecclesia articulis dubitandi licentia, post hunc alios, ac rursus alios, conuellere, & tandem quidquid hactenus Antiquitas firmiter credendum esse statuit, in dubium reuocare cœpit. *1 Corinth. 3*

Nam quem peccandi faciat finemve modumve,
Qui semel excussit & fronte & mente pudorem?

Hoc igitur modo Vermilius paullatim ad sui exitium progressus, primo ea quæ à Luthero, deinde quæ à Zuinglio de religione scripta sunt, degustauit atque euomuit.

III. [Inuisibilis hæreticorum apud Neapolitanos ecclesia.] Sed audiamus, quæso, quod Beza, apostatarum eiusmodi paranymphus, Martyri testimonium præbeat. Ait vero, postquam etiam in medio inferni (conuentus religiosorum intelligit) singularem animi pietatem semper in omnibus ostendisset, tandem cum Valdesio vnanimi consensu (ô amplum & mirificum duorum apostatarum concilium!) Deo Ecclesiam Neapoli colligere decreuisse, cui complures è nobilitate tam viri quam feminæ nomen dederint. Sed quæso te, Beza, vbi est Neapolitana illa Domini Ecclesia? Quæ si vmquam fuit, inuisibilis certe, aut prius fere denata quam nata fuit. Hæccine firma illa sunt & solida & perpetua veræ Ecclesiæ monumenta? Super arena quidem illam ædificatam fuisse, præpropera eius ruina demonstrat. Si enim petram illam pro fundamento habuisset, certe ne inferorum quidem portæ vmquam contra eam erant præualituræ. Nihil vero magis metuebat Martyr quam ne Romam ad dicendam caussam mitteretur, vt qui nôsset quam turpiter mitissimæ matris Ecclesiæ lenitate iam ante esset abusus; à qua ob eandẽ causam euocatus, quum nõ tam innocentiam suam probasset quam melioris frugis imposterum spem fecisset, absolutus, & Lucam remissus fuerat, vbi prima, si Bezæ credimus, Christianismi fundamenta iecit. Hic ego satis mirari non possum scriptorculorum eiusmodi inscitiam atque stultitiam, qui ex apostatis inuisibilium ecclesiarum apostolos faciunt. Quales & cuius isti sint apostoli, vel ex eo in Martyre videre est, quod Religiosis quibusdam Neapoli degentibus auctor fuisse dicitur, vt è monasteriis exsilirent, ac foris sibi maritos quærerent. In hac enim vna vere regia vrbe, vltra quatuor & viginti Deo dicatarum virginum, vt quidam supputant, sunt Conuentus. Qua quidem in re Martyr boni illius & casti Lutheri exemplum sequutus est, qui non secus ac famelicus aper vineam aliquam vuis grauidam, sic ipse monasteria deuastare atque euertere conatus fuerat. Idem sane facturus erat Martyr, si aditum reperire potuisset, vt cuius omnia vota & desideria ad moniales eiusmodi tendebant, cucullo interim iis qui aspera delectarentur vita, relicto. Quid multis? nullas magis suspirabat, nullas magis ardebat puellas Martyr, quam inclusas illas virgines, quæ sub velo illo sacro natiuum colorem ac formæ gratiam multo facilius quam ceteræ conseruant. Ergo ex his primam sibi vxorem duxit, eaque defuncta, alteram. Nihil enim inspirante diabolo, magis cupiunt apostatæ, quam vt quamplurimos perfidiæ suæ socios sibi adsciscant, quin etiam iisdem persuadet, eiusmodi feminarum consuetudinem plus quam ceterarum delectationis habere: eo nempe, quia plus habet peccati.

Martyr

Martyr ergo noster (nomine non re, vt qui nihil minus quam verus esse Martyr cuperet) iamdudum ignem quod dicitur, in calcibus sentiens, è monasterio aufugit, Per Florentiam iter faciens, Bernardinum Ochinum Capuciniani ordinis monachum alloquutus esse dicitur, qui Romam paullo ante citatus fuerat, quod pro concione quædam secus dicta effudisset. Tantus enim tum paupertatis amator erat Ochinus, vt publice dicere non vereretur, diuitias partem esse diaboli, nec licere Christiano quidquam habere proprium: quæ opinio iam dudum ab Anabaptistis iactata fuerat. In tanta vero tum erat existimatione, vt vnus optimus totius Italiæ concionator haberetur; vt qui admirabili quadam quum actione tum linguæ facundia auditorum animos quocumque vellet raperet: ac tanto magis, quod vita doctrinæ consonaret. Duo igitur hi monachi, in eadem naui versari se animaduertentes, ne Romam perlati naufragium ibi facerent, in quemcumque alium portum apellere statuerunt. Tutissimum vero visum fuit in Heluetiam vel Geneuam, omnium eiusmodi hominum asylum se recipere. Intellexi è Monacho eiusdem ordinis, à Ferrariæ Ducissa Ochini fugam adiutam, eique vestes & alia necessaria suppeditata. Tigurini quidem & Basileenses eorum aduentum initio suspectum habuerunt. vt qui satis mirari non possent, quod concionatores totius Italiæ celeberrimi tam vili statu in exilio veluti apud se viderent: eoque suspicabantur eos tamquam Sinones summissos, qui proditionem aliquam machinarentur, aut animas quas in viam ipsi (scilicet) reduxissent, clam seducerent. De Ochino tamen omnem tollebat suspicio quum puellæ iuuenculæ, quam spe matrimonii inescatam secum abduxerat, comitatus, tum militaris vestitus, quem cum Capucinianis illis centonibus cōmutârat. Vt vero indissolubilem cum hæresi contractum faceret, cum puella illa matrimonium contraxit. Hic enim est Gordius ille nodus, quo ii quos superbiæ & libidinis feruor monasteriis euomit quasi atque expellit, hæresi quam arctissime illigantur.

IV. De Bernard. Ochino.

Ferrariæ Ducissa.

Ochinus cum vxore aliquamdiu Geneuæ commoratus ad tantam paupertatem redactus fuit, vt seruilibus illa & abiectis ministeriis vitam misere sustentarit, vulgo *Madame d' Ochin la lingiere*, id est, netrix vel lotrix, dicta. Parum quippe rei ex Italia secum asportarant. Porro Ochinus cum Caluino, à quo vnicè amabatur & magni fiebat, sæpius colloquutus, ac Serueti secreta de Trinitate expiscatus, quum animum suum contrariis opinionibus distrahi sentiret, Tigurum se recepit, non multo post inde eiectus, vti etiam Basilea. De quo Dudithius Quinqueecclesiensis ille Pseudoepiscopus in epistola ad Bezam dolenter conqueritur, ac summam illis exprobrat crudelitatem, « qui asperrima hyeme, viis omnibus niue & glacie impeditis miserum homi- «

Ochini vxor seruilis operas obit.

nem, non cognita prius caussa, vnà cum vxore & liberis expulerint; nequaquam Christianis hæc digna esse aiens. Cui Beza respondit, sibi quoque permolestum fuisse quod Ochini vxor fuerit expulsa: quæ tum paullo ante, horribili Dei iudicio, misera collum sibi fregerat.

Collum fregit. Ochinus Basilea discedens, quum accepisset magnum illum Franciæ Prælatum Carolum Cardinalem Lotharingum, Roma redeuntem, illac iter facere, eum accessit, & ad pedes ipsius abiectus, vt pro se ac sui reconciliatione apud S. Sedem intercederet, supplex rogauit, pollicitus, se plus quam centum damnabiles hæreticorum, quos longa apud ipsos conuersatione cognouerat, errores demonstraturum. Sic Beza ipse scribit. At optimus ille Princeps

Epist. 1. monstrũ hoc sine horrore aspicere non potuit, nec prius verbis illius aut promissis auscultandum censuit, quam dignam malefactis suis pœnitentiam egisset. Repulsam ergo hic passus, in Germaniam abiit, inde in Poloniam, ex Caluinista paullo post Arrianus factus, vt libro IV. quando de hæresibus populorum Septentrionalium nobis sermo erit, latius ostendam. Inter alia vero scripta librum ibi composuit *De Polygamia*, Sigismundo II. Poloniæ regi dedicatum; in quo Veteris Testamenti auctoritate demonstrare nititur, licere Christianis plures habere vxores. Idem dogma ab eodem Cracouiæ pro concione publice iactatum, Rescius scribit. Quid quæris? Non minor femininum

In Atheis. Martyris. ibi sexum pauor ac consternatio inuaserat, quam Romanas olim matronas, à Papyrio Prætextato deceptas: sic vt miser Ochinus, cui feminæ exprobrabant quod vxorem Geneuæ reliquisset, etsi casu illa perierat, vrbe non multo post cedere & in Transyluaniam aufugere sit coactus. Ibi Dialogos quosdam scripsit, qui postea in varias linguas, à Castalione vero in Latinam translati sunt: in quibus purum putum Diagoræ se discipulum demonstrat.

In Præfatione Dial. 2. Ait vero diabolicus hic apostata, Dialogos de materia tam sublimi ideo à se compositos, quod intelligat diuersas in Reformatis ecclesiis de Trinitate ac diuina Christi natura esse opiniones. Idem infelix homo ait, nullibi se reperire, vel Spiritum sanctum vel Seruatorem nostrum, Deum appellari; seque ad monasterium redire quam istorum sententiam comprobare malle. Quarto vero dialogo Philosophum introducit contra Spiritum S. disputantem, vbi inter alia dicit, Christum Deum non esse, sed tantum Filium Dei: quia vero idem supra ceteros homines à Deo amatus & honoratus sit, humana quadam adulatione & Monachorum inuentione Deum appellatum. Vt enim Maria ab ijsdem cœlorum Regina, Maris stella, Angelorum domina per adulationem vocetur; ita Christum ab illis Patri coæternum, æqualem, consubstantialem, &c. appellari. Talibus infinitis atheismis infamis ipsius Cathechismus, anno M D X C I. recusus scatet. Vide quò miser hic re-

dactus

dictus fuerit: qui quamdiu in Ecclesiæ obedientia mansit, instar lucidissimæ stellæ ordini suo præluxit; sed quamprimum in lacum Geneuensem præcipitauit, lucem amisit, æternis tenebris iam damnatus. Et quemadmodum lampas quamdiu ardet, gratum de se lumen spargit; exstincta vero teterrimum fœtorem emittit; sic Ochinus quamdiu sanctas ordinis sui leges ac regulas custodiuit, fidem integram animo conseruauit; ea vero hæresibus obscurata atque exstincta, factus est horribilium impietatum atque atheismorum cloaca, quibus ille Ecclesiam Dei non mediocriter afflixit. Est enim ita comparatum, vt nemo plus mali facere possit, quam qui plus boni facere potuisset. Sed quid horum duorum casum miramur, quum primitiua Ecclesia magni illius Tertulliani lapsum viderit? qui & ipse vniuersam Ecclesiam grauiter percullit atque afflixit. Quis hoc fuit doctior? quis magis in diuinis ac humanis rebus versatus? Ille, inquam, qui nihil vnquam aggressus est quod vel ingenij vigore vel auctoritatis suæ pondere (vt Lirinensis noster testatur) non perfecerit: quique scriptis suis omnes Marcionis, Praxeæ, Iudæorum ac Gentilium errores in abyssum depressit. Hic tamen tam doctus, tam sapiens, tam grauis Afer, à Catholica religione ad Montani hæresin transijt. Cur ergo, iterum dico, Martyris & Ochini apostasiam miremur, quum post Tertullianum Origenes quoque tam miserabiliter lapsus sit? cuius nobilitatem, sapientiam, temperantiam, vitæ sanctitatem, raram eloquentiam, & scientiam incomparabilem & præterita & præsentia atque etiam futura sæcula nunquam potuerunt, possunt aut poterunt satis admirari. Sed nimirum Tertullianum iracundia, Origenem fastus & arrogantia, duos vero hos de quibus loquar, Martyrem & Ochinum, libido perdidit.

Porro apud Caluinistas Ochini scripta etiamnum in precio habentur. Noui ego nobilem in Aquitania nostra feminam, quæ ex Ministri sui seu Prædicantis consilio nullos fere alios libros in sinu & manu gestabat quam qui ab Ochino scripti essent. Eadem vero vehementer obstupuit, quum quod de illo Caluini primi Geneuensis Pontificis, tum etiam eius in in eodem munere successoris, fuisset iudicium ad oculum ipsi demonstrassem. Ille enim in Præfatione eius libri qui de perfidia Gentilis euulgatus est, Ochinum aperte dicit Arrianum fuisse & Antitrinitarium. Et alibi de Martyre loquens ait: Ex Italia discedens, fortunæ comitem habuit Bernardinum Ochinum, Monachum inter Italos valde celebrem, & ordinis Capucinorum auctorem, qui tandem pessimus hypocrita fuit deprehensus. Beza verò ad Dudithium scribens, sceleratum scortatorem, fautorem Arrianorum, Iesu Christi & Ecclesiæ irrisorem nominat. Nimirum sic vlcisci se Beza voluit, existimans se ab Ochino in Dialogo contra sectam deorum terrestrium, desi-

De femina Aquitana.

Cal. ad Polonos.

gnatum

gnatum, vbi ait: Esse quoddam hominum genus, qui quidquid ex ipsorum cerebro natum sit, pro Fidei articulo haberi velint; eos vero qui sequi ipsos nolint, hæreseos statim condemnēt. Quod per somnium ipsis in mentem venerit (de Zuinglio loquitur) scriptis consignari, imprimi, & pro oraculo teneri. Neque vero exspectandum vt à sententia vnquam illi discedant. Tantumque abesse vt Ecclesiæ obedire velint, vt ecclesia potius ipsis obedire cogatur. Hoc quid aliud sit, quam Papam, quam Deū in terris se profiteri, quam hominum conscientias tyrannicè opprimere? Sic Ochinus de Geneuensibus & Tigurinis loquitur. Quo vero ex hóminis huius ad suas partes accessione tanto illustrius ac magnificentius statuerent tropæum, eum Capucinianí ordinis per vniuersum Christianum orbem hodieque longè celebratissimi, auctorem fuisse prodiderunt. Sed falluntur. Capucinianorum, qui sunt Religiosi seu monachi secundum primam S. Patris Francisci institutionem reformati, congregatio initium cepit anno MDXXV. Ochinus vero demum anno MDXXXIV. eum ordinem est ingressus, & octennium in eo commoratus, anno MDXLII. eundē reliquit. Verius est, F. Matthæum Baseiū, Clemēte VII. Pontificatū administrāte, prima huic ordini auspicia dedisse: qui vitæ secundum primam S. Francisci tam regulam quam exemplum instituendæ cupidus, lacernam ex multis centonibus consutam & cucullum acuminatum sumsit, & à Pontifice petijt, vt hoc vestitus genere, ad S. Francisci exemplum, vti sibi liceret. Impetrata à Pontifice venia, duodecim primo socios sibi adsciuit: sed eius instituti sectatorum numerus mox mirū in modum fuit multiplicatus, Deo sic disponente, vt hæreseos audacia & impuritas, sancti huius ordinis probitate ac simplicitate retunderetur. Vt ad Ochinum redeam: est penes me libellus Italica lingua scriptus, cuius titulus hunc sensum præfert: *Narratio, in qua fideliter exponitur quomodo reformatio Fratrum Capucinorum ordinis S. Francisci initium ceperit. Composita à Reuerendo admodum P. F. Mario de Mercato.* In hac inter alia narratur, non multo post Ochini apostasiam sancto cuidā homini Patri Ioanni, Hispano natione, Conuentus in Calabria Religioso, Deū in sylua Bellimontensi deprecanti, atque inter alia Ochini peccatum & apostasiā deploranti, feruore orationis extra se rapto, Iesum Christum per vocem in aere apparuisse, sic dicentem: Dic Generali tuo vt bono sit animo, neque enim me vnquā congregationem hanc deserturum quantisper illa se intra regulas ad seruitium meū ordinatas continebit. Casum vero Senensis illius à me ideo permissum, ne reliquum gregem inficeret. Eadem visio eidem in sylua ad Fossam Sempronij sese obtulit, vt idem ille sanctus homo narrat; qui in hoc mundo martyrij coronam adeptus, iam æterna illa & immarcessibili æterni gaudij corona à Deo est coronatus. Post hanc enim visionem, incredibili do-

Capuzinianorum ordo quando cœperit.

Vid. Moris. Hist. Relig. cap. 53.

mini

mini & magistri sui ipsum inuisere dignati incensus amore, ex Generalis sui consensu in Indiam nauigauit, vbi prædicans de Iesu Christo Euangelium, ad ipsius exemplum vna cum socio cruci fuit affixus.

Porro Martyr Tigurinorum pertæsus, Argentoratum abijt, vt Bucerum videret: ibique primas contraxit nuptias cum pulcerrima quadam moniali Catharina nomine. Iuuenculæ huius amore captæ irretitus, integros sex mēses ibi substitit, Buceri permissu interim quod ab amoribus vacuum dabatur temporis, lectionibus ac concionibus publicè habendis transigens, donec Henrico rege defuncto, in Angliam vocatus fuit, ad exsequendum id sub puero rege de quo ne cogitationem quidem Henricus suscipere ausus fuisset, nimirum ad mutandam religionem. Commoda hæc vocatio non Martyri tantum verum etiam Bucero & Paullo Fagio accidit, victricia Caroli Imperatoris, qui præcipuos Protestantium duces captiuos habebat, arma atque vltionem metuentibus. Hinc Beza dicit, iisdem fluctibus quibus pæne submersa sit in Germania ecclesia, eos in Angliam vsque expulsos. Sanderus ait Ochinum Martyri in hoc itinere fuisse comitem, vt & is qui Augustanæ Confessionis scripsit Historiam, dicens: Bernardinum Ochinum Italum, qui Geneuæ aliquandiu commoratus fuerat, & Augustæ conciones aliquot habuerat, è monacho Zuinglianum factum, postea ad Anabaptistas transiisse, tandem vero Arrianum & capitalem Christianæ religionis hostem euasisse, multorum aliorum Sacramentariorum exemplo, qui etiam Mahumetanas superstitiones amplexi sint. Et sane fieri potest vt inde Ochinus in Poloniam abierit, vbi Antitrinitariorum sectam vigere sciebat.

Martyr in Angliā traiicit.

Hist. August. Confess.

Martyr in Anglia quum esset, in quæstione de S. Sacramento summam inconstantiam animique perplexitatem ostendebat, sicque se inuoluebat, vt Lutheranus, Zuinglianus ac Caluinista simul videretur. Qui vel sermones eius vel lectiones audiuerunt, aiunt eum hac de materia quidquam dicere ingressum, quum perorasset, auditores æque incertos ac initio fuerant, quid credendum sit, reliquisse. Exspectabat nimirum cuiusnam tandem infelix ille Cantuariensis Archiepiscopus & Eduardus Seimerus Anglici regni Protector, Lutherine, Zuinglii an Caluini sententiam, iam diu in Anglia iactatam amplexuri essent. Sic de eo Sanderus:

De Schism. l. Anglicana.

Petrus Martyr magis molliter & seruiliter in secta & doctrina sua accommodatione se gessit. Nam Lutheri hæresin quam in Germania imbiberat, & illinc secum in Angliam aduexerat, non aliter nec diutius defendendam vel retinendam statuit, quam id Cantuariensi & Protectori visum esset: nosq; ipsi qui hæc scribimus, eum docentem audiuimus, quum impium quendam de Eucharistia ac corporis Christi præsentia Tractatum ex Historia Cœnæ Dominicæ, & maxime ex 1. capite ad Corinthios adornaturus, in eam tracta-

tionem ita eſt ingreſſus, vt anxius ac pendulus prorſus hæreret, veterumne Proteſtantium an nouorum Sacramentariorum ſibi eſſet dogma defendendum.

VI. Duxerat vero Martyr ſecum monialem ſuam, non tantum vt iucundam viæ comitem, verum etiam vigiliarum ac laborum oblectatricem. Neque enim Ochini exemplum ſequi voluit, qui lotricis ſuæ pertæſus, ab ea ſeſe liberauit. Nam etſi Beza dicat, eam collum ſibi caſu fregiſſe, & ad hanc grauiſſimo ſcilicet, vtatur teſte, Alciato nempe illo Antitrinitario, qui tot animarum in Polonia ſtragem dedit: ſuſpicantur tamen non pauci exitium hoc ab ipſo Ochino vxori fuiſſe ſtructum, ſed ab accuratiori inquiſitione ceſſatum, quod ille nondum Arrianum ſe profeſſus, bonum in Chriſto fratrem ſe adhuc ſimularet. Obijt vero in Anglia Martyris ſocia, in S. Fridiſindis, cuius celebris & ſancta in eo regno eſt memoria, ſepulcrum illata; ſed Maria regnante rurſus inde tamquam indigna tam ſacro loco, extracta; tandem vero Eliſabetha rerum potiente, Anno MDLXI. multo cum honore in eundem locum repoſita: vti videre eſt ex hiſtoria quæ de excucullata hac moniali ſcripta exſtat, in qua illa non aliter tamquam ſancta aliqua virgo laudatur, eiusque pudicitia poſteris ad imitandum velut in ſpeculo proponitur, Sic olim in templo Apollinis Delphici Phrynæ meretrici ex auro ſtatua inter deas collocata fuit. Et quemadmodum Crates Philoſophus illam Græcorum luxuriæ tropæum nominauit: ſic nos iure dicere poſſumus, omnibus illis ſcriptis & monumentis æternam Petri Martyris incontinentiæ & ſacrilegij memoriam eſſe impreſſam. Exſtant litteræ deſolati huius & calamitoſi mariti XXII. Aprilis Anno MDLII. ad Conradum Hubertum Argentoratenſis eccleſiæ miniſtrum ſcriptæ, quibus æternum ſuum luctum ob amiſſam vxorem teſtatur, dicens inter alia, ſe ea ætate tam inopinatam iacturam perferre non poſſe; ac quanto magis ætate prouehatur, tanto maiorem, atque adeo intolerabilem dolorem ſentire. Miſer tamen homo paullo poſt ſibi ipſe remedium quæſiuit & inuenit. Vt enim pruna prunam accendit; ſic in Martyris animo amor amorem inflammauit, eiuſdem quaſi ligni, & eiuſdem nominis. Tantum moniales & Catharinas Martyr ſupra ceteras amabat! Poſt obitum vero Eduardi, Martyr ſtatim de traijciendo mari cogitauit, metuens ne Maria rerũ potita, hæreticorum Martyrum catalogum faceret auctiorem, & tantam animarum, quam dederat ſtragem ſuo ſupplicio lueret. Quocirca naui conſcenſa, Antvverpiam traiecit: inde Argentinam profectus, non leues turbas ſtatim inter Prædicantes collegas conciuit, quod de Sacramento altaris aliter doceret quam antequam in Angliam abijſſet. Petebant Prædicantes Theologi à Senatu vt cum noua ſua doctrina faceſſere iuberetur; Philoſophi, vt retineretur. Præterea vrgebatur, vt Cõcordiæ Witebergæ paulo ante factæ ſubſcriberet. quod

Martyr alteram priore mortua, monialem vxorem ducit.

quum

quum facere recusaret, tandem relicta Argentina, Tigurum migrare fuit coactus, accepto de Conradi Pellicani obitu nuncio, quem Beza dicit è fœtida Basileensium Franciscanorum cloaca fuisse extractum. Quanquam autem ætate iam grauis esset, quum tamen nec tum quidem carnem domare posset, Geneuam profectus, vt monialem quandam Catharinam Merandam nomine, ob eandem caussam è Conuentu profugam, matrimonio sibi copularet. Neque enim alijs quam Monasteriorum exuuijs ornare se voluit Martyr noster. Tiguri vero in statione sua mansit, quoad in Franciam ad Colloquium Possiacense euocatus fuit: in quo summo stupore defixum aiunt, quum Bezam audiret de SS. altaris Sacramento, inaudito, Brentiano scilicet seu Vbiquitariorum modo perorantem. Hinc arrepta occasione, Tigurum reuersus, Dialogum illum de duabus Naturis in Christo composuit: qui mox valde acerbo responso à Brentio fuit exceptus. Dum vero Martyr Brentij à quo parùm humaniter tractatus fuerat, audacia prouocatus, defensionem meditatur, ecce tot cum nouella, credo, vxore congressibus exhaustus, in morbum incidit, eoque vitam finit Tiguri Anno M D LXII. Nouembris XII. Bullingerum relinquens superstitẽ, qui ex illo tempore vsque ad Annum M. D. LXXV. perniciosam suam doctrinam ijs in locis disseminauit. Habes, Lector, qui & quales Martyr & Ochinus fuerint, quibus historici & hæreseos paranymphi tantum passim tribuunt. Quia vero mihi de Heluetijs eorumque nouis Apostolis aliquid dicenti Lutheri historia interrumpenda fuit, iam ad eum reuertar, eidem ex Religiosarum numero, & quidem eiusdem, quo duæ Martyris illæ Catharinæ, nominis sponsam daturus.

Anno 1536. Hist. Aug. Conf. fol 479.

QVOMODO LVTHERVS IN MAgna rerum omnium perturbatione à se excitata, vxorem duxerit: & quam fœde de omni re carnali excucullatus ille Monachus senserit.

Caput Sextum.

ARGVMENTVM.

I. *In medijs Germaniæ turbis & miserijs Lutherus nuptias celebrat.*
II. *Epistola Regis Angliæ ad Lutherum.*
III. *Lutherus Monachos & monachas vt ipsius imitentur exemplum, inuitat.*
IV. *Lutheri proles.*
V. *Lutherus ieiunij osor.*
VI. *Ridicula Lutheri comparatio.*

I. *Lutherus in medijs turbis nuptias celebrat anno 1525.*

Vid. Eras. in Epist.

Fol. 526.

DVM sic fatali quadam rabie ex vna parte Germani, ex altera Heluetii mutuis, & quidem gratuitis cædibus in se grassantur, dum ferro atq; igne pagi atque oppida euastantur, dum campi cæsorum cadaueribus turgidi, tæterrimum odorem exhalant, dum denique omnia in luctu & squalore iacent; solus Lutherus animo suo indulgebat, velut alter Nero è thalamo, quem tum sibi maxime apparabat, patriæ incendium ac ruinam prospectans. Postquam enim Catharinam de Born, quam vnà cum octo aliis nobili familia natis puellis è monasterio Nimicensi rapi curauerat, diu multumque sollicitasset, ac tandem effecisset, vt quemadmodum ipse cucullum iam ante ad sepem suspenderat, sic ipsa sacrum velum ventis ad vltima terrarum asportandum dederit; non contentus tanto scelere, etiam venerabili hoc exemplo doctrinam suam obsignare voluit, vt Monachus cum Moniali publice copulari cerneretur. Celebrantur nuptiæ, accinuntur epithalamia, ignem, quo ita vrebatur vt ad insaniam pæne se redactum ipse in Colloquiis suis Mensalibus fateatur, mox exstincturo. Quia vero Lutherum discipuli Dauidi comparauerant; non inscitè quispiam hanc similitudinem sequenti disticho expressit:

Quam Luther est similis Dauidi? hic carmina lusit
In cithara; in Nonna lusit at ille sua.

Toti mundo tam nouæ atque inusitatæ antea copulæ spectaculum ruborem incutiebat. Ipse etiam Carolstadius è Monasterio vxorem ducere ausus non fuerat. At Lutherus hoc suo facto gloriari, & impudenter iactare non verebatur, virginem hanc è medijs Sathanæ faucibus à se ereptam. Sic ergo pari hoc per tam sanctam copulam inter se composito, Lutherus intra sacrilegos monialis suæ complexus, voluptati indulgebat, dum miseri Germani furore ac rabie perciti, mutuis vulneribus concidunt, & oppida ac pagi ciuibus exhauriuntur. Qui genethliacum Lutheri thema prodiderunt (quod cap. IV. libri I. prolixè descripsimus) notarunt, Venerem & Iouem in domo tertia sibi occurrentes, iuxta Astrologiæ regulas illud significare, futurum vt is Religiosam monialem vxorem ducat. Sic enim Iulius Firmicus libro III. scribit, illum qui Venerem cum Ioue coniunctam aut bono aliquo aspectu oppositam habeat, è Templo feminam, quæ vel sacerdos sit, vel sacerdotis filia, ducturum. De quo etsi latiorem campum dicendi mihi aperiri video: quia tamen tota hæc disputatio à Catholica Fide aliena quodammodo est, ad alia transeo.

Astrologorum prædictio de nuptiis Lutheri.

Celebre hoc matrimonium, quod mille postea tam corpore quam animo apostatas nobis peperit, Friderico demũ Saxoniæ Duce defuncto cõfectũ fuit: quo viuo Lutherus, quãuis libidinis flamma, vt ipse de se scribit, medullas ei excedebat, nec leuiter Carolstadij exemplũ eũ incitabat, nihil tale moliri, vel certe operi iam ante forsan à se designato, extremã manum imponere numquã ausus fuisset. Quamquam enim in ceteris Principem haberet nimis dicto audientem, quoties tamen de matrimonio suo sermonem inijceret, consilium hoc nequaquam Principi probari facile animaduertebat; vti nec illa, quod monialium illius raptoris, itemque Florentinæ cuiusdam Virginis, quæ ad Lutherum tamquam castitatis patronum confugerat, quamque obuijs ille vlnis exceperat è Conuentu Islebiensi profugæ publicis scriptis defensionem suscepisset. Quid multis? Toti Christiano orbi mirum hoc atque inusitatum facinus visum fuit (quod nec ipse Sleidanus dissimulat) & monstruosi cuiusdam euẽtus præsagium. Lutherus sane non furere modo, verum etiam data opera contumeliam Iesu Christo facere voluisse videbatur, dum sacram sibi virginem despondit: quod qui facit, Iesu Christi thorum (vt S. Basilius de simili huic moniali loquitur) commaculat. Ad eiusmodi quidẽ incestuosas flammas exstinguendas alius SS. Patrum inferni glaciem præparatam esse scribit. Cyprianus vero digna eiusmodi scelere tormenta excogitari posse negat. Sed videamus etiam, quomodo de his nuptijs rex Angliæ in

Fridericus Saxoniæ Dux impedit matrimonium Lutheri.

quadam ſua epiſtola loquatur: quam ita vti Latina lingua ædita eſt, hoc loco inſeruimus. Ego(inquit Rex) *non paullo magis admiror, quod te non pudet ſerio leuare palpebras, & vel in Deum vel in hominem quemquam probum oculos intendere. qui te paſſus ſis inſtigante diabolo, in eam ingenij leuitatem cadere, vt ob carnis ineptas & obſcœnas libidines, quum frater Auguſtinianus eſſes, monacham Deo dicatam ſcelerato cõpreſſu violaris. Quid, quod nõ compreſſiſti ſolum (quale flagitiũ ſi deſignaſſes olim apud Romanos Ethnicos, & illa terram viua ſubijſſet, & tu ad mortem vſq; verberibus eſſes mulctatus) verum etiam (quod nimio eſt exſecrabilius) publicè pro vxore inceſtiſſimis nuptijs traduxiſti, atque palam ſummo cum totius Mundi ſtupore, ſummo per orbem totum opprobrio veſtro, ſummo cum ſacroſancti coniugij contemtu, ſumma cum ſanctiſſimorum votorum contumelia, per nefas abuteris in quotidianum proſtibulum. Denique quod omnium maximè deteſtandum, te quum deberent tam exſecrandi facinoru pudor & dolor obruere, pœnitentiæ loco præ te fers miſer impudentem gloriam, tam longè fugiens implorationem veniæ, vt etiam in ſceleris tui exemplum paßim pſeudoreligioſos alios litteris ac libris prouoces.*

…iſtola Re-
…s Angliæ ad
…utherum.

III.
…utherus
…onachos &
…oniales ex-
…mplo ſuo ad
…poſtaſiam
…rouocat.

Hoc tum iudicium de Lutheri nuptijs Angliæ rex tulit, is qui Defenſor Fidei appellari meruit, quem tamen titulum diu conſeruare non potuit, dum Pontificiam poteſtatem inuolat, & Anglicanæ eccleſiæ caput vult dici, vt libri VI. contextus oſtendet. Nihilominus tamen Lutherum ſemper oderat, nec Epiſcopis matrimonium permittere volebat, ægrè id admodum ferente Cranmero Cantuarienſi Archiepiſcopo, qui concubinam clam apud ſe habebat, ac diſcedens, ciſta artificioſè facta incluſam efferri ſecum curabat, metu regis.

…d frat. infe.
…erm.

Conſummata Lutheri & Catharinæ copula, vndique ſtatim Cupidinis claſſicum inſonuit. Tunc ſcalæ monaſteriorum muris ſunt admotæ, tunc eorundem fundamenta fuere ſubruta. Complures monachi iuuenes ſaltu monaſteriorum ſepta tranſilientes, ſummo feruore feminas perſequebantur, præſertim eas, qui eodem Lutheri claſſico excitæ, abiecto velo, in eadem caſtra transfugerant, ſolis vetulis quaſi pro habitationis precio relictis. Hoc enim conſilium bonus noſter Lutherus in libro ſuo de Votis monaſticis ipſe dat, vt nimirum quæ ſexageſimum ætatis annum attigerint moniales in monaſterijs maneant, vt & monachi iam XXIV. ætatis annum egreſſi. His ille limitibus vtriuſque ſexus concupiſcentiam circumſcribit. Eraſmus noui huius Euangelij præcones irridens, ait, eos ex infuſione ſcilicet S. Sancti, duas tantum res expetere, argentum & feminas: Cetera enim ipſum Euangelium abunde ſuppeditare. Et licet in varias ſectas diſtrahantur, omnes tamen Bacchum & Venerem ex æquo colere, & ieiunijs ac caſtitati bellum indixiſſe. Idem dicit, vidiſſe ſe monachum apoſtatam, qui tres feminas habuerit. Itemq;

[illegible]

Sacerdotem apostatam, qui matrimonium cum alterius vxore contraxerit. "
Plura idem ait eiusmodi monachorum & monialium passim exstare exempla, "
quæ quam facile nubunt, tam facile repudientur. Videre sane est, quam cupide totum hoc excucullatum hominum genus ad matrimonium conuolent, rati nimirum incestus suos sub huius Sacramenti (Sacramentum enim esse complures ex ipsis credunt) velo latere posse, non secus atque Elisa illa apud Virgilium, quæ amores suos illicitos

Coniugium vocat. hoc prætexit nomine culpam,

Sicut enim qui officium aliquod in Ecclesia desiderant, consequi aliter id non possunt quam si per continentiæ portam ingrediantur, & perpetuæ castitatis voto sese obstringant; sic plerique qui à Catholica defecerunt Ecclesia, per carnalis concupiscentiæ, velut posticum sese ex eadē proripuerunt. O lasciuos homines! qui virginea illa pudicitia ac honestate proculcata tamquam sues in immundo libidinum cœno volutantur; vitamque tam puram, tam gloriosam, atque adeo pæne Angelicam infamibus ac turpissimis voluptatibus postponunt. Ex omnibus vix vllus monasticæ vitæ desertor reperitur, qui non vel ante vel statim postea feminarum fuerit implicitus amoribus; patris & magistri sui Lutheri exemplum in hoc imitati, apud quem castitas eodem loco fuit quo Nympharum pudicitia inter impudicos Satyros & Silenos. Sed quam multorum animos acerbissima non multo post pœnitudo subijt, grauiterque afflixit! Quemadmodum enim gulones delicato alicui cibo auidissime inhiant, saturi vero eundem fastidiunt; sic vbi ardor ille iuuentutis à pueritia fere monasteriorum claustris cohibitus, deferbuit, illi vero indissolubili matrimonij nodo illigatos se, atque in eo plures spinas quam rosas reperire se vident, Deum immortalem, quæ tum non suspiria, quæ prioris vitæ desideria ac præsentis detestationes non audiuntur! adeo vt non sanctum modo illud vinculum, verum etiam reliquæ, de coniugio & affinitate ab Ecclesia latæ, vt & Iudæorum renouatæ leges insuper habeantur ac sine vlla verecundia violētur. Vt enim olim Iudæi ob adulteriū facta diuor- & noua ab innocenti parte contracta coniugia tamquam licita approbarunt; sic Lutherani quoque eadem permittunt, co. tra expressam S. Scripturæ auctoritatem, quæ vult, *vt quod Deus coniunxit, homo non separet.* Quæ vero hac de re Lutheranorum sit sententia, vide apud Melanchthonem in Locis communibus, & passim in libris Lutheri.

Continentia Ecclesiæ, incontinentia hæreseos porta.

IV.

Lutheri liberi qui & quales.

Ex monstruoso hoc monachi & monialis matrimonio tres fetus masculi sunt procreati; quorum natu maior Ioannes nomine, Medicinam professus est atque exercuit, anno MDXCIV. etiamnum superstes. Intellexi ego ex viris honestis & fide dignis, qui aiebant vidisse se Hāburgi hominē hunc tantis

hono

honoribus à tota fere ciuitate exceptum quanti vix Principi haberi solent: ac quia tum forte nuptiæ locupletioris alicuius celebrabantur, ei primum locum, vt scilicet sponsæ assideret, fuisse datum. In tanto honore populi isti nomen, memoriam, ac posteritatē seu subolem Prophetæ sui habent. Secundum nos vidimus, patri cognominem, inter equitum turmas quæ primo nostro domestico bello Franciam depopulatum è Germania venerant, militantem, ad quem tamquam Germanici Prophetæ filium, multi curiositate quadam concurrebant, nulla fere alia re quā strenua perpotatione ac luxu insignem. Quod illi paternum sanè fuit. Quam enim dissolutus ac mundanus homo pater fuerit, non vita tantum, verum etiam scripta ipsius testantur. Qui ipsum Lutherum viderunt, aiunt, ad ipsum iter facientem, etiam tum quum ad Imperatorem Wormatiam proficisceretur, magnos hominum concursus fieri solitos, in monachali habitu, quo tunc vtebatur, non solum genio largiter indulgentem, verum etiam tamquam nouum quendam Orphea fidibus suauiter canentem admirantium. Narrauit mihi vir honestus, in aula Saxonica tum versatus, Lutherum die quodam Sibyllam Ducis coniugem salutandi caussa in gynæceum ingressum, quum præ ceteris eleganti forma virginem conspexisset, leuiter permulso eius mento, velut alludentem, ad Ducissam conuersum dixisse: O pulchrum diabolum! Equidem si tales in inferno essent diaboli, eò venire non recusem. Hisque verbis Ducissam vehementer fuisse offensam; Ducem vero Prophetæ sui amore fascinatum, dixisse, Lutheri corpus carne & ossibus constare vt ceterorum hominum: sed animam eius plane diuinam esse ac cœlestem. Tertius Lutheri filius fuit Paullus nomine, de quo nihil fere nobis constat.

Simon Fōtan in Historia.

V. *Lutherus ieiunij & castitatis hostis.*

Porro Lutherum quum ieiunij tum castitatis iuratum ac capitalem fuisse hostem, scripta ipsius demonstrant. Atque hinc est quod idem nihil magis se odisse dicit quam S. Hieronymum; eò quod nihil fere ille quam abstinentiam & castitatem inculcet. "O D. Hieronyme! Huic quidem si dicto simus "audientes, te vnà cum aspero tuo habitu, cum deserto, cum Bethlehem tua, tamquam insanum, ad Anticyras relegemus. Scribit quidam Lutheri discipulus, Ex omnibus SS. Patribus Hieronymum maximè Luthero magistro suo non odio tantum verum etiam ludibrio fuisse habitum, vt in cuius libris nihil fere aliud nisi de seruandis ieiunijs, de castitate custodienda, de carne maceranda legere sit. Quid, quod idem diuinum hunc virum, cuius sanctitatem & eruditionem tam præterita quam futura sæcula admirata sunt & admirabuntur, diaboli viridem ipsius ætatem tentantis assultus, & remedia contra eosdem à se adhibita narrantem scurriliter irridet? Sic vero sanctus ille vir loquitur, sic carnem suam domat: Vah pessime asine! (corpus intelligit multis

Comment. Genes. 22. ca. Aurifaber fol. 377.

ver-

verberibus pæne excoriatũ: Ego te vt meritus es, accipiã sicq; tractabo ne lasciuias: Sic fame, siti, laboribus te excarnificabo, vt turpiũ amorũ facile obliuiscaris. Sed quid opus è discipulorum libris petere testimonia, quum ipsius magistri auctoritas ad hoc probandum nobis sufficiat? Audi quæso, quomodo ille paucis verbis sanctos illos viros omnes, qui per vitæ austeritatẽ & carnis mortificationem animas suas ad cœlestia eleuare, & endo cœlo, vt Ennius loquitur, locare studuerunt, irrideat. Omnis horum sanctitas (inquit excucullatus hic) in eo posita est, quod multum ieiunarunt, multum orarunt, duriter cubuerunt, multa denique, sacco & lacerna induti, passi sunt: quam sanctitatem etiam canes aut sues quotidie exercere possunt. O verba talis libertatis patrono, & patinario monacho digna. De Epiphanio item, adeoque tota Ecclesia, Arrianorum hæreticorum sancta hebdomada, Catholicis carnem macerantibus, genio tum potissimum indulgentium peruersitatem atque ingluuiem grauissimis verbis perstringente non melius loquuntur Centuriatores Magdeburgenses. Quin aiunt, magis hæreticum esse ac S. Scripturæ contrarium, superstitiones illas obseruare, quam Christiana libertate vti. Audiuimus eundem illum prophetam, de Niceno Concilio, in quo lex cœlibatus renouata fuit, loquentem. Quasi vero, inquit, S. Spiritus nihil aliud agẽdum habuerit quam vt ministros ad res periculosas, easdemque non necessarias, immo impossibiles obligaret. Addit, feminæ vsum homini non magis quam ipsius cibi necessarium esse. Ne quis vero à Luthero hæc scripta esse negare possit, ipsius verba adscribam. *Quam non est in meis viribus situm, inquit, vt vir sim, tam non est mei iuris vt absq; muliere sim. Rursus vt in tua manu non est vt femina non sis, sic nec in te est vt absq; viro degas, non enim libera est electio, aut consilium, sed res est necessaria vt marem feminæ, feminã mari sociari oporteat. Verbum enim hoc quod Deus ait,* Crescite & multiplicamini, *est præceptum diuinum, puta opus quod non est nostrarum virium, vel vt impediatur vel omittatur; sed tam est necessarium quam edere, bibere, purgare aluũ, mucũ emungere, dormire & vigilare. Est implãtata natura, haud secus ac membra ad eam rem pertinentia.* Ecce aurea noui Patriarchæ verba, digni primæuo illo sæculo, quo hominum genus nondum ad eam quam iam videmus infinitatem quasi erat multiplicatum. At nostro quis nisi impudens negare ausit, id potius optandum vt multi ad alteram illam vitam Deo lucrifiant, quam in hanc generentur? Hanc tamen diuinam scilicet magistri sententiam discipuli non magno tantum applausu exceperunt, verum etiam populo tradiderunt, nimirum, *Tam esse necessarium Veneris vsum quam est necesse vt mares simus, & magis necessarium quam edere, bibere, purgare aluum.* Hanc doctrinam Lutherus Epicuri de grege porcus, Ecclesiæ suæ tam verbo quam scriptis inculcauit, vnicuique vxorem non minus assiduè quam Heluetij enses lateri

Lutherus de serno arbit.

Cent. 4. c. 5 pag. 401.

Toms fol. 1 c139. ad falsif.

Serm. de matrimonio.

Aricbal. Hamilt. Demõst. Cal. contum. l. 2. c. 29. f. 231

accinctos gestare solēt, circũducendam. Idē homines ait ad nihil aliud natos esse, quã vt genus suum multiplicent ac terrã repleant. Hoc ille stimulo sacerdotem quendam Lunæburgensem, vt vxore ducta Euangelium Lutheranum amplecteretur, impulit, iubens eum suauiter vxoris complexibus frui, nec stultum illud castitatis votũ tanti facere, vt propterea hac se voluptate priuare velit, qua nihil in hac vita iucundius homini contingere possit. In quam sententiam diuinus eiusdem vernacula lingua circumfertur versiculus:

In Colloq Mensal. fol. 400.

Nil quantus quantus sit, habet, me iudice, Mundus.
Dulcius igniculis, diue Cupido, tuis.

Et in hoc quidem dicendi genere nouæ isti libertatis præcones facundiam suam plurimũ exercuerunt. Asserit Wigandus, audisse se pro concione Prædicantem quendam quamplurimos versus ex Ouidij libello *De arte amandi* allegantem. Idem duorum corporum in matrimonio coniunctionem appellat spiritualem, diuinam, & cœlestem copulam: ex quo illud facile potest intelligi magistrum ipsius Lutherum huic spirituali, cœlesti ac diuinæ meditationi velut trabali clauo fuisse affixum, vt qui ab vxoris complexibus adhuc calens, ad aram processerit; minus illis religiosus qui thus olim colligentes, à feminis abstinebant, quod illud deorum sacrificijs adhiberetur. Nec tantũ viris ille auctor fuit, vt vxori renuenti ancillam substituerent, verum etiam vxoribus suasit (id quod Georgius Saxoniæ Dux in epistola quadam ipsi exprobrat) vt viris pensum non persoluentibus famulos succenturiarent. Audiamus ipsã noui istius Euangelistæ verba: *Reperiuntur interdum vxores adeo pertinaces, vt si decies in libidinem prolaberetur maritus, præ sua duritia non curarent. Hic opportunum est, vt maritus dicat: si tu nolueris, alia volet. Si non vult vxor, veniat ancilla: ita tamen, vt antea iterum & tertio vxorem admoneat maritus, & coram alijs pertinaciam eius detegat, & ante conspectum Ecclesiæ duritia eiũ agnoscatur & reprehendatur; si tum renuat, repudiet eam.* Ex quo ita argumentari videtur. Vxorem potestatem corporis sui non habere, sed maritum. Quando ergo alter alteri corporis sui potestatem negat, matrimonij vinculum dissolui.

In lib. de bon. & mal. Ger.

Plin lib. 12. cap. 14.

Quid? an non digna tibi hæc verba videntur eo qui Prophetam se, atque Euangelij (sed pro Euangelio turpē libertatē Mundo annũciantis) præconem se ferre ausit? Iacobus Andreæ Smidelinus his de verbis cũ Staphylo decertãs, ad extremum ad hoc pactum descendit. *Demonstra*, inquit, *nobis Lutherum verba hæc Latina lingua protulisse*; Si non velit vxor, ancillam venire debere ac oportere, *Nos D. Lutheri nomen diris deuouebimus*. At Staphylus facete rogat: Ecquodnam, inquiens, hoc effugium est, ad tegendam magistri tui spurcitiem? siue ille dixerit, *Ancilla veniat*, siue, *Ancillam venire debere*. Quorum vtrumque sane idem ac geminum est. Annon ille scripsit: *Si non vult vxor, veniat ancilla?*

Staph de Bib. translatione

Sed

Sed si cui minus hæc sufficiunt, audiamus quid alio loco in eandem sententiam dixerit ac scripserit. *Hac vis genitalis, ait, & feruentis natura inclinat... in mulierem in corpore masculo sic creatur & conseruatur, vt nullis votis tradi possit; ideo qui sine muliere manere statuit, nomen hominis à se deponat, planè faciens se esse angelum aut spiritum.* Quā doctrinā sequuti Lutheri discipuli, in Polonia passim, vt Vitoniensis scribit, ad exsatiandam ex eiusdem prescripto libidinē plures vxores duxerunt. Quin ipse Lutherus in Commentariis super Genesin anno M D XXV. impressis, polygamiæ consuetudinem introducere se quidem nolle ait, nec tamen eandem, primorum illorum Patriarcharum respectu, damnare posse. Eodem auctore aiunt celeberrimi illum nominis Iureconsultum Oldendorpium priori coniugi adhuc viuenti alteram superinduxisse. Quia vero mihi iam rem esse video cum eiusmodi homine, qui vt libidines suas explendi haberet prætextum, etiam ipsam matrimonii legem proculcare, & latissimam impudicitiæ fenestram aperire ausus fuit, facere non possum quin præclara aliquot eiusdem in eandē sententiam dicta subiungā; ac præcipue illud quod ait in sermone quodam anno M D XXII. habito, qui VI. Tomo Operum ipsius Witebergæ Anno M D LIII. excusorum insertus legitur; ne quis suppositititium hūc fetū existimet. Si femina (inquit sanctus hic castitatis auctor) marito impotenti nupserit, neque tamen cum alio aperte matrimonium cōtrahere, aut quid honestati contrarium admittere velit (quandoquidem in eiusmodi caussis Pontifex plures testes, atque alia multa requirit) ei ego auctor sum vt maritum ita alloquatur: Vides, mi marite, te mihi debitum reddere non posse, teque ita tam ætati quam corpori meo illusisse, adeoque non in honoris tantum, verum etiam salutis meæ discrimen me coniecisse. Quia ergo vides hanc ob caussam matrimonium inter nos constare non posse, permitte mihi vt fratri tuo aut vni ex proximis agnatis nubere mihi liceat. Sic enim & tu tam mariti nomen obtinebis, quam cauebis ne bona mea aliò aut in extraneorum hæredū manus deuoluantur. Quemadmodum ergo à te inuita decepta sum; sic permitte mihi vt hac in re conscium te ac volentem fallam. Atque hic ego dico, maritum consentire debere, ac procurare, vt vxor matrimonij fructu non careat, & ex ipsius genere liberos acquirat. Quod si ille facere hoc recuset, vxori suadeo vt ab illo in aliam regionem fugiat, ibiq; alij nubat. Quin vlterius homo impudentissimus progreditur, nec iam excusationem, sed laudem etiam tam turpi diuortio quærit, inquiens: Olim cōsilium tantum dederam, quod tum adhuc essem timidiusculus; at iam longe aliter sentio, ac talem maritum qui vxorem, aut vxorem quæ maritum (licet hoc rarius euenire soleat) hoc modo deceperit, durius tractari volo. Neque enim parum est in re tanti momenti, & quæ non corpus tantum & fortunas

Tom. 6 Ger. fol. 121.
Refert Cochlæus de causis matrimoni.

sed anim iam salutem concernit , per fraudem aliquem circumuenire. *Æque llo exigenda compensatio est.* Quod quid aliud est, quam dicere: Talis femina aut maritus egregiè itidem scortari debet.

O diuinam noui Euangelistæ, non carne modo & ossibus constantis, verum etiam in libidinis cœno ad aures vsque demersi sententiam! Quod si hanc legem recipimus, Deum immortalem, quàm multa adulteria, quam multa diuortia, & falsæ accusationes nouas ambientium nuptias veluti momento exundabunt? Quæ inter viros & vxores querelæ non nascentur? Doctrinæ huius incommoda demonstrantibus, ac remedium ea præcidendi rogantibus, bonus ille Apostolus respondisse dicitur: Quid faciam? Perpetrato adulterio, vter coniugum innocens fuerit, matrimonium rursus incundi potestatem habet. At si me roges, vbi altera illa pars quæ in culpa est, manebit, si forte continere se nequeat? Respondeo, eum qui culpam commiserit, à magistratu morte afficiendum, aut ei in aliam regionem abeundum, ac si donum continentiæ non habeat, aliam vxorem ducendam. Si quis dicat, me tam viris quam feminis in longinquas regiones emigrandi, & vt alibi cõtrahere liceat, dissoluendi matrimoniũ fenestram aperire; respondeo: Quidnam ego hac in re possim statuere? Ex duobus malis minus eligendum est & ne in longinquis locis scortentur, matrimonij potius contrahendi ipsis permittenda est potestas. Sed non ob commissum tantum durante matrimonio adulteriũ, verum etiam ob antegressam, nondum contracto coniugio, scortationem; ob fugam aut longam separationem alterius coniugum; ob mariti asperitatem, amborum pertinaciam, hæresin, debiti maritalis recusationem, morbum denique contagiosum, nouus hic apostolus suis diuortij potestatem facit, non minus quam ob easdem caussas seruos & ancillas dimittere, nouosque conducere solemus.

Serm. de matrim. fol. 121

In cap. 7. Epist. ad Corinthios impress. anno 1523.

Testatur Rescius, quum iussu Poloniæ Regis ad Papam Sixtum V. Romam proficisceretur, se Augustæ Vindelicorum, qua iter faciebat, Lutheranum vidisse Prædicantem, qui alterius Prædicantis Francofurti tum adhuc viuentis ac consentientis vxorem in matrimonium duxerit. Idem ille Prædicans, ad religionem Catholicam postea conuersus, ait, collegas vxorum permutationem secum voluisse instituere: quod genus mercandi inter id hominum genus sæpe ipse viderit. Ecce tibi Libertatis edictum! ecce castitatis votis, quæ tam multi ac sancti homines fecerunt, non medium ostensum digitum tantum, verum etiam nigrum theta appositum, ab eo qui illud frequentissime in ore habebat, impossibilem esse continentiam. Vota vero illa Virginitatis diabolo, & contra morum ac vitæ honestatem fieri, Melanchthon in Apologia Augustanæ Confessionis auctor est. At non meminit hic quod Zacharias

Prædicantes vxorũ mangones.

charias Papa octingentis ante Lutherum annis ad Bonifacium Germaniæ Apostolum scripserat. Sacerdotes postquam Sacros ordines acceperint, ab vxorum cõsuetudine abstinere, & vitę socias abdicare debere. Quod accipiendum est de maritis, qui in nouella illa adhuc ecclesia diuinis seruitijs sese mancipabant. Sed quam apta ac pulchra similitudine Lutherus hanc impossibilitatem probet atque ostendat, audire operæ precium mihi videtur.

Quemadmodum, ait, mater puero signum manu dat, vt ad se veniat, aut etiam voce eundem ad se vocat, quamuis certa sit eum ire non posse: sic Deus quędam nobis pręcepit quamuis certò sciat nos facere ea non posse. Sed quæso te, qui sic loquitur, annon Deo illudit, vel potius illud dicit, Deum nobis illudere? dum scilicet facere nos ea vult quæ plane sunt impossibilia. Deus, inquit S. Augustinus, nihil præcipit quod factu sit impossibile; sed præcipiens admonet te vt facias quod potes, ac cupias etiam quod non potes. Sic quamuis votum castitatis, omnium maximum & nobilissimum, valde sit difficile, vt quod à furiosis hostibus tam sæpe oppugnatur; impossibile tamen non est. Notum est illud, Difficilia quæ pulcra. VI. Ridicula Lutheri comparatio. Lib. de natu. & gratia.

Quin mihi nec placeat virtus, nisi parta labore.

At quanto plus in tam arduo opere est laboris ac difficultatis, tanto maiorem etiam laudem & gratiam apud Deum meretur. Nondum vitijs totus ita occupatus est mundus, vt non quotidie in sanctis quibusdam hominibus admirabiles diuinæ gratiæ radios elucere videamus, quibus illustrati, ab omnibus turpium voluptatum sordibus mundos sese conseruant, & terrenis his rebus plane se subducunt; nihil obstante commentitia illa Lutheri impossibilitate. Etsi enim spiritûs præcepta atque exercitia, cui caro semper reluctatur, prima facie grauia admodum & intolerabilia videntur; non plus tamen ea habent oneris quam contra ventos ac fluctus huius Mundi opus sit: quodqui dẽ tam nobis necessarium est quam naui saburra, vt tanto contra omnẽ tempesta tẽ tutiores in hoc mundi pelago inter medios tentationũ fluctus enauigemus.

His qui cum Luthero per diuina præcepta ambulantibus viam spinis ac vepribus obsitam, constratam muricibus, & præcipitijs vndique obsessam imaginantur, bene & apposite respondit S. Ambrosius, inquiens: Si quis periculis absterreri se sinat, ei ab omni quoque labore cessandum esse, ne opprimatur; ab omni pugna desistendum, ne vincatur; ei qui concupiscentiam metuat, oculos claudendos; qui ambulare formidet, considendum. Et D. Gregorius: In flagellorum, inquit, ictibus, & in vitiorum pugnis non solum nos infirmitatem nostram, sed etiam in virtutibus progressum cognoscere. Nemo enim virium suarum in pace facit periculum. Nemo scire potest quantũ profecerit, nisi in rebus dubijs & aduersis. *Omnia in eo possum*, inquit S. Apostolus,

lus, *qui me confortat.* Velle hic, posse est. Quæ à necessitate cœperunt, vt rectè ait Seneca, faciliter exeunt. Et sicut homines vino dediti quanto plus eius inuergunt, tanto calorem corporis magis incendunt, nec prius cessant quam ad ebrietatem peruenerint: sic casta & sancta anima, vbi semel futuræ vitæ cogitationibus & curis occupata fuerit, cœlestia illa bona sitire ac desiderare numquam cessat, & impletur quidem, numquam tamen satiatur. Immo quãto vberior rerum spiritualium fuerit cibus, tanto magis earundem crescit fames. Nullum est in Mundo bonum, nulla omnino virtus tãm heroica & sublimis, quam non vel ab ipsa natura insitam habeamus, vel consuetudine, vel necessitate acquirire possimus, vt Tertullianus docet. Hæc vero necessitas ita comparata est, vt etiam voluntaria esse queat, Et quamuis in duabus his vocibus oppositio quædam seu contrarietas esse videatur: hanc tamen voluntariam necessitatem Cassianus vnus ex illis eremi cultoribus vtilibus quibusdam regulis explicat, quum ait: Nihil omnium rerum tam durum esse atque asperum, quod non animæ in Deum abreptæ molle fiat ac leue. Omnis illa asperitas ijs qui eiusmodi eleuationes, omnem fere sensum corpori auferentes, sentiunt, in summam dulcedinem commutatur. Talis animæ ecstasis, corporis functiones ac sensus ita inuertit, vt omnibus alijs rebus exclusis, omnes cogitationes ac sensus in vnum Deum ferantur, atque in eo toti quantiquanti sunt, occupentur.

Arist. in Ethicis.

Falsa ergo est Lutheri Theologia, & illis Alcæi apud Plutarchum potius, quam Christianæ Fidei dogmatibus conformis. Etenim, vt bene paganus quidam dixit, neque ad virtutem neque ad vitium necessitate trahimur, sed voluntate inducimur. Hoc vero animi pusilli est vitium, vt etiam non tentata formidet. Votum seruare Luthero fuit impossibile. at idem non modo tãtæ Religiosorum atque eremitarum, solo pane & aqua vitam sustentantium multitudini, sed & Venetiarum Duci (cuius mentionem facit Volaterranus) Boleslao Regi Poloniæ, Henrico Imperatori & Kunigundi ipsius vxori, non possibile modo, sed facile etiam fuit. Felix hoc par iam nuptijs copulatum, prima nocte vnanimi consensu perpetuam castitatem Deo vouerat, quam etiam ad finem vsque vitæ illibatam seruauit. Et hoc quidem votum in regali lecto factum, omnes illorum temporum scriptores laudant atque admirantur: quamuis id Luthero omnis continentiæ hosti, nequaquam placeat, vt qui in Epithalamio suo scriptum reliquit, eos qui castitatem Deo voueant, Moloch idolo sacrificare. At longè aliter S. Augustinus, inquiens, eum qui voluntatem faciendi votum dederit, perficiendi quoque facultatem largiturum. Et S. Bernardus, Velle modo nos, iubet, ac posse statim præsto fore.

Volat. lib. 4. Cratz. lib. 3. cap. 32.

Luth. in cap. 7. 1. ad Cor. Augustinus in Ps. 37.

Sed quorsum me impudicus ille monachi & monialis concubitus abripu-

it?

it? Ad propositum ergo redeo, monstraturus deinceps, quomodo Lutherus post horrendam rusticorum, quibus ille antea classicum ad seditionem contra Principes & magistratus cecinerat, stragem, postea ipsos quoq; Principes contra Imperatorem, supremum ipsorum magistratum, armârit. Licet vero tanti bellici apparatus, & quæ inde enatæ sunt infinitæ miseriæ & calamitates, vix multis voluminibus comprehendi possint; ego tamen summam istorum omnium paucis capitibus includam, hoc ordine, vt si non temporis vbique, rerum tamen ipsarum seriem ac connexionem sequar, in quo sane nihil aut parum interesse puto. Vt tamen etiam curiosis aliquo modo satisfaciam, res maxime memorabiles, vt & annorũ tempus, in margine breuiter adscribam, vt plena horum omnium cognitio ex Historiarum & Annalium libris, vbi prolixè illa descripta exstant, ad nostrum vero Hæreseon modo nostri sæculi historiam persequentium, institutum non valde faciunt, peti possit.

DE FEDERE PROTESTANTIVM, & Augustana Confessione Carolo V. Imperatori exhibita.

Caput Septimum.

A R G V M E N T V M.

I. *Lutherani conspirare incipiunt.*
II. *Vnde Protestantium nomen ortum.*
III. *Imperator Augustæ comitia celebrat, eò inuitatus Lutherus ire recusat.*
IV. *Saxoniæ Dux Missæ interesse.*
V. *Protestantium Confessio Imperatori exhibita.*
VI. *Zuingliani Lutheranorum societatem seu fraternitatem ambiunt.*
VII. *E Catholicis & Lutheranis quidam ad Colloquium deputantur.*
VIII. *Lutherus durantibus Augustanis comitijs, suis rebus prospicit.*

CATHOLICI Principes & Episcopi, quibus constitutum erat intra veteris Ecclesiæ cancellos sese continere, quum animaduerterẽt Lutheranos tam aperte quam clanculum multa contra se indies moliri, ac Treuirensem imprimis Archiepiscopum contra leges & Constitutiones Imperij armis inuadi atque oppugnari, adeoque Lutheranismum longè lateque propagari; Imperatori rem omnem scripto exponunt, & non solum I. *Lutherani confederationes ineunt.*

Maie-

ſtatem ipſius proculcari, verum etiam metũ eſſe ne hæreſis inualeſcens, totũ tandem Imperium opprimat, demonſtrant. Quamuis autem Imperator tum abeſſet, & bellis in Gallia atque Italia diſtineretur; ſtatim tamen Legatos in Germaniam miſit, & ſcriptis ad pleroſque Principes litteris, grauiſſimè omnes ad pacem eſt exhortatus. Interim in deterius omnia labebantur, augeſcente mirum in modum Lutheraniſmo, & Catholicorum numero decreſcente. Tum Lutherani coire, fœdera inire, proteſtari, iurare, ſe pro Euangelio, id eſt, pro Lutheri opinionibus, mortem oppetituros. Quin etiam primi arma arripiunt, falſo quodam indicio & rumore perterriti, quem de fœdere in ipſorum icto exitium, maleuoli nonnulli & vani homines diuulgarant.

Anno 1529. Quo ſane commento præcipuas fere Imperij ciuitates ad idem fœdus pertraxerunt, Argentoratum ſcilicet, Norimbergam, Conſtantiam, Vlmam, Magdeburgum, & alias, viginti quatuor numero: quarum exemplum deinde multæ aliæ quoque ſequutæ ſunt. Sed parum abfuit quin fœdus hoc in ipſo ſui ortu reſciſſum fuerit. Quum enim eius cauſſa Norimbergæ conueniſſent, vt ſicut ante in proteſtatione, ſic iam in religione quoque concordiam aliquam & vnionem inirent; ſtatim ingens inter ipſos diſſidium gliſcere cœpit, dum alius hanc, alius illam Confeſſionem amplecti ſe dicit, nec vllus diſſenſionum exitus apparet. Tandem prudentioribus hoc vnum commodiſſimum remedium viſum eſt, ne quidquam boni vel mali de Deo aſſereretur: Chriſti Corporis in Euchariſtia præſentiam qui vellet, crederet; qui non vellet, non crederet. Parum enim intereſſe credat quis hoc, vel non; modò fœderi contra Eccleſiam & Imperatorem nomen daret. Hæc Landgrauij fuit ſententia, quã tamen Saxoniæ Dux euertit, effecitque vt Sacramentarij ab eo fœdere tum fuerint excluſi.

II. *Vnde Proteſtãtiũ nomen* Ab hac proteſtatione & confœderatione, quæ Spiræ primum nata, deinde Smalcaldi formata fuerat, nomen ſortiti ſunt Proteſtantes. In Spirenſi quidem conuentu ijdem quinque has litteras V. D. M. I. Æ. id eſt *Verbum Domini manet in æternum*, Phrygio opere etiam pediſſequorum & Stabulariorum manicis intextas oſtentabant. Petierant iidem à Ferdinando, vt publicas ipſis in templis conciones habere liceret: quod cum obtinere non potuiſſent, apertis ædiũ vbi diuerſabantur foribus, magna hominum accurrente multitudine, conciones habebant, quæ magnam partem conuicijs & calumnijs omnium Eccleſiæ Ordinum conſumebantur: dum interim etiam ſexta & ſeptima ferijs verua ſtrident, & gratum lurconibus carnium nidorem culinæ ſpirant. Hoc ipſo tempore Lutherus librum ſuum de Hieroſolymitanæ vrbis excidio emiſit.

Poſt multos paſſim habitos conuentus, Proteſtantes vt Imperatori,

quem,

quem iratum sibi non ignorabant fucum facerent: magnificam ad eum decernunt legationem, & verbis humilitatis & obsequij plenis petunt, vt quod ad religionem attinet, res integra relinqueretur, & vsque ad generale in Germania futurum Concilium conscientiæ libertas sibi permitteretur. Hanc rem ad salutem animæ spectare; cuius rationem soli Deo qui eam creauit, omnes & singuli reddituri sint. Horum Legatorum vnus ad sacrum eunti Cæsari libellum porrexerat, eleganter adornatum, quo summa doctrinæ Protestantium continebatur. At Cæsar qui nôsset moram hanc & dilationem eò tantum spectare, vt partes illi interea suas magis magisque confirmarét, omnino voluit vt factū Wormatię superioribus annis decretum seruaretur: eum vero qui librum illum attulerat, captiuum iussit detinere; sed is clam conscenso equo euasit. Hanc repulsam passi Protestantes, alium rursus conuentum indicunt, & de Lutheri caussà ac religione defendenda, ac modis belli gerendi deliberant. nec cessabat eos hortari Lutherus vt in commune fedus coirent, & quæ bello gerendo necessaria præpararent: cuius consilium non Principes modo, sed complures etiam Imperij vrbes amplexæ sunt, Argentinensium exemplo, qui contra expressas Imperij leges, cum Tigurinis, Bernatibus & Basileensibus fedus contraxerunt. Vidisses tum Vulcanias officinas passim armis fabricandis calere, moletrinas conficiendo puluere feruere, ex armamentarijs machinas ad vsum instrui, omnia denique ad Lutheri votum ferri, qui iam diu nihil magis quam insignem aliquam stragem optarat. *Natalis Comes lib. 1.*

III. Imperator Augustam venit.

Imperator sperans omnes hos motus præsentia sua se discussurū, indictis Augustam comitijs, in Germaniam proficiscitur: quò etiam nonnulli Protestantes Principes (hoc enim nomen sibi sumserant) venerunt. Saxoniæ Elector quamprimum de Cæsaris instituto cognouit, Lutherum, Melanchthonem, Pomeranum & Iustum Ionam admonuit quid fieri vellet. Et hi quidem communi opera & studio centūculum consuerunt. Non multo post Saxo Augustam proficiscitur, cum Ioanne Friderico filio. Venerunt etiam eò Ernestus & Franciscus Duces Lunæburgici, & Wolfgangus Princeps Anhaldinus. Saxonem aliquovsque comitatus fuerat Lutherus: & ille quidem apud Cæsarem & Ferdinandum egerat vt in vrbe aliqua Imperiali Luthero interim commorandi fieret facultas; verum nihil impetrare potuit, quod Cæsar, hoc ad existimationem suam pertinere arbitratus, proscriptionis contra eandem sententiam reuocare nollet. Nihilominus interim in Saxonis ditione (nesciro se simulans quod omnes sciebant) commorari eum patiebatur. In quo quam perniciose erratum fuerit res ipsa docuit. Sed & quæ tua hæc fuit timiditas, ô Luthere, qui quum Apostolum & os Dei te iactares,

Vid. Confess. Snepff. Anno 1555. in publico tamen apparere, atque elata fronte, etiam cum vitæ periculo, vt veri illi Apostoli, religionis tuæ veritatem defendere non es ausus? Huic ergo timido prophetæ Coburgum in locum munitissimum remisso, Saxo Melanchthonem & alios quosdam vilioris monetæ theologos succenturiauit: qui vnà cum reliquis omnibus qui ad Conuentum illum venerant eiusdem religionis theologis communicata sententia, Confessionis quandam formulam adornarunt. Licet vero Saxo ad Lutherum omnia referret, vt is suo suffragio singula vel approbaret vel improbaret: bonus tamen ille homo decretum suum interponere noluit, sed ad Saxonem in hanc rescripsit sententiam: *Hist. de Cœn. fol. 137.* „Legisse se Apologiam Melanchthonis (sic Confessionem „illam Fidei appellant) sed ad eam adiungere aut quidquam adimere non „posse. Sed & corrigere eam non facile sibi futurum, vt qui tanta lenitate tractare ista nequaquam posset. Multis vndique ad comitia confluentibus, vrbs intra paucos dies plena fuit concionatorum omnis generis, Lutheranorum, Zuinglianorum, Carolstadianorum; ad quorum veluti nouorum Christianorum sermones audiendos magna accurrebat hominum frequentia, quum interim circa eos qui veterem religionem docebant, solitudo fere esset. Verum post Imperatoris aduentum edictum fuit vt vtriusque partis concionatores desisterent, donec de religione decidatur.

IV. *Saxoniæ Dux Missæ assistit.* Initio horum comitiorum accidit quiddam notatu dignum. Imperator sacrum aditurus Saxonem adesse iusserat, ac sibi præferre gladium (quod Saxonicæ domus in eiusmodi pompis est officium. Ille re deliberata, quum theologi dicerent licere adesse, quod ad suum officium esset euocatus, non ad Missam velut ad cultum diuinum, accessit. Quod Sleidanus insigni cuidam Saxonis pietati tribuit. Dignum profecto talibus auctoribus consilium! Quasi vero ante Baal (sic enim Missæ sacrificium appellare illi non dubitant) genua quis flectere possit, nec tamen idololatriæ participem se facere. Atqui scitum hoc est siue decretum omnium recte sentientium Theologorum; eum qui voluntarie Missæ assistat, Missam interim pro idololatria habeat; externam saltim idololatriam committere: vt qui idem faciat quod illi quos idololatriam committere putat. Eapropter peccat etiam, non in eo quod Missæ assistit (quæ bona & sancta est actio) sed quod contra conscientiam facit id quod Deo displicere credit: quum certum sit, quidquid contra conscientiam quis facit, peccatum esse, quamuis per se peccatum non sit.

V. *Protestantium Confessio Imperatori offertur.* Cœptis comitiis (quibus etiam Pontificis Legatus, & complures Catholici Principes ac status interfuerunt) primo ingentia illa pericula & necessitates, quæ toti Christianæ Reipublicæ, Germaniæ præsertim imminebant;

dein-

deinde religionis negotium fuit propositum. Protestantes audiri se postulabant; sed Imperator iussit, vt sententiam suam, scripto comprehensam proponerent. Quod quidem illi, licet inuiti quodammodo fecerunt, ac Confessionem fidei suæ Cæsari exhibuerunt: quæ deinde à loco vbi fuit exhibita, Augustana Confessio semper fuit appellata: de qua plura libro II. vbi de Philippo Melancthone nobis sermo fuit, dicta sunt. Hic enim sua manu scriptam eam Imperatori exhibuit, per omnia sacra adeoque spem æternæ vitæ quam haberet, deierans, eam Catholicæ Ecclesiæ fidei esse conformem. Erat vero illa à Luthero his verbis subsignata: *Damnamus secus docentes*: quod Schlusselburgius in odium Zuinglianorum ab eo additum fuisse asserit. Melanchthon certe quum illa post mortem Lutheri recuderetur, verba illa omisit: credo, quo Lutheri testimonio atque auctoritate se non indigere iudicaret. Mirum vero est quod Lutherani non primigeniam hanc veluti, sed alias post hanc cusas ac recusas Confessiones, Euangelio quod à Luthero hauserant, multis in locis contrarias, tam facile sint amplexi. Iam ille librum suum, scilicet post habitum illud cum diabolo colloquium, de Missa abolenda in publicum emiserat: & tamen Protestantes nostri Confessionistæ in articulo quodam eiusdem Confessionis protestantur, Iniuriam sibi fieri in eo quod in Ecclesiis suis Missam aboleuerint, quæ adhuc in eis quotidie magna veneratione, omnibus antiquis adhibitis ceremoniis celebretur, nisi quod Latinis precationibus quædam vulgari lingua conceptæ intermisceantur. Idem in Saxonicarum ecclesiarum Confessione, anno MDLII. vt in Tridentino exhiberetur Concilio scripta, habetur. Et Melanchthon in Apologia quam pro Augustana scripsit Confessione, aperte testatur, Missam non modo à se ac suis aboleri, sed religiose etiam defendi; vt quæ singulis Dominicis aliisque festis diebus celebrentur, quibus etiam Sacramentum Eucharistiæ communicare volentibus exhibeatur. Tum vsitatas ceremonias, lectionum & precationum ordinem, vestes sacras, & quidquid eius sit generis, apud se adhuc in vsu esse. Hinc Germani Confessionem hanc sua lingua Bundtschuch/ id est, calceum omnibus pedibus aptum (qualis olim Theramenis fuit cothurnus) nominant: vt qua omnes pro suo arbitratu vruntur. Hinc illæ Saxoniæ Electoris Augusti, Wolfgangi Anhaldini Principis, Ducum Luneburgicorum Henrici & Gulielmi protestationes, quæ eiusdem Confessionis Apologiæ insertæ leguntur. Porro in hoc conuentu Argentinenses etiam, Constantienses, Memingi & Lindauii doctrinæ suæ confessionem per Gasparem Hedionem, & ipsi scriptam Cæsari tradiderunt: sed ea plerisque parui momenti visa est.

Lib. 2. art. 2. pag. 114.

Missa apud Lutheranos in vsu.

Fol. 550.

VI. *Zuingliani Lutherano-*

Magna spes tenebat Zuinglianos, impetraturos sese in hoc couentu vt à

rũ fraternitatẽ frustra ambiunt.

Lutheranis in societatem & commune fœdus reciperentur, quod putarent Melanchthonem & Brentium minus hac in re quam Lutherum difficiles futuros: quorum tamen vterque scriptis XI. Iunij Anno MDXXX. ad Landgrauium litteris (quæ etiamnum exstant) spem omnem tantopere desideratæ fraternitatis eis præciderunt. his enim post dogmatum quæ illi docerent confutationem, Landgrauium vehementer orant ne ab eis seduci se patiatur. Eos qui Augustæ sint, aperte iactare, vires, argentum, & exterorum auxilia se in in promptu habere; seque Episcopatus pro lubitu suo distributuros. Addunt: satis se mirari non posse, quomodo illi qui Christianam charitatem tantopere iactant, minas eiusmodi iacere, & ad Christianam perturbandam rempublicam consilia & conatus suos dirigere ausint. Tam mala principia non posse non nisi pessimo exitu terminari. Diabolum horribilem in Ecclesia tragœdiam machinari. Sic Melanchthon tum, sic Brentius ariolabatur: in quorum vtroque plus quam in Luthero semper fuit moderationis.

Vide hæreseos audaciam.

Landgrauius econtra in responsione sua (quam totam huc lubenter apposuissem, nisi lectori prolixitate fastidium parituram existimassem) de Lutheranis vehementer queritur, qui Sacramentarios tam rigide atque acerbè tractent: simulque intercedit, vt liberam illis fidei suæ, quæ cogi nec possit nec debeat, confessionem relinquant, interim vero pro fratribus eos recipiant. Sed nec precibus, nec omnibus alijs, quas adhibuerat, Landgrauius hac in re artibus quidquam potuit impetrare. Quin Melanchthon ipse aperte professus est se Catholicorum potius quam Sacramentariorum partibus accessurum. Idem ad Ægidium Imperatoris concionatorem scribens, Deum testatur, se nullam aliam ob caussam cum Catholicis reconciliari cupiuisse, quam quod vereretur ne alij Sacramentarijs sese coniungerent. Quod si euenerit, de religione actum esse. Non tamen interim cessabat Zuinglius, sed & ipse fidei suæ confessionem ad Principum conuentum misit, non minus liberum sibi quam Melanchthoni aut cuiuis alij aditum deberi aiens. ea re comperta, Melanchthon ad Lutherum (vt minutas quasdam circumstantias ab alijs omissas notem) in hanc sententiam scripsit: : Zuinglius Confessionem suam impressam huc misit. Vno verbo dices, hominem phreneticum esse. De peccato originis & Sacramentorum vsu antiquos errores renouat; de ceremonijs Ecclesiasticis Heluetico (id est barbaro) more loquitur, quas plane vult abolitas. Opinionem suam de Cœna Domini strenue defendit: Episcopos vero omnes exterminare cupit. Mittam tibi exemplum: quod enim habui, in magnatum iam manibus versatur. Bucerus intermedium se gerens, iam hos, iam illos Principes alloquebatur, quærens simultati-

Vid. Respõsũ fol. 145. De Cœn. Aug.

Bucerus intermedius proxeneta.

bus

bus illis inter Lutheranos & Zuinglianos, quæ tamen meræ sint logomachiæ, omnia pessumdatum iri. At Pomeranus Saxoniæ Ducis Cancellarius ei demonstrabat, tam longe Lutheri sententiam à Zuinglij opinione distare quam cœlum à terra.

Hac de caussa Bucerus, qui Zuinglij opinionem hactenus propugnarat, paullulum de pertinacia remisit, scripta ad Lutherum epistola: quæ omnia Apologiæ Augustanæ Confessionis inserta sunt. Porro omnes istæ Augustam apportatæ Confessiones duobus eruditissimis Theologis, Eccio & Fabro examinandæ datæ sunt, qui præcipuos earum articulos, de Iustificatione, de Satisfactione, de Intercessione Sanctorum, &c. solide refutarunt. Quantum enim ad Corporis Christi in Eucharistia præsentiam attinet, Lutherani sententiam suam his verbis erant complexi: *De Cœna Domini docent, quod Corpus & Sanguis Christi vere adsint, & distribuantur vescentibus in Cœna Domini: & improbant secus docentes.* Sic vt Melanchthoniana hæc Confessio, quæ Augustana postea dicta est, Helueticam, & vicissim hæc illam; Catholici vero tam hanc quam illam erroris & hæreseos damnent. Quod de Augustana Confessione Ioannis Casimiri Palatini theologi iudicium fecerint, apparet ex libro ab ipsis ædito. Quid vero Geneuenses de eadem senserint, ex his manifestū est quæ publice scribere ausi sunt, nimirū, Eam initio non ex omnium Germaniæ Principum consensu fuisse conscriptam, sed à septem tantum Principibus & duabus ciuitatibus subsignatam. Ac propterea nequaquam pro regula & norma fidei Ecclesijs obtrudendam, sed potius vniuersalis Ecclesiæ iudicio subijciendam, & ex diuini verbi præscripto examinandam esse ac iudicandam. Sed ô suaues homines! Vbi ista est vestra vniuersalis Ecclesia? In quo Mundi angulo supremus ille omnium inter cœlū & infernū controuersiarum Iudex latet? Caluinus tamen in epistolis ad Westphalum & Ioannem Lascum, vti Sacramentarij Heidelbergenses, suo calculo probare eā videntur. At Beza in Possiacensi Colloquio oblatæ sibi subscribere recusauit, se in istorum magistrorum verba minime iuratum esse dicens. Petrus Martyr à Galliæ Regum matre quid de Augustana illa Confessione, quam plerique non secus atque ipsum Euangelium amplecterentur, sentiret rogatus, respondit: Sufficere nobis debet, ô regina, quod verbum Dei habemus, quo omnia ad salutem nostram necessaria continentur. Sed de his latius quando de Gallicanæ Ecclesiæ schismate nobis sermo erit.

Diuersæ Confessiones.

Vid. Dan. Hofman. in quæst. & respons. fol. 8. cap. 4. adu. Com. Berg.

Sic se nouum illud habebat Euangelium, ab his receptum, ab illis reprobatum: vti hæc omnia fusius Schlusselburgius in Theologia sua Caluinistica persequitur. Hinc Molles illi Lutherani à quibusdam Christiani Policiti appellati sunt, vt qui Ferdinando Imperatori Anno MDLXII.

Vid. Fabrit. in Harm. Euang. lib. 8. pag 140.

Confessio Castrata.

aliam Confessionem à priore illa valde diuersam, Francofurti exhibuerunt. Hanc eandem *Castratam* quidam vocant, vt & alias, quæ sub Augustanæ Confessionis titulo variis coloribus & mira varietate prodierunt, vt Ratisbonensis, Spirensis, &c.

Sed ad comitia redeamus, è quibus Landgrauius ceteris obstinatior primus omnium, sine Imperatoris venia, immo ne salutato quidem eo, discessit; quod facile videret tantam Confessionum vel Confusionum potius multitudinem nihil boni apportaturam: eoque domum reuersus, magis de instruendo armario quam de Scriptura enucleanda cogitauit: ac non multo post cum Heluetiis & Argentinensibus fœdus percussit.

VII. *Quidam è Catholicis & Protestantibus ad Colloquium designati.*

In his omnibus Imperator, prudens & cautus Princeps, nimia forte dissimulatione & patientia vsus est, illius præcepti memor, quæ corrigi statim non possunt ferenda potius esse quam rem in summum discrimen deuocandam. Vt vero omnem conquerendi Protestantibus ansam præcideret, Religionis controuersias inter Theologos vtriusque partis disceptari iussit, adiunctis ab vtraque parte vno & altero Principe. E Catholicorum numero lecti sunt Eccius & Cochlæus; è Protestantium, Melanchthon & Brentius. Disputationis is fuit exitus, vt de quibusdam articulis conuenerit, de aliis vero non: quin etiam in illo maximi momenti de Iustificatione hominis dogmate aliquo modo consensum, & ab vtrisq; impudens Lutheri audacia damnata fuit, qui D. Apostoli in epistola ad Romanos verbis vocem *Solam*, contra omnium exemplarium fidem adiungere ausus fuit: Eccio facete inferente, *Soleam* illam (Germani quoque sic appellant) calceatoribus esse relinquendum. Cochlæus in VII. Philippica scribit, se cum Melanchthone priuatim de Missæ sacrificio habuisse sermonem; quumque rogasset, cur eã tantopere impugnarent, quum tamen in ea id ipsum quod Iesus Christus in arbore crucis pro nobis obtulit, repræsentetur? Melanchthonem respondisse, se hoc neque negare neque impugnare. Cochlæo vero replicante, cur ergo idem apud alios & ad plebem non profiterentur? illum intento in Brentium & Snepfium digito dixisse: *Cum his loquere. Hi sunt sacrificuli; ego non sum sacrificulus.*

Lutheri Solea.

Ad Melanchthonem quod attinet, fatetur ipse Cochlæus per eum non stetisse quo minus concordia coierit; sed parum potuisse, vt qui angustis limitibus fuerit circumscriptus. Id quod nec Sleidanus dissimulat, inquiens, Protestantes, quod vererentur ne Melanchthon nimis multa, qua erat animi facilitate, Catholicis concederet, quasi de Imperii ageretur finibus, certos ei limites præscripsisse. Metuebant quippe turbulenti isti homines ne si Melanchthon partibus suis minus rectè fungeretur, magna ad Ca-

Catholicam religionem fieret accessio. Quum de Pœnitentia & Satisfactione disputaretur,& Eccius Lutheri sententiam Catholicæ fidei conformem ex ipsius proprijs verbis allegaret, septem qui aderant Lutherani, mutuo se respicientes,obmutuerunt; Melanchthon vero totus rubore suffusus, An, aiebat, & vbinam Lutherus ista scripserit,ignoro. Tum Ioannes Fridericus Saxoniæ Dux, Fortassis,inquit, hæc ab ipso ante decennium scripta sunt. Catholicis replicantibus, parum referre vbi & quando illa scripserit, modo scripta fateantur.

Exstat vero hæc Lutheri sententia in articulo XLI.contra Indulgentias,vbi fatetur Pœnitentiam & Satisfactionem ad auertendam Dei iram & peccatũ expiandum esse necessarias: quum Niniuitæ bonis suis operibus Dei iudicium & decretum præuenerint. At Brentius & Snepffius indignabundi magna voce exclamarunt,Non se cõ venisse vt Lutheri scripta,sed vt Fidei suæ Confessionem defenderent. Vides quomodo Lutherus etiam viuus à discipulis suis fuerit desertus. Tantum vero abest vt colloquio illo sarcita sit concordia, vt schisma etiam multo magis inualuerit. In quo sudando Imperator nullum boni ac religiosi & pacis inter Christianos amantissimi Principis officium omisit, primores Protestantium iam priuatim iam publicè alloquens, & ab exitio,ad quod proni ferebantur,reuocans.

Lutherus à discipulis suis desertus.

At cui non habitat tranquillo in pectore dulcis
Pacis amans,placida mens & composita quiete,
Hic facile in bellum ruet,ingentemq; procellam
Mox dabit.Hunc frustra ne tu constringere tenta
Viribus.Efferuescet enim magis,nec sese efferet ira.
Multa dies variusq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius.

Illi in postulando libero Germaniæ Concilio, & interea dum per illud certi aliquid statueretur, conscĩetiarum libertate,persistebant.Ibidem semel atque iterum dogmata à Catholicis damnata, vti & rationes recitata fuerũt. Tandem de Principum assensu ab Imperatore factum est decretum, quo Protestantibus tempus ad deliberandum de quibusdam controuersis ad religionem pertinentibus articulis concessum fuit, diligenter prius monitis, ne ab ea fide quæ vniuersali consensu ab Ecclesia iam olim recepta esset, & tot sæculis in ea perdurasset,recederent. Prohibitum insuper fuit,ne subiectos vi ad ipsorum cogerent religionem; tum ne quidquam mutarent, neue quidquam imprimi & in vulgus spargi sinerent quod Romanæ Ecclesiæ aduersaretur: mandatum insuper vt Ecclesiasticis bona restituerentur: omniaque

Edictum Cæsaris.

ad futuri vsque Concilij decreta, in integro relinquerentur. Neque hoc decretum Protestantibus placuit, sed protestando quotidie Protestantes protestabantur; donec tandem quod precibus non poterant, vi & armis impetrare decreuerunt.

Dum Ratisbonæ habentur comitia, Lutherus in Franconia veluti in specula in omnes occasiones erat intentus, hoc vnicè voluptati habens quod sui caussa tantos tumultus vbique videret excitatos. Neque interim tamen ociabatur, sed commentarium in Psalmum II. *Quare fremuerunt gentes*, procudebat: quasi conuentus ille contra Deum & Ecclesiam esset institutus. Non multo post idem librum emisit, Episcopis Augustæ Vindelicorum congregatis dedicatum, multis verbis eos ad suum recipiendum Euangelium exhortans. Sed & ad Principes Protestãtes idem scripsit, & mirifice eos ad Euangelii sui defensionem quam ab ipso acceperant, defendendam animauit. Sed
" audi, quæso, ipsius de bonorum Ecclesiasticorũ restitutione consilium. Flagi-
" tatur, inquit, à vobis vt bona Ecclesiastica restituatis, & Monachos è cuniculis
" suis extractos reducatis. (Hoc sane articulo nihil tũ erat illis molestius) Vos
" vicissim ab eis vt tot animas perditas, tot innocentes morte affectas, tot bona
" male vsurpata restituant efflagitate. Id si fecerint, tum demum disceptabimus
" ad quem bona illa pertineant.

Lutheri arrogantia.

Quamuis autem à comitijs abesset Lutherus, quotide tamen de omnibus quæ agebantur per veredarios vltro citroque missos edocebatur. Quia autem nihil magis metuebat quam pacem Ecclesiæ, eoque Melanchthonis, qui interea mœrori, suspirijs atque lachrimis, vt Sleidanus loquitur, se totum dabat, facilitatem suspectam habebat, ne scilicet cum Catholicis aliquã concordiæ rationem iniret, à quorum religione Confessio illa prima ab ipso scripta in multis non longissime aberat, certè non tantum quantum Lutherus vellet, discrepabat: crebris illum litteris erigere & cõsolari non cessauit, inter alia his verbis vti à Sleidano recitãtur: *mihi quidem omnis hæc actio de doctrina Concordiæ displicet, nam frustra labor hic sumitur, nisi regnum suũ Pontifex aboleri totũ velit.* Exspectauit nempe iræ hic filius, vt Pontifex ad pedes ipsius abiectus, veniam peteret, & misericordiam imploraret; ratus firmam illam & inconcussam petram, super qua supremi Pontificis auctoritas fundata est, iam à se deiectam atque subuersam. At aliter sentiebat Melanchthon, nimirum ad vitandam confusionem necessarium esse vt supremum aliquod Ecclesiæ caput agnoscatur. Hæc tum ita à Luthero scripta & facta sunt, triennio post quam ab Ecclesia defecit: quo ipso tempore ad Leonem X. Pontificem scribens, vitam ac mortem suam in ipsius manu esse aiebat, Vicarium Dei appellans quem postea Vicarium diaboli dicere non dubitauit.

DE CONVENTV PROTESTANtium Smalcaldiæ habito, & fœdere ibi percusſo: & Concilio à Clemente VII. indicto.

Caput Octauum.

ARGVMENTVM.

I. *Finitis Auguſtanis comitijs, Proteſtantes Smalcaldiæ conuentus agunt.*
II. *Imperator Carolus fratrem Ferdinandum in Romanorum Regem eligi curat.*
III. *Clemens Papa legatos ad Proteſtantes mittit.*
IV. *Paulus Papa Concilium indicit & promulgat.*
V. *Inter Imperatorem & Galliæ Regem pacem facit.*
VI. *Lutheri ſcurrilitas.*

I. *Comitiorum Auguſtanorum exitus*

QVVM hoc modo Auguſtana comitia ſine vllo fructu, quam quod vna pars alterius voluntatem exploraſſet, dolente admodum Cæſare, Luthero econtra, vt qui nihil æque quã ſchiſmatis à ſe facti reſtauratione metueret, exſultante ac triumphante, exitum habuiſſent: Proteſtantes alium conuentum Smalcaldiæ indixerunt. Sed antequam quid ibi actum ſit, explicemus, audiamus quod Lutheri de comitijs illis fuerit iudicium. *Lutheri tonitrua & fulmina.* "O infamem, inquit, conuentum! An vnquam vllus infelicior fuit celebratus? An infelicior poſthac celebrari poſſit? An non Germaniam totam erubeſcere par eſt? Quid Turca dicet, ſi audierit noſtrum Imperium hoc modo adminiſtrari? Quid Tartari, quid Moſcouitæ dicent? Quis porro nos metuat, aut noſtri rationem habendam putet, ſi intelligat Germanos tamquam ſtultos, infantes & truncos ita à Papa circumduci & tractari? Satis ego iam vixi. iam Dominum meum Ieſum Chriſtum de Papa vlciſci incipio. Quod ſi in Papali hoc bello interfectus fuero, longam Epiſcoporum, Sacerdotum & Monachorum turbam poſt me traham, vt ſic cum proceſſione quadam ad ſepulcrum ferar. Et ipſi quidem cum omnibus diabolis in abyſſum inferni deſcendent, ego vero, intra brachia Saluatoris mei me abdam." Quis hic tibi Pericles? Annon tonare & fulgurare; non Germaniam tantum, ſed & totum terrarum orbem permiſcere verbis ſuis videtur? Sed ad rem.

Principes, quos diximus, non reformationis, ſed à Luthero prædicatæ Euangelicæ libertatis cupidi, Smalcaldiæ conuentum indixerunt (vbi iam an- *Conuentus Proteſtantium Smalcaldiæ.*

tea nō ipsi modo, sed theologi etiam, Lutherus, Melanchthon, Bucerus, Osiander, & alij non semel conuenerant) non vt de religione concilianda, aut pace stabilienda, sed de bello gerendo clanculum deliberaretur. Lutherus vt & ipse aliquid conferret, librum tum ædidit, in quo omnes hortatur, ne sub Cæsaris, si fortè is bellum religioni faciat, signis militēt, addita æterni exitij, si id fecerint, comminatione. Ibidem Protestantes formulā quandam religionis conceperunt, quamuis Sleidanus tacitus hoc prætereat. Id quod ex ea Præfatione quam Ioannes Gulielmus Saxoniæ Dux Corpori doctrinæ à
" Thuringiæ theologis æditæ præfixit, vbi sic loquitur: Protestamur, quod post
" Prophetarum & Apostolorum scripta amplectimur & in magna veneratione
" habemus Articulos Smalcaldicos, à Luthero compositos, quos pater noster,
" felicis memoriæ, Ioannes Fridericus tanti fecit, vt in maximis suis afflictio-
" nibus, vix vllo libro quam illo vsus sit, &c. Ex hoc eodem conuentu literæ ad plerosque Europæ Principes missæ sunt, quibus illi apud alios se purgant, apud alios vero ad tuendam hanc Dei caussam & reformandam Ecclesiam auxilium implorant. Huic federi Christianus qui armis Daniæ regnum occupauerat, subscripsit. In idem receptus fuit Dux Wirtembergicus, contra Norimbergensis conuentus decretum. Illi quidem vt regnum suum stabiliret, nulla expeditior ratio visa est quam si religionem mutaret: quod & fecit, Lutherani Prædicantis seu Ministri manibus coronatus. Sed mutatio hæc integrum sibi caput postulat. Henricus Angliæ Rex quamuis à Protestantium federe diu alienus esset; ad multa tamē Pōtificis & Cæsaris odio, posthabita, quā Deo debebat obedientiâ, consensit, & res eorum non parum promouit ac tandem federi se iunxit. A federe tamen exclusi sunt Sacramentarii Zuingliani & Heluetij: de quibus Ioannes Fridericus ad patrem, qui tum ægrotus decumbebat, relaturum se dicebat. Sed Lutherus postea tam acriter se opposuit, vt aditus eis omnino fuerit præclusus.

Fedus Smalcaldicum.

II. Ferdinandus Rex Romanorum eligitur.

Cæsar quamuis tum in flore ætatis constitutus, metuens ne ex morte sua nouæ de successione turbæ nascerentur, de fratre Ferdinando in Romanorum Regem eligendo & Imperij successore designando cogitationē suscepit. Aiunt quidam Carolum V. in hoc magis illud spectasse quomodo Imperij successionem in sua familia continuaret & velut hæreditariam redderet, quā quomodo religionem restauraret, eoque postea in Concilio Tridentino Bullam auream corrigere, & in præiudicium Maximiliani II. Philippum filium in regem Romanorum eligi voluisse: vt videre est ex epistola quadam Iacobi Amioti ad Moruillerium Gallorum Regis Consiliarium. Protestantes ad electionem Regis Romanorum à Cæsare Coloniam euocati, non modo non eò venerunt, sed & ipsi suorum conuentum Smalcaldiæ indixerunt,

in quo

in quo fedus etiā renouatū fuit: nihilominus interī Ferdinādo rege proclamato,& Aquisgrani vsitatis ceremoniis coronato. Nō multo post Cæsar,cōponendi dissidij religionis caussa,conuentū indicit Spiræ.Eo Saxo euocatus, ita se excusauit, vt diceret non modo non ad profectiones inhabilem se esse verum etiam vbicumque sit futurus, non se posse verbi diuini doctrina & prædicatione carere; & rem omnino postulare,vt Lutherum eò secum adducat,&c. His tergiuersationibus effectum est,vt conuentus ille Ratisbonam, deinde Norimbergam fuerit remissus. Interea rumor adfertur de ingenti bellico apparatu, quo Solimannus de Lutheri conatibus certior factus, & Christianorum dissidijs fretus, immo,vt nonnulli aiunt,ab ipsis Protestantibus sollicitatus,Hungariam inuadere parabat. Imperator tantam Christianæ reipublicæ tempestatem imminere, & à Protestantibus nulla alia ratione auxilia impetrari posse videns, pacem publicam totius Germaniæ sancit, & ne cuiquam vlla religionis caussa, molestia aut vis fiat, edicit,donec per Concilium, cuius tum magna erat exspectatio, certi aliquid esset decretum. Hoc modo Protestantium metu liberatus,in Austriam proficiscitur, & positis ad Viennam, quam Solimannus obsederat, castris, effusam Turcarum populationem coercet,quibus domū reuersis, Imperator quoque exercitū dimittit,non multo post in Italiam profectus, vt cum Pontifice de sanandis tam religionis quam reipublicæ vulneribus consilia conferret.

Lutherus tū publicè scripsit, licere subditis contra magistratū arma ferre.

1532.

Clemens VII.in celsissima illa totius Christianæ Reipublicæ specula sedens, vbi tam atras seditionis nubes, plenas grandine & fulgure Germaniæ, imminentes, magis indies magisque se expandere, & iam iam in miseram Germaniam fœdam effusuras procellam vidit; tum etiam ab Imperatore coram de statu Germaniæ edoctus:ad Ioannem Fridericum Saxoniæ Ducem,qui patri nuper successerat, & inter Protestantes primas tenebat, legatum misit, qui certam Concilij,vt in eo controuersiæ religionis disceptentur ac decidantur, spem faceret; loco ad id Bononiæ, Placentiæ, aut Mantuæ designato. Sed hunc Pontificis conatum mors ipsius quæ paullo post sequuta est, interpellauit.Qui ei successit Paullus III.ad eandem rem Mantuam vrbem Imperialem delegit, non solum fide publica sed etiam obsidibus oblatis: demonstrans simul vrbem hanc vt vicinam Germaniæ,commodissimam esse;quum reliquis nationibus in Germaniam, tot sectis pullulantem & seditionibus æstuantem,parum tutum sit proficisci.

1533.

III. *Pōtificius ad Protestātes Legatus.*

1533.

1532.

At Lutherani,qui leges dare non accipere volebant,in Germania cogendum esse Concilium;eius vero rei, vt nec eidem præsidendi,aut supremam de Concilij decretis iudicandi, potestatem penes Pontificem non esse. Quam illi doctrinam ab Apostolo suo Luthero hauserunt. Quamuis enim is non

ignoraret, nullum vnquam inter Christianos fuisse celebratum, cui non Romanus Pontifex vel ipse vel per Legatos præsederit: & ad confirmanda Conciliorum decreta eiusdem auctoritatem semper fuisse requisitam: tamen homo qui nihil nisi turbas moliretur, facile videbat hac vna ratione summam confusionem in Ecclesiam inuectum iri. Numquid enim primum illud Nicenum Concilium à Syluestro Papa confirmatum fuit, cui eiusdem nomine Osius præsederat? Constantinopolitanum à Damaso? Ephesinum à Cœlestino, cuius nomine præses fuerat Cyrillus? Chalcedoniense à Leone? cuius Legati, testante Euagrio, eius fuerant præsides. Duo Constantinopolitana à Vigilio & Leone? Nicenum ab Adriano? tertium Constantinopolitanum ab Adriano II? Numquid primi Lateranensis Concilij Calistus Papa fuit præses? Innocentius III. secundi? Lugdunensis Innocentius IV. Clemens V. Viennensis? Florentini Eugenius Quartus? Leo Lateranensis quarti? Et hæc quidem septemdecim illa sunt Oecumemica seu generalia Concilia, quorum tam indicendorum quam confirmandorum auctoritatem ac prærogatiuam totus Christianus orbis Romanis Pontificibus semper detulit, quam homines isti postremissimi eisdem eripere conantur.

[Co]ncilia à Pa[pa] dependent.

IV. *[Pa]ulus III. [C]oncilium in[d]icit.*

Si Sleidani cornicationi & nugis fidem quis habeat, Paullum III. Pontificem nihil magis quam Concilium metuisse dicet: qui tamen in tanta occupationum quibus obrutus erat, mole, eius cogendi præcipuam curam habebat. Omnes certe qui vitam eius descripserunt, fatentur quamuis senio multisque laboribus fractum, eò omni studio incubuisse, vt ad exstirpandas quæ ipso Pontifice incredibili copia & fecunditate exstiterant hæreses, & Christianæ Reipublicæ res ordinandas, sanctum & legitimum Concilium celebraretur. Neque vnquam sui præcipue temporis infelicitatem deplorare cessabat. Quum ergo quod Mantuæ indixerat Concilium multas ob caussas fuisset impeditum, Vicentiam, Venetorum ditionis oppidum ad id delegit, missis eò Legatis suis, vt ipsius exemplo ceteri Principes suos quoque eò mitterent: verum nonnullorum cunctatio effecit vt lentè omnia procederent, & hic quoque conatus frustra fuerit. Quia vero animaduertebat hæresis cōtagionem (quæ tum Galliæ regnum quoque inuaserat, ac pæne afflixerat, vt VII. libro ostendam) mirabili celeritate indies longius latiusque proserpere; per Legatos Protestanteis admonere atque vrgere non cessabat: quos illi incredibili contemptu & fastu, tamquam soli essent rerum domini, non modò reiecerunt, verum etiam ludibrio habuerunt.

1538.

V. *Pax inter Cæ[s]arem & Gal[l]iæ Regem.*

Nihilominus tamen vt tam sanctum opus facilius procederet, idem venerabilis & ætate fractus senex Niceam profectus, inter Cæsarem & Galliæ regem pacem confecit: eosdem multis precibus atque etiam lachrymis obte-

status

ſtatus, vt Vicentiam ipſi venirent ad Concilium, quo ſic tandem Eccleſiæ pax redderetur. Ac licet vterq; ab hoc non alienus eſſet, obſtabat tamen vtriusque regni, quæ nondum à bello reſpirauerant, negociorum multitudo. Bonus hic Pontifex in Cardinalium conſeſſu nullius rei quam morum in Eccleſiaſticis emendationis frequentiorem mentionem facere ſolebat, & inprimis Curiæ Romanæ, vbi propter omnium nationum concurſum, fieri non poteſt quin morum diſſolutio & luxus ſubingrediantur: è quibus, vt idem dicere ſolebat, omnes hæreſes naſci ſolent. Ex Cardinalium ergo numero quatuor, & ex Epiſcopis aliquot delegit, ijſque grauiter mandauit, vt Eccleſiaſticorum morbos circumſpicerent, & formulam emendationis conciperent. Quod diligenter quidem illi fecerunt: verum exitus monſtrauit, ad morbos tam inueteratos, & vniuerſalem contagionem, quæ non Eccleſiaſticos tantum, verum etiam omnes ordines inuaſerat, diuerſis opus eſſe remedijs; neque vnius diei hoc eſſe negocium, aut eiuſmodi quod ſimul & ſemel ad priſtinam illam puritatem atque integritatem reduci poſſit. Puritatem dico morum, non doctrinæ. Fallunt enim aut falluntur, qui doctrinæ emendationem Pontifici propoſitam fuiſſe aiunt, quum hæc, iuxta infallibile Dei promiſſum, pura & integra ſemper in Eccleſia conſeruata ſit, neque à bonis aut vitioſis hominum moribus dependeat.

Luherus pro ea qua omnibus in rebus perpetuo vſus eſt, ſcurrilitate tam ſanctum Pontificis deſiderium non modo irriſit, ſed contra hanc emendationem librum quoque publicauit, cui præfixa eſt pictura; in qua Pontificem in ſublimi ſolio ſedentem circumſiſtunt aliquot Cardinales, qui caudis vulpinis ad longurios alligatis, veluti ſcopis, omnia ſurſum deorſum repurgant. O hominem ab ipſa natura, vt ita dicam, ad ſcurrilitatem factum! Itane nihil omnino fuit, quod hic velut alter Lucianus non roderet aut ſubſannaret? Erga Pontificis Legatum Saxoniæ Dux modeſte & reuerenter ſe geſſit, & ad ipſum quoque Pontificem humiliter ſcripſit. At Landgrauius, Lutheri deliciæ, nullam omnino eius habuit rationem, vt qui nulli alij quam ea quæ Smalcaldiæ conſtituta fuerat, auctoritati deferret: & quodam die quum Legatus, vti in mandatis habebat, Landgrauij colloquium expetiuiſſet, ille ſibi non vacare dixit; & eodem fere momento Lutherum inuiſit, grauiter ex calculo decumbentem. Quod quidem Legatus è ſuo diuerſorio videre poterat. Nihil tamen tot tantiſque impedimentis & repulſis absterritus Pontifex, in propoſito ſuo conuocandi Concilij perſeuerabat, ſperans ſua tandem Chriſtiana patientia infidelium iſtorum duritiem ſuperatum iri.

VI. *Lutheri ſcurrilitas.*

Landgrauij faſtus.

DE DIVERSIS OB TOLLENDVM ſchiſma celebratis Conuentibus: & quis eorum fuerit exitus.

Caput Nonum.

ARGVMENTVM.

I. *Colloquium Hagenoæ abruptum. ob morbum Melanchthonis.*
II. *Wormatiæ rurſus cœptum, iterum ſine fructu, ob morbum Eccij.*
1539. III. *Hungari Germanorum opem contra Turcas implorant.*
IV. *Dux Saxoniæ & Haſſiæ Landgrauius Henricum Ducem Brunſuicenſem bello perſequuntur. Archiepiſcopus Colonienſis ad nouationem ſpectat.*
V. *Comitia Spiræ habita Lutherus perſonam Pontificis ſumit, & Epiſcopos conſecrat.*
VI. *Nouus conuentus Ratisbonæ habitus iterum ſine fructu: multaq; prodigia in cœlo viſa.*

I. *Colloquiū inter Catholicos & Lutheranos abruptum.*

IN tanta rerum omnium perturbatione, ac tot moleſtiſſimorum negociorum vndis, Carolus Cæſar pacis ſtudio nihil antiquius habuit. Turca enim magnis viribus imminente, perfacile videbat fruſtra ſe in finium defenſionem incubiturum, niſi pacem antea domi conſtituiſſet. Quocirca aſſentiente Pontifice, Lutheranis Colloquij de religione poteſtatem fecit, & priorum Edictorum exſequutionem in quinque proximos menſes ſuſpendi iuſſit. Eius rei cauſſa indictus erat Hagenoam conuentus, ad quem rex Ferdinandus, vt & ex Epiſcopis multi venerunt. Adderant etiam è Proteſtantibus nempe Theologi ipſorum magno numero, Bucerus, Brentius, Oſiander, & alii. Lutherus ipſe non venit; in hoc, ſi dijs placet, Pontifices Romanos Saxoniæ Pontifex inuitatus, qui vt tanto liberius omnes ſententiam diceret & ſuffragia ferrent, Conciliis præſentes intereſſe aliquando noluerunt. Interim dum ceteri litē ipſius perſequuntur, & alij turbis ab eo excitatis remedia quærunt, pinguis hic monachus cum monacha ſua Witebergæ deliciabatur. In hoc conuentu duo præcipua ad deliberandum propoſita fuerunt, nimirum de Concilij celebratione, & bonorum Eccleſiaſticorum reſtitutione.

1540.

Poſterius hoc, illud ipſum erat quod Proteſtantibus ægerrimè faciebat, vt quibus nihil grauius poſſet accidere, quam ſi ea quæ tanta auiditate inglutierant, reuomere quaſi & reddere cogerentur. Quare Lutheri ſequentes conſilium, prius aiunt doctrinæ controuerſiam eſſe definiendam, quam de bono-

bonorum particularium restitutione ageretur. Ferdinandus econtra instabat vt saltim ad definitionem vsque litis bona ea sequestrarentur. Sed neque hoc illi permittere volebant. Sic ergo & hic conatus, quo in tantis tenebris lux aliqua quæsita, tamque lenia à Catholicis proposita fuerant remedia, ne pax Norimbergæ iuramento vtrimque sancita violaretur, in fumum abijt. Cuius rei inter alias etiam hæc caussa fuit, quod Melanchthon graui valetudine detentus, in itinere subsliterat. Sic multorum ille animos fascinauerat, vt pars vtraque hominis huius opera & præsentia colloquium ad bonum exitum deduci posse existimarent. Sed & rem multum impediuit Saxonis & Landgrauij absentia, qui extra omnem modum Lutheri caussæ fauebant. Sic ergo proximo conuentui locus designatus fuit Wormatia, quo (aiebant, veluti pro beneficio hoc imputantes) Pontifex quoque Legatos suos, si vellet, mittere posset; cuius tamen primatum nequaquam agnoscerent.

Ad constitutum diem Wormatiæ Cæsaris Legatus Cardinalis Granuellanus adfuit. Venit quoque eò à Pontifice missus Cardinalis Campegius, Episcopus Feltriensis. E Protestantiū theologis præcipui adfuerunt Melanchthon, Bucerus, Brentius, Osiander, quibus se admiscuit Ioannes Caluinus, qui tum maximè Lutheri exemplo, & ipse magnum aliquod facinus animo voluebat, & vt ille Germaniā, ita hic Galliā permiscere cogitabat. Quis vero & qualis fuerit ille Caluinus, Lutheri simia, septimo libro à nobis describetur, vnà cum compendio vitæ ipsius. In hoc Colloquio Eccius & Melanchthon, vterque sane non ignobilis athleta, inter se commissi, disputādi partes sustinuerunt. Verum vix cœpto de peccato Originis colloquio, litteræ Cæsaris superuenerunt, quibus omnis actio suspendi, & in proximum conuentum Ratisbonensem differri mandatum erat; ad quem & ipse venit, & Pontifex Legatum Gasparem Contarenum Cardinalem misit.

II. Conuentus Wormatiam inde Ratisbonam reiectus

Conuentus hic inter paucos illustris fuit, quum Principum tum theologorum, quos præstantissimos pars vtraque adduxerat, frequentiâ, vt de controuersis fidei articulis disceptarent. Ibi vtrisque exhibitus fuit liber, vt eum pariter euoluerent atque expenderent: in quo de communi consensu quædam per colloquium fuerunt emendata, de quibusdam vero, & quidem præcipuis capitibus conuenire non potuit. Eccius vero in febrim incidit, vt disputationi interesse non posset; nihilominus tamen sententiam suam scripto exhibuit. Cæsar cum animaduertisset ad summā conciliationis parum hoc modo profici, quod neutra pars vellet cedere; de Pontificij Legati & Principum consilio rem omnem ad futurum Concilium reiecit, seipsum in Italiam profecturum, & de eius conuocandi modis cum Pontifice consilia communicaturum pollicitus. At Protestantes omnino vt id in Germania haberetur postulabant; dicentes, ad singulas prouincias pertinere, instituе-

Sleidanus lib. 14. & 15.

stitue-

stituere verum Dei cultum atque religionem, nec rem tanti momenti ad generale vsque Concilium differendam esse: quod aliarum nationum parum intersit quomodo Germani negotia sua conficiant. Numquam vlla ex re Lutherus maiorem voluptatem cepisse dicitur, quam quod conuētum hunc rebus infectis videret solutum, cuius exitum summopere reformidabat. Aiunt Sacramentarij, illud volentes ostendere nec Lutherum à sua sententia fuisse alienum, cum ter ac quater exclamasse: Age, age mi pie & fortis Philippe! tibi hæc gloria debetur, quod Papistis Sacramentum hoc eripuisti, quod ego conuellere numquam ausus fui.

Landgrauius notabilem in religione mutationē induxit.

At Landgrauius qui huic conuentui interfuit, Tigurinos & alios Smalcaldico federi coniungere, eorumque Confessionem cum Witebergensi conciliare percupiens, Lutherum vehementer rogauit, vt in celebratione cœnæ Dominicæ quum verborum Sacramentaliū pronunciationem, tum hostiæ eleuationem omittere vellet, (Hactenus enim Lutherani quoque dum hostia eleuatur, signo dato in genua se prosternere, & pectus percutere itidem vti Catholici, solebant.) eoque hominem adegit, vt ne posthac id fieret, edixerit. Vnde passim fama increbuit, Lutherum Sacramentariorum partibus accessisse: qua tamen ille nihil motus, intercedente Landgrauio, calamum quem acerbè sæpius contra eosdem strinxerat, aliquamdiu suspendit, donec à medico quodam Stephano Wildo, qui apud ipsum diuersabatur, inter largiora pocula liberè admodum repræhensus, quod abolita hostiæ eleuatione, plerisque suspicionem iniecisset quasi in eo cum Sacramentarijs sentiret, & nec ipse veram Corporis Christi præsentiam crederet, iurauit se calumniam istam propediem satis superque refutaturum, & Sacramentarios dignis modis accepturum, Melanchthone interim vehementer sollicito, & Lutheri impetum quantum poterat, retardante. Ex eo tempore Lutherus atrocissimum cum Sacramentarijs bellum gerere, scriptisque virulentissimis insectari eos numquam cessauit.

Schlusselb l.2 fol.109. Theol. Caluin.

III. *Germania religionis dissidio distracta, Turca Hūgariā inuadunt.*

Dum ita varijs disputationibus, contestationibus & protestationibus conuentus hic extrahitur, Legati ex Hungaria veniunt, rebus pæne perditis auxilia petentes. Turca enim religionis inter Germanos dissidio vsus, interea dum illi Ratisbonæ pro Lutheri delirijs tamquam pro aris & focis pugnāt, & Pestum & Budam regni metropolim, vnà cum aliis quibusdam locis, suæ ditionis fecit, ac valido præsidio muniuit, Ferdinandi exercitu cedere coacto, vt sequenti libro dicam. Ferdinando vero ordinum suorum conuentus Pragæ, Bohemorum vrbe præcipua, agenti, proceres quidam Austriæ & vicinarum regionum, supplicem libellum tradiderunt, quo Lutheranismi, variarum linguarum scriptis iam vndique propagati, exercitium permitti sibi

postu-

postulabant: vt sic scilicet prisca abolita aut mutata saltim Ecclesia, è Catholica, Lutherana & Hussitica, nouam quandam ædificarent. Sed eos Ferdinandus ad proxime futurum Concilium reiecit, rogans vt interim nihil noui tentarent. Ecce quomodo Lutheri caussa populis istis arma contra Turcas ex manibus quasi excusserit, & miserrimis calamitatibus aditum aperuerit. Soluto conuentu Ratisbonensi, Imperator in Italiam profectus, cum Pontifice de Concilio habendo transegit. Inde relicto apud Pontificem Cardinali Granuellano, cuius opera in omnibus maximi momenti negocijs, ob hominis prudentiam & singularem industriam, vti solebat, qui cum ipso & de forma Concilij, & de auxilijs contra Turcam consilia communicaret; cum classe, ad distrahendas Turcarum vires, in Africam traiecit: sed nulla re memorabili perfecta, tempestate magis quam hostium afflictus viribus, non multo post in Hispaniam reuersus est. Post hæc alium conuentum Spiram indixit, ad quem misso Legato Pontifex, & magna contra Turcam auxilia, & vt Concilium in Germania habeatur, curaturum se promisit; designatis ad id ciuitatibus Mantua, Ferraria, Bononia, aut Placentia: quarum quum nulla Protestantibus satis placeret, Tridentum nominauit, ad Germaniæ fines oppidum, & recipiendis vndique eò conuenientibus Episcopis & Legatis opportunum. Quemadmodum vero ij qui male conscij sibi sunt, ipsum quoque iudicij locum formidant, vt in quo paratam sceleribus suis crucem quasi videant: sic reformatores isti non minus Tridentum quam Mantuam venire recusarunt. Quem vero in finem Concilium illi flagitarint, Lutherus in eo libello quem contra Henricum Ducem Brunsuicensem, Catholicæ religionis tenacissimum Principem, hoc tempore scripsit, non dissimulat, inquiens: Concilium à se postulari non vt doctrina sua reformetur, sed vt publice audiatur, & aboleatur Papatus.

Tridentum Concilio habendo assignatur.

IV.

Henricus Brunsuicensis à Protestantibus oppugnatur.

Non multo post inimicitiarum inter Catholicos & Protestantes, quæ sub cineribus hactenus quodammodo latuerant, scintillæ in apertum incendium eruperunt. Ac primum Saxoniæ Dux & Landgrauius Henricum Ducem Brunsuicensem omni ipsius ditione expulerunt. Circa idem fere tempus Hermannus Archiepiscopus & Elector Coloniensis, cuius est inter Germanos Principes magna potentia & auctoritas, Ecclesiæ rebellare conatus fuit, vocatis ad se Buccero & alijs Lutheranis theologis, & docendi muneri admotis. His Archiepiscopi conatibus Ecclesiastici fortiter sese opposuerunt; quumque admonitionibus nihil proficerent, contra Archiepiscopi temeritatem & furorem Pontificis ac Cæsaris opem implorant. Ab vtroque citatus Hermannus, quum aliquantulum fluctuaret, à Protestantibus vt in instituto persisteret, inductus fuit, promissis contra eos qui ipsum oppugna-

Archiepiscopus Coloniensis mutationi spectat.

turi essent, auxilijs. Fuit vero Archiepiscopus hic homo admodum rudis, adeoque omnis fere doctrinæ imperitus: vti è Cæsaris ad Landgrauium pro ipso intercedentem responsione patet. Mutationis huius præcipua caussa Bucerus fuisse creditur, cui vni ille plus fere quam toti Ecclesiæ tribuebat. Quasi vero vnius hominis doctrina aut scientia vniuersalis Ecclesiæ (quæ thronus est cui Spiritus S. insidet, tribunal in quo sententiam fert, & suggestus è quo docet) consensui præferri debeat. Digna est Christiano Principe Imperatoris Martiani vox, sub finem Concilij Chalcedonensis dicentis: Impium esse qui post latam ab Ecclesia & tanto Episcoporum numero sententiam, singularem aliquam opinionem animo retineat.

Sleidan. mē-dacia Vide apud Rouerum lib. 3 Rer. memorab.

Sleidanus culpam quamuis verecunde in Gropperum reijcit, qui Archiepiscopo, apud quem, ob eximiā eruditionem, qua Cardinalitiam purpuram postea adeptus est, in magna erat auctoritate, Bucerum commendarat. Sed Gropperus in publicum ædito scripto calumniam hanc à se amolitus est: in quo fatetur, se cum Bucero quidem aliquando tamquam cum viro litterato, egisse: & ab eo missam sibi Confessionem à Catholica religione nihil aut parum discrepantem; vt ita in Archiepiscopi gratiam sese insinuaret. Narrat Rouerus, Gropperum à Bucero aliquando rogatum vt mutationi quam tum instituebat, assentiretur, ex zelo vere Christiano respondisse, Malle se, si fieri posset, mille subire mortes quam tam iustam caussam prodere. Hinc Beza Hermannum ab vno familiarium non aliter quam Christum à Iuda proditum exclamat: addens, ipsum proditorem dignam factis suis mercedem accepisse, Cardinalitij galeri fune strangulatum. Nec prosa tantum, sed Gallicis rythmis idem argumentum lusit Beza, quos sic vtcumque Latinos reddidimus.

In iconibus.

At parte ex alia Gropperus imagine falsa
Decepto insultat domino: dum perfidus auctor
Consilij, in medio subsistit, fune ligatus
Purpurei pilei, qui infelicis interclusit
Vocis iter. Nec si. tamen ardua cœpta relinquens,
Hermannus, solo perstabat numine fretus,
Diuini exemplum memorabile valde fauoris:
Diuinæ vt fuerat Gropperus perfidus iræ.

Ex quibus verbis fatuus quidam persuadere mihi voluit, Gropperum sibi ipsi violentas manus attulisse: quum Beza id tantum dicere velit, Groppero Cardinalitiæ dignitatis, in cuius spem erectus fuerat, cupiditatem obstitisse quo minus pro Lutherena religione sententiam libere dixerit. Vir hic do-

ctissimus, honorum & vitæ satur, Deo animam reddidit Anno M D LIX. ad pedes Adriani VI. Pontificis Romæ sepultus: inter alia ab historicis superioris temporis lumen & ornamentum Coloniensis Ecclesiæ appellatus. Bucerum quidem Archiepiscopus initio ad se vocauerat, non vt in religione ab ipso aliquid disceret, sed vt paullatim eum ad suas partes traduceret : interim parum considerans, quemadmodum si quis natare imperitus alteri à fluctibus abrepto succurrere velit, plerūq; fit vt ambo submergantur; sic periculū esse ne ab eo quē ad Ecclesiam retrahere cupiebat, ab eodē abstrahatur. Metiri atq; expendere suas vires debebat Hermānus, vt qui sciret, non ob eruditionem, sed familiæ splendorem, ad summam hanc dignitatem se peruenisse. Triennium fere tenuit hæc controuersia; post quod Hermanno abdicato, Adolphus Comes Schauemburgius, quem ille superioribus annis coadiutorem sibi delegerat, fuit suffectus; cuius mandatu statim per totam regionem quicquid Bucerus instituerat fuit abolitum, & qui antea eiecti fuerant, in dignitates & officia sua restituti. Hoc modo hæresis è Coloniensi Archiepiscopatu, vbi iam aliquo modo sedē sibi fixerat, rursus exterminata est: miser vero Hermannus in exiguū Wedensis Comitatus oppidulū migrare, & errorem ibi suum deplorare coactus, Anno MD LII. extremum diem clausit. *Anno 1547. mense Ianuario.*

Non multo post Imperator in pace Germaniæ procuranda omnem mouens lapidem, alium conuentum Spiram indixit, quò Ferdinandus frater quem suo loco præsidere iusserat, cum plerisque Principibus venit. In eo vix quidquam in commune consultatum fuit, tempore mutuis querelis & accusationibus transacto. Protestantes à Catholicis insimulabantur quod cum Turcis colluderent; Catholici ab illis, quod libertati ipsorum insidiarentur. Ibi quoque de Henrici Brunsuicensis cum Saxone & Landgrauio cōtrouersia actū fuit, sed res omnis ad Cæsaris iudicium reiecta. Verum is moræ impatiens, & recuperādæ ditionis suæ cupidus, Galliç regis instructus auxiliis, exercitū conduxit, & suam in prouinciā ingressus, captis aliquot arcibus & oppidis, tandem ipse in hostiū manus incidit. Lutherus accepto eius rei nuncio, non vehementer modo latatus, sed & Landgrauium & socios hortatus est, vt vulpem (sic ille Principem nominabat, quem cane peius & angue oderat) diligenter asseruarent. Quin etiam librum ea de re scriptum ad Saxonem & Landgrauium misit, in quo ex musca elephantum faciens, victoriam hanc mirifice deprædicat. Inter alia etiam ait, qui arma non arripiat quando possit, Dei beneficio vti nolle, ac seipsum frustrari, immo Deum tentare: nec mirum esse si ipse postea ceruices præbere ictumque excipere cogatur. Eodem libello multum se dolere dicit, quod pro Duce & filio non Galliæ & Angliæ reges captiuos habeant. Equidem hoc spectaculo, inquit, nihil mihi posset *V. Conuentus Spiræ indictus* *Sl. id. li*

accidere iucundius. Interim vero hunc ne vobis elabi patiamini. Id enim nihil aliud sit quam Deum tentare. Equidem his ei verbis pœnitentiæ quandam formulam præscribendam censeo, vt dicat: Mi Deus, tot tantaque ego commisi flagitia; & tu tam leui pœna me castigas: quam ad extremum vsque vitæ meæ libenter perferam, abdicato omni dominio quod habui quo indignum me, eoque iuste spoliatum fateor. Iustus es, Domine, & iuste quidem, valde tamen leniter me puniuisti. Sic Principis illius infelicitati illudebat Lutherus, quem nullam ob rem oderat quam quod summo studio & zelo Catholicam religionem propugnaret.

[Lutheri] [sc]ommata.

Prophetæ dein personam induens, ait: Si hunc dimiseritis, Papistæ qui pro salute ipsius vota faciunt, statim dicent, Deum à suis stare partibus, vt à quo preces ipsorum sint exauditæ. Sed preces ipsorum & vota non magis nobis timenda sunt quam Eliæ Baaliticorum Sacerdotum. Tam preces Papistarum quam Deus ipsorum à nobis rideri debent. Sed quorsum abripior? quam Camerinam moueo? Pudet plura eiusdem, exsecrabilis impudentiæ plena verba hoc loco adscribere quæ ille in Catholicum hunc Principem euomit: qui tamen hoc à Deo beneficii consequutus fuit, vt hostes suos à quibus captus fuerat, postea ad Cæsaris pedes prostratos & supplices viderit, vt suo loco dicetur. Interea vero Saxo & Landgrauius, prophetæ sui consilium sequuti, Henricum Ducem omnibus repudiatis quas pro libertate sua offerebat conditionibus, vsque ad suam ipsorum captiuitatem, captiuum tenuerunt.

Hungari à Germanis auxilia petunt.

Ad conuentum Spirensem Hungariæ ordines legatos miserant, qui regni calamitates & pericula exponerent, & matura auxilia postularent, quod & illi sedulo fecerunt, ostiatim velut circumeuntes, & singulos principes viritim prensantes; interim non sine Lutheri & Lutherani schismatis exsecratione, quod tantas turbas in Germania & tota fere Europa dedisset. Eis à Catholicis benigne & liberaliter responsum fuit, & auxiliorum spes facta, vti & à Protestantibus, non tamen sine vsitata ipsis protestatione. Religionis disceptationem Imperator vsque ad proximum Concilium, quod omnes vna voce flagitabant, differre, & interea pacem omnes inter se colere iussit. At Lutherus eos qui Concilium peterent, apertè irridebat, tamquam inconsiderato abreptos zelo, & quid peterent nescientes. Concilia, aiebat, Sathanæ esse comitia & Antichristi conuentus. Librum etiam edidit lingua populari scriptum, cui more suo picturam præfixit, in qua Pontifex in sublimi sedet cathedra, circa vero plurimi sunt cacodæmones. Nullum sane vnquam librum publicauit Lutherus, qui non temeritatis atque insaniæ singularis cuiusdam notas præferat; sed inter omnes hic præcipue, quem scripsit de Pontificatu

Lutheri lib. de Concil.

Romano. Id autem vnum ſpectabat, vt Germanos à Tridentino auerteret Concilio, efficeretq; ne eius ſe ſubmitterent decretis. Quomodo vero ei Tridentinum poſſit placere Concilium, qui Niceni decreta tamquam è palea & fœno facta, & nulli rei niſi diſcordiis ſerendis vtilia, impie calumniatur? Quid, quod nec Concilio ab Apoſtolis celebrato parcit? Cuius decretis obediendum negat. Alioquin enim à leporum, cuniculorum, farciminum, & multorum delicatorum ciborum, quibus animalium ſanguis admiſceri ſolet, eſu eſſe abſtinendum. Interea dum hoc modo Lutherus cum Conciliis Andabatarum more pugnat, idem ſummi quaſi Pontificis ſumta perſona, eccleſiaſtica beneficia confert, adeoque Epiſcopos etiam conſecrat. Quum enim eo tempore mortem obiiſſet Epiſcopus Numburgenſis, in eiuſque locum Catholicus à collegio eſſet cooptatus; Dux Saxoniæ à Luthero inſtigatus, electionem hanc irritam habuit, & reiecto illo, vnum ex Witebergicis theologis inſtituit, à Luthero impoſitis manibus inauguratum. O monſtroſam impudentiam! vt ſcilicet monachus ſacerdos, & quidem apoſtata, qui ipſius ſacerdotii ordinem conferre non poteſt, Epiſcopum ordinare & conſecrare auſit! Impoſſibile eſt, inquit Athanaſius, vt ordinationes ab Scamdo Arriano Epiſcopo factas Eccleſia Catholica probet. Quid ille de monacho & quidem apoſtata, Epiſcopum conſecrare præſumente, dicturus fuiſſet? Manuum namque impoſitio ad ſolius Epiſcopi officium pertinet, vt ex diuerſis Actorũ Apoſtolicorum locis videre eſt. Sed hanc lectionem Lutherus in Arrii ſchola didicerat, qui ſacerdotum & Epiſcoporum munera confundebat, vt Epiphanius ſcribit, qui ait, Ordinem ſacerdotalem per baptiſmum infantes Eccleſiæ parere; ſed Epiſcopalem, Patres

Anno 1542.

Athan. Apol. 2.

Act. 5. 13. 14. 1. Tim. 4.

Epiph. hær. 7.

VI

Nouus conuentus Ratisbonam indictus.

Proteſtantes, non ſatis liberum Concilii acceſſum ſibi fore cauſati, amicabile vrgebant doctorum hominum colloquium, vel ſuæ nationis Concilium; Catholici econtra quamcumq; vellent ſecuritatis cautionẽ offerẽtes, vt ab eiuſmodi incœpto deſiſterent, vehementer eos rogabant. Docuiſſe enim experientiam, colloquiis eiuſmodi diſſidia & contentiones incendi magis quàm reſtingui: neq; vnam prouinciam ceteris omnibus leges poſſe præſcribere. At illi in ſententia perſiſtentes, rurſus proteſtando proteſtabantur, niſi petitioni huic ſuæ locus daretur, nulla ſe contra Turcam auxilia collaturos. Imperator, prodente ſe indies magis magiſque malo Proteſtantium animo, legatum miſit ad Turcã de induciis, veritus ne ſi foris cũ hoſte potẽtiſſimo bellũ gereret, domi â ſuis circũueniretur, atq; ita vniuersã rẽ Chriſtianã in præſentiſſimũ coniiceret periculũ. Ne quid tamẽ quod paci aliquo modo ſeruire videretur, omitteret, cõſenſit vt Ratisbonæ doctorũ hominũ colloquiũ inſtitueretur, quaternis deſignatis colloquutorib' nẽpe à parte Catho-

ruptione cogitantibus, duo è Protestantibus sese subducunt, & noctu discedunt. Tulerunt hoc impatienter admodum Præsides, & reliquos qui remanserant, grauissimis verbis vt continuent colloquium hortantur, dum illi qui iam profecti fuerant, reuocentur. At illi Saxoniæ Ducis mandatum caussabantur. Qui supererant quum animi caussa extra vrbem deambulaturos se finxissent, equis quos paratos ibi offenderant, conscensis, domum & ipsi properarunt, vti & Bucerus, Argentorato missus. Catholici ibi commorati, de colloquij huius abruptione contra Protestantes vehementer protestati sunt: quorum hac de re scriptum *libro Rerum memorabilium* Coloniæ Anno MDLIX. impresso, insertum legitur. *Vid. Natal. Com lib.2.*

Interea Campegius Cardinalis Pontificis ad Ratisbonensem conuentum Legatus, vt Lutheranorum calumnijs occurreret, & abusibus ac vitijs quæ in Prælatis Ecclesiæ passim videbantur (vnde ille hæreses omnes nasci atque augeri recte iudicabat) quodammodo mederetur; Principes rogauit vt idoneos homines ad se mitterent, è quibus singula recte atque ordine cognosceret, & de conuenientibus remedijs cum ijsdem deliberaret. Sed multo plus potuit apud plerosque libertatis à Luthero prædicatæ amor, quam vel æquissimæ reformationis respectus.

Durante hoc conuentu, Landgrauius acceptis fidei publicæ à Cæsare litteris, ad eum Spiram venit, vt Catholicos præuerteret, & Protestantium nomine de consiliis quæ in ipsorum perniciem suscepta, & de copiis quæ ad eorum exsequutionem clam conscribi dicerentur, quereretur, quem in finem etiam à Pontifice Concilium indictum esset atque inchoatum. Sermonem hunc inter Cæsarem & Landgrauium Sleidanus more suo ad longum recenset, & Landgrauium oratorio more loquentem, & non Lutheri tantum caussam strenue defendentem, sed & mordacibus verbis Cæsari quædam exprobrantem facit: quod sane Cæsarem patienter tulisse non est verisimile, vt qui tam Landgrauij arrogantiam, quam Smalcaldici fœderis, cuius præcipuus erat promotor Landgrauius, secreta penitus perspecta haberet & cognita. Ex altera parte Cæsar apud Landgrauium de abrupto à Protestantibus colloquio querebatur: quod tamen omnino rursus institui ac continuari velit. Post paucos dies Cæsar Ratisbonam rectà contendit, quò Principes tam Protestantes quam Catholicos euocauerat: verum illi varia caussati, cur ipsi venire non possent, Legatos tantum eò suos cum multis querelis miserunt. Protestantes vbi certis indicijs & pacem cum Galliarũ rege, & cum Turca inducias factas esse acceperunt, dici non potest quanto metu consternati fuerint: eoque quantas omnino poterant, copias conscripserunt, & primi fuerunt in armis. *Cochla. cont. Marchio.*

QVOMODO LVTHERANI TVRcicum optarint dominatum, & caussa fuerint quod pars aliqua Christianitatis ei subiecta sit.

Caput Decimum.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus Turcam Christianis Principibus præfert.*
II. *A faciendo ei bello dehortatur.*
III *Vt etiam alii hæretici.*
IV. *Solimannus Lutherum videre expetit.*
V. *Lutheri culpâ Hungaria & Transyluania amissa.*
VI. *Protestantes Christianis laborantibus sæpe auxilium denegarunt.*

O Quam magna est corruptæ hominum naturæ malitia! quæ quum in alijs affectibus tum in ira præcipue & odio apparet. Vbi namque semel alicuius rei odium animum subierit, indies ita augescit, vt nullis neque rationis frænis regi, neque vllo honoris respectu cohiberi, neque vel Dei saltim reuerentia & metu retundi, nedum exstingui possit. Lutherum videamus: in quo contra Pontificem conceptum odium ita creuit, vt publice profiteri non sit veritus, Turcæ dominatum multo quam Papæ esse tolerabiliorem. In Romana Ecclesia multo plus & turpioris committi idololatriæ atque impietatis, quam in Mahumetana. Comparationem deinde instituit: & quemadmodum, inquit, Turca Euangelij doctrinam per Alcoranum suum exstinguit, sic Papa per suas Decretales. Pergit: Quid mali facit Turca? Occupat prouincias, & temporaliter gubernat. Idē Papa facit; & animas nostras & corpora simul deglubit: quod Turca non facit. Hic suam cuique liberam permittit religionem. Id Papa non facit. In epistola vero ad Germaniæ Nobilitatem, Turcarum dominatu ait nihil esse gratius aut acceptius, vt in quo nec Canonicum nec Ciuile ius locum habeat. Eoque seruitutem potius spiritualem vnius (Pontificis scilicet) excutiendam, quam temporalibus armis alterius (Turcæ nempe) resistendum. In summa, Solimanno potius obediendum quam Carolo. Erasmus ad fratres inferioris Germaniæ scribens, hunc sermonem & hoc votum ait frequens esse in ore Luthera-

I. *Lutherus Turcam Christianis Principibus præfert.*

Luth in Genes. cap. 48. Herm in lib. de pri. Pap. cont. Felin.

In ep. ad frat. Infer. Germ.

norum, malle se scilicet sub imperio Turcæ non baptizati, quam sub imperio Turcæ baptizati viuere (sic Carolum V. Imperatorem illi appellabant) Hinc adeo factum est, vt plures etiam antesignani huius sectæ, non solum Alcorani porticum, verum etiam ipsa Turcicarum Moschearum adyta ingressi sint, vt infra dicam, quando nobis de Polonia sermo erit.

II. *Lutherus ne belliū Turcis inferatur auctor est.*

Turcarum Imperatorem Lutherus in quodam contra Caroli Cæsaris Edicta libello, dicit multo prudentiorem esse & iustiorem Christianis Principibus, eoque populum monet, ne vel arma contra eum sumat, vel quidquam in belli sumptus contribuat. Quid enim boni, inquit, euenire ijs potest qui Deum tentant & blasphemant! Annon autem vides, saccum illum vermium,

Tom. 2. fol. 49.

„ Imperatorem, iactare se pro vero & supremo Ecclesiæ Catholicæ defensore?
„ Et alibi, Malè, inquit, faciunt, qui contra Turcam arma sumunt. Quod quid
„ aliud est (ô sceleratam stropham & sophisticationem!) quam Deo repugnare? qui nos eo tamquam flagello verberat. At non tam religiosus fuit Lutherus, quum Saxonem & Landgrauium contra Carolum V. Imperatorem, aut subditos & rusticos cōtra Principes & Dominos armauit. Quia vero videbat hoc suum thema à plerisque damnari, purgare se volens, scripto ædito demonstrat, cum Turca belligerandum esse, non quidem eo fine vt ne religionem nostræ contrariam ab ipso accipere cogamur, sed vt à vi & iniuria nos defendamus. Sic etiam sentiunt, sic loquuntur, qui in schola ipsius educati sunt. Huldericum Huttenum audiamus, cuius tam honorificum in Bezæ Iconibus exstat elogium. Me quidem non inuito, inquit, fiet, vt Turcis obedia-
„ mus, qui fortes sunt & iustitiæ studiosi, & vires suas non religioni propu-
„ gnandæ, sed imperio amplificando impendunt. Et alibi optat, vt Deus Turcam Papæ loco nostris capitibus dominum imponat. Ferox huius hominis ingenium, Beza ait, quum ad cœlum antea ipsum extulisset, gloriæ eius multum obstitisse; quæ tamen ad summum peruentura fuerit, nisi in ipso ætatis flore, anno nimirum XXXV. insignis ille animi ardor antequam maturuerat, subitanea morte fuisset exstinctus. Nec vero Lutherus tantum & Huttenus, verum etiam Oecolampadius & alij huius eiusdem voti rei fuerunt, vti passim scripta eorum testantur.

III. *Aliorum hæreticoū exenplo.*

In quo illi Arrianorum sequuti sunt exemplum, qui teste Athanasio, cum paganis contra Catholicos Principes federa inierunt. Sic etiam Albigenses cum Miramolino Maroci rege, Mahumetano, de Castiliæ rege Catholico communibus armis oppugnando egerunt: quorum insolentia cousque etiam progressa est, vt Innocentio Papæ nunciari iusserint, propediem se templa quæ Romæ sunt, in equorum stabula conuersuros. Possem ego quæ nouis istis Euangelicis cum Solimanno & Amurathe Turcarum Imperatoribus

inter-

intercesserint consilia, quæ item Anglorum reginæ Legatus molitus sit, è documentis à fide digno viro acceptis ostendere; tum etiam quomodo Protestantes de Hieremia Patriarcha in exsilium pellendo cum Turca eg[illegible]t: sed quia hæc ad politicam magis administrationem pertinent, omitto. S[illegible] & hac de re amplior erit dicendi locus, quando nostrorum Euangelicorum vexilla, pulcerrimum illud symbolum, TVRCICI POTIVS QVAM PAPISTÆ, &c. præferentia, in conspectu omnium posita videbis. Omitto quæ Launaius in Republica sua Christiana scripsit: quē sane credibile est aliquid sciuisse, vt qui Consistoriis illis & Synodis militaribus non semel interfuerit. Sed & vel inuitis miseræ Franciæ calamitates infra nobis exposituris, harum rerum mentio obijcietur. Facere tamen hoc loco non possum, quin memorabilem hanc historiam, & à Veneto quodam Nobili Relationibus suis insertam, & à Manlio quoque in Locis communibus allegatam, recenseam; quamuis eandem in Commentariis ad Coronam Tertulliani, leuiter & velut extremo digito delibârim.

Anno M D XXXIII. quum Solimannus accepisset, quantas turbas vnus monachus in toto Christianorum imperio dedisset, & quod is inter alia Christianis ne contra Turcas arma ferrent auctor esset; sperans, nouum hunc esse prophetam, à Deo Mahumetis precibus & intercessione in id summissum, vt viam ipsi ad reliqua Christiani orbis occupanda sterneret: Germanum hominem ciuem Hagiensem, qui aulam ipsius sequebatur (hunc Episcopus Ruræmundensis, idem narrans, ad Solimannum ab ipso Luthero missum, velle videtur) ad se vocauit, & quis ac qualis esset ille Lutherus de quo tam multa dicerentur, percontatus est: quot annos esset natus, quæ ipsius esset doctrina, &c. inprimis vero mirum ipsi videbatur, immo miraculi loco habebat, quod non iam dudum à Pontifice & Imperatore è viuis esset sublatus. De quibus singulis cum ille respondisset, hominem scilicet esse tum temporis fere quinquagenarium; ac simul ingens illud atque atrox inter Christianos ab hoc monacho proseminatum dissidium exposuisset: Solimannus exclamans, O magnum, inquit, virum! qui Christianam Rempublicam breui, opinor, ad ruinam impellet. Atque vtinam ille aliquanto esset iunior! Si mea quidem velit vti opera, bonum me & liberalem dominum experietur. Aiunt, quum hæc Solimanni verba Luthero narrata essent, eum signo crucis manu facto, exclamasse: Ah! à tali & tam liberali domino custodiat me Deus! Vnam tantum rem in Lutherana religione Turcæ displicuisse Erasmus ait, quod nimirum velut indiuiduas comites rebelliones & seditiones haberet annexas, quæ tandem victos & victores simul perdant,

IV. *Solimannu[s] Lutheri [...] dendi cupi[dus]*

Manl. in L[ocis] commun.

vno totamq; sepulcro
Contumulent patriam.

Bellefor. Cosmog. fol. 179. Tom. 2.

Hinc etiã Solymannus sapiens ceteroqui Princeps, vt Hungarica testatur historia, quũ accepisset Lutheranos in Transyluaniã, à se nuper occupatam, irrepere, Isabellam reginam, cuius protectionem contra Ferdinandum regem susceperat, monuit, vt si vnà cum filio Ioanne bona sua vti velit gratia, istos nouæ religionis homines ex omni ditione sua quamprimum expelleret. Nolebat enim perniciosam sementem alibi quam in hostium suorum aruo fieri ac succrescere; quamuis vtraque religio affinitatem aliquam inter se habeat, vt alibi ostendam.

V.
Lutheranorũ schisma Hũgariæ & Transyluaniæ amissæ caussa.

Illud sane citra mendacium negari non potest, dissidia à Luthero excitata Turcarum res multum promouisse, qui eiusmodi occasionibus vti non neglexerunt. Et quemadmodum Romanum Imperium nulla res magis ad summum illam supra omnes ceteras gentes magnitudinem, quàm domesticæ earum seditiones & discordiæ euexit; sic Othomannicum Imperium ad eam quam nunc videmus & timemus potentiam, per schisma hoc & dissidium religionis præcipue gradum sibi fecit. Nam post Rhodum Christianis eo tempore quo Lutherus totum Mundum perturbare incipiebat, ereptam, hoc veluti Christianitatis maritimo euerso propugnaculo, alterum quoque terrestre, florentissimum nempe Hungariæ regnum, periclitari statim cœpit, adeoque breui hostis omnium immanissimi prædæ & libidini fuit relictum. Qui miserabile Hungariæ excidium litteris consignarunt, Luthero magnam eius culpæ partem imputant: siquidem Christianis Principibus inter se de noua Lutheri doctrina dimicantibus, Turcæ non solum vltra centum quinquaginta Christianorum millia partim ferro trucidàrunt, partim in morte pejorem seruitutem adduxerunt, verum etiam Budam, Belgradum, Albam Iuliam, & alias opulentissimas quondam vrbes in suam redegerunt potestatem.

Vid Staph. de Luth. inter se concord. fol. 419.

Sleidan. libro 18.

VI.
Protestantes cõtra Turcã auxilia denegant.
Sleid. lib. 8
Iou. lib 2. & 3. Hist. Hung.

Notum sane est, nec Sleidanus dissimulat, in omnibus illis primis Imperii conuentibus, Protestantes semper protestando protestatos esse, nisi liberum sibi suæ religionis permitteretur exercitium, nulla se contra Turcam, quamuis ipsorum capitibus proxime imminentem, auxilia collaturos. Hæc ipsorum Anno M D X X X. in comitiis Augustanis vox fuit & Protestatio, quam etiam in omnibus qui deinde celebrati sunt conuentibus repetierunt. Immo tum quoque, quando Vienna à trecentenis Turcarum millibus obsessa, non Germania tantum, sed & vniuersa Europa in extremo versabatur periculo, Protestantes ociosi tantarum calamitatum Germaniæ, velut extremam aleam tum iacientis, spectatores fuere. Quod si ea vrbs à

Turcis

Turcis expugnata fuisset, nihil sane erat quod illis obstabat, quominus ad Rhenum vsque fines suos proferrent, & ferro flammaque omnia popularentur. Transyluaniæ quoque amissionem Lutheranorum seu Protestantium bello acceptam ferendam esse, iidem Hungaricarum rerum scriptores testantur. Et nostro tempore Protestantes Maximiliano Imperatori contra Turcam ferre auxilia, & commune cum ceteris Christianis Principibus fedus contra Selimum inire recusarunt, vt idem rerum Hungaricarum auctor scribit, & nos sequenti libro latius ostendemus. Quam multi inter Lutheranos vnà cum infelici illo Hulderico Hutteno Turcicæ dominationi subesse optarunt, vt tantum omnem Papæ potestatem viderent abolitam! Sanctum nempe hunc zelum discipulus à magistro suo Luthero suxerat: à quo Turcica etiam in Polonia & vicinis regionibus superstitio longe lateque fuit propagata. Sed iam tempus est, vt sandapilam ac funestas tedas ei apparemus, cuius doctrina tot homines morti dedit, totque animas æterno, tot regna ac regiones temporali exitio inuoluit.

DE LVTHERI MORTE: DEQVE summo eiusdem fastu & arrogantia, ac ceteris moribus.

Caput Vndecimum.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus Concilium impedire tentat.*
II. *In patriam proficiscitur, & subitanea morte opprimitur.*
III. *Eius sepultura.*
IV. *Eius fastus.*
V. *Lutherus nullũ vnquã fecit miraculum, facere vero conatũ quomodo diabolus tractarit.*
VI. *Eius contumeliæ in SS. Patres seu Doctores.*
VII. *Quomodo veteres scriptores ab ipso corrupti.*
VIII. *Laudes Luthero à discipulis ipsius adscriptæ.*

DVM ex vna parte Carolus Imperator & Ferdinandus Romanorum rex vnà cum ceteris Catholicis Principibus vires suas contra I. *Lutherus Concilium impedire nititur.*

 Turcam

Turcam expediunt, ac simul Protestantium conatibus obuiam ire conantur; ex altera parte summus Pontifex Dei in terris Vicarius, ex omnibus Christiani orbis regionibus & angulis ecclesiarum Patriarchas, Episcopos & antistites Tridentum ad Concilium euocat, vt certum aliquod & irrefragabile contra tot hæreses in Germania & alibi pullulantes decretum fieret ac promulgaretur; iamque adeo apertis Concilii foribus, totus Mundus cò properat: Lutherus omnium non modo hæreticorum sed & hæresiarcharum antesignanus, præsentiens SpiritumS qui eiusmodi cœtibus semper præsidere solet, diffinitiuam contra ipsum sententiã pronũciaturum; vt id impediret, omnem lapidem mouit. Quibus vero ad hoc artibus vsus sit, ex iis quæ paulo ante dicta sunt, aliquo modo patet; è sequentibus vero manifestius intelligetur. Vt vero & ipse turbis & dissensionibus, quæ inter discipulos suos ortæ fuerant, remedium aliquod adferret, & in tanta confusione ordinem aliquem statueret, Synodos aliquot celebrari curauit, in quibus Sacramentariorum præcipue causa ventilata, sed frustra fuit tentata concordia, Deo nunquam permittente, vt extra sacrosanctum suum tabernaculum vnitas reperiatur, sed factiones & confusio: *Vbi vmbra mortis, & nullus ordo sed sempiternus horror inhabitans.* Et verissimum est:

Concilium hoc cœpit 7. Ianuar. 1546.

Iob. 10.

Subiectum est Sathanæ quicquid non numine plenum est.

Sed Deum immortalem! quas non artes Lutherus & socii adhibuerunt, vt ne sanctum illud Concilium Tridenti indiceretur? quid non conati sunt, vt indictum impediretur aut disturbaretur? in quam non faciem se verterunt, vt efficerent ne quid certe ibi diffiniretur? quoties Protestãtes protestati sũt, nulla huius concilii decreta pro validis habituros? Cur, quæso? quia à Pontifice Ecclesiæ capite indictum fuerat. Vnde factũ est, vt quamuis anno M D. XLV. cœperit, ante tamen annum M DLXIV. Pio IV. Pontifice, decreta eius conclusa non sint & promulgata: in quo nemo Lutheranorum, quamuis non tantum sub fide publica vocati, verum etiam obsides eis oblati essent, comparere ausus fuit. Tantum vero abfuit vt reorum personam sustinere ac culpam deprecari cogitarent, vt etiam inter Doctores, immo inter Iudices sedere vellent. Sed de his in illo libro quo Franciæ schisma expositurus sum amplior erit dicendi locus: vbi ordinem, sessiones, cæremonias & alia huius omnium fere quæ in Europa celebrata sunt, illustrissimi & celeberrimi Concilii explicabo: cuius finis in ipsum, quas tot tantasq; hactenus misera Francia passa est, calamitatum incidit initium.

II Lutherus Witeberga discedit.

Lutherus eodem tempore & futuri Concilii, à quo nihil nisi condemnationem & diras sibi suæque hæresi exspectandum sciebat, metu suspensus, & rerum minime ex suo voto (vt qui quum ingenio tum ætate plane morosus

esset)

esset) succedentium tædio affectus, Witeberga Merseburgum ad Georgium Anhaldinum Principem secessit, cum à quo Beza ait subditos in hoc Mundo gubernatos, & ex eo ad cœlum conductos. Sua enim propria authoritate Princeps hic concionandi munus vsurpabat. Inde datis ad monialem suam literis, Melanchthonem & Pomeranum rogari iussit vt ipsius nomine vltimum ecclesiæ valedicerent, quod præsentem rerum statum diutius ferre non posset: simulque monuit, vt conuasatis omnibus, ad se veniret. Satis scio, inquiens, mea charissima vxor, post mortem meam omnibus te odio futuram. Hunc eius discessum ægre ferens Academia, ad Ducem qui Torgæ tum erat, scripsit, & vt ipsius intercessione & authoritate Lutherus remitteretur, petiit. Exstant adhuc eæ litteræ, Calendis Augusti anno MDXLV. scriptæ. Nec multo post tam à Duce quam Vniuersitate Legati adfuerunt, qui Luthero vt Witebergam reuerteretur, persuaserunt, vbi ille non multo post Troiano suo labori (totum enim decennium in eo desudauerat) Commentariis nempe in Genesin, supremam imposuit manum. *Anno 1545*

Eum Witebergam reuersum Mansfeldij Comites ad se vocarunt, dissidiorum quæ multa inter ipsos exstiterant componendorum caussa. Defunctis enim ex ea familia ijs, qui Catholicam sequuti fuerant religionem, inter hæredes non solum de finibus & hæreditate, sed & de forma religionis & cultus diuini, contentiones statim gliscere cœperunt. Paullo ante id tempus missi quidam Witebergam fuerant, qui Lutheri sententiam exquirerent, An post communicationem corpus Iesu Christi in hostiis reseruatis maneret. Luthero absente (erat enim tum apud Anhaldinum Principem) Melanchthon, nihil nisi panem reliquum esse respondit: sed Lutherus reuersus, quãuis in hoc sibi ipse aduersaretur, Corpus ibi esse asseruit: eoque consuluit, vt si sex aut quinque tantum hostiæ consecratæ essent reliquæ, omnes vltimo communicanti porrigerentur; vti & vinum in calice reliquum. Melius sane hac de re Hieronymus Pragensis respondit, qui rogatus, quid ex pane post consecrationem fieret, Panem apud pistorem manere respondit. Illud certum est, multis locis apud Lutheranos illas sacri cibi & potus reliquias parui fieri; adeo vt cuidam crimini datum sit, quod eas per fenestram pullis obiecerit, vt Nasus in centuriis suis scribit.

A Comitibus Mansfeldiis euocatur.

Grauis quæstio Lutheri proposita.

Hæc opinionum diuersitas magna inter bonos illos Sympatriotas dissidia & summam confusionem inuexit; dum hic de reali corporis Christi in Eucharistia præsentia illo, alius alio modo docet. Quare veritus Lutherus, ne Sacramentariorum tandem præualeret opinio, à Comitibus dissidii quod inter ipsos erat, componendi caussa euocatus, tanto lubentius iter suscepit, & cum moniali & liberis, dignoq; magnitudine sua apparatu, in viam se dedit.

dit. Neque enim vti antea, velut monachus, sed velut insignis aliquis Doctor & magnatum vnus, patriam ingredi ac suos visitare, atque inde non minore cum pompa ad Saxones suos reuerti volebat. Sed hoc à morte, cum qua eius rei caussa nullum pactum habebat, impeditus facere non potuit. Aiunt quidam quum discedens Melanchthoni valediceret, quasi vltimum illum congressum fore præsagientem, sic ad eum loquutum: Mi Philippe, fateor in articulo de cœna Domini nimiovsque nos progressos. Tum Philippus: Ergo asperitatem hanc, mi magister, leni aliquo scripto mitigemus, & sententiam nostram clare explicemus. Equidem hac de re diu multumque cogitaui, aiebat Lutherus; sed vereor ne hac ratione doctrinam meam suspectam reddam. Quare totam hanc caussam Deo permitto. Vos post mortem meam quod poteritis facite. Hæc aiunt Lutheri currum conscendentis fuisse verba: qui tamen pridie eius diei publice pro concione inter alia dixerat, diabolum suis per Sacramentarios horribilem stragem machinari. Aduenienti Comites ad ditionis suæ fines magnam armatorum equitum manum obuiam miserunt, qui Prophetam hunc patrium solum reuisentem magnifice & cum pompa deducerent. Qum ab Islebio oppido non procul abesset, ingens tam maiorum quam minorum tormentorum auditum fuit tonitru, ex quo Lutherus in animi deliquium incidit: quod plerique pro malo omine interpretabantur; sed mox haustu vini recreatus, animũ recepit. At hanc infirmitatẽ animi quidã Islebiensis in epistola quadã, Cochlęi scripto inserta, nequaquam ieiuno Lutheri stomacho adscribendam esse dicit, vt qui Halæ in prãdio pro more suo largiter sese inuitarit. Sic Lutherus Islebij magna cum stulti populi acclamatione & gaudio fuit exceptus. Sequenti die suggestũ in tẽplo D. Andreæ sacro conscendens, more solito acerbissima in Papã & vniuersam Hierarchiam Ecclesiæ conuitia euomuit. Exceptus dein eodem die magnifico epulo, vehementer perculsus fuit incendij rumore, quod in vicinia, ex culinæ in ipsius gratiam & honorem plus nimio feruentis, ardore exstiterat: quod tamen ab accurrente vndique multitudine mox fuit exstinctum. Quũ ad mensam sedenti mors Paulli IV. Papæ nunciata esset, nihil vlterius, verusne an fictus is rumor esset, expiscatus, iam quatuor Pontificum morti, quibuscum omnibus bellum gesserit, superstitem se gloriatus est, fati sui tam propinqui ipse nescius.

Vide libellum Cochlæi scripto de Actis Lutheri adiunctum sub finem.

Ciuis quidam Islebiensis, Lutheri mortem describens, ait, ipsum quotidie Halæ, Mansfeldii, & quacumq; iter faceret, vt & Islebij, genio indulsisse, non prandio modo, sed etiam cœnæ largiori semper assuetum. Idem testatur quidam Lutheri discipulus in epistola vernacula, quam Ioannes Guiterus Latine vertit. Quid ergo mirum, si tam continuis comisationibus, qui iam ante

ætate

ætate languebat, debilitato stomacho in morbum tandem incidit? Sed hic notandum est Melanchthonis mendacium, qui in Præfatione Secundi Tomi Operum Lutheri, magistro suo abstinentiæ laudem tribuit, ac posteritati persuadere nititur, plurimum eum ieiunio vsum fuisse, conuiciorum quæ contra magnum illum quum ieiunii tum omnis abstinentiæ præconem, S. Hieronymum tam ipse quam alij in mensa Lutherum euomentem audiuerant, & ab eodem scripta legerant. An abstemium & sobrium appellabimus, cui in omni vita nihil acceptius erat quam dapsilis cibus & potus? Quam abstemius vero fuerit, vulgaris illa apud Germanos cantilena, Trinck vnd iß/ Gottes nicht vergiß/ quam ad ipsum auctorem plerique referunt, satis loquitur. Sed ad historiam redeamus. Lutherus igitur quum die XXVIII. Februarij, quo diem suum obiit, cum eis quos mensæ adhibuerat (vt qui solitudinem tamquam voluptati inimicam vnicè fugeret) largiter pransus ac cœnatus esset, aliquantulum quieuit, facetam interim narrans historiam de quodam, qui fame pressus, diabolo se deuouerat, modo cibum sibi suppeditaret. Quo saturatum, diabolus de anima pro cibi pretio sibi reddenda interpellauit. At ille, Tibi, inquit, exspectandum erit vsque dum mortuus fuero. Neque animam, cuius culpa hic nulla est, sed corpus, quod famem perferre non potuit, tibi addixi. Ibi diabolus, Numquid, ait, qui equum emit, etiam frænum & ephippium vnà emisse censetur? simulque cum dicto hominem cum anima & corpore asportauit.

Resp. ad Eq. Polon.

Sleid. lib. 17.

Faceta Lutheri narratiuncula.

Quum hac narratiuncula eos qui aderant, aliquamdiu ipse hilari vultu detinuisset, in lectum sese composuit: in quo quum paululum quieuisset, tanto subito dolore correptus fuit, vt priusquam aduenissent medici, exspirarit. A quibusdã proditũ inuenio, eodem modo illum, quum è lectulo ventris exonerandi caussa surrexisset, quo Arrium, intestina effudisse. At Sleidanus & Iustus Ionas, pectoris dolore correptum, post cœnam & pauxilli temporis quietem, animam reddisse dicunt, quum jam climactericum ætatis annum attigisset. Inter alia quæ ille Iustus de Lutheri obitu scribit, ait, eum morti iam vicinum, circumstantes amicos his verbis monuisse: *Orate pro Deo nostro, vt ei cum Ecclesia sua caussa bene succedat*. O nouam & inauditam precationis formulam! Addidisse deinde: *Quia ei Pontifex & Concilium Tridentinum vehementer aduersantur*. Ecce tibi vltima eius verba! Ecce conuicia & imprecationes, quas iam moriens impurus hic homo contra supremum Ecclesiæ caput effudit! Ecce extrema eius vota! Alius Lutheri discipulus scribit, eum aliquot annis ante, quum Smalcaldiæ ex calculi doloribus grauissime decumberet, & à morte parum abesset, sublatis in cœlum oculis & leuatis manibus, ad circumstantes amicos & discipulos ceu valedicturum, his vsum fuisse ver-

Lutherus moritur 18 Febr. 1546.

Vitus Theodor. 4. Oper. Luth præf. in Ioel.

bis: *Deus vos, fratres, omni benedictione impleat, & Papam maledictione!* Quibus non minus insatiabile suum contra S. Sedem odium testatus est. Quin etiam sanctus hic homo è tam graui morbo recreatus, publicum scriptum de resurrectione sua promulgauit, cuius initium est: *Postquam resurrexi à mortuis.* Thomas Bosius nō incelebris sæculi nostri scriptor, in II. parte II. tomi quę est de Notis Ecclesiæ, scribit visum à se hominem, qui tum inter Lutheri domesticos seu famulos fuerit, & asseuerarit, herum suū in vltimo agone illo, manus sibi ipsi violentas afferre conatum esse, sed à familiaribus propere accurrentibus fuisse prohibitum: qui vt hoc prophetæ sui infelicissimi probrum tegerent, omnes domesticos iureiurando super sancta Euangelia, obstrinxerint; ne quisquam eius rei vel minimum quid propalaret. Quod fortasse tum factum fuit, quum extremis oppressus calculi doloribus, mortem vehementer optauit.

P. Thyræus part. 1. disp. 8. sect. 11.

Petrus Thyræus in libro quem scripsit de Dæmoniacis, notabilem narrat quæ eo die contigerit quo Lutherus è viuis migrauit, historiam, dignam quæ hoc loco apponatur. *Quo die*, inquit, *Martinus Lutherus ex hac vita discessit, Dæmoniaci qui Gheelæ (Brabantiæ oppidum est) plurimi erant, & patrocinio S. Dymnæ, (quod iam multi multis annis experti erant) libertatem exspectabant, omnes à dæmonibus liberati sunt; & non ita multo post ab ijsdem rursus occupati. Res hæc obscura non est. siquidem postera die quum miseros homines rursus crudeles spiritus torquerent, interrogati; Vbi pridie delituissent: responderunt, Se mandato Principis sui ad noui prophetæ & fidelis cooperarij, Lutheri, funus euocatos fuisse, eidemque interfuisse.*

Bredemb. Coll. 7. cap. 39.

Addit deinde: *Confirmauit hanc rem Lutheri famulus, qui misere morienti adfuit: & quum per fenestram auræ captandæ gratia, prospiceret, non sine magno terrore vidit non semel plurimos tæterrimos spiritus, haud procul inde saltantes, & choreas agentes. Confirmarunt corui, qui Lutheri corpus, quum Islebio VVitebergam deferretur, magno clamore comitati sunt.* Hæc Thyræus. Similia fere de alijs hæreticis apud Cæsarium & alios leguntur.

Cæsar. lib. 12. cap. 10.

Lib. 3. de ex. Cath. 6. lib. 1. fab. lib. 3. c. 3. hær. 22 lib 5. c. 16. lib de ani. Cath. 6. l. 5. cap. 33. lib. 4 fab. ibid. libro 9. hist. Angl. l. 6. cont Carolstad. lib. de Miss. angul.

Quod si quis huic narrationi fidem derogare velit, cogitet quæ Lutherus ipse de suo cum diabolo congressu & disputatione, vt & discipuli ipsius, scripta reliquerint: quæ sane facient, quo minus hæc incredibilia videantur. Et certe vt hæretici fideles semper fuerunt & sunt dæmonum cooperarij; sic eidem hæreticorum fideles quasi sunt Achatæ, socij & parastatæ: vt Egesippus & Cyrillus de Simone, Theodoretus de Basilide, de Marcione Innocentius, de Menandro Epiphanius, Eusebius de Theodoro, de Eutyche Theodoretus, Polydorus Virgilius de Berengario, ipse Lutherus de Carolstadio & Oecolampadio, de Georgio Dauide Basileenses, de Osiandro & Zuinglio Erasmus Alberus, testantur.

Hic

Hic finis vitæ fuit Martino Luthero: cui illud boni(si tamen tali homini quidquam boni cotingere potest)contigit, quod spiritum in eodem oppido vbi primum eum hausit, reddidit. Natus vero fuit tenui & obscuro loco;in prima educatione neglectus;vita & moribus dissolutus. Et quamuis nihil in eo rarum aut excellens esset, pro Germaniæ tamen propheta & Apostolo à suis sequacibus fuit habitus. Admirabili audacia sacra &profana, diuina & humana, adeoque cœlum & terram permiscuit, & miserabili tam politicam quam Ecclesiasticam administrationem clade affecit. Iustus Ionas ad lectulum in quo mortuus iacebat, assistens, Mansfeldiis Comitibus, vt extremùm hominem aspicerent venientibus, multis cum lachrymis eum commonstrauit, inquiens: Ecce magnum illum virum! Ecce dormientem iam qui Dei ecclesiam hactenus rexit & erexit. O Deus, excita, quæsumus, alium, ad nominis tui honorem, & Euangelii promotionem. Assidente vero pictore qui mortui lineamenta in tabula repræsentaret, idem Ionas ad circumstantes conuersus, Diligenter hunc, inquit, etiam atque etiam contemplemini. Hic enim est, qui multa animarum millia ab inferno liberauit.

Iusti Ionæ cõploratio.

Mortui dein cadauer, vltra modum fœtens, adeo vt nemo accedere propius posset, sandapilæ plumbeæ impositum, & in templum oppidi primarium, D. Andreæ sacrum, deportatum fuit, campanis interim toto oppido sonantibus, & cruce funeri prælata: quod & ipsi Comites & magna hominum multitudo comitabantur. In templo idem Ionas funebrem orationem habuisse dicitur. Sed quomodo hoc cum Bezæ verbis conueniat, nescio, qui in Iconibus suis Ionam hunc in Lutheri complexu exspirasse dicit. Nihil, inquit, omnium fere rerum egit, cui non Ionas, cuius consilio plurimum vtebatur, interfuerit: cui etiam vicinarum ecclesiarum, & Halensis inprimis curam demandarat, in qua etiam intra Lutheri complexum Deo animam reddidit, mortuus Eisfeldiæ Anno M D XL V.

Lutheri cadauer quã honorificè habitũ.

III.

Accepto de Lutheri morte nuncio, Saxoniæ Elector corpus à Mansfeldiis Comitibus, vt Witebergam ad sepulturam mitteretur petiit. Quo impetrato, funus currui impositũ, multis cum cæremonijs & pompa deducitur, panno atri coloris, albi coloris cruce decussato, obtectum; proxime in alio curru sequentibus moniali vidua, plena lachrymarum, & tribus filiis, quos, illa tamquam

Saxoniæ Elector Lutheri corpus Witebergam deduci curat.

Pompa funebris.

Æternum incesti monumentum & pignus amoris,

& venerabiles tanti prophæ reliquias, populo passim ostentabat. Sed dolorem ex mariti & morte conceptum non parum lenierunt à Mansfeldiis Comitibus duo, & Saxoniæ Electore tria florenorum ipsis donata millia. Funus præterea comitati sunt equites circiter quadraginta. Quum non procul à

Witeberga abessent, præsto fuerat alius currus, multo ampliori cum ornatu; sed ob intolerabilem fœtorem quē cadauer spirabat, loco id mouere nemo fuit ausus.

Sepultura Lutheri.

Sepulcrum ei factum est è regione summi altaris, additusque è candido marmore cippus. Ibi quoque non multo post mortui Melanchthonis corpus fuit reconditum. Circumcirca duodecim Apostolorum; à manu dextra, Saxonis, à sinistra Brandeburgici Electoris statuæ visuntur. Witebergæ Lutheri funus iterum Latina oratione à Melanchthone, & Germanica à Iusto Iona celebratum fuit. Nec omissus fuit lepidus ille versiculus, quo viuens Lutherus res à se gestas deprædicarat, nempe:

Pestis eram viuens, moriens ero mors tua, Papa.

Hanc quidem ob caussam illustris quidā Historicus hunc ei titulum tribuit, quod sit auctor schismatis contra Papam: quod tamen parum est. Quin septiceps potius Lerna dicendus fuerat; quod septem præcipue hæreseon siue sectarum Auctor fuerit. Mirum est quantum laboris pictoribus & sculptoribus iam mortuus exhibuerit Lutherus, pictus, fictus, sculptus, & quibus non modis expressus? Visitur multis adhuc locis etiam in templis eius imago cum hac inscriptione: DIVVS ET SANCTVS DOCTOR MARTINVS LVTHERVS PROPHETA GERMANIÆ. Et in pluribus locis Germaniæ, etiam in popinis, ostentantur Ducis Saxoniæ & coniugis ipsius ante crucifixi imaginem genibus innitentium, effigies, & pæne hos Lutherus, velut alter S. Ioannes. Quin etiam multi Germanorum si quando Lutheri nomen vsurpari audiunt, caput aperiunt; & in collegijs ipsius imaginem eodem modo quo nos Saluatoris nostri crucifixi, venerātur. In pari fere apud eosdē honore est Melanchthon: quorum vtriusque effigies, tamquam mariti & vxoris fere coniungi solent. Et quemadmodum primi Christiani in frontispicio altaris itemque in templorum porticibus Crucis signum insculpere, & in vitris & fenestris Iesu nomen depingere solebant. (Hinc Reformatorum nostrorum illud Quodlibeticum: *Illo tempore quo Iesus & Maria fenestris inserebantur*) sic noui Euangelici similibus locis Lutheri & Melancthonis imagines ostentant. Hamburgi certe, Bremæ, Lubecæ, & alibi, omnes fere portæ, ianuæ, fenestræ, quæ publicas plateas spectant, tale aliquid præferunt. Sed enormem mihi & belluinam vide idololatriā stultissimorū hominum; qui ad consecrādam æternitati Magistri sui memoriam, persuadere nobis volunt, de ipsius aduentu S. Ambrosium & S. Augustinum esse vaticinatos. Samuel apud Reginaldum Polum testatur in tabula depictam vidisse se Lutheri imaginem, Latina hac inscriptione adiuncta: *Diuinum atque admirabile vaticinium D. Ambrosij & Augustini, de tempore & aduentu Sancti Lutheri, qui contra Antichristum Romanum*

Inscriptio effigiei Lutheri.

Martinus & Philippus.

Enormis Lutheranorū idololatria. Pol. lib. 5. cap. 15.

scri-

ſcribere cœpit, vt literis huius verſiculi, numerum anni repræſentantibus, continetur; quod eſt apud Christi fideles admiratione & notatu dignum. TIBI CHERVBIN ET CERAPHIN INCESSABILI VOCE PROCLAMANT.

Ex numeralibus his litteris, aiunt ſuaues iſti homines, efficitur numerus M D XVII. qui idem numerus eſt anni quo contra Romanum Pontificem primum calamum ſtrinxit Lutherus. Sed quæſo vos, an quidquam ineptius etiam per ſomnũ potuiſſetis fingere, quod admirabili illo Seraphicorum & Cherubinorum Angelorum concentu, Lutheri tamquam alterius Meſſiæ aduentũ denotari dicitis? ſed vt miſeris aqua hæreat, faciũt duo LL. quæ ſane & ipſę numerales ſunt, & quĩquagenarii notæ. Sed omnia illi ſuſq; deq; habẽt dummodo Prophetam ſuum ad cœlum vſque extollant. Quin etiam nugantur, Lutherum ſtellam illam eſſe de qua S. Apoſtolus Ioannes in Apocalypſi loquitur. Illyricus, Nos, inquit, non dubitamus, Lutherum illum principalem eſſe Angelum, qui per medium cœli volans, Euangelium habebat æternum. Et alibi, Etiam eſſe dicit, qui ſecundum Christi aduentum præceſſerit. *Apoc. cap. 14 Myr. cap. 10 Spangeberg.*

Sed videamus iam, quomodo vaticinia Lutheri impleta fuerint; vſi ad hoc cuiuſdam Lutheri amantiſſimi diſcipuli teſtimonio, qui libellum ædidit hoc titulo: *Verax narratio beneficiorum per Diuum Martinum Lutherum Germaniæ diuinitus præſtitorum.* In hoc inter alia dicit, Lutherum prædixiſſe poſt annunciatum à ſe Euangelium, & Papatum abolitum, homines eouſque progreſſuros vt Deum non amplius cognituri, ſed recto gradu ad Sathanam pergentes, ex ſuæ phantaſiæ modulo vitam & doctrinam inſtituturi ſint. Idque iam eueniſſe. Papatu enim deſtructo, & populo à Romana ſeruitute liberato, eoſdem Euangelii quoque ſeruitutem detrectare, nec quidquam credere velle quam quod ipſis videatur. Loquitur vero de Witebergenſibus & Lipſienſibus, qui magiſtri ſui Lutheri nomen & memoriam non multo poſt ipſius mortẽ deteſtari cœperunt, appellantes eum, Philauton, Philonicon, Eriſticum, Hyperbolicum, Polypragmona, Stoicum, durum, capitoſum, animarum & conſcientiarum tyrannum. Sed titulos hos & elogia Luthero, & ridicula Lutheri vaticinia aliis relinquamus: & quæ de Luthero dicenda reſtant perſequamur. *Elogia Luthero à Witebergenſibus & Lipſienſibus tributa.*

IV. *Lutheri faſtus & arrogantia.*

Quanta in hoc homine arrogantia fuerit, vix, ſcio, credet poſteritas, niſi tot ea æternis conſignata eſſet monumentis. Maiorem certe in nemine vmquam fuiſſe, certum eſt. Nam proculcata omni Chriſtianæ religionis antiquitate, cuius ille perpetuus fuit Ariſtarchus & cenſor, nihil frequentius in ore habebat, quã ſe ad hoc diuinitus miſſũ, vt veram Legẽ Mundo daret. Doctrinam ſuam ipſum eſſe Euangelium, de quo Chriſtus ipſe in extre- *In 500. art. art. 3.*

Vincentius noster Lyrinensis(nostrum appello, quia Gallus fuit) Origeni accidisse dicit: quem arrogantia sic dedit præcipitem, vt numquàm postea resurgere potuerit. Dum enim magnus ille vir Dei gratia insolenter abutitur, dum plus sibi tribuit quam humana patitur imbecillitas, dum Catholicæ religionis simplicitatem contemnit, dum plus se scire quã ceteros omnes existimat, dum posthabitis Ecclesiasticis traditionibus, loca quædam S. Scripturæ nouo modo interpretatur, seipsum perdidit, & Ecclesiæ magnum scandalum conciliauit.

V. *Lutherus nulla fecit miracula.*

Sed ô mirabilem cæcitatem! Quis credat hominem hunc omni Dei & Ecclesiæ destitutum testimonio, titulum hunc acquirere potuisse, vt Germaniæ Apostolus diceretur & crederetur? nec viuus nec mortuus vllum fecisse miraculum scribitur, quo doctrinæ suæ veritatem confirmaret? Hoc Caluinistæ Heidelbergenses eidem in libro quem contra concordiæ Formulam ædiderunt, exprobrant. Quum vero Anno M D XLV. paulo ante obitum è puella quadam diabolum vellet expellere, & aliis verbis alijsque exorcismis quam qui à S. præscripti sunt Ecclesia, vteretur; à diabolo arreptus atque ita tractatus fuit, vt nisi quidam propere auxilio accurrissent, de vita ipsius actũ foret, per fenestram sacrarii frustra euadere conati. Staphylus Lutheri discipulus, qui præsens huic Mimo interfuit, ad longum hanc historiam recenset, graphicè quum magistri tum suum ipsius pauorem describens. Et sane mirum erat imperitũ hũc dæmonom astigia videre circumcursitantẽ, tantoque pauore consternatum, vt caligas etiam concacârit. Staphylus metuens ne in se diabolus impetũ faceret, securi per clathros porrecta fores effregit: & alii ad strepitum accurrentes ianuam clauibus aperire conati sunt, nec tamen aperire potuerunt. Sed putidam hanc historiam omittamus: quam qui volet, integram legere poterit apud Staphylum, Lindanum, Bredembachium, Thyræum, & alios.

Staph. in Prodromo.

Dial. 3 cap. 1. Bredeb. Coll. at. lib 7. cap. 40. Thyreus de dæmon. parte 3.

Quantum vero Lutherus sibi tribuerit, quam superbè ceteros omnes contempserit, inde etiam patet, quod dicere non erubuit: Quæ hactenus credidisset Ecclesia à Sathana profecta esse; quæ vero ipse doceat, Spiritum Sanctum habere auctorem. Omnes cæcutiisse, vno se excepto. Sibi datum esse Dei spiritum, quo omnes iudicare possit; at se à nemine iudicari posse. Quid multis, *Nolo* inquit, *Iudicium, sed volo obsequium*. Sic Propheta hic loquitur. Sed qualis Propheta? Propheta quidem sine miraculis, sine quorum testimonio, Irenæo teste, nullius vmquam missionem Ecclesia acceptauit. Quod si olim Prophetæ illi nullum aliud testimonium habuissent quo probare potuissent se à Deo missos fuisse, quam suam ipsorum vocem, nemo sane credere ipsis fuisset obligatus. Immo si Saluator noster fluctus solo ver-

Lutherus de fals. ordin. Ecclesi.

Luth. lib. ad episc. ordin.

bo non compescuisset, non sedasset tempestates, cæcis visum, surdis auditum, mutis loquelam, adeoque mortuis etiam vitam non restituisset, Iudæorum credere ipsi nolentium pertinaciæ quodammodo venia

Sleid lib. 3. Luth. Tom. 5. fol. 459.

danda esset. O nimium creduli Lutherani! Lutherus vester ait à Deo se missum vt Euangelium prædicaret, ipseque sibi titulum sumit: vos statim sine vlteriori disquisitione illud creditis, immo Germaniæ Prophetam & Apostolum appellatis. Muncerus similia & multo maiora de se iactauit: nimirum se cum Deo quasi familiariter loqui; cur non ipsi fidem habuistis? Quia, inquit Lutherus, doctrinam suam nullis miraculis corroborauit. Cur non idem Luthero respondistis, quod Episcopus quidam ante mille & ducentos annos Nouatiano cuidam? Habetne donum linguarum? An futura prædixit? An mortuos resuscitauit? Horum enim aliquid habere oportet eum qui nouum prædicat Euangelium. Quamprimum nouus aliquis Doctor nouam doctrinam spargere cœperit, miracula ab eo exigenda esse ipse Lutherus asserit. Idem, Illuditur mihi passim, inquit, & miracula à me exiguntur. Quasi vero doctrina mea cæcis visum, & surdis auditum non restituerit. Ecce tibi mirifica & bene certa miracula! Idem Menno Anabaptistis, idem Zuinglius Heluetiis, idem Seruetus Polonis, idem, pessimus ille nebulo Dauid Transyluanis persuasit. D. Augustinus auctoritate cœpta per miracula, per spem nutrita, per charitatem aucta, per antiquitatem confirmata, in Ecclesia Catholica retineri se scribit. Et Lactantius illam veram esse religionem dicit, quæ diabolos terreat, & sedibus suis exturbet. Quod quidem in Catholica Ecclesia fieri videmus. In hac dæmonum sunt flagella & mallei, quibus capita ipsorum conteruntur; non vero in nouitia illa & heri aut hodie nata ecclesia. Miracula sigilla sunt, & quasi tropæa contra eorum incredulitatem & obstinationem erecta, qui per summam stultitiam Catholicæ Ecclesiæ gremio se subduxerunt. Cupis videre effecta? Lege historiam nouæ in Oriente, dum Occidentalis ab hæreticis inuaditur & destruitur, plantatæ ecclesiæ. Videbis ibi vna cruce infinitam hominum multitudinem obstupefactam atque attonitam, & diabolos fugatos ac profligatos. Videbis ibi sanctissimam Virginem Dei matrem pro Christianorum salute excubantem, & flammas multis hominum millibus aspicientibus exstinguentem, adeoque mortuos etiam resuscitantem. Sed de his non est hic dicendi locus. Iam alias Prophetæ Lutheri dotes ac virtutes excutiamus.

Lib. 4. Instit. cap 27.

Hist. Ind. & Acosta l. vlt.

VI. *Lutheri maledicentia cōtra SS. Patres*

Tam iniquus & acerbus omnium Aristarchus & censor fuit Lutherus, vt ex omnibus S. Ecclesiæ Doctoribus nemo sit, cui non ille genuinum infixerit. Quantas, Deum immortalem! quamque atroces iniurias & calumnias os hoc diaboli (sic Irenæus hominem Lutheri plane similem appellat) in san-

ctissimos simul & doctissimos illos viros euomit? Nec sane mirum hoc cui videri debet: quum teste Athanasio, hæreticorum mos sit nec viuis nec mortuis parcere. Idem fecerunt Nestorius, Nouatus, Samosatenus, vt Socrates, Eusebius & Nicephorus testantur. Et quemadmodum Aristarchus, Cicerone teste, pro Homeri versibus non habuit, nisi eos qui suis auribus placuissent; sic Lutherus in omnibus SS. Patrum libris ne vnum quidem bonum verbum aut probatam sententiam (quamuis in plerisque tot fere sint sententiæ quot verba) reperire potuit. Nec mirum. quærebat enim tantum quæ suis opinionibus patrocinarentur. Omnes ille cæcos & sacrarum literarum ignaros vocat. Eodem fere modo Pelagiani apud S. Augustinum loquuntur. Lutherus Patres ait pennam quidem in manu, sed mentem interim aliis cogitationibus habuisse distractam. Et nisi ante mortem in quibusdam sententiam mutarint, Sanctorum, quod illis tribuitur, nomine non esse dignos. Omnes, inquit, nescijsse quid spiritus sit, quid littera, & quantum inter vtrumque intersit. Scripta ipsorum dubia esse & tenebricosa. Non curare se mille Augustinos, non mille Cyprianos, non mille Ecclesias. Indignos illos esse qui calcei sui corrigiam soluant, In epistola ad Angliæ Regem profiteri non erubescit. Idem nouam quandam, veteri abolita, Missæ formam comminiscens, Scio, inquit, Papistas ad rauim vsque mihi Ecclesiam & Patres occlamare: sed in tanta re hominum iudicia ego nihil moror. Vbique vero in scriptis suis Patres delirasse, aut cæcutijsse ait. Sic ille generatim de omnibus sensit, sic loquitur; nunc speciatim quo hunc vel illum modo tractet, breuiter videamus.

Lib. 1. cap. 29 Epist. ad solit. vit. agen.

Lib 7. cap. 23 Lib. 6. cap. 36 lib. 5 cont. Iulian.

Tom. 7. lib. de Miss. priu. fol. 231.

Tertullianum Carolstadij dicit esse similem; id est, stultum esse & delirum; S. Irenæum Dei blasphematorem; S. Chrysostomum nugacem & seditiosum; eiusque opera confusanea esse, & sine vllo ordine, sine iudicio, sine fructu incompositam verborum struem. S. Hieronymum è SS. Patrum catalogo expungendum esse: vt qui hæreticus fuerit, impius, & nullo iudicio præditus: qui nihil nisi ieiunia & Virginitatē crepet, & in omnibus libris nihil veræ religionis doceat ac tradat: immo nisi in extremo agone Deus ipsum respexerit, infernum magis quam cœlum meruisse. In Præfatione super Epistolam ad Philippenses terræ hic vel potius, vt cum S. scriptura loquamur, iræ filius Commentarios Hieronymi & Origenis cum suis comparatos, meras esse ineptias & nugas ait S. Ambrosium ait, nihil nisi de ieiunio & precibus loqui. Lutheri discipulus qui facetias ipsius vel scurriles potius iocos qui comessanti exciderunt, tam operose vnum in librum collegit, quodam loco sic eum loquentem facit: *Si quis mihi numeraret ac donaret decem millia aureorum, nollem in eo periculo atque extremo salutis discrimine versari, in quo Hieronymus est*

Fol 7. Luth Mens. Coll. Vid. Pet. Rebstock. Colloq. pag. 50. Resc. cap. 8, Luth. Tom. 2 fol. 476. Io. Ami. in Coll, Luth. fol. 377. Luth. Tom. 5. ad Galat. cap 3. Tom 5. de ser. arb.

Lutheri impium iudicij de S Hieron

constitutus. Quid si quis viginti millia tibi dedisset, Luthere, an conditionem accepisses? Vide quomodo impurum hoc os de summo viro ac fidelissimo Dei seruo loquutum sit: quem Augustinus ex Africa, Osius ex Hispania, Epiphanius ex Cypro, Theophylus ex Alexandria, & alij, tamquam diuinum oraculum in rebus dubiis consuluerunt. Sed & quomodo eiusdem vitæ solitariæ, cilicio, & carnis macerationibus illudit? Vt vero Sanctos illos Patres Lutherus tantum non inferno addicit; sic Vigilantium, primum illud Franciæ portentum, in cœlo locat, & librorũ quos scripserat, interitum deplorat, sanctum hominem appellans. Idem de Vigilantio Centuriatorum Magdeburgensium est iudicium, qui eum diuorum catalogo adscribere non verentur. Est hic mos hæreticorum, vt iis benedicant, qui ab Ecclesia maledicti sunt; & maledicant illis qui ab Ecclesia sunt glorificati. Hæreticum hunc (Vigilantium intelligo) suarum faciunt partium: adeoque ipse Lutherus magis Christianè quam S. Hieronymum, eum mortuum esse scribit: qui, inquit, si in illo de Sanctorum inuocatione errore mortuus est, æternæ damnationi est obnoxius. Sic impij isti & diabolici homines sentiunt & loquuntur, eodẽ scilicet modo quo olim Nestoriani, Nouatiani, Samosateniani, & alij de seruis Dei & Catholicis Christianis loquuti sunt, vt apud Socratẽ, Eusebium, Nicephorum & Theodoretũ legere est. Sed porro videamus quod Lutheri de ceteris sit iudicium.

…angenberg. …mt. Gene.

…oc. li. 7. c. 72. …useb. lib. 6 c. …7. Niceph. lib. …cap 30.

Basilium sic contemnit, vt ne pili quidem faciendum censeat, vt qui merus sit monachus. Origenem ait ne verbum quidem de Christo habere. In omnibus Athanasij scriptis nihil esse singulare. Quod ergo quidam obiiciant, doctrinam ipsius non esse Patrum doctrinæ conformem, ne huius quidem se facere, & ad eiusmodi voces aures sibi plane esse obturatas. Alio loco contra Rusticos scribens, ait, etiamsi totius Mundi machina dissoluenda sit, velle se vt omnia quæ ipse doceat, pro bonis & veris habeantur. Sculponeis vel pugno obturandum adeoque cruentandum esse os illis qui ipsius doctrinam vellicare ausint. Quid? an tibi hæc sobrii hominis verba esse videntur? Staphylus qui Lutheri fuit discipulus, narrat à magistro sæpius se fuisse monitum vt SS. Patrum libros caute legeret, atque ita ne ab ipsis caperetur: tum eatenus eorum sententiam probaret quatenus S. scripturæ, id est suis deliriis, esset conformis. Eadem vox fuit eorum qui post Lutherum non magis sectis suis quam opinionibus certum aliquem modum præscripserunt: quorum vnus ait, Priscorũ Patrum testimonia tam sollicite conquirere nihil aliud esse quam fœtentis cœni struem congerere, & turbidas aquas in vnam cloacam deriuare. Et huius quidem tam grauis erroris caussa est particularis singulorum ambitio, & præsumtio, qua omnes velut decumano aliquo fluctu, in

…ib. de vero …cript. intell.

…arteronit. …1. pag. 114

pela-

pelagus illud errorum abripiuntur. Inſpice, Lector, mendaces illas Centurias Magdeburgenſium Concionatorum, qui poſt Lutherum nouam Eccleſiæ formam introducere aggreſſi ſunt. Nulla fere pagina occurret, quæ non inſigni, aliqua iniuria & contra tã ſanctos homines, terræ olim lumina, at cœli nunc inquilinos, calumnia ſit perlita. Aiunt, Patrum ſcripta ciſternas eſſe arentes & pertuſas, immo fœtidas cloacas: quibus non plus fidei tribuendum ſit quam ijs qui lilia humeris ferunt. Irenæum quaſi furioſo eſſe ſimilem. Clementem nihil habere niſi ſordes & nugas. Cypriano nullum eſſe Deum. Euolue omnia Caluini ſcripta, videbis omnes paginas ſimilibus SS. Patrum conuiciis refertas & quaſi illuſtratas. Ignatij epiſtolas pro fabulis habet, Iuſtini Martyris Conſecrationem pro incantamentis. Gregorium Magnum inquit à Spiritu Dei non fuiſſe ductum. Beza aperte coram Deo & Angelis proteſtatur, S. Hieronymi in torquenda S. ſcriptura audaciam eſſe intolerabilem. Atque neminem id negaturum qui ſcripta eius contra Iouinianum & Vigilantium legerit. Sanctus hic vir eidem Bezæ eſt idololatra, blaſphemus, peſſimus, & omnis iniquitatis plenus; Origenes vero, diaboli organũ ſeu inſtrumẽtũ; S. Cyprianus homo ĩmpurus, corruptus, amẽs, diuino ſpiritu & verbo deſtitutus. Sed leu*i*a hæc ſunt, ſi cũ eis quæ Serreius Miniſter in AntiIeſuita ſuo de Patribus S. Niceni Concilii ſcribere auſus eſt: quorum conſeſſum inquit ſimilẽ ſibi ebriorum hominũ conuiuio videri; immo nullum tam phreneticum conuiuium cogitari poſſe, ſi vel ipſe Bacchus pampinis coronatus, dolio inſidens, & trullam manibus tenens, Lapitharum & Mænadum cinctus corona, cum tintinnabulis, ſyſtris & thyrſis, aliiſque inſtrumentis tali deo dignis pingatur, quam fuerit hic amentium & Dei & Eccleſiæ nomine abutentium hominum conſeſſus. Zuinglius vero, Quid mihi, inquit, rei eſt cum Patribus potius quam cum Matribus? O ſancti & admirabiles homines. Vos ego, vos appello, Eccleſiæ quondam columina, & lumina fidei: qui cum Deo iam æuum agitis ſempiternum. Quis credat hominem Chriſtianæ religioni vel initiatum, immo Diabolum potius ex impuri hominis ore tantas in vos contumelias & conuicia effundere potuiſſe? Adeone cæci & velut in tenebris palpantes in hoc Mundo oberraſtis, vt ipſi ſalutis viam non cognoſcere, nedum aliis commonſtrare potueritis; & tam vos quam alios quos ad cœlum educere debebatis, in abyſſum inferni detruſeritis?

Cent. 5. cap. 5. Cent. 1. lib. 2 c. 10. Cent. 3 cap. 4. Carteron l. cap. 3.

Beza in 3. c. ad Rom. In Act. Apo. ca 23 & reſp. a. Bren. & in clyp. Relig di. 11. Calu. lib c. 14. Inſt. & lib 1. cap. 11.

VII. *Fraudes hæreticorum in corrũpendis antiquorum libris.*

Sed his iniuriis non contenti homines peſſimi, etiam ſcripta SS. Patrum truncare, mutilare, & corrumpere non dubitarunt, vt cum ſuis eos conciliarent opinionibus. Peſſimum hoc ſane artificium vel maleficium potius eſt, & inſignis malitia; qua tamen plerique ſchimatici vſi ſunt. Videas pleroſque,

bus velut continua febri laborantibus, nullus bonus & salutaris cibus placet, sed veluti prægnantes feminæ ea tantum expetunt quæ & fœda sunt & noxia. Sed tuum est, ô sancta multisque nominibus illustris societas, quæ IESV nomen fers, & scientiæ promtuarium, domicilium eruditionis, & præstantissimorum ingeniorum veluti recessus merito quidem haberis, (cuius initium & progressum libro V. describemus) tuum inquam est, spongiam tot inductis coloribus adhibere, & natiuum illum & pristinum splendorem diuinis illis operibus restituere, & errores & fucos quos pessimi illi homines illeuerunt, expurgare.

Quemadmodum vero in libra si lancium vna deprimatur, altera sursum vergit & eleuatur; sic Lutherus per SS. Patrum contemtum, inter suos ad summam gloriæ opinionem gradum sibi fecit. Nam & ipse Euangelistæ & Apostoli titulum sibi vendicare non dubitauit; & hæc eadem multaque alia encomia discipuli ipsius (de rigidis loquor, non mollibus, quales Witebergenses & Lipsienses appellati sunt) in omnibus quos publicarunt libris ipsi tribuunt: quorum sane tanta est multitudo, vt nullos vmquam hæreticos scribaciores fuisse facile mihi persuadeam. In his Magistrum suum non honorant modo, sed tamquam cœlo delapsum Palladium adorant: alterum Paullum Apostolum, alterum Eliam Prophetam (& hoc nomen sibi tribuit) Tubam cœlestem, Os Dei, S. Spiritus organum, alterum S. Ioannem Baptistam Christi præcursorem, appellantes. Lutherum Funcius historicus ait, velut alterum Ioannem Baptistam, agnum Dei qui tollit peccata mundi, commonstrasse: eiusque aduentum multis vaticinijs & visionibus longè ante fuisse prædictum: quæ quidem ego Witebergæ forte adhuc in Democriti puteo latere puto. Hoc loco mihi in mentem venit Psaphon ille impostor, qui picas quasdam verba illa, Psaphon est Deus, sonare edocuit, vt hominibus persuaderet se Deum esse. At vicini, Psaphonem aiebant auium conuicio Deum, sed hominum sermone impostorem perhiberi. Sic quamuis Lutheranæ istæ picæ & psittaci hanc cantilenam semper fere in ore habeant, & eandem omnibus paginis illinant, Lutherum esse alterum Eliam, alterum Ioannem Baptistam, esse Dei apostolum: sapientes tamen eis occentant, Lutherum monachum esse apostatam, scortatorem, sacrilegum, impostorem, hæreticorum Patriarcham, & Antichristi præcursorem. Aiunt illi, Post Apostolos non fuisse maiorem inter homines quam Lutherum: qui tantum priscos illos Doctores antecellat quantum Sol Lunam. Huic sine dubio antiquos illos Patres, Hilarium, Augustinum & alios, si eadem vixissent ætate primas delaturos, & velut lixas & calones tam magnum ducem sequuturos fuisse. Alberus contra Carolstadium aperte

VIII. *Elogia quæ Luthero à discipulis tribuuntur.*

Saxon. Theologi in supplicatorijs libellis ad Numburg. fol. 63. Luth tom fol 488. Fox. in Act. pag. 404.

Sarcerius Neander in lib orb. ter. 3. part. Amsdorf. in præf. op Luth. Vibrand. l. de bon. & mal. Germ.

inquit, Lutherum plus scire quam omnes Ecclesiæ Doctores: adeo vt si S. Augustinus adhuc viueret, honori illud sibi ducturus sit, si discipulus ipsiu dicatur. Quin etiam D. Paulo Apostolo æqualē faciunt. Quid dico Paulo Apostolo? immo ipsi Christo. Si placet, inspice vnū ex præcipuis quę habuerun Colloquijs, vbi plus quam quadraginta locis vtūtur his verbis: *Hoc congru verbū Christi & Lutheri: iuxta Lutheri Euangeliū: teste scriptura & Luthero non acquie uerūt S. Spiritui & Luthero*: Quo loco eundē habeāt satis his versiculis, declarā

Cyriacus Spā genb. contra Steph.

Christus habet primas, habeas tibi Paulle secundas:
Ast loca post illos proxima Luther habet.

Schlusselb. in præ. lib. 7. Hære.

Hoc, aiunt alibi, *repugnat S. Paulli & Lutheri doctrinæ. In Actis Apostolorum, & Catechismo Lutheri, &c.* Vides quomodo semper ipsi S. scripturæ Lutheri script coniungant. Omnes, si ipsis credimus, qui ante Lutherum fuerunt, homine fuerunt; ipsi vero Lutheri se discipulos profitentur, diis paullo minores; qu ex medio Cherubinorum choro descenderint. Reliquos omnes talpis fuiss magis cæcos. Sic miseri isti homines loquuntur; qui quum veluti noctu in ipsa meridie cæcutiant, aquila tamen clarius se videre opinantur. Sed iu uat audire quibus titulis priscos illos Ecclesiæ Doctores & lumina condeco rarint: ex quibus iam hi Lutheranos, iam illi Caluinistas faciunt. S. Augustinum, ait Pappus in Lutheri schola educatus, Lutheranum fuisse. A Witakerus contra Campianum id negat, & Caluinistam fuisse dicit. At Wol amus tam hunc quam illum mentiri ait; neque enim illum Lutheranū ne Caluinistam, sed idololatram fuisse. Vides quam miserè tamquam alterun Hippolytum discerpant! Quin etiam quasi conspiratione facta, id vnum a gere videntur, vt omnem sanctissimorum virorum, qui Christi doctrinar sanguine suo obsignarunt, memoriam deleant & tollant: vt quorum nomin è Calendario expunxerunt, & in eorum locum omnium fœtidissima & tu pissima substituerunt. Nam Martino Papæ, martyrii corona illustri, Marti num Lutherum succenturiarunt, cuius natalem impij homines aiunt, alte ram Christi fuisse natiuitatem; quasi Christus in Luthero renasci voluerit S. Hilarij stationem Ioanni Hussio assignarunt; Saturnini Serueto; Gennadi Gentili. Vix quisquam est ex infima istorum hominum fæce. ad Ziscam eti am vsque, illam funestam Bohemiæ facem, qui non in isto Sanctorum cata logo locum aliquem inuenerit, qui tamen mille potius supplicijs & cruciati bus digni sunt. Qui de his plura scire cupit, supradictum Funcium legat. Se quomodo illi in creaturas & seruos non fuerint calumniosi, quum ne ip quidem creatori & Deo pepercerint? Videre passim fuit in noui Testamen libris & alibi tabulas siue imagines, Cœnam illam D. N. Iesu Christi repræ

Quomodo S. Augustinum tractent.

sei

ſentantes. Lutherus cum inflatis ſuis buccis in medio ſedens Chriſtum referebat, Philippus Melanchthon S. Petrum, Georgius Maior, Lutheri ſinui incumbens, Ioannem, Eberus Andream, Feſſingerus Philippum, Pomeranus Iacobum, Aleſius Thomam, & Iuſtus Ionas Lutheri pediſſequus, Iudam Thadæum, cui tamen tamquam Lutheri delicijs, S. Ioannis locus potius tribuendus fuiſſe videtur. Quid tibi Lector, de eiuſmodi hominum collegio videtur? Sic nimirum eos qui ſemel verecundiæ limites transgreſſi fuerint, gnauiter oportet eſſe impudentes. Sed numquid eadem modeſtia qua ſe in hunc locũ ingeſſerunt, deturbandi inde rurſus videntur? Ignoſce Lector, ſi quamprimum me hinc proripio, buſones illos tæterrimos & ranas coaxantes audiens, atque ita ſe inflantes videns, vt magnis illis viris, quorum memoriam Eccleſia numquam ſine honoris præfatione vſurpauit, qui cum cœlis commercium habuerunt, quique decies mille mortes ſubire, quam vnam Fidei ſyllabam corrumpere maluiſſent; ijs, inquam, quorum gloria in omnia futura ſæcula perdurabit, audeant æquiparare.

Vide ſtultitiã & idololatriam Martiniſtarum.

Quid? an Soles illos, quorum claritas mille Mundis illuſtrandis ſatis eſſe poſſit, à Luthero lumen mutuaturos credimus? An puriſſimas illas animas, quæ ab omni imperfectione & labe actiones, immo & cogitationes ſuas defæcare ſtuduerunt, impuro illo monacho, & ſanctimonialis complexibus calenti in diſciplinam ſe tradituros fuiſſe exiſtimamus? O Luthere miſerrime! Potuiſſes tu quidem ab illis lumen mutuari, potuiſſes veram doctrinæ & morum regulam ab eis diſcere; ſed tu velut talpa, in tenebricoſis illis tuis cauernis ſepultus latere, quam ſalutaribus illis Veritatis radijs illuminatum, ex cæco & amfractuoſo illo errorum tuorum labyrintho educi. At vos, ô Lutherani, Numquid Midæ illius ſimiles eſtis, qui inconditam & ſtridulam Satyri fiſtulam ſuauiſſimis tot Apollinũ fidibus præferre non dubitatis? Apage vos, ad rudes illos & Barbaros Schytas, qui hinnitu equi aut aſini rugitu magis quam Muſico concentu delectantur. Sed miſſos vos facio in hoc Mundo, quos proculdubio in altero illo pœnæ manent ſempiternæ.

DE DIVERSIS MALORVM QVÆ sequuta sunt prodigijs.

Caput Duodecimum.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus Antichristi præcursor, cum totius Mundi stupore.*
II. *De prodigijs quæ tunc apparuerunt.*
III *Tres Soles in cœlo visi sunt.*
IV. *Itemq; tres Lunæ.*
V. *Plurimæ Eclipses Lutheri tempore conspectæ.*
VI. *Astrologorum de ijs iudicia*

I. *Lutherus Antichristi præcursor.*

POSTEAQVAM tam Orientalis quam Occidentalis Ecclesia monachum illum, qui primum claustris monasterij sui perruptis, omni proculcata subiectione & obedientia, ad pileum quasi omnes vocarat, qui Catholicæ Ecclesiæ antiquitati superbissime illuserat, qui tot seditiones, tot bella excitauerat & aluerat, nouam denique religionem, & nouum quasi Deum Mundo inuexerat, tandem sine vllo missionis suæ testimonio, mortuum vidit; non sine caussa profecto hunc ipsum si non Antichristus fuerit, præcursorem tamen eius fuisse, plerique vera pietate & doctrina præstantes viri arbitrati sunt. Præterquam enim quod Lutheri nomen, sicut alibi à nobis dictum est, numerum illum Antichristi nempe 666. præfert; ipse etiam, quantum in se fuit, solenne illud Missæ sacrificium aboleuit, sacrosanctæ Eucharistiæ eleuationem atque adorationem prohibuit, quod Antichristum facturum S. Hippolytus prædixit; ab ipso denique consuta religio in multis illi similis est quam ab Antichristo imperatum iri prædictiones testantur: præter hæc omnia, inquam, multa signa & prodigia, quæ aduentum vltimi illius Christi aduersarij, qui in sacra Scriptura etiã homo peccati dicitur præcessura sunt, Luthero in Ecclesiã grassante, apparuerũt. De signis vero illis & prodigijs quum cœlestium ille rerum secretarius in sua Apocalypsi, tum ipse Dominus noster Iesus Christus in Euangelio testatur. ex quibus præcipua sunt quod Sol lugubri vultu terram intuebitur, Luna obscurabitur, planetæ omnes alterationem quandam sentient, mare fremens terminos à natura positos egredietur, bello, peste, fame homines ad desperationem vsque affligentur.

II. *Signa & prodigia quæ*

Hæc vero omnia Lutheri sæculum vidit; quo admirabiles fuerunt Plane-

tarum

tarum combustiones,& tot tamque stupendæ Eclipses,stellarum vero præcipue errantium terribiles formæ apparuerunt; Sol ferrugineo, mox sanguineo vultu conspiciendum se præbuit: & crux nigra, itemque aquila & leo mutuo se complexi,toti quasi flammis lucentes visi sunt. *Recens ante confederationem Principum Germaniæ*, inquit Peucerus Lutheranus, *cum Galliæ rege, Anno MDLI. circa tertiam à Solis exortu horam, XXI Martij conspeximus Parelia, quæ nitore propemodum Solem antecellebant. Erant arcu connexa Iridis variato coloribus,& in Occasum vergente. quem consequebantur duo alij, corniculata specie, minores multo & angustiores ijsdem insignes coloribus,seq; exteriore contingentes ambitu. Eorum alter conuersis in Solem cornibus, auersis alter atq; in Occasum porrectis, diutius vnius horæ spacio cernebatur. Quæ portenderint,euentus ostendit.* *Lutheri tempore euenerunt.*

Aliud deinde prodigium apparuit, in quo tres Soles conspecti sunt, & inter hos duo parelia tanta claritate, vt Solem ipsum illum astrorum regem, obscurasse pæne viderentur: & quidem eo ipso tempore quo contra Imperatorem occultæ fiebant conspirationes. Peucerum ipsum audiamus. *Anno MDXLI.aliam vidimus pareliorum faciem. Sol velut in centro consistebat: eum duo cingebant circuli lucidi,in ambitu interioris vtrinq; nitebat parelios, ceu ad extremum terminum diametri per centrum solis traiecti, constitutum;exteriorem arcus, iridis colore varius, effigie falcis,cornibus in Septemtrionem versis inscindebat. Quæ coniunctiones Regum & Principum,qui motus sint sequuti,notum est.*

III. *Tres Soles in cœlo visi. Vid Dion.l. 45.& 47. Plin lib.2.c. 31. Euseb. in Chron.Cocci. in Thesau. Cathol.lib.2. fol.260.*

Tres illi Soles,qui & tum & postea apparuerunt, tumultus & seditiones contra omnes fere Reges & Principes, quos religionis prætextu subditi imperio spoliare conati sunt, excitatas præsignificarunt. Si Astrologis credimus,in ista apparitione sol regem seu Principem repræsentat;parelij vero eos qui regi vel Principi rebellant. Nam sicut parelij soli lumen suum quasi suffurantur,aut certe splendorem eius imitari conantur; sic rebellium vnicum votum & scopus est,regibus coronas è capite decutere,sibique imponere,legitimis hæredibus & successoribus exclusis. Circuli diuersicolores qui nouos eiusmodi soles cingunt, varias artes ac fraudes denotant,quibus rebelles pessimos suos conatus palliant & occultant. Testantur historiæ,sub Octauij, M.Antonij, & Lepidi triumviratu,quo Roma in suo sanguine pæne natare visa est,tres itidem Soles in cœlo apparuisse. Quemadmodum vero duo falsi ex his non multo post euanuerunt, vno solo relicto qui vero & natiuo lumine luceret;sic ex triumuiris illis duobus sublatis,totius Mundi imperium penes vnum solum mansit. Ab Astrologis & alijs qui naturam & cursus astrorum curiosius obseruarunt, proditum inuenio, parelios hos, velut indices fuisse occultorum consiliorum, atque in perniciem regnorum clam initarum societatum, in cœlo eminentes omnibusque obuij nitentes. Quemad-

modũ vero species illæ, quamuis expressã referant faciem, fulgeantque Solis instar, adeo clarè ac nitidè, vt suo illum splendore nonnumquam obfuscent, durentque quantumuis diu, tamen dissipantur tandem & dispereunt: ita fere coniunctiones confederationesque opprimendorum eorum caussa qui rerum potiuntur, initæ, in neruum erumpunt ac dissiliunt, ipsisque exitio sunt auctoribus, quantumvis arctis deuinciantur ac muniantur vinculis, feliciterque initio procedant. Paganis olim solenne fuit, si quando parelij eiusmodi conspecti essent, ad deos suos placandos supplicationes indicere & sacrificia offerre. Magni nominis historici referunt, eo die quo ille quem vniuersa non capit Mundi machina, paruulus stabulo includi voluit, tres in Oriente Soles apparuisse; qui in vnum dein coierint; quo sanctissimæ Trinitatis, Patris & Filij, & Spiritus sancti, vnius Dei mysterium significatum fuit.

idi eund. eucer. de viuin.

VI. *Tres Lunæ simul conspecta.*

Non equidem ignoro naturales eiusmodi pareliorum caussas à Meteorologis assignari, qui dicunt, esse quasdam imagines, nubi roscidæ & fulgenti impressas, subtili aliquo humore inter visum nostrum & Solem, in nube rotunda & æquali, Solique opposita, sese obijciente. Tunc enim Solis radios in nubem eiusmodi incidentes, in nostris oculis ex reflexione tamquam in speculo, similem plane Solis figuram repræsentare. Et sane minus hoc mirum videri potuisset meteorum, si Sole oriente vel occidente contigisset, quando nimirum eius radii imbecilliores sunt quam vt nubes, in quibus illa fit reflexio, discutere possint; quas tempore meridiano facile discutere possunt. Vt vero parelia eiusmodi pleno & medio die conspiciantur, vix sine miraculo contingere potest, neque vmquam euenisse legitur quam circa Bosphorum aliquando: cuius rei Aristoteles & Plinius faciunt mentionem. Hoc vero ipso longè mirabilius est, tres Lunas eodem videri tempore, sicut Anno M D L I. contigit. Vix enim tam debile Lunæ lumen sine miraculo eiusmodi reflexionem caussari potest. Hinc Cardanus de Subtilitate ait, minus mirum esse si tres Soles quam si duæ Lunæ simul videantur. Et Plinius tamquam rem prodigiosam notat, quod Cneo Domitio & C. Flaminio Consulibus tres Lunæ in cœlo apparuerunt. At Germania Anno M. CCCXIV. tres vidit non sine stupore, ingentium malorum, quæ paullo post sequuta sunt, prænuncios, Ludouico Bauaro & Friderico Austriaco de Imperio, Electorum dissensionibus miserabiliter distracto, cum magna hominum strage & regionum clade, inter se dimicantibus. Similem proh dolor ac peiorem eiusdem Imperij cladem, à Luthero eiusque discipulis illatam nostra ætas vidit.

Lib. 2. cap. 32.

Lib. 2. cap. 31.

Hic silentio præterire non possum tot tamque admirabiles Eclipses, quæ

prodi-

prodigioso isto sæculo contigerunt. Fateor equidem ex constanti motuum cœlestium lege ista fieri, si quis tamen exempla à multis congesta & longo vsu obseruata diligenter inspiciat, non inficiari poterit nullam vnquam fuisse eclipsin quæ non suos habuerit effectus. Quum enim hoc munus luminibus tribuisset Deus, vt præessent diei ac nocti: Sol tum fugatis abactisque tenebris, grata ac diuinis operibus necessaria luce terras perfunderet, tum interdiu vegetaret & afficeret terrena cuncta lumine, & calore viuifico; Luna tum caliginem noctis nimiam discuteret, tum ceu rigaret diurno calore plusculũ desiccata corpora: si quid functionem hanc impediret, exstincto vel obumbrato lumine alterutrius, id signi loco accipi voluit ac considerari, non vero contemni ac rideri. sicut ipse dicit, *Erunt vobis in signa.* Certe priscos non sine horrore Eclipses aspexisse, & ad placandam numinis iram, solennes supplicationes, sacrificia & Processiones decreuisse legimus. Quamdiu vero Sol Mundo huic illuxit, nullo sæculo plures ac tætriores eclipses contigerunt quam isto de quo loquimur. Dum enim tota Germania hinc ad exstirpandam, illinc ad defendendam hæresin arma sumit, Luna tota fœdum in modũ ter atra caligine inuoluta fuit; Sol vero plus deunce sui orbis obfuscatus, adeo vt quibusdam locis interdiu stellæ illuxerint ac conspectæ sint. Sequenti vero anno M D L. tota Luna terræ vmbra obscurata fuit, Sole piscium sedem obtinente, & ibidem Venere ac Mercurio concurrentibus, Marte vero ex Cancro triquetro radio omnes feriente.

V. *Plurima Li[beri] sæculo Eclipses contigerunt.*

Quos autem (inquiunt Astrologi) concitauerint tumultus, quas attulerint mutationes, quos portenderint religioni opinionum motus ac dissensiones, defectus isti, satis notum est: solis præsertim defectus, quem à cœli culmine inclinatum deductumque in ἐπικαταφορὰν sub Virginis sidere, è vestigio consequebatur Libra, in cœli loco vocato Θεὸς, vehens Martem, ab vna parte quadratis Iouis, ab altera trigonis Saturni expositum radiis: qui vterque locus religioni præficitur, & cœli & Zodiaci: sed librã Astrologi specialiter Christianæ religioni præsidere volunt; quæ postea ita exagitata fuit, vt magna pars vix quidquam ex ea retinere videretur. Infinita prodigia, visa horrenda, terribiles cœli aspectus, & ostenta, quæ miseræ Germaniæ, nostrarum miseriarum fonti, ingentem metum primum, deinde calamitatem inflixerunt, omitto, à Peucero libro X V. collecta: vt & illud, quod ad Bockelheim Hildesiæ oppidum è terra copiosi sanguinis riuus profluxit; & non procul à Mersburgo magna palus in cruorem versa adeo rubuit, vt immersa quæuis tingeret; itemque quod aristæ sanguinem guttatim exstillarunt, & paullo ante Mauricij Saxonis cum Alberto Brandeburgico conflictum, cœlum sanguine pluit. Quid multis? Sanguine tum

VI. *Quod Astrologorum de i[s] fuerit iudic[i]um.*

Sanguis pro[di]giosus in Germania.

omnia plena erant; sanguinem omnia spirabant. Peucerus ait, existimare se eiusmodi prodigia & ostenta vel Dei manu vel Angelorum ministerio formari, ac hominum generi spectanda proponi, vt ex his quæ ventura sint discamus, nisi cum Epicuro sentire quis velit, Mundum fortuito gubernari. Illud certum est, religionis schisma quamplurima ostenta & prodigia semper præcessisse. Antequam Wandali in Africam irruissent, & florentissimas ibi Ecclesias misere afflixissent, templum S. Fausti, vt Victor Vticensis scribit, densissimis, & quidem fœdum odorem exhalantibus tenebris obtectum fuit, nulla plane apparente caussa quam diuini ira numinis. Quo tempore Henricus IV. Imperator contra Gregorium VII. Pontificem rebellauit, visa sunt non procul à Tornaco in patenti campo duo velut serpentum agmina inter se concurrere & dimicare. Henrico V. contra Paschalem & Gelasium schisma faciente, generalis terræ motus extitisse legitur, quo plurima templa & ædificia fuere prostrata. Etsi vero mihi consilium non est, seditiones, bella, vrbium occupationes, direptiones, instructas acies, commissa prœlia, infinitorum hominum cædes, regionum & regnorum euastationes prolixe persequi, quod hæc omnia ab alijs descripta exstent: integram tamen historiam eorum quæ in Germania acciderunt, quam potero paucis comprehensam lectori ob oculos ponere operæ precium videtur; quod in ijs velut imago quædam videatur funestissimarũ turbarum, quæ non multo post in Francia exortæ, florentissimum regnum grauissimè afflixerunt.

Lib. 2 Sigeb. Anno 1159.

Sigon. l. 10. de Reg. Italiæ.

Est enim hominis quum suo ocio tum aliorum patientia abutentis, lectorem longa rerum iamante notarum narratione detinere.

DE

DE INITIO BELLI INTER CAROlum V. Imperatorem & Proteſtantes

Caput Decimumtertium:

ARGVMENTVM.

I. *Tota Germania ad bellum ſe parat.*
II. *Frãciſcus Galliarum Rex Proteſtantium conatus Carolo Imperatori aperit.*
III. *Sleidani mendacium & in Regem Galliæ calumnia.*
IV. *Imperator & Proteſtantes exercitus conſcribunt.*
V. *Proteſtantes Imperatori titulum Imperialem denegant,*
VI. *Bellum etiam indicunt.*

CVM Luthero hæreſis Lutherana nequaquã fuit mortua; vt quæ iam nimis altas radices egerat,& per Principiũ diſſidia,odia & factiones, vulgata hæreſeon fulcra & ſuſtentacula,longe lateque fuerat propagata:alijs Proteſtantium factioni indies augeſcenti, ſeſe adiungentibus, vt de hoſtibus ſeſe vindicarent; alijs vt i prædæ quam ex bonis Eccleſiaſticorum ſperabant,ſocietatem venirent. Nec tamen deerant,qui in tanta rerum omnium perturbatione quum veterem religionem & maiorum ſacra, tum obedientiam erga Imperatorem conſeruare annitebantur. Multi etiam tam vindicandi ſe quam creſcendi ſtudio,(vt in ciuilibus diſſenſionibus fieri ſolet,ab vna parte repulſi,ad alteram ſeſe adiungebant:adeo vt vix quiſquam eſſet qui non alterutri, vel Catholicorum vel Proteſtantium federi eſſet adſcriptus. Validior tamen Proteſtantium erat factio. Nonnulli occaſioni vel tempori velificabantur,quos à maleficio Imperatoris cohibebat præſentia:è quorum numero fuit Fridericus Palatinus Elector, qui licet Argentorato Paullum Fagium ad nouas in ditione ſua ordinandas Eccleſias reuocaſſet, rem tamen diſtulit,& ab armis quam diu bellum durauit,abſtinuit. Aliqui etiam quamuis religionis Catholicæ obſeruantiſſimi, non tamen quo par erat,ad eam defendendam zelo incumbebant: cui hominum generi Solonis leges infamiam inurendam ſtatuunt, ijs ſcilicet qui in bello ciuili, neutri ſe parti adiungunt. De Bauariæ Duce ſic loquitur in hiſtoria ſua magnus Alcantaræ Commendator: Bauariæ Dux quamuis eſſet Catholicus,ita tamen frigide, ne dicã timide agebat, vt diu in ſuſpenſo omnes teneret: ex quo Imperatoris conatus plurimum fuerunt retardati. Econtra è Proteſtantium nu-

I. *Germania bellico feruet apparatu.*

mero quidam aperte Cæsarianarum partium se ferebant: vt Albertus & Ioannes Brandeburgici, Mauricius & Augustus fratres Duces Saxoniæ,& alij, qui Augustanæ quidem erant Confeſſionis, ſed à Smalcaldico fedęre alieni. Etſi vero Imperator tamquam benigniſſimus Princeps initio nihil intermitteret,vt eorum quos alieniores à ſe eſſe animaduertebat, animos ſibi reconciliaret; interim tamen, ceu prudens militiæ dux, ad bellum omnia diligenter præparabat, vt qui pacem ferre non poſſent, bello eos perſequeretur, & ad obedientiam reduceret; non ignorans, præcipitibus morbis præcipitia adhibenda eſſe remedia. Sed & facile intelligebat, Germanos natura feroces, noua inſuper iam Lutheri religione imbutos, ſine vi domari non poſſe. Iam ante omnia illorum conſilia & conatus explorauerat, inprimis ex colloquio quod per Galliã iter faciẽs, cum rege habuit. Hoc loco ſi paullulũ digrediar, & aliquid à propoſito noſtro non alienum, quodque apud neminem ſcriptorum, quod ſciam, exſtet, indicem, Lectori rem me non ingratam facturum puto.

II. *Franciſcus I. Galliæ Rex Carolo V. Imperatori conſilia Proteſtantium aperit.*

Iacobus Matignonus, Franciæ Mareſchallus, qui Henrico III. & IV. regnantibus Aquitaniæ ſumma cum laude præfuit, mihi narrauit, Annæ Momorantio Frãciæ Coneſtabili poſt prœlium SanLaurentianum captiuo, ſe in eadem cuſtodia aſſeruato, audiente, à quibuſdam Proteſtantibus fuiſſe exprobratum, quod omnia quæ cum Rege ſecreto egerant, Imperatori prodidiſſet: idque Granuellanum poſtea non diſſimulaſſe, & Regem ipſum iſta ſe inſcio per Coneſtabilem Imperatori enunciata, per Langæum Legatum ſuum, ad Smalcaldici federis Principes ſeſe excuſaſſe. Tum Coneſtabilem omnem rei ſeriem expoſuiſſe, nimirum, quum forte Imperator in ſermone quem cum rege habebat, magnatis cuiuſdam Hiſpani feciſſet mentionem, qui rogatus vt Carolum Borbonium hoſpitio ſuo exciperet, his verbis reſponderit: *Iuro à Dios, ſacra Maieſtad, que antes pongo el fuego en my caſa*: id eſt, *Iuro per Deum, ô Imperator, me potius ædes meas ipſum incenſurum*: Regem candore huius ſermonis illectum, ſubieciſſe: Dignam hanc eſſe nobiliſſimo viro & fideli cliẽte vocem: ac Principes, etiamſi proditionem ament, proditores tamen odiſſe debere. Deinde vlterius prouectum, Imperatori omnia quæ de Proteſtantium conſilijs & coniuratione comperta habebat, aperuiſſe, prolatis in medium litteris, in quibus & de armatorum numero, & de re pecuniaria, & de promiſſis Regi, ſi federi nomen daret, factis, perſcriptum erat: omnia deniq; ita Imperatoris oculis expoſuiſſe, vt hoc nõ minimũ ei ad victoriam momentum attuliſſe cenſeatur. Inde enim conſilia ſua moderatum, Mauricium Saxonem, Ioannem Brandeburgicum, & alios ad ſuas traduxiſſe partes, Palatinum in officio retinuiſſe, cum Daniæ etiam rege, qui federis

erat

erat socius, ne auxilia Protestantibus mitteret, egisse. Immo tum Regem Imperatori ad Ecclesiæ defensionem, omnes suas opes obtulisse; sed hunc consilia sua, quæ aliò spectabant, diligenter celasse.

Addebat magnus ille vir, Sleidanum contra veritatem scripsisse, à Rege ducenta aureorum millia ad Saxonem & Landgrauium missa, quibus auxilia contra Imperatorem sibi compararent. Nam etsi tum Rex admodum sibi fuerit infensus, vt qui Imperatoris de restituenda Insubria, iuramento etiam confirmatis promissis nimium fidens, regi quoq; vt fidem haberet persuasisset, sibi tamen rem aliter se habere, certo constare. Quinimmo Henricum Brunsuicensem Principem Catholicum, quem Protestantes omni sua ditione expulerant, pecunia à Rege fuisse adiutum. Quod vero Petrus Strozza regis hortatu trecenta aureorum millia Protestantibus mutuo daturum se promiserit, meram fuisse ludificationem, sicut euentus ipse docuit, quum Iacobus Sturmius à Protestantibus ad numerandum & accipiendum illud argentum, pro quo Argentinenses fideiusserant, missus, frustra fuisset. Et argentum hoc tum quidem Protestantibus negatum, verum est: fieri tamen potest, vt bonus ille Eques ne honori Regis sui deesset, ducenta illa scutatorum millia, quæ Rex persolui ipsi curarat, mutuo dare Saxoni recusarit. Grauiter enim tum Carolo Rex succensebat, Insubriam & Neapolim, quæ antiquitus ad Gallicam spectasse coronam contendebat, retinenti. Et si vero tum valde exacerbati vtriusque partis in se inuicem fuerint animi, vt non solum scripta vtrimque edita, sed etiam bellum tam diu ac tanta contentione, atrociter admodum & magna cum hominum strage & regionum mutua deuastatione gestum abunde testatur; neuter tamen à Catholicæ religionis obseruantia dimoueri potuit: in quo singularis Dei misericordia & prouidentia est agnoscenda: vt infra quoque à nobis dicetur. Idem Conestabilis tum aliam historiam præsentibus narrauit, non minus scitu dignam: quam vtpote ab hoc loco non omnino alienam, subtexere, operæ precium videtur.

III. *An Gallia Rex Protestantibus p[...] cuniam mi[...] serit.*

Accidit forte vt Regi cum Stamparum Ducissa, quam efflictim amabat, sermonem in cubiculo miscenti, Carolus Imperator superuenerit. Cui Rex, facta salutatione, dixit: Vis tu scire, Domine frater; quid consilii mihi pulcra hæc femina dederit? Annuente Impratore, Suadet illa mihi, inquit, vt captiuum te detineam, donec Insubriam & Neapolim mihi restitueris. Tum Imperator, Certe, inquit, Domine frater, si bene illa tibi consulit

IV. *Caroli Imp[...] ratoris lepi[...] dum & astu[...] tum factum[...]*

consilio eius obtemperare debes. Tum vtrimque risu oborto, sermo de aliis haberi cœpit. Hoc liberiore aliquanto sed Galliis familiari ioco dictum Imperatoris animo scrupulum aliquem iniecisse visum fuit. Quum enim sequenti die in secretius Regis cubiculum, ad cibum cum eo capiendum venisset, manus loturus ingentis precii adamantem, ab Indiæ proruge sibi missum, digito detractum ori inseruit, & inter lauandum ante pedes dictæ supra Ducissæ, quæ mappam tenebat, cadere permisit: quem illa humo sublatum quum Imperatori vellet reddere; Nimis bella, inquit, ista manus est: decus hoc ei nequaquam detrahendum censeo. Sit hoc monumentum amoris erga te mei. Sed vt ad Protestantes redeamus, instituti ordo postulat.

IV. *Imperator & Protestantes ad bellum se parant.*

Imperator postquam longo iam tempore malum Protestantium erga se animum & longe pessimos auctoritati suæ derogantium, Ecclesiæ bona passim inuolantium, Sanctam Sedem Apostolicam, & Concilium quod Tridenti congregari cœperat, contemnentium, federa etiam sua & conspirationes iactantium, copias & pecuniam ad bellum faciendum occulte colligentium, conatus, totam denique Germaniam ad Lutheranismum propendere animaduertit; quum legibus non posset, vi agendum sibi, & Imperatoriam dignitatem à contemtu vindicandum statuit. Præter alias vero copias quas in parato tum habebat, Hispanos in Hungaria militantes, duce Aluaro Sandæo, euocauit, à Turcis in Christianos, à quibus aliter tutus esse non poterat, arma transferre coactus; itemque Neapolitanas & quas in Insubria habebat legiones; nouo insuper exercitu, variis ductoribus conscripto. Nec segnius ad bellum sese Protestantes parabant, rati, facile se Cæsarem è Germania profligaturos: interim vero de Cæsaris bellum in se parantis conatibus grauiter conquesti, omnem obedientiam palam promittebant, clam vero nihil nisi rebellionem spirabant. Federi Protestantium tota fere Germania nomen dedit, exceptis Bauariæ & Cliuiæ Ducibus, nec non iis regionibus quæ Ferdinando Romanorum Regi parebant, vt & paucis quibusdam Imperii ciuitatibus. Sic igitur dum illi ad suum ipsorum properant exitium, hi veluti post carecta latentes, tam dubii belli exitum sollicitis animis exspectabant, consilia sua inde moderaturi.

Cromuelus ab Angliæ rege punitus,

Etsi vero Angliæ Rex eidem federi nomen dederat, tamen ab Imperatore persuasus, fedus rescidit, & promissa auxilia negauit. Cromuclus nihilominus, qui vnus omnia tum fere poterat, etiam Rege non assentiente, eius nomine federi subscripsit. Qua de re Imperator apud regem questus, effecit vt publice de Cromuelo sumtum sit supplicium, non sine manifesto diuinæ vltionis exemplo, quod hic potissimus omnium malorum, quæ miserum illud regnum pessumdederunt, auctor fuerit.

Sleidanus belli huius caussam malitiose in Imperatorem confert: quum tamen Protestantes antequam Imperator ad arma venisset, & fedus cum Pontifice conclusisset, in superiori Germania omnia ferrent, agerent, & raperent. Fedus enim hoc inter Pontificem & Imperatorem, de tuenda contra Protestantium vim Concilij auctoritate, XXVI. Iunij demum Romæ conclusum fuit, quum Dux Wirtembergicus & superioris Germaniæ ciuitates, XXI. iam in armis essent, exercitu ad Vlmam conuenire iusso. Vniuersæ copiæ in Ioannis Friderici Saxoniæ Ducis & Philippi Hassiæ Landgrauij, à sociis ad id munus electorum, fidem adstrictæ sunt, Pontifici Sathanæ Vicario & diaboli mancipio, & Imperatori suo bellum facturæ. His enim Christiano scilicet dignis verbis eum qui exercitum Principum nomine alloquutus est, vsum, Sleidanus testatur. Nec mora. Ad Galliæ & Angliæ reges, vt & Ducem ac Senatum Venetum scribunt, & auxilia petunt. Heluetios quoq; pars vtraque suarum partium facere studebat; è quibus (in factiones enim scissos supra docuimus) Catholici Imperatori auxilia promiserunt; Zuingliano vero, etsi ex federe quod cum domo Austriaca eis intercedit auxilia debebant, responsum tamen distulerunt. Quamuis autem ob religionem præcipue bellum hoc susceptum fuerit, Imperator tamen ne quosdam alieniores à se, atque eorum accessione hostes suos firmiores redderet, nullam aliam caussam quam conspirationem & rebellionem præ se ferebat, vt sic ex ipsis Lutheranis quosdam in officio retineret. Quo sane artificio illos mutuis dissensionibus distractos, suis partibus tanto facilius adiunxit. Deinde ad præcipuas Germaniæ ciuitates datis litteris eas monuit, vt sibi reipublicæ perturbatores & rebelles ad officium reducere cupienti, debitam opem ferrent; quamuis plerasque federi Protestantium nomen dedisse non ignoraret. Interim Palatinus Elector, qui à Catholica quidem iam defecerat Ecclesia, vti supra attigimus, in fide tamen & obedientia erga Cæsarem permanserat, Protestantes Cæsari reconciliare nitebatur. Idem studium erat Mauritij Saxonis & Ioannis Brandeburgici. Palatinus inprimis, princeps pacis cupidus, confederatos obtestabatur, vt ab armis discederent, & Cæsari se submitterent, offensionemque sibi peterent condonari. At illi, quibus omnino constitutum erat belligerari, magno studio copias conducunt; & innocentiam (cuius prætextus nulli vmquam rebellioni defuit) publico libello testati, omnem culpam in Carolum conijciunt, qui Romani Antichristi, & nefarij Tridentini Concilii impulsu bellum hoc & ad Euangelii doctrinam & ad Germaniæ libertatem opprimendam susceperit. Sic ergo Hæresis, sub explicatis signis in procinctu stabat, Saxone & Landgrauio ductoribus; quorum hic ob plurimas ac validissimas federi adiunctas ciuitates, tantum tumorem

Protestantis primi in armis.

animo conceperat, vt paucis diebus Imperatorem in triumphum se ductu-rum, Episcopos omnes exterminaturum, bona Ecclesiasticorum pro suo lubitu distributurũ, & hac de alieno liberalitate pleramq; Germaniæ Nobilitatem sibi obnoxiam facturum speraret. Secretum hoc aiunt Lutheri fuisse consilium (quemadmodum ante mortem ipsius deprehensum fuit) & libri de Fisco ab ipso conscripti scopus, quod vna hac ratione partes suas stabiliri & confirmari posse animaduerteret.

Protestantes Imperatorem titulo spoliant.

Quo vero factionis suæ robur ostentarent, ac simul palam facerent quanta molirentur, & quam parui Imperatorem facerent, non epistola tantum bellum ei indixerunt, verum etiam Imperatoris titulum ei negarunt. Priusquam vero epistolam illam mitterent, disputatum fuit, qui titulus Carolo esset tribuendus. Saxo quidem Carolum Gandauensem appellandum eum censebat; quod Imperator seu Cæsar ab ipsis sine rebellionis nota vocari non posset. At Lantgrauio Imperatoris titulum ei non adimendum esse placebat, ne reliqui principes iritarentur: Nomen hoc inane ei non inuidendum dicens, dummodo nullam ei concederent potestatem. Tandem hæc fuit inuenta ratio media, vt illum appellarent velut eum qui pro Cęsare se gerat, Lantgrauius quoque homo natura ferox, sæpe dixisse, adeoque federatis ciuitatibus promisisse dicitur, intra trimestre se Carolum Imperatorem aut captiuum eis stiturum, aut Germania expulsurum. Sic ille nouũ sibi regnũ, cuius melior pars penes se futura esset, opinionis errore finxerat, sua ipsius vanitate deceptus.

Protestantes Cæsari bellũ indicunt.

Decreto bello Protestantes copias suas, in quibus vltra sexaginta peditum, & decẽ erant equitum millia, vnà cũ centũ tormentis maioribus, ad Danubiũ collectas educunt, tantis viribus mirum in modum feroces: deinde ad Imperatorem in castra prope Landishutum in Bauaria, qui vix decem armatorum millia apud se habebat, & etiam ipsius Sleidani confessione, à Protestantibus præuentus fuerat, adolescentem nobilem, & tubicinem, vti mos habet Germanorum, mittunt, qui epistolam qua bellum Cæsari indicebatur, perferrent. At Imperator conspectum eorum auersatus non modo epistolam non accepit, sed & per Albanum, in cuius tentorium perducti illi fuerant, nunciari eis iussit, si quis in posterum ab illis ad se veniat, fore vt loco muneris & torquis aurei, laqueum ab se ferat. Non multo ante Cæsar Saxonem & Lantgrauium proscripserat, eorum bonis fisco addictis. In huius proscriptionis formula eos accusabat, quod Ecclesiastica bona inuolassent, quod omnes terræ Principes, adeoque Turcam ipsum ad bellum sibi faciendum sollicitàssent, vt tãto facilius, rebus vndique perturbatis, scopum iam diu propositum assequi possent. Huius ergo proscriptionis formula feciali pro responso ad Protestãtes perferenda data fuit; ad quam illi prolixe responderunt, vt apud Sleida-

num

num videre est, qui hæc aliaque eò pertinentia copiose describit. Tantæ vero huius federis, vt in quo tot tamque validæ ciuitates comprehensæ erant, vires esse existimabantur, vt vix quisquam crederet, Imperatorem castra aciẽque conferre ausurum. Erat etiam illorum Principum, dulci libertatis nomine abutentium, non minor apud vulgus fides atque auctoritas, quã eiusdem in Hispanos & omnem exterorum dominatum, odiũ. In castris Protestantiũ erant Ioannes Ernestus Electoris Saxoniæ frater, Ioannes Fridericus Electoris filius, Philippus Dux Brunsuicensis, cum quatuor eiusdem familiæ Principibus, Dux Luneburgensis, Princeps Anhaldinus, & decem aut duodecim circiter Comites Germani. Quãuis autẽ, vti diximus, Imperator ad tãtam vim sustinẽdã parũ validis copiis instructus esset, eos nihilominus quos circa se habebat, eduxit rectà cõtra hostẽ progressus, cũ proposito, vt sępius ex ipso Auila audisse se scribit, aut vincẽdi aut in Germania moriendi; certa interim fiducia, diuinũ auxilium in tã pia & iusta caussa sibi nequaquam defuturum.

QVOMODO IMPERATOR BELLum duxerit, Protestantium interim copiis dilapsis.

Caput Decimumquartum.

ARGVMENTVM.

I. *Papa Imperatori auxilia mittit.*
II. *Magnus Protestantium error, & ruina ipsorum initium.*
III. *Protestantes ab Imperatore profligantur.*
IV. *Ipsi seipsos conficiunt.*
V. *Mauritius Saxoniam inuadit & occupat.*
VI. *Sed ea à Ioanne Friderico recuperatur.*

OMNIVM animis in exitum huius periculosi & ancipitis belli, à quo pleriq; tam salutem quam exitium Christianæ Reipublicæ dependere existimabant, intentis, varia hominum iudicia, vota & sermones circumferebantur, prout quemq; amor vel odium huius aut illius partis stimulabat. Ceteri pleriq; orbis Christiani Principes, ociosi spectatores esse malebant, Imperatorẽ interim desertũ passi: quasi nõ Imperatoris hęc sed Dei caussa, & nihil ipsorũ interesset. Pudor sane erat spectare tũ Lybię & Scythię populos auxilia Imperatori, Christianę capiti Reipublicę offerẽtes (nã & tres Tartarorũ duces, ad Boristhenẽ fluuium habitãtes ad Cæsarẽ ipsum profecti quatuor equitũ millia; & rex Tunetanus totidẽ Arabũ millia ei auxilio promiserãt

I. Pontifex Cæsari auxilia mittit.

quibus tamen ille vti noluit) Pudor, inquam, erat videre tam remotas & à religione & orbe Christiano populos auxilia Imperatori ad hoc bellum vltro spondentes, & Reges interim Christianos complicatis manibus ociosos sedentes, & retia sua, quod dicitur, seruantes. Sed mihi crede non impune hoc fuit; vt qui hæreseos flagellum bene postea senserint, & in eam multa quoq; ipsi statuerint exempla.

Summus Pontifex, animaduertens in hoc bello in quo Dei potissimum caussa agebatur, temporalibus armis efficiendum quod spiritualibus perfici nequiuerat, auxiliares copias Cæsari summisit, in quibus peditum erant millia decem, & equites leuis armaturæ quingenti. His omnibus Octauianum Farnesium nepotem suum præfecit: cui militabant magni nominis duces, è Vitelliorum, Sabellorum, Vrsinorum, Palauicinorum, Petilianorum & aliis illustribus familiis. Nec profectò contra infideles tantum, sed & contra hæreticos Ecclesiæ vires suas experiri licet. In Apocalypsi dicitur terra (id est, temporalis potentia) adiuuisse mulierem, scilicet Ecclesiam. Sic Leo Pontifex Leonem Imperatorem contra Eutychianos, & S Gregorius Gennadium Africæ Exarchum contra Wandalos armauit. Sic Adrianus Papa Caroli Magni armis contra Longobardos vsus est. Quod si rem exacte perpendere velimus, reperiemus profecto ab hæreticis Christianæ Reipublicæ maiora pericula quàm à paganis & Turcis esse pertimescenda. Hi enim foris Ecclesiam apertis oppugnant machinis; at illi tamquam intestini hostes, cuniculis rem agunt, & Ecclesiam suisipsius armis oppugnant. *Nemo dubitare potest*, inquit S. Chrysostomus, *quin hæretici paganis sint deteriores; quum hi per ignorantiam Deum blasphement, at illi scienter veritati vim faciant.* Et S. Augustinus, multo peiorem esse ait Fidei desertorem, quique è desertore postea oppugnator factus sit, quam eum qui numquam deseruit quod numquam habuit. Sic ergo his caussis motus Pontifex Ecclesiæ contra hostes suos subueniendum, & ingratos illos & rebelles filios qui arma contra Matrem suam sumserant, castiganda statuit. Florentiæ quoque Dux Cosmus Medices, & Ferrariæ Dux Hercules vnà equitum aliquot turmas miserunt. His omnibus collectis copiis, Cæsar Ratisbonam, atque inde Ingolstadium petit, supremo legato sibi constituto Ferdinando Toletano, Albæ Duce. Protestantium quoque exercitus, numero confisus, diligenter progrediebatur, eo consilio vt Cæsarianos veluti plagis implicarent, aut castra ipsorum tormentis oppugnarent. Et quia copiis præualebant, superiorem quoque locum occuparunt, vnde & castra sua Cæsaris castris opposuerunt.

Pontifex contra hæreticos auxilia debet.

Hom 9, in Matth. S, Thom 2.2 q 10. art. 2. Lib. 21 de ... ont. cap. 25

II. *Error Protestantium &*

Omnes à quibus hoc bellum particulariter descriptum est, vno ore fatentur, magnum initio statim à Protestantibus errorem commissum, vnde etiam

de

de exitu facilis coniectura fieri potuerit. Quamuis enim & viribus & loco superiores essent, Cæsare tum ab equitatu parum instructo, occasione tamen rei bene gerendæ vti nesciuerunt, quæ talis fuit, vt si Landgrauii vsi consilio castra Cæsaris, simplice tantum fossa tumultuario opere munita, oppugnassent, Cæsarem procul dubio in magnas coniecturi fuerint difficultates: qui quum eius diei fulmen & impetum sustinuisset, nocte sequenti castra ita communiuit, vt tempestatem omnem multo commodius deinde ferre posset. Multum quoque animi hæc Protestantium cunctatio Cæsari addidit, lenta & timida hostium ad manus venire non audentium, consilia inde recte æstimanti. Eo die Cæsar fortissimi simul & prudentissimi imperatoris functus est officio, dum inter primos sese periculis obiiciens, suo exemplo omnes ad quamuis fortunam subeundam animabat. Eodem quoque die quis singulariter Cæsarem à Deo custoditum fuisse neget? circa quem complures quasi à lateribus ipsius abrepti, frequentibus hostium pilis percussi occiderunt: quarum vna quum ante pedes equi quo vehebatur, concidisset, immota iacuit, non sine adspicientium pauore. Auila diuina manu retentam eam & quasi ligatam scribit, quæ si vel paullulum resiliisset, certissimum vitæ periculum Cæsari fuerit allatura.

ruina ipsorũ initium.

Cæsar per noctem illam & sequens biduum diligenter munitis castris, quum Ingolstadium quoque à tergo haberet, copias quas Comes Burensis è Belgio adducebat, exspectare ibi statuit. Eæ erant equitum quatuor, & peditum decem millia. Etsi vero à Protestãtibus militares manus, nempe sex peditum signa, & mille ac ducenti equites, passim ad Rheni ripam erant dispositæ, quæ Comitem transitu prohiberent, frustra tamen hic fuit conatus. Saxo & Landgrauius postquam tormentis in castra Cæsaris frustra fulminassent, & præclaram pugnandi occasionẽ amisissent (quem errorem Sleidanus & Protestantium calamitatis & victoriæ Cæsaris initium atque caussam fuisse dicit) Burensi obuiam proficisci, & ne cum Cæsare se coniungeret, prohibere decreuerunt, licet hoc alii dissuaderent, vt Sleidanus ait, neque hostem longius quærendum esse diceret, qui sub ipsorum oculis atque aspectu versaretur. Id compertum Cæsari Burensi nunciari curat, qui ab itinere deflectens, periculum facile euitauit, & ad Ingolstadium Cæsari sese coniuuxit. ne vno quidem amisso. In his angustiis Cæsaris ab hostibus vndique, & quidem in regione parum sibi fauente, cincti parum abfuit quin nonnulli deposita quam hactenus simulauerant persona, apertè Protestantibus se se coniunxissent: è quorum numero inprimis fuit Elector Palatinus, qui quadringentos armatos Smalcaldicis auxilio misit. Vespere post acrem illam castrorum Cæsaris oppugnationem, Landgrauius non procul à loco in quo tormenta

collocata erant, cœnans, apprehenso poculo, Schertelino peditum ductori, Age, inquit, propinemus omnibus iis quibus hodie tormentorum nostrorum ictus mortem attulerunt. Tum Schertelinus, Equidem, ait, quam multi hodie nostrorum tormentorum ictibus interfecti sint nescio; hoc vero scio, ex iis qui viui manserunt, ne vnum quidem vel vnum pedem loco suo cessisse.

III. *Protestantes à Cæsarea castra deserere coguntur.*

Imperatoris exercitu nouis copiis aucto, Protestantes quamuis adhuc numero superiores, castris tamen & locis natura munitis atque impeditis sese continebant, Cæsare interim ipsis fere inspectantibus, pleraq; oppida ad Danubii vtramq; ripam sita capiente: quorum multa audito tantum Cæsaris aduentu deditionem fecerunt. Erat vero fluuius hic tantæ commoditatis, vt qui eum in potestate sua haberet, non minimum ad rei summam & plenam victoriam momentum obtinere putaretur. Castris ita vtrimque non procul à Donauenda positis, Dux Albanus per tubicinem Lantgrauio nunciari curat, quid ita montes & colles insideat? cur non in planitiem descendat, & prœlio contendat? Lantgrauius è contra, se sociosque fuisse per quinque dies mediis in campis ante Ingolstadiam, & expetiuisse prœlium, cur non conflixerit? Se quidem vbi prœlio dimicandum videbitur, occasioni minime defuturum. Non multo post tamen Cæsar & Albanus, cum paucis equitibus ad hostes longius, speculandi caussa prouecti, in manifesto fuerunt discrimine, è quo tamen diuino beneficio elapsi, ad castra incolumes redierunt: Protestantibus interim & suas miserias, ob vastatas passim regiones deplorantibus, & ducum suorum cunctationem & ignauiam detestantibus. Conflictus omnes, oppidorum occupationes & recuperationes, ceteraque huius belli minutatim persequi supersedeo, quod hæc ad institutum meum proprie non pertineant; & ab Auila & Sleidano, illo Catholicorum, hoc Protestantium partibus addicto, articulatim & quasi dietim descripta exstent.

IV. *Protestantium exercitus dilabitur.*

Protestantes seu Smalcaldici vbi & vrbes in contribuendis auxiliis remissius agere, nec eorum vllam spem è Gallia, Anglia, & Dania afferri, exercitum interim suum valde minui, Cæsarianum vero quotidie augeri, iamque hyemem etiam instare viderunt; Electoris Brandeburgici intercessione pacem tentarunt; sed quum eius conditiones duræ admodum viderentur, deductis in hyberna præsidiis, bellum ducere decreuerunt. Quare noctu collectis sarcinis, discedunt, & densæ nebulæ vsi beneficio quæ sub auroram inciderat, in locum tutum euadunt, Saxoniam versus instituto itinere, vt militem ibi recrearent, ac prope perditis rebus remedium aliquod afferrent. Cæsar vbi de discessu ipsorum comperit, equites continuo emittit, qui de itinere cognoscant, deinde ipse quoque cum equitatu procedit: & quamuis

Lant-

Lantgrauium & iuniorem Saxoniæ Ducem esset assequutus, elabi tamen sibi passus est. Etsi enim hi cum paucis copiis ab exercitu longius abessent, Cæsar tamen qui de copiis ipsorum nesciebat, & multo maiores suspicabatur, nec peditatum apud se habebat, nihil tentandum sibi ratus, dum peditatus adueniret, eo die rei bene, vt putatur, gerendæ occasionem amisit. Et sane quis nescit; multas præclaras victorias sæpe vnius rei ignoratione impediri? Gallorum vetus est prouerbium. *Que si l'ost scauoit ce que faict l'ost, souuent l'ost deferoit ost.* id est, si vnus exercitus sciret quid alter ageret, sæpenumero non passurum vt sine prœlio discedatur. Hoc modo elapsi Protestantes, magnis itineribus in Sueuiam contendunt, & in via aliquot ciuitates oppugnant & deditione capiunt: à Francofurtensibus etiam, Moguntino Archiepiscopo, & Abbate Fuldensi pecuniam extorquent. Nec multo post dilabuntur, quum prius in Galliam, & Angliam, legationes decreuissent, & federis socios Principes ac ciuitates de auxiliis per internuncios appellassent. Lantgrauius, traditis Saxoni quas habebat copiis, domum reuertitur, parum feliciter administrato bello; cuius præcipua caussa fuisse putatur, quod non ex vnius arbitrio res gereretur. Qui error iam olim Romanum Imperium, funesta illa clade ad Cannas accepta, fere pessumdedit: vt verum sit, Satius esse in bello rei imperii summam vni mediocri prudentia instructo committi, quam duos omnibus requisitis dotibus ornatos duces, æquali potestate præditos exercitui præficere. Sic Liuius de Fidenatium agens seditione, ait, tum facile apparuisse quantum æqualis trium Tribunorum potestas Reipublicæ nocuerit, dum inter disceptandum peropportunæ elabuntur occasiones, aut consilia hostibus enunciantur. Atque hanc ob caussam vnus tum Dictator creatus fuit, vt quod à tribus peccatum fuerat, solus emendaret. Lantgrauius quidem antequam castra Cæsar ad Ingolstadium posuisset, cum eius equitatu conflixit; nonnullis desideratis: quod eius factum Saxo adeo moleste ac grauiter tulit, vt si quid eiusmodi posthac ipso faceret inconsulto, discessurum professus fuerit. Saxo vero & ipse pulcerrimam occasionem amisit, qui Cæsare vndique fere circumuento & incluso, Lantgrauium opperiendum sibi statuerat, qui in tempore non aduenit, nolens fortasse alii concedere quod sibi concessum non fuerat. Rursus Lantgrauius, Cæsaris castra ad Ingolstadium male adhuc munita videns, conuocatis belli ducibus & consiliariis, Quod si penes me solum inquit, esset administratio, sicut tunc erat quando Wirtembergicum restitui, vniuerso cum exercitu castra Cæsaris iam statim sim oppugnaturus. Sic igitur ingens ille exercitus, in quo aliquando centum peditum, & decem equitum millia vnà cum triginta maioribus machinis fuisse dicuntur, sub duobus illis ducibus

Sleid. lib. 18.

nulla

nulla re perfecta, dilapsus fuit. Itaque Cæsar in castra reuertit, & diem vnum & alterum militi reficiendo dedit. Inde profectus, Bopfingam, Norlingam, Dingelspulum & alia quædam oppida deditione cepit; nullo qua cunq; ibat obiecto labore, quam hospitia militibus designandi, & dedititios in gratiam recipiendi.

V. *Mauritius Electoris Saxoniæ prouinciam occupat.*

Dum ita ad Danubium castris vtrimque collatis, leuibus prœliis decertatur, & posthabitis hyemis incommodis & tempestatibus pars vtraque rei bene gerendæ captat occasionem, tandem vero Protestantes discedunt, insequente Cæsare: Ferdinandus Romanorum rex copias suas ex Hungaria, Silesia, Bohemia & Austria euocat (licet non leue à Turca, quem Saxo internunciis ad tentandum aliquid sollicitabat, iis regionibus periculum imminere sciret) ad auxilium fratri ferendum, & Saxoniam, proscripto Electore, occupandam. Sed & Mauritius & Augustus Saxoniæ Duces, quamuis vterque Protestantium religionis, & ille quidem Landgrauii gener esset, Cæsari militantes, plerasque per Saxoniam ciuitates in suam fidem adigebant, sic vt Elector breui tempore omni sua ditione esset spoliatus: qui æditis libellis Mauritium perfidiæ erga se, patriam & religionem grauissime accusabat; at ille supremo se magistratui obedientiam debere aiebat: & initio quidem ad rem pacifice componendam, & reducendo in gratiam cum Cæsare rebelles nihil omisisse; verum illis arma incerta certæ paci præferentibus, postquam iam leuioribus aliquot prœliis dimicatum sit, & exercitus Saxoniæ immineat, pati non posse, vt à Saxonica domo Ioannis Friderici prouincia diuellatur & in alienas deueniat manus: itaque eam in suam fidem recepisse. In hoc bello non de religione, sed de Imperio decertari: cuius libertatem Cæsar non ipsi modo, sed aliis etiam indulserit. Post etiam Landgrauius ad Mauritium generum profectus, concordiam tractauit, sed Mauritius sine Imperatoris venia nihil agere se posse dicens, in cœpto persistebat.

Et hac quidem astutia Imperator, vt dixi, ad Principum illorum amicitiam dissoluendam vsus est, dum scilicet Religionis negocium, quod alioqu multos alios Principes & ciuitates, quæ conscientiæ permissa libertate dom sese continebant, federi illi additurum fuerat, posthabere se simulauit. Etsi e nim bonorum Ecclesiasticorum restitutionem imperarat, id tamen vi decre torum Conuentus Augustani & Spirensis factum fuit. Mauritio quidem Cæ sar bolũ hunc obiecit, vt non ad occupandã modo sed etiam tuendam præci pui aduersarii sui prouinciam eum accenderet. Postquam vero Landgrauij a Mauritium generum intercessio frustra fuit, Saxoniæ Elector cum decen peditum & quatuor equitum millibus ad fines suos profectus, per Thurin giam & Misniam amissa pleraque recuperauit, Lipsia tantum & Dresda exce

ptis, quæ præsidio munitæ, oppugnationem sustinuerunt. Mauritius belli sumptibus, quos Ioannes Fridericus è communi fœderatorum ærario faciebat, de suo ferendis impar, Cæsarem de auxiliis sollicitauit; qui equitum peditumque aliquot cohortes ei misit, ductore Alberto Brandeburgico. At hic non tam prudens & circumspectus dux quam audax miles, à Landgrauii sorore deceptus, dum epulis & choreis tempus terit, ab Electore non multo post captus fuit. Et hoc quidem modo Saxoniæ Elector non modo totam fere suam ditionem, vt diximus, recuperauit, verum etiam Mauritium suis oppidis exuit, & institutis nouis cum Bohemis consiliis, argentifodinas quoque in potestatem suam redegit, Hussitarum præcipue ope, qui per summum proditionis erga regem suum scelus, Electoris rebus fauebant, adeo vt manus quoque nonnullas militares auxilio ei mitterent, vt quos eiusdem periculi coniungebat metus.

DE SCMALCALDICIS A CAEsare victis ac profligatis, & Germaniæ ciuitatibus in gratiam receptis.

Caput Decimumquintum.

ARGVMENTVM.

I. *Belli istius gloria cui post Deum debentur.*
II. *Palatinus Elector & Dux Wirtembergicus Cæsari conciliantur.*
III. *Eius potestati multa magna ac valida vrbes sese permittunt.*
IV. *Imperator in Saxoniam exercitum ducit.*
V. *Albim fluuium magno animo traiicit.*
VI. *Saxonia Ducem vincit & capit.*

MVLTIS argumentis in hoc bello summa Dei, cuius oculi non super Regum tantum & Principum palatiis, verum etiam pastorum casis & tuguriis vigilant, in conseruando Christiano contra ipsorum Christianorum sceleratas machinationes Imperio, cura & prouidentia apparuit; sed in eo præsertim, quod magnum & Catholicum illũ Principem non singulariter tantum toto hoc tam graui durante bello protexit, sed &

I. *Victoria lau Cæsari debetur.*

salutaribus consiliis instruxit. Nam vt olim Demetrio illi Polioreceti fortuna ciuitates captiuas adduxisse & velut in manus tradidisse dicta est; sic præclarę illæ victoriæ quas Imperator consequutus est, quasi cœlitus delapsæ, omnes ipsius hostes, ne vno quidem excepto, ad pedes ipsius prostrauerunt: sic vt qui antea nihil quam de Imperatore vel in triumphum captiuo ducendo, vel omnibus exuto armis, è Germania instar gregarii militis cum baculo & pera profligando somniarant, quum se, sua omnia vitamque gratiæ ipsius permittere, & compedibus vincti, quacumq; ibat victorem sequi coacti fuerint; ciuitates, quæ portas ei ante occluserant, muros ei lubenter velut cum triumpho ingredienti aperuerint; & qui antea per contemtum, Carolum Gandauensem appellarant, Patrem dicere non dubitarint. Plurimum vero beneuolentiam ei apud omnes auxit, quod & victoria permodeste vteretur, & affabilem se & humanum omnibus præberet; quippe qui frequenter dicere soleret, longe pluris se facere ciuium beneuolentiam & amorem quā ipsam quamcumq; ciuitatem: atq; illud sibi vnum propositum haberet, vt lenitate & clementia pacē publicam armis à se acquisitam, conseruaret. Omnes sane à quibus bellum hoc vel litterarum monumentis consignatum, vel eius mentio facta est, omnem eius tam taciti confecti laudem Cæsaris prudentiæ simul & patientiæ tribuunt: qui cōtra vsitatum militiæ morē, dissentientibus plerisque ducibus, totam hyemē exercitum sub signis tenuit; & quāuis grauissimis arthritidis vrgeretur doloribus, ab eo nusquam discessit, sed per niues & glaciem, dexterum crus fascia obligatam circumferens, omnia boni Imperatoris munia diligenter ipse obiuit, ac tum quando iam discessurus putabatur, cum copiis quam proxime ad hostes accessit,

II. *Dux Wirtembergicus & Palatinus veniam à Cæsare petunt.*

Vt vero Dux Wirtembergicus primus arma contra Imperatorem ceperat exercitumq; produxerat; sic idem primus ex rebellibus subiugatus & victus, abiectis armis, belli fortunam non amplius experiri decreuit. Postquam enim exercitum à sua ditione nō procul abesse, se vero tędio rerum suarum & morbo confectum, tum federatorum res malè procedere, & tam validas copias veluti niuem à solis æstu disparuisse animaduertit: primo quidem in arcem natura inexpugnabilem sese recepit; deinde missis internunciis, veniam à Cæsare petiit, quæ ei negata, nisi se suasq; fortunas omnes, totamque prouinciam sine conditione Cæsari dederet, vt de iis ipse statueret pro suo arbitratu. His perculsus miser Huldricus suppliciter & demisse admodum Cæsari scribit, misericordiam eius implorans, & per Christi amorem obsecrans ne in se suosque miseros subditos grauius aliquid statuat. Tandem Cæsar ei ignouit his conditionibus: vt supplex factus publice gratiam à Cæsare petat, vt dependat aureorum millia trecenta, vt tormenta sociorū, relicta in suis finibus cū omni instrumēto tradat, vt ab omnibus federib⁹ discedat &c.

Eo-

Eodem fere tempore Elector Palatinus Fridericus, Halam ad Cæsarem profectus, culpam sibi condonari petit, quod Scmalcaldicis ad Ingolstadium castra habentibus auxilia misisset, non ipsius oppugnandi caussa, vti dicebat, sed quod ex fœdere priuato Wirtembergico ad hoc teneretur. Cæsar acribus eum verbis accipit ignoscit tamen, & vt errorem hunc atque culpam in posterum accuratiori fide compenset, hortatur. Miserabile plerisque videbatur, tantæ potentiæ & auctoritatis è Bauarica familia Principem, Imperatoris genus affinitate contingentem, videre nudatis canis, multis cum lacrymis veniam à Cæsare quamhumiliter petentem. Mansuetudine hac & clementia Cæsaris, ad ignoscendum quam ad puniendum longe propensioris, pleriq; Germaniæ Principes & ciuitates Germaniæ allectæ, eius fidei & obsequio totas sese dediderunt. *Sleid. lib. 18.*

III. *Ciuitates Imperii ad gratiam Cæsaris redeunt.*

Ex ciuitatibus Vlmenses magnæ potentiæ & auctoritatis, primi Cæsari fuerunt reconciliati: centum aureorum millibus & duodecim tormentis mulctati. Post hos in gratiā Francofurtenses recepti sunt, depensis aureorū viginti millibus. Scribit Alcantaræ Cōmendator, quum Lantgrauius illac domum è bello properaret, & Senatus ab eo quid porro faciendū esset quæreret, illum respondisse; Cuilibet vulpi caudam suam bene custodiendā. Cattum quoq; suis rebus non defuturū: sicq; insoluto hoc ænigmate, ab ipsis discessisse. Horū exemplū sequuti Memingēses, quinquaginta aureorū millibus mulctati sunt. Post hos diuersis conditionibus in gratiā recepti Biberacenses, Rauēspurgii, Campodunenses, Lindauii, Eslingenses, & Augustani. Ad hos Sebastianus Schertelinus, qui Protestātibus militauerat, primū, deinde quū omnē sibi spē veniæ præcisam animaduerteret, ad Heluetios profugit. Augustanis centū & viginti aureorū millia & duodecim tormenta imperata. Tandē etiā Argentinēses cum Cæsare transegerunt, persolutis triginta aureorū millibus, & traditis duodecim tormētis. Sic igitur pleræq; omnes Imperii ciuitates ad Cæsaris obedientiam redierūt. Saxo vero & Lantgrauius, quos pleriq; antea summos fœderis duces agnoscebāt, hostes publici sunt denūciati. In quo admirabilis rerū humanarū inconstantia, & inprimis vulgi, quod secundā fortunā velut heliotropium solē sequitur, & ad quāuis auram circūagitur, mutabilitas apparuit. Quemadmodum autē victoriæ multo sanguine partæ laus magna ex parte militum virtuti; sic incruentæ gloria soli Imperatoris prudentiæ debetur. Carolus certe Cæsar nulla re maiorem laudem assequutus est, quam quod ciuitatū legatos supplices ad se veniētes humaniter excepit, & plerisq; ignouit, sic tamen vt imperata facerent. Duo soli restabant, Saxo & Lantgrauius. Et hic quidē vt erat magno & feroci animo, quāuis Elector Brandeburgicus sollicite pro ipso intercederet, aliquādiu pertinaciter egit, certis propositis conditionibus in quas, nō in alias, pacē facere vellet. At Cęsar eodē modo

illum quo Wirtembergicum tractare constituerat; eoque Brandeburgicum monuit, vt nisi Landgrauius absque vlla conditione se dederet, ab omni porro desisteret actione.

IV. *Cæsar in Saxoniam mouet, ad Ducem oppugnandum.*

Interea Saxoniæ Elector fortunæ quæ in Saxoniã reuerso propitiam se dederat, diligenter instabat; Cæsare interim cunctante, & certam in ipsum vindicandi occasionem circumspiciente. Postquam vero de clade & captiuitate Alberti Marchionis Brandeburgici accepit, Vlma discessit, & Saxoniam versus iter instituit; sed vehementissimis podagræ vexatus doloribus, Norlingæ aliquamdiu substitit, exigua cum spe sanitatis recuperandæ. Vidisses tum hæreticos cristam rursus erigentes, & eodem Imperatorem & Catholicam Ecclesiam sepulcro propediem contumulatum iri sperantes. Quum vero præter omnem spem conualuisset, Cæsar Norlinga profectus, Norimbergam, inde Egram petit, proxime ad Bohemorum fines Ferdinandicæ ditionis, in montuosis & asperis locis situm oppidum: quo etiam Ferdinandus & Mauritius iam ante venerant. Deinde cum omni exercitu eodem die Egra decedit, & magna celeritate in Saxoniam ducit; vt Electoris, qui nuper Fribergam quoque & Misenum illustre ad Albim oppidum, Mauritio ademerat, progressum cohiberet. Sic decimo tandem die, quum continenter iuisset, ad Misenum vbi Saxo tum erat, peruenit: qui subito Cæsaris aduentu oppressus, relicto oppido, quum sublicium pontem incendisset, ad alteram Albis ripam castra posuit, loco admodum munito; quum & fluuius magna sui parte ad CCC. passus latus interflueret, & ripa vbi castra habebat, in crepidines passim assurgens, vada redderet difficiliora. Cæsariani transportandum quidem exercitum censebant, quomodo vero id fieri posset non expediebant, loci situ plerisque metum incutiente, & dispositis ad alteram ripam à Saxone militum stationibus, cum tormentis & nauigiis aliquot, vt Cæsarianos quoquo modo impedirent.

V. *Cæsar Albim animose traiicit.*

Reperto tandem vado, licet profundo, Cæsar ea die exercitum omnino transmittere, & cum hoste, si posset, confligere statuit, antequam nouas ille vires colligeret, aut locis omnibus præsidio & commeatu diligenter munitis, Cæsaris vires diuturna obsidione distineret, & sic bello in longum ducto, & Cæsare Saxonico bello occupato, sociis & reliquis Protestantibus res alibi turbandi occasionem daret. Nam & Landgrauius tum exercitum colligere, & propediem in campum producturus dicebatur. Præmissis ergo leuis armaturæ equitibus, qui singulos sclopetarios à tergo vehebant, Cæsar asturconi badio insidens, sella holoserica punicea auro fimbriata instrato, ipse auro radiante lorica tectus, sine paludamento, & galeam Germanorum more capite, manuque frameam lato ferro gestans, speciem magni illius Cæsaris refere-

bat,

bat, qui trãsito olim Rubicone, omni pacis cõditione abiecta, in sola victoria spem ponebat. Sic ergo quamuis difficili transitu, aliis vi fluminis abreptis, aliis gladios transuersos ore deferentibus, & natando se saluantibus, Cæsar vlteriori ripa sine damno potitus est, hostibus qui ad prohibendam descensionem relicti fuerant, metu dilapsis. Sleidanus insignis huius victoriæ historiam vno & altero verbo absoluens, ait „ Saxonem tum quum ab iis quos Mulbergæ reliquerat nunciaretur, Cæsarem vtriusq; ripę potentẽ cum exercitu iam Albim traiicere, concionem sacram audiisse. Illud certum est, non sustinuisse ipsum exercitus illius, fasciis punicei coloris decussatis terribilis, & ipsum etiam fluminis, cuius præsidio potissimum confisus fuerat, cursum sistentis, aspectum.„

Didici ego è Galliæ quodam magnate, qui in Germania diu versatus est, Saxones culpam Ducis sui concioni tam propinquo hoste indormitantis, in Curiæ Mareschallum, ex Schonbergiorum familia reiicere, qui, vti aiebant, ab Imperatore corruptus, impedierit quo minus nuncium de Cæsaris traiectione ad Ducem mature fuerit perlatum, ne sacræ ipsius cogitationes & diuinus cultus interpellarentur. Saxo, quamuis sero, Cæsarem iam traiecisse certior factus, exercitum ad iter instruit, & celeriter Witebergam contendit; ita tamen vt extremum agmen carpenti hosti os obuerteret. Cæsar vado reperto, & instructo primo suorum agmine, non exspectatis impedimentis & ceteris in traiiciendo adhuc per pontem ex hostium abductis nauigiis factum occupatis, eum quantum potest insequitur. Quum in compito quodam forte fortuna Crucifixi Saluatoris imaginem, Sacramentarii cuiusdam manu glandẽ traiectam conspexisset, eleuatis in cœlum oculis, Mi Deus, inquit, satis ipse tu superque potens es ad tuas hodie vindicandas iniurias. Saxonem interim cum exercitu, in quo sex erant peditum & tria equitum millia, vnà cum viginti tormentis maioribus, longius progredientem Imperator cum quatuor omnino equitum millibus persequebatur, nullo peditatu, nullis tormentis instructus, quæ paullatim subsequebantur. *Imperatori pietas.*

VI. *Saxo copiis profligatis capitur.*

Iam vterque exercitus ad tria confecerat milliaria Germanica, vnus quidem viam Witebergam versus insistens, vt tutum assequeretur locum; alter hostis tergo inhærens, vt eum diuerteret, & ad pugnam prolectaret: quum Saxo primum Cæsaris agmen, quod Albanus ducebat, conspicatus, suos ad syluam quandam consistere, & cum hoste prœlium inire iubet: qui mox terga vertentes, peditatum destituerunt, ab insequentibus internecione fere deletum. Cæsar fugientes vnum milliare, alii longius, & ad tria etiam insequuti sunt. à media fere die ad Solis vsque occasum pugnatum fuit. Ad Cæsarem è conflictu redeuntem Albanus Saxonem captiuum adducit, vn-

dante per faciem sanguine ex vulnere accepto perfusum: qui vbi in Cæsaris conspectum venit, Quandoquidem ita fortuna tulit, inquit, ecce me tibi, clementissime & potentissime Cæsar, captiuum sisto, vt me pro loci quo natus sum dignitate tractes, rogans. Tum Cæsar, sane hic quem nunc mihi tribuis titulus longe diuersus est ab eo quem ante mihi tribuisti, verum pro meritis ego te accipiam. Integra hæc & plena fuit Cæsaris victoria, quum omnes fere qui cum Saxone fuerunt, aut occisi aut capti sint, exceptis quadringentis & amplius, qui cum maiore natu Saxonis filio, itidem vulnerato, Witembergam euaserunt. Est sane diligentia vna ex præcipuis militaris ducis dotibus, quum vna sæpe hora amittatur quod numquam deinde recuperari potest. Quod si Cæsar eo die Albim non traiecisset, victoriam ipsius cursũ Albis procul dubio stitisset; qui sequẽti diei ita auctus fuit, vt non modo non vado, sed ne natatu quidem, ob summam aquarum violentiam, potuerit transmitti. Quin etiam si Saxo duodecim dierum spacium habuisset (quod captiuus non semel dicere solebat) ad triginta peditum & septem aut octo equitum millia contra Cæsarem fuisset producturus. Fatendum sane est ingens hoc fuisse militare facinus, nimirũ profundũ, ac nullibi fere vadosum fluuiũ traiicere, hostem tam longe persequi, solo equitatu tam equestres quam pedestres hostium copias, sylua etiam quo se reciperent, munitas, sine omni tormentario apparatu, quo hostis abundabat, aggredi; hacque vna clade Protestantium factio tota fuisset deleta, nisi quidam postea publicam vtilitatem priuatis suis commodis & cupiditatibus post habuissent.

DE PRODIGIIS QVÆ EO DIE quo prœlium commissum est, euenerunt.

Caput Decimumsextum.

ARGVMENTVM

I. *Diuersa prodigia quæ illo die apparuerunt.*
II *Miraculum circa Solem.*
III. *Ludouici Auilæ de illo testimonium.*
IV. *Aliud nobilis Itali.*
V. *Sleidanus Auilam mendacii non accusat.*
VI. *Imperatoris victoria potiti dictum, & quanti ea momenti fuerit.*

I. [P]rodigia quæ [d]ie quo com[m]issum est [pr]œlium

IN rebus vsitatum Naturæ cursum superantibus, lente admodum & tarde haberi fides solet; & miracula vt plurimum in falsitatis suspi-

cionem veniunt, nisi locupletum & auctorum qui ea ipsa quæ recitant viderint, nec ab aliis tantū acceperint, testimoniis comprobentur. Quod hoc loco scripturus sum, quodque Anno M. D. XLVII Aprilis die XXIV. eo ipso die quo memorabile illud Cæsaris cum Saxone prœlium commissum est, accidit, tam admirabile est, vt vix vllam afferre ausim probationem ad demonstrandum, cœlum & terram eo die in hæreseos exitium coniurasse, nisi fide dignos haberem auctores, tamquam eorum quæ à me dicentur vades. Et quidem eo ipso tempore quo Catholicus exercitus prœlii copiam; hæreticorum, elabendi spacium quærebat, aquila visa fuit, quæ Cæsarianum exercitum in gyrum circumvolitans lustrauit, tamquam victoriæ, quam Imperialis aquilæ milites paullo post adepturi erant, prænuncia. Et lupus è sylua progressus, in Hispanorum militum globum incidit, à quibus gladiorum ictibus subito confossus est. Sed ad ipsum miraculum veniamus, *fuere conspecta fide dignissimorum testimonio.*

II. *Miraculum in Sole.*

Primò, cœlum tamquam igne ardens & Sol sanguineo vultu conspectus fuit. Et vtrique exercitui sol tardius incedere & longius victoriæ spacium dare visus est. Sleidanus totum hoc, quod Protestantium caussæ parum faueret, paucis & obscuris verbis tantum perstringit, aiens, illis diebus solis aspectum valde fuisse tristem, obscurum, pallidum & veluti caligine quadam circumdatum, vt plerique à Saxonia longissime remoti & ignari quid ageretur, iudicarent magni aliquid portendi; nec enim in Germania solum, sed per Galliam etiam & Britanniam id fuisse obseruatum, & ita rem habere, multa hominum millia testificari posse. Hæc Sleidanus. Verum Ludouicus Auila qui prœlio interfuit, & Baptista Gribaldus nobilis Italus, ille quidem II. belli Germanici libro, hic vero in quadam suarum Relationum, de prodigioso hoc solis aspectu ita loquuntur.

III. *Quid Auila de hac re scribat.*

Quo die prœlium commissum est, inquit Auila, ingens fuit solis æstus, solque sanguineum veluti colorem referebat: nobis vero intuentibus, multo altior & ab occasu remotior quam pro diei tempore videbatur, quasi cursum ille suum retardasset, vt diem faceret longiorem. Hæc quidem omnium est opinio: cui etiam contradicere non ausim. Idem eodem die Norimbergæ & in Gallia quoque obseruatum fuit, vt ipse Rex postea affirmauit: itemque in Pedemontio, vbi idem color solis visus est. Quod ego tamquam rem maxime memorabilem notare quoque volui. Hæc Auila.

Quo tempore Albæ Dux in Galliam venit, regis sui nomine cum Elisabetha regina matrimonium contracturus, ab Henrico II. rege, belli eius mentionem faciente, de hoc, Solis vultum mutantis, & quasi cursum sistentis prodigio rogatus, quidnam ipse vidisset, Totius mundi inquit, Rex sacratissime, & tum & postea de hoc miraculo constans fuit sermo: mihi vero tum ab

iis quæ in terra gerebantur, ocium non fuit vel oculos ad cœlum eleuandi, eiusque faciem contemplandi. Hæc ego à Basquio nobili Gallo, Aixensi præfecto, antiquæ homine virtutis & fidei, ac Regi per quam familiari, accepi: cui postea is quoque honos à rege obtigit, vt ex omni aulica Nobilitate ad prægustatoris munus fuerit adhibitus, rege monito vt à veneno sibi caueret. Tempus tamen cum eo quod idem Auila de hoc eodem rege scribit, nequaquam conuenit: quum Auilæ Commentarii iam decem annis ante fuerint impressi. Sed alterum auctorem Italum sua lingua loquetem audiamus.

IV. Quid Grialdus Italus.

Quella battaglia è piena di cose stupende, & di miracoli, & pareua ch' il cielo fauorisse Cesare in ogni cosa, imperoche suoi nemici hauendo perse la commodita di vincerlo con auantagio, per non hauer le sapputo pigliare, fureno vinti. Sua Cesarea Maiestà, andando verso il nemico, & hauendo incontratto vn Crucifixo in mezZo la strada, rotto da qualque scelerato maluaggio, scese in terra, & alzando gli ochi nel cielo, fece questa oratione; Mi Domine Dio, tu sei potente assai per vendicarti delle iniurie fatte al tuo nome: ma fami questa gratia, ch' io possa hoggi d' castigar quest' impii sacrilegi. E cosa certissima, che vi quel instante à puncto che le armate erano d' vn impeto apparecchiate à venire alle mani, vedemi el sole poco dinanzi chiaro, diuentare in vn tratto tutto sanguinolento, & oscuro, cosa non mai vista da mortali, dandosi ad intendere, che fermaua il suo corso, quasi come per darci tempo di raportare la victoria intera; & vn di nostri predicatori qui era nel nostro bataglione, parlando à tutta l' armata dice: Buon animo, figliuoli vedete l' occhio di Dio, che s' inchina à farui questo signalato fauore, & vi admonisce per fare il debito vostro per vincere suoi nemici. Quæ verba nos ita vertimus:

" In hoc prœlio multæ res stupendæ & miracula apprauerunt, cœlo ipso
" fauorem suum omnibus in rebus erga Cæsarem monstrante: in eo præsertim
" quod hostes qui capiendi eius elabi sibi passi sunt occasionem, postea victi in
" ipsius manus peruenerunt. Quum Cæsar suos in hostem duceret, Crucifixi
" vidit imaginem media in via à scelerato confractam iacentem: tum ex equo
" prosiliens, leuatis ad cœlum oculis, Etsi, inquit, ô Domine Deus, satis tibi sit
" virium ad tuas vindicandas iniurias, quæso tamen des mihi illam gra-
" tiam vt de impiis illis sacrilegis hodie pœnas sumere possim. Est vero res cer-
" tissima, quod in illo temporis articulo quo vtrimque in procinctu ad ma-
" nus conserendum armatæ stabant acies; solem paullo ante clarum, subito san-
" guineum colorem referre & obscurari vidimus (quod à nullo mortalium
" ante visum est) significantem quasi, se cursum suum sistere, vt (nostris) inte-
" gram victoriam consequendi daret spacium. Et vnus è concionatoribus
" nostris, qui in nostra tum cohorte erat, per totã aciẽ discurrens, Bono animo
" este, inquit, filii! Ecce Dei ille oculus se inclinat vt singularem illum vobis

præstet

præstet fauorem, vosque admoneat & incitet, vt officium vestrum in profligandis inimicis suis impigre obeatis.

Quod si hoc à nobilissimis & grauibus viris, & testibus oculatis scriptũ nõ esset, dubitandi fortasse quis caussam haberet. At quẽ fructũ illi ex hoc mendacio sperare poterant? Quis credat, tantã illorũ fuisse impudentiam, vt rem falsam per totum Christianum orbem diuulgare ausi fuerint, quum in vtroque exercitu tam multi Principes & grauissimi viri fuerint, qui mendacij eos coarguere possint? Sleidanus certe quem Auilæ commentarios legisse certum, est ex eo quod impurum & mendacẽ hominem appellat, quod de tota Germania tam frigide, tam contemtim atque aliene loquatur, iustam in eum inuehendi caussam habuisset, si in hoc recitando miraculo, & in re tanti momenti, mendacij ipsum potuisset conuincere. Et quid ille amplius non dicturus fuerat, qui eodem loco quo de Auila loquitur, adiungit, Rei istius tanto maiorẽ esse indignitatem, quod libellus ille singulari quodã Cæsaris priuilegio sit excusus? Auilam reprehendit, quod scripserit Albertũ Brandeburgicum à feminis delusum, cladem illam accepisse: at prodigiosam hanc solis stationem tantum abest vt carpat aut rideat, vt etiam ne verbo quidem attingat.

VI. *Sleidanus Auilam mendacij non coarguit*

Sed & tertium auctorem addamus, Consaluum de Illeseas, qui in II. parte Pontificalis suæ historiæ Hispanica lingua conscriptæ, de eadem re sic loquitur.

El sol per todo à quel dia tuuo vn color sanguineo ; segon lon affirmaron muchos que miraron en elle est imo pocado vn rato, como en tiempo di Iosue, para que Carlos V. Capitan de los verdaderos Israelitas, vencieſſe y acabaſſe de quebrantar las fuercas de los enemigos de la cruz de Christo, La misma color qùe tuuo el Sol in Saxonia, tuuo en Nurẽberga, Cosas son estas mugi auerigadas; y que las affirman muchos hombres de credito, y por esso las osa yo affirmar aqui. Id est,

Sol totus per eum diem saguineum ostendit colorem, & affirmant multi se in eo stationem quandam obseruasse, qualis fuit tempore Iosuæ: vt nimirum Carolus V. verorum Israelitarum dux spacium haberet vincendi, & inimicorum Crucis Christi vires frangendi. Idem color Solis qui in Saxonia, Norimbergæ quoque fuit conspectus. Hæc ita se habere, ex multorum fide dignorum hominum testimoniis constat, eoque pro vero & ipse hoc loco ponere non dubitaui.

Eadem de re circumferuntur versus aliquot, memoria non indigni: quorum auctorem, si de nomine mihi constaret, sua hic eum gloria non fuissem frustratus.

Phœbe, quid alipedes seruus remorare quadrigas,
Nec rapidum prono tramite tendis iter?
Te sub Atlantiaci tepidas vocat æquoris vndas
Allicit inq; auidos Thetis amica sinus.
Tu tamen obtutu perstas ceu fixus in vno,
Sint velut in terris queis teneare moræ.
Diceris haud aliter reuocatis lentus habenis
Spectasse inuicti prælia Naueidæ.
Fallimur? an rursum noua te spectacula tardant,
Quum gerit ecce nouus prælia Naueides.
Prorsus & hæc volucris sola est tardatio cursus,
Hæreticos CAROLVS QVINTVS *vt ense metat.*
Cernis, vt abiectis dant fusa fugataq; signis
Agmina præcipiti terga notanda fugæ!
Cernis vt Austriacus celeri pede miles & hasta
Hæreticas turmas feruidus vrget, agit!
O bene Phœbe faues, inhibesq; à gurgite currum
Ante pio quam sint fixa trophæa duci.
Namq; hic Naueides, si non diuinior; hostis
Tetrior, & superis, laurea grata mage est.

Tu quidem, ô Catholice Monarcha, ad gentilitia tua insignia & Imperialem Aquilam adiungere debebas SOLEM, magni illius ducis & fortissimi filiorum Dei propugnatoris exemplo. Nam si Iosue, quod precibus suis dum contra Gabaonitas dimicat, solis cursum stiterit, Sole deinde pro Symbolo vsus est, & sepulcro quoque suo incîdi voluit; quis neget tibi quoque ius fuisse Solem & pro Symbolo vsurpandi, & in tuo quoque monumento ostentandi! quum is in pugna quam tunc pro Ecclesiæ defensione pugnabas, vltro cursum suum inhibuerit, & quasi in societatem victoriæ & triumphi tui venire cupiens, purpureo amictu conspiciendum se præbuerit, velut Dei hostium sanguine tinctus. Sed honorem hunc filio tuo tot regnorum heredi, relinquere voluisti, in cuius symbolo Sol ab horizonte exsurgens lucet, cum hac inscriptione: MOX ILLVSTRABIT OMNIA. Tu Aquila tua Imperiali contentus fuisti, quæ illo ipso quoque die exercitum tuum circumuolitans, victoriam tibi ac tuis prænunciauit.

Symbolum Philip. II. Reg. Cathol.

Iulius Cæsar olim profligato incredibili celeritate bello Asiatico, tribus his verbis, VENI, VIDI, VICI, pro symbolo vsus est: at Cæsar noster Christianus, confecto bello Germanico, illa ipsa hora qua victoriam hanc adeptus fuerat, maiori cum modestia & pietate his verbis vsus est:

VE-

VENI, VIDI, ET DEVS VICIT. Sic Titus quoque Imperator, à Deo ad Iudæorum excidium electus, Hierosolymam contemplatus, defixus admiratione exclamasse dicitur, non suis se viribus Iudæos è tam validis munitionibus expulisse, sed Deum contra ipsos pugnasse. Quod si prælium huius diei Lutheranis secundum euenisset, procul dubio ipsi Romæ signa sua inferre fuissent conati. Quid enim aliud restabat, nisi vt victo Imperatore, Principes illi Imperium ciuili & intestino bello sic laceratum, tamquam communem prædam inter se partirentur? vt qui iam ante Imperatoris nomen ferre non poterant. Et Lutherus in libro De bello Turcico, titulos illos qui Imperatori tribui solent, quum *Caput Christianitatis, Tutor Ecclesiæ, Defensor Fidei* appellatur, ait falsos & vanos, & ad Iesu Christi iniuriam & contumeliam pertinere. Luthero ex altera parte, nempe ab Heluetia, concinit Zuinglius, qui ait, Magnam esse stultitiam Imperatorem in Germania agnoscere, qui Romæ non agnoscatur. Quo si tamen Imperialem Maiestatem, summum Germaniæ decus, Principes illi conseruare voluissent, certum est Christianam Rempublicam illo ipso die è Protestantibus aliquem Imperatorem fuisse habituram: qui mox, Transyluaniæ Vaiuodæ exemplo, Hungariæ occupato regno, cum Turca fedus pacturus fuerat, vt contra Ferdinandum, quem ceteroqui pro Romanorum Rege quidam habere recusabant, id tueretur. Landgrauij certe ambitio ab eiusmodi conatu non aliena futura fuisse videtur. Saxoniæ vero Duci domestica non deerant tantæ magnitudinis exempla, duo Henrici, tres Otthones, Lotharius & Adolphus. Sæpenumero rebellibus expedit vt omnia perdantur, modo ipsi euadant, aut in ipsis totius patriæ cineribus vel ruderibus sepeliantur. Saxo quoque exercitum habiturus erat noua illa victoria adhuc cruentum & ferocem. Bohemiæ etiam regnum magna ex parte Hussitarum opera Protestantibus adiuncturum se fuerat. Landgrauius quoque validas adhuc sub signis habebat copias. Horum omnium impetum, Carolo & Ferdinando profligatis, quis sistere aut cohibere potuisset? quum etiam soluto federe, & tantis acceptis cladibus, vnica vrbs Magdeburgensis Imperatoris atque Imperij viribus sese opponere ausa fuerit, & reliquiæ victoribus quinque aut sex annis pòst tantum negocij de nouo facessiuerint.

VI. *Pia Imperatoris vox post prælium.*

Quantum in hac victoria momenti positum fuerit

Lib. 4. Epist. Zuing. & Oecolam. fol. 186.

QVID IMPERATOR POST VICTORIam egerit: & quomodo Interimiſtica religionis formula ſit procuſa.

Caput Decimumſeptimum.

ARGVMENTVM.

I. *Error Imperatoris.*
II. *Eiuſdem in ſedandis religionis controuerſiis ſtudium.*
III. *Saxone capto Landgrauius ſuis rebus diffidere incipit.*
IV. *Hala ad Imperatoris pedes ſe abijcit, & deprecatur.*

I. *Error Imperatoris poſt victoriam.*

CLEMENTIA illa qua Imperator poſt victoriam Saxoni, quem Schluſſelburgius Ieſu Chriſti Martyrem appellat, vitæ gratiam fecit, etſi laudem eius per totum Chriſtianum orbem plurimum illuſtrauit, ad Eccleſiæ tamen quietem & ſecuritatem parum profuit: ſic vt nouæ ſemper victoriæ nouas Imperatori pepererint curas. Nam vt in rebus proſperis & omnibus victorijs perpetua animi moderatione antehac ſemper vſus fuerat, adeo vt à militibus idem ei quod Hannibali exprobratum fuerit, quod nimirum Vincere ſciret, at victoria vti neſciret; ſic etiam tum ſatis habuit duos illos Principes per quinquennium fere aut ſexennium captiuos ſecum circumducere, compedibus quidem fere ſingulis diebus oneratos, nullo alio cum fructu quam quod ex eorum ignominia gloriam quæreret. Interea coniugum lamentationibus, liberorum & cognatorum querelis omnium tam Germanorum quam exterorum Principum aures quotidie pulſabantur, pleriſque paſſim indignantibus tantos iſtos Principes, & quidem ſub exteræ gentis, quod inuidiam augebat, cuſtodia, tam diu traduci: etiam inimicorum contra eoſdem odio tandem in miſericordiam verſo. Inter ceteros ijdem grauiter de hoc apud Galliarum regem conqueſti ſunt, qui iamdudum Cæſaris fortunæ & magnitudini inuidebat. Inprimis vero Proteſtantes Principes qui fidelem Cæſari in eo bello operam nauarant, pro captiuorum liberatione aſſiduo apud Cæſarem intercedebant: quum vero ſurdis auribus preces ſuas accipi viderent, graui concepta offenſione, tempus & iniuriam hanc, vti interpretabantur, vlciſcendi, & priſtinam patriæ libertatem reſtituendi, ſimulque

mulque controuersiam de religione renouandi, opportunum circumspicere cœperũt. Melius sane Cæsarem facturum fuisse credibile est, si quibus vitæ gratiam fecerat, ijs integrum quoque libertatis beneficium concessisset, & sic vniuerso bello clementiâ finem imposuisset. Sed fato quodam fit, vt fortuna sæpe contra nostra instituta, consilia & præcautiones rerum euentus dirigat, eosque in sua manu esse demonstret. Quis vero huius rei euentus fuerit, infra videbis.

II. *Imperator omnes cogitationes ad religioné conuertit.*

Postquam Imperator tam graui bello aliisque intricatis negociis sese explicauit, & à Principibus & ciuitatibus quos in gratiam receperat (qui fere vnus victoriæ huius fructus fuit) ad decies sexies centena millia aureorum, & quingentas aut sexcentas circiter maiores machinas mulctæ loco exegit; tum rebelles quosdam, & inprimis Magdeburgenses, qui soli imperium detrectabant, proscripsit: primam omnium religionis curam suscepit, quæ hactenus velut in suspenso manserat. Quare & Ecclesiasticis bona restitui, & templa polluta passim lustrari atque expiari, diuinum denique cultum ad pristinam formam instaurari iussit. Comitia deinde Augustam Vindelicorum indixit, in quibus quum exposuisset, omnium malorum quibus hactenus afflicta sit Germania, Lutheranum schisma caussam fuisse, nec eorum finem sperari posse nisi dissidium hoc religionis componatur, permissa ijs quibus hoc munus à Deo demandatum est, controuersias, quæ multorum hactenus conscientias perturbârint, decidendi auctoritati: à Principibus & ciuitatum Legatis petiit, vt tot tamque sapientum virorum qui Tridenti iam eam ob caussam congregati essent, iudiciis stare, & Concilii decreta accipere & sequi vellent. Se quidem ijs qui eò ad disceptandam religionis caussam ire vellent, de securitate idoneè cauturum. Priuatim deinde cum singulis egit, tantumque effecit vt Elector Palatinus & Mauritius Saxo Lutherani, vt & ciuitatum delegati, Concilii decreta pro sacrosanctis se habituros promiserint.

III. *Concilium solutum redintegrari vult.*

Iam tum vero Concilium interruptum, adeoque dissipatum erat, quod maior pars Patrum Tridento Bononiam se contulisset, ob valetudinis seu sanitatis caussam. At Cæsar Cardinali Tridentino & Legato suo Mendoza Romam missis, Pontificē maximopere rogauit vt Concilii Patres Tridentum reuocaret. Quum vero Pontifex, inconsultis qui Bononiæ erant Patribus, nihil concedere vellet, illi vero Bononiæ manere decreuissent, Imperator moræ impatiens per eundem Legatum suum de Concilij abruptione, ex qua nouæ turbæ facile subnasci possent, protestatur. Econtra Pontificis Legatus Cardinalis Montanus aperte dixit, se & Patres qui Bononiæ præsentes adessent, mortem potius oppetituros, quam vt Imperatoris arbitrio, qui filius,

 non

non dominus aut magister sit, Ecclesiæ Concilium perageretur, passuros Concilii enim ordinandi curam ad Pontificem, tamquam Dei in terris Vicarium, pertinere. Protestationem hanc Cæsarei Legati ipse quoque Papa, tamquam ad præiudicium Pontificiæ authoritatis & potestatis pertinentem ægre tulit: interim vero negocium quatuor Cardinalibus dedit, qui de vtriusque loci, Bononiæ & Tridenti, commoditatibus, ac de Concilii translatione, vtrum ea rite facta vel minus esset cognoscerent.

IV. *Interim liber cuditur.*

His de rebus à Legatis suis certior factus Imperator, quum longiorem quam vellet moram interponi animaduerteret, omnibus modis viam aliquam ineundam sibi statuit, qua interim dua illæ religiones, Catholica, & Lutherana, quoquo modo conciliarentur. Vt vero hæreseos impetum sisteret, quæ velut Ætna nouas propediem flammas per totum Christianum orbem eructatura, omniaque incendiis mistura videbatur; Protestantium animos tentauit, vtrum intermediam aliquam religionis formulam ferre possent. Quem in finem comitia, vt supra dicere cœpimus, Augustam indixit: ad quæ multi tam Catholicorum quam Protestantium theologi fuerunt euocati, vt communi collata opera, res tanto facilius procederet. Ex his præcipui fuerunt Iulius Pflugius Episcopus Numburgensis, Michael Sidonius, Ioannes Islebius Agricola, Brentius, Bucerus & Melanchthon. Post longam disceptationem tandem ibi famosus ille liber, quem INTERIM vulgo vocant, conscriptus fuit, nihil fere tam in doctrina quam ceremoniis Catholicæ Ecclesiæ contrarium complectens, adeo vt Missæ quoque canon integer in eo exstet, nisi quod sacerdotum coniugia non damnat, eo quod iam nonnulli vxores duxissent, quas repudiare nollent; eoque quia hac in re sine magna perturbatione mutari nihil posset, coniugii vsum illis esse permittendum, donec certi quid à Concilio decernatur. Sed & in eo carnis & sanguinis Christi sub vtraque specie communio permittitur, ita tamen ne quis contrarium docentes aut facientes damnet: quum sub vna quoque specie Christi corpus integrum contineatur. Erat vero liber hic ante Buceri aduentum compositus; quem ab Electore Brandeburgico sibi datum, & ab ab aliis, excepto Brentio & Melanchthone subscriptum, quum ille euoluisset, siue quod minus ei placeret, siue quod sine sua opera confectum ægre ferret, probare se non posse respondit, & clanculum abiens, Argentinam se recepit.

Anno 1548. Vid. Epist. Calu. ad Melanth.

V. *Interim vndiq; oppugnatur.*

Ad librum hunc, nouam & Academicam religionis formam, antiquis Ecclesiæ contrariam constitutionibus continentem, Pontifex respondit, inauditum & monstrosum esse, vt presbyter ordinatus vxorem ducere,

& sa-

& sacrum officium administrare possit:& consuetudinem illam cœnæ Dominicæ sub vtraque specie sumendæ iampridem in Ecclesia abrogatam esse; & in his indulgendi potestatem nulli præterquam sibi competere. Nihilominus tamen Imperator pacis in Germania stabiliendæ studio, librum in consessu Ordinum Imperii legi, ac deinde Latina & vernacula lingua excudi, & ab omnibus recipi iussit. Et è Lutheranis quidem alii receperunt, alii reiecerunt. Recepit Ioachimus Elector Brandeburgicus; at frater ipsius Ioannes reiecit. Subscripsit Elector Palatinus; sed ex eadem familia Dux Bipontinus subscribere recusauit. Dux Wirtembergicus eo per ditionem suam publicato, Ministros qui subscribere nollent, dimitti iussit. Saxoniæ Dux captiuus vt subscriberet, numquam adduci potuit: vti nec eius filii:cui tamen Lantgrauius se submisit. Et sic quidem dissensionum & turbarum omnia plena erant. Brentius,Bucerus,Musculus,Lutherani Theologi librum hunc probare noluerunt, quem tamen alii complures approbarunt, & inprimis Islebius Agricola, non obscuri nominis olim Lutheranus theologus, qui etiam præcipuus eius fuit auctor. Beza Infelicem hunc partum »
à Lutherano apostata Islebij nomine æditum dicit: sed postquam ex eius »
lectione cognitum fuit, nihil eo nisi puræ doctrinæ & Ecclesiasticæ politiæ »
deprauationem contineri,à fidelibus Ministris statim impugnatum, adeo- »
que fuisse abolitum. At fallitur Beza: quum Interimistica illa religionis forma à multis ciuitatibus recepta fuerit,atque adeo etiamnum apud nonnullos vigeat; Palladius insignem ait fuisse illam proditionem, qua nonnulli ex fratribus ipsorum,vt bonam ab Imperatore inirent gratiam, Interimisticam illam religionem sibi obtrudi, & ad Missam perduci se passi sint, ex illa opinione,quod hæc & talia sint adiaphora. At Melanchthon qui pacificationi semper studebat, respondit,aliquam seruitutem ferendam esse, modo cum impietate non sit coniuncta. Vt paucis dicam, ex Interimistico hoc libro noua religio procusa est, quæ postea tam à verè Catholicis quam Lutheranis fuit oppugnata: quamuis Imperator vt ab omnibus reciperetur,seuere edixerit, quo scilicet Protestantes hac ratione à Lutheranismo abductos,paullatim ad Catholicam reduceret Ecclesiam.

Prædicantes doctrinam hanc approbare recusantes,solum vertere passim iussi sunt. Ioannes Brentius Hala, vbi XXVI. annos docuerat, discessit. Osiander Norimberga relicta,in Prussiam se contulit,vbi nouam hæresin procudit, de qua lib II. diximus. Blaurerus Constantiam reliquit. Musculus Augustæ valedicens, Bernam Heluetiorum commigrauit. Qui Spiræ & Wormatiæ docuerant, itidem alij aliò dilapsi sunt.

VI. *Cæsar Interimisticam religionis formulā recipere nolentes persequitur*

Ex

Ex omnibus nemo inuentus est qui Martyrij coronam pro Lutherana religione aut Cõfessione Augustana moriendo, appeteret: sed omnes persequutionem velis remisque fugiebant. Quid de his Tertullianum dicturum? quid eis, si de suorum numero essent, exprobraturum putas? Vtinam tum vixisset adhuc Lutherus, & nubes illas è leuissimis cerebri sui vaporibus formatas, momento dissipari, id est, Ecclesiam quam ipse ad finem vsque Mundi duraturam & sibi & aliis persuaserat, omni forma & decore nudatam, repente concidere vidisset! Profecto animam tum agebat vniuersus Lutheranismus: quam non dubium est quin Interimistica illi religio elisura fuerit, si Concilio mature finis impositus, eiusq; decreta Imperatore Germaniã armis adhuc obtinente, promulgata fuissent. Ex ciuitatibus enim pleræq; aliæ vltro aliæ Imperatoris metu ac respectu nouam illam religionis formulam amplexæ fuerant. At mora illa (quippe Anno M D LXIV. demum Concilium illud conclusum fuit) Hæresi respirandi dedit spacium, effecitque vt dum extrema Concilij exspectantur decreta, Lutherana religio non pristinos modo suos cultores permulserit, sed nouos etiam allexerit. Vt enim arbor quæ iam inueterauit, & radices alte egit, non facile deijcitur; sic religio ex animo quem semel occupauit, ægre admodum euellitur atque exstirpatur. Imperator interim nihilominus Imperij Ordines vt doctrinæ huic subscriberent, vrgere non cessabat; adeo vt etiam ciuitates id facere recusantes proscriptæ, & è concionatoribus nonnulli comprehensi & in vincula coniecti sint, vt Vlmensibus accidit, è quibus tamen duo subscripserunt. Quid multis? E ciuitatibus pleræque, vt Augusta, Constantia, Lindauia, Vlma, &c. dicto Cæsaris audientes fuerunt: Argentinenses vero & Magdeburgenses mira pertinacia tergiuersabantur. Et illi quidem diuersis legationibus Cæsarem obsecrarunt, vt in Augustana confessione vsque ad Concilij determinationem persistere sibi liceret; interim vero nulla se impedimenta Catholicæ Ecclesiæ, aut eius de festis, de ieiunijs, & quæ eiusmodi sunt constitutionibus, nec ipsis etiam Ecclesiasticis obiecturos: rogare tantum vt cuique quam velit religionem, citra scandalum profiteri liceat, donec à Concilio certi quid statuatur. Quod si Cæsar simplicius aliquanto cum ipsis egisset, & propositum acrius vrsisset, dubium non est quin decretum illi recepturi fuerint. Quum enim Argentoratũ venturus diceretur, mirum est quantopere etiam contumacissimi consternati fuerint, sic vt multi fortunis suis metuentes, relicta vrbe, aliò migrarint. Vbi vero Cæsarem iter Vlmam habere, & inde in Belgium descendere velle percrebuit, resumtis animis, aliam ad eum legationem miserunt, cuius exitus post multam actionem is fuit, vt de restaurando diuino cultu cum Episcopo & alijs iussi sint transigere. Tandem ergò Imperatore

cum duobus captiuis Principibus, Saxone & Landgrauio, in Belgium transgresso, Argentinæ Catholica religio postliminio restituta, & Missa XXI. annos iam intermissa, in tribus templis expiatis prius, rursus fuit celebrata: quod à Sleidano prolixe recitatur. Magdeburgenses restabant, & Bremenses, qui extrema perferre, quam illam religionis mutationem admittere maluerunt; vt in quos proscriptionis lata fuerit, & promulgata quoque in illos sententia. At in proscriptos cuiuis fortunam suam experiri ius est. Magdeburgenses quidem quum diu muris sese continuissent, tandem cum octo armatorum millibus & tormentis aliquot egressi, ab Archiepiscopi & iis quas Cæsar ei summiserat copiis, aduerso commisso prœlio, cladem acceperunt. Eius deinde belli cura Mauritio demandata fuit; qui vrbem obsessam fusis auxiliaribus copiis, tandem ad pacis conditiones & veniã ab Imperatore petendam adegit; recepto religionis decreto, depensis quinquaginta aureorum millibus, & duodecim tormentis maioribus traditis. Sic quoque ibidẽ Ecclesia restituta fuit, expiatis quæ hæresis profanauerat locis. Sleidanus quo loco Missæ restauratæ mẽtionẽ facit, sanctum hoc sacrificiũ scurriliter irridet, omnes ceremonias quæ in eo adhibentur, ita repræsentans, vt ipsa Missa nihil aliud quam Mimus aut Comœdiã; & sacerdos histrio videatur. Quare operæ precium mihi visum fuit, Catholico Lectori, vt hæreticorum inueteratam malitiã non videat modo sed & manu tangat, sacrarum illarum quæ in solenni & quotidiano sacrificio vsurpantur, rationes alibi copiosius explicare. Interim ô miser scurra, vosque omnes hæretici, qui sacras Domini ædes polluistis, nobisque eas expurgandi & de nouo consecrandi necessitatem imposuistis, hoc scitote: primum per duodecim Cruces quas Episcopus depingit, duodecim significari Apostolos; quod ipsi his armis & Sathanam & Mundum vicerint ac profligarint. Oleum quoque in hac consecratione adhibetur, quod liquor hic inter omnes nobilissimus sit. Et hoc quidem oleo, inquit Cyprianus in Sermone de Chrismate, altaris lapides inuunguntur, vt eiusmodi sacrosanctis mysteriis spiritualis quædam pinguedo subesse agnoscatur, quæ externæ actioni efficaciam largiatur. Nam vt oleum omnibus reliquis liquoribus supernatat: sic sacerdotalis dignitas, omnia in se continens, omnes in terra dignitates antecellit. Lauantur & fumigantur saxa vel lapides, vt intelligatur, illam non amplius iam esse negotiationis domum. Latinas vero & Græcas litteras in pauimento describit Episcopus, ad significandum, his duabus linguis sancta mysteria administrari. Idem templi fores ingressurus pulsat, sanctas reliquias deferens, eò quod tum omnipotentis Dei auxilio omnes diabolos inde expellit, vt semper illa posthac sit Dei domus. Hæ quidem & similes ceremoniæ à S.

Auguſtino & S. Bernardo deſcriptæ exſtant. Sed vide ſæculi noſtri peruerſitatem, ea irridentis ad quæ viſenda priſci illi Chriſtiani tanto ſtudio feruore & applauſu accurrebant. Euſebius, Frequenter, inquit, cum gaudio & lætitia, ob templorum Dedicationes, feſtos dies à Chriſtianis celebrari, in quibus omnes presbyteri conueniant, adeo vt nec procul inde diſtantes venire cunctentur. S. Baſilius excuſat ſe, quod populum iſtiusmodi ceremoniæ exſpectatione diu ſuſpendiſſet. Et S. Athanaſius Imperatorem ad ſimilem Actum inuitat, Nihil reliquum eſt, inquiens, ad integrum decus & ornatum, quam vt tu quoque conſecrationi à te ædificatæ eccleſiæ interſis. Et Proſper ſe præſentem fuiſſe ſcribit, quando eccleſia quædam Carthagine ab Aurelio Auguſtini prædeceſſore Deo dedicata & conſecrata fuit: vbi in forium frontiſpicio nō ſine ingenti miraculo verba hæc antiquis literis inſcripta, reperta fuerint: AVRELIVS PONTIFEX DEDICAVIT. Sed quid opus eſt plura? quum de ceremonia hac Cōſecrationis, quam Nouatores Antichriſti notam appellant, omnis antiquitas honorifice loquatur.

ſerm. de [de]dicat. lib 6 [c.] 80.

QVOMODO SAXONIÆ DVX ELEctorali dignitate priuatus, & Heſſiæ Lantgrauius Cæſaris arbitrio ſe permittere coactus ſit.

Caput Decimumoctauum.

A R G V M E N T V M

I. *Hæretici victoria Cæſaris attoniti & ſtupefacti.*
II. *Daxooia Dux Electorali dignitate Electorali exſuitur.*
III. *Lantgrauius capto Saxone, animum deſpondet.*
IV. *Halæ ad Imperatoris pedes ſe abijcit.*
V. *Imperatoris ad eum reſponſio.*
VI. *Lantgrauii imprudentia.*

MAGNA illa Saxonici belli victoria; pluribus deinde aliis veluti concatenata, quibus & Lantgrauius non multo poſt ad pedes Imperatoris

proſtratus, & præcipuarum vrbium portæ Cæſari apertæ, è Germania vero ad quingenta fere tormenta maiora abducta ſunt, Hæreſeos omnia fere hactenus proſpere agentis, adeoque Imperium ex felici huius belli quem ſpe iam deuorauerat, exitu, in omnes affectantis, torrentem & impetum maximopere retardauit. Ex omni enim illa ſpe, ſtulti homines nihil aliud reportarunt, quam quod campos cæſorum cadaueribus oppletos, præcipuum factionis ducem captiuum, alterum ſocii caſu perterritum, & nihil niſi vitæ, & quæ exigua reſtabat, ditionis ſuæ conſeruandæ modos circumſpicientem, ipſi quoque non minus attoniti viderunt. Miſeri Prædicantes Lutherani, qui durante bello hactenus muſſarant, eo confecto huc illuc diſperſi, latibula quæſiuerunt; & ad Heluetios inprimis nonnulli ſe receperunt. Nulla de re tum frequentior fuit aut conſultatio aut oratio, quam quibus modis effici poſſet, ne quid in Lantgrauium durius ſtatueretur; at Imperator, ſpreta omni interceſſione, nulla alia conditione in gratiam eum recipere volebat, quam vt qui rebellionis Saxoni fuerat ſocius, comes quoque eiuſdem fortunæ eſſet.

I. *Hæretici ob victoriam Cæſaris in metu.*

Saxonis quidem vita diu in ambiguo hæſit: tandem vero poſt multam conſultationem in eum lata fuit mortis ſententia, vt exemplo eius Smalcaldici federis reliquiæ perterritæ, tanto facilius ad officium redirent. Ante omnes vero Ferdinandus Rex, iniuriarum quas ab ipſo accepiſſet memor, vitæ gratiam ei faciendam inſtanter negabat. Cliuenſis tamen, Brandeburgici & aliorum inteceſſione, mortis pœna ei remiſſa eſt, ſed conditionibus paullo ipſa morte mitioribus.

II. *Saxo Electorali dignitate deiectus.*

Nam & Electorali dignitati, præcipuo familiæ ſuæ decori, tam ſuo quam filiorum nomine renunciare, & præcipua ditionis ſuæ propugnacula, Witebergam inprimis primariam ſeptemuiralis patrimonii vrbem, à qua, poſt introductum eò Lutheraniſmum, munienda numquam hactenus ceſſatum fuit; vt & Gotham, alterum totius ditionis munitiſſimum propugnaculum, vt perpetuum eſſet rebellionis monumentum, demoliendum, cum omni tormentario apparatu, Cæſari tradere coactus fuit. Iuſſus præterea eſt Albertum Brandeburgicum & Duces Brunſuicenſes ſine mulcta liberos dimittere, nec vllam aduerſus eos, vt & Magdeburgicos actionem deinceps mouere; tum bona Eccleſiaſticis ablata reſtituere; reliquis bonis ipſius confiſcatis & Ferdinando ac Mauritio adiudicatis, ea conditione, vt Mauritius Saxoni eiuſque liberis quinquaginta aureorum millia annua dependeret, & æs alienum ad centum aureorum millia ſolueret: Decretis denique Cæſaris & Imperij obedire.

Sic igitur bonis & dignitate exutus Saxo, graues rebellionis ſuæ

pœnas luit. Quia vero supplicium & pœna corporis ei remissum fuit, vt additum fuit in conditionibus, vt esset in custodia Cæsaris quamdiu ipsi videbitur. In ijsdem quoque, vt Sleidanus dicit, perscriptum fuerat, vt quæ Concilium aut Cæsar de religione statuerit, ipse approbaret: quum vero nulla ratione adduci posset vt assentiretur, eam particulam fuisse inductam. Sed Auila scribit, in iis quæ de religione cum ipso acta sint, Saxonem initio aliquantum fuisse contumacem; quum vero postea magis ex sententia respondisset, Cæsari negotium hoc omittendum visum fuisse. Mirabilis sane in tanta aduersitate Principis huius fuit constantia, vt qui etiam mortis in se lata, & per delegatum significata sententia, non modo nullum indignum Principe verbum emisit, sed etiam nihil vultu commotus aut turbatus, incredibilem animi constantiam in omnibus semper præ se tulit.

III *Landgrauius Saxone capto herbã porrigit.*

Landgrauius quamuis nondum aduerso commisso prœlio, nihilo tamen mitius acceptus fuit. Postquam enim de Saxonis captiuitate cognouit, rebus suis diffisus, omnibus cogitationibus à bello ad pacem conuersis, copias vix instructas dimittere cœpit, quæ breui instar niuis disparuerunt: parum memor illius quod olim à multo præstantiori duce dictum fuit, Numquam nos vllo quantumuis sinistro casu ad eam desperationem adduci debere, vt nullum ei remedium inueniri existimemus. Poterat enim Landgrauius quum ex jis quas secum habebat, tum ex Saxonicarum copiarum reliquiis facile exercitum conficere, seque cum Mansfeldij & Thumserni, qui paullo ante Ericum Brunsuicensem prœlio non admodum memorabili fuderant, vltra duodecim peditum, & quatuor equitum millibus constante exercitu coniungere. Saxonis filius tum Gotham se contulerat, arcem adeo munitam vt totius orbis vires parum ei formidabiles viderentur: vtpote præter incredibilem omnium rerum necessariarum copiam, centum maioribus machinis, & tormentario apparatu quantus ad centum ictuum millia, & vltra, satis erat, instructum. Non pauciorem Witebergę fuisse apparatum aiunt, cum tribus præsidiariorum millibus: quibus sane viribus vel ingens poterat admodum distineri exercitus. Quid multis? Nisi Landgrauio animus defuisset, poterat sane victoriarum Cæsaris cursum si non omnino impedire, interrumpere tamen, & cum maiori nominis existimatione vitam suam tueri. Sed metu torpens, & dies noctesque nihil aliud quam de venia consequenda cogitans, hoc fortunæ debuit ludibrium, vt cum suo dedecore, alterius augeret gloriam.

IV. *Imperatoris potestati se permittit.*

Halam ergo, vbi Cæsar tum erat, profectus, acceptis & subscriptis conditionibus, captiuum se stitit. Conditiones fuerunt: Vt federi Smalcaldico renunciaret: Concilii decretis & Imperii statutis pareret, &c. Sic ergo

in aulam ad Imperatorem throno insidentem deductus, & in genua prouolutus, oculis in terram deiectis (vnde interiores animi motus apparebant) per Cancellarium sic loquutus fertur.

Serenissime, potentissime, & inuictissime Princeps, clementissime Imperator, quod Dominus meus Philippus Hassiæ Landgrauius anteacto bello Maiestatem Tuam grauiter offendit, & alios quoque in eandem culpam induxit, sic vt iure in eum vindicare possis, hoc ei summopere dolet, eoque sicut ante promisit, tuæ voluntati totum sese permittit, nulla re excepta: ac simul per omnia sacra humiliter obtestatur, vt & pro tua clementia factum ignoscas, & proscriptionis sententiam, iuste in se latam aboleas, & ditionem suam possidendam subditosque regendos ipsi permittas: pro quibus similiter, vt clementer eos in gratiam tuam recipere velis, deprecatur. Vicissim promittit dictus Lantgrauius, se Maiestatem Tuam semper tamquam supremum & vnicè legitimum ab omnipotente Deo summo omnium Monarcha, sibi præpositum magistratum & dominum, omni honore, fide & obsequio prosequuturum, omniaque quæ fidelis cliens debet, tam ad Tuę Maiestatis quam Imperii seruitium, neque contra facturum; hanc denique sibi præstitam gratiam summi beneficii loco habituram, & cum suis omnia ea quæ conditionibus cum ipso pactis continentur, fideliter impleturum.

Ad hæc Cæsar, vbi deliberasset, per vnum ex Consiliariis suis respondit: Etsi grauissimam pœnam sit meritus, vt & publice constet, & ipse fateatur; se tamen pro sua benignitate & clementia, & quoniam Principes aliqui intercesserint, non recusare quin & à proscriptione liberetur, & neque supplicio quod sit commeritus, neque carcere perpetuo, neque bonis etiam mulctetur amplius quam sit in formula pacis definitum: ipsius etiam clientibus atque populo sese ignoscere, modo pacta seruent, & suum hoc tantum beneficium deinceps agnoscant. V. *Imperatoris responsio.*

Surgenti qui hactenus genibus insederat, Lantgrauio Cæsar neque dextram porrexit, neque vllam beneuolentiæ significationem dedit. Actionis huius spectatores erant Maximilianus Ferdinandi F. Philibertus Sabaudus, Legatus Pontificis, Episcopi & Principes aliquot Germaniæ, Bohemiæ ac Daniæ regum legati, tum duces ac præfecti militares complures: quibus omnibus insolitum fuit spectaculum, Principem tantæ quondam ferociæ, omnisque alieni imperii antea impatientem, nunc alienis genibus aduolutum; adeoq; alteram illam Aquilam ad supremum Imperii culmen paullo ante subuolantem, iam humi videre deiectam. Eodem vespere Lantgrauio apud Ducem Albanum custodia ponitur, contra spem à Mauritio & Brandeburgico ipsi factam, qui fore dixerant, vt libertati statim restituatur. Iidem tamen, o-

mnibus modis breui sese effecturos vti liberetur, custodiam hanc ægerrime ferenti promiserunt.

IV. *[La]ntgrauii [im]prudentia.* At culpam sibi ipsi imputare debebat Lantgrauius, qui quum formulam transactionis sua ipse manu perscripsisset, non viderat, licet cautum esset ne perpetuo carcere detineretur, non tamẽ id obstare quò minus ad tẽpus ipsi poneretur custodia; eoq; eius arbitrium penes illũ fore in cuius manus sese tradebat. Quem errorem ipse postea agnouit, quum die quodam, traditis iam arcibus & tormentis cum omni apparatu, & centum quinquaginta persolutis, ex pacto, aureorum millibus, ex Albano, Cæsarem non nisi de perpetuo carcere ipsi cauisse dicente, quæsiuit, Ecquis tandem futurus esset captiuitatis modus, aut quo temporis interuallo illa terminanda esset? Etiamsi, retulit Albanus, per quatuordecim aut amplius annos Cæsar te detineat, nihil tamen contra datam fidem fecerit. Sed & idem responsi Mauritio intercedenti à Cæsare datum est, nempe quum vitæ gratiam Lantgrauio faceret, perpetuum tantum carcerem fuisse exceptum: ceterum custodiam hanc ad tempus, suo reseruatam fuisse arbitrio. Sic alter ille federis Smalcaldici dux & præcipuus belli auctor, sua imprudentia in custodiam incidit: suoque exemplo docuit, per ea quibus sibi homines ad altiora gradum struunt, ad ima sæpe ferri ac præcipitari. Secundum hæc facilia omnia Cæsari fuerunt; qui tormenta Protestantibus ademta, partim Mediolanum & Neapolim, partim in Hispaniam misit, partim per Belgium tamquam partæ victoriæ manubias & trophæa, distribuit. Deinde Mauritium Electorali dignitati ipso Saxone è fenestra ceremonias despiciente, inaugurauit: Mauritius vero domum reuersus, eiecto, monstrosa illa Lutheri creatura, Amsdorfio, Iulium Pflugium in Numburgensem Episcopatum restituit. Atque hoc modo Protestantium, quibus certissimam Lutherus paullo antè mortem promiserat victoriam, vt ex Epistola eius ad Saxonẽ & Lantgrauiũ de Brunsuicensis captiuitate apparet, tumor resedit. Vanitatis ille S. Brigittæ vaticinationes arguit; quum tamen ipsius prædictiones vanissimæ compertæ sint. Vnum eius infelicitati defuit, quod tantarum turbarum auctorem, cruentum eorum exitum, viuentem intueri atque experiri oportebat.

[S]id. lib. 19.

PRO-

PROTESTANTIUM CONATUS in disturbando Concilio : Mauritii arma contra Cæsarem , & mors : tum Alberti Brandeburgici facinora recensentur.

Caput Decimumnonum.

ARGUMENTUM

I. *Concilium Paulli III Pontificis morte retardatur.*
II *Mauritii & aliorum artes ad disturbandum Concilium.*
III. *Legatorum tergiuersatio.*
IV. *Mauritius Cæsari se opponit.*
V. *Henricus II. Galliæ Rex, Germaniæ protector.*
VI. *Alberti Brandeburgici crudelitas, clades & mors, vt & Mauritii.*

I *Concilium morte Paulli IV. PP. retardatur.*

DUM hæc in Germania geruntur, Paulus III Pontifex, senio confectus (duobus enim annis octuagenario maior erat) ex hac vita decedit. Ei suffectus fuit Cardinalis Montanus, qui Legati ad Concilium Pontificii munus gesserat; mutato, vt moris est, nomine, Iulius III. deinde dictus. Pontificis obitus Concilium, ac præsertim illam de loco eius habēdi quęstionē diu suspensam tenuit: quod Cardinales ad electionem noui Pontificis Romam concessissent, Episcopis interea partim Tridenti, partim Bononiæ præstolantibus; quorum tamen plerique domum postea redierunt, futuri Pontificis mandatum exspectantes. Imperator in Germaniam è Belgio reuersus, Augustæ comitia celebrauit, religionis potissimum constituendę caussa; in quibus decretum illud religionis, quod Interim vocatum sæpe diximus, vehementer vrsit, quamuis illud non æque ab omnibus acciperetur: Prædicantes vero Lutheranos, qui ei se opponebant, solum vertere iussit. Grauiter deinde de quorundam ordinum ea in re inobedientia conquerenti, responsum fuit, tantam religionis plagam & mutationem quantam vix quisquam meminerit, tam cito sanari non posse, plerisque ad Concilii vsque definitionem rem differentibus. *Anno 1550.*

II. *Protestantium in*

His in Comitiis Mauritius Landgrauium socerū suum, quem Cæsar Mechliniæ relictū, arctius custodiri iusserat, quod fugæ consilium iniisset, tam diu capti-

Concilio rumpendo conatus.

captiuum detineri ac circumduci ægerrime ferens, per Legatos suos contestatus est, non aliter se illud probare posse, nisi quæ præcedentibus sessionibus determinata sunt, ab initio omnia retractentur: nec Papa aut ipsius delegati ibi præsideant; sed Augustanæ confessionis theologi non solum audiantur, sed decidendi quoque habeant potestatem. Non multo post Patres Tridenti Iulii III. Pontificis iussu rursus conueniunt. Eò quoque accepta publica fide, & quæ vellent, vel scripto vel ore, vel publice vel priuatim proponendi potestate, Mauritii Legati & theologi profecti sunt: vt & Electoris Brandeburgici, & Ducis Wirtembergici, qui singuli suæ Confessiones Fidei ad Concilium miserunt. Mauritius quidem Philippo Melanchthoni id negocii dedit, qui librum doctrinæ capita continentem confecit: Christophorus vero Wirtembergicus, qui Patri successerat, Brentium consimilem libellum conscribere iussit. Idem à Theologis Alberti Brandeburgici factum. Sed & ciuitas Argentoratensis, itemque aliæ Fidei suæ Symbolum eò miserunt. Pleræq; istarum Confessionum, diuersas notas & characteres quasi præ se ferunt. Quæ à Melanchthone erat composita (cui hactenus non minus quam ipsi Euangelio fides tributa fuerat) Tridenti non fuit exhibita: quamuis vna omnium erat petitio, vt scilicet libelli isti singulorum Confessionem fidei continentes, publice in Concilio legerentur. Nonnulli Protestantium theologi aliam religionis formulam ab Interimistica haud multum discrepantem, confecerunt, qui Dulces seu Molles Confessionistæ postea dicti sunt: his vero alteri, qui Stoici seu Rigidi nominantur, vehementer reclamarunt, & tamquem perfidos eos & abominabiles hæreticos publicis scriptis traduxerunt: quibus elogiis Magdeburgicæ Centuriæ refertæ sunt. Hoc modo quisque collegæ & socii ridebat stultitiam, quum interim singuli ex sui cerebri modulo sibi quisque Ecclesiæ formam delinearent. Flaccius Illyricus, vnus ex quatuor Magdeburgicarum Centuriarum compilatoribus, Melanchthonis discipulus, ne magistro quidem pepercit, quem alibi ait nimia sua facilitate veram religionem in summum discrimen coniicere; alibi vero, ac præsertim in Præfatione Quintæ Centuriæ, dolenter admodum deplorat, veram Lutheri, magni illius Germaniæ vatis, doctrinã paullatim obscurari, adeoq; exstingui.

III. Protestantiũ ad Concilium Legati, diuerticula quærunt

Protestantium ad Concilium Legati, quum Tridentum venissent, & Cæsaris ibi Oratoribus legationis suæ, exhibito diplomate, fidem fecissent, Pontificium adire Legatum iubentur. Tam vero illi erant teneræ conscientiæ, vt hoc facere omnino recusarent, aientes, si quid cum eo communicassent, id eò pertinere visum iri, quasi cognoscendi ius & auctoritatem præcipuam Pontifici tribuerent: quem Concilii præsidem ac iudicem nequaquam ferre possent. Quinetiam petebant, vt is eodem quo reliqui Episcopi loco habe-

haberetur; & iuramentum quo reliqui Episcopi ipsi obstricti erant, eis remitteretur. Mauricius suos quidem theologos ad Concilium se missurum pollicitus fuerat, ita tamen vt hactenus acta & decreta retractentur. Idem Wirtembergici Principis erat postulatum. Et vtriusque quidem Legatis priuatim postea in domo Pontificii Legati auditis, grauissimis verbis demonstratum fuit, hanc maculam insigni illi præstantissimorum totius Christianitatis Episcoporum & Theologiæ Doctorum cœtui nequaquam esse inurendam, vt quæ ab ipsis decreta sunt, in dubium reuocentur. Quod si theologi ipsorum eò venerint, fidem suam se interponere, fore vti de rebus omnibus audiantur, de securitate recte ipsis caueatur, & actio interea omnis vsque ad ipsorum aduentum intermittatur. Id vero eò factum est, ne vlla Protestantibus Concilij detrectandi, & varias excusationes quærendi caussa daretur. Statim ergo Salui conductus seu Cautionis formula eis data fuit: qua tamen acquiescere noluerũt, & nouis superadditis postulatis & protestationibus, id Patribus extorquere conabantur, vt suis quoque theologis decidendi religionis controuersias esset facultas; & vt sacra Scriptura sola esset loco iudicis. Econtra Patres eos rogabant vt ista omnia ad theologorum vsque aduentum differrent: fore tum vt abunde audiantur; & ad totius Christianæ Reipublicæ commodum ac salutem res exitum habeat. Scripturam quidem normam esse ad quam omnia dirigi debeant: sed quum ipsa nec linguam nec vocem habeat, Iudicis sane vocis & sententia, vt in ceteris legibus, opus esse. Eam vero ab alio quam à Concilio peti non posse; sic tamen vt omnium qui antiquitus rexerunt Ecclesiam, Patrum sententiæ ea sit conformis. Quum publicæ fidei illi formulam acceptam, ad Principes suos misissent, iam Mauritiani theologi, & in his Melanchthon, Norimbergam venerant; sed iussi fuerunt exspectare quoad vlterius de Principis voluntate cognoscerent, longe sane tum aliis consiliis quam enodandis religionis controuersiis intenti. Qui vero Tridenti erant Protestantium Legati, quotidie nouos metus sibi fingebant, quasi Ioannis Hussij & Hieronymi Pragensis exemplo, iamiam carnifici tradendi. Tanta nimirum conscientiæ vis est.

Tandem quæ hactenus summo studio occultata fuerant consilia, eruperunt. Mauritius enim, qui ad Cæsarem se venturum receperat, adeoque Oeniponte iam vbi Imperator tum, tera sibi designari curarat, retecta quam hactenus simulauerat persona, vulnera cicatricem iam duxisse videbantur, refricuit, inito cum Galliæ rege Henrico II. qui contra Imperatorem tum bellum gerebat, & Octauium Farnesium de Parmæ possessione cum Pontifice disceptantem, cõtra S. Sedis auctoritatem in fidem & patrocinium susceperat, fœdere, bellum Imperatori pæne prius intulit quam indixit. Ad interv- IV. *Mauritius contra Imperatorem arma sumit.* *Anno 1552*

tramq; gentem vetustum fœdus renouandum, & nouũ conciliandum paullo ante Albertus Brandeburgicus in Galliam venerat, Regis contra Caroli V. Imperatoris, Imperium familiæ suæ hæreditarium facere conantis, & violatis Imperii legibus, & priuilegiis, vti dicebat, Electorum ac Principum dignitatem proculcantis, ambitionem, opem implorans. Et ille quidem contracto cum eis fœdere, auxilia promisit, frustra renitente Cardinali Turnonio: cui apud Regem differenti, quam fœdus hoc Christianissimi nomini, apud exteros probrosum futurum sit, è Senatoribus quidam respondit, Res ad regnum seu Imperium pertinentes nequaquam ad Breuiarij præscriptum dirigendas esse. Interea ergo dum Rex cum triginta armatorum millibus ad vindicandam Germaniæ libertatem, S. Imperii Protectoris titulo insignitus, progreditur, iamq; ad fines Germaniæ peruenisset, Mauritius & Brandeburgicus Augustam Vindelicorũ obsident, & tertio die deditione capiunt, oppidanis muri ac valli parte improuiso collapsa, perterrefactis. Huius belli fama Tridentum perlata, Patres omnibus viribus nudati, discedunt, commodã occasionem exspectantes, pace inter Principes facta, Concilium continuandi, & pacem Ecclesiæ tandem restituendi.

Iam ceteris enucleatis, duo tantum capita restabant, de Cœna Domini, & sacerdotum cœlibatu; de quibus, tamquam de ijs quæ inprimis illi vrgebant, Protestantium placuerat audire sententiam. Hoc vero bellum non Germania tantum, sed Hungariam quoque grauissimis calamitatibus inuoluit. Iam Ferdinandus quinque Bohemorum, viginti Hungarorum equitum, quinque Germanorum peditum, & totidem Hispanorum & Italorum millia, sub signis habebat; sed accepto de Mauritij conatibus nuncio, relicto Turcá, fratri succurrere coactus fuit. Qui Hungaricam eius temporis conscripsit historiam, aperte fatetur, potuisse tum Hungariæ res meliorem in
" statum facile restitui, nisi ob infelices motus à Mauritio in Germania excita-
" tos Ferdinandus fluctuantibus Caroli fratris rebus succurrere coactus fu-
" isset, sic vt nec pecunia nec milite ad amissa recuperanda vti posset: idque
" etiam calamitatum quæ isto anno Transyluaniæ contigerunt, caussam fuisse. Certum quidem est, Turcicum Imperium ex Christianæ Reipublicæ incommodis, quæ pleraque Lutherano schismate accepta ferenda sunt, mirum in modum succreuisse. Ex alia parte, dum Mauritij & Brandeburgici copiæ dies aliquot, nulla re perfecta, terunt, Henricus II. Galliæ rex de Concilji nullitate apud Patres Tridenti protestatur, quum sibi ob grauissimos bellorum motus, ditionis suæ episcopos eò mittere non sit integrum. Antiquum nempe semper diabolus obtinet; eoq; omnẽ ad impediendos sanctissimos Patrũ qui Tridenti erant, conatus, lapidem mouit. Quod enim Legatos

ad Con-

ad Concilium Protestantes miserunt, quod publicæ fidei formulam tam sollicite postularunt, quod theologos quoque eò ablegarunt, singulari eorum fraude factum fuit, vt quibus Concilium quoquo modo disturbare erat propositū. Illud quoq; subdole à Mauritio factum, quod Oenipontem ad Cæsarem venturum se simulauit: vt hác arte Imperatorem securum, & à nulla re minus quā à talis hominis & officii ratione, & recenti beneficio tantopere sibi obligati perfidia sibi metuentem, tanto facilius opprimeret.

Bello huic vel rebellioni potius Mauritii & Brandeburgici prætextus quæsitus fuit, Religio, ad quam euertendam Tridenti Concilium indictum sit; tum Germaniæ ab ijs qui tueri eam debebant oppressæ, & Landgrauij vltra quintum iam annum captiui, libertas. Galliæ vero Rex publico ædito scripto, Arma se sumere testatus est, vt Saxoniæ Ducem & Landgrauium captiuos in libertatem vindicaret, & immensam Imperatoris, sine dubio totius Christianitatis Monarchiam affectantis ambitionem compesceret. Ecce tibi validum antagonistam ab inuidis in arenam contra Cæsarem productum, Regem scilicet quum ætatis tum regni viribus florentissimum: qui verbo quidem Germaniæ restituendam libertatem præ se ferebat, sed reuera nihil aliud quam honorem & commodum suum, sine vllo religionis respectu, quærebat; adeoque illud vnice spectabat, vt eius cuius vires suspectas habebat, magnitudinem imminueret, vti exitus docuit. Egressus enim regni finibus Gallorum exercitus, per Lotharingiam facto itinere, mox nullo negocio Metim, Tullum & Virdunum, antiqui Franciæ Regum patrimonij particulas, sed ab Imperatoribus hactenus occupatas, cepit; Anna Momorantio suadente, Licere contra leoninam vulpina vti. Argentinenses cautioribus vsi consiliis, manus eius euaserunt. Ex alia parte Mauritius, Albertus Brandeburgicus, & Langrauij filius, ferro & igne quacumque iter habebant, omnia vastantes, multa crudelitatis passim vestigia relinquebant, cum maximis eorum damnis qui fœdus ipsorum recusabant; ambitiose admodum ad id sollicitatis ciuitatibus, & concionatoribus qui Cæsaris antea iussu eiecti fuerant, restitutis.

V. *Galliæ rex Henricus II. Germaniæ Protectorem se gerit.*

Anno 1552.

Imperator tum Oeniponte erat, cum Ferdinando fratre de modis improuisi huius belli componendi deliberans. Vbi vero Mauritium & socios cum exercitu aduentare accepit, quum ad resistendum nullas haberet vires, cum Ferdinando fratre tumultuarie noctu magna celeritate discedit, præeuntibus facibus, lectica delatus, & Villacum, quod est in Carnis ad Drauum flumen oppidum, se recipit. Interea tota Germania Gallici exercitus metu multa passim damna qua ibat dantis, metu consternata, pacem desiderabat, ac belli huius auctores diris deuouebat imprecationibus;

Confœderatis etiam pacem non ſe abnuere ſimulantibus, modo Lantgrauius liberaretur,& cetera quæ vellent fierent. Imperator enim iam ante Saxoniæ Ducem dimiſerat, ne liberationem eius ad ſuam gloriam hoſtis referret, & Mauricio qui in captiui bona & dignitatē à Cæſare immiſſus fuerat, ſcrupulus aliquis iniiceretur. Paulo poſt ad Galliæ regem mittuntur legati, cum his poſtulatis, vt ſiſtat exercitū (facile enim videbant, Regē ex ipſorū diſſidiis ſua captare commoda) vt ab agrorū vaſtatione abſtineat, & miſeræ multitudini, in territorio Argentinenſi præſertim, pæne euaſtato parcat, & ſua conſilia à pace non ſegreget. Tam ſubita hominum belli ſtudio paullo ante ardentiſſimorum mutatione Rex præter omnem exſpectationem ictus, reſpondit, Quandoquidem Principium liberatio iam certa, ſicque illud cuius cauſſa cum exercitu in Germaniam veniſſet, ipſe conſecutus ſit, velle ſe iam reductis copiis domū redire, cum gloria, quod Germaniæ libertatem reſtituiſſet. Illud interim Rex ſilentio præteribat, quod in hoc bello tantū operæ precium fuiſſet, adiecta ad regnum, cuius illa antiquitus fuerat, tam valida vrbe, & munitiſſimis oppidis. Hoc modo Rex exercitum à Germaniæ finibus abduxit; quum hac de cauſſa, tum vt Campaniæ, quā Cæſarianæ incendiis vaſtabant copiæ, ſuccurreret. Imperator improuiſo tot ac tantorum hoſtium aduentu inermis pæne oppreſſus, pacis mentionem lubenter audiebat, quam tum Ferdinandus cum fratre Mauritio tractabat: Albertus vero Brādeburgicus, Dei hominumque contemtor, crudeliter admodum bellum gerebat, direptionibus, incendiis & cædibus, nulla ſexus aut ætatis habita ratione, omnia miſcens.

Saxo captiuitate liberatur

Tandem ergo pace cum Mauritio facta, Lantgrauius liberatur, ea conditione, vt quæ prima tranſactione promiſerat, omnia ſeruaret inuiolate: Mauritius vero cum tribus equitum & duodecim peditū millibus Ferdinando in Hungaria ſe toto anno militaturum recepit. Ad religionē quod attinet, conuenit, vt in proximo Imperii conuētu de ea deliberaretur; pacem interea colerent omnes, & propter religionem nulla cuiquam exhiberetur moleſtia. Quod tamen de Auguſtana Confeſſione ſolū intelligendum eſt; ex ſententia Decreti Anno M D LV, die XXIV, Septembris facti quod ſic habet:

Decretum religionis.

Propter Auguſtanæ Confeſſionis doctrinam, religionē atque fidem, Cæſar, Ferdinādus rex, ceterique Principes ac Ordines, neminē totius Imperio ſubiectum quocumque modo violent, nec ad deferendam religionem ſuam, ceremonias atque leges, quas in ſua ditione vel iam inſtituerunt, vel poſthac inſtituent Confeſſionis Auguſtanæ ſocii, mandatis aut alia quauis ratione cogant, neve contemnant etiam; ſed hanc religionem illis liberam permittant, ſimulque bona, vectigalia, facultates, poſſeſſiones atque iura: ſic vt pa-

cate

cate eis possint vtifrui. Dissidium quoque religionis non aliis quam piis, amicis & tranquillis rationibus componatur. Eodẽ modo qui sunt Confessionis Augustanæ sese gerent erga Cæsarem, Ferdinandum Regem, ceterosque Principes ac Ordines antiquæ religioni coniunctos, tam sacros quam ciuiles, erga ceteros omnes Ecclesiastici status, eorumque collegia, quacumque tãdem illi migrarint habitandi caussa, modo vt recte procurentur ministeria, &c. His omnibus & religionem suam & ceremonias, & leges, & possessiones, & vectigalia ceteraque iura libera permittant, nec vlla ratione impediant, quo minus illis pacate vtantur fruantur: & quidquid erit offensionis atque litis, more ac legibus Imperii definiatur vbique. Qui non sunt alterutrius religionis, hac in pace non comprehendantur. Hactenus Decretum. Ad historiam redeamus.

Imperator Metis tam subtiliter à Gallorum rege sibi & Imperio ereptæ, recuperandæ cupidus, Alberto Brandeburgico, qui non sine proditionis crimine à Rege ad Cæsarem transierat, in gratiam recepto, vrbẽ obsedit; sed à magno illo Francisco Guisiano Duce fortitur repulsus, tandem obsidionem soluit. Quid vero iuris in Metim, Tullum & Virodunum vrbes antiquitus ad Galliæ regnum pertinentes, reges nostri habeant, alio loco exponam.

VI. Alberti Brãdeburgici crudelitas & mors: vt & Mauritij.

Albertus domum reuersus, nouis collectis copiis, Episcopos Wirciburgensem & Bambergensem, vt & alios, miserum in modum vexauit; omnibusque quacumque ierat, direptis, dignas quod introducere volebat Euangelio, crudelitates exercuit, immensa pecunia tam Episcopis quam ciuitatibus multatis. Vnum eius inprimis crudele memoratur facinus, quod nimirum quum duobus oppidulis magnum rusticanorum hominum numerum inclusisset, vnà cum iumentis & pecudibus, subiecto igne omnes concremarit; & audiens boum mugitum & hominũ, inter quos non paucæ erant mulieres grauidæ, complures infantes, eiulatum, miseris tamquam alter Nero non sine risu illuserit. Eundem aiunt, nouis excogitatis suppliciis, sacerdotes ceruorum pellibus insutos, canibus dilaniandos obiecisse.

Interea Mauritius & socii, Alberti nouas à manè copias ad vesperã cõtrahẽtis conatibus obuiã ire statuũt. Producto vtrimque exercitu, duo illi hæreseos propugnatores, qui arma paullo ante contra Cæsarem coniunxerant, infestis armis concurrunt, atque inter se collisi, suis ipsos se viribus euertunt, aspero admodum & cruento commisso prœlio, in quo Mauritius victor, eodem die fortunam & matrem & nouercam expertus, lethali accepto vulnere, paullo post decessit. Prœlium hoc multa præcesserunt prodigia. Inter alia sanguineæ guttæ in foliis arborum hærentes visæ dicuntur. Horum duorum Principum concursus Cæsaris rebus non parum profuit, & inprimis mors

Mauritii, qui noua cum Galliæ rege tunc agitasse consilia ferebatur. Hoc vero prœlio Alberti vires ita fractæ fuerunt vt vix quidquam deinde memorabile perficere potuerit. Nec diu post ab Henrico quoque Duce Brunsuicensi cladem accepit. Tandem ab Imperatore proscriptus, ad Galliæ regem confugit: cui ille, tamquam Principi afflicto & supplici, ius hoc hospitalitatis non denegauit. Quum vero Albertus (paucos quippe amicos habent res aduersæ) plerisque in aula parum se gratum esse animaduerteret, in Germaniam reuersus, veneno tamquam publicus hostis, exstinctus fertur. At qui sub ipso militarant duces ac præfecti, iam diu rapinis & flagitiis assueti, Grombachio antesignano, vt Alberti mortem vlciscerentur, Wirciburgum oppidum insidiis interceperunt. & occiso Episcopus sacra & prophana diripuerunt. Sic mors quoque Alberti multas miserias & calamitates inuexit: quamuis scelus hoc auctoribus non diu fuerit impune. Grombachius enim cum quibusdam complicibus, capta Gotha comprehensus & carnifici traditus, funestum habuit exitum: vt cui viuenti adhuc venter apertus, & cor extractum, eoque ita cruento os obuerberatum fuit, corpore deinde in quatuor partes dissecto. Hoc modo turbis illis Alberto profligato & eiecto, & Mauritio interfecto compositis, Ferdinandus absentis Imperatoris vices agens Augustæ comitia celebrauit; in quibus post multam disceptationem quum nullus controuersiarum exitus reperiretur, conclusum fuit, pacem vtrisque tam iis qui Augustanam Confessionem quam veterem & Catholicam sequuntur religionem, concedendam, & proxime Ratisbonæ alium Imperii conuentum habendum, ac Pontificem rogandum esse, vt Concilium continuetur. Erat is tum Paullus IV. Iulio enim III. mortuo, Marcellus successerat: quo intra XXII. diem exstincto, Paullus IV. ad Pontificatum fuit euectus. Sed quid? An rem ab instituto meo alienam cuiquam facere videbor, si admirabilē Marcelli electionem hoc loco paucis verbis exponam? Non sane faciam, vt tam memorabilis historiæ, de qua Sleidani & aliorum altum est silentium, notitia posteritatem defraudem. Quare eam vti in Sanctissimæ Virginis Lauretanæ miraculis descripta exstat, recensebo, vt hæretici, qui S. sedem allatrare numquā cessant, vigilē inde Dei super Ecclesiæ super militantis Vicariis curā discant & agnoscāt. Ea vero sic loquitur historia:

Hæc inter Marcellus Ceruinus Cardinalis, vir doctrina pariter & sanctitate clarus, in oppido Lauretanæ domui satis vicino (montem Fanum appellant) domicilium statuerat. Suum id natale solum ferebat, reuera locum interuisendæ natali B. Virginis Cellæ peropportunum elegerat. Inde Lauretum incenso studio ventitabat, in augustissimo orbis sacello sacris operaturus. Itaque sub Iulij III. Pontificis decessum, Marcello inibi rem diuinam

[Margin notes: Anno 1557. — ...actum Anno 1554. — VII. Miraculum quod circa electionē Marcelli P. cōtigit.]

de more facienti, res euenit visu euentuque mirabilis. Eximio candore ac specie columba, multis inspectantibus, supra eius caput, quum placide volitasset, nunc in sacrificantis manibus, nunc in ipso Missali libro requiescebat. Ea res obiecta oculis adstantium plerosque animis inmobiles stupore defixit. Sacerdos qui de more Cardinali sacrificanti præsto erat, vulgarem aliquam columbam eò forte delapsam ratus abigere eam conabatur. At Cardinalis haud parum memor candidæ Columbæ indicio diuinitus olim designatos nonnumquam esse Pontifices, inhibet abigentem: ipse cœlestem columbam quiescere finit, quoad sacrificio peracto, sua sponte auolaret. Exinde cœleste visum homini affirmat fidem. Nuncio de morte Pontificis Marcellus Romam reuocatus, non sustinuit viæ prius & comitiis committere sese, quam veteri suo instituto Lauretanam virginem salutasset. Et aderat dies annunciatæ Virgini sacer, qui ceteroqui pium eius animum inuitabat. Venit ergo pridie Lauretum. Festo ipso die, exclusa incondita turba, sacrum in augustissima cella facere attentissime cœpit. Inter sacrificandum post initium Canonis, Ecclesiam Pontifice orbam memorans, Deo ac B. Virgini enixius commendabat. Effuse precanti B. Maria cœlesti specie, cœlitum septa comitatu se offert, animoque eius Diuina luce ac dulcedine delibuto, ipsum fore Pontificem indicat: extemplo attonitæ mentis oculis subducit se. Marcello tam nouæ rei ac subitæ admiratio tantum repente animi corporisque totius incussit horrorem, vt ad aram trepidans pedibus ægre subsisteret. Sensit sacerdos eius administer, aliquid profecto Cardinali obiectum diuinitus, vtique quum eius faciem conspiceret insolito quodam splendore fulgentem; mox etiam notaret totum eius corpus noua circumdatum luce. Ergo quod ipse viderat, deinde quum aliis multis; tum Raphaeli Rieræ qui rem litteris prodidit, pro familiaritate narrauit. Quin etiã Cardinalis ipse necessariorũ, qui spectaculo adfuerant, precibus fatigatus, enunciauit denique totam rem, vti gesta erat, ac simul adiecit, Tantum vtique Pontificis munus longe altius esse fastigio suo, ac propterea Deum fortasse alium sibi Vicarium quæsiturum.

Huius ego apparitionis historia librum hunc vt finiam, non inconueniens puto, vt quæ non minus posteritatis memoria quã admiratione digna sit. Quæ postea euenerint, libro V. explicata videbis. Nunc cum Sleidano finem Germaniæ rebus imponam; sequenti libro quæ circa religionem in vicinis ei, vel potius ad eam pertinentibus regionibus euenerunt, expositurus.

Finis Libri Tertij.

Florimundi Ræmundi

DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON SVPERIORIS SÆCULI

HISTORIAE LIBER IIII.

Argumentum Quarti Libri.

In hoc Quarto Libro Husiticæ sectæ, quæ Lutheranæ in Bohemiam aditum aperuit, origo demonstratur. Deinde religionis in Hungaria, Transyluania, & Polonia explicatur mutatio. Nouitiæ sectæ cum Mahumetana comparatur. Ostenditur summa calamitas & miseria istorum populorum, apud quos omnia sectarum & hæreseon genera locum habent. Admirabiles denique mutationes in regnis Daniæ, Noruegiæ, & Sueciæ ob relionis mutationem factæ recensentur.

INDEX CAPITVM Libri Quarti.

CAPVT XI.

CAPVT XII.

CAPVT XIII.

CAPVT XIIII.

CAPVT XV.

EXCVSATIO AVCTORIS, QVOD SEpositis paulisper sæculi nostri rebus, Hussiticæ hæreseos historiam interponat.

Caput Primum.

ARGVMENTVM

Auctor excusat se ac rationes ostendit, cur à sæculi sui rebus digressus, Hussitica in Bohemia exortæ sectæ historiam itermisceat.

QVEMADMODVM venator feram indagans, vestigia eius diligenter obseruat ac tamdiu & sua solertia & canũ sagacitate persequitur, donec ad ipsum cubile perueniat: sic mihi sæculi nostri Hæreseos primordia & originem deprehendere atque in lucem producere cupienti, operæ precium visum fuit, primum à nostro per gradus veluti retrogrediendo, priscorum sæculorum excutere memoriam. Quo vero tãto facilius hæreseos deprehendere cubile, eiusq; insidias & fraudes ostẽdere, ex tam intricato deniq; & amfractuoso labyrintho, quem ingressus sum, me expedire possem: certissimum illud Ariadnæ, à Cæsare Baronio illo litteratorum Dictatore, & acerrimo veræ antiquitatis & antiquæ veritatis vindice (cui admirabilis scientia, & tot exquisitæ lucubrationes Cardinalitiam purpuram meritissime pepererunt) concinnatum nobis filum sequutus sum. nec sane vllo alio indagatore opus habui, ad fecundam illam scrophani (vti in sacris litteris appellatur) quæ vineam Domini vastat, è cubili suo excitandam. Occurrent hic fœdissimo hæreseos cœno immersi, Simon ille protohæresiarcha, à Diuo Petro Apostolo in arenam productus, & admirabili casu, omnibus confractis membris, prostratus; tum Menander, Basilides, Saturninus; itemque Carpocrates, Marcion, Tatianus, Montanus, Nouatus, Paullus, Manes, Eustathius, & alij patre illo digni filij. Deinde iter veluti relegens, lucifugas ex angulis & seces-

Similitudo.

Cæsaris Baronii laus.

Simon Magus eiusq; socij.

ſibus ſuis,in quibus mirum in modum fecundarunt,extraxi; iiſdem veſtigijs reliquos ad noſtrum vſque ſæculum perſequuturus,quo pleriq; hæreſes iam olim ſepultas rurſus effoderunt. Verumenim vero id agenti,poſt multos labores in mentem venit,opus hoc plurimum difficultatis, parum vero gloriæ habiturum; ſic vt Virgilij illud, ſed inuerſum,hac in re merito vſurpare poſſim:

In magno labor; at tenuis mea gloria.

Quid enim ego poſt tantos tanti viri labores allaturum me poſſe ſperem? niſi interpretis munere,in Gallicam noſtram linguam Annales vertendo, (quod tamen hominis potius eſt ocio abundantis,& ab aliis curis & ſcriptionibus vacui)fungi velim.Quos quidem Annales nec legendi nec laudandi ſatis ſtudio expleri queo.Meos ego labores vobis ego dico,quotquot accuratiores ſcientias non attigiſtis; non vt voluptate aliqua vos permulceam, ſed vt commodo afficiam. At vobis,qui etiam cum vitæ diſpendio grauioribus illis ſcientiis dies noctesque inuigilatis,& quos

In libris oriens Sol videt atq; cadens,

Vobis, inquam, ego ſuaſerim ne meis legendis operam & oleum, inprimis tempus,quo nihil vobis precioſius eſt, perdatis.Habetis opulentiſſima illa & laborioſa ſcripta, Genebrardi, Toleti, Baronii,Bellarmini,Valentiæ,Soaris, Maldonati,& aliorum,à quibus omnia quæcumque ipſa prodere poſſit ſcientia,conſignata exſtant. Equidem abortus hos meos cum felicibus iſtorum fetibus nequaquam comparandos cenſeo, in hoc elegantem illum artificem imitatus, qui quum gallum gallinaceum in tabula delineaſſet, ne viuum in officinam intromitterent,ſuis edixit. Imperitiæ quippe ſuæ conſcius,opus ſuũ cum Natura,à cuius perfectione longe aberat, comparari metuebat.

Hæreſis noſtri temporis prima ſemina à Wiclepho iacta.

Quare omiſſo illo maiorum virium inſtituto, hiſtoriam tantum earum quæ iſthoc ſæculo exſtiterunt, vel potius renatæ ſunt, hæreſeon perſequar. Inueniet hic Anglus Wiclephum ſuum, Bohemus Huſſium,Germania Lutherum, Gallus Caluinum, famoſiſſimos proximorum retro ſæculorum hæreſiarchas : è quibus etſi duo hi poſteriores potiſſimum totius huius mei operis ſunt ſubiectum, illis tamen duobus in hoc I V. libro locus etiam aliquis certas ob cauſſas dabitur.Quia enim hæreſin perſequẽti omnes Chriſtianæ, in quibus illa furoris ſui veſtigia reliquit triſtia, regiones ac regna mihi obeunda ſunt, vt quis in ſingulis tam Reipublicæ quam religionis hoc noui ſæculi, nimirum Anno MDC. initio ſtatus fuerit intelligatur : à præſcriptis limitibus paullum mihi digrediendum eſt , & à Luthero ad alios quoque veniendum.Pro vno Martino videbis hoc loco duos Ioannes, qui proxime ſuperiorum ſæculorum Eccleſiam hæreſibus ſuis contaminarunt: poſt quos

tertius tandem longe illis deterior prodibit, qui magno nisu totam Ecclesiam demoliri est aggressus.

Duorum ergo istorum historiam arcessamus. Licet enim ab Ænea Syluio, Ioanne Cochlæo, & aliis descripta exstet; nobis tamen præcipua inde quæ ad institutum nostrum pertinere videbuntur, capita excerpenda, & Lectori breuiter proponenda visa sunt. Nec inutilis, aut iniucunda erit nostra nouis in quibusdam adiiciendis diligentia. Postquam enim præcedentibus libris exorti in Germania schismatis, & in eadem admirabiles mutationes quas religionis inuexit mutatio, tum longam inde natarum calamitatum seriem demonstrauimus: reliquum est, vt idem in vicinis ei & earundem miseriarum sociis, regnis & regionibus faciamus, vt quibus singulæ factionibus & dissidiis distractæ sint intelligatur. Erit, spero, lectori hæc non iniucunda varietas, cui alioqui tædiosum sit in hoc theatro solam Germaniam cum Luthero suo spectare. Quia vero prima hæreseos veneno infecta fuit Bohemia, age alterum hunc Ioanni Hussio, cui illa calamitates suas debet, in scena locum demus, Lutherum deinde quod hic demoliri cœperat, totum destruentem reproducamus.

Æneas Syluius postea Pius II. PP.

QVOMODO VVICLEPHI HÆRESIS IN BOHEMIAM ILLATA, & A IOANNE HUSSIO PROPAGATA SIT.

Caput Secundum.

ARGVMENTVM

I. *De Ioanne Wiclepho Anglicano presbytero.*
II *Haretici libri combusti, & quomodo Wiclephi scripta rogum euaserint.*
III. *Similitudo hareseos Wiclephistica & Lutherana.*
IV. *Artium quidam Magister turbas excitat.*
V. *Laudabilis Ecclesia consuetudo in prohibendis hareticorum libris.*
VI. *Clementis VIII. littera ad Auctorem, quibus ei hareticorum libros legendi facit potestatem.*

FVIT in Anglia presbyter parochiæ cuiusdã curio, Ioannes Wiclephus nomine, homo nõ vulgaris eruditionis, præsertim in Theologiæ quam profitebatur sciẽtia. Ha e ille sua quantumuis exigua doctrina inflatus, Vigorniensẽ Episcopatũ ambiuerat; non minus ignominiose quã ãbitiose eũ I.

De Ioanne Wiclepho Ang. presbytero.

peti-

ossa eius,& vnà cum omnibus qui reperiri potuere ab ipso compositis libris, combusta sunt, vt tam detestabilis hominis memoria penitus aboleretur.

Eodem modo Arrii scripta, Constantini iussu, Nestorii, edicto Theodosii & Valentiniani, Eutychis & Apollinaris mandato Imperatoris Martiani cremata sunt, itemque aliorum qui post illos exstiterunt: qui etsi innumeros fere libros scripserint, illorum tamen omnium nulla exstat memoria, quam quod publicis tam Ecclesiasticis quam Ciuilis magistratus edictis hæreseos damnati, & igni adiudicati leguntur. Nec tamen Wiclephi scripta sic aboleri potuerunt quin eorum nonnulla à quodam ipsius discipulo ab incendio seruata & aliò asportata sint. Cochlæus Anglum fuisse dicit, Petrum Payne nomine, ex domo quam putridi piscis vocabant. At historia martyrum Bohemum fuisse ait, genere nobilem, qui Oxoniæ litteris operam dederit. Hic libros Wiclephi primus in Academiam Pragensem tum celeberrimam, attulisse fertur. Alij Hieronimum Pragensem, de quo postea nobis sermo erit, Oxonia domum reuersum, Wiclephi quædam scripta secum asportasse dicunt; quæ iuuentus Academica, nouitatis plerumque auida, magno studio sibi compararit.

II. Wiclephi scripta cremantur.

Vid. Tho. Val. Io. Nider. 10. de Turc. cere. Verue. Ber. de Luxemb. Blond. 11. Niceph. lib. 8. cap 53. Histo. tripar. cap. 9. S Basili. de Spir. sanct. ca. 6. & lib. 7 ca. 9.

Vid. Æn. Syl. lib. 3. cap. 35.

Et hac quidem ratione putridum Wiclephiticæ hæreseos semen, quod patrium solum respuerat, in alieno solo, à putrida illa manu satum, facile succreuit. Et sicut is qui primus Iesu Christi Euangelium in Germaniam intulit, ex Anglia prodiit; sic ex eadẽ natione is qui primus eã hęresi infecit, est exortus. Quam primum vero Vniuersitas Pragensis, cuius regimen tum penes Germanos erat, de Wiclephi scriptis resciuit, eorum lectione tamquam hæreseos damnatorum suis statim interdixit.

S Bonifacius

Inter absurdas vero & impias Wiclephi opiniones facile primum illæ de Sacramento Altaris locum obtinent, à Luthero postea resuscitatæ, qui Impanationis primum auctorem se fert, turpi hac gloria Wiclephum defraudans. Hic enim ita argumentabatur: quemadmodum Iesus Christus simul sit verus Deus & verus homo; sic hostiam consecratam esse simul corpus Iesu Christi, & verum ac naturalem panem. At si comparatio hæc naturæ panis & corporis Christi in Sacramento bona est, sic vt in ipso vnum tantum vtriusque naturæ sit subiectum, ex quo vnam tantum personam, Iesum Christum, verum Deum, & verum hominem, agnoscamus, si idem in hostia sit consecrata, quæ subiectum est corporis & panis, si, inquam, panis subiectum est corporis Christi, idẽ quoq; subiectũ erit diuinę naturę: quę sane magna est blasphemia, vt dicatur scilicet, rem creatam personale æternitatis esse posse subiectum: quum ex altera parte diuina & humana natura in Christo sint inseparabiles, & vnã tantum habeãt hypostasin. Et sic quidem nostri Theologi loquuntur

III. Wiclephi hæreseos cum Lutherana comparatio.

Ex illo vero patet, Wiclephi doctrinam à Lutheri doctrina non multum discrepare, quum in hoc, tum in aliis articulis, vt de indulgentijs, de ordine & hierarchia Ecclesiastica, quam non minus quam Lutherus confundere & proculcare nitebatur, dicens inter alia, omnem Ecclesiastici muneris dignitatem & efficaciam non ab ipso officio, sed à sanctitate & doctrina fungentis pendere. Quam vero contemtim & de vniuerso ordine Ecclesiastico, & inprimis de Religiosis seu Monachis & sentiat & loquatur, scripta eius multis locis testantur.

Wiclephi blasphemia. Augustinum, ait, Benedictum, Bernardum damnatos esse, nisi pœnituerint de hoc quod religionem ingressi sunt. Diaboli esse filios qui Monasteria condiderunt. Eos qui religiones eiusmodi instituerunt, peccasse mortaliter. Omnes religiones à diabolo esse introductas. Ecclesiam Romanam esse Synagogam Sathanæ, &c. Quædam ipsius dogmata ab Anabaptistarum delirijs non longe abeunt, vt quum dicit verbo Dei repugnare, vt Ecclesiastici bona temporalia possideant, sed certis tantum pensionibus illos contentos esse debere. Populum posse ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere, & de statu deturbare. Decimas esse meras eleemosynas, & propter peccata à parochianis posse aufferri. Oportere vnumquemque labore manuum suarum victum sibi comparare. Imperatores & sæculares alios à diabolo seductos fuisse, vt Ecclesiam bonis dotarint temporalibus. Omnia iuramenta esse illicita, &c.

Liber Wiclephi Trialogus inscriptus. Alios eiusdem Wiclephi articulos omitto, vt quod asserit, Episcopum vel sacerdotē qui mortali sit obstrictus peccato, non conficere, nec baptizare, nec consecrare: quasi in magno hoc mysterio homo nō Deus, & creaturæ potius meritum & dignitas quā Dei potentia respiciēda & considerāda sit. Vt & illud quod idē affirmat, Omnia ex necessitate quadā absoluta euenire. Deū obedire debere diabolo. Hæc & alia Wiclephi dogmata is qui Martyrum historiā collegit, caute sane, vel astute potius omisit; illud solum inquiens, à Wiclepho aliquot articulos cōtra Pōtificij Cleri abusus fuisse promulgatos: quæ tamen diligēter persequutus est insignis Theologus Bohemus Prisbram nomine, qui quum initia Wiclephiticæ hæreseos esset assecla, ad Catholicā postea Ecclesiā reuersus, impia Wiclephi dogmata scriptis vehemēter oppugnauit.

IV. Turbarum auctor Ioannes Husius. Interdictū vero illud de nō legēdis Wiclephi libris, scholariū animos tāto maiori desiderio accēdit explorādi, quænā illa noua esset religio. Idē Fabritij libellis accidisse historici testātur: quos quanto magis Nero vetuit, & eos qui vel penes se habere vel legisse conuicti fuerant, acerbioribus pœnis affecit, tanto maiori illi studio conquisiti & lecti sunt. Idem Wiclephi & plerisque hæreticorum libris euenit. Quasi ignis ipsis cremandis suppositus, hominum

animos

animos ad ea legenda magis incendat. Germani quidem theologi pestilenti huic doctrinæ quo minus latius proserperet, diligenter obstiterunt, quam tamen artium quidam magister, Bohemus natione, & magnæ inter suos & existimationis & auctoritatis, eorundem odio (cuius caussas sequenti exponam capite) occulte auditoribus suis commendabat & instillabat; adeo vt quamuis initio vnà cum Prisbramo, eius condemnationi subscripsisset, eam tamen propugnare postea non dubitarit. Hic inter Bohemos per excellentiã quandã Magistri Ioãnis, nomine celebrabatur nullo alio cognomine nisi à patria, quæ Huss pagus erat, insignis: obscurus scilicet, & quasi incerto patre natus homo. Huius præcipue studio & opera factũ est, vt exsequutio contra prædictam Wiclephi doctrinam lente admodum processerit, vnde breui tempore vniuersa ciuitas Pragensis, transcriptis sæpe & multiplicatis Wiclephi libris, fuit referta. Hinc variæ in scholis contentiones exarserunt, hinc Wiclephistarum & Lollardorum nomina exorta sunt. sic enim noui illi ex Anglia progressi hæretici appellabãtur, sumto ab ijs nomine, quos Anno MCCCXIII. extitisse Trithemius scribit, vt quibus pæne erant gemini. Vt paucis absoluam, primum hæreseos venenum librorum Wiclephi lectio in Bohemia & vicinis regionibus proseminauit.

V. *Decretum Ecclesiæ de non legendis libris hæreticis.*

Laudabilis semper inde ab antiquis vsque temporibus in Ecclesia mos obtinuit, quo hæreticorũ librorum lectione suis alumnis interdixit, quibusdam tamen exceptis, quibus illa certas ob caussas permissa est. Si namq; ex Apostoli præcepto, hæretici familiaritatem post vnam alteram admonitionem fugere debemus; quanto magis à scriptis eorum quemq; cauere sibi oportet.

Quod si odium illud quo eos prosequimur qui Deum oderunt, sanctum & religiosum est, vt Hilarius affirmat; omnia sane extreme odisse debemus ea quæ à diabolo capitali Dei hoste proficiscuntur. Si denique legibus non modo adulterinam aut falsam monetam, vel sub alio quam legitimi regis titulo cudere, verum etiam ab aliis cusam habere & erogare, sub læsæ Maiestatis criminis pœna vetamur: quanto magis hæreticos libros non dico scribere, sed penes nos habere & legere prohibemur; quum omni adulterina illi moneta peiores sint, & longe aliam quam eius quem supremum nos dominum agnoscimus, habeant imaginem & inscriptionem. Sapienter apud Virgilium Laocon inquit,

metuo Graios & dona ferentes

Quam noxia sit hæreticorũ librorũ lectio.

Equidem puto boni Catholici esse eos omnes libros qui ab Ecclesia condemnati sunt, pro cõdemnatis habere, & sine vlla caussæ inuestigatione oculos ab iis legendis, & aures ab audiendis abstinere. Qui contra faciunt & eiusmodi vel hominibus vel scriptis aures præbent, mentis suæ tran-

quillitatem ipsi perturbant, scrupulosiores scilicet plerumque facti. Neq; illi excusandi mihi videntur, qui ista se legere vel audire aiunt, vt fidem inde suam tanto magis confirment Numquid enim non ridiculus, sed stultus ille fuit, qui primus in se aconiti vim cum certissima sua morte (postquam omnis ista cognitio inutilis est) experiri voluit. S. Hieronymus reprehendit eos qui ieiuniis operam daturi, sumtuosis tamen & splendidis epulis interesse gaudent; vt & Monachos, qui perruptis Monasterii claustris, in Principum aulis & mediis sæcularium hominum turbis obuersantur, vbi vix tuta esse potest pudicitia: quum præcipuus religiosæ vitæ scopus esse debeat, domare concupiscentias & carnis stimulos retundere, vt continentia tanto magis reddatur meritoria. Nouerat enim vir sanctus, quam periculosum sit velut collato pede cum iis hostibus pugnare, qui vix vlla ratione quam fugiendo vinci possunt. Longe facilius & tutius est intra murum contra arietis ictum sese defendere, hostemque è superiore loco propulsare, quam mediis in campis, vbi assiliri vndique possis, acie cum hoste confligere. Quam cito enim vel leui brachio tortum telum in caput nostrum incidere, vitamque nobis auferre queat! Serpens ille sub pulcris illis, vt videntur, hæreticorum scriptorum floribus latens, vbi oculos nostros ad legendum pellexerit, virus suum animis statim tacite afflat, sensus nostros peruertit, & iudicium corrumpit in iis qui nullo muniti prophylactico medicamento, rem tam pestiferam tractare non verentur. Et quemadmodum nautæ litus legentes, etiamsi nihil minus cogitent quam in altum enauigare; nisi tamen nauim in portu anchora firment, maris tempestate & fluctuum vi sæpe abripiuntur: sic curiosi isti, qui hæreticorum libros legendos suscipiunt, nisi firmissimam fidei anchoram in Romanæ portu Ecclesiæ iecerint, leuitatis suæ ventis in errorum, vel etiam impietatis & atheismi abyssum, cum sempiterno animæ exitio, plerumque propelluntur. Rudis enim malarum artium lector, in istiusmodi libris nihil frequentius quam Iesu Christi, quam Saluatoris, quam Domini nomen inculcatum videns, meram iis sanctitatem contineri statim arbitratur, atque inde mirifico lectionis studio magis magisque incenditur; parum interea memor nihil tam sacrum, nihil tam diuinum esse, quo malignus Spiritus non abutatur. Hæc quippe esca illa est, qua homines minus cauti ab ipso non aliter quam hamo pisces capiuntur. Sic videmus diabolos verba magorum negligere, & imperium detrectare, nisi frequenti quum sacratissimi Dei viuentis & Iesu Christi nomine, tum Crucis & aliarum sacrarum rerum vsurpatione veluti vi adigantur & cogantur: ex quo illi sibi persuadent, nihil mali in arte illa esse posse, ad quam diuinis verbis & signis opus est. Sicut vero bulborum caro initio quidem gratissimi est saporis, postea vero cerebrum multis horribilibus

Simile.

Diaboli nomine Dei abutuntur.

bilibus visis & somniis perturbat: eodem modo qui hæreticorum scripta, Iesu Christi & aliis eiusmodi speciosæ pietatis emblematis picturata, legunt, initio quidem voluptatem aliquam capiunt, at postea infinitas molestias & turbationes sentiunt, sero damnantes suam secordiam, vt qui antequam nauim soluerant, futuram tempestatem non animo & cogitatione præcepissent. Sed inprimis iuuentus istiusmodi laqueis facile capitur, vt in cuius animis certa aliqua & firma persuasio nondū radices egit. Extremam quippe illā & artificiosam orationis structurā admirati, nondū maturo ad iudicandum his de rebus iudicio, facile impelli se patiuntur: quemadmodum videmus aerem pestilentem magis insinuare se vestibus laciniosis & plicarum plenis, quam extensis; & facilius iuuenilibus corporibus quam senilibus, quæ callum quasi obduxerunt, adhærescere. Non sine causa profecto is qui inter paganos sapientissimus celebratur, teneris animis poetarum lectione interdixit, ne deorum illis transformationibus & turpibus amoribus numerosa & auribus gratissima oratione decantatis offenderentur ac corrumperentur. Vetus est verbum, eum qui bene cœpit, dimidium facti habere: quod in iuuenibus maxime verum est, quorum animus quoscumque characteres & figuras quæ imprimuntur, recipit, *Iuuentus facile decipitur.*

Cereus in vitium flecti,

vt cum Horatio loquar: eorum præsertim qui magis ad malum quam ad bonum propendent; quum istiusmodi animi maiorem habeant cum vitii imperfectione quam cum perfectione virtutis analogiam & proportionem. Quod si, vt idem Plato dicebat, periculosum est iuuentutis animos obscuris illis & stultis fere imaginationibus & fabulis imbui: quanto maius periculum iisdem erit ab iis libris, qui falsam doctrinam, sed fuco veritatis pictam, continent, ac sensim etiam aliud agentibus instillant?

Consuetudo hæc vel decretum potius Ecclesiæ diu me continuit quo minus ne oculos quidem legendis, quos innumeros fere quotidie hæresis protrudit, libris conscelerare ausus fuerim, donec Antichristum meum conscribens, vt infamem illam Ioannam à Pontificia Sede, in qua nonnulli eam collocarant, deturbarem, hæreticorum arculas quoque excutere sum coactus. Quo circa eius mihi opem implorandam putaui, qui & de futuro mihi veniam, & de præterito absolutionem largiri posset: à quo & post multas dilationes, libros eiusmodi legendi facultatem, etsi non sine difficultate, impetraui; quam hoc loco, vt & Pontificium Breue, inserere mihi visum fuit, vt & pulcher ille atque admirabilis ordo ac disciplina, qua Mater nostra Ecclesia filios suos regit ac constringit, elucescat; & ab illis qui sine discretione perniciosis legendis libris sese applicant, quanti periculi res sit, regulas ab Ecclesia *VI. Litteræ Pontificiæ ad auctorem.*

præscriptas transilire, intelligitur. Sic vero se habet Breue Pontificis.

Clemens P P. VIII. Dilecto filio Florimundo Ræmundo, Senatori regio in Parlamento Burdigalensi.

DILECTE fili salutem & Apostolicam Benedictionem: grauis testis, & cui obspectatam virtutem, & egregia animi ornamenta multum merito tribuimus, Filius noster dilectus Cardinalis de Gioiosa narrauit nobis diligenter de tua pietate, de tuo zelo Catholicæ fidei, & de insigni deuotione, quam geris erga hanc sanctam Apostolicam sedem, in qua is qui diues est in misericordia, quique in altis habitat, & humilia respicit, nos immeritos Ecclesiæ suæ præsidere voluit, Tametsi libri tui de Antichristo, & alij pro veritate Catholica & eiusdem sanctæ Sedis defensione aduersus profana nouitatis sectatores luculenter scripti, non solum eruditionem & eloquentiam sed zelum tuum, & deuotionem, quam diximus, manifestè ostendunt. Tibi igitur fil, gratulamur; quod dona, quæ à Deo accepisti ad eius gloriam potissimum confers, & talentum à summo Patrefamilias tibi creditum fideliter & fructuose negotiaris: Quare has ad te litteras dare placuit, vt intelligeres te à nobis amari, & pias lucubrationes tuas nobis gratas esse, & vt tanto cum maiori spiritus hilaritate atque ardore pergas, Dei adiutrice gratia, fidei caussam aduersus Sathanæ machinationes pro tua virili propugnare. Nos enim industriæ & commodis tuis, quantum cum Domino poterimus, libenter vbi vsus venerit, suffragabimur, quemadmodum eidem Cardinali diximus. Interea laboribus tuis & vigilijs bene precamur, & nostrā Apostolicā benedictionē tibi benigne impartimur. Datū Romæ apud sanctum Marcum sub annulo Piscatoris, die septima Maij, MDXCIX. Pontificatus nostri anno octauo.

Facultas legendi libros hæreticos.

Litteræ verò quibus mihi hæreticos libros legēdi ab generali Inquisitione fit facultas sic habent.

Ludouicus Episcopus Sabinen. Madrutius, Iulius Antonius Sanctorius Episcopus Prænestinus sanctæ Seuerinæ, Petrus Tituli sancti Laurentij in Lucina Deza, Dominicus Tituli sancti Chrysogoni Pinellus, frater Hieronymus Bernerius Tituli Sanctæ Mariæ supra Mineruam Asculanus, Lucius tituli sanctorum Cyrici & Iullitæ Saxus, Camillus Tituli sancti Eusebij Burghesius: & Pompeius Tituli sanctæ Balbinæ Arrigonius nūcupati presbyteri, miseratione diuina sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, in vniuersa Republica Christiana aduersus hæreticam prauitatem generales Inquisitores à sancta Sede Apostolica specialiter deputati, dilecto nobis in Christo Florimundo Ræmundo in Parlamento Burdigalensi consiliario salutem in Domino sempiternam. Cum in generali congregatione sanctæ Romanæ, & vniuersalis inquisitionis corā sanctissimo in Christo Patre, & Domino nostro, Domino Clemēte diuina prouidētia Papa VIII. ac nobis infra scripta die habita pro parte tua expositum fuerit per Illustrissimum & Reuerendissimum Dominum Frācīscū Tituli sancti Petri ad Vincula S.R.E. presbyterum Cardinalē de Gioiosa nuncupatū, quod tu iam diu prosequeris recentiū hæreticorum errores, & hæreses refellere, & confutare, & iam multa opera ad defensionē sanctæ sedis Apostolicæ edideris, ac pro huiusmodi tui instituti

continuatione, & conscientiae tuae securitate supplicatum fuerit, vt pro tam necessario ad Dei gloriam, & animarum profectū praestando officio, tibi quoscumq; haereticorū, aut alios prohibitos libros tenēdi, & legendi facultatem, & auctoritatem concedere dignaremur.

Nos quibus inprimis cordi est, vt omnis haeretica prauitas è mētibus hominū tollatur, ac summopere cupiētes, vt S. Catholica & orthodoxa fides vbiq; floreat, & augeatur, huiusmodi supplicationibus inclinati, ac de tua doctrina, prudentia, & erga fidē Catholicā zelo, quibus apud nos fide dignorum virorū, praesertim dicti D. Francisci Cardinalis testimonio cōmendaris, in Domino confisi, & efficacius, & fructuosius in illis partib. muniere tuo ad Dei gloriā & animarū profectum fungi, faciliusq; haereticorū fallacias & ac errorē haereses refellere & cōfutare possis & valeas, auctoritate Apostolica nobis cōmissa, tibi, vt absq; cēsurarum, & paenarū incursu, quoscumq; libros prohibitos & haereticorum authorū etiā in Indice librorum prohibitorū cōtentos, per te ipsum tantum libere, & licitè, secreto tamen, & sine aliorū scandalo vel periculo, ad effectū illos, & eorum haereses, vt praefertur redarguendi, confutandi, & impugnādi, legere ac retinere possis, & valeas, licentiā & facultatem ad triennium tantū à data praesentiū numerandum tenore earundem, damus, concedimus, impartimur, iniuncto tamē tibi, vt tam praesentium litterarū exemplū, quam haereticorum librorū prohibitorum, quos huiusmodi nostrae facultatis vigore leges, au retinebis, notam quamprimū exhibeas Reuerendissimo admodum in Christo Patri, Domino Archiepiscopo Burdigalēsi, vel eius officiali, seu Vicario in spiritualibus generali, vel alteri loci ordinario, vbi residebis, vt dicto triennio elapso libri huiusmodi ei consignentur, vel post obitum tuū, si te interim forte ex hac vita migrare contigerit, prouideat diligēter, ne ad aliorū manus valeant peruenire sed mox tradātur ignibus concremādi: Non obstantibus in contrarium facientibus quibuscunq;. In quorū omnium, & singulorū fidem, & testimonium praesentes litteras per infra scriptum nostrum officiiq; sancta Romana, & vniuersalis inquisitionis Notarium fieri fecimus, & manibus nostris subscriptas sigilli eiusdem sancti officij, quo in talibus vtimur, iussimus appensione muniri. Datum Romae in Palatio Apostolico apud Sanctum Petrum in dicta generali congregatione sancta Inquisitionis, die X I. mensis Martij MDXCIX. Pontificatus summi in Christo Patris & Domini Clementis Papae VIII anno octauo. X. F. Catholica. approbo Flam. Not.

Non equidem dubito, quin inuidi homines, qui vt araneae quidquid venatae fuerint, in venenum vertunt, sic omnia etiā bona & laudabilia malam in partē interpretari solent, vbi has Pontificis ad me litteras hoc loco conspexerint, ambitionis & mūdanae vanitatis me sint insimulaturi. Verū sentiāt illi & dicāt quidquid velint, mihi quidē quā semel institi viā tenere sēp decretū est. Satis in se ipsa habet virtus praesidij; satisq; est bono viro vt talis sit, licet non omnibus videatur, vt qui existimationem & magnitudinem suam nō tam externo splendore & hominū opinione quam interna animi conscientia metiatur. Neque vero hanc ego calumniam anxiè effugiendam mihi existimo, *Excusatio Auctoris.*

modo

modo quod ago ad diuini nominis honorem & publicam vtilitatem vertat. Agnoscite vos hic ô superbi patris superbiæ filii, eius humilitatem, quem vos dicitis à nobis pro Deo haberi: qui tamen vsque adeo se demittit, vt mihi, in quo tamen nihil est quam promta quædam & perpetua Dei caussam defendendi voluntas, facultas vero non ita magna, tam insignem fauorem & beneuolentiam præstare non dedignetur. Discite hinc quam grato ille animo agnoscat eorum laborem, qui turpes illas sæculi nostri Harpyias & hæreseos monstra quibus possunt modis fugant, & persequuntur, & conficiunt. Ita nempe Pastor hic Vniuersalis vniuersæ Ecclesiæ curam gerit, vt etiam ad particularia descendat. Quin vos, ô Catholicæ religionis alumni, in eius defensionem ad extremum vsque spiritum incumbite, quum meum vobis ostendat exemplum, quam promta sit S. sanctitas ad remunerandos vestros labores; & omnibus viribus ex Summi orᵉ Pontificis, qui à Spiritu Sancto afflatus, errare non potest, infallibile hoc iudicium vobis comparare annitimini, quidquid in hac caussa operæ & laboris collocaueritis, Deo gratum esse: quod etiam ipse non modo in cœlis, sed etiam per magnum suum in terris Vicarium tam liberaliter compensaturum sese spopondit.

Exhortatio ad defensionem Ecclesiæ.

BOHEMI FIVNT SCHISMATICI. Ioannes Hussius & Hieronymus Pragensis supplicio afficiuntur.

Caput Tertium.

ARGVMENTVM

I. *Ambitio Concionatorum Bohemici schismatis causa.*
II. *Hussius Wiclephi libros in vulgarem linguam transfert.*
III. *Wenceslai Regis impura vita.*
IV. *Quis primus hæreseos eorum qui sub vtraq; specie communionem expetiuerunt fuerit auctor.*
V. *Hussius & Hieronymus Pragensis ad Constantiense Concilium profecti cremantur.*
VI. *Turba ex Hussii morte excitata.*
VII. *Wiclephus & Hussius primi martyres.*
VIII *Quæ post mortem Hussii in Bohemia euenerint.*

I. *Schisma Bohemicum eiusq; caussa.*

QVEMADMODVM indulgentiarum prædicandarum inuidia Lutherum in arenam contra Romanam Ecclesiam produxit, sic Acade-

micæ

micæ Pragensis cathedræ æmulatio Ioannem Hussium ad amplectendam Wiclephistarum hæresin accendit: quæ vix nata, mutato nomine, Hussitarum deinceps dicta est, & etiam nunc magnam Bohemiæ partem occupat. Pragensem quidem Academiam Carolus IV. ex Luxemburgiorum Principum familia Rex Bohemiæ, ad formam Parisiensis Vniuersitatis instituit, & amplissimis Priuilegiis, dignitatibus & redditibus auxit. Erat vero in quatuor Nationes ab initio diuisa, nempe in Bohemicam, Saxonicam, Bauaricam, & Polonicam: quarũ tres hæ posteriores æqualiter cũ Bohemis ad publica officia & munera admittebantur. Et sub hoc quidem instituto Pragensis Vniuersitas aliquamdiu summe floruit, sic vt inter viginti ac triginta studiosorum millia in ea numerata fuisse perhibeantur; donec homo quidam turbulentus, in nationis suæ contumeliam interpretatus quod pleraque Vniuersitatis munia & dignitates penes Germanos essent, sursum deorsum omnia miscere allaborauit. Incensis vtrimque, iuuentutis præsertim scholasticæ animis, à iurgiis tandem & verbis ad verbera ventum fuit, non aliter ac si de ipsa Patriæ salute ageretur. Bohemi apud Wenceslaum regem conquesti, quod exteri Germani indigenis præferrentur, atque omne fere imperium & auctoritatem in se deriuarent, petierunt vt ei rei modo in posterum constituto, æquitas seruaretur. Rex à Bohemis persuasus, turbas illas componendi desiderio, edixit vt posthac vna Bohemorũ natio ceteris tribus æquipararetur. Nouã hanc Regis constitutionẽ, præsertim circa Rectoris & Regentium electionem, Germani ægerrime tulerunt: quumq; priuilegiis suis, vti dicebant, cedere nollent, vi & armis res disceptari cœpit: sed Bohemi & numero & patriæ prærogatiua superiores, & à Magistro Ioanne Hussio instigati, Germanis claues & præcipua honorum Vniuersitatis insignia facile extorserunt. Ex quo factum est, vt non multo post Germani duobus agminibus, in quorum vno mille, in altero tria millia studiosorum fuerant, hi Lipsiam (vbi ex Pragensis ruderibus noua & celeberrima postea Academia effloruit) illi vero Erfordiam commigrarint.

I. Schisma Bohemicum et usq; caussa

Vid. Alb. Crãt. lib. 10 Wandalis.

Anno 1409

Hoc successu elatus, & iam liberior factus Hussius, Wiclephi libros in vernaculam linguam transtulit, eorumque exempla ad præcipuos totius regni proceres misit. Nactus deinde ob singularem scientiæ opinionem, cõcionandi munus, publicis sermonibus Wiclephi iactitabat innocentiam, & doctrinam tamquam Euangelicam commendabat; adeo vt non modo vulgus & sæculares, verum etiam ex ordine Ecclesiastico nonnulli magnæ auctoritatis, lubenter ei aures animosque præberent: ij inprimis (vt eius temporis testantur historiographi) qui vel ære alieno oppressi, vel Ecclesiæ, in quam ob maleficia inciderant, correctionem metuentes, nouis rebus studebant. Inter Hussii vero sectatores facile præcipue fuerunt Hieronymus Pra-

II. Hussius Wiclephi scripta in Bohemicã linguã vertit

Æn. Syluii. & Cochl. lib. 1. gensis, & Iacobellus quidam, vterque concionator egregius, qui conscenso suggestu, iniuriosas in Ecclesiam cantiunculas laicis confingendi, & feminis etiam S. scripturā legēdi occasiones suppeditabant, adeo vt Ecclesiasticos etiam ad disputationē prouocare non vererentur. Ex harum numero vna præcipue celebratur, nomine Izabel, Vrsulæ illius, quæ Lutheri tempore vixit, compar. Pragensis Archiepiscopus, quū in Wenceslao Rege, luxu & delitijs perdito, nihil aut parum admodū præsidii sibi esse videret, Pōtificem primo appellauit; deinde ad Sigismundū Imperatorē profectus, calamitosum Bohemiæ statum ei exposuit. Huic in ipso conatu nondum plane desperatis rebus remedium afferendi mortuo Albicus quidam successit, homo impense auarus & sordidus, qui maiorem cellæ & horrei quam Ecclesiæ curam gerebat; non tam spirituali & salubri cibo pascēdis quam vellendis ouibus intentus. Inde factum, vt quæ prædecessor cœperat, numquam ad exitum sint perducta. Euclionem hunc Æneas Syluius graphice admodum depingit, dicens, claues cellæ cingulo alligatas gestare, & carnem ferinam aliunde dono sibi missam, per famulos in foro vendere; atque etiam ne edacioribus ministris vteretur, anus edentulæ opera in culina vti solitum. Idem rogatus aliquando, eodem testante Syluio, quis sonus omnium maxime esset molestus, Eum, aiebat, quem maxillæ os rodentes, æderent. Et hoc quidem modo, neglecto commissarum suæ fidei ouium pastu, bonus ille viuebat Archiepiscopus. Quis ergo miretur lupum illum infernalem in grege pastore destituto tantam stragem ædidisse?

III. Impura Wenceslai vita.

Alexander V. qui tum sedem pontificiam tenebat, vbi de miserabili statu Bohemiæ cognouit, pro ea qua pro Christi grege excubabat sollicitudine, Hussium Romam ad dicendam caussam citauit. Idem deinde fecit eius successor: qui insuper ad Wenceslaum regem vehementer affectuosam scripsit epistolam, monens vt malo in regno ipsius glíscenti tempestiue occurreret. Hanc vero admonitionem Wenceslaus non maioris fecit quam præficæ neniam: vt qui dies noctesque continuis comessationibus exigeret, nec quidquam aliud curæ haberet quam vt mensa opiparis ferculis & bono vino esset instructa; ijs quorum cerebella & delicatiora membra quotidie comedebat, animantibus persimilis, de præsentibus æque ac de præteritis, & de futuris ac de præsentibus parum sollicitus; adeo vt tamquam alter Vitellius etiam Regem se esse obliuisceretur, nisi subditorum modestia ei memoriam subijceret. Summum illi bonum venter erat, & acceptissimus qui nouam ad iritandam, vel explendam gulam potius, voluptatem inuenisset. Ferunt quum aliquando prandium non ita vti iusserat offendisset, iussisse ministrum caponis instar veru affixum, ad ignem torreri. Plus quam crudele & bellui-

num profecto facinus, vt circa tam leuem voluptatem negligentia tam inhumano supplicio puniretur. Eiusdem voluptatis Henricus VII. Angliæ Rex tam appetens quoque fuisse dicitur, vt Apitium quendam, obscurum cetero qui hominem, ad magnam dignitatem euexerit, eo quod caponem (quem ille cibum pro exquisitissimis habebat delicijs) optime sua cura assatum, ipsi apposuisset. Quamuis autem, vti diximus, per summam secordiam omnia negligeret, magistratus tamen regni fretus legibus, tres Hussitas seditiosos comprehendi, & capite plecti iussit. At Hussius cum suis corpora interemtorum infami loco detracta per vrbis Ecclesias circumtulit, cantantibus sectæ suæ sacerdotibus: Isti sunt sancti, qui pro Testamento Dei corpora sua tradiderunt. Ecce Iesu Christi martyres: & tandem in sacrarium templi Bethlehemitici, tamquam martyrum reliquias, aromatis condita reposuit.

Sanderus lib. de schis. Angl.

Æn. Sylui.

IV. *Quis fuerit auctor hæreseos de communione sub vtraque specie.*

Hussius porro eandem quam omnes hæretici viam tenuit, quibus solenne est aliorum commentis & opinionibus nouas quasdam admiscere. Quare ijs quos ex Wiclephi libris hauserat erroribus, non contentus, ex suo quoque cerebro nonnullos superaddidit; nihilominus interim se Catholicum esse protestans, vt Walsinghamus scribit. Quid enim? aiebat. Protestor ego me Christianum esse & mansurum. Quod si erraui, Ecclesiæ me iudicio submitto, quod ad sepulcrum vsque sequi paratus sum: ac volo, vt quæcumque à me dicta & scripta sunt, secundum S. scripturæ & Doctorum sensum intelligantur. Quod si contrarium Fidei quid dixi, reuocatum volo. Hoc quidem scuto omnes hæretici semper vsi sunt, solis sibi interim de erroribus suis iudicium arrogantes. Illam vero de communione sub vtraque specie controuersiam, quam postea ab ipso denominati Hussitæ inprimis vrserunt, non Hussius primus, sed Germanus quidam Petrus Dresensis nomine mouit: qui ob hæresis suspicionem Lipsia profugus, Pragam red[illegible] pucrorum docendorum curam suscepit. Ibi quum in Iacobellum celebrem concionatorem incidisset nouam illam de Calice seu vtraque specie Laicis non minus quam sacerdotibus communicanda opinionem ei suggessit; vehementer mirari se simulans, quod tam grauis Romanæ Ecclesiæ error à tam docto viro nondum fuisset deprehensus. Hanc deinde erroneam doctrinam Iacobellus & suis sermonibus populo instillauit, & scripto, quod hodieque exstat, propugnauit. Hoc illud Eridis fuit pomum, quod tantas postea in Bohemiæ regno contentiones, & cruentas etiam pugnas excitauit; plerisque contra Ecclesiasticos clamantibus, quod per inuidiam & contemtum Laicis alteram partem Sacramenti subtraxerint, & non dederint eis integrum corporis & sanguinis Christi Sacramentum, vti à Domino institutum fuit. Fer-

Thom. Walsing. in Rich. 1. pag. 200

uente populi motu, Hussius ex altera parte in Ecclesiasticos itidem inuectus, nihil eis præter decimas dandum clamabat; tum Ioannis XXIII. PP. factum, qui Christianos ad expeditionem contra Neapolis regem cruce signari iusserat, factum atrociter calumniabatur, cuius exemplum Lutherus in Leone X. imitatus est. Interea Constantiæ Patres ad Concilium congregabantur, non quidem vt Hussij reprimeretur audacia & refutaretur hæresis, ad quam, vtpote iam ante in Wiclepho damnatam, nullo nouo opus erat examine, quum legibus prohibitum sit, ne ob ea quæ publicis Conciliorum decretis iam olim & determinata sunt, noua concilia cogantur. Eum vero in finem præcipue illud indictum erat Concilium, vt infelix illud schisma, quo ambitione quorundam aliquot iam annos in tres factiones, vel tria potius capita distracta erat Ecclesia, cōponeretur. Tum enim tres à tribus factionibus electi, de Pontificatu inter se contendebant: Ioannes qui Bononiæ, Gregorius qui Arimini, & Benedictus qui in Hispania commorabatur, omnes sibi addictorum nixi ope Principum. At paullo post schisma persanatum fuit, Martino V. vnanimi Patrum in Concilio Constantiæ congregatorum consensu & suffragiis ad Pontificatum electo, qui pacem Ecclesiæ restituit, eamque magna cum prudentiæ & moderationis laude, quatuordecim annos gubernauit.

[...] nemo. C. de [...] T. & fid. [...] ath. ca. ma[...] ores, 24. q. 4.

[S]chisma Ecclesia.

Dum anxiis Patrum suffragiis Constantiæ de liberanda factionibus Ecclesia, & vno toti ouili pastore præficēdo deliberatur: Imperator Sigismundus, cuius opem Bohemi, Wenceslao rege per secordiam omnia negligente, implorauerant, & ad quem etiam Suinco Archiepiscopus ea de caussa profectus fuerat, Patres rogauit, darent operam vt Hussitarum hæresi, qua florentissima prouincia vehementer affligebatur, idoneum & tempestiuum remedium afferretur, ne longius progressa, multo maiora mala daret. Visum est ergo Ioa[...] [H]ussium, præcipuum eius auctorem, ad Concilium euocandum esse: qui citat[us], accepta à Sigismundo Romanorum rege fide publica eò venit, vnà [cum] procerum quorundam Bohemiæ, ipsi adhærentium comitatu. Discedens [Pr]aga, amicis promisisse dicitur, se vsque ad extremum spiritum doctrinam suam defensurum: quod si recantare cogatur, id quidem fortassis ore, sed numquam corde facturum. Venit etiam eodem Hieronymus Pragēsis, & ipse citatus, homo laicus: qui tamen postridie se clanculum subduxit, & vnde venerat, redijt, domi iactitans, se fuisse Constantiæ in Concilio, sed neminem contra se progredi ausum. Verum dum ista iactat, comprehensus, Constantiam reducitur. Hic Wiclephi effigiem collo appensam gestabat, capite diadema ferentem; & in fronte SANCTI nomine inscriptam. Vterque examinatus errorem confessi sunt; sed quum vrgerentur vt Confessionem manu sua signarent, vt in Bohemiam ea mitteretur, pertinaciter vterq;

V. Hussius ad Conciliū venit, & cum Hieronymo Pragensi exuritur.

Anno 1415.

Richenthalius.

recusa-

recusarunt. Hussius, quamuis non ignoraret iam excommunicationis cōtra se latam esse sententiam, domi tamen priuatam Missam celebrabat, assistentibus quibusdam suæ sectæ complicibus: tot vero tantisque difficultatibus vndique circumuentum se videns, fugæ consilium inijt, curru vndique stramine tectus ex vrbe delatus est: sed è fuga retractus, & in Monasterio Fratrum S. Francisci custodiæ mancipatus, Sigismundi regis fidem sibi datam implorauit, grauiter eam sibi infringi conquestus. Sed cogitare debuerat, Sigismundum Patribus ea in re præscribere nihil potuisse, quum & ipse Concilij decretis fuerit subiectus. Sic ergo Hussius tamquam pertinax hæreticus, non obstante saluo conductu, ad iudicium productus fuit. Fecit quidem Sigismūdus quantum decuit aut licuit: sed perspecta Hussij, ab ipso sæpe vt Concilij se submitteret iudicio, moniti, obstinatione & malitia, publice protestatus est, malle se per se & solum sua manu pertinacem hæreticū comburere, quam defendere aut liberare. Aiunt qui eius historiæ Acta collegerunt, Sigismundum postea ad Patres his verbis vsum: Iudicastis complures articulos ex Ioannis Huss libris excerptos, hæreticos esse & Catholicæ Fidei contrarios, itemque multa alia dogmata quæ in publicis concionibus ille asseruit, è quibus vel vnum satis foret ad condemnandum ipsum. Quapropter si noluerit eos errores reuocare & eiurare, legibus vestris in eum, prout videbitur, & ipse meretur, agere vobis licet.

De fide Hussio data.

Cochlæus lib. 5.

Sigismundi verba ad Patres.

Post aliquot dies Hussius è carcere in Ecclesiam producitur, vbi plena erat sessio Concilij, præsente etiam ipso Rege in habitu Imperiali, circumstantibus Imperij Electoribus & Principibus. Ibi iterum admonitus vt culpam suam fateretur, & quinquaginta quinque erroneos Wiclephi articulos, toties & in tā multis locis damnatos eiuraret, post multas ambages & tergiuersationes tandem aperte fassus est, se non posse renitente conscientia, condemnare, præsertim tres istos Wiclephi articulos: Syluester Papa & Constantinus Imperator errauerunt quod opibus dotauerunt Ecclesiam: Si Papa aut sacerdos mortali obstrictus sit peccato, non ordinat, non consecrat, non baptizat: item, Decimæ sunt puræ eleemosynæ. Tandem ergo hæreseos damnatus, degradatur, & sæculari potestati traditur, à qua igni fuit adiudicatus. Iam palo alligatus, à quibusdam rogatur, vtrum sacerdotem sibi dari velit cui peccata confiteretur. Quum annuisset, venienti presbytero, nihil, inquit, confessione mihi opus est: Morior ego, nullo mortali peccato illigatus. Sic Reichenthalius scribit, qui quum plerisque Actis interfuit, tum supplicium spectauit. Immerito sane tam Imperator quam Concilium sæuitiæ accusantur, ob Hussij condemnationem & supplicium, quum ille potius crudelis censendus sit, qui quum potestatem in malos vindicandi habeat, ea non vtitur; suaq; con-

Hussius ad mortem condemnatur.

niuentia malis in bonos grassandi aperuit fenestram. S. Hieronymus Theophilum Alexandrinum Episcopum grauiter reprehendit, quod nimia indulgentia & mansuetudine in eius temporis hæreticos vteretur, vt qua illi audaciores facti, hæreses suas latius indies propagandi inde sumerent occasionem.

Non eadem fuit Hieronymi, quem socium Hussio fuisse diximus constantia; vt qui hæresin eiurarit, ac reuocationi sua ipse manu subscripserit, vti apud Cochlæum & alios fuse illa perscripta exstant. Quum vero ob hanc reuocationem & abiurationem ab Hussitis male audiret, & à prioribus amicis se desertum, apud Catholicos vero, omnes ipsius actiones obseruant, contẽtum se & suspectum esse animaduerteret, mente confusus & fluctuans, ad vomitum rediit, & eandem quam Hussius martyrii coronam adipisci decreuit, Sic Diabolus nempe hominibus illudit. Quare iterum impetrata audientia, ea quæ antea reuocauerat retractauit, mortem pro Ioannis Hussii doctrina subire paratum se ferens.

Notabilis Hieronymi responsio.

Idem tamen in Sacramento Eucharistiæ eandem cum Catholicis Transubstantiationem asseruit, quod nimirum solo verbo panis in corpus Christi commutetur. Quum sacerdos quidam dixisset, Accusaris passim, Hieronyme, quod asserueris, panem post consecrationem etiam manere panem: at panis, inquit ille, apud pistorem manet. Omnes quidem tam præclaræ eruditionis & eloquentiæ acrisque ingenii virum singulari commiseratione prosequebantur; & optabant (vt Poggius Florentinus testatur) vt in viam reuersus, & rationi acquiescens, vitæ suæ consuleret. At ille in proposito persistens, mortem non modo exhorrescere, sed expetere etiam videbatur Quum igitur nulla ratione à sententia dimoueri posset, legibus in eum agi placuit: sicque tamquam relapsus, eodem supplicio quo magister ipsius Hussius (quo ætate & auctoritate minor, sed doctrina ac facundia superior fuit habitus) est affectus. Morti eius certe plurimi adstantium illachrymarunt, in ipso vitæ fine Litanias & hymnos in Laudem Beatæ Virginis & Sanctorum decantantis.

Tom. 2. ep. Ioan. Hus. fol. 353.

Porro combustis tam Hussii quam Hieronymi corporibus, omnes rogi reliquiæ & cineres collecti & in Rhenum effusi sunt: ne quid inde discipuli asportarent, & tamquam sacras reliquias idololatricè colerent.

Turba ex Hussij morte excitata.

Quum ergo aliud nihil superesset, terram loci in quo cremati fuerant, effoderunt, & in patriam secum asportarunt, vt pro æterno asseruaretur monumento duorum horum Apostolorum, quorum illi memoriam & reliquias tam religiose venerantur. At cineres hos cum mortui muli, paullo ante eodem loco sepulti, cineribus permistos fuisse credibile est. Vbi vero in Bohe-

mia de Hussio & Hieronymo Constantiæ exustis fama percrebuit, dici non potest quam multa Hussitæ mœroris signa ædiderint, quem etiam atrato vestitu & multis lamentis testabantur. Quinetiam femina quædam librum in eius defensionem scripsit & ædidit. In eiusdem laudes Beza quoque minime est parcus, de Hussii (quæ vox lingua Bohemica Anserem significat) supplicio ita exclamans: O quam amabilis & opportunus vigilantis huius Anseris fuit clangor! qui sonora sua voce, cœlesti magis quam terrestri, Christianos è tam diuturno veterno excitauit. Et tu quidem (subiungit) ô Hussi, tamquam è cavea, ex hoc ingrato Mundo ad cœlum euolasti: sed tamen (ô rem miram!) dicere profectò possumus, tot cygnos qui post mortem tuam tam suaniter cantarunt, è tuis cineribus natos esse, vt Phœnix potius quam Anser dici merearis. Vides ergo Hussium hic in cœlo collocatum, & quidem ab eo quem ille, si in viuis adhuc esset, tamquam iugis sacrificij, veræ corporis Christi præsentiæ, Transubstantiationis, & aliorum Catholicæ Ecclesiæ, quos pseudomartyr hic ad finem vsque vitæ suæ credidit & asseruit, articulorum euersorem & hostem, ad infernum esset ablegaturus.

VI.I
Wiclephus & Hussius primi nouæ ecclesiæ martyres.

Ii quoque qui nouæ Ecclesiæ & Martyrum in ea historiis conscribendis operam nauarunt (quamuis pro historiis vt plurimum fabulas nobis & mendacia obtrudant) Wiclephum & Hussium tamquam patres & progenitores suos nequaquam aspernantur. Et ex illo quidem Stephanum protomartyrem faciunt, & primum ei in martyrum suorum lignili locum assignant. Secundum ab hoc locum tribuunt Ioanni Hussio, quem fidelem Iesu Christi ministrum & seruum fuisse aiunt. Hos duos Danæus inquit duas illas esse oliuas, quæ post Antichristi ruinam, Deo iubente, effloruerint. At horum vtrumque negare non possunt & Missam celebrasse, & Eucharistiam adorasse. &, Hussium imprimis, Transubstantiationem credidisse, vt Prisbramus scribit, qui Hussita fuit. An quisquam maiori zelo ad Beatam Virginem Deiparam preces fundere possit, quam Wiclephus? inquiens: Impossibile est vt sine Beatissimæ Virginis suffragiis vllum præmium accipiamus. Et quidē auxiliorum quæ nobis illa præstet, diuersos esse gradus. Nam & eos quoque qui non prædestinati sint ad salutem, ab ipsa iuuari, ne grauius scilicet peccent, atque ob id tanto seuerius puniantur. Alibi, Nos, inquit, in Ecclesiis imagines tamquam signa adoramus, Deum vero ex omnibus viribus. Et in explicatione Decalogi, Quamuis, ait, in Veteri Testamento licitum non fuerit, Ecclesia tamen Imagines introduxit, vt laicis pro libris essent, & Christianis Sanctos debite adorandos, in memoriam reuocarent. Vides, opinor, ex Nouatorum nostrorum decretis Wiclephum idololatram fuisse, & tamen ab ijsdem primum nominari Apostolum, ad reformandam Ecclesiam missum.

In Anti. cap 26.

Wicleph in serm. assum. B. Virginis

Ad

Ad alterum illum, Hussium inquam, nunc veniamus: quem de Statu Ecclesiæ Commentarij aiunt, Euangelij fontes Monachatus sordibus & veneno infectos purgasse. At ille Tomo II. sic scribit, Nolle se quidquam de Missæ sacrificio demere; quum alibi docuerit, salutarem illam hostiam ad liberandos omnes eos qui Purgatorij pœnis cruciantur, precium esse sufficientissimum. Et alibi magna contentione sacerdotes hortatur, vt Missas deuote ac humiliter celebrent. Mille alia eiuiusmodi apud eundem reperias; de precibus pro mortuis, de animarum ex Purgatorio liberatione, &c. vt Opera ipsius Norimbergæ Anno MDLVIII. à Lutheranis impressa legenti facile patebit. De Sanctorum vero suffragiis quæ ipsius fuerit sententia, illud testatur, quod compedibus oneratus, ex Sanctorum meritis & precibus libertatem se sperare dixit.

Apud Crispinum Anno 1562. Huss. tom. 2. fol. 52. E. 35.

Siccine ergo idololatras & Missarum celebratores, eosque qui alios quam Iesum Christum (vestro iudicio) propitiatores quærunt, martyrii corona dignamini? Siccine pro patriarchis & Ecclesiæ vestræ Doctoribus eos acceptatis, quos Lutherus & Melanchthon tamquam hæreticos & Sathanæ discipulos detestantur? Melanchthon certe Wiclephum hominē amentem & furiosum appellat; seque scripta eius legentem, mille errores deprehendisse dicit. Lutherus vero inquit, multas horribiles & diabolicas à Wiclepho proditas esse blasphemias. Ecce tamen eundem noui Euangelii inter vos præconem & antesignanum! Tanti nimirum apud vos est, Catholicæ Ecclesiæ potestatem proculcare, vt hoc vnum facinus ad cœlum & filiorum Dei nomen promerendum vobis satis esse putetur.

Melan. in Comm. in ep. ad Philip. Micron Apo. cap. de hum. tradit. In loc. com. tom. 1. p. 463.

VIII. *Quæ post mortem Hussii in Bohemia acciderunt.*

Exustis Constantiæ, vti diximus, Hussio & Hieronymo pertinacibus hæreticis, Barones quidam & Nobiles Bohemi & Moraui, veteris fidei, quæ ab Anno DCCCXCIII. quo primum ijs locis annunciata fuit, integra semper manserat, desertores, de cæde eorum vlciscenda, & doctrina ad extremam sanguinis guttam defendenda coniurarunt. Quos Sigismundus Rex litteris (quæ exstant) dehortatus est, ostendens, vtrumque ob pertinaciam iusto supplicio esse affectum, vt qui toto Concilio, in quo clarissima totius Mundi erant lumina (hanc enim laudem Hussius ipse eis tribuit) sapientiores videri, nec perniciosos suos errores reuocare voluerit. Interea Rector Vniuersitatis Pragensis & Magistri decretum suum seu Consilium de communione sub vtraque specie, quæ à Iacobello in concionibus præcipue vrgebatur, & præcipua postea Bohemici schismatis caussa fuit, promulgant: in quo etsi fatentur sub specie panis etiam sanguinem contineri, nihilominus tamen calicem quoque non minus laicis quam sacerdotibus porrigendum esse, ex sua ipsorum auctoritate, contra leges ab Ecclesia latas & ipsius Concilij decretum

pronun-

& concludunt. In mediis his turbis Wenceslaus tamquam alter Sardanapalus deliciis suis indormiebat, & culinæ magis quam Reipublicæ curam gerens, quidquid animo molestiam aliquam afferre posset, procul à se habebat. Vnde crescentibus malis, eò temeritatis hæretici progressi sunt, vt confusis ordinibus in Ecclesia, Laici se admininistrandis Sacramentis ingererent. Crantzius scribit, Sutorem sumto sibi presbyteri officio, Cœnam populo sub vtraque specie distribuisse. In tantum vero Hussitarum iam auctus erat numerus, vt ad oppidum quod Thabor nunc appellant, circiter triginta hominum millia conuenerint, atque ibi trecentas mensas patentibus in campis erexerint, in quibus Sacramentum Calicis non guttatim, vt apud Græcos, sed totis congiis & cadis populo fuit ministratum. Congregatio hæc Wenceslaum è veterno aliquo modo excitauit, perterritum, ne multitudo illa sceptrum sibi ereptum iret. Et profecto à periculo non procul aberat, nisi ei presbyter quidam Hussita sua facundia saluti fuisset. Nam is pro concione populum sic tumultuarie congregatum & fremẽtem, de Republica admonens, inter cetera in hunc modum loquutus est: Viri fratres, quamquam ebriosum & inertem sortiti sumus Regem, si tamen ceteros Principes expendimus, nemo est quem Regi nostro anteferamus: quem recte omnium Regum specimen dixerim, quietum, benignum, nostri amantem. Nam quis eo regnante lacessere nos audet? Licet nobis ex voto nostro viuere. Quod si de religione non idem sentit quod nos, ritum tamen nostrum neq; ipse perturbat, neque alios perturbare sinit. Quocirca par esse arbitror, vt preces pro eo ad Deum fundamus, eique longam vitam comprecemur, atque optemus; cuius desidia, nostra quies, nostra salus est. Hæc audiens multitudo statim conquieuit: tumque rex iterum in vtramque aurem dormire cœpit, omni abiecta regni cura, quod interea à seditiosis hæreticis miserum in modum lacerabatur; illis furorem suum præcipue in monasteria & sacra loca effundentibus, & per summum scelus & sacrilegium ea diripientibus quæ à maioribus Deo & Ecclesiæ fuerant consecrata. Quin etiam ab Ecclesiarũ direptionibus reuersi Hussitæ presbyteri, sacram Eucharistiam armati in processione circumtulẽre, Hymnos & alia cantica modulantes, ad alliciendam multitudinem. Quodam vero die quum iterum sic armati conuenissent, in Regiam tumultuarie prorumpentes, Regem orauerunt vt plures ipsis assignare vellet ecclesias, Nicolao viro nobili, eius loci vnde Ioannes Hussius traxit originem, domino verba faciente. Rex Nicolaum benigne audiuit, & populum bonam spem habere iussit; sed dimisso populo, sic Nicolaum alloquitur: Tu exorsus es telam qua me regno eiiceres; at ego laqueum inde nectam quo tibi gulam frangam. Tum iste propere se proripiens, populum multo magis ad seditionem in-

In Wandal. l. 10. cap. 27.

Taborita.

Rex oratione sacerdotis periculo liberatus.

flammauit: sic vt miser Rex, in proximam arcem ex vrbe vix euaserit, missis ad fratrem oratoribus qui eius auxilium implorarent. Hussitæ Regem euasisse ægre ferentes, furorem in Magistratum vrbanum conuerterunt: è quo nonnullos in prætorio deprehensos ex altissimis fenestris in forum præcipitarunt, qui infra stantis religiosæ scilicet multitudinis hastis ac verubus excepti, dirum spectaculum dilaniati præbuerunt. stante in foro interim Hussitico sacerdote, & Calicem populo ostentante, & hymnum illum, *Pange lingua gloriosi* cū populo cōcinnente &c. Quibus nūciatis, infelix Wenceslaus, multorū malorū imagine animo obuersante, in morbum incidit, & post paucos dies expirauit. De quo illud Sallustij dicere possis: Ventri atq; somno deditus, indoctus atq; incultus, vitā sicuti peregrinans trāsegit: cui sane contra naturam, corpus voluptati, anima oneri fuit, cuius & vitam mortemque iuxta æstimare queas. Mortuus vero est Anno MCDXIX. quum annis LV. Bohemiæ regnum tenuisset; æque in morte atque in vita inglorius & infelix, vt qui sine vlla pompa funebri sit sepultus. Hoc loco facere non possum quin eorum refellam opinionem, qui eos tantum miseros esse aiunt, qui sub imperio viuunt, vbi nihil cuiquam licet. Quin potius ij mihi longe infeliciores videntur, qui sub tali viuunt imperio vbi omnibus omnia licent; & vbi potius quid licitum quam quid honestum sit consideratur.

Mors Regis.

Hic vbi quisq; suo sibi viuit more, facitq;
Quod placitum fuerit.

Quam sententiam licet Ethnici hominis S. Augustinus valde commendat. Et ô vere miserum illum, cui etiam male facere licet! Verissimum enim est illud Comici:

Aug lib. 5. c vlt. de Ciuit Dei. Cic. in Tusculanis.

Deteriores omnes sumus licentia.

Vbi enim libido quid suggesserit, omnes statim cogitationes & curas homo eo conuertit, vt eo quod cōcupierit, vel licitis vel illicitis modis potiatur. Id sane experientia in Hussitis monstrauit, qui nullum omnino scelus, per summam quam sibi sumserant, licentiam intentatum reliquerunt. Tunc coniugum pudicitiæ vis illata, tunc virginibus castitas fuit erepta, tum viduæ violatæ, tum loca sacra profanata, tum monasteria diruta, tum ecclesiæ euersæ, & sacra ac profana omnia direpta sunt. Videre tum erat carceres & ergastula maleficis & flagitiosis destinata, bonorum virorum & qui furenti multitudini consentire nolebant, plena. Ad male agendum omnes velis remisque quum se tum alios incitabant; at qui bene agere vellet vel auderet, vix quisquam reperiebatur. Tanta denique rerum omnium erat perturbatio, vt in antiquum chaos reditura omnia viderentur Nec mirum. Vt enim Camelus

Hussitarum impietas & scelera.

aquam non bibit nisi pede prius proturbatam;sic hæresis non nisi perturbata Republica caput efferre potest.

DE TABORITIS ET OREBITIS NEC non de Zisca hæreticorum duce, eius victoriis & morte, & reliquis in Bohemia per ea tempora gestis.

Caput Quartum.

ARGVMENTVM

I. *De ijs quæ Wenceslai regis mortem consequuta sunt.*
II. *Ziscn Taboritarum dux.*
III. *Mors Zisca.*
IV. *Ziscæ statua ponitur eiq; Procopius succedit.*
V. *Rasus succedit.*
VI. *De Concilio Basileensi.*

MORTVO, vt supra dictum est, Rege Wenceslao furens Hussitarum multitudo rebellionis ducem sibi elegit Ioannem Ziscam, hominem & ætate florentem, & bellis exercitatũ, quamuis vno carentem oculo, quem strenue pugnans olim amiserat: qui ex prædæ spe perditissimis hominibus allectis, breui magnum confecit exercitum: cum quo in Ecclesias quæ restabant, (quibus ornatu & opulentia vix in tota Europa pares fuisse, Æneas Syluius scribit) fecit impetum, sepulcra, etiam Bohemiæ regum, effregit ossibus disiectis, & preciosis rebus ablatis; inaudito antehac, sed vsitatissimo postea successoribus scelere. Deinde velut omnia in prædam ipsis data essent, Hussitæ vrbes quoque & oppida diripuerunt, Pragensem imprimis, in qua aduersus signis inter regios & Hussitas, non sine multorum cæde ibidem fuit concursum. Interea Sigismundus Wenceslai frater & hæres legitimus, ad regnum ineundum cum copijs aduenerat, quem Zisca omnibus modis impedire conatus est, dictitans eum hoste n

I. *Quid post Wenceslai obitum contigerit.*

Opulenta in Bohemia Ecclesia.

esse veritatis,eius iussu, vel certe permissu, uos illos veritatis testes occisos; atque ipsum propreerea regno indignum esse. At Sigismundus copiis suis fretus,quamquam ciuitatem Zisca strenue eam defendente,expugnare non posset, in arcem tamē ingressus,coronam ex Conradi Archiepiscopi Pragensis manibus accepit. Infelix hic Arhiepiscopus in hæresin lapsus,ad Hussitarum partes non multo post accessit; & tamquam summus Pontifex & Bohemiæ Patriarcha, Concilium indixit & celebrauit, in quo noua Fidei formula præscripta fuit,non tamen nisi in quatuor articulis à prisca religione differentis. Quorum primus est de Verbo Dei libere ab omnibus docendo. Secundus,de Communione laicis sub vtraque specie ministranda. Tertius,de opibus & dominio temporali ab Ecclesia auferendis, & Ecclesiasticis ad pristinam paupertatem redigendis. Quartus,de peccatis publicis prohibendis & puniendis,quæ illi aiunt nullo modo,neque vt minus vitetur malum,ferenda esse. Postea vero idem Archiepiscopus,conscientiæ stimulis exagitatus,

Archiepiscopus Pragensis apostata.

menteq́; carnificem nocte dieq́; ferens,

miserabili morte in castris Hussitarum fuit exstinctus.

II. *Zisca Taboritarum dux.*

Porro Zisca vt firmum aliquod noui imperii,quod imaginatione sibi finxerat,fundamentum iaceret,in colle quodam ædito,aquis vndiq; circumfluis incluso,oppidum exstruxit,triplici muro cinctum, quod Tabor appellauit, sumto nomine à monte illo Iudææ,in quo diuinitus fuit facta transfiguratio Domini:vnde postea Taboritæ hæretici dicti sunt,quorum secta ab Hussitarum aliquantum differens, ei fere quam Waldenses profitentur, similis fuit, vt non solum ex Æneæ Syluii & Cochlæi Historiis, sed etiam ex iis quæ Ioannes Leucauitius sacerdos Taborita,scripta reliquit;constat. Sæpe quidem inter hos & Hussitas,vt & qui noui tum exstiterunt, Orebitas, à Conrado Archiepiscopo& Bohemica Nobilitate tentata fuit concordia,sed frustra,quod Taboritæ viribus & armis, quibus ductore magni nominis Zisca, præualebant,confisi,ne latum quidem vnguem Hussitis vellent cedere. Quis hic mirabilem nō agnoscat Dei prouidentiam! Ecce enim vix emergit noua hæresis, quum ea statim in factiones dissilit, quæ inter se infestis signis concurrant; vt in Hussitis & Taboritis videmus,qui tamen vbi contra Catholicos res gerenda esset, omnis obliti simultatis, coniunctis viribus eosdem infestissime oppugnarunt.

III. *Zisca victoria.*

Sæpe quidē Sigismundus Imperator cum exercitu regnum ingressus, subditos ad officium reducere conatus est, vix tamen vllum operæ precium fecit, Zisca se statim cum validis copiis obiiciente,qui perpetuo victoriarum cursu,& summa fortunæ indulgentia, infinita fere ex hostibus congessit tropha. Mira profecto res,vt vt qui alieno egeret ductu (nam & alterū oculum

iis bellis amiserat) ipse cæcus exercitum duceret ad victorias. Quamuis hunc militaris gloriæ splendorem valde obscuraret crudelitas, vt qui quum promiscue in omnes, tum præcipue in Ecclesias & Monasteria, & omnem Clerũ sæuiret; & monachos ac sacerdotes aut viuos cremaret, aut aliis exquisitis suppliciis interimeret. Quare impotentem huius dominationem & sæuitiam pertæsi Barones, Legatos ad Lithuaniæ Ducem miserunt, vt regnum suscipere vellet, orantes: & hic quidem nepotem suum cum duobus equitum millibus in Bohemiam misit, à Pragensibus in ciuitatem receptum. At Zisca & Taboritæ nullum omnino volebant habere regem: Hussitæ vero talem qualis ipsis placeret. Hæc nimirum natura est hæreseos, vt regibus sceptra è manibus extorquere semper annitatur. Econtra Pontifex tamquam Ecclesiæ caput, per Legatos suos prædictum Ducem Alexandrum ab hoc instituto dehortatus est, scriptis ad eum litteris, quarum exemplum hoc loco apponere volui.

Martinus Episcopus, seruus seruorum Dei, Nobili viro, Alexandro, Lituaniæ Duci, salutem & Apostolicam benedictionem.

Iam pridem fama vulgauerat, te Bohemos hæreticos spe fouere, apertis auxiliis eos iuuaturum. Quod scelus de te viro prudentissimo, & probato iã Principe Catholico difficile creditu videbatur. Sed tamen scripsimus Nobilitati tuæ, paterna charitate monẽtes, vt ab omni societate, coniunctione & fœdere hæreticorum abstineres, & eosdem excluderes & priuares fiducia subuentionis tuæ. Nunc vero per tuas litteras & nunciũ, dispositionẽ tuã non dubiam nec obscurã, de inuadendo regno, & suscipiendo prædictos in protectionem tuam habemus: intelligentes sententiã animi tui, magno dolore commoti sumus. Videmus enim & manifeste comprehendimus, te si hoc feceris, vltra pericula Fidei (quod est ante omnia declinandum) magnã & horribilẽ nouitatem, Christianitati nociuã moliri. Ex qua multo maior sanguinis Christiani effusio, & grauiora scandala, & crudeliora vulnera subsequerentur, quã ea sunt, quibus asseris hac via velle mederi. Nam nemini dubium est, quin Bohemi hæretici, si fuerint à spe tui præsidii destituti, ad obedientiam Ecclesiæ & recte viuendi normam, & ad cultum Dei facile reduci possent: vel sola necessitate compulsi, fieretq; breui tempore consueta tranquillitas, & deuota religio in regno Bohemiæ, hac funesta labe purgata. Qui si se viderint in protectionem tuam receptos, foueri atq; defendi, reddentur acriores, & contra Ecclesiæ Dei instituta magis rebelles, & pertinaciores in hæresi. Nec nos multum mouet, quod asseris, te velle eos hac conditione recipere, vt errore deposito, ad debitam Romanæ Ecclesiæ obedientiam reuertantur. Omnia enim faciunt & pollicentur tibi, vt te suis laboribus & erroribus immisceant, & incendiũ magis excitetur

Per hanc viam ſimulata eorum reductio, non poſſet non eſſe ſuſpecta, per quam viam quærunt periculoſam diſcordiam inter Principes Chriſtianos ſeminare. Vt potentiſſimis Dominis inter ſeſe decertantibus, Romano imperio perturbato, & tota Chriſtianitate confuſa, poſſent ipſi peccare licentius. Nec exiſtimare debes, aliter euenire poſſe, ſi Bohemiæ regnum occupabis. Quod nullo modo per Electores Romani Imperii & Principes Almaniæ tolerabitur, etiam tacente chariſſimo in Chriſto Filio Sigiſmundo Romanorum rege illuſtri. Nec huius regni exiſtimatio tanta eſt, nec eſſe debet apud conſideratam prouidentiam, vt pro eo iuuare velis hæreticos, aliena per iniuriam occupare, & magnam Chriſtianitatis partem nouo bello confundere & permiſcere, cum diminutione tui honoris & famæ, & certa animæ tuæ iactura: Quæ etiamſi omnia ad votum ſuccederent, diligentius cauenda eſſent. Quid enim proderit: etſi totum Mundum lucreris, anima vero tua detrimentum patiaris? Quod vero te aſſeris, non auxiliandum dominii cupiditate, ſed ſola hæreticorum reducendorum cauſa, ipſos ſub tuam defenſionem recipere: nullo modo probari poteſt. Nam cum per Dei miſericordiam Chriſtianus Princeps exiſtas, in cauſſa fidei debes cũ diſpoſitione noſtra & Eccleſiæ, & noſtro & Apoſtolicæ Sedis Legato tranſmiſſo, & reliquis Chriſtianis Principibus conſentire, teque cum his iungere contra hæreticos. Non pro ipſis te defenſorem exhibendo, ſpecialem viam quærere eorum conuerſionis, quæ hoc modo quæſita, ſyncera credi non poteſt. Sed qualemcunque ipſi animum habeant, ſynceritati tuæ (quæ inter Chriſtianos huc vſque probata eſt) non conuenit, à communi conſilio deuiare, & eos vlla ſpeciali conuentione ſuſcipere. Quod ne facias, tibi paterna dilectione conſulimus, te monemus, hortamur, tibiq; etiã præcipimus, in virtute nominis Ieſu Chriſti, quod eſt nomen ſuper omne nomen. Et ſi feceris, ſcito, te Deo omnipotenti, nobis & Eccleſiæ (quam Deus non deſeret) & Chriſtiano nomini iniuriam facere. Quam nec Deus ipſe feret, ſed vertet in periculum Capitis tui, & certã in animæ tuæ damnationem. Nos vero (qui Vicarius eius ſumus in terris conſtitutus, in apice Apoſtolatus, ad conſeruationem veritatis & fidei Chriſtianæ) dolenter & tamquã contra vitam noſtram, ſed neceſſario, contra te & quoſcumque defenſores hæreticorum, auctore Domino procedemus, quia ſic tenemur ex iniuncto nobis officio. Sed cum multa in diebus tuis opera digna feceris, pro amplificatione fidei ſanctæ, cogitare te non poſſumus, poſtremo tot recte facta velle ambitione corrumpere, & tantis cladibus hominum cauſſam dare. Quare fili dilecte, ab hac via, ab hoc modo, ab hac opinione te retrahas, nec ſubſidia mittas hæreticis: nec eorum venenoſis pollicitationibus capiaris, quæ tibi certe ſunt ad inſtigationem Sathanæ, ad inquinandam famam & fidelitatẽ tuam inuoluendo te nouis bellis & periculis, & effundendo ſanguinem Chriſtianum. Sed ſi ſalutem & reductionem Bohemorum deſideras, ſic debes, eos nullis tuis viribus protectos horteris, vt ad præfatum Apoſtolicæ Sedis Legatum, ad hoc ſpecialiter deſtinatum à nobis, habentem plenam & liberam poteſtatem ſuper omnibus in iſta cauſſa fieri diſponendi, mittant, & ſe humiliter ſubmittant correctioni & diſpoſitioni ſuæ. A quo poterunt etiam ad nos cum ſecuritate tranſmitti. Sed tu ante omnia caue diligenter, ne ipſos vlla conditione tuearis, quia certi ſumus, quod à te deſtituti, ſtatim humilius ſe inclinabunt. Recreati autem per te, fient continuo deteriores. Quod ſi tu aliquo modo inductus, defenſionẽ eorum ſuſcipere promiſiſti: ſcito, te dare fidem hæreticis, violatoribus fidei ſanctæ, non potuiſſe, & peccare mortaliter, ſi ſeruabis: quod fideli ad infidelem non poteſt eſſe vlla communio. Cæterum poſtremã litterarum tuarum particula, per quam requiris, vt proceſſus contra hæreticos aditos tollamus, vel ſuſpendamus ad tempus. Reſpondemus, hoc nullo modo fieri poſſe, de manifeſtis hæreticis in ſacro Conſtantienſi Concilio condemnatis, præſertim cum ſentiamus, communi conſenſu Principum Almaniæ, exercitum præparari ad confuſionem eorum. Sed vt ſupra dixi, humiliter & ſyncere offerant ſe legato, qui cauſſa & voluntate ſua cognitis,

diligen-

diligentius de propinquo diligenter saluti suæ consulet. Sed nobilitatem tuam iterum atque iterum admonemus, teque obsecramus per misericordiam Iesu Christi, vt tantam stragem & calamitatem per te indui non velis, quantam necessario secuturam videmus in Christianis, si Bohemos hæreticos susceptas defendendos. Datum Romæ apud S. Petrum XII. Calendas Iunii. Anno Pontificatus nostri Quinto.

His Pontificis precibus & mandato victus Alexander, reuocato exercitu, Bohemos deseruit: Barones vero & nobiles Hussitæ, spe sua frustrati, & impotentis Ziscæ dominationis pertæsi, arma contra eum sumunt: quorum ille ad tria millia cæcidit, & reliquos qui Pragam se receperant, obsidit: sed tandem Rokyzanæ potissimum, Hussitici Prædicantis operâ, pax facta est. His liberatus periculis Zisca, exercitum in Austriam eduxit, ferro & incendijs quacumque ibat, grassatus, & fœdissima immanis cuiusdam & Barbari furoris vestigia post se tamquam alter Attila relinquens. Post multas tandem & continuas victorias, tam contra Sigismundum regem quam Germaniæ Principes, qui auxilium Imperatori tulerant, obtentas (quas particulatim hoc loco enumerare nihil necesse est) quũ iam de pace in Ziscæ quidem summum emolumentum (vt cui gubernatio totius regni, Ducatus insuper & magnum auri pondus à Sigismundo promissa fuerant) non sine Regæ Maiestatis dedecore ageretur, peste tactus in itinere exspirauit: Monstrum (vt Æneas inquit) detestabile, crudele, horridum, importunum, quod postquam manus humana conficere non valuit, digitus Dei exstinxit. Ferunt illum morti vicinum, iussisse cadaueri suo pellem detrahi, & ex ea tympanum fieri; nihil dubitare se inquiens, quamprimum tympani eius sonitum hostes audirent, statim fugam arrepturos. Magnum sane belli fulmen Ziscam fuisse, nemo res ab ipso gestas contemplatus negabit.

De eo Baptista Fulgosus sic loqitur: Qui amissi in eo prorsus luminis incommoda, atque ex alia parte rerum quas cœcus gessit, magnitudinem pensitare voluerit; tantum Hannibali Sertorioque altero tantum oculo captis, cum præpositurus est, quantum ipsi propter lumen ei qui prorsus cæcus erat, præponendi viderentur. Hac enim gloria, quæ ingens ac rara est; decessit, quod dum vixit, maximis prælijs victor, numquam ab hoste superatus fuit. Qui non minus cum Natura certasse videri debet, quam senior Marius aut Sceua. Nam quamquam grandes natu multisque vulneribus debilitati essent, hominis tamen speciem seruabant. A quibus tantum Ioannes Zisca ob cæcitatem abfuit, quantum à viuente mortuus. Neque enim inter

Lib. 3. de fortitudine.

viden-

videntes cæcus alius quam mortuus appellari poteſt. Hæc Fulgoſus.

V. *Ziſcæ ſtatua ponitur, eiq; Procopius ſuccedit.*

Mortui Ziſcæ, cuius ductu hæreticorum res tam proſpere ſucceſſerant, memoriam Taboritæ tam ſuperſtitioſe vel idololatrice potius coluerunt, vt eius effigiem in porta oppidi Taborenſis publice ſpectandam locarint, adſtante Angelo, calicem manibus præferente. Quamuis autem tanti ducis mors hæreticorum rebus multum incommodatura videretur; nihilo tamen ſegniores facti plerique Procopium quendam ducem elegerunt, qui Taboritarum nomine bellum deinceps geſſit. Pars altera, hoc reiecto, Orphanos ſeſe appellauere, quaſi Ziſcæ tamquam Patris obitu, omni ſolatio orbati. Procopius ille cognomento Raſus dictus fuit, eo quod ſacerdos fuiſſet: ſed & magni nomen deinde, ob multas res feliciter geſtas, ei indictum fuit. Sed & Orebitæ Bedricum quendam Morauum natione, itidem ſacerdotem apoſtatam, ducem ſibi elegerunt, qui Sileſiam aſſiduis bellis afflixit; & non ſine ipſorum etiam Huſſitarum ſtupore & deteſtatione, vxorem publice duxit. Tres hi duces dici ſane vix poteſt, quanta vicinis regionibus damna intulerint, non villis tantum & pagis, ſed multis etiam opulentis oppidis direptis, per ludibrium bellum ſe Philiſtæis & Idumæis facere dictitantes. Sic illi Catholicos appellabant, in quibus vexandis & ad internecionem, ſi poſſent, delendis nullum omnino quod vel ſæuiſſimus vmquam tyrannus excogitare potuit, crudelitatis genus prætermiſerunt, nulla ſexus, nulla ſtatus, nulla ætatis habita ratione, cædibus in omnes promiſcue ſæuientes. Quin etiam defeſſi cædibus, magnam Catholicorum vtriuſque ſexus multitudinem horreis incluſam, ſubiecto igne cremarunt: eò tandem immanitatis progreſſi, vt fetus è matrum vteris extractos in morientium matrum conſpectu medios gladiis diſſecuerint. Et per Deum immortalem! quis vel recenſere poſſit eorum numerum, qui in Auſtria, Morauia, Sileſia, Luſatia, & Miſnia crudeliſſime laniati, & martyrio ſunt affecti? vt vero terrorem latius ſpargerent, & flagitiis ſuis formam aliquam iuſtitiæ prætenderent, ſacerdotes & Catholicæ Eccleſiæ Paſtores deprehenſos, tamquam diuinæ & humanæ Maieſtatis læſæ reos, quatuor alligarunt equis, iiſque in diuerſum actis, crudeliſſime diſcerpſerunt; Monaſteriorum archimandritas & Priores, lignearum ſtatuarum è direptis Eccleſiis abreptarum ſtrui ſuperimpoſitos, viuos cremarunt; virgines vero & elegantiores feminas, ad libidinem reſeruarunt. Hoc modo incarnati illi diaboli, ſacerdotum apoſtatarum ductu, omnes regiones Bohemiæ vicinas depopulati ſunt, in Franconiam vſque, Hungariam, Poloniam & Auſtriam factis excurſionibus. Quæ ſane admirabilis, immo pæne incredibilis res, Alberti Crantzii iudicio, videri debet, vt vna ſcilicet natio tantum poſſit. Principes quidem Germaniæ & à Pontifice & ab Imperato-

Orphani. *Orebitarum crudel.tas.* *Germani eui gilant.*

re tam-

tamquã è profundo somno excitati, coniunctis viribus aliquot prœliis cum Hussitis conflixerunt, sed tamquam nescio quo stuporis afflati spiritu, inferiores fere semper magna cum ignominia discesserunt, omnibus impedimentis hosti vix conspecto in prædam relictis. *Germani e. vigilant.*

Dum ita passim rapinis, cædibus & incendiis sæuitur, & Hussitæ, Taboritæ & Orebitæ inepta & delira sua dogmata multorum millium sanguine stabilire contendunt, Martinus Papa V. Concilium Basileam indixit, quod deinde sub Eugenio IV. qui in Pontificatu ei successit, fuit continuatum. Ad id Hussitæ quoque euocati, è suis aliquot Legatos, accepta prius fide publica, eò miserunt: quorum princeps fuit is quem supra diximus, Procopius Rasus: qui cum trecentis equitibus & vexillo, cuius vna pars Crucifixi, altera Calicis (de quo scilicet potissimum contenderent) præferebat imaginem, Basileam ingressus, omnium oculos in se conuertit, ob res bello post Ziscam feliciter sæpe gestas. Deinde ad Synodum vocatos Iulianus S. Sedis Legatus luculenta oratione alloquutus est, grauiter reprehendens, quod Christianæ quietem Reipublicæ perturbassent: & amanter simul admonens, vt pacis consilia amplecti, & quæ haberent dubia, amicabiliter in medium proponere vellent. Sic igitur illi totis quatuor diebus de quatuor præcipuis capitibus, ob quæ à Romanæ Ecclesiæ discessissent obedientia, disseruerunt: quibus deinde sequentibus aliquot diebus à Catholicis Doctoribus responsum fuit. Quum vero horum quidam inter respondendum crebro hæreseos & hæreticorum vocabulum vsurparet, Procopius ille Rasus cum stomacho surgens, vix retineri potuit, quin statim vnà cum Bohemis è Concilio discederet. Controuersa illa capita quum aliquamdiu in synodo agitata essent, quorundam ab vtraque parte deputatorum disceptationi permissa sunt. Festinantibus autem Bohemis in patriam redire, Concilium voluit, vt delegatorum congressus in ipsa vrbe Pragensi tamquam hæreseos metropoli, fieret. Eò quoque Galliæ, & Hispaniæ Regum, Sabaudiæ & multorum Germaniæ Principum Legati, accepta ab Hussitis fide publica venerunt. Hussitarum præcipuæ & multoties iam iteratæ querelæ erant, quod Ioannes Hussius & Hieronymus Pragensis extremo affecti essent supplicio, & sub Cruciatæ nomine expeditio à Pontifice contra ipsos indicta, & à Principibus suscepta: interim pacis studium mire simulantes, modo postulata ipsorum non negligerentur. Diebus aliquot frustra transactis, res ad Concilium, & à Concilio rursus ad conuentum Pragensem remissa, & tandem in hæc capita, donec aliter de re tota decerneretur, conuentum fuit: Vt communio vtriusque speciei concederetur ijs qui eam requirerent, modo in alijs Ecclesiæ auctoritatem agnoscerent; hoc obseruato, vt sacerdotes sic communicantibus semper dicant, Corpus

VI. Basileæ Concilium celebratur.

Procopius Rasus.

Quæ Hussitis concessa.

Christi sub qualibet specie totum & integrum contineri,&c. Hoc modo pace quadamtenus composita fuit: sed Orphani & Taboritæ publicæ quietis
Anno 1433 hostes,prædæ iam diu assueti, quum alios hostes non haberent, Hussitis,penes quos tum præcipua erat regni administratio, arma intulerunt; sed ad internecionem fere in ipso Pragensis ciuitatis conspectu deleti sunt, Procopio Raso,præcipuo tantorum malorum auctore, cum aliis antesignanis occiso,& reliquis qui euaserant,postea igne consumtis. Tantum nefariorum hominum erat odium, vt Bohemiæ Barones omnem eorum memoriam penitus delendam censerent.

Harum rerum fama necopinato accepta,Sigismundus,qui interea Romã profectus, à Pontifice Imperiale diadema susceperat, in Bohemiam reuersus,& à Bohemis, etiam ab Hussitis pro rege agnitus est. Hussitæ similiter, ab Excommunicatione absoluti, ad Ecclesiæ vnitatem redierunt, cui Rokyzana sacerdos & Doctor præcipuus Hussitarum, vnà cum aliis eiusdem sectæ antesignanis, iuramentum obedientiæ & fidelitatis præstitit,promittens, se pacta inter delegatos inita seruaturum,& à Romanæ Ecclesiæ fide non defecturum; permissa interim ijs qui vti vellent,vtriusque speciei communione,donec à Concilio Basileensi certi quid super ea re statuatur. At eodem die quum in Catholica Ecclesia sacris,quæ Catholico ritu celebrabantur,interesset, conscenso altari, Laico cuidam communionem sub vtraque specie porrexit. Hæc eius audacia(neque enim in Catholica Ecclesia id facere ei li-
Catholica religio restauratur. cebat)parum abfuit quin nouas rursus excitarit turbas :sed præualente publicæ vtilitatis respectu,inquieti hominis insolentia ferenda potius, quam nouis tumultibus occasio danda videbatur.Nec sic tamen ille quiescere potuit, donec tandem regno fuit eiectus. Secundum hæc Sigismundus rex Episcopis quibusdam negocium dedit, Missam ab Hussitis corruptam instaurandi, explosis quas vernacula lingua illi adiecerant,cantiunculis; itemque religiosos vtriusque sexus in monasteria , vel potius ruinas monasteriorum reducendi. Post multas actiones, tandem à Concilio decretum fuit,communionem sub vtraq; specie ex veteris Ecclesiæ statutis, non esse necessariam.Petierant etiam Hussitæ libertatem paruulis sacram Eucharistiam communicandi, nec non Euangelia & Symbolum in Missis populari lingua legendi : sed
Anno 1348. in vtroque repulsam passi sunt. Mortuo Sigismundo, nec multo post etiam Alberto genero ipsius & successore, seditiosus ille Rokyzana in Bohemiam rediit, & cum suæ factionis hominibus effecit,vt Ladislao Alberti filio, ad quem tamquam legitimum hæredem Bohemiæ regnum pertinebat , prætereito,. alius eligeretur : Hussitis dicentibus(quo prætextu hæretici & olim

pluri-

plurimum vsi sunt, & etiamnum vtantur (eum qui ab aliis regatur idoneum esse non posse ad alios regendos. Regnum Bohemi Bauariæ Duci obtulerunt, quod ille magno animo accipere recusauit. Tandem Regis loco duos Vicarios regni constituerunt, vnum qui Catholicis aliquantulum fauebat, alterum vero pertinacem Hussiticæ sectæ asseclam: qui capita religionis, de quibus inter delegatos Concilii & Bohemos transactum fuerat, denuo mutarunt. Ad componendum vero hoc schisma Nicolaus Papa V. Legatum ad Bohemos miserat, Pragæ honorifice ab ijsdem acceptum; sed non multo post, furore Hussitarum, Rokyzanam Archiepiscopum sibi postulantium, recrudescente, clam discedere coactum. Quin & Gubernatorem alterum Bohemi ad extrema progressi, carceri incluserunt, in quo is miserabiliter periit; tam spiritualia quam temporalia pro lubitu suo disponentes, & tam Pontifices quam Reges sua sibi auctoritate constituentes. Rokyzana enim Archiepiscopi nomine & dignitate non contentus, supremi quoque in Bohemia Pontificis potestatem sibi arrogauit. Tandem furore populi paullum remittente, modestiorum consilio & opera Ladislaus rex acceptus, & Pragæ vsitatis Catholicæ Ecclesiæ ceremoniis coronatus fuit. *Anno 1448.*

Ladislaus rex Catholicæ religionis obseruantissimus.

Tanto vero Ladislao Catholicā amplexus erat religionem studio vt numquā hæreticorum sacris aut conuenticulis interesse, aut eorum templa intrare voluerit, quamuis rogatus. Quinimo quum à Rokyzana quidam sacerdos subornatus esset vt Rege præsente Missam celebraret, Rex vbi accepit hæreticum esse, quamprimum inde eum abscedere iussit; ni faceret, extrema interminatus. Rokyzanam vero cum suis vbique & semper contemsit, quamuis ille potestatem tyrannice admodum exerceret. Quumque ille in festo Corporis Christi sacram Eucharistiam per vrbem deferret, Rex illum è fenestra conspicatus nullum reuerentiæ signum præbuit. Percunctantibus amicis, cur nullum honorem sanctissimo Sacramento exhiberet, Non me latet, inquit, diuinissimum Christi corpus dignius esse quam vt satis vmquam à me honorari possit, nec mea reuerentia gloriam eius auget, neque dehonestatio decus imminuit. Verum mihi cauendum est, ne dum Christum honoro, sacrilegum presbyterum Rokyzanam vulgo approbasse videar, quorum plerumque mores à Principis pendent exemplo. Nec illi me Deum contemsisse putabunt, cuius sacratissimum corpus in Catholici presbyteri manu me semper summis honoribus prosequentem viderunt. Aliud eiusdem non minus notabile factum proditur. Ei ex Hungaria reuertenti, Rokyzana cum Clero suo obuiam processit, magnam pompam ducens, & habita oratione de

fausto ac felici reditu est congratulatus. Rex autem hæreticum & pestiferum hominem toruis oculis inspiciens, nullas ei gratias egit: vbi vero Catholicæ Ecclesiæ sacerdotes, sacra ferentes, occurrerunt, Hos, inquit, Dei ministros agnosco. Et ex equo desiliens, consalutatis omnibus, sacram crucem osculatus est. Licet vero quum Ladislai regis pietate, & exemplo, tum Franciscani cuiusdam Monachi, à Pontifice missi, sermonibus Catholici ritus in Bohemia & Morauia paullatim reflorescere inciperent; vna tamen necopinata Ladislai mors omnem spem euertit, & susque deque omnia miscuit. Veneno interemtum suspicio fuit: cuius culpæ quidam Rokizanam affinem fuisse dicunt. Defuncto Rege, multis regnum ambientibus, tandem Baro quidam Bohemus, Rokizanæ potissimum & Hussitarum opera Rex electus fuit, frustra Catholicis tam Bohemis quam Morauis & Silesijs sese opponentibus: quos nouus Rex Georgius (hoc enim ei nomen erat) vi & armis imperata facere coegit.

Ladislai mors.

Baro Gyrziko. de Podiebrat.

Georgio, Hussitica labe infecto, regnante, Hæresis in Bohemia caput plane extollere ac triumphare cœpit. Tum Praga vrbs duos Archiepiscopos, Catholicum vnum, Hussitam alterum, non sine tanti monstri detestatione vidit. Rex nihilominus ad Papam Pium II. Legatos misit, qui suo tamquam Christiani Principis nomine obedientiam ei præstarent, ea lege, vt pacta conuenta (quæ Compactata vocant) Bohemorum, & inprimis de vtriusque speciei communione, Pontifex approbaret. Quod vbi Papa denegauit; oratores re infecta domum reuersi sunt. Rex hoc indigne ferens, indixit generalem totius regni conuentum; ad quem & à Papa missus fuit Apostolicus Legatus. Quum vero Rex ad Ecclesiæ obedientiam redire nollet, à Pio primum, deinde à Paullo II. quoque illius successore excommunicatus, & Bullæ *In Cœna Domini* insertus est, publice etiam Christianorum cruce signatorum, contra ipsum pronunciata expeditione, & Matthia Hungariæ regem ipsius locum succedere iusso. Sic duorum istorum, varia fortuna diu inter se belligerantium, contentionibus Bohemiæ regnum misere discissum fuit, & multis calamitatibus vexatum.

Rex Bohemiæ Hussita.

Tandem adigente conscientia, Georgius Rex à Saxoniæ Ducibus petijt, vt ipsorum intercessione cum Pontifice reconciliaretur; aut impetrarent saltim, si excommunicationis contra ipsum latam sententiam tollere omnino nollet, suspenderet saltim quoad ipse audiretur. Sed quemadmodum Ecclesia neminem è gremio suo excludit, sic in ijs qui eo semel exciderunt recipiendis, cunctanter & prudenter agit. Pontifex tamen in hac petitione minime difficilem se præbuit, & de caussa ipsius, vt & pœnitentia, cognita

Eius pœnitētia & mors.

gniturum se promisit. Sed antequam reuerterentur ex vrbe Legati, rex Georgius morbo consumtus obiit: post cuius mortem inter Matthiam Hungariæ regem, & Vladislaum Casimiri Poloniæ regis filium, magna contentione de regno certatum fuit, facta tandem eius diuisione, vt Morauia, Silesia & Lusatia Matthiæ cederent, reliquum penes Vladislaum maneret. Hic exitus fuit Georgii, qui ex hæreticis primus & vltimus Bohemiæ rex fuit: quæ tot tantisque malis fessa, sub Vladislao & Ludouico regibus postea Hussitis religionem suam exercendi libertatem & pacem indulsit.

DE PICARDIS ET CALIXTINIS EOrumque errore: deque iis motibus qui Luthero exorto & religionis mutationem aggresso in Bohemia exstiterunt.

Caput Quintum.

ARGVMENTVM

I. *De Calixtinis, & eorum circa vtramq; speciem in Eucharistia Sacramento errore.*
II. *De Picardis: & Lutheri de iis iudicium.*
III. *Lutherus mutata sententia, Picardos fraternitate dignatur.*
IV. *Bohemi Lutheri & Lutherani doctrinæ defensionem suscipiunt.*
V. *Ferdinandi leges contra Hussitas & Calixtinos.*

BOHEMIÆ regno vehementer afflicto, tamquam corpori male affecto, qui sequuti sunt reges quiete aliqua potius quam violento remedio opus esse iudicantes, ac simul Hussitarum insaniam lenitate quam asperitate facilius sanatum iri sperantes; pacem eis ritusque suos sine vlla interpellatione colendi licentiam concedendam statuerunt. Hi vero tum & postea Calixtini dici cœperunt, quod de Calice in Eucharistia Laicis quoque porrigendo, tamquam pro aris & focis, pugnarent: quem etiam vel pictum vel sculptum ædium suarum vestibulis præfigere solebant, vt hoc quasi insi- I. *Hussitis Calixtinis dictis pax cõcedit.*

& quidem sub sola vini specie, administratum fuit, vt tanto facilius accipere illud possent, quemadmodum Cyprianus testatur. Et Musculus vester in Locis suis Communibus, compluribus adductis argumentis, consuetudinem hanc vt piam & Christianam laudat; quam tamen Caluinus & Bullingerus damnant, omnes eos qui ea vsi sunt, turpis erroris & impietatis arguentes. Sed & frustra ab ijs verbis præsidium petitis, quibus Apostolus iubet, vt homo semetipsum probet. Probatio enim quam Diuus Paullus hoc loco requirit, ad animam spectat, vera Confessione & pœnitentia purgandam, & à peccatis lauandam: quod in infantes non cadit; quos etiam hanc ob caussam à communione excludere non potestis. At iam millies responsum est, Saluatorem corpus suum sub panis & vini speciebus consecraturum, non alios quam Apostolos aduocasse. Quamuis enim tum etiam septuaginta duos haberet discipulos, tum etiam Mariam Virginem, Magdalenam, Martham, & complures alias feminas quæ sequebantur ipsum; neminem tamen ad hunc actum præter Apostolos, vocauit. Quin Lutherus asseuerat, S. Virginem numquam Eucharistiæ communione vsam. Et apud nos in Santonibus Minister quidam à Nobili viro rogatus, vbi tum Beata Virgo fuerit: Eccubi, inquit, nasum suspendens, illa fuerit, quam ad colum, fila ducens? O iocum, non risu, sed vltricibus flammis dignum! Quis non ex delectu illo videt, Saluatorem hîc non omnes alloqui fideles? (alioquin enim omnes eos aduocasset) sed Apostolos tantum, quos tum sacerdotes instituit, tradita eis sacrificandi potestate, vsus ad eos his verbis, *Hoc facite*, quod non solum apud profanos scriptores, sed in Sacris etiam litteris sacrificare significat. Quod si verba hæc ad omnes pertinerent fideles, omnes fideles consecrandi haberent potestatē. Sed quæro ego, An ij qui sub vtraq; specie Laicis Eucharistiā dandam censent, penes omnes consecrandi eam aut administrandi potestatem esse velint? Contrarium certe ipsa testatur experientia, quum vt apud hæreticos soli ministri, sic apud nos soli sacerdotes hanc sibi potestatem vindicent: qui quum sacrificatores sint, Saluatoris nostri exemplo panem & vinum consecrant, secundum ordinem Melchisedech, qui verus typus fuit Iesu Christi, vt qui in sacrificio suo panem & vinum obtulerit. Et hæc illa est figura, eiusq; adimpletio, qua magni ille nominis Iudæorum Doctor, Rabi Samuel motus, Christianam religionem amplexus est. Quare apud nos soli sacerdotes, tamquam sacrificatores, sub vtraque specie Saluatoris nostri exemplo in Ecclesia communionem sumunt, Missam celebrantes, alias non, præterquam feria sexta sanctæ hebdomadæ, qua vt nulla fit consecratio, ita quoque nulla percipitur sub vtraque specie communio. Quod quidem obseruatur quam late patet Christiana religio, etiam apud

Infantibus olim Eucharistia data.
Lib. de lapſ.
Cal. de for. adm. sacram.
Bulling. de Cœna fol. 251.

Christum nō omnes iussisse è calice bibere.
Luth. tom. 7. Wittemb. fol. 402.

Leui 15. 3. Reg 18. Ose 2. Leu 9. Num. 6

Cabasil. p. Liturg. sap. 214.

gestasse dicetis? At fieri id non potuit; & ad contrariam partem demonstrandam argumenta nobis suppetunt. Quapropter fateamini necesse est, aut communionem sub vtraq; specie non esse necessariã; aut primos illos Christianos de corpore & sanguine Christi non communicasse. Eo tempore primis illis Christianis panis Eucharisticus in manus dari solebat, quem illi ita consecratum domum secum asportabant, vt ex Cypriani scriptis patet. An vos idẽ de vino illis dato vllibi scriptum aut pictũ legistis vel vidistis? Nec sane citra multa incommoda hoc fieri poterat. Panem Eucharisticum ad ægrotorum vsum reseruatum legimus; de vino nulla est mentio. Non sum nescius in primitiua Ecclesia, secundum temporum & aliarum circumstantiarum diuersitatem, tã vnum quam alterum in vsu fuisse. S. Thomas, qui non multo post Lateranense vixit Concilium, in quo quæstio hæc ventilata fuit, sub vtraq; inquit, specie communicare omnibus licitũ, sed non necessariũ esse. Ob Manichæorum vero errorem, qui vinũ exsecrabantur, fel esse tenebrarũ Principis, dictitantes, Ecclesia cõmunionẽ sub vtraq; specie instituit: quos acerrimus ille hæreticomastix Augustinus nullibi tamẽ eo nomine reprehendit, quod sub vna tantũ specie communicarint. At si eidẽ Ecclesiæ aliter visum fuerit, aliud quoq; statuere ei licebit; quemadmodum etiã communionẽ vtriusq; speciei nõ necessariũ esse declarauit, ob multa incõmoda quæ inde possent existere. Ac primũ, ne vinũ consecratum in tanta cõmunicantiũ multitudine effundatur. Deinde quod nonnulli ne odorem quidem, nedum gustum vini, præsertim meraci, quali Caluinistæ in suis Cœnis vtuntur, ferre possunt. Vt enim merobibis vino nihil dulcius; sic abstemiis nihil magis aduersum est, & noxiũ. Tum etiam quod periculosum sit post eos bibere qui morbo aliquo contagioso sunt affecti. Nam & ipse noui in nouella quadam ecclesia accidisse, vt complures ex tali haustu Veneriæ luis labem conceperint: sic vt quod Vnionis sacramentum esse debet, hoc modo diuisionis & inimicitiæ Sacramentum facile fieri queat. An vero, ô Calixtini, Lutherani & Caluinistæ, numquam idem apud vos accidit? Annon Cœnis vestris (licet præ Catholicorũ multitudine, vix pugillum hominũ plenum vestra omnium complectatur religio) sæpe homines assidẽt, qui ab omni vini gustu & odore abhorrentes, pane tantũ vescuntur? Audiuistis supra duorũ è Germania Nobiliũ historiam, quorum vnus aqua, alter pura imaginatione, ex Prædicantium suorum consilio, pro vino in Eucharistia vsus est. Idẽ si quando in Gallia contingat, quid facit tũ Minister? Nimirũ nihil aliud, quam quod communicantem protestari iubet, id non ex Papistica aliqua superstitione, sed naturæ suę imbecillitate fieri. Nonnulli vero vitrum seu poculum ori quidem admouentes, bibere se simulant, quum tamen retento spiritu, ne guttulam quidem educant; filiæ præcipue, quibus multis in locis

Tert. ad vxorem de lapſ. Epiſt. 5.

1 p q. 8. ar. 2. S Leo ſer. 4. de Quadra.

Cur Ecclesia permiserit communionem sub vtraque specie, & cur prohibuerit.

Argumentum sine Responsione.

Resciu in Antheis. de Trinit.

vinum bibere probrosum est. Nescio equidem an ob hanc caussam in Palatinatus quadam Synodo deliberatum fuerit, an eæ à communione seu Cœna plane sint arcendæ atque excludendæ. Sed & huius sui instituti aliam longe grauissimam caussam sapiens mater habuit Ecclesia: quod nempe, præsertim in regionibus Septemtrionalibus, & non ita pridem Nouo Orbe repertis, vinum difficilime, aut etiam plane non comparari possit. Acosta in rerum Indicarum historia testatur, vidisse se lagenam vini exiguam trecentis scutatis emtam; & nos quoque sequentibus libris ostendemus, in quantis difficultatibus Geneuensis ecclesiæ colonia, in Americam ad disseminandum nouum Euangelium frustra missa, eandem ob caussam versata sit. Tanto vero maius ibi periculum futurum sit, si ad cœnam eiusmodi strenui potatores accurrerint. Certe in loco quodam non procul ab hac vrbe Minister quidam non sine stomacho auditoribus suis pro concione publice exprobrauit, esse quosdam qui Cœnæ se ingerant, tantum vt vitro vini pleno fauces & pantices suos proluant; nō aliter quā in profano symposio. Et alius quidam in Benearnēsi ditione non sine caussa graui iracundia exarsit, videns plenis faucibus communicantes sese ingurgitare. Idem nō sine horrore Antuerpiæ se vidisse Schlusselburgius testatur. In illis quidem regionibus vinum ob summam eius inopiam, ad sacerdotum tantum vsum in Eucharistia diligenter asseruatur. Quid de magnis parochiis dicemus? qualis est Lutetiæ S. Eustachii, in qua circiter triginta aut quadraginta sunt millia communicantium: numquid totis cadis vinum ad altare aggerere necesse sit? Etsi enim in nostris Ecclesiis vel vinum vel aqua plerisq; offeratur, vix tamen quisquam oblatum sumit. Vnde in Iaponia & aliis Noui Orbis regionibus tanta vini copia peti possit? Multa sane Græcis hic communicandi mos incommoda multasque confusiones peperit, quamuis exiguam tantum guttam, tantam quantam extremus cultri mucro sustinere possit, communicantibus cochleari præbeant. Eadem fere ac maiora incommoda Hussitæ in Bohemia experti sunt, vt qui non pitissant, sed Germanorum more liberaliores haustus amant. Cum enim ex Iacobelli consilio, prima cœna vino celebraretur, & quadraginta vel quinquaginta circiter personarum millibus distribueretur; quam tu aliam putas templi illius, quam popinæ cuiusdam madidæ faciem fuisse? Hæc vero incommoda circa panem euenire non possunt: qui & vbiq; obuius est & parabilis, & sine periculo & distribui & diu asseruari potest. Sed quid tu? dicat aliquis. An Theologi potius quam Historici personam agis? Ad oleas ergo redeo; sperans huic meæ euagationi eos facile veniam daturos, qui norunt quam altas error hic in multorum animis radices egerit, adeo vt hanc vnam ob caussam cum Catholica Ecclesia in gratiam redire cunctentur: quem quidem nos sancto

Lib. 4. cap. 4.

Lib 3. Theol. Calu.

veræ

veræ religionis zelo inflammati, & delectare & refutare pro virili conati sumus.

Calixtinis errorem suum pertinaciter defendentibus, post multa & cruenta bella, tandem liberum permissum fuit religionis exercitium, in nullo à Catholico differentis, quam quoad Calicis, & Euangelii vulgari lingua in Missa recitandi vsum. Eos nihilominus Ecclesia hæreseos condemnauit. Vt enim qui è naui in mare excidit, quamuis aqua non valde profunda sit, non minus madefit quam qui in profundum prolabitur gurgitem: sic non minus Hussita, in vno solo articulo, ab Ecclesia dissentiens, interitum sibi accersit, quam Lutheranus in pluribus Ecclesiæ contradicens. Porro Taboritis ad internecionem fere deletis, noua secta antea incognita successit, Picardorum dicta, à Picardo quodam Gallo, qui è dissuta Valdensium veterum in Francia hæreticorum tunica centones quosdam in Bohemiam asportauit. Hi contra Hussitarum morem, præter Biblica scripta nihil recipiunt, sacerdotes & Episcopos, vt olim Apostoli Matthiam, sorte legũt, hoc modo. Nouem è suis eligunt, quorum nomina in scedulis inscribunt: tres vero, quorum nominibus vox Est adscripta reperitur, ad munus designantur qui modus etiam hodie ab eis vsurpatur. nulla apud eos cœlibatus lex est, aut professio; quamuis plerique; si Theologię Moscouiticę auctori credimus, primum castitatis votum seruent. Mortuis nullas faciunt exsequias: dies festos & ceremonias habent perpaucos. Hi à Bohemiæ regibus Morauia eiecti, in Walachiam commigrarunt: in Francia vero nostra alicubi adhuc Waldensium exstant reliquiæ, à quibus illi ortum duxerunt. Quamprimum vero fama de Lutheri conatibus in mutanda religione percrebuit, Hussitæ magnam in spem erecti sunt, hunc diuinitus esse missum qui res ipsorum tum vehementer afflictas, restauraret. Lutherus econtra, indignabundus quod pro Hussita haberetur, protestatus est, se cum ipsis nullo modo sentire, neque vnquam sensurum, vt qui sua ipsorum auctoritate schisma fecerint, & ab Ecclesiæ recesserint obedientia. Idem de Picardis quoque iudicium pronunciauit; de quorum auctore sic loquitur. An credendum est, inquit, hæretico? qui ante quinquaginta annos demum aduentens, tot sæculorum fidem & doctrinam falsam esse dicit: nec vlla affert argumenta & probationes, quam suum illud, Non credo. Et alibi nullum vmquam, infelices illos hæreticos Picardos rebus suis auxilium à se sperare iubet: quos & nominat diuini nominis blasphematores, & Christi proditores. Rursus alio loco intelligere se ait, tria esse sectariorum in Bohemia genera, inter quos etiam sint Picardi, quorum de Eucharistia sententiam scripta quæ vicerit, facile prodant, vt qui veram corporis & sanguinis Iesu Christi in Eucharistia præsentiam minime credant; eoque à se pro hæreticis haberi.

II. *De Picardis & Lutheri de eis iudicium.*

Sleid. lib. 3.

Theol. Mosco. fol. 96.

Tom. 1. decla. dec prac. pag. 22. & Tom. 1. Ien. pag. 21.

III. *Lutherus sententiam mutat Hussitas fratres appellans.* *Luth cont. Repli. Sylu.*

Posteaquam vero Lutherus ab aduersariis vndique se obsessum & iis difficultatibus de quibus numquam cogitarat, circumuentum vidit, vt, credo, tutus ipsi in Bohemia (quam proscriptus parum abfuit quin statim petierit) esset receptus, infamem palinodiam canere non dubitauit, Felicem Bohemiam appellans, quæ à Romana ecclesia secesserit, & de medio Babylonis egressa, numquam eò sit reuersura. Hussitas quidem à se hæreticos appellatos, ,, sed eo tempore quo Papæ nonnulla concedenda esse adhuc existimarit. Iam ,, vero aliter erga ipsos esse animatum. Nomen ipsorum sibi tum odiosum ,, fuisse, quum Papam Antichristum esse nondum cognouisset. At iam ac- ,, censo diuinitus in Mundo Euangelii lumine, longe aliter de ipsis iudica- ,, re. In epistola vero ad Bohemos scripta, eos hortatur, vt cœnam Domini ,, retineant integram, vt Hussii & Hieronymi Pragensis memoriam seruent in- ,, uiolatam: sed licet tota Bohemia deficiat, se tamen Hussii doctrinam esse cele- ,, braturum ad omnem posteritatem. Et quamuis non omnia sint apud ipsis ,, recte constituta, non tamen defuturum esse Deum, qui suo tempore fidelem ,, aliquem ministrum & religionis emendatorem sit ipsis excitaturus, modo ,, constanter agant, & Pontificatus Romani turpitudinem ac impietatem longissime ab se repudient. Vides, opinor, quam astute cum Bohemis Lutherus egerit, quos vt in nassam suam illiceret, libellos suos in Bohemicam linguam versos Pragæ magno numero disseminauit, & Bohemorum pseudoapostoli

Glos. in Edict. Imp.

Constantiæ exusti prophetiam amplexus, Ego, inquit, Doctor Martinus Lu- ,, therus, indignus Domini nostri Iesu Christi Euangelista, dico, S. Ioannem ,, Hussium de me loquutum esse, quando dixit: Vos iam assabitis anserem, sed ,, post centum annos Cygnus veniet, quem non assabitis. Quid multis? Tanta fuit Lutheri vix exorti per Bohemiam à Scholaribus ab ipso submissis concitata exspectatio, vt velut in alterum illum magnum Prophetam, ab ipsorum Ioanne tamquam præcursore præmonstratum, omnium animi essent intenti.

IV. *Lutheri doctrina in Bohemia turbas excitat.*

Rebus in Bohemia pacatis, graues in Hungaria turbæ excitatæ sunt, rege Anno M. D. XXV. mortuo & magna parte Nobilitatis in prœlio occisa: quibus tamen Bohemi vicinorum clade sapientiores facti, abstinuerunt. Quum vero Smalcaldicum fedus cuderetur, de eo amplectendo nonnulli consilia inierunt: quæ tamen Ferdinandus rex prudentissimus, qui Ludouico successerat, mox disturbauit, adductis ex Hungaria & Silesia in Bohemiam copiis, & in ipso quoque regno conscripto exercitu, quo contra Protestantes vteretur: ægre admodum id ferentibus Bohemis, eo quod cum Saxonica domo sibi intercederet, fedus violari caussantibus; sed reuera religionis tantum caussam spectantibus, cuius caussa obedientiam quam regi suo debebant, abiice-

re non verebantur. Nam etsi Hussitarum & Calixtinorum religio à Catholica quam à Lutherana propius absit; hactenus tamen amicitiam cum Protestantibus colere & consilia clam communicare numquam destiterunt. Et mos est omnibus qui ab vnitate Ecclesiæ semel exciderunt, vt quamuis in diuersas distracti sint factiones, iis contra Ecclesiam sese adiungant, quos sciunt eodem ab ea iudicio & decreto esse damnatos. Quia vero de patriæ agi libertate plerisque persuaserant, etiam è Catholicis quosdam ad fedus suum pertraxerunt, constituto eius duce Gaspare Pflugio, qui Mauritio Saxoniam oppugnanti, sese opponeret. Captis dein Saxone & Landgrauio, ac bello Smalcaldico finito (vt præcedenti libro diximus) Ferdinandus rex proceres aliquot Bohemiæ Pragam ad se euocauit, tamquam læsæ maiestatis reos: qui multorum precibus & intercessione impetrata venia, his conditionibus in gratiam recepti sunt; vt ab omni federe discederent, vt priuilegia & documenta omnia, vt & tormentarium apparatum & arma, itemque quos rex vellet, captiuos traderent. Ex Nobilitate quidam citati, quum ad diem non adfuissent, lata sententia, famam, fortunas omnes atque vitam commisisse pronunciati sunt: Gaspar vero Pflugius læsæ maiestatis damnatus, & in eius caput aureorum millia quinque præmium constitutum fuit.

Bohemis ad officium reductis, Ferdinandus rex edicto promulgato mandarat, ne quid in Sacramento Eucharistiæ administrando mutaretur, sed vetus ecclesiæ forma obseruaretur. Eo perterrefacti Picardi, cum Pastoribus suis in Poloniam abierunt. Horum vero vnus Rohita nomine, in Moscouiam concessit, ibiq; cum Græcæ Religionis sacerdote, præsente & audiente Magno Duce Basilide, disputatione habita, mox inde tamquam hæreticus fuit expulsus. Colloquium hoc siue disputatio adhuc exstat, Spiræ impressa, non dubiā Picardo victoriam assignans: cuius Apologiam postea ædidit Lasisius Lutheranus. Sic nempe homines ceteroqui animis & opinionibus valde disiuncti, quamprimum ab aliis aliquam suorum partem impugnari animaduertunt, consilia & vires coniungunt. Sacerdotes quoque maritos rex Ferdinandus regno excedere iussit: quorum magna pars, vt & aliorum, vxores & familiam secum ducentes in Saxoniam & vicinas regiones profugerunt. Eos & Melanchthon scripto consolatus est; & Lutherani passim tamquam fratres receperunt. Quamuis autem optimates & ciuitates Bohemiæ Ferdinandum assiduis precibus sollicitarent, vt Edictum illud de religione mitigare vellet, nihil tamen aliud responsi tulerunt, quam velle se vt Edictis suis obtemperetur.

V. Ferdinandi contra Hussitas & Calixtinos edictum.

Anno 1554.

Sicut vero recentium vulnerum cura facilis, at eorum quæ iam coiisse & cicatricem quodāmodo obduxisse videntur, difficilima est; eo quod plerūq; talibus malignū aliquod vlcus adnascatur; sic Ferdinandus quantumuis omnia

egerit, prauas tamen illas opiniones à maioribus acceptas, ex Huſſitarum & Calixtinorum animis eripere non potuit. Qui vt teſtatum facerent, ſe ab Vniuerſali Eccleſia defeciſſe, in ædium veſtibulis, vel feneſtris, iuxta inſignia, itemque in templorum porticibus, Calicem pictum aut ſculptum, vt ſupra diximus, oſtentant; quaſi ipſi veri eſſent Chriſtiani, etiam ſanguine Chriſti participantes, quo Catholicos priuatos eſſe aiunt. In Bibliis ipſorum verba hæc, *Bibite ex hoc omnes*, aureis litteris plerumque ſcripta cernuntur. Qui poſt Ferdinandum Bohemiæ & vicinis regionibus imperarunt, inprimis Rudolphus II. Edicto prohibuerunt, ne in tota cumprimis Sileſia, vlla alia religio quàm vel Catholica vel Lutherana admitteretur: ſic vt Sacramentarii non minus quam Arriani aut alii hæretici, inde excluſi ſint. Lutheranorum quidem magnus eſt ibi numerus cum Catholicis nihilominus pacifice viuunt. Vratiſlauienſis certe Epiſcopus vnus fere Catholicam ibi magno animo religionem tuetur, non ſolum pro grege ſuo diligenter excubans, ſed etiam lupos vltro aggrediens & fugans: cui Abbates tres cumprimis vtilem & fidelem operam præſtant, Glogouienſis, Griſſenſis, & Aurienſis. Vidimus Bohemiæ ſtatum; iam porro miſerabilem Hungariam & adiacentes regiones perluſtremus.

Anno 1594.

QVOMODO POST LVDOVICI mortem regno Hungariæ in factiones scisso, religionis status quoque conuulsus, & florentissimum regnum ad interitum pæne redactum sit.

Caput Sextum.

ARGVEMNTVM

I. *Hussitarum in Hungariam irrumpendi conatus.*
II. *Infelix Hungarorum dissidium & bellum intestinum.*
III. *De primis in Hungaria Lutheranis.*
IV. *Eorum conatus, & Catholicorum oscitantia.*
V. *Persequutio contra Catholicos.*
VI. *Caluinistæ in Hungariam irrepunt.*
VII. *Diuersæ res in Hungaria gestæ.*
VIII. *Quinam ex Hungariæ proceribus Catholici manserint.*

SEPTINGENTI & amplius effluxerunt anni, ex quo post susceptam semel Christi religionem, Hungaria ab omni Hæreseos assultu immunis perstitit. At triginta septem ante Lutherum exortum annis, Hussitici quidam Prædicantes, regnante Matthia Huniade, eò immigrarunt; sed vado tantum tentato, quum transitum nimis difficilem reperissent, quiescendum sibi statuerunt. Ex iis quidam nimis longe progressi, torrentis vi abrepti, in ipso conatu perierunt. Impetrata enim audientia, quum petiissent à rege vt liberum suæ religionis exercitium permittere ipsis vellet, rex non minus prudentiæ quam fortitudinis laude insignis, interrogauit eos, quænam illa esset religio quam adferrent, & cuius professionem atque exercitium concedi sibi peterent. Dicentibus illam esse, quam Deus sanctissimis hominibus Ioanni Hussio & Hieronymo Pragensi reuelarit, Ergo, inquit, rex, noua est illa religio, quam vos in regno meo disseminare cupitis, & contraria illi quæ in hoc regno semper viguit, ab eo tempore quo Christiana fides Stephano regi primum annunciata fuit; vti etiam illi quam Catholica Ecclesia per totum terra-

I. Hussita in Hungariam aditum tentant.

Anno 1480.

terrarum orbem amplectitur? Atqui ferre ego nec possum nec debeo, vt populum seducatis. Nec mora. Iubet nouos istos Euangelistas è Buda vrbe statim, sine longiori disquisitione, educi, & viuos vnà cum cum libris suis, in terram defodi. Supplicii huius acerbitas fecit, vt id genus hominum facile posthac ab eiusmodi conatibus abstinuerit. Sane quoad vixit hic rex, Catholicæ religioni inprimis deditus, non vulgari felicitate floruit Hungariæ regnum: quæ illo ipso tempore quo Lutherus infelici schismati portam aperuit, & Munceri furor Germaniam peruasit, quasi momento euersa fuit, Ludouico rege in prœlio contra Solimanum cum magna Nobilitatis parte occiso. Mei quidem instituti non est, regni huius, quod opibus & potentia paucis olim cessit, at funestis Ferdinandi & Ioannis Transyluaniæ Waiuodæ, eiusque filii Stephani contentionibus ad extremas miserias redactum est, statum pluribus explicare; sed propositi mihi operis lineamenta sequutus, ea tantum exponam ex quibus intelligi possit, quomodo Hæresis in regnum hoc subingressa, recepta & aucta sit, & quantas turbas, eisq; annexã longam etiamnũ durantium malorum Iliadem inuexerit, sub quibus illa mirum est in quantum excreuerit robur. Neq; enim Hæresis ea loca amat vbi pax est & quies; sed vt anguillæ luto, & scarabæi fimo, sic ipsa bellis & seditionibus se inuoluit & tegit. Numquam illa iter ingreditur, nisi præmissis discordia & rebellione tamquam hospitii designatoribus. Sed age, totam hanc telam continuo & historico filo pertexamus.

Anno 1525.

II. *Factiones Reipublicæ religionis auxiliantur* [...]*usionem.*

Ludouico Hungariæ rege miserabiliter exstincto, Ioannes Sepusius Transyluaniæ Princeps ab optimatibus quibusdam & suæ factionis hominibus rex fuit electus: sed Ferdinandus regnum hæreditario iure sibi deberi contendebat. Et ille quidem quum suis viribus defendere se non posset, in Turcarum Imperatoris fidem & tutelam, cum maximo Christianæ Reipublicæ damno, & extrema regni pernicie, sese dedit; hic vero Hussitarum & Lutheranorum opera ad bellum hoc vsus, nihil aliud quam victoriam & regni acquisitionem spectans, nouæ religioni aditum aperuit. Nulla tamen insignis mutatio accidit, vsque ad annum circiter M. D. XL. quo Lazarus Suendius cum Germanis militibus à Ferdinando conductus, Agriam, Solnocum, Toccaium, & complura alia oppida, adeoque omnem fere regionem Tibisco fluuio adiacentem Transyluano eripuit; & expulsis passim Catholicis Pastoribus, Lutheranos substituit. Sic ergo coacti Catholici, sub Turcis perfugium sibi quæsiuerunt, à quibus & recepti sunt, permissa religionis & fidei libertate; quam etiamnum Catholici præ ceteris qui sub Turcarum viuunt imperio, retinent: non quod Turcæ non confiteantur, nouas illas religiones maiorem cum Mahumetismo suo habere similitudinem (quam vno sequentium capitum summatim

Catholicæ religionis sub Turcis libertas.

matim ostendam(sed quod omnis nouitatis hostes, eam potissimum religionem tolerandam sibi statuant, quæ iam olim in Imperatoris sui ditione fuit admissa. Eam vero potissimum ob caussam Turcæ hæreticos oderunt, quod quum omnes religiones in toto Mundo, etiam Mahumetana, corporis castigationes, vitæ austeritatem & ciborum abstinentiam pro articulis fere religionis & sanctæ animæ testimoniis habeant, illi tamen ieiunio, precibus & pœnitentiæ parum admodum tribuant. Atque hanc ob caussam Turcæ nouos istos Christianos, *Chionpech*, id est, Canes appellare solent.

III. *Quis Lutheranorũ primus Hungariam infecerit.*

Primus qui Hungariam Lutherana infecit hæresi, Michael Statius fuit, Melanchthonis discipulus. Hic cum suæ farinæ hominibus latibula primum sibi quæsiuerunt in ijs montibus qui Poloniam, Morauiam & Russiam ab Hungaria separant, vt & in oppido Cassouia & alijs eorum locorum; ijsdem vsi artibus quibus alii, qui in reliquis Christiani orbis prouinciis hæreses disseminarunt. Postquam enim dulcibus suis & magnam pietatis speciem habentibus verbis, vt quibus nihil in ore frequentius quam Christi, Domini & Diuini Verbi nomen, plerosque illexerunt, in id vnice elaborarunt, vt vnà cum nouis suis dogmatis non minus acerbum Papæ odium eorum animis imprimerent, quam contra Turcam illi antea habebant. Ex quo factum est, vt plures, relicta antiqua religione, noua Lutheri & Melanchthonis commēta sequuti scholis suis Magistros è Germania venientes præfecerint, aut liberos suos Witebergam & Norimbergam miserint. Mox vero & in publicis concionibus, & in scholis & circulis etiam noua doctrina spargi cœpit, Ferdinando nequicquam etiam principiis morbi remedium afferre cupiente; qui inualescens postea, & totum corpus peruadens, tamquam gangræna etiam ad viscera tandem & cor ipsum penetrauit.

IV. *Hæreticorum vigilantia & Catholicorũ socordia:*

Meo iudicio non errant qui corruptionem hanc Episcoporum ignauiæ imputandam putant, qui scholas diœceseon suarum collapsas & tantum non euersas instaurare nihil pensi habuerunt. Nam & Iauarinum, & Posonium, & Tirnauia vix vmbram aliquam pristinæ celebritatis & frequentiæ retinuerant; econtra hæretici in nouis passim scholis & Academiis constituendis, nullis sumtibus aut laboribus parcebant: qua vna re dici vix potest quantopere res suas promouerint. Adolescentibus quibus ad studia sumtus deerant, ex publico subministrabantur, quin & viritim à locupletioribus contribuebantur. Sic in Cyclopum istorum scholis nigræ & pestiferæ scientiæ iuuentutis animis instillabantur, vt miseri Hungari quæ ipsis tradebatur doctrinam, tanto tenacius retinerent. Caluinistæ certe postquam Varadinum suæ potestatis fecissent, eandem rationem sequuti, nihil quod ad alliciendos hominum animos pertineret, prætermiserunt. Ex omnibus tamen nihil hæresin magis

Quid hæresi aditum aperuerit.

promouit quam tot Episcoporum, Archimandritarum, & Ecclesiasticorum tam diuturno contra Turcas bello absumtorum decessus, & eorum qui superstites adhuc erant, inopia, quũ auctoritate viribus destitutâ hæreseos impetum cohibere nullo modo possent. Etsi enim adhuc etiam multi in Hungaria Episcopi esse dicuntur, ij tamen nomen tantum & dignitatem tanti muneris sustinent, opibus interea Episcopatum ad vsus militares distributis: adeo vt ipsi etiam non raro pro pedo lanceam, & pro pacis baculo bellicam clauam sumere cogantur. Est enim ibi moris, vt quoties rex ipse ad bellum proficiscitur, Episcopi cum suis eum copiis comitentur. Vnde fit vt totus pæne ordo Ecclesiasticus militum aliquis potius manipulus, castris quam Ecclesiæ propugnandæ magis idoneus videri possit. Magistratuum olim apud Romanos raritatem pro sinistro omine seu augurio quidam interpretati sunt: at nos meliori iure dicere possumus, omnium miseriarum & calamitatum quæ Hungariæ regnum penitus afflixerunt, caput & fontem ex Prælatorum & Catholicorum Doctorum vel penuria vel secordia, aut etiam imbecillitate erupisse. Nam & pluribus in locis Episcopales Ecclesiæ pleræque multos annos Pastoribus caruerunt. Quin & Metropolitica & Archiepiscopalis sedes plus quam viginti quinque annis vacauit; quum post mortem Antonij Verantii Maximilianus nullo successore designato, opes Archiepiscopatus in belli vsus conuertisset. Idem postea de Agriensi Episcopatu factũ qui vnà cũ multis aliis, tandem in Turcarum manus peruenit. Quam multæ Abbatiæ & Prioratus vel militibus diuersarum religionũ stipendio, vel Nobilibus prædæ cesserunt, ne tenui quidem, in quorũ vsum antiquitus fundati fuerant, Ecclesiasticorum fungendorum munerũ relicto vestigio. Non melior Transyluaniæ fuit conditio, vbi Lutherani, Arriani & Caluinistæ Ecclesiastica bona inuolarunt, & in mille partes disciderunt, sic vt in tota regione vix duo integri Episcopatus restent. Quin etiam Episcopos hæresi opponere sese volẽtes, Nobilitas, prædæ particeps, deseruit, & debito auxilio frustrauit. Sic Nicolaus Telegdius Quinqueecclesiensis Episcopus, quum acerrime Lutheranis & Antitrinitariis aliquãdiu restitisset, ab ijs à quibus adiuuari debebat desertus, hostibus tandem ludibrio & prædæ fuit. Post multas tandem miseri populi querelas & lachrymas, & sæpe iteratas generalis Ecclesiæ Vicarij admonitiones, vt perditis pæne ouibus fideles Pastores darentur efflagitantis, Imperator Rudolphus Anno M D XCIIX. quosdam ad Episcopatus istos designauit, sed ea conditione, vt certas annuas pensiones in vsum belli subministrarent. Sic Archiepiscopatus Strigoniensis Ioanni Ruttasio datus fuit, ea lege vt septingentos milites in castris, itemque trecentos in præsidijs aleret. In aliis idem factum.

Episcopatus Pastoribus destituti.

Episcopi militia onera sustinere coacti.

Porro

Porro qui primus Catholicis in Hungaria apertum bellum intulit, militum dux fuit, Hungarus natione. Hic quum Agriam fortiter defendisset, & Achmatem Bassam cum ignominia obsidionē soluere coegisset, quasi Deo gratias pro tanto beneficio acturus, Lutheranorum qui tū primū gliscebant, impulsu, monachos Frācifcanos sua ipsius auctoritate ex vrbe eiecit; illos ipsos, qui durante obsidione dies noctesq; pro salute populi assiduis votis Deū fuerant deprecati. Triste sane, adeoq; ipsis Turcis horrēdū fuit spectaculum, videre miserum monachum cruci, in qua Saluatoris erat imago, alligatū, nec lancea aliqua confossum aut clauis transfixum, se lenta tabe, subtracto cibo, miserrime deficientem ac morientē; eò tantum quod martyrium pati quam exsilium mallet. At dignam tanto scelere postea tam barbari atque immanis supplicij auctor mercedē accepit, variante fortuna à Turcis captus, & Constantinopolim perductus, paloque infixus. Boni vero isti religiosi a nouis Euangelicis quum hic tum alibi male habiti & expulsi, apud ipsos infideles plus fauoris & gratiæ quam apud hosce Christianos repererunt. Eos enim quos Agria eiectos diximus, Achmates Bassa Budam admisit: Solimannus vero inter optimos Principes numerandus, si Euangelij de Iesu Christo luce collustratus fuisset ijsdem, vt & aliis ob eandem caussam pulsis, tria loca assignauit, in quibus Christianam religionem libere exercerent. Nihil eidem gratius fuisse dicunt, quam quod Lutheranos in hostium suorum imperio tanto numero succrescentes videret; à quibus aditum sibi ad res prospere gerendas, & quod reliquum erat Christiani orbis occupandum, apertum iri non ignorabat: quos tamen in suo imperio ferre non poterat, tamquam omnis rebellionis & seditionis fomites atque auctores: præterquam quod omnis in religione nouitas Turcis semper suspecta & inuisa est, vt qui experti sint quantopere Caselbasiorum & Ieselbasiorum factiones Otthomannico imperio incommodarint. Bassam vero illum seu prætorem Budensem cum Lutheranis sæpe ita egisse ferūt: Si Catholica religio, vt vos dicitis, idololatria est, & impietatis mater, cur non Musulmanicā potius, Doctorum quorundā è vestris exemplo, relicta Christiana amplectimini, quam nouam vobis vestro lubitu fabricatis? Quum deinde ab eodem Bassa religionis suis ritibus exercendæ libertatem & templa aliquot petiissent, idem eos rogauit, an forma ista religionis Matthiæ aut Ludouici Hungariæ Regum temporibus vsitata fuerit? Negantibus, Noster, inquit, Imperator & Dominus in suo imperio nihil noui vult introduci. Vobis ego suaserim vt ad antiquos ritus redeatis. Tanta etiam eiusdem fuit erga Christianam religionem obseruantia, vt suæ sectæ hominem qui S. Eucharistiam in Quinqueecclesiensi ecclesia ad pedes proiecerat, fustuario non leuiter mulctarit.

V. Persecutio contra Catholicos eiusq; primus auctor.

Horrenda crudelitas.

Franciscani Monachi Agria pulsi Buda recipiuntur.

VI Caluinistæ in Hungaria pede ponunt.

Postquam ergo eodem tempore, quo Turcæ tam religionis quam reipublicæ in Hungaria statui conuellendo atque euertendo intenti erant, Lutheranorum & Antitrinitariorum hæresis ibidem gliscere cœpisset; tandem etiam, nimirum Anno MDLXII. Caluinistæ sese ingesserunt, & quidem maiori furore quam Lutherani; vt qui templa, altaria & SS. imagines, ab istis, immo à Turcis quoque integras relictas confregerunt & demoliti sunt. Iidem Anno MDLXXX. insigni proditione Varadini Catholicos oppresserunt. Quum enim festo Paschatis Catholici, ex veteri consuetudine cum Crucis vexillis & labaris, hymnos decantantes, extra oppidum processissent, Caluinistæ quidam cum trecentis equitibus in eos nihil tale opinantes ex insidiis eruperunt, & inermem hanc multitudinem, ereptis vexillis & labaris, nullo negocio dissipârunt: qui ad oppidum refugientes, quum portas occlusas inuenissent, patria extorres, alibi sedes & domicilia sibi quærere coacti sunt. Tantum scelus quum magistratus punire neglexisset, Deus postea, vt infra videbimus, vltus est. Et hoc quidem modo Caluinistæ in Pannonia inferiori, & Batoriana præcipua ditione, vt Lutherani antea in superiori, inualuerunt, quos inter vtrosque & Catholicos multæ exortæ sunt dimicationes, illorum temeritati & furori ipso Imperatore frustra frænum inijcere conante. Antea quidem Sinane Bassa Iauarinum tenente, Sacramentariis ibi suæ permissum erat religionis exercitium; sed recuperato oppido, Catholici ferre eos noluerunt; vt & Posonij & Tirnauiæ, vnde Rutassius Archiepiscopus cuiuscumque generis hæreticos expulit. Strigonij etiam, postquam ea Anno MDXCIV. à Christianis recepta fuit, sola Catholica religio instaurata & conseruata est, ceteris omnibus sectis proscriptis. At Tieffenbachius quum Filleccum & Nouigradũ Turcis eripuisset, eiectis quos Turcæ tolerauerant, Catholicis, noui Euangelij præcones in troduxit.

Catholicos Agro ia pellũt

Ipsi tandem pulsi.

Hoc eodem anno Matthias Archidux Strigonium infeliciter obsedit, exercitu ex omni hæreticorum genere conflato, qui sine Deo & religione viuentes, iustam Dei irã merito in se & alios prouocarunt, cuius permissu Sinan Bassa profligatis Matthiæ copiis, multas arces & oppida Christianis rursus extorsit. At Christiani cum auxiliaribus Pontificis copiis Anno MDXCIX. reuersi, Strigonium tandem feliciter expugnarunt, postquam quinquaginta quinque annos sub Turcarum fuisset imperio. Illud vero mirum est, quod in expugnata vrbe templa, altaria, cerei, libri, & reliquus apparatus Ecclesiasticus, integra adhuc magna ex parte reperta sunt, vt Agriæ, quam Palffius Nobilis Hungarus Catholicus, & Bernstænus Baro Bohemus, petardo (quod genus machinæ à seditiosis nostris inuentum, Turcis incognitum est) interceperunt. Eadem ratione Iauarinum, occiso eius loci Bassa, cũ magno Turca-

VII. Res aliquot in Hungaria gestæ.

rum

rum damno expe[?]natum fuit. Eodem etiam anno Maximilianus Archidux Pappam à Sinane Bassa prius occupatã recuperauit, vbi Catholici Lutheranis & Sacramentariis permissi, eandem quam Varadinenses ab eis fortunam exspectabant. Sed perfidiæ suæ contra Catholicos postea Anno M. D. XCVIII. grauissimas pœnas Caluinistæ luerunt, oppido, vnde iam dudum vera eiecta fuerat religio, à Turcis & Tartaris capto, & Caluinistis vel miserabiliter interfectis, vel in morte tristiorem seruitutem abductis, & magna oppidi parte flammis absumta; Catholicis interea è longinquo incendium spectantibus, tanto minori commiseratione, quod illos ipsos quorum flagitia inulta homines siuerant, iam viderent ipsius quasi Dei manu punitos. Ex quibus omnibus iam, opinor, intelligi potest, quomodo infelix religionis dissidium extremam istis regionibus, iam ante ad omnem Turcarum iniuriam expositis, attulerit ruinam. *Caluinistæ puniti.*

Quamuis autem hæreticorum siue sectariorum in Hungaria numerus (magna quippe Antitrinitariorum colluuies è Transyluania in hoc vsque regnum profluxit, vt sequenti ostendam capite) in vniuersum Catholicorum numerum excedat; non tamen desunt hic antiquæ & potentes familiæ, quę maiorum religionem inuiolatam adhuc conseruarunt. Et quidem celeberrimus ille Hungarici duxexercitus, qui Iauarinum occupauit, & Sinanem prœlio victum occidit, licet Anno M. DC. vitam hanc cum meliori illa commutarit, quator tamen liberos superstites reliquit, in Catholica religione à teneris annis educatos; qui omnes patris & pietatem & fortitudinem pro virili imitari conantur. Sic olim in Babylonica illa confusione, sacra lingua in domo & familia Heber diuinitus conseruata fuit. Catholicus quoque fuit Erdodius, vetus Dalmatiæ gubernator, qui Anno M. D. XCIII. insignem de Bosniæ præfecto victoriam reportauit; vt & is qui nuper ei suffectus est; itemque Dominus Istuanfius, regni Palatinus: vt vnum & alterum tantum primi ordinis recenseam. Sunt quidem inter eosdem Batoritæ & Battiani Caluinistæ; sunt etiam Illeschasch & Nadasti Lutherani; quorum numerus licet Catholicorum numero maior sit, nihil tamen de publica re sine Episcoporum & Prælatorum assensu constitui potest; sic vt leges à Stephano vere sancto rege primum latæ, pallatim vires resumere incipiant: qui velut præsagiens, Hungariæ regnũ ab hæreticis & sectariis fœde aliquando laceratum iri, summam in eo & quasi sacrosanctam Ecclesiastico ordini potestatem atque auctoritatem esse voluit, sic vt sine ipsorum assensu nihil de rebus publicis, vti diximus, statui aut ordinari possit: quo suo iure si Episcopi & alii vtantur, spes est hæreticorum insolentiam compesci ac retundi posse. VIII. *Hungari Nobiles qui Catholici manserunt.*

Ad disseminandas vero suas hæreses, Lutherani, Caluinistæ & Arriani suo IX. *Hæreticorum diligentia.*

ſinguli modulo ſacra Biblia in vulgarem linguam certatim traduxerunt, locis paſſim corruptis ac deprauatis, dum quiſque ad ſuum ea ſenſum accommodare nititur. Id vero peſſimum eſt, quod quum nullæ aliæ vulgatæ linguæ quam hæreticorum, in ſuis publicandis falſitatibus quam alii in conſeruanda veritate magis diligentium exſtent verſiones, Catholici quoque iiſdem vti coguntur. Cui tamen incommodo nuperis his annis à Patribus Societatis Ieſu, ſuſcepto in ſe nouæ adornandæ verſionis negotio, eſt proſpectum. Et inde quidem tanta malorum Ilias in miſerum hoc regnum redundauit; in quo non ita multis abhinc annis, nimirum Anno M. D. LXXXVI. Baptiſmum publico ſcripto impugnatum audiuimus: quin & eò impietatis nonnulli deuenerunt, vt in Dei contumeliam præpinguem porcum muſto baptiſare non dubitarint, omnibus quæ in Eccleſia ceremoniis obſeruatis. Impium hoc factum non procul à Caſſouia deſignatum, Reſcius in Phalari ſmis ſuis auctor eſt. Non dico recenſere, ſed vel meminiſſe exhorreſco atrociſſimas blaſphemias, quæ ibidem contra ſacroſanctum Euchariſtiæ Sacramentum ab impiis hominibus iactæ ſunt, quibus ſimile nihil vmquam à Lutheranis aut Caluiniſtis ſcriptum exſtat. Vt vero Chriſtus Saluator noſter in diuerſis locis apud Chriſtianos, nempe in Polonia, in Belgio, in Francia, (vt partim diximus, partim in ſequentibus dicemus) veram & realem corporis ſui præſentiam in hoc Sacramento à diabolicis hominibus tantopere oppugnatum, variis modis demonſtrauit; ſic eandem Anno M. D. XCI. Hungaris inſigni miraculo teſtatam facere voluit, cuius quidem narratio Viennæ primum Germanica lingua publicata, deinde in Latinam linguam conuerſa, in omnium fuit manibus. Id nos ſummatim hic recenſebimus; vt pius inde & Catholicus lector Dei creatoris ſui, tanta ſubinde ædentis miracula, potentiam, hæretici vero cæcitatem ſuam agnoſcant, ac tandem cum Centurione pectus percutientes, aperte dicant & fateantur: Vere hic filius Dei eſt: vere in hoc Sacramento & realiter corpus & ſanguis Domini Ieſu Chriſti eſt præſens.

X. *Miraculum circa Euchariſtiam in Hungaria factum, Anno 1591.*

Menſe Septembri anni M. D. XCI. Iudæus quidam Leo nomine, ad Chriſtianam religionem conuerſum ſe ſimulans, Pragæ, quæ Bohemiæ eſt metropolis, cum Franciſcanis Monachis notitiam contraxit: quumque facilem ad templa & ſacra loca haberet aditum, tres hoſtias conſecratas ex iis quæ ad infirmorum vſum aſſeruari ſolent, ſurripuit, & cum hac præda Poſonium (Preſburgum vulgo) in Hungariam ſe recepit, ibique duabus Iudæo ad quem diuerterat, venditis, Nickelsburgum perrexit. Ab illo moniti Iudæi mox conueniunt, quid hoſtiis illis faciendum eſſet deliberantes. Tandem vnus eorum cultrum arripit, eumque in panem cœleſtem, qui menſe impoſitus iacebat, defigit, inquiens: Si tu Deus Chriſtianorum es, ſub his panis

ſpecie-

ſpeciebus velatus, age Deitatem tuam miraculo aliquo oſtende. Vix ictum ille inflixerat, quum ecce ſanguis copioſe in altum ebulliit, miſeris illis metu & ſtupore obrigeſcentibus. Eodem fere momento domus illa vbi erant, fulmine tangitur, & vnà cum pleriſque omnibus (frequentes enim conuenerant) cœleſti igne abſumitur. Tres tãtum ſemiuſtulati euaſerunt, diuino conſilio, vt & ſuæ malitiæ, & diuini quod viderãt miraculi eſſent teſtes: quibus captis, rẽq; omnem faſſis, cutis viuis detracta, & corpus ſtipiti fuit infixum. Tanto vero illuſtrius id fuit miraculum, quod & menſa, & duæ hoſtiæ, quarum vna cultri ictum præferebat, poſt incendium integra reperta ſunt, & infinita inſpectante hominum multitudine collecta & aſſeruata. Ecce tibi mirabilia Dei opera, quæ cæci illi & in peccatis obſtinati Sacramentarii videre & agnoſcere nequeunt. quibus ſimilia non pauca Francia noſtra vidit. Narrauit multis nobilis quidam Hugonota (cui hac in re fidem deberi nemo, credo, negabit) quum pater ipſius cum militibus quibuſdam in templum irrupiſſet, vnum ex illis ad ſacerdotem ſacrum facientem accurriſſe, & hoſtia ictum gladio inflixiſſe, è qua ſtatim ſanguis emanarit, ſpectantibus mirum in modum attonitis, & poſteà non ſine ſtupore aliis idem narrantibus.

In toto vero Hungariæ regno, cuius magna pars Turcarum ſubeſt imperio, ita tamen vt Chriſtianis Catholicam profitendi religionem libertas permiſſa ſit, Societas Ieſu vnum tantum habet Collegium, à Cardinali Dracouitio Epiſcopo Iauarinenſi olim fundatum, quod, licet frementibus & omni ex parte inſultantibus hæreticis, Catholicæ religioni magno iis in locis & præſidio & ornamento iam ab annis aliquot fuit. Illud vero quod eadem Societas Viennæ in Auſtria habet, longe vberrimos affert fructus, vt ad quod pleraque Hungariæ Nobilitas filios pietate & litteris imbuendos mittit; vnde fit vt complures quotidie deſerta hæreſi, ad Catholicam redeant Eccleſiam. *Collegium Societatis Ieſu in Hungaria.*

Ad Dalmatiam, Croatiam & Boſniæ regnum quod attinet, quæ à Ladislai vſque temporibus Hungaricæ coronæ fuerunt annexa, totus ferè ille terrarum tractus, contra Lutheranorum, Picardorũ & Arrianorũ tam clandeſtinos quã apertos conatus, Georgii Dracouitii, qui Imperatori Ferdinando à Confeſſionibus primo fuit, deinde Cardinalis factus, his regionibus tamquã Imperatoris Legatus præfuit, potiſſimũ opera cum æterna ipſius laude in Catholicę Eccleſiæ vnitate permanſit. Ei rebus humanis defuncto, Thomas Erdodius Eques illuſtriſſimus & Catholicæ religionis ſingulari zelo flagrans, ſucceſſit: is qui Boſnię præfectũ Anno M D.XCIII. memorabili prœlio fudit. Poſt hunc Ioannes Dracouitius rempublicã in his regionibus Legati nomine adminiſtrauit, Catholicamq; religionem non minori zelo quam prędeceſſores & defendit & XI. *Dalmatia Catholicæ adhæret religioni.*

promo-

promouit. Ex Nobilitate quidem pauci hæreticorum partibus adiuncti sunt, ii fere tantum qui in Serotinorum, Nadastiorum, Battianorum & aliorum Hungariæ procerum partim Lutheranorum partim Caluinistarum sunt familia, vel aulas eorum frequentarunt. Promiscua vero plebs Dalmatiæ etiam translato in Hungariam domicilio, auitam religionem vel in media hæreticorum colluuie, constanter tuetur. Et licet Bosniæ regnum Turcico hodie subsit imperio, Catholica nihilominus religio, singulari Dei beneficio integra adhuc ibi est conseruata. Transyluaniam nunc lustremus, non tam confiniis quam calamitatibus & miseriis Hungariæ proxime coniunctam.

DE MVTATIONE RELIGIONIS & reipublicæ in Transyluania, ac miserabili eius statu.

Caput Septimum.

ARGVMENTVM.

I. *Ferdinandus Austriacus & Ioannes Sepusius de Transyluania inter se contendunt.*
II. *De Georgio Monacho, eiusq; vita & morte, succincta Narratio.*
III. *Eius mors, Lutheranis in Transyluaniam aditum aperit.*
IV. *Germani in Transyluania Lutheranam doctrinam spargunt.*
V. *Solimanus Lutheranam hæresin è Transyluania eliminari iubet.*
VI. *Maximilianus Imperator à Protestantibus auxilia petit.*
VII. *Quinam Principes Maximiliano auxilia subministrarint.*
VIII. *De Petroniti Arriani, qui Transyluaniæ Principis moderator fuit, crudelitate.*
IX. *Littera Ioannis Sepusii ad Lutheranos in Germania.*
X. *Austriacorum de religione petitio.*
XI. *Mors Ioannis Sepusii nouas turbas excitat.*
XII. *In Transyluania omnium sectarum genera nidulantur.*
XIII. *Rerum in Transyluania mutatio.*

I. *Contentio inter Ferdinandum & Ioannem Sepusium de Transyluania.*

TRANSYLVANIA ampla admodum prouincia Dacia olim dicta, Christianam religionem sub Stephano Hungariæ rege, ante sexcentos circiter annos amplexa, post Mortem Ludouici regis Ferdinando Austriaco & Ioanne Sepusio de regno inter se contendentibus, in factiones & sectas

Anno 1540.

sectas miserabiliter admodum distracta fuit. Bello hoc varia fortuna vtrimque aliquamdiu gesto, tandem in has conditiones conuentum est, vt quæ Ioannes armis acquisiuerat loca retineret, quoad viueret; ipso vero mortuo, ad Ferdinandum ea redirent. Ioannes defunctus filium infantem reliquit, vndecim tantum dies natum, Stephanum nomine, quem Turcæ deinde Ioannem appellarunt: vnde nouæ regionibus istis, Christianis non cum Turcis tantum, sed inter se quoque commissis, multoque asperius exercitæ contentiones recruduerunt. Inter alios infanti à patre tutor datus fuit Georgius quidam Martinusius, monachus, homo non minus magni animi quam celebris in Hungaricarum rerum historia memoriæ: qui quoad vixit, & pupilli tutelam administrauit, hæreticorum elusis conatibus, Catholicam religionem, quantum potuit, saluam præstitit; quam Petrus Petrouitius, moderandæ pupilli pueritiæ post ipsum admotus, plane pessumdatam atque exstinctam voluit, è Catholico primum Lutheranus, ac deinde ex Lutherano Arrianus factus. Sed quia in monachi illius historia (quam Martinus Fumeus Gallica lingua descriptam exhibuit) multa notatu digna sunt; vitam eius & res gestas paucis describere operæ precium videtur: ex quibus inprimis incredibilis tam animi magnitudo quam prudentia, quæ in hoc homine supra conditionem & fortunam fuerunt, elucebunt: tanto magis, quod funesta ipsius mors tam rempublicam quam religionem in Transyluania eodem exitio inuoluit.

III. Narratio de Georgij monachi vita & rebus gestis.

Fuit igitur Georgius natione Dalmata, nobili familia, sed in re tenui educatus. Vilissima puer apud Ioannis Waiuodæ matrem ministeria exercuit, calefaciendis hypocaustis & apportandis lignis destinatus. Huius vitæ pertæsus, instigante bono Angelo, relicta Ioannis aula, vitam monasticam in S. Benedicti cœnobio extra Budam professus est, cellariæque & erogandis eleemosynis præfectus. Hic primum litteras didicit, & quamuis iam adultior, etiam Latine aliquid effari; in sacerdotum seu presbyterorum ordinem tandem cooptatus. Ferdinando in regem assumto, exsulantem apud Sigismundum Poloniæ regem, Waiuodam sequutus, retento nihilominus habitu, multis & grauissimis in negotijs fidelem ei operã nauauit, variasq; ac periculosas legationes, vestitu dissimulante personam & securitatem præstãte, intrepide obiuit: quibus officiis adeo sibi Ioannis animum deuinxit, vt ab eo mox in regnum à Solimano, cui tributarium se fecerat, restituto, in secretius consiliũ allectus, & quæstura regni, quæ dignitas primaria est, ornatus sit, Varadinensi prius Episcopatu donatus, ac postremo tutor cum Isabella regina, filio Stephano testamento relictus.

Non multo post Ferdinandus iuxta pacta, loca quæ Ioannes hactenus præsidio tenuerat, tradi sibi petit, promissam compensationem vicissim red-

reddere paratus Regina pacis admodum cupida, non abnuente, Georgius qui naturæ quodam instinctu ad magna adspirabat, Ferdinandi petitionem eludit, & Budam interea non maiori tantũ præsidio, sed sua etiam præsentia firmat: quũq; Ferdinandi potentiæ imparẽ se facile animaduerteret, Solimãni opem pro pupillo implorat. Postea à Ferdinando cum XL. hominum millibus obsessa, & XL. machinis verberata vrbe, Georgius obsidionem tantisper sustinuit, quoad Mahumetes Bassa, fuso Ferdinandi exercitu, eam soluit. His ita gestis, Solimannus Adrianopoli profectus in Hungariam venit, Budam amicitiæ specie ingressus, vrbem occupat, & matrẽ Reginam vnà cum filio pupillo & Georgio in Transyluaniam mittit, à Mustapha Bassa iam occupatã vt contra Ferdinandum eam defenderet, & Isabellæ reginæ in manus consignaret. Georgio pristina officia, quæstura inprimis, cõfirmata sunt; cuius tanta erat auctoritas vt penes matrem & pupillum titulus tantum & regii nominis vmbra, penes ipsum vero omnis eff. t potestas, ac totius regionis vires, quibus non exteris tantum, sed ipsi etiã Reginæ formidabilis videbatur. Hisce rebus mota regina, à Solimanno contra Georgium quasi cum Ferdinãdo in necem filii & ipsius auctoritatem consilia agitantem, auxilia petiit: Georgius vero cum Ferdinando clam agere cœpit, admodum tum intricato, quod a Cæsare fratre contra Protestantes tum bellum gerente, vix vllum auxilium sperare posset. Sane si accurate rem excussetimus, reperiemus bellum illud ob Lutheri deliria hinc exstirpanda illinc defendenda conflatũ, tam Hungariæ quam Transyluaniæ, validissimis contra Turcam hactenus Christianæ reipub. propugnaculis, extremam perniciem attulisse: quas nec Solimannus, nec Selimus, nec Amurathes inuadere vmquam ausi fuissent, nisi Germanorum discordiis facilem sibi aditũ apertum fore præuidissent. Ceterum monitus ab Isabella Solimannus, Legatum ad Bassam Budensem misit cum mãdatis, vt Georgium vel viuum vel mortuum in suã redigeret potestatem. Id quũ homo astutissimus, ad quem etiam intima Solimanni consilia per exploratores quotidie deferebantur, resciffet, Saxabessium in locũ natura, arte, & apparatu omnimunitissimũ se recepit, vt inde cum Solimanno de oppidis & tota ditione quam in potestate habebat, armis disceptaret, occupationem eius longe quam ille putabat, difficiliorẽ redditurus. Interim nequaquam ferians, collecto iusto exercitu, multa alia oppida capit, & Rascianos reginæ partibus fauentes, prœlio commisso fundit. Post hæc à Solimanno veniunt Legati, cum mandatis ad Bassam Budensem & Moldauiæ ac Walachiæ præfectos, vt eos omnes qui à Monachi partibus stabãt, ferro & igne persequerentur. Quũ vero Turcæ ob innatum gentibus illis contra ipsos odiũ, nõ multum proficerent, Regina tandem à Solimanno deserta, & à Georgio Albæ Iuliæ obsessa, cer-

Buda à Turcis occupata.

Transyluania religionis dissidio perdita.

certis cum eo conditionibus transigit. Interea tripartitus exercitus à Bassa Budensi, Moldauiæ & Walachiæ regulis in Transyluaniam ducitur: Georgius vero statim cum quinquaginta armatorũ millibus Bassæ se obijcit, dum interim ipsius Legatus Walachorũ copias sternit & profligat. Eandem fortunam veritus Bassa, quantum antea sex dierum itinere spacii confecerat, tantũ vno die relegit, Budam non multo post, vt ille in Walachiam, reuersus. Sic breui tempore Georgius Transyluania hostibus liberata, imperiũ sibi nõ mediocriter stabiliuit, accedente etiam Solimanni consensu, qui tali homine amico quam inimico vti malebat. Sub hæc Georgius Varadinum cõcessit, vbi quũ esset, de turbis à Transyluaniæ proceribus, monachalis imperii iamdiu pertæsis, à Regina contra ipsum, vt Stephano filio potius quam monacho regnum pararent, excitatis cognouit. Ipse vero ad pristinas artes conuersus, cum Ferdinando iterum paciscitur, qui à fratris, deuictis Protestantibus tum victoris opibus adiutus, Ioannẽ Baptistam Castaldum cum mediocri exercitu in Transyluaniã misit, addito mandato, vt omnia ex Georgii sententia ageret, & ad omnia ei præsto esset. Ex altera parte Isabella, Solimanni opibus freta, comitia Agnatetiæ indicit, quibus pleriq; procerum interfuerunt. Eo cognito, homo imperterritus, assumto velut ad custodiam corporis magno comitatu, statim curru conscenso, eò ire statuit, vt præsentia sua reginæ consilia disturbaret. Dum in itinere esset, currus quo vehebatur, siue casu siue aurigæ imperitia, dum per confragosam viam incedit, euersus est. Id quod pro sinistro omine quum omnes qui circa ipsum erant acciperent, infaustamque ex eo profectionem fore augurarẽtur, & vt domũ rediret rogarent, ille vt erat ad magna natus, ideoque summus periculorum contemtor, ad eos renidenti vultu versus, Atqui frustra, inquit, ex fortuito euersi in terra currus casu mihi timetis, quem numquam euertendi in cœlo currûs astrum benignum protegit. Igitur non intermisso itinere Agnatetium venit, & sola sua præsentia reginæ consilia dissipauit, coniunctisq; cum Ferdinando armis & consiliis, reginam pupilli matrẽ ad duras conditiones adegit. Dum hoc modo non remp. modo sed & bellum administrat hic Monachus, adeoq; inter primos ordines contra Turcas aut alios hostes suos strenue pugnat, à Iulio III. Pontifice in Cardinalium cooptatur collegium, & Strigoniensem Archiepiscopatum simul adipiscitur, cuius prouentus annui ad centena & quinquagena ducatorum millia esse perhibentur. Quum vero Ferdinandus Monachi huius (sic enim etiam iam Cardinalis vulgo appellabatur) conatus & consilia suspecta haberet quasi cum Turcis colludentis; quum aperta vi vix posset aut auderet, quocumque modo è medio eum tollere decreuit. Id negocii Castaldo datum; qui exsequutionem viris quibusdam militaribus demandauit.

Georgius Cardinalitiã adipiscitur dignitatem.

Erat Georgius Bintiji in castello quodam ab se ædificato, loci amœnitate paucis cedente. Recepti in arcem absq; vlla suspicione percussores, illucescente iam die ostium cubiculi pulsant; è quibus Ferrarius Castaldo ab epistolis, litteras quasi manu Georgij subscribendas præferens, continuo introducitur. Eo intromisso, Cubiculariũ fores occludere volentem alius genu interserto prohibuit. Iam surrexerat Georgius, & Breuiario suo legendo intentus, ad mensã sedebat: quum Ferrarius ad eum familiariter accedit; tũ porrectis litteris, dum Georgius calamum sumit vt nomen apponeret, Ferrarius pugione ei iugulum petit; ille vero exsurgens, & Mariæ Virginis nomen inclamans, pugno eum percussum, viribus robustior in terram deijcit. Tum statim ad strepitum accurrens Sfortia Palauicinus, stricto ense, graui vulnere medium quasi caput ei diuidit; hæc verba exclamanti: *Iesus, Maria! quid hoc est, fratres?* Cædes hæc & famæ Ferdinandi parum honestam notam inussit (ob quam & à S. Sede excommunicatus fuit) & rebus magnum attulit detrimentum: quod præter reliqua mala, hæresis, cui Georgius hactenus omnem aditum obstruxerat, in ea regione libere statim vagari & triumphare cœpit. Perhibent harum rerum scriptores, hoc exitium cœnobii quendam præsulẽ Georgio præsagijsse. Quum enim Georgius proximã Ecclesiam ad arcis quã ædificabat, vsum euerti, & cœnacula aliaq; profanis vsibus destinata cõclauia superstrui iussisset, eius loci Abbas eum accessisse & his verbis monuisse dicitur: Vide Domine, quid agas: & respice eum qui in te respicit. Anne dignum est, vt tu qui non Catholicus tantum, sed & Cardinalis es, & Monachus, Dei domum occupes, & ex ea tuam facias? Id quidem Deus, mihi crede, haud invltum sinet: immo pœnam iam iam imminentem video. Vaticiniũ hoc minime vanum fuisse, exitus docuit, Georgio illo ipso in loco miserabiliter tum confosso, quũ in supremo iam dignitatis culmine stare sibi videretur, & vtrũq; tam Solimannum quam Ferdinandũ & spe & metu duceret, & in sua quasi potestate haberet. Thesauri quos infinitos fere cõgesserat, percussoribus partim prædæ cesserunt: quos tamen ad vnũ omnes miserabilẽ quoq; vitæ finem habuisse, scriptores pleriq; testantur. Hunc exitũ habuit homo omniũ superbissimus (sic Hungarica loquitur historia) & in occulto omnium qui vmquam vixerunt, maximus tyrannus.

Interficitur.

Cædis præsagium.

III. Post Georgii mortem hæretici in Trãsyluaniam irrepunt.

Hoc modo regio hæc natura & situ munitissima, vt ad quam inuito qui eam tenet, vix vllus pateat aditus, belli officina, vt Xenophon de Epheso dixit, & Martius veluti campus Christianorum & Turcarum facta est. Quamdiu Georgius Monachus vixit, vna in ea, nempe Catholica viguit religio; at eo mortuo, non in diuersas tantum sectas distracta, sed etiam in maximas calamitates est deuoluta. Solimannus enim, annuum

quod

quod ei promiſſum fuerat, vicenûm millium ſcutatorum tributum accipere porro recuſans, Mahumetem Baſſam cum exercitu ad eam occupandam miſit: Ferdinandus vero defendere eam modis omnibus ſatagebat, ſed promiſſa auxilia præſtare non poterat, fratris Cæſaris viribus deſtitutus, contra quem nihil tale metuentem Mauritius Princeps Lutheranus, excitata rebellione, eo ipſo tempore arma ſumſerat. Interim Iſabella quoque Regina Solimannum de filio ſuo, cuius Georgius tutor fuerat, in regnum reſtituendo vrgere non deſiſtebat, Petri Petrouitii opera potiſſimum ad eam rem vſa, qui occulte quidem initio Lutheranus fuerat, ſed Arrianiſmum poſtea aperte eſt amplexus; & quia frequens circa Principem erat, facile hæreſeos venenum incauto adoleſcentis animo inſtillauit. Vtrumque vero Georgius Blandratus perdidit, natione Pedemontanus; qui Ticini ex Inquiſitorum manibus elapſus in Heluetiam primum & Germaniam, deinde in Tranſyluaniam profugit, ad medicam operam à Petrouitio & à Principe aſſumtus: ſed vltra crepidam interim frequenter de rebus Theologicis diſſerebat, & quidem de grauiſſimis in tota Chriſtiana religione articulis, inprimis de Trinitatis myſterio, quod ille intellectus ſui & Phyſicarum regularum decempenda metiens, quum extricare ſe non poſſet, tam altum myſterium & ipſe contemtim habuit, & contemtim de eo loquens, apud alios in contemtum adduxit. Rex interim ſiue Princeps Catholicum ſe ſimulabat, nec viuente matre vel Lutheranum vel Arrianum ſe profiteri audebat, quamuis aula ipſius tam Lutherams & Caluiniſtis quam Arrianis pateret; ſed matre defuncta, animi ſenſa nudauit, vt paullo poſt dicemus.

Petrus Petrouitius.

Georgius Blandratus Arrianus.

IV.

Germani in Tranſyluaniam Lutheraniſmum important.

Ex altera parte Ferdinandus, cogente neceſſitate, diuerſarum ſectarum homines è Germania ſtipendiis conductos, ſuis auxilio miſit; inter ceteros Albæ Iuliæ cuſtodia Bartholomæo Coruato commendata, cuius auſpiciis Lutheranæ conciones ſtatim in publico haberi cœperunt, quod viuente Georgio Monacho tentare nemo auſus fuerat. Sed & Mauritius Saxoniæ Dux cum duodecim peditum & tribus equitum millibus ad ferendam Ferdinando ex pacto opem, in Hungariam profectus, multos Prædicantes Lutheranos ſecum adduxerat, qui nouum Euangelium nimisquam impigre diſſeminarunt. Quamuis autem Mauritius nulla re memorabili perfecta, immo ne viſo quidem hoſte, in Germaniam redierit, non multo poſt in prœlio contra Albertum Brandeburgicum interfectus; vberem tamen peſtiferæ doctrinæ iis in regionibus ſegetem reliquit, è qua ſuccreſcente, multo peiores ipſa radice, immo omnium deterrimæ ſectæ pullularunt, quæ etiam hactenus exſtirpari nunquam potuere. Petrouitius, penes quem ſumma rerum erat, vbi Paullum Bornemiſſam quoque, qui ſolus Epiſcopus in Tranſyluania hactenus fuerat, patriæ tædio,

Hiſt. Hung. lib. 6.

quam Turcis & hæreticis prædæ relictum iri cernebat, ad Ferdinandum quoque abiisse accepit; eiectis passim Catholicis sacerdotibus, Monachis & Canonicis, eorum facultates fisco addixit, sic tamen vt bonam partem ipse sibi seruaret. Deinde missa ad Turcam legatione, auxilia ad Transyluaniam è Ferdinandi manibus totam extorquendam, sollicitauit. A Sultano Moldauiæ præfectus & Cassumbejus Reginæ Isabellæ & Ioannis filii rebus consulere, & vbicumque ferret necessitas, præsto esse iussi sunt. Andreas quidem Batorius Catholicus Princeps, vt & Christophorus eius frater, quem Ferdinandus pro se Transyluaniæ Waiuodam seu præfectum constituerat, patriæ res in ruinam & exitium properantes, pro viribus sufflaminabat; sed morbo & mœrore confectus, impedire non potuit quo minus Isabella & Ioannes Albam Iuliam Turcarum ope reducti, totius fere regionis imperio potirentur. Secundum hæc Petrouitius non cum Moldauiæ & Walachiæ tantum Waiuodis, sed & cum Bassa Budensi, & Bosniæ ac Belgradi Sangiacis de fœdere tractauit.

V.

Solimannus hæreses è Transyluania extermi nari iube

Postquam ergo nationibus istis bellicosis quidem, sed nouitatis auidis, libertas illa conscientiarum vel licentia potius, à Germanis accepta saliuam mouit, à magistratu petierunt, vt non ex tolerantia quadam, sed sub legum quoq; fauore & præsidio, protestantium religionem exercere sibi fas & ius esset. Quod quidem Edicto Tordæ promulgato ipsis concessum fuit, ita tamen vt reliquæ omnes sectæ prohibitæ intelligerentur, vt & Sacramentariorum; & ea quæ Anno M. D. XXXVI. Witebergæ à theologis decreta sunt, obseruarentur. Quod vbi Solimannus, cuius armis Isabella & Ioannes in ditionem restituti fuerant, accepit, & non Lutheranorũ modo, sed Antitrinitariorũ & alias sectas ibi gliscere; serio eos monuit, vt nouitatibus istis quamprimum obuiam irent. Sic enim Fumeus in Hungarica sua historia scriptum reliquit. Circa id tempus Turcarum Imperator Isabellam reginam monuit, intellexisse se, quomodo præter eam quam ipsa profiteatur religionem, diuersæ sectæ in regnum irrepserint. Mandare vero, si bona ipsius gratia vti velit, ne vllo modo eas ferat, vt qui sciat rebelliones inde nasci, inde periculum, ac tandem exitium ipsius imperio imminere, sibi vero multas molestias exhibitum iri. Iubere igitur vt omnes istarũ nouitatũ auctores è medio tollat. Idem historicus Solimannũ graues sane mãdati huius caussas habuisse addit. Iamdudum namq;, ait, hęretici in hoc regno nidulati fuerant & publicis suis concionibus zizaniam suam longe lateq; disseminauerant, adeoq: multos ab Ecclesiæ vnitate diuerterant, immo nisi hoc mandatum eis metum iniecisset, iam totum regnum erant infessuri : qui tamen mox vti Turcicus Imperator iusserat, vndique proscripti fuerunt & expulsi. Hæc Fumeus. In commentariis vero quos penes me habeo, annotatum reperio, Reginam Catholicæ religionis valde studio-

Annno 1555.

Lib. 7.

ſam, vtpote illuſtriſſima illa & optima Iagellonica Polonorum regum ſtirpe prognatam, magna cura tandem in hanc rem incubuiſſe, & diuerſarum ſectarũ Prædicantes è regno faceſſere iuſſiſſe, publice etiam propoſito Edicto, ne cuiuſquam alterius quam Catholicæ religionis exercitium permitteretur. At illi vna parte egreſſi, altera rurſus ſubingrediebantur, ſceleſtiſſimi Petrouitij fauore, & adoleſcentis Principis conniuentia, cuius aures & animũ Blandratus Arrianus iamdudum occupauerat; ſic vt cui corporis ſanitatem tuendam ſuſceperat, eius animæ exitium procurarit. Quis exitus huius hominis fuerit quæris? Quis alius, quæſo, niſi eo dignus, qui & Principem & Principis gubernatorem, adeoque tot animas perdiderat! Quum enim Anno M D L X X X V I I I. Albæ Iuliæ in cubiculo horrendum neſcio quid exclamaſſet, & nepos quidam eius accurriſſet, quid ſibi vellet rogans: ille impetu in eum facto, fauces ei elidere conabatur: iuuenis vero arrepto qui proximus forte adſtabat ſabulo plenus folliculo, tamdiu ſe defendit, ictuſque toties repetijt, donec capulari ſeni animam è vieto & imbecilli corpore eliſit. Is nuper ex Italia venerat, vt cognati, ſi quid ei humanitus accidiſſet, hæreditatem cerneret: cum vero ille hæredem illum alter ſcribere nollet, niſi vt eandem quam ipſe profiteretur religionem, hic vero conditionem recuſaret, res ad eum vſque, quem iam diximus, caſum infecta manſit: poſt quem ille collectis ſarcinis, & conuaſatis quæ poterat, clam diſceſſit.

Hic rerum in Tranſyluania ſtatus fuit ad Ferdinandi vſq; mortem: quo rebus humanis exemto, Maximilianus Imperator & Hungariæ ac Bohemiæ rex, ius ſuum armis perſequi non deſtitit. Vt vero omnibus ingens ſuum tam erga Catholicam religionem quam Chriſtiani orbis imperium contra Turcas conſeruandi deſiderium teſtatum faceret; quamprimum regno & Imperio fuit inauguratus, Germaniæ Principes, etiam qui Proteſtantium ſequuntur religionem, vrgere, ſollicitare & obſecrare non ceſſauit, vt interitum iam iam minantis Reipublicæ rationem habere, deque ea in melius reſtituenda, in commune ſecum conſulere vellent, indicto eum in finem Auguſtam Vindelicorum Imperii conuentu. At plerique Proteſtantium per alia negocia ſeſe excuſabant, inprimis vero per nuptias, quas tum Landgrauii filius cum Ducis Wirtembergici filia celebrabat. Poſt longas interpoſitas moras & tergiuerſationes pleriq; omnes de auxiliis conferendis aſſenſerunt: ſed lente omnia procedebant. Interim vero Ioannes non Tranſyluaniæ tantũ Principẽ ſed & Hungariæ regem ſe ferebat, non ſuas quidem, ſed protectoris ſui immenſas vires omnibus ad terrorem oſtentans. Ad Hungaros ſcribens, à potentiſſimo Turcarum Imperatore & clementiſſimo ſuo benefactore per lit-

VI *Maximilianus Imperator Proteſtãtium opem contra Turcas implorat.*

Mina Ioann. Tranſyluani.

teras

litteras & Zenzitium Legatum iniunctum sibi esse aiebat, vt omnes regni status ad obedientiam sibi præstandam adhortaretur: eoque monere, nisi malam gratiam ab illo inire velint, qui ob immensam potentiam facile immorigeros castigare possit, vt dicto sibi audientes sint antequam à maximo illo exercitu, qui iam Constantinopoli egressus in viam se dederit, opprimantur. Non defuerunt qui ad saniora consilia Ioannem hortarentur, vt scilicet deserto Turcico fœdere, cum Christianis Principibus se coniungeret: sed contrarium ei Petrouitius, totus hæreticus, facile persuasit. Solimannus ergo ab ipso sollicitatus, cum centum & quinquaginta hominum millibus expeditionem suscepit, Pertao Bassa paullo ante præmisso. Ei Ioannes rex ad Budam obuiam processit, regio habitu & stipatu tyranni manus deosculatus.

Solimanni in Hungariam expeditio.

VII.

Qui Principes Maximiliano auxilium tulerint.

Ex altera parte Maximilianus quoque in Italia, Hispania, Sabaudia, Germania, atque etiam in Gallia magnas copias contrahebat: in quo bello Dux Guisius iunior multis comitatus proceribus, tyrocinium facere vltro voluit. Ecclesiastici interim precibus & supplicationibus cœlestis numinis iram placare studebant: tumque institutum fuit, vt ad campanæ sonitum certis diei horis omnes vbicumque essent, sese prosternerent, & flexis genibus Deum pro felici belli exitu comprecarëtur; sic vt in exercitu Principes & magnates ex equis descendere flexis genibus & complicatis manibus precari, ac terram osculari visi sint. Quũ vero Imperator quodam die Viennæ è fenestra prospectans, Lutheranos quosdã vidisset, campana sonante nihil se mouẽtes, hæc verba effatus esse dicitur: Bone Deus! Vereor equidem ne hominum istorum societas nobis damnosa sit & infelix. Hæc quidem complures viri nobiles audierunt, & inter ceteros Timoleon Cossæus Brissaci Comes, cuius nomen in Galliis hodieque celebratur. Sed quia instituti mei non est omnia, nisi ea quæ ad religionem spectant, persequi; cetera quæ consequuta sunt, facile silentio prætereibo, quomodo scilicet Solimannus Sigethum obsederit, quomodo Mahumetes Bassa singulari artificio morte Imperatoris in tot hominum millibus celata, & exercitum & thesaurum omnem Selimo filio Solimanni integrum conseruarit, & mortui hominis auspiciis; post sextum assultum, inexpugnabilem illam arcem centum maioribus machinis munitam, expugnarit; idq; in conspectu Maximiliani Imperatoris, qui quum suis opem ferre non posset, Viennam tandem retrocedere est coactus. Selimus quidem ex Mahumetis consilio Constantinopolim profectus, Pertaum Bassam Ioanni tamquam rerum omnium inspectorem adiunxit; qui hinc Turca illinc Arriano consilia ipsius moderante, tandem abiecta omni diuini honoris cura; vniuersam Transyluaniam hæreticis prostituit, Selimo præceptorum patris vel nescio vel oblito.

Notabile dictum Maximiliani Imperatoris.

Omnifariæ hæreseos in Transyluaniam irrumunt.

Petrouitium vero Michael Balsanius Lippensis in quadam epistola scribit,

Catholi-

Catholicorum hostem fuisse acerrimum, adeo vt ad Turcas plerique & in oppida ab ipsis occupata confugere sint coacti, nisi pessimo letho à pessimis illis Christianis exstingui mallent. Inde factum, vt Ecclesiastici, metu Petrouitianæ tyrannidis, desertis gregibus aliò abierint, alii vero officiis & dignitatibus exuti, in solitudinibus quod reliquum ipsis fuit vitæ, misere exegerint. Quod si quis contradicere aut resistere auderet, eius fronti stigma inurebatur, Crux nimirum, illud pulcerrimum & gloriosum Iesu Christi insigne, Tau illud salutis signum, honorabile virtutis & constantiæ, ad Crucifixi honorem, testimonium. Idem nouacula non coronam tantum, sed cutem etiam & carnem sacerdotibus abrasa testatur. Qua crudelitate multi perterriti, vxoribus ductis religionem mutare, quam in tam horribili persequutione vota seruare maluerunt.

Sed præ ceteris insigne est quod ille Claudiopoli in res sacras exercuit sacrilegium, vbi iussu ipsius altaria diruta, statuæ confractæ, omniaque Ecclesiastica ornamenta profanata sunt. Quia vero iuxta antiquas regni leges, sine Ecclesiasticorum & Canonicorum consensu de ijs quæ ad rempublicam pertinent nihil decerni aut fieri potest; quatuor ex Nobilitate ab illis electi sunt, Capitulares appellati, qui cum eadem qua veri Canonici auctoritate ac potestate publicis consiliis interessent. Pauci sane ex omni Nobilitate in Catholica religione constantes permanserunt. Inter hos præcipui fuerunt Stephanus & Albertus Tordii, cum omni sua familia, Christophorus Kerezenius, Michael Telgedius, Dionysius Makaius, Martinus Literatus, & ij fere omnes qui in montanis Transyluaniæ habitant. Visi tum sunt Lutherani Prædicantes cum tubarum clangore & tympanorum strepitu Catholicorum templa ingredientes, profanas & blasphemiarum plenas cantiunculas decantantes; quasi Martio assultu Dei ædes, sub impii illius Gubernatoris fauore occupaturi. O quam bene dixit Æschines, quanto maior malis concessa sit potestas, tanto maiora inde mala nasci! Eodem tempore Claudiopoli erat Franciscus Dauid (de quo libro tertio aliquid dictum est) sub Augustanæ, cuius professionem simulabat, Confessionis prætextu sectæ suæ asseclas & vires quærens. Hic Sacramentarium quendam Prędicantē, Martinū Calmenecium nomine, à Petrouitio introductum, hominem argutum & omnium stropharum bene peritum, ad disputandum prouocarat. Accipit conditionem Martinus; condicitur locus & tempus, ac disputatio præsentibus plerisque Transyluaniæ proceribus, per aliquot dies continuatur; tandem partis vtriusque rationes collectæ ad Philippum Melanchthonem mittuntur, interposito compromisso, vt quicquid ille pronunciarit, ratum pars vtraque haberet, ac diuersas omnes opiniones repudiaret. O rem miseram & calamitosam! Eone

Lutheranorū insolentia.

Franciscus Dauid.

rem deueniſſe, vt contemta totius Chriſtianitatis & vniuerſalium Conciliorum auctoritate, in vnius hominis de ſchola & Grammatici iudicio quis acquieſcat! Verum antequam à Melanchthone reſponſum veniſſet, Franciſcus Dauid, relicta Auguſtana Confeſſione, Helueticam ſequutus eſt; quam tamen ipſam quoque mox repudiauit, à Blandrato, quicum priuatim colloquutus fuerat, ad Arrianiſmum pertractus, vt & multi alii Principis Conſiliarii, Gaſpar Becus, Gaſpar Cornliſius, Chriſtophorus Fagmaſius, & Ioannes Gerendius: quorum hic poſtea Sabbathariorum anteſignanus, & diſcipuli ipſius Gerendiſtæ ſunt appellati.

Gerendiſtæ hæretici.

Non multo poſt Gallus quidam nomine & natione, Caluiniſmum in Tranſyluaniam apportauit, adiutus à Matthia Deneio & aliis quibuſdam excucullatis apoſtatis, nimirum Petro Meluis, Petro Carolino, Georgio Geontio, Petro Berekzazi, Ambroſio Darceketo, & aliis. Nouos hos Caluiniſtas Antitrinitarii ſæpe aggreſſi ſunt, & inprimis Franciſcus Dauid, quem ita in Bibliorum lectione verſatum fuiſſe aiunt, vt pleraque dicta memoriter ad vnguem tenuerit. Diſputans aliquando cum Caluiniſtis, Scripturæ ab ipſo ad ſuæ opinionis defenſionem allata loca ex SS. Patrum ſenſu & auctoritate interpretanda eſſe dicentibus, Profecto ſuaues, inquit, homines eſtis, qui vultis vt apud me Patrum valeat auctoritas; quam ſi Papiſtæ vobis opponant, ſtatim dicitis, homines illos fuiſſe, & errare potuiſſe. Ecquid pudet vos? Quod ſi Patrum vobis tanti eſt auctoritas, cur non Pontificiam doctrinam, tam iſtorum quam Conciliorum, quæ contra expreſſum à me allegatum Dei verbum mihi obiicitis, calculo approbatam amplectimini? Ex quo apparet, neque hæreticos ipſos contra hæreticos vllam obtinere poſſe victoriam, niſi armis ex Catholicæ Eccleſiæ armario depromtis: quæ ſunt, Verbum Dei tam ſcriptum quam non ſcriptum, Traditiones ſcilicet & auctoritas Eccleſiæ, quibus omnes Eccleſiæ hoſtes cum perpetua ſua ignominia hactenus fuere iugulati. Ex ijs quæ dicta ſunt facile vides, lector, quænam facies ac quis ſtatus fuerit aulæ Tranſyluanicæ, in qua Lutherani, Arriani, Caluiniſtæ confuſi, quinam eorum plures animas perderent, certamen inter ſe ſuſcepiſſe videbantur. Rex ſiue Princeps etſi poſtquam Catholicæ valedixit Eccleſiæ, occulte cum Arrianis ſentiret, Proteſtantium tamen ſeu Auguſtanæ Confeſſionis religionem ſimulabat. Inualeſcente vero Sacramentariorum Tigurinam & Geneuenſem Confeſſionem iactantium ſecta, ad Witebergenſes & Lipſienſes Theologos litteras Albæ Iuliæ XX. Septemb. Anno MDLXI. datas ſcripſit, in hanc ſententiam: Se, poſtquam animaduerterit Sacramentariorum ſectam, longe lateque per Chriſtianum orbem iam ſeſe diffundentem, in regno quoq; ſuo gliſcere, pro eo quo ſemper à teneris

Franciſcus Dauid Biblia ad vnguem callet.

Trãſyluanus Confeſſioni Auguſtanæ ſe ſimulat.

annis

annis puriorem religionem prosequutus sit affectu, magnum dolorem percepisse; vt & fideles suos Hungariæ & Transyluaniæ subditos: qui in tanta Fidei Confessionũ incertitudine & varietate, tam diuersis opinionibus agitentur, vt vix quidquã certi habeant quod sequantur. Hanc ob caussam subditorum rogatu, in ciuitate sua Megyes conuentum indixisse, vt inprimis quid de Cœna Domini credendum sit, statuatur. Quod si certi nihil concludi possit, rem omnem ad ipsorum sententiam relaturos. Interim vero mittere vtriusq; partis opiniones & rationes, vt secundum Verbum Dei iudicium de eis ferant; atque ita misere afflictis in Transyluania conscientiis solatium afferant. Qua in re & officium Deo acceptum, veris Christianis dignum, Ecclesiis vtile, & sibi cumprimis gratum præstituri sint. Theologorum ad hanc Principis Epistolam responsio Historiæ Confessionis Augustanæ inserta legitur. Interea vero dum miser hic Princeps extraneorum theologorum de religione exquirit sententiam, vt aliorum saluti consulat, suam ipse domi perdit; euocato Claudiopoli, Blandrati medici commendatione, Dionysio quodam Alexio, cuius persuasione Lutheranismum amplexus à Catholica defecit Ecclesia. Quemadmodum vero videmus, vt apud Principes ii fere qui voluptates & sanitatem ipsorum procurant, præcipua gratia floreant, & non modo accessum liberum, sed & aures Principum sibi patentes semper habeant, sic Blandratus postquam Principem è Catholico Lutheranum fecit, familiaritate ipsius fretus, ad Arrianismum porro eum traducere statuit, Francisco Dauide eum in finem in aulam accersito. Hic ergo Segesuari præsente Rege multa impia contra antiquam de Trinitatis mysterio fidem pro concione effudit, nemine, ob Principis istis subridentis reuerentiam, opponere se aut contradicere auso. Ex quo factum est, vt pestilens illud virus breui tempore in multos fuerit diffusum. Synodos ab istis conuocatas, aliaque id genus omitto, ne in hac miserabili & calamitosa prouincia diutius detinear. Quapropter eorum quæ sequuta sunt historiam paucis perstringam.

XI. *Transyluan mors nouas excitat turbas.*

Induciis inter Selimum & Maximilianum factis, Transyluania aliquantulum respirare incipiebat: quũ ecce mors Ioannis tamquã decumanus fluctus superueniens, nouas tẽpestates & turbas excitauit. Licet enim Ioannes Arrianismo non occulte fauerit, pœnitentia tamen ductus, Maximilianum Imperatorem successorem sibi nominarat. At Transyluaniæ proceres exterorum pertæsi imperium, suæ gentis Principem sibi optabant; Lutherani inprimis & occulti Sacramentarii, qui parum tutos se arbitrabantur, si Principatus ad Maximilianũ Catholicæ religionis studiosissimũ & summa potentia præditũ deuolueretur. Ab his ergo Princeps eligitur Stephanus Batorius; cui quãuis Catholico illi tanto magis fidebãt, quod non dubitarent contentione

illa de Principatu ipsius erga Maximilianum, quem ipsi pariter oderant & metuebant, odium valde exasperatum iri. His ita inter se commissis, vtrimque bellum paratur. Quia vero Sultanum Battorio non minus quam Ioanni antea fauere certum erat, Maximilianus ad omnes Christianos Reges ac Principes Legatis missis, opē corū implorauit, quā à Protestātibus frustratus fuerat, eo quod petitioni ipsorū de religione annuere noluisset. Quum ergo Imperium summis cum difficultatibus inter frequentes Turcarum assultus, Hungarorum & Trāsyluanorū proditiones, ac hæreticorū minas administrasset, cœlesti illa immarcessibili corona à Deo per mortē donatus, terrestrē hanc & Imperialem Rudolpho filio reliquit, cui iam ante mortē patris Hungarica ab Episcopis Agriensi & Zagabriensi Posonii imposita fuerat, & ius traditum in annexum ei Transyluaniæ Principatum; quum prius iureiurando se astrinxisset, Catholicam se Ecclesiam & contra Turcas & contra hæreticos, constanter & fideliter defensurum, quorum hi clandestinis suis machinationibus Christianæ Reipublicæ non minus nocent, quam illi vi aperta.

XI. *Stephanus Battorius Iesuitas in Trāsyluaniam mittit.*

Ad inuidiam vero minuendam, Battorius repudiato regis nomine, Princeps tantum Transyluaniæ dici voluit, & quia facile videbat, subditos vi ad Catholicam religionem adducere se non posse, lenioribus remediis vtendum sibi duxit. Claudiopoli ergo, vbi mira erat Arrianorum multitudo, Societati Iesu Collegium exstruxit, hanc, ceterorum Regum ac Principum exemplo, commodissimam rationem existimans pestem quæ sub priori Principe longe lateque grassata fuerat, reprimendi. Tanta vero de Principis huius virtute fuit existimatio, vt Poloni, post Henrici III. Gallorum regis discessum, eum præ ceteris regno dignum iudicarint. In Poloniam proficiscens Stephanus Transyluaniæ Principatum in manus fratris sui Christophori, non minus Catholicæ religionis amantissimi Principis, consignauit, eique præ ceteris omnibus rebus, curam Patrum Societatis Iesu, suis auspiciis in eam prouinciam adductorum, commendauit. Quod mandatum ille diligenter exsequutus est, & prædictos Patres in possessionem Collegii Claudiopolitani misit, eo ipso tempore quo Prouinciæ Ordines comitia Tordæ habebant: qui quum Principem à proposito hoc diuertere frustra tentassent, ad eum in hanc sententiam scripserunt: Intellexisse se quum ex ipsius, tum ex serenissimi Poloniæ regis litteris caussas, ob quas Iesuitarum Societatem in Transyluaniam introduxerit: quarum quum potissima sit iuuentutis institutio, rogare se etiam atque etiam, vt Patres illi intra prædictos limites continere se iubeantur, ne ob religionis diuersitatem nouis turbis occasio detur. Quum vero Princeps Christophorus eisdem etiam Albæ Iuliæ Collegium assignare vellet, vt ad tam copiosam messem boni operarii vndique suppete-

Polonia rex eligitur Anno 1572.

Anno 1579.

Trāsyluani Iesuitis aditū obstruere conantur.

pete-

peterent, & res tantum non ibi conclamatæ in melius restituerentur: ijdem Ordines, (in quibus omne genus erat hæreticorum) Claudiopoli Anno M. D. LXXXI. congregati, Prædicantium impulsu rursus ei supplicarunt, ne Iesuitas amplius introduci sineret. Quod si qua ciuitas sit quæ Romanæ religionis Ecclesiasten desideret, prius inquiri iuberet an id petentium tantus sit numerus, vt Pastore opus habere videantur; ac tum demum aliquis accersatur. Æquum vero non esse, vt in paucorum hominum gratiam publica quies perturbetur. Perstabat nihilominus in proposito Princeps; sic vt institutis ad votum Collegiis, plurimi indies ad Ecclesiam, quam temere deseruerant, sint reuersi.

Christophoro vitâ functo, Sigismundus Battorius filius successit, magni animi summæque exspectationis iuuenis, cui vix dum nato communis hominum opinio Principatum fuerat augurata. Erat enim Catholicæ Ecclesiæ eiusque legum obseruantissimus, vt cuius omnis pueritia & adolescentia à Patribus Societatis Iesu tam litteris quum moribus formata & exculta fuerit. P. quidem Lelesiũ pueritiæ suæ moderatorem, semper ille tamquam parentem obseruauit & coluit: cuius potissimum instinctu, dissoluto quod prædecessores ipsius cũ Turcarũ tyranno contraxerant federe, & abdicato ipsius patrocinio, fedus cum Rudolpho Imperatore iniit, quæque ad status sui defensionem pertinerent, diligenter præparauit, dicens, malle se cum Christianis sociatum omnia perdere, quam infidelibus imperium & salutem debere. O felicem & gloriosum Principem, si exitus tam præclaris principiis respondisset! In quæ præcipitia Reges & Principes ab ambitione, inuidia & zelotypia abducuntur! sic vt ad ea sæpe descendant quæ numquam antea præuiderant, immo ne cogitarant quidem: quemadmodum huic Principi accidit, vt in sequentibus videbimus.

Transyluania hæresi aliquantum purgatur.

Sigismundus Battorius.

XII.

Mutatio rerum in Transyluania, & sinistrum Sigismundi fatum.

Anno 1588.

Quum hoc modo Catholicis res sub Sigismundi Principatu, qui Patrum Societatis Iesu cõsiliis pręcipue vtebatur, prospere aliquamdiu cederet, & eorumdem opera multi quotidie ex hæresi ad Catholicam fidem conuerterentur: ecce diabolus proceres aliquot, Lutheranis, Caluinistis vel Arrianis etiam fauentes suscitat, ad fedus inter se sub libertatis prætextu, in Catholicæ Ecclesiæ, cuius prosperitati inuidebant, perniciem ineundum: qui decreto facto, contemta Principis ætate, Patres omnes è Transyluania proscripserunt. Iniuste secum agi, querentibus, & vt lege secum ageretur, qui secundum leges recepti essent, neque inauditi damnarentur, aut vt si quod vel in moribus vel in doctrina scandalum commisissent, id demonstraretur postulantibus, responsum fuit, Nullas alias ipsorum partes esse quam obedire, quos facile appareat ad hoc à Papa esse conductos, vt prouinciam sub Romanæ Ecclesiæ

iugum redigant:ei vero conatui sibi præuertendum esse. Sic ergo Principe valde inuito & reluctante Patres è prouincia eiecti, domicilium alibi quæsiuerunt: vixque hoc datum fuit Principis precibus, vt P. Alphonsum Carillium sibi retinere liceret. Non multo post Patrum discessum coniuratio contra Principem fuit inita, cuius dux fuit Balthasar Battorius Sigismundo proxima cognatione iunctus, Andreæ Cardinalis frater: qui cum sociis coniurationis, Sigismundo vel ferro vel veneno è medio sublato, Principatum inuadere constituerat. Huius tam scelestæ coniurationis quum indicia quædam emanassent, Sigismundus P. Alphonso ad Cæsarē ablegato, quid in tanta re faciundum sibi esset, consilium exquisiuit, in qua nullius alterius fidē periclitari vellet. Alphonso in itinere à cōiuratis comprehēso, litterisque ad Imperatorē prolatis, adeoq; tota re patefacta, Sigismundus cū fidelioribus aliquot ministris, ne in coniuratorum manus incideret, discedit; illi vero indicto statim conuentu, coram Ordinibus proponunt: Quandoquidem Sigismundus Princeps sua sponte Principatum deseruerit, priuatam vitam posthac acturus, reliquum esse vt nouus Princeps eligatur. Id Baltasaris potissimum Battorii instinctu factum: qui Ordinum suffragia in se inclinatura sperabat, vt qui ad eam dignitatem adspiraret, parem non haberet. Interim idem P. Carillium dimitti iubet. Sigismundus quum locis tutis aliquamdiu se continuisset, vt quam viam Baltasar instituturus esset, interea videret, tandem ad Imperatorem proficisci decreuit: verum P. Carillius in via ei occurrens, persuasit, ne longius discederet, eaque ratione omnium voluntates multo magis à se abalienaret, ac tandem etiam ab amicis, & qui à partibus ipsius adhuc stabant, desereretur. Tuto eum quum omnibus Catholicis, tum maximæ populi parti fidere posse. Carillii consilio obsequutus Sigismundus, Ordines prouinciæ certiores facit, falsum esse rumorem de se sparsum, quod Principatui renunciauerit. Quod vero in tutum locum secesserit, caussas se graues habere, ac præsertim vt insidias vitæ suæ sine vlla causa structas euitaret: qui tamen ne minimæ quidem offensionis sibi cōscius sit, nec quidquam magis in votis habeat, quam Principatum à patre sibi relictum sarctumtectum conseruare. His in conuentu perlectis litteris, non Ordines tantum qui conuentui intererant, sed etiam maior populi pars vna voce exclamarunt, *Volumus Sigismundum, Volumus Sigismundum.* Qua re obstupefactus Baltasar, dissimulato suo conatu, & ipse assensit.

Coniuratio contra Sigismundum.

Sigismundus in Transylvaniam redit.

Sic ergo ad Sigismundum Legati mittuntur, qui communi nomine eum vt rediret, rogarent; ille vero vt sibi redeunti Iesuitas reducere liceret, omnino volebat, tandem vero precibus quorundam vt tempori obsecundaret, & meliorem exspectaret occasionem victus, sine illis reuersus est, ab accurrente vndiq;

dique multitudine incredibili plausu & gaudio exceptus. Baltasar quoque cum sociis honorifice ei obuiam processit, superiora excusans, & omnem in posterum obedientiam promittens. Quemadmodum vero illi conatus suos quibus poterant coloribus excusabant; ita Sigismundus vindictæ, quam animo voluebat, studium omnibus modis celabat, atque illis inprimis quibus maxime infensus erat, singularem beneuolentiam & fauorem ostentabat; in Baltasarem quoque noui Comitatus beneficio collato. Tandem vero siue nouis contra se insidiis compertis, siue priorum iniuriarum adhuc memor (absolute enim imperandi cupiditas siue zelotypia omnia etiam artissimæ cognationis vincula rumpit.) captantes capere, & suis ipsorum irretire laqueis decreuit. Res tanto consciorum silentio & fide acta, vt per armatos aliquot homines viginti circiter proceribus, qui officii caussa ad templum euntem comitaturi aduenerant, manum iniici iusserit: quorum deinde aliquot ad dicendam causam productos, & perfidiæ conuictos, in carcere necari iussit, Baltasarem inprimis, multa nequicquam cum multis lachrymis obsecrantem. Re deinde ad prouinciæ Ordines, cur scilicet extremis istis remediis sibi vtendum, & perfidorum conatibus obuiam eundum statuisset, relata, Principatum porro tranquille administrauit. Amurathes interim indignissime ferens, quod Sigismundus Rudolphi Cæsaris amicitiam suæ prætulisset, SinanemBassam cum centum armatorum millibus contra ipsum ablegauit, cum mandatis vt viuum aut mortuum in suam redigeret potestatem: cui Sigismundus imberbis fere adhuc, sed forti & magno animo iuuenis, cum quinquaginta millibus sese obiecit, & magnam Turcici exercitus partem concidit. Videre ibi erat religiosos seu monachos nostros per medium aciem, inter tormentorum fumum & fragorem, crucifixi imaginem in manibus gestantes discurrere, & Christianos ad fortiter pugnandum animare. Victoria hæc, quam postea Lippæ recuperatio valde auxit, inter paucas fuit memorabilis, & Principi huic iuueni magnam existimationem & gloriam, toti vero Christianæ reipublicæ magna commoda, adeoque securitatem peperit: tanto illustrior, quod contra veteranum & multis contra nostros victoriis insolentem ducem, à tam paucorum annorum Principe parta esset. Secundum hæc Sigismundus Patres Societatis Iesu, abolito quod Anno M. D. LXXXVIII. contra eos promulgatum fuerat, decreto, Anno M. D. XCV. in veteres sedes & domicilia reduxit, Catholicis passim vehementi gaudio exsultantibus, inimicis vero ipsorum, qui societatem hanc cane peius & angue oderunt, metu perculsis: sicq; restitutis Collegiis, etiam publicas habendi conciones populumque docendi facultas iisdem concessa est.

De Coniuratis supplicium sumit.

Iesuitas restituit.

Post

Monachus Calaber necromanticus. Poſt Ieſuitarum diſceſſum ſuperioribus annis in Tranſyluaniam venerat monachus quidam, Calaber natione, ſicque in Principis familiaritatem ſe inſinuarat, vt Confeſſarius ipſius factus ſit. Hunc plerique omnium eorum malorum quæ Principi poſtea acciderunt, auctorem, fuiſſe perhibent, vt qui & necromanticus fuerit, & omnibus odioſus. *Anno 1595.* Quum enim Princeps vxorem duxiſſet Mariam Chriſtinam, Caroli Auſtriæ Archiducis filiam, ita frigidum & maleficiatum ſe ſenſit, vt lenta tabe in ſingulas horas conſumi videretur: & quamuis abſentis amore flagrantiſſimo æſtuaret, præſentis tamen ne aſpectum quidem ferre poſſet. Idque malum tanto erat grauius quod nullum ei remedium afferri poſſet. Optimum virum P. Magium *Sigiſmundus faſcinatus.* in Polonia & Auſtria diu verſatum, quum Anno M.D C.I. in Franciam veniſſet, vt cum Rege de reſtituenda Societate ageret, Burdigalæ narrantem audiſſe memini, nuptiarum die feminam quandam in templo viſam fuiſſe, inuſitatos quoſdam characteres humi deſcribentem; idq; tum non animaduerſum, poſtea faſcini cauſam fuiſſe creditam. Alii monacho illi Calabro maleficium hoc adſcribunt, eumque cum habitu iſto ad Principem ideo veniſſe putant, vt tanto faciliorem haberet acceſſum, quem ſcilicet optime erga religioſos affectum eſſe ſciret. Diuina certe eum vltio non multo poſt ſequuta eſt, phthiriaſi miſerabiliter conſumtum.

Anno 1596. Tantis malis afflictus Princeps (nam & acerbiſſimos ſentiebat cruciatus, & animo ita nonnumquam abalienabatur, vt inſanire videretur) Pragam ad Imperatorem profectus, totius prouinciæ imperium in manus eius conſignauit, pro compenſatione accepto quodam in Sileſia Ducatu: valetudine interea ſiue vi morbi, ſeu remediorum violentia, tam animi quam corporis in de*Anno 1599.* terius vergente. Viennam deinde profectus in feſto Corporis Chriſti vnà cum Matthia & Maximiliano Archiducibus, venerabilem Euchariſtiam in ſolenni proceſſione comitans, ob rerum ante geſtarum magnitudinem, omnium oculos in ſe conuertit, nequiſſimum illum maleficum, qui tam generoſi Principis valetudinem corrupiſſet, vna voce deteſtantium. Quum deinde in Sileſiam veniſſet, & ditiunculam quam pro ampliſſimo Principatu acceperat, luſtraſſet, pœnitere eum conditionis cœpit, quumque Maximilianum Archiducem in itinere iam eſſe, adeoque Caſſouiam, vt prouinciam fra*Sigiſmundi inconſtantia.* tris Imperatoris Rudolphi nomine adminiſtraret, veniſſe accepiſſet, clam conſcenſo equo, relictis omnibus quæ apportauerat, celerrime in Tranſyluaniam contendit, ab Ordinibus, quamuis Rudolpho Imperatori fidem iam & obedientiam præſtitiſſent, ſumma cum gratulatione receptus. Rudolphus Imperator etſi hac Principis inconſtantia non mediocriter eſſet offenſus, tamen non modo familiam eius liberam dimitti, verum etiam bona quæ ſecum

attulerat,

attulerat, restitui ei iussit. Non multo post idem Sigismundus, animaduertens se tanto imperio moderando in hac animi imbecillitate nequaquam parem esse, quum absentis vxoris lectissimæ feminæ amore æstuaret, cuius præsentis, vt diximus, ne conspectum quidem ferre posset, Andream Batorium Cardinalem, cognatum suum, acerrimum antea inimicum, vt qui post Baltasaris fratris necem cœlum & terram contra Sigismundum iritare numquam cessarat, è Polonia accersiuit, eique prouinciç imperium, assentientibus ordinibus tradidit, ipse vero in Poloniā abiit, vt ibi quod reliquum erat vitæ, priuatus exigeret, redditibus quibusdā sibi reseruatis, præter opulentam ad modum supellectilem & magnam pecuniæ vim, quam Sinane Bassa profligato è præda confecerat: quæ tamen breui post tota incendio periit, omnibus quasi elementis in miseri Principis exitium quasi conspirantibus. Eodem tempore vxor Sigismundi tantorum malorum pertæsa in monasterium quoddam monialium concessit. Andreas Cardinalis accepta in fidem prouincia, cum Imperatore per legatos de pace statim tractare cœpit, Pontificis potissimum interuentu. Interim Michael Moldauiæ Waiuoda siue præfectus, cum magno exercitu in Transyluaniam profectus, multa loca, non prius denunciato bello, occupat. Cardinalis tam insperato casu oppressus, nec vllius iniuriæ aut inimicitiæ contra Michaelem sibi conscius, missis ad eum legatis, cur cum exercitu in prouinciam descenderit, exquirit; atque etiam à Legato seu Nuncio Pontificio impetrat, vt tamquam pacis mediator, se interponeret, & ad arma deponenda hominem exhortaretur. Ille vero nihil cunctatus, Legatum arce quadam includit, & magnis itineribus cum exercitu progressus, missoque feciali à Turcarum Sultano mandatum sibi esse dicit, vt totam Batoriorum, à quibus superiori tempore non mediocrem cladem acceperat, funditus deleret: idem etiam sibi à Romano Imperatore Rudolpho iniunctum. Ea re accepta, Cardinalis quantas potest copias contrahit; & quamuis viribus multo esset inferior, primam Walachi aciem fundit ac sternit: sed redintegrato prœlio, à Gaspare Cornisio Arriano, equitatus duce, vt & Botscaio Varadini præfecto Lutherano, Ecclesiastici hominis imperium moleste ferentibus, turpiter desertus, noctis vsus beneficio, ægre euasit. Dum vero aliquamdiu hinc inde vagatur, tandem ex equo admodum lasso ipse non minus lassus descendit, & in herba exporrectus à somno opprimitur. Delati ad eundem locum pastores quidam, miserum Principem sic deprehensum, non agnitum suo ipsius gladio iugulant, caputque ei amputant: quod Walachi iussu postea depictum, vnà cum acinace, equo & signo Cardinalis, Viennam ad Matthiam Archiducem Matthiam missum fuit. Hoc modo Michael Walachiæ Waiuoda Transyluaniam occupauit,

Andreas Cardinalis Batorius Transyluaniæ Principatum occupat.

A Walacho oppugnatur, & perfide occiditur.

ac deinde Cæsaris Rudolphi nomine aliquamdiu administrauit: homo Græcæ fidei, & acerrimus Antitrinitariorum & Sacramentariorum hostis. Quum vero Imperator animaduerteret, Walachum absolutum affectare imperium, & perniciosa sibi tractare consilia; Georgio Bastæ viro rei militaris, quam sub Ioanne Austrio & Alexandro Farnesio Parmensi Principe in Belgio didicerat, peritissimo, prouinciæ occupandæ, hominisque in potestatem suam redigendi negocium dedit: quod & ille feliciter confecit & Walachum prœlio victum occidit. Quia vero multi adhuc in Transyluania erant Battorianarum partium studiosi; Sigismundus eorum fauore fretus è Polonia in prouinciam rediit, & Principatum toties iam desertum, rursus occupauit; interim vero cum Rudolpho Cæsare de pace & amicitia ineunda egit, additis minis, nisi prouinciam ipsius voluntate obtineret Turcarum opem & patrocinium se imploraturum. Sic misera hæc & infelix regio variis modo prosperæ modo aduersæ fortunæ casibus diu agitata, ac tandem extremis quas bellum adfert calamitatibus afflicta fuit, & tantum non pessumdata.

Georgius Basta.

XIII. *Omne hæreseos genus in Transyluaniam irrepit.*

Et hic quidem Transyluaniæ fuit status, in qua multiplex hæresis Arrianorum, Antitrinitariorum, Sabbathariorum, Lutheranorum, Caluinistarum, & Anabaptistarum, cruentas admodum tragœdias excitauit. Quamquam enim Anno M. D. LVIII. Tordæ vt & postea Anno M. D. LIX. Albæ Iuliæ, & rursus Anno M. D. LX. Claudiopoli in Ordinum comitiis decretum fuerit, ne præter Catholicam & Lutheranam, vllius in tota prouincia religionis exercitium permitteretur; paullatim tamen infinita illa confusanearum sectarum multitudo irrepsit. Ecce hic Christus est, aiebat Antitrinitarius: ecce eum apud nos, replicabat Arrianus: non vestra, sed nostra fides vera est, clamabant Anabaptistæ, Tritheitæ, Samosateniani, Caluinistæ. Et quemadmodum homines desperati totam, quod dicitur, iacere aleam nihil pensi habent; sic multi ex proceribus, in tanta disparium & toto cœlo diffidentium sectarum turba, omnem fere religionis, adeoque etiam reipublicæ curam discernunt. Hinc decretum illud Anno M. D. LXIII. ipsa S. Trinitatis Dominica factum, vt quisque quam vellet religionem sequeretur, & diuersarum sectarum concionatores aliis, ac rursus hi aliis, eodem in templo docendi & suo modo sacra exercendi & Sacramenta administrandi locum darent: quod & postea Anno M. D. LXVI. Tordæ, & Anno M. D. LXXI. Vasrahele in Ordinum conuentu confirmatum fuit. Ab Anno quidem M. D. XL. Lutherana religio sola præter Catholicam, in prouincia hac locum habuit (Arriani enim in occulto la-

tentes

tentes, nomen suum profiteri non audebant) at postquam Caluinistis aditus patefactus est, omnis illa sectarum turba vnà irrupit. Accurrite huc Beelzebub, Astharoth, & omnes maligni atque infernales Spiritus: incudem vestram tundite, fabricate vobis arma quibus veram religionem oppugnetis, atque etiam si fieri posset, exscindatis: huc huc agite, socios vestros visite, obuiis vlnis ad excipiendum vos paratos; Iesu Christi Deitatem primum, dinde humanitatem oppugnantes, purum & nudum hominem, æqualem Mahumeti Prophetam fuisse dictitantes, negantes eius omnipentiam, & Sacramenta truncantes ac scelerate euertentes. O pulchrum decretum! Vt scilicet quisque pro suo arbitratu viuat & credat quod velit. Sanctam hanc de Christiana libertate legem à Luthero tantopere deprædicatam, successores eius religiose admodum seruarunt. In Transyluania certe quotiescunque nouus Princeps electus fuit, ista conditio ei fuit imposita, vt quam quis vellet profitendi religionem omnibus liberam concederet facultatem: ex quo factum est, vt nihil postea à plerisque crederetur: adeoque de vera religione plane actum fuisset, nisi PP. Societatis Iesu Claudiopoli & Albæ Iuliæ semina eius conseruassent, & bonæ incolarum parti ad salutem duces atque auctores fuissent, cum certa spe etiam reliquos, per Dei gratiam, in viam reducendi, dum modo idem Deus optimus maximus amplissimam hanc prouinciam contra Turcarum machinationes & vim conseruaret; qui hæreticorum fauore adducti, firmissimum hoc Christianæ Reipublicæ vel occupare vel totum destruere multis iam annis numquam destiterunt.

QVIBVS MODIS HAERESES IN Poloniæ regnum irrepſerint.

Caput Octauum.

ARGVMENTVM

I. *Polonia ab hæreſi immunis, vſq; ad Lutheri circiter obitum.*
II. *Sigiſmundus I. Lutheranæ hæreſi ſe fortiter opponit: cui Sigiſmundi II. ſecordia aditum deinde aperuit.*
III. *Quinam auctores fuerint earum hæreſeon quæ etiamnum Poloniam affligunt.*
IV. *Polonia & circumiacentes regiones vnam tunc religionem coluerunt.*
V. *Caluiniſtæ & Lutherani confuſionum iſtarum cauſam ſibi inuicem imputant.*
VI. *Euangelici Catholicos Turcas appellant.*

I. *Polonia regnum ab hæreſi diu immune permanſit.*

IN Poloniæ regno Catholica religio ſincera & incorrupta manſit ex eo vſque tempore quo Miecislaus deſerto paganiſmo, Chriſtianam fidem amplexus eſt; nec vllam hactenus ſenſerat mutationem. Quamuis enim Huſſitæ Bohemi, tam lingua quam moribus Polonis fere ſimiles, ſectæ ſuæ virus in Poloniam deriuare ac diffundere modis omnibus conati ſint; à generali tamen Eccleſiæ conſenſu eiuſque vnitate auellere eam numquam potuerunt. Ex iis aliqui ab Abrahamo Sbanſcio viro nobili in Sbanſino arce alebantur, qui virus ſuum in populum ſpargerent; ſed Polonis Bohemorum mutuis ſe cladibus atterentium, ac totum regnum extremis periculis inuoluentium exemplo prudentiores facti, in veteri religione perſtabant, & ſupremi in Eccleſia Paſtoris dicto erant audientes. Tantus vero Poloniæ regum erga Catholicam religionem ardor fuit & zelus hactenus, vt regna hæreſibus infecta vltro oblata, repudiarunt. Quum enim Vladiſlao Bohemiæ regnum ab Huſſitis oblatum eſſet, ille accipere illud magno animo recuſauit, legatis reſpondit religioni ſibi eſſe hæreticis imperare. Redirent prius ad Eccleſiam, tum conditionem regnandi ſe accepturum. Atque hoc modo natio Polonorum tam populoſa quam bellicoſa ab hæreſeos labe immunis fuit conſeruata. Quam ob cauſſam immortale illud Poloniæ decus Cardinalis Hoſius ait, præ ceteris omnibus populis hanc Polonos gratiam Deo debere, quod numquam pugnantibus inter ſe hæreticorum doctrinis fuerint ſeducti, niſi poſt excitatum à Luthero ſchiſma. Antea enim vnam omnium & eandem fuiſſe vocem & doctrinam, ac ſummum in tota religione conſenſum: vt fa-

Cromerus lib. 21.

Chriſtianum Vladiſlai Poloniæ regis reſponſum.

facile ciuitas illa potuerit recognosci, cuius participatio, vt regius Psaltes inquit, in idipsum. Hoc vero diuinum beneficium post Deum singulari Regum ac Principum pietati acceptum ferendum est: quibus solis cum Christianissimo & Nauarræis regibus id iuris concessum est, vt coronas superius clausas gestent, supremi dominii & ab omni alieno imperio liberi insigne; atque etiam sacro chrismate vngantur. Nam Daniæ, Sueciæ, Noruegiæ Gothiæ, Bohemiæ, Hungariæ, Neapolis, Siciliæ, atque etiam Angliæ reges coronas gestant superiori parte apertas, vt qui plerique superiorem agnoscant. Quanto vero tam Catholicæ defendendæ quam propugnandæ religionis desiderio Poloniæ reges flagrarint, bella quæ contra infideles continua fere gesserunt, tum etiam magnifica templa in honorem eius qui pro Mundi peccatis crucifixus est, erecta, & amplissimis redditibus donata, facile demonstrant. Quum enim pleræque aliæ nationes decimas tantum bonorum Ecclesiastico ordini assignassent, hæc vna tertiam regii patrimonii partem tribuisse videtur.

Exorto vero Lutherano schismate, & hæresi per totam Germaniam grassante, contagio quoque tanti mali ad Poloniam peruenit, nihil minus metuentem quam fore vt tantæ turbæ ex tam tenuibus principiis nascantur. Rex quidem Sigismundus, cuius ob singularem virtutem & prudentiam tanta erat existimatio, vt ab omnibus Principibus etiam ab ipso Solimanno Pater appellaretur, memor rem suam agi, *II. Sigismundus I hæresi se fortiter opponit.*

paries quum proximus ardet,

conuocatis regni Ordinibus, assentiente maiori procerum parte, decretum promulgauit, vt qui à Catholica discederet Ecclesia, pro Dei & Reipublicæ hostibus, ac læsæ diuinæ & humanæ maiestatis reis, adeoq; patriæ proditoribus, haberentur, & tamquam intestabiles ex Nobilium albo eraderentur. Salutare hoc decretum postea totius Nobilitatis & regni Senatorum assensu confirmatum, eoque omnes Lutheranæ hæreseos conatus diu elusi sunt & repressi. *Anno 1541.* Inprimis vero illud rex prudentissimus cauerat, ne iuuentus ad Germaniæ scholas hæresi infectas ablegaretur, neque etiam litterarum doctores ac professores è Germania accerserentur. Nihilominus tamen quidam vulpecularum more clanculum in Poloniam maiorem irrepsere, Picardi inprimis, Iacobi cuiusdam Ostrorogij ductu, itemque Lutherana secta Coznitretum primum ac deinde Posnaniam à Stanislao Ostrorogio introducta gliscere cœpit. Et duo hi quidem fratres liberos paternæ labis & hæreticæ contagionis hæredes reliquerunt. Sigismundo Anno MDXLVIII. octuagesimo primo ætatis anno rebus humanis exemto, Sigismundus filius successit, Nobilitati magis quam regni senatoribus addictus, neque Lutheranis admodum infestus:

ex quo magna rerum mutatio sequuta est, non paucis è Nobilitate domum è Germania quo à parentibus missi fuerant, reuersis, & Augustanæ Confessionis apportata secum doctrina. Sed alij nouitatis auidi, liberis suis ex Witebergensi & Lipsiensi Academijs alijsque locis hæresi infectis præceptores accersiuerunt: inter quos fuerunt Eustachius Tresca & Matthæus Poleius, iuuenibus aliquot ex nobili & opulenta Goranorum familia moderandis atque erudiendis appositi: ac paulo momento id hominum genus, Melanchthonis, ad quem mortuo Luthero omnes tamquam ad oraculum recurrebant, consiliis vsi, longe lateque virus suum diffuderant, corruptis iuuentutis animis, & dulci illa Euangelica libertate, qua vota proculcantur, spernuntur ieiunia, exterminantur peccatorum Confessione & pœnitentia, apud Catholicos religiose hactenus & rigide obseruata inescatis. Christophorus Hegendorphinus ad moderandā iuuentutem & litteras docendas Posnaniam accitus, primus Lutheri Catechismum discipulis obtrusit; cuius exemplum collegæ aliquot & Gymnasiorum rectores mox sequuti sunt; dum interea Hussitici quidam Prædicantes populum itidem sermonibus suis seducere allaborant. Sed Andreas Bninius Posnaniensis episcopus iam pridem Abrahamum Sbanscium Hussitis fauentem, vi aggressus, dedi sibi quinque sacerdotes Bohemos coegit, & instaurato Posnaniæ iudicio, publice cremauit: sed postea vis contagionis indies latius proserpentis, non paruam Nobilitatis partem infecit, adeoque ad ipsos regni senatores peruasit, à patribus quasi hæreditario iure in liberos trāslato, spreta, vel exoleta potius, cuius supra meminimus, lege, & apud ignobile tantū vulgus vim habere iussa: sic vt Sigismundi Augusti leges recte aranearū telis similes dictæ sint, quæ muscas tantum detinent, sed à vespis & crabronibus facile perrumpuntur. Graues quidem tam Episcoporum quam totius ordinis Ecclesiastici querelæ ad regem vndique deferebantur; sed tam segniter ille & remisse omnia administrabat, vt Hæresis breui tempore ad omnes regni ordines penetrârit. Procerum enim quorundam, qui Augustanam Confessionem aperte profitebantur, offensionem magnopere verebatur, quorum auxilijs ipsi hinc contra Moscouitas, illinc contra Tartaros grauissimis bellis impedito, opus erat. Neque vero in hac tantum re Sigismundus Augustus, sed & in alijs omnibus eiusmodi cunctatione vtebatur, vt inde à quibusdam *Rex Giotron*, id est, rex crastinus fuerit appellatus, quod scilicet omnia differret ac procrastinaret. Sed & in hoc grauiter ab eodem peccatum est, quod & sectarijs conuentus habendi potestatem fecit, & templa ad nouæ religionis exercitium postulantibus aures præbuit; at cœlum ipsum tantas iniurias & blasphemias hæreticorum non ferens, eodem tempore fulmen in ædes vbi illi conuenerant, immisit,

Sigismundi II. cunctatio.

Episcoporum querela.

vt Hosi-

Hosius testatur, regem in hæc verba, commonefaciens: Ne cogitaret forte fortuna ædes illas, in quibus de diuisione Ecclesiæ agebatur, fulmine fuisse percussas. Dei hanc fuisse vocem, qua consilia ista damnarit; adeoque metuendum esse, nisi Rex istorum se conatibus opponat, multo vehementiorem tempestatem in caput ipsius incubituram. *Hos. tract. de hæres.*

Ex quo effectum est, vt rex in Catholicæ quidem Ecclesiæ obedientia semper permanserit; nullo tamen violento contra hæresin remedio vti ausus fuerit, sed turbarum metu malum dissimularit. Simile quid Manuele Orientis Imperium tenente euenisse, historiæ testantur. Quum enim Constantinopoli ipso præsente Imperatore, de Saluatoris sacrificio disputaretur, quomodo scilicet fieri potuerit, vt Dei Verbum carne nostra vestitum, & verus homo factum, & sacrificium simul esset & sacrificator, ingens tonitru repente exauditum fuit, tanto maiori cum admiratione, quod anni tempus maxime esset alienum; quo plerique qui aderant fuere prostrati. Eodem tempore, inquit Nicetas, Elias vir doctus & celebris, librum aperuit, lectisque quæ ad tempus illud pertinebant, verba hæc inuenit: *Ruina & casus sapientium.* Et sicut Manuel Imperator, hactenus contemta Patrum auctoritate, Scripturam suo arbitratu & iudicio explicare solitus, prodigioso hoc euentu motus fuit vt Ecclesiæ eiusque Doctorum auctoritati plus posthac deferret: ita Sigismundus quoque fulmine illo & aliis rebus monitus, nullum vmquam edictum in hæreticorum fauorem promulgare voluit, quamuis multipliciter vrgeretur. Quin etiam à regni Ordinibus ac Senatoribus comitia Warsouiæ celebrantibus, vt de religionis negocio cognosceret, rogatus, non minus pie quam prudenter respondit: Rex ego sum non Pastor Ecclesiæ: tantumque abest vt meum his de rebus velim interponere iudicium, vt etiam præsulum Ecclesiæ iudicio me submittere paratus sim. Quia tamen idem conscientiarũ libertatem, vt vocant, omnibus indulgebat, factum est vt totũ regnum nouarum doctrinarũ mangonibus ac prædicatoribus, breui tempore sit repletũ: aliis è Saxonia, aliis ex Heluetia, Geneua præcipue & Tiguro accurrentibus. Quin etiam Seruetus ex media Hispania cò venerat, quum Geneuæ prima impietatis suæ tyrocinia fecisset. Ex Italia vero Bernardinus Ochinus, & Valentinus Gentilis Mediolanensis, eodem cõmigrarant: sic vt breui tempore tam variis stirpibus infinita hæreseon & sectarum turba enata sit. Palatini quidam ad mutationẽ spectantes Melanchthonem consuluerunt, quænam ex tot religionibus vt omnium optima & maxime sincera, amplectenda esset; misso eum in finem Petro Gomunscio Lithuano: qui quum Anno M. D LVI. Witebergam venisset, Melanchthonem adiit, expositisque mandatis, Fidei confessionem exhibuit. Nam, vt

Nicetas libro V

Catholica Sigismundi responsio.

Poloni ad Melanchthonem legatum mittunt.

paulo

paullo ante quoque diximus, Luthero defuncto, Melanchthonis præcipua erat inter Nouatores auctoritas, sic vt tamquam supremum Ecclesiæ illorum caput, tantum non adoraretur. Sed Philippus tot negociis impeditus, respondendi partes Selneccero dedit, qui statim nouam illam Polonorum doctrinam Arrianismum sapere pronunciauit: quod vbi Melanchthon intellexit, hominem sine vllo alio responso ad suos remisit.

Modus Pastores eligendi apud hæreticos.

Interea in Polonia, vt & in ea parte Liuoniæ, quæ Polonorum subest imperio, à populo pastores quales ipsi volebant, eligebantur; eaque eligendi ratio diu fuit obseruata, vt scilicet tale munus petens ad senatum ingrediatur, positisque genibus, à Consulibus & magistratu afflatus, diuinum scilicet spiritum accipiat. Inde manu eum apprehensum Consul in templum deducit, & in suggestum collocato Biblia Lutheri & Augustanam Confessionem in manus tradit, vt quidem Rescius scribit. At forma hæc postea mutata fuit, sic vt solus Superintendens Ministris futuris manus imponat, & Euangelium prædicandi concedat potestatem. Quis ergo miretur tantam in Polonia sectarum multitudinem quasi repente exstitisse? quales sunt Antitrinitarii, Tritheistæ, Deistæ, Arriani, Samosateniani, alii. O non minus horribilem quam miserabilem confusionem! qua Mahumetismo paullatim subrepenti via sternitur, vt Caluinistæ & Lutherani à veritate coacti ipsi fatentur. Iosias certe Simlerus quodam loco scribit, Poloniæ Ecclesias (de Lutheranis vero loquitur) in magno & euidenti esse periculo, eo quod Turcis admodum vicinæ sint & adfines: eoq; metuendum, ne noui hæretici, quorum magna ibi sit multitudo, Mahumetanam inuehant doctrinam. Idem Beza in quadam scribit epistola: & Sturmius Zuinglianus in libro quem contra Concordiæ Formulam ædidit, Vereri se, inquit, ne dissidium hoc religionis & Ecclesiarum, & nouæ subinde exorientes ibi hæreses Mahumetismo aditum patefaciant.

In Atheis. de sac. ord.

In libro de æter. Dei Filio.

III. *Hæresiarchæ in Polonia.*

Sed vnde, quæso, noui isti hæretici, qui vobis metum incutiunt, prodierunt? Quis Arrianos, Deistas, Antitrinitarios, & alios tanta copia & varietate succrescentes produxit? Numquid ex Ochini, Gentilis, Blandrati, Statorij, Alciati & similis farinæ hominum schola illi prodierunt? qui omnes Euangelicos se initio professi, tandē ad Mahumetismum aut Arrianismum transierunt, vt Iohannes Harenius, qui in Belgio noui Euangelii ministerio aliquamdiu functus ad Catholicam postea rediit Ecclesiam, in libello quo conuersionis suæ explicat caussas scriptum reliquit. Beza ipse fatetur, Paullum Alciatum Mahumetanam religionem fuisse amplexum. Idem fecit celebris ille iconoclasta Amanuus, & Adamus Neuserus, Minister quondam Heidelbergensis, ex Caluinista primo Arrianus, deinde ex Arriano Mahumetista factus,

Vide Bezam epist. 26. & Reginal.

ctus; & Constantinopolim vnà cum Ioanne Siluano profectus, Christianam fidem aperte abnegauit, vt Micheas Musulmannus apud Reginaldum testatur: in Germania etiam plures alii ad Mahumetismum abducere conatus, vt videre est ex eo Colloquio quod Anno M. D. XCI. inter Catholicum quendam & Badium Caluinianæ religionis Ministrum fuit habitum; itemque ex ipsius Neuseri litteris ad Stephanum Gerlachium amicum Anno M. D. LXXIV. die Iunij secundo scriptis. Eadem inconstantia fuit Blandrati, qui ex Lutherano Tritheista, ac tandem Mahumetanus euasit: itemque Poloni cuiusdam Mustaphæ de Zansi nomine, qui quum initio Caluinista fuisset, tandem ad Mahumetismũ defecit, & Turcici Imperatoris nomine apud Poloniæ regem Legationem obiuit, vt Surius scribit. Georgius Paullus vero Pastor Cracouiensis, Gonesius, Gribaldus, Volanus, Dauid, & complures alii famosi noui Euangelii in magnis tam Poloniæ quam Transyluaniæ ciuitatibus præcones, repudiato Caluinismo, Arrianismum aperte professi sunt. Idem fecit Lucas Steinbergerus, Lutheri discipulus & noui Euangelii in Morauia Prædicans: & præ ceteris miserabilis ille Bernardinus Ochinus, qui ad eas regiones profectus, quasi nulla hactenus veræ religionis fuisset notitia, nouos canones Ecclesiæ Christianæ (quorum exemplum Francofurti Anno M. D. LII. impressum vidi) promulgauit.

lib. 1. cap. 2. & lib. 3. Simler. in vita Bullingeri & de ater. Dei filio. Schlusselb. Theol. Calu. lib. 1. Stanc. de mediat. fol. 38. Calum. admon. ad Polonos. Anno 1583.

IV. Fidei Vniformitas in Polonia.

Ante Babilonicæ turris molitionem vna tantum inter homines lingua, & vnus sermo erat: postquam vero Nimrothus inaudita inflatus insolentia, quasi Deo bellum indicere, & per superbam illam molem tamquam per scalas in cœlum conscendere tentauit, Deus ad disturbandum impotentissimi tyranni conatum, vnicam illam linguam in septuaginta alias penitus inter se dissonas, diuisit, primogeniam vero in Hebri, qui Noæ erat filius, & Deum sincere colebat, familia conseruauit, à quo postea Hebræa siue Hebraica dici cœpit. Eodem modo antequam noui illi Apostoli, Ochinus, Gentilis, Alciatus & alii in Sarmaticas illas regiones venissent, vnica tantũ, nempe Catholica religio in Polonia, Transyluania, Hungaria, Walachia, Moldauia vigebat; omnes Catholico ritu sacra eodem modo faciebant, & sub Romanæ Ecclesiæ viuebant obedientia: à qua postquam illi sese subduxissent, ea quam videmus variarum hæreseon monstra, & infelicia religionis dissidia exstiterunt, sic vt hæretici quidem in vanas sectas distracti sint, vera autem religio penes Noæ posteros, id est, fideles ac Dei metuentes, tum maiorum vestigiis insistentes, incorrupta permanserit. Franciscus Lisinanus monachus apostata (qui postea ad Alcoranum doctrinam suam conformauit) mutationibus illis & nouitatibus non leuem caussam dedit, non tam noui Euangelii studio quam feminæ cuiusdam amore, cuius consuetudine vtebatur. Quid multis?

Franciscus Lisinanus.

hæreses inter Euangelicos emergant, eandemq; fortunam Europam, quam Asia, Africa & Græcia, subituram; aditu iam tam ad Mahumetismum, quam atheismum patefacto. Negari sane non potest, multas nouorum istorum hæreticorum opiniones Alcorano seu Mahumetis deliriis valde esse affines. Turcæ enim ex Mahumetis præscripto, vnum Deum esse credunt; sed Trinitatem in vnitate negant. Iidem Iesum Christum pro veraci Propheta, & homine, à peccatis immuni, è Maria virgine sine peccati labe nato habent: quam solam vnà cum Iesu filio, ex omni Adami progenie à Sathana intactam fuisse, Mahumetes in Azoare LXVI. ait. Idem inquit, Christum ad dexteram Dei in cœlis collocatum sedere, vnde olim ad generale iudicium venturus sit. Ad personam Saluatoris certe quod attinet, complures hæretici à Lutheranis progressi, idem cum Turcis sentiunt. Exstat Hieronymi Zanchii olim in Palatinatu theologi liber, *De tribus Elohim & vno Iehoua*, vbi pulcra illa dogmata legũtur. Ite iã maledicti atq; abominabiles mortales, qui vestra libertate nihil credendi licentiã publice omnibus proposuistis, & verã à vobis religionem denuo productam, Papatumq; destructum; ac Lutherum & qui post ipsum exstiterunt, singulari diuini Spiritus radio & occultorum hactenus mysteriorum cognitione collustratos fuisse non minus vane quã ridicule iactitate. In Polonia quidem & vicinis regionibus tabulæ quædam siue picturę circumlatæ sunt, quibus Papatus ruina depicta effigiabatur, templo quodam depicto, cuius tectum Lutherus in culmine sedens demolitur, & rudera deiicit, Zuinglius vero & Caluinus muros arietant; At Georgius Paullus, Blandratus & alii istorum similes ligonibus fundamenta suffodiunt atque funditus euertunt.

Azoar. 5. & 31.

Pictura hæreticorum.

V. *Caluinistæ & Lutherani confusiones sibi mutuo imputant.*

Tantorum dissidiorum & confusionum culpam Caluinistæ, de quorum doctrina & moribus fuse in hoc Opere tractabitur, Lutheranis, hi contra Caluinistis imputant, qui sub Euangelii prætextu, Arrianas, & Mahumetanas impietates spargant. Qua culpa ipsos non carere inde suspicari quis potest, quod Transyluani quidam & Rasciani litteras ad Mahumetanæ legis interpretem siue Talismannum Constantinopolim miserunt, quibus de ceremoniis Turcicæ circumcisionis erudiri petunt, eandem in Poloniam introducturi. Iacobus Andreæ Lutheranus theologus & Tubingensis Vniuersitatis Cancellarius, Mirum non esse, scribit, quod multi in Polonia, Transyluania & Hungaria Caluinistæ Arriani, quidam etiam Mahumetani & Turcæ facti sint, quibus Caluinus doctrina sua latam iamdudum patefecerit fenestram. Auctor vero historiæ Augustanæ de Cœna Domini, complures Caluinistas, horribili & detestando exemplo, deserto Christianismo ad Turcas defecisse inquit. Alii quoque à Petro Statorio Geneuæ educa-

Hist. Augu. de Cœn.

Polum, quum videret Lutheranam doctrinā tam altas agere radices & longe lateq; propagari, non sine caussa exclamasse: Ecce Alcorani sementem. Non equidem illud mihi propositum est, vt vllam personam iniuria afficiam; neq; illos ego cum Iudæis aut Turcis, vt illi nos, iuxta æstimabo: quamuis præcipuis ipsorum doctoribus Melanchthoni & Bibliandro Alcorani versionem, in Germania diligenter admodum impressam, debeamus, è qua Micheas Musulmannus apud Reginaldum, cum honorifico sane istorum hominum elogio, magnam Turcicæ sectæ accessionem factam gloriatur: quam etiam Præfationibus suis exornarunt, & lectoribus commendarunt; licet si verum dicere velimus, in toto Alcorano nihil sit vel verbis elegans, vel sententiis lectum atque argutum, quod lectoris animum detinere possit; sed tætra quædam infinitorum errorum, deliriorum, mendaciorum & blasphemiarum raphsodia & colluuies: vt merito dici possit, in nullis quæ vmquam vsquam prodierunt scriptis, Deum veritatem iudiciorum suorum contra eos qui ad cœleste lumen oculos claudunt, clarius manifestasse, quam in Alcorano. Eundem tamen Lutherus liminari epistola exornare non dubitauit: in qua inter alia dicit, " si quis ex libro isto Papistarum mores & vitam cum Turcarum " vita & moribus comparet, illos his multo deteriores deprehensurum; seque " ita putare, Papistam monachum aut clericum ne triduum quidem inter Tur- " cas viuere posse, quin suam deserturus sit religionem. Tanta ibi videri mira- " cula, tot monstrosæ abstinentiæ & disciplinæ exempla, vt Carthusianis & " Benedictinis, si cum istis conferantur, pudorem incutiant. Neque veros " Christianos (ô horrendam blasphemiam, ab ipso Sathana eructatam!) neque " ipsum CHRISTVM, neque Apostolos, neque Prophetas tanta vmquam fecisse. " Hæc Lutherus: ex quibus, puto satis apparet, quæ à me hoc loco dicuntur, non ab vlla perturbati animi affectione promanare, sed ab ipsa Veritate dictari; neque me in protrahendis, sed istos in agnoscendis suis erroribus cæcutire. Sanctes quidem & Feuardentius in Caluini & Bezæ scriptis plus quam centum Arrianismos notarunt. Equidem hanc hæreseon inter se collationem lubenter missam facerem (Mahumetismus enim & ipse hæresis est inter Christianos nata non minus quam Lutheranismus) nisi vererer illos silentium meum pro sua hac in re victoria interpretaturos.

Lutherus Turcas laudat.

COMPARATIO NOVÆ EVANGElicæ doctrinæ cum Mahumetana.

Caput Nonum.

ARGVMENTVM

I. *Complures noui Euangelij articuli Alcorano ſunt conformes.*
II. *De Turcico quodam, qui Toloſæ in Gallia fuit Legato.*
III. *Amurathes Turcarum Imperator à Chriſtianis non alieno eſt animo.*
IV. *Narratio de Gallico apud Turcarum regem Oratore.*

I. *Cõplures noui Euangelij articuli Alcorano ſunt conformes.*

QVEMADMODVM infelix ille Sergius monachus apoſtata præcipuum fuit Mahumetanæ inſtauratæ ſuperſtitionis inſtrumentum: ſic Lutherus excucullatus monachus noſtro tempore præcipuus fuit auctor ſchiſmatis omniumq; hæreſeon, quæ Chriſtianam Rempublicam tantopere afflixerunt. Et quemadmodum ad Mahumetanæ libertatis explicata ſigna monachi, vt Bibliander ſcribit, ſturnatim conuolarunt; ſic ad Lutherum magna apoſtaticorum monachorum turba ſe adiunxit. Et vt Turcæ, *Muſulmanni*, id eſt (vt Poſtellus interpretatur) *veri fideles* dici volunt: ſic Lutherani Euangelicos ſeſe appellarunt, quaſi ipſi ſoli ſcilicet Euangelicam doctrinam ſequerentur, quamuis etiam Catholici ſub fidelium cenſerentur nomine. Lutherani quidem nihil maiori in precio habere ſe iactant quam Euangelium, quod eorum quiſq; pro ſuo interpretatur lubitu; Turcæ ſimiliter Euangelium ſiue Noui Teſtamenti libros ſummo in honore habent, in quibus ſuum inueniunt Meſſiam: ac ſi quis Noui Teſtamenti libros ipſis exhibeat, eoſdẽ deoſculati, capiti imponũt: quod inter ipſos maximæ eſt reuerentiæ genus, quo etiam magnates in Gallia, ſi quãdo litteras à Rege acceperint, vtuntur. Henrico quidem Albretano Nauarræ regi nullæ vmquam à rege miſſæ, fuerunt litteræ exhibitæ, quas non ille ſtatim deoſculatus, capiti impoſuerit, his verbis additis: *Deus Regem Dominum meum conſeruet!*

Mahumetes nouam ſuam legem Arabibus annuncians, verum ſe Euangelium afferre iactauit, vt qui à Spiritu S. illuſtratus, & ad hoc tamquã Elnabi, id eſt, verus Propheta eſſet. Lutherus quoq; nouam ſuam doctrinam in Germania ſpargere incipiens, Euangeliſtam ſe à Deo ad interpretanda fidei myſteria miſſum dixit, impudenter iactans: Antequam ipſe aduenisſet, Mundũ quid Chriſtus eſſet neſcijſſe. Mahumetis diſcipuli miſſionem ſuam ex S. ſcri-

ptura

ptura probant, XVIII. Deuteronomij, XI. Matthæi & VII. Lucæ capita allegãtes. Lutherani similiter ad stabiliendam magistri sui legem, miseris hominibus persuadent, ipsum stellam illam esse, de qua S. Ioannes Apostolus in Apocal. loquitur: quemadmodum Adrianus quoq; fecit, ab Antinoo suo fascinatus, esse scilicet illam stellam quam cœlum in Mahumetis produxerit fauorem. Mahumetes sub Gregorii Magni Pontificatu emergens, aiebat Ecclesiam ab Antichristo insessam, & Euangeliũ quod Iesus Christus Dei nuncius, & Virginis filius attulerat esse corruptum. Lutherus multis sæculis isto posterior, ait, eodem tempore, nempe Anno DC. & eodem Pontifice, Antichristũ, hominẽ peccati, in Iesu Christi locũ sese ingessisse, qui totus tũ velut amissus fuerit & in occulto latuerit. Mahumetes inquit, Deũ initio quidem Mosen, deinde Christum sapientiam Patris ac Messiam in mundum hunc misisse, vt saluificã legum hominibus proponerent; quum vero lex illa à Christianis proculcari inciperet, se à Deo allegatum esse, qui Mundum non amplius verbo & præceptis, sed ferro & viribus aggrederetur, & de nefario prioris legis contemtu vltionem exposceret. Idem Lutherus dicit, se scilicet in id à Deo missum, vt Christianos, idololatriæ imẽrsos abysso ac plane perditos puniret. Ecce quomodo vterque eadem velut manu & eodem tempore Antichristũ in S. Petri sede collocent, ac populo persuadere conentur, Deum Ecclesiã charissimam suam sponsam, velut adulterã ac mille modis prostitutam deseruisse. Mahumetana secta armis introducta ac propagata, solis armis ac vi nititur (hinc etiam Imperatori Turcarũ Mosquetam siue templũ ingrdiendi Talismañus, id est, Mahumetanæ legis interpres occurrit, & alta voce verba ista inclamat: Memineris, domine, imperium armis esse acquisitum, & armis conseruari atque propagari oportere.) Noua religio vnde quæso, nisi ex dissidiis, seditionibus & bellis initium habuit? Euangelij prima semina, ait quidam seditionum in Francia non postremus auctor, in cãpis Druydensibus, vbi cruentissima illa prœlia comissa sunt, sparsa esse. Mahumetes ex sua religione omnia sacrificia sustulit, contra comunem Naturæ instinctũ, quæ docet, Deo non interiorem modo, sed etiam exteriorem quandã oblationem deberi. Sic & noua religio non sine blasphemia, omne sacrificium exterminauit. Annon admirabilis in eo elucet Dei prouidentia, tam Mahumetem quam alios Ecclesiæ rebelles ita excæcantis, vt religionis omni sacrificio destitutæ fuerint auctores? Eius enim sacrificii institutione quod Iesus Christus Christianis reliquit & præscripsit, omnibus aliis sacrificiis quæ extra Ecclesiã fiunt, finẽ imponere voluit. Tres hodie sunt religiones quæ verũ Deum adorãt, Iudaica, Mahumetana & Christiana. Prima sacrificare non potest, destructo templo in quo solo Deus sacrificari sibi iusserat. Secunda sacrificium nullum habet aut agnoscit. Tertia

sola,

ſola, Catholica nimirũ religio ſacrificiũ conſeruauit, & quotidie frequẽtat. Hoc quidem argumento Venerabilis Beda contra hæreticum, Miſſam ſacrificiũ eſſe negantem, vſus eſt, in hũc modum diſputans: Miſer homo, quid facis? Annõ vides, ſi Miſſa ſacrificiũ non ſit, te Deum præcipuo honore & officio, quod ipſi tamquam cœli & terræ Creatori, debemus ſpoliare? Si enim Chriſtiani Deo non ſacrificent, nullum omnino erit ſacrificium: quum nec Turca, nec Iudæus, ſed ſoli veri Chriſtiani Deo ſacrificare poſſint, illi quippe diabolo ſacrificant. Sed ad alios quoque vtriuſque, Mahumetanæ ſcilicet & nouæ Euangelicæ doctrinæ articulos tranſeamus.

Turcæ fato quodam & prædeſtinata fortuna omnia fieri credunt. Similiter noui Euangelici, Stoicam quandam prædeſtinationem inuexerunt. Mahumetana religio Baptiſmum deteſtatur, & paruulis etiam non circumciſis cœlum aperit: Lutherus quoque Baptiſmum deſpicatui habet, ad ſalutem non neceſſarium eſſe dicens, & infantes etiam non Baptizatos vult ſaluari. Mahumetani nullum peccatum originale eſſe credunt. Lutherus quoque labem illam quam è matris vtero in hunc Mundum afferimus, contemnit. Zuinglius non peccatum, ſed morbum quendam, velut famem, ſitim & alias infirmitates eſſe dicit: eoque nihil poſſe dici ineptius, quam morbũm iſtum per Baptiſmum tolli; & ob peccatum originale infantes cœleſti gloria priuari. Annon ex Alcorano tibi doctrina hæc videtur hauſta? Quid hoc aliud eſt quam Turcarum & Paganorum colonias in cœlum inducere. Quia enim ſolum peccatum cœlos occludit, nec quicquam obeſt baptiſmi defectus, ſequitur ſane infantes & Turcas & infideles ſine peccato mortuos, dignos eſſe cœli inquilinos. Sic Micheas Muſulmannus contra Saumelem Anglum apud Reginaldum argumentatur, in hoc ſibi valde gratulans, quod noua Euangelicorum religio Turcarum & infidelium infantes regno Dei non excludat, vti vetus religio Papiſtarum. Mahumetes, vt videre eſt in Azoare IV. in Euchariſtia vim quandam occultam & ſecretam eſſe concedit: ſic Lutherus quoque Chriſto ſuo impanato latentem quandam tribuit virtutem, moleſte ferens, vt ipſe fatetur, quod realem Corporis Chriſti in hoc Sacramento præſentiam cum Carolſtadio non plane tollere aut negare poſſet. Mahumetani in omnibus ſacris & precationibus nulla fere alia ceremonia vtuntur, quam quod Dauidis Pſalmos vulgari lingua, ac præſertim in caſtris ſub veſperam omnibus diebus Pſalmum LX. decantant. Hæc vna item & ſola ceremonia apud nouæ religionis homines vſurpatur. Mahumetes omnia religionis ſuæ capita rhythmis vulgaribus deſcripta proponi iuſſit, vt vulgus cantus dulcedine tanto magis alliceretur. Hac eadem aſtutia nouæ religionis inſtauratores vſi ſunt, regii vatis Pſalterio verſibus & rhythmis, vt tam guſtum quam

speciem aliquam religioni suæ conciliarent, descripto. Mahumeres omnibus quæ occupauerat locis, Christianæ militiæ insignia, Cruces scilicet, sustulit & deleuit. Idem fecerunt noui Euangelici, & inprimis posteriores, prædecessoribus ipsorum Lutheranis multo deteriores. Primus quem Mahumetes ad religionem suam pertraxit, seruus fuit siue mancipium, cui libertatem ille promiserat si in ipsum vellet credere. Primi quoque ac præcipui qui superiori & nostro tempore exstiterunt, hæreseon auctores, claustrorum fuere mancipia, qui libertatis desiderio monasteriorum muros transilierunt. Mahumetes noluit, vt cuiquam religionis caussa vis adferretur. Quid vero primas Lutheranismo fores aperuit, quam eiusdem libertatis seu licentiæ amor? quum Lutherus aperte dicat, datam omnib à Natura esse libertatẽ credendi quod quisq; velit. Mahumetes omnia altaria è Mosqueis seu tẽplis suis proscripsit. Eadem noui qui post Lutherum venerunt Euangelici vbique demoliti sunt, profanis mensis in horreis, vbi conciones suas habent, contenti. Mahumetes tam supremo Pontifici quem Muphti vocant, quã ceteris legis suæ interpretibus vxores ducendi fecit potestatem. Idem Lutherus Pfarreris & Helfferis, id est, parochis & diaconis, vt & Superintendentibus suæ religionis non permittit tantum, verum etiam quodammodo præcipit, vt castitatis vota non aliter quam diabolum fugiant & detestentur. Sacrorum apud Turcas ministri à laicis nihil differunt: nam & vxores habent, & communi cum aliis vtuntur vestitu, & mechanicas etiam artes exercent. Sic Prædicantes nulla re ab aliis hominum ordinibus distinguuntur. Turcicæ religionis interpretes siue theologi, quos Alfaces appellant, nulla alia quam vulgari lingua vtuntur. Idem in noua fit religione. Mahumetes ait, impossibile esse homini à feminarum consuetudine abstinere; eoque suos ternas aut quaternas ducere iubet, dummodo non sit metus ne illæ se mutuis plagis concidant. Quænam alia Lutheri fuit theologia, supra libro III. à nobis explicata, aperte dicentis, polygamiam in Euangelio non esse prohibitam. Mahumetes si vir alicuius ex vxoribus consuetudinem ferre non possit, dimittere eam iubet, eiusque loco aliam quæ placeat superinducere, sic vt apud Turcas nec minus rara nec minus frequens vxorum sit repudiatio quam apud nos famularum mutatio. Quid Lutherus? Qui vel quæ, inquit, cum vxore aut marito viuere aut in gratiam redire nõ potest, alibi matrimonium sibi quærat: neque enim id Deus prohibuit. Et Bucerus, non minus nobis quam Iudæis permissum esse dicit, diuortium facere, & aliam ducere vxorem aut maritum. Mahumetes ieiunium Quadragesimale ab Ecclesia non minus pie institutum quam diligenter hactenus seruatum, aboleuit, proque eo alia suo arbitratu ieiunia instituit. Idem pseudoeuangelici nostri non tantum proscripserunt, sed etiam

omnem ciborum delectum penitus sustulerunt, interim nescio quam ieiunii vmbram ex suo ipsorum cerebro natam consectantes.

Et quemadmodum omnes nouæ Ecclesiæ Doctores, SS. Patrum antiquæ illius auctoritatem susque deque habent ac defugiunt, non minus ab ipsorum scriptis quam serpentes à vineæ odore abhorrentes, vt qui non nisi ex veteris Ecclesiæ ruinis nouam suam ædificari posse certo sciunt: sic vafer quoque Mahumetes, non ignarus quantum priscæ religionis auctoritas & continuata illa successio conatibus suis in noua stabilienda secta obfutura esset, in Elfurcane suo in hanc erumpit querelam. Si vestri, inquit, maiores, quos Christianos dicitis, stulti fuerunt & obcæcati, quid vos, an eos sequi vultis? Quod si feceritis, profecto iam omnibus surdis ac mutis, immo ipsis brutis bestiis estis deteriores. Et in Azoare XLI. sic loquitur: Mihi quidem rectam istis commonstranti viam nihil habent quod obiiciant, quã se prædecessorum suorum insistere vestigiis. At quid, si diabolus illos ad inferni ignem abripuit? Quod si nos certiorem ipsis & tutiorem semitam ostendimus, cur eam ingredi recusatis? Prisci enim omnes delirarunt. Numquid plane his gemina, immo eadem noui nostri Euangelici, Protestantes & Reformati dicunt & scribunt? Zuinglius certe quæ sequuntur ex ipso transcripsisse Alcorano videtur. Miseri illi, qui Catholicos se dicunt nobis veram legem afferentibus nihil aliud habent quod objiciant, quam Patrum auctoritatem. At si Patres illi homines fuerunt, certe etiam potuerunt errare. Lutherus vero Patres veram Euangelij cognitionem habuisse negat. Eam à se demum prolatam. Se quidem in Sancti Ambrosij, Sancti Hieronymi, Sancti Augustini & aliorum priscæ Ecclesiæ Doctorum scriptis preciosam aliquam gemmam quærentem, nihil fere aliud quam paleas, & in Conciliorum volumine carbones reperire. Quod si quis Patrum istorum sibi opponat auctoritatem, nihil aliud se ei responsurum, quam si Sanctus Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, immo ipsi Apostoli, Diuus Paullus, Petrus & Ioannes aliud docuerint, ipsos errasse. Se enim certum esse, doctrinam suam ab ipso Deo esse profectam. Ergo si Luthero credimus, etiam Propheta delirauit, quando nos ita admonet: *State super vias, & videte & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris.* Sed jam alia quoque duarum istarum religionum dogmata inter se comparemus.

[Margin notes: *Azoare 13. & 19.* — *Zuing. Tom. 1. Exp. Art. 54.* — *Luther. Tom. ... ad Gal. c. 1.* — *...rem. 6.*]

Quid noui Euangelici de Sanctorum inuocatione doceat, notum est, nimirum eam non modo nõ licitam, sed etiam detestabilem esse, vt qua honor

Deo debitus præripiatur. In Precationum sane quibus vtuntur formulis, nullam inuenias ad Iesum Christum, multo minus ad Spiritum sanctum specialiter directam. Iam Mahumetem audiamus eadem de re in Azoare XLIX. sic loquentem: Tu solum Deum sine vlla intermissione & integro corde inuocato, qui veram tibi præscripsit legem. Hic quidem eos qui preces suas ad alios dirigunt, impunitos non dimittet. Christianis etiam exprobrat, quod tres initio Deos, deinde mille & mille adorarint (sic enim Sanctos appellat, quorum memoriam celebramus.) Idem sæculi nostri reformatores nobis obiiciunt, nimirum tam Sanctam Virginem Deiparam quam Sanctos à nobis pro Diis haberi. Mahumetes Christianos ait, Virginem Mariam tamquam Deam colere. O Iesu Mariæ fili (inquit nequissimus impostor) tu quidem hominibus persuasisti, vt & te & matrem tuam tamquam duos deos reuererentur & adorarent. Quod tamquam egregie dictum Theodorus Bibliander Lutheranus in Commentariis suis in Alcoranum notare non neglexit. Mahumetes Christianos Catholicos vocat idololatras, inquiens, Deum istos imaginum cultores seu adoratores puniturum: quorum dij isti nec vitam nec vllum sensum habeant. Sectarij contra Catholicos nihil quam idem conuicium in ore frequentius habent. Ille dicit, imagines à nobis & statuas tamquam deos adorari; hi salutem nos ab ijsdem petere calumniantur. Et hanc quidem lectionem vtrique à spiritu illo mendacii & tenebrarum didicerunt. Postrema Lutheri propago, & veluti nepotes, Iesu Christi & Sanctorum imagines ita detestantur, vt eas non modo passim deiecerint & confregerint, verum etiam contumeliose ad cloacas raptarint & cremarint. Idem Turcæ faciunt. Quum enim Ochialis Bassa rei maritimæ apud Turcas præfectus, tres insignes naues, atque inter eas prætoriam quoque, quod hactenus numquam factum (Catharinetta enim quam Dragutes ante ceperat, parui erat momenti) Melitensibus Equitibus ereptas, Algerium abduxisset, Turcæ preciosam admodum D. Ioannis statuam, quæ in puppi steterat, publice suspenderunt, vti etiamnum ibidem videtur. Mahumetes (testante Postello in libro de noui Euangelii & Alcorani cõcordia) multa S. scripturæ loca truncauit ac deleuit. Lutherus similiter nõ vnũ & alterum dictũ, sed integros libros è S. scripturæ numero sustulit, vt libro III. à nobis est demonstratum. Mahumetes Azoare XIX. nos accusat quod Papas nostros seu Pontifices maximos adoremus. Idem Lutherus dicit, simplicioribus persuadens, Papam à nobis in altari collocatum, tamquam Deum adorari, ac talem potestatem ei tribui qua infernum aperire, & animas inde educere possit: si ac quæ alia non minus putida ab ipso

Turcæ & Lutherani Catholicos idololatras appellant.

nobis obiiciuntur. Impostor ille in toto suo Elfurcane nihil inculcat frequentius quam Dei misericordiam, iustitiam vero vix verbo attingit. Deum ait, patrem esse indulgentissimum. Quisquis crediderit, saluum fore. Quid noui nostri Euangelistæ, annon SOLAM quoq; fidem ad salutem sufficere dicunt? Lutherus certe aperte ait, ex omnibus vitiis solam incredulitatem damnationem adferre. O felices Christianos, qui modò credant, damnari non possunt? In nouis istis Synagogis videas plerosque linguis ardentes, & manibus torpentes, id est, verbis quidem bona opera iactãtes, sed interim nihil eorum agentes. Libertatem, seu viuendi & quidquid placuerit agendi licentiam à Mahumete propositam, tantam populorum multitudinem Mahumetanæ sectæ adiunxisse Paullus Diaconus testatur; sic vt integræ nationes exturbatis prioribus dominis, ad ipsum defecerint. Eadem licentia Lutheranismo portam quam latissimam aperuit, & subditos contra dominos armauit. Vtriusque sane sectæ constitutio multo sanguine constitit. Et sicut Mahumetana secta in sexaginta octo alias diuisa quidem est, duas tamen præcipuas & velut radices agnoscit, quarum vna Lesarium hominem Arabem auctorem habet, & totam Africam, Ægyptum, Syriam & Turciam occupauit; altera vero Imenium quendam, à Persarum Sophi recepta, & vi armorum, cum extrema fere Asiæ pernicie, longe lateq; propagata: sic posterioris huius schismatis duæ præcipuæ sectæ sunt, Luherana & Caluinistica; è quibus plusquam sexaginta aliæ pullularunt. Quum Arabes missis ad Mahumetem legatis petiissent, vt regionem ipsorum natura sterilem montibusque asperam planam faceret, & fluminibus ac riuis fecundis irrigaret, atque ita hoc miraculo legem à se propositam confirmaret, aut è priscis illis Prophetis & doctoribus aliquem resuscitaret, qui testimonio suo Mahumetanæ doctrinæ fidem adstrueret; impostor ille respondit, Deum à se hac de re consultum, sic respondere ipsis iussisse: iam olim se Prophetas & doctores misisse, qui miraculis doctrinam suam confirmârint; verum eandem posthac non miraculis aut verbis, sed armis propagandam esse, è medio sublatis ijs qui adiungere se ei nolunt. Lutherus vrgentibus Catholicis vt doctrinæ suæ veritatem miraculo demonstraret, nihil aliud respondit, quam quod Mahumetem respondisse diximus; nimirum „ Miracula faciendi tempus iam dudum præterijsse. Idem alio loco sectatores suos in Catholicorum sanguine, manus lauare iubet, vt supra ostendimus. Verumenimvero quanta similitudo & cõuenientia sit Mahumetanæ & Caluinianæ religionis, ipsius Caluiniani Ministri, vti à P. Possevino describitur, testimonium audiamus, qui quum „ præfectum Turcarum vrgeret, vt sectam ipse suam captiuis Christianis sine „ periculo posset exponere, asserebat suum, id est hæreticorum Euangelium „

Sola fides iustificat, secundum Mahumetis & Lutheri doctrinam.

Libro 8.

Mahumetana & Lutherana secta in plures diuisa.

Vtraq; miraculis destituta.

Bassa Mahumetani cũ Ministro colloquium.

Corano

Corano siue Mahumetis legi non adeo esse dissimile. Sanctorũ enim aiebat, " qui sunt in cœlis Preces, Purgatorium item & alia, vti vos Mahumetani fa- " citis, nos quoque Caluiniani negamus. Antiquas Bibliothecas & Synodo- " rum memoriam, vti vos fecistis, ipsi etiam sustulimus. Plures vos Mahumeta- " ni vxores & concubinas ducitis: & nos Caluiniani mulierem, superstite licet " marito, posse seiungi, & cum alio viro coniungi, alteram licet hic habeat v- " xorem, non ita ingens facinus arbitramur. Sacraria templaque in Synagogas " seu Moscheas mutastis, aut destruxistis: nos quoque sacrarijs direptis eadem " vel in nostra Consistoria, vel in equorum stabula, vel armamentaria conuer- " timus, vel denique solo æquauimus. Virginum sacrarum conuentus inter " vos nulli sunt, nec qui virginitatem voueant inter vos habetis: nos quoque " antiquissima eiusmodi monasteria euertimus. Conscientiæ libertatem vni- " cuique in vestris ciuitatibus permittitis: hanc nos quoque & à Regibus & à " Rebuspublicis vel armata manu extorquemus: Ad hæc subridens Bassa, " Quin, ait, iam vos Caluinianos & nos eosdem breui futuros video, nisi quod " relicto nobis aquæ potu, vos tamen vinum omnino retinere, eoque inebria- " ri voletis. Huc vsque Posseuinus. Et hactenus quidem, quæ sit Lutheranis- mo cum Alcorano similitudo & conformitas, aliquo modo ostendimus; quibus si Caluinismus interponatur, facile duæ illæ inter se religiones velut maritari & in vnum conflari poterunt. Hæc tanto prolixius enarrare volui, quod opusculum eius argumenti à magno illo linguarum doctore Genebrardo promissum, post mortem eius imperfectum manserit, certe nondum typis sit diuulgatum.

II. *Turcicus Legatus in Gallia nouos Euangelicos videre exoptat, & cur.*

Ego quum Anno M. D. LXV. Tolosæ litteris operam darem, & è Turcia Legatus ad Carolum IX. Baionam profecturus, eò venisset, curiositate quadam hospitium ipsius adii, & per interpretem cum honoratioribus aliquot ciuibus loquentem offendi. Quum vero inter alia quæri iussisset, vtrum inter præsentes aliqui essent nouæ religioni addicti; Agesius vero vir nobilis Burdigalẽsis, vicissim quæsijsset, cur isthoc scire expeteret? Equidem, aiebat, homines istos libenter videre velim, vt etiam alibi feci: quos certe nos plusquam reliquos Christianos amamus, non solum eò quod Papam capitalem domini nostri hostem, capitaliter & ipsi oderunt, sed etiam, quia religio ipsorum ad nostram propius accedit. Quod dictum inter Tolosanos postea omnium sermonibus celebratum fuit, adeo vt noui isti Euangelici, Turcæ passim à vulgo dicerentur. Quum deinde superioribus annis naues quædam ex magna illa ad Angliam subiugandam armata Hispanorum classe in litore nostro naufragium fecissent, & remiges quidam Turcæ è naufragio eluctati ad nos tamquam ad tutum libertatis & salutis asylum confugissent, ego duo-

rum ex iis qui supra ceteros sapere videbantur consuetudinem mihi adiunxi, eosque de fide ipsorum diligenter sum percontatus. In omni vero sermone tantam opinionum in Christiana religione varietatem mihi obijciebant, ad nouam tamen quam veterē religionem procliuiores, quod hanc impossibilia credēda præcipere dicerent: in hoc Reformatoribus nostris plane gemini, quod nihil nisi quod oculis videri, aut manibus tāgi, vel intellectu saltim comprehendi potest, credere volunt. Illud sane intellexi, pro eo quem in triremibus obtinuerant loco, nimio plus ipsos in religione sapuisse; vt qui forte ibidem, frustratis Inquisitoribus, Lutherano aliquo doctore vsi sint.

Turcæ pro libertate Euāgelicis impetranda intercedunt.

Franciscum & Ægidium Noallios, quorum vterque apud Turcarum Imperatorem regis nostri nomine Oratoris officio functus fuerat, narrantes audiui, Mehemetem purpuratorum principem, & Mustapham Bassam, eum qui Cyprum expugnauit, sæpe apud ipsos de rigore, quo rex noster erga subditos suos in religionis negocio vteretur, conquestos esse, dicentes: Debere regem in hoc potius sui domini imitari exemplum, omnibus tam Christianis quam Iudæis, modo tributum soluant, tam conscientiæ quam religionis cuique suæ exercitium permittentis. Posteaquam vero intellexerint, nouæ istius religionis socios vtplurimum rebelles esse & seditiosos, regis consilium laudasse potius quam damnasse. Suum quidem dominum aiebant pro symbolo his verbis vti: *Aut moriendum, aut obediendum*; hancque legem ab omni Principe inuiolabilem esse seruandam. Mehemetes certe non ignorabat, quæ domini sui Solimanni, cuius præcipua negocia tractarat, fuerit sententia, quodque consilium ille reginæ Isabellæ contra nouos Euangelicos, qui in gratiam ipsius se insinuare, & in Hungaria sedem sibi quærere satagebat, dederit, quamque ab omni nouitate abhorruerit. E sermonibus vero cum Bassis illis non semel habitis facile Legati nostri intellexerunt, illos controuersiarū quæ inter nos sunt de religione, non plane fuisse ignaros; & ad ea etiam loca peruenisse eorum hominum querelas, qui tanta contentione libertatem religionis à Principibus extorquere conātur, quam eandē tamen ijs in locis vbi numero & viribus præualent, aliis negant. Idem vero omnes testātur, qui regiones istas perlustrarunt. Turcicus vero ad Poloniæ regem Legatus, Sacramentariorum caussam strenue egit & defendit; ingenue fassus, eorum doctrinam magno domino non displicere, tanquam à Mahumetana non valde abhorrentem. Idem Surius, Possevinus in atheismis, & Schlusselburgius libro primo Theologiæ Caluinisticæ, immo ipse Petrus Martyr testantur; vt quidem iam dictus Schlusselburgius in epistola quadam scriptum reliquit. Narrant enim, quum Sultano a-

Sacramētariorum opinioni adstipulantur.

liquan-

liquando diuersæ Christianorum de Eucharistiæ Sacramento sententiæ explicarentur, eum statim Sacramentariorum opinioni tamquam magis probabili suum adiecisse calculum. Vt enim hæretici, ita Mahumetani quoque, cœlestia & diuina mysteria humanæ rationi accommodare, & secundum hanc de iis pronunciare solent Londini in Anglia Anno M. D. LXXXIX. libellus prodiit, à quodam quem Angliæ regina ad Maroci regem Mahumetanum legarat, æditus. In eo auctor dicit, à rege illo magnifice admodum & summa cum gratulatione se exceptum, primo statim die mandata exponere iussum fuisse, quum Hispaniarum regis Legatus viginti diebus audientiam vix impetrare potuerit. Et Mahumetanum quidem illum Principem aperte præ se tulisse, se tam Hispaniarum regem quam religionem ipsius odisse, eò quod in ea Inquisitionis, siue Episcoporum & Prælatorum consilio & præscripto vteretur. Addit idem, Principem illum Dei esse timentem, in libris Veteris & Noui Testamenti bene versatum; Anglicanæ vero tam nationis quam religionis, vtpote nulla ferentis idola, præ ceteris amantem. Hoc ille elogio infidelem Principem, & Christiano nomini inimicum cohonestat; & quidem non sine graui Catholici Regis contumelia. Quo vero fauore Turcarum Imperator Sacramentarios prosequutus sit, quidque de ipsorum senserit religione, sequens Narratio ostendit.

III. *Amurathes matris instinctu Christianis fauet.*

Solimanno filius successit Selimus, homo ebriosus & ignauus, qui vix quidquam in vita laude dignum fecit, nisi illud forte quod eum qui fratrem Mustapham natu maiorem patris iussu strangulatum, ipsi lætabundus nunciarat, necari iussit. Ex hoc natus filius Amurathes, naturæ quodam instinctu Christianos amabat, adeo vt secreta quadam vi Christiana fides ei inspirari videretur; quam fortassis à matre hauserat. Hæc enim Cypria natione, in captiuitatem abducta, & Selimo ob rarā formæ excellentiam donata, quamuis arcta custodia teneretur, eam tamen religionem cui per baptismum inserta fuerat, animo penitus infixam semper seruauit. A Selimo deinde in matrimonium ducta, hunc, quem diximus, Amurathem ei genuit; cui paruulo occultis sermonibus Christianæ religionis amorem instillare, quantum poterat, conabatur. Ex quo factum est, vt ille hoc modo educatus, & grandior factus, animum à Christianis minime alienum gesserit, nec ab ipsorum libris legendis abhorreret; vitium vero illud tæterrimum & abominabile, cui pater tantopere indulserat, vehementer detestaretur. Numquam tamen, vt nec auus ipsius Solimannus induci potuit, vt inter Christianos qui in ipsius viuunt imperio, nouæ illi religioni, quāuis Mahumetanæ non ita dissimili, locum daret; econtra vero seruis seu

mancipiis Catholicis non modo liberum religionis suæ permittebat exercitium (in regio enim illo ergastulo, in quo plerumque duo aut tria captiuorum millia detinentur, licet illis sacerdotes eligere, erigere altaria, processiones, aliasque in Catholica Ecclesia vsitatas ceremonias obire, pecuniā denique ad diuini seruitij sumtus colligere) verum etiam eleemosynas sæpe eis mittebat, petens vt Deum pro se deprecarentur. Numquam idem Amurathes bellum contra Christianos voluit suscipere, quamuis à scelerato illo apostata Sinane Bassa assiduò impelleretur, inquiens: Velle se vt oues vicinarum regionum, id est Christiani, & lupi sui siue Turcæ vnà pascantur, & eodem ouili includantur. Sic ergo Sinane ad Persicum bellum ablegato (quod ille quamuis non sine magna hominum clade, feliciter postea cōfecit) Christiano orbi à Turcis pax fuit. Nihil vero Amurathi magis obstitit quo minus Christianam amplexus fuerit religionē, quam infelix illud & multiplex schisma, de quo non à matre tantum, sed etiam ab vxore (quæ itidem erat Christiana) audiuerat. Certe à solius Principis conuersione totum illud Imperium dependet, quum infinita Christianorum tam Græcæ quam Romanæ religionis multitudo in eo habitet; & præcipui militiæ duces Vezires, Bassæ, Beglerbegi, Sangiachi, Spachi vt vocantur, aliique aulæ officiarii plerique omnes Christiani olim fuerint, ad Mahumetanam religionem spe honorum & diuitiarum allecti, & eorundem vsu & fructu hactenus in ea detenti.

Nobilitas apud Turcas vnde. In bellicosa enim hac natione sola virtus, ac præcipue militaris fortitudo nobilitatem parere censetur. Bubulco, caprimulgo, vel infimo sellulario æque patet per fortia militiæ facinora ad summos honores aditus, quam nobilissimo cuiq; vt Solimanno & Selimo imperantibus contigisse videmus. Mehemetes, qui in Bosnia caprarum pastor fuerat, non modo primus purpuratorum (Vezirem vocant) sed etiam gener Selimi Imperatoris fuit factus. Ochialis è Calabria subulcus, Algerii regnum & maris præfecturam adeptus; à Turcis postea Ochiali Fertas, id est, Ochialis scabiosus appellatus, quod quum à Turcis captus esset, eo vitio laborasset. Asanaga Bassa Veneti chirurgi fuit filius. Aramapates è mesonauta Alexandrino Cypri præses factus est. Ibrahimus Algerij rex Gallus natione, rustici in Vasconia fuit filius. Plures alios omitto, qui abnegata Christiana religione, postquam rebus bello fortiter gestis magnam sibi virtutis opinionem pepererunt, ad summos honorum gradus à Turcarum Imperatoribus sunt euecti: Quod siquis obiiciat, Mamaluchos illos siue apostatas ipsis Turcis esse peiores, non tamen opinor, negabit fieri non posse quin aliqua eius quam honorum & diuitiarum cupiditate abnegarunt, fidei memoria animis eorum adhuc infixa hæreat,

conscientiam nonnihil quam purgat. Quod vero tanto Christianorum odio flagrare videntur, eo fit vt veros Musulmannos se esse ostendant, atque ita honores & fortunas suas tanto melius tueantur. Id qui in Turcica aula versati sunt, optime norunt. Plures quidem enarrantes audiui, celebrem illum Bassam & maris præfectum, cuius paullo ante mentionem fecimus, Ochialem, qui Christianam fidem abnegarat, vt alapam à Turca quodam sibi ad remos sedenti inflictam, vlcisceretur, Christianis semper fauisse, quam diu ipsi fortuna fauit, & in tam excelso loco & statu ad quem incredibilis cum virtus, fortitudo inprimis & liberalitas prouexerant, conseruauit, tandem inter Græcæ puellæ insigni forma prædita brachia, expletis voluptatibus, defunctum, & precioso ornatu, Christianorum in morem, quatuor cereis ardentibus in lectulo collocatum. Et hoc quidem in statu Ochialem inuenit is quem Sultanus morbi ignarus, ad eum miserat, cum mandatis, vt primariam ipsius vxorem peregrè abiturā comitaretur. Amurathi Mahumetes filius in Imperio successit: sub quo Ochialis, vt equites quosdam nostrates Melitenses & alios captiuos narrantes audiui, festis celebrioribus, captiuis Christianis ac præcipue sacerdotibus non alimenta tantum, sed etiam argentum clā mittere solebat, rogans vt Deum pro se deprecarentur. Grassante vero in vrbe Constantinopolitana horribili peste, idem in palatio suo à Christianis solemnem processionem fieri voluit, in qua S. Rochi imago fuit circumlata, cum reliquis apud Christianos vsitatis ceremonijs. Mira tum res accidit. Quum enim vix vllus tota vrbe esset angulus quem non contagiosa lues peruasisset, illa tamen ex quingentis captiuis, qui absoluta processione custodijs in eodē palatio iterū inclusi fuerant, ne vnum quidem attigit. Plura fortassis quā instituti nostri ratio fert, de homine illo dixi: sed abripuerūt me admirabiles eius virtutes, animi inprimis magnitudo, & liberalitas, in rebus secundis moderatio, in aduersis constantia, quibus ille plerosq; nostri sæculi duces longe est supergressus. Hic infeliciter à Turcis ad Naupactum commissi prœlij reliquias recollegit, & in tutum deduxit; & quamuis victus, prætorium Melitensis militiæ vexillum, quasi in victoria signum, ad Sultanum misit. Deinde incredibili diligentia restaurata classe, Gulettam illam inexpugnabilem creditam arcem expugnauit; & tribus, inter quas & prætoria fuit, captis nauibus, Melitenses equites magna clade affecit. Quotquot familiarius ipsum nôrunt animo Christianum fuisse dicunt, eoq; tres seruos Christianos semper circa se habuisse, vt cum ijs de religione conferret, tum sex aut septem Mamaluchorum, id est, eorum qui à Christiana defecerant religione, millia, ad omnia quæcumque vellet obeunda paratissimorum. Aiunt in animo eum habuisse, Algerii regnum cuius præfecturam obtinebat,

Ochialis historia.

è Turcarum potestate ad Christianos transferre; ex quo ingens sane ad Christianam Rempublicam facta fuisset accessio, quum id regnum ad trecenta fere miliaria pateat; sic vt vnius vrbis & portus occupatione omne illud terrarum spacium in Christianorum potestate futurum fuerit. In secretioribus colloquiis sæpe ex ipso auditum fuit, Amurathem magnum aliquid & necopinatum conari, & si vita suppetat, effecturum. At morte vterq; præuentus, quod instituerant perficere nequiuerunt. Hæc ego tamquam non omnibus obuia, hoc loco breuiter delibare volui, quum vt lectoris animum aliquo modo recrearem, tum vt ostenderem, à solius Imperatoris Turcici siue Sultani conuersione, totius illius Imperii dependere conuersionem. Quæ sane mutatio facile accidere potest, in tanta apostatarum Christianorum multitudine qui in eo Imperio degunt, & præcipua tam terra quam mari munia administrant; qui vt ante ad captandam gratiam Imperatoris Christianam religionem eiurarunt; sic ipso volente lubenter ad eandem sint redituri. Atque vtinam ea esset Christianæ Reipublicæ vnitas & concordia, vt vna lingua, vna fide & conspirantibus animis id à Deo omnes peteremus! Equidem spes esset, Deum vota nostra & preces aliquando exauditurum, ac Christianos qui miserrimam sub immanibus illis tyrannis seruiunt seruitutem, in libertatem denuo restituturum.

IV. *De Legato Gallico apud Turcas historia.*

Quandoquidem in rerum Orientalium incidi mentionem, facere non possum, quin Euangelicorum nostratium in Turcia conatus oculis lectorum subiiciam, vt qui Turcici Imperatoris fores non semel pulsarunt, aditumque petierunt, ad eamque rem Mehemetis purpuratorum Principis (qui postea à Spachio quodam, cui Timariu m, id est, prædiū beneficiarium ademerat, interfectus est) intercessionem exambire studuerunt. Tanto vero dignior fide quem citabo testis erit, quanto magis ab omni vel adulandi suspicione vel spe vtilitatis abest. Quem dico, Aloisius Cucchius est, nobilis Venetus, qui quum esset in serenissimæ eius Reipublicæ apud Selimum Turcicum Imperatorem Oratoris familia, sequentem epistolam ad Senatorem quēdam Venetum Bartholomæum de Rodolphis nomine scripsit, quo aulæ illius statum exponit. Etsi vero rebus Septemtrionalibus Gallicas immiscere, & Hugonotarum nostratium (quorum nomen libro IX. demum enatum videbis) natiuitatem & cunabula anticipare quodammodo videbor: prudens tamen lector, vti spero, non propterea me extrauagari, aut ab instituto meo quidquam omnino alienum facere iudicabit.

Epistola hac libro Illustr... a Ecclesiæ

Inter alia Venetus ille sic scribit: Bassa talis est, vt statim agnoscat, an syncere quis & libere negocia cum ipso tractet, & num Legati limites à dominis præscriptos obseruent. Quod si animaduertat, dissimulanter aliud quam

Lega-

Legatus in mandatis habeat, agit, statim eos homines procul a se habet. Huius rei memorabile exemplum vidimus in Gulielmo de Grand-Rye, alias de Grand Champ dicto: qui quamdiu regis sui negocia ea qua par est fide tractauit, à Bassa magno in honore fuit habitus, adeo vt omnia quæ de pace cum Romanorum rege tractata fuerant, cum ipso communicaret, ex quo factum est, vt in gratiam regis, pacis conclusio diu fuerit dilata. Postquam vero intellexit, prædictum Legatum non tam regis sui quam subditorum ipsi rebellium commoda & vtilitates spectare, eius actiones suspectas habere cœpit, nec ea qua antea erga ipsum familiaritate est vsus. E contrario, instante Legato vti Hugonotæ quoque ea pace comprehenderentur, Bassa non sine indignatione rogauit, Ecquinam tandem essent illi Hugonotæ? neque enim vllam nationem se audijsse, quæ hoc nomine censeretur. Legatus ergo rem omnem scripto comprehensam exhibuit: quod scriptum postea per multorum manus vagatum est, Bassa Gallorum leuitatem irridente. In eo Legatus fatebatur, Hugonotas Gallorum regis esse subditos; sed ob religionem, quæ Mahumetanæ in multis rebus similis sit, arma sumere coactos. Inde rationes quasdam explicabat, ad probandum, si Hugonotæ federi adscriberentur, & in patrocinium à Turcarum Imperatore susciperentur, magnas eam rem ipsius imperio vtilitates allaturam. Eorum enim opera regem distineri atque auerti posse, ne Hispaniarum regi infestissimo & potentissimo Turcarum hosti, auxilium ferat. Sed & fore vt Romanorum Imperatoris conatus eadem opera per Germaniæ Principes & Respublicas, Hugonotarum caussæ fauentes, disturbentur. Iidem nisi tantas in Gallia turbas excitassent, Turcas nihil in toto mari Mediterraneo fuisse habituros. Regis enim matrem constitutum habuisse, omnes portus & loca munita Galliæ ad mare illud sita, Hispaniarum Regi tradere, Belgio compensationis loco accepto: sicque totum mare Mediterraneum in Hispaniarum regis potestate futurum fuisse. Hugonotis & Lutheranis ipsorum confederatis excisis, certum esse, Papam, Imperatorem, aliosque Reges & Principes Christianos coniunctis viribus Turcarum Imperium aggressuros. Vtilem etiam ad id Turcarum Imperatori Hugonotarum fore confederationem, vt quandocumque libuerit, pacem cum Romanorum rege factam sub honesto prætextu possit rumpere: tumque ipsos Germaniæ quietem perturbaturos, ac vires facile distracturos, si in rem Imperatoris id fore videatur.

Catholicæ tropæa inscriptio incerta legatur.

Ad hæc Bassa non sine risu & ludribrio excepta, per interpretem re-

spondit: Iam videre se, à Galliæ rege non legatum vel Oratorem qui negocia ipsius tractaret, sed proditorem missum. Hugonotarum multo viliorem esse conditionem, quam vt cum totius orbis terrarum potentissimo Principe communi federi adscribantur. Tuto illis fidem haberi non posse, qui in suum ipsorum regem perfidi sint & proditores. Othomannorum consuetudinem esse cum Regibus & Principibus, non cum mancipiis & perfidis res rationesque contrahere, nec proditorie & perfide, sed bello aperto rem gerere. Domino suo facile esse, quandocumque velit, Hugonotas illos ad officium reducere, nisi victoriam de proditoribus & rebellibus partam, parum sibi honorificam existimaret. Atque hæc quidem tum omni populo Constantinopolitano in ore tum fuerunt, cum magna Turcarum & Bassæ inprimis laude; Gallorum leuitatem plerisque vituperantibus.

Hæc ille, quibus capiti huic finem imponam. Interea vos qui Christiani reformati audire vultis, ne posthac quæso, Turcas Papistis copulate, neve Mahumetistas Romanos nos appellate: sic enim efficietis, vt neque nos, qui Catholici sumus & dicimur, vestram religionem cum Mahumetana comparemus. Mahumetana enim hæresis inter Christianos è Monachi cerebro nata, vti & vestra, & armis se hactenus tutata, vti & vestra, Christianæ Reipublicæ tantum non ruinam & exitium attulit, vti & vestra. Quod si omnes Tragœdiæ ab vtroque excitatæ Actus in scenam producere vellem, verendum mihi esset, ne lectoris animum & tam crudelium spectaculorum immanitate defatigarem, & à præscripto longius discederem. Quare ad semitam redeamus.

DE SEDITIOSIS PRÆDICANTIum in Polonia contra regem ſermonibus: De Ioanne Laſco nobili Polono: de miraculis quibuſdam Euchariſtiæ: & de falſo Prædicantis cuiuſdam miraculo.

Caput Decimum.

ARGVMENTVM

I. *Prædicantes in Polonia regem ſuum criminantur, nihili eorum calumnias facientem.*
II. *De Ioane Laſco nobili Polono, Caluiniſtarum anteſignano.*
III. *Miraculum circa Euchariſtiam in Polonia factum.*
IV. *Falſa Polychronij cuiuſdam Prædicantis miracula.*

QVOT quamque diuerſæ in Poloniam ſectæ irrepſerint, ex ijs quæ ſuperius dicta ſunt, patet. Cauſſam vero nonulli regis Sigiſmundi Auguſti facilitati & diſſimulationi, aut forte etiam hypocriſi adſcribunt. Vulgatum eſt, ſed veriſſimum illud:

I. Prædicantes in Polonia ſeditioſas cõtra regem voces iactant, quibus ille tamẽ nihil mouetur.

Principijs obſta: ſero medicina paratur
Quum mala per longas inualuêre moras.

Neque enim regem latebat, noui Euangelij Prædicantes in conuentu Petricouienſi Anno M. D. LXIV. habito, aperte dicere auſos, Nullum ſe habere aut agnoſcere regem niſi Ieſum Chriſtum, illum ſpinis pro ſalute hominum coronatum regem. Stancarus in Præfatione libri cuiuſdam aperte præ ſe fert, ſi rex in eam quam deſiderent reformationem conſentire nolit, Nobilitatem nihilominus penes quam arma ſint & regni vires, Sathanæ imperio valedicturam, & Chriſti regno ſe adiuncturam. Singulis mandatum à Deo eſſe, vt licet fremente toto Mundo, ipſi magis obediant quam homininibus, Reges nihil aliud eſſe quam Dei Vicarios, &c. Sic noui illi Chriſtiani Principibus ſuis ſuperbiſſime inſultabant; adeoque in diuerſis locis multa crudeliter & furioſe patrabant, vt ex ijs quæ Petrus Scarga & Reſcius colle-

gerunt patet: quorum hic testatur, Nobilem quendam hæreticum ad exsatiandam rabiem suam sacerdotem quendam non procul à Warsouia cruci affixisse. Quamuis autem regem non lateret, quæ quum hæretici alibi, tum præcipue Georgius Paullus in Polonia, & Volanus in Lithuania ad populum nouarum rerum studio & seditione inflammandum molirentur, nihilo tamen commotior satis habuit pro sua persona in Catholicæ Ecclesia permanere obedientia, interim nemini vllum religionis caussa negocium facessens, sed pacem omnibus indulgens. Sic pestilens hæreseos morbus longe lateque prorepsit,

Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora deos sedet omina poscens.

II. *Ioannes Lascus insignis Caluinismi hyperaspistes.*

Ioannes Lascus nobilis Polonus, qui ex Anglia, vbi hactenus delituerat, Maria regno admota profugerat, vnus ex præcipuis fuit qui Caluinismum in Polonia proseminarunt, adductis secum Anglis quibusdam itidem fugitiuis. Huius fratrem Hieronymum à Lasco nos Anno M. D XLIX. vidimus, inter eos qui vt Henricum Ducem tum Andegauensem, ad Poloniæ capessendum regnum accerserent, venerant Legatos. Et de Ioannis quidem ab ineunte ætate bonis litteris imbuti doctrina magna erat existimatio, qua ille fretus, inter tot tamque diuersas doctrinas, quæ tum à variis auctoribus in Polonia circumferebantur, Zuinglianismum tandem velut cerebri sui commentis optime congruentem, cui adhæresceret elegit: sed quum leges quæ acerrime in eos qui à Catholica deficientes Ecclesia ad nouas sectas transibant, vindicabant, metueret, in Germaniam primum, deinde in Angliam profugit, vbi Eduardo puero rege, Sacramentariorum secta vigebat: quo defuncto, & Maria in regnum surrogata, Lascus vt & reliqui exsules hæretici proscripti sunt, qui inde Valedicto fratribus, duabus nauibus in Daniam traiecerunt, vbi spe fundandæ suæ ecclesiæ frustrati, tentato etiam frustra in Saxonia inferiori siue Wandalicis ciuitatibus aditu, tandem Embdam Orientalis Frisiæ vrbem primariam appulerunt, Annæ Comitis commendatione à Comite & Senatu recepti: vbi postea fluctuans hæc & diu errans ecclesia aliquantulum conquieuit, imo altas egit radices. Lascus inde patriæ visendæ desiderio, in Poloniam rediit, & ex itinere Witebergæ cum Philippo Melanchthone colloquutus: atque ex eo tempore veram religionem, inquit Beza, id est, Caluinismum Poloniis annunciauit, vsque ad annum M. D. LX. quo è viuis decessit. Felix, inquit idem Beza, quod horribiles illas tempestates Arrianismi, Tritheismi, & aliarum hæreseon quæ

ibi

ibi postea inualuerunt, euitauit. Discipulos vero reliquit non paucos, in eadem schola educatos, qui eandem doctrinam magnis conatibus propagarunt, Christophorum Thretium, Paulum Lascum, alios, qui è diuersis locis & diuersas ob caussas ad ea loca tamquam ad asylum confugerant. Nihil vero Polonorum conscientias magis perturbauit quam desiderium Cœnæ Dominicæ sub vtraque specie sumendæ: licet diuinitus ipsis Anno M. D. LVI. tale ipsis ostensum esset miraculum, quod merito etiam obstinatissimorum hominum incredulitati, nisi eorum animi à maligno obsessi fuissent spiritu, remedium afferre debuisset. Id quamuis à pluribus scriptoribus proditum sit, hoc loco tamen citra legentium fastidium repeti posse arbitror. Interim illud Catholicus lector obseruabit, quemadmodũ tempore Saluatoris nostri Iesu Christi plures fuerunt dæmoniaci, quam toto fere illo tempore quo durauit Iudæorum Synagoga; sic sæculo illo Sacramentario plura visa fuisse miracula quæ circa SS. Eucharistiæ Sacramentum contigerunt, quam vllo retro, à nato vsque Saluatore. Miraculum vero illud sic habet.

III. Miraculum in Polonia circa Eucharistiam factũ Anno 1556.

Pauper quædam & simplex femina, Dorothea nomine, Iudæi cuiusdam in oppido Sachazeth familiaritate diu vsa, ab ipso rogata fuit, vt si quando altare accederet Eucharistiæ sumendæ gratia, panem consecratum ore exemtum clam in sudariolo absconderet, & ad se deferret: tres thaleros & vestem holoserico fimbriatam mercedis loco ipsi pollicitus. Facit infelix quod iussa erat, & Corpus Christi Domini in vigilia Paschatis in pago Cotzo à se receptum, & deinde clam absconditum, sequenti die Mercurij Iudæo illi apportat, cum quo tres alij erant, Michalec, Sachan & Iosephus: qui mox illud in Synagogam delatum pugionibus confodiunt. Quid fit? Ex ictibus copiosus promanat sanguis, quem illi in vitrum collectum asseruarunt.

O rem nefariam & abominandam; Vide, quæso amentissimorum hominum furorem: vide etiam præsentem Dei vltionem, qui quam grauiter contumelias huic SS. Sacramento illatas ferat, innumeris fere exemplis ostendit.

Simile Anno M. D. CXCII. die XXII. Octobris Sternebachii euenisse, auctor Regisiri Mundi scribit; vbi Eleazar & alii Iudæi hostias nacti, cultro eas confixerunt, cuius mucro cruentus, etiam linteum quo illum inuoluerant, cruentauit. Quo nefario & impio facinore detecto, Iudæi illi omnes viui cremati sunt. Hoc sane miraculum non multum dissimile est ei quod Sanctus Athanasius de Iudæis quibusdam refert, qui quum Iesum Christum in imagine sua rursus vellent crucifigere, ad ictus quos eidem inflixerant, sanguinem vidêre copiose profluentem.

Sed

Sed vt ad primum nostrum redeamus miraculum, Re patefacta, & coram rege, qui Vilnæ tum erat in Lithuania, certis testimoniis probata, rex nihilominus diligenter amplius inquiri, & secundum comperta, in reos lege agi iussit. Denuo igitur re coram iudicibus ventilata, atque ita oculis subiecta vt negari non posset, nefaria illa sacrilega vnà cum scelestissimis Iudæis feria sexta ante Festum Ascensionis Domini, vltricibus flammis absumta fuit, eodemque supplicio sequenti die omnes Iudæi qui in Synagoga fuerant, sunt affecti. *Anno 1556.* Quis vero dubitet hoc miraculo Deum Polonis, illis Calicem in Cœnæ Dominicæ communione tanta contentione flagitantibus, ostendere voluisse, quum corpus extra sepulcrum ab anima, sanguine & diuina natura nequaquam separatum sit, Carnem Iesu Christi quam in sacra communione sumimus, mortuam & exsanguem non esse.

IV. *Falsum miraculū à Polychronio Prædicante tentatum.*

Miraculum hoc tam illustre quum postea nouorum illorum Prædicantium oculis à Catholicis opponeretur, quidam inter eos Cracouiæ conciones habere solitus, tantam claritatem non ferens, contrario id obfuscare voluit miraculo; eoque hominem rusticanum Matthæum nomine, pagi Biethagiensis colonum, exigua pecuniola conductum subornauit, vt mortuum se simularet. Qua ille conditione accepta, in feretrum impositus, & ad sepulcrum delatus est, sequente funus vxore & toto domesticorum grege, cum multo ploratu. Ibi quasi forte fortuna adueniens Polychronius (hoc enim nomen historia tribuit) ad templi fores funus sisti iubet, & sermone ad populum de Euangelii quod ipsis annunciaret veritate habito: O Deus, inquit, omnipotens, sana obsecro manu tua omnipotente incredulitatem huius populi: & ad corroborationem veritatis, quam populo huic annuncio, exsuscita, quæso, mortuum hunc, tu qui Lazarum à mortuis resuscitasti. Deinde mortuum inclamans, Matthia, inquit, prodi, surge Matthia. At vere ille, quod dicitur, mortuo næniam canebat. Aperta enim sandapila, Matthias vere mortuus est repertus. Tunc vxor lamentari, Dei hominumque opem implorare, & homicidam Prædicantem detestari atque exsecrari, totam denique rem omnibus enarrare, dolore vocem veritatis indicem exprimente. Testis huius retrogradi miraculi fuit Dominicanus quidam Religiosus, qui eodem die in oppidum venerat, in Russiam inde proficiscens; vt Rescius, Lindanus & Alanus Copus in Dialogis suis testantur. Et sicuti miraculum hoc nouos Euangelicos valde infamauit; ita aliud quod Anno M. D. LXXIX. Cracouiæ euenit, Catholicam fidem plurimum confirmauit, Quum enim in solenni processione Eucharistiæ Sacramentum circumferretur, sutoris cuiusdam Arriani vxor è fenestra prospiciens exclamauit: Ecce qualem vrsum Papistæ portant & adorant. Vix inde in cubiculum digressam diabolus

arripit, tandem post horribiles vlulatus, cruciatus & blasphemias, infelicem animam in mariti complexu exhalantem. Huius rei tota ciuitas Cracouiensis, primaria regni vrbs, testis est, vt Rescius scribit. En tibi audaciam & furorem hæreticorum! En Dei iustitiam, iniurias suas etiam hic sæpe vlciscentis! Eo vsque vero illorum progressa erat insolentia, vt sacerdotem quendam alio colore accersitum, cogere voluerint, vt Eucharistiæ Sacramentum porco fascijs inuoluto, tamquam ægro in obscuro loco decumbenti porrigeret: qui tamen animaduersa fraude, mori potius quam tam nefarium facinus admittere voluit. Hoc quidem in oppido quodam Prussiæ Nitich nomine, accidisse memorant. Multa alia his similia omitto, ab hæreticis illis in locis ad Catholicam vexandam & opprimendam religionem non minus flagitiose perpetrata.

QVIBVS RATIONIBVS CATHOLICA in Poloniæ regno conseruata sit religio.

Caput Vndecimum.

ARGVMENTVM

I. *Quorundam Poloniæ Episcoporum conatus.*
II. *Ecclesiastici status in Polonia opulentia & dignitas.*
III. *Memorabile Philippi Augusti Franciæ regis responsum.*
IV. *Palatini Podoliæ ad Catholicam fidem conuersio.*

FATENDVM omnino est, præter veritatem, quæ indiuidua Catholicæ Ecclesiæ est comes, ac propriam ipsius virtutem, Catholicæ religionis in Poloniæ regno conseruationem doctrinæ & sanctitati Episcoporum quorundam deberi: quorum multi animaduertentes, Pastorum in Germania secordia & veterno euenisse, vt tot lupi in ouile irruperint, etiam atque etiam super gregibus fidei suæ commissis vigilandum sibi statuerunt. Inter hos præcipui fuerunt, Andreas Nesconius, Episcopus Plocensis in Litunia, & Valerianus Episcopus Vilnensis: super omnes vero optimus ille & doctissimus Cardinalis Hosius perdius ac pernox quasi pro Ecclesiæ conseruatione excubabat. Ad subleuandam vero tanti oneris magnitudinem, mi- I. *Episcoporum quorundam in Polonia contra hæreticos vigilantia.*

niſtros fideles & induſtrios ſibi accerſiuerunt, qui in partem curæ pro Dominico grege venirent, Patres nimirum Societatis Ieſu, qui paucis annis, inſigni fecunditate, vndecim Collegia & Reſidentias conſtituerunt, & magnum diuini verbi præconum, Confeſſariorum & iuuentutis moderatorum numerum in aciem contra hæreſin fugatam vndique & profligatam produxerunt, Catholicamque Eccleſiam ſarctamtectam pluribus in locis conſeruarunt.

II. *Dignitas & opes ordinis Eccleſiaſtici in Polonia.*

Porro ad conſeruationem veræ in Polonia fidei non parum momenti attulere Eccleſiaſticorum in eo regno, auctoritas & diuitiæ. Vix enim credi poteſt, quanta ibi Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, & aliorum Prælatorum tam quoad confœderationes quam quoad externas opes ſit potentia. Aiunt Gneſnenſem Archiepiſcopum quadraginta, Cracouienſem ſexaginta, Poſnanienſem quadraginta quinque ducatorum millia annua in cenſu habere, detractis ſumtibus domeſticis. Qui minimum quindecim ducatorum millia ex redditibus percipiunt. Gneſnenſis certe, Leopolienſis, Cracouienſis, Plocenſis, Vilnenſis, Cuiauienſis, & ſinguli vltra quadragena ducatorum millia ex cenſibus annuis ſinguli habent. Ex quo apparet, quomodo primitiua Eccleſia per paupertatatem locupletata, & per vilitatem & humilitatem ſuam ad tantam dignitatem eleuata ſit. Res omnes ſua tempora habent & ætates. Et quemadmodum ſub primis velut Eccleſiæ cunabulis Chriſtianorum templa admodum humilia & inornata, paullatim vero ampliſſimis donariis, & ad maiorem Dei honorem exquiſito ornatu fuêre inſtructa: ſic Reges ac Principes terræ poſtquam Chriſtianæ religioni nomen dediſſent, nihil honorificentius ſibi exiſtimarunt, quam ad Eccleſiæ pedes coronas ſuas deponere, & bona atque opes ſuas eius Præſulibus diſtribuere, vt tanto melius dignitatem ſuam tueri poſſint. Hoc quidem plerique omnes Chriſtiani Imperatores, Reges & Principes, fecerunt; inprimis vero Poloniæ reges, in qua Eccleſiæ præſulum tanta eſt dignitas, vt etiam ab aduerſariis & inimicis ſummo honore afficiantur & demiſſe obſeruentur.

Quo tempore Andegauenſis ad Poloniæ capeſſendum regnum fuit accerſitus, vidimus in Gallia Palatinos Cracouienſem & Drohicienſem Trinitarios; Comitem item Tenchinenſem & Palatinum Lublinenſem Lutheranos, alioſque diuerſarum ſectarum Magnates, Archiepiſcopos & Epiſcopos ſummo venerationis cultu proſequentes, vt neſciam an maior à Catholicis honor ipſis potuerit exhiberi. Abſente quidem rege, aut interregni tempore penes Gneſnenſem Archiepiſcopum præcipua eſt poteſtas, cui Regni proceres non minus obediunt quam ipſi Regi. Singulari vero ma-

gnificentia exteriori omnes vtuntur. Qui minimum, centum equitibus, alii ducentis, trecentis, aut etiam quadringentis equitibus comitati incedunt: domi vero præcipuorum regni procerum ministerio vtuntur, immo nobilissimæ familiæ hæreditaria eiusmodi officia honori sibi ducunt. Quod si Protestantium aut Caluinistarum exemplo armis & vi Catholicam doctrinam propagare vellent, quantas, Deum immortalem, copias, vel contra omnes tam regni quam ipsorum dignitati aduersantes & opibus insidiantes, omnes isti Archiepiscopi, Episcopi & Prælati contrahere & producere possent! Opes sane istiusmodi & diuitiæ non minimum Ecclesiæ contra hostium assultus sunt propugnaculum.

III. *Memorabile Philippi Augusti Franciæ regis dictum.*

De his memorabile inprimis Philippi Gallorum regis cui Augusti & Conquestoris ex merito fuit cognomen, dictum celebratur. Hunc Imperator Otho IV. tum Rex Angliæ & Comes Flandriæ coniunctis viribus diu oppugnarant, iam regnum, quemadmodum pellem ante captum vrsum, vt est in prouerbio, inter se partiti. De quibus omnibus plures & insignes victorias consequutus, restituta pace & tranquillitate, vt Deo pro tot beneficijs gratiam aliquam rependeret, toto regno passim Ecclesias, Monasteria & sacra loca multis prouentibus auxit & locupletauit. Id quum ægre admodum ferrent ij qui vita ærumnose inter tot pericula & militiæ labores acta, omnibus illis bellis bonam & fidelem regi operam nauarant, & eius hac deuota liberalitate præmium virtuti & meritis suis debitum interuerti existimabant, eum admonuerunt, rectius atque vtilius facturum, si opes ac prouentus regni ærario inferret, vt eis deinde quando necesse fuerit, ad status sui defensionem vteretur, quam si easdem in homines inutiles & in diem viuentes profunderet. Qui vero Regem alloquebatur, è numero togatorum erat, ne si sagatus fuisset, rex non eos de publicis sed de priuatis vtilitatibus sollicitos esse putaret. Tum Rex è vestigio sic respondisse dicitur: Equidem minus mira vestra mihi videtur oratio, vtpote eorum qui domi assidue delitescunt, nec pericula nisi auribus & è longinquo sentiunt. Nec quantis periculis conatus nostri & actiones quotidie pulsentur, nec vnde victoriæ obueniant, scire mihi videmini. Equidem in ocio viuens, tam ab externis quam domesticis hostibus tutus, sæpenumero miratus sum tantam Caroli Magni & aliorum meorum prædecessorum in Ecclesiam Catholicam liberalitatem: at postquam pericula non solum ad coronam, verum etiam ad personam meam propius accesserunt, sic vt & de regno & de vita simul mihi dimicandum certandumque fuerit, miratus sum valde non multo maiori

liberalitate ipsos erga eandem vsos. Id enim expertus scio, nec milites,nec equos,nec vlla arma ad victoriam quidquam prodesse, nisi Deus exercituum animum nobis & vires inspiret. Ad diuinam vero impetrandam gratiam Ecclesiasticorum,qui velut domestici sunt & Dei familiares, nobis opus est ministerio. Quocirca nolite mirari quod huic hominum generi bene facio. Quidquid enim eius à me præstatur, id omne Deo & honori ipsius ac seruitio præstatur.

Nec minus memorabilis est Francisci I. regis vere Magni vox: quo audiente, quum omnium sæculi illius virorum doctissimi; Budæus & Castellanus de bonis Ecclesiæ,deque modis quibus illa acquisita essent, disputare cœpissent,rex interfatus, Equidem,inquit, sic censeo, si tam mea quam aliorum omnium Principum scrinia & archiua excutiatis, vix vllos antiquiores aut meliores titulos quam S.Petri inuenturos: cui ab Imperatoribus,Regibus, Principibus & populis factæ donationes vt antiquissimo, ita optimo iure nituntur, quum nostri & illorum tituli plerique vi & armis aut vsurpatione maiorum nostrorum sint acquisiti. Ecclesiasticorum quidem in Polonia opes magna ad Christianæ fidei conseruationem attulisse subsidia, historiæ testantur,quas, vtpote ad institutum nostrum non ita pertinentes,hoc loco omitto.

IV. *Palatinus Podoliæ ad Catholicam Ecclesiá conuertitur.*

Porro in hoc regno Societas Iesu tam doctrina quam vitæ sanctitate magnam sibi peperit auctoritatem,nec solum apud regni senatores & proceres, verũ etiam apud regẽ ipsum, qui P. Scarga & concionatore aulico & Confessario vtebatur. Quamuis autẽ Patrum horum ope multi quotidie ad Catholicam reducti sint Ecclesiam; præter alias tamen inprimis memorabilis est Palatini Miezislauiensis conuersio,quam vti à testibus oculatis accepi, enarrabo. Palatinus hic quũ die quodã sacerdoti Catholico plus pietatis quã doctrinæ habenti,vellet illudere,hominẽ ad prandiũ inuitarat. Mensæ assidentem,Palatino innuente, Prædicans quidam variis quæstionibus vrgere cœpit, iam caput aliquod doctrinæ,iam Papæ tyrannidem,iam dissolutam Ecclesiasticorum vitam in medium proponens. Tacet ad omnia bonus ille sacerdos,ac strenue interim appositis vescitur. Tandẽ ad Palatinum conuersus, Quid hic hominis est,quæso? O inquit Equidẽ ad prãdiũ non ad disputationem inuitatus sum. ibi risu solui omnes,& boni sacerdotis simplicitatem,vel potius inscitiam (ita enim videbatur) ludibrio habere. Tum ille, Equidem, inquit,iam hoc agam,& prandebo; vbi pransus fuero, tum forte homini isti respondebo. Sublatis mensis, sacerdos ita infit: Hodie sacrum in altari peragens,hac vsus sum precatione: *Discerne caussam meam de gente non sancta.* Spero sane hunc ipsum Deum pro sua omnipotentia & misericordia preces has

meas

neas exauditurum. Facto deinde Crucis signo, Prædicantem ita alloquitur: In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, per Dei, cuius ego indignus seruus & sacerdos sum, auctoritatem & potestatem mando tibi, maligne spiritus, vt obmutescas, nec per os istius hominis loquaris. Quid fit? Vix ille hæc verba pronunciauerat, quum ecce Prædicans pisce magis mutus sedet. Tum sacerdos iterum, Iam, inquit, vt homo loquere:& tibi respondebo. Hactenus enim cum maligno illo spiritu, qui per os tuum locutus est, & tam atroces contra Iesu Christi sponsam iniurias euomuit, verba commutare religioni mihi duxi. At Prædicans frustra loqui conatus, quum ne gry quidem proferre posset, demisso capite, totus pudore perfusus inde se proripuit, omnibus hoc miraculo obstupefactis. Illi tamen eidem, muto quidem, nihilotamen minus astuto diabolo color non defuit, quo hanc Prædicantis infamiam palliaret, vi magicæ artis factum esse dictitans: à qua tamen suspicione Gorscium (id enim nomen erat sacerdoti) vitæ simplicitas atq; innocẽtia facile vindicabat. Palatinus vero miraculo hoc obstupefactus, in se rediens, errore, in quo educatus fuerat, abiurato, vnà cum familia sua ad Catholicam Ecclesiam est reuersus, & in ea constanter perseuerauit: quem Pibracus noster tam ob singularem eruditionẽ & eloquentiam quam armorum vsum & rei bellicæ peritiam maiorem in modum laudare est solitus. Idem hæretico cuidam presbytero euenisse Gregorius Turonensis testatur, qui cum Catholico in eadem mensa cibum capiens, eumque irridens, mirabiliter itidem fuit conuersus. Ecce tibi veræ Ecclesiæ & legitimæ vocationis sigilla, quæ in notha illa & spuria Ecclesia frustra quæras. At præstigias esse & magicas artes dicitis. Idem Iudæi de Saluatore nostro dæmonia eijciente & mortuos resuscitante dixerunt. Eadem arte S. Petrus maligno spiritui, qui Simonem illum magum in aëre ferebat, vires ademit. Et quodnam, quæso, miraculum in S. scriptura similia Iudæorum conuicia & calumnias effugere potuit? Sed ite vos, si placet, & magicas artes in subsidium accersite. Agite, vestro Marte vnum nobis producite miraculum, quo sacerdotibus nostris vocationem vestram legitimam esse negantibus, os occludatis. Quid cessatis? quin extrema potius tentatis quam vt hanc calumniam, vt vos dicitis, inultam sinatis. Ite vos Prædicantes, & digitos vestros in os dæmoniacorum inserite, vt sacerdotes nostri faciunt. Periculum facite, an illæsos eos sitis rursus extracturi, Equidem cum Erasmo potius crediderim, si vestras omnes vires conferatis, ne claudicantem quidem equum vos sanare posse. Sed ad institutum redeo, à quo Palatini huius ad Catholicam fidem conuersi historia nos paululum abduxit.

HÆRETICI IN POLONIA OMNIS dignitatis exſortes. Ibidem varia ſectarum inueniuntur genera. Iacobus Palæologus Dominicanus hæreſeos damnatur & punitur.

Caput Duodecimum.

ARGVMENTVM

I. *In Polonia hæretici, regni Senatores eſſe non poſſunt.*
II. *Cardinalis Hoſius Catholicorum cum hæreticis colloquia fruſtra impedire conatur.*
III. *Diaboli miraculum, in Antitrinitarij cuiuſdam corpus ingreſſi.*
IV. *De Andrea Dudithio Epiſcopo Quinqueccleſienſi.*
V. *De Iacobo Palæologo, eiuſq; vita & morte.*
VI. *De Lutheranis, Anabaptiſtis, Calixtinis, & alijs hæreticis qui in Polonia ſtabulantur.*

I. *[Hær]etici in [Pol]onia à Se[nato]ria di[gnit]ate ſum[mot]i.*

EX omnibus ſectis quæ in Polonia & Sarmaticis vigent regionibus, Trinitariorum præcipua fere eſt, quæ vnà cum Græcanica non Poloniam tantum vtramque, ſed Lithuaniam etiā, Ruſſiam & Volhiniam occupauit. Horum Metropolitani pluribus locis Patriarcham Conſtantinopolitanum agnoſcunt: interim à Senatoria dignitate excluſi. Econtrario omnes Catholici in Polonia Epiſcopi, regni ſunt Senatores. Trinitarii quidem quantum ad pertinaciam, ceteris omnibus hæreticis ſunt ſimiles: Sanctam tamen Sedem non tanto odio proſequuntur. Demetrius Huuiadinus, homo non vulgari doctrina præditus (qua vtinam recte vſus eſſet!) vnus ex præcipuis fuit Trinitariorum anteſignanis. Hic Claudiopoli ad populum declamans, multis exſecrabilibus contra SS. Trinitatem effuſis blaſphemiis, apoplexia correptus, in ipſo veſtigio animam exhalauit. Sed non cum ipſo hæreſis, in ſucceſſores multo nequiores transfuſa. Prodierunt tum tabulæ quædam & picturæ, quibus boni illi homines operis, quod Deus ſcilicet, per ipſos effecerit, magnitudinem adumbrare voluerunt. Picta in tabula videtur S. Petri quæ Romæ eſt, Eccl. ſia: quam Lutherus & aſſeclæ alte eleuatis brachiis & intentis ictibus demoliri aggrediūtur, ſed tectum, tātum

con-

confractis & deiectis tegulis perrumpunt: Caluinus vero & Zuinglius parietes perstringunt: at Seruetus ipsa fundamenta, extremam Papatui ruinam moliens, amoto scilicet lapide illo angulari, IESV CHRISTO, quem nec Lutherus nec Caluinus loco mouere ausi sunt. Ecce quomodo Hæresis quibusdam velut gradibus ad summum peruenerit malitiæ & impietatis fastigium, postquam aditus semel ipsi fuit patefactus. Anno vero M.D.LVI. Lutherani & Caluinistæ, existimationis suæ iacturam indigne ferentes, vt è quibus multi quotidie ad Arrianismum transibant, à Trinitariis etiam subinde ad disputationem prouocati, tandem conditionem acceperunt. Sic ergo permittente rege Sigismundo Augusto, Petricouiæ, vbi regni comitia erant habita, colloquium de religione institutum fuit, præsente regni Mareschallo. E Caluinianis colloquutores fuerunt Andreas Radonianus, Sanicius, Syluius, & Procius; scriba Nicolaus Plusius. Ex aduersariis vero Georgius Paullus dux hæresis Tritheitarum (vt eum Posseuinus appellat) Lutomirius, Paclesius, Homanus; scriba Ioannes Casanouius, is qui Caluinum scriptis æditis antea oppugnarat.

Cardinalis Hosius, vir non minus vitæ sanctitate quam doctrina conspicuus, accepta huius Colloquii fama, in quo non ignorabat sanctissimum Iesu Christi nomen fœdis modis laceratum & pedibus proculcatum iri; nulla senectutis & affectæ valetudinis habita ratione, è longo etiam nondum recreatus itinere (paullo enim ante Tridento redierat; vbi Legati officio erat functus.) quamcelerrime ad regem profectus, modis omnibus institutum iam Colloquium impedire annixus est. Sed quum nec precibus nec vllis demonstrationibus regem, cui Trinitarii iam olim libellos suos exhibuerant, à proposito suo diuertere posset, non sine dolore & indignatione ex aula & comitiis discessit, in via multis cum suspiriis sæpe exclamans: O Deus, in quæ me tempora reseruasti! An ferendum est, vt impii illi homines impuris suis vocibus aërem patriæ nostræ corrumpant? Exsurge Deus: quia hostes tui eleuati sunt contra te. Porro ad Colloquium magno apparatu institutum venerunt nonpauci proceres, è maiore & minore Polonia euocati, sed ij tantum qui vel Caluinistarum vel Tritheitarum sectæ adhærebant. Catholicorum enim nemo adfuit. Initio quæstio erat de præside, quis & an vnus esse deberet. Placebat alteris, vt alternis diebus vnus ex vtraque parte præesset. Tandem vero, quum in illo conuenire non possent, duo electi sunt, vnus vnius, alter alterius partis. Quum vero ad rem ipsam accederent, Regni Marescallus, qui Caluinista erat, ad pacem ceteros omnes exhortatus, infit: Constituta iam propositione qua de agendum est,

II. Colloquium inter hæreticos institutũ inuito Cardinali Hosio.

agite

agite in Dei vnius & ſanctæ Trinitatis nomine exordimini. Vbi protenus quidam aduerſariorum toruum intuens, reſpondit: Nos vero hic non dicimus, Amen. Neque enim nos nouimus Deum iſtum Trinitatem, neque vllum ab eo auxilium ſperamus. Tum alii, Nulla iam alia, inquiunt, propoſitione nobis opus eſt, quū ſe hæc obtulerit. Sic ergo de SS. Trinitate diſputari cœptum eſt, ac potiſſimum vtrum Dei filius ab æterno ſit Deus & Patri conſubſtantialis. Dici ſane vix poteſt, quot quantæque Trinitariorum blaſphemiæ paucis illis diebus quibus diſputatū eſt, auditæ fuerint, & quidē omnes, vti videri volebant, Dei Verbo innixæ, cui ad cauſſæ ſuæ patrociniū allegato, mordicus illi inhærebant. Nec vero ex hac arce Caluiniſtæ eos deiicere poterant niſi Catholicorum armis. Quum enim Trinitarii ad ſui defenſionem tertio fere quoque verbo dictum aliquod Scripturæ adferrent, interpretatione, quam ipſi commenti fuerant, adiecta; Caluiniſtæ ſane ictus hos declinandi nullam aliam rationem inuenire poterant, quam oppoſito traditionum & vniuerſalis Eccleſiæ, & SS. Patrum tam Græcorum quam Latinorum conſenſus ſcuto, qui conſenſus velut anima eſt & vita S. Scripturæ. Magni vero illius & Oecumenici Concilii Niceni auctoritatē producentibus Caluiniſtis, noui illi Arriani reſponderunt, Concilium illud erraſſe, in eoque fidem illam & doctrinam à Conſtantino Imperatore tum primum per vim fuiſſe introductam & conſtitutam; contra vero Conciliabulū Arrianorum Syrmii habitum comprobarunt, & Conſtantino laudatiſſimo Imperatori & primogenito quaſi Eccleſiæ filio, maledictum illum & ab vniuerſali Eccleſia condemnatum Conſtantium Arrianorum fautorem oppoſuerunt. Multis diebus in verborum illorum, *In principio erat Verbum*, interpretatione conſumtis, quum finis actioni imponendus eſſet, Caluiniſtæ, ac ſi Catholicæ & Romanæ Eccleſiæ eſſent alumni, alta voce vulgatum illum ſacroſanctum hymnum cecinerunt: *Deo Patri ſit gloria, Eiuſq; ſoli Filio, cum Spiritu Paracleto, in ſæculorum ſæcula.* Trinitarii vero quum hæc verba ferre non poſſent, quaſi furibundi ſeſe proripuerunt, negantes ſe velle dicere *Amen*: quod tantam iniuriam Deo factam (ſic enim aiebant) minime tolerandum eſſe arbitrarentur.

Colloqui ſexitus.

Hic exitus fuit temere inſtituti, & infeliciter finiti Colloquii: qualis etiam multorum aliorum fuit: vt illius quod Tranſyluaniæ Principis iuſſu Anno M. D. LXVII. Varadini inter nouos Euangelicos & Tritheitas; nec non Sendomiriæ Anno M.D.LXVIII. Albæ Iuliæ Anno M. D. LX: Lublini & alijs tam Poloniæ quam Tranſyluaniæ locis, viuente adhuc Ioanne Principe à Blandrata ſeducto, habitum fuit: cui ſuccedens Stephanus Batorius Princeps Catholicæ religionis obſeruantiſſimus (qui ob inſignem virtutis exiſtimatio-

mationem ad Poloniæ regnum postea vocatus fuit) Arrianorum effrænem audaciam repressit, impio illo & nefario homine Francisco Dauide in carcerem incluso, qui non minus Arrianus, quam Blandrata fuerat, Christum adorandum esse negabat, vt qui Deus non esset; alias cum Papistis, etiam reliquos sanctos nobis esse inuocandos. In carcere quum in insaniam incidisset, turma dæmonum apparente, exclamauit: Ecce qui me comitem itineris exspectant. Monitus vt Iesum Christum inuocaret, nequissimus homo, quouis Iudæo magis impius, cum sese inuocaturum negauit, qui se ipsum à cruce non potuerit liberare. Sic os illud impurum tandem infelicem animam exhalauit. Similis exitus Blandratæ fuit, vt supra ostendimus. Porro quamuis ipsis etiam sectariis Caluinistis & Lutheranis nouorum illorum Arrianorũ & id genus hominum hæresis detestanda videretur, numquam tamen fere defuerunt magnæ auctoritatis & potentiæ viri, qui patrocinium eorum susciperent, inter quos fuit Palatinus Vilnensis, in quam vrbem tamquam ad fœdissimam cloacam, omnis generis hæreses confluxerunt. Quis vero omnia colloquia & disputationes ab anno vsque M. D. LXXXVIII. ad hæc vsque tempora inter homines illos mille crucibus & suppliciis dignos habitas enumeret? quas Gaspar Wilkonuski Medicus, postquam è Samosatcniano Catholicus factus est, in vnum librum collectas, Vilnæ ædidit: vt Volanus, Rescius, & alii testantur. Inter alia ait, P. Scargam regis Confessarium litteras vidisse, à supradicto Palatino ad filium scriptas, in quibus fateatur, postquam à Catholica defecerit Ecclesia, inquieto animo semper se vixisse, nec quod in tanta aduersantium sibi mutuo opinionum & sectarum multitudine credendum sibi statueret, aut in quo acquiesceret, certi quidquam inuenisse. Patris exemplo sapientior factus filius, ne hæreseon in profundum barathrum abriperetur fluctibus, Catholicæ clauo Ecclesiæ gubernandũ se permisit. Nihil vero herescos progressum æque impediuit ac Lutheranorum & Caluinistarum dissensiones, quarum calamitas, inquit Historia Cœnæ Augustanæ, caussa fuit quod plurimi qui Euangelio ante nomen dederant, ad Papismũ redierunt à quo discesserant, aut ad Sacramentarios trãsierunt; aut quod peius est complures ex eis nouas illas & pestilentes hæreses amplexi sunt; pauci vero in vera (Lutherana scilicet) religione constantes manserunt.

Francisci Dauidis mors.

III.

Trinitarius à Diabolo per miraculum arreptus.

Circa id tẽpus Deus, vt miseris illis Trinitariis oculos aperiret, insigne miraculum Cracouiæ patrauit. Quum enim religiosus quidam è S. Dominici ordine, P. Seuerinus nomine, dæmoniacum exorcisaret, & sutorem quendam Trinitarium turbæ, quæ frequens accurrerat, vidisset immistum, ad eum conuersus, Qui tibi, aiebat, homo pessime & infidelis, inter fideles est negocij? Veni, inquit, ille, vt mysterium hoc viderem: nec abnuo, vt omnes diaboli

quos tu ex illo eieceris, in meum corpus immigrent. Tum religiosus, Fiat tibi sicut optasti. vix domum redierat infelix ille Arrianus, quum ecce à diabolo arripitur, ac per integrum mensem horribilem in modum vexatur & torquetur, mille interim blasphemias contra SS. Trinitatem effundens. Tandem miserrimus in S.Catharinæ vigilia de fenestra se præcipitauit, anima ei qui corpus ipsius insederat, reddita. Tam tristi casu mariti territa vxor, confestim Catholicæ Ecclesiæ se reconciliauit. Hæc vero ita se habere, in Polonia lippis & tonsoribus notum est.

Hæretici in Polonia de eligendo Papa consultant.

Quia vero noui Euangelii in Polonia præcones nouas quotidie enasci turbas, & in tantis dissensionibus ecclesiam suam fluctuare videbant, de vno penes quem in ceteros omnes esset inspectio, eligendo consultare cœperunt, quodaliter disciplina Ecclesiastica retineri nō posset. Videri ergo sibi necessariū, vt inter eos ministros qui in Polonia sunt, vni alicui, qui prudens, sapiens, pius, doctus, & Spiritu sancto plenus esset, super ceteros Apostolica traderetur potestas, vt reliquos in Euangelica continere obedientia, & in delinquentes gladio spirituali tanto facilius animaduertere posset. Ecce tibi Polonorum etiam hæreticorum Papam optantium vota! Ecce primatum, cuius odio turbæ illæ in religione cœptæ fuerant, ab ipsis etiam aduersariis desideratum! qui tamen, repudiato mox isto consilio, inter Nomadas illos & velut Hamaxobios locum habere non potuit.

IV. *Andreæ Dudítij historia.*

Porro è Trinitariorum secta nostro æuo præcipui fuerunt Breslaf kius Castellani Sendomiriensis Secretarius, & Andreas Duditius; vterque astutus & in hæresi sua propaganda impiger: quibus postea Iacobus Palæologus bonam operam nauauit. Ex his duo posteriores, ob eruditionem non mediocrem digni mihi videntur, quorum hic breuiter contexam historiam: vt omnes intelligant, quam superba ac proinde periculosa res sit illa scientia, qua inflatus animus vniuersalis Ecclesiæ iudicio cedere detrectat. Ac licet de his ab alijs quoque multa sint prodita; non tamen ingratam rem lectori facturum me puto, si veluti spicas ab alijs relictas colligam, id est, ab alijs omissa breuiter enarrem.

Fuit igitur Andreas Duditius Hungarus natione, Quinqueecclesiarum, (quod oppidum est Pannoniæ) Episcopus, ob doctrinam ac multarum rerum vsum Imperatori Maximiliano, dum vixit, percharus; pro quo multas de grauissimis rebus legationes magna cum laude obiuit. Tandem quum in Legatione ad Sigismundum Augustum Poloniæ regem nobilē puellam Sophiā Gonisellā nomine vidisset; formæ captus pulcritudine, sic repēte eius amore exarsit, vt dum ea potiretur, omnia susque deq; habere, adeoque religionem potius deserere decreuerit, quum aliter eius potiundæ spes nulla

esset.

esset. Non agnoscis hic ordinariam ac tritam fere omnium hæreseon portam? Duditium tamen & verecundia aliquamdiu in officio continuit, & vana spes, breui fore, vt proculcatis Ecclesiæ legibus, matrimonij vsus etiam Ecclesiasticis permittatur, cœlibatu ad Eremitas, Monachos & alios quibus tam durum perpetuæ castitatis placeret votum, ablegato. Quam ad rem se non exiguum momentum allaturū sperabat, vt qui doctrina non vulgari, tum multarum linguarum peritia, & admirabili inprimis eloquentia esset instructus. Qua de re quum in Concilio Tridentino nonnullorum Patrū animos tentasset, adeoq; etiam publice verba facere ausus esset; à cunctis exsibilatus, & cum magna pudoris iactura domū reuersus, contra leges Ecclesiæ Sophiam prædictā in matrimonium duxit, non minus postea infelix maritus, quam Coloniensis ille Archepiscopus, cum Moniali sua sequenti libro à nobis in scenam producendus. Ex hac Sophia natus ei fuit filius, miseri senis crux & flagellum. Sophia mortua, idem alterā vxorem duxit, è Borrechiorū familia; ac primo in Poloniam, deinde in Silesiam, vbi omnium gentium dij in honore erant, commigrauit, in magna paupertate & miseria vitam traducens, nec vllam certam religionē, in tanta confusione professus, sed pariter omnes, etiam illā cui initio nomē dederat, Caluinisticā scilicet, irridens. In epistola quadā ad Bezam, qui Poëmata sua ipsi dedicarat, ingenue fatetur, Romanam Ecclesiam non ita vt nouam Euangelicam, in tot factiones ac sectas distractā, & plausibili insuper venerabilis antiquitatis & perpetui consensus fundamento esse subnixā. Quod si Patrum in doctrina consensus sit ipsa Veritas, eam procul dubio stare à Papistarū partibus. Ortis enim inter doctos in Papatu de quacumq; re disputationibus, statim vel Conciliorum decretis, vel Pontificum auctoritate controuersias omnes fuisse compositas. Sic ergo hærebat, sic fluctuabat Duditius, vt nulla ei placeret religio, adeo vt pro Sacris Biblijs, Platonis libris vteretur: libenter, credo, in hoc Iulianum apostatam imitaturus, qui in templis suis versus Homeri decantari, & Platonis libros prælegi iussit, vt Sozomenus & Nicephorus testantur. Satis esse aiebat Duditius, vt Christianus in Deum credat, bene & honeste viuat, Naturæ legem obseruet, amet virtutē, & fugiat vitia: nec vlla alia opus esse ad salutem suam cuique procurandam religione. Narrauit mihi Polonus quidam, multos tam in Polonia quam Hungaria proceres hominis huius manu quādiligentissime scriptas epistolas adhuc penes se habere, ac sedulo asseruare. Tandem quum Vratislauiæ domicilium fixisset, sine vlla morbi suspicione, mortis suæ horam prædixit. Ab Amico enim ad prandium inuitatus, quamuis sanus & valens videretur, excusauit se, inquiens: Tempus iam esse vt aliò proficiscatur, & vltimum Naturæ debitum persol-

uat. Deinde in lectulum se componens multa, sed Philosopho quam Theologo vel etiam Christiano magis digna, cum summa adstantium admiratione disserere cœpit. Nobilē Polonū multa de hoc homine narrantē audiui, quæ moriturus ille dixerit, quæ fecerit; sic vt quæ ille delirauit, etiā maxime sanis cuiusuis sermonibus potiora viderentur; donec tandem animam placidissime reddidit, tanta alacritate & constantia, ac si cœlos apertos sibi videret. Hoc tamen minus mirum, quum non raro infamis vita, qualis Duditij fuit, honesto exitu soleat terminari, vt videre est in Othone Imperatore, qui Imperium male cœptum, & multo peius gestum, morte fortissime obita, honesto quodammodo fine clausit. Idem tamen Polonus non negabat, Duditium atheum fuisse, ac nullam religionem habuisse; bis miserum, quod Episcopatu exutus, & honorem atque existimationem in hac vita, & in altera æternam vitam perdidit, qui quamdiu Catholicæ adhæsit Ecclesiæ, plenā glorię & honoris vitam duxit. Sed iam itidem quæ & vita & mors fuerit Iacobi Palæologi videamus, eius qui infinitas ferme istis in regionibus animas ad exitium pertraxit.

V. *Iacobus Palæologus Dominicanus Inquisitioni traditus euadit.*

Hic ex antiqua illa & Imperatoria apud Græcos Palæologorum stirpe ortus, è patriæ naufragio ægrè eluctatus, Romam venit, & eodem quo Pius V. Papa postea, die ad religiosam Dominicanorum familiam fuit adscriptus: à quo tamen moribus longe discrepabat. Vt enim ille insignem humilitatem ac bonitatem in omnibus præ se ferebat; ita hic nihil nisi arrogans & superbum spirabat; sic vt ex sermonibus eius & disputationibus facile colligi posset, eum in præcipuis Christianæ religionis fundamentis vacillare. Quare Inquisitioni traditus, non multo post Paulli IV. Papæ excessum, Romana plebe in mortui memoriam sæuiente, effracto carcere, ex Italia, parum tutum locum hæreticis istum esse animaduertens, in Germaniam profugit, & cum Lutheranis consuetudinem contraxit: quorum vt & Zuinglianorum doctrinam & mores quum minus approbaret, in Poloniam concessit, vbi facile suæ farinæ homines reperit, eos nimirum qui Christum Iesum adoptiuum tantum Dei filium esse dicunt. Commodum ergo locum & occasionem nactus, iamdudum conceptum animo virus euomere cœpit, & breui in quamplurimos transfudit: interim ne solitarius viueret, honesto loco natam puellam comitem assumsit, in Morauiam paullo post cum eadem profectus, vt tanto liberius sibi viuere liceret, quod ea in regione ad suæ quisque conscientiæ normam fidem ac vitam suam conformaret. Etsi vero non ignorabat, Pium V. qui Paullo in Pontificatu successerat, suis mandasse vt omnes ipsius comprehendēdi rationes iniret; tamen summa eius regionis libertate, & populi, à quo pro sancto habebatur, fauore fretus, insidias omnes elusit. Tandem de-

functo Pio, quum velut defunctus omni periculo, securius iam ageret, in Gregorij XIII. Pontificis manus incidit: qui quum audisset quantas passim noxas hic homo daret, effecit vt Maximiliani II. iussu, dum cum alijs pranderet euocatus, & in currum coniectus, prius Viennam, atque inde Romam perductus fuerit, quam populus ad eum liberandum coire potuit. Id quod Maximilianus I. quoque, Luthero telam rebellionis suæ exorso, facere, nec frustra hominis ad malũ tam obstinati pœnitentiam exspectando tempus consumere debuisset. *Rursus comprehenditur.*

Palæologo Romam perducto, & carceri incluso, postquam dies aliquot in eo solus exegisset, Pontifex duobus doctissimis viris eius examinandi negocium dedit, nimirum P. Magio, ei qui non ita pridem Societatis suæ restitutionem apud Henricum IV. regem mira sedulitate procurauit; & P. Bellarmino, ad summæ proximam Cardinalatus dignitatem postea euecto. Et hi quidem dies aliquot cum Palæologo disputando consumserunt, qui magna animi obstinatione Arrianismum suum defendens, illud vnice vrgebat, vt Filii cum Patre consubstantialitas è S. scriptura sibi demonstraretur, eandem interim illis ipsis quibus Arrius olim, S. scripturæ locis impugnans. Quum ergo nec Conciliorum auctoritate, nec Patrum, Scripturæ interpretum, consensu pertinacia huius hominis frangi posset, illud assiduè more omniũ hæreticorum, occinẽtis, Nihil sibi cum Patribus esse negocij: Fuisse illos homines; nullo alio iudice quam S. scriptura opus esse: in carcerem missus fuit: vnde postea eductus, & pro Turcico vestitu quem è Morauia secum asportauerat, alba tunica pictis flammis rutulantibus conspersa indutus, in æde Mineruæ reus peractus, inde grauissimis compedibus, manibus & pedibus & collo inditis, in profundam Nonnanæ turris fossam est detrusus; paullo post vero ab ijsdem Patribus, & Stephano Tulcio iterum monitus, quum multo pertinaciorem quam vmquam antea sese ostendisset, ad Ioannis Lateranensis ædem deductus, & consuetis ceremoniis sacro ordine exemtus, ac brachio sæculari traditus, ab eoque igni fuit adiudicatus. Quum ad locum supplicij venisset, lignorum struem tam sibi quam magis quibusdam & veneficis præparatam contemplatus, atq; hos iam palis alligati cernens, ita exhorruit vt ex eius vultu facile mortis metus coniecturaretur. Ibi F. Bartholomæo P. Magii coadiutore, qui ipsum in Germania viderat, & in carcere visitarat, etiam atque etiam obsecrante, vt in se descenderet, & ne corpus tantum suum, verum etiam animam perditum iret, respondit Palæologus: *Atqui tam non licet reuocare gradum*; innuens scilicet, viso iam rogo omnibusque ad supplicium paratis, nimis seram reorum esse pœnitentiam. Quibus celeriter ad Pontificem, mensæ tum assidentem delatis, optimus Pontifex in carcerem *Examinatur*

Recantat & relabitur, cum reduci iussit, in quo fidei suæ professionem manu signauit: deinde in pegma siue theatrũ productus, errores suos publice eierauit, Iesum Christum verum Dei filium esse confessus. Non tamen statim vinculis solutus, sed honestæ custodiæ inclusus fuit Palæologus, quoad sinceri animi fidem faceret; Corycæis appositis qui verba ipsius scripta, & mores quotidie diligenter obseruarent. Quum vero postea in pristinam hæresin esset relapsus, Pontifex ea de re certior factus, P. Tulcio mandauit, vt assistente vno ex Inquisitoribus, sine vlla disputatione, Fidei ab eo exprimeret Confessionem. Ingressus ad eum P. Tulcius, Responde, inquit, Palæologe, quid credas de his quæ tibi Pontificis Dei in terris Vicarii iussu propositurus sum, simpliciter; nec est, vt tuam eloquentiam & tam Græcæ quam Latinæ linguæ peritiam hic ostentes. Quamuis ergo ille in singulis multa adhiberet verborum diuerticula, tamen simpliciter tandem respondere coactus, hæreseos *Crematur.* reus peractus, & eódem quo Iaponenses reguli in vrbem venerant, die extremo supplicio affectus & combustus est.

VI. Hæretici in Polonia. Porro ex omnibus sectis quibus scatet Polonia, post Trinitarios, præcipuas partes obtinent Lutherani, in magna præsertim Polonia, Pomerania Liuonia ac Prussia, & inprimis Dantisci, Elbingæ, Conigspergi: quibus tamẽ omnibus locis non desunt magno numero Catholici, vt & Collegia seu Gymnasia erudiendæ iuuentuti dicata. Cardinalis quidem Battorius iis in locis degens, subditos suos in Catholica religione, quoad vixit, sedulo retinuit. Interim Caluinistæ, infesti Lutheranorum hostes, Dantisci præsertim, Cracouiæ, Posnaniæ, & Vilnæ, tanta fecunditate succrescunt, *Anabaptistæ.* vt mox præualituri videantur. Anabaptistarum vero magna est circa Dantiscum, vt & in suburbiis, necnon in Silesiæ finibus, itemque in Palatinatu Siradiensi, & circa Cracouiam multitudo: Lublini vero iidem publico religionis suæ exercitio gaudent. Ex his tamen omnibus multi quotidie à Societatis Iesu Patribus ad Catholicam Ecclesiam reducuntur. Henrici III. regis tempore mira erat in Poloniæ regno Caluinistarum paucitas; nec vllum eis concessum erat religionis exercitium, nisi in ædibus Procerum quorundam priuatis: quibus tamen postea quamplurimi (vt natura hominum nouitatis est auida) sese adiunxerunt. Ma-*Calixtini.* gnus quoque ibi est Calixtinorum numerus, Ioannis Hussii progenies: qui in armis suis, vexillis & vestibus Calicem præferunt. Et hi quidem Cardinalem Hosium, tanti viri fama & existimatione moti, à Tridentino Concilio redeuntem interpellarunt, vt in Eucharistiæ communione vsus vtriusque speciei sibi concederetur: id si fieret, in reliquis lubenter sese Catholicæ Ecclesiæ legibus obtemperaturos. Ceterum Car-

dinal

dinalis multis rationibus demonstrauit, has artes esse diaboli, hoc modo aditum sibi aperire conantis, vt semel admissus, tanto facilius postea omnia repagula quibus hactenus Romanæ Ecclesiæ vnitas munita mansit, perfringat. Ecclesiæ ius fasque esse, in iis quæ iuris diuini non sunt, mutare aliquid aut dispensare ; non vero nationi alicui particulari licere quidquam his de rebus suo arbitratu statuere : alioqui Dei regnum multiceps fore monstrum. Inueniuntur etiam ibidem Adamitæ, Fraticelli, & aliæ obscuræ & infames sectæ ; verum æque omnium odio & contemtu exagitatæ. De impiis vero Iudæis quid commemorem? quorum & incredibilis in toto regno fuit numerus, & maximæ diuitiæ, ab eo tempore quo Casimirus rex Iudææ cuiusdam, Hesteris nomine, amore fascinatus, vniuersæ illi genti liberũ toto regno commorandi domicilium & negociandi facultatem indulsit. Indigna sane res est, illis Dei homicidis & crucifixoribus inter Christianos plus fauoris præstari quam inter ipsos Musulmannos siue Turcas, quibus illi tam inuisi sunt, vt nullum Iudæum in sectam suam admittant prius quam Christianorũ more baptizatus, & à peccatis lotus sit & purgatus. Quin etiam si Turca aliquis insigne cui velit facere conuicium, sic eum compellat, *Bre chifont*, id est, Abi Iudæe. Non colloquio, non salutatione eos dignantur. Et sicut illi apud nos circulis flaui coloris, sic apud Turcas eiusdem coloris pileis discernuntur. Huius vero introductæ consuetudinis sequens occasio memoratur. Bassa quidam Pera Constantinopolim traijciens, quum forte fortuna Iudæum obuium habuisset, vestitu nihil à reliquis differentem, humiliter ab eo salutatus, vicissim inclinato capite, vt Turcarum mos est, hominem resalutauit. Quum vero postea compertis set Iudæum illum fuisse, supra modum indignatus quod tantum eius generis homini honorem exhibuisset, statim è ministris suis aliquot ablegauit, qui miserum illum fustuario depecterent ; deinde à Sultano idem Bassa Edictum impetrauit, quo iubetur, vt omnes Iudæi posthac flaui coloris pileum ferrent : id quod hactenus diligenter fuit obseruatum. Sunt etiam sub Poloniæ regum imperio quædam Turcarum & Tartarorum Hordæ, vt vocare solent, ad Boristhenis ripam habitantes, & Mahumetanam legem obseruantes. Omnibus his alta pax est : & per magistratum licet cuique quamcumque velit viam insistere, siue eam quæ ad paradisum, siue eam quæ ad infernum ducit. Ex his quæ hactenus dicta sunt, Lector amplissimi & potentissimi Poloniæ regni, post Lutheranam exortam hæresin miserabilem in modum distracti ac deformati, statum facile poterit cognoscere.

Adamitæ.

Iudæi.

Turcæ & Tartari.

Meo quidem iudicio, id florentiſſimo quondam regno plurimum detrimenti attulit, quod Nobilitas filios tam litterarum & linguarum diſcendarum, quam peritiæ in rebus bellicis comparandæ cauſſa, ad exteras, adeoque hæreſi etiam infectas regiones mittere non veretur: immo nulla eis religio eſt filios ſuos regijs Oratoribus qui Conſtantinopoli agunt, comites adiungere, vnde facile cogitari poteſt quam boni Chriſtiani domum reuertantur. Mortuo Sigiſmundo Auguſto, ex Iagellonica ſtirpe rege vltimo, tam Poloniæ quam Lithuaniæ Palatini & Caſtellani, quorum alii Lutheri, alii Zuinglij, alii Blandratæ, alij Serueti, alij Caluini, alii denique aliorum opiniones ſectabantur, comitia indixerunt, vt in ijs non tantum per modum tolerantiæ, verum etiam publica lege conſcientijs libertas & pax cuicumque religioni concederetur. Ac quamuis reliqui proceres, Eccleſiaſtici inprimis his, conatibus acriter ſeſe opponerent; illi nihilominus peruicerunt, vt publico Edicto frænum conſcientiis ac omnis generis religionibus fuerit permiſſum: quod poſtea etiam Henricus II. quum regno inaugurraretur, iuramento confirmauit, his verbis: *Inter diſsidentes de religione pacem manu tenebimus*; vti & ſequentes reges: quod quidem Edictum tot tamque diuerſas ſectas & hæreſes in regnum inuexit, vt eius perpurgandi vix vlla ſpes ſit. Vix in regnum venerat Hĕricus, quum ſtatim Arriani, Tritheitæ, Samoſateniani, & alii eius farinæ homines ſupplicem illi libellum obtulerunt, quo ſibi tamquam veris Chriſtianis, & quorum doctrina primitiuæ Eccleſiæ examuſſim congrueret, vti iactabant, religionis ſuæ exercitium permitti flagitabant. Quod quidem rex & promiſit, & quam petebant conſcientiæ libertatem conceſſit. Non facile quiſquam dixerit quantæ inde turbæ & confuſiones enatæ, & quam deformia & portentoſa hæreſeon monſtra ſint exorta: quum ſibi vel quiſque deũ fingeret, vel primi qui occurrerat fanatici doctoris opiniones amplecteretur. O infelicem quiduis credendi licentiam! Econtra ô exoptatiſſimã illam libertatem, qua homo in ijs quæ ad Fidem pertinent, ſe ſuamque voluntatem & intellectum in ſeruitutem tradit, & eius ſubiicit legibus, quæ infallibili Dei promiſſo, errare non poteſt. Quin etiam ipſi noui Euangelici Lutherani & Caluiniſtæ, Anno M.D.LXXXIII. regi ſupplicarunt, vt diabolicam illam legem (ſic enim merito eam appellabant, quæ abſurdiſſimis & maxime impiis quas humanum comminiſci poteſt ingenium, opinionibus libertatem & impunitatem præſtabat) abolere vellet. Idem vt in Lithuania faceret, Volanus Stephanum regem Henrici ſucceſſorem libello quodam obſecrat, vbi rem ait in eo ſtatu iam eſſe, vt niſi quamprimum remedium afferatur, tot in Lithuania religiones quot oppida & pagi futuri ſint. Edictis certe illis de religionis libertate publicatis, ſtatim Biblia, vti à Budnæo, Ebio-

[A]utonomia [rel]igionis in [Po]lonia.

nita-

nitarum in Lithuania parente, versa fuerant, typis impressa & diuulgata sunt: quo nec Marcion, nec Lutherus, nec vllus fere vmquam hæresiarcha audacior fuit atque impudentior, vt qui Euangeliorũ peruerterit ordinem, quamplurima S. scripturæ loca mutilârit, truncarit, addiderit, demserit quidquid visum fuit: sic vt viginti sex loca ad hæresin suam, nempe Iesum Christum ab æterno Deum non esse, probandam accommodarit. Zeronichius Anabaptistarum doctor in suis Dialogis hominis huius errores, falsitates & blasphemias ad longum enumerat: quos equidem non sine horrore legi. O misera Polonia! (cum Rescio exclamare lubet) quæ tam feram bestiam alere sustinuisti.

POLONI SEMPER CATHOLICUM regem eligere studuerunt. Societatis Iesu in Polonia Collegia: & Ministri cuiusdam hæretici conuersio.

Caput Decimumtertium.

ARGVMENTVM

I. *Henricus Valesius ad Poloniæ regnum accersitur.*
II. *Poloni Catholicum volunt habere regem.*
III. *Stephanus Bator Poloniæ Rex creatur.*
IV. *Eius successor Sigismundus Suecus cum Maximiliano Austriaco de regno contendit.*
V. *Societatis Iesu in Polonia Collegia.*
VI. *Minister Lutheranus Polonus natione, Romam in Iubilæo profectus, ad Catholicam fidem conuertitur.*

LVTHERANARVM in Polonia partium imbecillitas post Sigismundi mortem facile apparuit, quando in campis illis patentibus ad Warsouiam habitis comitiis, sub longe maximo illo tentorio disputatum fuit, cuinam potissimum ex tot competitoribus, regia corona esset imponenda. Postquam enim ex omni Christianorum Principum numero Poloni sibi regem eligere statuissent, & Lutheranorum suffragia partim in Io- *I. Henricus Dux Andinus, Poloniæ rex eligitur.*

annem Suecorum regem, defuncti regis affinem, inclinarent; statim initio apparuit, conatum eiusmodi paucorum viribus longe maiorem, & digniorem esse Polonicam coronam quam vt ea cuiusquam à Catholica fide alieni caput exornetur. Regnum vero id multi Reges ac Principes, missis legatis, ambiebant; inprimis Carolus IX. Galliæ rex fratri suo Duci Andino id petebat: negotii huius conficiendi cura demandata Ioanni Monlucio Valentino Episcopo, spectatæ virtutis & solertiæ viro, vt qui quatuordecim legationes pro Galliæ regibus summa cum laude obiit, ac pleraque ob quæ missus fuerat, ex animi sententia confecit. A rege ei additus fuerat collega Vidus Lusignanus, Lansaci Equitis nobilissimi filius, iuuenis præter natalium splendorem, insigniter liberalis, & multarum linguarum peritus; quibus ille artibus & Nobilitatis animos ad Gallorum partes adiungere, & innata sua lenitate Monlucii hominis acris & iracundi vehementiam poterat lenire. Quæ in his comitiis ac noui regis electione acta sunt omitto, quod ea ad institutum nostrum non multum faciant: hoc tamen vnum addo, Lutheranos & Protestantes Catholicis hac in re cedere coactos esse.

II. *Poloni Catholicum regem habere volunt.*

Quum vero eo ipso tempore quo Andinus Dux Poloniæ rex renunciatus erat, res ad motum spectare videretur, magna Nobilitatis pars proximæ syluæ adequitans, decerptos è quercu ramos pileis imposuerunt, consentientis voluntatis insigne. Tum magnus Samogitiæ Capitaneus Cocouitius quam potuit alte exclamauit: Regem habere volumus Catholicum & Orthodoxum, qualis est Dux Andinus. Cui statim vno ore assensi sunt Lascus Palatinus Siradiensis, Palatinus Bresliensis, Palatinus Plocensis, Comes Tornauiæ, Ioannes Costka, Castellanus Dantiscanus, Andreas Sborouius, Andreas Opalinskius curiæ tribunus, vnà cum fratre suo magno regni Referendario, item præfectus Warsauiensis, Mareschallus Lithuaniæ, Abrahamus Sborouius, & alii magno numero nobilissimi Equites, inprimis è Massouia, quæ præ ceteris eius regni prouinciis ab hæreseos peste pæne intacta & incorrupta manserat. Visa tum sunt in campis illis ad Warsauiam circiter triginta quinque equitum millia, vno ore & consentientibus animis Andinum Ducem sibi regem poscentium. Ei quidem Protestantes magnam conflare inuidiam ob socios religionis male tractato conati sunt; quæ tamen in ipsos auctores redundauit, adeo vt tandem Lutherani, Caluinistæ, atque ipsi etiam Trinitarii in Catholicorum sententiam de rege è Gallorum stirpe eligendo concesserint. Horum præcipui fuêre Palatinus Cracouiensis, ex Berlaskiorum, & Vilnensis, ex Raziui-

liorum

liorum familia, Stanislaus Comes de Korka, Ostrorogii fratres, Palatini Cracouienſis gener Saffraneſcius, Caſtellanus Sendomirienſis, Comes Tenchinenſis, Palatinus Lublinēſis, Caſtellani Pomeſani, & Camenecienſis, Palatinus Podoliæ, & alii : qui omnes ſuis ſuffragiis Catholicum ſibi regem eligere coacti ſunt, & eum quidem qui tam inſignes hactenus ab hæreticis victorias reportarat. Verum vt regem noſtrum in Poloniam euntem comitemur, animus non eſt, nec ſinit inſtituti noſtri ratio ; quod ille nec in religione nec in ſtatu reipublicæ quidquam memorabile eo in regno perfecerit : in quod quum vix ingreſſus eſſet, mortuo fratre Carolo, ad auitam capeſſendam coronam clam, mutatis veſtibus, de nocte profectus, in Franciam non multo poſt rediit, ac regnum per multa pericula & miſerias adminiſtrauit, vt infra quando de Francia nobis ſermo erit, dicetur.

Poloni quum Henrici reditum aliquamdiu fruſtra exſpectaſſent, tandem ad noui regis electionem ſunt progreſſi. Quamuis autem Maximilianus Auſtriacus Imperator multorum procerum ſuffragiis rex deſignatus eſſet: quia tamen Poloni eam electionem Amurathi Turcarum Sultano, Auſtriacæ domus potentiam iam ante ſuſpectam & inuiſam habenti, minus gratam fore intellexerant; atque ipſe etiam Maximilianus non ſatis mature in tam inſtabili hominum voluntate & re nimis quam lubrica regni poſſeſſionem adiiſſet ; Poloni denuo exquiſitis ſuffragiis, Stephanum Tranſyluaniæ Principem, multis virtutibus commendatum, regem ſibi accerſiuerunt. Hic vero nulla habita Maximiliani ratione, magno animo regni gubernacula ſuſcepit ; quumque Amurathis ſibi gratia opus eſſe intelligeret, ad eam captandam, Legatos Maximiliani, vt Perſarum regem de federe contra Turcas ineundo ſollicitarent, miſſos, in via deprehenſos occidi iuſſit. Hanc iniuriam vlciſcendi, tum regni, quod Maximilianus deberi ſibi putabat, vindicandi ſtudium, nec non Turcicæ potentiæ metus Maximilianum induxerunt, vt omnium Chriſtianorum Principum opem contra hoſtes ſuos implorarit, animaduertens à Germaniæ Proteſtantibus ſibi ea auxilia quæ tam euidens periculum requirebat; denegata eſſe, eo quod petitionibus ipſorum in religionis negotio annuere noluiſſet: vti hac de re Hungarica loquitur hiſtoria, Maximilianum interim Moſcouitarum Ducis ope expeditionem in Poloniam adornantem, mors interpellauit : Stephanus vero, ereptis Moſco Pleſcouia & Narua vtraque, & regni finibus ad Nouogardiam vſque, illam magnam vrbem, prolatis, multis victoriis glorioſus, tandem & ipſe morti in prædam ceſſit.

III. *Stephanus Batorius Poloniæ rex renunciatur.*

IV. *Eius successor Sigismundus cum Ernesto Austriaco de regno dimicat.*

Defuncto Stephano, Sigismundus Sueciæ rex Polonicæ Nobilitatis suffragiis ad regnum fuit assumptus, Maximiliano contra, Cæsaris Rudolphi fratre, à proceribus quibusdam electo, sed mox auspiciis Sigismundi victo & capto. Hanc Christianorum Principum discordiam & intestinum bellum ægre ferens Pontifex, Cardinali Aldobrandino Legato suo (qui & ipse postea ad Pontificatum fuit euectus, Clemens VIII. appellatus) eius componendi negocium dedit: quod quidem ille singulari cum laude non perfecit tantum, verum etiam Sigismundum regem in Catholica religione, cui innutritus fuerat, plurimum confirmauit. Sic ergo pace inter Austriacos & Polonos facta, Maximilianus liber fuit dimissus. Porro is qui hodie est in Poloniæ regno rerum status, magnam nobis spem facit, fore vt in Catholica Ecclesia quotidie magis magisque reflorescat. Rex enim vt est Catholicæ religionis obseruantissimus, ita nullius alterius exercitium in sua aula permittit. Episcopi quoque in plantandis tam pietatis quam bonarum litterarum seminariis, atque inde doctis producendis concionatoribus, nullis nec sumtibus nec laboribus parcunt: vt sunt Archiepiscopus Gnesnensis, regni Primas & Legatus, Archiepiscopus Leopoliensis in Russia, Episcopi Cracouiensis, Vratislauiensis, Chelmensis, Plocensis, Culmensis, Presmiliensis, Samogitiensis, Vilnensis, Kiouiensis, Lucensis, & Ianoucensis, qui quatuor in Lithuania sunt Episcopatus. Ad Catholicæ etiam religionis tam conseruationem quam augmentum, multum conferre censendæ sunt assiduæ innumerabilium fere Religiosorum in tanto regno preces. Sed & vulgi Sacramentis frequenter vtentis, indies magis magisque crescere videtur deuotio. Multum quoq; illud iuuare quis existimarit, quod pleriq; Senatores & proceres ad Fidem Catholicam reducti, & in ea iam corroborati sunt: nec facile ad quamcumque dignitatem quis à rege admittitur, nisi Catholicus, aut de quo spes eum hac ratione ad Catholicam Ecclesiam reuocari posse. Prussiam tamen excipio, hæresi miserum in modum infectam, & tantum non perditam, cui tamen tam multæ atque atroces dissensiones futurum propediem interitum minantur, & certam quasi Catholicæ Ecclesiæ victoriam & triumphum promittunt.

V. *Iesuitarum in Polonia Collegia.*

Nullum vero firmius contra omnium hæreseon insultus propugnaculum excogitari potest, quam Societatis Iesu frequentia in toto regno Collegia: quæ omnibus tam pietatis quam doctrinæ ornamentis sub Patrum illorum ductu & prudenti directione ad inuidiam hodie florere videmus: vt sunt: Cracouiense, Braunsbergense, Pultouiense, Vilnense, Posnaniense, Iarislauiense, Plocense, Lublinense, Rigense, Calisiense, Niesuisiense, Dorpatense, Sendomiriense, Torunense, domus Professionis Varsouiensis, & re-

sidentia Leopoliensis: in quibus maior iuuentutis quæ in toto regno est pars educatur, & tam pietate quã litteris imbuitur, adeo vt etiã homines alterius religionis filios suos ad capiendũ ingenii cultũ ad eos mittere non vereâtur: quum in ceteris fere gymnasiis inscitia & barbaries grassentur. Hi vero nec aures suas obstruere, nec animos ita obfirmare possunt, quin salutares exhortationes à Patribus illis factæ aculeum aliquem relinquant: ex quo fit, vt Sodalium etiam, spiritualibus exercitiis nõ minus deuote quã assidue vacantium, exemplo incitati, paullatim sacris Catholicæ Ecclesiæ ceremoniis & mysteriis acquiescant. Vnde non inepte quis ad extremum iis in locis interitum auguretur; quæ iam etiam è multis vrbibus profligata, in suburbiis hæret, vt Cracouiæ, Posnaniæ, & aliis nobilioribus prouinciarum oppidis, in quibus omnes cuiuscumque generis hæretici publicas habere conciones vetantur. In maiore Polonia maxima Nobilitas pars ad Catholicæ Ecclesiæ gremium reuertit, restauratis passim templis quæ hæretici partim profanârant, partim euerterant; antiqua inprimis & nobilissima Ostrorogiorum, itemque Comitum de Korka familia, quorum illi antehac Hussitarum ac Picardorum, deinde vero Lutheranorum sectas magno studio semper fouerant. Ex omni sane Nobilitate pauci hæreseos cœno immersi manserunt, exceptis quibusdam in Prussia, Lithuania, & Russia, vbi diuersarum sectarum magistratus mutuis odiis & simultatibus paullatim sese conficiunt. Hoc tempore, immo iamdudum populis illis innotuit, Romanum Antichristum, quo olim tamquam mormolyceo pueri terreri solebant, vniuersalis Ecclesiæ esse Pastorem, Dei in terris Vicarium; nequaquam vero hominem illum peccati, & filium perditionis, qui in suo ipsius nomine venturus, & Iesum Christum humanam carnem assumsisse negaturus est, à Iudæis tamquam Messias & Saluator recipiẽdus, quo tempore æternum illud sacrificiũ, Missæ scilicet siue Eucharistiæ, abolebitur, vti Malachiæ illud vaticinium omnes Patres & Doctores Ecclesiæ à Spiritu S. illustrati interpretantur.

VI. *Minister quidam Polonus Romæ ex hæretico fit Catholicus.*

Hoc loco facere non possum, quin veram historiam mirabilis conuersionis sub Gregorii XIII. Pontificatu in Polono quodam factæ, recitem, caput hoc de Polonia concludam. Anno M. D. LXXV. qui Iubilæus fuit, senex quidam Lutheranæ religionis Minister Polonus natione, non tàm ex deuotione quam curiositate quadam Romanam illam Babylonem, Anno isto Confusionis (sic Iubilæum appellabat) visendi, quum Romam proficisci decreuisset, eodem quo ceteri religionis ergò peregrinantes habitu iter ingressus, & cum iisdem commune, S. Trinitatis nomine appellatum hospitium ingressus, triduum in eo, vt exacte omnia contemplaretur, permansit. Eius vero Societatis curam tum gerebat Ferdinandus Medices, is qui hodie

magnus Hetruriæ Dux, eſt: qui vnà cum multis aliis proceribus, hoſpitum pedes abluere ſolebat. Inter quos cum Miniſter hic forte eſſet, tantam in tanta dignitate humilitatem, vt & Pontificis in viſitandis Eccleſiis deuotionem & pietatem demiratus, ac tandem loca ſacra in quibus SS. Apoſtolorum & aliorum Sanctorum reliquiæ aſſeruantur, ipſe contemplatus, totius denique velut Mundi vndique ad reddenda Deo vota & fundendas ad SS. Apoſtolorum & Martyrum tumbas preces eò concurrentis religione obſtupefactus; diuino monente ſpiritu ad pedem altaris genibus innixus oculos aperire cœpit, iisque ad cœlum eleuatis, quamuis aliud animo voluerет, vt qui ſpectandi cauſſa tantum eò venerat, vehementer ingemiſcens, & conſilium de vita & religione mutãdis amplexus, propere è media turba ſe proripuit, & ad S. Petri Baſilicam accurrens, ad pedes Pontificis qui in ſacello tum ibi erat, procidit, eos iterum atque iterum deoſculatus, lachrymis & ſingultibus interim voce interclusa, ne verbum quidem proloquutus. Pontifex ratus hominem forte eſſe, qui nefarii facinoris ſibi conſcius, id aliis audientibus propalare nollet, præſentes aliquantum ſecedere iuſſit, vt ſolum audiret: at ille recuperata voce, exclamãs, Minime, inquit, Pater ſancte, ſed iube hos manere: quippe peccati mei magnitudo pœnitentiam poſtulat publicam. Viginti tres jam ſunt anni, ex quo Sathanæ fui Miniſter: at jam poſthac Ieſu Chriſti eiusque Eccleſiæ ſeruus eſſe cupio: ad quam, Sanctitatem Tuam humilime rogo, vt me admittere & tranſcribere velit. Tum Papa hominem de ſingulis diligenter interrogatum, ipſe quoque illachrimans, impertita benedictione, ad Cardinales quoſdam remiſit: à quibus ille examinatus & abſolutus, & ſacræ Euchariſtiæ communione munitus, quum æſtu ardentiſſimo pleraque loca ſacra viſitaſſet, non multo poſt in morbum incidit, & in Xenodocheũ S. Spiritus delatus, poſt triduum animam Deo reddidit, vnice gaudere ſe dicẽs, quod poſt tot tantaq; pericula ad portũ ſalutis tandem appuliſſet. Eius audita morte, Pontifex, apud quem tum erant P. Hieronymus de Marca, & P. Bernardinus de la Poſte, Capuzini, ſublatis in cœlum oculis, in hæc verba cum D. Paulo Apoſtolo erupit: *O altitudo ſapientiæ! Quam multi miſeri peccatores vel in monaſteria vel in deſerta ſe conferunt, vt peccata ſua pœnitentiæ & vitæ auſteritate eluant: & hic tantus peccator tribus tantum diebus vera animi contritione peccatorum remiſſionem & paradiſum promeruit!* Complura ſane eiuſmodi hominum exempla habemus, quos Deus vix ad Eccleſiam reuerſos, & in ſtatu gratiæ conſtitutos, ad ſe euocauit, & ad cœleſte regnum extra omne periculum tranſtulit: inter quæ Poloni huius Miniſtri non eſt extremum.

DE

DE RELIGIONIS IN DANIÆ ET Noruegiæ regnis mutatione.

Caput Decimumquartum.

ARGVMENTVM

I. *Christiernus rex Daniæ regno eiicitur.*
II. *Eius successor à Protestantibus ad commune fœdus sollicitatur.*
III. *Lutherus quosdam suæ farinæ theologos in Daniam mittit.*
IV. *Caluinismus in Dania gliscit.*
V. *De Noruegiæ regno.*

EVANGELIVM de Iesu Christo in Daniæ regno primus annunciauit vir quidam sanctus, Popon nomine, à Dei in terris Vicario, in puppi Ecclesiæ pro salute omnium assidue excubante ad eas terras missus, vt miseros idololatras à seruitute Sathanæ in beatam filiorum Dei libertatem vindicaret. Ab eo vsque tempore regnum hoc veræ Fidei, quæ nusquam nisi in Catholica reperitur Ecclesia, lumine illustratum, in perpetua fere felicitate permansit; donec Anno M. D. XXXVI. regnum legitimo possessori præreptum, mutandæ quoque religioni occasionem dedit. Verum vt omnia melius intelligantur, historiam paullo altius repetam, ita tamen ne longius à seculo nostro, & quem in his libris mihi præfixi scopo discedam. Mortuo Ioanne rege Anno M. D. XIII. Christiernus II. Daniæ, Noruegiæ, Sueciæ, Gothorum & Wandalorum rex factus est: Princeps longe potentissimus, nisi enormi crudelitate & tyrannide subditorum animos à se abalienasset; à quibus regno expulsus, & vnà cum vxore & liberis incertis sedibus per totum fere decennium vagatus, tandem quum armata manu regnum recuperare niteretur, a Friderico patruo victus & captus, tandem in carcere fatis concessit. *I. Christiernus Daniæ regno expellitur.*

Christierno expulso idem Fridericus suffectus, Daniæ quidem & Noruegiæ regna adeptus est; Suecia interim ab alio occupata, vt sequenti capite dicetur. Quamuis autem Christierni filius ex Isabella Austriaca Caroli V. Imperatoris sorore prognatus, ab auunculo instanter petiisset, vt ipsius ope in paternum regnum restitueretur: impetrare tamen nihil potuit, Imperatore tum aliis grauissimis bellis occupato. Per id tempus Protestantes Smalcaldiæ conuentum agentes, nouum illum regem de fœdere cum ipsis ineundo, & Augustana recipienda Confessione sollicitarunt: quod *II. Fridericus à Protestantibus ad Smalcaldicum fœdus sollicitatur.*

etsi

etsi Fridericus non grauate facturus videbatur, aperte tamen facere ausus non est, veritus ne quid ab Episcopis, quorum magna tum erat potentia, in regno nondum bene firmato contra ipsum tentaretur; Euangelii nihilominus amplectendi (sic enim loquebantur) cupidum se esse demonstrans, petebat vt noui Prædicantes ad se mitterentur, qui antiquam fidem paullatim ex hominum animis euellerent, & velut aliud agentes, nouitatis depulso odio, sensim ecclesias reformarent. Sic ille regni vsurpator Lutheranis portam aperuit, qui in regno turbulento mox inualuerunt. Friderico, vt & Christierni filio defunctis, noui in Dania motus exstitere, Comite Palatino Bauariæ Duce, qui Dorotheam Christierni filiam in matrimonio habebat, regnum ad se, tamquam legitimum successorem, pertinere iactante. Quia vero Lutheranæ hæreseos virus iam longe lateque proserpserat, ad rebellionem, indiuiduam hæreseos comitem accensus populus, Christianum Friderici, qui patrui regnum inuaserat, filium, regem sibi elegit.

III. *Lutherus Danos de religione mutanda solicitat.*

Lutherus è Saxonica sua specula omnia rerum momenta obseruans & temporibus insidians quosdam, regni proceres, quibus doctrinam suam non displicere intellexerat, litteris exhortatus est, vt sicut Christierni tyrannidem à se depulissent, sic à Papæ quoque seruitute se ac regnum liberarent; duo maxime valida ad id tela subministrãs. Episcopos enim & ceteros ecclesiasticos monuit, vt intolerabile illud cœlibatus onus à se abiicerent; seculares, vt bona & opes cæca quadam & indiscreta pietate & deuotione à maioribus Ecclesiis donatas, ab eisdem repeterent: atque hoc modo illos carnali voluptati, hos vero bonis Ecclesiæ inhiantes, facile in sententiam suam adduxit. Quum vero regem de instauranda Hafniensi Academia cogitare intellexisset, Theologum sua quasi manu formatum ad eum misit, Ioannem Machabæum nomine, natione Scotum: qui quod in Scotia Moniali quadam iuuencula abusus esset, mutato habitu in Hollandiam traiecerat, atque inde ad Lutherum tamquam omnium eiusmodi facinorum asylum, Witebergam confugerat. Hic in Daniam appulsus, quum suo exemplo, tum doctrina multos excitauit, vt abiectis cucullis, vxoriis voluptatibus frui quam cœlibem & austeram vitam agere mallent. Rex inprimis, ætate adhuc iuuenis, faciles Lutheranis aures præbuit; & quia protestantes magna ipsi contra quoscumque qui controuersiam ipsi de regno moturi essent, promittebant auxilia, facile induci se passus est, vt eorum federi nomen daret. Circa id tempus, nimirum Anno M. D. XXXVI. Lutherus decretum illud, quo quid de iis quæ inter ipsum & Bucerum hactenus controuersa fuerant, sentiendum esset, statuebatur, ad regem in Daniam missum fuit, quod ille amplexus, deinceps Lutheranæ religionis professionem præ se tulit.

Inter Episcopos interim boni & sinceri imbecilliores erant quam vt regis conatibus possent resistere; mali & mercenarii Episcopales reditus thoris suis maritalibus associare cupientes, etiam vltrò regem incitabant: qui Ioannem Bugenhagium Pomeranum Witebergensem Theologum à Luthero missum non tantum summa cum gratulatione excepit, verum etiam à concionibus sibi, immo quasi totius regni Metropolitanum esse voluit: adeo vt cum antiquo more regibus corona à primario regni Episcopo imponatur, Christianus à iam dicto Pomerano coronari voluerit, vsurpatis ceteris omnibus ceremoniis, quæ antiquitus in eiusmodi actu solebant adhiberi. Regis exemplum sequutus populus, quam voluit doctrinam facile recepit. Tanto vero mitior ac minus periculosa hæc fuit mutatio, quod antiquæ & in Catholica hactenus Ecclesia vsitatæ ceremoniæ in sacris peragendis omnes fere retinerentur, vt & ornamenta & vasa sacra: & omnis vis à templis & locis sacris abstineretur. Nam & altaria eodem situ permanebant, & super ea Crucifixi, in iis vero duodecim Apostolorum & aliorum Sanctorum imagines, eodem ornatu, juxtà cereis accensis, visebantur; Sacerdos siue Prædicans eodem quo apud Catholicos ornatu sacrum, instar Missæ, peragebat; Vesperæ & Matutinæ aliaque Officia in Ecclesiis more solito decantabantur; in S. Eucharistiæ communione etiam nihil ferè mutatum cernebatur, quam quod sub vtraque specie porrigeretur, ita flagitante populo, quem difficile erat erudire quam prudenter Ecclesia in eo fecerit, quod laicis communionem sub vna tantum specie dari iussit, vt alias diximus. Hæc, inquam, videns populus, mutationem hanc vix sensu perceptam, facile tulit; & talem formam religionis qualem Principi placere animaduertebat, ex manibus eius recepit. Nimirum,

In Dania rex à Lutherano Prædicante inusitato ante exemplo coronatus.

Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, vt vita regentis.
Mobile mutatur semper cum Principe vulgus.

Idem rex quum Sacerdotes & monachos ad incestas nuptias certatim conuolantes videret, tanto lubentius id se permittere dixit, quod alienarum vxorum pudicitiæ non facile posthac insidiaturos speraret.

V.

Caluinistæ in Daniam aditum tentant.

Etsi vero mutata in Daniæ regno religione, è Germania passim Prædicantes magno numero accurrerint, Sacramentarii tamen, Zuingliani & Caluinistæ diu in eo locum non habuerunt. Tandem Maria Angliæ regno admota, Ioannes Lascus Nobilis Polonus, Zuinglianæ, quæ ibi fuerat, collectas ecclesiæ reliquias duabus nauibus imposuit, & cursum Daniam

versus direxit, sperans regem è tam miserabili naufragio eluctatos si non alio, eo saltim nomine non grauate recepturum, quod ipsi quoque acerrimi Romanæ Ecclesiæ essent hostes. Appulsus ergo, regem adit, eique non sociorum tantum & comitum, verum suas etiam, vt qui ob religioné è patria crudeliter proscripti essent, miserias demonstrat; & hospitium ac sacra suo more faciendi ac docendi libertatem petit. Econtra Lutherani regem monent, etiam atque etiam caueret sibi ab eiusmodi hominibus, nec ipsorum, qui Papistis multo peiores essent, doctrina regnum suum infici pateretur. Præ ceteris Paulus Nouiomagus regis Concionator exsecrabiles eorum blasphemias de Sacramento altaris & reali corporis ac sanguinis Christi in eo præsentia Deique omnipotentia pluribus demonstrauit. Lascus interim & Vtenhouius regem vrgere atque obsecrare non cessabant, & regestis in Lutheranos conuiciis, ipsos tamquam hæreticos & seductores, qui doctrina sua semi Papistica, & regem & populum perditum irent, increpabant. Eodem etiam aliunde Anabaptistæ & Trinitarii quidam accurrerant: sed tam hos quam illos rex edicto quamprimum regno excedere iussit. Mirum est quantum vtrique, Lutherani scilicet & Caluinistæ, in Prophetæ quisque sui auctoritate præsidii sibi quæsierint; quamuis Lutherus iam esset mortuus, Caluinus vero adhuc viueret. Lutheranus clamabat, Lutheri & D. Pauli Apostoli doctrinam vnam atque eandem esse. Caluinista econtra occinebat, Lutherum hominem fuisse, & errare potuisse. Tum ille: Quid tu ais, Lutherum in doctrina errare potuisse, qui primus Euangelii lumen pæne exstinctum, sæculo nostro rursus accendit? Etsi vero Caluinistis quod replicarent non deerat, Lutheranis tamen cedere, & collectis sarcinis aliò migrare coacti sunt. Discedens Lascus ad regem scripsit, ad tantæ iniuriæ Deo & Ecclesiæ illatæ vltionem, cœlum ac terram inuocans. Ecce (inquit Auctor Historiæ de Confessione Augustana) quomodo audaces & temerarii isti homines etiam Reges, Principes ac Magistratus aggrediantur, ipsorum conatibus sese opponentes. Idem ait, prudenter regem fecisse, tam malos hospites mature eiiciendo: atque optandum esse vt omnes Christiani Principes idem faciant, ne Sacramentarium illud virus longius proserpat. Hæc ille.

Vide repetit. Conf. Augu

Fridericus III. Christiani II. filius, patri in regno surrogatus, religionem vti à patre introducta & constituta erat, integram reliquit, nec quidquam in ea mutari passus est. At postquam filius eius & successor Christianus III. Hollandis & Anglis non negociandi tantum in regno suo, verum etiam

reli-

religionem exercendi facultatem concessit, paullatim Caluinismus ibi inualescere cœpit. Toto tamen regno non pauci Catholici etiamnum inueniuntur; quos in occulto sacerdotes sæculari habitu vestiti docent, & consolantur, donec tandem Deus ex hæreseos tyrannide ereptis, veræ & Catholicæ religionis vsum ipsis ac toti regno restituat. Possem equidem hac de re multa ab aliis mihi suggesta speciatim referre; sed quia nouos nostros Euangelicos non tantum rerum suarum satagere, verum etiam ad ea quæ in longinquis prouinciis geruntur aures arrigere atque oculos emittere non ignoro (non illaudabili sane zelo, si caussa bona esset; vt qui decepti in media perditionis abysso salutem suam operari se falso sibi persuadent) vocem & calamum contineo, ne iis qui veram Iesu Christi Ecclesiam istis in locis restauratam cupiunt, periculum aliquod creem.

De statu religionis in Noruegia.

Eadem tempestas & calamitas quæ Daniam, Noruegiam quoque afflixit ac vehementer concussit. Ingruenti primum hæresi Archiepiscopus quidem Nidrosiensis magno animo sese vnà cum populo fidei suæ commisso opposuit: sed tandem manus dedit, partim Danorum violentia, partim alterius Episcopi ignauia & exemplo victus, qui cum è captiuitate euadendi nullam aliam rationem videret, è Lutheri, vel potius hæreseos, cuius meretrix illa Babylonica in Apocalypsi figura est, calice bibit: vti & plures Canonici & Ecclesiastici, qui libertatem illam vxorem ducendi, & nihilominus interim Ecclesiasticis bonis & dignitatibus fruendi, obuiis vlnis amplexi sunt. Res tamen valde mira est, quod etiamsi regni huius incolæ iam sexaginta & amplius annos Catholicæ religionis priuati sint exercitio, eius tamen etiam rusticani homines, quasi per manus traditam memoriam seruant. Mihi quidem cum multis ex eo regno in nostrum portum appulsis sermo fuit, affirmantibus, numquam isthic maiorum siue Catholicæ religionis sine multis querimoniis & lamentationibus fieri mentionem; omnesque calamitates & miserias eius mutationi vel profligationi vulgò adscribi. In Noruegia certe postquam fama percrebuit, Sacerdotes quosdam sanctæ & Catholicæ Societatis in Succiam appulisse (vt sequenti capite ostendam) quamplurimi in magnam spem erecti sunt, fore vt aliquando in sua quoque patria Catholica religio velut postliminio restituatur. Sed dies ille arcano Dei arbitrio adhuc reseruatur.

Deus religionem inter simplices plerumq; integram conseruat.

Interim illud miraculo non caret, quod Deus passim in rudium illorum & agrestium hominum animis integram & perfectam veræ

religionis notitiam conſtruauit;ſic vt ideo reliquis ſcientiis deſtituti videantur,quo magis fide & ſpiritu abundent; & nihil ſciendo ſint omniſcii, quum nihil habeant de quo dubitent, aut quod curioſius indagandum putent. Bene & appoſite ad hanc rem Tertullianus ait, *Nihil ſcire, eſt omnia ſcire.* Et Saluator noſter ipſe diuinam hanc ſuo ore pronunciauit ſententiam: *Beati pauperes ſpiritu,quia ipſorum eſt regnum cælorum.* Simplices fuerunt & rudes homines, qui Chriſtum Saluatorem gratulatorio illo cantico *Oſanna*, exceperunt: quum Scribæ & Phariſæi illud *Crucifige* Pilato occinerent. Apud rudes & ſimplices homines, tamquam magis fideles & conſtantes, religionis Chriſtianæ veritas multis in locis tamquam fidei ipſorum commiſſum depoſitum manſit. Notat Bellonius, vniuerſam Armeniorum nationem etiam poſtquam Turcarum tyrannide oppreſſi ſunt, in Chriſtiana fide ad noſtra vſque tempora inuiolabiliter perſtitiſſe: eoque videri ſingulari Dei beneficio factum, vt quamuis multæ aliæ Chriſtum profitentes nationes Turcarum imperio ſubſint,ſoli tamen Armenii Chriſtianorum nomine indigetentur; ſic vt Armenianum aliquem nominare,idem ſit quod nominare Chriſtianum; & ſi quis Armenianus Mahumetiſmum amplectatur, jam non amplius Armenianus dicatur. ſic enim ſeruus eius diceretur, quem abnegaſſe noſcitur.

Sed jam tempus eſt vt è Dania in vicinum Sueciæ regnum trajiciamus.

QVOMODO GVSTAVVS SVEciæ regno occupato ad faciliorem sui defensionem religionem mutarit.

Caput Decimumquintum.

ARGVMENTVM

I. *Gustauus Suecia regnum inuadit.*
II. *Lutheranis locum dat.*
III. *Infamia Ecclesiasticorum coniugia, & mira constantia Religiosorum.*
IV. *Gustauus religionem mutat.*
V. *Eius miserabilis exitus.*

I. *Gustauus Suecia regnum occupat.*

EADEM rebellio quæ Danos contra regem & Ecclesiam incitauit, apud Suecos quoque tam reipublicæ quam religionis mutationem induxit. Quo enim tempore Fridericus Daniæ regnum occuparat, Christierno nepote, vt diximus, in vincula coniecto, in Dania erat Gustauus quidam, ex Caroli olim Suecorum regis posteris, Christierno fidem Suecorũ suspectam habenti obses datus. Hic die quodam venatum exire se simulans, assumto equitis seu stabularii habitu, clanculum aufugit: quumque Lubecam peruenisset, quis esset aperiens, ac ciuibus, si eorum ope in patriam reduceretur, tam in exportandis quam importandis mercibus immunitatem à vectigalibus pollicitus, accepta classe, in patriã reuectus, eiectis Danis, breui maximo illo & florentissimo totius Septemtrionis regno potitus est.

II. *Idem Lutheranis aditum aperit.*

Anno 1537.

Gustauus hic Suedicæ coronæ vsurpator, quamuis ab Episcopis & Prælatis in occupando regno plurimum esset adiutus, Catholicam tamen religionem mox profligauit, & Lutheranam substituit; sic vt suo illi iumento malum sibi arcessiuerint, iusto Dei judicio, vt qui iniustis conatibus fuerant patrocinati. Huic vero mutationi præcipuam causam dedit affinitas. Quum enim nouus rex multis vndique difficultatibus circumseptum se videret; cum Saxonica domo affinitatem contrahere statuit, ducta in matrimonium Lauenburgici Ducis sorore, vt Germanorum armis & opibus se muniret. Deinde totus in ærarii curam incubuit, vt qui pecuniam belli neruum esse sciret.

sciret. His cogitationibus dies noctesque occupatum quidam à secretis monuit, nihil opus esse, ab extraneis pecuniam, exactis acerbius vectigalibus, cum summa inuidia extorquere; superesse in regno rationes quibus ærarium locupletari possit, si nimirum bona Ecclesiasticorũ ei inferantur, relicto illis quantum ad vitam honeste & frugaliter sustentandam satis esset; & præcipuis procerum parte etiam aliqua inde decisa, vt hoc obiecto bolo, os ipsis occludatur, & publica vtilitas cum priuata coniungatur. Hoc ille consilio vsus, qui insuper primos adolescentiæ annos in Germania exegerat, & Lutheranæ libertatis lotum degustarat, Lutheranis liberum aditum concessit, qui hactenus clam tantum irrepere soliti fuerant: qui statim incredibili studio Biblia in vulgarem linguam traducta, aliosque de religione tractantes libellos disseminarunt, ac magnum magistellorum ac pædagogorum numerum summiserunt, qui Nobilem iuuentutem erudirent; ac non multo post è scholis ad templa translati, populum nouam docerent religionem.

III. *Infamia Ecclesiasticorum coniugia & Catholicarum Monialium constantia.*

Secretarius ille à quo consilium istud regi suggestum fuisse diximus, vnam ex præcipuis Ecclesiasticis dignitatibus à rege obtinuit, ac Lutheranorum res deinceps valde promouit: ducta etiam publice vxore, vt suo exemplo ceteros ad idem faciendum incitaret, nequaquam irrito conatu: quandoquidem non pauci eodem pruritu instigati, de eiusmodi supellectili domibus suis prospexerunt. Certissimum tum inter Ecclesiasticos recte intellecti Euangelii habebatur argumentum, vxorem ducere; adeo vt matrimonium instar Tau illius quo fideles obsignati leguntur, & τεκμήριον veræ religionis haberetur, quam nemo recte posset intelligere, nisi qui vt alter Numa Ægeriam haberet. Quamprimum quis cum Ecclesia diuortium fecerat, statim vxorem ducebat: & vt in schedis quas penes me habeo perscriptum est: *In signum relictæ Ecclesiæ cogebantur vxores ducere.* Dici non potest quam multæ tum passim toto regno infames, & incestuosæ, ac Deo atque hominibus inuisæ nuptiæ celebratæ fuerint. A fide dignis proditum inuenio, Stocholmiensem Archiepiscopissam, magnum ranarum numerum primo partu; & aliam pro infante, cercopithecum enixam esse. In tanta tamen confusione ac fœditate, tantisque diaboli, Mundi & carnis tentationibus Virginum Deo dicatarum constantia mirifice eluxit; quæ nec precibus, nec promissis, nec voluptatibus, nec miseriis ac paupertate, ad quam redactæ fuerant, à sanctissimo perpetuam castitatem conseruandi proposito dimoueri potuerunt, vt Posseuinus testatur. Gothi etiam plerique maiorum religionem modis omnibus tutati sunt, eodemque animi sensu

Possev. in Refut. Dauidis Chytræi.

hodie

hodie etiam magno cum desiderio Catholicæ Ecclesiæ in toto regno instaurationem exspectant, vaticinio S. Brigittæ confirmati; quæ sanctissima virgo etsi in Hibernia nata sit, apud Suecos tamen in singulari est veneratione; cuius etiam multa vaticinia circumferuntur, quibus & hæreseos incrementum & ruinam, & Catholicæ Ecclesiæ persequutionem & victoriam prædixit.

Confecto opinione sua facilius negotio, & mutationi illi eo vultu inducto, vt quamuis noua illa religio esset, veteris tamen illius Catholicę plane gemina videretur (Neque enim externis in rebus & cereremoniis quidquam, aut parum certe mutatum fuit. Manserant Archiepiscopis, Episcopis & Sacerdotibus antiqua nomina; Missæ sacrificiū iisdem fere ritibus quibus apud Catholicos peragebatur. nam & hostia cōsecrata à sacerdotibus eleuabatur, & ad eleuationem quæ tamen non multo post abolita, campanæ pulsus sonabat. Baptismus quoque pristinam formam retinebat: omnes denique Ecclesiasticæ ceremoniæ, paucis exceptis, obseruabantur: nec in templis quidquam mutatum conspiciebatur.) His, inquam, confectis rebus, rex procerum quosdam maiorem mutationem moliri sentiens, vt hanc gloriam, si diis placet, eis præriperet, primum Monasteria & Religiosorum Conuentus destruere animum induxit, ociosorum & inutilium hominum receptacula esse dictitans. Et hac quidem arte breui ille Monasteria ad solitudinem redegit, eorum vero exuuiis fiscum non mediocriter locupletauit. Quin etiam ne vlla spes esset recuperationis, complura solo æquari iussit, exstructa ex eorum ruderibus arce, in qua postea ipsius liberi captiui fuere detenti. Idem calices, vasa sacra aurea & argentea, ac hierothecas fisco intulit, & prouentus Ecclesiasticos inter Nobilitatem distribuit, sibi tamen meliori portione reseruata. Et quemadmodum olim Senatus Romanus Tarquinii Superbi è regno eiecti bona populo in prædam dedit, vt hoc modo perpetui contra ipsum belli gerendi necessitas omnibus imponeretur, & pace forte facta, nemo ad id quod omnes rapuissent, restituendum obligari posset: sic Gustauus sacrilegii sui partem inter Nobiles ac proceres distribuit, ne vmquam postea, repetundarum metu, cum Ecclesia in gratiam redirent. Et hic quidem murus ille fuit aheneus contra omnes eorum conatus qui Catholicam iis in locis Ecclesiam restaurare sategerunt.

VI. *Religio in Suecia mutatur.*

Nec Monasteriorum sacrilegiis contentus Gustauus (quæ omnia demolitus fuerat, relictis tantum Episcopalibus & Parochialibus Ecclesiis) etiam tumbas & mortuorum sepulcra inaudito fere scelere, depeculatus est. detractis passim saxis & tabulis marmoreis ac porphyreticis, quibus palatia sua exornaret. Tandem à Deo, qui, vt recte quidam dixit, vindicem

V. *Miserabilis mors regis Gustaui.*

habet

habet oculum, ferrea virga percussus, multas alienati & parum sui compotis animi significationes dedit; in primis quando Carolum filium tum puerum de ponte in præterfluentem deiecit, in quo sine dubio periturus fuerat, nisi satellitum quispiam & ipse se deiiciēs laboranti salutarem opem tulisset. Ex illo sane tempore miser hic Princeps conscientiæ stimulis exagitatus, &

Nocte dieq; gerens scelerum sub pectore testem,

miserabilem admodum vitam duxit, donec tandem inuidia & atra bile contabescens, animam exhalauit. Aiunt eo ipso momento quo anima è corpore euolauerat, malum ipsius genium sub nigri molossi forma cubiculum esse ingressum, & dentibus stragula detraxisse: tunc etiam tam horribilem tempestatem per totum regnum fuisse exortam, vt extremus ille dies Mundo finem allaturus videretur.

DE REGNO, CAPTIVITATE, ET morte Erici regis Narratio.

Caput Decimumsextum.

ARGVMENTVM

I. *Ericus Gustauo succedit.*
II. *Magicis studet artibus: & fratrem in custodiam dat.*
III. *Post septem annos rursus dimittit.*
IV. *De Pontio Lagardio, Gallo natione, militiæ præfecto.*
V. *Ericus in nuptiis fratribus necem machinatur.*

I. *Ericus Gustauo succedit.*

GVSTAVO defuncto, Ericus filius natu maior in regno successit; qui mox pecuniām omnem à patre per fas & nefas collectam partim in bello contra Danos, partim in voluptatibus & luxu consumsit. De cuius vita & morte (quarum vtraque tragica fuit) ex regii Oratoris, qui Anno M. D. LXVI. cò missus fuerat, & admirabiles istas mutationes præsens viderat, Commentariis, itemque aliorum fide dignorum relatu, qui istis in locis diu vixēre, pauca hoc loco addere constitui, quod ea ab instituto nostro non sint aliena. Qua in re non vnius alicuius incertam & dubiam fidem sequar; sed quæ ex omnibus mihi non sine magno labore compertis maxime verisimilia videntur, breuiter indicabo.

Gustauo

Gustauo ex primo cum Saxoniæ Ducis filia matrimonio Ericus natus fuit; ex secunda vero cum Nobili Suedici generis puella, Ioannes Dux Finlandiæ, Magnus Dux Ostrogothiæ, & Carolus Dux Sudermaniæ. Ericus mortuo patre, religionem eodem in statu reliquit quo eam inuenerat, nec quidquam innouauit. Ioannes vero Finlandiæ Dux, non vulgare Catholicæ religionis studium semper ostendit, vt ex sequētibus patebit. Erat quidem Ericus multis animi & corporis dotibus ac tanta fortuna dignis virtutibus ornatus; quas tamen Astrologiæ iudiciariæ ac necromantiæ studium valde deformauit, & ipsi atque aliis exitiosas reddidit. Quum enim malis illis artibus intellexisset, se ab vno ex magnatibus regno expulsum iri; Ioannem Ducem Finlandiæ statim suspectum habere cœpit, ac tanto magis, quod is, ducta in matrimonium Sigismundi Augusti Poloniæ regis sorore, femina Catholicæ religionis studiosissima, noua illa affinitate, res suas valde muniuisset. Hæc prima odii inter duos hos fratres fuêre semina, quod non nisi cum vita ipsorum fuit exstinctum. Ioannem enim è Polonia cum coniuge vix reuersum, Ericus in arce Wiburgensi obsedit, ac tandem ad deditionem coegit, inter alia bis centies millium aureorum iacturam passum. Ioanni custodia incluso laudatissima vxor, spreta quam Ericus ei offerebat libertate, perpetua comes esse voluit, in eaque captiuitate filium & duas filias peperit; ad eas, Georgii Personi potissimum malitia vterque redacti angustias, vt vix necessaria suppeterent quibus vitam sustentarent.

II. Magicis artibus operam dat & fratrem custodia includit.

Hæc Erici erga fratrem inhumanitas multorum procerum animos ab ipso alienauit, & plurimarum suspicionum ac perpetuæ diffidentiæ caussa fuit. Deferebantur fere quotidie nomina eorum qui contra regem machinati aliquid dicebantur; & falso accusati, aut per formam iustitiæ, aut per sicarios tollebantur. Quosdam etiam rex ipse manu sua occidit, & inter alios pueritiæ suæ formatorem hominem sexagenarium; à quo admonitus vt mansuetius ageret, nec se regnumque suum perditum iret, tyrannus ipso Nerone crudelior, homini optime de se merito pugionem in pectus adegit. Ab eo tempore numquam mentis illum compotem fuisse ferunt, Manibus Præceptoribus ab ipso pœnas exigentibus, & velut alterum Orestem in furorem agentibus, qui illi perpetuus ad mortem vsque fuit comes. Aiunt in ipso oculos ita scintillantes sæpe visos, vt eorum aspectum nemo ferre posset, nec proprius quisquam accedere auderet. Inter hæc animo variis curis distracto, præter omnium opinionem Ericus, exacto septennio, quod periculosum sibi fore ex fatidicis cognouerat, velut omni periculo defunctus, fratrem Ioannem in carcere accedit, eumque amicissime non sine lachrymis complexus, rogat vt ignoscere sibi velit: eductumque & libertati restitutum,

III. Eum exacto septennio carcere emittit.

regni gubernatorem pronunciat. Ioannes actis quam humillime regi gratiis, oblatum munus recusat. Rex nihilominus Stocholmiam reuersus, in conuentu procerum Ioannem regni Gubernatorem iterum designat: cui tamen illi, quibus regis ingenium perspectum erat, aperte contradicunt, ac nullius præterquam ipsius regis imperium ferre se posse aut velle dicunt. Rex tamen in sententia persistens, Ioannem Gubernatorem regni iterum pronunciat, & ad se vocatum, magno honore excipit, omnibus parere ei iussis. Tum Dux, qua erat prudentia, fratri ministrorum circa se in tam diuturna custodia huc illud dilapsorum solitudinem demonstrat, simulque rogat, vt è suorum numero aliquem vellet adiungere, qui omnium ipsius actionum arbiter esset & testis, & in cuius fide rex ipse posset acquiescere. Rex animaduertens Ducem interea dum hæc loquitur, oculos in Gallum quendam, Pontium Lagardam nomine, oculos habuisse defixos, malo genio (vt exitus postea docuit) instigante, Mi frater, inquit, Pontium hunc tibi, si ita vis, adiungo, cuius forti & fideli opera ego hactenus sæpe vsus sum, & tu porro vti poteris. Sed quia hominis huius etiam Posseuinus in Moscouia sua facit mentionem, isque non minimum ad rerum in Succia mutationem attulerit momentum, sancto quodam zelo vnà cum republica religionem quoque mutare frustra conatus; breuiter historiam eius attingam, & posteritati, cuius memoria vir hic non indignus est, tradam.

VI. *Notabilis de Pontio Lagarda historia.*

Pontius Lagarda patriam habuit ignobilem in Languedocia Galliæ prouincia, pagum, Rieus oppido vicinum. Militiam sequutus cum Oisellio in Scotiam profectus est, bellum ibi Francisci Galliarum regis auspiciis gerente: quo confecto, cum viginti commilitonibus in Daniam traiecit, cuius rex tum contra Sueciæ regem magnis viribus bellum gerebat. Quemadmodum enim pyraustes non nisi in igne splendorem emittit, & Camelus non nisi turbidam aquam potat; sic Lagardæ animus ab omni pace abhorrens, bellum, quo solo emergere se posse sperabat, vnice quærebat & sectabatur. Non multo post idem in prœlio quodam in Ostrogothia commisso sauciatus, in hostium potestatem venit. Erico Sueciæ regi inter alios militabat Gallus quidam è Picardia, Philippus Mornaius, Varennæ Dominus, præcipuum apud regem gratiæ locum obtinens, quem, vt & fratres, Gallicam linguam docuerat. Is quum accepisset Gallum hominem è prœlio captiuum esse adductum, eum ad se vocat, & monet vt dominum mutet, & ad Suecos transeat, vbi certior honoris & luculentioris fortunæ apud regem nationi suæ valde amicum, ostendatur. Id consilium Lagarda amplexus, à Varennio Erico regi sistitur & commendatur: qui vbi hominem manu ac consilio promtum esse cognouit, domesticorum eum numero, attribu-

to

to honorifico ſtipendio, adſcripſit. Erat vero Ericus rex mira corporis agilitate præditus, vt etiam vno ſaltu viginti quatuor pedes ſuperaret; in quibus aliisque corporis exercitiis Lagarda, non minus promto atque agili, colluctatore vtebatur: qui tamen ab aliis monitus, etiam quum vincere poſſet, regi non inuitus ſemper cedebat, ac victoriæ gloriam relinquebat. Hac ille familiaritate fretus, paullatim in gratiam regis ita ſe inſinuauit, vt etiam maximi momenti negociis ſit adhibitus, & à Finlandiæ Duce, rege poſtea, primariis regni muneribus præfectus, vt paullo poſt dicemus. Ad Ioannem redeo:

Quo poſt diuturnum carceris ſquallorem à rege, vt diximus, in gratiam recepto, Lagarda in Angliam ab Erico ablegatus fuit, vt Eliſabethæ nuptias ambiret. Cum repulſa inde ad regem reuerſus, ab eodem cum exercitu contra Danos miſſus eſt. Interea Georgius Perſonius variis ſuſpicionibus & criminationibus regis animum per ſe leuem & inconſtantem, exulcerare non deſinebat: ex quo factum eſt vt regem non modo collati in fratrem beneficii pœnituerit, verum etiam immani conſilio eundem cum fratre Magno & procerum quibuſdam, quorum fidem ſuſpectam habebat, è medio tollere decreuerit. Quem in finem nuptiis ſuis diem dixit, IV. Iulii, Anno M. D. LXVII. cum lictoris filia, concubina ſua hactenus, quam ob ſingularem formæ elegantiam perdite amabat, iamque duos ex ea ſuſceperat liberos, Stocholmiæ celebrandis: à quo inſtituto quum Comes quidam ſanguinis cognatione ipſi iunctus, eum dehortaretur, per omnia ſacra obſecrans, ne regium ſanguinem cum tam vili & abiecta perſona miſceret, rex iratus hominem ſtatim interfici iuſſit. In his, inquam, nuptiis Ericus conſtituerat, eodem modo quo patres ipſorum antea in illo ipſo loco à Chriſtierno rege tractati fuerant (quam horribilem lanienam Olaus Magnus oculatus teſtis in Hiſtoria ſua deſcribit) tam fratres ſuos quam reliquos proceres excipere ac tractare. V. *Ericus fratribus necem inter nuptias machinatur.*

Hoc conſilium quum rex inter mutuos complexus coniugi aperuiſſet; illa, vt erat non corporis modo, ſed etiam omnibus animi virtutibus ornata, illo vno infelix quod tam humili loco nata eſſet, tantum facinus ſub nuptiarum ſuarum prætextu patrandum deteſtata, Ioannem Finlandiæ Ducem monuit vt ab inſidiis ſibi caueret. Ita enim in regii noſtri Oratoris commentariis ſcriptum inuenio. Eorum vero quæ poſtea contra Ericum ſuſcepta & geſta ſunt, quidam ſolum Pontium Lagardam auctorem faciunt; qui die quodam cum Ducis vxore hunc habuiſſe ſermonem fertur: Miror equidem, Domina, qui fiat, quod Dux ſereniſſimus, maritus tuus & herus meus, non animaduertat, vniuerſi regni,

fratris inſolentiam & crudelitatem iamdudum pertæſi, oculos in ſe defixos eſſe,& expanſis brachiis auxilium & liberationem à tyrannide, ab ipſo vno petere atque exſpectare, vt qui regia iſta corona non minus dignus ſit, quam immanis iſte tyrannus eſt indignus. Facile ipſi erit, modo velit, regnum hoc occupare, & ex paupere Duce in potentiſſimum Principem euadere. Quod ſi cunctetur, periculum ſane eſt ne in perpetuam captiuitatem, è qua non multo ante liberatus eſt, rurſus incidat. Equidem qui cum omnibus militiæ ducibus familiariter ſum conuerſatus, illud ſcio, ſex illa Scotorum regi militantium millia, ob non ſoluta ſtipendia iam iam ſeceſſionem ſiue rebellionem moliri. Magnus certe & Carolus Duces ac plerique proceres non minus moleſte ferunt, regem thorum ſuum regium viliſſimæ concubinæ & lictoris filiæ nuptiis commaculaſſe, nec quidquam aliud magis quærunt aut optant, quam occaſionem, illam cum omni prole ſua exſtirpandi. Apprehendenda eſt occaſio; quam fugientem fruſtra deinde requiras. Iam nimis diu tyrannus ille regnauit.

In hunc modum peroranti Pontio Duciſſa nihil aliud reſpondit, quam, Iſta quidem dictu, non ita factu eſſe facilia: ſimulque hominem monuit, vt in omnibus ſumma cautione & prudentia vteretur.

IV. *Sed præuenitur, & regno priuatur.* In hoc rerum ſtatu Dux Ioannes vndique de inſidiis ſibi à rege fratre ſuo ſtructis, tum etiam de conſiliis quæ cum Moſco agitabat, certior factus, Lagardæ conſilio à coniuge accepto vti conſtituit; ac tentatis procerum, atque etiam Scotorum ſtipendiariorum animis, quum pleroſque conatibus ſuis fauere animaduerteret, ſumta à Stenone Ericſonio mutuò pecunia, ducentos equites primum conduxit; deinde Vaſteno occupato, & è gaza ibi reperta cuſis numis aureis & argenteis, iuſtum exercitum è Scotis & Germanis conſcripſit. Quo cognito, Ericus, qui nuper, vt diximus, cum concubina nuptias Stocholmiæ ſolenni ritu celebrarat, eidem etiam regali corona impoſita, tumultuarias copias ad duodecim virorum millia contra fratrem & proceres miſit, quæ vbi primum in conſpectum venêre, magna ex parte ad ipſos transfugerunt His confirmatior Dux cū exercitu ad vrbem accedit. Ericus crebris transfugiis territus, & à domeſticis non minus quam ab externo hoſte ſibi metuens, vocatis ad ſe qui aderant regni proceribus, primo cum ipſis ſermonem confert, nouum fidelitatis exigens iuramentum: deinde populum tumultuantem alloquitur, & quidnā ſibi vellent, aut de quo cōquererentur, rogat. Tum omnes vna voce Georgium Perſonium (id eſt Petri filium) ab epiſtolis, ac præcipuum libidinum ac flagitiorum adminiſtrum, ad ſupplicium poſtulare. Sic ergo rege non abnuere auſo, Georgius vnà cum matre ſcelerum conſcia, & veneficii ac necromantiæ ſuſpecta, ad Finlandiæ Du-

Georgius Perſonius.

cem

cem in castra deducitur:in via vero mater ex equo se deiiciens, collo fracto, supplicii pœnam & ludibrium euasit. Aiunt in via ex ipsa auditum, si filio vel vnum verbum in aurem insusurrandi sibi facultas daretur, non dubitare quin statim liber futurus sit Georgius ad Ioannem (quem captiuum antea tā inhumaniter habuerat) adductus,&duabus horis per exercitū circūductus, præcisis naso & auriculis ad furcā adfixis, ipse etiam viuus horā in patibulo pendens, & inde magno cum luxatorum membrorum cruciatu demissus, rursusque attractus, gratum omnibus spectaculum præbuit, & inde depositus cruribus ac brachiis rota contusis, postremo in quatuor partes dissectus,& in compitis ac triuiis epulandus coruis fuit appositus.

Secundum hæc Ioannes Dux vrbem arctius obsedit; & tandem amicorum,quos intus habebat,opera occupauit, Lagarda intra portam Septemtrionibus obuersam cum suis recepto: qui sub signis, sed sine ciuium maleficio ingressus, per plateas, Viuat Ioannes rex, ingeminauit. Ericus sub hæc in arcem se recipit, sed mox recollecto animo cū satellitibus & corporis custodibus rursus egreditur, ratus se sola præsentia sua hostes disturbaturum. Et primi quidem vultus maiestate territi, de via ipsi cedentes, & honoris significationem exhibentes, intra ordines eum receperunt. Tum rex Lagardam & Stenonem Ericsonium auunculum aduenientes cernens, satellitibus imperat, vt ad nutum suum ambos conficerent. Rectà ad se euntem, Lagarda vt se dederet imperat. Tum rex, Tibine, inquit, pessime proditor, me dedam? Numquam hoc fecero: sed iube aliquem mei sanguinis ad me venire. Appropinquātem Stenonem, miles Erico innuente, bipenni in caput adacta, inermem prosternit & conficit; ceteri Lagardam aggrediuntur, qui licet armatus, tribus acceptis vulneribus, sclopeto contra ipsum regem emisso, militum suorum opem inclamans, ægre fuit ereptus. Rex interim satellitio circumdatus ad arcem properabat: sed Lagardæ celeritate præuentus & exclusus, in vicini templi asylum confugit; vbi circumsessus, ingruente iam nocte fratri dedere se coactus est; qui cum mox Vestrantium (quam arcem pater ipsius ex Ecclesiarum ruinis ædificarat) sub custodia misit, vbi post decem annorum captiuitatem miserabiliter est extinctus. Sic Ericus successorem habuit eum quem semper antea suspectum habuerat: eo saltim felix, quod in tam longa captiuitate tot tamque horrenda flagitia & crudelia facinora, quæ durante regno perpetrarat, deflere potuit & apud Deum deprecari. Eius filiorum vnus iam grandiusculus in Prussiam primum, deinde in Poloniam transfugit, cui Sigismundus Ioannis filius, qui tum regnabat, suasit, vt Ecclesiastico ordini nomen daret, Episcopatum pollicitus: quo tamen ille consilio vti noluit, sed in Moscouiam profectus, du-

Ericus sese dedit.

cta in matrimonium magni Ducis nepte, dotis nomine amplam admodum prouinciam regendam accepit. Et hoc quidem modo Ioannes Sueciæ regnum occupauit; vel, vt melius dicam, magno omnium ordinum consensu & applausu rex fuit renunciatus. Hic mihi vide fortunæ ludibria, quæ tam potentem regem à tam excelso fastigio in carcerem detraxit; econtra Lagardam ex infimo loco ad supremum fere eduxit: quem Ioannes rex non solum amplissimæ prouinciæ Liuoniæ Proregem fecit, verum etiam generum sibi elegit, elocata ipsi filia notha, & Baronatibus quibusdam in dotem assignatis. Non multo post eundem exercitui contra Moscouiæ Ducem summo cum imperio præfecit, quum is Lutheranorum ignauia, Torpatum insignem iis locis vrbem occupasset, & multa passim damna dedisset. Iamdudum enim magna pars Teutonicorum, qui antea summum iis locis obtinuerant imperium, Equitum, deserta Catholica ad Lutheranam religionem transierant; tum vero non pauci hac itidem deserta, Græcanicæ seu Ruthenicæ nomen dederant; sic vt nec Pontifici nec Imperio Romano quidquam amplius iuris in se esse vellent. Ex omni oppidanorum numero quingenti vtriusque sexus & omnium ordinum homines reperti fuerunt, qui inde profugiendo fortunarum potius, quam inter Schismaticos (quibus Lutherani nō grauatim se adiungebant) viuendo, animæ iacturam facere maluerunt. Tum quidem antiqua illa Teutonicorum in Liuonia Equitum, Moscouitis antea tam formidabilis generositas plane emarcuerat, aliis Lutheranismum, aliis Zuinglianismum amplexis, aliis abiecta S. Cruce militiæ illius insigni, vxorum ac liberorum greges secum ducentibus: quæ tam morum dissolutiones quam religionum dissidia Liuoniam miserrimis calamitatibus inuoluerunt. Lagarda suscepta contra Moscouitas expeditione non solum impetus eorum repressit, verum etiam Naruam maritimum emporium ab eis antea occupatum, asperrima hyeme obsessum, & sexaginta machinis verberatum, sex hebdomadarum spacio expugnauit, magnam & fortis militis & prudentis ducis laudem adeptus.

Lagarda ad amplissimam fortunam euectus.

Hic iterum aliud ecce tibi fortunæ ludibrium! Varennius enim ille, cuius ope & commendatione Lagardam emersisse supra diximus, accusatus quod Scotos milites corrumpere aggressus esset, vt Ericum è custodia liberarent, capitis supplicio non multo post fuit affectus. Habeo penes me exemplum litterarū, à IoāneSueco ad Carolū IX. Octo. XIV. Anno M. D.LXVIII. scriptarum, quibus de immani erga se ab Erico concepta proditione conqueritur. Ea vero sic habet. Basilius Magnus Moscouiæ Dux Poloniæ Regis sororem in matrimonium sibi expetierat: verum illa Ioannem Finlandiæ Ducem ei prætulerat, quum aliis eius virtutibus, tum formæ com-

Proditio Ioanni ab Erico rege intentata.

men-

mendatione capta. Ioanni enim sedenti summam formæ gratiam ac proportionis elegantiam fuisse aiunt; quam tamen in stante aut incedente non parum deformabat illud, quod crura breuiuscula haberet. Præter multas animi dotes in Principe requisitas, multarum habebat linguarum notitiam, sic vt cum variarum nationum Legatis sine interprete loqui posset. Repulsam hanc quum Ericus Moscum ægre ferre sciret, ad gratiam eius ineundam per legatos promisit, se fratris interfecti vxorem vnà cum vtriusque sorore, virgine pulcerrima, ad eum missurum, vt illa ipsius Ducis, hæc filii viginti tum circiter anos nati coniux esset. Nec mora. Mittitur statim à Mosco in Succiam Legatio, in qua sexcenti Nobiles fuisse dicuntur, qui sponsam vtramque domum deducerent. Quum vero Ioannis adhuc viui coniugem Ericus tradere non posset, pro ea Gustaui viduam, ætate adhuc & forma florentem (vt quæ trigesimumquintum ætatis annum vix expleuerat, vnà cum duabus sororibus offert. Omnibus iam fere ad profectionem in occulto præparatis, feminæ de iis quæ clam ipsis rex constituerat, monentur. Tam tristi nuncio perculsæ miseræ, cum Magno Duce agunt, eiusq; opem implorant: & petito ab Erico commeatu, nauigio quasi animi gratia exspaciaturæ, vrbe exeunt: quumque aliquot passus processissent, à Magno, qui cum trecentis equitibus eas de compacto exspectarat, exceptæ, magna celeritate ad Ioannem Finlandiæ Ducem deducuntur. Rumor tum percrebuit, Ericum spe sua frustratum, ira & indignatione in desperationem versa, vrbem Stocholmiam incendere, & collectis rebus preciosioribus in Moscouiam transfugere decreuisse. Verumenimuero multa eiusmodi sæpe contra Reges ac Principes confingi, & ad conciliandum ipsis odium, ac subditos ad rebellionem excitandos, in vulgus spargi solent, vti tum Erico accidit; qui, vt diximus, miserabili morte in carcere fuit exstinctus.

QVOMO-

QVOMODO IOANNES REX CAtholicam religionem in Suecia restaurare conatus sit, eoque defuncto Sigismundus filius regno priuatus.

Caput Decimumseptimum.

ARGVMENTVM

I. *Ioannes Rex Sueciæ Catholicæ religioni clam addictus.*
II. *Lagardium ad Pontificem mittit.*
III. *Quid eius conatibus obstiterit.*
IV. *Infelix mors Lagardii.*
V. *Ioannis Regis dissimulatio.*
VI. *Eius filius Sigismundus, Rex Sueciæ, paterno regno spoliatus.*

I. *Ioannes rex Catholicæ religioni addictus.*

IOANNES, quem Sueciæ regem factum diximus, quamuis Lutheranam toleraret, animo tamen Catholicam colebat religionem: in cuius rei signum multa à Posseuino colliguntur ab eodem pie facta, & Catholicam fidem sapientia: vt quod sextæ cuiusque feriæ ac statorum dierum ieiunium coluerit, quod Quadragesimale, vt Apostolicam traditionem, obseruarit; quod S. Erici & S. Brigithæ corpora & ossa thecis argenteis rursus inclusa, per Catholicos sacerdotes in pristina loca reponi iusserit; quod deniq; multa alia fecerit quibus animum eius Catholica fide imbutum fuisse, facile probari possit. Ad vxorem eius Catharinam quod attinet, numquam illa apertum Catholicæ religionis exercitium intermisit, in qua & Sigismundum filium diligenter educauit. Quinetiam marito nondum ad regium fastigium euecto, proprium sacellum habuit in quo sacrum Catholico ritu peragebatur: ad quod multi quoque incolæ confluere solebant. Missus eò Poloniæ reginæ, quæ Catharinæ soror & Stephani Battorii vxor erat, rogatu à Gregorio XIII. PP. Sacerdos quidam singulari doctrina & vitæ integritate præditus, ad Catholicam Ecclesiam restaurandam, & cum rege clam congressus, etiam atque etiam ab ipso monitus fuit, vt zelo suo moderaretur, nec quam ob caussam venisset, statim omnibus aperiret, atque ita ipse sibi in limine aditum obuallaret. Quo tamen eius opera ad eamdem rem commodius vti posset, eidem in Stocholmiensi nuper ab se instituto Gymnasio Theologiæ

profes-

profeſſionem demandauit: quo quidem munere ita ille perfunctus eſt, vt breui non exiguam ſtudioſæ iuuentutis partem à Lutheraniſmo abſtraxerit. Quum vero diutius latere non poſſet, Catholicum aperte ſe profeſſus, in templo quod Lutherani antea tenuerant, & frequentes, magna omnis ordinis & ætatis accurrente hominum multitudine, conciones habuit, & ſacrum Catholicò plane ritu celebrauit. Inde nonnulli in ſpem erecti, Reginam obſecrarunt, vt pro Catholicæ religionis, qua florente, regnum etiam totum omni proſperitate floruerit, inſtauratione apud Regem intercederet. Quin etiam ipſum Regem adierunt, idem petentes; verum ille ſimulare, procraſtinare, multa impedimenta cauſari, nec tamen ſpem omnem præcîdere: Regina interim apud maritum vehementer inſtante, vt quandoquidem regnum pacate poſſideret, ac non ſolum pacem cum vicino Daniæ rege, verum etiam eam ad rem à fratre ſuo Poloniæ rege parata auxilia in propinquo haberet, vt tam juſto ſubditorum deſiderio ſatisfacere, ac tam ſanctum opus, quale eſt Catholicæ Eccleſiæ reſtauratio, aggredi vellet. Etſi enim hæreſis omnia longe lateque tenere videbatur, nondum tamen Catholicæ religionis radices ita exſtirpatæ erant, quin viridantes quidam rami ac ſtolones quotidie progerminarent. In eo ſane vehementer tum peccatum fuit, quod accenſis tam ſancto deſiderio hominum animis non ſtatim plures doctrina & integritate præſtantes homines eò ablegati ſunt, qui bono illi homini in re tam ardua auxiliares præberent manus. Neque enim facilius eſt hæreticum quam infidelem conuertere. Nam vt populi ſub imperium redacti facile in officio contineri, ſubditi vero ſemel rebellionẽ moliti difficulter admodum ad obedientiam reduci poſſunt, vt qui peccati ſibi conſcii, nec aliorum fidem experiri ſibi tutum ducant, nec ſuæ ipſi fidei idoneos obſides dare queant: eodem modo difficile admodum eſt obedientiæ iugum iis rurſus imponere, qui ſemel id abiecerunt, & ab Eccleſiæ gremio ſeſe ſubduxerunt. Vulgatum eſt verbum, non eſſe peius hominum genus, quam apoſtatarum ſiue Mamuluchorum, quibus Turcarum tyranni vires præcipue innituntur. Sic nullos infeſtiores hoſtes habet Eccleſia quam hæreticos, qui vbi ſemel Eccleſiæ valedixerunt, raro aut numquam ad eam reuertuntur. Deo certe, vt quidam ex Patribus ait, multo minus laborioſum eſſet (ſi modo in Deum caderet labor) Mundum fabricari, quam hominem deuium ad Eccleſiam reuocare: quod ibi nihil niſi obedientiam, hic nihil niſi reſiſtentiam & contradictionem ſit repperturus.

Facilius eſt infidelem quam hæreticum conuertere.

II. Porro Ioannes Rex quamuis, vt Poſſeuinus contra Chytræum teſtatur, Catholicæ Eccleſiæ reſtaurandæ eſſet cupidus, lente tamen admodum progrediebatur, conatus ſuos, quantum poterat, occultans. Lagar-

Lagarda [Ro]mam ad P[on]tificem m[is]ſus.

da ab eo in consilium adhibitus suasit, vt rem cum Romano Pontifice ac Poloniæ rege affine suo communicaret, interim vero caute omnia ac prudenter ageret, ne immature prolatum consilium disturbaretur, & turbis occasionem daret. Idem Romam proficiscendi negocium in se suscepit, Pontifici regis desiderium aperturus, & de modis tantam rem perficiendi consultaturus. Vix vllum aliud impedimentum obstare videbatur, quam bona Ecclesiastica à Nobilitate iamdudum occupata, & Episcoporum ac sacerdotum coniugia. Huic quidem posteriori obstaculo illud remedium quæsitum, vt Rex promiserit, si cum Pontificis venia miseris illis maritis munia sua quoad viuerēt, obire liceret, curaturum se ne posthac quisquā admitteretur, qui nō fidem daret Romanæ Ecclesiæ legibus se pariturum. Ad prius quod attinet, idem rex pollicitus est, se è prouentibus Ecclesiasticis ducenta libellarū millia è fisco, cui olim illata erant, restituturumq; dum interim alii proceres ipsius exemplo moti idem facerent; quibus illa vi sine maximo periculo eripi non possent. Additum & hoc fuit, vt Pontifex communionem sub vtraque specie populo id vnice flagitanti concedere vellet. Cum his mandatis Lagarda, aliam Legationis caussam prætexens, Romam profectus est: sed mox re siue coniecturis & suspicionibus, seu tectis indiciis deprehensa, Magnus & Carolus Duces, & regni primores, ac Nobiles, metu ne prouentus ac decimas tum etiam Abbatias, Prioratus, aliaque Ecclesiastica beneficia à Ioanne Rege sibi ac maioribus in nauatæ operæ compensationem assignata amitterent, Regem adierunt, ac multis verbis rogarunt, vt domum reuocato Legato, ab incœpto desisteret, nec nouis turbis regnum inuolueret. Similiter boni illi martyres, nō ignorantes, Apostolicis legibus maritis nequaquam permissum esse res sacras tractare, aut diuinis fungi officiis, nec Pontificem in Ecclesiasticis legibus tot Conciliorum auctoritate confirmatis, dispensare solere, querelis omnia miscebant, omnemq; mouebant lapidem, ne feminas dimittere cogerentur, aut ex iis nati liberi pro spuriis & illegitimis haberentur.

[N]obilitas [t]umultuatur.

III.

[R]egina mors [re]gis consiliū [di]sturbat.

Pium hoc ac sanctum opus reginæ feminæ religiosissimæ mors interrupit: quæ si diutius aliquanto vixisset, procul dubio, qua erat incredibili animi magnitudine & ardore, omnes difficultates & impedimenta facile superaturam fuisse, spes erat. Summam eius pietatem & vnicum votum vltima verba demonstrāt, quibus regem sic affata esse dicitur: Post meum, inquiens, excessum iube vt veri, id est, Catholici Christiani, qui in tuo regno sunt, pro me Deum orent; & si coronam hanc ad posteros tuos transmittere cupias, ante omnia operam da vt Ecclesia Catholica restauretur. Cui optimæ coniugis voluntati rex obsequutus, iusta ei Catholico more persolui curauit, ac per vniuersum regnum pro anima ipsius preces fieri iussit. Dum vero frequentis-

ſima Nobilitate in magno illo Vpſaliæ ab ſe inſtaurato templo, demortuæ exſequiis intereſſent, audita ſunt (ſapienti, ſine dubio regis conſilio) inter multa alia elogia, à pſeudoarchiepiſcopo eius ciuitatis, è ſuggeſtu declamante, hæc ipſa verba: *Reginam inter ceteras præſtantiſſimas dotes, auitam Iagellonorum & aliorum Chriſtianorum regum religionem Catholicam, ſine qua nemo ſaluus eſſe poteſt, conſtantiſſime ſemper retinuit.* Poſt coniugis exceſſum rex multis vndique difficultatibus circumſeptus Lagardam domum reuocauit, qui rem ob quam miſſus fuerat, multo quam potuerat impeditiorem Romæ deprehendit. In ſacro enim illo Conſiſtorio nihil niſi matura habita deliberatione, omnibusque in quamcumque partem accurate penſiculatis decernitur, nec facile à legum norma deflectitur. Lagarda Roma diſcedẽs Catholicos quoſdam ſacerdotes ſecum adduxerat, qui miſeris Catholicis tã diu religionis ſuę exercitu deſtitutis, ſolatiũ aliquod afferrent: ſed in Sueciã reuerſus, eum rerũ ſtatũ deprehendit, vt metus eſſet ne regi Catholicæ religionis inſtaurationem molienti, ab iiſdẽ à quibus illi impoſita fuerat, regia corona de capite decuteretur. Quum ergo rex ipſo facto hac in re quidquã aperte moliri nec poſſet nec auderet, quod proximũ fuit, cũ Archiepiſcopis, Epiſcopis & aliis Prælatis Lutheranis agere ſtatuit, vt ab eis quas haberẽt cõiuges retinerẽtur, Euchariſtia populo ſub vtraq; ſpecie præberetur, ac Miſſa vulgari lingua perageretur: in ceteris Catholici ritus obſeruarẽtur. Et cũ his quidem non difficilima fuit trãſactio, facile cetera ferẽtibus, modo nuptię ipſorũ & cõiugia nõ interpellentur; Nobilitas nequaquã potuit induci. Et hoc quidẽ modo res oñis in ſuſpẽſo mãſit, imo ſpes oñis eius perficiũdę plane decollauit, nõ ſine ſuſpicione etiã ab ipſo Lagarda multas remoras fuiſſe obiectas, ne tot bonis Eccleſiaſticis à rege, quẽ totũ ſibi habebat obnoxiũ, muneris loco acceptis, exueretur.

Poſſeuin in Refut. R. ip. Chytræi.

VI. *Infelix Lagardæ mors.*

Vidimus hactenus Lagardam in ſumma collocatum dignitate, ac præcipua Suedici regni negocia nutu quaſi adminiſtrantem: at tẽpus iam eſt vt idẽ inſigne ſummę in humanis rebus incõſtantię nobis ſpectaculũ præbeat, necopinato & mirabili caſu tũ potiſſimũ deiectus quando iã trabali veluti clauo fortunã ſibi confixã poſſidere videbatur. Miſſus n. à rege ad renouandas cũ magno Moſcouiæ Duce inducias, cõfectis mandatis, maritimo itinere domũ reuertens, quũ iã fere Reualię portũ teneret, alliſa ad ſcopulũ naui proraq; ita alleuata, vt puppis in qua ſedebat, in aquã ſubſideret, excuſſus ac fluctib. hauſt⁹ periit, nũquã poſtea viſus. Hic Lagardę fuit exitus, q̃ è milite gregario dux, ac tãdẽ Liuonię Prorex, ac regis gener factus, ꝙ fortunę debuit ludibriũ, ignobili morte perſoluit; ex vxore notha regis filia, duob⁹ filiis & vna filia relictis.

Diximus paullo ante, reginam morientem vltimis ſuis votis regem obſecraſſe, vt Catholicam Eccleſiam reſtauraret: quibus etſi rex ſatisfacere

vehementer cuperet, metu tamen regni amittendi (videbat enim Mundum opponere ſe ei quod cœlum ab ipſo flagitabat) tentare nihil audebat: quamuis interim non obſcuras daret ſignificationes, tam ſanctæ rei exſequendæ non voluntatem ſed facultatem ſibi deeſſe, adeo vt multa contra animi ſententiam permittere cogeretur. Cuius inſigne hoc loco ponam exemplum.

V. *Ioannis regis diſſimulatio.*

Erat Stocholmiæ Curio quidam ſeu ſacerdos, homo bene doctus, qui ſacra munia ad formam Lutherano-Papiſticam, toto regno vſitatam, obibat; qua in Baptiſmo infantium exorciſmi, crucis ſignationes, cerei, aliæque Catholicæ Eccleſiæ ceremoniæ ac ritus adhibentur, & puerperæ à puerperio in Eccleſiam primum ingreſſæ, cereum & panem offerunt. Narrarunt mihi duo noſtrates Nobiles, qui Pontii Lagardæ ſupradicti vxoris, naturalis Ioannis regis filiæ, exſequiis, ab ipſo rogati, interfuerunt, iiſdem fere quibus apud Catholicos fieri ſolet, ritibus eam fuiſſe elatam & ſepultam. Nam & funus præceſſiſſe ſacerdotes & clericos ac ſcholares, crucis ſignum præferentes, & funebres cantilenas concinentes. Demortuam feretro impoſitam iacuiſſe, aperto vultu, quaſi viua adhuc eſſet: ſandapilam vero panno ſerico albo, argento intertexto, & inſigni argentea cruce decuſſato fuiſſe contectam. Funere ad ſepulcrum delato, à ſacerdotibus preces recitatas; deinde duas cruces, vnam ad caput, alteram ad pedes fuiſſe collocatas; ac tandem eleemoſynas inter pauperes fuiſſe diſtributas. Nec vero in hac tantum re, ſed etiam in omnibus pæne aliis Lutheranos illos iiſdem quibus Catholicos vti ceremoniis, veſtitu ac precationũ formulis, ſed in doctrina Lutheri ſequi dogmata, iidem oculati teſtes mihi affirmarunt. Sed ad rem. Curio ille, ſiue ſacerdos, de quo dicere cœpimus, licet in externis rebus ad reliquorum ſui ordinis vitam ac mores plane ſe conformaret, numquam tamen vt vxorem duceret, induci potuit. In concionibus vero idem S. Petri & ſucceſſorum primatum, & clauium Eccleſiaſticarum poteſtatem, itemque Eccleſiæ antiquitatem & vniuerſalitatem, vt & ſacerdotum cœlibatum tam quam Apoſtolicam traditionem, ſtrenue propugnabat. Epiſcopi & reliqui quorum id intererat, regem adeunt, ſacerdotem illum Papiſtam eſſe aiunt, qui proculcatis regni legibus à ſuperioribus regibus iam pridem abolita dogmata aſſereret, magno cum populi vndique ad eius conciones audiendas accurrentis applauſu. Rex viciſſim eis hominis doctrinam & egregiam apud omnes exiſtimationem proponit, monens, vt errores ei ſuos veris argumentis ac rationibus demonſtrent: verum illi regem ac regium Conſilium non prius vrgere ceſſarunt, quam bono illi homini mandatum fuit, vt à publicis habendis concionibus poſthac abſtineret. Ac quamuis rex importunas Lutheranorum Prædicantium flagitationes ſurda aure non ſemel accepiſſet, tandem tamen

Exſequiæ filiæ regis.

Curionis Catholici hiſtoria.

men

men iisdem victus, eo ipso tempore quo nuptias cum Gonella Bielkia, quam priore mortua, vxorem duxerat, celebrabat, hominem ad se accersit, & septem præsentibus Episcopis, eorum quæ publice docuisse diceretur, rationem reddere iubet. Quod quidem intrepide ille fecit; multis rationibus demonstrans, nullam aliam esse Ecclesiam quam eam in qua S. Petrus Apostolorum Princeps, eiusque successores Romani Pontifices continua serie præsederint: ceteras vero omnes spurias esse & adulterinas. Quem eius sermonem Episcoporum quidam interpellans, Partes ipsius aiebat esse, non docere suos superiores, sed eis obedire. Vocatum esse vt errorem agnosceret ac deprecaretur, non vero vt facundiam suam ostentaret. Reuocaret ergo errorem, ac Papæ dominationem tamquam tyrannicam detestaretur, ac regni legibus ac regiis Edictis obediret. Rex etiam ipse hominem obsecrabat, vt temporibus cederet, ac periculo se liberaret, multa emolumenta & honores pollicitus. At ille in sententia immotus persistens, paratum se esse aiebat, doctrinam hanc sanguine suo obsignare; neque coram hominibus id confessurum, quod coram Deo negaturus esset. Tum Pseudoepiscopi multo magis fremere, & hominem quamprimum exterminandum dicere. Regis tamen intercessione factum est, vt mitior in eum pœna lata fuerit, degradationis scilicet, quæ iisdem quibus apud Catholicos ritibus fuit peracta. Die ad eam rem constituto Catholicus hic sacerdos in Cathedrale templum deductus fuit, vbi tum rex quoque, licet inuitus, erat, vt actui interesset. Tum loci Episcopus, & sex alii Episcopi Pontificalibus induti, & infulas capitibus, ac peda manibus gestantes, præeunte Crucis signo, eadem pompa & maiestate quæ in Catholica visitur Ecclesia, processerunt. Post longam habitam ab eorum vno orationem, hæreseos scilicet, damnato capilli abraduntur, raditur etiam locus qui sacro oleo quum sacerdotio inaugurareturi, vnctus fuerat, vt & digiti, quibus sacram hostiam tractarat. Tandem sacerdotali exutus habitu, & laicali seu vulgari amictus, ex Ecclesia eliminatur. Eum rex in remotam valde ab iis locis prouinciam secedere iussit, & discedentem non solum viatico iuuit, verum etiam ad reliquum vitæ honeste transigendum, annuos prouentus assignauit. Meræus quidem, qui actum hunc præsens spectauit, in suis ad me literis testatur, non se tantum sed multos quoq; alios insignem huius hominis constantiam valde esse admiratos; quumque illo ipso die in Sigismundi Principis regis filii ædibus hominem forte vidisset, dicentem audiuisse: Parum esse hoc quod illo die pertulerit, præ illo quod pro Christi ac veræ religionis amore pati porro paratus esset.

Degradatio Lutherana.

VI. *Sigismundus III. Poloniæ rex paterno*

Hic rerum in Suecia fuit status, vsque ad regis Ioannis mortem, qui defunctus filium reliquit Sigismundum, è Poloniæ regis sorore natum, & à

matre in Catholica religione à teneris vnguiculis diligenter educatum: qui concordibus procerum ac statuum suffragiis rex electus ac coronatus, patris sequutus exemplum, religionem in quo eam acceperat statu reliquit. Idem Stephano Battorio mortuo, Poloniæ rex electus, Ferdinandi Austriæ Archiducis, &c. maiorem natu filiam vxorem duxit. E Suecia discedens, quatuor proceribus regni gubernationem demandauit, Carolo patruo (qui vnus ex Gustaui progenie supererat, Magno post occupatū quoddam S. Brigittæ cœnobium, in furorem verso & miserabiliter exstincto) diffidens; qui non multo post quatuorviros illos regnum auare & crudeliter administrantes comprehendit, ac supplicio affecit: nec contentus vicaria regni administratione, & subditi ac patrui officium oblitus, regnum ipsum affectauit. Quo cognito, Sigismundus classe conducta, in Sueciam traiecit, & ad Calmariam tempestate eiectus magis quam expositus, cum tribus hominum millibus rectà Stocholmiam contendit: Carolus medio fere itinere cum quatuordecim Dalecarlorū, qui totius regni bellicosissimi habētur, millibus sese obiecit. Cū eo colloquutus Sigismundus, iniuriam quæ sibi & legitimo regi & patrueli fieret demonstrauit. Carolus vicissim (vt numquam deest rebellioni prætextus) regi exprobrauit, quod ad mutandam religionē & restituendum Papismum in regnum venisset, quod sine summa rerum omnium perturbatione fieri non posset, si præsertim bona ecclesiastica à proceribus & iis qui hactenus ea possederunt, repetantur. Eum scilicet in finem ab ipso Iesuitas adductos, idque Pontifici ab ipso promissum, vulgi rumore circumferri. Sigismundū liberius forte quam temporis ratio postulabat, loquutum, Carolus, commisso leui prœlio superior, capit, ac Stocholmiam abducit: vnde ille paulò post assumto naucleri habitu profugiens, in Poloniam rediit, nondum etiam dum spe regni recuperandi, & Catholicæ religionis restituendæ abiecta. Hoc successu fretus Carolus, regem postea se tulit. Ad hunc modum florentissimum quondam Sueciæ regnum sub Lutherano schismate varias mutationes sensit, tribus legitimis regibus intra breue tēpus è regio throno deturbatis: & quod longe pessimum est, in locum religionis Lutherano-Papisticæ passim, vt etiam in Dania, Caluinismus sese ingessit. Sed spes est, fore vt per acerba illa hæreticorum dissidia & factiones, in Septemtrionalibus illis regnis, crebris mutationibus obnoxiis, sed erga legitimos reges bene affectis, Catholica tandem religio reflorescat, omniaque in melius restituantur.

Finis Libri Quarti & Partis Primæ.